ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΤΟΥ

ΑΣΤΥΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ Β'

ΗΥΞΗΜΕΝΗ ΚΑΙ ΔΙΩΡΘΩΜΕΝΗ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Γ. Σ. ΣΗΜΙΤΗ
ΑΡΙΘ. 1720

ΥΠΟ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Τ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Δ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ

Ο ΠΕΙΡΑΙΩΣ
73718
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
00173718

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΛΕΞ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
5—Ὁδὸς Ὀφθαλμιατρείου—5
1893

ΕΙΔΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφὴν τοῦ ἀνεψιοῦ μου Ν. Δ. Φιλαρέτου θεωρεῖται ὡς παρὰ τὴν θέλησίν μου γενομένη μετατύπωσις.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ διδασκαλικοῦ καὶ δικαστικοῦ μου βίου ἔλαβον πολλάκις ἀφορμὴν ν' ἀσχοληθῶ περὶ τὴν σπουδὴν τοῦ ἀστυκοῦ ἡμῶν δικαίου. Τὸ ἐκ τῆς σπουδῆς δὲ ταύτης ταμίευμά μου κρηπῖδα θέμενος ἐπεχείρησα ἀπὸ ἱκανοῦ ἤδη χρόνου τὴν σύνταξιν **στοιχείων τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου,** ὧν τὸ πρῶτον βιβλίον, τὰς γενικὰς ἀρχὰς περιέχον, ἐξετυπώθη ἤδη. Περὶ τὴν σύνταξιν τῶν στοιχείων τούτων ἀκολουθῶ τὴν αὐτὴν μέθοδον, ἣν καὶ περὶ τὴν σύνταξιν τοῦ ἐγχειριδίου τῆς πολιτικῆς δικονομίας ἠκολούθησα· τουτέστιν ἐν μὲν τῷ κειμένῳ ἐκτίθενται τὰ οὐσιωδέστερα ἑκάστου διδάγματος, ἐν δὲ ταῖς σημειώσεσι γίνονται αἱ δέουσαι ἀναπτύξεις καὶ ἐμπεδοῦνται τὰ τοῦ κειμένου.

Εὔχομαι ἵνα, παρὰ ταῖς σπουδαίαις συγγραφαῖς τῶν συναδέλφων Π. Καλλιγᾶ καὶ Π. Παπαρρηγοπούλου, χρησιμεύσῃ πως καὶ τὸ ἐμὸν ἔργον τοῖς περὶ τὸ δίκαιον ἀσχολουμένοις, ἰδίως δὲ τοῖς φοιτηταῖς τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου.

Ἀθήνησι κατὰ μῆνα ἰανουάριον 1877.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Τ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ἐκδόσει μικραὶ τροποποιήσεις ἐγένοντο ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ βιβλίου, ἀλλ' ἐν ταῖς σημειώσεσι ἱκαναὶ προσθῆκαι καὶ βελτιώσεις.

Ἀθήνησι κατὰ μῆνα μάρτιον 1893.

Ἐντολῇ τοῦ συγγραφέως
ΝΙΚΟΛΑΟΣ Δ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

Περὶ τοῦ δικαίου ἐξ ἀντικειμένου.

§ σελ.

1 Α') ὁρισμὸς τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου 1

2 Β') πηγαὶ τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου 6

α') τὸ ἔγγραφον δίκαιον

3 1) γενικά 10

4 2) εἴδη τῶν νόμων 16

5 3) κατάργησις τῶν νόμων 22

6 β') περὶ τοῦ ἀγράφου δικαίου 25

Γ') πλάτος τοῦ δικαίου

7 α') κατὰ χρόνον 28

8 β') κατὰ τόπον 37

Δ') ἑρμηνεία τοῦ δικαίου

9 α') ἐπιστημονική 47

10 β') ἐπίσημος 55

11 γ') ἀναλογία 56

12 Ε') σύστημα τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου 60

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Περὶ τοῦ δικαίου ἐξ ὑποκειμένου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

13 περὶ προσώπων 61

Α') περὶ φυσικῶν προσώπων

14 α') τίνα εἰσίν 62

15 β') προσωπικὴ κατάστασις 66

16 γ') τιμή 69

δ') ἕτεραι ἄξιαι λόγου διαφοραὶ

17 1) φῦλον 72

§		σελ.
18	2) ἡλικία	73
19	3) ὑγεία	75
20	4) συγγένεια	77
21	5) κατοικία	83
22	6) θρησκεία	84
	Β') περὶ νομικῶν προσώπων	
23	α') ὁρισμὸς καὶ εἴδη	84
24	β') περὶ κοινοτήτων	91
25	γ') περὶ καθιδρυμάτων	97

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Περὶ πραγμάτων.

26	Α') γενικά	99
	Β') εἴδη τῶν πραγμάτων	
27	α') κινητά, ἀκίνητα	108
28	β') διαιρετά, ἀδιαίρετα	113
29	γ') ἁπλᾶ, σύνθετα	118
	Γ') συσχετικὰ πράγματα	
30	α') κύρια καὶ παρεπόμενα	122
31	β') καρποί	126
32	γ') δαπανήματα	128

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΙΤΛΟΣ Α'

Περὶ πράξεων ἐν γένει.

33	α') γενικά	132
34	β') περὶ ἀγνοίας καὶ πλάνης	141

ΤΙΤΛΟΣ Β'

Περὶ δικαιοπραξιῶν.

35	Α') ὁρισμὸς καὶ εἴδη	145
	Β') περιορισμοὶ τῆς θελήσεως	
	α') ἑκούσιοι περιορισμοί.	
	1) αἵρεσις.	
36	α') ὁρισμὸς καὶ εἴδη	151
37	β') πλήρωσις τῆς αἱρέσεως	158
38	γ') δύναμις τῆς αἱρέσεως	160
39	2) προθεσμία	166
40	3) τρόπος	172

§ σελ.

β') ἀκούσιοι περιορισμοί.
41 1) βία........................ 174
42 2) πλάνη καὶ ἀπάτη........................ 178
Γ') περὶ ἀκύρων καὶ ἀκυρωτέων δικαιοπραξιῶν.
43 α') ἀκυρότης........................ 183
44 β') ἀκυρωσία........................ 190
45 Δ') ἔγκρισις........................ 193
46 Ε') δικαιοπραξίαι δι' ἄλλου γινόμεναι........................ 196
Ϛ') εἴδη τινὰ δικαιοπραξιῶν.
47 α') ἀπαλλοτρίωσις........................ 200
48 β') παραίτησις........................ 203
49 Ζ') ἑρμηνεία τῶν δικαιοπραξιῶν........................ 207

ΤΙΤΛΟΣ Γ'

Περὶ ἀδίκων πράξεων.

50 α') γενικά........................ 210
51 β') περὶ εὐθύνης........................ 213
52 γ') βαθμοὶ τῆς ἀμελείας........................ 215

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΤΙΤΛΟΣ Α'

Περὶ τῶν δικαίων τοῦ προσώπου.

53 α') γενικά........................ 218
54 β') εἴδη τῶν δικαίων........................ 222
55 γ') περὶ τοῦ διαιρετοῦ τῶν δικαίων........................ 231

ΤΙΤΛΟΣ Β'

Περὶ κτήσεως καὶ ἀπωλείας τῶν δικαίων.

56 α') γενικά........................ 235
57 β') κτῆσις τῶν δικαίων........................ 236
58 γ') ἀπώλεια τῶν δικαίων........................ 241
59 δ') περὶ διαδοχῆς........................ 243

ΤΙΤΛΟΣ Γ'

60 περὶ προνομίων........................ 246

ΤΙΤΛΟΣ Δ'

Περὶ ἀσκήσεως, συρροῆς καὶ συγκρούσεως τῶν δικαίων.

61 α') ἄσκησις........................ 251

§ σελ.

62 β') συρροή 254
63 γ') σύγκρουσις 256

ΤΙΤΛΟΣ Ε'

Περὶ τοῦ χρόνου.

Α') ἐν γένει.
64 α') χρόνος 259
65 β') ὑπολογισμὸς τοῦ χρόνου 262
Β') παραγραφή.
66 α') γενικά 266
67 β') ἐνέργεια 281
68 Γ') ἀμνημονεύτου χρόνου ἀρχαιότης 282

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

Ἐξασφάλισις καὶ προστασία τῶν δικαίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἐξασφάλισις τῶν δικαίων.

69 Α') γενικά 285
Β') αἱ κατὰ μέρος ἐξασφαλιστικαὶ πράξεις.
70 α') διαμαρτυρία 287
71 β') ἀσφάλεια 289
72 γ') κατάσχεσις 291
73 δ') προσωπικὴ κράτησις 294
74 ε') καταχώρισις 296
75 ς') παρακράτησις 297
76 ζ') σφράγισις καὶ ἀπογραφή 301

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Προστασία τῶν δικαίων.

77 α') γενικά 306
78 β') ἐξώδικος προστασία 307
79 γ') διὰ τῆς δικαστικῆς ὁδοῦ 308

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ὁ δικαστικὸς ἀγών.

ΤΙΤΛΟΣ Α'

Ἐπίθεσις, ἀγωγή.

80 α') ἐν γένει 309

§ σελ.

β') διαφοραὶ τῶν ἀγωγῶν.

81 1) κατὰ τὸ δίκαιον........................ 312

82 2) κατὰ τὸ ἀντικείμενον..................... 318

83 3) κατὰ τὴν νομοθετικὴν πηγήν............. 325

84 4) κατὰ τὴν δικονομικὴν διαχείρισιν.......... 326

85 γ') γενέθλια τῆς ἀγωγῆς...................... 331

86 δ') βάσις τῆς ἀγωγῆς........................ 339

87 ε') συρροὴ τῶν ἀγωγῶν 345

88 ς') ἀπόσβεσις τῶν ἀγωγῶν..................... 350

ΤΙΤΛΟΣ Β'

Ὑπεράσπισις.

89 α') γενικά 354

90 β') αἱ καταχρηστικαὶ ἐνστάσεις.................. 360

91 γ') αἱ γνήσιαι ἐνστάσεις 363

ΤΙΤΛΟΣ Γ'

92 Ἐνίσχυσις τῆς ἐπιθέσεως καὶ ὑπερασπίσεως 377

ΤΙΤΛΟΣ Δ'

93 Ἐπίδρασις τοῦ δικαστικοῦ ἀγῶνος ἐπὶ τὸ δίκαιον...... 381

ΤΙΤΛΟΣ Ε'

Λύσις τῆς διαφορᾶς ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου.

Α') ἀπόδειξις.

94 α') γενικά.................................. 393

95 β') τεκμήρια 404

Β') ἡ δικαστικὴ ψῆφος.

96 α') ὁρισμὸς καὶ εἴδη 410

97 β') τελεσιδικία 418

98 γ') δύναμις τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως........ 440

ΤΙΤΛΟΣ ΣΤ'

99 Ἀποκατάστασις εἰς ἀκέραιον 444

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΞ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ

Α') ὁρισμὸς τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου.

§ 1. Ἡ πολιτεία, ὡς κοινωνία ἀνθρώπων ἐν ὀργανικῇ ἑνότητι, ἔχει ἀναγκαίως καὶ θέλησιν καθυπερτέραν τῆς θελήσεως τῶν καθ' ἕκαστον μελῶν αὐτῆς· διατοῦτο τὰ μέλη ταῦτα ὀφείλουσιν ὑποταγὴν εἰς τῆς πολιτείας τὴν καθολικὴν θέλησιν.[1] **Δίκαιον** καλεῖται πᾶς θεσμὸς καὶ

---

1) Ἡ πολιτεία εἶναι πολυάνθρωπος προσωπικότης ἔχουσα, ὡς ὁ ἄνθρωπος, αὐθυπαρξίαν καὶ θέλησιν. Ἡ θέλησις δὲ τῆς πολιτείας, οὖσα τὸ σύνολον τῶν θελήσεων τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὴν μελῶν, ὑπερτερεῖ βεβαίως τὰς κατὰ μέρος θελήσεις, αἵτινες διατοῦτο ὀφείλουσιν ὑποταγὴν εἰς τὴν καθολικὴν τῆς πολιτείας θέλησιν. Ἡ ἐκπεφρασμένη λοιπὸν τῆς πολιτείας θέλησις, ἡ διακελεύουσα πῶς πρέπει νὰ διάγωσιν οἱ καθ' ἕκαστον ἄνθρωποι, ἵνα φυλάττηται ἐν τῇ συμβιώσει τάξις καὶ ἁρμονία, εἶναι τὸ λεγόμενον κατ' ἀντικείμενον δίκαιον. «Ἐμιμάσατο δὲ καὶ τὴν τῷ παντὸς διακόσμασιν, δίκαις τε καὶ νόμοις κοινωνίαν πολίων συναρμοξάμενος. Οὐδὲν γὰρ οὕτω κοσμοπρεπὲς καὶ θεῖον ἄξιον ἀνθρώποις πέπρακται, ὡς πόλιος εὐνομουμένας συναρμογὰ καὶ νόμων καὶ πολιτείας διακόσμασις. Εἷς γὰρ ἕκαστος ἄνθρωπος αὐτὸς καθ' αὐτὸν οὐδεὶς ἐὼν οὔτε ποττὸ ζῆν· ὁμοφροσύνᾳ ξυνᾷ καὶ ξυναρμογᾷ πολιτείας καὶ αὐτὸς

μόνον ὁ θεσμός, ὁ τῆς πολιτείας τὴν θέλησιν παριστῶν [2] καὶ τὰς πράξεις τῶν ἐν αὐτῇ ζώντων προσώπων ῥυθμίζων· [3] ὥστε πᾶν δίκαιον φύσει ἐστὶ κατασκευαστὸν καὶ θετικόν. [4] Κατὰ τοὺς θεσμοὺς δὲ τοῦ δικαίου ὀφείλει μέν,

---

καθ' αὑτὸν ἱκανὸς γέγονε καὶ ποττὸ ὅλον καὶ τὸ τέληον σύσταμα τῆς κοινωνίας εὐσυνάρμοστος (Εὐρύφαμ. παρὰ Στοβ. Δ', 11).

Χαρακτὴρ οὐσιώδης τοῦ δικαίου εἶναι τὸ ἐξαναγκαστόν· διαφέρει λοιπὸν τῶν παραγγελμάτων τῆς ἠθικῆς· δηλαδὴ τὸ μὲν δίκαιον θέλει νὰ πραγματοποιῶνται αἱ διαταγαὶ αὐτοῦ, εἰ καὶ παρὰ γνώμην τοῦ πράττοντος, διὰ τῶν δυνατῶν δὲ μέσων ἐξαναγκάζει πρὸς τοῦτο τὸν ἀπειθοῦντα· ἡ δὲ ἠθικὴ θέλει οὐ μόνον νὰ ἐκτελῶνται τὰ παραγγέλματα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκτελῶνται κατὰ γνώμην καὶ πεποίθησιν τοῦ πράττοντος (Wächter würtemberg. Privatr. Β', 4. Ahrens jurist. Encyclopädie σελ. 33)· ἀλλ' ἐπαινετὸς εἶναι καὶ ὁ τοῖς τοῦ δικαίου προστάγμασι κατὰ γνώμην καὶ πεποίθησιν πειθαρχῶν· διατοῦτο ὁρίζεται ἡ δικαιοσύνη ὡς *θέλησις* σταθηρὰ καὶ διηνεκὴς ἑκάστῳ τὸ ἴδιον ἀπονέμουσα δίκαιον· νόμ. 10 Βασ. (2, 1).

2) Τὸ ῥωμαϊκὸν jus ἔχει καὶ ἄλλας τινὰς σημασίας· ἤγουν σημαίνει τὸν τόπον ἐν ᾧ ὁ πραίτωρ ἐδικαιοδότει (νόμ. 11 Πανδ. 1, 1)· τὸ σύνολον νομικῶν διατάξεων (jus flavianum, jus papirianum· νόμ. 2 § 7 Πανδ. αὐτ.)· τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου· jus est ars boni et æqui (νόμ. 1, πρ. Πανδ. 1, 1. Glück Commentar Α', 3—12). Τὴν δικαιοσύνην ὥριζον οἱ ἀρχαῖοι πλατύτερον, περιλαμβάνοντες ἐν τῷ ὁρισμῷ τὴν εὐσέβειαν (περὶ τοὺς θεούς), τὴν δικαιοπραγίαν (περὶ τοὺς ἀνθρώπους) καὶ τὴν ὁσιότητα (περὶ τοὺς κατοιχομένους)· πρβ. Spengel rhetor. græci Γ', 361 καὶ Brisson ἐν λ. fas· «τὸ δίκαιον ὥς περ γένος ὂν διαιρεῖται εἰς ὅσιον καὶ δίκαιον· καὶ τὸ μὲν πρὸς θεούς, ἐξ ἀνθρώπων γενόμενον, ὅσιον καλοῦμεν, τὸ δὲ πρὸς ἀνθρώπους, δίκαιον».

3) Τὴν διὰ τῆς πολιτείας ῥύθμισιν σχέσεώς τινος προκαλεῖ ἡ ἀνάγκη τῆς ἁρμονικῆς καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς καταλληλοτέρας συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων. Τὸ ὑπὸ τῆς πολιτείας λοιπὸν θεσπισθὲν δίκαιον ἱκανοποιεῖ τὴν ἀνάγκην ταύτην καὶ χρησιμεύει οἱονεὶ μέσον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Kierulff Civilrecht σ. 2.

4) Ἐκ τοῦ ὅτι τὸ δίκαιον φύσει ἐστὶ κατασκευαστὸν καὶ θετικὸν δὲν ἕπεται ὅτι ἀμοιρεῖ καὶ λογικότητος, οὔτε πάλιν ὅτι εἶναι πάντοτε λογικὸν καὶ ὀρθόν. Ἡ τελειότης ἢ ἀτέλεια τῶν νομοθετημάτων ἔθνους τινὸς συνέχεται στενῶς μετὰ τῆς κοινωνικῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως αὐτοῦ καὶ τῶν ἰδιαιτέρων περιστάσεων· διατοῦτο εἶναι μεταβλητὸν τὸ δίκαιον

ἀλλὰ συνάμα καὶ ἐξουσίαν ἔχει, νὰ διάγῃ τὸ πρόσω-

κατὰ κανόνα. Διογ. Λαέρτ. Β', 247, κατὰ δὲ τὸ ἴδιον χώρας καὶ ὁσωνδήποτε αἰτιῶν οὐ πᾶσι συνέπεται τὸ αὐτὸ δίκαιον εἶναι.

Παρὰ τῷ θετῷ τῆς πολιτείας δικαίῳ παρεδέχοντο ἄλλοτε οἱ ἐπιστήμονες καὶ ἄλλο δίκαιον ἀπὸ τῆς λογικότητος τοῦ ἀνθρώπου ἐκπηγάζον, τὸ καλούμενον *φυσικὸν* εἴτε *φιλοσοφικὸν* δίκαιον, ὅπερ κατ' αὐτοὺς ἔπρεπε νὰ χρησιμεύῃ πρὸς συμπλήρωσιν τῶν κενῶν τοῦ θετικοῦ δικαίου ἢ πρὸς διόρθωσιν τῶν πλημμελῶν αὐτοῦ διατάξεων. Ἡ θεωρία αὕτη, περιελθοῦσα καὶ εἴς τινας τῶν νεωτέρων νομοθεσιῶν (π. χ. τὴν αὐστριακήν), ἀπεδοκιμάσθη πλέον καὶ ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν σπουδαιοτέρων νομοδιδασκάλων, ὡς ἀντικειμένη ὅλως εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ δικαίου· ἡ φιλοσοφία δὲ μόνον ταύτην τὴν ἀξίωσιν δύναται νὰ ἔχῃ, τὸ νὰ ὑποδεικνύῃ διὰ λογικῆς καὶ πεφωτισμένης ἐξετάσεως τὰ μὴ ὑγιᾶ τῆς κειμένης νομοθεσίας μέρη πρὸς διόρθωσιν αὐτῶν διὰ τῆς νομοθετικῆς ὁδοῦ (πρβ. Unger österreich. Privatr. Α' 4 σημ. 12 καὶ σ. 67), ἵνα οὕτως ἐπιτευχθῇ τὸ μακαριστὸν τοῦ Ζήνωνος ἐκεῖνο «ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν· ὅπερ ἐστὶ κατ' ἀρετὴν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν τῶν ὅλων, οὐδὲν ἐνεργοῦντας ὧν ἀπαγορεύειν εἴωθεν ὁ νόμος ὁ κοινός, ὅπερ ἐστὶν ὁ ὀρθὸς λόγος. Διογ. Λαέρτ. Β', 39.

Τὸ ἀστυκὸν δίκαιον διῄρουν οἱ ῥωμαῖοι νομικοὶ εἰς jus naturale, jus gentium καὶ jus civile· πρ. § 1 2 εἰσηγ. (1,2), νόμ. 1 § 1—4, νόμ. 2—6 πανδ. (1,1), νόμ. 1—6 Βασ. (2,1), Θεοφ. Α' β'. Σαβιν. Σύστημ. Α', 413, Glück Commentar Α', 79.

Φυσικὸν Δίκαιον καλοῦσιν ᾧ τινι πάντα τὰ ζῷα καὶ οὐκ ἄνθρωποι μόνοι κέχρηνται· ἐξ αὐτοῦ παράγουσι τοὺς περὶ τὸν γάμον καὶ τὴν ἀνατροφὴν καὶ ἐπιμέλειαν τῶν τέκνων θεσμούς· «ἡ τοῦ ἄρρενος καὶ τοῦ θήλεος συνάφεια καὶ ὁ τοκετὸς καὶ ἡ ἀγωγὴ τῶν παίδων». Τὸ φιλοσόφημα τοῦτο τῶν τὴν τριχοτομίαν τοῦ δικαίου διδασκόντων ῥωμαίων νομικῶν διαφόρως ἐξηγοῦσιν οἱ νεώτεροι νομοδῖφαι (Σαβιν. ἔ. ἀ. σελ. 415)· ἀλλὰ φαίνεταί μοι ὀρθότερον ὅτι εἰς τὴν *ἀναγκαιότητα τῆς ὑπάρξεως* τῶν θεσμῶν τούτων ἀποδόντες οἱ σοφοὶ ἐκεῖνοι ὠνόμασαν αὐτοὺς ἀπόρροιαν τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ἤτοι τῆς ζωϊκῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ φύσεως· (πρβ. Πλάτ. ἐν νόμ. Η', 8· οὐ χρὴ χείρους ἡμῖν εἶναι τοὺς πολίτας ὀρνίθων καὶ ἄλλων θηρίων πολλῶν, οἳ κατὰ μεγάλας ἀγέλας γεννηθέντες μέχρι μὲν παιδογονίας ἠΐθεοι καὶ ἀκήρατοι γάμων τε ἁγνοὶ ζῶσιν, ὅταν δ' εἰς τοῦτο ἡλικίας ἔλθωσι, συνδυασθέντες ἄρρην θηλείᾳ κατὰ χάριν καὶ θήλεια ἄρρενι τὸν λοιπὸν χρόνον ὁσίως καὶ *δικαίως* ζῶσιν, ἐμμένοντες βεβαίως ταῖς πρώταις τῆς φιλίας ὁμολογίαις)· οὐδὲ εἶναι πιθανὸν ὅτι παρεδέχοντο ὑπάρχον καὶ μεταξὺ τῶν ζῴων δίκαιον·

πον.[5] Δίκαιον προσέτι καλεῖται καὶ τὸ πρὸς τὰ παραγγέλματα τοῦ δικαίου συνᾷδον,[6] καὶ τὸ ἐπιεικές.[7]

Ἀστυκὸν εἴτε **ἰδιωτικὸν** δίκαιον πολιτείας τινὸς ὀνομάζεται τὸ σύνολον τῶν νομικῶν διατάξεων, τῶν τὰς ἰδιωτικὰς σχέσεις τῶν μελῶν τῆς πολιτείας ταύτης ῥυ-

---

Ἀριστοτ. ἠθικ. Νικομάχ. Η', 13. Δοκεῖ γὰρ εἶναι δίκαιον παντὶ ἀνθρώπῳ πρὸς πάντα τὸν δυνάμενον κοινωνῆσαι νόμου καὶ συνθήκης.

Τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων,
ἰχθῦσι μὲν καὶ θηρσὶ καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς
ἔσθειν ἀλλήλους *ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτούς*·
ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη γίνεται. Ἡσίοδ.

Ἐθνικὸν εἴτε κοινὸν δίκαιον κατὰ τοὺς Ῥωμαίους ἐστὶ τὸ κατὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων, ἤγουν τῶν λελογισμένως βιοῦν ἐθελόντων, ἐπεκτεινόμενον, ὅπερ δηλαδὴ naturalis ratio inter omnes homines constituit καὶ διατοῦτο apud omnes peraeque custoditur, quasi quo jure omnes gentes utuntur· λοιπὸν εἶναι τὸ δίκαιον πάντων τῶν ἀνθρώπων (jus commune omnium hominum· νόμ. 9· πανδ. 1, 1· ὁ κοινὸς ἁπάντων ἀνθρώπων νόμος. Δημοσθ. κατὰ Ἀριστοκράτους ἢ «ὃ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμολογεῖται δίκαιον»· ὁ αὐτὸς περὶ Ἀλονήσου Α', 69, 72). Ὅθεν εἰς τὸ δίκαιον τοῦτο κατατάσσουσι τοὺς θεσμοὺς ἐκείνους, τοὺς μᾶλλον ἢ ἧττον παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῖς ἀνθρώποις ὁμοίως ἀπαντῶντας, ἂν οὐχὶ καὶ πάντας ὑπὸ τοῦ λογικοῦ ἐπιδοκιμαζομένους, οἷα ἡ δουλεία, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι τοῦ ἐθνικοῦ λέγουσι νομίμου· νόμ. 4 Βασ. (2, 1)· νόμ. 6 Π. (12, 6), νόμ. 1 πρ. Π. (41, 6).

Ἀστυκὸν δίκαιον κατὰ τοὺς ῥωμαίους νομικοὺς καλεῖται τὸ δίκαιον, ὅπερ ἑκάστη πόλις ἑαυτῇ ὁρίσῃ καὶ ἔστιν αὐτῆς ἴδιον, ἐπομένως *διάφορον* τοῦ ἐν ἄλλαις πόλεσιν ἰσχύοντος· π. χ. αἱ πωλήσεις, αἱ μισθώσεις κλ. εἰσὶ τοῦ ἐθνικοῦ νομίμου, διότι ἀπαντῶνται καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν· ἡ ἐπερώτησις ὅμως εἶναι τοῦ ἀστυκοῦ αὐτῶν δικαίου, διότι παρ' αὐτοῖς μόνον νενομοθέτηται· ἀλλ' ὅταν λέγωσιν ἀορίστως jus civile ἐννοοῦσι τὸ ῥωμαϊκόν. Θεόφ. Β' 6'.

5) Ἡ ἐξουσία ἣν λαμβάνει τὸ πρόσωπον ἐκ τοῦ κατ' ἀντικείμενον δικαίου νὰ πράττῃ οὕτως ἢ ἄλλως, λέγεται καθ' ὑποκείμενον δίκαιον· jus est facultas agendi. Μακελδ. § 2. Windscheid § 37.

6) Aequitas. Στοβ. Β', 227. Νόμ. 11 Βασ. (2, 1) «δίκαιον λέγεται καὶ τὸ ἀεὶ καλὸν καὶ δίκαιον». Διατοῦτο λέγομεν ἄνθρωπος δίκαιος, πρᾶξις δικαία. Glück σ. 5.

7) Στοβ. Β' 227.

θμιζουσῶν [8] — jus privatum· αὗται δὲ ὑπὸ τοῦ δικαίου κανονισθεῖσαι καὶ ὑποτυπωθεῖσαι γίνονται **ἔννομοι**. [9] Οὐχὶ πάσας τοῦ προσώπου τὰς σχέσεις ἐν τῇ πολιτείᾳ ῥυθμίζει τὸ δίκαιον, ἀλλὰ μόνον τὰς περὶ τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν περιουσίαν αὐτοῦ στρεφομένας. [10] Εἰς τοὺς θε-

---

8) Τινὲς ὁρίζουσι τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον, κατ' ἀντίθεσιν αὐτοῦ πρὸς τὸ δημόσιον, ὡς τὸ σύνολον τῶν δικαίων καὶ ὑποχρεώσεων τῶν *ὑπηκόων* κράτους τινὸς πρὸς ἀλλήλους. Πλὴν ὁ ὁρισμὸς οὗτος εἶναι λίαν στενός, διότι οὐ μόνον τοὺς ξένους ἀποκλείει (ἐνῷ τὴν σήμερον καὶ οὗτοί εἰσιν ἱκανοὶ πρὸς κτῆσιν πάντων σχεδὸν τῶν ἰδιωτικῶν δικαίων), ἀλλὰ καὶ τὸ Δημόσιον, ἤτοι τὴν πολιτείαν αὐτήν, ἥτις ὡς νομικὸν πρόσωπον, ἔχει δίκαια καὶ ὑποχρεώσεις ἰδιωτικῆς φύσεως, ὁσάκις π. χ. συνομολογεῖ δάνεια, μισθώσεις, πωλήσεις κλ. (Unger A, 1. Wächter A', 3). Ἀφ' ἑτέρου ὅμως δὲν εἶναι ἐπιδοκιμαστέα καὶ ἡ γνώμη τῶν ὁριζόντων *ἀρνητικῶς* τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον, ὅτι δηλαδὴ ἰδιωτικὸν δίκαιον εἶναι τὸ *μὴ* δημόσιον. Glück σ. 88. Wächter σ. 5).

Πρὸς ὀρθὴν τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου κατασκευὴν πρέπει νὰ ὁδηγήσῃ ἡ ἑξῆς παρατήρησις. Διὰ τοῦ δικαίου ῥυθμίζονται ἀμοιβαῖαι τῶν ἀνθρώπων βιωτικαὶ σχέσεις καὶ μετατρέπονται εἰς ἐννόμους· αὗται δὲ αἱ σχέσεις καὶ ἀναφοραὶ ἀποτελοῦσι κυρίως τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ δικαίου βάσιν καὶ προσδιορίζουσι τὰ ἐξ αὐτῶν πηγάζοντα δίκαια. Διατοῦτο τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον ἀπαρτίζεται ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῶν ῥυθμιζουσῶν τὰς σχέσεις ταύτας διατάξεων. Unger σ. 3.

9) Ἔννομος σχέσις καλεῖται ἡ σχέσις ἐκείνη, ἡ ἐντὸς τῆς ἁρμοδιότητος τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου πίπτουσα καὶ διατοῦτο ῥυθμιζομένη ὑπ' αὐτοῦ· διαφέρει λοιπὸν κατὰ τοῦτο ἀπ' ἄλλων τοῦ ἀνθρώπου σχέσεων, ἀλλοτρίων ὅλως τοῦ δικαίου· ὡς ἡ σχέσις φιλίας. Περὶ τὸν ὁρισμὸν τῆς ἐννόμου σχέσεως οὐκ εἰσὶ πάντες σύμφωνοι. Unger σ. 2 σημ. 4. Winds. § 37 σημ. 3.

10) Αἱ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἔννομοι σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου εἰσὶ κυρίως δύο εἰδῶν, ἢ σχέσεις αὐτοῦ ὡς μέλους τῆς πολιτείας θεωρουμένου—δημόσιαι ἔννομοι σχέσεις— ἢ σχέσεις αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπου ἁπλῶς—ἰδιωτικαὶ ἔννομοι σχέσεις· νόμ. 1 § 1 Π. de justit. et jure (1. 1). Publicum jus est quod ad statum reipublicae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem spectat. Αἱ κανονίζουσαι τὰς ἰδιωτικὰς σχέσεις διατάξεις τοῦ δικαίου κεῖνται ὡσεπιτοπλεῖστον χάριν τοῦ ἀτόμου καὶ πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ, διατοῦτο δύνανται νὰ μεταβληθῶσιν ὑπὸ τῆς ἰδιωτικῆς θελήσεως. Ἐνίοτε ὅμως εἰσὶν ὑπέρτεραι τῆς ἰδιωτικῆς αὐτοβουλίας,

σμοὺς δὲ τῆς πολιτείας ὑπόκεινται πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ πρόσωπα.[11]

Τὸ ἀστυκὸν δίκαιον ἐστὶν ἢ ἔγγραφον διὰ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας εἰσηγμένον, ἢ ἄγραφον ἐκ τῆς κοινῆς τοῦ ἔθνους πεποιθήσεως παρηγμένον—ἔθιμον.[12]

Β') πηγαὶ τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου.

§ 2. Αἱ πηγαί, ἤτοι τὸ ταμίευμα τῶν θεσμῶν τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου, εἰσὶ δύο· ἐν πρώτοις μὲν καὶ κυρίως οἱ νόμοι, ἐν οἷς παρ' ἡμῖν ἀνήκουσι καὶ τὰ βιβλία τοῦ ῥωμ. δικαίου, ἤτοι αἱ εἰσηγήσεις, ὁ πανδέκτης, ὁ κῶδιξ καὶ αἱ νεαραί,[1] ὡς ἐν τοῖς Βασιλικοῖς ἅπαντα ταῦτα ἀνεκαθάρ-

---

ἐπομένως δημοσίας τάξεως. Οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσι jus publicum καὶ τὰς τοιαύτας διατάξεις (νόμ. 38 Π. 2, 14)· πρβ. καὶ ἄρθρ. 3 τοῦ ἡμετέρου ἀστ. νόμου, ἄρθρ. 6 τοῦ γαλ. κώδικος· κατωτέρ. § 4 σημ. 13.

11) Καὶ ὁ βασιλεύς, ὡς καὶ τὸ Κράτος ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς αὐτοῦ σχέσεσιν (φίσκος), ὑπόκεινται εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου· ὡσαύτως οἱ ξένοι. Ἐξαιρέσεις ὑπάρχουσι μόνον ὅπου εἰδικῶς ἡ νομοθεσία ἀναγνωρίζει τοιαύτας. (Glück Α' 278, Wächter § 17, 18. Zachariae Staatsr. § 133). Περὶ τῆς ἀχρήστου παρ' ἡμῖν ῥήσεως τοῦ ῥωμ. δικαίου ὁ βασιλεὺς τοῖς νόμοις οὐχ ὑπόκειται (νόμ. 31 Π. 1, 3), ἥτις καὶ παρὰ Ῥωμαίοις εἶχεν ἐξαιρέσεις (νόμ. 8 § 2 Π. 5, 2. νόμ. 3 Κ. 6, 23. § 8 εἰσ. 2, 17· νόμ. 4 Κ. 1, 14)· πρβ. Sintenis Civilrecht Α', 75 σημ. 47. Glück σ. 280.

12) Νόμ. 6 § 1 Πανδ. (1, 1). Ἄλλως ὅμως ἐννοοῦσιν οἱ Ῥωμαῖοι τὸν ὅρον ἔγγραφον δίκαιον· ἐκλαμβάνουσι δηλαδὴ αὐτὸν ἐν τῇ γραμματικῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως. (Σαβιν. Σύστημα Α', 106. Keller Panbekten § 5). Καὶ κατὰ Πλάτωνα (παρὰ Διογ. Λαερτ. Α', 163) ὑπάρχουσι νόμου διαιρέσεις δύο· ὁ μὲν γὰρ αὐτοῦ γεγραμμένος, ὁ δὲ ἄγραφος. Ὧ μὲν ἐν ταῖς πόλεσι πολιτευόμεθα, γεγραμμένος ἐστίν· ὁ δὲ κατὰ ἔθη γενόμενος, οὗτος ἄγραφος καλεῖται· οἷον τὸ μὴ γυμνὸν πορεύεσθαι εἰς τὴν ἀγοράν.

1) Τὰ τέσσαρα ταῦτα μέρη τοῦ ὅλου σώματος τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου, corpus juris civilis ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τῶν γλωσσογράφων καλούμενα, συνετάχθησαν ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ἔλαβον δὲ νόμου

ἰσχύν, αἱ μὲν εἰσηγήσεις καὶ ὁ πανδέκτης ἀπὸ τῆς 30 δεκεμβρίου 533. (Διατάξ. Δέδωκεν ἡμῖν ὁ Θεός· § 23, Tanta circa nos § 23), ὁ δὲ κῶδιξ (repetitae praelectionis) ἀπὸ τῆς 29 δεκεμ. 534 (Διατάξ. Cordi nobis est. § 4). Αἱ νεαραὶ (novellae constitutiones) ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αἱ πλεῖσται αὐτοκράτορος μεταξὺ τῶν ἐτῶν 535 καὶ 565. Arndts Pandekten σελ.2 σημ. 1. Boecking Institutionen σ. 63. Windscheid § 3 σημ. 1.

Περὶ τῶν 4 τούτων νομοθετημάτων σημειωτέον ἐν ὀλίγοις ταῦτα.

Αἱ εἰσηγήσεις εἰσὶ σύντομος τοῦ ῥωμ. δικαίου ἔκθεσις, συνταχθεῖσαι ἵνα χρησιμεύωσιν ὡς διδακτικὸν βιβλίον· ὥστε ἐξεῖναι ὑμῖν (λέγει πρὸς τὴν νεολαίαν ὁ αὐτοκράτωρ) τὰ πρῶτα τῶν νόμων στοιχεῖα οὐκ ἐξ ἀρχαίων μύθων παραλαμβάνειν, ἀλλ' ἐκ τῆς βασιλικῆς λαμπηδόνος (προοίμ. εἰσηγήσ. § 3, 4. Διάταξ. Tanta § 11). Ἕνεκα τούτου περιέχουσι καί τινα διδάγματα, ἱστορικὴν ἁπλῶς ἔχοντα ἀξίαν, ὡς λέγει αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ (προοίμ. § 5). Συνετάχθησαν αἱ εἰσηγήσεις ὑπὸ τῶν νομικῶν Τριβωνιανοῦ, Θεοφίλου καὶ Δωροθέου καὶ διαιροῦνται εἰς 4 βιβλία, ὧν ἕκαστον εἰς παραγράφους. (Διάταξ. Δέδωκεν § 11).

Ὁ πανδέκτης ἐστὶ μεγάλη συλλογή, ἐρανίσματα ἐκ τῶν συγγραμμάτων τριάκοντα ἐννέα νομικῶν περιέχουσα (τὰ ὀνόματα τούτων ἴδ. ἐν Mühlenbr. Institut. σελ. 11 σημ. 1)· ἀποτελεῖ δὲ τὸ πλουσιώτερον θησαύρισμα τῆς περὶ τὸ δίκαιον ῥωμαϊκῆς μεγαλοφυΐας, καὶ διαιρεῖται εἰς 50 βιβλία, ὧν ἕκαστον εἰς τίτλους (ἐκτὸς τῶν περὶ κληροδοτημάτων 3 βιβλίων, λ', λα', λβ'), οἱ τίτλοι εἰς τεμάχια (ἅτινα *νόμους* καλεῖ ὁ Ἰουστινιανός, τοὺς δὲ συγγραφεῖς αὐτῶν νομοθέτας. Διάταξ. Δέδωκεν § 10, νόμ. 2 § 10 Κώδ. 1. 17), καὶ ταῦτα πάλιν εἰς παραγράφους. Ὁ πανδέκτης φέρει λατινιστὶ δύο ὀνόματα Pandectae καὶ Digesta, τὸ μὲν καθὸ περιέχων τεμάχια ἐκ πλείστων συγγραμμάτων, δισχιλίων περίπου, τὸ δὲ ὡς ἔργον συστηματικῶς πως διατεταγμένον. Ὅπερ βιβλίον, λέγει ὁ Ἰουστινιανὸς (Διάταξ. Δέδωκεν § 1) Digesta εἴτε Πανδέκτην προσηγορεύσαμεν ἔκ τε τοῦ τῶν νόμων ἔχειν διαιρέσεις τε καὶ διατυπώσεις, ἔκ τε τοῦ τὸ πᾶν εἰς ἓν ἀθροισθὲν ὑποδέξασθαι ταύτην αὐτῷ θέμενοι τὴν προσηγορίαν. Προοίμ. τῶν εἰσηγ. § 4, νόμ. 1 § 5 Κώδ. (1, 17).

Ὁ Κῶδιξ συλλογή ἐστιν αὐτοκρατορικῶν διατάξεων ἀπὸ Ἀδριανοῦ μέχρις Ἰουστινιανοῦ, ἀντιγραφὰς τὸ πλεῖστον περιέχουσα, τινὰς μὲν ὁλοκλήρους, τινὰς δὲ ἐν ἀποσπάσματι· συνετάχθη δὲ ἵνα μετὰ τῶν εἰσηγήσεων καὶ τοῦ πανδέκτου, τῶν περιεχόντων τὸ ἀρχαῖον δίκαιον, συμπληροῖ τὴν ὅλην τοῦ δικαίου ἀποθησαύρισιν (νόμ. 1 § 11 Κώδ. 1. 17). Διαιρεῖται εἰς 12 βιβλία καὶ ταῦτα εἰς τίτλους καὶ εἶναι δευτέρα ἔκδοσις, ἑτέρου πρότερον ἐκδοθέντος κώδικος· διατοῦτο ὁ κῶδιξ οὗτος, ὁ

θησαν· 2 ἔπειτα δὲ τὰ ἔθιμα, ἐν οἷς κατατακτέον καὶ τὸ

τῆς δευτέρας ἐκδόσεως, καλεῖται codex repetitae praelectionis. Ἴδε τὰς ἐν ἀρχῇ τοῦ Κώδικ. 2 αὐτοκρατορικὰς διατάξεις. Haec quae necessario καὶ Cordi nobis est § 3.

Αἱ Νεαραὶ (δηλαδὴ διατάξεις) ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ διαφόρους χρόνους (ἀπὸ τοῦ ἔτους 535 μέχρι τοῦ ἔτους 564 ἢ 565) μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν καὶ δημοσίευσιν τοῦ νέου κώδικος, καὶ οὐ μόνον συμπληροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τροποποιοῦσι τὸ ὑφιστάμενον δίκαιον. Ἑκάστη νεαρὰ ἔχει ἐπιγραφήν, πρόλογον καὶ ἐπίλογον· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ προλόγου καὶ ἐπιλόγου ὑπάρχει τὸ νομοθέτημα, διαιρούμενον εἰς κεφάλαια καὶ παραγράφους. Εἰσὶ τὸ πλεῖστον ἑλληνιστὶ γεγραμμέναι καὶ ἀναβαίνουσιν εἰς 165 τὸν ἀριθμόν. Συλλογὴν τῶν νεαρῶν δὲν ἐξέδωκεν ἐπισήμως ὁ Ἰουστινιανὸς (ἂν καὶ ἐσκόπει νὰ πράξῃ τοῦτο κατὰ τὸν § 4 ἐν τέλ. τῆς Διατάξ. Cordi), ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι. Ὀλίγον δὲ πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ μετέφρασε κατ' ἐπιτομὴν εἰς τὸ λατινικὸν 125 νεαρὰς Ἰουλιανὸς ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει νομοδιδάσκαλος, ἐπιγραφομένην Epitome ἢ liber Novellarum ἢ ἁπλῶς Epitome Juliani· προσέτι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἢ μικρὸν ἴσως ὕστερον, ἐγένετο πληρεστέρα ἄλλη μετάφρασις 134 νεαρῶν, ἧς ὁ συγγραφεὺς εἶναι ἄγνωστος, καὶ φέρουσα τὸ ὑπὸ τῶν γλωσσογράφων δοθὲν αὐτῇ ὄνομα Authentica ἢ liber Authenticorum. Puchta Institut. Α', 109.

2) Ὁ Ἰουστινιανός, θέλων νὰ προφυλάξῃ τὴν ὑπ' αὐτοῦ συναρμολογηθεῖσαν καὶ καταρτισθεῖσαν νομοθεσίαν ἀπὸ τῆς ἐκ τῶν νομικῶν συζητήσεων καὶ διαφωνιῶν προκύπτουσαν συνήθως ἀβεβαιότητα περὶ τὸ δίκαιον καὶ πολυνομίαν, ἀπηγόρευσε (τοιαύτη παράδοξος ἀπαγόρευσις ὑπάρχει καὶ περὶ τοῦ πρωσσικοῦ Κώδικος. Eörster preus. Privatr. Α', 24 σημ. 3) ῥητῶς τοῖς νομικοῖς πᾶσαν ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ δικαίου, ἐπιτρέψας μόνον τὴν εἰς τὸ ἑλληνικὸν κατὰ πόδα μεταγλώττισιν καὶ τὴν χρῆσιν παρατίτλων (Διάτ. Δέδωκεν § 21, Deo auctore § 12, Tanta § 21 πρβ. Ζαχαρ. ἐν Θέμιδι Α', 190). Ἀλλ' ἡ ἀνθρώπινος διάνοια δὲν δεσμεύεται ἐπὶ μακρόν· διατοῦτο μετ' οὐ πολὺ συνέβη ὅ,τι ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφοβεῖτο, συγγραμμάτων δηλονότι νομικῶν περισσεία καὶ περὶ τὴν ἑρμηνείαν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν νόμων διαφωνία. Ἕνεκα τούτου ἐπεμελήθησαν τὴν ἁπλοποίησιν τῆς ὑπαρχούσης νομικῆς ὕλης πρότερον μὲν οἱ αὐτοκράτορες Λέων ὁ Ἴσαυρος καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος, ἐκδόντες τὴν *Ἐκλογὴν* τῶν νόμων, ἔπειτα δὲ τελειότερον οἱ αὐτοκράτορες Βασίλειος ὁ Μακεδὼν καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λέων ὁ σοφός· ὁ πρῶτος ἐξέδωκε τὸν Πρόχειρον νόμον καὶ τὴν Ἀνακάθαρσιν εἰς 40 βιβλία, ὁ δεύτερος τὴν Ἐπαναγωγὴν καὶ τὴν νέαν

διὰ τῶν νομικῶν [3] εἰσαγόμενον δίκαιον.

Νομικαὶ λοιπὸν πηγαὶ ὑπάρχουσι παρ' ἡμῖν τὰ βιβλία τῶν ῥωμαϊκῶν νόμων, οἱ νεώτεροι ἀπὸ τῆς αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος θεσπισθέντες νόμοι καὶ τὰ ἔθιμα. Ἡ πρὸς ἄλληλα δὲ σχέσις τῶν μερῶν τούτων τοῦ δικαίου αὕτη ἐστί· προηγοῦνται πάντων τὰ ἔθιμα, ὡς τὴν νεωτέραν νομοθετικὴν ἐργασίαν ἀποτελοῦντα· ἕπονται αὐτοῖς οἱ ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας κυρωθέντες νόμοι καὶ παρέπεται τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον. Ἐν τούτῳ δὲ τὴν πρώτην μὲν θέσιν κατέχουσιν αἱ νεαραὶ κατὰ χρονολογικὴν σειράν, μετ' αὐτὰς δ' ἔρχονται τὰ 3 ἄλλα νομοθετήματα, ἰσοδύναμα ἐντελῶς πρὸς ἄλληλα ὄντα· [4] ἀλλὰ προηγοῦνται

ἀνακάθαρσιν εἰς 60 βιβλία, ὀνομασθέντα *Βασιλικά*. Παπαρρηγ. Γενικαὶ ἀρχαὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύοντος ἀστ. δικαίου Α', 12.

3) Τοῦ νομικοῦ τὸ ἔργον (εἴτε ὡς συγγραφεὺς ἢ διδάσκαλος τοῦ δικαίου ἐργάζεται οὗτος, εἴτε ὡς ἐφαρμοστὴς αὐτοῦ, δικαστής, δικηγόρος) κυρίως εἶναι τὸ ὑπάρχον μόνον δίκαιον ν' ἀνεύρῃ καὶ καθαρίσῃ, ὥστε ἐκ τῶν νομικῶν συγγραμμάτων καὶ τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων δὲν παράγεται νέον δίκαιον, ἀλλὰ τὸ ὑφεστὼς γνωριμώτερον γίνεται· μόνον δὲ αἰτία δύναται νὰ γενῇ ἡ τῶν νομικῶν ἐργασία (τὰ συγγράμματα καὶ ἡ νομολογία) εἰς μόρφωσιν καὶ παραγωγὴν ἐθίμου (πρβ. Unger A', 41. Wächter B', 40). Εἰς τὴν σπουδὴν τῆς νομολογίας τῶν ἑλλην. δικαστηρίων χρησιμώτατά εἰσι τὰ ὑπὸ τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ ἀρείου πάγου Νικ. Ἰωαννίδου συνταχθέντα δύο ἔργα, τὸ Εὑρετήριον τῆς ἑλλην. νομολογίας καὶ ἡ Πεῖρα.

4) Ὅτι αἱ νεαραὶ προηγοῦνται τῶν τριῶν ἄλλων νομοθετημάτων, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὑπερισχύει ἡ νεωτέρα, εἶναι γενικῶς παραδεδεγμένον· διότι καὶ νεωτέραν νομοθεσίαν περιέχουσι καὶ ἐπὶ σκοπῷ τροποποιήσεως τοῦ ὑπάρχοντος δικαίου ἐξεδίδοντο κατὰ καιρούς. Siquid, λέγει ὁ Ἰουστινιανὸς (Διάτ. Cordi § 4), in posterum melius inveniatur et ad constitutionem necessario sit redigendum, hoc a nobis et constituatur. Διαφωνία ὅμως μεταξὺ τῶν συγγραφέων ὑπάρχει περὶ τὸν προσδιορισμὸν τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως τῶν εἰσηγήσεων καὶ τοῦ πανδέκτου πρὸς τὸν κώδικα. Κατά τινας ὡς νεώτερος ὁ κῶδιξ προτιμᾶται τῶν εἰσηγήσεων καὶ τοῦ πανδέκτου· ἀλλὰ φαίνεται ὀρθοτέρα καὶ πρὸς

πάντων τούτων τὰ Βασιλικὰ καὶ αἱ μετ' αὐτὰ νεαραί.[5]

α') *τὸ ἔγγραφον δίκαιον.*

1) γενικά

§ 3. **Νόμος**[1] ἐστὶ τὸ ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας ὡς τοιαύτης[2] τεθειμένον δίκαιον. Τίς ἡ νομοθετικὴ ἐξου-

---

τὴν πρόθεσιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ μᾶλλον συνᾴδουσα ἡ γνώμη, ὅτι τὰ 3 ταῦτα μέρη εἰσὶν ἰσοδύναμα· διότι καὶ τὰ τρία ἐδημοσιεύθησαν ἵνα ὁμοῦ ἰσχύωσι κατὰ πάντα τὰ μέρη αὐτῶν. (Διάταξ. Δέδωκεν § 23, Διάτ. Cordi § 4)· ὥστε τὸ περιστατικὸν ὅτι ὁ κῶδιξ εἶναι κατὰ ἓν ἔτος νεώτερος, δὲν ἔχει πολλὴν τὴν βαρύτητα. Αἱ ὑπάρχουσαι λοιπὸν ἐν αὐτοῖς ἀντινομίαι πρέπει δι' ἄλλου μέσου νὰ αἴρωνται. *Τοιαῦτα μέσα* ὑπάρχουσι *δύο*, τὸ τῆς ἐπιστημονικῆς *συμβιβάσεως* καὶ τὸ τῆς ἱστορικῆς *ἀποχωρίσεως*· διὰ μὲν τοῦ πρώτου ἐξετάζεται μήπως αἱ φαινόμεναι ἀντιφάσεις δὲν ἦναι τοιαῦται, ἀλλ' ἐτέθησαν μᾶλλον εἰς ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν ἢ περιορισμὸν ἀλλήλων· διὰ δὲ τοῦ δευτέρου ἀνερευνᾶται μήπως ἡ ἑτέρα τῶν διατάξεων κεῖται ὡς ἱστορικὴ ἁπλῶς διαφώτισις τοῦ δικαίου (Σαβιν. Α', 274). Ἐὰν τὰ μέσα ταῦτα δὲν ἐπαρκῶσι προτιμᾶται τότε ἡ διάταξις ἡ μᾶλλον πρὸς τὴν φύσιν τοῦ πράγματος καὶ τὸ λοιπὸν δίκαιον σύμφωνος· πρβ. Arndts Pandekten § 12, 13. Windscheid § 26. Sintenis Civilrecht Α', 52, Μακκελδάη Α', 99 (14 ἐκδόσ.), προπάντων Σαβιν. Σύστ. Α', 268—290.

5) Κατὰ πόσον ἰσχύουσι παρ' ἡμῖν οἱ ῥωμ. νόμοι ὅρ. ἄρθρ. 98 τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ Συντ. τὸ διάτ. τῆς 23 φεβρ. 1835· κατ. § 124 σημ. 13.

1) Ὁ ὁρισμὸς τοῦ νόμου ἐν τεμ. 2 πανδ. (1, 3) ὅτι εἶναι εὕρημα μὲν καὶ δῶρον Θεοῦ, δόγμα δὲ ἀνθρώπων φρονίμων, ὁρᾷ τὴν ἐσωτερικὴν δικαιολόγησιν τοῦ ἐν τῷ νόμῳ δικαίου (Δημοσθ. κατὰ Ἀριστογείτ. 16 Ἀριστοτ. ἠθικ. Νικομ. σ. 120), ὡς καὶ τὸ τοῦ Πλάτωνος (ἐν νόμ. α', 13) «ὃς (λογισμὸς) γενόμενος δόγμα πόλεως κοινὸν νόμος ἐπωνόμασται»· καὶ τὸ «νόμος ἐστὶ τοῦ ὄντος εὕρεσις». Στοβ. Β', 161.

2) Οὐχὶ πᾶν ὅ,τι ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀποφαίνεται εἶναι νόμος, ἀλλὰ μόνον ὅ,τι ὡς νομοθετικὴ ἐξουσία, ἤγουν ὡς ὑπερτάτη ἐν τῇ πολιτείᾳ δύναμις τίθησιν (νόμ. 8 Π. 1, 3). Ἐπομένως ὅ,τι ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ὁρίζει ἐπὶ ἀντικειμένων τῆς διοικήσεως τῆς ἐθνικῆς περιουσίας δὲν εἶναι νόμος, δικαίου κατ' ἀντικείμενον παραγωγικός, ἀλλ' εἶναι ἁπλοῦς τίτλος, δικαίωμα μόνον ἐξ ὑποκειμένου συνιστῶν· π. χ. ἐπιτρέπει ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία τῇ κυβερνήσει νὰ ἐκποιήσῃ ἀκίνητόν τι κτῆμα τοῦ δημοσίου ἢ

σία ἐν Ἑλλάδι [3] καὶ πῶς ἐν αὐτῇ κατασκευάζονται [4] οἱ

νὰ προικοδοτήσῃ ἄπορόν τινα οἰκογένειαν ἢ νὰ συνομολογήσῃ σύμβασίν τινα πρὸς ἰδιώτην ἢ ξένην κυβέρνησιν. Ἡ ἐπὶ τοιούτων θεμάτων ἐκδιδόμεναι νομοθετικαὶ ἀποφάσεις, καλοῦνται μὲν καὶ αὐταί, ἀλλὰ δὲν εἶναι νόμοι. (Wächter würtemberg. Privatr. Β', 11. Keller Pandekten σ. 4. Ζαχαρ. Stautsr. § 125· ἐμὴν διατριβὴν ἐν τῇ τοῦ Μπαλάν. Ἐφημ. Ϛ', 241)· καὶ Ἐφημ. τοῦ ἰδίου Ε', 189. Ἡ διάκρισις αὕτη ἔχει πολλὴν τὴν σπουδαιότητα· διότι π. χ. ἐπὶ μόνων τῶν κυρίως νόμων ἐφαρμόζεται τὸ ἄρθρ. 807 § 7 τῆς πολιτ. δικον. καὶ αἱ περὶ δημοσιεύσεως τῶν νόμων διατάξεις· ὅθεν προδήλως ἔσφαλεν ὁ ἄρειος πάγος, ἀναιρέσας δυνάμει τοῦ ἄρθρ. 807 § 7 ἀπόφασιν ἐφετείου ἕνεκα ψευδοῦς δῆθεν ἑρμηνείας συμβάσεως μεταξὺ τῆς ἑλλ. κυβερνήσεως καὶ τῆς ὀθωμανικῆς, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ σύμβασις αὕτη ἐγκριθεῖσα ὑπὸ τῆς βουλῆς κέκτηται ἰσχὺν νόμου. Πρβ. Πεῖραν τόμ. 5, σελ. 3783.

3) Παρὰ Ῥωμαίοις κατὰ διαφόρους χρόνους διάφοροι ὑπῆρχον νομοθετικαὶ ἐξουσίαι, ὧν ἕνεκα καὶ τὸ νομοθετικὸν δίκαιον διαφόρους ἔφερεν ὀνομασίας. Ἐκαλεῖτο νόμος (lex) πρότερον μὲν τὸ ἐν τῇ λοχίτιδι ἐκκλησίᾳ ποιηθὲν δίκαιον, ἔπειτα δὲ καὶ τὸ ἐν τῇ φυλετικῇ (plebiscitum πρότερον καλούμενον), δόγμα δὲ (Senatus consultum), τὸ ὑπὸ τῆς συγκλήτου ψηφιζόμενον δίκαιον, καὶ διάταγμα (edictum), τὸ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, προπάντων τῶν πραιτώρων. Νόμου ὡσαύτως ἰσχὺν εἶχον καὶ αἱ ἀποφάνσεις τῶν ἐχόντων δικαίωμα τοῦ ἀποφαίνεσθαι (jus respondendi) νομικῶν.

Ὅτε τὸ ῥωμαϊκὸν πολίτευμα μετετράπη εἰς μοναρχικόν, νομοθετικὴν ἐξουσίαν εἶχον καὶ οἱ αὐτοκράτορες, μάλιστα δὲ αὐτοὶ κυρίως. Τὰ νομοθετήματα αὐτῶν ἐλέγοντο γενικῶς constitutiones (διατάξεις)· εἰδικώτερον ἐκαλοῦντο *διατάγματα* (edicta ἢ leges edictales) τὰ γενικὰ νομοθετήματα, ἐπιστάλματα (mandata), τὰ ὁδηγίας περιέχοντα πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἄρχοντας, *διαγνώσεις* (decreta), αἱ λύουσαι διαφορὰν ὑποβληθεῖσαν τῷ αὐτοκράτορι καὶ *ἀντιγραφαὶ* (rescripta), αἱ ἀπαντῶσαι εἰς νομικὸν ἐρώτημα ἀρχῆς ἢ ἰδιώτου διαταγαί. Πανδ. Βιβλ. Ι, τίτλ. 2, 3, 4. Μακκελδάη, σ. 25. Böcking εἰσηγ. § 12, § 15.

4) Ὁ δικαστὴς ἐξουσίαν ἔχων καὶ ἁρμοδιότητα νὰ ἐφαρμόζῃ τοὺς νόμους, δικαιοῦται φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ ἐξετάζῃ ἂν *ὑπάρχωσιν* οἱ κατά τινα συγκεκριμένην περίπτωσιν ἐφαρμοστέοι νόμοι, καὶ ἂν τὸ *περιεχόμενον* αὐτῶν δὲν ἀντιφάσκῃ πρὸς τὸ σύνταγμα· ἑπομένως νόμους μὴ ὑπάρχοντας ἢ ἀντισυνταγματικοὺς καθῆκον ἔχει νὰ μὴ ἐφαρμόζῃ. Ἀμφισβητεῖται ὅμως μεταξὺ τῶν συγγραφέων, ἂν δύναται ὁ δικαστὴς νὰ προβῇ ἐξετάζων, εἰ ἐτηρήθησαν πᾶσαι αἱ περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν

νόμοι, διδάσκει τὸ δημόσιον δίκαιον. 5 Παρατηρητέον δὲ προσέτι ταῦτα.

α΄) ἀρεταὶ τοῦ νόμου εἰσὶ τὸ εἶναι τὸν νόμον ἀκόλουθον τῇ φύσει, δυνατὸν τοῖς πράγμασι καὶ συμφέροντα τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ· 6 ἑπομένως τὸ προάγειν διὰ γενικῶν διατάξεων τὴν εὐημερίαν τοῦ ἔθνους, τὸ μὴ ἔχειν ἀναδρομικὴν δύναμιν, τὸ μὴ προσβάλλειν κεκτημένα δικαιώματα. 7

νόμων νόμιμοι διατυπώσεις, καὶ ἂν δικαιοῦται *πάντα* ἀντισυνταγματικὸν νόμον νὰ μὴ ἐφαρμόζῃ. Κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην μόνον τοὺς *προδήλως* μὴ ὑπάρχοντας (ἤτοι τοὺς μὴ φέροντας τὰ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα—δημοσίευσιν ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς κυβερνήσεως μετὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ βασιλέως καὶ τῆς προσυπογραφῆς τοῦ ὑπουργοῦ—νομίμου ὑπάρξεως) καὶ τοὺς *προδήλως* ἀντισυνταγματικοὺς (ἤτοι τοὺς ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας δι' ἑρμηνευτικοῦ νόμου χαρακτηρισθέντας ὡς τοιούτους) δικαιοῦνται τὰ δικαστήρια νὰ μὴ ἐφαρμόζωσιν. Ὅρ. τὴν περὶ τῆς σχέσεως τῆς δικαστ. ἐξουσίας πρὸς τὴν νομοθετικὴν ἐμὴν διατριβὴν ἐν Θέμιδι. ΑΠ. 401 τοῦ 78. Ν. Πείρ. Δ' Παραρτ. τοῦ 82 σελ. 420 ζήτ. 1073. ΑΠ. 253 τοῦ 83. Ἐφημ. Μπαλάνου Ε', 190.

5) Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ παρ' ἡμῖν κατὰ τὸ ἄρθρ. 22 τοῦ συντάγματος ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων καὶ ὁ βασιλεύς. Ἡ βουλὴ ἔχει *μόνη* νομοθετικήν τινα ἐξουσίαν; Ἀναμφιβόλως οὐχί, ἐὰν ἡ πρᾶξις αὐτῆς ἐφάπτηται συμφέροντός τινος τοῦ ἔθνους. Πολλαὶ δὲ τοιαῦται τῆς βουλῆς πράξεις ἐγένοντο, καὶ παραδόξως οὐδεὶς ὡμίλησεν ἢ ἔγραψε περὶ αὐτῶν. Ὅρ. τὴν 270 τοῦ 54 ἀπόφ. τοῦ Ἀρ. Πάγου-

6) Δεῖ δὲ τὸν νόμον, λέγει Ἀρχύτας ὁ πυθαγόρειος (Στοβ. Χ' 136), ἀκόλουθον ἦμεν τᾷ φύσει, δυνατὸν τοῖς πράγμασι, συμφέροντα τὰ πολιτικᾷ κοινωνίᾳ· αἴτε γὰρ ἑνὸς τούτων αἴτε πληόνων αἴτε πάντων ἀπολείπηται, ἤτοι οὐ νόμος ἢ οὐ τέλειος νόμος ἐσεῖται. Ἀκόλουθος μὲν ὢν καὶ εἴη τᾷ φύσει μιμεόμενος τὸ τᾶς φύσιος δίκαιον· τοῦτο δέ ἐστι τὸ ἀνάλογον καὶ τὸ ἐπιβάλλον ἑκάστῳ κattὰν ἑκάστῳ ἀξίαν· δυνατὸς δέ, αἰ ποτὶ τὼς νομοθετευμένως ἔχει τὰν συναρμογάν· πολλοὶ γὰρ τὸ τᾷ φύσει καὶ πρᾶτον ἀγαθὸν οὐχ ἱκανοὶ δέξασθαι, τὸ δὲ ποθ' αὐτώς· καὶ τὸ ἐνδεχόμενον· συμφέρων δὲ τᾷ πολιτικᾷ κοινωνίᾳ, αἴ κα μὴ μόναρχος ἢ καὶ ἰδιωφελὴς ὁ νόμος, κοινωφελὴς δὲ καὶ διὰ πάντων διατείνων.

7) Τὸ δικαιολογικὸν τοῦτο ἀξίωμα μόνον ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ ἐπιτρέπεται τῷ νομοθέτῃ νὰ παραβῇ. Schmitthenner (zwölf Bücher vom

β') ὁ νόμος λογίζεται ὑπάρχων καὶ ὑποχρεοῖ τοὺς πολίτας ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτοῦ. [8] ἐπειδὴ δὲ ἡ ἄγνοια τοῦ νόμου βλάπτει κατὰ γενικὸν κανόνα τὸν ἀγνοοῦντα,

---

Staate Γ', 526. Zachariae Staatsr. § 127. Bischof Nothrecht σ. 34. Mohl Staatsrecht völkerrecht etc Β', 428. Zöpff. § 432.

8) Διατοῦτο λέγουσιν οἱ νομικοὶ lex non obligat nisi rite promulgata. Οἱ νόμοι περιέχουσι κανόνας, καθ' οὓς ὀφείλει τὸ πρόσωπον νὰ ῥυθμίζῃ τὰς πράξεις αὐτοῦ· ἑπομένως δὲν ἀρκεῖ ἡ κατὰ τοὺς συνταγματικοὺς τύπους κατάρτισις τοῦ νόμου· ἀλλ' ἵνα καταστῇ οὗτος ὑποχρεωτικός, ἀπαιτεῖται προσέτι καὶ *δημοσίευσις*, ἤγουν ἡ ἐκ μέρους τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἐνέργεια τῶν πράξεων ἐκείνων, δι' ὧν κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ νομοθέτου καθίσταται γνωστὴ εἰς πάντας ἥ τε ὕπαρξις καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ νόμου.

Περὶ τῆς δημοσιεύσεως τῶν νόμων παρατηρητέον τὰ ἑξῆς.

α') οἱ Γάλλοι διακρίνουσι δύο στοιχεῖα ταύτης· τὸ μὲν καλεῖται promulgatio (ἄλλην ἔννοιαν δίδει ὁ Rönne I, 178 σημ. 2) καὶ εἶναι ἡ διαταγὴ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου· τὸ δὲ publicatio καὶ συνίσταται εἰς τὰς τῆς γνωστοποιήσεως αὐτοῦ πράξεις, ἤτοι τὴν ἐν τῇ ἐφημερίδι καταχώρισιν καὶ τὴν ἀποστολὴν ταύτης εἰς τὰς ἐπαρχίας. (Marcadé Α', 28. Massé et Vergé Α', 30). Ἡ διάκρισις αὕτη δὲν ὑπάρχει παρ' ἡμῖν· πρβ. καὶ Unger Α', 29 σημ. 2 Wächter Β', 24 σημ. 2. Keller σ. 4.

β') ἐνίοτε τοῦ νόμου ἡ ἰσχὺς ἄρχεται οὐχὶ ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπὸ μεταγενεστέρου χρόνου· τότε τὸ μεταξὺ τοῦτο χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ ὁ νόμος ἀργεῖ, καλεῖται *ἀδράνεια τοῦ νόμου*· vacatio legis.

γ') ἀμφισβητεῖται ἂν ἡ δημοσίευσις τοῦ νόμου πρέπει νὰ γίνηται ἐντὸς τοῦ χρόνου τοῦ πρὸς κύρωσιν αὐτοῦ ὡρισμένου· ὀρθοτέρα εἶναι ἡ γνώμη ἡ ἀποφατικῶς ἀπαντῶσα. Κύρωσις τοῦ νόμου καὶ δημοσίευσις αὐτοῦ εἰσὶ δύο πράξεις αὐτοτελεῖς καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξάρτητοι· ἀμφότεραι μὲν ἐνεργοῦνται ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλην ἰδιότητα καὶ πρὸς ἄλλον σκοπὸν ἑκάστη· μόνη ἡ κύρωσις ἀνήκει εἰς τὴν κατάρτισιν τοῦ νόμου· μὴ ἀπαιτοῦντος δέ που τοῦ συντάγματος τὸ νὰ ἐκτελῆται ἡ κύρωσις *δημοσίως*, στερεῖται νομικῆς βάσεως ἡ γνώμη τῶν λεγόντων (ἐφημ. τῶν δικαστηρίων τοῦ ἔτους 1873 σελ. 249· ὅρα καὶ Rönne Staatsrecht etc Α', 117) ὅτι ἡ κύρωσις γίνεται τελεία καὶ ἀμετάκλητος διὰ μόνης τῆς δημοσιεύσεως καὶ ὅτι διὰ μόνης αὐτῆς ὁ νόμος καθίσταται τέλειος καὶ ἀμετάκλητος.

καταλληλότερος τρόπος δημοσιεύσεώς ἐστιν ὁ καθιστῶν ὅσον οἷόν τε ἀσφαλέστερα γνωστὸν τοῖς πολίταις τὸν νόμον. 9

γ') τὰ **διατάγματα** τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἰσχύ-

---

9) Τὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν νόμων ὥριζε πρότερον μὲν τὸ διάταγμα τῆς 1 φεβρ. 1833, νῦν δὲ ὁρίζει τὸ 1 ἄρθρ. τοῦ ἀπὸ 29 ὀκτωβρ. 1856 ἀστ. νόμου. Δηλαδὴ κατ' αὐτὸν α') οἱ νόμοι λογίζονται δεδημοσιευμένοι ἀφοῦ ἐνεργηθῶσι πράξεις τινὲς ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ καὶ παρέλθῃ ἡ νόμιμος προθεσμία. Αἱ μὲν τῆς δημοσιεύσεως πράξεις εἰσὶ *καταχώρισις* τοῦ νόμου ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς κυβερνήσεως καὶ *τοιχοκόλλησις* τοῦ περιέχοντος τὸν νόμον φύλλου τῆς ἐφημερίδος ἐν ταῖς πρωτευούσαις τῶν δήμων· προθεσμία δὲ ἐν μὲν τοῖς δήμοις τῶν πρωτευουσῶν τῶν νομῶν καὶ ἐπαρχιῶν δύο ἡμέραι, ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς δήμοις μία ἡμέρα. Τουτέστιν ἐν τοῖς δήμοις τῆς πρώτης κατηγορίας ὁ νόμος ἄρχεται ἰσχύων τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς τοιχοκολλήσεως, ἐν τοῖς δήμοις δὲ τῆς δευτέρας κατηγορίας ἄρχεται ἰσχύων τὴν ἑπομένην ἡμέραν.

β') περὶ τῆς τοιχοκολλήσεως συντάσσεται ἔκθεσις ὑπὸ τοῦ ἐπιμελουμένου αὐτὴν ὑπαλλήλου, ἥτις χρησιμεύει καὶ ὡς ἀποδεικτικὸν μέσον τῆς δημοσιεύσεως τοῦ νόμου. Ἀλλὰ μετὰ 40 ἡμέρας ἀπὸ τῆς τοιχοκολλήσεως τοῦ νόμου ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ βασιλείου δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἀπόδειξις ὅτι ἔν τινι δήμῳ δὲν ἐδημοσιεύθη ὁ νόμος. Πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἀποδείξεως τῆς τοιχοκολλήσεως ταύτης ἡ περὶ αὐτῆς ἔκθεσις τοῦ νομάρχου καταχωρίζεται ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς κυβερνήσεως.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται α') ὅτι νόμος καταχωρισθεὶς μὲν ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς κυβερνήσεως, μὴ τοιχοκολληθεὶς δὲ ἐν τῇ πρωτευούσῃ δήμου τινὸς δὲν θεωρεῖται δεδημοσιευμένος ἐν τῷ δήμῳ τούτῳ· ἐκτὸς ἂν ἐτοιχοκολλήθη ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ βασιλείου, ὅτε ἰσχύει καὶ ἐν τῷ δήμῳ αὐτῷ μετὰ παρέλευσιν 40 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς τοιχοκολλήσεως ταύτης· β') ὅτι πρὸ τῆς παρελεύσεως τῶν 40 ἡμερῶν δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ ἡ δημοσίευσις τοῦ νόμου, ὁ δὲ ἐπικαλούμενος αὐτὸν ὀφείλει νὰ ἀποδείξῃ αὐτὴν προσάγων εἴτε τὸ πρωτότυπον τῆς περὶ τοιχοκολλήσεως ἐκθέσεως, εἴτε ἀντίγραφον αὐτοῦ ἀντιπεφωνημένον· ἄλλο μέσον ἀποδείξεως δὲν ἐπιτρέπεται, κατὰ δὲ τῆς ἐκθέσεως μόνον ἡ ἐπὶ πλαστογραφίᾳ προσβολὴ συγχωρητή ἐστιν· γ') ὅτι *μόνη* ἡ ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ βασιλείου τοιχοκόλλησις καὶ ἡ ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς κυβερνήσεως καταχώρισις τῆς περὶ αὐτῆς ἐκθέσεως ἀσφαλίζει τὴν δημοσίευσιν τοῦ νόμου ἐναντίον ἐνδεχομένων περιπετειῶν. Ἕνεκα τούτου, ἐπειδὴ ἡ τοιχοκόλλησις τοῦ νόμου ἐλάχιστον συντελεῖ εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν

ουσι μόνον καθ' ὅσον ἀποτελοῦσιν ἁπλῆν ἐκτέλεσιν νόμου τινὸς ἢ συμπληροῦσι γενικότητας αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἰδίου νόμου εἰς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀνατεθείσας. 10

γνωστότερον, ὀρθῶς ἔπραξαν νομοθεσίαι τινὲς ἀρκεσθεῖσαι εἰς ἁπλῆν διὰ τῆς ἐφημερίδος τῆς κυβερνήσεως δημοσίευσιν τῶν νόμων· πρβ. ἀστ. κώδ. τῆς Ἰταλίας καὶ τὸ σχέδιον τοῦ ἡμετέρου ἀστ. κώδικος καὶ τοῦ νόμου ΠΜϚ' τοῦ 1882.

10) Ὁ νόμος λέγει συνήθως «τὸ δεῖνα θέλει κανονισθῇ διὰ Β. Δ. Ἅπαξ κανονισθέντος τούτου, δύναται ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία νὰ ἐκδώσῃ καὶ ἄλλο; Κατὰ κανόνα, δύναται. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἁρμοδία εἶναι εἰς τὸ νὰ ἐκδίδῃ τὰ *πρὸς ἐκτέλεσιν* τῶν νόμων ἀναγκαῖα διατάγματα· ἑπομένως δὲν δύναται δι' αὐτῶν μήτε νὰ τροποποιήσῃ μήτε νὰ συμπληρώσῃ τὸν νόμον. Ἐνίοτε εἶναι ἀμφίβολον, ἂν διάταγμά τι περιέχῃ ἁπλῶς διατάξεις ἐκτελεστικὰς τοῦ νόμου ἢ καὶ νομοθετικάς (πολλάκις ἢ ἅπαξ). Ἡ ἀμφιβολία αἴρεται τότε τῇ βοηθείᾳ τῶν ἑρμηνευτικῶν κανόνων (ἐπὶ νομοθετικῆς συμπληρώσεως, ἐὰν γείνῃ διὰ τοῦ νόμου χρῆσις ἐνεστῶτος χρόνου ἢ ἀορίστου, ἡ συμπλήρωσις δύναται νὰ γείνῃ πολλάκις ἢ ἅπαξ)· π. χ. αἱ ὑπὸ τῶν ἄρθρων 1 καὶ 4 τοῦ διατάγ. τῆς 22 ἀπριλ. 1850 τεθεῖσαι προθεσμίαι πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου τῆς 15 σεπτ. 1848 περὶ ἀποικισμοῦ τῶν Κρητῶν εἰσι καθαρῶς ἐκτελεσταὶ τοῦ νόμου τούτου, διότι ἄλλως ὁ νόμος αὐτὸς ἤθελε μένει ἀνεκτέλεστος. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ διατάγμ. τῆς 24 ἰανουαρ. 1866 τοῦ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ρλθ' νόμου τοῦ 1866 ἐκδοθέντος καὶ ἀναθέσαντος εἰς τὸ ἐλεγκ. συνέδριον τὴν ἐκκαθάρισιν δυνάμει τῆς τοῦ ἄρθρ. 5 τοῦ νόμου περικοπῆς «ὁ τρόπος τῆς ἐκκαθαρίσεως», ἥτις ἐννοεῖ βεβαίως καὶ τὴν ἐκκαθαρίσουσαν ἀρχὴν (contra Ἀπ. 48 τοῦ 74)· ἀλλὰ νομοθετικὰς διατάξεις περιέχει ἀναντιρρήτως τὸ διάταγ. τῆς 28 ἰουλ. 1858 ἐν § 17.

Συντάγματά τινα χορηγοῦσι τῇ ἐκτελεστικῇ ἐξουσίᾳ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκδίδειν ἐν ἀναποφεύκτῳ ἀνάγκῃ νομοθετικὰ διατάγματα, ἅτινα ἐν καιρῷ ὑποβάλλονται εἰς τὰς βουλὰς πρὸς κύρωσιν. Τὸ ἡμέτερον σύνταγμα δὲν περιέχει τοιοῦτόν τι· ἀλλὰ μόνον ἐν τοῖς ἄρθρ. 15—20 τοῦ νόμου περὶ δημοσίου λογιστικοῦ ὑπάρχουσι τοιαῦταί τινες διατάξεις. Ἡ ἐξέτασις δὲ τοῦ σπουδαίου ζητήματος περὶ τῆς σχέσεως τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας πρὸς τὴν νομοθετικήν, ἤτοι περὶ τοῦ τίνα ἀντικείμενά εἰσι νομοθετικῶς καὶ τίνα διὰ διαταγμάτων ῥυθμιστέα, ἀνήκει εἰς τὸ δημόσιον δίκαιον (πρβ. Rönne Staatsrecht § 47. Zöpfl. Staatsrecht. § 437. Mohl. Staatsrecht, Völkerrecht etc. Α', 628). Παρατηρητέον δ' ἐπὶ τέλους ὅτι ἐν μοναρχίαις μὴ συνταγματικαῖς ἡ διαστολὴ τῶν

δ΄) οὐδέποτε ἡ ὕπαρξις ἐγχωρίου γενικοῦ 11 νόμου δύναται νὰ γενῇ ἀντικείμενον ἀποδείξεως· 12 αἱ κατὰ μέρος ὅμως πράξεις αἱ τὴν δημοσίευσιν τοῦ νόμου ἀποτελοῦσαι γίνονται ἀποδείξεως ἀντικείμενον. 13

ε΄) ἡ αὐτονομοθεσία, ἤτοι ἡ ἐξουσία ἀρχῶν τινων ἢ κοινοτήτων τοῦ κανονίζειν νομοθετικῶς τὰ κατ' αὐτάς, δὲν ἀναγνωρίζεται παρ' ἡμῖν. 14

2) εἴδη τῶν νόμων.

§ 4. Οἱ νόμοι κατὰ τὰς διαφόρους ἀναφορὰς αὐτῶν διαιροῦνται διαφόρως· ἤγουν

διαταγμάτων ἀπὸ τῶν νόμων εἶναι ἁπλῶς ὀνοματική. Unger österr. privatr. § 2.

11) Ἀλλ' αἱ προνόμιόν τι ἢ δικαίωμα ἄλλο εἰς ὡρισμένον πρόσωπον ἀπονέμουσαι νομοθετικαὶ πράξεις πρέπει νὰ προτείνωνται ὑπὸ τοῦ προσώπου, δι' ὃ ἐξεδόθησαν, καὶ ἐν ἀνάγκῃ ν' ἀποδεικνύωνται· ὅρ. § 98 σημ. 1, § 167 σημ. 5, τοῦ ἐμοῦ ἐγχειρ. περὶ πολ. δικ.

12) Jura novit curia (πολ. δικ. 245). Ἀμφισβητήσεως περὶ τούτου μεταξὺ τῶν διαδίκων ἀναφυείσης ὁ δικαστὴς δὲν ὀφείλει νὰ διατάξῃ ἀπόδειξιν, ἀλλὰ συλλέγει τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας κατὰ τὰ ἐν τῇ ἑπομένῃ σημειώσει. Windscheid § 14 σημ. 3. Vangerow § 12. Roth bayer. Civilrecht § 12.

13) Δύο γεγονότα ἀναγκαῖον εἶναι νὰ μάθῃ ὁ δικαστής, προκειμένου λόγου περὶ τῆς ἰσχύος νόμου τινός, ἂν ὑπάρχῃ κατακεχωρισμένος ὁ νόμος ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἂν ἐτοιχοκολλήθη προσηκόντως τὸ περιέχον αὐτὸν φύλλον τῆς ἐφημερίδος ταύτης· μόνον περὶ τοῦ δευτέρου ἀναγκαία καθίσταται διεξαγωγὴ ἀποδείξεως· ἀλλὰ καὶ αὕτη περιττὴ εἶναι μετὰ τὴν παρέλευσιν 40 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοιχοκολλήσεως τοῦ περιέχοντος τὸν νόμον φύλλου τῆς ἐφημερίδος (ὅρα τοῦ § τούτου σημ. 4, 9).

14) Ἐν ἄλλαις ἐπικρατείαις εἶχον ἄλλοτε αἱ πόλεις καὶ αἱ ἀρχαὶ νομοθετικήν τινα ἐξουσίαν, ἣν καὶ τὴν σήμερόν πως διατηροῦσι (Winds. § 19, Unger § 4). Τοιαύτην τινὰ ἐξουσίαν λέγεται ὅτι εἶχον ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ αἱ χριστιανικαὶ κοινότητες καὶ ἐν τῇ πρῴην Ἰονίῳ πολιτείᾳ αἱ κατὰ μέρος νῆσοι, ἐγκρίσει δὲ τῆς κυβερνήσεως ἔχουσι καὶ οἱ

α') ἐκ τοῦ πλάτους αὐτῶν καὶ τοῦ ἀντικειμένου διαιροῦνται εἰς **καθολικοὺς** καὶ **μερικούς**, **γενικοὺς** καὶ **εἰδικούς**· οἱ μὲν καθολικοὶ ἔχουσι πηγήν, ἧς ἡ δύναμις ἐκτείνεται ἐφ' ἅπασαν τὴν ἐπικράτειαν, καὶ οἱ μερικοὶ πηγὴν ἐκτεινομένην ἐπὶ μέρος μόνον αὐτῆς·[1] οἱ δὲ γενικοὶ νόμοι περιέχουσι κανόνα γενικόν, ἐπὶ πασῶν τῶν σχέσεων ἃς ἀφορῶσιν ἐφαρμοζόμενον· ἐνῷ οἱ εἰδικοὶ νόμοι ῥυθμίζουσι *μίαν* μόνον σχέσιν.[2] Ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ νόμου

ἡμέτεροι δῆμοι· ἄρθρ. 50 § 22—24· ἄρθρ. 119 § 16· ἄρθρ. 120 τοῦ δημ. νόμου· νόμ. τῆς 22 δεκεμ. 1847 περὶ δημοτ. φόρων.

1) Ὁ *καθολικὸς* νόμος ἔχει σύστοιχον τὸν *μερικόν*· δηλαδὴ ἡ διαίρεσις λαμβάνεται ἐκ τοῦ *τοπικοῦ* πλάτους τοῦ νόμου καὶ ἐφαρμόζεται ἐν ἐπικρατείαις ἔνθα ἐπαρχίας τινὰς ἢ καὶ πόλεις διέπει ἴδιον ἀστυκὸν δίκαιον, διάφορον τοῦ τῆς ὅλης ἐπικρατείας ἀστυκοῦ νόμου, ὡς συμβαίνει καὶ παρ' ἡμῖν μετὰ τὴν ἕνωσιν τῆς Ἑπτανήσου, ἐν ᾗ ἰσχύει προσωρινῶς ὁ ἰόνιος ἀστυκὸς κῶδιξ. Ἡ διαίρεσις αὕτη ἔχει τὴν σημασίαν, ὅτι ὁ μερικὸς νόμος προηγεῖται τοῦ καθολικοῦ, οὗτος δὲ ἀναπληροῖ τὰ κενὰ ἐκείνου. Unger § 7. Wächter § 2. Thöl Einleitung § 46.

2) Ἡ διαίρεσις τῶν νόμων εἰς γενικοὺς καὶ εἰδικοὺς ἐλήφθη ἐκ τοῦ *ἀντικειμένου* ὅπερ ῥυθμίζουσιν· ἀλλ' ἀκριβέστερον εἶναι νὰ διαιρεθῶσι τριχῶς οἱ νόμοι οὗτοι· ἤτοι εἰς γενικοὺς (jus generale), περιλαμβάνοντας πάντας τοὺς ἀνθρώπους καὶ πάντα τὰ πράγματα· εἰς εἰδικοὺς (jus speciale), περιλαμβάνοντας τινὰς μόνον τάξεις ἢ κατηγορίας ἀνθρώπων ἢ πραγμάτων, καὶ εἰς ἀτομικοὺς (jus individuale), ῥυθμίζοντας ἓν μόνον ἀντικείμενον· προετιμήθη ὅμως ἐν τῷ κειμένῳ ἡ εἰς δύο διαίρεσις διὰ τὸ σπουδαιότερον τῆς διαφορᾶς τῶν ἀτομικῶν νόμων ἀπὸ τῶν μὴ τοιούτων, καθότι οἱ ἀτομικοὶ νόμοι δὲν παράγουσι δίκαιον ἐξ ἀντικειμένου, ἀφῃρημένως πολλῶν ὁμοίας φύσεως σχέσεων ῥυθμιστικόν, ἀλλὰ δίκαιον μίαν μόνην σχέσιν ἀφορῶν καὶ ὑπὲρ ὡρισμένου προσώπου κείμενον· ἐνῷ ἀπεναντίας οἵ τε γενικοὶ καὶ οἱ εἰδικοὶ νόμοι παράγουσι δίκαιον ἐξ ἀντικειμένου, ὅπερ πλείονας σχέσεις ἀφῃρημένως καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ῥυθμίζει· ἑπομένως μόνον κατὰ τοῦτο διαφέρουσιν ἀπ' ἀλλήλων, ὅτι οἱ εἰδικοὶ ἔχουσι στενοτέραν κατ' ἀντικείμενον ἔκτασιν, οἱ δὲ γενικοὶ εὐρυτέραν. Κατὰ τὰ ἐν τῷ κειμένῳ λοιπὸν ὁ νόμος ΧΗ' περὶ μεταλλείων εἶναι γενικός, ὡς καὶ ὁ σιγ' τοῦ 1867 περὶ φορολογίας τοῦ μολύβδου καὶ τῶν σκωριῶν Λαυρίου, ἐνῷ κατὰ τὴν τριχοτομίαν ὁ δεύτερος νόμος εἶναι εἰδικός.

καὶ οὐχὶ ἄλλοθεν εὑρίσκεται ἂν νόμος τις ἦναι γενικὸς ἢ τὸ ἀντίθετον τούτου.[3]

β') ἐκ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὸ ὀρθὸν καὶ ἴσον, εἰς **κοινοὺς** καὶ **ἐξαιρετικοὺς** εἴτε **ἀνωμάλους**· οἱ μὲν κοινοὶ νόμοι ἐπὶ τῆς ἰσότητος, τῆς κυρίας βάσεως παντὸς δικαίου, στηριζόμενοι, κεῖνται περὶ πάντων καὶ ὑπὲρ πάντων,[4] οἱ δὲ ἀνώμαλοι, παρὰ τὸν λόγον τοῦ δικαίου

Ὅθεν νόμος ἀτομικὸς εἶναι ὁ περιέχων διάταξίν τινα ὑπὲρ ὡρισμένου μόνον προσώπου, τὴν ὁποίαν ἕνεκα τούτου δὲν δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ ἄλλος· νόμ. 2, κώδ. (1, 14). Quae ex relationibus . . : . . statuimus, vel quibuslibet corporibus . . . donavimus, nec generalia jura sint, sed leges faciant his duntaxat negotiis atque personis, pro quibus fuerint promulgata· νόμ. 1 § 2 πανδ. (1, 4), § 6 εἰσηγ. (1, 2)· π. χ. ὁ νόμος ἐπιτρέπει τῷ Πέτρῳ νὰ ἐκκαλέσῃ ἀπόφασίν τινα ἐντὸς προθεσμίας 60 ἡμερῶν. Τοιοῦτον εἶδος νομοθεσίας ἀπαντᾶται βεβαίως ἐπὶ ἀπολύτων μοναρχιῶν μόνον.

3) Δηλαδὴ καὶ ἂν ὁ νόμος δὲν ἐξεδόθη κατὰ τύπον τοιοῦτον, ὥστε ἐξ αὐτοῦ καὶ μόνου νὰ συνάγηται ὅτι περιέχει γενικὸν δίκαιον (π. χ. ἀποτείνεται ὁ νομοθέτης εἰς ἀρχήν τινα ἢ δικαστήριον), δύναται οὐχ ἧττον νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῷ τοιούτῳ ἐγγράφῳ γενικοῦ δικαίου νομοθέτησις. Τοῦτο ἔχει σπουδαιότητα ὡς πρὸς τὰς διαφόρους τοῦ ρωμ. δικαίου νομοθετικὰς πηγὰς καὶ ἰδίως τὰς διαγνώσεις (decreta) καὶ ἀντιγραφὰς (rescripta) τῶν αὐτοκρατόρων, ἂν δηλαδὴ ἔχωσι γενικοῦ δικαίου ἰσχύν, ἢ περιορίζωνται μόνον εἰς τὴν ὑπόθεσιν, περὶ ἧς ἐξεδόθησαν. Σαβιν. Α', 125, Köcking § 15. Wächter σ. 12. Unger σ. 48.

4) Σαβιν. § 16. Thöl Einleitung etc. § 37—39. Ὁ νομοθέτης ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν νόμων ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τοὺς γενικωτέρους μόνον χαρακτῆρας καὶ τὰς ἰδιότητας τῶν ἀντικειμένων καὶ κατ' αὐτοὺς νὰ διατυπόνῃ ἑκάστοτε τὸν νόμον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ γενικώτεροι οὗτοι χαρακτῆρες καὶ αἱ ἰδιότητες τῶν ἀντικειμένων εἰσὶν οἱ αὐτοί, ἀνάγκη καὶ τὸ δίκαιον νὰ ἦναι τὸ αὐτὸ περὶ πάντων (νόμ. 8 πανδ. 1, 3, jura non in singulas personas, sed generaliter consiituuntur). Ὁ νόμος λοιπὸν ὁ πάντα τὰ ἀντικείμενα τοῦ αὐτοῦ εἴδους κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ρυθμίζων καλεῖται *κοινὸς* καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ πηγάζον δίκαιον, jus commune (νόμ. 12 π. 4, 4· νόμ. 7 π. 28. 3· Winds. § 29 σημ. 4). «Ὅτι τοιοῦτος ἔπρεπε νὰ ἦναι ὁ νόμος, ὡρίζετο ρητῶς ἐν Ἀθήναις τὸ πάλαι· «οἱ νόμοι ἀπαγορεύουσι μηδὲ νόμον ἐξεῖναι ἐπ' ἀνδρὶ θεῖναι, ἂν

(contra rationem juris) εἰσηγμένοι, [5] περιέχουσιν ἐκτροπήν τινα πάντοτε, ἄλλοθεν τὴν αἰτιολογίαν αὐτῆς λαμβάνουσαν, [6] καὶ εἶναι διὰ τοῦτο εἰδικοί, ἤγουν εἰς τὰ ἀντικείμενα τῆς ἐξαιρέσεως μόνον ἐφαρμοζόμενοι. [7] Ἡ διὰ τοῦ ἐξαιρετικοῦ νόμου κυρουμένη ἐξαίρεσις περιέχει μὲν συνήθως εὐεργεσίαν, [8] προνόμιον, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ δυσμέ-

---

μὴ τὸν αὐτὸν ἐπὶ πᾶσιν Ἀθηναίοις». Δημοσθ. κατὰ Ἀριστοκράτ., κατὰ Τιμοκράτ., κατὰ Στεφάνου Β'.

5) Νόμ. 14—16 πάνδ. (1, 3)· jus singulare est quod contra tenorem rationis propter aliquam utilitatem . . . introductum est. Παραδείγματα ἐξαιρετικοῦ δικαίου εἰσὶ τὰ ἐν νόμ. 23 § 1, 44 § 1 πανδ. (41, 2), νόμ. 44 § 3 πανδ. (41, 3).

6) Λόγος παντὸς νομοθετήματος εἶναι τὸ ὁμοιόμορφον. Τὰ ἐπὶ τοῦ λόγου τούτου στηριζόμενα νομοθετήματα λέγεται ὅτι γίνονται secundum rationem juris· ἀλλ' ἐνίοτε ὁ νομοθέτης κρίνει καλὸν νὰ παραβῇ τὸν λόγον τοῦτον καὶ νὰ νομοθετήσῃ contra rationem juris, ὅπερ ἐστὶ ν' ἀποβλέψῃ εἰς τὰς εἰδικότητας πράγματός τινος καὶ νὰ ἐξαιρέσῃ αὐτὸ τοῦ κοινοῦ νομικοῦ κανόνος, εἰς ὃν ὡς ἐκ τῶν γενικῶν χαρακτήρων του ὑπάγεται. Πράττει δὲ τοῦτο ὁ νομοθέτης εἴτε χάριν κοινῆς ὠφελείας, εἴτε ἐξ ἐπιεικείας, εἴτε καὶ ἐξ ἀνάγκης· π. χ. λόγοι ἠθικοὶ ἢ θρησκευτικοί, προστασία τοῦ ἐμπορίου ἢ τάξεώς τινος ἀνθρώπων (τῶν γυναικῶν, τῶν ἀνηλίκων, τῶν στρατιωτῶν). Ὅθεν πᾶν ἐξαιρετικὸν δίκαιον ἔχει κατέναντι αὐτοῦ ἄλλο δίκαιον γενικόν, οὗ εἶναι ἐξαίρεσις (διαφέρει λοιπὸν κατὰ τοῦτο τοῦ μερικοῦ δικαίου· ἴδ. σημ. 1 τοῦ § τούτου). Τὸ ἐξαιρετικὸν δίκαιον ἠδύνατο παρὰ Ῥωμαίοις νὰ ἔχῃ πηγὴν καὶ τὰ ἔθιμα (π. χ. νόμ. 1 π. 24, 1· moribus receptum est ne inter virum et uxorem donationes valerent. Πρβ. Σαβιν. σ. 56. Unger σ. 50. Wächter σ. 15.

7) Νόμ. 14 π. (1, 3). Quod vero contra rationem juris receptum est non est producendum ad consequentias· νόμ. 141 πρ. π. (50, 17). Δηλαδὴ ἡ κατ' ἀναλογίαν παρέκτασις τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἐξαιρετικοῦ νόμου δὲν ἐπιτρέπεται· ὅρ. κατωτ. § 11 σημ. 7.

8) Ἡ λατινικὴ λέξις privilegium ἐτυμολογεῖται οἱονεὶ lex privi, τουτέστι νόμος περὶ ἰδιώτου· παρὰ Γελλίῳ (Ἀττ. νύκτες X. 20) ἀναγινώσκεται, non sunt enim generalia jussa (τὰ ἐν παραδείγματι δηλαδὴ ἀναφερόμενα) neque de universis civibus, sed de singulis concepta : quocirca privilegia potius vocari debent, quia veteres priva

ἀναπλήρωσιν τῶν ὑπὸ τῆς ἰδιωτικῆς θελήσεως σιωπηθέντων πραγμάτων, οἱ δεύτεροι συγχωροῦσί τι.

δ') ἐκ τῆς περὶ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν αὐστηρίας ἢ μαλακότητος, εἰς αὐστηροὺς καὶ ἐπιεικεῖς· Winds § 28.

3) κατάργησις τῶν νόμων.

§ 5. Οἱ νόμοι εἰσὶ κατὰ γενικὸν κανόνα διηνεκεῖς· 1 διατοῦτο ἰσχύουσι μεχρισοῦ καταργηθῶσιν ἢ τροποποιηθῶσιν 2 ὑπὸ νεωτέρου νόμου· ἡ κατάργησις δὲ γίνεται

σιν οἱ ἐπικουρικοὶ καὶ ἐπιτρεπτικοὶ νόμοι, οἱ μὲν κανονίζουσι σχέσιν τινά, ἂν δὲν ἐκανόνισεν αὐτὴν ἡ ἰδιωτικὴ θέλησις, οἱ δὲ ἐπιτρεπτικοὶ παρέχουσιν ἄδειάν τινα ἧς δύναται νὰ ποιήσηται ἢ μὴ χρῆσιν ὁ ἰδιώτης. Π. χ. τῆς πολιτ. δικονομίας τὰ μὲν ἄρθρ. 108 καὶ 111 § 1, 2 περιέχουσιν ἀναγκαστικὰς διατάξεις περὶ τὴν σύστασιν διαιτητικοῦ δικαστηρίου καὶ τὸν τύπον τοῦ συνυποσχετικοῦ, τὸ δὲ ἄρθρ. 106 περιέχει ἐπιτρεπτικὴν διάταξιν καὶ τὸ ἄρθρ. 111 § 3 ἐπικουρικήν.

Ὁ Σαβινῆς (Α', 58) ἀποδοκιμάζει τὴν διαίρεσιν τῶν νόμων εἰς ἐπιτακτικούς, ἀπαγορευτικοὺς καὶ ἐπιτρεπτικοὺς (ὃν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Wächter σ. 6 σημ. 6), ἀλλὰ δὲν ἔχει δίκαιον. Πρβ. Unger σ. 58 καὶ Thöl Einleitung § 36.

1) Οἱ νομικοὶ λέγουσι lex semper loqui praesumitur, ἐπικαλούμενοι ὑπὲρ τοῦ τεκμηρίου τούτου τὸν νόμ. 27 κώδ. (6, 23). Unger § 15. Holzschuer Civilrecht Α', 34. Οἱ νόμοι διὰ νόμου μόνον καταργοῦνται ἢ τροποποιοῦνται οὐχὶ δι' ἐθίμου (ὅρα κατωτ. § 6, σημ. 8). Ὁ καταργητικὸς ἢ τροποποιητικὸς νόμος πρέπει νὰ κατασκευασθῇ ὡς καὶ οἱ λοιποὶ νόμοι. Ἐὰν δὲ ἡ τροποποίησις ὁρᾷ διάταξίν τινα τοῦ συντάγματος, αὕτη δέον νὰ γενῇ καθ' ὃν τὸ 107 ἄρθρον αὐτοῦ ὁρίζει τρόπον. Πάντες οἱ νόμοι εἰσὶ μεταβλητοί, οἱ δὲ καταστατικοὶ τοῦ πολιτεύματός εἰσιν ἀμετάβλητοι καὶ ἀκίνητοι, περί τινος ὅρκου τῶν ῥωμαίων περὶ ἀμεταβλήτου νόμου τινὸς πρβ. Διονυσ. 6, 89.

2) Ἐνίοτε διατάξεις τινὲς τοῦ νόμου συμπληροῦνται διὰ παραπομπῆς εἰς ἄλλον νόμον. Τὸ τοιοῦτον δύναται νὰ ὀνομασθῇ νομοθέτησις *κατὰ παραπομπήν*. Οὕτω π. χ. κατὰ τὸν νόμον σκα' τῆς 24 ἰανουαρίου 1853 αἱ χῆραι καὶ τὰ ὀρφανὰ τῶν φαλαγγιτῶν ἔχουσι πρὸς σύνταξιν δικαίωμα «κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ περὶ συντάξεως τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς νόμου (ἤτοι τοῦ νόμου σε' τῆς 19 αὐγ. 1852)». Κατὰ τὸ

ῥητὴ [3] ἢ σιωπηρά, [4] καθολικὴ ἢ μερική· [5] προσέτι τῶν προσκαίρων νόμων ἡ ἰσχὺς παύει καὶ διὰ τῆς παρελεύσεως τοῦ χρόνου [6] ἢ τῆς ἐπιτεύξεως τοῦ σκοποῦ, [7] δι' ὃν ἐτέ-

---

1864 ἐξεδόθη ὁ ϡα' νόμος, δι' οὗ ἐτροποποιήθη ὁ περὶ συντάξεως τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς σε' νόμος. Ἐρωτᾶται νῦν, αἱ τροποποιήσεις αὗται ὁρῶσι καὶ τὸν περὶ συντάξεως τῶν χηρῶν τῶν φαλαγγιτῶν νόμον σκα'; Ἡ ἀπόκρισις πρέπει νὰ γενῇ βεβαίως κατὰ κανόνας ἑρμηνευτικούς, δηλαδὴ ὑπάρχουσι δύο νόμοι, ὁ σε' περὶ συντάξεως τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς καὶ ὁ σκα' περὶ συντάξεως τῶν χηρῶν τῶν φαλαγγιτῶν μετὰ τῶν πρὸς συμπλήρωσίν του σχετικῶν ἄρθρων τοῦ σε' νόμου, ἅπερ ὅμως καθὸ συμπληρωτικὰ ἐγένοντο καὶ ἄρθρα τοῦ σκα' νόμου. Οἱ νόμοι οὗτοί εἰσιν αὐτοτελεῖς καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξάρτητοι· ἐπομένως ἡ τροποποίησις ἢ κατάργησις τοῦ ἑνὸς δὲν δύναται νὰ ἦναι eo ipso τροποποίησις ἢ κατάργησις καὶ τοῦ ἑτέρου, διότι ἕκαστος ἔχει ἴδιον λόγον ὑπάρξεως· οὔτε τὸ περιεχόμενον τοῦ νόμου σκα' οὔτε τὸ τοῦ νόμου ϡα' δικαιολογοῦσιν ἀλλοίαν σκέψιν. Ὁ ἄρειος πάγος ἐναντίαν ἀπέφηνε γνώμην (Πεῖρα Ε', 3903), λίαν εὐχερῶς παρελθὼν τὸ ζήτημα. ΑΠ. 323 τοῦ 75, 873 τοῦ 84, ἐφημ. Μπαλάνου Δ' 289 (τεῦχ. ς', καὶ ΑΠ. 117 τοῦ 84 (αὐτ. τεῦχ. Ε', 229).

3) Ὡς ἐγένετο π. χ. διὰ τοῦ νόμου τῆς 15 ὀκτωβρ. 1836 περὶ ἐνηλικότητος.

4) Ὅταν δηλαδὴ ὁ νεώτερος νόμος περιέχῃ ἐναντίαν διάταξιν τῆς τοῦ παλαιοῦ, δὲν ἰσχύει πλέον οὗτος. Τοῦτο ἐκφράζει ὁ κανών· αἱ μεταγενέστεραι διατάξεις ἰσχυρότεραι τῶν πρὸ αὐτῶν εἰσι· καὶ lex posterior derogat priori (νόμ. 4 π. 1, 4). Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τοῦ παλαιοῦ νόμου ἡ ἰσχὺς παύει ἀφ' ἧς ἀρχίσῃ ἡ ἰσχὺς τοῦ νέου, ἐπομένως οὐχὶ ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τούτου. Wächter σ. 161. Ἡ ἀστυκὴ νομοθεσία προσαρτηθείσης ξένης ἐπαρχίας καταργεῖται; Μπαλ. ἐφημ. Η', 291, 503 τεῦχ. ε', θ'.

5) Τοῦτο ἐξέφραζον οἱ ῥωμαῖοι διὰ διαφόρου συνθέσεως τοῦ ῥήματος rogare· νόμ. 102 π. (50, 16). Derogatur legi aut abrogatur; derogatur legi, quum pars detrahitur, abrogatur legi, quum prorsus tollitur.

6) Π. χ. διὰ τῶν νόμων πα' καὶ ρα' τοῦ 1848 ἀνεστάλη ἐπί τινα χρόνον ἡ ἐξαργύρωσις τῶν γραμματίων τῆς ἐθν. ἑλλην. τραπέζης· ὡσαύτως οἱ φορολογικοὶ νόμοι εἰσὶν ἐνιαύσιοι.

7) Ὡς συμβαίνει ἐπὶ τῶν καλουμένων μεταβιβαστικῶν νόμων (leges transitoriae), ἐκείνων δηλαδὴ δι' ὧν κανονίζεται καὶ ἐξομαλύνεται ἡ

θησαν· ἀλλὰ cessante ratione legis non cessat lex. 8 Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ καταργητικοὶ νόμοι, ὡς ἀναιρετικοὶ τοῦ ὑπάρχοντος καὶ βεβαίου, ἑρμηνεύονται μὲν στενῶς, 9 ἐκτείνονται ὅμως καὶ εἰς τοὺς παρεπομένους τῷ

ἀπὸ μιᾶς νομοθεσίας εἰς ἑτέραν μετάβασις (ἴδ. § 6 σημ. 9 τοῦ ἐμοῦ Ἐγχειρ. περὶ πολ. δικον.)· οἱ τοιοῦτοι νόμοι τὴν θεραπείαν εἰδικῶν περιστάσεων καὶ ἀναγκῶν σκοποῦντες, δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς περιέχοντες γενικοὺς καὶ εἰς πάσας τὰς περιστάσεις ἐφαρμοστέους κανόνας. Σαβιν. Σύστ. Η' 398, 470, 474. Unger σ. 102 σημ. 6.

8) Δηλαδὴ δὲν ἀργεῖ ὁ νόμος διὰ μόνον τὸ περιστατικὸν ὅτι ἐξέλιπεν ὁ λόγος τῆς νομοθετήσεως αὐτοῦ· διότι πρῶτον μὲν δὲν δύναται μετὰ *βεβαιότητος* νὰ ἐξαχθῇ ὅτι μόνον ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου καὶ μόνον ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ ἐγένετο τὸ νομοθέτημα· ἔπειτα δὲ διότι ὅπως ὁ ἀρχῆθεν ἀδικαιολόγητος καὶ ἄσκοπος νόμος ἰσχύει καίτοι τοιοῦτος, οὕτω πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἰσχύων καὶ ὁ μετέπειτα ἄσκοπος καὶ ἀδικαιολόγητος κατασταθείς· ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἰσχύει πλέον νόμος, οὔτινος ἐξέλιπε τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐφαρμογῆς. Π. χ. τῆς δουλείας μὴ ὑπαρχούσης τὴν σήμερον, ἀργοῦσιν αἱ περὶ αὐτῆς διατάξεις τοῦ ῥωμ. δικαίου. Wächter σ. 142 σημ. 31· σ. 162. Unger σ. 103. Wächter Pand. § 32 A, 3.

9) Ἐὰν ἐκ τοῦ νόμου δὲν ἐξάγηται σαφῶς κατὰ πόσον καταργεῖται ὁ παλαιός, πρέπει νὰ ἑρμηνεύηται ὁ νέος νόμος οὕτως ὥστε νὰ καταργῇ ὅσον οἷόν τε ὀλιγώτερον τὸν παλαιὸν (Wächter σ. 163. Unger σ. 105). Διατοῦτο διὰ τῆς καταργήσεως νόμου τινὸς δὲν πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς συγκαταργηθεῖσαι ἀναγκαίως καὶ αἱ *ἐξαιρέσεις* αὐτοῦ, εἰμὴ μόνον ἐὰν καὶ αὗται ἀντιφάσκωσι πρὸς τὸν νέον νόμον. Ὅπερ ὑπάρχει α') ὅταν ὁ νέος νόμος καταργῇ ὁλόκληρον τὸ θεσμοθέτημα εἰς ὃ αἱ ἐξαιρέσεις ἀνῆκον· π. χ. νόμος καταργῶν τὸ βελλιάνειον δόγμα συγκαταργεῖ καὶ τὰς ἐξαιρέσεις αὐτοῦ· β') ὅταν ὁ νέος νόμος καταργῶν κανόνα τινὰ τοῦ δικαίου ἀναγνωρίζῃ τὸν ἀντίθετον αὐτοῦ· διότι τότε ἡ ἐξαίρεσις ὑπάγεται εἰς τὸν νέον κανόνα· π. χ. ὁ νέος νόμος καταργεῖ τὴν ἀνικανότητα τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων πρὸς τὸ ἐπιτροπεύειν· ἡ ἐν τῷ ἄρθρ. 49 § ε' τοῦ περὶ ἐπιτροπ. νόμου ἐξαίρεσις παύει τοῦ νὰ ἦναι τοιαύτη· γ') ὅταν ὁ νέος νόμος ἐπιβάλλῃ ἀπόλυτον καὶ εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις ἐκτεινομένην τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ· π. χ. ἐπιβάλλει ὡς καθῆκον ἀπόλυτον παντὸς πολίτου τὸ ἐπιτροπεύειν· Thibaut civilist. Abhandlungen σ. 108. Wächter σ. 163. Unger σ. 105. Winds § 31 σημ. 3.

καταργουμένῳ νόμῳ θεσμούς· 10 πλὴν lex posterior generalis non derogat priori speciali. 11

β') περὶ τοῦ ἀγράφου δικαίου. α)

§ 6. Ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ δικαίου ἐργάζονται τὰ ἔθνη εἴτε διὰ τῆς ἐπὶ τούτῳ τεταγμένης ἐξουσίας, τῆς νομοθε-

---

10) Διότι αἰρομένης τῆς βάσεως αἴρονται καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς στηριζόμενα. Διατοῦτο κατὰ τὸ τεμ. 147 π. (50, 17) semper specialia generalibus insunt. Διὰ τῆς νομοθετήσεως π. χ. τῆς καλουμένης ἀτελοῦς υἱοθεσίας (νόμ. 10 κώδ. 8, 48) κατηργήθησαν τὰ τῆς πατρικῆς ἐξουσίας, ἅτινα κατὰ τὸ παλαιότερον δίκαιον εἵποντο τῇ υἱοθεσίᾳ. Ἐὰν λοιπὸν εἰσαχθῇ κατόπιν ἐκ νέου ὁ καταργηθεὶς νόμος, αναζῶσι πάλιν καὶ αἱ παρεπόμεναι αὐτῷ διατάξεις· ὅπερ ὅμως ἐπὶ τῶν καταργηθεισῶν μετὰ τοῦ κανόνος ἐξαιρέσεων δὲν λαμβάνει χώραν. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῶν νόμων ἐκείνων, οἵτινες ἐπαναφέρουσιν εἰς τὴν ζωὴν κατηργημένας ἤδη προτέρας διακρίσεις μεταξὺ προσώπων ἢ πραγμάτων· δὲν ἐπανέρχονται δηλαδὴ εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὰ ἕνεκα τῶν διακρίσεων τούτων προϋπάρχοντα καὶ συγκαταργηθέντα νομοθετήματα. Thibaut σ. 117. 123. Unger σ. 107.

11) Νόμ. 8 π. (50, 17), in toto jure generi per speciem derogatur· ἄρα ὄχι τὸ ἀνάπαλιν. Ὁ κανὼν οὗτος ἰσχύει καὶ ἐπὶ τῶν μερικῶν νόμων· δηλαδὴ ἡ κατάργησις καθολικοῦ νόμου δὲν φέρει καθ' ἑαυτὴν καὶ τὴν τοῦ μερικοῦ νόμου κατάργησιν· ἐκτὸς ἂν προκύπτῃ αὕτη σαφῶς ἐκ τοῦ καταργοῦντος νόμου· νόμ. 26 § 1 κώδ. (4, 32)· νόμ. 3 § 5 π. (47, 12). Σαβιν. Α', 289. Unger σ. 107.

α) Wächter § 9. Unger § 5. Windscheid § 15. Ἡ *συνήθεια*, ἤτοι ἡ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς πράξεως, ἐπενεργεῖ οὐ μόνον εἰς παραγωγὴν δικαίου, ἀλλὰ καὶ ἄλλων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἐθῶν· διότι τὸ συχνάκις καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπαναλαμβανόμενον καταντᾷ ἄλλη φύσις τῷ ἀνθρώπῳ· consuetudo altera natura est. Τὰ τοιαῦτα ἔθη ἢ νόμαια (Ἀρριαν. Ἀνάβασ. ζ', 20) δὲν περιέχουσιν ἐν αὐτοῖς δικανικόν τινα κανόνα (π. χ. τὸ ἐνιαχοῦ ἐθιζόμενον νὰ γίνηται μετὰ τὸν ἐνταφιασμὸν οἰκογενειακὸν συμπόσιον, τὰ κούλουμα τῶν Ἀθηνῶν), ἀλλὰ πρὸς ἑρμηνείαν ἀμφιβόλων πραγμάτων δύνανται μόνον νὰ χρησιμεύσωσι (Unger σ. 39). Τοιαύτην συνήθειαν ἐννοεῖ τὸ ἄρθρ. 973 τῆς πολιτ. δικον. ὁρίζον ὅτι ἡ προφορικὴ κήρυξις τοῦ πλειστηριασμοῦ γίνεται κατὰ τὴν ἐπιτόπιον συνήθειαν· πρβ. καὶ νόμ. 50 § 3 π. de leg. I, νόμ. 75 π. de legat. III.

τικῆς, εἴτε δι' ἑαυτῶν ἀμέσως.[1] Ὁ δεύτερος δὲ οὗτος τρόπος, ὁ διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐν τῷ βίῳ καὶ ἀλαλήτως ἐκτελούμενος, ἐστὶν ὁ ἀρχαιότερος καὶ ἐν πολιτείαις ἀνοργανίστοις μᾶλλον ἐνεργός· διὸ καὶ καταρτιζομένης τῆς πολιτείας περιορίζεται καὶ σπανιώτερος γίνεται, μόνον δὲ ἡ τῶν νομικῶν τάξις ἀναλαμβάνει πως τότε τὴν καθολικὴν τοῦ δικαίου ἐπιμέλειαν καὶ ἀνάπτυξιν.

Ἔθιμον λοιπόν, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, καλεῖται τὸ ἐν τῇ κοινῇ τοῦ ἔθνους συνειδήσει στηριζόμενον καὶ διὰ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ἐν μακρᾷ καὶ ὁμοιομόρφῳ ἀσκήσει κυρωθὲν δίκαιον·[2] Διατοῦτο προαπαιτούμενα τῆς ἰσχύος παντὸς

---

1) Ἠμφισβητήθη ἄλλοτε καὶ ἀμφισβητεῖται ἀκόμη καὶ τὴν σήμερον, ὅτι τὰ ἔθνη ἔχουσιν ἐξουσίαν τοῦ εἰσάγειν ἐν γένει δι' ἐθίμων δίκαιον· μόνον δ' ὡς συγκατάβασις τοῦ νομοθέτου ἐθεωρήθη περιωρισμένη τις τῆς ἐξουσίας ταύτης χρῆσις. Ἐν δεσποτικαῖς πολιτείαις ἴσως δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ τοιοῦτόν τι· ἐν συνταγματικαῖς ὅμως πολιτείαις, ἔνθα πᾶσα ἐξουσία ἐκπηγάζει ἐκ τοῦ ἔθνους, δὲν δύναται ποτὲ νὰ ἀναφυῇ σπουδαίως τὸ τοιοῦτον ζήτημα. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀνάγουσι τὴν ὑποχρεωτικὴν δύναμιν τῶν ἐθίμων εἰς τὴν σιωπηρὰν συναίνεσιν τοῦ λαοῦ· νόμ. 32 § 1 π. (1, 3) συνδ. νόμ. 35 αὐτόθι, § 9, 11 εἰσηγ. (1, 2).

2) Κικέρ. de invent II, 2. Consuetudinis autem jus esse putatur id, quod voluntate omnium sine lege vetustas comprobavit. Ulp. fr. I § 4 «mores sunt tacitus consensus populi longa consuetudine inveteratus. Ἱεροκ. παρὰ Στοβαίῳ (περὶ πατρίδος λθ'). «Οὐδὲν δ' ἧττον τῶν νόμων καὶ τὰ ἔθη φυλακτέον τά γε ὄντως πάτρια καὶ τάχα που πρεσβύτερα καὶ τῶν νόμων αὐτῶν· ἐπεὶ τά γε χθιζὰ ταῦτα καὶ πρώιζα εἰς ἅπασαν εἰσηγμένα πόλιν οὔτε πάτρια ἡγητέον καὶ τάχ' οὐδὲ ἔθη τὸ σύνολον· εἶτα τὸ μὲν ἔθος ἄγραφός τις εἶναι βούλεται νόμος, καλὸν ἐπιγεγραμμένος νομοθέτην, τὴν τῶν χρωμένων ἁπάντων εὐαρέστησιν, ἴσως που καὶ τοῖς φύσει δικαίοις ἐγγὺς βάλλων». Τὰ ἔθιμα *γεννῶνται*, διότι ἡ κοινὴ τοῦ ἔθνους πεποίθησις ἀναγνωρίζει τὴν ἀναγκαιότητα αὐτῶν, *ἰσχύουσι* δὲ ὡς δίκαιον, διότι διὰ μακρᾶς ἀσκήσεως ἐκυρώθησαν. Ἀμφότερα λοιπόν, ἥ τε κοινὴ *πεποίθησις* καὶ ἡ *ἄσκησις*, εἰσὶ στοιχεῖα οὐσιώδη τοῦ ἐθίμου· οὔτε ἡ *συνήθεια* εἴτε ἄσκησις μόνη ἀρκεῖ, ὡς ἐδογμάτιζεν ἡ παλαιοτέρα σχολή, οὔτε ἡ πεποίθησις μόνη ὡς διδάσκουσιν οἱ περὶ τὸν Πούχταν καὶ Σαβινῆν. Ἡ συνήθεια εἶναι ἐνταῦθα ὅ,τι ἐν

ἐθίμου εἰσὶν α΄) ἄσκησις τοῦ ἐν τῷ ἐθίμῳ ἐκδηλουμένου δικαίου, β΄) ἐκ νομικῆς καὶ ἀπλανήτου πεποιθήσεως γινομένη [3] καὶ γ΄) ἐπὶ μακρὸν χρόνον σταθερῶς καὶ ὁμοιομόρφως ἐπαναληφθεῖσα, [4] δ΄) μὴ ἀντικειμένη δὲ εἰς τὴν λογικὴν ἢ τὴν ἠθικὴν τῆς πολιτείας τάξιν. [5]

Ἡ ἄσκησις, ἐν ᾗ τὸ ἔθιμον ἐκδηλοῦται, γίνεται ἢ παρ' ὅλου τοῦ ἔθνους, ἢ παρὰ μέρος μόνον αὐτοῦ· [6] ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν νομομαθῶν, ἰδίως τῆς πρακτικῆς

γραπτῷ δικαίῳ ἡ τοῦ νόμου *δημοσίευσις*· ὡς τὸ γραπτὸν δίκαιον ἄνευ δημοσιεύσεως δὲν ἰσχύει, οὕτω καὶ τὸ ἔθιμον ἄνευ ἀσκήσεως· νόμ. 35, 40 π. (1, 3) ea quae longa consuetudine comprobata sunt ac per annos plurimos observata ... servantur· Wächter σ. 33 σημ. 9. Winds. σ. 40 σημ. 2. Unger σ. 37.

3) Opinio necessitatis· ἀπαιτεῖται δηλαδὴ ἡ ἄσκησις νὰ γίνηται ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι προέρχεται ἐκ νομικῆς ἀνάγκης καὶ εἶναι ἐφαρμογὴ δικανικοῦ κανόνος, οὐχὶ δὲ προϊὸν ἁπλῆς προαιρέσεως ἢ πλάνης (Σαβιν. Α', 174, 178· π. χ. τὰ δικαστήρια ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἕνεκα τυπογραφικοῦ παροράματος ἐφήρμοσαν ἐσφαλμένως νόμον τινά· ἐντεῦθεν δὲν παράγεται ἔθιμον). Ἀπόκειται δὲ τῷ δικαστῇ νὰ κρίνῃ ἂν ἔθιμόν τι φέρῃ τὴν ἰδιότητα ταύτην ἢ ὄχι.

4) Πόσος χρόνος ἀπαιτεῖται καὶ πόσαι πράξεις ὁμοιόμορφοι διὰ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἰσχύον τὸ ἔθιμον, δὲν ὁρίζουσιν οἱ νόμοι, ἀναφέρουσιν ἁπλῶς ὅτι ἀπαιτεῖται longa, inveterata, diuturna, per plurimos annos observata consuetudo, longaevus usus (νόμ. 32 § 1, 35 π. 1, 3· νόμ. 2, 3 Κώδ. 8, 53. Winds. § 15 σημ. 1. Wächter σ. 34 σημ. 12)· καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἦναι ὁμοιόμορφος, consuetudo tenaciter servata (νόμ. 3 κώδ. 8, 53· νόμ. 3 πρ. κ. 12, 30 συνδ. νόμ. 34 π. 50, 17). Ὥστε μένει εἰς τὸν δικαστὴν νὰ κρίνῃ ἑκάστοτε ἐκ τῶν προσαχθεισῶν αὐτῷ ἀποδείξεων, ἂν ὑπάρχῃ τῳόντι τὸ προτεινόμενον ἔθιμον. Δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία ἡ προσαγωγὴ ἀποφάσεων, ἀναγνωριζουσῶν τὸ ἔθιμον. Σαβ. 173.

5) Νόμ. 39 π. (1, 3)· νόμ. 2 κώδ. (8, 53)· νόμ. 51 Βασ. (2, 1) «τῆς συνηθείας καὶ τῆς χρήσεως ἡ αὐθεντία οὐχ ἐπὶ τοσοῦτον ἰσχύει ὡς καὶ τὸν λογισμὸν καὶ τὸν νόμον ὑπερνικᾷν». Σαβιν. σ. 178. Winds. σ. 43 σημ. 3—5. Wächter σ. 34—36.

6) Τότε ὑπάρχει τοπικὸν μόνον ἔθιμον.

τῶν δικαστηρίων (usus fori) παράγεται δίκαιον. [7]

Διὰ τῶν ἐθίμων οὐ μόνον συμπληροῦται ἡ νομοθεσία, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἔθιμα μεταβάλλονται, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ γραπτὸν δίκαιον· [8] δὲν ἔχουσι δὲ ἀνάγκην τῆς ἐγκρίσεως τοῦ νομοθέτου. [9]

Τὸ ἔθιμον, ἀμφισβητούμενον ἐπὶ δικαστηρίου, ὀφείλει νὰ ἀποδείξῃ ὁ ἐπικαλούμενος αὐτό, καθότι ἡ πολιτικὴ ἡμῶν δικονομία κατέταξε τὰ ἔθιμα, ὡς πρὸς τὴν ἀπόδειξιν, ἐν τῇ κατηγορίᾳ τῶν πραγματικῶν περιστατικῶν. [10]

Γ') πλάτος τοῦ δικαίου.

α') κατὰ χρόνον. [α)]

§ 7. Ὅτι πᾶς νομικὸς κανὼν ἐφαρμόζεται ἐπὶ πάντων τῶν θεμάτων, δι' ἃ ἐνομοθετήθη, ἀναμφίλεκτός ἐστιν ἀλήθεια· καὶ τὰ χρονικὰ ἄρα τοῦ νόμου ὅρια, ὡς καὶ τὰ τοπικά, ἐκτείνονται ἐπὶ πάσας τὰς ἐννόμους σχέσεις ἃς ἐν τοῖς ὁρίοις τούτοις ἠθέλησε νὰ περιλάβῃ ὁ νομοθέτης.

---

7) Ἴδε ἀνωτ. § 2 σημ. 3. Winds. σ. 44 σημ. 6. Unger σ. 41.

8) Κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον δι' ἀχρησίας καταργεῖται ὁ νόμος, οὐχὶ ὅμως καὶ δι' ἀντιθέτου ἐθίμου· νόμ. 32 § 1, νόμ. 33 πανδ. (1, 3), § 11 εἰσηγ. (1, 2)· ἀλλὰ κατὰ τὸ ἰσχύον δίκαιον (ἄρθρ. 2 τοῦ ἀστ. νόμου) ὁ νόμος διατηρεῖ τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ ἐφ' ὅσον δὲν καταργήσῃ αὐτὸν ἕτερος νόμος ῥητῶς ἢ σιωπηρῶς· τὸ αὐτὸ καὶ παρ' ἄλλοις ἔθνεσι κρατεῖ. Wächter σ. 36. Förster preuss. Privatr. Α', 35.

9) Διάτ. τῆς 23 φεβρ. 1835· «Τὰ ἔθιμα ὅμως ὅσα πολυχρόνιος καὶ ἀδιάκοπος συνήθεια ἢ ἀποφάσεις δικαστικαὶ καθιέρωσαν, ὑπερισχύουν ὅπου ἐπεκράτησαν». Unger σ. 38 σημ. 24.

10) Ὅρ. § 167 σημ. 8 τοῦ ἐμοῦ ἐγχειρ. περὶ πολιτ. δικονομίας. Ἄλλως φρονοῦσιν οἱ γερμανοὶ συγγραφεῖς. Unger σ. 51. Wächter σ. 39. Winds. § 17.

α) Wächter Β § 29. Unger Α' § 20. Windscheid § 31. Vangerow § 26. Πρὸ πάντων Σαβιν. Η' 368.

Τίνες δέ εἰσιν αὗται, εἰς τὴν ἑρμηνευτικὴν ἀνήκει κυρίως ν' ἀπαντήσῃ, ὁδηγὸν ἔχουσα τὸν κοινῶς παραδεδεγμένον κανόνα· **οἱ νόμοι δὲν ἔχουσιν ἀναδρομικὴν δύναμιν**· 1 οὗ συνώνυμός ἐστιν ὁ ἄλλος κανών· **οἱ νόμοι εὐ-**

1) Ὅρα ὅμως Scheurb Beiträge σ. 140. Τὸ δίκαιόν ἐστὶ θεσμὸς ἀνθρωπίνων σχέσεων ῥυθμιστικὸς (ἀνωτ. § 1 σημ. 3)· ὁ προτιθέμενος λοιπὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ πρᾶξίν τινα, ἐννόμου σχέσεως παραγωγικήν, δὲν δύναται φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ ὑποχρεωθῇ ὑπὸ τοῦ νομοθέτου νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτὴν ἄλλως ἢ ὅπως ὁρίζουσιν οἱ νόμοι οἱ καθ' ὃν χρόνον γίνεται ἡ πρᾶξις ἰσχύοντες· διότι τοὺς μέλλοντας τυχὸν νὰ νομοθετηθῶσιν ἀγνοεῖ καὶ ἀδύνατον εἶναι νὰ μάθῃ μετὰ θετικότητος (quid enim antiquitas peccavit, quae praesentis legis inscia pristinam secuta est observationem? νόμ. 29 κ. 6, 23). Ἐντεῦθεν ὁ κανών· leges et constitutiones principum futuris certum est dare formam negotiis, non ad facta praeterita revocari· ἤτοι, οἱ νόμοι ὁρίζουσι περὶ τοῦ μέλλοντος (νόμ. 1 κώδ. 1, 14 πρβ. καὶ νόμ. 65 ἐν τ. κώδ. 10. 31 νόμ. 1 § 16 κώδ. 5, 13. νόμ. 1 § 13 κώδ. 1, 6. νόμ. 29 κώδ. 6, 23. νόμ. 18 κώδ. 4, 20. Νεαρ. 22 κεφ. α'. Νεαρ. 66 κεφ. α', § 4). Ὁ κανὼν οὗτος δηλοῖ ὅτι δὲν ἐφαρμόζεται ὁ νέος νόμος εἰς τὰς προγενεστέρας αὐτοῦ πράξεις ἢ τὰ προγενέστερα γεγονότα, καὶ ἑπομένως τὰ ἐξ αὐτῶν παραχθέντα δίκαια μένουσι καὶ μετὰ τὸν νέον νόμον ἀμετάβλητα· ὅπερ ἐκφράζει καὶ ὁ ἄλλος κανών, ὅτι οἱ νόμοι οὐκ ἐπηρεάζουσιν ἀλλ' αἰδοῦνται τὰ κεκτημένα δίκαια (jura quaesita).

Λοιπὸν τὰ προγενέστερα τοῦ νέου νόμου δίκαια καὶ ἑπομένως πρὸ αὐτοῦ ἀποκτηθέντα μένουσιν ἀνέπαφα· ἀλλὰ τί ἐστι *κεκτημένον δίκαιον* ἀνῆκον ἕνεκα τούτου εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ὑπὸ τοῦ νέου νόμου μὴ ἐπηρεαζόμενον; Κεκτημένον λέγεται δίκαιόν τι *ἅμα* λάβωσι χώραν καὶ ἀφοῦ λάβωσι χώραν *πάντα* τὰ γεγονότα, ἅπερ ἀπαιτοῦνται κατὰ νόμον πρὸς πλήρη παραγωγὴν αὐτοῦ· ὅπερ δίκαιον διατοῦτο ἐγένετο δίκαιον ὡρισμένου προσώπου. Ὅθεν κεκτημένον δίκαιον δὲν εἶναι τὸ ἁπλῶς προσδοκώμενον, ἐκεῖνο δηλαδὴ ὅπερ *πιθανῶς* ἔσεται δίκαιον ὡρισμένου προσώπου (π. χ. ἔχει τις ἀδελφὸν ἕνα μόνον· γονεῖς δὲν ἔχει καὶ εἶναι πολὺ νεώτερος τοῦ ἀδελφοῦ· πιθανὸν εἶναι νὰ κληρονομήσῃ τὸν ἀδελφόν). Προσέτι τὰ ὑπὸ αἵρεσιν ἢ προθεσμίαν δίκαια, αἱ ἐπαχθεῖσαι μέν, ἀλλὰ μήπω ὑπεισελευθεῖσαι κληρονομίαι εἰσὶ μὲν κατὰ ταύτην τὴν ἰδιότητα δίκαια πλήρη καὶ κεκτημένα, ἔχουσιν ὅμως τὸ ἀτελὲς καὶ ἄκτητον ἔτι· ἑπομένως κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ὑπάγονται εἰς τὸν νέον νόμον. Σαβιν. σ. 387. Unger σ. 121.

λαβοῦνται τὰ κεκτημένα δίκαια. Τῶν κανόνων δὲ τούτων ἀσφαλεστέρα γίνεται ἡ ἐφαρμογή, ἐὰν διακριθῶσιν οἱ νόμοι οἱ ὁρίζοντες τὸ **γιγνόμενον—πῶς δεῖ γίγνεσθαι,** ἀπὸ τῶν νόμων τῶν ὁριζόντων τὸ **γενόμενον—ὁποῖον δεῖ εἶναι,** καὶ παραφρασθῶσιν οὕτω· τὸ **γιγνόμενον** διέπει ὁ νόμος ὁ ἰσχύων **ὅτε γίγνεται,** τὸ δὲ **γενόμενον,** ὁ νόμος ὁ ἰσχύων ὅτε περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ **ἐγείρεται ζήτησις.** [2] Ἐξαίρεσις ὑπάρχει ὅταν ὁ νόμος ἦναι ἑρμηνευτικὸς ἢ διατάσσῃ ῥητῶς τὴν καὶ εἰς τὸ παρελθὸν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ. [3]

---

2) Οἱ νόμοι ἢ ὁρίζουσι πόσα καὶ τίνα γεγονότα παράγουσι δίκαιόν τι ἢ τὸ παραχθὲν ἀναιροῦσιν, ἢ ὁρίζουσι τὰς ἰδιότητας καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ παραχθέντος δικαίου· ἐν ἄλλαις λέξεσιν οἱ νόμοι ἢ ὁρίζουσι τὸν τρόπον τῆς παραγωγῆς καὶ *κτήσεως* τῶν δικαίων, ἢ ὁρίζουσι τὴν *ὕπαρξιν* (τὸ εἶναι ἢ τὸ τοιοῦτον καὶ τοιοῦτον εἶναι) τῶν παραχθέντων δικαίων· ἤτοι, κατὰ τὸ κείμενον, ὁρίζουσι τὸ γιγνόμενον πῶς δεῖ γίγνεσθαι, ἢ ὁρίζουσι τὸ γενόμενον ὁποῖον δεῖ εἶναι. Τῆς πρώτης κατηγορίας νόμος εἶναι π. χ. ὁ ὁρίζων ὅτι ἡ κυριότης ἀποκτᾶται δι' ἁπλῆς συμβάσεως ἢ διὰ μεταβιβάσεως τῆς νομῆς ἢ διὰ μεταγραφῆς· τῆς δευτέρας δὲ κατηγορίας νόμος εἶναι π. χ. ὁ καταργῶν τὸν θεσμὸν τῆς δουλείας, τῆς ἀντιχρήσεως ὡς ἐμπραγμάτου δικαίου (νόμ. τῆς 18 σεπτεμβρίου 1836) ἢ τῆς ἀγροληψίας· προσέτι ὁ ἐπιτρέπων τὴν μονομερῆ διάλυσιν τῆς ἀγροληψίας ἢ τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας· ὁ εἰσάγων ἐπὶ κινητῶν, ἀντὶ διεκδικήσεως, προσωπικὰς μόνον ἀγωγάς. Τοιοῦτος καὶ ὁ νόμ. ΑΣΜΔ' τῆς 26 Ἰουλίου 1885 περὶ ἀνωνύμων γραμματίων, καθ' ὃν ὁ καλῇ πίστει κάτοχος τοιούτων γραμματίων λογίζεται κύριος αὐτῶν, μὴ ἐπιτρεπομένης ἀνταποδείξεως. Ἄλλως ὁ ΑΠ. 206 τοῦ 88 (ὅρα Ν. θέμ. Μανταφ. Η', 159). Ὁ κανὼν λοιπὸν τῆς μὴ ἀναδρομικῆς δυνάμεως τῶν νόμων ἐφαρμόζεται πρὸ πάντων καὶ κυρίως εἰς τῆς πρώτης κατηγορίας νόμους, οὐχὶ καὶ εἰς τοὺς τῆς δευτέρας· διότι τῶν νόμων τούτων ὁ κύριος καὶ προέχων σκοπὸς εἶναι νὰ διορθώσῃ τὸ ἐνεστὼς καὶ ὑπάρχον· ἐπομένως ἵνα παραδεχθῇ τις τὸ ἐναντίον ἀπαιτεῖται νὰ προκύπτῃ τοῦτο σαφῶς ἐκ τοῦ νόμου· αἱ ἀντιπαρατηρήσεις τοῦ Windscheid (§ 32 σημ. 6) δὲν εἶναι σπουδαῖαι.

3) Ὁ νομοθέτης εἶναι παντοδύναμος· ἐπομένως δύναται νὰ ἐκτείνῃ τὴν ἰσχὺν τοῦ νέου νόμου καὶ εἰς τὸ παρελθὸν εἴτε ῥητῶς (nisi nomi-

Ὁ κανὼν οὗτος παρουσιάζει μὲν δυσκολίας ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον θέμασιν, ἀλλ' οὐχὶ ἀνυπερβλήτους ὅλως.

α') **προσωπικὴ κατάστασις.** Οἱ τὴν κατάστασιν τοῦ προσώπου ρυθμίζοντες νόμοι εἰσὶν ὡς ἐπιτοπλεῖστον τῆς κατηγορίας τῶν ὁριζόντων τὸ **γενόμενον** ὁποῖον δεῖ εἶναι·[4] ἄρα ἐπὶ τοιούτων ζητημάτων ἐφαρμόζεται ὁ νέος

---

natim et de praeterito tempore et adhuc pendentibus negotiis cautum sit. νόμ. 7 κώδ. 1, 14· παραδείγματα ὅρ. ἐν νόμ. 2 § 23 κώδ. 1, 17· νόμ. 22 § 1 κώδ. 1, 2· νόμ. 1 κώδ. 1, 53· νόμ. 17 κώδ. 4, 21· νόμ. 15 § 4 κώδ. 6, 58· νόμ. 21 κώδ. 4, 29· νόμ. 3 κώδ. 7, 37· νόμ. 3 κώδ. 8, 35) εἴτε σιωπηρῶς· ὅπερ λαμβάνει χώραν, ὅταν τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ ἦναι τοιοῦτον, ὥστε κατὰ τοὺς ἑρμηνευτικοὺς κανόνας πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ εἰς προγενεστέρας αὐτοῦ σχέσεις. Πλὴν καὶ ὁ ἀναδρομικὴν ἰσχὺν ἔχων νόμος δὲν ἐφαρμόζεται εἰς τὰ διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως (εἰ καὶ μὴ τελεσιδίκου) ἢ διὰ συμβιβασμοῦ τῶν μερῶν κανονισθέντα θέματα (πρβ. ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ ἀνωτ. παρενθέσει χωρίων καὶ Νεαρ. 19 πρ. καὶ κεφ. α'· Νεαρ. 115 πρ. καὶ κεφ. α'· Νεαρ. 119 κεφ. ια'. Ἐμὸν ἐγχειρ. § 236 σημ. 12).

Ἀναδρομικὴν δύναμιν ἔχουσι προσέτι καὶ οἱ ἑρμηνευτικοὶ νόμοι, διότι οὗτοι ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ ἑρμηνευομένου νόμου καὶ θεωροῦνται οἱονεὶ σύγχρονοι αὐτοῦ· μάλιστα δὲ ἐφαρμοστέοι εἰσὶν οὗτοι καὶ ὑπὸ τῶν ἐφετῶν (Νεαρ. 19 πρ. «ἐπὶ δὲ τῆς τρίτης διατάξεως οὐ προστεθήκαμεν περὶ τῶν χρόνων, ὡς ἅπασι φανερώτατον ὂν χρῆναι τὰ προστεθέντα δι' ἑρμηνείας ἐπ' ἐκείνων κρατεῖν, ἐφ' ὧν καὶ τοῖς ἑρμηνευθεῖσι νόμοις γίνεται χώρα». Νεαρ. 143 ἐν τ.)· ἀλλὰ δὲν ἐκτείνονται καὶ εἰς τελεσιδίκως δεδικασμένα ἤδη πράγματα· εἰς τὰ συμβιβασθέντα; Windscheid § 33 σημ. 5. Vanger. § 26 σ. 59 ἀρ. 2.

4) Σαβιν. σ. 414. Unger σ. 130. Ἡ προσωπικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἐπιρροὴν περὶ τὰ δύο ταῦτα, τὴν ἱκανότητα τοῦ *ἔχειν* δίκαια καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ *ἐπιχειρεῖν* πράξεις μὲ ἔννομον ἀποτέλεσμα· ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ὁ νόμος ὁ ἀφαιρῶν ἀπό τινων προσώπων (π. χ. τῶν Ἰουδαίων) τὴν ἱκανότητα τοῦ ἔχειν δίκαιόν τι (π. χ. ἰδιοκτησίαν ἀκινήτων) ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὰ πρὸ αὐτοῦ κτησάμενα τοιοῦτον δίκαιον, διότι ὁ τοιοῦτος νόμος ρυθμίζει τὴν *ὕπαρξιν* τοῦ δικαίου· ὡς πρὸς δὲ τὸ δεύτερον κατὰ τὸν νέον νόμον κρίνεται α') ἂν ἡλικία τις (νηπιακή, ἡβική, ἐνηλικότης) παρέχῃ τὴν ἱκανότητα εἰς νομικὰς πράξεις καὶ τίνας· περὶ τῆς ἐνηλικότητος ὅμως διδάσκεται παρὰ σπουδαίων

νόμος.[5]

β') **Δίκαια ἐπὶ πραγμάτων.** Νόμοι περιέχοντες ὁρισμοὺς περὶ τῶν πραγμάτων, ὡς τῶν δυνατῶν ἀντικειμένων τῆς συναλλαγῆς, ἢ περὶ τῶν ἐμπραγμάτων δικαίων, ὁρίζουσι καὶ αὐτοὶ τὸ ὑπάρχον ὁποῖον δεῖ εἶναι, καὶ διατοῦτο ἐφαρμόζεται ἐπὶ τοιούτων ζητημάτων ὁ νεώτερος νόμος·[6] ἀλλ' οἱ ὁρίζοντες τὸν τρόπον τῆς κτήσεως ἢ ἀπωλείας ἐμπραγμάτου δικαίου νόμοι εἰσὶν ἐκ τῶν ὁριζόντων τὸ γιγνόμενον πῶς δεῖ γίγνεσθαι.[7]

συγγραφέων (Σαβιν. σ. 415. Unger σ. 131. Vanger. § 26) ὅτι ὁ κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον ἐνήλικος γενόμενος μένει τοιοῦτος, ἂν καὶ ὁ νέος νόμος κατατάσσῃ εἰς τὴν ἀνηλικότητα τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ· ἀλλ' ὀρθοτέρα εἶναι ἡ γνώμη ἡ μὴ παραδεχομένη τὴν ἐξαίρεσιν ταύτην, καθόσον ὅπως ἡ ἐφηβότης δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ κεκτημένον δικαίωμα, οὕτω δὲν δύναναι νὰ θεωρηθῇ τοιοῦτον καὶ ἡ ἐνηλικότης (Wind § 32 σημ. 7. Holzscheuher Civilrecht Α' 52 ἀρ. 20. Dalloz Lois ἀρ. 239. Marcadé Α' 39. Demol. Α' 46)· β') ἂν αἱ γυναῖκες ὑπόκεινται ἢ μὴ εἰς κηδεμονίαν· ἂν ἔχωσιν ἢ μὴ ἱκανότητα τοῦ ἐγγυοδοτεῖν· γ') τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀσωτείας, τῆς ἀτιμίας, τοῦ θρησκεύματος· ὅθεν εἰς τὰς περὶ τὴν προσωπ. ἱκανότητα τῶν κεκηρυγμένων ἀσώτων, τῶν ἀτίμων (κατ. § 16) ἢ τῶν πρεσβευόντων ὡρισμένον θρήσκευμα ἐπιτάσεις ἢ χαλαρώσεις τοῦ νέου νόμου ὑπάγονται καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἄσωτοι (π. χ. ἀντὶ κηδεμόνος—πολ. δικ. ἀρ. 671—ὑποβάλλονται τοῦ λοιποῦ εἰς ἀντιλήπτορα· ἰδίως δύναται νὰ ποιήσωσι διαθήκην· ἄρθρ. 135 ἀστ. νόμου), ἄτιμοι ἢ ὀπαδοὶ τοῦ θρησκεύματος.

5) Αἱ πράξεις ὅμως, ἃς τὸ πρόσωπον ἐπεχείρησεν ὅτε ἐκέκτητο ἣν ὁ νέος νόμος ἀφαιρεῖ ἱκανότητα ἢ ἀπονέμει ἧς κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον ἐστερεῖτο, ἀνήκουσιν εἰς τοῦτον· διότι αἱ τοιαῦται πράξεις ὑπάγονται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν νόμων τῶν ῥυθμιζόντων τὸ γιγνόμενον Σαβιν. σ. 407, 408, 463. Unger σ. 133 σημ. 16.

6) Διατοῦτο κατὰ τὸν νέον νόμον κρίνεται ἂν πρᾶγμά τι ἦναι κινητὸν ἢ ἀκίνητον (δηλαδὴ θέσει ἀκίνητον), ἐξῃρημένον τῆς συναλλαγῆς ἢ μή. Κατὰ τὸν νέον ὡσαύτως νόμον ὁρίζονται τὰ παρεπόμενα τοῖς ἐμπραγμάτοις δικαίοις πλεονεκτήματα ἢ μειονεκτήματα· οἷον αἱ ἀγωγαί, αἱ νόμιμοι δουλεῖαι, τὸ διαιρετὸν ἢ ἀδιαίρετον αὐτῶν.

7) Ὅθεν ἂν ὁ νέος νόμος καταργῇ τὰς νομίμους ὑποθήκας δὲν ἐφαρμόζεται εἰς τὰς πρὸ αὐτοῦ κτηθείσας· ἐπίσης ἂν εἰσάγῃ τοιαύτας

γ') **δικαιοπραξίαι καὶ ἄλλα γεγονότα.** Ὅσοι νόμοι ρυθμίζουσι τὰ περὶ δικαιοπραξιῶν, ἤτοι περὶ τοῦ τύπου, τῶν συστατικῶν, τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν, [8] ὡς καὶ οἱ ἀποδίδοντες νομικὰς ἰδιότητας εἰς ἄλλα

ἐφαρμόζεται εἰς τὰς μεταγενεστέρας μόνον ἀπαιτήσεις (νόμ. 1 § 16 κώδ. 5, 13). Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῶν διὰ τοῦ νέου νόμου λαβουσῶν προνομιακὴν θέσιν ὑποθηκῶν· δηλαδὴ αἱ μεταγενέστεραι τοῦ νόμου ὑποθῆκαι ἔχουσι τὸ προνόμιον· νόμ. 12 § 3 κώδ. (8, 18)· νόμ. 27 ἐν τ. κώδ. (8, 14). Σαβιν. σ. 422.

Ἐὰν ὅμως ὁ νέος νόμος εἰσάγῃ διάφορον βάσιν εἰς τὴν περὶ ἐνεχύρων ἢ ὑποθηκῶν νομοθεσίαν (π. χ. ἐπιτρέπει ἐνέχυρα ἐπὶ κινητῶν μόνον, ἐπὶ ὑποθηκῶν ἀπαιτεῖ εἰδικότητα, δημοσιότητα καὶ ἐγγραφήν), ὁ νόμος οὗτος ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὸ παρελθόν· διότι ὁ τοιοῦτος νόμος ὁρίζει τὸ ὑπάρχον, ὁποῖον δεῖ εἶναι. Σαβιν. σ. 423. Unger σ. 137 σημ. 32 ἄρθρ. 101 τοῦ περὶ ὑποθ. νόμου.

8) Νόμ. 8 πρ. πανδ. (17, 1) uniuscujusque contractus initium spectandum et causam. Σαβιν. σ. 408, 435. Unger σ. 137, 145. Ὁ ἰσχύων νόμος ὅτε δικαιοπραξία τις λαμβάνει χώραν διέπει α') *τὸν τύπον* αὐτῆς, ἤτοι τὸν τρόπον τῆς δηλώσεως τῆς θελήσεως· tempus regit actum· ὅθεν δωρεὰ συνομολογηθεῖσα προφορικῶς ἢ δι' ἰδιωτικοῦ ἐγγράφου πρὸ τοῦ περὶ χαρτοσήμου νόμου (ἄρθρ. 42) μένει ἰσχυρὰ καὶ μετ' αὐτόν. Ἐπίσης πρᾶξις ἄκυρος κατὰ τὸν νόμον τὸν ἰσχύοντα ἐπὶ τῆς καταρτίσεως αὐτῆς, μένει τοιαύτη καὶ ἂν φέρῃ τοῦ νέου νόμου τὸν τύπον· β') *τὰ συστατικὰ* τῆς πράξεως στοιχεῖα· δηλαδὴ πόσα καὶ ποῖα περιστατικὰ ἀπαιτοῦνται πρὸς παραγωγὴν αὐτῆς· γ') *τὴν δύναμιν* αὐτῆς· δηλαδὴ ἂν τίκτῃ ἀγωγὴν ἢ ἁπλῆν ἔνστασιν· ἂν ὑπόκηται εἰς προσβολήν τινα (π. χ. δι' ὑπέρογκον βλάβην, ἢ δι' ἐλαττώματα) ἢ ἀνάκλησιν· δ') *τὴν ἐνέργειαν*· ἤγουν κατὰ τὸν νόμον αὐτὸν κρίνονται τὰ ἀποτελέσματα τοῦ δόλου, τῆς βίας, τῆς πλάνης, τῆς αἱρέσεως ἢ προθεσμίας καὶ τῆς ὑπαιτιότητος (culpa)· ἐπίσης κατὰ τοὺς κανόνας αὐτοῦ ἑρμηνεύονται αἱ συμβάσεις. Ὁ περιορίζων *τὸ μέτρον τοῦ τόκου* νόμος; Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἕνεκα τοῦ νόμ. 27 πρ. κώδ. (4, 32), ὑπάρχει διαφωνία μεταξὺ τῶν συγγραφέων. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην δὲν ἐφαρμόζεται ὁ νόμος αὐτὸς οὐδὲ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους αὐτοῦ τόκους (Σαβιν. σ. 397, 437. Unger Α' α) σ. 137 σημ. 39. Scheurl Beiträge σ. 143). Ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ὀρθή, ἐὰν ὁ νέος νόμος φέρῃ· «δὲν ἐπιτρέπεται νὰ *συνομολογῶνται* τόκοι ἀνώτεροι (π. χ.) τῶν ἑκατοστιαίων»· ἀλλὰ δὲν εἶναι ὀρθή, ἐὰν ὁ νέος νόμος ὁρίζῃ· «δὲν ἐπιτρέ-

γεγονότα, [9] ἀνήκουσιν ἐν γένει εἰς τὴν τάξιν τῶν ὁριζόντων τὸ γιγνόμενον πῶς δεῖ γίγνεσθαι· ὥστε ἐνταῦθα ἐφαρμόζεται ὁ νόμος ὁ ἰσχύων ὅτε γίνεται ἡ δικαιοπραξία ἢ συμβαίνει τὸ γεγονός. Τὸ αὐτὸ κρατεῖ καὶ ἐπὶ τῶν ἀθεμίτων πράξεων. [10]

δ') **οἰκογενειακὸν δίκαιον.** Οἱ κανονίζοντες τὸν γαμικὸν δεσμόν, [11] τὴν ἔκτασιν τῆς πατρικῆς ἢ ἐπιτροπικῆς ἐξουσίας περί τε τὸ πρόσωπον καὶ τὴν περιουσίαν τῶν τέκνων [12] ἢ τῶν ἐπιτροπευομένων, ὡς καὶ τὴν σχέσιν

πεται νὰ *λαμβάνωνται* τόκοι ἀνώτεροι τῶν ἑκατοστιαίων» ε') τὸ παραδεκτὸν ἢ μὴ ἀποδεικτικοῦ τινος μέσου· ἀλλ' ἡ ἀποδεικτικὴ αὐτοῦ δύναμις κρίνεται κατὰ τὸν νέον νόμον· νόμ. 18 κώδ. (4, 20)· νόμ. 22 § 1 πανδ. (28, 1)· ἴδ. τὸ ἐμὸν ἐγχ. § 6 σημ. 4· ἄλλως Unger σ. 131 σημ. 45.

9) Ἡ κατάταξις π. χ. τῶν ἐγχειρογράφων δανειστῶν διέπεται ὑπὸ τοῦ νέου νόμου. Σαβιν. σ. 446. Unger σ. 139.

10) Σαβιν. σ. 445. Unger σ. 138. Ὅθεν αὗται διέπονται ὑπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἰσχύοντος ὅτε ἐκτελοῦνται· π. χ. ὡς πρὸς τὸ ζήτημα ἂν πρᾶξίς τις ἦναι παράνομος (οἷον ἡ ἐξώγαμος συνουσία), ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ἀποζημιώσεως. Ἀλλ' αἱ τροποποιήσεις ἐνοχικῶν σχέσεων, αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς παραβιάσεως αὐτῶν κρίνονται κατὰ τὸν νόμον τοῦ χρόνου οὐχὶ τῆς παραβιάσεως, ἀλλὰ τῆς ἐνοχικῆς σχέσεως. Unger σ. 138 σημ. 42.

11) Τοῦ γάμου, ὡς δεσμοῦ διαρκοῦς α') προηγεῖται συνήθως μνηστεία· τὰ περὶ αὐτὴν διέπει ὁ νόμος ὁ ἰσχύων ὅτε συνομολογεῖται· ἂν ὅμως οὗτος χορηγῇ ἀγωγὴν ἐπὶ τελέσει τοῦ γάμου, ὁ δὲ νέος ἀποποιεῖται αὐτήν, ὑπερισχύει οὗτος, καθὸ σκοπῶν ἀναγκαίως καὶ τοῦ ὑπάρχοντος τὴν τροποποίησιν· β') διττὰ εἰσι τὰ ἔννομα ἀποτελέσματα, περὶ τὸ πρόσωπον τῶν συζύγων καὶ περὶ τὴν περιουσίαν αὐτῶν. Τὰ μὲν πρῶτα (οἷον ἡ ἔκτασις τῆς ἀνδρικῆς ἐξουσίας, τὸ συγχωρητὸν ἢ μὴ τοῦ διαζυγίου ἢ νέου γάμου μετὰ τὴν διάζευξιν) διέπονται ὑπὸ τοῦ νέου νόμου, τὰ δὲ δεύτερα (οἷον ἡ προικῴα ἢ ἐξώπροικος περιουσία) ὑπὸ τοῦ παλαιοῦ, ὡς καὶ τὸ ζήτημα περὶ τοῦ ἐγκύρου ἢ μὴ τοῦ γάμου. Σαβιν. σ. 494. Unger σ. 139.

12) Τῆς πατρικῆς ἐξουσίας α') ἡ μὲν κτῆσις διὰ γάμου, υἱοθεσίας (π. χ. υἱοθέτησις παρὰ ἐξωτικοῦ πατρός, πρὸ τοῦ νόμ. 10 κώδ. 8. 40 γενομένη, δὲν ὑπάγεται εἰς τὸν νόμον τοῦτον), νομιμοποιήσεως δι' ἐπι-

τῶν φυσικῶν τέκνων πρὸς τὸν γεννήτορα [13] νόμοι ἀνήκουσιν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ὁριζόντων τὸ γενόμενον.

ε') **κληρονομία.** Ἡ ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴ κρίνεται κατὰ τὸν ἐπὶ τῆς ἐπαγωγῆς τῆς κληρονομίας ἰσχύοντα νόμον· ἰδίως δέ, ἂν ὑπάρχῃ διαθήκη, ὅτε βεβαιωθῇ ὅτι δὲν λαμβάνει χώραν ἡ ἐξ αὐτῆς διαδοχή. [14] Ἡ διαθήκη, ὡς πρᾶξις μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου μετακλητή, τελειοῦται ὁριστικῶς διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· διατοῦτο ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτῆς ἔχουσι δύο χρονικὰ σημεῖα, τὸ τῆς συντάξεως τῆς διαθήκης καὶ τὸ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου. [15]

γενομένου γάμου καὶ ἀναγνωρίσεως, κρίνεται κατὰ τὸν νόμον, τὸν ἰσχύοντα ὅτε αἱ πράξεις αὗται γίνονται· τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῆς ἀποβολῆς τῆς πατρικῆς ἐξουσίας· οἱ τοιοῦτοι νόμοι ὁρίζουσι τὸ γιγνόμενον· β') τὰ δὲ ἀποτελέσματα περὶ τὸ πρόσωπον (ἤτοι τίνα δικαιώματα ἔχει ὁ πατὴρ ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ τέκνου) καὶ τὴν περιουσίαν (π. χ. ἂν ἔχῃ ὁ πατὴρ δικαίωμα διαχειρίσεως, ἐπικαρπίας· ἂν τὸ ὑπὸ τοῦ τέκνου ἀποκτώμενον ἀνήκῃ τῷ πατρὶ) τοῦ τέκνου, κρίνονται κατὰ τὸν ἑκάστοτε ἰσχύοντα νόμον· γ') τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ περὶ τῆς ἐπιτροπείας· ἀλλ' ἡ ἐξ αὐτῆς παραγομένη κατὰ τοῦ ἐπιτρόπου ἐνοχικὴ σχέσις κρίνεται κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον. Σαβιν. σ. 500. Unger σ. 141.

13) Δηδαδὴ οἱ τὰ περὶ νόθων τέκνων ῥυθμίζοντες νόμοι πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς ἔχοντες ἀναγκαίως ἀναδρομικὴν δύναμιν· ἐπομένως ἡ ἔννομος σχέσις τοῦ νόθου τέκνου πρὸς τὴν μητέρα καὶ τὸν γεννήσαντα πατέρα, ὡς καὶ τούτων πρὸς ἀλλήλους, ῥυθμίζεται ὑπὸ τοῦ νέου νόμου ἂν καὶ τὸ τέκνον ἐγεννήθη πρὸ αὐτοῦ· ὅθεν ὁ νόμος οὗτος ἀπαγορεύῃ τὴν ζήτησιν τῆς πατρότητος, ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὰς πρὸ αὐτοῦ νόθας γεννήσεις (Unger σ.142). Τὸ ἀνάπαλιν; ὄχι, κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην. Contra Unger σ. 143 σημ. 60.

14) Διότι ὁ τοιοῦτος νόμος ὁρίζει τὸ γιγνόμενον. Ὅθεν αἱ μετὰ τὴν ἐπαγωγὴν ἐπελθοῦσαι μεταβολαὶ εἰς τὴν νομοθεσίαν οὐδεμίαν ἔχουσιν ἐπιρροήν· § 6 εἰσηγ. (3, 2)· νόμ. 1 § 8· νόμ. 2 § 5· νόμ. 5 πανδ. (38, 16). Τὸ αὐτὸ κρατεῖ καὶ ἐπὶ τῶν κληρονομικῶν συμβάσεων, ἤτοι καὶ αὗται διέπονται ὑπὸ τοῦ νόμου τῆς καταρτίσεως αὐτῶν. Σαβιν. σ. 482, 492. Unger σ. 145.

15) Ἡ διαθήκη συντάσσεται ἵνα φέρῃ τὰ ἑαυτῆς ἀποτελέσματα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διαθέτου· ἐπομένως τὸ ἐκκρεμὲς καὶ ἀγένητον

ϛ') **παραγραφὴ (χρησικτησία).** Ἐπ' αὐτῆς ἐφαρμόζεται πάντοτε ὁ νόμος ὁ ἰσχύων ὅτε συμπληροῦται, διότι πρὸ τῆς συμπληρώσεως ἡ δι' αὐτῆς καταρτιζομένη νομικὴ ἐργασία εἶναι ἐν τῷ γίγνεσθαι. [16]

ἔτι μέρος αὐτῆς εἰσιν αἱ τὸ περιεχόμενον τῆς διαθήκης ἀποτελοῦσαι διατάξεις· διατοῦτο τὰ μὲν τὴν ὑλικὴν κατάρτισιν τῆς διαθήκης συνιστῶντα περιστατικὰ (ἱκανότης τοῦ διαθέτου καὶ τύπος τῆς διαθήκης) διέπονται ὑπὸ τῶν νόμων τῆς συντάξεως τῆς διαθήκης, τὰ δὲ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς (νόμιμος μερίς, φαλκίδιον τέταρτον, ἱκανότης τοῦ κληρονόμου καὶ κληροδόχου), ὑπὸ τῶν νόμων τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου· ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου οὐκ εἰσὶ πάντες σύμφωνοι, φαίνεται δὲ μάλιστα ὅτι κατά τινας νόμους (Νεαρ. 66, νόμ. 1 πρ. πανδ. 35, 2· νόμ. 1 § 15 κώδ. 6, 51) ἀμφότερα πρέπει νὰ κρίνωνται κατὰ τοὺς νόμους τῆς συντάξεως τῆς διαθήκης. Πρβ. Σαβιν. σ. 461. Kierulff σ· 69. Holzschuher Civilrecht Α' 47.

16) Πρὸ τῆς συμπληρώσεως τῆς παραγραφῆς τὸ δι' αὐτῆς παραγόμενον δίκαιον δὲν παρήχθη εἰσέτι· ἑπομένως δὲν δύναται νὰ γείνῃ λόγος ἐνταῦθα περὶ κεκτημένου δικαιώματος τοῦ παραγράφοντος. Ὅθεν ἐπὶ τῶν ἀσυμπληρώτων παραγραφῶν ἐφαρμόζεται ὁ νέος νόμος, ἐὰν δι' αὐτοῦ κηρύττηται δίκαιόν τι παραγραπτὸν ἢ ἀπαράγραπτον, ἢ ὁρίζηται μακρότερος παραγραφῆς χρόνος ἢ εἰσάγωνται ἄλλα προσόντα πρὸς ἔναρξιν (π. χ. καλὴ πίστις) ἢ διακοπὴν αὐτῆς. Ἐὰν ὁ νέος νόμος ὁρίζῃ *βραχύτερον* παραγραφῆς χρόνον; Ἀμφισβητεῖται τὸ ζήτημα. Κατά τινας ἐφαρμοστέος ἐστὶ πάντοτε ὁ νέος νόμος (Kierulff σ 69)· ἄλλοι διδάσκουσιν ὅτι πρέπει νὰ γίνηται σύμμετρος μείωσις τοῦ ὑπολειπομένου πρὸς παραγραφὴν χρόνου (Wächter σ. 181. Unger σ. 60). Ἀλλ' ὀρθοτέρα ἐστὶν ἡ γνώμη, καθ' ἥν, εἰ μὲν ὁ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς παραγραφῆς ὑπολειπόμενος κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον χρόνος εἶναι βραχύτερος τοῦ ὑπὸ τοῦ νέου νόμου ὁριζομένου χρόνου, ἐφαρμόζεται ὁ παλαιὸς νόμος· εἰ δὲ εἶναι μακρότερος, ἐφαρμόζεται ὁ νέος νόμος, ἀρχομένης ὅμως τότε τῆς παραγραφῆς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως. Δηλαδὴ ὁ λογισμὸς τοῦ νομοθέτου ἐνταῦθα εἶναι ἀναμφιβόλως οὗτος· δὲν ἀποδοκιμάζει τὴν μακρὰν προθεσμίαν τοῦ παλαιοῦ νόμου· μόνον ἀναγκαίαν δὲν κρίνει αὐτήν, ἀρκούμενος εἰς τὴν βραχεῖαν προθεσμίαν τοῦ νέου νόμου· ἀλλὰ πάλιν δὲν ἐννοεῖ ν' ἀφήσῃ ἐντελῶς ἀπροστάτευτα ἀπέναντι τοῦ νέου νόμου τὰ μήπω παραγεγραμμένα κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον δίκαια· ὅπερ ἤθελε συμβῇ, ἂν ἡ παραγραφὴ τοῦ νέου νόμου ὑπελογίζετο ἀπὸ τῆς γενέσεως τοῦ δικαίου καὶ οὐχὶ ἀπὸ τῆς δημοσιεύ-

1ʹΣʹ ἄρθρ. 9. Ν. ΓΥΛΓʹ Θ. ΠΑ66ʹ. Θ ΠΒ.100

βʹ) κατὰ τόπον.α)

§ 8. Τὸ κράτος τῶν θεσμῶν ἔχει καὶ τοπικὰ ὅρια· δηλαδὴ νόμων τινῶν ἡ ἐξουσία ἐκτείνεται ἐφʼ ἅπασαν τὴν ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν, ἄλλων ἐπὶ μέρος μόνον αὐτῆς. [1] Ἐὰν λοιπὸν εἰσαχθῇ εἰς δικαστήριον διαφορὰ ξένης τοπικῆς περιφερείας καὶ οὐχὶ τῆς τοῦ δικαστηρίου, καθὸ ἔχουσα π. χ. εἴτε διάδικον ἀλλοδαπόν, εἴτε ἀντικείμενον πρᾶγμα ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ κείμενον ἢ πρᾶξιν αὐτόθι τελεσθεῖσαν ἢ ἐκτελεσθεῖσαν, δύναται νὰ γεννηθῇ τότε τὸ ζήτημα, τίνα νόμον ἐφαρμοστέον, τὸν τῆς περιφερείας τοῦ δικαστηρίου ἢ τὸν τῆς ξένης; Ὅτι τὰ δικαστήρια ὀφείλουσιν ἐνίοτε νὰ ἐφαρμόζωσι καὶ νόμους ξένης περιφερείας, μάλιστα δὲ καὶ ἀλλοδαπούς, οὐδεμία πλέον τὴν σήμερον ὑπάρχει ἀμ-

---

σεως τοῦ νέου νόμου (Windscheid § 33 σημ. 1. Σαβιν σ. 431. Unger σ. 147 σημ. 81). Τὴν γνώμην ταύτην, μετὰ πολλὰς ἀποπλανήσεις, ἠκολούθησεν ἐσχάτως καὶ ὁ ἄρειος πάγος ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθρ. 69 τοῦ νόμου περὶ δημοσίου λογιστικοῦ (Πεῖρα Γʹ 2206). Τῶν ἀποπλανήσεων τούτων αἰτία πρὸ πάντων ἐγένετο τὸ ἀτυχὲς περιστατικόν, ὅτι μόλις κατὰ τὸ 1863 ἔμαθον καὶ οἱ τοῦ δημοσίου πιστωταὶ ὡς καὶ τὸ δημόσιον αὐτὸ *τὴν ὕπαρξιν* πενταετοῦς παραγραφῆς ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ὑπὸ τοῦ ἄρθρ. 69 τοῦ ἀπὸ 1 ὀκτωβρ. 1852 νόμου περὶ δημοσίου λογιστικοῦ καθιερουμένης· ὅτε δηλαδὴ πάντα τὰ χρέη τοῦ δημοσίου τὰ προγενέστερα τοῦ νόμου τούτου εἶχον ἤδη παραγραφεῖ· ὥστε λόγοι ἐπιεικείας μᾶλλον παρέσυραν πιθανῶς τὸν ἄρειον πάγον νὰ τραπῇ σκολιὰν ἐπὶ τῆς ἑρμηνείας τοῦ εἰρημένου ἄρθρου καὶ τὸν Π. Παπαρρηγόπουλον νὰ περατώσῃ τὴν ὀρθὴν ἐπίκρισίν του κατὰ τῆς νομολογίας τοῦ ἀρείου πάγου διὰ τῆς ἀμούσου παρατηρήσεως (σ. 253), ὅτι διὰ τῆς ἐπικρίσεώς του δὲν ἐννοεῖ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν νομολογίαν ταύτην ἄδικον ἢ σκληράν! Ὅρα καὶ Scheurl σ. 144.

α) Σαβιν. Ηʹ 8. Unger σ. 149. Windscheid § 34, 35. Bar das internationale privatrecht. Hannover 1862. Schmid, Herrschaft der Gesetze etc. Jena, 1863.

1) Ἀνωτέρω § 4 σημ. 1.

φισβήτησις. [2] Ἡ ἀμφισβήτησις δὲ στρέφεται μόνον περὶ τὸ ἐρώτημα, **πότε καὶ τίνες νόμοι** ξένης περιφερείας, καὶ ἰδίως τῆς ἀλλοδαπῆς, ἐφαρμοστέοι εἰσί; Κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην, [3] ἣν καὶ ὁ ἐγχώριος ἠκολούθησε νομοθέτης, τοῦ ἐρωτήματος τούτου ἡ ἀπόκρισις ἐξήρτηται

---

2) Τὸ ἐρώτημα δηλαδή, ὅπερ ἀφορᾷ οὐ μόνον τὴν πρὸς ἀλλήλους σχέσιν τῶν νόμων διαφόρων ἐπικρατειῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν νόμων τῆς αὐτῆς ἐπικρατείας (π. χ. ἐν Ἑπτανήσῳ ἰσχύει ἄλλος ἀστυκὸς νόμος, καὶ ἄλλος ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι), ἔχει οὕτως· *μόνον* οἱ νόμοι τοπικῆς τινος περιφερείας ἐφαρμόζονται ἐντὸς τῆς περιφερείας ταύτης; Πρὸς ὀρθὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο πρέπει νὰ ὁδηγήσωσι βεβαίως οἱ ἑρμηνευτικοὶ τοῦ δικαίου κανόνες. Κατ' αὐτοὺς δὲ ἀναμφίβολον εἶναι ὅτι ὁ νομοθέτης θέλει ἵνα *πᾶσαι* ἀνεξαιρέτως αἱ ἔννομοι σχέσεις, αἱ ὑπαγόμεναι εἰς τὴν τοπικὴν περιφέρειαν νόμου τινός, ἐξουσιάζωνται καὶ διέπωνται ὑπὸ τοῦ νόμου τούτου· *ἐνδεχόμενον* ὅμως εἶναι νὰ θέλῃ νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ νόμου αὐτοῦ καὶ ἀλλοτρίας περιφερείας ἔννομοι σχέσεις, τουτέστι σχέσεις εἰς ἄλλης περιφερείας νόμον ἀνήκουσαι· ἀλλὰ τοῦτο, ὡς μὴ πιθανόν, πρέπει σαφῶς ἐκ τοῦ νόμου νὰ συνάγηται· διότι ἐγκατελείφθη παρὰ πάντων σχεδὸν τὴν σήμερον ἡ πάλαι ποτὲ ἰσχύουσα ἀρχή, καθ' ἣν οἱ νόμοι τῆς ἀλλοδαπῆς οὐδέποτε εἰσὶν ἐφαρμοστέοι ἐν τῇ ἡμεδαπῇ. Civitas alterius civitatis leges apud se valere non patitur.

3) Πρβ. προπάντων Σαβιν. τόμ. Η' 11 τοῦ Συστήματος αὐτοῦ. Παλαιότερον ἐδιδάσκετο, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐπεκράτει, ἡ καὶ μέχρι τῆς σήμερον παρὰ πολλῶν ὑποστηριζομένη θεωρία, ὅτι πρὸς λύσιν τοῦ προκειμένου ζητήματος πρέπει νὰ διαιρεθῶσιν αἱ νομικαὶ διατάξεις εἰς τρεῖς κατηγορίας, εἰς statuta personalia, realia καὶ mixta. Statuta personalia λέγονται τὰ ῥυθμίζοντα τὰς ἐννόμους σχέσεις τοῦ προσώπου καθ' ἑαυτό· statuta δὲ realia τὰ κανονίζοντα τὰς ἐννόμους σχέσεις ἐπὶ πραγμάτων καὶ statuta mixta τὰ ἀφορῶντα τὰς ἐκ πράξεων πηγαζούσας ἐννόμους σχέσεις. Κατὰ τὴν γνώμην λοιπὸν ταύτην, ἂν τὸ ἐνώπιον δικαστηρίου ἀναφυόμενον ζήτημα ἦναι τῆς πρώτης κατηγορίας λύεται κατὰ τοὺς νόμους τῆς κατοικίας τοῦ προσώπου εἰς ὃ ἀναφέρεται, ἂν δὲ ἦναι τῆς δευτέρας ἢ τρίτης, λύεται κατὰ τοὺς νόμους τοῦ τόπου ἔνθα κεῖται τὸ πρᾶγμα ἢ ἐγένετο ἡ πρᾶξις. Ἡ θεωρία αὕτη ὀρθότερον διατυπουμένη ταυτίζεται σχεδὸν κατ' οὐσίαν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Σαβινῆ· δηλαδὴ οἱ μὲν ὀπαδοὶ τῆς θεωρίας ταύτης βάσιν θέτουσι τὸ ῥυθμίζον (τὸν νόμον), ὁ δὲ Σαβινῆς, τὸ ῥυθμιζόμενον (τὴν ἔννομον

τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἐγχωρίου νόμου, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς προσηκούσης τοποθετήσεως τῶν ἐννόμων σχέσεων, ἐκ τῆς εὑρέσεως δηλαδὴ τῆς **ἑστίας** αὐτῶν. Διότι ὡς πρὸς μὲν τὸ πρῶτον ἰσχύει ὁ κανὼν ὅτι οὐδέποτ' ἐφαρμόζονται ἐν Ἑλλάδι ξένοι νόμοι, ἐὰν οἱ ἐγχώριοι ἐπιβάλλωσιν ἀπόλυτον καὶ ἄνευ ἐξαιρέσεως τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν, [4] οἷοί εἰσιν οἱ τῆς δημοσίας τάξεως ἐν οἷς κατατακτέον καὶ τοὺς ἀποδοκιμάζοντας θεσμοθετήματα τῆς ἀλλοδαπῆς· ὡς πρὸς δὲ τὸ δεύτερον ἰσχύει ὁ κανὼν ὅτι ἐκ τῆς ἑστίας παντὸς δικαίου ὁρίζεται ὁ διέπων αὐτὸ νόμος. Ἡ ἑστίωσις δ' ἑκάστου δικαίου ἔχει ὧδέ πως·

α') **προσωπικὴ κατάστασις.** Ἡ ἱκανότης πρὸς κτῆσιν δικαίων ἢ ἐπιχείρησιν δικαιοπραξιῶν ὁρίζεται ἐν γένει ὑπὸ τῶν νόμων τῆς πολιτείας τοῦ προσώπου· [5] οἷον ἡ

σχέσιν). Περί τινων ἄλλων ἧττονος λόγου ἀξίων θεωριῶν ὅρ. Unger σελ. 159.

4) Ὁσάκις ἡ θέλησις τοῦ ἐγχωρίου νομοθέτου εἶναι νὰ ἐφαρμόζηται νόμος τις οὐ μόνον ἐπὶ πασῶν τῶν εἰς τὴν περιφέρειαν αὐτοῦ ὑπαγομένων ἐννόμων σχέσεων, ἀλλ' ἀπολύτως καὶ ἀνεξαιρέτως ἐπὶ πάντων τῶν θεμάτων καὶ νὰ μὴ ὑποχωρῇ μηδέποτε εἰς ξένην νομοθεσίαν, ἔστω καὶ ἂν πρόκηται περὶ ἐννόμου σχέσεως τῆς ξένης ταύτης νομοθεσίας, ὀφείλει βεβαίως τότε τὸ ἑλλην. δικαστήριον νὰ ἐφαρμόζῃ τὸν τοιοῦτον νόμον πάντοτε καὶ εἰς πᾶσαν περίπτωσιν. Ἀλλὰ πόθεν ἔχει ν' ἀνεύρῃ ὁ δικαστὴς τὴν τοιαύτην τοῦ νομοθέτου θέλησιν; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην εἶναι ὅτι νόμοι δημοσίας τάξεως, ἐπὶ λόγων ἠθικῶν ἢ κοινοῦ συμφέροντος στηριζόμενοι ἢ ἀποδοκιμάζοντες θεσμοθέτημά τι, φέρουσι τὸν χαρακτῆρα τοῦτον (ἄρθρ. 3, 8 τοῦ ἀστ. νόμου). Τοιοῦτοι π. χ. εἰσὶν οἱ νόμοι οἱ ἀπαγορεύοντες τοῖς ἀλλοδαποῖς τὴν κτῆσιν ἀκινήτου περιουσίας (γῆς ἔγκτησιν), οἱ ἀποδοκιμάζοντες τὴν πολυγαμίαν, τὸν πολιτικὸν θάνατον, τὴν δουλείαν. Σαβιν. σ. 35. Unger σ. 163 σημ. 53. Πρβ. καὶ Winds. § 35 σημ. 2.

5) Τὸ πρόσωπον συνδέεται πρὸς τόπον τινὰ εἴτε διότι ἐγκατέστη μονίμως ἐν τῷ τόπῳ αὐτῷ, εἴτε διότι ἐγένετο μέλος τῆς αὐτόθι πολιτείας. Ἐκ τοῦ ἑτέρου ἄρα τῶν περιστατικῶν τούτων ἀνάγκη νὰ ὁρισθῇ ὁ νόμος ὁ διέπων τὰ τῆς προσωπικῆς ἱκανότητος. Ὁ ἐγχώριος νομο-

ἐνηλικότης καὶ ἀνηλικότης αὐτοῦ, ἡ ἐφηβότης καὶ ἀνηβότης καὶ ἐν γένει αἱ ἐκ τῆς ἡλικίας διακρίσεις· ἡ ἱκανότης τῶν γυναικῶν πρὸς ἐγγυοδοσίαν ἢ πρὸς ἐπιχείρησιν δικαιοπραξιῶν ἄνευ ἀδείας τοῦ συζύγου ἢ ἐπιτρόπου· ἡ ἱκανότης τῶν ὑπεξουσίων πρὸς συνομολόγησιν δανείων· 6 ἡ ἱκανότης τῶν ὑπὸ ἐπιμέλειάν τινα διατελούντων. 7

θέτης προετίμησε τὸ δεύτερον ὡς τὸ ἀσφαλέστερον. Ἑπομένως κατ' αὐτὸν (ἄρθρ. 4 ἀστ. νόμ.) οἱ νόμοι τῆς πολιτείας καὶ οὐχὶ οἱ τῆς κατοικίας τοῦ προσώπου διέπουσι τὰ τῆς ἱκανότητος αὐτοῦ περὶ τὸ ἔχειν δίκαια ἢ ἐπιχειρεῖν δικαιοπραξίας· εἰδικώτερον δὲ περὶ τῆς διατάξεως ταύτης παρατηρητέον ταῦτα· α') τὸ πρῶτον μέρος τῆς διατάξεως μικρὰν ἔχει τὴν σήμερον σπουδαιότητα, διότι αἱ νεώτεραι νομοθεσίαι οὐδένα σχεδὸν περὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ ἔχειν δίκαια ἔθηκαν περιορισμόν. (Σαβιν. σ. 165)· β') ἐφαρμόζεται ἐπὶ συγκρούσεως τῶν ἑλλην. νόμων πρὸς νόμους τῆς ἀλλοδαπῆς· ἐπὶ δὲ συγκρούσεως ἐγχωρίων τοπικῶν (μερικῶν) νόμων πρὸς ἀλλήλους τὰ τῆς προσωπικῆς ἱκανότητος ζητήματα ῥυθμίζει ὁ νόμος τῆς *κατοικίας* τοῦ προσώπου· γ') διέπει οὐ μόνον τὰς νομικὰς ἰδιότητας, τὰς ὁριζούσας τὴν ἱκανότητα ἢ ἀνικανότητα τοῦ προσώπου (τήν τε γενικὴν καὶ τὴν πρὸς ὡρισμένας πράξεις π. χ. γάμον, διαθήκην) καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τούτων νομικὰ ἀποτελέσματα.-Τὴν ἐναντίαν διδασκαλίαν συγγραφέων τινῶν (π. χ. Wächter ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς ἀστ. πράξεως ΚΕ', 176· κατὰ τὴν γνώμην ταύτην π. χ. ἡ ἀνηλικότης κρίνεται κατὰ τοὺς νόμους τῆς πατρίδος τοῦ προσώπου· οἱ περιορισμοὶ ὅμως τῆς ἀνηλικότητος, κατὰ τοὺς ἐγχωρίους νόμους) ἀπεδοκίμασεν ὁ ἐγχώριος νομοθέτης (Σαβιν. σ. 134. Unger σ. 166)· δ') εἰσάγει ἐξαίρεσιν ἐπὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι συναπτομένων παρ' ἀλλοδαπῶν πρὸς Ἕλληνας ἐνοχῶν· αὗται δηλαδή εἰσιν ἰσχυραί, ἂν ὁ ἀλλοδαπὸς ἔχῃ τὴν κατὰ τὸν ἑλλην. νόμον ἀπαιτουμένην πρὸς συνομολόγησιν αὐτῶν ἱκανότητα.

6) Σαβιν. σ. 136, 148, 263. Unger σ. 167. Τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ προσώπου τοῦ νὰ ὑποβληθῇ εἰς ὑποχρεώσεις ἐκ συναλλαγματικῆς ἢ γραμματίου εἰς διαταγὴν δὲν ἔχει παρ' ἡμῖν πολλὴν τὴν σπουδαιότητα διά τε τὴν ἐν τῇ προηγουμένῃ (5, δ') σημειώσει ἐκτιθεμένην ἐξαίρεσιν καὶ διὰ τὸ ἀσήμαντον τῶν περιορισμῶν, οὓς αἱ νεώτεραι νομοθεσίαι παραδέχονται περὶ τὴν ἱκανότητα πρὸς ἔκδοσιν συναλλαγματικῶν καὶ γραμματίων. Σαβιν. σ. 149. Unger σ. 167.

7) Τοιοῦτοί εἰσιν οἱ ἀνήλικοι, οἱ ἀπηγορευμένοι, οἱ ἄσωτοι (Bar σ.

β') **Δίκαια ἐπὶ πραγμάτων.** Ἡ νομὴ καὶ ἡ κυριότης, ὡς καὶ τὰ ἄλλα ἐμπράγματα δίκαια, ἐπὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι κειμένων πραγμάτων, κινητῶν ἢ ἀκινήτων, κρίνονται κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς νόμους lex rei sitæ. 8

---

175), οἱ πτωχεύσαντες. Ὁ πτωχεύσας δηλαδὴ δὲν δύναται νὰ διαθέσῃ μήτε τὴν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ κειμένην περιουσίαν του, διότι ἡ πτώχευσις ἀφαιρεῖ αὐτῷ ἐν γένει τὴν ἱκανότητα τοῦ ἐπιχειρεῖν νομικὰς πράξεις τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ἀφορώσας καὶ εὑρίσκεται κατὰ τοῦτο ἐν ἴσῃ μοίρᾳ τοῖς ἀνηλίκοις καὶ ἀπηγορευμένοις. Ἀλλ' οὐκ εἰσὶ πάντες σύμφωνοι. Bar σ. 489. Νέα Θέμις Α', 110.

8) Ἄρθρ. 5 ἀστ. νόμου. Ἑστία δηλαδὴ τῶν εἰς πράγματα ἀναφερομένων ἐννόμων σχέσεων εἶναι ὁ τόπος ἔνθα ταῦτα κεῖνται· ἐπομένως ὑπὸ τῶν νόμων τούτων διέπονται αἱ σχέσεις αὗται. Ὁ κανὼν οὗτος ἔκπαλαι καὶ παρὰ πάντων κοινῶς τῶν συγγραφέων παραδεδεγμένος ἐπὶ τῶν ἀκινήτων, σπουδαίους παρουσιάζει ἐνδοιασμοὺς ὡς πρὸς τὰ κινητά, μάλιστα δὲ τὰ μετὰ τοῦ προσώπου ἀναποσπάστως συνεχόμενα (οἷον τὰ ἐνδύματα, τὰ κοσμήματα κλ.), ἢ τὰ μὴ ἔχοντα σταθερὰν ἑστίαν (οἷον τὰ κατὰ θάλασσαν ἢ ξηρὰν ὁδοιποροῦντα διὰ πλοίων ἢ ἁμαξῶν)· διατοῦτο κατά τινας νομοθεσίας καὶ συγγραφεῖς διέπει τὰ κινητὰ ἡ lex domicilii (mobilia ossibus inhærent). Ἀλλ' ὁ ἐγχώριος νομοθέτης ἐκύρωσε τὸν ἀνωτέρω κανόνα γενικῶς ἐπί τε τῶν κινητῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἀκινήτων. Ὅθεν ἐπὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι κειμένων πραγμάτων κατὰ τὸν ἑλλην. νόμον κρίνονται τὰ ζητήματα α') τῶν ἰδιοτήτων τοῦ πράγματος· δηλαδὴ ἂν ἦναι κινητὸν ἢ ἀκίνητον, ἐξῃρημένον τῆς συναλλαγῆς ἢ ὄχι· ἂν ἔχῃ κύριον ἢ ἦναι ἀδέσποτον· β') τίνα δικαιώματα ἢ ὑποχρεώσεις ἔχει ὁ εὑρέτης ἐπὶ τοῦ εἰρημένου πράγματος· γ') τῆς νομῆς, τῆς κυριότητος, τῶν δουλειῶν, τοῦ ἐνεχύρου, τῆς ἐπιφανείας καὶ τῆς ἐμφυτεύσεως· ἤγουν πῶς ἀποκτῶνται (δι' ἁπλῆς συμβάσεως, διὰ παραδόσεως, διὰ μεταγραφῆς, διὰ χρησικτησίας κλ.) καὶ πῶς ἀπόλλυνται αἱ ἔννομοι αὗται σχέσεις· ἂν ἀναγνωρίζωνται τοιαῦται σχέσεις καὶ ἡ ἔκτασις ἢ οἱ περιορισμοὶ αὐτῶν· ποία ἀγωγὴ δίδοται πρὸς δικαστικὴν προστασίαν αὐτῶν καὶ ποία ἡ δύναμις αὐτῆς. Ὅθεν τὸ ἐν Ἑλλάδι κείμενον κινητόν, ἐν Ἑλλάδι ἢ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἐκποιούμενον ἢ ἐνεχυριαζόμενον, χρῄζει παραδόσεως ἵνα περιέλθῃ εἰς τοῦ ἀγοραστοῦ τὴν κυριότητα ἢ ἵν' ἀποκτήσῃ ἐπ' αὐτοῦ ἐνέχυρον ὁ δανειστής· ἐπίσης κατὰ τοὺς ἑλλην. νόμους κρίνεται ἡ χρησικτησία ἢ παραγραφὴ (τῆς διεκδικητικῆς ἀγωγῆς) κινητοῦ ἐν Ἑλλάδι κειμένου, εἰ καὶ τὸ κινητὸν τοῦτο ἤλλαξε, πρὸ τῆς συμπληρώσεως αὐτῆς, διαφόρου νομοθεσίας τό-

γ') **ἐνοχικὸν δίκαιον.** [9] Αἰδικαιοπραξίαι ὑπάγονται, ὡς πρὸς τὸ τυπικὸν τῆς καταρτίσεως αὐτῶν, εἰς τοὺς

πους· ἀλλὰ βεβαίως πρέπει καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον νὰ λυθῇ τὸ ἀνωτέρω (§ 7 σημ. 16. Σαβιν. σ. 187. Unger σ. 177) ἐξετασθὲν ζήτημα. Σαβιν. σ. 169—200. Unger σ. 169 ἐπ.

9) Σαβιν. σ. 200. Unger σ. 179, 205. Ἑστία τῶν ἐνοχικῶν σχέσεων δύναται νὰ θεωρηθῇ εἴτε ἡ κατοικία τῶν προσώπων τῆς ἐνοχῆς, εἴτε ὁ τόπος τῆς γενέσεως ἢ ἐκτελέσεως αὐτῆς. Ἄλλοτε ἐπεκράτει ἡ δόξα ὅτι τὰς ἐνοχικὰς σχέσεις, εἴτε ἐκ συμβάσεων εἴτε ἄλλοθεν πηγαζούσας, διέπει ὁ νόμος τοῦ τόπου τῆς γενέσεως αὐτῶν κατὰ τὸν κανόνα locus regit actum. Ἀλλ' ἡ δόξα αὕτη ἐπολεμήθη παρὰ πολλῶν, ὑπερισχύουσα δ' ἐν τῇ ἐπιστήμῃ φαίνεται ἡ γνώμη ἣν καὶ ὁ ἐγχώριος ἠσπάσθη νομοθέτης, ὅτι δηλαδὴ *δύο* τινὰ εἰσι διακριτέα ἐν ταῖς δικαιοπραξίαις, *ὁ καταρτισμὸς* τῆς πράξεως καὶ τὰ δικανικὰ αὐτῆς *ἀποτελέσματα* (ἡ ἑρμηνεία τῆς συμβάσεως; Unger § 24 σημ. 96 σελ. 186). Τὸ μὲν πρῶτον, ἤτοι ὁ καταρτισμός, διέπεται ὑπὸ τοῦ ἐπιτοπίου νόμου καὶ ταύτην μόνον τὴν ἔκτασιν ἔχει ὁ κανὼν locus regit actum· κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν νόμον κρίνεται, ἂν ἀπαιτῆται δημόσιον ἔγγραφον ἢ ὄχι, ἂν συγχωρῆται μαρτυρικὴ ἀπόδειξις, ἂν ἦναι ἀναγκαία ἡ σύμπραξις τοῦ δικαστηρίου κλ. Τὸ δὲ δεύτερον, ἤτοι τ' ἀποτελέσματα τῆς παραγαγούσης τὴν ἐνοχὴν πράξεως, ὁρίζονται ὑπὸ τοῦ νόμου τοῦ τόπου, ὃν τὰ μέρη προσδιώρισαν ῥητῶς ἢ σιωπηρῶς (ὅταν δηλαδὴ ἡ φύσις τῆς ἐνοχῆς ἦναι τοιαύτη ὥστε νὰ ὁρίζηται ἐξ αὐτῆς ὁ τῆς ἐκτελέσεως τόπος) ὡς τόπον ἐκτελέσεως (contraxisse unusquisque in eo loco intelligitur, in quo ut solveret se obligavit. Ἐκεῖ δοκοῦμεν συναλλάσσειν, ὅπου καὶ τὴν καταβολὴν τοῦ χρέους ὡμολογήσαμεν. Ἐπιτομ. ΙΖ,' οη'· νόμ. 21 πανδ. 44, 7· καί πως Δημοσθ. κατὰ Διονυσοδώρου· εἰ μὲν οὖν .. ἐν τῷ Ῥοδίων δικαστηρίῳ ἐκρινόμεθα κλ.). Ὅθεν κατ' αὐτὸν τὸν νόμον κρίνεται τὸ κατ' οὐσίαν ἰσχυρὸν ἢ ἀνίσχυρον τῆς ἐνοχῆς, τὸ ἐνακτὸν αὐτῆς, τὸ δι' οὐσιαστικῶν ἐνστάσεων (παραγραφῆς, διζήσεως, εὐεργετήματος εὐπορίας) προσβλητὸν ἢ ἀπρόσβλητον αὐτῆς. Τὸ μέτρον τῶν τῆς ὑπερημερίας τόκων; Σαβιν. Η', 282. Unger σ. 187 σημ. 104. Bar σ. 258. Ἀλλὰ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκδικάσεως τῆς ἐνοχῆς ζητήματα ὡς καὶ τὰ περὶ τοῦ συγχωρητοῦ τῶν πρὸς ἀναγκαστικὴν αὐτῆς ἐκτέλεσιν μέσων (π. χ. προσωπικῆς κρατήσεως) κρίνονται κατὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ δικάζοντος τὴν ὑπόθεσιν δικαστηρίου. Unger σ. 187. Demangeat sur Foelix Droit internat. privé Β' 236. Bar σ. 488.

νόμους τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἐπιχειροῦνται. [10] Τῶν δ' ἐνοχικῶν συμβάσεων τ' ἀποτελέσματα κρίνονται κατὰ τοὺς νόμους οὓς οἱ ἐνεχόμενοι ὥρισαν εἴτε ἀμέσως [11] εἴτε προσδιορίσαντες (ῥητῶς ἢ σιωπηρῶς) τὸν πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῶν τόπον. [12] Ἀλλ' αἱ ἐξ ἀδικημάτων ἐνοχαὶ κατὰ

---

10) Τὸν κανόνα ὅτι τὸ τυπικὸν τῆς δικαιοπραξίας ὁρίζει ὁ ἐπιτόπιος νόμος παραδέχονται πάντες σχεδὸν οἱ συγγραφεῖς· (πρβ. ὅμως τὴν διαστολὴν ἐν Σαβιν. Η', 352. Unger § 23 σημ. 192 σ. 208)· διατοῦτο δὲν ἀνέγραψαν αὐτὸν πολλαὶ νομοθεσίαι (ἡ γαλλική, ἡ αὐστριακή, ἡ πρωσσική. Σαβιν. σ. 363. Unger σ. 206) ὡς γνωστὸν καὶ κοινῶς παραδεδεγμένον· ἡ τήρησις δὲ αὐτοῦ εἶναι ἁπλῶς προαιρετική, οὐχὶ ὑποχρεωτική· ἤγουν ἐπιτρέπεται τῷ ἐπιχειροῦντι τὴν πρᾶξιν νὰ συντάξῃ αὐτὴν εἴτε κατὰ τὸν ἐπιτόπιον νόμον, εἴτε κατὰ τὸν νόμον τὸν διέποντα τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πράξεως· κατὰ δὲ τὸν ἑλλην. νόμον (ἄρθρ. 7) ὁ ἕλλην ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ δύναται νὰ ἐπιχειρῇ δικαιοπραξίας ἐγκύρους καὶ ἂν τοὺς ἑλλην. τηρήσῃ νόμους (Σαβιν. σ. 358. Unger σ 207, 209. Ἐγχειρ. § 7 σημ. 7, § 204 σημ. 3). Δικαιολογίαν δ' ἔχει ὁ κανὼν οὗτος τὴν διευκόλυνσιν τῶν συναλλαγῶν, παρεχομένης δι' αὐτοῦ τοῖς συναλλαττομένοις τῆς εὐκολίας τοῦ νὰ καταρτίζωσι τὰς δικαιοπραξίας των ὅπου ἂν κρίνωσι καταλληλότερον. Σαβιν. σ. 349.

Αἱ δι' ἀλληλογραφίας συναπτόμεναι μεταξὺ ἀπόντων συμβάσεις καταρτίζονται εἰς δύο τόπους· ἐπομένως πρέπει νὰ φέρωσιν ἀμφοτέρων τῶν τόπων τὸν τύπον. Bar σ. 128.

11) Ἀφοῦ οἱ συμβαλλόμενοι ἔχουσι δικαίωμα καὶ ἐξουσίαν νὰ ῥυθμίσωσιν ὅπως συμφερώτερον αὐτοῖς κρίνωσι τοὺς ὅρους τῆς συμβάσεως ἣν συνομολογοῦσι, δικαιοῦνται φυσικῷ τῷ λόγῳ καὶ νὰ ῥυθμίσωσι τὰ περὶ τούτου κατὰ νομοθεσίαν τινὰ τῆς ἐκλογῆς των· ἀλλὰ βεβαίως ἡ παρατήρησις αὕτη ἀφορᾷ ἐκείνους μόνον τοὺς ὅρους τῆς συμβάσεως, τοὺς ἀναγομένους εἰς τὴν αὐτόβουλον ἐξουσίαν τῶν μερῶν (Winds. § 35 σημ. 10). Ὅθεν ἀδίκως ὁ Unger (σ. 180 σημ. 79) κατακρίνει τὴν διάταξιν ταύτην.

12) Ἡ νομοθετικὴ ὀρθότης τῆς διατάξεως ταύτης ἔχει πολλὰ τὰ ἀμφίβολα. Bar σ. 232. Winds. § 35 σημ. 11. Ἐὰν ἐπὶ ἀμφοτεροβαροῦς συμβάσεως (π. χ. πωλήσεως) ὁ τόπος τῆς ἐκτελέσεως εἶναι διάφορος; Σαβιν. Η', 202· ὁ τόπος τῆς συμβάσεως ἀκολουθητέος τότε, εἶπον μετὰ Ῥάλλη καὶ Παπαρρηγοπούλου, γνωμοδοτήσας εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν οἰκονομικῶν.

τοὺς ἑλληνικοὺς πάντοτε νόμους.[13]

δ') **οἰκογενειακὸν δίκαιον.** Ἐνταῦθα ἀνήκουσιν ὁ γάμος, αἱ μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων σχέσεις, ἡ ἐπιτροπεία καὶ ἡ κηδεμονία. Ὁ σύζυγος εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς οἰκογενείας·[14] ἑπομένως ἡ πολιτεία αὐτοῦ ὁρίζει τὸν νόμον τὸν διέποντα τὰ περὶ τὸν γάμον ζητήματα,[15] ὡς

---

13) Ὅθεν πρᾶξις, θεμιτὴ κατὰ τὸν νόμον τοῦ τόπου ἔνθα ἐξετελέσθη, ἀθέμιτος ὅμως κατὰ τοὺς ἑλληνικούς, φέρει τ' ἀποτελέσματα τοῦ ἑλλην. νόμου· τοὐναντίον ἀθέμιτος κατὰ τὸν νόμον τῆς ἐκτελέσεως, θεμιτὴ δὲ κατὰ τὸν ἑλληνικόν, ὡς τοιαύτη πρέπει νὰ κριθῇ ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν δικαστηρίων. Καὶ αὕτη ἡ διάταξις οὐκ ἔστιν ἐπιστημονικῶς ἄμεμπτος. Bar σ. 243, 317. Unger σ. 188 σημ. 112. Winds. σημ. 8. Ἡ Παυλιανὴ ἀγωγή; Ἀρχεῖον ἀστ. πράξ. Ξ', 358.

14) Νόμ. 5 πανδ. (23, 2). Σαβιν. σ. 325.

15) Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ γνώμην ἑστία τοῦ γάμου εἶναι ἡ κατοικία τοῦ ἀνδρὸς (Σαβιν. σ. 325. Unger σ. 189. Winds. σ. 82). Ἀντὶ τῆς κατοικίας παρεδέχθη ὁ ἐγχώριος νομοθέτης τὴν ἐθνικότητα εἴτε πολιτείαν αὐτοῦ. Ζητήματα σχετικὰ εἰσὶ τ' ἀναφερόμενα α') εἰς τὰ γαμικὰ κωλύματα ἐκ τῆς ἡλικίας, τῆς συγγενείας, τῆς θρησκείας, ὡς καὶ τὴν πρὸς γάμον συναίνεσιν. Τὰ ζητήματα ταῦτα, καθὸ μὴ ὄντως ἔτι συνεσταμένου τοῦ γάμου, κρίνονται κατὰ τοὺς νόμους τῆς πατρίδος ἑκάστου τῶν μελλονύμφων (Unger σ. 190 σημ. 118α)· β') εἰς τὰς περὶ τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου διατυπώσεις· ὅσαι τούτων εἰσὶ δημοσίας τάξεως (οἷα ἡ ἱερολογία· ἐπισκοπικὴ ἄδεια; Ν. Πεῖρα Παράρτ. Α', 5805 § 22), ὑπόκεινται εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος ἑκατέρου τῶν συζευγνυομένων (Unger σ. 210 σημ. 199. Σαβιν. σ. 357)· ἄλλως ἰσχύει ὁ κανὼν locus regit actum· ὅρα καὶ Seuff. Archiv. Ι', 161. Ἂν ἡμεδαπὸς συνάπτῃ γάμον μετ' ἀλλοδαποῦ (π. χ. Γάλλος μετὰ ἑλληνίδος ἢ τἀνάπαλιν ἐν Γαλλίᾳ;) Demol. Γ', 358. Aubry et Rau Ε', 127 § 469. Massé-Vergé Α', 184, § 115· γ') εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἐξουσίαν· αὕτη ῥυθμίζεται κατὰ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας τοῦ ἀνδρός· ὅθεν μεταβαλλομένης ταύτης συμμεταβάλλεται καὶ ἡ ἀνδρικὴ ἐξουσία· ἀλλ' ἐπὶ ἀλλοδαπῶν συζύγων δὲν θέλει ἐπιτραπῇ ἐν Ἑλλάδι ἡ ἄσκησις δικαιωμάτων ἀντικειμένων εἰς ἐγχώριον ἀπαγορευτικὸν νόμον. Wächter ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς ἀστ. πράξ. (νόμ. 25 σ. 188). Unger σ. 193 σημ. 125· δ') εἰς τὰς κτηματικὰς σχέσεις τῶν συζύγων· ἡ προίξ, τὰ παράφερνα, ἡ κοινοκτημοσύνη, αἱ δωρεαὶ μεταξὺ συζύγων κρίνονται κατὰ

καὶ τὰς μεταξὺ τῶν γονέων καὶ τέκνων σχέσεις. 16 Ἐπὶ δὲ τῆς ἐπιτροπείας καὶ κηδεμονίας τὸ κύριον πρόσωπον εἶναι ὁ ἐπιτροπευόμενος ἢ κηδεμονευόμενος· ὅθεν ἡ πολιτεία τούτων (ἥτις ἐστὶν ἐνίοτε ἡ τοῦ πατρὸς) ὁρίζει τὰ περὶ τὴν ἐπιτροπείαν καὶ κηδεμονίαν ζητήματα. 17 Ἀλλ'

τοὺς νόμους τῆς πολιτείας τοῦ ἀνδρός, μάλιστα δὲ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ κειμένην συζυγικὴν περιουσίαν· ἡ δὲ συνεστῶτος τοῦ γάμου μεταλλαγὴ τῆς πολιτείας οὐδεμίαν φέρει μεταβολὴν περὶ τὰς κτηματικὰς τῶν συζύγων σχέσεις κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην (Σαβιν. σ. 327. Unger σ. 194 σημ. 133)· ε') εἰς τὰς διαζεύξεις· ἀλλὰ συνήθως αἱ περὶ διαζυγίων διατάξεις εἰσὶ δημοσίας τάξεως· ἐπομένως ὁ ἕλλην δικαστής, ἐὰν περὶ διαζεύξεως δικάσῃ κατὰ τὸ ἄρθρ. 27 τῆς πολιτικῆς δικονομίας ἀλλοδαπούς, δὲν δύναται νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς περὶ διαζυγίου διατάξεις τῆς ξένης νομοθεσίας.

16) Σαβιν. σ. 338. Unger σ. 195. Bar σ. 352. Τοιαῦτά εἰσι τὰ ζητήματα α') τὰ στρεφόμενα περὶ τὴν κτῆσιν καὶ παῦσιν (π. χ. διὰ τοῦ γάμου τοῦ τέκνου) τῆς πατρικῆς ἐξουσίας, ὡς καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτῆς, ἐφ' ὅσον περὶ τὴν ἔκτασιν ταύτην δὲν κωλύουσιν ἐγχώριοι ἀπαγορευτικοὶ νόμοι· β') τῶν κτηματικῶν σχέσεων μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων (δικαίωμα ἐπικαρπίας, ὑποχρέωσις πρὸς διατροφὴν καὶ προίκισιν· ἀδιάφορον ποῦ κεῖται ἡ περιουσία)· μεταλλαγὴ τῆς πολιτείας δὲν μεταβάλλει πάντοτε καὶ τὰς σχέσεις ταύτας (π. χ. τὸ κεκτημένον ἤδη δικαίωμα ἐπικαρπίας ἢ διατροφῆς δὲν μεταβάλλεται διὰ τῆς μεταλλαγῆς τῆς κατοικίας). Ἐπειδὴ ὁ νόμος ὁμιλεῖ *γενικῶς* περὶ σχέσεων μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων, ἐφαρμόζεται ὁ αὐτὸς κανὼν καὶ γ') εἰς τὰ περὶ φυσικῶν τέκνων (ἰδίως ἂν ἐπιτρέπηται ἢ ὄχι ζήτησις τῆς πατρότητος· ἀλλ' ἡ μεταλλαγὴ τῆς κατοικίας δὲν μεταβάλλει τὸ κατὰ τοῦτο κεκτημένον ἤδη δικαίωμα τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ τέκνου· διαφωνοῦσιν ὅμως πολλοί. Unger σ. 196), ὡς καὶ τῆς διὰ γάμου νομιμοποιήσεως ζητήματα (Σαβιν. σ. 338. Unger σ. 195)· ἀλλὰ τὰ τῆς υἱοθεσίας διέπει ὁ νόμος τῆς πατρίδος τοῦ υἱοθετοῦντος (Unger σ. 196 σημ. 139).

17) Τοιαῦτα ζητήματά εἰσι α') ἂν τὸ πρόσωπον ἔχῃ χρείαν ἐπιτρόπου ἢ κηδεμόνος καὶ μέχρι τίνος ἡλικίας· β') ἂν ὁ ἐπίτροπος ἢ κηδεμὼν ἦναι νόμιμος, ἐκ διαθήκης ἢ δικαστικὸς (ὁ διορισμὸς τοῦ δικαστικοῦ γίνεται κατὰ τὴν ἐπιτόπιον τοῦ δικαστηρίου διαδικασίαν. Ἐὰν ὁ ἀνήλικος ἔχῃ καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ κειμένην περιουσίαν καὶ ταύτης τὴν διοίκησιν ἔχει ὁ παρὰ τοῦ ἡμεδαποῦ δικαστηρίου διορισθεὶς ἐπίτροπος. Προσωρινὸν ἐπίτροπον δύναται νὰ διορίσῃ καὶ τὸ ἀλλοδαπὸν δικαστή-

ἡ σχέσις τοῦ καλουμένου εἰς τὴν ἐπιτροπείαν ἢ κηδεμονίαν, ἤτοι τὰ δικαιώματα καὶ αἱ ὑποχρεώσεις αὐτοῦ περὶ τὴν ἀποδοχὴν ἢ ἀποποίησιν, κρίνονται κατὰ τὸν νόμον τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας.[18]

ε΄) **κληρονομικὸν δίκαιον.** Τὸ κληρονομικὸν δίκαιον βάσιν ἔχει τὴν εἰς τὴν περιουσίαν τοῦ ἀποθανόντος, ὡς νομικὴν ὁμάδα, διαδοχὴν τοῦ κληρονόμου· ἑπομένως οἱ περὶ κληρονομικοῦ δικαίου νόμοι ῥυθμίζουσι σχέσιν προσώπου πρὸς πρόσωπον· διατοῦτο κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην[19] ἑστία τῆς τε ἐκ διαθήκης[20] καὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέ-

---

ριον. Bar § 106 σημ. ιϐ', 3)- γ') ποία εἶναι ἡ ἐξουσία τοῦ ἐπιτρόπου ἢ κηδεμόνος περὶ τὴν διοίκησιν τῆς περιουσίας τοῦ ὀρφανοῦ ἢ τοῦ κηδεμονευομένου, ὡς καὶ αἱ ὑποχρεώσεις εἰς ἃς ὑποϐάλλει αὐτοὺς τὸ λειτούργημα τοῦτο. Ἐὰν ὅμως μέρος τῆς περιουσίας τοῦ ὑπὸ ἐπιτροπειαν ἢ κηδεμονείαν διατελοῦντος κεῖται ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, κατὰ δὲ τὴν αὐτόθι νομοθεσίαν ἀπαιτῆται σύστασις ἰδίας ἐπιμελείας, ἡ ἐξουσία τότε τοῦ ἐπιμελητοῦ διέπεται ὑπὸ τῆς νομοθεσίας ταύτης (Σαϐιν. σ. 342. Unger σ. 198)· ἄλλως ἂν καὶ τὰ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ κτήματα ὑπάγωνται εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ τῆς ἡμεδαπῆς ἐπιτρόπου, ἡ διοίκησις καὶ αὐτῶν γίνεται κατὰ τὸν ἐγχώριον νόμον. Σαϐιν. σ. 344.

18) Σαϐιν. 347. Unger σ. 199.

19) Ἡ περὶ τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου νομοθεσία ἐχαρακτηρίσθη ὡς statutum reale ὑπό τινων μὲν νομικῶν καθόλου, ὑπ' ἄλλων δὲ ὡς πρὸς τὰ ἀκίνητα μόνον. Διατοῦτο περὶ τοῦ ζητήματος, τίνες νόμοι διέπουσι τὰ τῆς κληρονομίας ὑπάρχουσι τρεῖς γνῶμαι, *πρώτη*, ἡ καὶ ἐπικρατοῦσα, καθ' ἣν ἡ κατοικία τοῦ κληρονομουμένου ῥυθμίζει τὰ τῆς κληρονομίας· *δευτέρα*, ὀλίγους πλέον ἔχουσα ὀπαδούς, καθ' ἣν ἡ τοποθεσία τῶν κληρονομικῶν πραγμάτων καὶ *τρίτη* ἣν πολλαὶ νομοθεσίαι ὡς ἡ ἡμετέρα ἠκολούθησαν, καθ' ἣν τὰ μὲν ἀκίνητα διέπει ὁ νόμος τῆς τοποθεσίας, τὴν δὲ λοιπὴν περιουσίαν ὁ τῆς κατοικίας τοῦ κληρονομουμένου· ἡ δευτέρα καὶ τρίτη γνώμη φέρει εἰς τὸ ἄτοπον, ὅτι ἡ αὐτὴ κληρονομία δύναται ὑπὸ διαφόρων νομοθεσιῶν νὰ διέπηται. Σαϐιν. σ. 299.

20) Καὶ ἐνταῦθα πρέπει νὰ γείνῃ ἡ ἀνωτέρω (§ 7 σημ. 15) διάκρισις· ἤγουν α') τὰ τὴν ὑλικὴν κατάρτισιν τῆς διαθήκης συνιστῶντα περιστατικὰ (ἤγουν ἡ ἱκανότης τοῦ διαθέτου καὶ ὁ τύπος τῆς διαθήκης)

του διαδοχῆς [21] εἶναι ἡ πολιτεία τοῦ κληρονομουμένου. Τὴν γνώμην ταύτην δὲν ἠκολούθησεν ὁ ἐγχώριος νομοθέτης ὡς πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι κείμενα ἀκίνητα ἀλλοδαπῶν, ὑπαγαγὼν αὐτὰ εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς νόμους. [22]

Δ') Ἑρμηνεία τοῦ δικαίου· α)

α') Ἐπιστημονική.

§ 9. Ἑρμηνεία καλεῖται ἡ ἐργασία πρὸς ἀνερεύνησιν τῆς ἐν τῷ νόμῳ κατατεθειμένης θελήσεως [1] τοῦ νομοθέτου

διέπονται ὑπὸ τῶν νόμων τῆς πολιτείας ἣν εἶχεν ὁ διαθέτης ὅτε συνέταξε τὴν διαθήκην· β') τὸ δὲ περιεχόμενον αὐτῆς (ἰδίως τὰ ζητήματα περὶ ἐγκαταστάσεως ἢ ἀποκληρώσεως, καὶ τὰ τῆς νομίμου μερίδος· ὡσαύτως τὰ περὶ κληροδοσιῶν καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν γενικὴν διαδοχήν), κρίνεται κατὰ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας ἣν κατὰ τὸν θάνατόν του εἶχεν ὁ διαθέτης. Σαβιν. σ. 311.

Ἀλλ' ἡ ἱκανότης τοῦ κληρονόμου ἢ κληροδόχου (testamenti factio passiva) κρίνεται κατὰ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας αὐτοῦ. Σαβιν. σ.313.

21) Ἡ ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴ κρίνεται κατὰ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας, ἣν εἶχεν ὁ κληρονομούμενος ὅτε ἀπεβίωσεν· ἤγουν κατ' αὐτοὺς ὁρίζεται ἡ κληρονομικὴ ἱκανότης τοῦ κληρονομουμένου, ἡ τάξις τῆς διαδοχῆς, αἱ συγγενικαὶ πρὸς τὸν ἀποθανόντα σχέσεις καὶ τὰ περὶ διανομῆς τοῦ κλήρου καὶ συνεισφορᾶς εἰς αὐτόν. Σαβιν. σ. 314, 482. Unger σ. 200.

22) Ἐὰν ὁ κληρονομούμενος ἦναι ἀλλοδαπὸς καὶ ἔχῃ ἐν Ἑλλάδι ἀκίνητα, ταῦτα κληρονομοῦνται ὑπ' ἐκείνων οὓς ὁ ἑλλην. νόμος ὁρίζει καὶ καθ' ὃν τρόπον ὁρίζει· ἡ δ' ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ περιουσία αὐτοῦ κληρονομεῖται κατὰ τοὺς ἀλλοδαποὺς νόμους· ἴδε σημ. 19 τοῦ § τούτου.

α) Lang Beiträge zur Ermeneutik d. röm. Rechts. Stuttgart 1857.

1) Νόμ. 27 Βασ. (2, 1)· εἰδέναι νόμους ἔστιν οὐ τὸ γινώσκειν τὰ ῥήματα, ἀλλὰ τὴν δύναμιν αὐτῶν. Ἡ λατινικὴ λέξις interpretatio ἔχει καὶ πλατυτέραν σημασίαν, δηλοῦσα τὴν ἐπιστημονικὴν ἐν γένει τοῦ δικαίου ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν (Σαβιν. Σύστημ. Α' 296. Unger Β' 77 σημ. 3), ἡ δὲ ἑλληνικὴ δηλοῖ κυρίως τὸ σαφῶς ἕκαστα τῶν εἰς ἐντολὴν δοθέντων ἑρμηνεύειν, ἤτοι τὸ περὶ τὴν ἀπαγγελίαν ἄρτιον καὶ σαφὲς (Διόδ. Σικελ. Ε' 75), ἢ ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ ἀκριβῶς τὰ παρηγγελμένα μεταδίδειν.

του καὶ εὕρεσιν αὐτῆς, βάσιν ἀναγκαίαν ἔχουσα κείμενον τοῦ νόμου ἐν συνόλῳ τε καὶ ἐν μέρει γνήσιον. 2

Ἡ θέλησις τοῦ νομοθέτου, ἣν ὁ ἑρμηνευτὴς ζητεῖ ν' ἀνεύρῃ ἐν τῷ νόμῳ, ἀποτελεῖ τὸ πνευματικὸν τοῦ νόμου στοιχεῖον· ὅθεν ἡ ἑρμηνεία δύναται νὰ ὁρισθῇ καὶ ὡς ἐργασία πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς *ἐννοίας* τοῦ νόμου· ἐπειδὴ δὲ διὰ λέξεων καὶ αὕτη παρίσταται ὑπὸ τοῦ ἑρμηνευτοῦ εἶναι ἡ ἑρμηνεία *νέα* τρόπον τινὰ παραγωγὴ τῆς ἐν ταῖς λέξεσι τοῦ νόμου ὑπαρχούσης ἐννοίας Κατὰ τὸν Σαβινῆν ἐκ 4 συστατικῶν στοιχείων ἀπαρτίζεται πᾶσα ἑρμηνευτικὴ ἐργασία, *τοῦ γραμματικοῦ*, *τοῦ λογικοῦ*, *τοῦ ἱστορικοῦ* καὶ *τοῦ συστηματικοῦ*, κατὰ δὲ τὸν Lang (ἔν. ἀ. σ. 66) ἐξ 6· ἀλλὰ κυρίως καὶ οὐσιωδῶς 2 μόνον εἰσὶ τὰ στοιχεῖα ταῦτα, τὸ γραμματικὸν καὶ τὸ λογικόν, ὡς κοινῶς παραδέχονται οἱ συγγραφεῖς Ἡ ἑρμηνεία δὲ εἶναι ἀναγκαία ἐπὶ παντὸς νόμου εἴτε σαφοῦς εἴτε ἀσαφοῦς (νόμ. 1 § 1 πανδ. 25, 4 .. evidentissime apparet)· ἡ διαφορὰ εἶναι μόνον ὅτι κοπιωδεστέρα ἀποβαίνει ἐπὶ τῶν ἀσαφῶν νόμων. Ὅθεν ἐσφαλμένη εἶναι ἡ γνώμη ὅτι οἱ ὅλως ἀσαφεῖς νόμοι ἀνεπίδεκτοί εἰσιν ἑρμηνείας. Σαβιν. Α' 107· ἐμοῦ ἐγχειρ. § 28 σημ. 4.

2) Πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς γνησιότητος νόμου τινός, εἴτε ἐν συνόλῳ εἴτε κατὰ μέρος, γίνεται ἰδία ἐργασία, προηγουμένη τῆς ἑρμηνείας, ἡ καλουμένη *κριτική*. Διὰ τῆς κριτικῆς ἀνερευνᾶται α') ἂν ὅλος ὁ νόμος ἦναι γνήσιος, β') ἂν μέρη αὐτοῦ (παράγραφοι, λέξεις) ἦναι γνήσια, ἢ διὰ τυπογραφικῶν παραδρομῶν, μεταθέσεων ἢ ἐσφαλμένης στίξεως παρεφθαρμένα. Ὅπου ὡρίσθη νομοθετικῶς ὁ τρόπος τῆς δημοσιεύσεως τῶν νόμων καὶ ἠσφαλίσθη οὕτω ἡ ὕπαρξις καὶ γνησιότης αὐτῶν, ἐκεῖ τὸ ἔργον τοῦ κριτικοῦ περιορίζεται μόνον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς γνησιότητος τῶν *μερῶν* ἁπλῶς τοῦ νόμου, δηλ. περικοπῶν, λέξεων ἢ σημείων στίξεως. Ἔχει δὲ τότε ὁ ἑρμηνευτὴς νὰ ἐξετάσῃ, ἂν ἐκ τοῦ *νόμου αὐτοῦ* καὶ τῆς *συναφείας του* μετ' ἄλλων νόμων (οὐχὶ ἄλλοθεν, Wächter σ. 157, Unger σ. 74) συνάγηται ὅτι ἠθέλησεν ὁ νομοθέτης νὰ μεταχειρισθῇ ἄλλην λέξιν ἢ τὴν ὑπάρχουσαν ἐν τῷ κειμένῳ, ἢ νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν ἐν ἄλλῃ τάξει ἢ διαστίξει (π. χ. ἐν νόμ. 52 § 2 de legat. III ἀντὶ pars hodie ἀναγνωστέον rhapsodiæ). Προσέτι ὑπαρχόντων πολλῶν ἀντιτύπων τοῦ νόμου μὴ συναδόντων πρὸς ἄλληλα, ἀλλὰ διάφορον ἐχόντων γραφήν, προτιμητέα ἐστὶν ἡ ὀρθοτέρα. Ἕνεκα τούτου δύναται νὰ ἐπέλθῃ διόρθωσις τοῦ κειμένου, emendatio. Unger σ. 76 ἐν ἀ.

Ὡς πρὸς τὸ κείμενον τῶν ῥωμαϊκῶν νόμων σημειωτέον τὰ ἑξῆς· α') τὰ ἀρχαιότερα χειρόγραφα ἢ δὲν ἔχουσι ποσῶς στίξιν ἢ ἔχουσιν

Ὁ ἑρμηνευτὴς ἄρχεται ἐν πρώτοις μὲν καὶ κυρίως ἀπὸ τῆς **γλωσσικῆς** ἐξηγήσεως τῶν λέξεων, καθὸ ἀποτελουσῶν κατ' οὐσίαν τὴν τῆς θελήσεως τοῦ νομοθέτου ἐνσάρκωσιν — **γραμματικὴ ἑρμηνεία**· 3 — ἀλλ' ἐνδεχόμενον ὁ νομοθέτης νὰ μὴ ἐξέφρασεν ἐπακριβῶς καὶ δεόντως διὰ τῶν λέξεων τὴν διάνοιαν αὐτοῦ· 4 τότε ἡ γραμματικὴ ἑρμηνεία δὲν ἐπαρκεῖ· ἀναγκαία λοιπὸν γίνεται ἡ χρῆσις καὶ ἑτέρων βοηθημάτων πρὸς ἐξερεύνησιν τῆς ἐννοίας τοῦ νόμου· τὰ βοηθήματα δὲ ταῦτα παρέχει ἡ **λογικὴ ἑρμηνεία.** Ἡ σχέσις τῆς γραμματικῆς πρὸς τὴν λογικὴν αὕτη ἐστίν· ἡ μὲν προηγεῖται κατὰ χρόνον, ἡ δὲ

αὐτὴν ὅλως ἀκανόνιστον· ὅθεν πρέπει νὰ διορθῶνται αἱ ἐν μεταγενεστέροις χειρογράφοις ὑπάρχουσαι προφανῶς ἐσφαλμέναι στίξεις. Vanger σελ. 49.

β') αἱ ἐν τοῖς χειρογράφοις ἀπαντώμεναι συγκοπαὶ συμπληροῦνται ἐνίοτε ἐσφαλμένως· οἷον τὸ P. R. ἐξηγήθη πολλάκις Prætor, ἐνῷ δηλοῖ populus Romanus.

γ') Ἐστινότε τὸ σφαλερὸν τοῦ κειμένου διορθοῦται διὰ τῆς ἑνώσεως δύο λέξεων εἰς μίαν ἢ τῆς διαιρέσεως μιᾶς λέξεως εἰς δύο ἢ δι' ὀρθοτέρου τονισμοῦ· π. χ. νόμ. 48 (45, 1), ἔνθα τὸ id eo ἀναγνωστέον ideo, καὶ τὸ ἔστιν ἄξιος ἢ ἔστι Νάξιος, ἔστιν οὗς καὶ ἔστι νοῦς. Βέκερ. ἀνέκδ. Β', 719, 745. Τοιοῦτον καὶ τὸ αὐλητρὶς πέπτωκε· αὐλὴ τρὶς πέπτωκε. Διογέν. Λαέρτ. Ζ', 44, ὡς καὶ τὸ ἑταίρα χρυσία εἰ φοροίη, δημοσια ἔστω (Rhetor. Græc. Β', 173), πῶς τουτέστι, δημοσία ἢ δημόσια;

3) Τὸ σῶμα τοῦ νόμου εἰσὶ τὰ γράμματα καὶ αἱ λέξεις, ἐξ ὧν ὡς σημείων, ὡρισμένον ἐκφραζόντων πρᾶγμα, ζητεῖ ὁ ἑρμηνευτὴς νὰ εὕρῃ τὸ πρᾶγμα τοῦτο, ὅπερ ἐστὶ τὴν ἔννοιαν ἣν δι' αὐτῶν ἠθέλησε νὰ δηλώσῃ ὁ νομοθέτης (νόμ. 7 § 2 πανδ. 33, 10· nemo sine voce dixisse existimatur). Ὅθεν ἡ ἐργασία τοῦ ἑρμηνευτοῦ στρέφεται ἐνταῦθα περὶ τὴν *σημασίαν* τῶν λέξεων, τὸν *συντακτικὸν* αὐτῶν *σύνδεσμον* καὶ τὰ λοιπὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα· οἷον *ἐναλλαγάς, ἀνακόλουθα, ἐλλείψεις* κλ. Lang σ. 121—183.

4) Ὁσάκις δηλαδὴ ἡ διὰ τῆς γραμματικῆς ἑρμηνείας εὑρισκομένη ἔννοια δὲν εἶναι πλήρης καὶ ἀμφίβολος ἢ δὲν εἶναι λογικῶς ἀποδεκτή, ἀνάγκη τότε νὰ προσφύγῃ ὁ ἑρμηνευτὴς εἰς ἄλλα βοηθήματα.

προτιμᾶται ἐν συγκρούσει. [5] Εἰδικώτερον δὲ ἰσχύουσι τὰ ἑξῆς·

α') κατὰ τὴν γραμματικὴν ἑρμηνείαν αἱ λέξεις πρέπει νὰ ἐξετάζωνται οὐχὶ κεχωρισμένως, ἀλλ' ἐν τῷ τοῦ λόγου συνδέσμῳ, [6] νὰ λαμβάνωνται ἐν τῇ συνήθει ἢ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκδόσεως τοῦ νόμου εὐχρήστῳ ἐκδοχῇ· [7] αἱ δὲ ἀόριστοι ἢ πολυσήμαντοι νὰ ὑποτιθῶνται κείμεναι ἐν τῇ πλατυτέρᾳ σημασίᾳ, [8] ἐν τῇ τεχνικῇ αὐτῶν καὶ κατὰ

---

5) Νόμ. 7 § 2 πανδ. (33, 10)·—nam quorsum nomina nisi ut demonstrarent voluntatem dicentis? Wächter § 23. Unger § 13, σ. 80—85. Wids. § 21. Wächter Pand. § 26.

6) Κικέρ. de invent. II, 40, νόμ. 24 πανδ. (1, 3)· incivile est nisi tota .. lege perspecta, una aliqua particula ejus proposita juticare. Μικρὸν κατὰ στοιχεῖον σ. 64· οὐ δεῖ δικάζειν ἀπὸ προσκομιδῆς μέρους νόμου, ἀλλ' ὁλόκληρον καὶ ἀκέραιον τὸν νόμον σκοπεῖν.

7) Π. χ. ἡ λέξις possessio σημαίνει ἐνίοτε καὶ κυριότητα (νόμ. 78 πανδ. 50, 16)· ἵνα δοθῇ ὅμως τῇ λέξει ταύτῃ ἡ σημασία αὕτη, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἀποχρῶν λόγος· ἄλλως ἐξηγεῖται κατὰ τὴν συνήθη σημασίαν· πρβ. καὶ νόμ. 52 § 4—9 πανδ. 32· νόμ. 7 § 3 πανδ. (14, 6). Πολλάκις μία καὶ ἡ αὐτὴ λέξις ἀλλάσσει σημασίαν προϊόντος τοῦ χρόνου· ἐπὶ νόμων λοιπὸν ἀρχαίων πρέπει νὰ ἐξετάζηται τίνα ἡ λέξις εἶχε κατὰ τὴν ἔκδοσιν αὐτῶν ἔννοιαν. Γέλλ. ἀττ. νύκτες ια', 2.

8) Παρατηρητέον ὡς πρὸς τοῦτο ταῦτα· α') οἱ ἀρσενικῶς λαλοῦντες νόμοι περιλαμβάνουσι συνήθως καὶ τὸ θῆλυ γένος (νόμ. 1, 84, 116, 122, 163 § 1, 172, 195 πανδ. 50, 16), οὐχὶ ὅμως τἀνάπαλιν (νόμ. 45 πρ. de legat. II)· β') ἐστινότε ἐξ ἀμαθείας τοῦ νομοθέτου (οὐχὶ ἀσυνήθους παρ' ἡμῖν) γίνεται κακὴ λέξεώς τινος χρῆσις· οἷον τῆς λέξεως κληρονομία ἀντὶ *κτῆμα* ἐν ἄρθρ. 66 καὶ 78 τοῦ περὶ δημοτ. ἀστυν. διατάγ. τοῦ 1836, τῆς λέξεως λογιστὴς ἀντὶ *ὑπόλογος* ἐν ἄρθρ. 1 τοῦ περὶ ἐλεγκτ. συνεδρίου διατάγ. τῆς 27 δεκεμ. 1836· γ') ὁσάκις λέξις τις ἔχει πλατυτέραν καὶ στενοτέραν σημασίαν πρέπει κατὰ κανόνα νὰ ἐκλαμβάνηται εἰς τὴν πλατυτέραν (νόμ. 23 πανδ. 8, 2· νόμ. 1 § 3 π. (11, 5). Ἐντεῦθεν ὁ κανὼν lege non distinguente nec nostrum est distinguere· πολὺ γὰρ ἂν ἔργον ἦν τῷ νομοθέτῃ ἅπαντα τὰ ὀνόματα γράφειν, ὅσα τὴν αὐτὴν δύναμιν ἔχει· ἀλλὰ περὶ ἑνὸς εἰπὼν περὶ *πάντων* ἐδήλωσεν (Λυσίας κατὰ Θεομνήστου)· ἐκτὸς ἂν ἐπεκράτησεν ἡ στενοτέρα (ὡς τὸ pater familias σημαῖνον τὸν ἀρχη-

τὴν παριστῶσαν ἐσκεμμένον τὸ νομοθέτημα καὶ σπουδαῖον. 9)

β') ἡ λογικὴ ἑρμηνεία ζητεῖ ἐξ ἄλλων μέσων καὶ οὐχὶ τῶν λέξεων τῆς ἐννοίας τοῦ νόμου τὴν εὕρεσιν· ἤγουν ἐκ τῆς ἀναδιφήσεως τῶν κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ νόμου προπαρασκευῶν καὶ βοηθημάτων, 10) ἐκ τῆς πρὸς τὴν λοιπὴν νομοθεσίαν (ἐνίοτε καὶ ξένην 11) συμπαραβολῆς τοῦ

γὸν οἰκογενείας εἰ καὶ μὴ ἔχοντα οἰκογένειαν, δηλαδὴ πρόσωπα ἀπαρτίζοντα αὐτήν· νόμ. 195 § 2 πανδ. 50, 16), ἢ ἂν ἡ πλατυτέρα ἔννοια ἀφίνῃ δλως ἀόριστον τὸ πρᾶγμα· νόμ. 3 βασ. μϐ' 2· δ') ἡ λέξις ἐκλαμϐάνεται εἰς τὴν κοινῶς παραδεδεγμένην σημασίαν, οὐχὶ εἰς τὴν παρά τισι μόνον προσώποις εἰθισμένην· νόμ. 7 § 2 (33, 10)· νόμ. 3 πανδ. (34, 5).

9) Νόμ. 19 πανδ. (1, 3)· in ambigua voce legis ea potius accipienda est significalio, quae vitio caret, praesertim quum etiam voluntas legis ex hoc colligi possit.

10) Τοῦτο καλεῖ ὁ Σαϐινῆς ἱστορικὸν στοιχεῖον. Τοιαῦτα βοηθήματά εἰσι π. χ. ἐν συνταγματικαῖς πολιτείαις ἡ πρὸς τὸ νομοθετικὸν σῶμα δικαιολογητικὴ ἔκθεσις τοῦ εἰσάγοντος τὸν νόμον ὑπουργοῦ (ἐν Ῥώμῃ οἱ λόγοι τῶν αὐτοκρατόρων πρὸς τὴν σύγκλητον· νόμ. 22 πανδ. 5, 3), ἡ ἔκθεσις πρὸς τὴν βουλὴν τῆς εἰσηγητικῆς ἐπιτροπῆς καὶ αἱ συζητήσεις ἐν τῷ νομοθετ. σώματι (π. χ. τὸ *μισθοδοτούμενον* τοῦ ἄρθρ. 76 τοῦ συντάγματος ἐξηγήθη ἐν τῇ συνελεύσει ὡς περιλαμϐάνον καὶ τοὺς συνταξιούχους. Πρακτικὰ ς' 474 ΑΠ 313 τοῦ 77 (δικαστ χρον. Β', 43). Πλὴν γνῶμαι τοῦ νομοθετικοῦ σώματος, μὴ λαϐοῦσαι πλήρη τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας τὴν κύρωσιν, δὲν δύνανται νὰ κατισχύσωτι τοῦ νόμου αὐτοῦ· ἐπομένως πρὸς ἑρμηνείαν μόνον αὐτοῦ εἰσι χρήσιμοι. Wächter σ. 135, 145, 148. Ὁ Mohl (Staatsrecht etc Α' 96) ἐξετάζει διὰ μακρῶν τὸ ζήτημα, ἂν δύνανται καὶ κατὰ πόσον νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ἑρμηνείαν τῶν νόμων αἱ συζητήσεις ἐν τοῖς νομοθετικοῖς σώμασιν· ὅρα καὶ τὰς ὀρθὰς παρατηρήσεις τοῦ Thöl (Einleitung etc σ. 150) περὶ τῆς ἀξίας τῶν δικαιολογητικῶν τῶν νόμων ἐκθέσεων. Καὶ ΑΠ. 216 τοῦ 77, ἣν δὲν θεωρῶ ἀκριϐῆ (Ν. Πείρ. παράρτ. Γ', 291).

11) Ἐὰν δηλαδὴ ὁ ἐγχώριος νομοθέτης ἔλαϐεν ἐκ ξένης νομοθεσίας τὸ νομοθέτημά του, ὀφείλει ἀναμφιϐόλως ὁ ἑρμηνευτὴς νὰ συμϐουλεύηται καὶ τὴν ξένην ἐκείνην νομοθεσίαν.

νόμου, [12] ἐκ τοῦ νομοθετικοῦ λόγου, τῆς δικαιολογίας καὶ τῆς ἀφορμῆς αὐτοῦ [13] ἢ τῆς κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον καταστάσεως τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου.

γ΄) ἐὰν ἡ γραμματικὴ ἑρμηνεία φέρῃ εἰς ἀμφίβολον ἀποτέλεσμα ἢ διάφορον τοῦ τῆς λογικῆς, ταύτης δὲ τὸ ἐξαγόμενον ἦναι βέβαιον καὶ ἀναμφίβολον, προτιμᾶται [14] τότε ἡ ἔννοια ἣν αὕτη ἀνεῦρεν· ἑπομένως δίδοται κατ' αὐτὴν σημασία εἰς τὰς λέξεις **πλατυτέρα, στενοτέρα ἢ ἑτέρα·** διατοῦτο καὶ ἡ ἑρμηνεία εἶναι **διαστέλλουσα, συστέλλουσα ἢ ἀλλοιοῦσα.** [15]

---

12) Τοῦτό ἐστι κατὰ Σαβιν. τὸ συστηματικὸν στοιχεῖον τῆς ἑρμηνείας.

13) Σπουδαῖον βοήθημα πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ νόμου εἰσὶ τὰ συνεχόμενα συνήθως τῇ γενέσει αὐτοῦ τρία περιστατικά, ἤτοι ὁ νομικὸς λόγος (δικαιολόγησις· ratio juris), ὁ νομοθετικὸς λόγος (ratio legis) καὶ ἡ ἀφορμὴν δοῦσα εἰς τὴν ψήφισιν αὐτοῦ αἰτία (occasio legis). Περὶ τῆς σημασίας τῶν τριῶν τούτων παραγωγικῶν περιστατικῶν τοῦ νόμου ἰδ. κατωτ. § 11 σημ. 5.

14) Νόμ. 7 § 2 πανδ. (30, 10) . . . prior atque potentior est quam vox mens dicentis· νόμ. 19 πανδ. (10, 4)· νόμ. 13 § 2 (27, 1)· νόμ. 15 § 3 (48, 10)· νόμ. 41 § 1 (23, 3). Ἀλλ' ἵνα προτιμηθῇ τῶν λέξεων ὁ νοῦς τοῦ νομοθέτου, πρέπει οὗτος νὰ ἐξάγηται ἀναμφίβολος διὰ τῶν μέσων τῆς λογικῆς ἑρμηνείας· ἄλλως cum in verbis nulla ambiguitas est non debet admitti voluntatis quaestio· νόμ. 25 § 1 πανδ. de legat Γ' νόμ. 1 § 20 (14, 1). Unger α. 85 σημ. 37.

15) Ἡ λογικὴ ἑρμηνεία καλεῖται declarativa, ἐὰν ἀμφιβόλου ῥήσεως τοῦ νόμου ἀνευρίσκῃ τὴν πρέπουσαν σημασίαν, ἢ ἐὰν φέρῃ εἰς ὅπερ καὶ ἡ γραμματικὴ ἑρμηνεία ἐξαγόμενον, restrictiva δὲ καὶ extensiva, ἐὰν εἰς σαφῆ ἔκφρασιν ἀποδίδῃ σημασίαν στενοτέραν (π. χ. ὅτι ὁ νόμος υλζ' τοῦ 1871 περὶ ἐξώσεως τῶν δυστροπούντων μισθωτῶν ἐφαρμόζεται μόνον εἰς τὰς μισθώσεις ἀστυκῶν κτημάτων) ἢ πλατυτέραν· π. χ. ἐν ἄρθρῳ 70 πολ. δικ. τὸ ἄνθρωποι σημαίνει «πρόσωπα»· ἐν ἄρθρ. 483 § 3 τὸ πρωτόδικος σημαίνει ἀπόφασιν καὶ εἰρηνοδικείου καὶ ἐμποροδικείου. Ἐν ταῖς πηγαῖς τοῦ δικαίου ἀπαντῶνται χωρία οὐ μόνον συσταλτικῆς ἑρμηνείας (π. χ. νόμ. 11 πανδ. 2, 4· νόμ. 8 § 6 πανδ. 2, 15· νόμ. 11 § 2 πανδ. 3, 2· νόμ. 40 πρ. πανδ. 5, 3· νόμ. 54 πρ.

δ') Ἐὰν καὶ μετὰ τὴν χρῆσιν πάντων τῶν ἑρμηνευτικῶν βοηθημάτων μένουσι δισταγμοί, ἀκολουθητέα τότε ἡ ἔννοια ἡ ὀλιγώτερον μεταβάλλουσα τὰ ὑφιστάμενα, 16 ἡ φυσικωτέρα καὶ ἠπιωτέρα φαινομένη, 17 τέλος ἡ φέρουσα εἰς ἀποτέλεσμά τι εὔλογον. 18

17, 1· νόμ. 6 § 2 συνδ. νόμ. 15 πανδ. 37, 14· νόμ. 2 § 1, 48, 3), ἀλλὰ καὶ διασταλτικῆς (νόμ. 27 § 13 πανδ. 9, 2· νόμ. 3 πανδ. 48, 9)· δυνάμει δὲ τῆς διασταλτικῆς ἑρμηνείας ἐφαρμόζεται ὁ νόμος καὶ εἰς τὰ θέματα τὰ πρὸς καταστρατήγησιν αὐτοῦ γενόμενα (in fraudem legis) περὶ οὗ ὅρα Unger Α', 56. Σαβιν. Α', 324. Thöl Einleit § 65. Σύνοψ· ηὔξημ. σ. 604, σχόλ. 6· νόμ. 29, 30 πανδ. 1, 3). Vanger. σ. 54. Wächter σ. 140. Παρατηρητέον δὲ ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἑρμηνείας, ὁ τῆς συστολῆς δηλαδὴ καὶ διαστολῆς τῆς σημασίας τῶν λέξεων, ἐφαρμόζεται ἐπίσης καὶ εἰς τοὺς διορθωτικοὺς καὶ ἐξαιρετικοὺς νόμους, διότι καὶ αὐτῶν ἡ ἐφαρμογὴ θέλει ὁ νομοθέτης νὰ γίνηται κατὰ τὴν ἀληθῆ καὶ πλήρη ἔκτασιν τῆς ἐννοίας τῶν λέξεων· ὅθεν ἀμφιβόλου ὄντος ἂν εὐεργετική τις διάταξις ἦναι γενικὴ ἢ εἰδική, πρέπει νὰ προτιμᾶται τὸ πρῶτον· νόμ. 4 βασ. (2, 6). Wächter σ. 144 σημ. 42. Unger σ. 87 σημ. 41.

Ὁ Vangerow ἀμφισβητεῖ τὸ παραδεκτὸν τοῦ εἴδους ἐκείνου τῆς ἑρμηνείας, δι' οὗ δίδεται εἰς τὴν λέξιν τοῦ νόμου *ἑτέρα* σημασία (interpr. abrogans)· ἀλλὰ δὲν ἔχει δίκαιον· εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι σπανίως θέλει εὑρεθῇ ὁ ἑρμηνευτὴς εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ δώσῃ σημασίαν εἰς λέξιν τινὰ *ἑτέραν* ἢ τὴν σαφῆ καὶ βεβαίαν· πλὴν ὅταν τὰ πράγματα αὐτὰ βιάζωσιν αὐτὸν εἰς τοῦτο, οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος νὰ μὴ πράξῃ αὐτό· π. χ. νόμ. 13 § 2 πανδ. 27, 1. Wächter σ. 139 σημ. 25. Unger σ. 86 σημ. 38. Windscheid § 2, σημ. 10.

16) Διὰ τοῦτο τῶν διορθωτικῶν νόμων ὡς καὶ τῶν ἀνωμάλων τὸ κείμενον πρέπει ἐν ἀμφιβολίᾳ νὰ ἑρμηνεύηται στενῶς· νόμ. 35 κώδ. (3, 28)· νόμ. 12 πανδ. (50, 4). Unger σ. 91 σημ. 63.

17) Νόμ. 67 πανδ. (50. 17) quolies idem sermo duas sententias exprimit, ea potissimum excipiatur, quae rei gerendae aptior est· νόμ. 56, 192 § 1 αὐτ. νόμ. 18 πανδ. (1, 3).

18) Νόμ. 19 πανδ. (1, 3)· «ἐν τοῖς ἀμφιβόλοις τὴν ἀνεπίληπτον ἑρμηνείαν προσιέμεθα». Εἶναι ἄτοπον π. χ. νὰ ἑρμηνευθῇ ὁ περὶ συντάξεων χνβ' νόμος (ἄρθρ. 6, β') ὅτι πρέπει εἰς τὸν ἐλάχιστον ὅρον τῆς συντάξεως νὰ προστίθεται ἓν πεντηκοστὸν δι' ἕκαστον ἔτος ὑπηρεσίας

κανόνας τῆς ἑρμηνευτικῆς, πλὴν τὴν ἑαυτῆς βαρύτητα δὲν λαμβάνει ἐντεῦθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ κυροῦντος αὐτὴν νόμου· ὥστε ἡ ἐπίσημος ἑρμηνεία ἀκολουθητέα ἐστὶ καὶ ἂν ἀντίκηται φανερῶς εἰς τὰς τῆς ἑρμηνευτικῆς ἀρχάς. [1]

Ὁ ἑρμηνευτικὸς νόμος εἶναι μέρος ἀδιάσπαστον τοῦ ἑρμηνευομένου νόμου καὶ ἐφαρμόζεται εἰς πάντα τὰ θέματα, τὰ εἰς τοῦτον ὑπαγόμενα· ἄρα ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν. [2]

Τῆς ἐπισήμου ἑρμηνείας εἶδός ἐστιν ἡ **κατὰ συνήθειαν** (interpr. usualis), ἤγουν ἡ ἐν τῇ πράξει τῶν δικαστηρίων ἢ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐν τῷ βίῳ ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰθισμένη. Ἡ βαρύτης αὐτῆς κρίνεται κατὰ τὰ ἤδη περὶ τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων ἐξηγηθέντα. [3]

γ') ἀ ν α λ ο γ ί α.

§ 11. Ὁ νόμος ἐφαρμόζεται οὐ μόνον ἐπὶ τῶν δι' αὐτοῦ εἰδικῶς καὶ ἀμέσως ῥυθμιζομένων θεμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ὧν ἡ νομικὴ αὐτοῦ βάσις ἐκτείνεται, κατὰ τὸν κανόνα· **ἐκ τῶν ὁμοίων τέμνεσθαι δεῖ τὰ περὶ ὧν οὐ κεῖται νόμος.** [1] Τοῦτό ἐστι τὸ κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμόζειν

κατὰ τὴν νομοθεσίαν ἡμῶν (πολ. 57, 807, ποιν. νόμ. 480) οὐ μόνον δικαίωμα ἀλλὰ καὶ καθῆκον ἔχει νὰ ἑρμηνεύῃ τοὺς νόμους. Πρβ. Σαβιν. Α' 296 ἐπ. Unger σ. 95.

1) Ὅπου ἡ ἑρμηνεία νόμου τινὸς ἐγένετο δι' ἄλλου νόμου, ὁ ἑρμηνευτὴς ὀφείλει ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ἑρμηνείαν ταύτην· ὥστε τὸ ἔργον αὐτοῦ περιορίζεται τότε εἰς τὴν τοῦ ἑρμηνευτικοῦ μόνον νόμου ἑρμηνείαν.

2) Ἀνωτ. § 7 σημ. 3. Ἂν κατεβλήθη τι δυνάμει τῆς ἐννοίας, τῆς ὑπὸ τοῦ νέου νόμου ὡς ἐσφαλμένης κριθείσης, ἀναλαμβάνεται ὡς ἀχρεώστητον. Unger σ. 101 σημ. 18. Wächter σ. 152 σημ. 7.

3) Νόμ. 37, 38 πανδ. (1, 3)· ἡ συνήθεια καλεῖται ἐν τῷ πρώτῳ τεμ. optima legum interpres.

1) Ὁ δικαστής, καὶ ἐν γένει πᾶς ἑρμηνευτής, οὐ μόνον δικαίωμα

τὸν νόμον,[2] ἤτοι κατὰ τὸν νομικὸν αὐτοῦ λόγον· ἔστι δὲ νομικὸς λόγος ἡ ἐνυπάρχουσα τῷ νόμῳ ὑψηλοτέρα δικανικὴ ἀρχή, ἡ τὴν βάσιν αὐτοῦ ἀποτελοῦσα.[3]

ἀλλὰ καὶ καθῆκον ἔχει ν' ἀναπληροῖ τὰ κενὰ τῆς νομοθεσίας διὰ τοῦ μέσου τῆς ἀναλογικῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων, ὁ δικαστὴς μάλιστα δὲν δύναται ν' ἀφήσῃ ἀδίκαστον διαφοράν τινα τὴν σιωπὴν τῶν νόμων ὡς δικαιολόγημα ἐπικαλούμενος (πολ. 56, 57 γαλ. κώδ. 4). Ἡ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἀναπλήρωσις τῆς νομοθεσίας δικαιολογεῖται ἐκ τῆς σκέψεως ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ νομοθέτης, ὅσον ἔμπειρος καὶ σοφὸς ἂν ὑποτεθῇ, νὰ προΐδῃ πάσας τοῦ βίου τὰς ποικιλίας ἵνα διαλάβῃ αὐτὰς ἐν τῇ νομοθεσίᾳ του. Διατοῦτο καὶ ἡ ῥωμ. νομοθεσία καὶ αἱ νεώτεραι συγχωροῦσι τὴν κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογὴν τοῦ δικαίου· νόμ. 12, 13, 32, πρ. πανδ. (1, 3) non possunt omnes articuli singulatim aut legibus aut senatusconsultis comprehendi, sed cum in aliqua causa sententia eorum manifesta est, is qui jurisdictioni praeest ad similia procedere atque ita jus dicere debet. Παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ὤμνυον οἱ δικασταὶ «ὧν ἂν μὴ ὦσι νόμοι γνώμῃ τῇ δικαιοτάτῃ δικάσειν» Δημοσ. πρὸς Βοιωτόν. Οἱ συγγραφεῖς διακρίνουσι δύο εἴδη ἀναλογίας, τὴν ἐξ εἰδικοῦ τινος νόμου συναγομένην, καὶ τὴν ἐκ τῶν ἀρχῶν τοῦ δικαίου ἐν γένει προκύπτουσαν· ἡ πρώτη λέγεται *ἀναλογία εἰδική*, ἡ δευτέρα, *ἀναλογία γενική*. Unger σ. 61 σημ. 9. Thöl σ. 155 σημ. 1.

2) Ἀναλογία ἐστί, λέγει παλαιός τις (Bekker Ἀνέκδοτα Β' 740), λόγος ἀποδεικτικὸς καθ' ὁμοίου παράθεσιν τῆς ἐν ἑκάστῳ μέρει λόγου φυσικῆς ἀκολουθίας· εἴρηται ἀναλογία ἢ τὸν λόγον τὸν αὐτὸν συλλέγουσα. Analogia graece, latine similium comparatio sive proportio nominatur. Cujus hace vis est, ut quod dubium est ad aliquod simile quod non est dubium refertur, ut incerta certis probentur (Isidorus origin. I, 27). Ἀναλογία δηλαδὴ καλεῖται ἡ δι' ὁμοίων ἐπιχειρημάτων ἀναμφιβόλων ὑποστήριξις θέματος ἀμφιβαλλομένου. Τοιοῦτον εἶδος ἐργασίας καὶ ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων δύναται νὰ λάβῃ χώραν (π. χ. διά τινος θέματος ἀναμφιβόλως ὑπαγομένου εἰς τὸν δεῖνα νόμον ὑποστηρίζεται ἡ ὑπαγωγὴ εἰς αὐτὸν ἄλλου θέματος ὁμοίου ἐκείνῳ)· ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦτο ἀναλογία ἐν τῇ νομικῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως.

3) Unger σ. 62 σημ. 18. Ἐὰν νόμος τις ἦναι ἀπόρροια γενικωτέρας τινὸς νομικῆς ἀρχῆς, ἀναμφίβολον εἶναι ὅτι ἡ γενικὴ αὕτη ἀρχή, ἣν ὁ νομοθέτης ἐφήρμοσε διὰ τοῦ νόμου ἐκείνου ἐν τοῖς θέμασι τοῖς ἐν αὐτῷ περιληφθεῖσι, πρέπει κατὰ φυσικὸν λόγον νὰ ἐφαρμόζηται καὶ εἰς πάντα

Ἡ ἐργασία τῆς κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογῆς ἐκτελεῖται προσηκόντως καὶ ἀσφαλῶς, ὁσάκις πράγματι καὶ ἀληθῶς ἀνευρίσκεται τοῦ νόμου ἡ καθολικωτέρα ἀρχή, ὅπερ λίαν δυσχερὲς πολλάκις ἐστίν. 4 Διαφέρει δὲ ὁ νομικὸς λόγος θεσμοῦ τινος ἀπὸ τοῦ νομοθετικοῦ καὶ τῆς ἀφορμῆς τοῦ νόμου, 5 ἅπερ εἰς τὴν ἀναλογικὴν μὲν ἐφαρμογὴν οὐδό-

---

τὰ ὅμοια θέματα, τὰ ὁποῖα ὁ νομοθέτης παρέλειψε νὰ περιλάβῃ ἐν τῷ νόμῳ μόνον καὶ μόνον διότι δὲν ἐνεθυμήθη αὐτά. Ἤγουν ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου πρέπει νὰ ἐξετάζηται ἂν πάντα τὰ περιστατικά, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὁ νόμος ὡς προϋπόθεσιν τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ, ἦναι οὐσιώδη στοιχεῖα καὶ ἀναγκαῖα πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου, ἢ μήπως ὁ νομοθέτης περιέλαβέ τινα τούτων ἐν τῷ νόμῳ τυχαίως, διότι πιθανῶς δὲν ἐνεθυμήθη καὶ ἄλλα θέματα· π. χ. ὁ νόμος λέγει «ἐὰν τετράποδον βλάψῃ τινά, οὗτος ἔχει ἀγωγὴν κατὰ τοῦ κυρίου περὶ ἀποζημιώσεως». Ἐρωτᾶται ἐνταῦθα: εἶναι ἆρά γε ἀναγκαῖον στοιχεῖον τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου τὸ νὰ βλάψῃ *τετράποδον*; Ὄχι, ἅπαντα ὁ νόμ. 4 πανδ. (9, 1) haec actio utilis competit, et si non quadrupes, sed aliud amimal pauperiem fecit. Νόμ. 34 § 7 πανδ. (18, 1). Unger σ. 63 σημ. 21.

4) Ἐὰν ὁ νομοθέτης αὐτὸς ἀναφέρῃ ἐν τῷ νόμῳ τὸν νομικὸν λόγον, ἐφ' οὗ στηρίζεται, εὔκολος εἶναι τότε ἡ κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου. Ἄλλως ὀφείλει ὁ ἑρμηνευτὴς δι' ἄλλων μέσων νὰ ζητήσῃ τὴν τοῦ νομικοῦ λόγου εὕρεσιν καὶ μόνον τότε νὰ ἐκτείνῃ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου εἰς ὅμοια θέματα, ὅταν μετὰ βεβαιότητος πεισθῇ ὅτι εὗρε τὸν νομικὸν λόγον. Παρατηρητέον δὲ καὶ ταῦτα·

α') κατ' ἀναλογίαν συγχωρεῖται ἡ ἐφαρμογὴ νόμου τινὸς ἐπὶ θεμάτων περὶ ὧν οἱ νόμοι σιωπῶσιν. Ἐὰν λοιπὸν ὑπάρχῃ κανών τις νομικὸς καὶ προσέτι ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος τούτου, αἱ ἐξαιρέσεις δὲν ἐφαρμόζονται εἰς τὰ μὴ ἐξῃρημένα θέματα, καθὸ ὑπαγόμενα εἰς τὸν κανόνα.

β') ἡ κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου ἀπαιτεῖ *ταὐτότητα* τοῦ νομικοῦ λόγου, οὐχὶ ἁπλῆν ὁμοιότητα· ἤγουν πρέπει ὁ νομικὸς λόγος, ἐφ' οὗ ὁ νόμος στηρίζεται, νὰ ἁρμόζῃ καὶ ἐπὶ τοῦ θέματος, εἰς ὃ πρόκειται νὰ ἐπεκταθῇ ὁ νόμος.

γ') τὸ θέμα εἰς ὃ μέλλει νὰ ἐφαρμοσθῇ ὁ νόμος νὰ ἦναι *ὅμοιον* τῷ θέματι τῷ ὑπὸ τοῦ νόμου ῥητῶς προβλεπομένῳ, ἤτοι νὰ φέρῃ καὶ αὐτὸ τοὺς οὐσιώδεις τούτου χαρακτῆρας.

Περὶ τῆς γενικῆς ἀναλογίας πρβ. Unger 65, Wächter σ. 60.

5) Τρία εἰσὶ συνήθως τὰ περιστοιχίζοντα τὸν νόμον: ὁ νομικὸς λό-

λως χρησιμεύουσι, βοηθοῦσιν ὅμως ἱκανῶς εἰς τὴν τοῦ νομικοῦ λόγου εὕρεσιν.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων συνάγεται ὅτι ἡ ἀναλογία διαφέρει τῆς διασταλτικῆς ἑρμηνείας[6] καὶ δὲν συγχωρεῖται ἐπὶ τοῦ ἀνωμάλου δικαίου[7] καὶ τῶν διορθωτικῶν

γος, ὅστις καὶ *πνεῦμα* τοῦ νόμου ἐνίοτε λέγεται, ὁ νομοθετικὸς λόγος (ratio legis), ἤτοι ὁ σκοπὸς ὃν διὰ τοῦ νόμου ἐπιδιώκει ὁ νομοθέτης, καὶ ἡ ἀφορμὴ τοῦ νόμου (occasio legis), τουτέστιν ἡ προκαλέσασα τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ νόμου ἱστορικὴ αἰτία. Πρὸς τὴν κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου δὲν χρησιμεύει οὔτε ὁ νομοθετικὸς λόγος οὔτε ἡ ἀφορμὴ τοῦ νόμου, διότι τὰ περιστατικὰ ταῦτά εἰσιν ἄσχετα ὅλως πρὸς τὴν ἰδέαν τὴν δικαιολογοῦσαν τὴν διαπλάτυνσιν τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου. Ὅταν ὅμως γινώσκῃ τις τὸν νομοθετικὸν λόγον καὶ τὴν ἀφορμὴν τοῦ νόμου, εὐκολύνεται πολὺ εἰς τὴν εὕρεσιν τοῦ νομικοῦ λόγου. Unger σ. 61 σημ. 12, σ. 62 σημ. 16.

6) Ἐπὶ τῆς διασταλτικῆς ἑρμηνείας δίδεται εἰς τὰς λέξεις τοῦ νόμου πλατυτέρα σημασία, διότι εὑρίσκεται ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ νόμου εἶναι εὐρυτέρα τῆς διὰ τῶν λέξεων ἐκπεφρασμένης· ἐνῷ ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς κατ' ἀναλογίαν εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ νομοθέτης ἐξέφρασε διὰ τοῦ νόμου ὅ,τι ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ, ἀλλὰ πλατύνεται ἡ διάνοια τοῦ νομοθέτου ἕνεκα τοῦ νομικοῦ λογισμοῦ· ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἐπὶ τῆς διασταλτικῆς ἑρμηνείας πλατύνεται ἡ *σημασία* τῶν λέξεων, ἐνῷ ἐπὶ τῆς ἀναλογίας πλατύνεται τὸ *διανόημα*. (Unger σ. 61 σημ. 8). Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογὴ καὶ ἡ ἀντιδιαστολὴ (arg. a contratio) συμβαδίζουσι· διότι ἐν ἀμφοτέραις τὸ ἐρώτημα ἔχει οὕτως· «ὁ νόμος πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ *μόνον* ἐν οἷς ἀναφέρει θέμασιν ἢ νὰ ἐπεκταθῇ καὶ *πέραν* αὐτῶν;» ἡ μὲν ἀναλογία ἀπαντᾷ *καὶ πέραν*, ἡ δὲ ἀντιδιαστολή, *μόνον*· ὅρα καὶ σημ. 22 τοῦ § 10.

7) Νόμ. 14 πανδ. (1, 3), νόμ. 141 πρ. νόμ. 162 (50, 17)· quod contra rationem juris receptum est non est producendum ad consequentias· καὶ quae propter necessitatem recepta sunt, non debent in argumentum trahi. Π.χ. ἐξαίρεσις ὑπὲρ κληροδοτήματος ἀπελευθερώσεως δὲν ἐπεκτείνεται εἰς χρηματικὰς κληροδοσίας (νόμ. 23 § 3 βασ. 48, 4). Ὁ λόγος τούτου εἶναι ὅτι τὸ ἀνώμαλον, εἴτε ἐξαιρετικὸν δίκαιον, καθὸ τοιοῦτον δὲν δύναται νὰ ἔχῃ βάσιν γενικήν τινα ἀρχὴν τοῦ δικαίου, ἀλλὰ στηρίζεται ἐπὶ λόγου εἰδικοῦ καὶ ἐξαιρετικοῦ, μὴ ἐπιδεχομένου παρέκτασιν· ὅταν ὅμως καὶ τοῦ ἐξαιρετικοῦ δικαίου ὁ νομικὸς λόγος εἶναι προφανῶς πλατύτερος τοῦ διατακτικοῦ τοῦ νόμου

νόμων. [8]

Ε') σύστημα τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου.

§ 12. Εἰς τὴν συστηματικὴν διαίρεσιν καὶ κατάταξιν τοῦ δικαίου λαμβάνονται συνήθως ὡς βάσις αἱ κοινωνικαὶ τοῦ προσώπου ἔννομοι σχέσεις. [1] Κατ' αὐτὰς λοιπὸν τὸ δίκαιον ῥυθμίζει ἢ τὰ τῆς περιουσίας, ἢ τὰ τῆς οἰκογενείας· ἐπὶ τῆς περιουσίας δὲ πάλιν ἢ σχέσεις τοῦ προσώπου ἐπὶ τῶν πραγμάτων (ἐπὶ τῆς ἀνελευθέρου φύσεως), ἢ σχέσεις τῶν προσώπων πρὸς ἄλληλα, ἢ τέλος τὰ περὶ τὴν τύχην τῆς περιουσίας μετὰ θάνατον. Τοιουτοτρόπως κατασκευάζεται τὸ ἀκόλουθον διάγραμμα·

Ἐμπράγματον δίκαιον,
ἐνοχικὸν δίκαιον,
οἰκογενειακὸν δίκαιον,
κληρονομικὸν δίκαιον.

Προτάσσεται δὲ πάντων τούτων ἡ διδασκαλία καὶ ἐξήγησις τῶν γενικῶν ἐκείνων ἀρχῶν, τῶν ἐπὶ πάντων τούτων τῶν δικαίων ὁμοίως ἐφαρμοζομένων καὶ ἀποτελουσῶν τὴν κοινὴν αὐτῶν βάσιν. Ἀπαρτίζουσι δ' αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ τὸ καλούμενον **γενικὸν μέρος.** Ὥστε ἅπασα τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου ἡ διδασκαλία ἀποτελεῖται ἐκ πέντε βιβλίων.

13338

δὲν εἶναι λογικὸν νὰ μὴ ἐπεκταθῇ καὶ τούτου ἡ ἐφαρμογὴ (Winds. § 29 σημ. 3)· ἰδ. ἐν παράδ. ΑΠ 253 τοῦ 72.

8) Νόμ. 32 § 6 κώδ (7, 62). Δηλαδὴ ὁ διορθωτικὸς νόμος δὲν δύναται κατ' ἀναλογίαν νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τὰ μέρη τοῦ παλαιοῦ νόμου τὰ μὴ διορθούμενα. Mühlenbr. § 64 σημ. 10. Wächter σ. 69. Unger σ. 64 σημ. 24.

1) Δηλαδὴ ὡς βάσις πρὸς κατάταξιν τῶν διατάξεων τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου ὀρθότερον εἶναι νὰ τίθενται αἱ ὑπ' αὐτοῦ ῥυθμιζόμεναι σχέσεις καὶ οὐχὶ τὰ ἐκ τῶν σχέσεων τούτων πηγάζοντα δικαιώματα, ὡς γνωματεύει ὁ Πούχτας· πρβ. Winds. § 13 σημ. 2. Unger § 24 σημ. 2. Sintenis ἐν τῇ Zeitschr. f. Civilr. u. Pr. τόμ. 19, σ. 41.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΞ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ α)

§ 13. Πρόσωπον ἐν τῷ ἀστυκῷ δικαίῳ καλεῖται πᾶς ὁ ἔχων ἢ δυνάμενος ἔχειν δίκαια.[1] Κατὰ φυσικὸν δὲ λό-

---

α) Unus homo plures sustinet personas. Mühlenbr. § 176. Mac-
keld. § 117. Σχετικοὶ νόμοι : νόμ. 3, 4 Π. (1, 7)· νόμ. 1 § 2 Π. (1,
10)· νόμ. 2 Π. (1, 14)· νόμ. 2 Π. (1, 18)· νόμ 5 Π. (40, 2)· § 4, 5
Εἰσ. (2, 18)· νόμ. 16 Π. (2, 4)· νόμ. 9 πρ. Π. (2, 15)· νόμ. 39 Π.
(13, 7)· νόμ. 12 πρ. Π. (30 . . .)· νόμ. 26 Κώδ. (5, 37)· νόμ. 1 § 2
βασ. (6, 2)· νόμ. 1 § 2 Π. (1, 10)· «καὶ παρ' ἑαυτῷ ὁ ὕπατος, ὁ μὴ
ὢν ἐλάττων τῶν εἴκοσιν ἐνιαυτῶν, ἴδιον δοῦλον ἐλευθεροῖ». Νόμ. 2
βασ. (6, 7)· «καὶ αὐτὸς (ὁ πραίτωρ) παρ' ἑαυτῷ αὐτεξούσιος παρὰ
τοῦ πατρὸς γίνεται καὶ εἰς θέσιν δίδοται»· νόμ. 2 Π. (1, 14). «Sed
etiam ipsum apud se eman cipari vel in adoptionem dari pla-
cet»· νόμ. 5 βασ. (48, 2)· «ὁ ἄρχων δύναται παρ' ἑαυτῷ ἐλευθεροῦν
τὸν ἴδιον δοῦλον». Νόμ. 5 Π. (40, 2). Νόμ. 3 Π. (1, 7)· «si consul
vel praeses filiusfamilias sit, posse eum apud semetipsum vel eman-
cipari vel in adoptionem dari constat»· νόμ. 4 Π. αὐτ. «magi-
stratum, apud quem legis actio est et emancipare filios suos et in
adoptionem dare apud se posse Neratii seuteulia est». Νόμ. 2 Π.
(1, 18)· «praeses apud se adoptare polest quem ad modum et eman-
cipare filium et manumittere servum».

1) Αἱ πολιτεῖαι συσταίνονται ἐξ ἀνθρώπων καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους· διατοῦτο πάντες οἱ ἄνθρωποι οἱ ἐν πολιτείᾳ ζῶντες δικαίωμα ἔχουσι ν' ἀναγνωρισθῇ αὐτοῖς παρὰ τῆς νομοθεσίας ἡ ἱκανότης, ἣν παρὰ τοῦ Πλάστου ἔλαβον καθὸ ὄντα λογικά, νὰ ἦναι κύριοι τῆς ἑαυτῶν θελή-σεως· ἡ πολιτεία δὲ ἐξουσίαν ἔχει μόνον νὰ θέσῃ ἐν ἁρμονίᾳ τὰς δια-φόρους τῶν ἀτόμων θελήσεις. Πρόσωπον λοιπὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ καλεῖ-ται ἡ ἀνεγνωρισμένη παρὰ τοῦ νόμου θέλησις, προσωπικότης δὲ ἡ ἱκα-

γον ἔπρεπε πᾶς ἄνθρωπος [2] καὶ μόνος ὁ ἄνθρωπος νὰ ἦναι πρόσωπον· ἀλλ' αἱ νομοθεσίαι, διὰ λόγους κοινωνικούς, παρέτρεψαν τὴν φυσικὴν ταύτην ἔποψιν, ἀποδοῦσαι προσωπικότητα, ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ εἰς ἕτερα ὄντα. Ἐντεῦθεν ἡ διαίρεσις τῶν προσώπων εἰς **φυσικὰ** καὶ **νομικά**.[3]

Α') Περὶ φυσικῶν προσώπων.

α') τίνα εἰσίν.

§ 14. Ἡ προσωπικότης τοῦ ἀνθρώπου, κατά τινα τρόπον ἀπὸ τῆς συλλήψεως αὐτοῦ ἀρχομένη, [1] τελειοῦται

νότης τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἄλλου προσώπου τοῦ νὰ ἦναι ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων· διατοῦτο ἔλεγον οἱ Ῥωμαῖοι περὶ τῶν δούλων ὅτι δὲν ἔχουσι πρόσωπον (personam non habent)· πρβ. καὶ νόμ. 9 πρ. πανδ. (2, 14). Arndts § 24.

2) Κατὰ τὰς νομοθεσίας πάντων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν πᾶς ἄνθρωπος ἔχει προσωπικότητα, διότι πᾶσαι αὗται ἀπαγορεύουσι τὴν δουλείαν (Συντάγ. 13)· ὁ δὲ αὐστρ. κῶδ. (§ 16) ἀνακηρύσσει ῥητῶς τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Unger σ. 253 σημ. 2.

Αἱ παλαιότεραι νομοθεσίαι, ἐν αἷς καὶ ἡ ῥωμαϊκή, ἀνεγνώριζον τὴν δουλείαν· ὥστε κατ' αὐτὰς νόμῳ οὐ πᾶς ἄνθρωπος πρόσωπον· νόμ. 22 πρ. νόμ. 32 πανδ. (50, 17), ὁ δὲ Ἀριστοτέλης (ἠθικ. Νικομ. Θ' σ. 190) καλεῖ τοὺς δούλους ὄργανα ἔμψυχα. Λέγει ὅμως «νόμῳ τὸν μὲν δοῦλον εἶναι, τὸν δὲ ἐλεύθερον, φύσει δ' οὐδὲν διαφέρειν· διόπερ οὐδὲ δίκαιον· βίαιον γάρ» (ὅρ. καὶ νόμ. 32 Βασ. 2, 3).

3) Ὁ ἄνθρωπος καλεῖται φυσικὸν πρόσωπον, πᾶν δὲ ἄλλο πρόσωπον, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἄνθρωπος, καλεῖται νομικὸν πρόσωπον, δηλαδὴ ὑπὸ τοῦ νόμου κατεσκευασμένον. Τινὲς μεταχειρίζονται καὶ τὴν μὴ κατάλληλον ἔκφρασιν *ἠθικὸν* πρόσωπον.

1) Τὸ ἔμβρυον, πρὶν ἢ ἐξέλθῃ τῆς μητρικῆς γαστρός, εἶναι προσωπικότης οὔπω μὲν καταρτισθεῖσα, μέλλουσα ὅμως κατὰ φυσικὴν προσδοκίαν νὰ καταρτισθῇ· διατοῦτο ὁ νόμος κήδεται καὶ τῶν μελλογεννήτων, ἤτοι τῶν συνειλημμένων καὶ ἐν τῇ μητρικῇ κοιλίᾳ ἔτι διατελούντων. Δηλαδὴ ὑπάρχουσι α') διατάξεις ἐξασφαλιτικαὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ ἐμβρύου· οὕτω π. χ. τιμωρεῖται ποινικῶς ἡ ἄμβλωσις (ποιν. νόμ. 306) καὶ ἀπαγορεύεται ὁ πρὸ τῆς ἐξαγωγῆς τοῦ ἐμβρύου

καὶ αὐθύπαρκτος καθίσταται διὰ τοῦ τοκετοῦ, ἤτοι τῆς ἀποχωρίσεως ἀπὸ τῆς μητρικῆς κοιλίας. Ἀπαιτεῖται δηλαδὴ ν' ἀποχωρισθῇ [2] τὸ ἔμβρυον ἀπὸ τῆς μητρικῆς κοιλίας ἐντελῶς, [3] νὰ ζῇ μετὰ τὴν ἀποχώρισιν [4] καὶ νὰ ἔχῃ

ἐνταφιασμὸς γυναικὸς ἐγκύου ὡς καὶ ἡ πρὸ τοῦ τοκετοῦ ἐκτέλεσις κατ' αὐτῆς κεφαλικῆς ποινῆς (νόμ. 2 πανδ. 11, 8· νόμ. 3 πανδ. 48, 19 ποιν. νόμ. 6)· προσέτι λαμβάνει προσωρινῶς ἡ μήτηρ τὴν νομὴν τῆς εἰς τὸ ἔμβρυον ἐπαχθείσης κληρονομίας καὶ πορίζεται ἐξ αὐτῆς τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα (τροφήν, ἐνδυμασίαν, οἴκησιν)· β') διατάξεις, καθ' ἃς ὁ γεννηθησόμενος, προκειμένου περὶ ὠφελείας αὐτοῦ, λογίζεται ὡς γεννηθείς· οὕτω ὁ διαθέτης ὀφείλει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς τέκνα αὐτοῦ· ὡσαύτως οἱ μετὰ τὸν μελλογέννητον καλούμενοι εἰς κληρονομίαν δὲν λαμβάνουσιν αὐτὴν ἀπὸ τοῦδε, οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ λαμβάνουσι μέρος μόνον (νόμ. 7, 26 πανδ. 1, 5· νόμ. 7 πανδ. 34, 5· νόμ. 3 πανδ. 5, 4)· αἱ διατάξεις ὅμως αὗται κεῖνται ὑπὲρ τοῦ μελλογεννήτου (οὐχὶ ὑπὲρ τρίτων· νόμ. 9 § 1 πανδ. 35, 2· νόμ. 1 § 1 πανδ. 25, 4· νόμ. 231 πανδ. 50, 16) καὶ ἐφαρμόζονται ἐὰν πράγματι γεννηθῇ. Winds. § 52 σημ. 5. Unger § 26 σημ. 17.

2) Ἀδιάφορος διὰ τὸ τέκνον εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἀποχωρίσεως, ἂν δηλ. ἐγένετο φυσικῶς ἢ βοηθείᾳ χειρουργικῆς ἐργασίας (νόμ. 12 πρ. 28, 2· natum accipe etsi exsecto ventre editus sit· νόμ. 6 πρ. πανδ. 5, 2· νόμ. 1 § 5 πανδ. 38, 17). Ἀμφιβάλλεται ἂν τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὅταν πρόκηται περὶ ζητημάτων, τὴν μητέρα ὁρώντων (νόμ. 132 § 1· νόμ. 141 πανδ. 50, 16). Σαβιν. Β' 7 σημ. ε'.

3) Τοῦτο προκύπτει ἀρκούντως ἐκ τῆς τοῦ νόμ. 3 κωδ. (6, 29) περικοπῆς· si vivus perfecte natus est, licet illico postquam in terram cecidit vel in manihus opstetricis decessit.... si vivus ad orbem totus processit· ὥστε δὲν ἀρκεῖ, ὡς φρονεῖ ὁ Sintenis (Α', 93 σημ. 4), ἡ τῆς κεφαλῆς μόνον ἔξοδος, ἀλλὰ πάλιν δὲν ἀπαιτεῖται νὰ προβῶσιν αἱ τοῦ τοκετοῦ ἐργασίαι μέχρι τῆς ὀμφαλοτομίας· πρβ. Vanger. § 32. Arndts § 25 σημ. 2. Unger σ. 232 σημ. 5.

4) Ἵνα τὸ ἔμβρυον ἔχῃ ἅπαντα τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ προσώπου ἀρκεῖ νὰ μὴ ἀποθάνῃ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τοκετοῦ (νόμ. 2, 3, κώδ. 6, 29· νόμ. 129 πανδ. 50, 16), ἀλλὰ νὰ τεχθῇ ζῶν (ἄρθρ. 11 τοῦ ἀστ. νόμου)· εἶναι δὲ ἀδιάφορον ὅτι ἅμα τῷ πεσεῖν ἐν τῷ ἐδάφει ἢ ἐν ταῖς χερσὶ τῆς μαίας ἐτελεύτησε (Βασ. 35, 8· τεμ. 34). Ἐν ἀμφιβολίᾳ δὲ ἄν τις ἐτέχθη ζῶν ἢ νεκρός, ὁ νόμος (ὡς καὶ ὁ αὐστρια-

μορφὴν ἀνθρωπίνην.[5]

Τὸ πέρας τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ὁ θάνατος.[6] Τὸ γεγονὸς δὲ ἂν ἄνθρωπός τις ζῇ ἢ ἀπέθανεν, ὡς καὶ ὁ χρόνος τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀποδεικνύει ὁ ἐντεῦθεν παράγων δικαιώματα, ὡς γίνεται καὶ ἐπὶ παντὸς ἑτέρου περιστατικοῦ·[7] μόνον δ' ἐπὶ συγγενῶν τῆς εὐθείας

κὸς § 23. Unger σ. 232) τεκμαίρεται τὸ πρῶτον· ἐπομένως τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως ἐπίκειται τῷ ἰσχυριζομένῳ τὴν νεκρότητα.

Κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην, ἣν καὶ ὁ ἐγχώριος νομοθέτης ἠκολούθησε, τὸ τεχθὲν δὲν ἀπαιτεῖται νὰ ἦναι *βιώσιμον*, ἤγουν ἐν καταστάσει τοῦ νὰ παρεκτείνῃ ἐπί τινα χρόνον τὸν βίον αὐτοῦ· ὁ γαλ. νόμος ἀπαιτεῖ τὸ βιώσιμον (ἄρθρ. 725, 906 κώδ.). Πρβ. περὶ τοῦ ζητήμ. Σαβιν. Β', 285.

5) Τὸ τέρας δηλαδὴ δὲν ἔχει προσωπικότητα· (νόμ. 3 κώδ. 6, 29). Ἀλλὰ πότε τὸ ὑπό τινος γυναικὸς τεχθὲν πλάσμα πρέπει νὰ ὀνομασθῇ τέρας, καὶ πότε ἄνθρωπος; Αἱ πηγαὶ λέγουσιν ὅτι δὲ πρέπει νὰ ἦναι τὸ τεχθὲν mostrum ἢ prodigium. «Μόστροσον, κατὰ τὸν σχολιαστὴν (Βασ. 46, 1 τεμ. 11), ἐστὶ τὸ ἔχον ἀνθρώπου καὶ ἑτέρου ζῴου συγκεκραμένην μορφήν· ὡς ἔνθα τίκτεται παιδίον κέρατα ἔχον· προδιγίοσον δέ ἐστι τὸ κατὰ μηδὲν ἐν τῇ οἰκείᾳ μορφῇ τύπον σῶζον τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς· τυχὸν γὰρ ἐτέχθη κυνὸς ἢ χοίρου τύπον ἐπέχον». Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι δὲν ἀρκεῖ πᾶσα ἀπόκλισις ἢ παραδρομὴ τῆς φύσεως ἵνα καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον τέρας (π. χ. ἔχει πλειότερα ἢ ὀλιγώτερα μέλη, ἰδίως δακτύλους· νόμ. 14 πανδ. 1, 5· νόμ. 12 § 1 πανδ. 28, 2), οὔτε πάλιν μόνη ἡ ἀνθρωπίνη κεφαλὴ νὰ καταστήσῃ τὸ τέρας ἄνθρωπον (ὁ Σαβιν. διδάσκει τοῦτο ἐξ ἀναλογίας τοῦ νόμου. 44 πρ. πανδ. 11, 7)· ὥστε ὀρθότερον εἶναι νὰ λύηται τὸ ζήτημα ἑκάστοτε τῇ κρίσει τῶν ἰατρῶν. Sintenis § 13 σημ. 9. Unger σ. 233 σημ. 11. Förster § 19 σημ. 8.

6) Νόμ. 63 § 10 πανδ. (17, 2) intereunt homines.... morte. Ἀλλ' ὁ νόμος καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ ἀνθρώπου προστατεύει πως· νόμ. 1 § 4 πανδ. (47, 10)· ποιν. νόμ. ἄρθρ. 472, 573, 635. Unger σ. 235 σημ. 1.

7) Ἐνίοτε ἔχει ἐπιρροὴν τὸ περιστατικὸν ὁτὲ μὲν τοῦ *θανάτου* τινὸς (ἤγουν ὅτι ἀπέθανε· π. χ. ἐπὶ τῆς περὶ κληρονομίας ἀγωγῆς ἢ προκειμένου νὰ ἔλθῃ εἰς δεύτερον γάμον ὁ ἕτερος τῶν συζύγων· Glück Comment. Ζ', 493. Νεαρ. 117 κεφ. ια'), ὁτὲ δὲ τῆς ζωῆς αὐτοῦ (δηλαδὴ ὅτι ζῇ. Π. χ. ὅταν προσβάλληται τὸ κῦρος γάμου τινὸς ἐπὶ τῷ

γραμμῆς ἐν κοινῇ συμφορᾷ συναποθανόντων [8] ὑπάρχει νόμιμον τεκμήριον ὅτι τὸ μὲν ἔφηβον τέκνον ἀπέθανε μετὰ τὸν γονέα, τὸ δὲ ἄνηβον πρὸ αὐτοῦ· [9] ἂν δὲ οἱ συναποθανόντες δὲν ἦναι συγγενεῖς τῆς εὐθείας γραμμῆς ἢ δὲν

λόγῳ ὅτι ἐτελέσθη ζῶντος τοῦ πρώτου συζύγου) καὶ τελευταῖον τοῦ χρόνου τοῦ θανάτου (δηληδὴ *πότε* τις ἀπέθανε). Τὰ περιστατικὰ ταῦτα ἀμφισβητούμενα ἐπὶ δικαστηρίου, ἀποδεικνύονται ὑπὸ τοῦ ἐπικαλουμένου αὐτὰ κατὰ τοὺς γενικοὺς περὶ τοῦ βάρους τῆς ἀποδείξεως κανόνας. Τεκμήριόν τι νόμιμον, τροποποιοῦν τὰ περὶ τούτου, δὲν δύναται ἐν γένει νὰ ὑποστηριχθῇ. Kierulff σ. 89.

8) Ἐπὶ συναποθανόντων, εἴτε συγγενεῖς εἰσιν οὗτοι εἴτε μή, παρίσταται σπουδαῖον ἐνίοτε τὸ περιστατικόν, τίς τούτων ἀπέθανε πρότερος. Π. χ. ὁ εἷς κληρονομεῖ τὸν ἄλλον (συναποθνήσκουσι πατὴρ καὶ τέκνον μονογενὲς ἔχον μητέρα· ἂν ἀπέθανε τὸ τέκνον πρότερον, κληρονομοῦσι τὸν πατέρα οἱ ἄλλοι συγγενεῖς αὐτοῦ· ἂν ἀπέθανεν ὁ πατὴρ πρότερον, κληρονομεῖ τοῦτον διὰ τοῦ τέκνου ἡ σύζυγος) ἢ δικαιοπραξίας τινὸς (δωρεᾶς αἰτίᾳ θανάτου) τ' ἀποτελέσματα ἐξήρτηται ἐκ τοῦ προτέρου θανάτου τοῦ ἑτέρου τούτων.

9) Νόμ. 9 § 4, 1· νόμ. 22, 23 πανδ. (34, 5)· νόμ. 26 πρ πανδ. (23, 4)· νόμ. 24 πρ. βασ. (29, 5). Ἀρμεν. Α', θ'. Σύνοψ. μικ. Μ. § 36. Τὸ τεκμήριον τοῦτο εἶναι τεκμήριον juris ἁπλοῦν, ἐπιδεχόμενον δηλαδὴ ἀνταπόδειξιν (. . . . nisi contrarium approbetur λέγεται ἐν τῷ νόμ. 9 § 4) καὶ ἐφαρμόζεται (οὐχὶ ὅμως ἐπὶ παντὸς θέματος· νόμ. 17 § 7 πανδ. 36, 1), κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην, ἐπὶ θανάτου *συγγενῶν τῆς εὐθείας* γραμμῆς ἐκ τοῦ *αὐτοῦ* συμβεβηκότος προελθόντος. Ἀλλὰ τὰς πραγματικὰς βάσεις τοῦ τεκμηρίου τούτου δύναται βεβαίως ὁ δικαστὴς νὰ μεταχειρισθῇ ὡς βάσεις *δικαστικοῦ* τεκμηρίου καὶ πέραν τῶν θεμάτων τοῦ νόμου, ἤτοι ἐπὶ θανάτου ἄλλων συγγενῶν ἢ μὴ συγγενῶν, ἢ ἐπὶ θανάτου μὴ προελθόντος ἐκ τοῦ αὐτοῦ γεγονότος. Οἱ νόμοι ἀναφέρουσιν ὡς συμβεβηκὸς τὸν θάνατον ἐπενεγκόν, ναυάγιον· ἀλλ' εὐλόγως παρεκτείνεται ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ τεκμηρίου καὶ εἰς ἐμπρησμούς, οἰκιῶν καταπτώσεις καὶ μάχας (νόμ. 17 § 7 πανδ. 36, 1· νόμ. 32 § 14 πανδ. 24, 1)· εἰς ἐπιδημικὰς νόσους (λοιμόν, χολέραν;) μᾶλλον ὄχι· (πρβ. περὶ τοῦ τεκμηρίου τούτου Unger § 33 σημ. 2. Winds. § 53 σημ. 5. Mühlen. ἐν τῷ ἀρχ. τῆς ἀστ. πράξεως Δ', 391). Καὶ ὁ γαλ. νόμ. (ἐν ἄρθρ. 720—22) καθιεροῖ τεκμήριον περὶ τῶν συναποθνησκόντων· ἀλλὰ κατ' ἄλλας βάσεις καὶ ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἀμοιβαίαν κληρονόμησιν.

ἀπέθανον ἐν κοινῇ συμφορᾷ, ὁ νόμος τεκμαίρεται σύγχρονον θάνατον. [10]

Περὶ **ἀφάντων**, ἤτοι ἀνθρώπων περὶ ὧν ἄγνωστόν ἐστι ποῦ εὑρίσκονται καὶ ἂν ζῶσιν ἢ ἀπέθανον, οὐδὲν ὁρίζεται ἐν τῷ ῥωμ. δικαίῳ· ἀλλ' αἱ νεώτεραι νομοθεσίαι, ἰδίως ἡ γαλλικὴ καὶ μετ' αὐτὴν ἡ ἰταλική, ἀκριβῶς τὰ περὶ αὐτῶν διετύπωσαν. [11]

β') π ρ ο σ ω π ι κ ὴ κ α τ ά σ τ α σ ι ς.

§ 15. Τὸ ῥωμ. δίκαιον διακρίνει τρεῖς καταστάσεις τοῦ

---

10) Ἐπαναγ. ιη' § 25. Σύνοψ. μικ. σ. 154. Νόμ. 9 πρ. § 3· νόμ. 16—18 πανδ. (34, 5)· νόμ. 32 § 14 πανδ. (24, 1)· νόμ. 26 (39, 6)· νόμ. 34 (36, 1). Διατοῦτο ἐὰν δύο τινὲς δωρήσωνται ἀλλήλοις αἰτίᾳ θανάτου, ἢ ἀνὴρ καὶ γυνὴ δωρήσωνται ἀλλήλοις καὶ τελευτήσωσιν ἅμα, ἡ δωρεὰ ἰσχύει καὶ λαμβάνει αὐτὴν ὁ τοῦ δωρολήπτου κληρονόμος· ἐπειδή, λέγει ὁ νόμος, μηδεὶς ἐπέζησεν· ἄρα συγχρόνως ἀμφότεροι ἀπέθανον. Ὥστε ὁ ἰσχυριζόμενος ὅτι τῶν συναποθανόντων τις ἀπέθανε πρότερος ἢ ὅτι ἐπέζησε τῷ ἑτέρῳ, ὀφείλει αὐτὸς ν' ἀποδείξῃ τοῦτο.

11) Ὁ ἄφαντος οὔτε ὡς ζῶν οὔτε ὡς ἀποθανὼν δύναται μετὰ θετικότητος νὰ λογισθῇ· ἐνδεχόμενον νὰ ζῇ, ἀλλ' ἐνδεχόμενον καὶ ν' ἀπέθανε. Τὴν περὶ ἀφάντων δὲ νομοθέτησιν προεκάλεσε τὸ περιστατικὸν τοῦτο μὲν ὅτι ὁ ἄφαντος συνήθως ἔχει περιουσίαν, ἔχει τέκνα ἀνήλικα, ἔχει σύζυγον· ἡ τύχη δὲ πάντων τούτων εἶναι διάφορος ἂν ὁ ἄφαντος ζῇ, καὶ διάφορος ἂν ἀπέθανε· τοῦτο δὲ ὅτι ἡ κατάστασις αὕτη τῆς ἀβεβαιότητος δύναται ἐπὶ μακρὸν χρόνον νὰ παραταθῇ.

Τινὲς νομοθεσίαι, στηριζόμεναι εἰς τὸν ψαλμὸν πθ' ἢ ψν' («τὰ ἔτη ἡμῶν ὡσεὶ ἀράχνη ἐμελέτων· αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν ἐν ἑαυτοῖς ἑβδομήκοντα ἔτη . . . καὶ τὸ πλεῖον κόπος καὶ πόνος»· καὶ κατὰ τὸν Σόλωνα, Διογ. Λαέρτ. Α', β', 54· ὅρος ἀνθρωπίνου βίου ἔτη ἑβδομήκοντα), εἰσήγαγον τὸ τεκμήριον, ὅτι ὁ συμπληρώσας τὸ 70 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἄφαντος, λογίζεται ἀποθανών· ἑπομένως μετὰ προηγουμένην ἐξακρίβωσιν τῆς ἀφανείας κηρύσσεται ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ὡς νεκρὸς καὶ ἐπέρχονται πᾶσαι αἱ νομικαὶ συνέπειαι, αἵτινες καὶ ἐπὶ τῶν ἀληθῶς ἀποθανόντων (Vanger. § 33 σημ. 1. Arndts § 26). Ἀλλ' ὁ γαλλικὸς νόμος, καθ' ὃν συνετάχθη καὶ τὸ ἑλλην. νομοσχέδιον, ὀρθοτέραν ἔθηκε βάσιν· οὔτε τὴν ζωὴν τοῦ ἀφάντου, οὔτε τὸν θάνατον τεκμαί-

ἀνθρώπου, ἐπιρροὴν εἰς τὴν δικανικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα [1] ἐχούσας, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν πολιτείαν καὶ τὴν οἰκογένειαν· δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποί εἰσι κατ' αὐτὸ liberi καὶ servi, cives καὶ peregrini, sui juris καὶ alieni juris, [2] ἡ δὲ ἀπὸ τῆς κρείττονος εἰς τὴν χείρονα κατάστασιν μετάπτωσις καλεῖται **μείωσις κεφαλῆς** (ἐναλλαγὴ καταστάσεως) [3] καὶ ἐπέρχεται διὰ τῆς ἀπωλείας εἴτε τῆς ἐλευθερίας, εἴτε τῆς πολιτείας, εἴτε τῆς οἰκογενείας. [4] Αἱ δύο

ρεται (ἄρθρ. 112—138. Ἑλλην. νομοσχ. 95—122)· διακρίνει δὲ ἁπλῶς τρία χρονικὰ διαστήματα ὡς ἔχοντα ἐπιρροὴν καὶ ἐκ τῆς ἀφανείας νομικὰ ἀποτελέσματα φέροντα, τὸ τῆς *ἀβεβαιώτου* (εἰκαζομένης) ἀφανείας, τὸ τῆς (δικαστικῶς) *κεκηρυγμένης* ἀφανείας καὶ τὸ τῆς *δυσμαχήτου* ἀφανείας· κατ' αὐτὰ δὲ ὁρίζει καὶ τὰ τῆς ἀφανείας ἔννομα ἀποτελέσματα, ἐκ μικρῶν ἀρχόμενος καὶ αὐξητικῶς προχωρῶν, οὐχὶ ὅμως ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἐξισώσῃ ταῦτα τοῖς διὰ τοῦ πραγματικοῦ θανάτου ἐπερχομένοις. Περὶ τὴν διαρρύθμισιν ταύτην ἔσχε πως ἐπιρροὴν καὶ ἡ διάταξις τοῦ ῥωμ. δικαίου ὅτι τὰ ἑκατὸν ἔτη finis vitae longaevi hominis sunt· νόμ. 56 πανδ. (7, 1)· νόμ. 8 πανδ. (33, 2)· νόμ. 23 πρ. 51 κώδ. (1, 2).

1) Δικανικὴν ἱκανότητα λέγω τὴν ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπου περὶ τὸ ἔχειν δίκαια, περὶ τὸ εἶναι ὑποκείμενον δίκαιον. Ἡ δικανικὴ ἱκανότης εἶναι ἀναγκαία συνέπεια τῆς προσωπικότητος. Ἐπειδὴ τὴν σήμερον πᾶς ἄνθρωπος ἔχει προσωπικότητα, ἕπεται ὅτι ἔχει καὶ δικανικὴν ἱκανότητα, ἤγουν δύναται νὰ γενῇ ὑποκείμενον ἐνδίκων σχέσεων.

2) Θεόφ. Α', γ'—η'. Μεταξὺ τῶν ἐλευθέρων διαφορὰ ὑπῆρχεν ἡ τῶν εὐγενῶν καὶ ἀπελευθέρων· οὗτοί εἰσιν οἱ ἐκ δούλων ἐλεύθεροι γενόμενοι.

3) Ὑπὸ τῶν πηγῶν λέγεται capitis diminutio. Ἡ κεφαλή, ὡς τὸ οὐσιωδέστερον μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, σημαίνει ἐντεῦθα πρόσωπον· § 4 εἰσηγ. (1, 16)· servus autem manumissus capite non minuitur, quia nullum caput habuit, ἢ (κατὰ τὸν νόμ. 3 § 1 πανδ. 4, 5) quia servile caput nullum jus habet, ideo nec minui potest.

Μείωσις δὲ κεφαλῆς ἐστιν ἐναλλαγὴ τῆς καταστάσεως, ἤγουν τῆς δικανικῆς θέσεως, ἣν κατέχει κατὰ τὸ δίκαιον ὁ ἄνθρωπος· νόμ. 1 πανδ. (4, 5), πρ. εἰσηγ. (1, 16).

4) Διατοῦτο ὑπῆρχον τρία εἴδη μειώσεως κεφαλῆς (νόμ. 19 βασ. 56, 2 καὶ σχόλ. ὑπὸ τὸν νόμ. 39 Βασ. 16, 8. Τρεῖς εἰσι καταστάσεως ἐναλλαγαί, μεγάλη, μέση, ἐλαχίστη· τρία γάρ εἰσιν ἅπερ ἔχομεν, ἐλευ-

πρῶται μειώσεις τῆς κεφαλῆς ἐξέλιπον ἐντελῶς τὴν σήμερον, ὡς μὴ ὑπαρχούσης δουλείας καὶ καταργηθείσης ἐν τῷ ἀστυκῷ δικαίῳ πάσης σχεδὸν μεταξὺ ἀστῶν καὶ ξένων [5] διαφορᾶς περὶ τὴν δικανικὴν ἱκανότητα· τῶν ὑπε-

---

θερίαν, πολιτείαν, συγγένειαν· νόμ. 11 πανδ. 4, 5). Ἡ μὲν τῆς ἐλευθερίας ἀπώλεια ἐπέφερε μεγάλην κεφαλῆς μείωσιν, ἡ δὲ τῆς πολιτείας, μέσην καὶ ἡ τῆς οἰκογενείας ἐλαχίστην· § 1—3 εἰσηγ. (1, 16)· νόμ. 4 § 10 πανδ. (38, 10). Ἀνάλογον τῆς μεγίστης ἐναλλαγῆς τῆς καταστάσεως εἶναι ὁ πολιτικὸς θάνατος τῶν νεωτέρων νομοθεσιῶν, ὃν καὶ ὁ ἡμέτερος ποινικὸς νόμος εἶχε καθιερώσει ἐπὶ τῶν εἰς θάνατον ἢ ἰσόβια δεσμὰ καταδεδικασμένων (ἄρθρ. 5, 7)· ἀλλὰ κατήργησεν αὐτόν, καὶ εὐλόγως τὸ ἀπὸ 31 ὀκτωβρ. 1862 ψήφισμα τῆς τότε προσωρ. κυβερν. πρβ. Καλλιγ. Α' 280. Παπαρρηγ. Γεν. ἀρχ. Α' 201.

Ἐλαχίστην μείωσιν κεφαλῆς ὑφίσταται α') ὁ αὐτεξούσιος, ὁ δι' υἱοθεσίας ἢ νομιμοποιήσεως ὑποβληθεὶς εἰς πατρικὴν ἐξουσίαν, ὁμοίως τὰ ὑπεξούσια τούτου τέκνα· β') ὁ ὑπεξούσιος, ὁ χειραφετηθεὶς ἢ δι' υἱοθεσίας πλήρους εἰς ἄλλου πατρικὴν ἐξουσίαν μετατεθείς· § 3 εἰσηγ. (1 16)· νόμ. 2 § 2· νόμ. 3 πρ. § 1 πανδ. (4, 5)· νόμ. 10, 11 πανδ. (8, 48). Arndts § 28 σημ. 2. Πλείονα περὶ τῆς μειώσεως ταύτης ἔπιθ. παρὰ Σαβιν. Β' 478.

5) Πῶς ἀποκτᾷ τις τὴν ἰδιότητα τοῦ πολίτου Ἕλληνος, καὶ πότε ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῆς ἰδιότητος ταύτης εἶναι ξένος, ὁρίζουσι τὰ ἄρθρα 9—12 τοῦ ἀστ. νόμου, ὧν εἰδικωτέρα ἀνάπτυξις καὶ ἐξήγησις ἀνήκει εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ δημοσίου δικαίου (Unger σ. 291 σημ. 1)· διότι κατὰ τὸ 13 ἄρθρ. τοῦ ἰδίου νόμου ὁ ἀλλοδαπὸς ἀπολαύει ἐν Ἑλλάδι *πάντων* τῶν ἀστυκῶν δικαιωμάτων, ἐξῃρημένων τῶν ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς ἡμεδαποὺς διδομένων· τὰ ἀποκλειστικὰ δὲ ταῦτα δίκαιά εἰσιν ἀσήμαντα· δηλαδὴ «οἱ ἀλλοδαποὶ ἐνάγοντες ἡμεδαπὸν ὑποχρεοῦνται εἰς ἀσφάλειαν· ὑπόκεινται κατὰ γενικὸν κανόνα εἰς προσωπικὴν κράτησιν (πολ. 78, 999 § 2)· δὲν δύνανται *ἀπεριορίστως* νὰ γείνωσιν ἰδιοκτῆται ἢ ναῦται ἑλλην. πλοίου (ἄρθρ. 4, 5 τοῦ περὶ ἐμπορ. ναυτιλίας διατάγ. τῆς 15 νοεμβρίου 1836)· εἰσὶν ἀνίκανοι νὰ μαρτυρήσωσιν ἐν συμβολαίοις (ὀργ. 179), νὰ ἐκλεχθῶσι διαιτηταὶ (πολ. 112), νὰ ἐπιτροπεύσωσι (νόμ. Ἐπ. 50, ς')· στεροῦνται τοῦ εὐεργετήματος τῆς τῶν ὑπαρχόντων ἐκστάσεως (πολ. 668) καὶ τοῦ τῶν πενήτων (πολ. 220 § 1)· ἐμὸν ἐγχειρ. § 63, 280, 205 σημ. 13 § 157, 152. Ὥστε πρὸς τὸ ἀστυκὸν δίκαιον ἡ διάκρισις μεταξὺ ἡμεδαπῶν καὶ ἀλλοδαπῶν εἶναι ὅλως ἀσήμαντος.

ξουσίων ὅμως ἡ ἱκανότης διατελεῖ καὶ τὴν σήμερον κατά τι περιωρισμένη ὑπὲρ τοῦ πατρός· [6] πλὴν τῆς ἐλαχίστης μειώσεως (cap. dem. maxima) ἐξέλιπον σχεδὸν πάντα τὰ ἀποτελέσματα. [7]

γ') τιμή.

§ 16. Ἡ τιμή, ἤτοι ἡ ἀποδιδομένη τῷ ἀνθρώπῳ κοινωνικὴ ἀξία καὶ ὑπόληψις, [1] κατὰ πολλὰς ἐπόψεις σπουδαία παλαιότερον παρὰ Ῥωμαίοις, μικρὰν ἔχει τὴν σήμερον ἐν τῷ ἰδιωτικῷ δικαίῳ σημασίαν· διότι ἡ ἔλλειψις αὐτῆς, ἤγουν ἡ ἀτιμία, οὖσα ὁτὲ μὲν συνέπεια τῆς τοῦ κοινοῦ κατακρίσεως, ἄλλοτε δὲ τοῦ νόμου ἢ τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως, [2] ταῦτα μόνον τὰ ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα

Κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον οἱ ξένοι ἦσαν ἱκανοὶ τοῦ συνάπτειν ἐννόμους σχέσεις κατὰ τὸ διεθνὲς ἀστυκὸν δίκαιον· ἀνίκανοι τοῦ συνάπτειν τοιαύτας κατὰ τὸ ἀστυκὸν ῥωμ. δίκαιον (jus civile). Winds. § 55 σημ. 5.

6) Τὰ περὶ τούτου ἐξηγηθήσονται ἐν τῷ περὶ πατρικῆς ἐξουσίας κεφαλαίῳ.

7) Ἡ ἐλαχίστη μείωσις εἶχε σπουδαῖα κατὰ τὸ παλαιότερον δίκαιον ἀποτελέσματα· ἀπεσβέννυε δηλαδὴ τὰ χρέη τοῦ ὑποστάντος αὐτήν· κατήργει τὰς ἀνηκούσας αὐτῷ προσωπικὰς δουλείας καὶ τὴν πολιτικὴν συγγένειαν (agnatio) διέλυεν· ἀλλὰ νεώτεροι νόμοι (νόμ. 2 § 1 πανδ. 4, 5· νόμ. 16 κώδ. 3, 33) ἀνῄρεσαν τὰ δύο πρῶτα ἀποτελέσματα· τὸ τελευταῖον διέμεινε μέν, πλὴν ἄνευ σημασίας, δυνάμει τῆς Νεαρᾶς 118. Arndts § 28 σημ. 4.

1) Νόμ. 5 § 1 πανδ. (50, 13)· existimatio est dignitatis illæsæ status legibus ac moribus comprobatus Ἡ τιμὴ λοιπὸν εἶναι ἡ ἀγαθὴ κρίσις τοῦ κοινοῦ περί τινος ἀνθρώπου σχηματιζομένη ἐκ τῶν περὶ τοῦ πρέποντος ἰδεῶν ἑκάστου ἔθνους, διατοῦτο κατὰ ἔθνη ἢ ἐποχὰς ἐνίοτε διάφορος. Τὸ ἀντίθετον τῆς τιμῆς ἀποτελεῖ ἡ ἀτιμία, ἤγουν ἡ κακὴ κρίσις τοῦ κοινοῦ ἢ τοῦ νόμου περὶ τῆς ἀξίας τινός· ἡ πρώτη ὑπὸ τῶν συγγραφέων infamia facti καλουμένη, ἔχει αἰτίαν τὸν ἀπρεπῆ βίον τοῦ ἀνθρώπου· ἡ δευτέρα, ἣν οἱ συγγραφεῖς infamiam juris ὀνομάζουσι, πηγάζει ἐκ τοῦ νόμου.

2) Ἡ ἐκ τοῦ νόμου πηγάζουσα κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ἀτιμία ὁρίζεται παρ' αὐτοῦ ὡς ἄμεσος συνέπεια εἴτε περιστατικοῦ τινος εἴτε καταδικα-

φέρει κατὰ τὴν ἰσχύουσαν νομοθεσίαν. [3]

στικῆς ἀποφάσεως· ἡ πρώτη καλεῖται, infamia juris immediata, ἡ δευτέρα infamia juris mediata. Ἄτιμοι τῆς πρώτης κατηγορίας εἰσὶ κατὰ τὸ ρωμ. δίκαιον:

α') *τοῦ ἐπαγγέλματος ἕνεκεν.* οἱ μισθούμενοι ἐπὶ τῷ θηριομαχεῖν ἢ ἐπὶ σκηνῆς προϊέναι· οἱ προαγωγοί, πορνοβοσκοὶ καὶ αἱ δημόσιαι πόρναι· οἱ ἡταιρηκότες (οἱ ἐν τῷ οἰκείῳ σώματι τὰ τῶν γυναικῶν ὑπομείναντες). Σόλωνα δὲ τεθεικέναι· τόν τε ἡταιρηκότα εἴργειν τοῦ βήματος. Διογ. Λαέρτ. Α', β', 55. Νόμ. 1 § 6 πανδ. (3, 1)· νόμ. 2 § 5· νόμ. 4 § 23 πανδ. (3, 2)· νόμ. 41, πρ. νόμ. 43 πανδ. (23, 2).

β') *δι' ἄλλην αἰτίαν,* οἱ ἀποπεμπόμενοι στρατιῶται· οἱ ἐνόρκως βεβαιωθεῖσαν σύμβασιν παραβάντες· οἱ τοκογλύφοι· οἱ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν δύο μνηστείας ἢ δύο γάμους συστησάμενοι· αἱ παραβιάζουσαι τὸ πένθιμον ἔτος χῆραι· αἱ ἐπὶ μοιχείᾳ φωραθεῖσαι· ὁ τὴν ὀρφανὴν εἰς γάμον λαβὼν ἐπίτροπος πρὶν παρέλθῃ ὁ τῆς ἀποκαταστάσεως χρόνος· οἱ ὀφειλέται, ὧν ἡ περιουσία ἐπιδικασθεῖσα τοῖς δανεισταῖς ἐδημοπρατήθη· οἱ καταλιπόντες ἀδιεκπεραίωτον δημοσίαν κατηγορίαν. Νόμ. 1, 2 πρ. § 1—4 πανδ. (3, 2)· νόμ. 3 κώδ. (12. 36)·—νόμ. 41 κώδ. (2, 4)·—νόμ. 20 κώδ. (2, 12)·—νόμ. 13 πρ. § 1—4 πανδ. (3, 2)· νόμ. 2 κώδ. (5, 5)· νόμ. 18 κώδ. (9, 9)·—νόμ. 2 κώδ. (5, 9)·—νόμ. 43 § 12, 13 πανδ. (23, 2)·—νόμ. 66 πρ. πανδ. αὐτ. νόμ. 7 κώδ. (5, 6)·—νόμ. 11 κώδ. (2, 12)· νόμ. 8 κώδ. (7, 71)·—νόμ. 1 κώδ. (9, 45). Κατὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος, ὁ τὰ πατρῷα καταδηδοκώς. Διογ. Λαέρτ. Α', β' 55.

Ἄτιμοι τῆς δευτέρας κατηγορίας, ἤτοι καταδεδικασμένοι (δι' ἀποφάσεως δικαστηρίου οὐχὶ διαιτητοῦ) εἰσί, α') οἱ ἐν δημοσίᾳ δίκῃ (in judicio publico) κατεψηφισμένοι· β') οἱ καθαιρεθέντες ἕνεκα δόλου ἐπίτροποι ἢ κηδεμόνες· γ') οἱ καταδεδικασμένοι διὰ κλοπήν, ἁρπαγήν, ὕβριν, δόλον, παραβίασιν μνημείου, ἢ πλαστὴν ἐγκυμοσύνην· δ') οἱ καταδεδικασμένοι ἐν δίκῃ περὶ ἑταιρίας, ἐντολῆς, παρακαταθήκης καὶ ἐπιτροπῆς. Νόμ. 1 πανδ. (3, 2)· νόμ. 7 πανδ. (48, 1)·—§ 6 εἰσηγ. (1, 26)· νόμ. 4 § 1, 2 πανδ. (26, 10)· νόμ. 9 κώδ. (5, 43)·—νόμ. 1. 4 § 5 πανδ. (4, 3)· § 2 εἰσηγ. (4, 16)· νόμ. 5, 8 κώδ. (2, 20)· νόμ. 1 πανδ. (47, 12)· νόμ. 15—17 πανδ. (3, 2)·—νόμ. 1 πανδ. (3, 2), § 2 εἰσηγ. (4, 16).

3) Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀτιμίας κατὰ τὸ ἰουστινιάνειον δίκαιον, εἰσὶ ταῦτα· ὁ ἄτιμος δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ δημόσιόν τι λειτούργημα ἢ ἀρχήν, νὰ παρασταθῇ ἐπὶ δικαστηρίου δι' ἄλλον ὡς δικηγόρος ἢ πληρεξούσιος καὶ νὰ ἐγείρῃ δημοσίαν ποινικὴν κατηγορίαν· νόμ. 1 κώδ.

α') ὁ διὰ τὸν βίον ἢ τὴν εὐτέλειαν αὐτοῦ κατάκριτος ἐν τῇ κοινῇ ὑπολήψει, γενικῶς μειονεκτεῖ ὅπου ἡ κρίσις τοῦ δικαστοῦ μορφοῦται ἐκ τῆς ἐκτιμήσεως τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου·[4] ἰδίως δὲ ἀνίκανος εἰς ἐπιτροπίαν ἐστὶν ὁ κακῆς διαγωγῆς,[5] ὑπόκειται δὲ εἰς μέμψιν ἡ διαθήκη ἀδελφοῦ ἡ κληρονόμον ἐγκαθιστῶσα αἰσχρὸν πρόσωπον.[6]

β') ὁ εἰς ἀτιμωτικὴν ποινὴν καταδικασθεὶς ὑφίσταται τὰς ἑξῆς κυρίως ζημίας ἐν ταῖς σχέσεσι τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου· ἤγουν στερεῖται διὰ βίου ἢ προσκαίρως τῆς ἱκανότητος τοῦ μαρτυρεῖν (ἐνόρκως) ἐπὶ δικαστηρίου ἢ ἐν συμβολαίοις, τοῦ διορίζεσθαι πραγματογνώμων, ἐπίτροπος ἢ κηδεμὼν καὶ ψηφοφορεῖν ἐν συγγενικοῖς συμβουλίοις· ὁ δὲ εἰς ἐγκληματικὴν ποινὴν καταδεδικασμένος διατελεῖ προςτούτοις, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ποινῆς, εἰς κατάστασιν νομίμου ἀπαγορεύσεως· ὅθεν ἀνίκανός ἐστιν εἰς δικαιοπραξίας.[7]

(10, 57)· νόμ. 8 κώδ. (10, 31)· νόμ. 2 κώδ. (12, 1)·—νόμ. 1 § 7, 8 πανδ. (3, 1)·—νόμ. 4, 8 πανδ. (48, 2).

4) Προκειμένου π. χ. νὰ ἐπιβάλῃ ὁ δικαστὴς ἀναπληρωτικὸν ἢ ἀπαλλακτικὸν ὅρκον, λαμβάνει ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἀτομικὴν βαρύτητα τῶν διαδίκων (ἄρθρ. 380 πολ.). Ἐπίσης ἡ κατάθεσις εὐϋπολήπτου μάρτυρος βαρύνει ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ δικαστοῦ πλειότερον ἢ ἡ κατάθεσις ὑπόπτου διαγωγῆς ἀνθρώπου (νόμ. 3 § 5 πανδ. 22, 5. Νεαρὰ 90, 1· ἐγχειρ. § 197 σημ. 7). Ὡσαύτως εἰς δημοσίους λειτουργίας θέλει προτιμηθῇ βεβαίως ὁ τίμιος τοῦ κακῆς διαγωγῆς ἀνθρώπου (νόμ. 1 κώδ. 12, 1· νόμ. 19 βασ. ς', 1). Πρβ. καὶ νόμ. 3 κώδ. (12, 36).

5) Νόμ. περὶ ἐπιτρ. ἄρθρ. 49, θ'· νόμ. 27 § 1 πανδ. (26, 2). Ὡσαύτως ἐπὶ τῆς δίκης, ἣν ὁ γονεὺς κινεῖ περὶ παραδόσεως τῶν τέκνων του, μένουσιν ἐν τοσούτῳ ταῦτα παρὰ τῷ ἀμέμπτου διαγωγῆς μεταξὺ τῶν δικαζομένων προσώπῳ· νόμ. 3 § 4, 5 πανδ. (43, 30)· πολ. 683 § 4.

6) Νόμ. 27 κώδ. (3, 28)· νόμ. 52 βασ. (39, 1) «οἱ ἀδελφοὶ καὶ αἱ ἀδελφαὶ κατὰ διαθήκης ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς κινείτωσαν τὴν μέμψιν, ἐὰν οἱ γεγραμμένοι κληρονόμοι ἄτιμοι ὦσιν ἢ αἰσχροί».

7) Ἀτιμωτικαὶ ποιναί εἰσιν αἱ ἐπιβαλλόμεναι ἕνεκα πλημμελήματος κλοπῆς, ὑπεξαιρέσεως, ἀπάτης, πλαστογραφίας, ψευδορκίας (ἢ ψευδοῦς

δ') Ἕτεραι ἄξιαι λόγου διαφοραί.

1) φῦλον.

§ 17. Δύο γένη ὑπάρχουσι, τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ· οἱ δὲ ἑρμαφρόδιτοι, ἤτοι οἱ ἀμφοτέρων μετέχοντες, εἰσὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν αὐτοῖς γένους.[1] Κατὰ γενικὸν κανόνα, ἀπολαύουσιν ἀμφότερα τὰ φῦλα τῶν αὐτῶν δικαίων καὶ ἴσης εἰσὶν ἱκανότητος,[2] ἔν τισιν ὅμως μειονεκτοῦσιν αἱ

διὰ χειραψίας ὑποσχέσεως), ψευδοῦς καταμηνύσεως ἢ συκοφαντίας· προσέτι ἕνεκα πλημμελήματος ἀφορῶντος νομίσματα ἢ προσβάλλοντος τὰ ἤθη, ἢ πραχθέντος ὑπὸ ὑπαλλήλου καὶ ἀναγομένου εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν του.

Ἡ ἐκ τοῦ νόμου ἀτιμία, ἥτις πάντοτε παρ' ἡμῖν εἶναι συνέπεια καταδικαστικῆς ἀποφάσεως, πλὴν τῶν ἐν τῷ κειμένῳ ἀναγραφομένων ἀποτελεσμάτων, δύναται βεβαίως νὰ ἐπιφέρῃ καὶ τὰ ἐν ταῖς σημ. 4, 5 τοῦ § τούτου. Πρβ. ποιν. νόμ. ἄρθρ. 21—25· νόμ. ἐπιτρ. ἄρθρ. 49, η'.

1) Νόμ. 10 πανδ. (1, 5)· νόμ. 15 § 1 πανδ. (22, 5)· νόμ. 6 § 2 (28, 2). Quæritur hermaphroditum cui comparamus? et majis puto ejus sexus æstimandum qui in eo prævalet»· ὁ ἑρμαφρόδιτος ἐκ τῆς ἐπικρατούσης φύσεως διακρίνεται· νόμ. 8 βασ. (46, 1)· Ἀρμεν. § 39 (Α', ς'). Ἀμφισβητήσεως δὲ περὶ τούτου ἐγειρομένης, ἤτοι ὁποτέρῳ τῶν γενῶν ἀνήκει, προκαλεῖται ἰατρικὴ γνωμοδότησις καὶ κατ' αὐτὴν λύεται ἡ διαφορά. Τοιοῦτόν τι ἔλαβε χώραν ἐν Αὐστρίᾳ κατὰ τὸ 1865 εἰς κυρίαν τινὰ Ῥοζίναν Β., ὑποχρεωθεῖσαν νὰ ἐνδυθῇ ἀνδρικὴν ἐσθῆτα καὶ ἀνδρικὸν νὰ λάβῃ ὄνομα (Roth ἔ. ἀν. § 21 σημ. 1). Τί ποιητέον ὅμως ἂν συμβῇ ποτε, ὅπερ λέγεται ὅτι συνέβη, νὰ γεννηθῇ ἄνθρωπος ἄνευ ἐξωτερικῶν σημείων διακριτικῶν τοῦ γένους αὐτοῦ; Τινὲς λέγουσιν, ὅτι ὁ κλῆρος πρέπει νὰ ὁρίσῃ τὸ ἀποδοτέον αὐτῷ γένος! ἄλλοι, ὅτι ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος ἔχει μόνον τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐν γένει δίκαια, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸν ἄνδρα ἢ τὴν γυναῖκα ἰδιαίτερα δίκαια. Ἡ γνώμη τῶν δευτέρων εἶναι βεβαίως εὐλογωτέρα. Unger σ. 279 σημ. 4. Sienbenhaar Sächsisches Privatr. § 25, τοῦ ἰδίου Commentar Α', 80· ὅρ. καὶ Διοδ. Σικελ. μβ', 11 σ. 112 τόμ. 4.

2) Ὅθεν ὁ ἑρμηνευτικὸς κανὼν (νόμ. 1, 195 πρ. πανδ. 50, 16) «τὰ λεγόμενα περὶ ἄρρενος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ περὶ θηλείας λέγεται»· ἐφαρμογὴν δὲ τοῦ κανόνος ὅρ. ἀνωτ. § 9 σημ. 8.

γυναῖκες. [3]

2) ἡ λ ι κ ί α.

§ 18. Ἡ ἡλικία ἔχει ἐπιρροὴν κυρίως ἐπὶ τῆς περὶ τὸ πράττειν ἱκανότητος τοῦ ἀνθρώπου, [1] ἀλλὰ καὶ ἄλλως

Αἱ λέξεις ἀνὴρ καὶ γυνὴ σημαίνουν ἐν τοῖς νόμοις γενικῶς τὸ ἀνδρῶον ἢ τὸ γυναικεῖον φῦλον ἄνευ διαστολῆς τῆς ἡλικίας· νόμ. 25 § 9 πανδ. (34, 2).

3) Νόμος 9 πανδ. (1, 5)· in multis juris nostri articulis deterior est conditio feminarum quam masculorum. Τοῦτο δὲ ἕνεκα τῆς περὶ τὸν βίον ἀπειρίας αὐτῶν καὶ τοῦ χαρακτῆρός των (sexus imbecillitas, infirmitas feminarum· νόμ. 2 § 2, 3 πανδ. 16, 1). Οὕτω π. χ. αἱ γυναῖκες δὲν δύνανται νὰ ἐπιτροπεύωσιν εἰμὴ τῶν κατιόντων συγγενῶν αὐτῶν (ἄρθρ. 49, δ'· νόμ. περὶ ἐπιτ. νόμ. 16 πρ. νόμ. 18 πανδ. 26, 1. Νεαρ. 94 κεφ. β'· Νεαρ. 98 κεφ. η')· εἰσὶν ἀνίκανοι νὰ μαρτυρήσωσιν ἐν συμβολαίοις (ὀργαν. ἄρθρ. 179) καὶ ἀποκλείονται τῶν δημοσίων λειτουργιῶν (νόμ. 2 πανδ. 50, 17· νόμ. 12 § 2 πανδ. 5, 1)· αἱ ὕπανδροι γυναῖκες ἐμβαίνουσιν εἰς σχέσιν τινὰ ὑποταγῆς πρὸς τὸν ἄνδρα· διὰ τοῦτο λαμβάνουσι τὸν βαθμὸν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἔχουσι δὲ ἣν καὶ αὐτὸς κατοικίαν (νόμ. 1 πρ. νόμ. 8 πανδ. 1, 9· νόμ. 13 κώδ. 12, 1· ἀστ. νόμ. 94). Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἀπολαύουσι πολλῶν εὐεργετημάτων· οἷον αἱ ἐγγυήσεις αὐτῶν εἰσιν ἄκυροι, δὲν ὑπόκεινται εἰς προσωπικὴν κράτησιν (ἐγχειρίδ. § 280 σημ. 17), ἀποκτῶσι δίκαιά τινα ἐν νεωτέρᾳ ἡλικίᾳ ἢ οἱ ἄνδρες· π. χ. τὰ ἐκ τῆς ἡβικῆς ἡλικίας:

α') Ὁ ἄνθρωπος ὅπως σωματικῶς αὐξάνει καὶ ἀναπτύσσεται μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον, οὕτω καὶ πνευματικῶς. Τῇ σωματικῇ δὲ ἀναπτύξει συμβαδίζει συνήθως καὶ ἡ πνευματική· διὰ τοῦτο ἡ πλήρης σωματικὴ ἀνάπτυξις ἐπάγεται κατὰ γενικὸν κανόνα καὶ πνευματικὴν τελειότητα. Ἀλλὰ δὲν συμβαίνει πάντοτε καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἡ πλήρης ἀνάπτυξις, εἴτε σωματικὴ εἴτε πνευματική, νὰ ἔρχηται ἐν τῇ αὐτῇ ἡλικίᾳ· ἕνεκα δὲ τούτου αἱ διάφοροι νομοθεσίαι διαφόρως ὁρίζουσι τὰ στάδια τῆς ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ἐπιρροὴν ἐν τῷ δικαίῳ ἔχοντα, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι προδιώριζον τὸ πάλαι ἐκ τῆς ἑκάστου ἀτόμου ἀναπτύξεως τὸν βαθμὸν τῆς ἡλικίας αὐτοῦ· πρ. εἰσηγ. (1, 22)· νόμ. 3 κώδ. (5, 60).

1) Ὑπάρχουσι δύο σπουδαῖαι τοῦ ἀνθρώπου ἰδιότητες, ἡ ἱκανότης τοῦ ἔχειν δίκαια, καὶ ἡ ἱκανότης τοῦ ἐπιχειρεῖν νομικὰς πράξεις. Ἡ ἡλικία λοιπὸν ἔχει ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς δευτέρας μόνον ἱκανότητος.

λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἐνίοτε.[2] Ἡ κυριωτέρα κατὰ τοῦτο διαίρεσις τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ τῶν ἀνηλίκων (minor aetas) καὶ ἐνηλίκων (major aetas).[3]

Ἡ ἀνηλικότης περιέχει α') τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν, ἐν ᾗ τοῦ ἀνθρώπου αἱ πράξεις οὐδεμίαν νομικὴν ἔχουσι δύναμιν·[4] β') τὴν ἀνηβότητα,[5] ἐν ᾗ **τινὰς** μόνον πράξεις εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐπιχειρήσῃ ὁ ἄνθρωπος, καὶ γ') τὴν ἐφηβότητα,[6] ἐν ᾗ πληρεστέρα γίνεται ἡ πρὸς τὸ πράττειν νομικὴ αὐτοῦ ἱκανότης, μάλιστα ὅταν ἡ ἐφηβότης πλήρης

---

2) Π. χ. διὰ τὸν γάμον, τὴν ἐπιτροπείαν, τὴν υἱοθεσίαν ἀπαιτεῖται ὡρισμένη ἡλικία· εἰς δημόσια ἀξιώματα ἢ δημοσίας λειτουργίας ὁρίζει ὡσαύτως ἡλικίαν ἡ νομοθεσία.

3) Ἡ ἐνηλικότης λέγεται καὶ τελεία ἢ νόμιμος ἡλικία (νόμ. 5 κώδ. 6, 53), διότι ὅταν φθάσῃ εἰς αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖται τέλειος καὶ εἶναι ἱκανὸς πρὸς πᾶσαν πρᾶξιν τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου. Γίνεται δέ τις ἐνήλικος κατὰ μὲν τὸ ῥωμ. δίκαιον, συμπληρώσας τὸ 25 ἔτος, κατὰ δὲ τὸ ἰσχύον, συμπληρώσας τὸ 21 (νόμ. 1 πανδ. 4, 4· ἀριθμ. 1,114 ἐπιτρ. νόμ.). Παρ' Ἰασεῦσι τῆς Καρίας ἐνήλικος ἐγίνετο ὁ νέος κατὰ τὸ εἰκοστὸν ἔτος· «ἐσκόπουν δὲ (Ἰασεῖς) καὶ τοὺς ὀρφανοὺς ὅπως παιδεύωνται καὶ τὰς οὐσίας αὐτοῖς ἀπεδίδοσαν εἴκοσιν ἐτῶν γινομένοις». Ἡρακλείδ. περὶ πολιτειῶν 39.

4) Ἡ νηπιακὴ ἡλικία (infantia, infans, qui fari non potest), ἐν ᾗ ὁ ἄνθρωπος οὔπω ἤρξατο φθέγγεσθαι, ἢ μᾶλλον ἐννοεῖν τὰ ἐκφωνούμενα (§ 10 εἰσηγ. 3, 19), ἐκτείνεται μέχρι τοῦ 7 ἔτους πεπληρωμένου (νόμ. 1 § 2 πανδ. 26, 7· νόμ. 18 πρ. κώδ. 6, 30· νόμ. 14 πανδ. 23, 1)· ἐν αὐτῇ δὲ ὁ ἄνθρωπος οὐ πολὺ τοῦ μεμηνότος ἀφέστηκεν. Θεόφ. Γ' ιθ' § 6.

5) Αὕτη λέγεται καὶ πρώτη ἡλικία, ἡ δὲ τῆς ἐφηβότητος, δευτέρα ἡλικία. Βασιλ. Δ', 541, σχόλ. α'.

6) Τὴν ἥβην φθάνουσι καὶ γίνονται ἔφηβοι αἱ μὲν γυναῖκες ἀπὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ 12 ἔτους, οἱ δὲ ἄνδρες, ἀπὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ 14 ἔτους (πρ. εἰσηγ. 1, 22· νόμ. 3 κώδ. 5, 60). Κατὰ τὸν γαλλ. κώδικα ὡρίσθησαν 15 ἔτη διὰ τὰς γυναῖκας καὶ 18 ἔτη διὰ τοὺς ἄνδρας (ἄρθρ. 144). Ἡ ἡβικὴ ἡλικία δὲν ἔχει τὴν σήμερον ὅσην παρὰ Ῥωμαίοις σπουδαιότητα· ἰδίως ἡ ἐπιτροπεία κατὰ τὸ ἰσχύον δίκαιον παρατείνεται μέχρι τῆς ἐνηλικότητος. Σαβιν Γ', 81.

(plena pubertas) καταστῇ. [7]

Ἡ ἐνηλικότης, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ 22 ἔτους, καθίστησι τέλειον τὸν ἄνθρωπον ἐν ταῖς σχέσεσι τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου. Ὁ ἐνήλικος ἀπολαύει πλήρους ἀνεξαρτησίας εἰς οὐδένα πλέον ὑποκείμενος περιορισμόν. [8] Δύναται ὅμως νὰ κηρυχθῇ τις ἐνήλικος, ἤτοι νὰ χειραφετηθῇ, [9] καὶ πρὸ τοῦ 22 ἔτους· ἀλλ' ὑπόκειται τότε εἰς περιορισμούς τινας. [10] Τὸ βαθὺ γῆρας, ἤτοι τὸ 71 ἔτος, παρέχει τινὰς τῷ ἀνθρώπῳ εὐεργεσίας, οἷον ἀπαλλάσσει αὐτὸν τῆς ἐπιτροπίας καὶ τῆς προσωπικῆς κρατήσεως. [11]

3) ὑγεία.

§ 19. Ἡ κατά τε τὸ σωματικὸν καὶ τὸ ψυχικὸν ἀκεραιότης τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστιν ἡ ὑγιὴς κατάστασις αὐτοῦ, οὐκ ἔστιν ἀπρόσβλητος· ἡ προσβολὴ καλεῖται **ἀσθένεια** καὶ ἐπηρεάζει εἴτε τὸ σῶμα εἴτε τὴν ψυχήν. [1]

---

7) Περὶ πάντων τούτων γενήσεται εἰδικωτέρα ἐξήγησις ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις, ἤτοι ἐν τοῖς περὶ πράξεων (κατωτ. § 33 σημ. 7), περὶ ἐνοχῶν, περὶ γάμου, περὶ ἐπιτροπείας κλ. Εἶναι δὲ πλήρης ἡ ἥβη μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 18 ἔτους· νόμ. 40 § 1 πανδ. (1, 7)· νόμ. 14 § 1 πανδ. (34, 1)· § 4 εἰσηγ. (1, 11). Σαβιν. σ. 14.

8) Μόνον ὡς πρὸς τὸν γάμον ὑπάρχουσι περιορισμοί τινες· ἄρθρ. 114 Ἐπ. νόμου.

9) Ἄρθρ. 99, 100 καὶ 112, 103 Ἐπιτρ. νόμου. Αἱ διατάξεις τοῦ ῥωμ. δικαίου περὶ συγγνώμης ἡλικίας (νόμ. 3, 4 κώδ. 2, 45) δὲν ἰσχύουσι πλέον παρ' ἡμῖν. Πρβ. Rudorff Vormundschaft Γ', 221. Glüke Comment. ΛΑ', 145. Πρβ. ὅμως Παπαρρηγ. Γεν. ἀρχ. 223 ἀρ. 150. Καλλιγ. Γεν. ἀρχ. § 124 σ. 233.

10) Ἄρθρ. 103—106 Ἐπιτρ. νόμου καὶ τὴν ἐν τῷ ἄρθρ. 109 τοῦ αὐτοῦ ἐξαίρεσιν.

11) Ἄρθρ. 38 Ἐπιτρ. νόμου· ἄρθρ. 1003 § 5 Πολ. δικονομ. νόμ. 2 § 1 πανδ. (50, 5). § 13 εἰσηγ. (1, 25)· νόμ. 2 πρ. πανδ. (27, 1). Thibaut περὶ γήρατος ἐν τῷ Ἀρχείῳ ἀστ. πράξ. Η', 74.

1) Ἡ τοῦ σώματος ἀσθένεια λέγεται corporis valetudo, aegritudo,

Ἡ σωματικὴ ἀσθένεια συνίσταται ἢ εἰς ὀργανικόν τι ἐλάττωμα (πάθος, vitium), ἢ εἰς διατάραξιν τῆς τακτικῆς λειτουργίας τῶν ὀργάνων (νόσος, morbus).[2] Ἡ μὲν τοῦ σώματος ἀσθένεια κατ' ἐξαίρεσιν μόνον ἔχει ἐπιρροὴν καὶ ταύτην περὶ τὴν εἰς τὸ πράττειν ἱκανότητα·[3] αἱ ψυχικαὶ ὅμως νόσοι, ἥ τε φρενοβλάβεια[4] καὶ ἡ

---

infirmitas, morbus, vitium, ἡ τῆς ψυχῆς, animi valetudo, furor, dementia, insania· νόμ. 45 § 4 πανδ. (27, 1)· si tanta corporis aut mentis valetudine . . . prohibeatur. Böcking § 39 σημ. 3.

2) Νόμ. 1 § 7 πανδ. (21, 1)· νόμ. 101 § 2 πανδ. (50, 16) «ἀληθές ἐστι νόσον εἶναι τὴν πρόσκαιρον ἀσθένειαν· πάθος δ' ἐστὶ διηνεκὲς ἐμπόδιον τοῦ σώματος»· ἀλλὰ δὲν γίνεται πάντοτε ἀκριβὴς τῶν λέξεων τούτων χρῆσις ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ· νόμ. 1 § 7· νόμ. 9 πανδ. (21, 1)· νόμ. 3 § 8 πανδ. (29, 5) Böcking § 39 σημ. 4.

Ἡ παντελῶς ἀποκωλύουσα τὴν χρῆσιν τῶν σωματικῶν δυνάμεων νόσος καλεῖται ἐν ταῖς πηγαῖς morbus sonticus (νόμ. 65 § 1 πανδ. 21, 1· νόμ. 113 πανδ. 50, 16· νόμ. 60, 42, 1)· sonticus autem existimandus est, qui cuique rei gerendae impedimento est.

Πάθη εἴτε ἐλαττώματά εἰσιν ἡ κωφότης, ἡ τυφλότης καὶ ἡ ἀλαλία. Ἐπίσης σπουδαῖον πάθος ἐστὶν ἡ πρὸς τὸ τεκνοποιεῖν ἀνικανότης. Οἱ τῷ πάθει τούτῳ κατεχόμενοι καλοῦνται γενικῶς *σπάδωνες* (νόμ. 128 πανδ. 50, 16· § 9 εἰσηγ. 1, 11· παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, *εὐνοῦχοι*. Θεόφ. Α', ια' 9. Ἀρμεν. Β' η')· εἰδικώτερον δὲ λέγονται σπάδωνες οἱ μὴ ὄντες ἐκτομίαι (castrati) ἢ θλιβίαι, ἤτοι οἱ μὴ παθόντες ἐκτομὴν τῶν γεννητικῶν μορίων ἢ ἔκθλιψιν τῶν διδύμων.

3) Οἱ σωματικῶς νοσοῦντες ἢ πάσχοντες ἀνίκανοί εἰσιν εἰς τὸ ἐπιχειρεῖν ἐκείνας τὰς πράξεις, αἵτινες ἀπαιτοῦσι κατὰ νόμον τὴν ὕπαρξιν τῶν ὑπὸ τῆς νόσου ἢ τοῦ πάθους ἀφαιρεθεισῶν αὐτοῖς ἰδιοτήτων. Οὕτω π. χ. οἱ ἐκτομίαι καὶ θλιβίαι, ὡς ἀνίκανοι πρὸς παιδοποιΐαν, δὲν δύνανται νὰ συνάψωσι γάμον ἢ ἄλλην δικαιοπραξίαν ἀπαιτοῦσαν τὴν πρὸς τὸ παιδοποιεῖν ἱκανότητα (νόμ. 39 § 1 πανδ. 23, 3· νόμ. 6 πρ § 1 πανδ. 28, 2)· ὁμοίως οἱ τυφλοὶ καὶ οἱ κωφάλαλοι περὶ πολλὰς σχέσεις τοῦ βίου μειονεκτοῦσι. Νόμ. 39 § 1 πανδ. (23, 3)· νόμ. 6 πρ. § 1 πανδ. (28, 2)·—νόμ. 1 § 3, 5 πανδ. (3, 1)· § 6 εἰσηγ. (2, 10).

4) Φρενοβλάβεια, παραφροσύνη, ἀφροσύνη σημαίνουσι τὸ αὐτό, ἤτοι διατάραξιν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, ὧν ἕνεκα ὁ νοσῶν διατελεῖ ἐστερημένος τοῦ λογικοῦ. Ὁ τοιοῦτος λέγεται ὑπὸ τῶν ῥωμαίων συνήθως fu-

βλακία,[5] καθιστᾶσι τὸν νοσοῦντα ἐντελῶς ἀνίκανον εἰς τὸ πράττειν.[6] Τῇ ψυχικῇ ἀσθενείᾳ ἐξωμοίωσέ πως τὸ δίκαιον τὴν ἀσωτίαν.[7]

4) συγγένεια.

§ 20. Συγγένεια κυρίως καλεῖται ἡ διὰ τῆς γεννήσεως καὶ ἑπομένως τῆς ταὐτότητος τοῦ αἵματος[1] παραγομένη σχέσις (ὁμαιμία, cognatio). Κατά τινα δὲ πλατυτέραν

---

riosus, ἀλλὰ καὶ mente captus, demens amens· νόμ. 25 κώδ. (5, 4) νόμ. 28 κώδ. (1, 4). Böcking σημ. 14.

5) Οἱ βλάκες λέγονται ἐν ταῖς πηγαῖς τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου fatui, stulti, simplices. Παρ' αὐτοῖς ὑπάρχει ἀτελὴς ἡ τῶν γνωστικῶν δυνάμεων ἀνάπτυξις. Τότε δὲ μόνον εἰσὶν οὗτοι ἀνίκανοι εἰς τὸ ἐπιχειρεῖν νομικὰς πράξεις, ὅταν ἡ ἀτέλεια αὕτη τοὺς καταβιβάζῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν κτηνῶν· ἄλλως αἱ πράξεις αὐτῶν κρίνονται ἐπιεικέστερον. Νόμ. 25 § 1 πανδ. (22, 1)· νόμ. 3 § 18 πανδ. (26, 10). Böcking § 39 σημ. 18.

6) § 8 εἰσ. (3, 19), νόμ. 40 πανδ. (50, 27)· furiosi..., nulla voluntas est· πολ. 658, ἄρθρ. 115 ἐπιτρ. νόμου. Παρὰ Ῥωμαίοις ὅ,τι ὁ φρενοβλαβὴς ἐπιχειρήσῃ κατὰ τὰ διαλείμματα τῆς νόσου (lucida intervalla) ἰσχύει (νόμ. 14 κώδ. 1, 18· νόμ. 6 κώδ. 5, 70· νόμ. 2 κώδ. 4, 38· νόμ. 9 κώδ. 6, 22). Ἡ διάταξις αὕτη δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ μετὰ τὴν νεαρὰν ἡμῶν νομοθεσίαν ἐπὶ τῶν πράξεων τοῦ παράφρονος, τῶν πρὸ τῆς ἀπαγορεύσεως αὐτοῦ ἐκτελεσθεισῶν. Νόμ. ἐπιτρ. 125. Ἐάν τις ἐπιχειρήσῃ πρᾶξίν τινα ἐν ἐξάψει τῆς ψυχῆς, δύναται νὰ ἔχῃ τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἐπιρροὴν καὶ νὰ ἐπιφέρῃ ἀκυρότητα. Νόμ. 3 πανδ. (24, 2)· νόμ. 48 πανδ. (50, 17)· ποιν. νόμ. 86 § 4. Κατωτέρω § 33 σημ. 4.

7) Πρβ. § 3 εἰσαγ. (1, 23), § 2 εἰσαγ. (2, 12). Ἡ ῥῆσις τοῦ νόμ. 40 πανδ. (50, 17) ejus, cui bonis interdictum sit, nulla voluntas est, εἶναι λίαν ὑπερβολική. Böcking σ. 210 σημ. 17. Σαβιν. σ. 88. Τοῖς ἀσώτοις κατὰ τὸ ἰσχύον δίκαιον διορίζεται ἀντιλήπτωρ· ἄρθρ. 135 ἐπιτρ. νόμου. Ἐγχειρ. § 414 σημ. 3.

1) Νόμ. 4 § 1 πανδ. (38, 8). νόμ. 1 § 1 πανδ. (33, 10)· cognati ob eo dici putantur, quod quasi una communiterque nati. Τὸ ῥωμ. δίκαιον διακρίνει τοὺς συγγενεῖς εἰς agnatos, ἤτοι συγγενεῖς ἐξ ἀρρενογίας, καὶ cognatos, τουτέστι συγγενεῖς ἐκ θηλυγονίας· νόμ. 10 § 1

ἐκδοχὴν [2] περιλαμβάνει ἡ λέξις καὶ τὴν δι' ἀγχιστείας ἢ υἱοθεσίας ἢ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος θεμελιουμένην οἰκειότητα. Ἡ ὁμαιμία ἐστὶ **νόμιμος**, ἐὰν παρήχθη ἐκ γάμου, ἄλλως **φυσικὴ** ἁπλῶς. [3] Παρατηρητέον δὲ εἰδικώρον ταῦτα:

α') οἱ συγγενεῖς διαιροῦνται εἰς **ἀνιόντας** καὶ **κατιόντας**, ἐὰν ἔχωσι πρὸς ἀλλήλους τάξιν γονέων καὶ τέκνων, καὶ εἰς **πλαγίους**, ἐὰν κατάγωνται ἀπὸ κοινοῦ γονέως. [4]

πανδ. (38, 10). Ἡ διάκρισις αὕτη παλαιότερον μὲν λίαν σπουδαία ἐν τῷ κληρονομικῷ δικαίῳ, ἐξέλιπε σχεδὸν ἐντελῶς ἐπὶ τέλους. Νεαρ. 118.

2) Ἡ πλατυτέρα αὕτη ἐκδοχὴ εἶναι τῆς κοινῆς χρήσεως καὶ ταύτην ἔχων ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ Ἀρμενόπουλος (Δ', η') λέγει «πενταχῶς ἡ συγγένεια λέγεται, ἐξ αἵματος, ἐξ ἀγχιστείας, ἐκ τριγενείας, ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καὶ ἐξ υἱοθεσίας» ὅρα καὶ Πηδάλ. σ. 739· ἀλλὰ κυριολεκτικῶς διαστέλλεται πάντοτε ἡ συγγένεια τῆς ἀγχιστείας· νόμ. 4 § 3, 8, 10, 11 πανδ. (38, 10)· βασ. (45, 3). Ἡ ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος σχέσις μόνον γαμικὸν κώλυμα παράγει. Νόμ. 14 βασ. (28, 5). Συνταγ. Κανόν. Ε', 407, 3.

3) Νόμ. 4 § 2 πανδ. (38, 10). Φυσικοὶ παῖδές εἰσιν οὓς ἡ φύσις ἁπλῶς ἀποδεικνύει τοιούτους· ἐὰν δὲ ἔχωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τὸν νόμον, λέγονται γνήσιοι, εἰδὲ μή, *νόθοι, σκότιοι* (spurii, vulgo concepti· νόμ· 23, πανδ. 1, 5 § 12 Εἰσ. (1, 10). Ἑταίρας εἰπούσης πρὸς αὐτὸν (δηλ. τὸν Ἀρίστιππον) «ἐκ σοῦ κύω»· οὐ μᾶλλον, ἔφη, γινώσκεις ἢ εἰ δι' ὁλοσχοίνων ἰοῦσα ἔφασκες ὑπὸ τοῦδε κεκεντῆσθαι (Διογ. Λαέρτ. Α', 97, Β', δ' § 81). Ὁ Πλάτων καλεῖ *γεννητοὺς* καὶ ἀληθινοὺς τοὺς γνησίους παῖδας, οἷς ἀντιτάσσει τοὺς θετούς, ὀνομάζων αὐτοὺς ποιητοὺς (νόμ. θ', 15· ια' 7).

4) Νόμ. 1 πρ. πανδ. (38, 11)· πρ. εἰσηγ. (3, 6). Τὸ σύνολον τοῦ συγγενικοῦ συμπλέγματος καλεῖται στέμμα, ὅπερ δι' ὁριζοντείου γραμμῆς διατεμνόμενον χωρίζει τοὺς συγγενεῖς εἰς δύο, καὶ οἱ μὲν ὑπεράνω τῆς γραμμῆς εἰσιν οἱ ἀνιόντες, οἱ δὲ ὑποκάτω, οἱ κατιόντες. Ὀνόματα τῶν ἀνιόντων εἰσὶ πατὴρ μήτηρ, πάππος μάμμη, πρόπαππος προμάμμη, ἀπόπαππος ἀπομάμμη, δίσπαππος δισμάμμη, τρίσπαππος τρισμάμμη· οἱ ἀνώτεροι καλοῦνται πρόγονοι ἢ προπάτορες (majores)· νόμ. 10 § 7 πανδ. (38, 10).

Ὀνόματα τῶν κατιόντων εἰσὶν υἱὸς θυγάτηρ, ἔγγονος ἐγγόνη, προέγ-

Ἐκ τῶν πλαγίων συγγενῶν [5] οἱ ἀδελφοὶ ὀνομάζονται ὁμοθάλαμοι, ἐὰν ἔχωσι κοινὸν τόν τε πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ **ἑτεροθάλαμοι**, ἐὰν ἔχωσι κοινὸν θάτερον μόνον. [6] Πολλαπλῆ συγγένεια ὑπάρχει ἐπὶ συγγενῶν διὰ πλειοτέρων συγγενικῶν δεσμῶν συναπτομένων. [7]

γονος προεγγόνη, ἀπέγγονος ἀπεγγόνη, δισέγγονος δισεγγόνη, τρισέγγονος τρισεγγόνη· οἱ ἀπώτεροι καλοῦνται ἀπόγονοι.

5) Ὀνόματα τῶν πλαγίων συγγενῶν εἰσι ταῦτα· α') πρὸς τὰ ἄνω θεῖος θεία, μέγας θεῖος μεγάλη θεία (ἤγουν τοῦ πάππου καὶ τῆς μάμμης ὁ ἀδελφὸς καὶ ἡ ἀδελφή), μείζων θεῖος καὶ θεία, μέγιστος θεῖος καὶ θεία, μικρὸς θεῖος μικρὰ θεία (ἤτοι τοῦ πατρὸς ἢ τῆς μητρὸς ἐξάδελφος ἢ ἐξαδέλφη)· β') πρὸς τὰ κάτω ἀνεψιὸς ἀνεψιά, ἐξανεψιὸς ἐξανεψιά, μικρὸς ἀνεψιὸς μικρὰ ἀνεψιὰ ἤγουν τοῦ ἐξαδέλφου ἢ ἐξαδέλφης υἱὸς ἢ θυγάτηρ)· γ') πρὸς τὰ πλάγια ἀδελφὸς ἀδελφή, ἐξάδελφος ἐξαδέλφη, δισεξάδελφος δισεξαδέλφη, τρισεξάδελφος τρισεξαδέλφη.

Ἐπὶ πλαγίων συγγενῶν, ὧν ὁ εἷς αὐτῶν κατάγεται ἀμέσως ἀπὸ τοῦ κοινοῦ γεννήτορος, ὁ δὲ ἄλλος ἐμμέσως, λέγουσιν οἱ Ῥωμαῖοι ὅτι ἐκεῖνος ἔχει θέσιν γονέως πρὸς τοῦτον (parentis loco)· § 5 εἰσηγ. (1, 10). Παρὰ τῶν νεωτέρων καλεῖται ἡ σχέσις αὕτη respectus parentelæ . . . Böcking σελ. 260.

6) Τοὺς ἔχοντας κοινὸν τόν τε πατέρα καὶ τὴν μητέρα ἀδελφοὺς καλοῦσιν οἱ μεταγενέστεροι Βυζαντινοὶ (π. χ. § 10, 12 Ἀρμ. Ε', η') ἀμφιθαλεῖς, καὶ τοὺς μὴ τοιούτους, ἑτεροθαλεῖς. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἔχει ἑτέραν σημασίαν ἡ λέξις καὶ διὰ τοῦτο προετιμήθη ἐνταῦθα ὁ ὅρος ὁμοθάλαμοι καὶ ἑτεροθάλαμοι. Ὁ Ἰουστινιανὸς (π. χ. Νεαρ. 118, β', γ') ὀνομάζει τοὺς ὁμοθαλάμους ἀδελφούς, «ἐξ ἑκατέρων γονέων συναπτομένους ἀλλήλοις» ἢ «ἐκ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς καὶ τῆς αὐτῆς μητρὸς τεχθέντας». Ἐὰν οἱ ἑτεροθάλαμοι ἀδελφοὶ ἔχωσι κοινὸν τὸν πατέρα μόνον, λέγονται ὁμοπάτριοι (consanguinei), ἐὰν δὲ κοινὴν τὴν μητέρα μόνον, ὁμομήτριοι (uterini). Böcking σελ. 261.

7) Πολλαπλῆ συγγένεια παράγεται α') ἐὰν ἔλθωσιν εἰς γάμον συγγενῆ πρόσωπα· π. χ. ὁ Α, δισεξάδελφος τῆς Β, λαμβάνει αὐτὴν σύζυγον· τὸ τέκνον αὐτῶν Γεώργιος εἶναι ἐκ δύο γραμμῶν συγγενὴς τοῦ κοινοῦ προπάτορος τοῦ Α καὶ τῆς Β· β') ἐάν τις διαδοχικῶς συνάψῃ γάμον μετὰ προσώπων συγγενῶν πρὸς ἄλληλα· π. χ. ὁ Α συζευχθεὶς τὴν Β ἀπέκτησε τὸν Πέτρον, μετὰ τὸν θάνατον τῆς Β λαμβάνει εἰς σύζυγον τὴν ἐξαδέλφην αὐτῆς Γ, ἐξ ἧς γεννᾷ τὸν Παῦλον. Ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλός εἰσιν ἀδελφοὶ ὁμοπάτριοι, ὡς ἔχοντες κοινὸν πατέρα τὸν

β') οἱ **βαθμοὶ** [8] τῆς συγγενείας, ἤτοι ἡ ἀπ' ἀλλήλων ἐγγύτης ἢ ἀπόστασις τῶν συγγενῶν, ὁρίζεται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑπαρχουσῶν ἐν τῷ μέσῳ [9] γεννήσεων κατὰ τὸν κανόνα· **τόσοι βαθμοὶ ὅσαι γεννήσεις.** [10]

γ') ἡ **ἀπόδειξις** τῆς συγγενείας γίνεται ὡς καὶ ἡ παντὸς ἄλλου πραγματικοῦ περιστατικοῦ· ἀλλὰ τῆς πατρότητος ἡ ἀπόδειξις, ὡς ἀδύνατος, διέπεται ὑπὸ τοῦ νομίμου

Α, ἀλλ' εἶναι συνάμα καὶ δισεξάδελφοι, ὡς ὄντες τέκνα δύο ἐξαδέλφων, τῆς Β καὶ Γ. γ') ἐὰν συγγενεῖς ἔλθωσιν εἰς γάμου κοινωνίαν μετὰ συγγενῶν· π. χ. δύο ἀδελφοὶ λαμβάνουσιν εἰς συζύγους δύο ἐξαδέλφας. Ἐνταῦθα τὰ τέκνα τούτων ἐκ πατέρων μὲν εἰσιν ἐξάδελφοι, ἐκ μητέρων δισεξάδελφοι. Böcking σελ. 275, Winds. § 56 σημ. 5.

8) Ἐκ μεταφορᾶς τῆς κλίμακος ὠνομάσθη βαθμὸς τὸ χρησιμεῦον εἰς προσδιορισμὸν τῆς ἀποστάσεως δύο συγγενειῶν μέτρον (νόμ. 10 § 10 πανδ. 38, 10). Ὥσπερ γὰρ αἱ βαθμίδες ἐξ ἐπιπέδου τινὸς τὴν ἀρχὴν λαμβάνουσαι, καὶ εἰς τὰ πρόσω προβαίνουσαι, τὴν ἄνοδον ἢ τὴν κάθοδον συμπεραίνουσιν, οὕτω καὶ οἱ βαθμοὶ ὡς ἐκ ῥίζης ὁμοφυεῖς κλάδοι τοῦ πρώτου γεννήτορος προϊόντες τὴν συγγένειαν ἀπαρτίζουσιν. Σύνταγ. Κανόνων Ε', 422, Ϛ' 126.

9) Πρὸς εὕρεσιν τοῦ συγγενικοῦ βαθμοῦ μεταξὺ δύο προσώπων πρέπει ν' ἀριθμῶνται αἱ ἐν τῷ συγγενικῷ αὐτῶν συμπλέγματι ὑπάρχουσαι ἐν τῷ μέσῳ γεννήσεις. Οἷον ἐπὶ τῆς εὐθείας γραμμῆς μεταξὺ πατρὸς καὶ τέκνου ὑπάρχει μία γέννησις· λοιπὸν πατὴρ καὶ τέκνον εἰσὶ πρώτου βαθμοῦ συγγενεῖς· προσέτι μεταξὺ πάππου καὶ ἐγγόνου παρεμπίπτουσι 2 γεννήσεις· ἄρα πάππος καὶ ἔγγονός εἰσι δευτέρου βαθμοῦ συγγενεῖς. Ὁμοίως ἐπὶ τῆς πλαγίας γραμμῆς μεταξὺ ἀδελφῶν ὑπάρχουσι 2 γεννήσεις (μία μεταξὺ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἑνὸς ἀδελφοῦ καὶ ἄλλη μεταξὺ πατρὸς καὶ τοῦ ἄλλου ἀδελφοῦ)· οἱ ἀδελφοὶ λοιπὸν εἰσι δευτέρου βαθμοῦ συγγενεῖς. Ὅθεν κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐκ πλαγίου συγγενείας «δεῖ ἀνιέναι ἐπὶ τὸ τῆς γεννήσεως αἴτιον πρόσωπον (δηλαδὴ τὸν κοινὸν τῶν πλαγίων συγγενῶν ἀνιόντα), τὰς γεννήσεις ἀριθμοῦντα, καὶ πάλιν κατιέναι ψηφίζοντα τὰς γεννήσεις, ἕωσοῦ ἔλθῃς εἰς τὸ πρόσωπον περὶ οὗ ἡ ζήτησις». Θεόφ. Γ', β' πρ.

10) Νόμ. 10 § 9 πανδ. (38, 10), § 7. Εἰσ. (3, 6). Ἑκάστη γέννησις ἕνα βαθμὸν ἀποτελεῖ (Σύνταγ. Κανόν. Ε', 422). Διὰ τοῦτο λέγουσιν οἱ νεώτεροι· quot sunt generationes, tot sunt gradus. Böcking σ. 267.

τεκμηρίου· pater est quem nuptiæ demonstrant. [11] ἤτοι πατήρ ἐστι τοῦ τέκνου ὁ νόμιμος σύζυγος τῆς γεννησάσης αὐτὸ μητρὸς μετὰ 181 ἡμέρας ἀπὸ τῆς συνάψεως τοῦ γάμου ἢ ἐντὸς 10 μηνῶν ἀπὸ τῆς λύσεως αὐτοῦ. [12] Κατὰ τοῦ τεκμηρίου τούτου ἐπιτρέπεται ἀνταπόδειξις. [13] δ') ἀγχιστεία καλεῖται ἡ σχέσις τοῦ συζύγου πρὸς τοὺς συγγενεῖς τοῦ ἑτέρου συζύγου· [14] οἱ βαθμοὶ αὐτῆς ἀρι—

---

11) Νόμ. 5 πανδ. (2, 1)· ὁ πατὴρ ἀπὸ τῶν γάμων δείκνυται· νόμ. 5 βασ. (7, 8). Διὰ τὸ ἀδύνατον δὲ τῆς ἀποδείξεως τῆς πατρότητος τὰ ἐκτὸς γάμου γεννηθέντα τέκνα θεωροῦνται νομικῶς ὡς ἀπάτορα· § 12 εἰσ. (1, 10)· νόμ. 23 πανδ. (1, 5) συνδ. νόμ. 4 § 3· νόμ. 5 πανδ. (2, 4). Böcking σελ. 258 σημ. 14· οὐχὶ καὶ ἀμήτορα· νόμ. 24 Π. (1, 15)· νόμ. 4· § 3 νόμ. 5 Π. (2, 4)· § 4 εἰσ. (3, 5)· νόμ. 4 Π. (38, 6).

12) Νόμ. 12 πανδ. (1, 5) συνδ. νόμ. 3 § 11, 12 πανδ. (38, 16)· νόμ. 9 βασ. (46, 1)· νόμ. 16 ἐδ. 6, 7 βασ. (45, 1). Περὶ τῆς φαινομένης ἀσυμφωνίας μεταξὺ τοῦ νόμ. 12 πανδ. (1, 5) καὶ νόμ. 3 § 12 πανδ. (38, 16) ἴδ. Σαβιν. Δ', 339. Winds. § 56 b σημ. 3. Διογέν. Λαέρτ. Η', α' § 27 «μορφοῦσθαι δὲ τὸ μὲν πρῶτον παγὲν ἐν ἡμέραις 40· κατὰ δὲ τοὺς τῆς ἁρμονίας λόγους ἐν ἑπτὰ ἢ ἐννέα ἢ δέκα τὸ πλεῖστον μησὶ τελειωθὲν ἀποκυΐσκεσθαι τὸ βρέφος».

13) Νόμ. 6 πανδ. (1, 6)· νόμ. 29 § 1 πανδ. (22, 3)· νόμ. 11 § 9 (48, 5). Ἡ ἀπόδειξις πρέπει νὰ στρέφηται εἰς τοῦτο, ὅτι καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα, ἐξ οὗ ἡ νομιμότης τοῦ γεννηθέντος συνάγεται, δὲν εὑρέθησαν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἡ μήτηρ τοῦ παιδὸς μετὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς (Winds. σημ. 2). Δὲν ἀρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μὴ γνησιότητος τὸ ἄωρον τοῦ τέκνου. Ἀρχεῖον τοῦ Seuffert Η', 324, ΙΓ', 163. Arndts § 39 σημ. 2.

14) Σχόλ. ὑπὸ τοῦ νόμ. 2 § 3 βασ. (45, 3) σ. 520 τόμ. 4. Νόμ. 4 § 3 πανδ. (38, 10)· affines sunt viri et uxoris cognati· «ἀγχιστεία ἐστὶν οἰκειότης προσώπων ἐκ γάμων ἡμῖν συνημμένη συγγενείας ἐκτός» (Θεόφ. Α', ι', § 6. Zhishman σ. 291 σημ. 1). Διατοῦτο οὔτε ἡ μεταξὺ τῶν συζύγων σχέσις εἶναι ἀγχιστεία, ἂν καὶ καταχρηστικῶς ἐνίοτε καλεῖται καὶ αὕτη τῷ ὀνόματι τούτῳ (νόμ. 38 § 1 πανδ. 22, 1· νόμ. 3 πανδ. 12, 4· νόμ. 84 πανδ. 23, 3 καὶ νόμ. 5 κώδ. 6, 24. Glück ΚΓ', 222), οὔτε ἡ μεταξὺ τῶν συγγενῶν τῶν δύο συζύγων, ἡ τὴν σήμερον συμπενθερία κοινῶς καλουμένη. Ἡ ἀγχιστεία δὲ προϋποθέτει νομικῶς ἀνεγνωρισμένην συγγένειαν καὶ ἔγκυρον γάμον (νόμ. 7, 4 § 8 πανδ. 38,

θμοῦνται κατὰ τοὺς βαθμοὺς τῆς συγγενείας,[15] τουτέστιν ὃν ἂν ἐγὼ βαθμὸν συγγενείας ἔχω πρός τινα, τὸν αὐτὸν ἔχει πρὸς τοῦτον βαθμὸν ἀγχιστείας ἡ σύζυγός μου. Ὑπάρχει δὲ καὶ ἐνταῦθα ἡ ἀνιοῦσα καὶ κατιοῦσα γραμμή, ὡς

---

10), δὲν ἐκτείνεται εἰς τοὺς ἀγχιστεῖς τῆς θετῆς οἰκογενείας (νόμ. 4 § 10 πανδ. αὐτ.) καὶ καταργεῖται διὰ τῆς διαλύσεως τοῦ γάμου (§ 6, 7 εἰσηγ. 1, 10)· τὰ γαμικὰ ὅμως κωλύματα διαμένουσι. Θεοφ. Α', ι' § 6· νόμ. 2 βασ. (28, 5).

Ὡς πρὸς τὰ γαμικὰ κωλύματα ἐπιρροὴν ἔχει καὶ ἡ καλουμένη *τριγένεια*, ἤτοι ἡ διὰ δύο γάμων *τρία* γένη συνδέουσα· (δύο γάμοι συνδέουσι τρία γένη· τὰ δύο εἰς τὰ ἄκρα γένη συνδέονται διὰ τρίτου γένους ἐν τῷ μέσῳ κειμένου. Οἱ συγγενεῖς λοιπὸν τῶν ἐν τοῖς ἄκροις γενῶν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους σχέσιν τριγενείας· ὥστε αὕτη εἶναι σχέσις μεταξὺ προσώπων *δύο* γενῶν διὰ *τρίτου* ἐν τῷ μέσῳ γένους γαμικῶς συνδεομένων. Διὰ δύο γαμικῶν κρίκων συνάπτονται τρία γένη)· οἷα ἐστὶν ἡ σχέσις τοῦ ἑνὸς συζύγου ἢ τῶν ἐξ αἵματος συγγενῶν αὐτοῦ πρὸς τὸν σύζυγον τοῦ ἐξ αἵματος συγγενοῦς τοῦ ἑτέρου· (π. χ. δύο σύγγραμβροι)· ἔτι ἡ σχέσις τινὸς πρὸς τὸν σύζυγον τοῦ ἐξ ἀγχιστείας συγγενοῦς του· (π. χ. ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρός τινος μετὰ τὸν θάνατον τῆς ἀδελφῆς συνάπτει ἄλλον γάμον, ἢ ἡ μητρυιὰ αὐτοῦ συνάπτει μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς νέον γάμον)· ὡσαύτως ἡ σχέσις τῶν ἐξ αἵματος συγγενῶν δύο προσώπων συζευχθέντων τὸ αὐτὸ πρόσωπον, (οἷον ὁ ἀδελφός μου λαμβάνει εἰς σύζυγον τὴν Μαρίαν· μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ Μαρία ὑπανδρεύεται τὸν Πέτρον)· ὅρα καὶ παραδείγ. ἐν Προχειρ. ηὐξ. σ. 87 καὶ 101 § 121—130. Σύνοψ. μικ. σ. 224 σημ. 20. Σύνταγ. Κανόν. ϛ', 133. Ἡ τριγένεια καλεῖται ὑπὸ τῶν τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας συγγραφέων affinitas secundi generis. Ἔχουσι δὲ καὶ tertii generis affinitatem, τὴν παραγομένην διὰ τοῦ γάμου συγγενῶν ἐκ τριγενείας· π. χ. ὁ σύγγραμβρός τινος, ἀποθανούσης τῆς γυναικός του, ἔρχεται εἰς δεύτερον γάμον· τούτου ἡ γυνὴ πρὸς τὸν πρῴην σύγγραμβρόν του εἶναι affinis tertii generis. Glück. ΚΓ', 379. Καὶ Πηδάλ. 750. Zhishman σ. 347. Göschen Α', 197.

15) Ἐπὶ τῆς ἀγχιστείας δὲν ὑπάρχουσι κυρίως βαθμοὶ (gradus affinitatis nulli sunt. νόμ. 4 § 5 πανδ. 38, 10)· ἀλλὰ κατ' ἀναλογίαν τῆς συγγενείας παραλαμβάνονται καὶ ἐνταῦθα βαθμοὶ (νόμ. 5 πρ. πανδ. 47, 10 . . . propiusve eorum quemquam ea cognatione affinitateve attinget). Glück σ. 450. Zhishman σελ. 299.

καὶ ἡ πλαγία. [16]

ε') ἡ νομικὴ σημασία τῆς τε συγγενείας καὶ τῆς ἀγχιστείας ἀναδείκνυται κυρίως μὲν ἐν τῷ οἰκογενειακῷ δικαίῳ καὶ ἐν τῷ κληρονομικῷ, [17] ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις περιστάσεσιν. [18]

5) κατοικία.

§ 21. Ἡ κατοικία, ἤτοι ὁ τόπος ὁ χρησιμεύων ὡς τὸ κέντρον τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκιακῶν τοῦ ἀνθρώπου σχέσεων καὶ ἀναφορῶν, [1] ἐπιρροὴν ἔχει καὶ ἐν τῷ ἀστυκῷ δικαίῳ καθ' ὅσον κατ' αὐτὴν ὡςεπιτοπλεῖστον ὁρίζονται οἱ διέποντες τὰς τοῦ προσώπου ἰδιωτικὰς σχέσεις νόμοι. [2]

---

16) Τῆς ἀνιούσης γραμμῆς ἀγχιστεῖς εἰσιν ὁ πενθερὸς καὶ ἡ πενθερὰ (ἑκυρός, ἑκυρὰ εἶναι κυρίως ὁ τοῦ ἀνδρὸς πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ), ὁ μέγας πενθερός, ἡ μεγάλη πενθερά· ὡσαύτως ὁ μητρυιός, ἡ μητρυιά· τῆς κατιούσης, ὁ γαμβρὸς καὶ ἡ νύμφη· ὁμοίως ὁ πρόγονος καὶ ἡ προγόνη (ἤγουν τὰ ἐκ προτέρου γάμου τέκνα τοῦ ἑτέρου συζύγου). Τῆς πλαγίας γραμμῆς ἀγχιστεῖς εἰσιν ὁ ἀνδράδελφος (δαὴρ παρ' Ὁμήρῳ), ἡ ἀνδραδέλφη (γάλως παρ' Ὁμήρῳ), ὁ γυναικάδελφος, ἡ γυναικαδέλφη· νόμ. 4 § 4—6 πανδ. (38, 10).

17) Ἡ συγγένεια καὶ ἡ ἀγχιστεία εἰς ὡρισμένον βαθμὸν ἀποτελοῦσι κώλυμα γάμου· προσέτι ἡ συγγένεια παρέχει κληρονομικὰ καὶ ἐπιτροπικὰ δίκαια.

18) Π. χ. Οἱ συγγενεῖς ἢ ἀγχιστεῖς μέχρις ὡρισμένου βαθμοῦ εἰσιν ἐξαιρετέοι μάρτυρες· πολ. 324 § 6, 7.

1) Νόμ. 7 κώδ. (10, 39)· νόμ. 203 πανδ. (50, 16)· νόμ. 17 § 13· νόμ. 27 § 1 πανδ. (50, 1)· ἀστ. κώδ. ἀρ. 91—94. Cicer. pro Archia pœta § 9· at domicilium Romæ non habuit is, qui tot annis ante civitatem datam sedem omnium rerum ac fortunarum suarum Romæ collocavit?

2) Ἡ κατοικία ἔχει ἐπιρροὴν οὐ μόνον ἐν τῇ πολιτικῇ δικονομίᾳ (ἐγχειρίδ. § 31), ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἀστυκῷ δικαίῳ ὑπὸ διαφόρους ἐπόψεις· π. χ. ὡς πρὸς τοὺς διέποντας τὰς ἐννόμους τινὸς σχέσεις νόμους, ἔτι ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἀπουσίας ἐπὶ τῆς κτητικῆς παραγραφῆς κτλ. Τὰ περὶ κατοικίας ἐκτίθενται πλατύτερον ἐν τοῖς §§ 30—33 τοῦ ἐμοῦ ἐγχειριδίου.

6) Θρησκεία.

§ 22. Τὸ ρωμ. δίκαιον λίαν δυσμενεῖς περιέχει διατάξεις κατὰ τῶν μὴ πιστευόντων εἰς τὴν ὀρθόδοξον χριστιανικὴν θρησκείαν.[1] Τὴν σήμερον ὅμως ἡ διαφορὰ τοῦ θρησκεύματος οὐδεμίαν σχεδὸν ἔχει ἐπιρροήν. Ἐκ τῶν κληρικῶν οἱ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος ὑπεβλήθησαν εἴς τινας τὴν περιουσίαν ὁρῶντας περιορισμούς.[2]

Β') Περὶ νομικῶν προσώπων.[1)]

α') Ὁρισμὸς καὶ εἴδη.

§ 23. Ὑπάρχουσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ σκοποὶ καὶ χρεῖαι κοινωνικαὶ διὰ τῆς κατασκευῆς νομικῶν προσωπικοτήτων

---

1) Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν τῷ ρωμαϊκῷ κράτει οἱ τῆς προτέρας πίστεως λάτραι, ἤγουν οἱ ἐθνικοὶ (pagani) φυσικὸν ἦτο νὰ ὑποστῶσι διωγμοὺς ἀπὸ μέρους τῆς νομοθεσίας· ὁμοίους διωγμούς, καὶ μάλιστα σκληροτέρους, ὑπέστησαν οἱ ἰουδαῖοι, ἔτι οἱ αἱρετικοὶ καὶ οἱ ἀποστάται. Πρβ. Κώδ. (1, 5) de haeretices (1, 7)· de apostatis (1, 11)· de paganis. Σύνταγ. Κανόν. ς', 54, 74, 173. Γ', 364. Τὴν σήμερον περιορισμοί τινες ὑπάρχουσι μόνον περὶ τὸν γάμον.

2) Σύνταγ. Κανόν. Β', 667· ς', 395. Ὁ γάμος ἀπαγορεύεται αὐτοῖς· αὐτ. Α', 210, 258. Β', 254, 256, 409. Δ', 145. Τὰ τῆς περιουσίας τῶν μοναχῶν ρυθμίζουσιν αἱ Νεαρ. ε' κεφ. 5. Νεαρ. ρκγ' κεφ. 38. Νεαρ. Λέοντ. ε'. Κατωτ. § 101 σημ. 10, β' § 116 σημ. 13.

1) Σαβιν. Β', 235. Pfeifer, die Juristis. Personen. Tübingen. 1847. Uhrig, die jurist. Personen. Dilingen 1854. Zitelmman, Wesen der jurist. Personen. Leipzig 1873. Böhlau ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς ἀστ. Πράξ. τόμ. 56 σ. 350.

Ὁ ἄνθρωπος πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἐπιγείου προορισμοῦ αὐτοῦ ἔχει χρείαν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς φύσεως ἀγαθῶν· διατοῦτο ἡ νομοθεσία ἀνεγνώρισεν αὐτῷ διαφόρους καὶ ποικίλας ἐξουσίας ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν τούτων, ἀποτελούσας τὸ σύνολον τῶν χρηματικῶν δικαίων του, *τὴν περιουσίαν του*. Ἡ περιουσία λοιπὸν ἑκάστου ἀνθρώπου χρησιμεύει εἰς πλήρωσιν τῶν ἀτομικῶν αὐτοῦ χρειῶν· ὅσον δὲ πλουσιωτέρα τυγχάνει αὕτη, καὶ συνετῶς δαπανᾶται, τόσον τελειότερον καὶ αἱ χρεῖαι θεραπεύονται.

κάλλιον κατορθούμεναι. Αἱ προσωπικότητες δὲ αὗται, αἱ διὰ ταύτας μόνον τὰς χρείας καὶ τούτους τοὺς σκοποὺς ὑπάρχουσαι, εἰσὶ **τὰ νομικὰ πρόσωπα**, ἅτινα, κατ' εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τοῦ δικαίου πεπλασμένα, δὲν ἔχουσι φυσικὴν ὕπαρξιν ἀλλὰ νοητὴν ἁπλῶς.

Ἐκ τῆς οὐσίας ταύτης τοῦ νομικοῦ προσώπου ἐκπηγάζουσιν αὗται αἱ θεμελιώδεις ἀρχαί. Τὸ νομικὸν πρόσωπον

Πλὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ ὑπάρχουσι σκοποὶ καὶ χρεῖαι κοινωνικαὶ οὐ μό-
νον διάφοροι, ἀλλὰ καὶ ὑπέρτεραι καὶ διαρκέστεραι τῶν χρειῶν τοῦ καθ'
ἕκαστον ἀνθρώπου. Ἐπομένως ἔχουσι καὶ οἱ κοινωνικοὶ οὗτοι σκοποὶ ἢ
αἱ χρεῖαι ἀνάγκην τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν, ὅπερ ἐστὶν ἔχουσιν ἀνάγ-
κην περιουσίας, ὡρισμένης κυρίως καὶ μόνον πρὸς πλήρωσιν τῶν χρειῶν
τούτων. Ὅθεν ἡ τοιαύτη περιουσία, ὡς χρησιμεύουσα πρὸς πλήρωσιν
κοινωνικῆς χρείας εἴτε κοινωνικοῦ σκοποῦ, λέγομεν ὅτι *ἀνήκει* εἰς τὸν
σκοπὸν τοῦτον, ὅτι *εἶναι περιουσία* τοῦ σκοποῦ τούτου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ
ἄνθρωπος ὡς ἔχων δίκαια καὶ περιουσίαν καλεῖται πρόσωπον, κατε-
σκευάσθη καὶ ἐνταῦθα, καθ' ὁμοίωσιν τοῦ ἀνθρώπου, προσωπικότης κλη-
θεῖσα, πρὸς διαστολὴν αὐτοῦ, *νομικὸν πρόσωπον*. Συγγραφεῖς τινες νεω-
τεριστικοὶ (Brinz Pandekten σ. 979) ἀπορρίπτουσι τὴν ὀνομασίαν ταύ-
την καὶ προτείνουσιν εἰς ἀντικατάστασιν ἄλλην, ἤγουν θέλουσι νὰ ὀνο-
μάζηται ἡ περιουσία αὕτη *περιουσία σκοποῦ* (Zweek vermögen). Κατ'
αὐτοὺς δηλαδὴ προσώπων μὲν ὑπάρχει ἓν μόνον εἶδος, ὁ ἄνθρωπος,
περιουσιῶν ὅμως ὑπάρχουσι *δύο* εἴδη, *περιουσία ἀνθρώπου* καὶ *περι-
ουσία σκοποῦ*, ὅπερ ἐστὶν ὑπάρχουσι περιουσίαι ἐμπρόσωποι καὶ περι-
ουσίαι ἀπρόσωποι. Ἡ ἔποψις αὕτη τῆς περιουσίας εἶναι μὲν ἴσως ἡ
λογικωτέρα, ἀντίκειται ὅμως εἴς τε τὰς πηγὰς (νόμ. 22 Βασ. 26, 1·
ἡ κληρονομία προσώπου τάξιν ἐπέχει, ὥσπερ ἡ πόλις καὶ ἡ κοινωνία)
καὶ εἰς τὰ ἀνέκαθεν παραδεδεγμένα, ἀποτελεῖ δὲ ἄλλως καὶ ἁπλῆν ὀνό-
ματος ἀλλαγήν. Ἕνεκα τούτου καὶ ὀλίγους ἀριθμεῖ τοὺς θιασώτας.
Vanger § 53. Winds. § 49 σημ. 2. Arndts § 41 σημ. 3. Randa,
Besitz § 12 σημ. 13.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων προκύπτει ὅτι νομικὸν πρόσωπον εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ δικαίου κατεσκευασμένον ὄν, τὸ νοητὴν ἁπλῶς καὶ οὐχὶ ὑλικὴν ὕπαρξιν ἔχον. Τὸ ὑλικὸν δὲ καὶ ὁρατὸν αὐτοῦ μέρος εἶναι ἡ περιουσία καὶ οἱ παριστῶντες τὴν θέλησιν αὐτοῦ ἄνθρωποι. Ὅθεν ματαιολογία ὅλως ἀποβαίνει ἡ πολλὴ ἔρις περὶ τὸ ἐρώτημα· *ποῖον* εἶναι τὸ ἐν τῷ νομικῷ προσώπῳ προσωποποιούμενον; *ποῖον* εἶναι τὸ ὑποκείμενον τῶν

α') ἔχει προσωπικότητα οὐχὶ δι' ἑαυτό, ὡς ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ χάριν τοῦ σκοποῦ δι' ὃν ὑπάρχει· μέχρι λοιπὸν τοῦ σκοποῦ τούτου ἡ προσωπικότης αὐτοῦ ἐκτείνεται. [2]

β') ἔχει ὡς ἄνθρωπος σῶμα καὶ ψυχὴν δι' ὧν ἐνεργεῖ, ἀλλὰ κατὰ τρόπον κατασκευαστὸν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ πρόσφορον. [3]

δικαίων καὶ ὑποχρεώσεων τοῦ νομικοῦ προσώπου; Πρβ. Kierulff σ. 130, 146. Unger ἐν τῇ Kritische Ueberschau ς', 158.

2) Διατοῦτο τὸ νομικὸν πρόσωπον δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ κολάσιμον πρᾶξιν κατὰ τὴν ὀρθοτέραν καὶ ἐπικρατεστέραν τὴν σήμερον γνώμην (Σαβιν. Β' 310. Unger Α' 328, 341. Vanger. § 55· ἐναντίος ὁ Sintenis pract. Civilr. § 15 σ. 123 σημ.). Τῳόντι τὸ νομικὸν πρόσωπον ὡς ἐν τῇ ἰδέᾳ ὑπάρχον οὔτε ψυχὴν ἔχει, οὔτε σῶμα, ἐπομένως ἐνταῦθα δὲν δύναται νὰ γείνῃ λόγος περὶ πράξεων. Τὸ νομικὸν πρόσωπον δὲν ἔχει ἱκανότητα τοῦ πράττειν· μόνον δέ, καθὸ ἔχον περιουσίαν χρήζουσαν διοικήσεως (ἤτοι αὐξήσεως καὶ μεταβολῆς), ἔχει χρείαν ἀντιπροσώπων, ἤτοι ἀνθρώπων ἐπιχειρούντων δι' αὐτὸ δικαιοπραξίας καὶ παριστώντων ἐπομένως τοῦ νομικοῦ προσώπου τὴν θέλησιν· ἀλλ' ἡ θέλησις τῶν ἀντιπροσώπων λογίζεται θέλησις τοῦ νομικοῦ προσώπου *μόνον ἐφ' ὅσον περιορίζεται* ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀντιπροσωπείας· ἔξω τῶν ὁρίων τούτων δὲν εἶναι θέλησις τοῦ νομικοῦ προσώπου, ἀλλὰ θέλησις τῶν ἐκδηλούντων αὐτὴν ἀνθρώπων, τούτους μόνον ἕνεκα τούτου εὐθύνουσα. Πλὴν ἰσχύει καὶ ἐνταῦθα ὁ κανών, ὅτι δέον νὰ ἐπιστρέφηται τὸ ἀδίκως κτηθέν· ἄρα καὶ τὸ νομικὸν πρόσωπον, ἐὰν ἐξ ἀδίκου πράξεως τῶν ἐκπροσωπούντων αὐτὸ ἐκτήσατό τι, ὀφείλει νὰ ἀποδώσῃ αὐτό· νόμ. 15 § 1 πανδ. (4, 3)· νόμ. 4 πανδ. (43, 16)· ἐν νόμ. 9 § 1 πανδ. (4, 2) ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἀγωγῆς τοῦ φόβου οὐχὶ ὡς πρὸς τὸ *μέγεθος* τῆς ὑποχρεώσεως, ἀλλ' ὡς πρὸς τὰ ὑποχρεούμενα πρόσωπα· ὅτι δηλαδὴ ὁ ἐκ τοῦ φόβου ὠφεληθεὶς εὐθύνεται οἱοσδήποτε καὶ ἂν ἦναι. Winds. § 59 σημ. 7 Schliemann Lehre vom Zwange σ. 34. Bekker ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ Jhering ΙΒ', 120.

3) Ἐπειδὴ ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ νομικοῦ προσώπου ὡδήγησεν ἡ ἰδέα τῆς ἀπομιμήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἑπόμενον ἦτο νὰ ἀποδοθῶσι καὶ εἰς τὸ νομικὸν πρόσωπον τὰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχοντα στοιχεῖα, δηλαδὴ σῶμα καὶ ψυχή. Τὸ νομικὸν πρόσωπον ἔχει καὶ αὐτὸ θέλησιν καὶ ὄργανα πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς θελήσεώς του. Ἐπομένως εἶναι ἱκανὸν εἰς τὸ ἐπιχειρεῖν νομικὰς πράξεις. Τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ νομικοῦ προσώπου εἰσὶν οἱ ἐκπροσωποῦντες αὐτὸ ἄνθρωποι. Πλὴν οὐχὶ πᾶν ὅ,τι

γ΄) δύναται νὰ ἔχῃ περιουσίαν (μάλιστα δ' ἐπὶ τούτῳ κυρίως ἐπλάσθη ἵνα ἔχῃ περιουσίαν) καὶ πᾶν δίκαιον, ὅπερ ἡ ἰδιαιτέρα αὐτοῦ οὐσία ἐπιτρέπει. [4]

δ΄) ὁ σκοπὸς τοῦ νομικοῦ προσώπου συνήθως μέν ἐστι κοινωνικός, [5] ἀλλὰ καὶ ἰδιωφελὴς ὑπὲρ τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὸ ἀνθρώπων μόνον ἐπιδιωκόμενος. [6]

θέλουσιν οὗτοι λογίζεται τοῦ νομικοῦ προσώπου θέλησις, ἀλλὰ μόνον ὅ,τι θέλουσιν ἐντὸς τῶν τεθειμένων τῷ νομικῷ προσώπῳ ὁρίων (σημ. 2).

Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Brinz, καθ' ἣν ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχει πρόσωπον, ἀλλὰ περιουσία διοικουμένη ἐπιτροπικῶς, δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη τῆς δημιουργίας ταύτης.

4) Τὸ νομικὸν πρόσωπον δὲν ἔχει ὑλικὸν σῶμα, λοιπὸν οὐδὲ τὰς παρομαρτούσας τῷ σώματι σχέσεις τὰς ἐκ τῆς οἰκογενείας ἀπορρεούσας, οἷον γάμον, πατρικὴν ἐξουσίαν κλ. Ἐξουσίαν δεσποτικὴν (potestas in servum) ἠδύνατο κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον νὰ ἔχῃ, διότι οἱ δοῦλοι ἀνῆκον μᾶλλον εἰς τὴν περιουσίαν ἢ εἰς τὴν οἰκογένειαν (Arndts § 41 σημ. 4. Keller Pand. § 37). Δίκαια ὅμως περιουσίας παντὸς εἴδους δύναται νὰ ἔχῃ (ἐμπράγματα δίκαια, ἀπαιτήσεις ὡς καὶ ὑποχρεώσεις ἐνοχικὰς) καὶ ν' ἀποκτήσῃ αὐτὰ δι' ὧν τρόπων ἀποκτῶνται καὶ ὑπὸ τῶν φυσικῶν προσώπων (π. χ. διὰ καταλήψεως, παραγραφῆς, κληρονομήσεως κλπ.)· νόμ. 6 § 1 πανδ. (1, 8)· νόμ. 1 πρ. πανδ. (49, 14).

5) Ὁ κοινωνικὸς σκοπὸς πρὸς ὃν τείνει τὸ νομικὸν πρόσωπον ἢ ὁρᾷ ἐν γένει τὴν κοινωνικότητα τοῦ ἀνθρώπου (ὡς εἶναι ὁ τοῦ κράτους, τῶν δήμων, τῶν σωματείων), ἢ εἶναι σκοπὸς θρησκευτικός, φιλανθρωπικός, ἐπιστημονικός.

6) Ἡ ἕνωσις πολλῶν ἀνθρώπων πρὸς ἐπιδίωξιν σκοποῦ τινος κοινῆς ὠφελείας ἢ περιέχει τὰ στοιχεῖα συνήθους ἑταιρίας, ἧς τὰ καθ' ἕκαστα ἐξηγοῦνται ἐν τῷ ἐνοχικῷ δικαίῳ, ἢ ἀποτελεῖ συνεταιρισμόν, δηλ. ἀνώνυμον ἐμπορικὴν ἑταιρίαν, ἢ τέλος σωματεῖον, πρός τινα σκοπὸν (θρησκευτικόν, φιλανθρωπικόν, ἐπιστημονικὸν) συνεσταμένον. *Φέρουσι τὰ προσόντα νομικοῦ προσώπου πᾶσαι αἱ ἑνώσεις αὗται;* Ὅτι αἱ κοιναὶ ἑταιρίαι δὲν ἀποτελοῦσι νομικὸν πρόσωπον οὐδεὶς ὑπάρχει ὁ ἀμφιβάλλων. Ἐπίσης δὲν ἀμφιβάλλεται ὅτι τὰ σωματεῖά εἰσι νομικὰ πρόσωπα· ἀλλ' ὡς πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς ἰσχυρὰ ὑπάρχει διαφωνία μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων· τινὲς θεωροῦσιν αὐτοὺς ἑταιρίας ἁπλᾶς κατά τινα τροποποίησιν, ἄλλοι δὲ κατατάσσουσιν αὐτοὺς εἰς τὰ νομικὰ πρόσωπα· ἡ δευτέρα δόξα φαίνεται ἡ ἐπικρατήσουσα· διότι πράγματι φέρουσι μᾶλλον τὰ προσόντα τοῦ νομικοῦ προσώπου οἱ τοιοῦτοι συνεταιρισμοί.

ε') ὁ μὲν ἄνθρωπος γεννᾶται καὶ ἀποθνήσκει κατὰ νόμους φυσικούς, τὸ δὲ νομικὸν πρόσωπον, κατὰ κανόνας νομικούς. 7

Ὑπάρχουσι κυρίως δύο εἴδη νομικῶν προσώπων, τὰ ἐν

Ὁμοιότητες δὲ τούτων εὑρίσκονται καὶ ἐν τῷ ρωμ. δικαίῳ, οἷαι αἱ societates publicanorum, s. aurifodinarum, argentifodinarum salinarum· νόμ. 101 βασ. (8, 2). «Οὐ πᾶσιν ἐφεῖται ποιεῖν ἑταιρείας ἢ συστήματα ἢ σωματεῖα ἀλλ' ἐπὶ δημοσίων τελῶν καὶ μετάλλων ἀργύρου καὶ χρυσοῦ καὶ ἁλικῶν καὶ μαγκίπων (ἀρτοκόπων) καὶ ναυκλήρων· καὶ ἔξεστιν αὐτοῖς κατὰ μίμησιν τῶν πόλεων ἔχειν πράγματα κοινὰ κλ.» νόμ. 59 πρ. πανδ. (17, 2)· νόμ. 3 § 4 πανδ. (37, 1)· νόμ. 34 πανδ. (47, 2). Arndts § 42 σημ. 3. Windscheid § 58 σημ. 5.

Τὸ ἰδιάζον εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τούτους ἐστὶν ὅτι δὲν ἐφαρμόζεται ἐπ' αὐτῶν κυριολεκτικῶς ὁ κανών· quod universitati debetur singulis non debetur ; quod universitas debet singuli non debent.

7) Πρὸς σύστασιν νομικοῦ προσώπου ἀπαιτεῖται πρῶτον μὲν ἐξωτερικὴ παραγωγὴ ὑποστάσεως, ἐν ᾗ τὸ νομικὸν πρόσωπον ἐνσαρκοῦται (δημιουργία τοῦ νομικοῦ προσώπου)· ἔπειτα δὲ νομικὴ διάταξις, γενικὴ ἢ εἰδική, προσωπικότητα εἰς τὴν τοιαύτην ἐνσάρκωσιν ἀποδίδουσα. Ἀλλὰ περὶ τοῦ δευτέρου οὐκ εἰσὶ πάντες σύμφωνοι. Τινὲς δοξάζουσιν ὅτι πρὸς σύστασιν νομικοῦ προσώπου, ἰδίως σωματείου, ἀπαιτεῖται πάντοτε εἰδικὴ ἔγκρισις τῆς κυβερνήσεως. Κατὰ τὴν ἡμετέραν νομοθεσίαν, τὴν ἐπὶ ἐλευθέρων κοινωνικῶν βάσεων θεμελιουμένην (Συντάγμ. ἄρθρ. 11) καὶ πάντα τὰ εἴδη τῶν νομικῶν προσώπων γενικῶς ἀναγνωρίζουσαν (δήμους, κοινότητας, σωματεῖα, καθιδρύματα, ὀρφανοτροφεῖα, πτωχοκομεῖα, νοσοκομεῖα· πολ. δικ. 1, 17, § 3, 364—67, 480, 588, § 1, 755, 785· διάταγ. τῆς 12 μαΐου 1835 περὶ τῆς ἐν δικαστηρίῳ παραστάσεως τοῦ δημοσίου κλπ. διάταγ. τῆς 1 δεκεμ. 1836· ἄρθρ. 114—116 τοῦ περὶ δήμων νόμου), πρέπει νὰ τεθῇ ὡς κανὼν ὅτι πρὸς σύστασιν νομικοῦ προσώπου δὲν ἀπαιτεῖται εἰδικὴ ἔγκρισις τῆς κυβερνήσεως. Διότι ἐπὶ τῆς συστάσεως νομικοῦ τινος προσώπου μόνον συμφέρον ἔχει τὸ κράτος νὰ πληροφορῆται περὶ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ καὶ νὰ μανθάνῃ μήπως οὗτος ἀντίκειται εἰς τὰς καθεστώσας βάσεις τῆς πολιτείας ἢ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, εἰς τὰ δόγματα τῆς ἠθικῆς ἢ τῆς δικαιοσύνης· ἀλλὰ τὸ συμφέρον τοῦτο, ὅπερ εἶναι ἁπλοῦν συμφέρον δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας, δικαιολογεῖ μόνον τὸ δικαίωμα τῆς κυβερνήσεως τοῦ ν' ἀπαιτῇ τὴν κοινοποίησιν τοῦ καταστατικοῦ τοῦ νομικοῦ προσώπου· πέραν τούτου δὲν δικαιολογεῖται ἡ παρέμβασις τῆς κυ-

ὁμάδι ἀνθρώπων καὶ τὰ ἐν ὁμάδι πραγμάτων συνιστάμενα.[8]

Νομικὰ πρόσωπα ὑπὸ τῆς πολιτείας ἀνεγνωρισμένα εἰσὶ ταῦτα:

1) ὁ **φίσκος**, τουτέστιν ἡ πολιτεία ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς αὐτῆς σχέσεσιν, ὡς πρόσωπον δηλαδὴ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου παρισταμένη. Ἡ νομοθεσία ἑκάστου ἔθνους ὁρίζει τὸ σχῆμα τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ φίσκου· παρ' ἡμῖν ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ γενικός ἐστιν ὁ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπουργός·[9] ἀπολαύει δὲ οὐ μόνον πλήρους τῆς περὶ τὸ ἔχειν δίκαια ἱκανότητος,[10] ἀλλὰ καὶ πολλῶν προ-

---

βερνήσεως μόνον αἱ ἀνώνυμοι ἐμπορικαὶ ἑταιρίαι χρήζουσιν εἰδικῆς ἐγκρίσεως (Ἐμπ. νόμ. 37)· ἐναντίαν ἀποφαίνονται γνώμην ὁ Καλλιγᾶς (§ 203) καὶ ὁ Παπαρρηγόπουλος (§ 163, 164). Περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου πρβ. Windscheid § 60, σημ. 1. Unger ἐν τῇ Kritische Uberschau ϛ', 147, τοῦ ἰδίου System Α', 339. Arndts § 44.

8) Τὰ πρῶτά εἰσιν universitates personarum, τὰ δεύτερα universitates bonorum (Unger σ. 317). Περὶ τοῦ Φίσκου δὲν εἶναι πάντες σύμφωνοι εἰς τίνα τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν ἀνήκει· ἀλλὰ κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην, μάλιστα ἐπὶ δημοκρατικῶν καὶ συνταγματικῶν πολιτειῶν, οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ Φίσκος ὑπάγεται εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν. Vanger. § 53. Unger σ. 327.

9) Διάταγ. τῆς 3 ἀπριλ. 1833 περὶ σχηματισμοῦ καὶ καθηκόντων τοῦ ὑπουργείου τῶν οἰκονομικῶν (Ἐγχειρίδ. § 58 σημ. 14). Ἡ ἐξουσία ὅμως τοῦ ὑπουργοῦ τούτου περὶ τὴν διοίκησιν τῆς δημοσίας περιουσίας δὲν εἶναι ἀποκλειστική, οὐδὲ ἀπεριόριστος. Αἱ διάφοροι διαχειρίσεις τῆς δημοσίας περιουσίας (stationes fisci) δὲν ἀπετέλουν κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ἴδια νομομικὰ πρόσωπα (Keller Pand. § 36 σημ. 2, 3)· δὲν ἐπετρέπετο ὅμως ὅ,τι τις ὤφειλεν εἰς ἓν ταμεῖον νὰ τὸ συμψηφίσῃ πρὸς ὅ,τι εἶχε λαμβάνειν παρ' ἄλλου ταμείου (νόμ. 1 κώδ. 4, 31· νόμ. 2 κώδ. 8, 43). Κατὰ τὸν νόμον περὶ δημοσίου λογιστικοῦ (ἄρθρ. 84) ἐπιτρέπεται τῷ ὀφειλέτῃ τοῦ δημοσίου νὰ καταβάλῃ τὸ χρέος του εἰς ταμεῖον ἄλλο ἢ ἐκεῖνο παρ' ᾧ εἶναι ἐγγεγραμμένος.

10) Ὁ φίσκος δύναται ν' ἀποκτήσῃ παντὸς εἴδους δίκαια περιουσίας καὶ νὰ συνομολογῇ παντὸς εἴδους συμβάσεις (σημ. 4 τοῦ § τούτου). Ἐφαρμόζονται δὲ καὶ εἰς αὐτὸν αἱ γενικαὶ διατάξεις τοῦ δικαίου· π. χ·

νομίων. [11]

2) αἱ **κοινότητες** καὶ τὰ **σωματεῖα** (universitates, corpora), τουτέστιν αἱ ἐν τῇ πολιτείᾳ ὑφιστάμεναι ὁμάδες ἀνθρώπων ἐπὶ ὡρισμένῳ σκοπῷ συντεταγμένων. [12]

3) οἱ **εὐαγεῖς οἶκοι** (piæ causæ) καὶ ἄλλα ἱδρύματα, ἤγουν περιουσίαι ἐπὶ σκοπῷ εὐσεβεῖ ἢ ἐν γένει φιλανθρώπῳ ὡρισμέναι.

4) ἡ **ἐκκειμένη κληρονομία** (hereditas jacens), ἤτοι ἡ συνέχουσα τὴν ἀπροσέλευτον κληρονομίαν προσωπικότης. [13]

νόμ. 3 κώδ. (10, 8)· νόμ. 2 κώδ. (4, 12). Böcking σ. 300 σημ. 8. Ἀμφίβολος εἶναι ἡ σημασία καὶ ἔκτασις τοῦ κανόνος· ἐν τοῖς ἀμφιβόλοις κατὰ τοῦ δημοσίου δεῖ ἀποκρίνεσθαι (νόμ. 9 βασ. 56, 2). Puchta Vorlesungen § 26 σημ. 1 Böcking § 65 σημ. 9. Ὅρα ἑρμηνείαν τινὰ αὐτοῦ ἐν Π. Πείρᾳ λϛ' § 13.

11) Π. χ. τὰ χρέη τοῦ δημοσίου παραγράφονται μετὰ πενταετίαν (ἄρθρ. 69 νόμ. περὶ δημοσ. λογιστικοῦ)· ἡ κατ' αὐτοῦ κτητικὴ παραγραφὴ εἶναι τριακονταετής· τινὲς ἀπαιτήσεις του ἔχουσι προνόμιον (πολ. ἄρθρ. 940 § 7)· εἰς τὰς δίκας του ἀγορεύει ὁ εἰσαγγελεὺς (πολ. 588 § 1)· ἔχει τὴν εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασιν κατὰ τελεσιδίκων ἀποφάσεων ἕνεκα κακῆς ὑπερασπίσεως (Ἐγχειρ. § 240 σημ. 7, 8)· ἔχει ἐξαιρετικὴν διαδικασίαν περὶ τὴν ἀναγκαστικὴν εἴσπραξιν τῶν ἀπαιτήσεών του (νόμ. υλϛ' τοῦ 1871)· ὅρ. καὶ νόμ. 17 § 5, 6· νόμ. 43 πανδ. (22, 1)· νόμ. 43 πανδ. (49, 14)· νόμ. 1 κώδ. (11, 6)· ἄρθρ. 16 περὶ δ. κτημ. νόμου. Mühlenbr. § 202 σημ. 7—10. Uhrig σ. 16.

12) Αἱ κοινότητες (πόλεις, κῶμαι) εἰσὶν ἀναγκαῖαι συνοικήσεις ἀνθρώπων, ἀπόρροια τῆς κοινωνικότητος τοῦ ἀνθρώπου οὖσαι, διὸ ἐν πάσαις ταῖς πολιτείαις ὑπάρχουσι καὶ ἕνεκα τούτου φέρουσι δημόσιον χαρακτῆρα. Τὰ σωματεῖα εἰσὶ σύλλογοι προαιρετικῶς συνιστάμενοι· αἱ μὲν κοινότητες ἀποτελοῦσιν ἀκίνητον προσωπικότητα, τὰ δὲ σωματεῖα δύνανται νὰ μεταβάλωσι κατοικίαν ὡς ὁ ἄνθρωπος. Unger σ. 337.

13) Ὁ Σαβινῆς δὲ ἀναγνωρίζει (§ 102 τοῦ Συστήμ.) προσωπικότητα εἰς τὴν ἐκκειμένην κληρονομίαν (hered. jacens)· ἀλλ' ἡ ἐπικρατοῦσα γνώμη εἶναι ἐναντία καὶ ὀρθῶς. Ἀφοῦ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνθρώπου ἀναγκαῖον εἶναι νὰ θεωρῆται ὅτι ἡ περιουσία αὐτοῦ δὲν καταστρέφεται, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ ὑπάρχουσα ὡς σύνολον καὶ μεθ' ὅλων

β') περὶ κοινοτήτων.

§ 24. Καλεῖται κοινότης ἐν γένει (universitas), τὸ νομικὸν ἐκεῖνο πρόσωπον, τὸ ὑπόστασιν ἐξωτερικὴν ἔχον σύνολόν τι ἀνθρώπων·[1] ὥστε ἡ κοινότης πολλαπλοῦς τίς ἐστιν ἄνθρωπος, ἰδίαν ὕπαρξιν καὶ ἴδιον προορισμὸν ἔχων, τὰ δὲ μέλη αὐτῆς οὔτε μετοχήν τινα κατὰ γενικὸν κανόνα ἔχουσιν εἰς τὴν κοινοτικὴν περιουσίαν,[2] οὔτε ἡ ἐναλ-

---

τῶν ἀποτελεσμάτων τὰ ὁποῖα ἔχουσιν αἱ περιουσίαι τῶν ζώντων ἀνθρώπων, ἕπεται ὡς ἀναγκαία συνέπεια τὸ ν' ἀποδοθῇ εἰς αὐτὴν συνεκτική τις δύναμις καὶ αὕτη εἶναι ἡ προσωπικότης· ἀλλὰ τῆς προσωπικότητος ταύτης ἡ λειτουργία εἶναι λίαν περιωρισμένη, συντήρησις τῆς κληρονομίας μέχρι τῆς ἀποδοχῆς αὐτῆς ὑπὸ τοῦ κληρονόμου. Πρβ. Unger σ. 317 σημ. 10, τοῦ ἰδίου ἐν τῇ Kritische Ueberschau ϛ' 159. Winds. αὐτόθι Α' 181. Scheurl Beiträge Α' 2. Winds. § 531 σημ. 10.

1) Unger σ. 327. Λέγοντες κοινότητα ἐννοοῦμεν πᾶν νομικὸν πρόσωπον ἐξ ἀνθρώπων συναπαρτιζόμενον, ὅπερ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καλεῖται universitas (Σαβιν. Β' 261). Κοινότης δὲ εἰδικώτερον καλεῖται τὸ ἐν χώρῳ τινὶ ἀμετακινήτως ἐγκαθεσταμένον νομικὸν πρόσωπον, ἤτοι αἱ πόλεις καὶ αἱ κῶμαι (ἀνωτ. § 23 σημ. 12). Πρὸς ταύτας τὰς ἀκινήτους κοινότητας διαστέλλονται τὰ σωματεῖα (σύλλογοι, ἀδελφότητες, συνεταιρισμοὶ κλ.), ἅπερ οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσι collegia καὶ corpora (Σαβ. Β' 260). Ὑπάρχουσι δὲ καὶ θρησκευτικαὶ κοινότητες, ἰδίως τὰ μοναστήρια (περὶ ὧν ἔπιθι Νεαρ. 120 κεφ. ϛ', § 2, 3· νόμ. 6 βασιλ. 5, 2· νόμ. 17 § 2 κώδ. 1, 2. Καὶ διάτ. τῆς 8 Ἰουλίου 1858). Ἐπὶ ἀμφοτέρων ὅμως τῶν εἰδῶν τῶν κοινοτήτων ἰσχύουσιν αἱ αὐταὶ νομικαὶ διατάξεις.

2) Νόμ. 5 Βασ. (46, 3). «Τῆς ὁμάδος εἰσὶ τὰ κοινὰ τῶν πόλεων, οἷον θέατρον, στάδιον καὶ τὰ παραπλήσια. Παυσαν. Ι', δ'. Β', 273. «Εἴ γε ὀνομάσαι τις πόλιν καὶ τούτους, οἷς γε οὐκ ἀρχεῖα, οὐ γυμνάσιόν ἐστιν, οὐ θέατρον, οὐκ ἀγορὰν ἔχουσιν, οὐχ ὕδωρ κατερχόμενον, ἀλλά . . .»· ὅθεν ὁ δοῦλος τῆς πόλεως, ὡς τῆς ὁμάδος ὢν καὶ οὐ τοῦ καθ' ἕκαστον, καὶ ὑπὲρ ἑκάστου καὶ κατ' αὐτοῦ ἐμβασάνως ἐρωτᾶται». Ἀπηγορευμένον ἦν τὸ μαρτυρεῖν τὸν δοῦλον κατὰ τοῦ δεσπότου· ἀλλ' οἱ δοῦλοι τῆς κοινότητος ἠδύναντο νὰ ἐξετασθῶσιν ὑπὲρ ἢ κατὰ τῶν μελῶν αὐτῆς, καθὸ ἀνήκοντες τῇ κοινότητι. Ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅτι τὰ μέλη

λαγὴ αὐτῶν ἐπηρεάζει πως τὴν κοινότητα. [3] Ἰσχύουσι δὲ περὶ κοινοτήτων αἱ ἀκόλουθοι γενικαὶ ἀρχαί:

α') **σύστασις τῆς κοινότητος.** Ἡ κοινότης συνιστᾶται διὰ τῆς ἐπὶ τούτῳ ἑνώσεως τριῶν [4] τοὐλάχιστον ἀνθρώπων· δὲν ἀρκεῖ ὅμως μόνον ἡ ἕνωσις, ἀλλ' ἀπαιτεῖται καὶ ἔγκρισις τῆς ἑνώσεως ταύτης ἀπὸ μέρους τῆς πο-

---

τῆς κοινότητός εἰσι ξένα ὅλως πρὸς τὴν περιουσίαν αὐτῆς, ἀπορρέουσιν αὗται αἱ συνέπειαι· α') οὔτε αἱ ἀπαιτήσεις οὔτε τὰ χρέη τῆς κοινότητός εἰσιν ἀπαιτήσεις καὶ χρέη τῶν καθ' ἕκαστον μελῶν αὐτῆς (νόμ. 7 § 1 πανδ. 3, 4)· εἰς τὰ χρέη ταῦτα οὐδὲ κατ' ἐπικουρίαν ἐνέχονται τὰ μέλη τῆς κοινότητος (νόμ. 108 βασ. 8, 2)· β') ἐπὶ τῶν κοινοτικῶν κτημάτων οὐδεμίαν ἐξουσίαν ἔχουσι τὰ καθ' ἕκαστον μέλη αὐτῆς· ἐν συνόλῳ ὅμως καὶ ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς κοινότητος δύνανται νὰ ἐνεργῶσι δικαιοπραξίας ὑποχρεωτικὰς δι' αὐτήν· γ') τὰ μέλη τῆς κοινότητος δύνανται ν' ἀποκτήσωσι δουλείαν ἐπὶ κοινοτικοῦ πράγματος καὶ νὰ ἐγείρωσι τὴν περὶ ὁροθεσίων ἀγωγὴν πρὸς κανονισμὸν τῶν ὁρίων μεταξὺ ἀγροῦ κοινοτικοῦ καὶ ἀγροῦ μέλους τινὸς τῆς κοινότητος, ἐνῷ ἐπὶ συνιδιοκτησίας οὐδέτερον τούτων ἐγχωρεῖ (νόμ. 8 § 1 πανδ. 8, 1· νόμ. 4 § 7 πανδ. 10, 1)· ὡσαύτως δύνανται νὰ γείνωσι πιστωταὶ καὶ ὀφειλέται τῆς κοινότητος· π. χ. ἡ ἐγκατασταθεῖσα κληρονόμος κοινότης ὑποχρεοῦται νὰ δώσῃ κληροδότητα εἰς μέλη αὐτῆς (νόμ. 1 § 15 πανδ. 36, 1).

3) Νόμ. 107 βασ. (8, 2)· «Ἀδιάφορόν ἐστιν εἴτε πάντες τοῦ συστήματος μένουσιν ἢ μέρος, ἢ πάντες ἠλλάγησαν· καὶ εἰς ἕνα δὲ εἰ περιστῇ, ἐνάγει καὶ ἐνάγεται· δέξεται γὰρ ἐν αὐτῷ τὸ ὄνομα τῆς ὁμάδος». Ἡ ἀλλαγὴ τῶν μελῶν ἐπὶ μὲν τῶν ἰδίως κοινοτήτων (πόλεων, κωμῶν) γίνεται διὰ τῆς ἐξοικίσεως ἢ ἐνοικίσεως ἢ καὶ διὰ κληρονομικῆς διαδοχῆς, ἐπὶ δὲ τῶν σωματείων κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ καταστατικοῦ σωματείου.

4) Νόμ. 85 πανδ. (50, 16). Neratius Priscus tresfacere existimat collegium et hoc magis sequendum est· νόμ. 82 βασ. (2, 2)· «τρεῖς σύστημα ποιοῦσι». Τὴν διάταξιν ταύτην θεωροῦσί τινες κειμένην μᾶλλον πρὸς προσδιορισμὸν τῆς ἐννοίας *ἀπηγορευμένου συλλόγου*, τουτέστι προτιθεμένην νὰ ὁρίσῃ ὅτι ὑφίσταται ἀπηγορευμένος σύλλογος καὶ ὅταν τρεῖς ὦσιν οἱ ἑνωθέντες· ὡς π. χ. καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον ποιν. νόμον (ἄρθρ. 59) σύστασις ὑπάρχει ὅταν τοὐλάχιστον δύο ἑνωθῶσιν· ἀλλ' ἡ ῥῆσις τοῦ χωρίου 85 εἶναι γενικὴ καὶ τὸ πολὺ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐννοοῦν τὰς κινητὰς μόνον κοινότητας (ἀνωτ. σημ. 1 τοῦ § τούτου).

λιτείας· ἡ ἔγκρισις δὲ δύναται καὶ γενικῶς ἢ καὶ σιωπηρῶς νὰ δοθῇ. [5]

β') **προσωπικότης τῆς κοινότητος.** Ἡ κοινότης ὡς νομικὸν πρόσωπον ἔχει πάντα τὰ δίκαια, τά τε πρὸς συνοχὴν τῆς προσωπικότητος αὐτῆς, [6] ὡς καὶ τὰ πρὸς κατόρθωσιν τοῦ σκοποῦ της ἀναγκαῖα. Διὰ τοῦτο δύναται νὰ διευθετῇ τὰ κατ' αὐτήν, νὰ ἔχῃ παντὸς εἴδους περιουσίαν, [7] ἱκανὴ οὖσα εἰς ἐπιχείρησιν πάσης πράξεως τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου.

γ') **θέλησις τῆς κοινότητος.** [8] Αὕτη συναπαρτίζε-

---

5) Τὸ νομικὸν πρόσωπον ὡς κατασκεύασμα τοῦ νόμου χρῄζει, πρὸς σύστασιν αὐτοῦ, τῆς νομοθετικῆς ἐγκρίσεως, δι' ἧς φανερὰ γίνονται τὰ γενεθλιακὰ στοιχεῖα τῆς καταρτίσεως αὐτοῦ, ὡς τοῦτο συμβαίνει εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ τοῦ τοκετοῦ (Σαβιν. σελ. 277)· ἀλλ' ἡ ἔγκρισις αὕτη δύναται νὰ ἦναι καὶ γενική, ἐκ γενικῶν διατάξεων τοῦ νόμου ἀπορρέουσα, οἷα ἡ περὶ τῶν ἀκινήτων κοινοτήτων (ἄρθρ. 4—6 τοῦ περὶ δήμων νόμου). Ἀνωτέρ. § 23 σημ. 8.

6) Διατοῦτο ἀναγνωρίζεται εἰς τὰς κοινότητας ἐξουσία τις νομοθετικὴ περὶ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν διοργάνωσιν· νόμ. 4, πανδ. (47, 22). His autem potestatem facit lex pactionem quam velint sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpant.

7) Ἡ κοινότης δύναται νὰ ἔχῃ ἰδιοκτησίαν (νόμ, 1 § 1 πανδ. 3, 4), νομὴν (νόμ. 1 § 22· νόμ. 2 πανδ. 41, 2· νόμ. 7 § 3 πανδ. 10, 4), ἄλλα ἐμπράγματα δίκαια, ἐμφύτευσιν, ἐπιφάνειαν, δουλείας παντὸς εἴδους (νόμ. 12 πανδ. 8, 1)· ἡ ἐπικαρπία παύει διὰ τῆς καταργήσεως τῆς κοινότητος (νόμ. 21, πανδ. 1, 4)· ἄλλως μετὰ παρέλευσιν 100 ἐτῶν (νόμ. 56 πανδ. 7, 1· νόμ. 8 πανδ. 33, 2). Τῆς δουλείας χρήσεώς εἰσιν ἀνίκανοι αἱ κοινότητες, καθὸ σκοπούσης εἰς θεραπείαν ἀμέσων τοῦ ἀνθρώπου χρειῶν (Σαβιν σ. 290. Unger σελ. 341). Ἐπίσης δύναται νὰ συνάψῃ ἡ κοινότης ἐνοχικὰς σχέσεις, δηλαδὴ χρέη καὶ ἀπαιτήσεις (νόμ. 5 § 7, 8 πανδ. 13, 5· tutori pupilli constitui potest et actori municipum. § 8 sed et ipsi constituentes tenebuntur) καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ κληρονόμος· περὶ τούτου ἐν τῷ κληρονομικῷ δικαίῳ διὰ μακροτέρων. Σαβιν. σ. 299.

8) Ἵνα τὸ νομικὸν πρόσωπον ἐκπληροῖ πλήρη τὸν προορισμὸν αὐτοῦ ἀπαιτεῖται νὰ δοθῇ αὐτῷ ἱκανότης οὐ μόνον τοῦ ἔχειν περιουσίαν, ἀλλὰ καὶ τοῦ κτᾶσθαι τοιαύτην. Τὸ δεύτερον τοῦτο κατορθοῦται ἂν ἀπο-

ται κυρίως ἐκ τῆς πάντων τῶν μελῶν θελήσεως· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο σπανίως κατορθοῦται, ἀρκεῖ καὶ τῶν πλειόνων ἡ θέλησις. Ἐπὶ συντεταγμένων κοινοτήτων (universitas ordinata) τὴν θέλησιν τῆς κοινότητος φέρει ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτῆς. [9]

δοθῇ τῇ κοινότητι ὡς ἔχει καὶ ὁ ἄνθρωπος *θέλησιν*. Ἡ θέλησις βεβαίως αὕτη εἶναι ἁπλῶς κατασκευαστή, ἤγουν ὡρίσθη ὑπὸ τοῦ νόμου ἵνα ἡ θέλησις ὡρισμένων ἀνθρώπων θεωρῆται ὡς τῆς κοινότητος θέλησις.

9) Οἱ ἄνθρωποι ἐξ ὧν ἡ κοινότης συναπαρτίζεται, καὶ πάντες ὁμοῦ λαμβανόμενοι, δὲν εἶναι τὸ νομικὸν αὐτὸ πρόσωπον, ἀλλ' ἁπλοῖ ἀντιπρόσωποι αὐτοῦ· διατοῦτο λέγουσιν αἱ πηγαὶ (νόμ. 1 § 22 πανδ. 41, 2) municipes per se nihil possidere possunt, quia universi consentire non possunt, ἤτοι ὡς νομικὸν πρόσωπον (ἐν τῇ ἰδέᾳ μόνον ὑπάρχον) δὲν ἔχουσι θέλησιν (πρβ. καὶ νόμ. 1 § 1 πανδ. 38, 3). Ὥστε ἐπὶ πάσης κοινότητος ἐξεταστέον *τίνες εἰσὶν οἱ παριστῶντες τὴν θέλησιν* τῆς κοινότητος. Ἐὰν ἡ κοινότης ἦναι συντεταγμένη, ἤγουν ἔχῃ ὠργανισμένον τόν τε τρόπον τῆς ἐκδηλώσεως τῆς θελήσεως αὐτῆς καὶ τὰ ἄτομα, δι' ὧν αὕτη ἐκδηλοῦται, τὸ ζήτημα τοῦτο λύεται κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ ὀργανισμοῦ της· τοῦτο ἰσχύει παρ' ἡμῖν ἐπὶ τῶν δήμων· (ἄρθρ. 38 τοῦ δημοτικοῦ νόμου) καὶ ἐπὶ πάντων τῶν σωματείων (φιλεκπαιδευτικὴ ἑταιρία, πτωχοκομεῖον, ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία, Ἀμαλίειον κλ.). Ἐὰν ὅμως ἡ κοινότης διατελῇ ἀσύνταχτος (ὡς συμβαίνει παρ' ἡμῖν ἐπὶ τῶν ἀπαρτιζόντων δῆμόν τινα χωρίων, τῶν ἐχόντων ἰδίαν περιουσίαν (ἄρθρ. 6 τοῦ δημοτικοῦ νόμου· νόμ. 73 § 1 π. (30)· vicis...), τὸ φυσικὸν εἶναι νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι *πάντα* τὰ μέλη αὐτῆς ἢ κἂν τὸ μεῖζον μέρος αὐτῶν ἐκπροσωποῦσι τὴν κοινότητα καὶ ὅτι τὸ ὑπ' αὐτῶν ἀποφασισθὲν ἰσχύει ὡς ἀπόφασις τῆς κοινότητος. Τοιοῦτόν τι κοινῶς διδάσκεται δυνάμει τοῦ νόμ. 160 βασ. (2, 3)· «πρὸς πάντας ἀναφέρεται τὸ δημοσίᾳ γινόμενον ὑπὸ τοῦ μείζονος μέρους». Ἀλλ' ὁ κανὼν οὗτος ἀφίνει πολλὰ τὰ κενά· π. χ. ἀπαιτεῖται τὸ μεῖζον μέρος *πάντων* τῶν μελῶν ἢ ἀρκεῖ τὸ μεῖζον τῶν *συνελθόντων*; *πόσος* πρέπει νὰ ἦναι ὁ *ἀριθμὸς* τῶν συνελθόντων ἵνα καταρτίσῃ ἔννομον ἀπόφασιν; Ὅθεν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν κενῶν τούτων ἀνάγκη νὰ ἐφαρμοσθῇ ἄλλη συγγενὴς διάταξις (ἡ τῶν νόμ. 3, 4 πανδ. 3, 4· νόμ. 3 πανδ. 50, 9 νόμ. 45 κώδ. 10, 31), καθ' ἣν ἐπὶ δημοτικῶν συμβουλίων ἵνα καταρτισθῇ ἀπόφασις ἔννομος ἀπαιτεῖται ἡ παρουσία τοὐλάχιστον τῶν δύο τρίτων τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου (ordo decurionum) «ἐκεῖνος δύναται κινεῖν (ἀγωγὴν) ᾧ τὸ δίμοιρον τῶν βουλευτῶν

δ') **περιουσία αὐτῆς.** Τῆς κοινότητος ἡ περιουσία χρησιμεύει κυρίως εἰς πλήρωσιν τῶν κοινοτικῶν χρειῶν· ἔχει δὲ ἡ κοινότης τελείαν σχεδὸν ἐλευθερίαν εἰς τὸ διαθέτειν αὐτήν, μάλιστα δὲ ἐνίοτε καὶ ὑπὲρ τῶν ἰδίων μελῶν.[10]

ε') **διάλυσις τῆς κοινότητος.** Ἡ κοινότης διαλύεται ἅμα στερηθῇ τινος τῶν οὐσιωδῶν ὅρων τῆς ὑπάρξεώς της· ἤγουν εἴτε ἐκλειψάντων πάντων τῶν μελῶν αὐτῆς[11],

---

μέρος ἐπέτρεψε κινεῖν». Ὁ κανὼν λοιπὸν οὕτω συμπληρούμενος ἔχει ὡς ἀκολούθως· «ἀπόφασις τῆς κοινότητος εἶναι ὅ,τι τὰ δύο τρίτα τῶν μελῶν αὐτῆς ἀποφανθῶσι κατὰ πλειονοψηφίαν». Winds. § 59. Unger σ. 344.

10) Ἡ περιουσία τῶν δήμων διοικεῖται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ δημοτικοῦ νόμου· ἑπομένως κατ' αὐτὰς κρίνεται ἥ τε ἐξουσία τῶν ἀντιπροσωπευόντων τὸν δῆμον ἐπὶ τῆς περιουσίας ταύτης, ὡς καὶ ἡ πρὸς αὐτὴν σχέσις τῶν δημοτῶν (ἄρθρ. 25 ἐπ. ἄρθρ. 20 ἐπ. τοῦ δημοτ. νόμου). Ἡ περιουσία τῶν ἀνοργανίστων κοινοτήτων πρέπει καὶ αὐτὴ νὰ διοικῆται ὑπὸ τῶν ἀντιπροσωπευόντων αὐτὰς κατὰ τοὺς αὐτοὺς κανόνας, καθ' οὓς καὶ ἡ τῶν δήμων, διότι δὲν δύναται νὰ ὑποτεθῇ εὐλόγως ὅτι ἡ πολιτεία ἀναγνωρίζει εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν κοινοτήτων μείζονα ἐξουσίαν ἢ ὅσην ἔχουσι τῶν δήμων οἱ ἀντιπρόσωποι· ἑπομένως ἀπαλλοτριώσεις ἀκινήτων ἀπαιτεῖται νὰ γίνωνται τῇ συναινέσει τῆς διοικητικῆς ἀρχῆς· νόμ. 3 κώδ. (11, 31)· ἄρθρ. 119 § γ' δημοτ. νόμου. Ἡ περιουσία τῶν σωματείων, ἤτοι τῶν κινητῶν κοινοτήτων, διοικεῖται ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ σωματείου, ὧν τὴν ἐξουσίαν διαγράφει τὸ καταστατικὸν ἑκάστου σωματείου. Ἡ ὁλομέλεια τοῦ σωματείου περὶ τὴν διάθεσιν τῶν κτημάτων τοῦ σωματείου ἔχει πλείονα ἐξουσίαν ἢ τῶν ἰδίως κοινοτήτων ἡ ὁλομέλεια, διότι δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκποιήσεις ἀκινήτων πραγμάτων τοῦ σωματείου ἄνευ τινὸς περιορισμοῦ· ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἡ ὁλομέλεια τοῦ σωματείου δὲν δύναται νὰ προσδιορίσῃ ὑπὲρ τῶν μελῶν αὐτοῦ τὴν χρῆσιν κτήματος τοῦ σωματείου, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἰδίως κοινοτήτων ἀπολύτως δὲν ἀπαγορεύεται (ἄρθρ. 24 τοῦ δημ. νόμου).

Τέλος ἐπὶ ἰδιωφελῶν κοινοτήτων, ἤτοι ἑταιριῶν, τὰ περὶ τῆς διοικήσεως καὶ διαθέσεως τῆς ἑταιρικῆς περιουσίας κρίνονται κατὰ τοὺς ὅρους ἐντελῶς τοῦ καταστατικοῦ τῆς ἑταιρίας.

11) Ἡ κοινότης ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται καὶ ἂν ἓν μόνον τῶν μελῶν αὐτῆς ὑπάρχῃ· νόμ. 7 § 2 πανδ. (3, 4)·—sed si universitas ad unum redit magis admittetur posse eum convenire et conveniri,

εἴτε καταργηθεῖσα ὑπὸ τῆς πολιτείας· [12] κατά τινας καὶ τὰ μέλη τῆς κοινότητος δικαιοῦνται ν' ἀποφασίσωσι τὴν διάλυσιν αὐτῆς. [13] Ἡ περιουσία τῆς διαλυθείσης κοινότητος περιέρχεται, κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην, ὡς τὰ ἀκληρονόμητα ἀγαθὰ (bona vacantia), εἰς τὸ Δημόσιον. [14]

---

cum jus omnium in unum reciderit et stet nomen universitatis· νόμ. 107 βασ. (8, 2) καὶ εἰς ἕνα εἰ περιστῇ (ἡ ὁμὰς) ἐνάγει καὶ ἐνάγεται· δέξεται γὰρ ἐν αὐτῷ τὸ ὄνομα τῆς ὁμάδος.

Ἀλλὰ πόσον χρόνον δύναται νὰ διαρκέσῃ ἡ μονοπρόσωπος αὕτη τῆς κοινότητος κατάστασις; Ἡ ἄνω διάταξις τοῦ νόμου εἶναι ἀνάγκης ὑπαγόρευμα ἑπομένως πρέπει, ἂν δὲν κατασταθῇ δυνατὸν νὰ θεραπευθῇ συντόμως ἡ κατάστασις αὕτη διὰ τῆς προσελεύσεως τοῦ ἀπαιτουμένου κανονικοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν, ἡ κοινότης νὰ θεωρηθῇ ὡς παύσασα. Ἀφ' ἑτέρου καὶ πάντων τῶν μελῶν ὁ θάνατος δὲν καταργεῖ ἐνίοτε τὸ νομικὸν πρόσωπον, μάλιστα δὲ ἂν τοῦτο ἔχῃ σκοπὸν δημόσιον καὶ διαρκῆ. Σαβιν. σ. 280. Arndts § 45 σημ. 1.

12) Ὅτι ἡ πολιτεία δύναται νὰ καταργήσῃ κοινότητα, ἧς ἡ περαιτέρω ὕπαρξις καταστῇ κοινωνικῶς ἐπιβλαβής, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία. Σαβιν. σ. 279. Unger σ. 345.

13) Ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι γενικῶς ὀρθή. Ἡ λύσις τοῦ προκειμένου ζητήματος εἶναι διάφορος κατὰ τὸν διάφορον σκοπὸν τῆς κοινότητος. Ἐὰν ὁ σκοπὸς οὗτος ἦναι διαρκὴς καὶ δημόσιον φέρῃ χαρακτῆρα, τὰ μέλη τῆς κοινότητος, καὶ πάντα ἀνεξαιρέτως ἂν συμφωνῶσι, δὲν ἔχουσιν ἐξουσίαν τινὰ ἐπὶ τῆς ζωῆς τῆς κοινότητος· εἰσὶν αὐτῆς ἁπλοῖ ἀντιπρόσωποι (ἀνωτ. σημ. 9) ἔχοντες δικαιώματα ἀντιπροσώπου μόνον. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ ἐπὶ τῶν ἰδιωτικοῦ συμφέροντος κοινοτήτων, τῶν σκοπὸν μὲν ἰδιωφελῆ τῶν ἑκάστοτε μελῶν αὐτῶν ἐπιδιωκουσῶν, σκοπὸν ὅμως διαρκῆ καὶ πέραν τῆς χρείας τῶν μελῶν τούτων ἐκτεινόμενον· ὅστις ἕνεκα τούτου δημόσιον λαμβάνει χαρακτῆρα. Μόνον ἐπὶ τῶν ἐμπορικῶν συνεταιρισμῶν τὰ ἑκάστοτε μέλη τῆς κοινότητος ἔχουσιν ἀπεριόριστον τὸ τῆς διαλύσεως δικαίωμα. Πρβ. περὶ τούτου Σαβιν. σ. 279, 349. Unger σ. 345, τοῦ ἰδίου Kritische Ueberschau ς', 176. Puchta § 28. Arndts § 45. Windscheid § 61 σημ. 4. Mählenb. § 197. Kierulff σ. 144.

14) Unger σ. 346. Εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι ἡ περιουσία τῆς κοινότητος δὲν εἶναι καὶ τῶν μελῶν αὐτῆς περιουσία καὶ ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τῶν μελῶν τῆς κοινότητος, ἔστω καὶ πάντων τῶν μελῶν, οὐδεμίαν μεταβολὴν ἐπάγεται εἰς τὴν κοινότητα. Ἐκ τῶν δύο τούτων κανόνων ἀπορ-

Ἐπὶ τῶν ἐμπορικῶν ἑταιριῶν, τῶν σχῆμα νομικοῦ προσώπου φερουσῶν, ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα. [15]

γ') περὶ καθιδρυμάτων.

§ 25. Ὁσάκις ἀφιεροῦται περιουσία τις, ἵνα χρησιμεύῃ πρὸς θεραπείαν κοινωνικῆς τινος ἀνάγκης, θρησκευτικῆς ἢ κοσμικῆς, καὶ συνάμα συνιστᾶται νομικὸν πρόσωπον, [1] τὴν

ρέει ὡς ἀναγκαία συνέπεια ὅτι μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς κοινότητος οὐδὲν ἐπὶ τῆς περιουσίας αὐτῆς δικαίωμα δύνανται νὰ ἔχωσι τὰ τότε ὑπάρχοντα μέλη αὐτῆς καὶ ἂν τυχὸν προϋπάρχει ἀπόφασις τῆς κοινότητος περὶ τούτου, καθόσον τοιαύτη ἀπόφασις κατ' οὐδένα τρόπον δύναταί ποτε νὰ θεωρηθῇ ὡς ἰσχυρά. Unger σ. 347 σημ. 70, τοῦ ἰδίου ἐν Kritische Ueberschau ς', 171. Windscheid § 62.

15) Δηλαδὴ ἐνταῦθα ἡ περιουσία τῆς διαλυθείσης ἑταιρίας ἀνήκει εἰς τὰ μέλη αὐτῆς, τὰ κατὰ τὸν χρόνον τῆς διαλύσεως ὄντα τοιαῦτα, καὶ διατοῦτο διανέμεται μεταξὺ αὐτῶν. Unger σ. 334.

1) Ὁ θέλων νὰ προσδιορίσῃ τὴν περιουσίαν του, εἴτε ὅλην εἴτε μέρος μόνον αὐτῆς, πρὸς κοινωφελῆ τινα σκοπόν, δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο διττῶς· ἢ παραχωρεῖ τὴν πρὸς τοῦτο ὁρισθεῖσαν περιουσίαν εἰς φυσικὸν ἢ νομικόν τι πρόσωπον ἐπὶ τῷ ὅρῳ ἵνα χρησιμεύῃ αὕτη διὰ τὸν εἰρημένον σκοπόν, ὅτε ἡ παραχωρηθεῖσα περιουσία ἀνήκει εἰς τὸ πρόσωπον τοῦτο, ὑπόχρεον ὂν ἁπλῶς νὰ μὴ μεταχειρισθῇ αὐτὴν εἰς ἄλλην χρείαν (νόμ. 1 πανδ. 50, 8)· ἢ συνιστᾷ ἰδίαν πρὸς τοῦτο προσωπικότητα, λαμβάνουσαν τὸ ὄνομα *καθίδρυμα*. Ὁ σκοπὸς αὐτοῦ δύναται νὰ
ἦναι θρησκευτικὸς (π. χ. πρὸς ἀποκ[illegible] τῶν
σιν αὐτοῦ· ριζάρειος σχολή)· φιλανθρωπικὸς (ὀρφανοτροφεῖα, οἷον τὸ τῶν
συζύγων Χατζηκώστα, τὸ Ἀμαλίειον· νοσοκομεῖα, πτωχοκομεῖα, Ἐλε-
ήμων ἑταιρία· βρεφοκομεῖα, γεροντοκομεῖα, ξενοδοχεῖα· κώδ. 1, 3)· ἢ
ἐπιστημονικὸς ἤγουν πρὸς ἐκπαίδευσιν ἐπιστημονικὴν ἢ τεχνικὴν συ-
στηνόμενον· οἷον τὸ πολυτεχνεῖον Στουρνάρη, τὸ τῆς φιλεκπαιδευτικῆς
ἑταιρίας, ἡ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία.

Περὶ τοῦ ζητήματος ποῦ ἔγκειται ἡ προσωπικότης τοῦ καθιδρύματος, ἄλλοι ἄλλως γνωματεύουσι. Κατά τινας, οἱ σχετιζόμενοι πρὸς τὸ καθίδρυμα ἄνθρωποι (π. χ. οἱ πτωχοὶ ἐν τῷ πτωχοκομείῳ, οἱ ἀσθενεῖς ἐν τῷ νοσοκομείῳ, τὰ ὀρφανὰ ἐν τῷ ὀρφανοτροφείῳ) φέρουσι τὴν προσωπικότητα τοῦ καθιδρύματος· κατ' ἄλλους, τὸ πρόσωπον τοῦ ἱδρυτοῦ· κατ' ἄλλους, ὁ σκοπὸς αὐτὸς τοῦ καθιδρύματος· εἰσὶ δὲ καὶ οἱ δοξάζον-

θεραπείαν ταύτην σκοπὸν ἔχον, τὸ πρόσωπον τοῦτο καλεῖται **καθίδρυμα.** Πρὸς καταρτισμὸν αὐτοῦ ἀρκεῖ τοῦ ἱδρυτοῦ μόνου ἡ θέλησις, ἡ δὲ πολιτεία δικαίωμα ἔχει τὸν σκοπὸν ἁπλῶς τοῦ καθιδρύματος νὰ ἐγκρίνῃ ἢ μή.[2]

Τὰ καθιδρύματα δύνανται νὰ ἔχωσιν ὅσα καὶ οἷα αἱ κοινότητες δίκαια·[3] ἰδίως δύνανται νὰ ἐγγραφῶσι κληρονόμοι ἢ κληροδόχοι.[4] Διοικοῦνται δὲ καθ' ὃν τρόπον ὁρίσῃ

τες ὅτι αὕτη ἡ τοῦ νομικοῦ προσώπου δημιουργία ἐστὶν ἡ τοῦ καθιδρύματος προσωπικότης ἡ διὰ τῆς περιουσίας αὐτοῦ τὴν πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς καθιδρύσεως ἐπιδιώκουσα. Ἡ τελευταία αὕτη γνώμη ἀποδεικνύει ἐπαρκῶς τὴν ἐν τῷ ζητήματι ματαιοπονίαν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται (§ 23 σημ. 1). Ἀλλὰ καὶ τὴν αὐθυπαρξίαν τῶν καθιδρυμάτων, ὡς νομικῶν προσώπων, ἀμφισβητοῦσί τινες. Πλὴν ὑπερίσχυσεν ἡ ἐναντία γνώμη, ἣν καὶ ὁ ἐγχώριος νομοθέτης προεδέχθη (διάταγμα τῆς 12 μαΐου 1835 περὶ τῆς ἐν δικαστηρίῳ παραστάσεως τοῦ δημοσίου κλ. Πολιτ. δικον. ἄρθρ. 785 § 4). Vanger. § 60. Unger σ. 348 σημ. 3. Winds. § 60.

2) Τὴν ὕπαρξιν καθιδρυμάτων ὡς νομικῶν προσώπων ἀναγνωρίζει διὰ πολλῶν διατάξεων καὶ ἡ ῥωμαϊκὴ νομοθεσία (νόμ. 24, 28, 49, 46, κώδ. 1, 3. Νεαρ. 131 κεφ. 10, 11, 15)· ἀλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι ἐγχώριοι ἡμῶν νόμοι (ὅρ. καὶ ὀργαν. διάταγ. ὑπουργείου ἐσωτερικῶν· ἄρθρ. 2 § η', ὅμοιον ὑπουργείου ἐκκλησιαστικῶν· ἄρθρ. 2 § ζ' ια'). Ἡ πολιτεία δ' ἐν ἑκάστῳ συγκεκριμένῳ θέματι συστάσεως καθιδρύματος ἐνδιαφέρεται μόνον τὸν σκοπὸν τοῦ καθιδρύματος νὰ μάθῃ καὶ ἐπιδοκι- ...διαταγματος, προχαλουμένου εἴτε παρὰ τοῦ ἱδρυτοῦ, εἴτε παρὰ τοῦ κληρονόμου· τούτου δὲ ἀμελοῦντος προβαίνει ὁ ἐκτελεστὴς τῆς διαθήκης, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ τὸ δημόσιον· νόμ. 28 πρ. § 1 κώδ. (1, 3). Νεαρ. 131 κεφ. 11· πρβ. Unger σ. 349 σημ. 10. Arndts § 46 σημ. 3, 4· ἀνωτ. 23 σημ. 7.

3) Τουτέστι παντὸς εἴδους περιουσίαν, π. χ. ἰδιοκτησίαν, δουλείας, ἀπαιτήσεις. Ἀπολαύουσι δὲ καὶ διαφόρων προνομίων· οὕτως ἀποκτῶσι δι' ἁπλῆς ἐπαγγελίας (pollicitatio), τὰ δίκαιά των παραγράφονται μετὰ τεσσαρακονταετίαν κλ.

4) Νόμ. 26 κώδ. (1, 2)· νόμ. 49 κώδ. (1, 3).—Ἀμφισβητεῖται ἂν δύναται νὰ ἐγκατασταθῇ κληρονόμος διὰ διαθήκης καθίδρυμα μὴ ὑπάρχον, ἀλλὰ δι' αὐτῆς τὸ πρῶτον συσταινόμενον. Εὐλογωτέραν θεωρῶ τὴν καταφατικὴν τοῦ ζητήματος λύσιν. Unger Erbrecht § 14 σημ. 8 καὶ

ὁ ἱδρυτὴς ἢ τὸ ἐγκριτικὸν διάταγμα,[5] καὶ διαλύονται ἅμα ἐκλείψῃ ἡ ὑπόστασις αὐτῶν ἢ καταργηθῶσιν ὑπὸ τῆς πολιτείας·[6] ὅτε ἡ περιουσία των περιέρχεται εἰς τὸ Δημόσιον.[7]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Α') Γενικά.

§ 26. Πρᾶγμα ἐν τῷ ἀστυκῷ δικαίῳ καλεῖται κυρίως πᾶσα ὑλικὴ οὐσία αὐθύπαρκτος καὶ ἀπρόσωπος· καταχρηστικῶς δὲ καὶ ἐν πλατυτέρᾳ ἐκδοχῇ περιλαμβάνει ἡ λέξις καὶ νοητὰς ἁπλῶς οὐσίας,[1] ὅθεν προῆλθεν ἡ τῶν πραγμά-

---

System Α', 351 σημ. 20. Arndts § 46 σημ. 4. Winds. § 549 σημ. 3, 4.

5) Ἄρθρ. 114—116 τοῦ δημοτικοῦ νόμου. Unger σ. 351.

6) Ἐὰν τὸ καθίδρυμα ἀπολέσῃ τὴν περιουσίαν του, στερεῖται τῶν μέσων περαιτέρω ὑπάρξεως, ἑπομένως ἀποθνήσκει. Ἀλλὰ δύναται τὸ καθίδρυμα καὶ νὰ καταργηθῇ ὑπὸ τῆς πολιτείας, ὅταν ἐκλείψῃ ὁ σκοπὸς τῆς συστάσεώς του, ἢ οὗτος ἀναδείκνυται ἕνεκα τῆς μεταβολῆς τῶν περιστάσεων, ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν κοινωνίαν. Πλὴν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς θέμασι τούτοις ὀφείλει ἡ κυβέρνησις μετὰ περισκέψεως νὰ χωρῇ εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς καταργήσεως. Unger σ. 352.

7) Τὸ δημόσιον θέλει μεταχειρισθῇ βεβαίως τὴν περιουσίαν ταύτην εἰς σκοπὸν πλησιάζοντα κατὰ τὸ δυνατὸν τὸν τοῦ διαλυθέντος καθιδρύματος. Δύναται κατὰ τὰς περιστάσεις νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ τοῦ ἱδρυτοῦ ὑπάρχουσα τυχὸν διάταξις περὶ τούτου. Pfeifer § 40, 48. Unger σ. 352.

1) Περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ῥητέον ταῦτα:

α') ἡ λέξις *πρᾶγμα* ἐν τῇ κοινῇ καὶ μὴ νομικῇ σημασίᾳ ταὐτίζεται πολλάκις τῇ λέξει *ὂν* ἢ *χρῆμα* καὶ δηλοῖ omne id quod est aut cogitatur· οἷον ὅταν λέγηται «ζηλευτὸν πρᾶγμα ἡ δόξα ἢ ὁ πλοῦτος» καὶ «ἡ νομικὴ ἐστι θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων γνῶσις (Θεοφ. Α', α')»· καὶ «omnes (sc. odligationes ex delicto) ex re nascuntur, id est ex maleficio (πρ. εἰσαγ. 4, 1)»· πρβ. καὶ νόμ. 3 § 4 πανδ. (43,

30). Ἀλλ' ἐν τῷ δικαίῳ πρᾶγμα καλεῖται κυρίως μὲν τὸ ἐνσώματον (res corporalis), οὗ ὁ ἀντίθετος ὅρος, πρᾶγμα ἀσώματον, περιλαμβάνει πάντα τὰ δίκαια πλὴν τῆς κυριότητος. Νόμ. 21 βασ. (2, 2) «τῇ τοῦ πράγματος προσηγορίᾳ καὶ αἰτίαι καὶ τὰ δίκαια περιέχεται»· νόμ. 1 § 1 βασ. (46, 3)· «καί τινα μὲν αὐτῶν εἰσι σωματικά, ὡς τὰ ὑποπίπτοντα τῇ ἁφῇ· τὰ δὲ ἀσώματα, ὡς τὰ ἐν δίκαις καὶ ἀγωγαῖς καὶ δουλείαις»· σχόλιον αὐτόθι· «σωματικὰ μέν ἐστι τὰ ἁφῇ δηλονότι ἢ θέᾳ καταλαμβανόμενα, οἷον ἀγρός, ἄνθρωπος (δοῦλος νοητέον), ἐσθής, χρυσός, ἄργυρος καὶ ἄλλα τινὰ πρὸς τούτοις ἀναρίθμητα· ἀσώματα δ' ἐστὶ τὰ μὴ ἁφῇ δηλονότι μήτε θέᾳ καταλαμβανόμενα, ὁποῖά ἐστι τὰ ἐν δικαίῳ συνιστάμενα, οἷον κληρονομία, τουτέστι τὸ τῆς κληρονομίας ἀσώματον, καὶ ὁ οὐσούφρουκτος καὶ αἱ ἐνοχαὶ καθ' οἱονδήποτε τρόπον γινόμεναι». Arndts § 48 σημ. 1. Unger σ. 356 σημ. 16. Wächter B', 207, 210

β') pecunia, bona, κτήματα. Κατὰ τὸν νόμ. 5 πρ. πανδ. (50, 16) ἡ λέξις pecunia σημαίνει τὰ ἐν τῇ περιουσίᾳ τινὸς πράγματα, εἴτε μετρητὰ εἴτε μὴ (νόμ. 178 πρ. νόμ. 222 αὐτ.), ἡ δὲ λέξις res περιλαμβάνει καὶ τὰ ἐκτὸς αὐτῆς ὄντα (νόμ. 5 Βασ. 2, 2). Ὥστε pecunia δηλοῖ ὅ,τι τὸ ἡμέτερον κτῆμα, ἤγουν πρᾶγμα κεκτημένον καὶ τῆς περιουσίας ἡμῶν ἀποτελοῦν μέρος· ἀτόπως λοιπὸν ὁ νόμος τῆς 21 ἰουν. 1837 ἐπεγράφη περὶ διακρίσεων *κτημάτων*, διότι περιέχει διατάξεις καὶ περὶ πραγμάτων μήπω κεκτημένων, καὶ μάλιστα εὐθὺς ἐν τῷ πρώτῳ αὐτοῦ ἄρθρῳ «κτῆμα ὀνομάζεται πᾶν ὅ,τι *ἐμπορεῖ* νὰ ἦναι ἀντικείμενον *ἰδιοκτησίας*.—*Ἀγαθά*, bona, καλοῦνται γενικώτερον μὲν τὰ ὑπάρχοντά τινος, ἡ περιουσία του, εἰδικώτερον δὲ ἡ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν χρεῶν μένουσα ἐνεργητικὴ περιουσία (νόμ. 3 πρ. πανδ. 37, 1)· νόμ. 39 § 1· νόμ. 49· νόμ. 83 πανδ. 50, 16· νόμ. 11 πανδ. 49, 14). Τὴν δευτέραν δὲ σημασίαν ἔχει ἐν ἀμφιβολίᾳ ἡ λέξις· νόμ. 72 πρ. πανδ. (23, 3)· νόμ. 43 πανδ. (33, 2)· ἴδ. καὶ Unger σ. 381.

γ') ὁ ἄνω σημειωθεὶς περὶ διακρίσεως κτημάτων νόμος καλεῖ πρᾶγμα «πᾶν ὅ,τι ἐμπορεῖ νὰ γείνῃ ἀντικείμενον *ἰδιοκτησίας* δημοσίου ἢ ἰδιωτικῆς»· ἤγουν περιλαμβάνει ἐν τῷ ὁρισμῷ μόνον τὰ ἐνσώματα πράγματα· καὶ ὅμως ἐν τῷ ἀμέσως ἑπομένῳ ἄρθρῳ παραδέχεται καὶ πράγματα, εἴτε κτήματα, *ἀσώματα*· ἵνα διορθωθῇ ἡ ἀντίφασις αὕτη πρέπει ἡ λέξις ἰδιοκτησία ἐνταῦθα νὰ ἐκληφθῇ ὡς δηλοῦσα περιουσίαν ἐν γένει. Κατηγοροῦσί τινες τὰς νομοθεσίας ὅσαι ἠθέλησαν νὰ δώσωσι τὸν ὁρισμὸν τοῦ πράγματος· ἔχουσι κατὰ τοῦτο μόνον δίκαιον, ὅτι οἱ ὁρισμοὶ ἀδύνατον νὰ μὴ ἔχωσί τι τὸ ψεκτόν· omnis definitio periculosa· καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ αὐστρ. νόμου (§ 285) διδόμενος ὁρισμὸς τοῦ πράγματος πλημμελής ἐστι· «πρᾶγμά ἐστι πᾶν ὅ,τι χρησιμεύει εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν εἶναι πρόσωπον»· οὕτω καὶ ὁ Βίννιος ὁρίζει τὸ

των διαίρεσις εἰς **ἐνσώματα** [2] καὶ **ἀσώματα**· ἀσώματα λέγονται τὰ μὴ ἔχοντα ὑλικὴν ὕπαρξιν, ἀλλὰ κατὰ Θεόφιλον νῷ καταλαμβανόμενα· [3] τοιαῦταί εἰσι πρός τινας ἀναφορὰς καὶ αἱ ὁμάδες πραγμάτων ἢ δικαίου· ὅπως δηλαδὴ πολλοὶ ἄνθρωποι διὰ λόγους κοινωνικοὺς ἑνοῦνται καὶ σχηματίζουσιν ἓν σῶμα, τὸ λεγόμενον νομικὸν πρόσωπον, οὕτω καὶ πολλὰ πράγματα διὰ λόγους οἰκονομικοὺς ἑνοῦνται καὶ σχηματίζουσιν ἓν σῶμα. [4]

Τὰ πράγματα ἐξουσιάζονται παρὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ

πρᾶγμα quidquid est extra personam et actiones quod homini usui aut commodo esse possit. Πόσα πράγματα χρησιμεύουσι τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ὅμως οὐκ εἰσὶ πράγματα νομικῶς! Unger σ. 354 σημ. 8, 9.

2) Σωματικὰ εἴτε ἐνσώματα πράγματα καλοῦνται τὰ ἔχοντα σῶμα, ἑπομένως διὰ τῆς *ἁφῆς* καὶ *ὁράσεως* καταλαμβανόμενα (ἅπερ ἁφῇ καὶ θέᾳ ὑποπίπτει. Θεόφ. Β', β' § 1)· res corporates sunt quæ tangi possunt· (ἴδε τὴν 1 σημ. τοῦ § τούτου)· ἄρα οὐκ ἔστιν ἀκριβὴς ὁ διὰ τοῦ ἄρθρ. 3 τοῦ περὶ δ. νόμου διδόμενος ὁρισμὸς ὅτι ἐνσώματόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, τοῦ ὁποίου διὰ τῶν *αἰσθητηρίων* ἀντιλαμβανόμεθα (ὅπερ ὑποπίπτει τῇ ἡμετέρᾳ αἰσθήσει. Βεκέρ. ἀνέκδ. Β' 845), διότι τότε ἔπρεπε καὶ τὰ ὀσφραντὰ καὶ ἀκουστὰ πράγματα νὰ ἦναι ἐνσώματα· ἡ αὐτὴ ἀνακρίβεια ὑπάρχει καὶ εἰς τὸν αὐστρ. νόμον (§ 292). Unger σ. 359.

Τὰ ἐνσώματα, τὰ μὴ λαβόντα εἰσέτι ὕπαρξιν, ἀλλὰ προσδοκώμενα, καλοῦνται *μέλλοντα* (res futura)· νόμ. 8 πρ. πανδ. (18, 1).

3) Ἀσώματα πράγματά εἰσι τὰ μὴ ὑποπίπτοντα εἰς τὴν ἁφὴν καὶ ὅρασιν· ἀκριβέστερον δ' εἰπεῖν πάντα τὰ περιουσιακὰ *δίκαια* τοῦ προσώπου καὶ μόνον ταῦτα ἐξαιρέσει τῆς κυριότητος καλοῦνται ἀσώματα, ὅπερ ἐστὶν ἡ διαίρεσις αὕτη εἶναι τῆς *περιουσίας* καὶ οὐχὶ τῶν πραγμάτων διαίρεσις· ὥστε ὁ ὅρος ἀσώματον πρᾶγμα περιλαμβάνει πάντα τὰ ἐν τῇ περιουσίᾳ τινὸς δίκαια πλὴν τῆς κυριότητος. Wächter σ. 208. Unger σ. 356.

4) Τὸ σῶμα τοῦτο τῶν πολλῶν πραγμάτων, εἰ μὲν σύγκειται ἐξ ἐνσωμάτων μόνον πραγμάτων, καλεῖται ὑπὸ τῶν νεωτέρων *ὁμὰς πραγμάτων* (universitas rerum), εἰ δὲ σύγκειται ἐξ ἐνσωμάτων καὶ ἀσωμάτων πραγμάτων, *καλεῖται ὁμὰς δικαίου* (universitas juris)· π. χ. ἡ ἀγέλη, ἡ βιβλιοθήκη ἀνήκει εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν τῶν ὁμάδων· τὸ χρημάτιον, ἡ προίξ, εἰς τὴν δευτέραν. Περὶ τῆς νομικῆς σημασίας καὶ βαρύτητος τῶν τοιούτων ἑνώσεων, τὰς ὁποίας τινὲς κατατάσσουσιν εἰς

εἰς τὴν ἀτομικὴν αὐτοῦ ὑποτάσσονται βούλησιν καθὸ χρήσιμα πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐγκοσμίων αὐτοῦ χρειῶν. Ἀλλ' ὑπάρχουσι πράγματα ἐξῃρημένα τῆς ἐξουσιάσεως ταύτης, καὶ ἄλλα χρήσιμα ὄντα καὶ ἄνευ τοιαύτης ἐξουσιάσεως.[5]

α΄) τῆς πρώτης κατηγορίας, ἤτοι ἐξῃρημένα τῆς ἰδιωτικῆς κτήσεως (res extra commercium· nullius in bonis) εἰσί:

1) τὰ λεγόμενα τοῦ **θείου δικαίου** (divini juris)

τὰ ἀσώματα (Windscheid § 137 σημ. 3. Wächter § 36 σημ. 7α), ἴδε τὰ κατωτέρω ἐν § 29 σημ. ἐκτιθέμενα.

5) Εἰσηγ. (2, 1). Πανδ. (1, 8). Randa. Besits § 10. Πάντα τὰ πράγματα, τὰ ὁπωσδήποτε χρήσιμα τῷ ἀνθρώπῳ, εἰσὶ δεκτικὰ συναλλαγῆς καὶ δύνανται ν' ἀποτελέσωσι μέρος τῆς περιουσίας αὐτοῦ. Τοῦ κανόνος ὅμως τούτου ὑπάρχουσι *δύο* ἐξαιρέσεις, ἡ μὲν ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων εἰσηγμένη, ἡ δὲ ὑπὸ τῆς νομοθεσίας κεχυρωμένη. Δηλαδὴ πολλὰ πράγματα, πολλαχῶς τῷ ἀνθρώπῳ χρήσιμα, οὔτε δύνανται, ἀλλ' οὔτε ἀνάγκη εἶναι ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἐξουσίαν τοῦ προσώπου καὶ ν' ἀποτελέσωσι μέρος τῆς περιουσίας αὐτοῦ· ὥστε τὰ πράγματα ταῦτα δὲν ἀνήκουσιν εἰς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰσὶ *κοινὰ πάντων*· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ νομοθεσία, ἕνεκα διαφόρων λόγων, ἐξῄρεσεν ἄλλα πράγματα τῆς συναλλαγῆς, καί τοι δεκτικὰ ὄντα ἀποκλειστικῆς ἐξουσιάσεως. Τὸ πρῶτον εἶδος τῶν πραγμάτων καλοῦνται res communes omnium, τὸ δεύτερον res extra commercium (πράγματα ἐκτὸς συναλλαγῆς). Τῶν ἐκτὸς τῆς συναλλαγῆς πραγμάτων διάφορά εἰσι τὰ ἐκτὸς τῆς περιουσίας, res extra patrimonium, ἅτινά εἰσι μὲν δεκτικὰ ἰδιωτικῆς κτήσεως, τυχαίως δὲ μόνον εἰς οὐδενὸς διατελοῦσι τὴν περιουσίαν, οἷά εἰσι τὰ ἀδέσποτα (res nullius). Unger σ. 362 σημ. 1.

Ἐπί τινων πραγμάτων ἡ συναλλαγή ἐστι περιωρισμένη· π. χ. ἀπηγορευμένη ἐστὶν ἡ πώλησις τιμίων σταυρῶν, ἁγίων λειψάνων, σκευῶν καθωσιωμένων εἰς τὴν θείαν λατρείαν (ἄρθρ. 18 τοῦ καταστ. τῆς ἱερᾶς Συνόδου νόμου)· ἐπίσης ἀρχαιοτήτων ἐκτὸς τοῦ κράτους (ἄρθρ. 76 ἐπ. νόμ. 10 μαΐου 1834)· περιωρισμένον εἶναι τὸ ἐμπόριον τοῦ ἅλατος (διάτ. 11 ἀπριλ. 1833· διάτ. 20 νοεμβρ. 1835· νόμ. 11 κώδ. 4, 61)· ὁμοίως ἡ πώλησις φαρμάκων (διάτ. 29 μαρτ. καὶ 2 ἀπριλ. 1835)· πρβ. καὶ νόμ. 4 § 1 πανδ. 10. 2).

πράγματα. Τοιαῦτά εἰσι τὰ **ἱερὰ** ἤτοι τὰ τῷ θεῷ καθιερωμένα, τὰ **σεπτὰ** ἤτοι τὰ ἀπὸ πάσης ἀνθρωπίνης προσβολῆς ἐξησφαλισμένα καὶ τὰ **ἔνθρησκα**, 6 ἐν οἷς ἀνθρώπινον λείψανον ἐτάφη.

---

6) Λοιπὸν τριῶν εἰδῶν πράγματα θείου δικαίου ὑπάρχουσι, περὶ ὧν παρατηρητέον ταῦτα· α') εἰς τὰ ἱερὰ κατατάσσει ὁ Θεόφιλος (Β', α' § 8) τὰς ἐκκλησίας, τὰ μαρτύρια, τὰ εὐκτήρια καὶ τὰ πρὸς ὑπηρεσίαν τοῦ Θεοῦ προσενεχθέντα τίμια κειμήλια· ἡ καθιέρωσις κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ἐγίνετο διὰ θρησκευτικῆς τελετῆς καὶ μετὰ βασιλικὴν ἄδειαν (νόμ. 7 βασ. 46, 3). Τὴν σήμερον δὲν ἀπαιτεῖται βασιλικὴ ἄδεια, ἀλλ' ἐκκλησιαστικῶς ἁπλῶς γίνεται ἡ καθιέρωσις (Σύντ. Κανόν. ς' 262. Α' 117). Κατὰ τοὺς ἐκκλησ. κανόν. πρὸς καθιέρωσιν ἐκκλησίας ἀναγκαία ἐστὶ καὶ ἡ κατάθεσις ἁγίου λειψάνου (Σύντ. Κανόν. Α', 82). Τὰ ἱερὰ ἀνῆκον τῷ Θεῷ καὶ οὐδὲν δικαίωμα ἐπ' αὐτῶν ἠδύνατο ν' ἀποκτήσῃ τις (νόμ. 30 § 1 πανδ. 41, 2· νόμ. 9 πανδ. 41, 3 καὶ νόμ. 6 πρ. νόμ. 72 πρ. π. (18, 1). Τὴν σήμερον ἀνήκουσι τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ μόνον τινὰ δικαιώματα χρήσεως δύναται ν' ἀποκτήσῃ ἰδιώτης (π. χ. ἴδιον κάθισμα). Unger σημ. 24· β') σεπτὰ εἰσι τὰ τείχη καὶ αἱ πύλαι τῶν πόλεων· κατεγινώσκετο δὲ κεφαλικὴ ποινὴ εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἔβλαπτεν ὁπωσδήποτε τὸ σεπτὸν πρᾶγμα (Θεοφ. Β', α' § 10). Κατὰ τὸ ἄρθρ. 17 τοῦ περὶ διακρίσ. κτ. νόμου τὰ τοιαῦτα πράγματα ἀποτελοῦσιν ἁπλῶς μέρος τῆς δημοσίας κτήσεως· μόνον δὲ τιμωρεῖται βαρύτερον ἡ ἐπ' αὐτῶν πραχθεῖσα βλάβη (ποιν. νόμ. ἄρθρ. 425)· γ') πᾶς τόπος, ἐν ᾧ παρὰ τοῦ ἰδιοκτήτου ἢ τῇ συναινέσει αὐτοῦ ἐθάπτετο νεκρὸς ἢ ὅλος ἢ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ, καθίστατο ἔνθρησκος καὶ ἀφῃρεῖτο τῆς συναλλαγῆς (νόμ. 2, 9 κώδ. 3, 44· νόμ. 6 § 4 πανδ. 1, 8· νόμ. 6 πρ. πανδ. 18, 1· νόμ. 2 § 8· νόμ. 44 πανδ. 11, 7). Τὸ κενοτάφιον δὲν ἐθεωρεῖτο ἔνθρησκος τόπος (νόμ. 6 § 5· νόμ. 7 πανδ. 1, 8). Ταῦτα κατὰ τὸν ῥωμ. νόμον· ἀλλὰ τὴν σήμερον ὑπάρχουσι κοινὰ κοιμητήρια, εἰς τὸν δῆμον ἀνήκοντα, ἐν οἷς πρέπει νὰ ἐνταφιάζωνται οἱ ἀποθνήσκοντες (ἀλλαχοῦ ἐνταφιασμὸς δὲν συγχωρεῖται ἄνευ ἀδείας τῆς ἀρχῆς· ποιν. νόμ. 573)· ἐν τοῖς κοιμητηρίοις δὲ τούτοις δύναταί τις ν' ἀποκτήσῃ τόπον πρὸς ἐνταφιασμὸν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του (ἄρθρ. 2, 7 τοῦ ἀπὸ 28 μαρτ. 1834 διατ. Unger σ. 368 σημ. 28), ὅστις διὰ χρησικτησίας δὲν ἠδύνατο κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ν' ἀποκτηθῇ (νόμ. 4 πανδ. 11, 8)· δ') ὁ νεκρὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς οὐδενὸς διατελεῖ τὴν κυριότητα, ὡς καὶ τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ καὶ τὰ λοιπὰ συνταφέντα πράγματα· αἱ κατὰ τῶν πραγμάτων τούτων ἀδικοπραγίαι τιμωροῦνται ποινικῶς (ποιν. νόμ. 372 § 2, 645),

2) τὰ **δημόσια πράγματα** (res publicæ)· τουτέστι τὰ εἰς κοινὴν τῶν πολιτῶν χρῆσιν διωρισμένα.[7] Εἰσὶ δὲ ταῦτα κοινὰ ἢ τῶν μελῶν ὅλης τῆς ἐπικρατείας ἢ μιᾶς μόνον πόλεως ἢ κώμης· ὡς πράγματα τοῦ πρώτου εἴδους ἀναφέρονται αἱ δημόσιαι πλατεῖαι καὶ αἱ ὁδοί, οἱ λιμένες καὶ οἱ ὅρμοι, οἱ αἰγιαλοί, πλευστοὶ ποταμοὶ[8] καὶ ἐν γένει

οἱ δὲ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐμποδίσωσι τοῦ νὰ γενῇ αὐτῷ ἀπρεπές τι, ἰδίως ἀνατομή· ἀλλὰ σκελετοὶ νεκρῶν δὲν εἶναι ἐξῃρημένοι τῆς συναλλαγῆς. Wächter σ. 285. Unger σ. 369 σημ. 28. Βαππαῖος σ. 48.

7) Δημόσια πράγματα κυρίως μὲν ὀνομάζονται πάντα τὰ πράγματα τὰ μὴ ἀνήκοντα εἰς ἰδιώτην τινά, ἀλλ' ὄντα τοῦ Κράτους· (μόνα γὰρ ταῦτα κυρίως δημόσιά ἐστι τὰ τοῦ Ῥωμαίων ὄντα δήμου (νόμ. 14 βασ. 2, 2). Τὰ πράγματα δὲ ταῦτα ἢ ὡρισμένα εἰσὶ πρὸς κοινὴν χρῆσιν πάντων τῶν πολιτῶν (publico usui destinata) καὶ λέγονται *δημόσια* κατὰ στενοτέραν ἔννοιαν, ἢ χρησιμεύουσιν εἰς πλήρωσιν τῶν χρειῶν τῆς πολιτείας ὡς προσώπου, τουτέστιν ἀπαρτίζουσι τὴν περιουσίαν αὐτῆς· pecunia populi, patrimonium populi ἢ fisci (νόμ. 6 πρ. νόμ. 72 § 1 πανδ. 18, 1· νόμ. 14 πρ. πανδ. 41, 1). Περὶ τῆς πρώτης κατηγορίας τῶν ἐθνικῶν πραγμάτων πρόκειται ἐνταῦθα (Marcadé Β', 380. Wächter σ. 285 σημ. 18). Ἰσχύει δὲ περὶ αὐτῶν ὁ κανὼν ὅτι ἐνόσῳ μένουσι τοιαῦτα, ἤγουν ἐνόσῳ χρησιμεύουσι πρὸς τὸν σκοπὸν δι' ὃν ὡρίσθησαν, εἰσὶν ἀναπαλλοτρίωτα καὶ ἀπαράγραπτα (τὸ ἀπαράγραπτον χρῄζει ἐκκαθαρίσεως· μέρος τῆς δημοσίας ὁδοῦ π. χ. καταλαμβάνει τις καὶ καλῇ πίστει νέμεται ἐπὶ τριακονταετίαν ἢ καὶ πλέον. Δύναται τὸ δημόσιον νὰ διεκδικήσῃ αὐτό; νόμ. 6 πρ. νόμ. 72 § 1 πανδ. (18, 1)· νόμ. 83 § 5 πανδ. (45, 1)—rem usibus publicis in perpetuum relictam, ut forum aut basilicam, inutiliter stipulor. Ἀμφισβητεῖται εἰς τίνα ἀνήκουσι τὰ δημόσια πράγματα, ἀφοῦ μεταβληθῇ ὁ προορισμὸς αὐτῶν καὶ παύσωσι νὰ ἦναι κοινῆς ὠφελείας (Winds. § 146 σημ. 16, 17. Dalloz Voirie ἀρ. 1533. Domaines publics ἀρ. 43—47. Demol. Θ', 337, 443. Wächter σ. 286 σημ. 21. Jhering Jahrb. Θ', 130). Lang würtemb. privatr. § 17 Α' Ι σ. 91 ἐν τ. Κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην (τὴν παρ' ἡμῖν ἀναμφίβολον δυνάμει τῶν ἄρθρ. 16 καὶ 18 τοῦ περ. δικ. νόμου, ὡς καὶ τῶν περὶ ὁδοποιίας νόμων) ἀνήκουσιν εἰς τὸ Κράτος.

8) Περὶ τῶν δημοσίων τούτων πραγμάτων ῥητέον ταῦτα :

πᾶν μέρος τῆς ἑλλην. χώρας, ὅπερ δὲν δύναται νὰ γενῇ

α') *αἱ ὁδοὶ* κατὰ τὸ ῥωμ.δίκαιόν εἰσι publicæ, privatæ, vicinales. Κατὰ τὸν νόμ. 2 § 22 (42, 8) publicæ dicuntur quas græci βασιλικάς, nostri prætorias aut consulares vias appellant· privatæ sunt quas agrarias quidam dicunt. Vicinales sunt viæ quæ in vicis sunt, vel quæ in vicos ducunt. Αἱ vicinales ὁδοί, ἐὰν δὲν κατεσκευάσθησαν ἐκ συνεισφορᾶς τῶν γειτόνων, εἰσὶ δημόσιαι (νόμ. 2 § 22 αὐτόθι· νόμ. 3 πρ. 43, 7)· αἱ ἐν ταῖς πόλεσιν ὁδοὶ καλοῦνται viæ urbicæ (νόμ. 2 § 24 αὐτ.), αἱ δὲ δημόσιαι καὶ viæ militares (νόμ. 3 § 1 πανδ. 43, 7). Τῶν ὁδῶν ἡ χρῆσις εἶναι κοινή, διατοῦτο ἀπαγορεύεται νὰ κατασκευασθῇ ἢ τεθῇ τι ἐν αὐταῖς διακωλύον τὴν χρῆσιν (νόμ. 2 πανδ. 43, 8· ἄρθρ. 52 τοῦ ἀπὸ 31 δεκεμ. 1836 διατ. περὶ διοικ. ἀστυνομίας).

Κατὰ τὴν ἰσχύουσαν νομοθεσίαν (νόμ. σξγ' τοῦ 1867 περὶ ὁδοποιίας) αἱ ὁδοὶ τοῦ βασιλείου διαιροῦνται εἰς ἐθνικάς, ἐπαρχιακάς, δημοτικὰς καὶ ἀγροτικάς. Περὶ τῶν ὁδῶν τούτων κρατοῦσι ταῦτα· 1) καλοῦνται *ἐθνικαὶ* ὁδοὶ αἱ συνδέουσαι τὰς πρωτευούσας ἐπαρχιῶν ἢ ἄγουσαι ἀπὸ πρωτευούσης ἐπαρχίας εἰς λιμένα τοῦ κράτους ἢ εἰς πόλιν τῆς ὁμόρου ἐπικρατείας· *ἐπαρχιακαὶ* αἱ συνδέουσαι τὰς πρωτευούσας δήμων τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας ἢ διαφόρων ἐπαρχιῶν, ἢ ἄγουσαι ἀπὸ πρωτευούσης δήμου εἰς ἐθνικὴν ὁδὸν ἢ εἰς λιμένα· *δημοτικαὶ* αἱ συνδέουσαι χωρία τοῦ αὐτοῦ δήμου πρὸς ἄλληλα ἢ πρὸς τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ, ἢ ἄγουσαι εἰς ἐθνικὴν ἢ ἐπαρχιακὴν ὁδὸν ἢ εἰς ἄλλα καταστήματα κοινῆς χρήσεως, ἐντὸς τοῦ δήμου κείμενα· τέλος *ἀγροτικαὶ* αἱ τελοῦσαι πρὸς χρῆσιν ἑνὸς χωρίου ἢ μιᾶς συνοικίας· 2) αἱ ἐντὸς πόλεων, κωμῶν καὶ χωρίων ἀγυιαὶ καὶ πλατεῖαι, αἱ ἀποτελοῦσαι συνέχειαν ἐθνικῶν ἢ ἐπαρχιακῶν ὁδῶν διὰ τῶν πόλεων τούτων κτλ. διερχομένων, θεωροῦνται ὡς ἐθνικαὶ ἢ ἐπαρχιακαὶ ὁδοί. Πᾶσα δὲ ἄλλη ἀγυιὰ ἢ πλατεῖα μὴ ἔχουσα τὴν ἀνωτέρω ἰδιότητα ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν δημοτικῶν ὁδῶν· 3) ἡ πρόσκτησις τῶν ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν ὁδῶν καταλαμβανομένων ἰδιωτικῶν γαιῶν γίνεται ἐκ κεφαλαίου ὑπὸ εἰδικῆς φορολογίας σχηματιζομένου (ἄρθρ. 34 τοῦ σξγ' νόμου).

β') οἱ λιμένες διακρίνονται τῶν ὅρμων οὐ μόνον κατὰ τὴν εὐρύτητα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πλείονα ἀσφάλειαν τῆς ἐνδιατριβῆς τῶν πλοίων. Θεόφ. Β', β' § 2, «ποταμοὶ πάντες καὶ λιμένες πούβλικοί εἰσι· διὸ καὶ τὸ δίκαιον τοῦ ἁλιεύειν κοινὸν ἅπασίν ἐστιν ἐν λιμέσι καὶ ποταμοῖς»· νόμ. 4 § 1 πανδ. (1, 8).

γ') αἰγιαλός, ἀκτὴ ἢ παραλία καλεῖται ἡ παρὰ τὴν θάλασσαν ταινία γῆς, μεχρισοῦ τὸ χειμέριον μέγιστον ἔξεισι κῦμα (Θεόφ. Β', α' § 3· νόμ. 93 βασ. Β', β'· νόμ. 96, 112 πανδ. 50, 16)· ὅπερ ἐστὶν ἡ ὑπὸ

ἰδιοκτησία ἰδιωτική·[9] τοῦ δευτέρου εἴδους πράγματά εἰσι

τῆς μεγίστης πλὴν συνήθους ἀναβάσεως τοῦ ὕδατος βρεχομένη γῆ. Οἱ αἰγιαλοί εἰσι κτῆμα δημόσιον (ἄρθρ. 15 τοῦ περὶ δ. κτ. νόμου) καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν τοῖς πᾶσι κοινή· ὅθεν ἐπιτρέπεται ἑκάστῳ προσέρχεσθαι τῷ αἰγιαλῷ ἁλιείας χάριν ἢ πλοῖον προσορμίζειν· ἐπίσης πᾶσι τοῖς βουλομένοις ἄδεια δέδοται καλύβας (ἤγουν σκηνὰς) ἐν αἰγιαλῷ ἐπιτιθέναι, ἔνθα ἑαυτοὺς ἀναπαύειν δυνήσονται, ἢ καὶ ψύχειν δίκτυα καὶ τῆς θαλάσσης ἐξέλκειν (Θεόφ. Β', α' § 1, 5)· πλὴν ὀφείλουσιν ἀπέχεσθαι τῶν ἐκεῖ κειμένων δημοσίων οἰκημάτων ἢ μνημείων καὶ τούτοις μὴ παρενοχλοῖν. (Θεόφ. αὐτόθι). Ἐάν τις μολώσῃ μέρος τῆς θαλάσσης καὶ οὕτως ὁ αἰγιαλὸς μετετέθη ἀπώτερον, πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι γίνεται κύριος. Πρβ. νόμ. 2 § 8 Π. (43, 8). (Ἐπειδὴ τὴν σήμερον οἱ αἰγιαλοί εἰσιν ἰδιοκτησία τοῦ Κράτους δὲν ἰσχύει πλέον ἡ διάταξις τοῦ ρωμ. δικαίου (νόμ. 6 πρ. 1, 8· νόμ. 14 πρ. πανδ. 41, 1), καθ' ἣν ὁ ἐν αἰγιαλῷ οἰκοδομήσας γίνεται κύριος καὶ τοῦ ἐδάφους Kierulff σ. 312. Unger σ. 364 σημ. 7.

δ') οἱ ποταμοί, ὡς καὶ αἱ ὁδοί, ἔχουσιν ὑποδιαιρέσεις. Εἰσὶ δηλαδὴ ποταμοί, ρύακες, χείμαρροι (νόμ. 1 § 1—3 πανδ. 43, 12). Δημόσιοι δὲ εἰσι μόνον οἱ ὄντες πλευστοὶ (πλευστοί, πλώϊμοι, πλωτοί· Στράβ. ΙΒ', σ. 763), διὰ πλοίων ἢ σχεδιῶν ἢ δυνάμενοι νὰ κατασταθῶσι τοιοῦτοι (ὅπερ εἶναι ζήτημα διοικητικῆς ἁρμοδιότητος. Demol. Θ', 338). Οἱ δημόσιοι ποταμοὶ καὶ αἱ ὄχθαι αὐτῶν (λεγόμεναι καὶ πλευρὰ τοῦ ποταμοῦ, Στράβ. Γ', 152 σ. 205, καὶ ὁριζόμεναι ὅπως καὶ οἱ αἰγιαλοί· ἄρθρ. 15 περὶ δ. κτ. νόμ. 1 § 5· νόμ. 3 § 1 πανδ. 43, 12) εἰσὶ κοινῆς χρήσεως (νόμ. 24 πρ. πανδ. 39, 2, § 4 Εἰσ. 2, 1· νόμ. 5 πρ. Π. 1, 8· νόμ. 30 § 1 Π. 41, 1. Κατὰ τὰ χωρία ταῦτα ἀνήκουσι τῷ παροχθίῳ αἱ ὄχθαι)· ἑπομένως ἕκαστος δύναται νὰ μεταχειρισθῇ τὸ ὕδωρ αὐτῶν παντοιοτρόπως, ἰδίως ὡς μέσον συγκοινωνίας· ἐπίσης καὶ τὸν πάγον αὐτῶν, ἐὰν παγώσωσι. Derub. Pand. § 69 σημ. 9. Czyharz ἐν τῇ συνεχ. τοῦ Glück τῶν βιβλ. 41, 42 σ. 627· ἀλλ' ἀπηγορευμένη εἶναι ἡ κατασκευὴ ἢ τοποθέτησις ἐν τῷ ποταμῷ ἢ τῇ ὄχθῃ αὐτοῦ ἔργου ἐμποδίζοντος τὴν ἐλευθέραν καὶ ἀνεπηρέαστον χρῆσιν αὐτοῦ (νόμ. 1 πανδ. 43, 12), ἢ ἡ αὐθαίρετος μετακίνησις τοῦ ροῦ αὐτοῦ (ἄρθρ. 13 § 34 τοῦ ἀπὸ 5 δεκεμ. 1845 διατ. περὶ καθηκόντων τῶν νομαρχῶν)· ἐπίσης ἄνευ ἀδείας τῆς κυβερνήσεως δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἀνέγερσις μύλου ἢ γεφύρας ἐπὶ δημοσίου ποταμοῦ (ἄρθρ.13 § 48 τοῦ αὐτοῦ διατάγ. ἄρθρ. 76 τοῦ ἀπὸ 31 δεκεμ. 1836 διατ. περὶ δημοτ. ἀστυνομίας. Ἔτι ἄρθρ. 13—81 τοῦ αὐτοῦ διατ. νόμ. 4 πανδ. 43, 12). Demol. Θ' 61 ἀρ. 128.

9) Τοιαῦταί εἰσι π. χ. αἱ δημοσίᾳ δαπάνῃ κατασκευασθεῖσαι διώ-

τὰ θέατρα, τὰ στάδια, αἱ ἐν ταῖς πόλεσι πλατεῖαι καὶ ὁδοί. 10

β') τῆς δευτέρας κατηγορίας εἰσὶ τὰ πάγκοινα (res communes omnium)· οὕτω καλοῦνται τὰ πράγματα ἐκεῖνα, τὰ ἐκ φύσεως μὴ δεκτικὰ ἀνθρωπίνης καθυποτάξεως, ἀλλ' ἐν τῇ ἀνεξαρτησίᾳ των χρησιμεύοντα καὶ ἐπαρκοῦντα εἰς πάντων τῶν ἀνθρώπων τὰς χρείας· οἷά εἰσιν ὁ ἀήρ, 11 τὸ ἀένναον ὕδωρ 12 καὶ ἡ θάλασ-

---

ρυγες ἢ γέφυραι· ὁμοίως οἱ σιδηρόδρομοι. Demolombe Θ', 341.

10) Κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον κοινὰ τῆς πόλεως πράγματα ἦσαν θέατρα, στάδια, δημόσια λουτρὰ (Θεόφ. Β', α' § 6). Τὴν σήμερον τὰ πράγματα ταῦτα, ὡς καὶ τὰ ξενοδοχεῖα καὶ καφενεῖα, οὐκ εἰσὶ κοινῆς χρήσεως ἄνευ πληρωμῆς τέλους τινός· ἑπομένως κατὰ τοσοῦτον μόνον δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι κοινὰ ὅτι ἔξεστι παντὶ τῷ βουλομένῳ εἰσελθεῖν καὶ χρήσασθαι αὐτοῖς τῇ πληρωμῇ τοῦ νενομισμένου τέλους· ὅθεν κοινῆς χρήσεώς εἰσι κυρίως μόναι αἱ τῶν πόλεων καὶ κωμῶν *ὁδοὶ* καὶ *πλατεῖαι*, ὡς καὶ τὰ ὑδραγωγεῖα. Ἀλλὰ καὶ τὰ ὑδραγωγεῖα τῶν πόλεων; Aubry et Rau § 169 σημ. 17 ἐκδ. δ' τῶν Παρισίων ἔτ. 1869.

11) Ὁ ἀὴρ ὁ τὴν ἀτμοσφαῖραν περικαλύπτων ἀνεξουσίαστός ἐστιν ἐν συνόλῳ· ἀλλ' οὐδὲ εἶναι ἀναγκαία τῷ ἀνθρώπῳ ἡ τοιαύτη ἐξουσίασις· δύναται ὅμως ὁ ἄνθρωπος μέρη ἢ εἴδη ἀέρος ἤγουν ἀέρια (π. χ. γάζ) νὰ ἐξουσιάσῃ καὶ τῆς ἀποκλειστικῆς αὐτοῦ βουλήσεως νὰ καταστήσῃ, ἅπερ τότε γίνονται ἰδιοκτησία πλήρης τοῦ ἔχοντος αὐτὰ καὶ εἰσὶ δεκτικὰ π. χ. κλοπῆς (Unger σ. 364 σημ. 5). Τοῦ ἀέρος διάφορός ἐστιν ὁ ὑπ' αὐτοῦ καταλαμβανόμενος χῶρος, ὅστις ἀνήκει τῷ κυρίῳ τοῦ ὑποκειμένου ἐδάφους· νόμ. 22 § 4 πανδ. (43, 24)· sepulcri est non solum is locus, qui humationem recipiat, sed omne etiam supra id coelum.

12) Windscheid § 146 σημ. 5. Ἐγχειρ. σ. 691 σημ. 7. Τὸ ὕδωρ ὡς σῶμα ῥευστὸν κινεῖται πρὸς τὰ κάτω φερόμενον, ἐὰν δὲ ἡ πηγὴ ἐξ ἧς ἀπορρέει ἦναι ἀνεξάντλητος, καθίσταται καὶ αὐτὸ ἀένναον. Τὸ ἀέν-ναον ὕδωρ, καθὸ τοιοῦτον καὶ ἐφ' ὅσον διατελεῖ τοιοῦτον, εἶναι πάγκοινον πρᾶγμα καί, εἴτε δημόσιον εἴτε ἰδιωτικὸν ποταμὸν ἀποτελεῖ, διέπεται ὑπὸ τῶν αὐτῶν κανόνων· ἤγουν α') δύναται πᾶς τις ν' ἀντλήσῃ ἐκ τοῦ ῥέοντος ὕδατος ὅσον χρειάζεται καὶ ἂν ἔχῃ κτῆμα παρακείμενον, νὰ μεταχειρισθῇ τὸ ἀναγκαῖον πρὸς ἄρδευσιν αὐτοῦ ὕδωρ (πολλαχοῦ ὁρίζεται ὑπὸ τῆς συνηθείας ὁ τρόπος καὶ ὁ χρόνος τῆς ἀρδεύσεως, ἥτις συνήθεια πρέπει νὰ τηρῆται· νόμ. 7 πανδ. 3, 34) ἢ ν' ἀνεγείρῃ ὑδρό-

σα. 13

Β') Εἴδη τῶν πραγμάτων.

α') κινητά, ἀκίνητα.

§ 27. Καλεῖται ἀκίνητον[1] ἡ γῆ καὶ πᾶν ὅ,τι συνέχε-

μυλον ἐπὶ ποταμοῦ μὴ δημοσίου. Demol. ΙΑ', 151 ἀρ. 124· β') οἱ ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ ῥέοντος ὕδατος κεκτημένοι ἀγροὺς δύνανται νὰ μεταχειρισθῶσι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τὸ ὕδωρ, ἀλλ' ἐξίσου ἀμφότεροι· οὗτοι ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των ἔχουσιν ἀπέναντι ἄλλων ἀποκλειστικὸν δικαίωμα τῆς χρήσεως τοῦ παρερρέοντος ποταμοῦ. Unger σ. 364 σημ. 6· γ') ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ἀγροῦ, ἐν ᾧ πηγάζει ὕδωρ δύναται νὰ ἰδιοποιηθῇ ὅσον ἐξ αὐτοῦ δυνηθῇ νὰ κατάσχῃ· νόμ. 6 κώδ. (3, 34).

Ἐν τῷ γαλ. κώδικι (ἄρθρ. 641, 643—645) ὡρίσθησαν τὰ ἑξῆς περὶ τοῦ ῥέοντος ὕδατος· ὁ ἔχων ἐν τῷ κτήματι αὐτοῦ πηγὴν ὕδατος δύναται νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν ἀπεριορίστως· ἀλλὰ τὸν ῥοῦν αὐτῆς ἐμποδίζεται νὰ μετατρέψῃ πρὸς βλάβην παρακειμένου χωρίου. Ὁ κύριος ἀκινήτου, παρ' ᾧ ἢ δι' οὗ ῥέει ὕδωρ μὴ δημόσιον, δύναται νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὸ κατ' ἀρέσκειαν, ὑπόχρεος ὢν μόνον νὰ μὴ μετακινήσῃ τὸ ῥεῖθρόν του. Εἰδικώτερον πρβ. Bemolombe ΙΑ', 147 καὶ σχέδιον τοῦ ἡμετέρου ἀστυκοῦ νόμου ἄρθρ. 696 καὶ ἐπ.

13) Ἡ θάλασσα εἶναι κοινὸν πάσης τῆς ἀνθρωπότητος πρᾶγμα καὶ παγκοσμίου ἑπομένως χρήσεως· mare commune omnium est (νόμ. 13 πρ. π. (8, 4)· mari, quod natura omnibus patet, servitus imponi privata lege non potest· νόμ. 13 § 7 πανδ. 47, 10). Καὶ ὅμως ἄλλοτε ἠθέλησαν Κράτη τινὰ νὰ ἀντιποιηθῶσι κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἰδίως οἱ τοῦ μεσαιῶνος ῥωμαϊκοὶ αὐτοκράτορες εἰς τὸ ἐν νόμ. 9 πανδ. (14, 2) ῥητὸν «ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος» στηριχθέντες· ἀλλὰ τὴν σήμερον ἡ κυριαρχία ἑκάστου κράτους ἀναγνωρίζεται μόνον ἐπὶ τοσούτου πλάτους τῆς παραλίας θαλάσσης ὅσον δύναται νὰ φθάσῃ βολὴ κανονίου· terræ dominium finitur ubi finitur armorum vis. Heffter Völkerrecht § 73. Διομήδους Κυριακοῦ διεθνὲς δίκαιον § 73. Σαριπόλου τὰ τῶν ἐθνῶν νόμιμα § 123.

1) Τῶν ἐνσωμάτων πραγμάτων τινὰ μὲν ἔχουσι τὴν ἰδιότητα τοῦ μεταβάλλειν τόπον, ἄλλα δὲ στεροῦνται τῆς ἰδιότητος ταύτης. Τὰ πρῶτα καλοῦνται κινητά, τὰ δεύτερα ἀκίνητα. Ὁ ὁρισμὸς τοῦ νόμου ὅτι κινητόν ἐστι τὸ *ἄνευ βλάβης τῆς οὐσίας* αὐτοῦ δυνάμενον νὰ μεταφερθῇ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, καὶ ἀκίνητον τὸ μὴ ἔχον τὴν ἰδιότητα ταύτην (ἄρθρ. 5 διακρ. κτ.), δὲν εἶναι ἀκριβὴς ὡς πρὸς τὰ ἀκίνητα, καθότι

ται μετ' αὐτῆς φυσικῶς ἢ τεχνικῶς· εἰσὶ λοιπὸν ἀκίνητα τὰ δι' ὁρίων χωριζόμενα μέρη τῆς γῆς, τὰ δένδρα καὶ αἱ οἰκοδομαί.[2] Πάντα δὲ τὰ λοιπὰ πράγματα, τὰ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τῆς γῆς ἀνεξάρτητα καὶ αὐτοτελῆ, εἰσὶ κινητά,

---

περιλαμβάνει μέρος μόνον αὐτῶν, τὰ δένδρα δηλαδὴ καὶ τὰς οἰκοδομάς, οὐχὶ καὶ τὴν ἀσκεπῆ γῆν, ἥτις εἶναι ἀπολύτως ἀκίνητος (κατὰ τὴν νομικὴν τοῦ ὅρου τούτου σημασίαν). Unger σ. 381.

2) Τὰ δι' ὁρίων κεχωρισμένα μέρη τῆς γῆς λέγονται res soli, fundi, prædia (νόμ. 115, 211 πανδ. 50, 16). Τὰ prædia διαιροῦνται εἰς prædia urbana, ἤτοι ᾠκοδομημένα ἐδάφη, καὶ εἰς prædia rustica, ἤτοι ἐδάφη πρὸς καλλιέργειαν ὡρισμένα (νόμ. 198 πανδ. 50, 16· νόμ. 1 πρ. 8, 4). Ὁ ἐν ταῖς πόλεσιν ἀνοικοδόμητος, ἀλλ' εἰς οἰκοδομὴν χρήσιμος τόπος, καλεῖται area (οἰκόπεδον· νόμ. 211 πανδ. 50, 16).

Ἀκίνητόν ἐστιν οὐ μόνον ἡ γῆ, ἀλλὰ καὶ πᾶν ὅ,τι ἐντὸς αὐτῆς ὑπάρχει (νόμ. 13 § 1 πανδ. 8, 4· νόμ. 24 § 12· νόμ. 26 πανδ. 39, 2· νόμ. 1 § 12 πανδ. 39, 3), ἢ ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς κεῖται ὀργανικῶς ἢ τεχνικῶς μετ' αὐτῆς ἡνωμένον (νόμ. 40 πανδ. 19, 1· νόμ. 44 πανδ. 5, 1). Ὅθεν ἀκίνητόν ἐστιν.

α') τὸ *ἐσωτερικὸν* τοῦ ἐδάφους μετὰ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, οἷον ἀργίλου, χώματος, ὕδατος, ὀρυκτῶν κλπ. (Demol. Θ', 46).

β') αἱ *οἰκοδομαὶ* (μετὰ τῶν μερῶν αὐτῶν, οἷον στέγης, σανίδων, θυρῶν, παραθύρων κλπ. Roth B', 7 σημ. 21), ἤγουν παντὸς εἴδους κτίρια (οἰκία, ἀποθῆκαι, μύλοι, ξύλινα παραπήγματα ἐπὶ πασσάλων τῇ γῇ ἐμπεπηγμένων ἐρειδόμενα· νόμ. 18 πρ. πανδ. 19, 1· νόμ. 60 πανδ. 41, 1· νόμ. 1 § 8 π. 43, 16) παρ' οἱουδήποτε καὶ ἐπὶ σκοπῷ οἱῳδήποτε ἀνεγηγερμένα (Demol. σ. 50, 56). Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς οἰκοδομῆς τὸ ὑλικὸν αὐτῆς θεωρεῖται ἀκίνητον ἐφ' ὅσον μένει ἐν τῷ τόπῳ τοῦ καταλυθέντος κτιρίου (ἄρθρ. 9 περὶ δ. κτ.· νόμ. 17 § 10 πανδ. 19, 1). Demol. σ. 51.

γ') τὰ *δένδρα*. Οὐ μόνον τὰ δένδρα (μετὰ τῶν ἠρτημένων καρπῶν καὶ τῶν φύλλων) καὶ οἱ θάμνοι, ἀλλὰ καὶ παντὸς εἴδους φυτεῖαι (οἷον λαχανικά, σπαρτά, ὁ ἐν τῇ γῇ σπόρος. Demol. σ. 62) εἰσὶν ἀκίνητα ἐφ' ὅσον διατελοῦσιν ἡνωμένα μετὰ τῆς γῆς (τινὲς κατατάσσουσιν εἰς τὰ κινητὰ τὰ ἐν φυτωρίοις δενδρύλλια· ὅρ. Demol. σ. 70· ἄλλοι θεωροῦσι τὰ δένδρα κατὰ φύσιν μὲν κινητά, civiliter, ἤτοι νόμῳ ἀκίνητα· πρβ. Unger σ. 382), ἀφοῦ δὲ χωρισθῶσιν ἀπ' αὐτῆς γίνονται κινητά· ἀλλὰ τὰ ἐν ἀγγείοις πεφυτευμένα φυτὰ εἰσι κινητά. Demol. σελ. 69 ἀριθ. 144, 145.

ἐξ ὧν τὰ ἔμψυχα λέγονται ἰδίως αὐτοκίνητα.[3] Ἀλλ' ὁ νόμος κατέταξεν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀκινήτων καί τινα κινητὰ πράγματα·[4] οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸ κινητὸν ἢ ἀκίνητον, χαρακτὴρ ὂν τῶν ἐνσωμάτων κυρίως πραγμάτων, καταχρηστικῶς μετηνέχθη καὶ εἰς τὰ ἀσώματα, ἤτοι τὰ δίκαια· λέγονται δηλαδὴ τὰ ἐπὶ κινητῶν ἐμπράγματα δίκαια κινητὰ τὰ ἐπὶ ἀκινήτων ἀκίνητα· αἱ ἐξ ἐνοχῶν ὅμως ἀπαιτήσεις ἀνήκουσι μᾶλλον εἰς τὰ κινητά.[5] Ὑπάρχουσι

---

3) Τὰ κινητὰ ἔχουσι καὶ αὐτὰ διαφόρους ὀνομασίας. Τὰ ἀφ' ἑαυτῶν κινούμενα, οἷα τὰ ἄλογα ζῷα (παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις καὶ οἱ δοῦλοι), λέγονται *αὐτοκίνητα* (νόμ. 2 βασ. 50, 13· νόμ. 90 βασ. 2, 2), τὰ δὲ πρὸς χρῆσιν ἢ καλλωπισμὸν οἰκημάτων, *ἔπιπλα*. Παρὰ Πολυβ. (Γ', 292) ἀπαντᾶται ἡ λέξις «ἐνδουχία». Τοιαῦτά εἰσι τάπητες, κλίναι, καθῆκλαι, καθρέπται, κρεμαστὰ ὡρολόγια, τράπεζαι· ὡσαύτως εἰκόνες, ἰχνογραφήματα, ἀγάλματα, ἐὰν τὰ τρία ταῦτα εἴδη τῶν κινητῶν δὲν ἀποτελῶσι συλλογὰς (ἄρθρ. 10 διακρ. κτ.)· ὅρα καὶ τὸν περὶ οἰκοσκευῆς τίτλον τῶν βασ. (44, 13).

Τὰ πλοῖά εἰσι κινητά· μόνον καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐπ' αὐτῶν βάρη ἐξομοιοῦνται τοῖς ἀκινήτοις. Ἐμπ. νόμ. 190.

4) Ὅσα πράγματα κινητὰ ἀποτελοῦσι παρακολούθημα ἀκινήτου, καθὸ ἀναποφεύκτως ἀναγκαῖα πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ ἢ προσδιωρισμένα εἰς διαρκῆ ὑπηρεσίαν του, θεωροῦνται ὡς ἀκίνητα ἕνεκα τοῦ προορισμοῦ των τούτου· «τοῦ οἴκου ἐστὶν ἅτινα ἢ ὡς μέρος αὐτοῦ ἐστιν ἢ δι' αὐτὸν γέγονε» (νόμ. 13 § 31 βασ. 19, 8). Τὰ τοιαῦτα πράγματα δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι *θέσει* ἀκίνητα· ὅρ. κατωτ. § 30 σημ. 3, 4.

5) Ὅταν ὁ νόμος ῥυθμίζῃ ἄλλως τὰ τῆς κινητῆς καὶ ἄλλως τὰ τῆς ἀκινήτου περιουσίας, ἢ ὅταν ὁ ἰδιώτης π. χ. δωρῇ ἢ κληροδοτῇ τῷ μὲν Πέτρῳ τὴν κινητὴν τῷ δὲ Παύλῳ τὴν ἀκίνητον περιουσίαν του, ἐπειδὴ ἐν τῇ περιουσίᾳ τοῦ προσώπου ὑπάρχουσι καὶ πράγματα ἀσώματα, τουτέστι δίκαια, γεννᾶται τότε τὸ ζήτημα, εἰς ὁποτέραν τῶν κατηγοριῶν πρέπει νὰ καταταχθῶσι τὰ δίκαια: εἰς τὴν τῶν κινηνῶν ἢ εἰς τὴν τῶν ἀκινήτων. Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπαντᾷ ὁ νόμος (ἄρθρ. 12 διακ. κτ.) ὅτι κατὰ γενικὸν κανόνα πάντα τὰ δίκαιά εἰσι κινητά, ἀκίνητα δὲ μόνον αἱ ἐπὶ ἀκινήτου δουλεῖαι προσωπικαὶ (ἐπικαρπία, χρῆσις, οἴκησις) ἢ πραγματικαὶ καὶ ἡ διεκδικητικὴ ἀγωγὴ ἀκινήτου (νόμ. 15 πανδ. 50, 17· is qui actionem habet ad rem recuperandam ipsam rem habere videtur. Ὅθεν ὁ κληροδόχος τῆς ἀκινήτου περιουσίας τοῦ δια-

λοιπὸν τοῦτο μὲν πράγματα **φύσει** ἀκίνητα, **θέσει** ἀκίνητα· τοῦτο δὲ δίκαια (ἀσώματα πράγματα) κινητὰ καὶ ἀκίνητα.

Τὰ κινητὰ ὑποδιαιροῦνται:

α') εἰς **ἀντικαταστατὰ καὶ μὴ ἀντικαταστατά.** Τὰ μὲν πρῶτα γίνονται συνήθως ἀντικείμενον ἐνοχῆς κατὰ ποσότητα μόνον καὶ ποιότητα, τὰ δὲ κατ' ἄτομον (in specie), διότι καὶ ἡ ἀξία ἑκατέρων κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁρίζεται. 6

θέτου ἔχει καὶ τὴν διεκδικητικὴν τῶν ἀκινήτων αὐτοῦ ἀγωγήν. Unger σ. 399)· ἀλλὰ καὶ ἡ ἐμφύτευσις καὶ ἡ ἐπιφάνεια πρέπει νὰ θεωρηθῶσι φέρουσαι τὴν ἰδιότητα ταύτην· ἡ ὑποθήκη ὡς παρακολούθημα τῆς ἀπαιτήσεως ἀκολουθεῖ τὴν τύχην αὐτῆς (Demol. Θ', 265· ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἐναντίαι γνῶμαι. Unger σ. 396). Πᾶσαι αἱ ἀπαιτήσεις καὶ πάντα τὰ ἐπὶ κινητῶν ἐμπράγματα δίκαιά εἰσι κινητά. Πρβ. Renaud ἐν τῇ Zectschr. f. Rechtswiss. d. Auslandes τόμ. 23 σ. 83. Unger σ. 394. Winds. § 139 σημ. 5.

Δύναται νὰ *κατασχεθῇ* ἡ διεκδικητικὴ ἀγωγὴ *ἀκινήτου*; Ἐγχειρ. § 271 σημ. 1. Demol. σ. 205. Νὰ ὑποθηκευθῇ; Tropl. § 406. Pont § 395.

6) Τὰ πράγματα ἐνίοτε ἔχουσι διάφορον ἀξίαν, τινὰ μὲν ἕνεκα τῆς ἀτομικότητός του ἕκαστον, ἀλλὰ δὲ ἕνεκα τοῦ γένους εἰς ὃ ἀνήκουσι· διατοῦτο τὰ μὲν πρῶτα γίνονται ἀντικείμενον συναλλαγῆς κατ' ἄτομον (in specie), τὰ δὲ δεύτερα κατὰ γένος (in genere)· ὀνομάζονται δὲ ταῦτα μὲν ἀντικαταστατά, ἐκεῖνα δὲ μὴ ἀντικαταστατὰ ἢ ἀναντικατάστατα. Ὁ λατινικὸς ὅρος res fungibilis, res non fungibilis κατεσκευάσθη ἐκ τῆς ἐν τῷ νόμ. 2 § 1 πανδ. (12, 1) περικοπῆς quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem magis quam in specie. Τὰ μὴ ἀντικαταστατὰ καλοῦνται ἐν ταῖς πηγαῖς species, certa corpora· τὰ ἀναντικατάστατα, genus ἢ res quæ pondere, numero, mensura consistunt. Περὶ τῆς διαιρέσεως ταύτης παρατηρητέον ταῦτα:

α') ἐπὶ ὀφειλῆς ἀντικαταστατοῦ πράγματος ὁ ὀφειλέτης ὑποχρεοῦται νὰ χορηγήσῃ ἁπλῶς πράγματα τῆς αὐτῆς ποσότητος καὶ ποιότητος τοῦ ὀφειλομένου γένους· ἐπὶ ὀφειλῆς δὲ μὴ ἀντικαταστατοῦ, πρέπει νὰ χορηγήσῃ αὐτὸ τοῦτο καὶ οὐχὶ ἀντ' αὐτοῦ ἄλλο· ἄρθρ. 4 διακ. κτ.

β') τινὰ πράγματά εἰσιν ἐκ φύσεως ἀντικαταστατά, ἤγουν ἡ ἀξία των ὁρίζεται κατὰ γένος καὶ οὐχὶ κατ' ἄτομον· τοιαῦτά εἰσι τὰ μέτρῳ

β') εἰς **ἀναλωτὰ καὶ μὴ ἀναλωτά.** Τὰ πλεῖστα τῶν κινητῶν πραγμάτων διὰ τῆς συχνῆς καὶ ἐπανειλημμένης χρήσεως τρίβονται καὶ κατὰ μικρὸν φθείρονται· 7 ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ μόνον δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀναλωτῶν· διότι ἀναλωτὰ κατὰ τὸν νόμον εἰσὶν ἐκεῖνα τὰ πράγματα, ὅπερ μία μόνη κατὰ τὸν προορισμὸν αὐτῶν χρῆσις ἐξαφανίζει, ἤγουν ὧν ἡ χρῆσις ἐν τῇ ἀποχρήσει ἐστίν· 8 οἷα τὰ ἐσθιόμενα καὶ πινόμενα, αἱ πρὸς θέρμανσιν

ἢ ἀριθμῷ ἢ σταθμῷ ἐν ταῖς δικαιοπραξίαις ὁριζόμενα· π. χ. σῖτος, κριθή, οἶνος, ἔλαιον, ξυλεία, κέραμοι, χρήματα κλπ. (νόμ. 1 § 2 πανδ. 44, 7· νόμ. 2 § 1, 3 πανδ. 12, 1· νόμ. 42 πανδ. 23, 3. Θεοφ. Γ', ιδ' πρ.). Ἄλλα πάλιν πράγματά εἰσιν ἐκ φύσεως μὴ ἀντικαταστατά, τουτέστιν ὁρίζεται ἡ ἀξία των κατ' ἄτομον· οἷα ἵππος, ἅμαξα, ὡρολόγιον, οἶκος, δακτύλιον κλπ.

γ') πράγματα ἐκ φύσεως ἀντικαταστατὰ ἢ μὴ ἀντικαταστατὰ δύνανται διὰ συμβάσεως νὰ γείνωσι τοιαῦτα. Π. χ. ἐκ τοῦ ποιμνίου μου παρέχω τῷ Πέτρῳ 10 πρόβατα, ἵνα μοὶ ἀποδώσῃ 10 *ὅμοια*· ἐνταῦθα πρᾶγμα μὴ ἀντικαταστατὸν ἐγένετο ἀντικαταστατόν· ἢ καταθέτω παρὰ τῷ Πέτρῳ χρήματα, ἵνα μοὶ ἀποδώσῃ αὐτὰ ταῦτα (νόμ. 24 πανδ. 16, 3· νόμ. 4 πανδ. 13, 6· νόμ. 30 § 6· νόμ. 51 πανδ. 30· νόμ. 37 πανδ. 45, 1)· ἐνταῦθα πρᾶγμα ἀντικαταστατὸν μετεβλήθη εἰς μὴ ἀντικαταστατόν. Ἀλλὰ δὲν πρέπει πρὸς τὸ ἀντικαταστατὸν ἢ μὴ τοῦ πράγματος νὰ συγχέηται τὸ θέμα, καθ' ὃ τὸ ἀντικείμενον τῆς ὀφειλῆς προσδιορίζεται γενικώτερόν πως καὶ ἀφίνεται οὕτως τῷ ὀφειλέτῃ ἐλευθερία τις περὶ τὴν ἐξόφλησιν· π. χ. ὁ ὀφειλέτης ὑποχρεοῦται νὰ παράσχῃ ἵππον, πρόβατον, ἀγρὸν κλ. Πρβ. Wächter σ. 229. Unger σ. 407 σημ. 16.

Ἡ ὑποδιαίρεσις τῶν ἀκινήτων εἰς φθαρτὰ καὶ ἀσκεπῆ εἶναι τοῦ τουρκικοῦ δικαίου. Καὶ οἱ παλαιοὶ ἕλληνες εἶχον τὴν διαίρεσιν ταύτην. Büchsenschüls σ. 71.

7) Π. χ. τὰ ἐνδύματα διὰ συχνῆς καὶ ἐπὶ χρόνον διαρκούσης χρήσεως φθείρονται καὶ μεταβάλλονται εἰς ῥάκη· ἀλλὰ δὲν ὑπάγονται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀναλωτῶν πραγμάτων. Wächter σ. 219 σημ. 36. Winds. § 141 σημ. 2. Bürkel Nienbrauch § 2.

8) Εἰσηγ. § 2 (2, 4) «res quæ ipso usu consumuntur·—quo numero sund vinum, oleum, frumentum. Θεόφ. Β', δ' § 2· νόμ. 1, 5 § 1 πανδ. (7, 5)· res, quæ usu tolluntur vel minuuntur·—res quæ in abusu consistunt. Τὸ χωρίον τῶν εἰσηγήσεων κατατάσσει καὶ τὰ ἐνδύ-

καὶ φωτισμὸν ὕλαι.[9] Εἰς τὰ φθαρτὰ ἀνήκουσι κατά τινα τρόπον καὶ τὰ χρήματα, καθόσον διὰ τῆς χρήσεως ἀπόλλυνται τῷ κυρίῳ.[10]

Τὰ ἀναλωτά, καθὸ τοιαῦτα, εἰσὶ κατὰ κανόνα ἀντικαταστατά, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰ ἀντικαταστατὰ φθαρτά.[11]

β') διαιρετά, ἀδιαίρετα.[1]

§ 28. Διαιρετὰ ἐν τῷ δικαίῳ[2] καλοῦνται τὰ πρά-

ματα εἰς τὰ ἀναλωτὰ πράγματα βεβαίως ἀναφορικῶς μόνον πρὸς τὴν ἐπικαρπίαν περὶ ἧς ὁ λόγος. Πρβ. Wächter ἔ. ἀ.

9) Ἑπομένως ἐπ' αὐτῶν μόνον ἐφαρμόζεται ὁ κανὼν ὅτι ὅστις λάβει διὰ δικαιοπραξίας πρᾶγμα φθαρτὸν ἔχει δικαίωμα νὰ καταναλώσῃ αὐτό, ἐκτὸς ἂν ἐκ τῆς συμβάσεως συνάγηται ἄλλο τι· νόμ. 3 § 6· νόμ. 4 πανδ. (13, 6). Wächter σ. 220.

10) Θεοφ. τ. α. αοῖς ἐστι παραπλήσια (ἤτοι τῷ οἴνῳ, ἐλαίῳ κλ.) καὶ τὰ ἀργύρια· ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ χρήσει καὶ τῇ συνεχεῖ ἀλλαγῇ, ἐκ τοῦ ἐξ ἑτέρου μετιέναι εἰς ἕτερον, τρόπον τινὰ ἀποσβέννυται. Πρβ. καὶ νόμ. 78 πανδ· (46, 3)· νόμ. 32 πανδ. (4, 4)· νόμ. 13, 18 πανδ. 12, 1· νόμ. 30 πρ. πανδ. 19, 1. Ὅθεν ἡ ἀντίθεσις consumti sint nummi an exstent. νόμ. 9 § 2 πανδ. (14, 6)· νόμ. 11 πανδ. (12, 1)· νόμ. 9 (22, 6)· νόμ. 94 πρ. § 2 (46, 3). Böcking § 76 σημ. 4.

11) Π. χ. ἀντίτυπα βιβλίων, κέραμοι, βελόναι εἰσὶ πράγματα ἀντικαταστατά, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀναλωτά. (Wächter σ. 234. Roth § 111 σημ. 6). Τὸ ἀναλωτὸν πρᾶγμα, ἐπειδὴ δικαιοῦται ὁ λαβὼν αὐτὸ νὰ τὸ καταναλώσῃ (σημ. 9), εἶναι ἀντικαταστατόν, ἑπομένως δὲν ἀποδίδεται αὐτούσιον. Unger σ. 402 σημ. 7, σ. 408 σημ. 18.

1) Ἐνταῦθα ἐξετάζεται τὸ διαιρετὸν ἢ ἀδιαίρετον τῶν ἐνσωμάτων πραγμάτων (ἐν τῇ στενοτέρᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως πρᾶγμα· ἀνωτ. § 26 σημ. 1)· περὶ τοῦ διαιρετοῦ ἢ ἀδιαιρέτου τῶν *δικαίων* γενήσεται κατωτέρω (§ 55) λόγος. Unger σ. 410 σημ. 2. Wächter Β', 272 σημ. 2. Ὁ αὐτὸς ἐν ἀρχ. ἀστ. πράξ. ΚΖ', 155.

2) Φυσικῶς διαιρετά εἰσι πάντα τὰ πράγματα, ὡς ἐκ σώματος καὶ ὕλης συνιστάμενα. Σενέκας natural. quæstion. dixi de partibus in quas omnis rerum naturæ materia dividitur. Κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν διαιρετὸν εἶναι ὁ ἵππος, ἡ τράπεζα, τὸ ἄγαλμα, τὸ ὡρολόγιον κλ. ὅθεν ὁ κύριος τῶν πραγμάτων τούτων δύναται κατ' ἀρέσκειαν νὰ χωρίσῃ αὐτὰ εἰς τεμάχια, διότι ἔχει ἀπεριόριστον ἐπ' αὐτῶν ἐξουσίαν.

γματα, ὅσα καὶ ἀφοῦ εἰς διακεκριμένα χωρισθῶσι τεμάχια διατηροῦσι τὸ εἶδος καὶ τὴν ἀξίαν[3] καθόλου τε καὶ ἐν μέρει, ὥστε μένουσι καὶ μετὰ τὴν διαίρεσιν ὁμοειδῆ καὶ ὁμώνυμα,[4] διαφέροντα τοῦ ὅλου κατὰ τὸ μέγεθος μόνον.[5]

'Αλλ' ἐνδεχόμενον τοῦ τοιούτου πράγματος νὰ ὑπάρχωσι πολλοὶ συνιδιοκτῆται· ἐνδεχόμενον νὰ ὑπάρχῃ ἐνοχὴ ἀντικείμενον ἔχουσα τοιοῦτον πρᾶγμα (species)· ἐὰν ἐφαρμοσθῇ ὁ ἀνωτέρω κανὼν τῆς κατὰ φύσιν διαιρέσεως τῶν πραγμάτων καὶ ἐνταῦθα (π. χ. ὁ ἵππος νὰ τμηθῇ εἰς τόσα τεμάχια ὅσοι εἰσὶν οἱ συνδιοκτῆται) δὲν ἱκανοποιοῦνται αἱ νόμιμοι ἀξιώσεις τῶν δικαιούχων· ἕνεκα τούτου ἔδωκεν ὁ νόμος στενότερον ὁρισμὸν εἰς τὸ διαιρετὸν καὶ ἀδιαίρετον τῶν πραγμάτων· ἐτέθη δηλαδὴ ὡς βάσις ἡ χρησιμότης αὐτῶν, δι' ἣν μόνην ἐξουσιάζει αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος· § 5 εἰσηγ. (4, 17)· quod si commode dividi non possit (fundus), vel homo forte aut mulus erit, de quo actum sit (ὧν δηλ. ἡ διαίρεσις δὲν εἶναι δυνατή)· νόμ. 35 § 3 πανδ. (6, 1)· νόμ. 31 § 6 πανδ. (21, 1)· νόμ. 26 § 2 πανδ. 30. Καὶ Διογ. Λαέρτ. (Α', 172). Τῶν ὄντων τὰ μὲν εἰσι μεριστά, τὰ δὲ ἀμέριστα. Τούτων δὲ τῶν μεριστῶν τὰ μὲν ὁμοιομερῆ, τὰ δὲ ἀνομοιομερῆ . . . μεριστὰ ὅσα ἔκ τινος σύγκειται· οἷον ζῷα, ὕδωρ, χρυσός. Καὶ ὁμοιομερῆ μὲν ὅσα ἐξ ὁμοίων σύγκειται καὶ μηδὲν διαφέρει τὸ ὅλον τοῦ μέρους εἰ μὴ τῷ πλήθει . . . ἀνομοιομερῆ δὲ ὅσα ἐξ ἀνομοίων μερῶν σύγκειται, οἷον οἰκία καὶ τὰ τοιαῦτα.

3) Ὅθεν ἵνα ὀνομασθῇ διαιρετὸν νομικῶς πρᾶγμά τι ἀπαιτοῦνται δύο τινά· πρῶτον, τὰ μέρη τοῦ διαιρεθέντος πράγματος νὰ μὴ μεταβάλλωσι τὸ εἶδος καὶ τὴν οὐσίαν των, ἑπομένως νὰ μένωσι καὶ μετὰ τὴν διαίρεσιν ὅ,τι ἦσαν πρὸ αὐτῆς· δεύτερον τὰ μέρη τοῦ διαιρεθέντος πράγματος νὰ διατηρῶσι καὶ μετὰ τὴν διαίρεσιν τὴν ἀξίαν ἣν εἶχον καὶ πρότερον, ὥστε τὸ σύνολον τῶν μερῶν νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν ἀξίαν ἣν εἶχε τὸ ὅλον πρὸ τῆς διαιρέσεως. Εἰς τὴν διττὴν ταύτην ἰδιότητα τοῦ διαιρετοῦ τῶν πραγμάτων στηρίζεται ἡ λύσις τοῦ ἐν τῷ νόμ. 26 § 2 πανδ. 30 θέματος. Unger σ. 411 σημ. 5.

4) Ὁ εἰς τεμάχια διαιρεθεὶς ἄρτος ἢ οἶνος καλεῖται οἶνος καὶ μετὰ τὴν διαίρεσιν, οὐχὶ ὅμως καὶ ὁ εἰς τεμάχια διαιρεθεὶς τράγος ἢ τὸ ἄροτρον.

5) Δηλαδὴ ἀποτελοῦσι καὶ αὐτὰ πρᾶγμα ἀκέραιον, μόνον κατὰ τὸ μέγεθος διάφορον τοῦ ὅλου ἐξ οὗ ἐχωρίσθη. Ἐκ τοῦ εἰς πολλὰ τεμάχια διαιρεθέντος ἀγροῦ ἀποτελοῦνται ὄχι μέρη ἀγροῦ, ἀλλὰ πολλοὶ ἀγροί· νόμ. 25 § 1 πανδ. (50, 16)· νόμ. 6 § 1 πανδ. (8, 4)—quia non est pars fundi sed fundus. Διατοῦτο ἡ δοκός, τὸ παράθυρον, ἡ θύρα τῆς

Τοιαῦτά εἰσι πάντα σχεδὸν τὰ ἀκίνητα, 6 ἐκ δὲ τῶν κινητῶν ὀλίγα μόνον, ὅσα δηλαδὴ ἔχουσιν ἀξίαν ἕνεκα μόνης τῆς ὕλης των. 7

Ἀδιαίρετα ἢ μὴ διαιρετά εἰσι τὰ μὴ ἔχοντα τὰς ἰδιότητας τῶν διαιρετῶν, ἤτοι δεκτικὰ μὲν φυσικοῦ διαχωρισμοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς διαιρέσεως μεταβάλλοντα εἶδος καὶ ἀξίαν.

Περὶ τῆς ἰδιότητος ταύτης τῶν πραγμάτων παρατηρητέον τὰ ἑξῆς:

α') ὁ χωρισμὸς τῶν τε διαιρετῶν καὶ τῶν ἀδιαιρέτων

οἰκίας ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ διαιρετοῦ δὲν εἶναι μέρη ἀλλὰ μᾶλλον *μέλη* τῆς οἰκίας· νόμ. 13 § 2 πανδ. (46, 4)· νόμ. 36 πανδ. (21, 2). Wächter σ. 274 σημ. 5.

6) Οἱ ἀγροὶ καὶ αἱ ἐν ταῖς πόλεσιν ἄκτιστοι τόποι εἰσὶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διαιρετοί, διότι σπανίως δύναται νὰ συμβῇ ἐπ' αὐτῶν νὰ μὴ διατηρῶσι τὰ μέρη καὶ μετὰ τὴν διαίρεσιν τὴν πρὸς τὸ ὅλον ἀνάλογον ἀξίαν των· ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν ὅμως συνήθως συμβαίνει τὸ ἐναντίον· ὥστε αἱ οἰκοδομαὶ μᾶλλον πρέπει νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὰ ἀδιαίρετα (§ 5 εἰσηγ. 4, 17, σημ. 2 τοῦ § τούτου)· εἰς τοῦτο δὲν ἀντίκειται ὁ νόμ. 6 § 1 πανδ. (8, 4), διότι ἐννοεῖ τὴν κατὰ φυσικοὺς κανόνας ὑπὸ τοῦ κυρίου τῆς οἰκίας γινομένην διαίρεσιν. Πρβ. Σαβιν. Obligation § 29 σ. 306.

7) Ἐκ τῶν κινητῶν πάντα τὰ αὐτοκίνητά εἰσιν ἀδιαίρετα, ὡσαύτως τὰ ἔργα τῆς τέχνης, ὡρολόγιον, ἄγαλμα, τράπεζα· ἀφ' ἑτέρου διαιρετά εἰσι τὰ ῥευστά, τὰ ὑφάσματα, τὰ μέταλλα κλ. Ἡ ἐν τῇ κατηγορίᾳ τῶν διαιρετῶν κατάταξις τῶν ποσοτήτων (π. χ. σίτου, κριθῆς) δὲν εἶναι ἀκριβής, ὡς παρατηρεῖ ὀρθῶς ὁ Unger (σ. 413 σημ. 14).

Εἰσὶν οἱ φρονοῦντες ὅτι τὰ κινητὰ θεωρεῖ ἀπολύτως ἀδιαίρετα τὸ ῥωμ. δίκαιον, ἐπικαλούμενοι τὸν νόμ. 8 πανδ. (6, 1), καθ' ὃν ἐπὶ κινητῶν nunquam pro diviso possideri potest· ἀλλὰ παρερμηνεύουσι τὸ χωρίον αὐτό, ὅπερ λέγει ἁπλῶς ὅτι ἐπὶ κινητῶν δὲν δύνανται νὰ νέμωνται δύο ἄνθρωποι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα pro diviso ὅπως ἐπὶ ἀκινήτων· ἐὰν π. χ. δύο συνιδιοκτῆται ἐκ συμφώνου χωρίσωσιν εἰς δύο ἵππον ἢ ἅμαξαν, δύναταί ποτε νὰ ῥηθῇ ὅτι κατέχουσι pro diviso ἵππον, ἅμαξαν; Böcking § 75 σημ. 7. Unger σ. 412 σημ. 12.

πραγμάτων ἢ γίνεται ἔργῳ, **ἔμπρακτος** [8] ἢ γίνεται νῷ μόνον, **νοητός**· ἐκεῖ μὲν τὰ μέρη τοῦ διαιρεθέντος πράγματός εἰσιν ἐξωτερικῶς καταφανῆ καὶ διακριτά, ἐνταῦθα τὰ μέρη εἰσὶν ἀφανῆ ἐξωτερικῶς καὶ νοοῦνται ἁπλῶς· [9] προσέτι ἐπὶ ἐμπράκτου διαιρέσεως, ὁσάκις δὲν καταστρέφεται ἐντελῶς πᾶσα συνοχὴ τῶν μερῶν πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἐπὶ ἀκινήτων μόνον ἐγχωρεῖ, [10] παράγεται ἡ καλουμένη

---

8) Ἐπὶ ἐμπράκτου διαιρέσεως τὸ πρᾶγμα χωρίζεται εἰς δύο ἢ πλείονα τεμάχια ἀπαρτίζοντα ἕκαστον ἴδιον πρᾶγμα (ἀνωτ. σημ. 5)· ἐνῷ ἐπὶ τῆς νοητῆς διαιρέσεως οὐδεμία γίνεται εἰς τὸ πρᾶγμα ἐξωτερικὴ εἴτε σωματικὴ μεταβολή· τὸ κοινὸν πρᾶγμα πρὸ τῆς ἐμπράκτου διαιρέσεως commune sic omnium est, non quasi singalorum totum, sed pro partibus, utique indivisis, ut intellectu magis partes habeant quam corpore (νόμ. 5 πρ. πανδ, 45, 3). Εἶναι δὲ ἡ ἔμπρακτος διαίρεσις δύο εἰδῶν· ἤγουν ἢ καταργεῖται ἐντελῶς πᾶσα σχέσις τῶν διαιρεθέντων μερῶν πρὸς ἄλληλα, ἢ διατηρεῖται φαινομένη τις αὐτῶν συνοχή· ἴδε κατωτ. σημ. 10 τοῦ § τούτου.

9) Ἡ νοητὴ διαίρεσις εἶναι τὸ ἀντίθετον τῆς ἐμπράκτου διαιρέσεως καὶ ἀποτελεῖ ἄρνησιν αὐτῆς· ἤγουν τὸ πρᾶγμα ἐνταῦθα δὲν εἶναι διῃρημένον ἀλλὰ νοεῖται ἁπλῶς ὡς διῃρημένον, ὡς ἐπὶ πολλῶν συνιδιοκτητῶν πρὸ τῆς διανομῆς τοῦ κοινοῦ πράγματος. Ἕκαστος τούτων πρὸ τῆς διανομῆς ἔχει νοητὴν εἴτε ἰδανικὴν μερίδα, ἑπομένως μεταξύ των ὑπάρχει κοινωνία καλουμένη communio pro indiviso. Ἀμφισβητοῦσί τινες τὸ δυνατὸν νοητῆς διαιρέσεως ἐπὶ πραγμάτων, περιορίζοντες αὐτὴν εἰς τὰ δίκαια μόνον (π. χ. Kierulff σ. 325. Böcking σ. 264)· ἀλλ' ἔπιθι Wächter σ. 276 σημ. 12. Unger σ. 416 σημ. 27. Windscheid § 140 σημ. 4.

Ἡ communio pro indiviso αἴρεται διὰ τῆς ἐμπράκτου διαιρέσεως, ὅπου δὲ αὕτη εἶναι ἀδύνατος γίνεται τῆς ἀξίας τοῦ κοινοῦ πράγματος διαίρεσις καὶ διανομή. Διαρκούσης δὲ τῆς κοινωνίας ἕκαστος κοινωνὸς ἔχει ἐφ' ἑκάστου μορίου τοῦ ἀδιαιρέτου πράγματος ἀνάλογον μετοχὴν καὶ διατοῦτο ὁ κοινωνὸς «οὐκ ἔχει δίκαιον ἐν τῷ κοινῷ πράγματι ποιεῖν τι παρὰ γνώμην τοῦ κοινωνοῦ· νόμ. 28 βασ. (12, 2)· νόμ. 27 § 1 πανδ. (8, 2). Unger σ. 417. Κατωτ. § 118 σημ. 7.

10) Ἐπὶ κινητῶν ἡ ἔμπρακτος διαίρεσις ἐπάγεται πάντοτε τέλειον ἀποχωρισμόν, μηδεμίαν ἐγκαταλείποντα πλέον συνοχὴν τῶν χωρισθέντων μερῶν πρὸς ἄλληλα· ἀλλ' ἐπὶ πραγμάτων διὰ μίξεως ἑνωθέντων

communio pro diviso, 11 ᾗ ἀντιστοιχεῖ ἡ communio pro indiviso, ὑπάρχουσα ἐπὶ ἁπλῶς νοητῆς διαιρέσεως.

β') νοητῶς εἴτε ἰδανικῶς διαιρετά εἰσι πάντα τὰ πράγματα. 12

γ') μόνον ἐπὶ τῶν νομικῶς διαιρετῶν πραγμάτων δύναται ὁ συνδιοκτήτης ν' ἀποκτήσῃ αὐτούσιον τὸ ἀναλογοῦν

εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ κοινωνία pro diviso. Νόμ. 5 § 1· νόμ. 23 § 5 πανδ. (6, 1)· νόμ. 12 § 1· νόμ. 27 § 2 πανδ. (41, 1). Wächter ἐν τῷ Archiv τόμ. 27 σ. 179. Unger σ. 414 σημ. 19. Randa Besitz § 17 σημ. 4 Winds. § 140 σημ. 3.

11) Ἐπὶ ἀκινήτων δύναται ἡ ἔμπρακτος διαίρεσις νὰ ἐκτελεσθῇ οὕτως ὥστε νὰ διατηρῇ καὶ μετ' αὐτὴν τὸ διαιρούμενον πρᾶγμα τὴν ἀκεραιότητά του (π. χ. χωρίζεται εἰς λαχίδια). Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὑπάρχει κοινωνία τις μεταξὺ τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν μερῶν τούτων, καλουμένη com. pro diviso, τὸ μέρος δ' ἑκάστου pars pro diviso (νόμ. 6 § 1 πανδ. 8, 4· νόμ. 25 § 1 πανδ. 50, 16) καὶ τὸ οὕτω κοινὸν πρᾶγμα res communis pro diviso (νόμ. 5 § 16 πανδ. 27, 9)· ὅρ. καὶ νόμ. 43 πρ. πανδ. (41, 2). Ἡ τοιαύτη κοινωνία ἀποτελεῖ φυσικὴν ἁπλῶς σχέσιν τῶν οἱονεὶ συνδιοκτητῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ δὲν ἔχει ὡς κοινωνία νομικὰ ἀποτελέσματα. Συγχωρεῖται δὲ ὅπου ἐνεργεῖται τοιουτοτρόπως ὥστε ἕκαστον μέρος λαμβάνει ὑπὸ νομικὴν ἔποψιν ἰδίαν ὕπαρξιν καὶ καθίσταται ἴδιον ἀντικείμενον δικαίου· ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ γείνῃ διαίρεσις τοιαύτη, ὥστε ἐπὶ οἰκοδομῆς π. χ. ὁ μὲν νὰ ἔχῃ τὸ ἔδαφος, ὁ δὲ τὸ οἰκοδόμημα, ἢ ὁ μὲν τὸ ἓν πάτωμα, ὁ δὲ τὸ ἕτερον· ἢ ἐπὶ ἀγροῦ ὁ μὲν τὸ δένδρον (ὡς δίκαιον ἐπιφανείας; Wächter, platz recht § 7), ὁ δὲ τὴν γῆν (νόμ. 44 § 1, 44, 7 . . . . sic et in tradendo . . . νόμ. 40 πανδ. 19, 1· νόμ. 28 πανδ. 41, 1). Κατὰ νεωτέρας νομοθεσίας ἡ κατὰ πατώματα διαίρεσις τῆς ἰδιοκτησίας οἰκιῶν ἐπιτρέπεται. Γαλ. κώδ. 664. (Unger σ. 415. Wächter σ. 276 σημ. 10· ὁ αὐτὸς ἐν Archiv τόμ. 27 σ. 178). Randa § 17 σημ. 11—12α. Σαβιν. ἐνοχ. δίκ. § 29. Besitz σ. 302 σημ. 2. Τοιοῦτόν τι ἴσως ἐκφράζει καὶ ὁ νόμ. 24, 25 πρ. πανδ. (8, 2)· νόμ. 24 βασ. (48, 2). Ἀρμεν. § 40, 42 Β', δ'.

12) Ἀφοῦ τὸ διαιρετὸν νοεῖται ἁπλῶς ἐνταῦθα, ἕπεται ὅτι εἰς πᾶν πρᾶγμα σωματικὸν δύναται νὰ νοηθῶσι μέρη. Ἀλλὰ διὰ νόμου ἢ ἰδιωτικῆς θελήσεως καθίσταται τὸ πρᾶγμα καὶ ἰδανικῶς ἀδιαίρετον· ὅτι τὸ ἀδιαίρετον ὁρᾷ τὸ ἐπὶ τοῦ πράγματος δίκαιον. Wächter σ. 279. Unger σ. 417.

αὐτῷ μέρος, ὁ δὲ ὀφειλέτης τοιούτου πράγματος ν' ἀπαλλαγῇ ἐν μέρει διὰ τμηματικῆς καταβολῆς. 13

γ') ἁ π λ ᾶ, σ ύ ν θ ε τ α. α)

§ 29. Σύνθετον λέγεται τὸ πρᾶγμα τὸ διὰ τῆς ἑνώσεως πλειόνων πραγμάτων γενόμενον. 1 Τὰ πράγματα δὲ τὰ ἑνούμενα ἢ διαλύονται ἐν τῇ συνθέσει καὶ συγχωνεύονται, ἢ διατηροῦνται ἀλλὰ συμπεπηγμένα ἢ διατηροῦνται ἀλλὰ κεχωρισμένα. 2 Ἡ τρισσὴ αὕτη σύνθεσις διάφορον

---

13) Πολιτ. δικ. 1092, § 5 εἰσηγ. (4, 17)· νόμ. 9 § 1 πανδ. (46, 3). Ἐπὶ τῶν ἰδανικῶς μόνον διαιρετῶν πραγμάτων εἶναι ἀπεριόριστος ἡ ἐξουσία τοῦ δικαιούχου· π. χ. δύναται νὰ διεκδικήσῃ τὸ ἰδανικὸν μέρος του· νόμ. 35 § 3 πανδ. (6, 1).

α) Göppert Einfache, zusammengesetzte u. Gesammtsachen. Halle 1871.

1) Ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ συνθέτου πράγματος συνάγεται ὁ τοῦ ἁπλοῦ πράγματος ὁρισμός· διότι ἁπλοῦν εἶναι τὸ μὴ σύνθετον. Περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν πραγμάτων ὡς ἐκ τοῦ διαφόρου τρόπου τῆς συναφείας αὐτῶν ἀναγινώσκονται ταῦτα ἐν ταῖς πηγαῖς· νόμ. 30 πρ. πανδ. (41,3)· tria genera sunt corporum: unum, quod continetur uno spiritu et græce ἡνωμένον vocatur, ut homo, tignum, lapis et similia; alterum quod ex contingentibus, hoc est pluribus inter se cohærentibus constat, quod συνημμένον vocatur, ut ædificium, navis, armarium; tertium quod ex distantibus constat, ut corpora plura non soluta, sed uno nomini subjecta, veluti populus, legio, grex. πρβ. καὶ νόμ. 23 § 5 πανδ. (6, 1) καὶ ἰδίως Göppert ἔν ἀν. σ. 38.

2) Παρατηρητέον εἰδικώτερον ταῦτα.

α') πᾶν πρᾶγμα ὡς ἐξ ὕλης συνιστάμενον ἔχει μέρη· δύναται τὸ ὅλον πρᾶγμα, ἀναφορικῶς πρὸς τὰ μέρη του ὡς ἄθροισμα θεωρούμενα, νὰ ὀνομασθῇ ὁμάς, universitas· π. χ. ædificii, ædium· (νόμ. 7 § 1 πανδ. 41, 1· νόμ. 23 πρ. 41, 3· νόμ. 8 πανδ. 43, 24)· universitas fundi (νόμ. 2 § 6 πανδ. 41, 4· νόμ. 10 πανδ. 31)· ὅθεν καὶ universitas consummationis ἡ ὅλη δαπάνη νόμ. 51 § 1 πανδ. (19, 2)· πρβ. περὶ τῆς λέξεως. Wächter Erörter. σ. 4· νόμ. 8 π. (34, 2)· universitas ornamentorum.

β') τὰ πράγματα παράγονται ἢ ἐκ φυσικῶν δυνάμεων ἢ διὰ τῆς ἐνερ-

ἔχει ἐν τῷ δικαίῳ ἀποτέλεσμα περί τε τὴν κυριότητα καὶ τὴν νομὴν τοῦ συνθέτου πράγματος, ὡς καὶ περί τινας αὐτοῦ ἑτέρας σχέσεις· [3] δύναται δὲ νὰ κληθῇ ὁ μὲν πρῶ-

---

γείας τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπάρχουσι λοιπὸν φυσικὰ πράγματα καὶ τεχνικὰ πράγματα· τὸ δένδρον καὶ τὸ ζῷόν εἰσι φυσικὰ πράγματα· ὡσαύτως τὸ ἔδαφος μετὰ τῶν συνεχομένων αὐτῷ ὀργανικῶν ἢ ἀνοργάνων μερῶν (οἷον φυτῶν, μετάλλων, λίθων κλπ. ἐν οἷς καταριθμεῖται καὶ ἡ πηγὴ ὕδατος· νόμ. 11 πρ. 43, 24). Τὸ ἄγαλμα ὅμως, ἡ σκάφη, τὸ κοχλιάριόν εἰσι τεχνικὰ πράγματα.

γ') ἐνίοτε τὸ τεχνικὸν πρᾶγμα παράγεται διὰ τῆς ἑνώσεως ἀντικειμένων διαφόρου ὕλης, φυσικῶν ἢ τεχνικῶν. Εἰ μὲν τὰ οὕτως ἑνούμενα πράγματα οὐ μόνον ἀποβάλλουσι τὴν φυσικήν των ὕπαρξιν, ἀλλὰ καὶ παράγουσι νέον πρᾶγμα μὲ ὁμοιοειδῆ συστατικά, τὸ παραγόμενον πρᾶγμα εἶναι ἁπλοῦν· π. χ. ἐκ μέλιτος καὶ οἴνου οἰνόμελι (Θεόφ. Β' β' § 25)· εἰ δὲ τὰ ἑνούμενα πράγματα διατηροῦσι καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν τὴν φυσικήν του ἕκαστον ὕπαρξιν, τὸ παραγόμενον πρᾶγμα καλεῖται *σύνθετον*· οἷον οἶκος, πλοῖον, τράπεζα.

δ') ἐν τῷ συνθέτῳ πράγματι τὰ ἑνωθέντα πρὸς ἀπαρτισμὸν αὐτοῦ πράγματα ἢ ἀποβάλλουσιν οὕτως εἰπεῖν τὴν αὐθυπαρξίαν του ἕκαστον (ὡς συμβαίνει ἐν τῷ οἴκῳ· τὸ ξύλον, ὁ λίθος, ἡ ἄσβεστος, τὸ χῶμα συγκολλῶνται καὶ δὲν ἔχουσι χωριστὴν ὕπαρξιν), ἢ διατηροῦσιν αὐτὴν καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν· ὡς τὸ πηδάλιον ἐν τῷ πλοίῳ, ἡ κλεὶς ἐν τῷ κλείθρῳ κλ. Τὸ πρῶτον εἶδος τῆς ἑνώσεως ἐξ οὗ ἁπλοῦν πρᾶγμα παράγεται δύναται νὰ ὀνομασθῇ *κρᾶσις*, τὸ δεύτερον *συναφὴ* καὶ τὸ τρίτον *συναρμογὴ* (πρβ. Göppert σ. 37 σημ. 12). Μόνον ἐν τῷ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ εἴδει τῆς ἑνώσεως παράγεται σύνθετον πρᾶγμα. Πρβ καὶ Βεκκέρου Ἀνέκδ. Β', 837, ἔνθα καλεῖται *κρᾶσις* ἡ ἕνωσις ὑγρῶν (οἴνου καὶ ὕδατος), *φύρσις* ἡ ἕνωσις ὑγρῶν καὶ ξηρῶν (ὕδατος καὶ ἀλεύρου), *σύγχυσις* ἡ ἕνωσις τηκτῶν (κηροῦ καὶ πίσσης) καὶ ἕνωσις κατὰ *σωρείαν* ἡ ξηρῶν πραγμάτων ἕνωσις (σίτου καὶ κριθῆς).

3) Περὶ τῶν νομικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργουμένης ἑνώσεως πολλῶν πραγμάτων παρατηρητέον ταῦτα :

α') ἐπὶ τῆς *κράσεως*, ἂν τὰ ἑνούμενα πράγματα δύνανται νὰ χωρισθῶσι καὶ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν προτέραν των κατάστασιν, οὐδεμίαν ἡ ἕνωσις ἐπάγεται νομικὴν μεταβολήν· ἄλλως μεταβάλλεται ἡ ἰδιοκτησία, ὡς ἐν τῷ περὶ αὐτῆς ῥηθήσεται (κατωτ. § 130)· νόμ. 5 § 1· νόμ. 23 § 5 πανδ. (6, 1)· νόμ. 12 § 1 πανδ. (41, 1)· § 25 Εἰσηγ. (2, 1).

β') ἐπὶ τῆς συναφῆς 1) νομὴ διῃρημένη τῶν μερῶν τοῦ συνθέτου

τος τῆς συνθέσεως τρόπος **κρᾶσις**, ὁ δὲ δεύτερος **συναφὴ** καὶ ὁ τρίτος **συναρμογή**.

Ὁμὰς πραγμάτων καλεῖται τὸ ἄθροισμα πολλῶν πραγμάτων ὁμοῦ μὲν ἀλλὰ κεχωρισμένως ὑπαρχόντων καὶ διὰ περιληπτικοῦ ὀνόματος ἁπλῶς συνδεομένων.[4] Αὕτη

πράγματος δὲν εἶναι δυνατή, ἀλλὰ μόνον νομὴ ἀδιαίρετος τοῦ ὅλου (νόμ. 22 Βασ. 50, 3· ὁ οἶκον νεμόμενος τὰς καθ' ἕκαστον ὕλας οὐ νέμεται· νόμ. 8 πανδ. 43, 24· per se tegulæ non possidentur, sed cum universitate ædificii· νόμ. 28 πρ. Βασ. 50, 2· ὁ οἶκον ἢ πλοῖον ἢ ἐρμάριον νεμόμενος τὰς κατὰ μέρος ὕλας οὐ νέμεται)· 2) ἡ ἰδιοκτησία τῶν μερῶν ἡ πρὸ τῆς ἑνώσεως ὑπάρχουσα διατηρεῖται καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν (νόμ. 23 § 5· νόμ. 59 πανδ. 6, 1· νόμ. 7 § 10 αὐτ. 41, 1)· πλὴν παράγεται καὶ νέα ἰδιοκτησία τοῦ ὅλου ὡς τοιούτου (νόμ. 23 § 7 πανδ. 6, 1· νόμ. 7 § 11 πανδ. 41, 1· νόμ. 23 § 2 πανδ. 41, 3)· ὥστε ὑπάρχει ἐνταῦθα διπλῆ ἰδιοκτησία, τοῦ ὅλου, ἀνήκουσα εἰς τὸν κατέχοντα αὐτό, καὶ τῶν μερῶν, ἀνήκουσα εἰς τοὺς πρὸ τῆς ἑνώσεως ἰδιοκτήτας (πλατύτερον ἐν τῷ περὶ ἰδιοκτησίας)· 3) δικαιοπραξίαι περὶ τοῦ ὅλου δὲν ἐπηρεάζουσι τὰ μέρη· ὅθεν ὁ πωλητὴς τοῦ πράγματος δὲν ἐνέχεται διὰ τὴν ἐκνίκησίν τινος τῶν μερῶν (νόμ. 34 βασ. 19, 11), οὔτε ἡ χρησικτησία τοῦ ὅλου ἐπάγεται καὶ τῶν μερῶν χρησικτησίαν (νόμ. 30 πρ. πανδ. 41, 3)· ἐπίσης ἡ διεκδίκησις τοῦ ὅλου δὲν περιέχει καὶ τῶν μερῶν διεκδίκησιν (νόμ. 7 § 2 πανδ. 44, 2). Unger σ. 424 σημ. 21—23· 4) τὸ σύνθετον πρᾶγμα μένει τὸ αὐτὸ καὶ ἂν δι' ἐπισκευῆς ἀλλαγῶσι κατὰ μικρὸν πάντα αὐτοῦ τὰ μέρη (νόμ. 76 πανδ. 5, 1), ἢ διαλυθῇ ἐπὶ σκοπῷ νὰ συντεθῇ πάλιν καὶ συντεθῇ (νόμ. 83 § 5 πανδ. 45, 1· νόμ. 98 § 8 πανδ. 46, 3).

γ') ἐπὶ τῆς συναρμογῆς τὰ συμπληροῦντα τὸ ὅλον μέρη διατηροῦσι καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν τὴν αὐθυπαρξίαν των· ἐπομένως εἶναι δυνατὴ ἐπ' αὐτῶν χωριστὴ νομὴ καὶ χωριστὴ ἰδιοκτησία· ὡς ἐν πλοίῳ τὸ πηδάλιον, οἱ ἱστοί, τὰ ἱστία κλ. (νόμ. 44 πανδ. 21, 2· νόμ. 242 πρ. πανδ. 50, 16)· διατοῦτο ἡ διεκδίκησις πλοίου περιέχει καὶ τὰ μέρη αὐτοῦ ταῦτα καὶ χρησικτησία τοῦ ὅλου ἐπάγεται καὶ χρησικτησίαν αὐτῶν. Unger σ. 421, 10. Sintenis Α', 425 σημ. 21.

4) Τὸ ἄθροισμα τῶν οὕτω ἡνωμένων πραγμάτων καλοῦσιν οἱ Ῥωμαῖοι corpus quod ex distantibus constat ut corpora plura non soluta, sed uni nomini subjecta, uti populus, legio, grex (σημ. 1 τοῦ § τούτου). Οἱ νεώτεροι καλοῦσιν αὐτὰς universitates rerum distantium καὶ διακρίνουσι δύο εἴδη τοιούτων ὁμάδων : τὰς *ὁμάδας δικαίου* (uni-

ἡ κατ' ἰδέαν μόνον ὑπάρχουσα ὁλότης, ἥτις μένει ἡ αὐτὴ καὶ ἂν κατὰ μικρὸν ἀλλάξωσι τ' ἀπαρτίζοντα αὐτὴν ἄτομα, [5] δὲν ἀναγνωρίζεται ἐν τῷ δικαίῳ ὡς μονὰς ἰδίαν ἔχουσα ὕπαρξιν, διότι οὐδέποτε θεωρεῖται **αὐτὴ** ἀντικείμενον τῶν ἐννόμων σχέσεων, ἀλλὰ τὰ καθ' ἕκαστον πράγματα ἐξ ὧν συγκροτεῖται· ἰδιωτισμοὶ δέ τινες ἐπὶ τῶν τοιούτων ὁμάδων ἀπαντώμενοι προέρχονται ἐκ τῆς ἁπλῆς συναφείας τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ τῶν συγκροτούντων αὐτὰς πραγμάτων. [6]

---

versitates juris· ἐξ ἐνσωμάτων καὶ ἀσωμάτων πραγμάτων συγκειμένας· οἷον τὸ χρημάτιον) καὶ τὰς *ὁμάδας πράγματος* (univers. facti· ἐξ ἐνσωμάτων μόνον πραγμάτων συγκειμένας· οἷον ποίμνιον, βιβλιοθήκη ἀνωτ. § 26 σημ. 4). Αἱ ὁμάδες αὗται ἀποτελοῦσι κατ' αὐτοὺς ὑπό τινας ἐπόψεις νομικὴν μονάδα, ὑπὸ διαφόρων ἑκάστη νομικῶν κανόνων διεπομένη· ἰδίως διδάσκεται ὅτι ἐπὶ τῆς τοῦ δικαίου ὁμάδος α') ἐφαρμόζεται ὁ κανών· res succedit in locum pretii, pretium succedit in locum rei, ἤτοι τὸ διὰ χρημάτων τῆς ὁμάδος ἀγορασθὲν ἀνήκει τῇ ὁμάδι, ὡς καὶ τὸ ἐκ πωλήσεως πραγμάτων τῆς ὁμάδος εἰσπραχθὲν ἀργύριον (πρβ. περὶ τοῦ κανόνος τούτου Vanger. § 71)· β') δύναται διὰ μιᾶς ἐμπραγμάτου ἀγωγῆς ν' ἀπαιτηθῶσιν ἅπαντα τὰ τὴν ὁμάδα ἀπαρτίζοντα πράγματα. Ἡ διάκρισις αὕτη καταπολεμηθεῖσα κυρίως μὲν ὑπὸ τοῦ Mühlenbruch (ἐν ἀρχείῳ τῆς ἀστ. Πρ. τόμ. 17 σ. 321), ἀκολούθως δὲ ὑπὸ τοῦ Wächter (Erörterungen σ. 1) ἀπερρίφθη παρὰ πάντων τῶν νεωτέρων συγγραφέων. Unger σ. 474. Vanger. § 71 Randa Besitz § 19 σημ. 1.

5) Νόμ. 3 πρ. (6, 1)· νόμ. 22 de legat I. Si grege legato aliqua pecora vivo testatore mortua essent, in eorumque locum alia essent substituta, eundem gregem videri. νόμ. 30 § 2 πανδ. (41, 3)—ea natura ejus est, ut adjectionibus corporum maneat.

6) Ἀπερρίφθη μέν, ὡς ἄνω εἴρηται (σημ. 4 τοῦ § τούτου) ἡ διαίρεσις τῶν ὁμάδων εἰς ὁμάδας δικαίου καὶ πράγματος καὶ γενικῶς παραδεδεγμένον ἐστὶν ὅτι πάσας τὰς ὁμάδας (ἐκτὸς τῆς κληρονομίας) οἱ αὐτοὶ διέπουσι κανόνες· ἀλλ' ἀμφισβητεῖται μεταξὺ τῶν νομικῶν τίνες εἰσὶν οἱ κανόνες οὗτοι. Τινὲς δοξάζουσιν ὅτι ὅπως ὑπάρχει *νομικὸν πρόσωπον*, οὕτως ὑπάρχει καὶ *νομικὸν πρᾶγμα*· ὅτι ἑπομένως καὶ ἐπὶ τῶν ὁμάδων, ἀντικείμενον δικαίου γινομένων, τὸ ἀντικείμενον τοῦ δι-

Γ') Συσχετικὰ πράγματα.

α') κύρια καὶ παρεπόμενα.

§ 30. **Κύριον** καὶ **παρεπόμενον** λέγονται ἐν γένει δύο πράγματα, ὅταν ἔχωσι πρὸς ἄλληλα σχέσιν ἐξαρτήσεως.[1] Τὸ παρεπόμενον καλεῖται εἰδικώτερον **προσαύξημα** (πρόσθεμα) μέν, ἐὰν προσηλῶται τῷ κυρίῳ πράγματι καὶ ἀποτελῇ μέρος αὐτοῦ, **παράρτημα** δέ, ἐὰν

καίου εἶναι οὐχὶ τ' ἀποτελοῦντα τὴν ὁμάδα καθ' ἕκαστον πράγματα, ἀλλ' ἡ ὁμὰς αὐτὴ ὡς ἰδανικὸν ὅλον (Arndts § 48 σημ. 4. Winds. § 137 σημ. 3, 4)· ἡ δόξα ὅμως αὕτη οὕτω γενικῶς ἐκπεφρασμένη δὲν εἶναι ὀρθή· μόνον δὲ ὑπὲρ ἑαυτῆς ἀναμφίβολον ἔχει τοῦτο, ὅτι τὰ ἀγεληδὸν διαιτώμενα ζῷα δύνανται νὰ διεκδικηθῶσιν ὡς *ἀγέλη*, ὅτι δὲ νικᾷ ὁ ἐνάγων καὶ ἂν τυχὸν ὦσιν ἀλλότριά τινα ζῷα (νόμ. 1 § 3 πανδ. 6, 1)· ἄλλοι δέ τινες ἰδιωτισμοὶ τῶν νόμων, περὶ τῶν ὁμάδων τούτων ἀπαντώμενοι, εἰσὶν ἁπλῶς *ἑρμηνευτικοὶ* ἰδιωτισμοὶ τῶν περὶ ὁμάδων δικαιοπραξιῶν. Ὅθεν

α') ἡ κληροδοσία ὁμάδος (π. χ. ποιμνίου) ἑρμηνεύεται ὡς ἀφορῶσα τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ διαθέτου ὑπάρχοντα κτήνη ὅσον ὀλίγα καὶ ἂν ὦσι (νόμ. 22 πανδ. 30)· κληροδοσία ὅμως *ἐπικαρπίας* τῆς ὁμάδος ἢ κληροδοσία τεθρίππου ἑρμηνεύεται ὡς ἀφορῶσα ὁμάδα ὑπάρχουσαν ὡς τοιαύτην κατὰ τὸν θάνατον τοῦ διαθέτου (νόμ. 10 § 8· νόμ. 11· νόμ. 31 πανδ. 7, 4· νόμ. 65 § 1 πανδ. 31).

β') συμβάσεις (π. χ. δωρεαί, πωλήσεις) ἀντικείμενον ἔχουσαι ὁμάδα περιλαμβάνουσι τὰ κατὰ τὸν χρόνον τῆς συνομολογήσεως αὐτῆς ἀπαρτίζοντα τὴν ὁμάδα πράγματα καὶ μόνον ταῦτα. Ἐνέχεται ὅμως ὁ πωλητὴς διὰ τὰ ἐλαττώματα οὐχὶ πάντων τῆς ὁμάδος τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μόνον ὅσων ἀρκοῦσιν ἵνα μένῃ ὡς ὁμάς· ἐπιχ. νόμ. 33 πρ. πανδ. (21, 1). Unger σ. 482 σημ. 40.

γ') ἐμπράγματα δίκαια ἐπὶ ὁμάδων (π. χ. ἰδιοκτησία, ἐνέχυρον) εἰσὶ κυρίως δίκαια ἐπὶ τῶν ἀποτελούντων αὐτὰς πραγμάτων. Ὁ ἰδιοκτήτης ποιμνίου εἶναι ἰδιοκτήτης τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτὸ πραγμάτων· ὡσαύτως ὁ ἐπικαρπωτής, ὁ ἐνέχυρον κεκτημένος καὶ ὁ νεμόμενος· νόμ. 30 § 2 πανδ. 41, 3). Unger σ. 482.

1) Τὸ πρᾶγμα ἀφ' οὗ ἡ ἐξάρτησις εἶναι τὸ κύριον, τὸ δὲ ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρτώμενον εἶναι τὸ παρεπόμενον.

μένη κεχωρισμένον καὶ συνάπτεται ἁπλῶς πρὸς αὐτὸ ἐν ὑπηρετικῇ μοίρᾳ, [2] ἤγουν ἐὰν παρεσκευασθῇ καὶ ταχθῇ εἰς ὑπουργίαν διαρκῆ τοῦ κυρίου πράγματος· [3] πότε ὑπάρ-

---

2) Τῶν παρεπομένων πραγμάτων ὑπάρχουσι δύο εἴδη, τὰ *προσαυξήματα* (accessio) καὶ τὰ *παραρτήματα* (pertinentia). Προσαύξημα λέγεται πρᾶγμά τι μετ' ἄλλου πράγματος τοιουτοτρόπως συσσωματωμένον, ὥστε ν' ἀποτελῇ μέρος τοῦ κυρίου πράγματος. Τοιαῦτά εἰσι τὰ ὀργανικῶς ἔκ τινος πράγματος παραγόμενα (οἷον δένδρα, φυτά, καρποὶ) ἢ ἔξωθεν ἐκ φυσικῆς αἰτίας προστιθέμενα (οἷον προσχώσεις, δένδρα μεταφυτευόμενα) ἢ δι' ἀνθρωπίνης ἐνεργείας (οἷον οἰκοδομαὶ ὡς πρὸς τὸ ἔδαφος· κέραμοι, δοκοί, παράθυρα ὡς πρὸς τὴν οἰκοδομήν· ὁ εἰς ἄγαλμα προσαρτηθεὶς βραχίων) προσκολλώμενα τῷ πράγματι.

Παράρτημα καλεῖται τὸ παρεπόμενον πρᾶγμα, ὅταν συναφθῇ πρὸς ἄλλο πρᾶγμα ἵνα ἀνήκῃ εἰς αὐτὸ ὑπηρεσίας χάριν χωρὶς ν' ἀποβάλλῃ τὴν αὐθυπαρξίαν του. Ἐνῷ τὸ προσαύξημα ἀπαρτίζει ὁλοκληρωτικὸν μέρος ἄλλου πράγματος, ὅπερ ἄνευ αὐτοῦ εἶναι ἀτελὲς συνήθως, τὸ παράρτημα ἀπεναντίας προσέρχεται εἰς πρᾶγμα πλῆρες καθ' ἑαυτὸ καὶ τέλειον. Τὸ παράρτημα ἑπομένως ἐστὶν αὐθύπαρκτον πρᾶγμα εἰς ὑπηρεσίαν ἁπλῶς ἄλλου πράγματος τεθειμένον πρὸς μείζονα τούτου χρησιμοποίησιν.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, τὰ τοῦ ἄρθρου 8 § 1, 2 τοῦ περὶ διακ. κτ. νόμ. παρακολουθήματά εἰσιν ἰδίως προσαυξήματα, τὰ δὲ τῶν § 3, 4 τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου εἰσὶ παραρτήματα.

3) Ἵνα λάβῃ δηλαδὴ πρᾶγμά τι χαρακτῆρα καὶ ἰδιότητα παραρτήματος ἄλλου πράγματος ἀπαιτεῖται α') νὰ προσδιορισθῇ εἰς ὄφελος τοῦ πράγματος τούτου, οὐχὶ δὲ εἰς χρῆσιν *μετὰ* τοῦ πράγματος, ἢ ὑπὲρ τοῦ κυρίου αὐτοῦ· νόμ. 13 § 31 βασ. (19, 8). «Τοῦ πραθέντος ἢ ληγατευθέντος οἴκου ἐστὶν ἅτινα ἢ ὡς μέρος αὐτοῦ ἐστιν ἢ δι' *αὐτὸν* γέγονε, ὡς τὸ τοῦ φρέατος σκέπασμα»· νόμ. 91 § 6 πανδ. (32)· νόμ. 233 § 2 βασ. (2 § 2)· «ἡ τὴν στέγην σκέπουσα μόλυβδος μέρος ἐστὶ τοῦ οἴκου, οὐ μὴν ἡ τὸ ὑπαίθριον σκέπουσα»· β') ὁ προσδιορισμὸς νὰ ἦναι διαρκὴς καὶ *ὑπὲρ τούτου* μόνον τοῦ πράγματος· νόμ. 17 § 7 πανδ. (19, 1). Labeo generaliter siribit ea quæ perpetui usus causa in ædificiis sunt ædificii esse, quæ vero ad præsens, non esse ædificii· νόμ. 26 πρ. πανδ. (33, 7)· γ') ὁ προσδιορισμὸς νὰ πραγματοποιηθῇ· οὗ γενομένου ὁ ἐπελθὼν τυχὸν πρόσκαιρος χωρισμὸς δὲν βλάπτει (νόμ. 17 § 10, 11 πανδ. 19, 1). Wachter Α' 251. Unger σ. 453.

Διατοῦτο κατὰ τὸ ἄρθρ. 7 τοῦ περὶ διακρ. κτ. νόμου, ὡς παράρτημα

χει τοῦτο ὁρίζεται εἴτε ὑπὸ τοῦ νόμου εἴτε ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου. Δύνανται δὲ οὐ μόνον τ' ἀκίνητα,[1] ἀλλὰ καὶ τὰ

ὁρίζεται τὸ πρᾶγμα ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ χρῆσις τοῦ κυρίου πράγματος, ἢ τὸ ὁποῖον ὁ νόμος ἢ ἰδιοκτήτης προσδιώρισεν εἰς διαρκῆ ὑπηρεσίαν αὐτοῦ. Λοιπὸν ἢ τὸ εἶδος τοῦ προσαρτωμένου πράγματος, ἢ ὁ νόμος καὶ ὁ ἰδιοκτήτης προσδιορίζουσι τὴν παραρτηματικὴν ἰδιότητα αὐτοῦ.

1) Οὕτω π. χ. παραρτήματα *οἰκιῶν* εἰσι κῆποι, αὐλαί, κρῆναι (νόμ. 91 § 3, 5 πανδ. 32· νόμ. 10 πρ. πανδ. 7, 4· νόμ. 17 § 8· νόμ. 15· νόμ. 52 § 3 πανδ. 19, 1)· ὡσαύτως κλεῖδες, κλεῖθρα, κινητὰ παραθύρων καὶ θυρῶν φύλλα, φρεάτων σκεπάσματα κλ. (νόμ. 17 πρ. πανδ. 19, 1· νόμ. 12 § 24 πανδ. 33, 7· νόμ. 13 § 31· νόμ. 14· νόμ. 17 § 8 πανδ. 19, 1). Παραρτήματα *ἀγρῶν* εἰσι τὰ προσηρτημένα αὐτοῖς τεμάχια γῆς, τὰ πρὸς τὴν οἰκονομολογικὴν αὐτῶν διαχείρισιν χρήσιμα· οἷον λιμῶνες, ἀλώνια ἐπὶ σταφιδαμπέλων κ.τ. (νόμ. 20 § 7 πανδ. 33, 7)· ἔτι οἱ πρὸς διηνεκῆ χρῆσιν ἀμπέλων ὡρισμένοι πάσσαλοι καὶ ἡ πρὸς λίπανσιν αὐτῶν παρεσκευασμένη κόπρος· νόμ. 17 § 2 πανδ. (19, 1). Wächter σ. 252. Unger σ. 456.

Ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν παραρτημάτων ἀναγκαία εἶναι ἡ ἐξήγησις τοῦ καλουμένου *ἐξοπλισμοῦ* τῶν πραγμάτων. Ἐξοπλισμὸς *οἰκίας* λέγονται τὰ πράγματα, τὰ πρὸς καθαρισμόν, διατήρησιν ἢ προφύλαξιν αὐτῆς χρήσιμα· οἷον σίφωνες, ἀντλίαι, κλίμακες (νόμ. 12 § 16, 18 πανδ. 33, 7)· προσέτι ἐξοπλισμὸς *ἀγροῦ* καλοῦνται τὰ πράγματα, τὰ ἐπὶ τῷ γενέσθαι καὶ συλλεγῆναι καὶ φυλαχθῆναι τοὺς καρποὺς παρεσκευασμένα· καὶ ἐπὶ τῷ γενέσθαι μὲν οἱ δεδαμασμένοι βόες, τὰ διὰ τὸ κοπρίζειν θρέμματα καὶ τὰ πρὸς γεωργίαν ἐργαλεῖα (ἄροτρα, ἄμαι, ὀρυγαί, σκαλίδες, κλαδευτήρια, δίκελλαι κλ.)· ὁμοίως ὁ σπόρος· ἐπὶ τῷ συλλεγῆναι δὲ τοὺς καρποὺς ληνοί, κόφινοι, δρέπανοι θεριστικοί, δρέπανοι χόρτου, κάρταλοι· καὶ ἐπὶ τῷ φυλαχθῆναι πίθοι, βούττεις· νόμ. 8—12 πανδ. (33, 7). Κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ὁ ἐξοπλισμὸς δὲν εἶναι παράρτημα τοῦ πράγματος, ἀλλὰ θεωρεῖται μᾶλλον ὡς ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τοῦ κατόχου αὐτοῦ προμηθευμένος (νόμ. 14 πανδ. 33, 10. Unger σ. 456 σημ. 61)· ἀλλὰ κατὰ τὸν ἰσχύοντα νόμον (ἄρθρ. 8 § 3) παράρτημα τοῦ ἀκινήτου εἶναι καὶ ὁ ἐξοπλισμὸς αὐτοῦ, ἤτοι τὰ κτήνη, τὰ ἐργαλεῖα καὶ ἡ κόπρος· ὡσαύτως τὰ πρὸς καθαρισμόν, προφύλαξιν καὶ συντήρησιν τῆς οἰκίας σκεύη. Unger σ. 456, 457.

Καὶ ἄλλος τις σχετικὸς ὅρος τῶν ῥωμ. πηγῶν χρῄζει ἐξηγήσεως· ἤγουν ὁ ὅρος fundus instructus, domus instructa. Ἀγρὸς ἐσκευασμέ-

κινητὰ πράγματα νὰ ἔχωσι παραρτήματα. [5]

Ἡ διάκρισις μεταξὺ προσαυξημάτων καὶ παραρτημάτων εἶναι σπουδαία καθ' ὅσον μόνον ἐπὶ τῶν πρώτων ἀληθεύει κατὰ πάντα ὁ κανών· accessio cedit principali (ἤτοι τὸ παρεπόμενον εἴκει τῷ κυρίῳ), οὐχὶ καὶ ἐπὶ τῶν παραρτημάτων. [6]

νος καλεῖται ὁ ἔχων παρ' ἑαυτῷ πράγματα χρήσιμα τῷ κατόχῳ τοῦ ἀγροῦ, οἷον ζωοτροφίας, ἐνδύματα, χρήματα καὶ ἰδίως οἰκοσκευήν. Ἡ οἰκία δὲ ἐσκευασμένη καλεῖται ἡ ἐφωδιασμένη μὲ οἰκοσκευήν, ἤγουν ἡ ἔχουσα τὰ πρὸς χρῆσιν καὶ καλλωπισμὸν αὐτῆς συνειθιζόμενα πράγματα· οἷον τραπέζας, κλίνας, καθέκλας, τάπητας, καθρέπτας, εἰκόνας, ἰχνογραφήματα, ἀγάλματα, κρεμαστὰ ὡρολόγια καὶ ἄλλα τοιαῦτα (ἅπερ ὁ ἰσχύων νεαρὸς νόμος καλεῖ *ἔπιπλα*)· ἔτι τὰ πρὸς βρῶσιν, πόσιν καὶ μαγειρικὴν ἀναγκαῖα ἀγγεῖα. Τὰ τοιαῦτα πράγματα οὔτε κατὰ τὸν ῥωμαϊκὸν νόμον, οὔτε κατὰ τὸν νεώτερον ἀνήκουσιν εἰς τὰ παραρτήματα· νόμ. 12 § 27—40· νόμ. 16 § 2 πανδ. (33, 7)· νόμ. 6 πανδ. (33, 10). Wachter σ. 254. Unger σ. 456, 459. Ἡ πώλησις ἢ δωρεὰ οἰκίας μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ; Νόμ. 92 § 1 π. (32)· ἄρθρ. 11 διακρ. κτημ. Demol. Θ', 324.

5) Ἄρθρ. 7 περὶ διακ. κ.τ. Κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ἀμφίβολον τοῦτο· νόμ. 44 πανδ. (21, 2, 242 πρ. (50, 16). Wachter σ. 257 σημ. 37).

6) Τὸ προσαύξημα διαφέρει νομικῶς τοῦ παραρτήματος, ὅτι τὸ μὲν προσαύξημα θεωρεῖται ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν μέρος τοῦ πράγματος οὗ προσαύξημά ἐστιν, ἐπομένως ὅ,τι ἰσχύει περὶ τοῦ κυρίου πράγματος ἰσχύει καὶ περὶ τοῦ προσαυξήματος· ἀλλὰ τὸ παράρτημα εἶναι πρᾶγμα αὐθύπαρκτον, ὑπηρετικὴν ἁπλῶς σχέσιν ἔχον πρὸς τὸ κύριον πρᾶγμα. Ἐπομένως οὐχὶ πᾶν ὅ,τι ἰσχύει περὶ τοῦ κυρίου πράγματος ἰσχύει καὶ περὶ τοῦ παραρτήματος, ἀλλὰ μόνον *τινὲς* τῶν περὶ τοῦ κυρίου πράγματος ἰσχυουσῶν διατάξεων ἐκτείνονται καὶ εἰς τὸ παράρτημα.

Ὅθεν ἐπὶ τῶν προσαυξημάτων ἐφαρμόζονται ταῦτα· α') ἐὰν τὸ κύριον πρᾶγμα ἦναι ἀκίνητον ἦναι καὶ τὸ προσαύξημα· οἷον αἱ κέραμοι, αἱ δοκοί, αἱ θύραι, τὰ παράθυρα τῆς οἰκίας· ὁμοίως τὰ δένδρα, οἱ καρποὶ πρὶν ἀποχωρισθῶσιν (Unger σ. 433, 382)· β') ὁ νεμόμενος τὸ κύριον πρᾶγμα νέμεται καὶ τὸ προσαύξημα (Unger αὐτ. σημ. 11 πρβ. καὶ ἀνωτ. § 29 σημ. 3· β')· γ') ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ὅλου ἐξουσιάζει καὶ τὸ προσαύξημα ἕνεκα τούτου, δικαιούμενος τὸ ὅλον νὰ διεκδικήσῃ· νόμ. 23 πανδ. (6, 1)· νόμ. 26 § 1 πανδ. (41, 1)· δ') πώλησις, δωρεά,

β') καρποί.

§ 31. Τὰ πράγματα χρησιμεύουσι τῷ ἀνθρώπῳ εἴτε ἀμέσως καὶ αὐτὰ ταῦτα, εἴτε ἐμμέσως μᾶλλον, διότι δηλαδὴ παράγουσιν ἄλλα πράγματα· τὰ παράγωγα ταῦτα πράγματα, δι' ἃ τὸ παράγον πρᾶγμά ἐστι πρὸ πάντων χρήσιμον, καλοῦνται **καρποί**, οἵτινές εἰσι κυρίως μὲν ὀργανικὰ γεννήματα τοῦ πράγματος, ἀλλὰ καί τινες κατὰ φύσιν ἀποκάρσεις αὐτοῦ. [1]

κληροδοσία ἢ ἐνεχύρασις τοῦ ὅλου περιλαμβάνει κατὰ κανόνα καὶ τὸ προσαύξημα. Wachetr σ. 244, Unger σ. 434.

Ἐπὶ τῶν παραρτημάτων ὅμως δὲν ἐφαρμόζονται τὰ ἀνωτέρω κατὰ τὴν αὐτὴν ἔκτασιν καὶ ἐνέργειαν. Ἤγουν α') τὸ ἀκινήτου πράγματος παράρτημα δὲν κρίνεται ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις ὡς ἀκίνητον· π. χ. ὁ ἀγοράσας πρᾶγμά τι κινητὸν καὶ καταστήσας αὐτὸ παράρτημα ἀκινήτου ἀποκτᾷ αὐτὸ διὰ χρησικτησίας κατὰ τοὺς περὶ κινητῶν κανόνας· ὡσαύτως ἡ πώλησις παραρτήματος κινητοῦ γίνεται κατὰ τοὺς περὶ κινητῶν κανόνας (Unger σ. 442)· β') τοῦ παραρτήματος τὴν νομὴν δύναται νὰ ἔχῃ ἄλλος καὶ ἄλλος τὴν τοῦ κυρίου πράγματος· γ') τὸ λαβὸν ἰδιότητα παραρτήματος πρᾶγμα ἀνήκει τῷ καὶ πρὸ τῆς ἑνώσεως κυρίῳ· δ') ἡ ἀπαλλοτρίωσις τοῦ κυρίου πράγματος περιλαμβάνει καὶ τὰ σύγχρονα παραρτήματα, οὐχὶ ὅμως τὰ μεταγενέστερα (νόμ. 13 § 13 πανδ. 19, 1)· ε') ὁ διὰ διεκδικητικῆς ἀγωγῆς ἐναχθεὶς καὶ καταδικασθεὶς εἰς παράδοσιν τοῦ κυρίου πράγματος δὲν χρεωστεῖ ν' ἀποδώσῃ καὶ ὅπερ αὐτὸς προσέθηκε παράρτημα.

1) Καρπὸς καλεῖται κυρίως μὲν καὶ προπάντων α') τὸ ἐκ πράγματος ἐνσωμάτου κατὰ νόμους φυσικοὺς παραγόμενον νέον καὶ αὐθύπαρκτον πρᾶγμα· ἔπειτα δὲ β') καὶ ἕτερα ὀργανικὰ προϊόντα, ἅπερ κατὰ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ ἀποφέρει τὸ πρᾶγμα· τρίτον δὲ γ') τὰ ἐκ τοῦ πράγματος προερχόμενα μὴ ὀργανικὰ προϊόντα· τελευταῖον δ') τὸ ἐκ τῆς ἐπωφελίας τοῦ πράγματος λαμβανόμενον ἀντίτιμον. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκουσι πάντα τὰ ἐκ τῆς γῆς ἐκφυόμενα πράγματα, οἷον δημητριακοὶ καρποί, ὄσπρια, δένδρα καὶ βότανα παντὸς εἴδους· αἱ γοναὶ τῶν δένδρων (π. χ. τὸ σῦκον τῆς συκῆς, τὸ μῆλον τῆς μηλέας κλ.)· τὰ νεογνὰ τῶν ζῴων (οὐχὶ τῆς δούλης τὸ τέκνον· νόμ. 28 § 1 πανδ. 22, 1· νόμ. 68 πρ. πανδ. 7, 1· νόμ. 27 βασ. 42, 1· οὐ γὰρ πάν-

Οἱ συνεχόμενοι ἔτι μετὰ τοῦ κυρίου πράγματος καρποὶ λέγονται **ἠρτημένοι**, οἱ δὲ μὴ συνεχόμενοι, **κεχωρισμένοι**· τούτων εἶδός εἰσιν οἱ **συνειλεγμένοι** (ὑποδιαιρούμενοι εἰς **σωζομένους** καὶ **ἀναλωθέντας**) καὶ οἱ **συλλεκτέοι**, ἤτοι οἱ ὑπαιτίως μὴ συλλεχθέντες· προσέτι ὀνομάζονται **φυσικοὶ** οἱ ἄνευ συνεργείας τοῦ ἀνθρώπου παραχθέντες, καὶ **γεωπονικοὶ** οἱ ἐναντίοι.[2]

τως διὰ τὸ τίκτειν κτώμεθα τὰς δούλας). Böcking § 79 σημ. 5 —Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ὑπάγονται τῶν ζῴων μὲν τὸ γάλα, τὰ ἔρια, ἡ κόπρος, τὰ οὖρα· τῶν δένδρων δὲ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀποκοπτόμενα ξύλα, τὰ φύλλα, ἡ ῥητίνη κλ. νόμ. 12 § 2 πανδ. (7, 8)· νόμ. 28 πρ. πανδ. (22, 1)· § 4 εἰσηγ. (2, 5)· νόμ. 7 § 12 πανδ. (24, 3)· νόμ. 10, 12 πρ. πανδ. (7, 1). Ἀλλὰ καρπὸς τοῦ ἐδάφους δὲν εἶναι ὁ ἐν αὐτῷ εὑρεθεὶς θησαυρὸς (νόμ. 7 § 12 πανδ. 24, 3), καθὸ μὴ παραχθεὶς ἐξ αὐτοῦ (νόμ. 121 πανδ. 50, 16). ὡς οὐδὲ τὸ δέρμα ἢ τὸ κρέας τοῦ ζῴου (νόμ. 30 πανδ. 7, 4).—Τῆς τρίτης κατηγορίας εἰσὶ λίθοι, ψάμμος, κιμωλία γῆ, μέταλλα· νόμ. 7 § 13, 14 βασ. (28, 8) περὶ τῶν μετάλλων ἔπιθ. Göppert Organische Erzeugnisse σ. 24 σημ. 16.—Τέλος τῆς τετάρτης κατηγορίας εἰσὶ τὸ μίσθωμα καὶ οἱ τόκοι.

Ἐκ τῶν ἐκτεθέντων συνάγεται ὅτι κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ δικαίου καρποί εἰσι πάντα τὰ ὀργανικὰ γεννήματα τοῦ πράγματος καὶ πᾶσα ἐξ αὐτοῦ φυσικὴ ὠφέλεια, ἧς ἡ ἀπόκτησις γίνεται κατὰ τὸν προορισμὸν τοῦ πράγματος καὶ δὲν φέρει μείωσιν ἢ ἐπηρεασμὸν τῆς οὐσίας τοῦ πράγματος. Καρπὸς τοῦ πράγματός ἐστι καὶ τὸ δύνασθαι δοῦναι αὐτὸ εἰς ἐνέχυρον (νόμ. 72 βασ. 2, 3). Unger σ. 463, 469 σημ. 35, 36.

2) Οἱ ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τῶν δένδρων καρποὶ φέρουσι διαφόρους ὀνομασίας κατὰ τὴν πρόοδον τῆς παραγωγῆς αὐτῶν. Ἤγουν

α') ἐνόσῳ εἰσὶν ἡνωμένοι μετὰ τῆς γῆς ἢ τοῦ δένδρου καλοῦνται fructus stantes ἢ pendentes καὶ ἀποτελοῦσι μέρος καὶ προσαύξημα τοῦ κυρίου πράγματος (νόμ. 44 πανδ. 6, 1· οἱ ἠρτημένοι καρποὶ μέρος εἰσὶ τοῦ ἀγροῦ), μεταλαμβάνοντες καὶ πάντων τῶν προσόντων αὐτοῦ· ἑπομένως ὁ ἰδιοκτήτης τούτου εἶναι καὶ τῶν καρπῶν ἰδιοκτήτης καὶ ἂν ἐξ ἀλλοτρίου σπόρου παρήχθησαν (νόμ. 25 πρ. § 1 πανδ. 22, 1)· μόνον δὲ ὡς μέλλον πρᾶγμα δύνανται νὰ γείνωσι κεχωρισμένως ἀντικείμενον νομικῆς πράξεως· νόμ. 15 πρ. (20, 1).

β') οἱ μετὰ τοῦ κυρίου πράγματος μὴ ὄντες πλέον ἡνωμένοι καρποὶ λέγονται γενικῶς μὲν fructus separati, εἰδικῶς δὲ fructus percepti,

Ἐὰν ἡ ἐκ τοῦ πράγματος ὠφέλεια παραχωρηθῇ προσωρινῶς εἰς ἕτερον ἐπὶ ἀντιτίμῳ, ὀνομάζεται κατὰ πλατυτέραν ἔννοιαν καρπὸς καὶ τὸ ἀντίτιμον τοῦτο,[3] διαστελλόμενος διὰ τοῦ ἐπιθέτου **αστικός**, οἷόν ἐστι τὸ μίσθωμα καὶ ὁ τόκος.[4]

γ') δαπανήματα.

§ 32. Ἡ ἐν τῷ πράγματι ἀναλωθεῖσα χρηματικὴ ἀξία

ἐὰν ὁ χωρισμὸς ἐγένετο ὑπό τινος (εἴτε νομίμως εἴτε παρανόμως· νόμ. 25 πρ. πανδ. 22, 1· νόμ. 4 § 1 πανδ. 12, 1) ἐπὶ σκοπῷ κτήσεως τῆς νομῆς. Τοῦ ἀποχωρισμοῦ κατ' ἄλλον τρόπον γενομένου (π. χ. διὰ τοῦ ἀνέμου) οἱ καρποὶ λέγονται fructus separati νόμ. 13 πανδ. (7, 4)· νόμ. 48 πρ. πανδ. (41, 1). Οἱ συνειλεγμένοι καρποὶ ὑποδιαιροῦνται εἰς σωζομένους (fr. exstantes) καὶ ἀναλωθέντας (fr. consumti), ἤγουν διὰ χρήσεως, ἐκποιήσεως ἢ εἰδοποιίας δαπανηθέντας· νόμ. 22 κώδ. (8, 32). Böcking § 79 σημ. 10.

γ') οἱ καρποὶ οὓς ἠδύνατό τις νὰ συλλέξῃ, ἀλλ' ἐκ παίσματος δὲν συνέλεξε, λέγονται fr. percipiendi· τοιοῦτοι δέ εἰσιν οὐ μόνον οἱ καρποὶ ὧν ἡ συγκομιδὴ ἀλλὰ καὶ ὧν ἡ παραγωγὴ παρημελήθη (Wächter Erört. σ. 64. Vanger. § 333). Ἀμφισβητεῖται, πῶς πρέπει νὰ κρίνηται ἡ παραμέλησις, ἐκ τοῦ προσώπου τοῦ *δικαιουμένου* νὰ λάβῃ ἢ ἐκ τοῦ προσώπου τοῦ *ὑποχρεουμένου* νὰ δώσῃ τοὺς παραμεληθέντας καρπούς; Unger σ. 466 σημ. 27. Vanger. § 333 σ. 657.

δ') οἱ καρποὶ παράγονται ἢ διὰ τῆς φιλοπονίας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ λέγονται fr. industriales ὑπὸ τῶν νεωτέρων, ἢ παράγονται αὐτομάτως καὶ ἄνευ τῆς ἀνθρωπίνης βοηθείας, fr. mere naturales· π. χ. ὁ σῖτος, ἡ κριθὴ εἰσὶ καρποὶ γεωπονικοί· τὰ σῦκα, τὰ χόρτα, οἱ τοκετοὶ τῶν ζῴων εἰσὶ καρποὶ καθαρῶς φυσικοὶ (νόμ. 45 πανδ. 22, 1· νόμ. 48 πρ. 41, 1· qui diligentia et opera ejus pervenerunt). Ἡ διάκρισις αὕτη δὲν ἔχει τὴν σήμερον πρακτικὴν σημασίαν. Unger σ. 463 σημ. 16.

3) Δύναται νὰ ἦναι τοῦτο καὶ φυσικοὶ καρποί. Wächter Erörter. Α', 84 ἐντ.

4) Τοὺς ἐμμέσους τούτους καρποὺς τοῦ πράγματος καλοῦσιν οἱ νεώτεροι ἀστυκοὺς καρπούς, fructus civiles· περιλαμβάνουσι δὲ κυρίως εἰς τὴν ἔκφρασιν ταύτην τὸ μίσθωμα καὶ τοὺς τόκους (νόμ. 19 πρ. νόμ. 39 πανδ. 22, 1· νόμ. 29 πανδ. 5, 3· νόμ. 62 πρ. πανδ. 6, 1—νόμ. 34 πανδ. 22, 1)· ὅρα καὶ νόμ. 6 § 6 π. (8, 5)· νόμ. 19 § 1 π. (22, 1).

πρὸς καλλιέργειαν ἢ ἑτέραν αὐτοῦ χρείαν συνδέεταί πως μετὰ τοῦ πράγματος αὐτοῦ, καθόσον, ὁσάκις ἡ δαπάνη γενῇ παρὰ ξένου προσώπου καὶ οὐχὶ τοῦ κυρίου τοῦ πράγματος, καθίσταται ἀναγκαία ἡ λύσις τοῦ ζητήματος, πότε αὕτη βαρύνει τὸν κύριον.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα δὲ τοῦτο παρατηρητέον ταῦτα: α') τὰ δαπανήματά εἰσιν **ἀναγκαῖα, χρήσιμα** ἢ **ἐπιτερπῆ**· ἤγουν ἐγένοντο ἢ πρὸς συντήρησιν ἢ ἐξασφάλισιν τοῦ πράγματος, [1] ἢ πρὸς αὔξησιν τῆς ἀξίας ἢ προσόδου αὐτοῦ, [2]

---

1) Νόμ. 76 βασ. (2, 2) «ἀναγκαῖαι δαπάναι εἰσὶν αἵπερ εἰμὴ γένοιντο τὸ πρᾶγμα ἢ ἀπόλλυσθαι μέλλει ἢ χεῖρον γίνεσθαι»· ὅμοιος ἄν καί πως ἀσαφὴς ὁρισμὸς τῆς ἀναγκαίας δαπάνης δίδοται ἐν νόμ. 14 βασ. (28, 10), ὅτι ἐστὶν ἐκείνη ἧς μὴ γενομένης ἡ προὶξ μειοῦται (ἤτοι καταστρεφομένη ἐν μέρει)· ὁ δ' ἐν τῷ νόμ. 1 § 1 αὐτ. ὁρισμὸς περιέχει ἐν τῇ ἐξηγήσει τὸ ἐξηγητέον «necessariæ hæ dicuntur, quæ habent in se necessitatem impendendi». Παραδείγματα ἀναγκαίας δαπάνης ἀναφέρονται ταῦτα· ἐπισκευὴ ἢ ὑποστήριξις ἑτοιμορρόπου οἰκοδομῆς ἢ ἀνανέωσις καταπεσούσης (νόμ. 1 § 3· νόμ. 4, 14 πρ. πανδ. 25, 1)· ἀνέγερσις νέας οἰκοδομῆς, ἔνθα *ἔπρεπε* νὰ ἀνεγερθῇ (νόμ. 7 § 16 πανδ. 24, 3· νόμ. 1 § 3· νόμ. 14 πανδ. 25, 1)· προχώματα πρὸς ἀσφάλειαν κτήματος ἐναντίον πλημμύρας (νόμ. 14 βασ. 28, 10· παραχώματα ποιῆσαι, ποταμοὺς ἀποτρέψαι)· ἀναπλήρωσις ἢ ἀνανέωσις καταπεσόντων ἢ ξηρανθέντων δένδρων, ἢ θεραπεία αὐτῶν (νόμ. 3 πρ. νόμ. 14 πανδ. 25, 1)· θεραπεία ἀσθενῶν ζῴων, τροφὴ αὐτῶν, ἔξοδα πρὸς ἀνεύρεσιν αὐτῶν ἀποπλανηθέντων (νόμ. 2 πανδ. 25, 1· νόμ. 45 πανδ. 7, 1· νόμ. 18 § 2 πανδ. 13, 6· νόμ. 23 πανδ. 16, 3)· πρβ. Leist civil. Studien II, 23.

2) Νόμ. 5 § 3 πανδ. (25, 1)· νόμ. 79 § 1 πανδ. (50, 16)· νόμ. 29 § 2 πανδ. (20, 1)· νόμ. 61 πρ. πανδ. (19, 2)· νόμ. 25 πανδ. (13, 7). Ulpian. fragm. VI, 16. Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν χωρίων τούτων προκύπτει ὅτι χρήσιμος δαπάνη καλεῖται ἡ αὔξουσα τὴν ἀξίαν ἢ τὸ εἰσόδημα τοῦ πράγματος — quibus factis res pretiosior vel fructuosior effecta est. Τοιαῦται δαπάναι εἰσὶ φυτεῖαι δένδρων, κλημάτων· προσθῆκαι οἰκοδομῶν ἢ ἀνέγερσις νέων μὴ ἀναγκαίων· διδασκαλία ζῴων (δούλου) τέχνης τινὸς ὠφελίμου (π. χ. νὰ ῥυπαίνῃ ὁ κύων τοὺς διαβαίνοντας). Λέγεται ὅτι καθαριστής τις ἐνδυμάτων εἶχε διδάξει τοιοῦτόν τι

ἢ τέλος ἵνα εὐαρεστότερον αὐτὸ καὶ χαριέστερον καταστήσωσιν· 3 β') τὸ ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον ἢ μὴ τοῦ δαπανήματος ἐξετάζεται σχετικῶς πρός τε τὸ πρᾶγμα καὶ τὸν κύριον αὐτοῦ· 4 γ') ἡ ὑποχρέωσις πρὸς ἀπόδοσιν τῆς ἀναγκαίας δαπάνης οὐδόλως ἐξήρτηται ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος, 5 ὡς ἐπὶ τῶν χρησίμων δαπανῶν· 6 δ') τὰ ἀναγ-

---

τὸν κύνα του)· διακόσμησις πρασίμου πράγματος· νόμ. 6, 10, 14 § 1 πανδ. (25, 1)· νόμ. 29 πρ. πανδ. (5, 3).

3) Νόμ. 79 § 2 βασ. (2, 2) «ἐπιτερπεῖς δαπάναι εἰσὶν αἱ τὸ εἶδος μόνον κοσμοῦσαι, οὐ μὴν καὶ τὸν καρπὸν αὔξουσαι». Τοιούτου εἴδους δαπάναι ἀναφέρονται χλοηφόρα γήδια· ἀνάβρυτα ὕδατα· μαρμαρώσεις· λωρικατίονες (ἐπιχρίσεις)· ζωγραφίαι· κατασκευὴ θύρας ἢ ἐποικοδόμησις κόσμου χάριν (νόμ. 19 § 4 βασ. 20, 1)· ἀνέγερσις βαλανείου (νόμ. 14 βασ. 28, 10)· tectoria pavimenta, colores (νόμ. 39 § 1 πανδ. 5, 3· νόμ. 7 § 3· νόμ. 13 § 7 πανδ. 7, 1).

4) Ἕνεκα τούτου δύναται ἐνίοτε δαπάνη καθ' ἑαυτὴν ἀναγκαία νὰ κριθῇ ὡς περιττή, ἢ δαπάνη μὴ χρήσιμος νὰ ἦναι τοιαύτη διὰ τὸ πρᾶγμα· π. χ. ἡ ὑποστήριξις ἑτοιμορρόπου οἰκίας, ἣν δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ ἐπισκευάσῃ ὁ οἰκοδεσπότης, εἶναι δαπάνη μὴ ἀναγκαία· νόμ. 10 § 1 πανδ. (3, 5)· νόμ. 38 πανδ. (6, 1)·—νόμ. 10 πανδ. (25, 1)· νόμ. 29 πανδ. (6, 1).

5) Ὁ ἀναγκαίαν δαπάνην δαπανήσας δικαιοῦται νὰ αἰτήσῃ τὴν ἀπόδοσιν αὐτῆς, καὶ ἂν δὲν ἐπήνεγκε τὸ σκοπούμενον ἀποτέλεσμα, ἢ ἂν τοῦτο ἐματαιώθη κατόπιν· νόμ. 38 πανδ. (5, 3)—possesor impensas deducat licet res non extet, in quam fecit· νόμ. 18 § 4 πανδ. (13, 6)· νόμ. 8 πρ. πανδ. (13, 7)· νόμ. 4 πανδ. (25, 1).

6) Ἐπὶ τῶν χρησίμων δαπανῶν ἡ πρὸς ἀπόδοσιν αὐτῶν ὑποχρέωσις ἐξήρτηται ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος· ἤγουν ἂν ἡ γενομένη δαπάνη οὐδὲν ἔφερεν ἀποτέλεσμα (π. χ. τὸ φυτευθὲν δένδρον δὲν ἐρριζοβόλησεν), ἢ τὸ ἐπελθὸν ἀποτέλεσμα ἐματαιώθη κατόπιν (π. χ. τὸ φυτευθὲν δένδρον ἐξηράνθη, ἢ ἡ οἰκοδομὴ κατέπεσε) δὲν δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὁ δαπανήσας ὅτι ὠφέλησε διὰ τῆς δαπάνης του ἕτερον, ὁ δὲ λόγος τῆς ἀποδόσεως τῶν χρησίμων δαπανῶν εἶναι μόνον οὗτος, ὅτι εὔλογόν ἐστιν ὁ ὀφελήσας ἕτερον ν' ἀποζημιωθῇ (Leist σ. 51, 56)· ἐπομένως δὲν ἐξετάζεται τί ὁ δαπανήσας ἐδαπάνησεν, ἀλλὰ τί ὠφελήθη ἐκεῖνος δι' ὃν ἐδαπάνησε· νόμ. 29 § 2 βασ. (25, 2) «εἰμὴ λάβοι τὰς δαπάνας, εἰς ὅσον τὸ πρᾶγμα γέγονε τιμιώτερον» νόμ. 38 πανδ (6, 1). Leist σ. 52. Τὸ μέ-

καῖα δαπανήματα ὀφείλονται σχεδὸν πάντοτε,[7] ὡς καὶ τὰ πρὸς παραγωγὴν τῶν ἀποδοτέων καρπῶν·[8] ε') ἀγωγὴν ἰδίαν περὶ τῶν δαπανημάτων κατ' ἐξαίρεσιν μόνον ἔχει ὁ δαπανήσας.[9]

τρον τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἀποδοτέας χρησίμου δαπάνης παραγνωρίζουσιν ἐνίοτε τὰ ἡμέτερα δικαστήρια.

7) Ὅστις δήποτε καὶ ἂν ἦναι ὁ καταβαλὼν ἀναγκαίαν δαπάνην δικαιοῦται ν' ἀπαιτήσῃ τὴν ἀπόδοσιν αὐτῆς· μόνον ὁ κλέπτης ἐξαιρεῖται τοῦ κανόνος τούτου· νόμ. 5 κώδ. (3, 32)· νόμ. 1 κώδ. (8, 52). Windscheid § 195. Ἐπὶ τῶν ἐπωφελῶν καὶ τῶν τῆς τέρψεως δαπανῶν δικαίωμα *ἀφαιρέσεως* ἔχει ὁ δαπανήσας, πλὴν τοῦ τῆς καλῆς πίστεως νομέως, ὅστις δικαιοῦται καὶ ἀπόδοσιν τῶν δαπανῶν του νὰ αἰτήσῃ· νόμ. 5 κώδ. (3, 32)· νόμ. 27 § 5 πανδ. (6, 1)· νόμ. 7 § 1· νόμ. 9, 11 πανδ. (25, 1)· νόμ. 39 § 1 πανδ. (5, 3).

8) Ἡ περί τι πρᾶγμα γινομένη δαπάνη εἶναι δύο εἰδῶν: ἢ φέρει διαρκῆ ὠφέλειαν εἰς αὐτὸ (καὶ διαιρεῖται τότε, ὡς ἄνω εἴρηται, κατὰ τὸ εἶδος τῆς ὠφελείας εἰς δαπάνην ἀναγκαίαν, ἐπωφελῆ, ἐπιτερπῆ), ἢ ἐγένετο πρὸς παραγωγὴν τῶν καρπῶν τοῦ ἔτους (νόμ. 3 § 1 πανδ. 25, 1). Ἡ δαπάνη πρὸς παραγωγὴν τῶν καρπῶν τούτων εἶναι δαπάνη ἀναγκαία ὡς πρὸς αὐτοὺς καὶ ὡς τοιαύτη ἀποδίδοται πάντοτε ὁποιοσδήποτε καὶ ἂν ἦναι ὁ δαπανήσας· δηλαδὴ ὁ ὑπόχρεως ν' ἀποδώσῃ καρποὺς ἀποδίδει μόνον ὅ,τι μετὰ τὴν ἔκπτωσιν τῶν πρὸς παραγωγὴν τῶν καρπῶν δαπανηθέντων ἀπομένει· νόμ. 36 § 5 βασ. (42, 1) «καρπὸς νοεῖται ὁ μετὰ ὑπεξαίρεσιν τῶν δαπανῶν, τῶν εἰς τὸ γενέσθαι (τουτέστιν εἰς ἀροτρίασιν καὶ σπόρον· νόμ. 7 § 16 βασ. 28, 8) καὶ συναχθῆναι καὶ φυλαχθῆναι τοὺς καρποὺς (quærendorum, cogendorum, conservandorumque fructum gratia) προχωρουσῶν, ἐπὶ καλῇ πίστει καὶ κακῇ πίστει νομέως· νόμ. 46 βασ. (23, 3). Πόσαι εἰσὶν αἱ δαπάναι αὗται ἐκτιμᾷ ὁ δικαστής· «ἐκεῖνο καλοῦμεν καρπόν, τὸ περιττεῦον μετὰ τὰ *δίκαια* δαπανήματα»· νόμ. 65 βασ. (9, 3). Schmid gemein. deut. bürg. Recht § 15 σ. 336.

9) Κατωτ. § 91 σημ. 3 ἐδάφ. 2.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΙΤΛΟΣ Α'

ΠΕΡΙ ΠΡΑΞΕΩΝ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

α') γενικά.

§ 33. Πρᾶξίς ἐστιν ἐξωτερικὴ φανέρωσις τοῦ ἐνδιαθέτως ἀποφασισθέντος· **δικανικὴ** δέ, ἡ μεταβολήν τινα περὶ τὰς ἐννόμους σχέσεις τοῦ πράττοντος φέρουσα. [1] Ἀπαιτούμενα πάσης πράξεως, καὶ δὴ καὶ τῆς δικανικῆς, εἰσὶ τρία: **θελησις** παρὰ τῷ πράττοντι, **θέλημα** εἴτε ἀπόφασις (conslium) καὶ **ἐκτέλεσις** τοῦ θελήματος (factum), ἤτοι δήλωσις αὐτοῦ. [2] Ἡ πρᾶξις ἐκτελεῖται συνήθως μὲν διὰ τῶν σωματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἀπρακτουσῶν αὐτῶν· αἱ πρῶται καλοῦνται **θετικαὶ** πράξεις, αἱ δεύτεραι **ἀρνητικαί.** [3] Ἐκ τῶν

---

1) Ὑπάρχουσι δηλαδὴ δύο εἰδῶν πράξεις, *δικανικαὶ* καὶ μὴ δικανικαὶ εἴτε *φυσικαί.* Φυσικαὶ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ἄνευ νομικῶν συνεπειῶν εἰσι πάμπολλαι· π. χ. ὁ ἄνθρωπος περιπατεῖ, κοιμᾶται, τρώγει, ἀναγινώσκει κλπ.

2) Ὅπου ἐλλείπει τι τῶν τριῶν τούτων στοιχείων, πρᾶξις δὲν ὑπάρχει· νόμ. 50 βασ. (2, 2) «ἡ συμβουλὴ (ἡ μὴ ἐκτελεσθεῖσα ἀπόφασις) οὐ βλάπτει εἰμὴ καὶ φάκτον (ἔργον) παρακολουθήσει»· διατοῦτο cogitationis pœnam nemo patitur»· κλέπτην οὐχ ἀπὸ τῆς προθέσεως ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πρᾶξαι λέγομεν»· νόμ. 217 βησ. (2, 2).

3) Καὶ αἱ ἀρνητικαὶ πράξεις ἔχουσιν ἐνίοτε νομικὰ ἀποτελέσματα, ὅταν τις δηλαδὴ *ὤφειλε* νὰ ἐπιχειρήσῃ θετικὴν πρᾶξιν καὶ παρέλειψεν αὐτὴν (π. χ. παρέλειψε νὰ κοινοποιήσῃ ἐμπροθέσμως ἔφεσιν). Ἀλλὰ

πράξεων σπουδαῖαι ἐν τῷ ἰδιωτικῷ δικαίῳ εἰσὶν αἱ **δικαιοπραξίαι** καὶ αἱ **ἀδικοπραξίαι.**

Περὶ τῶν ἀπαιτουμένων τῶν δικανικῶν πράξεων ἄξια σημειώσεώς εἰσι ταῦτα:

α΄) **Θέλησις.** Δι' ἔλλειψιν παντελῆ μὲν θελήσεως 1) ἀνίκανοί εἰσιν εἰς ἐπιχείρησιν δικανικῶν πράξεων οἱ φρενοβλαβεῖς, οἱ βλᾶκες ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ἡ κατάστασις αὕτη, [4] τὰ νήπια [5] καὶ τὰ νομικὰ πρόσωπα. [6] Δι' ἀτέλειαν δὲ τῆς θελήσεως 2) περιωρισμένην ἔχουσιν ἱκανότητα οἱ ἄνηβοι μετὰ τὴν νηπιότητα, οἱ ἔφηβοι, [7] οἱ ἀσω-

---

βεβαίως καὶ αὐταὶ πρέπει νὰ φέρωσι τὰ ἀναγκαῖα διὰ πᾶσαν πρᾶξιν στοιχεῖα. Πούχτα § 49 σημ. b. Unger B', 24 σημ. 3.

4) Οὔτε δικαιοπραξίας οὔτε ἀδικοπραξίας δύνανται εὰ ἐπιχειρήσωσι τὰ πρόσωπα ταῦτα. Θεόφ. Γ', ιθ' § 8· «ὁ μαινόμενος οὐδὲ ἓν συνάλλαγμα ποιεῖν δύναται· οὐδὲ γὰρ αἴσθησιν ἔχει τῶν γινομένων»· νόμ. 17 πανδ. (28, 1)· νόμ. 1 § 3 πανδ. (41, 2)· νόμ. 1 § 12 πανδ. (44, 7)· νόμ. 5, 40 πανδ. (50, 17)·—νόμ. 5 § 2 βασ. (60, 3)· «ἐὰν μεμηνὼς φονεύσῃ . . . ἀργεῖ ὁ ἀκουΐλιος»· νόμ. 60 πανδ. (6, 1)· ἄρθρ. 124, 125 τοῦ περὶ ἐπιτρ. νόμου· ἄρθρ. 86 § 1, 2 ποιν. νόμου. Ἀνωτέρ. § 19 σημ. 6.

Καὶ οἱ στιγμιαίως μὴ κάτοχοι τοῦ λογικοῦ των ἀνίκανοί εἰσιν εἰς ἐκτέλεσιν δικανικῆς πράξεως. Τοιοῦτοι οἱ ἐκ πυρετοῦ παραλογιζόμενοι, οἱ ἐν ὑπνοβασίᾳ καὶ μέθῃ ὄντες· ἄρθρ. 86 § 4 ποιν. νόμου. Στοβ. Β', 167· «ἀλλὰ τοῦτο προσδιοριστέον, ἐὰν μὴ παρὰ μεθύοντος, μηδ' ἐξ ὀργῆς, μηδὲ φιλονεικίας, μηδὲ παρανοοῦντος, ἀλλὰ φρονοῦντος . . . .» Unger σ. 26.

5) Ἴδε ἀνωτ. § 18 σημ. 4 νόμ. 1 § 13 πανδ. (44, 7). Διατοῦτο ἄνευ τοῦ ἐπιτρόπου δὲν δύνανται νὰ ἐπιχειρήσωσι νομικήν τινα πρᾶξιν, ἢ μᾶλλον ὁ ἐπίτροπος ἐνεργεῖ δι' αὐτά· νόμ. 70 πανδ. (45, 1)· νόμ. 26 κώδ. (8, 54).

6) Πρβ. ἀνωτ. § 23 σημ. 3 § 24 σημ. 8, 9· § 25 σημ. 5.

7) Οἱ ἄνηβοι, οἱ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν ὑπερβάντες, μεχρισοῦ συμπληρώσωσι τὸ 10 ἔτος τῆς ἡλικίας των, ἀνίκανοί εἰσιν εἰς τὸ ἐκτελέσαι πρᾶξιν· μετὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην καὶ ἑωσοῦ συμπληρώσωσι τὸ 14 ἔτος ἐξετάζεται ἂν ἐνήργησαν μετὰ κρίσεως (ἄρθρ. 2 νόμ. ἐπιτ. καὶ κηδ. περὶ τοῦ ῥωμ. δικαίου Σαβιν. § 108 σημ. 41). Ὁ Αἰλιανὸς (Ε',

τοι [8] καὶ οἱ ἐστερημένοι τοῦ πρὸς δήλωσιν τῆς θελήσεως

---

15) ἀναφέρει ὅτι ἐκ τοῦ τῆς Ἀρτέμιδος στεφάνου πέταλον χρυσοῦν ἐκπεσὸν ἀνείλετο παιδίον· οἱ δικασταί, οἷς κατεμηνύθη ἡ πρᾶξις, παίγνια καὶ ἀστραγάλους προὔθηκαν τῷ παιδὶ καὶ τὸ πέταλον· ὁ δὲ καὶ αὖθις ἐπὶ τὸν χρυσὸν κατηνέχθη· καὶ διὰ ταῦτα ἀπέκτηναν αὐτὸ ὡς θεοσύλην, οὐ δόντες συγγνώμην τῇ ἡλικίᾳ. Ἐπὶ δικαιοπραξιῶν δὲ κρατεῖ ὁ γενικὸς κανών, ὅτι ὁ ἀνήλικος ἄνευ τῆς συναινέσεως τοῦ πατρὸς ἢ ἐπιτρόπου καλλίονα μὲν τὴν οἰκείαν αἵρεσιν ποιεῖν δύναται, ἐλαττοῦν δὲ αὐτὴν οὐχ ἑτέρως εἰμὴ αὐθεντίᾳ τοῦ ἐπιτρόπου (Θεοφ. Α', 21 πρ. νόμ. 28 πρ. πανδ. 2, 14· νόμ. 10 πανδ. 22, 6· νόμ. 9 πρ. πανδ. 26, 8· νόμ. 8 πρ. πανδ. 29, 2· νόμ. 41 πανδ. 12, 6· νόμ. 1 κώδ. 8, 39. Unger σ. 27 σημ. 15). Διατοῦτο δύναται ν' ἀποκτήσῃ νομὴν ἢ κυριότητα, οὐχὶ ν' ἀπολέσῃ (νόμ. 32 § 2 πανδ. 41, 2· νόμ. 4 § 2 πανδ. 41, 3·—νόμ. 11 πανδ. 41, 1· νόμ. 29 πανδ. 41, 2· § 2 εἰσηγ. 2, 8· νόμ. 9 πρ. § 2 πανδ. 26, 8), νὰ γείνῃ διὰ συμβάσεων πιστωτής, οὐχὶ ὀφειλέτης (πρ. εἰσηγ. 1, 21· § 9 εἰσηγ. 3, 19· νόμ. 5 § 1 πανδ. 26, 8· νόμ. 13 § 29 πανδ. 19, 1. Τὰ εἰδικώτερα ἐν τοῖς περὶ ἐνοχῶν. Unger σ. 28 σημ. 19 ἐπ.) δύναται νὰ διαθέτῃ ὅτι κερδαίνει ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐργασίας ἢ τῷ ἐδόθη πρὸς χρῆσιν· ἂν ἐκμισθώσῃ τὴν ἐργασίαν του ἐγκρίσει τοῦ πατρὸς ἢ ἐπιτρόπου, οὗτοι διὰ σπουδαίους λόγους δικαιοῦνται νὰ προσβάλωσι τὴν ἐκμίσθωσιν (ἄρθ. 3—6 τοῦ νόμου περὶ ἐπιτρ.). Arndts § 59.

Οἱ ἔφηβοι ἀνήλικοι, δηλαδὴ οἱ συμπληρώσαντες τὸ 14 ἔτος τῆς ἡλικίας των, δύνανται νὰ διαθέσωσι διὰ τελευταίας θελήσεως τὴν περιουσίαν των, νὰ συνάψωσι γάμον καὶ νὰ ὀμόσωσιν ἐπὶ δικαστηρίου ὅρκον (νόμ. 5 πανδ. 28, 1· νόμ. 4 κώδ. 6, 22· πρ. εἰσηγ. 1, 10· νόμ. 4 πανδ. 23, 2 πολιτ. 358)· οἱ δὲ τὸ 18 συμπληρώσαντες δὲν δύνανται νὰ ἐπικαλεσθῶσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ ἄρθρ. 3 τοῦ νόμ. περὶ ἐπιτρ. ἐὰν ἔπεισαν δολίως τὸν μετ' αὐτῶν συναλλαχθέντα ὅτι εἶναι ἀνήλικοι· ἄρθρ. 8 τοῦ αὐτοῦ νόμου.

8) Οἱ κεκηρυγμένοι ἄσωτοι ἔχουσι περιωρισμένην τὴν πρὸς τὸ πράττειν ἱκανότητα· διορίζεται δὲ αὐτοῖς ἀντιλήπτωρ, ἄνευ τῆς συναινέσεως τοῦ ὁποίου ἀδύνατοί εἰσι νὰ παρασταθῶσιν ἐπὶ δικαστηρίου, νὰ συμβιβασθῶσι, νὰ δανεισθῶσι, τὰ λάβωσιν ἐξόφλησιν χρέους ἀντικαταστατῶν πραγμάτων καὶ νὰ ἐπιχειρῶσιν ἀπαλλοτριώσεις. Ἀνωτ. § 19 σημ. 1. (Περὶ τοῦ ῥωμ. δικαίου πρβ. Σαβιν. σ. 88. Unger σ. 31 σημ. 38, 39)». Θεασάμενος (Διογένης) ἐπὶ ἀσώτου οἰκίᾳ ἐπιγεγραμμένον «πράσιμος» ἤδειν, εἶπεν, ὅτι οὕτω κραιπαλῶσα ῥᾳδίως ἐξεμέσεις τὸν κεκτημένον· ὁ αὐτὸς ἄσωτον ᾔτει μνᾶν· πυνθανομένου δὲ διὰ τί τοὺς μὲν ἄλλους ὀβο-

ἀναγκαίου ὀργάνου. 9

β') **Θέλημα.** Τὸ θέλημα, εἴτε τῆς ἀποφάσεως τὸ ἀντικείμενον, ἀπαιτεῖται ἐπὶ δικανικῶν πράξεων νὰ ἦναι δυνατὸν καὶ ἐφικτὸν οὐ μόνον κατὰ φυσικούς, ἀλλὰ καὶ κατὰ νομικοὺς καὶ ἠθικοὺς κανόνας. 10

γ') **Δήλωσις.** 11 Ἡ δήλωσις, ἤτοι ἡ ἐξωτερικὴ φανέρωσις καὶ ἐνσάρκωσις τοῦ θελήματος, πρέπει νὰ ἦναι σπουδαία καὶ σύμφωνος 12 πρὸς τὴν ἐνδιάθετον ἀπόφασιν· οὐ-

---

λὸν αἰτεῖ αὐτὸν δὲ μνᾶν; ὅτι, εἶπε, παρὰ μὲν τῶν ἄλλων πάλιν ἐλπίζω λαβεῖν· παρὰ δὲ σοῦ θεῶν ἐν γούνασι κεῖται, εἰ πάλιν λήψομαι. Διογ. Λαέρτ. ϛ', β' § 47, 67. Πρβ. καὶ Ἀθήν. Α', 296· «ἐάν τις ἀσώτῳ δανείσας χρέος ἐλεγχθῇ, στέρεται αὐτοῦ». Τοιοῦτος ἦν νόμος παρὰ Λευκανοῖς. Νικ. Δαμασκ. ἱστορ. σ. 309.

9) Τοιοῦτοί εἰσι π. χ. οἱ τυφλοὶ καὶ οἱ κωφάλαλοι ὡς πρὸς τὰς πράξεις δι' ἃς ἀπαιτεῖται γραφὴ ἢ λαλιά· «τὸν ἄλαλον μήτε ἐπερωτᾷν μήτε ἐπερωτᾶσθαι δύνασθαι τῶν ὡμολογημένων ἐστίν, ἅπερ καὶ ἐπὶ κωφοῦ ἐδέχθη» (Θεόφ. Γ', ιθ' § 7)· «ὁ κωφὸς καὶ ἄλαλος οὐ διατίθεται» (νόμ. 7 βασ. 35, 1)· πρβ. καὶ νόμ. 8, 10 κώδ. (6, 22) καὶ ἄρθρ. 19, 28 τοῦ περὶ διαθ. ψηφίσματος· ἀνωτ. § 19 σημ. 3. Unger σ. 31 ἐν τ.

10) Περὶ τούτου ἐν τῷ περὶ ἐνοχῶν γενήσεται ἡ προσήκουσα ἀνάπτυξις. Winds. § 81.

11) Ἡ θέλησις, ὡς ἐσωτερικόν τι, οὐδεμίαν νομικὴν βαρύτητα ἔχει πρὶν ἐξέλθῃ τῶν χειλέων τοῦ θέλοντος. Ἅμα ὅμως ἐξέλθῃ καὶ ἐκδηλωθῇ ἔχει πλήρη τὴν ἐνέργειαν καὶ δεσμεύει τὸν δηλώσαντα· ὅθεν τὸ λόγιον: *εἶσαι κύριος τοῦ ἀρρήτου, δοῦλος τοῦ εἰρημένου λόγου*· ἡ λεγομένη κρυψιβουλία (reservatio mentalis) οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν· ἑπομένως ὁ δηλώσας τὴν θέλησιν αὐτοῦ δὲν ἀκούεται ἰσχυριζόμενος κατόπιν ὅτι ἄλλο παρὰ τὸ ῥηθὲν διενοεῖτο, ἢ ὅτι ἡ δήλωσίς του ἦτο εἰκονικὴ (μάλιστα δύναται αὕτη ἐνίοτε νὰ λάβῃ χαρακτῆρα δόλου· νόμ. 7 § 9 πανδ. 2, 14· νόμ. 14 πρ. πανδ. 18, 2). Σαβιν. Σύστημ. § 131 σ. 259. Unger σ. 117 σημ. 2 καὶ τὸ χωρίον παρὰ Πολυβίῳ Γ' 105.

12) Ὡς ἡ θέλησις ἄνευ δηλώσεως εἶναι ἀτελές τι, οὕτω καὶ δήλωσις ἄνευ θελήσεως ἀσήμαντον εἶναι πρᾶγμα· ἀμφότερα πρέπει νὰ συνυπάρχωσιν ἵνα ἐπέλθῃ ἀποτέλεσμα. Ἐλλείπει ἡ θέλησις ἔνθα παιδιᾶς χάριν λέγονται τὰ λεγόμενα· νόμ. 3 § 2 βασ. (52, 1)· «ἐὰν διὰ παι-

δεμίαν δὲ σημασίαν ἔχουσιν αἱ παιδιᾶς χάριν ἢ κατὰ προσποίησιν γινόμεναι,[13] ὡς καὶ αἱ κατὰ πλάνην ἢ ἀκουσίως μὴ συμφωνοῦσαι πρὸς τὴν θέλησιν δηλώσεις.[14]

Γίνεται δὲ ἡ δήλωσις ἢ **ῥητῶς** καὶ **ἀμέσως**, τουτέστι διὰ λέξεων καὶ ἄλλων ἰσοδυνάμων σημείων,[15] ἢ **σιω-**

γνιον ἢ διὰ σημασίαν τρόπου (δι' ἐπίδειξιν) ἐγὼ εἴπω· *ὁμολογεῖς;* καὶ σὺ ἀποκριθῇς· *ὁμολογῶ·* οὐ τίκτεται ἐνοχή»· νόμ. 24 πανδ. (29, 1).

13) Ἡ ἀσυμφωνία τῆς δηλώσεως πρὸς τὴν θέλησιν, ὅταν γίνηται ἐκ προθέσεως καὶ ἑκόντων τῶν τὴν δήλωσιν ποιούντων μερῶν, τὸ δηλούμενον καλεῖται *προσποίησις* (simulatio) ἀρχεῖον ἀστ. πρ. τόμ. 63 σ. 170· καὶ ὡς τοιοῦτον οὐδεμίαν ἔχει βαρύτητα· νόμ. 53 βασ. (52, 1)· «τὰ εἰκονικὰ συναλλάγματα οὐδὲ ἐν ταῖς πράσεσιν ἐνοχοποιεῖ»· νόμ. 55 πανδ. (18, 1)· νόμ. 21 κώδ. (2, 4)—quæ simulate geruntur. Ἡ προσποίησις (εἰκονικότης), πρὸς σκοπὸν θεμιτὸν εἴτε καὶ ἀθέμιτον τείνουσα (π. χ. πρᾶξις ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπηγορευμένη λαμβάνει τὸ κάλυμμα θεμιτῆς πράξεως), τριχῶς γίνεται:

α') ἢ καλύπτει ἄλλην πρᾶξιν, τὸ ἔνδυμα ψευδοῦς δηλώσεως περιβληθεῖσαν· τότε ἐξετάζεται ἡ κεκαλυμμένη πρᾶξις (plus valet quod agitur, quam quod simulate concipitur· κώδ. 4, 22)· π. χ. δωρεὰ ἐν τῷ ἐνδύματι πωλήσεως καλυφθεῖσα (νόμ. 5 § 5· νόμ. 7 § 6 πανδ. 24, 1· νόμ. 3 κώδ. 4, 38· νόμ. 36 πανδ. 18, 1· νόμ. 46 πανδ. 19, 2)· ἐνταῦθα ἡ δωρεά, μεταξὺ μὲν συζύγων γινομένη ἄκυρός ἐστιν· ἄλλως ἰσχύει.

β') ἢ οὐδεμίαν ὑποκρύπτει πρᾶξιν ἡ προσποίησις, ἀλλ' ἁπλῶς ἐνεργεῖται ψεῦδός τι· ἐνταῦθα τὸ ψεῦδος μεταξὺ μὲν τῶν δημιουργῶν αὐτοῦ οὐδὲν ἔχει ἀποτέλεσμα (νόμ. 55 πανδ. 18, 1· νόμ. 54 πανδ. 44, 7), τρίτα πρόσωπα ὅμως δὲν βλάπτει. Πολ. δικον. 404. Ἐγχειρίδ. § 209.

γ') ἢ τὰ πρόσωπα τὰ δρῶντα ἄλλα εἰσὶν ἢ τὰ διὰ τῆς δηλώσεως παριστάμενα· ἐνταῦθα ἡ πρᾶξις ἰσχύει μεταξὺ τῶν δρασάντων καὶ οὐχὶ τῶν φαινομένων· νόμ. 82, 84 βασ. (22, 1)· «ὁσάκις (τις) τὸ παρ' αὐτοῦ πραχθὲν γράψῃ παρ' ἄλλου γεγονέναι τῇ ἀληθείᾳ προσέχομεν οὐ τοῖς πλαστῶς γεγραμμένοις»· νόμ. 4—6 κώδ. (4, 50). Νόμ. 4—6 βασιλ. (19, 15).

14) Ἐπὶ τῶν πεπλανημένων ἢ βεβιασμένων δηλώσεων ἰσχύουσι τὰ περὶ πλάνης καὶ βίας· κατωτ. § 41, 42.

15) Ῥητὴ λέγεται κυρίως ἡ δήλωσις ἢ διὰ *λέξεων* ἐγγράφως ἢ προφορικῶς ἐκπεφρασμένη (νόμ. 38 πανδ. 44, 7)· ἀλλὰ καὶ ἡ δι' ἄλλων σημείων, ὡρισμένων ὡς αἱ λέξεις δύναμιν ἐχόντων, γινομένη δήλωσις

πηρῶς καὶ **ἐμμέσως**, τουτέστι διὰ πράξεων (ἔργῳ ἢ λόγῳ) συμπερασματικῶς τὴν θέλησιν δεικνυουσῶν (facta concludentia)[16]. Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ τὸ ζήτημα, **εἰ ὁ**

ῥητή ἐστιν· π. χ. κατάνευσις, δακτυλοδειξία· νόμ. 17 βασ. (26, 4)· «καὶ διὰ νεύματος... ἄλλου ἀντ' ἐμοῦ διδόναι ὑπεύθυνον δύναμαι· νόμ. 52 § 10 πανδ. (44, 7)· νόμ. 6 πανδ. (12, 1)—an digito ostendatur· νόμ. 58 πρ. πανδ. (28, 5). Ἐνταῦθα τῶν λέξεων ἢ τῶν ἄλλων σημείων γίνεται χρῆσις ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ, ἵνα δηλαδὴ δι' αὐτῶν ἐκφρασθῇ ἡ θέλησις αὕτη.

16) Ἡ σιωπηρὰ δήλωσις γίνεται διὰ πράξεων ἢ λέξεων, αἵτινές εἰσιν οὐχὶ μὲν ἔκφρασις τῆς θελήσεως, ἀλλ' ἀναγκαῖον προϊὸν αὐτῆς. Ὅθεν ἡ σιωπηρὰ δήλωσις δύναται νὰ προκύπτῃ καὶ ἐκ ῥητῆς δηλώσεως ἄλλης θελήσεως (π. χ. ῥητὴ ἄφεσις τοῦ χρέους πρὸς τὸν ὀφειλέτην τῆς κληρονομίας γινομένη, ἀποτελεῖ σιωπηρὰν ἀποδοχὴν τῆς κληρονομίας). Winds. § 72 σημ. 9. Ἡ θέλησις ἐνταῦθα εὑρίσκεται διὰ *τεκμηρίων*· ἤγουν ἐκ τῶν ἐκτελεσθεισῶν ὑπό τινος πράξεων (ἐὰν δὲν προέρχωνται ἐκ πλάνης ἢ βίας· νόμ. 20 πανδ. 39, 3· νόμ. 2 πρ. πανδ. 3, 1· νόμ. 15 πανδ 2, 1. Unger σ. 112) συνάγεται ἡ θέλησίς του. Ἰσχύουσι λοιπὸν ἐνταῦθα αἱ περὶ τεκμηρίων ἀρχαί, ἰδίως ὁ κανὼν ὅτι ὅσῳ στενότερος εἶναι ὁ μεταξὺ τῶν πράξεων καὶ τῆς θελήσεως σύνδεσμος, τόσῳ ἀσφαλεστέρα ὑπάρχει καὶ ἡ περὶ ὑπάρξεως αὐτῆς κρίσις. Καὶ εἰ μὲν ὁ σύνδεσμος οὗτος εἶναι τοσοῦτον στενός, ὥστε λογικῶς δὲν δύναται νὰ ὑποτεθῇ ἄλλη θέλησις εἰμὴ μόνον αὕτη, τότε τὸ συμπέρασμα εἶναι ἀναγκαῖον καὶ ἀπαράδεκτός ἐστι πᾶς ἐναντίος ἰσχυρισμὸς καὶ ἄνευ σημασίας ἡ τυχὸν ὑποτυναφθεῖσα διαμαρτυρία, καθὸ protestatio facto contraria· π. χ. ὁ κληρονόμος ἐγείρει τὴν περὶ διανομῆς τοῦ κλήρου ἀγωγὴν καὶ δηλοῖ ὅτι τοῦτο δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς gestio pro herede. Glück Comment τόμ. 42 σελ. 328 ἐν ἀ. Τὸ πολὺ ἡ διαμαρτυρία δύναται νὰ καταστήσῃ ἄνισχυρον τὴν ὅλην πρᾶξιν (Unger σ 107 σημ. 11).

Παραδείγματα τοιούτων σιωπηρῶν θελήσεών εἰσι πολλά. Οὕτως ἐμφαίνει σιωπηρὰν α') σύστασιν δουλείας, ἂν τὸ κληροδοτηθὲν πρᾶγμα ἄνευ αὐτῆς μένῃ ἄχρηστον (νόμ. 15 § 1 πανδ. 33, 2), ἢ κατάργησιν δουλείας, ἂν ὁ δικαιοῦχος ἐπιτρέψῃ τι τῷ ὀφειλέτῃ, ὅπερ καθίστησι πλέον ἀδύνατον τὴν δουλείαν (νόμ. 18 πρ. πανδ. 8, 6)· β') χορήγησιν προθεσμίας ἢ προκαταβολικῶς λῆψις τόκων (νόμ. 57 πρ. πανδ. 2, 14· νόμ. 2 § 6 πανδ. 44, 4), καὶ παραίτησιν τοῦ κομισσορίου νόμου ἡ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς προθεσμίας ἀποδοχὴ πληρωμῆς μέρους τοῦ τιμήματος ἢ ἡ ἀπαίτησις αὐτοῦ (νόμ. 6 § 2· νόμ. 7 πανδ. 18, 3)· γ') σιωπηρὸν κλη-

σιωπῶν συναινεῖ,[17] ὅπερ, ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου εἰδι-

ροδότημα, ἂν ἀπαγορευθῇ τῷ γεγραμμένῳ κληρονόμῳ τὸ νὰ διαθέσῃ τὰ ἑαυτοῦ διὰ διαθήκης πρὶν ἢ ἀποκτήσῃ τέκνα (νόμ. 74 πρ. πανδ. 36, 1 συνδ. νόμ. 77 § 24 πανδ. 31), ἢ τὸ ν' ἀπαλλοτριώσῃ πρᾶγμά τι χάριν ὡρισμένου προσώπου (νόμ. 114 § 14 πανδ. 30). Ἐκεῖ τὸ κληροδότημα ὑπάρχει ὑπὲρ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμων, ἐνταῦθα ὑπὲρ τοῦ εὐνοηθέντος προσώπου· δ') ἔγκρισιν τῆς πωλήσεως ἢ ἐκ μέρους τοῦ κυρίου λῆψις τοῦ τιμήματος τοῦ παρ' ἄλλου πωληθέντος πράγματος αὐτοῦ (νόμ. 12 πανδ. 21, 2)· ε') παρέκτασιν τῆς ἁρμοδιότητος τοῦ δικαστηρίου ἢ ἀπάντησις εἰς τὴν ἀγωγὴν (νόμ. 1 πανδ. 5, 1. πολ. δικον. 545)· ς') ἀνανέωσιν τῆς μισθώσεως ἢ μετὰ τὴν λῆξιν αὐτῆς ἐξακολούθησις τῆς χρήσεως τοῦ πράγματος (νόμ. 13 § 11 πανδ. 19, 2)· ζ') ἀνάκλησιν τῆς τελευταίας βουλήσεως ἢ διαγραφὴ ἢ τὸ σχίσιμον τῆς διαθήκης ἢ τοῦ κωδικίλου (νόμ. 1 πρ. πανδ. 28, 4· νόμ. 1 § 8 πανδ. 38, 6). Unger σ. 106 σημ. 10.

Ὁσάκις ὅμως ἡ πρᾶξις, ἐξ ἧς πρόκειται νὰ συμπερανθῇ ἡ θέλησις, ἐπιδέχεται πλείονας ἐξηγήσεις, ἀνάγκη τότε ὁ ἐπικαλούμενος αὐτὴν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἐν τῷ συγκεκριμένῳ θέματι ἡ πρᾶξις ταύτην μόνην τὴν ἔννοιαν ἔχει· ἐνίοτε δύναται νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς τοῦτο καὶ νόμιμα τεκμήρια (νόμ. 15, 18, 24 § 1 πανδ. 34, 4. Unger σ. 108 σημ. 16—19). Ἀφ' ἑτέρου χρήσιμός ἐστιν ἐπὶ τοιούτων θεμάτων ἡ ἐκ μέρους τοῦ ἐπιχειροῦντος τὴν πρᾶξιν διαμαρτυρία (π. χ. νόμ. 4 § 1 πανδ. 20, 6). Ἡ τοιουτοτρόπως ἀνευρισκομένη θέλησις δύναται μὲν νὰ κληθῇ *τεκμαρτὴ* (voluntas præsumta)· ἀπεικότως δέ τινες ὀνομάζουσιν αὐτὴν *πιθανήν*· διότι πρὸς παραδοχὴν αὐτῆς ἀπαιτεῖται πλήρης βεβαιότης, οὐχὶ ἁπλῆ πιθανότης. Unger σ. 108 σημ. 15.

17) Ἡ σιωπὴ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶ κυρίως ἢ ἀπουσία καὶ συναινέσεως καὶ ἀρνήσεως· «ὁ σιωπῶν οὐ δοκεῖ ὁμολογεῖν· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀρνεῖται» (νόμ. 142 βασ. 2, 3)· ἑπομένως ἐκ τῆς ἁπλῆς σιωπῆς οὔτε συναίνεσις οὔτε ἄρνησις δύναται νὰ συναχθῇ· ὅπερ ἐφαρμόζεται καὶ ὅταν τις προτείνῃ ἡμῖν τι σὺν τῇ προσθήκῃ ὅτι τὴν σιωπὴν ἡμῶν θεωρεῖ ὡς συναίνεσιν· ὡς πράττουσι π. χ. παρ' ἡμῖν οἱ ἐφημερίδων ἐκδόται, εἰδοποιοῦντες ὅτι θέλουσι θεωρήσει ὡς συνδρομητὴν τὸν κρατήσοντα τὰ πρῶτα 3 φύλλα τῆς ἐφημερίδος των. Unger σ. 111 σημ. 23. Sintenis § 96 σημ. 12. Καὶ ἡ συναίνεσις καὶ ἡ ἄρνησις ἀποτελοῦσι δήλωσιν θελήσεως· ἑπομένως ἐκτελοῦνται ἀμφότεραι εἴτε διὰ λέξεων εἴτε δι' ἄλλων σημείων ἢ σχημάτων· ἡ δὲ σιωπὴ οὔτε τὸν ἕνα τύπον οὔτε τὸν ἄλλον τῆς δηλώσεως φέρει· ἄρα οὔτε συναίνεσιν οὔτε ἄρνησιν ἀποτελεῖ.

κῶς προβλεπομένων θεμάτων, 18 πρέπει νὰ λύηται καταφατικῶς μόνον ἔνθα τὰ περιστοιχίζοντα τὴν σιωπὴν ἄλλα περιστατικὰ δὲν συγχωροῦσι νὰ δοθῇ αὐτῇ λογικῶς ἑτέρα ἐξήγησις. 19

---

18) Ὑπάρχουσιν ἐξαιρετικαί τινες περιπτώσεις ΑΠ. 188 τοῦ 80, καθ' ἃς ἡ σιωπὴ τὸ μὲν ἀρκεῖ πρὸς παραγωγὴν δικανικοῦ τινος ἀποτελέσματος, τὸ δὲ ἐξηγεῖται ὡς συναίνεσις. Οὕτω ἀρκεῖ π. χ. ἡ ἁπλῆ σιωπὴ ἐν νόμ. 2 § 2 πανδ. (24, 3)· νόμ. 37 πρ. (36, 1)· νόμ. 1 § 3 πανδ. (14, 4)· νόμ. 5 πρ. κώδ. (2, 56). Ἐξηγεῖται δὲ ὡς συναίνεσις· α') ἡ σιωπὴ τοῦ πατρὸς ἐπὶ μνηστείας ἢ γάμου τοῦ υἱοῦ ἢ τῆς θυγατρὸς (νόμ. 7 § 1 πανδ. 23, 1· νόμ. 5, 25 κώδ. 5, 4). Τὸ αὐτὸ κρατεῖ καὶ ἐπὶ σιωπῆς τῆς ὑπὸ τοῦ πατρὸς μνηστευομένης κόρης (δοκεῖ τῷ πατρὶ συναινεῖν ἢ μὴ ἀντιλέγουσα· νόμ. 12 πρ. πανδ. 23, 1)· β') ἐπὶ υἱοθεσίας ἡ σιωπὴ τοῦ υἱοθετημένου, ὅπερ καὶ ἐπὶ χειραφεσίας κρατεῖ (νόμ. 5 πανδ. 1, 7· νόμ. 5 ἐν τ. κώδ. 8, 49)· γ') ἡ σιωπὴ τῶν ὑπὸ τοῦ ἐπιτρόπου προσαγομένων ὡς ἐγγυητῶν, ἐὰν παρόντες ἀνάσχωνται τὰς προσηγορίας αὐτῶν ἐγγραφῆναι τοῖς ὑπομνήμασιν (νόμ. 4 § 3 βασ. 38, 7)· δ') ἡ σιωπὴ τοῦ πατρὸς τοῦ προσκληθέντος παρὰ τοῦ ὑπεξουσίου υἱοῦ ἵνα καταβάλῃ τὸ παρὰ τούτου συνομολογηθὲν δάνειον καὶ μὴ ἀποδοκιμάσαντος αὐτὸ ἀμέσως (νόμ. 16 πανδ. 14, 6)· ε') ἡ σιωπὴ τοῦ προσώπου ὑπὲρ οὗ τις ἐγγυᾶται θεωρεῖται ὡς ἐντολὴ (νόμ. 60 πανδ. 50, 17· νόμ. 6 § 2 πανδ. 17, 1)· ἐπίσης si patiente vicino opus faciam, ex quo ei aqua pluvia noceat, non teneor actione aquæ pluviæ arcendæ (νόμ. 19 πανδ. 39, 3· ς') ἡ σιωπὴ τοῦ δικαστικοῦ πληρεξουσίου ἐπὶ διεκδικήσεως τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ πράγματος· δηλαδὴ ἀπόλλυσιν οὗτος τὴν δεσποτείαν αὐτοῦ (ἂν ἦναι κινητὸν τουτέστι)· νόμ. 53 βασ. (15, 1)· νόμ. 54 Π. (6, 1). Σαβιν. Γ', 249. Unger σ. 112 σημ. 26α· ζ') ἡ σιωπὴ τοῦ βλέποντος πωλούμενον ἴδιον ἑαυτοῦ πρᾶγμα (νόμ. 12 π. 21, 2· νόμ. 5 πρ. βασιλ. 38, 9· «εἰ δὲ πρᾶγμα τοῦ ἐπιτρόπου κλπ.». Ἐπιτομὴ ιζ' § 10)· τέλος η') ἡ σιωπὴ ἐν ἄρθρ. 8 ἐδ. 5 τοῦ νόμ. ΙΖ' ἀπὸ 30 δεκ. 1863 περὶ ἐκποιήσ. φθ. κτημ. καὶ ἐν ἄρθρ. 12 τοῦ ἀπὸ 30 ἀπριλ. 1855 διατ. ἐκτελεστ. τοῦ νόμου ΣΟΖ' τοῦ 1855.

19) Περὶ τούτου οὐκ εἰσὶ πάντες σύμφωνοι. Κατὰ τὸν Σαβινῆν (ἔν. ἀν.) μόνον ἐπὶ τῶν ἐξῃρημένων θεμάτων ἡ σιωπὴ ἰσχύει ὡς συναίνεσις· ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει λόγος διατὶ νὰ μὴ θεωρηθῇ καὶ ἡ σιωπὴ ὡς ἓν ἐκ τῶν πολλῶν περιστατικῶν, τῶν δυναμένων νὰ περιέχωσι συμπερασματικῶς τὴν συναίνεσιν, ἀφοῦ καὶ ὁ νομοθέτης ἐν τοῖς ἐξῃρημένοις θέμασιν ἐκ τῆς σκέψεως ταύτης ὁρμηθεὶς παραδέχεται συναίνεσιν. (Unger

Ἐνίοτε ἡ δήλωσις ἀπαιτεῖται νὰ περιβληθῇ ὡρισμένον **τύπον**, [20] τεθειμένον εἴτε παρὰ τοῦ νόμου εἴτε παρὰ τῶν πραττόντων· τότε δὲ ὁ μὲν τοῦ νόμου τύπος ἐστὶ κατὰ γενικὸν κανόνα στοιχεῖον οὐσιῶδες τῆς πράξεως καὶ ἐπάγεται ἀκυρότητα ἡ παραμέλησις αὐτοῦ, [21] ὁ δὲ τῶν πραττόντων, μόνον ἐὰν ὡρίσθη πρὸ τῆς καταρτίσεως τῆς δι-

---

σ. 111 σημ. 25. Windscheid § 72 σημ. 10). Ἄλλοι κατεσκεύασαν τὸν κανόνα· qui tacet, quum loqui potuit ac debuit, consentire videtur· πλὴν καὶ ὁ κανὼν οὗτος οὐδὲν ὠφελεῖ, διότι μένει ἐξεταστέον ποῦ ὤφειλέ τις νὰ ὁμιλήσῃ καὶ ἐσιώπησεν.

20) Τύπος τῆς δηλώσεως καλεῖται ὁ τρόπος καθ' ὃν ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου φανεροῦται ἐξωτερικῶς· ὡς μέσα δὲ πρὸς τοῦτο χρησιμεύουσιν ἐπὶ ῥητῆς μὲν δηλώσεως αἱ λέξεις ἢ ἄλλα ἰσοδύναμα σημεῖα, ἐπὶ σιωπηρᾶς δὲ καὶ ἄλλα πράγματα (σημ. 15, 16 τοῦ § τούτου). Κατὰ γενικὸν κανόνα εἰσὶν ἐλεύθεροι οἱ ἄνθρωποι νὰ δηλῶσωσι δι' οἱονδήποτε τῶν μέσων τούτων τὴν ἑαυτῶν θέλησιν· κατ' ἐξαίρεσιν δὲ μόνον ἡ δήλωσις ὑποβάλλεται εἰς ὡρισμένον τύπον, ἤτοι εἰς τὴν χρῆσιν πλειοτέρων μέσων πρὸς παράστασιν αὐτῆς· αἱ δικαιοπραξίαι λοιπὸν εἰς ἃς τοιοῦτόν τι διαγράφει ὁ νόμος καλοῦνται *ἔνστολοι* ἢ *πανηγυρικαί*. Wächter σ. 767 ἐπ.

21) Διὰ πολλοὺς λόγους διαγράφουσιν ἐνίοτε τὴν τήρησιν ὡρισμένου τύπου οἱ νόμοι, εἴτε ἵνα ἡ πρᾶξις ἐκτελεσθῇ μετὰ ὥριμον σκέψιν, εἴτε ἵνα δοθῇ αὐτῇ δημοσιότης, εἴτε καὶ ἵνα τὴν ἀπόδειξιν αὐτῆς ἀσφαλίσῃ (Σαβιν. σ. 238. Unger σ. 114). Ἡ ἀνάγκη δὲ τῆς τηρήσεως τύπων ἀπαντᾶται συχνοτέρα ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις νομοθεσίαις ἢ ἐν ταῖς νεωτέραις (Jhering Geist des röm. R. Β' § 45—47). Ὁ τύπος ὁ ὑπὸ τῶν νόμων διαγραφόμενος συνήθως μὲν εἶναι ἡ γραφὴ (δημόσιον ἢ ἰδιωτικὸν ἔγγραφον)· ἀλλὰ καὶ ἡ πρόσληψις μαρτύρων διαγράφεται ἐνίοτε ὡς τύπος τῆς πράξεως (πρβ. ἄρθρ. 93, 111, 132, 875, 173 πολ. δικον. ἄρθρ. 2, 3· νόμ. περὶ ἐνεχύρου· ἄρθρ. 35 ἀστ. νόμου· ἄρθρ. 16 νόμ. ὑποθ. ἄρθρ. 42 χαρτοσ. νόμου· ἄρθρ. 4 τοῦ νόμου περὶ μεταγραφῆς· ἄρθρ. 3, 20, 31 τοῦ περὶ διαθηκῶν ψηφ.). Κατὰ γενικὸν κανόνα ὁ ὑπὸ τοῦ νόμου διατασσόμενος εἰς δικαιοπραξίαν τινὰ τύπος ἀποτελεῖ οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς πράξεως· ἑπομένως ἐπάγεται ἀκυρότητα ἡ παραμέλησις αὐτοῦ· ἡ ἐξαίρεσις πρέπει σαφῶς ἐκ τοῦ νόμου νὰ ἐξάγηται. Unger σ. 114. Ἐγχειρίδ. § 204 σημ. 5.

καιοπραξίας. 22

β') περὶ ἀγνοίας καὶ πλάνης. α)

§ 34. Ἄγνοιά ἐστι τὸ μὴ γινώσκειν τι, πλάνη δὲ τὸ ἐσφαλμένως γινώσκειν αὐτό· ἐπειδὴ δὲ ἀμφότεραι περιέχουσιν ἀγνωσίαν τοῦ ἀληθοῦς, διέπονται ὑπὸ τῶν αὐτῶν κανόνων καὶ ὅ,τι λέγεται περὶ τῆς μιᾶς ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὴν ἄλλην. 1 Ἤγουν ἡ ἄγνοια:

α') ὡς ἐκ τοῦ ἀντικειμένου εἰς ὃ ἀναφέρεται καλεῖται **δικαίου** ἄγνοια ἢ **πράγματος** ἄγνοια· ὁ ἀγνοῶν θεσμόν τινα τῆς νομοθεσίας διατελεῖ ἐν ἀγνοίᾳ δικαίου, ὁ δὲ ἄλλο τι ἀγνοῶν, ἐν ἀγνοίᾳ πράγματος. 2 Ἂν ἡ ἐσφαλμένη ὑπαγωγὴ γεγονότος τινὸς εἰς τὸν νόμον περιέχῃ ἄγνοιαν δι-

---

22) Οἱ πράττοντες δύνανται κατ' ἀρέσκειαν νὰ ὁρίσωσι τὸν τύπον τῆς πράξεως (π. χ. ἔγγραφον σύνταξιν, πρόσληψιν μαρτύρων). Ἐν ἀμφιβολίᾳ περὶ τῆς σημασίας, ἣν ἠθέλησαν νὰ δώσωσιν εἰς τὸν τύπον τοῦτον, πρέπει νὰ θεωρῆται ὁ μὲν πρὸ τῆς καταρτίσεως τῆς πράξεως συνομολογηθεὶς τύπος ὡς οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς πράξεως, ὁ δὲ μετὰ ταῦτα, ὡς ἀποδεικτικὸν μέσον· νόμ. 17 κώδ. (4, 21), πρ. εἰσ. (3, 23). Wächter σ. 771. Unger σ. 116.

α) Σαβιν. Σύστημ. Γ'. 111. Hesse ἐν τῷ ἀρχείῳ τ. ἀστ. Πρ. τόμ. 57 σ. 182, τοῦ αὐτοῦ ἐν τοῖς τοῦ Jhering χρον. τόμ. 15 σ. 62.

1) Ὁ μὴ γινώσκων τι καὶ ὁ ἐσφαλμένως γινώσκων τοῦτο πάσχουσι τὸ αὐτὸ πάθος, δηλαδὴ ἀγνοοῦσι τὸ ἀληθές, ἑπομένως εὑρίσκονται εἰς τὴν αὐτὴν ἄγνοιαν· π. χ. ὁ ἀγνοῶν ὅτι ὁ Πέτρος ἦλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ὁ νομίζων ὅτι ὁ Παῦλος ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ἐνῷ πράγματι ἦλθεν ὁ Πέτρος, διατελοῦσιν ἐν τῇ αὐτῇ ἀναληθείᾳ περὶ τὴν ἔλευσιν τοῦ Πέτρου· ἕνεκα τούτου ἡ ἄγνοια καὶ ἡ πλάνη ἔχουσι τὰ αὐτὰ δικανικὰ ἀποτελέσματα καὶ ὅ,τι ὁ νόμος ὁρίζει περὶ τῆς μιᾶς ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὴν ἑτέραν· διατοῦτο ἀδιαφόρως γίνεται χρῆσις αὐτῶν ἐν ταῖς πηγαῖς· νόμ. 1 § 2· νόμ. 9 § 5 (22, 6)· νόμ. 5 § 1 (44, 10). Unger σ. 33 σημ. 4.

2) Νόμ. 1 § 1—4 πανδ. (22, 6). Ὁ ἀγνοῶν ὅτι ἀπέθανεν ὁ ἀδελφός του, εὑρίσκεται ἐν ἀγνοίᾳ πράγματος. Ὁ ἀγνοῶν δὲ ὅτι κληρονομεῖ ἐξ ἀδιαθέτου τὸν ἀποθανόντα ἀδελφόν, ἀγνοεῖ τὸ δίκαιον.

καίου ἢ ἄγνοιαν πράγματος, ἀμφίβολον.[3]

β') ὡς ἐκ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς καλεῖται **συγγνωστὴ** ἢ **ἀσύγγνωστος.** Ἡ ἄγνοια τοῦ δικαίου ἐστὶ συνήθως ἀσύγγνωστος, ἡ ἄγνοια πράγματος συνήθως συγγνωστή· διότι τὸ μὲν δίκαιον πεπερασμένον ἐστὶ καὶ μαθητόν, τὰ δὲ γεγονότα ἄπειρα καὶ ἀμάθητα.[4]

γ') περὶ τῆς ἐπιρροῆς τῆς ἀγνοίας ῥητέον ταῦτα· ἡ

---

3) Τὴν πλάνην περὶ τὴν ὑπαγωγὴν περιστατικοῦ τινος θεωρεῖ ὁ Σαβινῆς (σ. 338) ὡς πλάνην περὶ τὰ πράγματα· ἄλλοι διδάσκουσι τὸ ἐναντίον· ὀρθοτέρα φαίνεταί μοι τούτων ἡ γνώμη· διότι καὶ ἐνταῦθα τὰ γεγονότα εἰσὶ γνωστὰ καὶ ἀναμφίβολα· πρόκειται δὲ μόνον νὰ εὑρεθῇ ὁ δικανικὸς χαρακτηρισμὸς αὐτῶν, ὅστις ἐξήρτηται ἐκ τῆς ὀρθῆς κρίσεως περὶ τὴν εὕρεσιν τῶν ἐν τῷ γεγονότι δικανικῶν στοιχείων. Τοιοῦτόν τι ὑπάρχει καὶ ἐν νόμ. 38 πανδ. (12, 6)· τὰ γεγονότα εἰσὶ γνωστά· ὁ δικανικὸς αὐτῶν χαρακτηρισμός, ἐξ οὗ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ προσήκοντος νόμου, δύσκολος πρβ. καὶ Πούχτα § 57. Böcking § 87 σημ. 2. Wächter σ. 124 σημ. 21. Unger σ. 34 σημ. 8. Arndts § 62 σημ 5.

4) Ἀσύγγνωστος καλεῖται ἡ ἄγνοιά τινος ἡ προερχομένη ἐκ μεγάλης αὐτοῦ ἀφροντισίας καὶ κουφότητος· συγγνωστὴ δὲ ἡ ἐναντία· διὰ τοῦτο ἡ τοῦ δικαίου ἄγνοια, ὡς πεπερασμένου καὶ εὐκόλως τῷ θέλοντι νὰ μάθῃ αὐτὸ ἀποκτητοῦ, εἶναι συνήθως ἀσύγγνωστος, ἐνῷ ἀπεναντίας ἡ τῶν γεγονότων ἄγνοια εἶναι συνήθως συγγνωστή· νόμ. 2 πανδ. h. t. (22, 6)· im omni parte error in jure non eodem loco quo facti ignorantia haberi debet, quum jus finitum et possit esse et debeat, facti interpretatio plerumque etiam prudentissimos fallat· ὁ μὲν γὰρ νόμος ὥρισται, ἡ δὲ τοῦ φάκτου ἑρμηνεία καὶ τοὺς φρονίμους ὡς ἐπίπαν ἀπατᾷ (νόμ. 2 κώδ. 1, 18).

Ἀλλὰ κατ' ἐξαίρεσιν ἐνίοτε συγγνωστή ἐστι καὶ ἡ τοῦ δικαίου ἄγνοια (π. χ. ὅπου δὲν εἶναι εὔκολος ἡ ἀνερεύνησις αὐτοῦ· νόμ. 9 § 3 πανδ. 22, 6· ἢ τοῦ νόμου ἡ διάταξις εἶναι ἐκ τῶν διαπορουμένων) ἀφ' ἑτέρου συμβαίνει νὰ ἦναι ἀσύγγνωστος καὶ ἡ τῶν γεγονότων ἄγνοια· ὅταν π. χ. ἀγνοῇ τις πρᾶγμα πάγγνωστον· ὁ μὲν τὰς ἰδίας πράξεις ἀγνοῶν οὐ συγγινώσκεται, ὁ δὲ τὰς ἀλλοτρίας συγγινώσκεται (νόμ. 9 § 2· νόμ. 3 πρ. § 1· νόμ. 6 πανδ. αὐτ. νόμ. 15 § 1 πανδ. 18, 1· νόμ. 5 § 1 πανδ 41, 10· νόμ. 3 πρ. πανδ. 14, 6)· ἀλλὰ συγγνωστέος ἐστὶν ἐνίοτε καὶ ὁ τὰς ἰδίας αὐτοῦ πράξεις ἀγνοῶν· νόμ. 22 πρ. νόμ. 32 § 1, 3 πανδ. 12, 6).

ἄγνοια, ἥ τε συγγνωστὴ καὶ ἡ ἀσύγγνωστος, **βλάπτει** ἐπὶ παραβάσεως νόμων ἀπόλυτον τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν διατασσόντων, οἷοι ἰδίως οἱ ἀναγκαστικοὶ νόμοι· 5 ἡ ἄγνοια, εἰ καὶ ἀσύγγνωστος, **ὠφελεῖ** ἐν οἷς θέμασιν ἡ γνῶσις ἀπαιτεῖται παρὰ τοῦ νόμου ὡς οὐσιῶδες στοιχεῖον ἵνα ἐπέλθῃ δικανικόν τι ἀποτέλεσμα· 6 ἐν τοῖς λοιποῖς θέμασι, πλὴν τῶν δύο τούτων, ἡ μὲν συγγνωστὴ ἄγνοια ἀζήμιός ἐστιν, ἡ δὲ ἀσύγγνωστος ἐπιζήμιος· 7 τέλος προστατεύει κατὰ

---

5) Ὡσεπιτοπολὺ ἐπὶ τῆς τηρήσεως τῶν διατάξεων τοῦ νόμου οὐδεμίαν ἔχει ἐπιρροὴν ἡ γνῶσις ἢ ἡ ἄγνοια τοῦ ἀνθρώπου. Ὅστις λοιπὸν διὰ πράξεώς του ἢ παραλείψεως παρέβη νόμον τινὰ δὲν δύναται νὰ ἀποκρούσῃ τὴν ἐντεῦθεν προσγενομένην αὐτῷ ζημίαν ἐπικαλούμενος ἄγνοιαν, εἴτε δικαίου εἴτε πράγματος· π. χ. συνῆψεν ἐξ ἀγνοίας ἀπηγορευμένον γάμον ἢ συνέταξε διαθήκην κατὰ τύπον πλημμελῆ (νόμ. 36 βασ. 28, 5· νόμ. 4 πανδ. 28, 1), ἢ ἀφῆκεν ἄπρακτον προθεσμίαν τινὰ (π. χ. τὸν πρὸς παραγραφὴν χρόνον· νόμ. 12 κώδ. 7, 33 .. nulla scientia vel ignorantia exspectanda· νόμ. 3 § 3 κώδ. 7, 39· ἢ τὸν πρὸς ἀνατροπὴν τῆς δίκης· πολ. 479), ἢ ἐξώφλησε φυσικὴν ἐνοχὴν (νόμ. 64 πανδ. 12, 6 συνδ. νόμ. 64 βασ. 24, 6). Τὸ αὐτὸ κρατεῖ καὶ ὅταν τις ἐπιβλαβῆ ἐνόμιζεν ἑαυτῷ τὰ πράγματα, ἐνῷ τῇ ἀληθείᾳ δὲν ἦσαν τοιαῦτα (νόμ. 9 § 4 αὐτ. Unger σ. 38 σημ. 26). Wächter bona fides, 14.

6) Αἱ πηγαὶ λέγουσιν errantis nulla voluntas, ἤτοι ὁ πλανώμενος οὐ βούλεται (νόμ. 20 πανδ. 39, 3· νόμ. 116 § 2 πανδ. 50, 17). Διατοῦτο α') ἐπὶ δικαιοπραξιῶν ὡς κατωτέρω (§ 42) ἀκριβέστερον ῥηθήσεται, ἡ πλάνη ἐπάγεται πολλάκις ἀκυρότητα τῆς δικαιοπραξίας· β') σιωπηρὰ δήλωσις τῆς θελήσεως δὲν δύναται νὰ συναχθῇ ἐκ πράξεων, ἃς ἐπεχείρησέ τις ἐκ πλάνης (νόμ. 15 πανδ. 2, 1· νόμ. 2 πρ. πανδ. 5, 1· νόμ. 20 πρ. νόμ. 22 πανδ. 29, 2· νόμ. 20 πανδ. 39, 3)· γ') ἐνταῦθα ἀνήκουσι καὶ τὰ θέματα τῶν νόμ. 12 § 1 (41, 2)· νόμ. 37 πανδ. (10, 2)· νόμ. 19 πανδ. (5, 2) quod putat valere· νόμ. 8, 25 § 6 πανδ. (5, 3)· νόμ. 54 πανδ. (6, 1)· νόμ. 9 § 3 πανδ. (20, 4). Vanger. § 83 σ. 119 ἐν ἁ.

7) Τοιαῦτά εἰσι τὰ ἑξῆς θέματα· α') ἡ ἀπαίτησις τοῦ ἀχρεωστήτως καταβληθέντος (νόμ. 1 § 3 πανδ. 12, 6· οὐκ εἰσὶ πάντες σύμφωνοι. Vanger. § 625 σ. 396), ἡ ἀπαίτησις ἀποζημιώσεως δι' ἐλάττωμα τοῦ

τῆς ἀγνοίας πρόσωπά τινα ὁ νόμος. [8]

δ') οἱ νόμοι 7 καὶ 8 πανδ. (22, 6) πολλὰ τοῖς νομοδίφαις παρέσχον καὶ παρέχουσι πράγματα. [9]

πωληθέντος ἢ ἐκνίκησιν, βάσιν ἔχουσαι ἐκείνη μὲν τὴν πλάνην τοῦ καταβαλόντος ὀφειλέτου, αὕτη δὲ τοῦ ἀγοραστοῦ (νόμ. 14 § 10 πανδ. 21, 1· νόμ. 27 κώδ. 8, 45)· β') ὁ δανείσας ὑπεξουσίῳ, νομίζων αὐτὸν ἐκ πλάνης αὐτεξούσιον, δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν ἔνστασιν τοῦ μακεδονείου δόγματος (νόμ. 3 πρ. § 1· νόμ. 19 πανδ. 14, 6)· γ') ἡ καλὴ πίστις ἐπὶ χρησικτησίας καὶ τῆς ἀποκτήσεως τῶν καρπῶν παρὰ τοῦ καλῆς πίστεως νομέως (Winds. σ. 188 § 79 σημ. 2)· δ') τὸ matrimonium putativum (Unger σ. 38 σημ. 28). Ἐπὶ πάντων τῶν θεμάτων τούτων ἐξετάζεται τὸ συγγνωστὸν ἢ ἀσύγγνωστον τῆς ἀγνοίας.

8) Τοιοῦτοί εἰσι: α') οἱ ἀνήλικοι προστατευόμενοι κατὰ τὸ ῥωμ. μὲν δίκαιον ἀπεριορίστως (νόμ. 9 πρ. πανδ. αὐτ. minoribus 25 annis jus ignorare permissum est· νόμ. 11 κώδ. 1, 18), κατὰ δὲ τὸ ἰσχύον (ἄρθρ. 78, 110 ἐπιτρ. νόμ.) λίαν περιωρισμένως· β') αἱ γυναῖκες, προστατευόμεναι ἔν τισι θέμασι (ἐπὶ ζημίας, οὐχὶ ἐπὶ κέρδους· νόμ. 8· νόμ. 9 πρ. πανδ. αὐτ. quod et in feminis in quisbusdam causis propter sexus infirmitatem dicitur· νόμ. 3, 11, 13 κώδ. h. t. πρβ. Wächter Pand. § 72 σ. 355, 6)· γ') οἱ στρατιῶται (νόμ 9 § 1 πανδ. αὐτ. νόμ. 1 πρ. § 15 κώδ. 6, 30· νόμ. 5 κώδ. 9, 23)· δ') οἱ ὅλως ἀγροῖκοι (νόμ. 8 κώδ. 6, 9· νόμ. 1 § 5 πανδ. 2, 13· νόμ. 2 § 1 πανδ. 2, 5).

9) Κατὰ τὸ πρῶτον χωρίον «ἡ τοῦ νόμου ἄγνοια τοὺς μὲν *ἀπαιτοῦντας τὰ ἴδια* οὐ βλάπτει· *ἐπὶ δὲ κέρδει* οὐ συμβάλλεται»· κατὰ τὸν δεύτερον «ἡ τοῦ νόμου ἄγνοια ἐπὶ μὲν κέρδους οὔτε γυναιξὶ βοηθεῖ, ἐπὶ δὲ ζημίας οὐδένα βλάπτει, θέλοντα τὸ ἴδιον ἀπαιτῆσαι». Ὥστε κατὰ τὰ χωρία ταῦτα καὶ τοῦ δικαίου ἡ ἄγνοια δὲν βλάπτει, προκειμένου νὰ ὑποστῇ τις ἕνεκα τούτου ζημίαν, ἤτοι μείωσιν τῆς ὑπαρχούσης περιουσίας του. Ἡ διάκρισις αὕτη μεταξὺ ζημίας καὶ κέρδους πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν συνεπειῶν τῆς ἀγνοίας τοῦ δικαίου, φαίνεται οὖσα ἱκανῶς ἀνεπτυγμένη καὶ κοινῶς παραδεκτὴ παρὰ Ῥωμαίοις (ἴδ. καὶ νόμ. 20 βασ. h. t. τοῖς ἐλάττουσι μηδὲ κερδᾶναι βουλομένοις ἀντικείσθω ἡ τοῦ νόμου ἄγνοια)· καὶ νόμ. 20 βασ. (42, 3) σχόλ. τελευτ. ἀλλ' ὅπως ἐν ταῖς πηγαῖς τοῦ ῥωμ. δικαίου ἐγενικεύθη καθίσταται ἀδύνατος ἡ *προσήκουσα αὐτῆς ἐφαρμογή*· ἐν αὐτῷ δὲ τῷ ἑπομένῳ τεμαχίῳ τοῦ αὐτοῦ τίτλου τοῦ πανδέκτου (νόμ. 9 § 5) ἀναφέρεται ὡς βλάπτουσα ἡ τοῦ δικαίου ἄγνοια, καίτοι προκειμένου περὶ ἀποτροπῆς ζημίας· ἐπίσης δὲν ἐφαρμόζεται ἡ ῥηθεῖσα διαστολὴ ἐπὶ τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ ἀχρεωστήτου (ὑπέξελε τοὺς ἀγνοίᾳ

αΘ ΙΔ 653

ε') τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως τῆς ἀγνοίας ῥυθμίζεται ἐκ τοῦ συγγνωστοῦ ἢ μὴ αὐτῆς· διατοῦτο ὁ ἐπικαλούμενος ἄγνοιαν πράγματος ἀπηλλαγμένος ἐστὶ πάσης ἀποδείξεως, ὁ δ' ἐναντίος ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ τὸ ἀσύγγνωστον αὐτῆς· ὁ ἐπικαλούμενος ἄγνοιαν δικαίου ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ αὐτὸς τὸ συγγνωστόν. 10

ΤΙΤΛΟΣ Β'

ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΩΝ α)

Α') ὁρισμὸς καὶ εἴδη.

§ 35. Δικαιοπραξία καλεῖται ἡ δικανικὴ πρᾶξις ἡ **κατὰ** τὴν θέλησιν καὶ **διὰ** τῆς θελήσεως τοῦ ἐπιχειροῦντος αὐτὴν παράγουσα δικανικήν τινα μεταβολήν. Ἤγουν ἐν ταῖς δικαιοπραξίαις ἡ θέλησις τῶν πραττόντων ἐστὶν ἡ αἰτία καὶ ἡ μόνη αἰτία τοῦ δικανικοῦ ἀποτελέσματος, ἐνῷ ἐπὶ τῶν ἀδίκων πράξεων ἡ θέλησις τοῦ πράττοντος οὐδεμίαν

νόμου ἰνδέβιτον καταβάλλοντας, λέγει ὁ σχολιαστὴς ὑπὸ τὸν νόμ. 7 βασ. 2, 4). Πρβ. Σαβιν. Γ', 344. Wächter Β', 123 σημ. 17. Winds. σ. 190 σημ. 14. Vanger. § 83 σελ. 122.

10) Πρβ. Σαβιν. σ. 335. Unger σ. 36 σημ. 19. Ἐπὶ τῆς ἀγνοίας εἴτε δικαίου, εἴτε πράγματος, ἀποδεικτέον ἐστὶν ἐν πρώτοις μὲν ἡ ὕπαρξις αὐτὴ τῆς ἀγνοίας, ἔπειτα δὲ τὸ συγγνωστὸν ἢ ἀσύγγνωστον αὐτῆς· δηλαδὴ ἡ ὕπαρξις μὲν τῆς ἀγνοίας ἀποδεικνύεται ὑπὸ τοῦ ἐπικαλουμένου αὐτήν, ἡ ὕπαρξις δὲ τοῦ συγγνωστοῦ ἢ ἀσυγγνώστου αὐτῆς ἀποδεικνύεται κατὰ τὴν ἐν τῷ κειμένῳ διαστολήν.

α) Ὠνόμασα δικαιοπραξίαν (κατὰ τὸ ἀπραξία, πρωτοπραξία, ἱεροπραξία, περισσοπραξία, Ἀρμεν. Α', γ' § 49. Ἀφυλαξία Δίων Κάσσ. Α', 51) ὅ,τι συνήθως καλοῦμεν *νομικὴν πρᾶξιν*· ἐν ταῖς πηγαῖς τοῦ ῥωμ. δικαίου ἀπαντᾶται συνηθέστερον ἡ λέξις negotium, ἀλλ' εἰδικώτερον καὶ οἱ ὅροι actus, actum, gestum, factum· νόμ. 2 § 5 πανδ. (12, 1)· νόμ. 19, 20, 58 πρ. πανδ. (50, 16). Böcking Institut. σ. 415 σημ. 2.

ἔχει ὡς πρὸς τοῦτο βαρύτητα.[1] Διὰ τῶν δικαιοπραξιῶν παράγονται, τροποποιοῦνται ἢ καταργοῦνται δίκαια.[2]

Ἀπαιτούμενα τῆς δικαιοπραξίας εἰσὶν ἐν γένει τὰ εἰς πᾶσαν πρᾶξιν ἀναγκαῖα, ἤγουν θέλησις, θέλημα καὶ δήλωσις τῆς θελήσεως.[3]

Συστατικὰ λέγονται τὰ μέρη ἐξ ὧν ἡ δικαιοπραξία συνίσταται· τούτων δὲ τὰ μέν εἰσιν **οὐσιώδη**, ἀπαραιτήτως δηλαδὴ ἀναγκαῖα πρὸς ὕπαρξιν τῆς πράξεως, τὰ δὲ **ἐπουσιώδη**, δυνάμενα ἄνευ βλάβης τῆς οὐσίας τῆς πρά-

---

1) Περὶ τοῦ ὁρισμοῦ τῆς δικαιοπραξίας ῥητέον ταῦτα: α') αἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, αἱ δικανικὰ ἔχουσαι ἀποτελέσματα, εἰσὶν ἢ δικαιοπραξίαι ἢ ἀδικοπραξίαι· διαφέρουσι δὲ ἀπ' ἀλλήλων οὐ μόνον κατὰ τοῦτο ὅτι αἱ μὲν γίνονται *κατὰ* τὸν νόμον, αἱ δὲ *παρὰ* τὸν νόμον (τουτέστιν εἰσὶ δικαιοπραγίαι αἱ πρῶται καὶ ἀδικοπραγίαι αἱ δεύτεραι), ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο ὅτι ἐν τῇ δικαιοπραξίᾳ ἡ θέλησις τοῦ πράττοντος εἶναι ἡ κυρία καὶ μόνη παραγωγὸς αἰτία τοῦ δικανικοῦ ἀποτελέσματος, ἐνῷ ἐπὶ τῆς ἀδικοπραξίας τοῦ πράττοντος ἡ θέλησις ἀδιάφορός ἐστιν ὅλως ὡς πρὸς τὸ δικανικὸν ἀποτέλεσμα. Ἐκ συμβάσεώς τινος παράγεται ἐνοχὴ (π. χ. πωλήσεως, μισθώσεως, δανείου κλ.), *ἐὰν* θέλωσι καὶ *διότι* θέλουσι τὴν συνομολόγησιν τῆς ἐνοχῆς ταύτης οἱ τὴν σύμβασιν συνομολογοῦντες· ἀπεναντίας ἔκ τινος ἀδικήματος γεννᾶται κατὰ τοῦ ἀδικοπραγοῦντος ἐνοχὴ εἴτε ἤθελεν εἴτε δὲν ἤθελεν οὗτος τὴν γένεσιν αὐτῆς. Unger Β', 40· β') πᾶσα δικαιοπραξία ἐστὶ δήλωσις θελήσεως, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πᾶσα δήλωσις θελήσεως δικαιοπραξία (οἷον αἱ ἀδικοπραξίαι εἰσὶ δηλώσεις θελήσεως), ὡς φαίνεται διδάσκων ὁ Σαβινῆς (Γ', 6, 98). Unger αὐτ. σημ. 1.

γ') τινὲς εἰς τὸν ὁρισμὸν τῆς δικαιοπραξίας παραλαμβάνουσι τὸν ὅρον ὅτι ἰδιῶται πρέπει νὰ ὦσιν οἱ πράττοντες, ἵνα μὴ ἐννοηθῇ ὑπαγομένη εἰς τὸν ὁρισμὸν καὶ ἡ δικαστικὴ ἀπόφασις (Winds. § 69 σημ. 1)· μάταιος φόβος! ἡ δικαστικὴ ἀπόφασις οὔτε παράγει, οὔτε καταργεῖ, οὔτε τροποποιεῖ δίκαια. Förster preuss. Privatr. Α', 130 σημ. 3.

2) Διὰ τῆς δικαιοπραξίας ἢ παράγεταί δίκαιόν τι (π. χ. δωρεά, κληροδοσία, δάνειον), ἢ τὸ ὑπάρχον καταργεῖται (π. χ. ἀνανέωσις, καταβολὴ τοῦ χρέους), ἢ τροποποιεῖται (π. χ. διὰ μερικῆς ἀφέσεως ἢ δόσεως προθεσμίας).

3) Πρβ. ἀνωτ. § 33 σημ. 2. Unger σ. 43.

ξεως καὶ νὰ λείπωσιν, ἅτινα ἢ ἐννοοῦνται ἀφ' ἑαυτῶν ἢ χρῄζουσι ῥητῆς διατάξεως.[4]

Αἱ δικαιοπραξίαι εἰσί:

α') **μονομερεῖς** ἢ **διμερεῖς**· αἱ μέν εἰσιν ἔργον **μιᾶς** μόνον θελήσεως,[5] αἱ δὲ ἀπαιτοῦσι πλειόνων θελή-

4) Τῶν δικαιοπραξιῶν ἐκεῖνα τὰ μέρη καλοῦνται *οὐσιώδη* (essentialia εἴτε substantialia negotii), ὧν ἄνευ ἡ δικαιοπραξία κατὰ νόμον δὲν ὑφίσταται (οἷον ἐπὶ διαθήκης ἡ ἐγκατάστασις κληρονόμου· ἐπὶ πωλήσεως τὸ τίμημα· ἐπὶ παρακαταθήκης ἡ ἀπόδοσις τοῦ αὐτοῦ πράγματος (§ 34 εἰσηγ. 2, 20·—§ 1 εἰσηγ. 3, 23· νόμ. 24 πανδ. 16, 3). *Ἐπουσιώδη* δὲ μέρη τῆς πράξεώς εἰσιν ὅσα δύνανται νὰ ἐλλείπωσι χωρὶς νὰ ἐπηρεασθῇ ἐντεῦθεν ἡ ἰσχὺς αὐτῆς. Τὰ ἐπουσιώδη ἢ ἐννοοῦνται ἀφ' ἑαυτῶν δυνάμει τοῦ νόμου ἢ τῆς συνηθείας (ἅπερ καλοῦσιν οἱ νομικοὶ naturalia negotii· π. χ. ὅτι ὁ κίνδυνος τοῦ πωλουμένου πράγματος ὁρᾷ τὸν ἀγοραστήν), ἢ ἀνάγκη ῥητῶς νὰ ὁρισθῶσι (accidentalia negotii)· οἷον τροποποίησιν τῶν ἀφ' ἑαυτῶν ἐννοουμένων ὅρων τῆς δικαιοπραξίας (π. χ. νὰ μὴ ἐνέχηται ἕνεκεν ἐκνικήσεως ὁ πωλητής, ἢ προσθήκη ὅρων μὴ ἐννοουμένων ἀφ' ἑαυτῶν· π. χ. ἀρραβών). Δικαστ. Χρον. Β', 43 ἐν ἀ. α' στήλῃ.

Τὰ μὲν οὐσιώδη τῆς δικαιοπραξίας μεταβαλλόμενα καταστρέφουσιν αὐτὴν (νόμ. 34 βασ. 19, 1· «ὁ τίμημα μὲν ὁρίσας, κατὰ δὲ δωρεὰν μέλλων αὐτὸ μὴ ἀπαιτεῖν οὐ δοκεῖ πιπράσκειν»)· τῶν δὲ ἐπουσιωδῶν ἡ ἀπόδειξις ἐπίκειται ἐπὶ μὲν τῶν *φυσικῶν* τῷ ἀρνουμένῳ, ἐπὶ δὲ τῶν *τυχαίων* τῷ ἰσχυριζομένῳ τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν. Unger σ. 43 σημ. 5.

5) Αἱ μονομερεῖς δικαιοπραξίαι, negotia unilateralia, καταρτίζονται ὑπὸ *μιᾶς* μόνον θελήσεως, ἔχουσι δὲ πλῆρες κῦρος καὶ παράγουσι κατὰ γενικὸν κανόνα πάντα τὰ παρομαρτοῦντα εἰς τὸ εἶδός των ἀποτελέσματα ἄνευ τῆς συμπράξεως ἄλλου. Τοιαῦται δικαιοπραξίαι εἰσὶ π. χ. ἡ διαθήκη, ἡ ἀποδοχὴ ἢ ἀποβολὴ κληρονομίας, ἡ κατάληψις ἀδεσπότου, ἡ ἐγκατάλειψις (διὰ τῆς καταλήψεως ἀποκτᾶται, διὰ τῆς ἐγκαταλείψεως ἀποβάλλεται ἡ κυριότης πράγματος. Unger σ. 41 σημ. 7. Wächter Β', 635 σημ. 2), ἡ διαχείρισις ἀλλοτρίας ὑποθέσεως, ἡ ἐπαγγελία (νόμ. 3 πρ. πανδ. (50, 12)—policitatio vero offerentis solius promissum), ἡ ἀνάκλησις (δωρεᾶς, ὅρκου, προτάσεως) καὶ ἡ ἔγκρισις. Seuffert, ratihab. σ. 39 § 8. Ἀπαιτεῖται κοινοποίησις τῆς ἀνακλήσεως; Ναί, ἐπὶ προτάσεως, ὅρκου καὶ δι' ἀχαριστίαν ἀνακλήσεως δωρεᾶς· ἐπὶ δωρεᾶς αἰτία θανάτου ἀρκεῖ ἁπλῆ μεταμέλεια τοῦ δωρητοῦ· ἐπομένως δὲν ἀπαιτεῖται νομίζω κοινοποίησις τῆς ἀνακλήσεως εἰς τὸν δωριοδόχον·

σεων, ἀντιθέτως ἐργαζομένων, τὴν συνταύτισιν καὶ καλοῦνται ἰδίως **συμβάσεις**·[6] Σύμβασις λοιπόν ἐστι διμερὴς δικαιοπραξία, ἐνδίκους τῶν μερῶν[7] σχέσεις ὁρίζουσα· ἀπαντᾶται δὲ εἰς πάντας σχεδὸν τοῦ δικαίου τοὺς κλάδους,[8] προπάντων ἐν τῷ ἰδιωτικῷ δικαίῳ,[9] οὗ παντοῖαι σχέσεις

ἀρκεῖ ἁπλῆ δήλωσις, οἷον ἐν διαθήκῃ. Ἐνίοτε ἡ μονομερὴς δικαιοπραξία ἐπιχειρεῖται ὑπὸ πλειόνων ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργούντων (π. χ. πλείονες ὁμοῦ ἀποδέχονται ἢ ὑποβάλλουσι κληρονομίαν), ἢ προσδεῖται πρὸς πλήρη ἐνέργειαν τὴν σύμπραξιν καὶ ἄλλου (π. χ. ἡ διαθήκη πρὸς ἀποδοχὴν τοῦ γεγραμμένου κληρονόμου. Böcking Instit. σ. 418 σημ. 12), οὐχ ἧττον ὅμως εἶναι μονομερὴς πρᾶξις.

6) Οἷον δάνειον, πώλησις. Böcking § 103 σημ. 12. Νόμ. 1 § 2 πανδ. (2, 14)· est pactio duorum pluriumve in idem placitum consensus. Αἱ συμβάσεις εἰσὶ πάντοτε προϊὸν τῆς ἐλευθέρας θελήσεως τῶν συμβαλλομένων· νόμ. 5 κώδ. (4, 10). Αἱ συμβάσεις σύγκεινται ἐκ δύο μερῶν, ἐκ προτάσεως καὶ ἀποδοχῆς αὐτῆς· ὁ μὲν προτείνει, ὁ δὲ ἀποδέχεται· πρὸς κατάρτισιν λοιπὸν τῆς συμβάσεως ἀπαιτοῦνται ἀμφότερα καὶ πρὸ τούτου ἡ σύμβασις εἶναι ἀκατάρτιστος· ὥστε ὁ προτείνων δύναται ν' ἀνακαλέσῃ τὴν πρότασίν του μέχρι τῆς ἀποδοχῆς. Δύναται ὅμως νὰ συμφωνηθῇ, ἵνα ἡ πρότασις μένῃ ὑποχρεωτικὴ ἐπί τινα χρόνον, ὅτε ἡ σύμβασις λογίζεται ὡς ὑπὸ ἀναβλητικὴν αἵρεσιν (τὴν τῆς ἀποδοχῆς) ἐξαρτωμένη. Winds. § 93 σημ. 1, § 321 σημ. 24. Τοιαύτη εἶναι ἡ σχέσις τοῦ δημοσίου ἐπὶ τῶν ἐνοικιάσεων τῶν ἐθν. προσόδων κατὰ τὸ ἄρθρ. 12 τοῦ διατ. τῆς 30 ἀπριλίου 1855. Ἄρα ἐσφαλμένη ἡ ἀπόφ. ΑΠ. ἐν Ν. Πείρᾳ Ζ', 4730 § 371 καὶ σ. 4728.

7) Ἐνίοτε καὶ τρίτων ἔννομοι σχέσεις ῥυθμίζονται διὰ τῆς συμβάσεως· διατοῦτό τινες (Unger σ. 41 σημ. 10. Wächter σ. 636 σημ. 4) κατηγοροῦσιν ὡς στενότερον τοῦ δέοντος τὸν ὁρισμὸν τοῦ κειμένου· ἀλλ' ὁ ὁρισμὸς ἐλήφθη ἐκ τοῦ ὡσεπιτοπλεῖστον συμβαίνοντος· ἴδ. καὶ σημ. 1, γ' τοῦ § τούτου.

8) Συμβάσεις γίνονται καὶ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν, καλούμεναι ἰδίως συνθῆκαι· ὡσαύτως ἰδιωτῶν πρὸς κυβερνήσεις· ἀλλὰ καὶ περὶ ἀντικειμένων τοῦ ποιν. δικαίου, ὡς ἡ ἀπόδοσις τῶν κλαπέντων· ἄρθρ. 378 τοῦ ποιν. νόμου. Unger σ. 169. Σαβιν. Γ', 310.

9) Ἐν τῷ ἰδιωτικῷ δικαίῳ ἀπαντῶνται συμβάσεις οὐ μόνον ἐπὶ ἐνοχῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πραγματικῷ δικαίῳ (π. χ. ἡ παράδοσις) καὶ ἐν τῷ οἰκογενειακῷ (π. χ. ὁ γάμος, ἡ υἱοθεσία). Σαβιν. σ. 312. Unger σ. 169.

(μάλιστα ἐνοχικαὶ) θεμελιοῦνται, τροποποιοῦνται ἢ καταργοῦνται [10] διὰ συμβάσεων.

β') **ἑτεροβαρεῖς, ἀμφοτεροβαρεῖς.** Ἀμφοτεροβαρεῖς πράξεις εἰσὶν αἱ ἀμφοτέρωθεν δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις συνάμα παράγουσαι, ἑτεροβαρεῖς δὲ αἱ μόνον ἑτέρωθεν· ἐκεῖναι μὲν καλοῦνται ἰδίως **τυχηραί,** ἐὰν ἡ ἐξ αὐτῶν ὠφέλεια, εἴτε ἀμφοτέρων εἴτε τοῦ ἑτέρου τῶν πραττόντων, ἤρτηται ἀπὸ τυχαίου γεγονότος, αὗται δὲ **χαριστικαί,** ἐὰν παρέχωσιν ὠφέλειαν ἄνευ ἀνταλλάγματος. [11]

---

10) Διὰ συμβάσεων ὡς εἴρηται (σημ. 2 τοῦ § τούτου) συσταίνονται ἐνοχικαὶ σχέσεις, ἢ αἱ ὑπάρχουσαι τροποποιοῦνται ἢ καταργοῦνται. Ὑπάρχουσι λοιπὸν conventiones obligatoriæ, conv. liberatoriæ καὶ conv. modificatoriæ.

11) Περὶ τοῦ εἴδους τούτου τῶν δικαιοπραξιῶν παρατηρητέον ταῦτα:

α') ἡ διαίρεσις τῶν δικαιοπραξιῶν εἰς ἀμφοτεροβαρεῖς καὶ ἑτεροβαρεῖς ἀφορᾷ ἓν μόνον εἶδος αὐτῶν, δηλαδὴ τὰς συμβάσεις (Seuffert Pandektenr. § 73 σημ. 1)· καλοῦνται δὲ ἀμφοτεροβαρεῖς συμβάσεις αἱ παράγουσαι ἀμοιβαίως δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις· ἐν αὐταῖς ἑκάτερον τῶν πραττόντων μερῶν γίνεται πιστωτὴς καὶ ὀφειλέτης, καθὸ παραγομένης ἐκ τῆς ἀμφοτεροβαροῦς συμβάσεως διπλῆς ἐνοχῆς (conv. duplex v. reciproca)· π. χ. πώλησις, μίσθωσις, ἑταιρία εἰσὶ συμβάσεις ἀμφοτεροβαρεῖς. Ἐὰν ἡ σύμβασις παράγῃ δικαίωμα ὑπὲρ ἑνὸς μόνον τῶν μερῶν καὶ πρὸς τὸν ἕτερον τὴν ἀντίστοιχον ὑποχρέωσιν, καλεῖται ἑτεροβαρής· π. χ. δάνειον, παρακαταθήκη, ἐντολή.

β') αἱ ἀμφοτεροβαρεῖς καὶ ἑτεροβαρεῖς συμβάσεις καλοῦνται ὑπό τινων conventiones onerosæ, conv. gratuitæ v. lucrativæ (Wächter σ. 651 σημ. 58, 59. Windscheid § 69 σημ. 5). Ἡ ἔκφρασις δὲν εἶναι ἀκριβής· διότι αἱ ἀμφοτεροβαρεῖς πράξεις εἰσὶ μὲν πᾶσαι ἐπαχθεῖς (onerosæ), ἀλλ' οὐχὶ καὶ πᾶσαι αἱ ἑτεροβαρεῖς, χαριστικαὶ (gratuitæ), π. χ. τὸ ἔντοκον δάνειον.

γ') τὸ ἀβέβαιον ἐπὶ τῶν τυχηρῶν συμβάσεων ποτὲ μὲν ὁρᾷ ἀμφότερα τὰ μέρη, ποτὲ δὲ τὸ ἕτερον μόνον αὐτῶν. Τυχηραὶ ἢ παράτολμοι συμβάσεις εἰσὶ τὸ παίγνιον, τὸ στοίχημα καὶ ἡ πώλησις ἐλπίδος.

δ') χαριστικαὶ πράξεις εἰσὶν αἱ κληρονομίαι καὶ κληροδοσίαι, αἱ δωρεαί, ἡ παρακαταθήκη, τὸ χρησιδάνειον, ἡ ἐντολὴ κλ.

γ') **μεταξὺ ζώντων, αἰτίᾳ θανάτου·** αἱ δεύτεραι γίνονται ἵνα ἰσχύωσι μετὰ θάνατον τοῦ ὑποχρεουμένου καὶ διατοῦτο καθιστάμεναι συνήθως διὰ τοῦ θανάτου ἀμετάκλητοι· διὸ καὶ **τελευταῖαι θελήσεις** καλοῦνται· δύνανται δὲ νὰ ἦναι καὶ διμερεῖς (ὡς ἡ αἰτίᾳ θανάτου δωρεά). Πᾶσα δὲ ἄλλη δικαιοπραξία, μὴ φέρουσα τὴν ἰδιότητα ταύτην, ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μεταξὺ ζώντων πράξεων. 12

δ') **ἔνστολοι, ἄστολοι.** Ἔνστολοι καλοῦνται αἱ πράξεις, ἐν αἷς ἀπαιτεῖται ἀναγκαίως ὡρισμένος τύπος δηλώσεως τῆς θελήσεως, ἄστολοι δὲ αἱ μὴ τοιαῦται. 13

---

12) Ἐπί τινων χαριστικῶν πράξεων ἐπιρροὴν περὶ τ' ἀποτελέσματα αὐτῶν ἔχει ὁ θάνατος τοῦ δι' αὐτῶν δικαιουμένου καὶ ὑποχρεουμένου, τοῦ δικαιουμένου μὲν ὅτι πρέπει νὰ ἐπιζήσῃ τῷ ἑτέρῳ ἵν' ἀποκτήσῃ τὸ δικαίωμα, τοῦ ὑποχρεουμένου δὲ ὅτι δύναται ἐφ' ὅσον ζῇ ν' ἀνακαλέσῃ τὴν πρᾶξιν. Αἱ πράξεις αὗται καλοῦνται *αἰτίᾳ θανάτου*, αἱ δὲ λοιπαί, *μεταξὺ ζώντων* (negotia mortis causa· negotia inter vivos). Αἱ δεύτεραι ἅμα καταρτισθεῖσαι παράγουσι δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις, οὖσαι διατοῦτο ἔκτοτε ἰσχυραὶ καὶ ἀμετάκλητοι, ἐνῷ αἱ αἰτίᾳ θανάτου παράγουσι δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις μετὰ θάνατον τοῦ δι' αὐτῶν ὑποχρεουμένου. Τῆς κατηγορίας ταύτης εἰσὶν ὀλίγισται πράξεις· οἷον αἱ διαθῆκαι (κληρονομίαι, κληροδοσίαι) καὶ αἱ δωρεαὶ αἰτίᾳ θανάτου· αἱ μὲν εἰσι μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου μετακληταί, αἱ δωρεαὶ δὲ δύνανται νὰ συμφωνηθῶσι καὶ ἀμετάκλητοι (νόμ. 13 § 1· νόμ. 35 § 4 πανδ. 39, 6). Ἐν ἀμφοτέραις ὅμως ἀπαιτεῖται ὁ ἐξ αὐτῶν δίκαια κτώμενος νὰ ἐπιζήσῃ τῷ διαθέτῃ ἢ δωρητῇ.

13) Ὁ κοινὸς καὶ φυσικὸς τύπος δηλώσεως τῆς θελήσεως εἶναι ὁ διὰ λόγων ἢ ἔργων (ῥητὴ δήλωσις, σιωπηρὰ δήλωσις)· ἐνίοτε ὅμως ὁ νομοθέτης δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν διὰ λόγων ἢ ἔργων δήλωσιν, ἀλλ' ἀπαιτεῖ ἴδιον τρόπον δηλώσεως, π. χ. τὴν χρῆσιν ὡρισμένων λέξεων, ἢ τὴν σύνταξιν ἐγγράφου, ἢ τὴν πρόσληψιν μαρτύρων (ἀνωτέρ. § 33 σημ. 20, 21). Αἱ τοιούτου τύπου χρῄζουσαι πράξεις καλοῦνται ὑπὸ τῶν νομικῶν negotia sollemnia (ὑπὸ τῶν ἡμετέρων *πανηγυρικαί*), αἱ δὲ μὴ ὑποκείμεναι εἰς τύπον τινά, negot. minus sollemnia· π. χ. ἡ ἐπερώτησις τῶν Ῥωμαίων ἐστὶ negot. sollemne, ἡ δωρεὰ παρ' ἡμῖν ὁμοίως. § 1 Εἰσηγ. (3, 15), **sed haec solemnia verba . . . .**

Β') περιορισμοὶ τῆς θελήσεως. α)

α') ἑκούσιοι περιορισμοί.

1) αἵρεσις.

α') ὁρισμὸς καὶ εἴδη.

§ 36. Ἡ θέλησις, ἡ τὴν δικαιοπραξίαν παράγουσα, ἀπαρτᾷ ἐνίοτε τὴν ἑαυτῆς δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ἀπό τινος ἔξω αὐτῆς κειμένου περιστατικοῦ· διατοῦτο τὸ περιστατικὸν αὐτὸ τίθεται ἐν τῇ δικαιοπραξίᾳ ὡς ὅρος τῆς θελήσεως· διότι τὸ πράττον πρόσωπον ἐνταῦθα θέλει μὲν τὴν παραγωγὴν τῆς ἐννόμου σχέσεως, ἀλλὰ σὺν αὐτῇ καὶ μετ' αὐτῆς θέλει ἀναγκαίως καὶ τὸ περιστατικὸν ἐκεῖνο, ὅπερ ἐστὶ θέλει ἢ ἀμφότερα ἢ οὐδέτερον. 1 Ἡ τοιαύτη λοιπὸν τῆς θελήσεως διαμόρφωσις καλεῖται κυρίως 2 **αἵ-**

α) Scheurl die Lehre von den Nebenbestim munger, Erlangen 1871. Wendt die Lehre vom bedingten Rechtsgeschäft, Erlangen 1872. Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην θέλουσιν ἐξηγηθῇ πρῶτον μὲν τὰ περὶ *αἱρέσεως*, *προθεσμίας* καὶ *τρόπου*, ἔπειτα δὲ τὰ περὶ *βίας*, *πλάνης* καὶ *ἀπάτης*· διότι πάντα τὰ περιστατικὰ ταῦτα *περιορισμοί* εἰσι τῆς θελήσεως, ἐκεῖνα μὲν τῶν *ἐνεργειῶν*, ταῦτα δὲ τῆς *γενέσεως* αὐτῆς, ἕνεκα δὲ τούτου καὶ τῶν ἐνεργειῶν· τουτέστιν ἡ μὲν βία, ἡ πλάνη καὶ ἡ ἀπάτη ἐπηρεάζουσι τὴν *παραγωγὴν* τῆς θελήσεως, καθότι περιορίζουσι κατὰ τοῦτο τὴν ἐλευθερίαν τοῦ προσώπου, ἡ δὲ αἵρεσις, ἡ προθεσμία καὶ ὁ τρόπος εἰσὶ μὲν προϊόντα ἐλευθέρας θελήσεως, ἀλλὰ τὸ δι' αὐτῶν παραγόμενον ἀποτέλεσμα εἶναι περιωρισμένον.

1) Π. χ. ὁ λέγων «δωροῦμαί σοι δραχ. χιλίας ἐὰν ἀριστεύσῃς κατὰ τὰς ἐξετάσεις σου» θέλει μὲν τὴν δωρεάν, ἀλλὰ θέλει καὶ τὴν ἀριστείαν. Pactum displicentiæ; Winds § 93 σημ. 1.

2) *Αἵρεσις* κατὰ πλατυτέραν ἐκδοχὴν καλεῖται πᾶν περιστατικόν, ἐξ οὗ ἐξήρτηται ἡ ὕπαρξις ἢ ἡ ἐνέργεια δικαιοπραξίας τινός· ἑπομένως περιλαμβάνει ἡ λέξις καὶ τὰ νόμιμα στοιχεῖα τῆς καταρτίσεως τῶν

ρεσις, ἤτοι ἐξάρτησις τοῦ διὰ τῆς δικαιοπραξίας παραγομένου δικανικοῦ ἀποτελέσματος ἀπό τινος ἀβεβαίου καὶ μέλλοντος περιστατικοῦ· [3] ἀλλὰ καὶ τὸ περιστατικὸν τοῦτο καλεῖται αἵρεσις.

δικαιοπραξιῶν, τὰς καλουμένας conditiones juris· ἀλλὰ καὶ οἱ εἰδικώτεροι προσδιορισμοὶ τοῦ περιεχομένου τῆς δικαιοπραξίας καλοῦνται ἐνίοτε αἱρέσεις· π. χ. νόμ. 6 § 2 πανδ. (18, 1)· νόμ. 1 πανδ. (18, 2)· νόμ. 10 § 1 πανδ. (14, 2)· νόμ. 2 § 7 πανδ. (39, 5)· νόμ. 8 § 7 πανδ. (28, 7). Αἵρεσιν καλεῖ ὁ Δημοσθ. (πρὸς Πανταιν. Β', 446) τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ δύο πραγμάτων.

3) Τινὲς ὁρίζουσι τὴν αἵρεσιν ὡς ἐξάρτησιν τῆς τὴν δικαιοπραξίαν παραγούσης *θελήσεως* ἀπό τινος ἀβεβαίου περιστατικοῦ· ἄλλοι ὡς ἐξάρτησιν τοῦ διὰ τῆς δικαιοπραξίας παραγομένου *δικανικοῦ ἀποτελέσματος* ἀπὸ τοῦ ἀβεβαίου περιστατικοῦ. Κατ' οὐσίαν ἀμφότεροι ἐννοοῦσι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα· ἀκριβεστέρα δὲ μόνον φαίνεταί μοι ἡ δευτέρα ὑποτύπωσις τοῦ ὁρισμοῦ, διότι καὶ ὁ ὑπὸ αἵρεσιν θέλων τι ἐκφράζει θέλησιν ὁριστικὴν οὐχὶ ὑποθετικήν· μόνον δὲ τὸ περιεχόμενον τῆς θελήσεώς του, ἤτοι τὸ θέλημα, δὲν εἶναι ὁριστικόν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀβεβαίου περιστατικοῦ ἐξαρτώμενον. Πρβ. Windscheid § 86 σημ. 2. Unger § 82 σημ. 3. Arndts § 66 σημ. 2.

Στοιχεῖα δὲ πάσης αἱρέσεώς εἰσι α') περιστατικόν τι, β') μέλλον, γ') ἀβέβαιον, δ') ἐξ οὗ *παράγεται* ἢ *καταργεῖται* ἡ τῆς δικαιοπραξίας σκοπουμένη ἔννομος σχέσις. Ἐὰν τὸ τὴν αἵρεσιν ἀποτελοῦν περιστατικὸν 1) ἐξήρτηται ἢ δὲν ἐξήρτηται ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ δικαιουμένου προσώπου, ἡ αἵρεσις καλεῖται δυνητική, τυχηρὰ ἢ μικτὴ (κατωτ. σημ. 10)· 2) ἦναι παρελθὸν ἢ παρόν, ὑπάρχει αἵρεσις in præteritum vel in præsens collata (σημ. 4)· 3) ἐξυπακούηται, ὡς ἀφ' ἑαυτοῦ ἐννοούμενον, ἡ αἵρεσις λέγεται cond. juris (σημ. 7)· 4) δὲν δύναται ἢ δὲν πρέπῃ νὰ λάβῃ χώραν ἢ ἐξάπαντος θὰ λάβῃ χώραν, ἡ αἵρεσις καλεῖται ἀδύνατος, ἀδόκιμος ἢ ἀναγκαία (σημ. 6, 5, 8)· 5) ἦναι θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ πρᾶξις (παράλειψις), ἡ αἵρεσις ὀνομάζεται καταφατικὴ ἢ ἀρνητικὴ (κατωτ. σημ. 9)· 6) ἀναβάλῃ τὴν γένεσιν τοῦ δικαίου ἢ τὴν κατάλυσιν αὐτοῦ, ὑπάρχει αἵρεσις ἀναβλητικὴ ἢ διαλυτική. Αἱ αἱρέσεις ὑπ' ἀρ. 2—4 εἰσὶ ψευδεῖς εἴτε καταχρηστικαὶ αἱρέσεις καὶ οὐχὶ ἀληθεῖς· δηλαδὴ δὲν ἔχουσι τὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τῶν ἀληθῶν καὶ γνησίων αἱρέσεων, ἀλλ' ἑτέραν ἐνέργειαν ἢ οὐδεμίαν. Πλὴν ὑπάρχουσιν οἱ διδάσκοντες ὅτι καὶ αἱ τοῦ εἴδους τούτου αἱρέσεις εἰσὶν ἀληθεῖς αἱ-

Αἱ αἱρέσεις διαιροῦνται διαφόρως, ἀλλὰ κυρίως κατὰ δύο ἐπόψεις, εἴτε δηλονότι ἐκ τῆς διαφόρου **ἰδιότητος** τοῦ περιστατικοῦ, εἰς ὃ ἀναφέρονται, εἴτε ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ **εἴδους** τῆς ἐξαρτήσεως. Κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἔποψίν εἰσιν αἱ αἱρέσεις :

α΄) **γνήσιαι** ἢ **ψευδεῖς**· αἱ ψευδεῖς αἱρέσεις, ἐπειδὴ ἐν αὐταῖς κατ' οὐσίαν δὲν μένει τι ἐκκρεμὲς καὶ ἀβέβαιον, δὲν ἔχουσι τὴν δύναμιν τῶν γνησίων. Τοιαῦταί εἰσιν αἱ **ἀναγκαῖαι**, αἱ **ἀδύνατοι**, αἱ **αὐτόθροοι**, αἱ εἰς τὸ **παρελθὸν** ἢ τὸ **παρὸν** ἀνηνεγμέναι [4] καὶ αἱ **ἀδόκιμοι**.

Ἀναγκαῖαι μὲν καλοῦνται αἱ αἱρέσεις αἱ κατὰ κανόνας φυσικοὺς ἢ νομικοὺς πάντως πληρωθησόμεναι, [5] **ἀδύνατοι** δὲ αἱ κατὰ κανόνας φυσικοὺς ἢ νομικοὺς πάντως

ρέσεις. Πρβ. Fitting ἐν τῷ Ἀρχείῳ τῆς ἀστ. πράξ. τόμ. 39 σ. 322. Unger § 82 σημ. 5, 15. Arndts § 66 σημ. 11.

4) Αὗταί εἰσιν αἱ καλούμεναι conditiones in præsens vel in præteritum collatæ. Θεόφ. Γ', ιε' § 6· νόμ. 100, 120 πανδ. (45, 1)· νόμ. 37 πανδ. (12, 1)· νόμ. 16 πανδ. (28, 3)· νόμ. 10 § 1 (28, 7). Π. χ. δώσεις μοι 10 νομίσματα εἰ Τίτιος, ὕπατος γέγονε ; ἢ δώσεις μοι 10 νομίσματα εἰ Μαίβιος περίεστιν ; Εἶναι ὅμως ἀληθὴς αἵρεσις ἡ ἀναφερομένη μὲν εἰς τὸ μέλλον, ἀλλὰ περὶ γεγονότος λαβόντος ἤδη χώραν, οἷον, δώσεις μοι 10 νομίσματα εἰ Τίτιος ἐκλεχθῇ ὕπατος ; ὅστις δηλαδὴ εἶχεν ἤδη ἐκλεχθῇ ὕπατος ὅτε ἐγίνετο ἡ ἐπερώτησις. Mühlenbr. Commentar τόμ. 41 σελ. 65. Αἱ ψευδεῖς αἱρέσεις καλοῦνται αἱρετικοφανεῖς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Βασ. Β', 632 τεμ. 41 σχόλ.

5) Περὶ αὐτῶν λέγουσιν αἱ πηγαὶ non possunt non existere, καὶ omnimodo exstituræ sunt (νόμ. 79 πανδ. 35, 1· νόμ. 9 § 1 πανδ. 46, 2). Τοιαῦταί εἰσιν αἱ αἱρέσεις π. χ. «ἐὰν αὔριον ὁ ἥλιος ἀνατείλῃ ἐξ ἀνατολῶν»· «ἐὰν ὁ Πέτρος γείνῃ ἀνήλικος ἐν τῷ 18 ἔτει». Δύναται τὸ κατ' ἀνάγκην πραγματοποιηθησόμενον γεγονὸς νὰ ἦναι καὶ ἀρνητικόν· π. χ. «ἐὰν ὁ Πέτρος δὲν ἀναβῇ εἰς τὴν σελήνην» (νόμ. 7, 8 πανδ. 45, 1· § 11 εἰσηγ. 3, 19), ἢ ἐὰν τις ἐγκατασταθῇ κληρονόμος καθ' ὁμάδα ὑπὸ τὴν αἵρεσιν «ἐὰν δὲν ἀπαλλάξῃ τὴν κληρονομίαν τοῦ πρὸς αὐτὸν χρέους της»· (νόμ. 20 πρ. πανδ. 28, 7). Ἐπὶ τῶν ἀναγκαίων λοι-

μὴ πληρωθησόμεναι. [6] **Αὐτόθροοί** εἰσιν αἱ ἀφ' ἑαυτῶν ὑπάρχουσαι κατὰ τὴν τῆς πράξεως φύσιν [7] καὶ **ἀδόκιμοι** αἱ προτιθέμεναι σκοπὸν ὑπὸ τοῦ δικαίου ἢ τῆς ἠθικῆς ἀποκρουόμενον. [8]

πὸν αἱρέσεων, τὸ περιστατικὸν ἀφ' οὗ ἡ δικαιοπραξία ἤρτηται, εἴτε θετικὸν εἶναι (ἐὰν αὔριον ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος) εἴτε ἀρνητικὸν (ἐὰν δὲν πίῃς τὴν θάλασσαν), ἐξάπαντος θὰ πραγματοποιηθῇ.

6) Αὗται χαρακτηρίζονται ἐν ταῖς πηγαῖς ὡς αἱρέσεις, quæ nullo modo exstituræ sunt. Τοιαῦταί εἰσι π. χ. ἐὰν ἀναβῇς εἰς οὐρανούς· ἢ ἐὰν πωλήσῃς τὸ δεῖνα ἐκτὸς συναλλαγῆς πρᾶγμα (νόμ. 137 § 6 πανδ. 45, 1. Σύνοψ. μεγ. σ. 316). Δύναται δὲ καὶ ἀρνητικῶς νὰ ἐκφρασθῇ ἡ ἀδύνατος αἵρεσις· π. χ. «ἐὰν αὔριον δὲν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος» ἢ «ἐὰν ὁ Πέτρος δὲν ἀποθάνῃ». (Γαΐ. Εἰσηγ. Γ', 98). Ἡ ἀδυναμία δύναται νὰ ἦναι καὶ σχετική· π. χ. «ἐὰν ὁ Πέτρος νυμφευθῇ τὴν Μαρίαν (μὴ ζῶσαν πλέον)»· νόμ. 6 § 1 πανδ. (35, 1)· πρб. καὶ νόμ. 20 πρ. Π. (28, 7). Αἱ perplexæ; Göschen Ε', 56, σημ. 1. Winds. § 93 σημ. 8.

7) Ταύτας καλοῦσιν αἱ πηγαὶ conditiones extrinsecus venientes (δηλ. οὐχὶ ἐκ τῆς δικαιοπραξίας) ἢ quæ tacite insunt (νόμ. 99 πανδ. 35, 1· νόμ. 6 § 1· νόμ. 25 πρ. 36, 2· νόμ. 21, 68 πανδ. 23, 3), οἱ δὲ νεώτεροι condit juris ἕνεκα τοῦ νόμ. 21 (35, 1). Τοιαῦται αἱρέσεις εἰσὶ π. χ. «ὁ κληρονόμος δότω ὅ,τι ἐκ τῆς Ἀρεθούσης (δούλης) γεννηθῇ (ἐξυπακούεται ἡ αἵρεσις» ἐὰν γεννηθῇ)· νόμ. 1 § 3· νόμ. 107 πανδ. (35, 1)· νόμ. 22 § 1· νόμ. 25 § 1 πανδ. (36, 2).

Τῶν αὐτοθρόων αἱρέσεων διάφοροί εἰσιν αἱ σιωπηρῶς (ἤγουν μὴ ῥητῶς) ἐκπεφρασμέναι (οἷα ἡ ἐν νόμ. 6 πρ. 36, 2· quod pure datum est si sub conditione adimatur, quasi sub conditione legatum habetur· δηλαδὴ τὸ μὴ αἱρέσιμον κληροδότημα, ἂν ὑπὸ αἵρεσιν ἀφαιρεθῇ, λογίζεται ὡς διδόμενον ὑπὸ τὴν ἐναντίαν αἵρεσιν· νόμ. 107 πανδ. 35, 1· νόμ. 54 § 1 πανδ. 19, 2)· ὁμοίως αἱ ὑπὸ τοῦ *νόμου* ἐν ὡρισμένοις θέμασιν εἰσηγμέναι (π. χ. νόμ. 102 πανδ. 35, 1 ἐνταῦθα ὑπονοεῖται δυνάμει τοῦ νόμου ὑπάρχουσα ἡ αἵρεσις «ἂν ὁ ἔγγονος ἀποθάνῃ ἄπαις· νόμ. 30 κώδ. 6, 42). Αἱ αἱρέσεις αὗται, μὴ ἀνήκουσαι εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν αὐτοθρόων, εἰσὶ γνήσιαι αἱρέσεις.

8) Πρб. νόμ. 27 πρ. Π. (28, 7). Fitting ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς ἀστ. πράξεως τόμ. 56 σελ. 399. Αἱ τοιαῦται αἱρέσεις καλοῦνται *αἰσχραὶ* (condit. turpes). Προτίθενται δηλαδὴ σκοπὸν τὴν ἐνθάρρυνσιν ἢ ὑποστήριξιν ἀνηθίκων πράξεων ἢ παραλείψεων· ὡς μέσον δὲ ἢ ἐλατήριον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου χρησιμεύει ἡ παροχὴ ὠφελείας τινὸς

β') **καταφατικαὶ** ἢ **ἀρνητικαί**, ἐὰν τὸ περιστατικόν, ἀφ' οὗ ἡ ἐξάρτησις, ἦναι θετικὸν ἢ ἀρνητικόν. 9

ἢ ἡ ἀποφυγὴ ζημίας· π. χ. ἀφίνεταί τινι κληροδότημα ὑπὸ τὴν αἵρεσιν, si ab hostibus patrem suum non redemerit (νόμ. 9 πανδ. 28, 7· νόμ. 9 βασ. 35, 12), ἢ «ἐὰν διαζευχθῇ τοῦ ἀνδρὸς» (νόμ. 8 βασ. 16, 8· πρβ. καὶ νόμ. 123 πανδ. 45, 1· νόμ. 1 κώδ. 6, 42). Τοῦ τοιούτου εἴδους αἱ αἱρέσεις ἐξομοιοῦνται ταῖς φυσικῶς ἢ νομικῶς ἀδυνάτοις αἱρέσεσι, διότι quæ facta lædunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram et, ut generaliter dixerim, contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est. (Νόμ. 15 Π. (28, 7).

Εἰς τὰς ἀδοκίμους εἴτε αἰσχρὰς αἱρέσεις κατατάσσονται καὶ αἱ μὴ τείνουσαι μὲν εἰς παράνομόν τι ἢ ἀνήθικον, λαμβάνουσαι ὅμως χαρακτῆρα κατάκριτον, διότι τίθενται ὡς αἱρέσεις ἐν δικαιοπραξίαις. Τοιαῦταί εἰσιν αἱ αἱρέσεις: α') *ἐν τελευταίαις βουλήσεσιν*, ἡ τῆς ἀγαμίας τοῦ τιμωμένου, ἡ τοῦ κατ' ἀλλοτρίαν ἐκλογὴν γάμου αὐτοῦ, ἡ τῆς διαμονῆς του ἐν ὡρισμένῳ τόπῳ (νόμ. 71 § 2—νόμ. 22, 28 πρ.—νόμ. 72 § 4, 5· νόμ. 79 § 4 πανδ. 35, 1). Arndts § 72 σημ. 5. Δὲν ἀπαγορεύεται ὅμως, καθὸ μὴ ἀπαιτοῦσα διαρκῆ τὴν κατάστασιν τῆς ἀγαμίας, ἡ αἵρεσις, si vidua erit (ἐπὶ γυναικός)· si mulierem amisetit (ἐπ' ἀνδρός· νόμ. 3 κώδ. 6, 40. Νεαρ 22 κεφ. 43, 44). Ἐπίσης συγχωρεῖται ὁ δι' αἱρέσεως *περιορισμὸς* τῆς ἐλευθερίας περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ πρὸς γάμον προσώπου· π. χ. ἐὰν δὲν νυμφευθῇ τὸν Πέτρον· νόμ. 64 § 2· νόμ. 63 πρ. § 1· νόμ. 64· νόμ. 71 § 1 πανδ. (35, 1)· β') ἐν ὑποσχέσεσι ποιν. ῥήτρας, ἡ αἵρεσις «ἐὰν δὲν συζευχθῇ ὡρισμένον πρόσωπον»· νόμ. 71 § 1 πανδ (35, 1)· νόμ. 134 πρ. (45, 1), ἢ ἡ περιορίζουσα τὴν περὶ τὸ διαθέσαι διὰ τελευταίας βουλήσεως ἐλευθερίαν· νόμ. 61 (45, 1)· γ') ἐν ὑποσχέσεσιν ἐνίοτε (δηλαδὴ causa cognita) δόματός τινος, ἡ αἵρεσις ἐὰν συζευχθῇ μεθ' ὡρισμένου προσώπου· π. χ. si tibi nupsero decem dare spondes? ἡ αἵρεσις αὕτη εἶναι ἀδόκιμος ὁσάκις ὑποκρύπτει ἀπρεπῆ τινα σκοπόν· νόμ. 97 § 2 (45, 1). Τινὲς αἱρέσεις τῆς κατηγορίας ταύτης λέγονται condit. perplexæ. Göschen § 95 σημ. 16, § 798 σημ. 1, 2. Keller § 491 σημ. 8, 9, § 585 σημ. 5, 6. Sintenis § 20 σημ. 15 ἐν τ.

9) Π. χ. ἡ αἵρεσις «ἐὰν ἀναβῇς εἰς τὴν ἀκρόπολιν» εἶναι καταφατική, ἡ δὲ αἵρεσις «ἐὰν δὲν ἀναβῇς εἰς τὴν ἀκρόπολιν» εἶναι ἀρνητική. Conditiones quæ in faciendo ἢ in non faciendo sunt conceptæ· νόμ. 7 πρ. νόμ. 67 πανδ. (35, 1)· νόμ. 7 πανδ. (45, 1). Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἡ ἰδιότης τῆς αἱρέσεως ὁρίζεται οὐχὶ ἐκ τοῦ γραμματικοῦ, ἀλλ' ἐκ

γ΄) **Δυνητικαί, τυχηραὶ καὶ μικταί,** [10] ἐὰν ἡ πλήρωσις αὐτῶν ἐξήρτηται ὅλως ἢ ἀπὸ τῆς θελήσεως [11] τοῦ ὑπὸ τοιαύτην αἵρεσιν δικαιουμένου, [12] ἢ ἀπὸ τῆς τύ-

---

τοῦ κατ' οὐσίαν τύπου τῆς φράσεως· οὕτω ἡ αἵρεσις «ἐὰν ὁ Πέτρος μείνῃ ἄγαμος (=δὲν συζευχθῇ)» εἶναι ἀρνητική, ἡ δὲ αἵρεσις «ἐὰν τὸ πρωτότοκον τέκνον τοῦ Πέτρου δὲν ἦναι κοράσιον (=ἦναι ἄρρεν) »εἶναι καταφατική. Unger σ. 62 σημ. 17.

10) Ἀρμεν. Ε', ε', 12. Ἐξουσιαστική· νόμ. 21 Βασ. (35, 9)· νόμ. 15 Βασ. (35, 12)· νόμ. 80 Βασ. (35, 9). Αἱ αἱρέσεις αὗται καλοῦνται ἐν νόμ. 1 § 7 κώδ. (6, 51) condit. casuales, potestativæ, mixtæ· ἐν νόμ. 4 πανδ. (28, 5) περιγραφικῶς χαρακτηρίζονται αἱ δυνητικαί.

11) Τὸ γεγονὸς εἰς ὃ ἀναφέρεται ἡ τοιαύτη αἵρεσις εἶναι πάντοτε ὑλική τις πρᾶξις ἢ παράλειψις τοῦ προσώπου (π. χ. ἐὰν ἀναβῇ εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἢ «ἐὰν δὲν φάγῃ σήμερον ὀπώρας»)· ἀλλὰ κυρίως δυνητικὴ αἵρεσις ὑπάρχει ἐπὶ παραλείψεων, διότι αἱ θετικαὶ πράξεις ἐνδεχόμενον νὰ περιέχωσι καί τι ἀπὸ τῆς θελήσεως ἀνεξάρτητον (Σαβιν. § 117, g). Πλὴν καὶ ἡ θέλησις ἁπλῶς αὐτοῦ δύναται νὰ ἦναι ἐνίοτε τὸ περιεχόμενον τῆς αἱρέσεως «si velit»· π. χ. ἐπὶ κληροδοσιῶν καὶ ἀναγκαίων κληρονόμων. Σαβιν. § 117 σ. 129· ὅρα καὶ Wächter Pand. § 75 σχ. 377 Beil. II.

12) (Ὑποχρεουμένου; Dernb. Pand. § 106 σημ. 4). Νόμ. 1 § 7 κώδ. (6, 51)—quarum (conditionum) eventus ex fortuna vel ex honoratæ personæ voluntate vel ex utroque pendeat. Ὁ γαλ. κῶδιξ (ἄρθρ. 1170) δυνητικὴν καλεῖ καὶ τὴν αἵρεσιν, ἧς ἡ πλήρωσις ἐξήρτηται ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ ὑπὸ τοιαύτην αἵρεσιν ὑποχρεουμένου· τοῦτον ἠκολούθησε (ἄρθρ. 1304) καὶ τὸ σχέδιον τοῦ ἑλλην. ἀστ. νόμου· ὑπάρχουσι δὲ καὶ τοῦ ῥωμ. δικαίου συγγραφεῖς, περιλαμβάνοντες εἰς τὰς δυνητικὰς αἱρέσεις καὶ τὸ θέμα τοῦτο, καὶ δὲν ἔχουσι κατ' ἀρχὴν ἄδικον, καθόσον ἰσχυρὰ καὶ ὑπὸ τοῦ ῥωμ. δικαίου ἀνεγνωρισμένη εἶναι ἡ ὑπὸ αἵρεσιν σύμβασις, ἧς ἡ πλήρωσις ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ ὑποχρεουμένου ἐξήρτηται (π. χ. ὑπόσχομαι δοῦναί σοι 100, ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὴν ἀκρόπολιν· νόμ. 3 πανδ. 32· νόμ. 121 § 1 πανδ. (45, 1)· ἕνεκα τούτου ἀνακριβές ἐστι τὸ τοῦ αὐτοῦ κώδικος toute obligation est nulle, lorsqu'elle a été contractée sous une condition potestative de la part de celui qui s'oblige (Arndts. § 67 σημ. 1), ὅπερ διωρθώθη ἐν τῷ ἄρθρ. 1301 ἐδ. 4 τοῦ ἑλλην. σχεδίου. Ὁ γαλλ. κῶδιξ θέλει νὰ εἴπῃ μόνον τοῦτο, ὅπερ καὶ τὸ ῥωμ. δίκαιον ἀποφαίνεται, ὅτι διὰ τῆς αἱρέσεως δὲν πρέπει νὰ ἀφίεται εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ προσώπου ἡ ὑπο-

χης,[13] ἢ μετέχῃ ἀμφοτέρων.[14]

Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἔποψιν, εἰσὶν αἱ αἱρέσεις **ἀναβλητικαὶ** καὶ **διαλυτικαί**· αἱ μὲν ἀναβάλλουσι τὴν **γένεσιν** τοῦ δικαίου, αἱ δὲ **καταστρέφουσι** τὸ ἤδη γεγεννημένον (ἀναβάλλουσι τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ).[15]

ταγή του εἰς δικανικήν τινα ὑποχρέωσιν. Ὅταν π. χ. λέγω «ὑπόσχομαι δοῦναί σοι 100, ἐὰν θελήσω» δὲν ἐκφράζω θέλησιν παράγουσαν *ὑποχρέωσιν* περὶ δόσεως τῶν 100 (νόμ. 8 πανδ. 44, 7· νόμ. 17, 46 § 3, 108 § 1, 45, 1)· illam autem stiputationem: si volueris, dari? inutilem esse constat (νόμ. 7 πρ. πανδ. 18, 1· νόμ. 13 κώδ. 4, 38). Ἐπὶ ἀμφοτεροβαρῶν ὅμως δικαιοπραξιῶν ἰσχύει ἡ σύμβασις καίτοι ὑπὸ τοιαύτην αἵρεσιν τοῦ ἑτέρου τῶν συναλλαξαμένων ὑποχρεωθέντος. Winds. § 93 σημ. 1.

13) Τυχηρὰ καλεῖται ἡ αἵρεσις κυρίως μὲν ὅταν ἡ πλήρωσις αὐτῆς ἐξήρτηται μόνον ἐκ τῆς τύχης, προσέτι δὲ καὶ ὅταν ἡ πλήρωσις ἐξήρτηται ἐκ θελήσεως ἄλλου καὶ οὐχὶ τοῦ δικαιουμένου. Ἐὰν ὁ ἄλλος οὗτος ἦναι αὐτὸς ὁ ὑποχρεούμενος καὶ ἡ πλήρωσις τῆς αἱρέσεως δὲν συνίσταται εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιχείρησιν ἢ μὴ ἐπιχείρησιν ὑλικῆς τινος πράξεως, ἀλλ' εἰς τὴν θέλησίν του ἁπλῶς (si velit), ἡ δικαιοπραξία εἶναι ἄκυρος· πρβ. Unger § 82 σημ. 22 καὶ τὴν ἀμέσως προηγουμένην σημείωσιν.

14) Ἡ ἐν μέρει τυχηρὰ καὶ ἐν μέρει δυνητικὴ αἵρεσις καλεῖται μικτὴ εἴτε σύνθετος· π. χ. ἐὰν νυμφευθῇς τὴν δεῖνα.

15) Γαλλ. 1184. Ἑλλην. νομοσχ. 1315. Ἡ ἐξάρτησις τῆς δικαιοπραξίας ἀπὸ τοῦ τὴν αἵρεσιν ἀποτελοῦντος περιστατικοῦ δύναται διττῶς νὰ γείνῃ: ἢ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ γεγονότος τούτου ἡ *παραγωγὴ* τῆς δικαιοπραξίας, ἢ ἐξαρτᾶται ἡ *ἀναίρεσις* τῆς παραχθείσης ἤδη δικαιοπραξίας. Ὁ τύπος ἐπὶ μὲν ἀναβλητικῆς αἱρέσεως εἶναι «θέλω (π. χ. δάνειον, πώλησιν, παρακαταθήκην), ἐὰν (π. χ. βρέξῃ ἢ δὲν βρέξῃ κτλ.), ἐπὶ διαλυτικῆς δὲ «θέλω (δάνειον, πώλησιν, παρακαταθήκην), εἰμὴ (=ἐκτὸς ἂν βρέξῃ ἢ δὲν βρέξῃ). Ἡ ἀναβλητικὴ λοιπὸν αἵρεσις ἀναβάλλει τὴν *γένεσιν* τοῦ δικαίου· ἑωσοῦ πληρωθῇ αὕτη τὸ δίκαιον διατελεῖ ἀγέννητον· ἡ δὲ διαλυτικὴ ἀναβάλλει τὴν κατάργησιν τοῦ γεννηθέντος ἤδη δικαίου· ἑωσοῦ πληρωθῇ αὕτη μένει ἰσχύον καὶ ἐνεργεῖ τὸ γεννηθὲν δίκαιον. Κατὰ τὸν Unger (ἔν. ἀ. σημ. 30) οὐδετέρα τῶν αἱρέσεων τούτων ἀναβάλλει τι, ἀλλὰ ἐν ἀμφοτέραις *ἀναβάλλεται* καὶ μένει μετέωρος τὸ πολὺ ἡ βεβαιότης περὶ τῆς ὑπάρξεως ἢ ἀνυπαρξίας

Ὑπάρχουσι πράξεις μὴ δεκτικαὶ αἱρέσεως, εἴτε μηδεμιᾶς [16] εἴτε τινῶν μόνον. [17] Ἐὰν δὲ εἰς τοιαύτας πράξεις προστεθῇ οὐχ ἧττον αἵρεσις, ἐπέρχεται συνήθως ἀκυρότης τῆς πράξεως. [18] Τὸ βάρος δὲ τῆς ἀποδείξεως τῆς αἱρέσεως ἐπίκειται, κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην, τῷ ἐναγομένῳ. [19]

β') πλήρωσις τῆς αἱρέσεως.

§ 37. Πλήρωσις τῆς αἱρέσεώς ἐστιν ἐν γένει ἡ κατ' ἀκρίβειαν καὶ ἐντελὴς πραγματοποίησις τοῦ περιστατικοῦ εἰς ὃ ἡ αἵρεσις ἀναφέρεται· [1] ἰδίως δὲ αἱ μὲν ἀρνητικαὶ

τῆς δικαιοπραξίας· πρβ. ὅμως Winds. § 86 σημ. 6. Arndts § 82 σημ. 2.

16) Τοιοῦτοι κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιόν εἰσιν οἱ λεγόμενοι actus legitimi· οἷον ἡ emancipatio, ἡ acceptilatio, ἡ hereditatis aditio, ἡ servi optio καὶ ἡ datio tutoris· νόμ. 77 II (50, 17). Winds. § 95 σημ. 2.

17) Π. χ. ἡ ἐγκατάστασις κληρονόμου δὲν ἐπιδέχεται διαλυτικὴν αἵρεσιν, οὔτε ἡ τοῦ ἀναγκαίου κληρονόμου ἀναβλητικήν, πλὴν τῆς ἀπὸ τῆς θελήσεώς του ἐξαρτωμένης (νόμ. 15 πανδ. 28, 7· νόμ. 4 κώδ. 6, 25. Winds. ἔν. ἀ. σημ. 1). Ὡσαύτως ἀπαράδεκτοί εἰσιν ἐπὶ τελευταίων θελήσεων αἱ ἁρπαξίβουλοι αἱρέσεις (condit. captatoriæ). Arndts § 68 σημ. 2.

18) Νόμ. 77 πανδ. (50, 17)· νόμ. 51 § 2 πανδ. (29, 2)· νόμ. 68 πανδ. (28, 5). Unger σ. 87 σημ. 117. Winds. ἔν. ἀν. σημ. 3. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲ τοῦτο λαμβάνει χώραν καὶ ἂν τυχὸν ἡ αἵρεσις ἀνήκῃ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ψευδῶν εἴτε καταχρηστικῶν αἱρέσεων (Fitting ἔν. ἀν. σ. 311, 339. Vanger. § 93 σημ. 1). Ἀλλ' ἡ ἐπὶ τῆς ἐγκαταστάσεως κληρονόμου τιθεμένη διαλυτικὴ αἵρεσις θεωρεῖται ὡς μὴ γεγραμμένη· νόμ. 34 πανδ. (28, 5).

19) Ἐγχειρ. § 107 σημ. 9. Unger Β', 572. Vanger. § 163.

1) Πρβ. § 11 εἰσηγ. (2, 14)· νόμ. 78 πρ. πανδ. (35, 1)· νόμ. 129 (45, 1) Πρὸς εὕρεσιν τοῦ ἂν ἡ αἵρεσις ἐξεπληρώθη προσηκόντως ἢ μὴ ἐξετάζεται ἡ θέλησις τοῦ θέντος αὐτήν (νόμ. 19 πρ. 35, 1). In conditionibus primum locum voluntas defuncti obtinet, æque regit conditiones. Πρβ. καὶ νόμ. 10· νόμ. 11 § 1· νόμ. 68, 91, 101 πρ. πανδ. αὐτ. νόμ. 2 πρ. πανδ. (28, 7).

αἱρέσεις πληροῦνται, ἐὰν καταστῇ βέβαιον ὅτι τὸ δι' αὐτῶν ἀπηγορευμένον περιστατικὸν δὲν δύναται πλέον νὰ συμβῇ· 2 αἱ δὲ θετικαί, ἀφοῦ ἐκτελεσθῇ, ἔστω καὶ ἅπαξ, τὸ διατασσόμενον. 3

Ἐνίοτε ἡ αἵρεσις παραλαμβάνεται ἀντὶ πεπληρωμένης· 4 ὅπερ συμβαίνει ὁσάκις α') ἡ πλήρωσις ἀπαιτεῖ τὴν σύμπραξιν τρίτου, ἣν οὗτος ἀποποιούμενος ματαιοῖ αὐτήν· 5 β') ὁ ἐκ τῆς πληρώσεως τῆς αἱρέσεως βλαπτόμενος

Ἀγωγὴ πρὸς πλήρωσιν τῆς αἱρέσεως δὲν δίδεται (νόμ. 41 πρ. πανδ. 18, 1), ὁ δὲ ἰσχυριζόμενος ὅτι αὕτη ἐπληρώθη ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ τοῦτο. Unger σ. 69· νόμ. 20 § 2 Π. (28, 7).

2) Νόμ. 115 § 1, 2 (45, 1)· διότι π. χ. παρῆλθεν ὁ πρὸς τοῦτο ταχθεὶς χρόνος ἢ ἀπεβίωσε τὸ πρόσωπον, ᾧ ἐπεβλήθη ἡ ἀρνητικὴ πρᾶξις. Κληρονόμοι καὶ κληροδόχοι, δι' ἀρνητικῆς αἱρέσεως βεβαρημένοι, δύνανται καὶ πρὸ τῆς πληρώσεως τῆς αἱρέσεως, νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὸ δοθὲν αὐτοῖς χορηγοῦντες ἀσφάλειαν, τὴν καλουμένην μουκιάνειον· νόμ. 7, 73 πανδ. (35, 1). Σαβιν. σ. 137.

3) Ἐὰν τὸ ὡς αἵρεσις τεθειμένον γεγονὸς ἦναι πρᾶξις τοῦ τιμωμένου μὴ δυναμένη εὐκόλως νὰ ἐπαναληφθῇ (π. χ. si nupserit, si liberos susceperit· νόμ. 10 πρ. νόμ. 19 πρ. νόμ. 61, 67, 91 πανδ. 35, 1), ἀρκεῖ καὶ ἅπαξ γενομένη ἐπιχείρησις αὐτῆς (ἐπομένως ἐπὶ διαθηκῶν καὶ ἡ ζῶντος τοῦ διαθέτου ἐπιχείρησις)· ἄλλως ἐπὶ γεγονότων, δεχομένων συχνοτέραν καὶ ἑκουσίαν ἐπανάληψιν (conditiones promiscuæ), ἀπαιτεῖται τὸ γεγονὸς νὰ λάβῃ χώραν μετὰ τὴν σύναψιν τῆς συμβάσεως ἢ τὸν θάνατον τοῦ διαθέτου (π. χ. si decem dederit, si capitolium ascenderit· νόμ. 2· νόμ. 11 § 1 πανδ. 35, 1). Ἐὰν τὸ γεγονὸς δὲν ἦναι πρᾶξις τοῦ τιμωμένου, ἀδιάφορος εἶναι ὁ χρόνος τῆς πραγματοποιήσεως αὐτοῦ (νόμ. 2· νόμ. 10 § 1 πανδ. 35, 1).

4) Δηλαδὴ ἐνταῦθα ἡ αἵρεσις θεωρεῖται ὡς πληρωθεῖσα καίτοι μὴ πραγματοποιηθέντος τοῦ ἀπαρτίζοντος τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς γεγονότος.

5) Scheurl Nebenbestimmungen bei Rechtsgeschäften σ. 160, 166· νόμ. 23 πανδ. (28, 7)· plerumque hæc conditio, si uxorem duxerit· si dederit· si fecerit, ita accipi oportet, quod per cum non stet, quominus docat, det aut faciat· πρβ. καὶ νόμ. 5 § 5 πανδ. (36, 2)· νόμ. 78 πρ. πανδ. (35, 1)· *παραδείγματα· «ἐὰν δοθῶσι τῷ Πέτρῳ 10»*· ὁ Πέτρος ἀρνεῖται νὰ τὰ λάβῃ (νόμ. 3 πανδ. 28, 7)· «ἐὰν εἰσποι-

ἐπίτηδες καὶ ἀδικαιώτως ἐμποδίζει αὐτήν·[6] γ΄) ὁ ὑπὸ αἵρεσιν δικαιούμενος ἐμποδισθῇ ἐκ τυχαίων περιστατικῶν περὶ τὴν πλήρωσιν τῆς αἱρέσεως.[7]

Πρὶν ἡ αἵρεσις πληρωθῇ καὶ πρὶν ἀτονήσῃ, ἤτοι ἐνόσῳ μένει ἄγνωστον ὁπότερον συμβήσεται, λέγεται περὶ αὐτῆς ὅτι ἤρτηται· ἔχουσι λοιπὸν τρεῖς καταστάσεις αἱ αἱρέσεις, **ἤρτηνται** ἢ **ἐπληρώθησαν** ἢ **ἠτόνησαν.**[8]

γ΄) δύναμις τῆς αἱρέσεως.

§ 38. Ἡ δύναμις τῆς αἱρέσεως διάφορός ἐστιν, ἐνόσῳ

ήσῃ τὸν Παῦλον» ὁ Παῦλος ἀποποιεῖται τὴν εἰσποίησιν (νόμ. 11 αὐτ.). «ἐὰν νυμφευθῇ τὴν Μαρίαν» ἡ Μαρία ἀπορρίπτει τὴν περὶ γάμου πρότασιν (νόμ. 23 αὐτ.) πρβ. καὶ νόμ. 14, 31, 40 πρ. 84, 101 § 4 πανδ. (35, 1)· νόμ. 30 § 5 πανδ. (32)· νόμ. 13 πρβ. (33, 1)· νόμ. 1 κώδ. (6, 25). Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν διαφόρων τούτων παραδειγμάτων προκύπτει πρῶτον μὲν ὅτι, ἵνα ἡ αἵρεσις κριθῇ ὡς πεπληρωμένη, ἀπαιτεῖται ὁ πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῆς ὑποχρεούμενος νὰ πράξῃ ὅ,τι ἀπ' αὐτοῦ ἤρτητο (ἑπομένως ἂν ἀποθάνῃ προτοῦ ἀποπειραθῇ τι ἀργεῖ ὁ κανών· νόμ. 23 § 2 πανδ. 9, 2· νόμ. 31, 94 πρ. 112 § 1 πανδ. 35, 1· νόμ. 20 § 3 πανδ. 40, 7· νόμ. 4 κώδ. 6, 46)· *ἔπειτα* δὲ ὅτι δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ σκοπῇ πάντως τὴν ὠφέλειαν τρίτου ἡ πλήρωσις τῆς αἱρέσεως· νόμ. 40 πρ. πανδ. (35, 1)· νόμ. 161 πανδ. (50, 17). Arndts. § 99 σημ. 2.

6) Νόμ. 38 πανδ. (40, 7)· νόμ. 161 βασ. (2, 3)· εἰ ἐκεῖνος ἐμποδίσει μοι πληρωθῆναι τὴν αἵρεσιν, ᾧ τινι διαφέρει (μὴ) πληρωθῆναι αὐτήν, ἀντὶ πεπληρωμένης ἔστω· νόμ. 161 πανδ. (50, 17)· νόμ. 24 πανδ. (35, 1)· ἐν τῷ δευτέρῳ χωρίῳ λείπει τὸ non πρὸ τοῦ impleri, περὶ οὗ ἴδ. Vanger. § 94. Arndts. § 69 σημ. 1.

7) Ἡ ἐξαίρεσις αὕτη στηρίζεται εἰς τὴν κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογὴν τῆς διατάξεως τῶν νόμ. 3 § 8, 10, 11· νόμ. 4 § 2, 5, 6· νόμ. 5 πρ. νόμ. 20 § 3, 4· νόμ. 28 πρ. νόμ. 39 § 4 πανδ. (40, 7)· νόμ. 94 πανδ. (35, 1). Ἀλλὰ πολλοὶ συγγραφεῖς ἀπορρίπτουσι τὴν παρέκτασιν, ὡς στηριζομένην εἰς ἐξαιρετικὴν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας διάταξιν· ὥστε ἀναγκαῖον εἶναι μετὰ πολλῆς περισκέψεως νὰ ἐφαρμόζηται, ἰδίως δὲ νὰ ἐξετάζηται μετ' ἀκριβείας ἂν τοιαύτη ἦτο ἡ θέλησις τοῦ θέντος τὴν αἵρεσιν. Arndts § 69 σημ. 3. Baron Pandekten σ. 117.

8) Ἤγουν conditio pendet, conditio exsistit, conditio deficit.

αὕτη ἤρτηται, διάφορος ἀφοῦ πληρωθῇ, καὶ διάφορος ἀφοῦ ἀτονήσῃ.

Ἠρτημένης τῆς αἱρέσεως ἀβέβαιός ἐστι καὶ ἐνδεχομένη ἁπλῶς ἐπὶ ἀναβλητικῶν μὲν αἱρέσεων ἡ **ὕπαρξις**, ἐπὶ διαλυτικῶν δὲ ἡ **ἀνυπαρξία** τοῦ διὰ τῆς δικαιοπραξίας σκοπουμένου ἀποτελέσματος· ὅπερ ἐστὶν ἐπὶ ἀναβλητικῆς μὲν αἱρέσεως ὑπάρχει ἐλπὶς νὰ παραχθῇ, ἀλλὰ καὶ φόβος νὰ μὴ παραχθῇ τὸ σκοπούμενον ἀποτέλεσμα· ἐπὶ διαλυτικῆς δὲ αἱρέσεως ὑπάρχει ἐλπὶς διαρκὲς νὰ καταστῇ, ἀλλὰ καὶ φόβος ν' ἀναιρεθῇ τὸ παραχθὲν ἤδη ἀποτέλεσμα· ἐκ τῆς διπλῆς λοιπὸν ταύτης ἐπόψεως τῶν τε ἀναβλητικῶν καὶ τῶν διαλυτικῶν αἱρέσεων προσδιορίζεται καὶ ἡ ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ δύναμις αὐτῶν. [1]

---

1) Ἐφ' ὅσον ἡ αἵρεσις ἤρτηται, ἑπομένως ἐνόσῳ μένει ἀμφίβολον, ἂν θὰ πληρωθῇ ἢ ἀτονήσῃ, εἶναι ἀβέβαιον καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς ἐξαρτώμενον δικανικὸν ἀποτέλεσμα. Ἑπομένως :

α') ἐπὶ ἀναβλητικῶν αἱρέσεων τὸ ἐκ τῆς δικαιοπραξίας παραχθησόμενον δικαίωμα καὶ ἡ ἀντίστοιχος αὐτοῦ ὑποχρέωσις *ὑπάρχουσι μέν*, ἀλλ' ὡς ἐλπιζόμενα ἁπλῶς. Διατοῦτο ἐπὶ τῶν ἐν ζωῇ πράξεων (ἐπὶ τῶν τελευταίων θελήσεων ἔχει ἄλλως τὸ πρᾶγμα) εἶναι μεταβιβαστὴ καὶ κληρονομητὴ ἡ σχέσις αὕτη (νόμ. 17, 19 πανδ. 18, 4—§ 4 εἰσηγ. 3, 15· § 26 εἰσηγ. 3, 19· νόμ. 57 πανδ. 45, 1· νόμ. 2 § 5 πανδ. 39, 5)· τὰ μέρη δὲν δύνανται ν' ἀποστῶσιν αὐτῆς αὐθαιρέτως, μηδὲ νὰ διακωλύσωσιν ἀζημίως τὴν νόμιμον τῆς αἱρέσεως πορείαν (νόμ. 85 § 7 πανδ. 45, 1· νόμ. 50 πανδ. 18, 1). Πλήν, μὴ παραχθέντος ἔτι τοῦ δικαίου, ὁ μὲν πιστωτὴς δὲν ἔχει κατὰ γενικὸν κανόνα ἀγωγὴν (νόμ. 13 § 5 20, 1· ἀνωτ. § 37 σημ. 1. Ἐγχειρίδ. § 65 σημ. 5, 6), ἀλλ' ἀσφαλιστικὰ μόνον μέτρα δικαιοῦται νὰ λάβῃ (νόμ. 1 § 3, 20· νόμ. 5 πρ. § 2· νόμ. 10 πανδ. 36, 3), ὁ δὲ ὀφειλέτης ἀναλαμβάνει ὅ,τι ἐκ πλάνης κατέβαλε (νόμ. 46 πρ. νόμ. 18, 48 πανδ. 12, 6)· προσέτι οἱ κίνδυνοι βαρῶσι τὸν ὀφειλέτην (νόμ. 8 πρ. 18, 6), τοῦ δὲ ὀφελήματος ἡ παράδοσις δὲν μεταβιβάζει κυριότητα, οὔτε ὡς τίτλος χρησικτησίας ἰσχύει (νόμ. 8 πρ. 18, 6· νόμ. 2 § 2 πανδ. 41, 4· νόμ. 1 § 2 πανδ. 41, 9).

β') ἐπὶ διαλυτικῶν αἱρέσεων τὸ ἐκ τῆς δικαιοπραξίας παραχθὲν ἤδη δικαίωμα ὑπάρχει μὲν καὶ πλήρη ἔχει τ' ἀποτελέσματα, ἀλλ' εἶναι ἐν-

Πληρωθείσης ἢ **ἀτονησάσης** τῆς αἱρέσεως ἐπέρχεται τοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα· 2 δηλαδὴ ἣν δύναμιν ἔχει τῶν ἀναβλητικῶν αἱρέσεων ἡ πλήρωσις, τὴν αὐτὴν ἔχει τῶν διαλυτικῶν ἡ ματαίωσις· ἤγουν καθίστησι μὴ αἱρέσιμον τὴν πρᾶξιν. Καὶ πάλιν ὅ,τι ἀποτέλεσμα φέρει ἡ ματαίωσις τῆς ἀναβλητικῆς αἱρέσεως τὸ αὐτὸ φέρει ἡ πλήρωσις τῆς διαλυτικῆς· τουτέστιν ἀναίρεσιν τῆς πράξεως μετὰ πασῶν τῶν συνεπειῶν. 3 Οἱ δύο οὗτοι κανόνες ἐφαρμόζον-

---

δεχόμενον ν' ἀνατραπῇ καὶ καταστῇ ἀγένητον· δὲν ἔχει λοιπὸν βεβαίαν τὴν βάσιν· νόμ. 2 § 1· νόμ. 4 § 3 πανδ. (18, 2). Arndts § 70 σημ. 6.

2) Πληρωθείσης τῆς αἱρέσεως:

α') εἰ μὲν αὕτη εἶναι ἀναβλητική, παράγονται πάντα τῆς δικαιοπραξίας τ' ἀποτελέσματα, ἅτινα ἤθελον παραχθῇ ἂν αὕτη συνωμολογεῖτο ἀπ' ἀρχῆς ἄνευ αἱρέσεως. Οὕτω π. χ. τὸ ὑπὸ αἵρεσιν παραδοθὲν γίνεται τῆς κυριότητος τοῦ παραλαβόντος· ἡ ὑπὸ αἵρεσιν ἐγκατάστασις κληρονόμου ἢ κληροδότησις παρέχει τῷ κληρονόμῳ ἢ κληροδόχῳ τὸ δικαίωμα πρὸς κτῆσιν τῆς κληρονομίας ἢ κληροδοσίας· ἡ ὑπὸ αἵρεσιν σύμβασις καθίστησι τὸν πιστωτὴν δικαιοῦχον τέλειον (Scheurl Nebenbestimmungen bei Rechtsgeschäften σ. 180). Ὅθεν ἐπὶ πωλήσεως οἱ κίνδυνοι μετὰ τὴν πλήρωσιν τῆς αἱρέσεως ὁρῶσι τὸν ἀγοραστὴν (νόμ. 8 πρ. πανδ. 18, 6). Ἀπαιτεῖται ὅμως ἐνίοτε νὰ ὑπάρχῃ κατὰ τὸν χρόνον τῆς πληρώσεως τῆς αἱρέσεως τὸ ἀντικείμενον τῆς δικαιοπραξίας (νόμ. 8 πρ. πανδ. 18, 6· νόμ. 10 § 5 πανδ. 23, 3· νόμ. 14 πρ. πανδ. 46, 2), ἄλλοτε τὸ ὑπὸ αἵρεσιν δικαιούμενον (νόμ. 1 § 7 κωδ. 6, 51· νόμ. 5 § 2 πανδ. 36, 2 συνδ. νόμ. 41 § 2 πανδ. 30) ἢ ὑποχρεούμενον πρόσωπον (νόμ. 72 πανδ. 46, 1). Arndts § 71 σημ. 3.

β') εἰ δὲ εἶναι διαλυτικὴ ἡ αἵρεσις, ἀνατρέπεται ἡ δικαιοπραξία μετὰ πάντων αὐτῆς τῶν ἀποτελεσμάτων ὡσανεὶ μηδέποτε ἐγένετο, τουτέστι τὸ γενόμενον ἀπογίνεται. Ὅθεν τὰ δι' αὐτῆς ἢ ἐξ αὐτῆς ἀποκτηθέντα δικαιώματα ἐπανέρχονται εἰς τὸν πρῴην δικαιοῦχον ἀπαραμείωτα. Π. χ. ὁ ὑπὸ διαλυτικὴν αἵρεσιν παραλαβὼν τὸ πρᾶγμα ἀγοραστὴς καὶ γενόμενος κύριος παύει τοῦ εἶναι πλέον κύριος καὶ ἡ κυριότης ἐπανέρχεται εἰς τὸν πωλητήν. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο τῆς πληρώσεως τῆς διαλυτικῆς αἱρέσεως ἐκφράζει καὶ ὁ τύπος αὐτῆς· si ad diem pecunia soluta non sit ἢ si displicuerit, ut inemta invendita res sit. Νόμ. 2, 4, 5 πανδ. 18, 3· νόμ. 10 πρ. § 1 πανδ. 18, 5· νόμ. 2 § 3, 5 πανδ. 41, 4.

3) Ἡ ματαίωσις εἴτε ἀτονία τῆς μὲν ἀναβλητικῆς αἱρέσεως φέρει

ται ἀναλόγως καὶ ἐπὶ τῶν εἰς τὸ παρελθὸν ἢ τὸ παρὸν ἀνηνεγμένων αἱρέσεων. [4]

Ἡ πλήρωσις τῆς αἱρέσεως ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν, [5]

ἀποτέλεσμα ὅτι θεωρεῖται ἡ δικαιοπραξία ὡς μηδέποτε γενομένη (νόμ. 8 πρ. πανδ. 18, 6· si quidem defecerit conditio, nulla est emtio sicuti nec stipulatio· νόμ. 37 πανδ. 18, 1· similis erit sub conditione factæ venditioni, quæ nulla est, si conditio defecerit· νόμ. 19 πανδ. 18, 4· νόμ. 21 πανδ. 46, 3), τῆς δὲ διαλυτικῆς, ὅτι θεωρεῖται ἡ δικαιοπραξία ὡς ἀπ' ἀρχῆς ἄνευ αἱρέσεως συνομολογηθεῖσα. Νόμ. 15 πρ. πανδ. (18 2). Arndts § 70 σημ. 7, 8.

4) Ὅρα ἀνωτ. § 36 σημ. 4. Ἡ τοιαύτη αἵρεσις εἰ μὲν εἶναι ἀναβλητικὴ καὶ ἀποδειχθῇ πληρωθεῖσα ἢ ματαιωθεῖσα, ἡ πρᾶξίς ἐστιν ἀπ' ἀρχῆς ἰσχυρὰ ἢ ἀνίσχυρος. Τὸ ἀντίστροφον συμβαίνει διαλυτικῶς τεθειμένης τῆς τοιαύτης αἱρέσεως. Νόμ. 10 § 1 πανδ. 28, 7. Si quem ita institutum ponamus: ille si eum codicillis heredem scripsi, heres esto, valet institutio etiam in filio qui in potestate est, quum nulla sit conditio, quæ in præteritum confertur, vel quæ in præsens, veluti: si rex Parthorum vivit, si navis in portu stat. Ἀλλ' ἔστιν ὅτε λαμβάνουσιν αἱ αἱρέσεις αὗται, ἕνεκα τῶν περιστατικῶν τοῦ συγκεκριμένου θέματος, χαρακτῆρα ἀληθοῦς ἢ ἀδυνάτου αἱρέσεως. Νόμ. 10 § 1. νόμ. 6 § 1 πανδ. (35, 1). Arndts σημ. 5.

5) Τοῦ ζητήματος τούτου δὲν ὑπάρχει ῥητὴ λύσις ἐν ταῖς πηγαῖς τοῦ ῥωμ. δικαίου, ὡς ἐν τῷ γαλ. κώδικι (ἄρθρ. 1179)· διατοῦτο διαφωνοῦσιν οἱ συγγραφεῖς· ὑπὲρ τῆς καταφατικῆς λύσεως ἀναφέρονται διάφορα χωρία (π. χ. νόμ. 8 πρ. πανδ. 18, 6· νόμ. 11 § 1 πανδ. 20, 4· νόμ. 16 πανδ. 46, 3 συνδ. νόμ. 13 § 8 πανδ. 46, 4· νόμ. 69 § 1 de legat. I. νόμ. 11 § 1 πανδ. 8, 6 συνδ. νόμ. 12 § 2 πανδ. 10, 2· νόμ. 105 πανδ. 35, 1· νόμ. 3 § 3 κώδ. 6, 43· νόμ. 18 πανδ. 50, 17· νόμ. 14 § 3 πανδ. 36. 2)· ἀλλὰ πάντα τὰ χωρία ταῦτα *ἄλλου* κυρίως ζητήματος τὴν λύσιν σκοποῦσι, μόνον δ' ἐκ τῆς αἰτιολογίας αὐτῶν συνάγεταί τις ἀναδρομικὴ τῆς αἱρέσεως ἐνέργεια· ὥστε ὀρθότερον εἶναι νὰ σημειωθῶσι τὰ εἰδικὰ θέματα τὰ σχέσιν πρὸς τὸ προκείμενον ζήτημα ἔχοντα. Δηλαδή:

Α') ἐπὶ ἀναβλητικῶν αἱρέσεων, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω (σημ. 1, α' τοῦ § τούτου) ἐξηγηθεισῶν συνεπειῶν τῆς ἠρτημένης αἱρέσεως, ἐπέρχονται μετὰ τὴν πλήρωσιν αὐτῆς καὶ αὗται:

α') *ἐπὶ δικαιοπραξιῶν* (περὶ τοῦ καταρτισμοῦ αὐτῶν ὅρ. ἀνωτ. § 7 σημ. 1 ἐν τ.). Unger σ. 74· 1) τὰ περὶ τὸ ἀντικείμενον, ἐν μέρει δὲ

Αἱ ἀναγκαῖαι αἱρέσεις, ἀναβλητικαὶ μὲν οὖσαι, καθι-

καὶ τὸ ὑποκείμενον ἀπαιτούμενα *προσόντα τοῦ κύρους αὐτῶν* πρέπει νὰ ὑπάρχωσι καθ' ὃν χρόνον ἡ αἵρεσις πληροῦται. Ὅθεν εἶναι ἔγκυρος ἡ πρᾶξις εἰ καὶ τὸ ἐξ ἀντικειμένου προσὸν δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὴν συνομολόγησιν αὐτῆς. Τοῦτο κρατεῖ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν κληροδοτημάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ζωῇ πράξεων (νόμ. 3, 4 πανδ. 34, 7· νόμ. 41, § 2 πανδ. 30· νόμ. 98 πρ. πανδ. 45, 1· νόμ. 61 πανδ. 18, 1)· ἀφ' ἑτέρου δὲ εἶναι ἄκυρος ἡ πρᾶξις, ἂν τὸ προσὸν τοῦτο ἐλλείπῃ κατὰ τὴν πλήρωσιν τῆς αἱρέσεως· π. χ. τὸ πωληθὲν πρᾶγμα κατεστράφη ἠρτημένης τῆς αἱρέσεως (νόμ. 8 πρ. πανδ. 18, 6· νόμ. 10 § 5 πανδ. 23, 3· νόμ. 14 πρ. νόμ. 31 πρ. 46, 2). Τὸ περὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ *ἔχειν δίκαια* προσὸν ἀπαιτεῖται νὰ ὑπάρχῃ οὐ μόνον κατὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς συμβάσεως, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν πλήρωσιν τῆς αἱρέσεως (νόμ. 26 πανδ. 45, 3· νόμ. 14 § 1 πανδ. 46, 2· νόμ. 49 § 1· νόμ. 59 § 4 πανδ. 28, 5)· ἡ περὶ τὸ πράττειν ὅμως ἱκανότης ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχῃ κατὰ τὴν ἐπιχείρησιν τῆς δικαιοπραξίας· νόμ. 2 § 5 Π. (39, 5). Unger σ. 74 σημ. 67. Vanger. § 95 σ. 145· 2) ἀπαίτησις ἐνυπόθηκος ὑπὸ αἵρεσιν προηγεῖται τῶν μετ' αὐτὴν συνομολογηθεισῶν καθαρῶν ἐνυποθήκων ἀπαιτήσεων, καίτοι τῆς αἱρέσεως πληρουμένης μεταγενεστέρως (νόμ. 11 § 1 πανδ. 20, 4)· 3) ἀνατρέπεται ἡ ἐκποίησις ἢ ἐνεχύρασις τοῦ ὑπὸ αἵρεσιν ὀφειλομένου, ἐὰν πληρωθῇ ἡ αἵρεσις (νόμ. 3 § 3 κώδ. 6, 43· νόμ. 105 πανδ. 35, 1· νόμ. 69 § 1 de legat. I)· ὡσαύτως ἡ ἐπιβάρυνσις αὐτοῦ διὰ δουλείας (νόμ. 11 § 1 πανδ. 8. 6)· 4) οἱ καρποὶ τοῦ ὑπὸ αἵρεσιν ὀφειλομένου πράγματος, οἱ παραχθέντες ἠρτημένης τῆς αἱρέσεως, ἀνήκουσι τῷ ὀφειλέτῃ, ἐκτὸς ἂν προκύπτῃ τὸ ἐναντίον ἐκ τῆς συμβάσεως. Vanger. § 95 σ. 143. Unger § 82 σημ. 69. Wächter σ. 708· Ὁ Σαβιν. (σ. 152) διδάσκει τὸ ἀντίθετον· 5) οὐδεμίαν δύναμιν ἀναδρομικὴν ἔχει ἡ αἵρεσις, ἧς ἡ πλήρωσις ἐξήρτηται ἐκ τῆς θελήσεως ὅλως τοῦ ὀφειλέτου (νόμ. 9 § 1 πανδ. 20. 4. Vanger. σ. 145. Arndts § 71 σημ. 7)· πρβ. ὅμως Wächter Pand. Α' 393. Τοῦ αὐτοῦ Privatr. Β', 702 σημ. 19. Ὑπάρχουσιν ὅμως συγγραφεῖς ἐφαρμόζοντες καὶ ἐνταῦθα τὰ ἀνωτέρω (ἀρ. 1—4) εἰρημένα. Winds. § 89 σημ. 15.

β') *ἐπὶ ἐμπραγμάτων δικαίων*. Ἡ ἐπὶ μεταθέσει κυριότητος παράδοσις πράγματος ὑπὸ αἵρεσιν καθίστησι μὲν πληρωθείσης τῆς αἱρέσεως κύριον τὸν παραλαβόντα, ἀλλ' ἀποτοῦδε (ex nunc), οὐχὶ πρότερον (νόμ. 1 πρ. νόμ. 2 § 5 πανδ. 39, 5· νόμ. 9 § 1 πανδ. 23, 3· νόμ. 2, 26 πανδ. 39, 6). Ὅθεν ἠρτημένης τῆς αἱρέσεως ἰδιοκτήτης μένει ὁ παραδοὺς καὶ αὐτὸς ἔχει τὴν διεκδικητικὴν ἀγωγὴν (νόμ. 29 πανδ. 39, 5), δύναται δὲ καὶ δουλείας ἢ ὑποθήκην νὰ παραχωρήσῃ ἐπὶ τοῦ πρά-

στᾶσι μὴ αἱρέσιμον ἀπ' ἀρχῆς τὴν δικαιοπραξίαν, 6 διαλυτικαὶ δὲ ἀναιροῦσιν αὐτὴν παραχρῆμα· 7 τὸ ἀντίστροφον ὅμως συμβαίνει ἐν μέρει ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων καὶ ἀδοκίμων αἱρέσεων, διότι αὗται ὡς διαλυτικαὶ μὲν ἔχουσι τὴν πρώ-

---

γματος, ἀλλὰ βεβαίως τὰ δικαιώματα ταῦτα ἀνατρέπονται ἐξιούσης τῆς αἱρέσεως (ὅρ. ἀνωτ. α', 3). Ἀφ' ἑτέρου δὲ τοιαῦτα δικαιώματα παρὰ τοῦ λαβόντος τὸ πρᾶγμα παραχωρηθέντα λογίζονται προσωρινῶς ὡς ἀνίσχυρα (νόμ. 11 § 9 πανδ. 24, 1). Vanger. § 95 2. 146.

Τὸ αὐτὸ κρατεῖ καὶ ἐπὶ τῆς παραχωρήσεως ὑπὸ αἵρεσιν ἑτέρων ἐμπραγμάτων δικαίων, πλὴν τῆς ὑποθήκης· ἄνωτ, α', 2. Vanger αὐτ.

Β') ἐπὶ διαλυτικῶν αἱρέσεων ἐπανέρχονται τὰ πράγματα εἰς τὴν προτέραν των κατάστασιν (ἀνωτ. σημ. 2, β'). Ὅθεν ἂν ἡ δικαιοπραξία ἔμεινεν ἀνεκτέλεστος μέχρι τῆς πληρώσεως τῆς αἱρέσεως, δὲν ἐκτελεῖται πλέον· ἄλλως ἀποκαθίστανται τὰ γενόμενα (νόμ. 6 § 1 πανδ. 18, 1· νόμ. 4 πρ. πανδ. 18, 3· νόμ. 16 πανδ. 18, 2), οἱ δ' ἐν τῷ μέσῳ χρόνῳ ληφθέντες καρποὶ ἀποδίδονται ὡς καὶ οἱ τόκοι τοῦ τιμήματος (νόμ. 4 πρ. νόμ. 5 πανδ. 18, 3· νόμ. 4 § 4· νόμ. 16 πανδ. 18, 2)· ἐπίσης τὸ ἐπὶ τοιαύτῃ αἱρέσει παραδοθὲν πρᾶγμα διεκδικεῖται παρὰ παντὶ διακατόχῳ, τὰ δ' ἐπ' αὐτοῦ ἐπιβληθέντα ἠρτημένης τῆς αἱρέσεως ἐμπράγματα βάρη ἀνατρέπονται (νόμ. 41 πρ. πανδ. 6, 1· νόμ. 8 πανδ. 18, 3· νόμ. 29 πανδ. 39, 6· νόμ. 4 κώδ. 4, 54· νόμ. 4 § 3 πανδ. 18. 2· νόμ. 3 πανδ. 20, 6· ἄρθρ. 5, 6. Νόμ. Υ.). Αὕτη εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα διδασκαλία, ἥτις ὅμως κλίνει νὰ παραδεχθῇ ὅτι ἡ ἐκ τῆς πληρώσεως τῆς αἱρέσεως μεταβολὴ χρονολογεῖται οὐχὶ ex tunc, ἀλλ' ex nunc. Πρβ. Vanger. § 96. Winds. § 91 σημ. 3. Unger § 82 σημ. 76. Arndts § 71 σημ. 6.

6) Ὅπερ ἐστὶν ἀναγκαία αἵρεσις, προστεθειμένη ἐν δικαιοπραξίᾳ, εἴτε μεταξὺ ζώντων εἴτε τελευταίας θελήσεως, λογίζεται μὴ ὑπάρχουσα· ἐπομένως ἡ τοιαύτη δικαιοπραξία ἔχει δύναμιν καθαρᾶς δικαιοπραξίας καὶ δύναται (ἂν μὴ φέρῃ ἡ αἵρεσις καὶ χαρακτηριστικὰ προθεσμίας) νὰ αἰτηθῇ ἀμέσως ἡ ἐκτέλεσις αὐτῆς (νόμ. 50 § 1 πανδ. 28, 5· νόμ. 79 πρ. πανδ. 35, 1· νόμ. 9 § 1 πανδ. 46, 2· νόμ. 8 πανδ. 45, 1), τὸ δὲ πρὸς ἐκτέλεσιν δοθὲν δὲν ἀναλαμβάνεται (νόμ. 17, 18 πανδ. 12, 6)·

7) Ὅταν δηλαδὴ λέγῃ τις «δωροῦμαί σοι δραχ. 1000, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον ἂν ὁ ἥλιος ἀνατείλῃ αὔριον ἕωθεν, ἡ δωρεὰ νὰ θεωρῆται ὡς μὴ γενομένη» πράττει τι βεβαίως οὐχὶ σπουδαῖον, ὅπερ ἐπομένως θεωρεῖ ὡς οὐδὲν ἔχον ἔννομον ἀποτέλεσμα (Unger σ. 80 σημ. 81). Ἐπὶ ἐγκατα-

την ἐνέργειαν, [8] ὡς ἀναβλητικαὶ δὲ τὴν δευτέραν· ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῶν ἐν ζωῇ δικαιοπραξιῶν. [9]

2) προθεσμία.

§ 39. Αἱ προστιθέμεναι εἰς τὰς δικαιοπραξίας προθεσμίαι ὁρίζουσιν εἴτε τὴν ἀρχὴν εἴτε τὸ πέρας τῆς ἐνεργείας τοῦ δικαίου· [1] τὸ δίκαιον λοιπὸν ὑπάρχει ἐνταῦθα κεκτη-

---

στάσεως ὅμως κληρονόμου ἡ τοιαύτη αἵρεσις λογίζεται ὡς μὴ γεγραμμένη· ἀνωτ. § 36 σημ. 18.

8) Αἱ ἀδύνατοι αἱρέσεις, εἴτε φυσικῶς εἴτε νομικῶς, εἰσὶ τοιαῦται, ἐὰν τεθῶσι *διαλυτικῶς*, καθιστῶσι τὴν πρᾶξιν μὴ αἱρέσιμον, ὅπερ ἐστὶ λογίζονται ὡς μὴ γεγραμμέναι. Ὅταν τις π. χ. πωλῇ τὸν ἀγρόν του ὑπὸ τὴν διαλυτικὴν αἵρεσιν ὅτι ἔσται ἀναγόραστος, ἂν ὁ ἀγοραστὴς καταπίῃ τὴν θάλασσαν, ἐπειδὴ ἡ αἵρεσις αὕτη οὐδέποτε θέλει πληρωθῇ ἕπεται ὅτι καὶ ἡ πώλησις οὐδέποτε θέλει διαλυθῇ· ἄρα ἡ τοιαύτη πώλησις ἰσοδυναμεῖ τῇ καθαρᾷ πωλήσει (Vanger. § 93 σ. 135. Unger σ. 82 σημ. 94). Τὸ αὐτὸ κρατεῖ καὶ ἐπὶ τῶν ἀδοκίμων διαλυτικῶν αἱρέσεων. Ἐὰν ὅμως ἡ τοιαύτη αἵρεσις καλύπτῃ ἀδόκιμον *ἀναβλητικήν*, ὥστε εἶναι ἁπλοῦς μετασχηματισμὸς ταύτης (π. χ. ὑπόσχεταί τις τῷ Πέτρῳ 100 ὑπὸ τὸν διαλυτικὸν ὅρον ἡ ὑπόσχεσις νὰ μὴ ἰσχύῃ ἂν ὁ Πέτρος δὲν πράξῃ ἀνήθικόν τινα πρᾶξιν) ἐπάγεται τῆς ὅλης πράξεως ἀκυρότητα. Σαβιν. Γ', 193. Vanger. § 93 σ. 137 ἑν. τ.

9) Αἱ ἀναβλητικαὶ ἀδύνατοι ἢ ἀδόκιμοι αἱρέσεις ἐπὶ μὲν τῶν μεταξὺ ζώντων πράξεων, μηδὲ τῶν μονομερῶν ἐξαιρουμένων (ἐκ τοῦ νόμ. 13 § 1 πανδ. 50, 12· νόμ. 2 § 44 πανδ. 38, 11 δὲν ὑποστηρίζεται ἡ ἐξαίρεσις. Vanger. § 93 σ. 135), ἐπάγονται ἀκυρότητα τῆς πράξεως (νόμ. 1 § 11· νόμ. 31 πανδ. 44, 7· νόμ. 7 πανδ. 45, 1 § 11 εἰσηγ. 3, 19), ἐπὶ δὲ τῶν τελευταίων θελήσεων λογίζονται ὡς μὴ γεγραμμέναι (§ 10 εἰσηγ. § 14). Εἶναι δὲ ἀδιάφορον ἂν ἡ ἀδύνατος αἵρεσις ἦναι καταφατικὴ ἢ ἀρνητικὴ (π. χ. ἂν ὁ Πέτρος δὲν ἀποθάνῃ)· τὸ ἀποτέλεσμα ἀμφοτέρων εἶναι τὸ αὐτό· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ συγχέηται ἡ ἀρνητικὴ ἀδύνατος αἵρεσις μετὰ τῆς τὸ ἀντίθετον ἀδυνάτου αἱρέσεως περιεχούσης (π. χ. ἂν δὲν καταπίῃς τὴν θάλασσαν), ἥτις ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀναγκαίων αἱρέσεων. Vanger. σ. 135. Unger σ. 79 σημ. 79, σ. 82 σημ. 93.

1) Καὶ διὰ τῆς προθεσμίας, ὡς καὶ διὰ τῆς αἱρέσεως, περιορίζεται ἡ

μένον εὐθὺς κατὰ τὴν κατάρτισιν τῆς δικαιοπραξίας· μόνον δὲ ἡ ἔναρξις ἢ ἡ διάρκεια αὐτοῦ ὁρίζεται διὰ τῆς προθεσμίας.[2] Αἱ προθεσμίαι ἐπιτετραμμέναι γενικῶς[3] οὔ-

---

θέλησις καὶ ἕνεκα τούτου τὸ τοιουτοτρόπως παραγόμενον δίκαιον ἔχει στενότερα ὅρια. Ἡ διαφορὰ δὲ ὑπάρχει ὅτι ἐπὶ μὲν τῆς αἱρέσεως ὁ περιορισμὸς περιέχει ἀμφιβολίαν περὶ τὴν γένεσιν ἢ τὴν κατάργησιν τοῦ δικαίου, ἑπομένως ἀμφιβολίαν καὶ περὶ τοῦ πότε θὰ παραχθῇ ἢ πότε θὰ παύσῃ τὸ δίκαιον· ἐπὶ δὲ τῆς προθεσμίας οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι θέλει παραχθῇ ἢ θέλει παύσει τὸ δίκαιον, ἀλλ' ὁ περιορισμὸς ὁρᾷ τοῦτο μόνον, ὅτι τὸ δίκαιον δὲν ἄρχεται ἅμα τῇ καταρτίσει τῆς δικαιοπραξίας ἀλλὰ βραδύτερον, ἢ ὅτι παύει διὰ τῆς παρελεύσεως χρόνου τινός. Ἐν ἄλλαις λέξεσι, διὰ τῆς προθεσμίας ὁρίζεται *ἄλλος χρόνος*, ἐνίοτε καὶ ὁ *τρόπος* ἀρχῆς ἢ παύσεως τοῦ δικαίου.

2) Π. χ. ἐὰν ἐπὶ μισθώσεως οἰκίας συμφωνηθῇ ἵνα αὕτη ἀρχίσῃ μεθ' ὡρισμένον χρόνον ἀπὸ τῆς συμβάσεως, τὸ ἐκ τῆς συμβάσεως δικαίωμα παρήχθη ἅμα τῇ καταρτίσῃ αὐτῆς, μόνον δὲ ἡ ἔναρξις τῆς ἀσκήσεως αὐτοῦ ἀναβάλλεται ἕνεκα τῆς προθεσμίας. Αὕτη εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα γνώμη. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ οἱ διδάσκοντες ὅτι διὰ τῆς προθεσμίας ἀναβάλλεται οὐ μόνον ἡ *ἄσκησις*, ἀλλὰ καὶ ἡ *παραγωγὴ* τοῦ δικαίου (Winds. § 96 σημ. 5. Unger § 83 σημ. 6, 7. Brinz σ. 1517). Ἀκριβέστερον μὲν εἶναι τοῦτο, ἀλλ' ἄνευ πρακτικῆς σπουδαιότητος. Πρβ. νόμ. 44 § 1 πανδ. (44, 7)· νόμ. 9 πρ. πανδ. (12, 1)· νόμ. 12 πανδ. (46, 4)· νόμ. 14 πρ. πανδ. (20, 1)· νόμ. 213 πρ. (50, 16)· νόμ. 10, 16—18· νόμ. 56 πανδ. (12, 6)· νόμ. 46 πρ. πανδ. (45, 1).

3) Ὑπάρχουσι δικαιοπραξίαι μὴ ἐπιδεκτικαὶ οὐδόλως προθεσμίας. Κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον, οἱ λεγόμενοι actus legitimi (ἀνωτ. § 36 σημ. 16) ἀνεπίδεκτοί εἰσιν αἱρέσεως ἢ προθεσμίας (non recipiunt diem vel conditionem· νόμ. 77 πανδ. 50, 17· νόμ. 51 § 2 πανδ. 29, 2)· προσέτι ἡ ἐγκατάστασις κληρονόμου καὶ ὁ γάμος.

Ἐν τοῖς οἰκείοις κεφαλαίοις ἐξηγηθήσεται τίνες ἔννομοι σχέσεις δὲν δέχονται ἐναρκτικὰς προθεσμίας καὶ τίνες καταληκτικάς. Ἐνταῦθα σημειοῦται μόνον ὅτι ἡ παραβίασις τῆς ἀπαγορεύσεως ποῦ μὲν ἐπάγεται ἀκυρότητα τῆς ὅλης δικαιοπραξίας, ποῦ δὲ ἡ προθεσμία λογίζεται ὡς μὴ ὑπάρχουσα· πρβ. νόμ. 77 πανδ. (50, 17)· νόμ. 5 πανδ. (46, 4)· in diem acceptilatio facta nullius est momenti· ἀλλ' ἡ ἄκυρος acceptilatio συμβάλλεται πρὸς σύμφωνον (ἤγουν παράγει poctum de non petendo), ἐὰν μὴ ἐναντιῶται τῇ γνώμῃ τοῦ ποιήσαντος (νόμ 8 βασ. 26, 6). Προσέτι ἡ προσθήκη διαλυτικῆς προθεσμίας ἐπὶ υἱοθεσίας καὶ γά-

σαι ἐπὶ πάσης δικαιοπραξίας, εἰσὶ δύο εἰδῶν, διότι ὁρίζουσιν ἢ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐνεργείας τοῦ δικαίου ἢ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ, [4] καὶ αἱ μὲν πρῶται ἀναλογοῦσι πρὸς τὰς ἀναβλητικὰς αἱρέσεις, αἱ δὲ δεύτεραι πρὸς τὰς διαλυτικάς. [5]

Ὁσάκις τὸ σημεῖον τῆς ἀρχῆς ἢ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας εἶναι ἄδηλον, ἡ προθεσμία καλεῖται dies incertus, ἡ δὲ ἀοριστία αὕτη δύναται νὰ ὁρᾷ εἴτε τὸ **πότε**, εἴτε τὸ **ἐάν**, εἴτε καὶ **ἀμφότερα**. [6] Ἡ προθεσμία ἡ ἀόριστον ἔχουσα τό τε πότε καὶ τὸ ἐὰν περιέχῃ πάντοτε αἵρεσιν (ἑπομένως ἐφαρμόζονται εἰς αὐτὴν καὶ οἱ τῶν αἱρέσεων

μου λογίζεται ὡς μὴ ὑπάρχουσα (νόμ. 34 πανδ. 1, 7), ὡσαύτως πᾶσα προθεσμία ἐπὶ ἐγκαταστάσεως κληρονόμου· νόμ. 34 πανδ. (28, 5)· πρβ. καὶ νόμ. 4 § 4· νόμ. 5, 12 πανδ. (43, 26)· νόμ. 26 κώδ. (6, 37). Σαβιν. σ. 219. Unger σ. 99 σημ. 38.

4) Τὸ πρῶτον εἶδος τῆς προθεσμίας παρίσταται ἐν ταῖς πηγαῖς διὰ τῶν λέξεων in diem εἴτε ex die (§ 2 εἰσ. 3. 15· νόμ. 56 πανδ. 12, 6), τὸ δεύτερον, ad diem (νόμ. 34 πανδ. 28, 5. Σαβιν. Γ', 205)· ὑπὸ τῶν νεωτέρων καλεῖται τὸ μὲν terminus a quo, ex quo, τὸ δὲ terminus ad quem.

5) Καὶ αἱ προθεσμίαι δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν αἱ μὲν ἀναβλητικαὶ ἢ ἐναρκτικαί, αἱ δὲ διαλυτικαὶ ἢ καταληκτικαί. Τῆς ἀναβλητικῆς προθεσμίας ἡ συνέπεια, εἴτε εἰς τὴν διακώλυσιν τῆς *παραγωγῆς* τοῦ δικαίου εἴτε εἰς τὴν διακώλυσιν τῆς ἀσκήσεως αὐτοῦ συνίσταται, κεῖται ὑπὲρ τοῦ ὀφειλέτου (νόμ. 4 § 1· νόμ. 38 § 16· νόμ. 137 § 2 πανδ. 45, 1· νόμ. 70 πανδ. 46, 3· νόμ, 17 πανδ. 50, 17). Ἀναβλητικὴ εἶναι ἡ προθεσμία π. χ. Kalendis martiis dare spondes? τὴν α' ἰανουαρίου 1874 ὑπόσχομαι δοῦναί σοι 100· διαλυτικὴ δὲ αὕτη· usque ad Kalendas dare spondes? ὑπόσχομαι διδόναι σοι ἐπὶ πενταετίαν 100· νόμ. 44 § 1 πανδ. (44, 7), § 2 εἰσ. (3, 15).

6) Τὸ πρῶτον εἶδος τῶν ἀορίστων προθεσμιῶν λέγεται dies incertus quando, τὸ δεύτερον dies incertus an. Ἀόριστος κατὰ τὸ *πότε* προθεσμία εἶναι «ὅταν ἀποθάνῃ ὁ Πέτρος»· ἀόριστος κατὰ τὸ ἐὰν «ὅταν ὁ Πέτρος ἐνηλικιωθῇ» καὶ ἀόριστος κατ' ἀμφότερα «ὅταν ὁ Πέτρος νυμφευθῇ».

κανόνες), [7] ἡ ἀόριστον ἔχουσα μόνον τὸ πότε ἰσχύει ἐν ἀμφιβολίᾳ ὡς καθαρὰ προθεσμία, καὶ ἡ ἀόριστον ἔχουσα μόνον τὸ ἐάν, ὡς αἵρεσις. [8]

Ἡ δύναμις τῆς προθεσμίας αὕτη ἐστίν:

α') ἡ ἀναβλητικὴ προθεσμία, ἡ μὴ περιέχουσα καὶ αἵρεσιν, ἐμποδίζει μόνον τὴν ἄσκησιν τοῦ δικαίου· ἐπομένως αἱ ἐξ αὐτοῦ ὠφέλειαι δὲν ἄρχονται πρὸ τῆς ἀφίξεως

---

7) Ἐνταῦθα δηλαδὴ ἀκριβέστερον εἶναι νὰ λέγηται οὐχὶ ὅτι ὑπάρχει αἵρεσις, ἀλλ' ὅτι συνυπάρχουσιν ἐν τῇ δικαιοπραξίᾳ αἵρεσις καὶ προθεσμία· νόμ. 21 πρ. νόμ. 22 πρ. πανδ. (36, 2)· si Titio, quum annorum 14 esset factus, legatum fueri et is ante quartum decimum annum decessetit, verum ad heredem ejus legatum non transire; quoniam non solum diem sed et conditionem hoc legatum in se continet (νόμ. 56 πανδ. 12, 6· νόμ. 49 § 2, 3 πανδ. 30. Winds. § 96 σημ. 5. Unger σ. 92 σημ. 10. Arndts § 73 σημ. 4 τῆς 5 ἐκδ.). Ἕνεκα τῆς διπλῆς φύσεως τῆς τοιαύτης προθεσμίας ἐφαρμόζονται φυσικῷ τῷ λόγῳ οὐ μόνον αἱ περὶ τῶν ἁπλῶν προθεσμιῶν διατάξεις, ἀλλὰ καὶ αἱ περὶ αἱρέσεων. Ἐκεῖνος δηλαδὴ ᾧ κληροδοτεῖταί τι ὑπὸ τὴν προθεσμίαν «ὅταν γείνῃ 14 ἐτῶν» ἀποκτᾷ αὐτὸ ἐὰν ζήσῃ μεχρισοῦ φθάσῃ τὴν ἡλικίαν τῶν 14 ἐτῶν. Τοιαῦταί εἰσιν αἱ ὑπὸ διαφόρων νόμων γενόμεναι προικίσεις εἰς θυγατέρας ἀγωνιστῶν (διάτ. τῆς 25 μαρτ. 1843· νόμ. νξϛ' τῆς 6 μαΐου 1858). Τὸ διάταγμα φέρει· «διατάττομεν νὰ προικισθῶσι μὲ καλλιεργήσιμον γῆν . . . . μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ γάμου παραχωρηθησομένην»· ὁ δὲ νόμος «αἱ προικίσεις θέλουν πραγματοποιηθῇ ἀμέσως μετὰ τὸν γάμον»· ὥστε εἰς τὰς προικίσεις ταύτας ἐνυπάρχει ὁ ὅρος «*ὅταν* τελεσθῇ καὶ *ἐὰν* τελεσθῇ ὁ γάμος».

8) Κοινῶς διδάσκεται ὅτι ἀβεβαίου ὄντος μόνον τοῦ *πότε*, ὑπάρχει πάντοτε καθαρὰ προθεσμία, ἀβεβαίου δὲ ὄντος μόνον τοῦ *ἐάν*, πάντοτε αἵρεσις· ἀλλ' ἀσφαλέστερον εἶναι νὰ παραδεχθῇ τις τὰ ἐν τῷ κειμένῳ (Unger σ. 93 σημ. 13). Πρβ. νόμ. 4 § 1 (36, 2)· νόμ. 79 πρ. § 1· νόμ. 1 § 2 πανδ. (35, 1). Κυρίως προθεσμίαι, δύναμιν καὶ ἀποτελέσματα ἔχουσαι προθεσμιῶν καὶ ὑπαγόμεναι εἰς τὰς περὶ αὐτῶν νομικὰς διατάξεις, εἰσὶ μόναι αἱ μὴ ἐνέχουσαι αἵρεσιν, ἤγουν παρ' αἷς ὑπάρχει βεβαιότης κατ' ἀμφότερα τό τε *ἂν* καὶ τὸ *πότε* ἢ τοὐλάχιστον κατὰ τὸ *ἂν* (Σαβιν. σ. 208—210. Arndts § 73 σημ. 5). Ἡ ἄδηλον ἔχουσα τὸ *ἂν* προθεσμία δύναται κατὰ τὰς περιστάσεις νὰ ἐξηγηθῇ ὡς ἀληθὴς προθεσμία· π. χ. ὁ διαθέτης κληροδοτεῖ τῷ Πέτρῳ 100, προσ-

τοῦ τεταγμένου χρόνου· dies cedit sed non venit. [9]

β') ἡ διαλυτικὴ προθεσμία καταπαύει, ἅμα ἐλθοῦσα, τό τε δίκαιον καὶ τ' ἀποτελέσματα αὐτοῦ· εἶναι δὲ ἀδιάφορον ἂν ἐν τῇ προθεσμίᾳ ὑπῆρχέ τις ἀοριστία περὶ τὸ ἐὰν ἢ πότε, εἴτε καὶ περὶ ἀμφότερα. [10] Ἡ τοιαύτη λοιπὸν

θέτει δὲ ὅτι θέλουσι *καταβληθῇ* αὐτῷ ὅταν ἐνηλικιωθῇ· νόμ. 46 πανδ. (36, 1)· νόμ. 5 κώδ. (6, 53). Σαβιν. σ. 209. Winds. § 96a σημ. 6. Unger σ. 94, 15.

9) Ἐπὶ ἀναβλητικῆς προθεσμίας ὑπάρχει *βεβαιότης* ὅτι τὸ διὰ τῆς δικαιοπραξίας συσταινόμενον δίκαιον *ὑπάρχει*· τὸ ἐκκρεμὲς δὲ καὶ προσδοκώμενον ἔτι ἐνταῦθα εἶναι μόνον ἡ ἐνεργητικότης αὐτοῦ. Τὸ δικαίωμα δηλαδὴ πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας εἶναι *ἀργόν*, *ἀφανές*. Ὅθεν παραδιδομένου πράγματος ὑπὸ προθεσμίαν κύριος αὐτοῦ μέχρι τῆς ἀφίξεως αὐτῆς μένει ὁ παραδούς, ὁ δὲ παραλαβὼν ἀποκτᾷ τὴν βεβαιότητα ὅτι γενήσεται κύριος (νόμ. 5 § 1 πανδ. 36, 2· νόμ. 9 § 2 πανδ. 7, 9)· ἑπομένως δὲν δύναται ὁ προσωρινὸς κύριος νὰ ἐπηρεάσῃ τὸ δίκαιον αὐτοῦ (νόμ. 3 § 2, 3 κώδ. 6, 13). Ὁμοίως ἡ ὑπὸ προθεσμίαν χορηγουμένη ἐπικαρπία ἢ ὑποθήκη ἀναδείκνυται ἐνεργὸς ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τῆς προθεσμίας (νόμ. 4 πανδ. 7, 1· νόμ. 2 πανδ. 36, 2). Unger σ. 91 σημ. 7.

Ἀναβλητικαὶ προθεσμίαι, οὐδεμίαν ἀοριστίαν ἔχουσαι ἢ ἀόριστοι μόνον κατὰ τὸ *ἐάν*, εἰσὶ δεκταὶ ἐπὶ κληροδοσιῶν καὶ συμβάσεων· οὐχὶ ἐπὶ κληρονομιῶν αἱ πρῶται, αἱ δὲ δεύτεραι ἐπὶ κληροδοσιῶν καὶ κληρονομιῶν λαμβάνουσι τὴν σημασίαν αἱρέσεως· νόμ. 9 κώδ. (6, 24)· extraneum etiam quum moreretur heredem scribi placuit. Σαβιν. σ. 213, 214.

10) Δηλαδὴ ἡ κατὰ τὸ *ἐὰν* ἀόριστος διαλυτικὴ προθεσμία (dies incertus an) δὲν περιέχει διαλυτικὴν αἵρεσιν, ὡς αἱ τοιαῦται ἀναβλητικαὶ προθεσμίαι περιέχουσιν ἀναβλητικὴν αἵρεσιν· διότι καὶ ἐπὶ τῆς περὶ τὸ ἐὰν ἀορίστου διαλυτικῆς προθεσμίας ἡ θέλησις τῶν μερῶν δὲν εἶναι νὰ ἐξαρτήσωσιν ἐκ τοῦ ἀβεβαίου περιστατικοῦ τὴν *ὕπαρξιν* τῆς ἐννόμου σχέσεως, ἀλλὰ τὴν *διάρκειαν* αὐτῆς· ὅθεν ἂν τὸ περιστατικὸν ἐκεῖνο συμβῇ, τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ἐντεῦθεν δὲν εἶναι ὅτι ἡ ἔννομος σχέσις οὐδέποτε ἔλαβεν ὕπαρξιν, ἀλλ' ὅτι ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ πλέον· resolutio ex nunc (Unger σ. 95 σημ. 16). Πλὴν πρέπει νὰ ἐξετάζηται ἐπὶ πάσης εἰδικῆς περιπτώσεως τοῦτο· πότερον, τὸ ἀβέβαιον περιστατικὸν ἐτέθη ὡς ὅρος τῆς *καταπαύσεως* ἢ τῆς *διαρκείας* τοῦ ὑπὸ διαλυτικὴν προθεσμίαν συσταινομένου δικαίου; τουτέστιν ἐξηρτήθη ἐξ αὐ-

προθεσμία καταπαύει αὐτοδικαίως τὰς ἐνοχάς, [11] ὡς καὶ τὰ ἐμπράγματα δίκαια, [12] ἐκτὸς τῆς ἰδιοκτησίας. [13]

γ') αἱ ἀδύνατοι προθεσμίαι, ἀναβλητικῶς τεθειμέναι, καθιστῶσιν ἄκυρον τὴν πρᾶξιν, διαλυτικῶς δὲ οὐδὲν ἐπηρεάζουσιν. [14]

τοῦ τὸ *ἐὰν* ἢ *πότε* θὰ καταπαύσῃ τὸ δίκαιον; Εἰ μὲν ὑπάρχει τὸ πρῶτον, καταπαύει τὸ δίκαιον τοῦ ὅρου ἡ ἀληθὴς πλήρωσις καὶ οὐχὶ ἡ οἱαδήποτε ματαίωσις αὐτοῦ (π. χ. ὁ Α χορηγεῖ τῷ Β ἐτήσιον εἰσόδημα 1000, πληρωτέον *αὐτῷ ἐφ' ὅσον χρόνον μένει ἄνευ δημοσίας θέσεως*· ἐνταῦθα τὰ 1000 πρέπει νὰ πληρόνωνται μεχρισοῦ *πράγματι* λάβῃ θέσιν δημοσίαν ὁ Β· ὥστε καὶ ἂν τυχὸν καταστῇ ἀνίκανος νὰ λάβῃ δημοσίαν θέσιν, διότι τυχὸν ἐτυφλώθη, οὐχ ἧττον τὸ ἐτήσιον χορήγημα ὀφείλεται αὐτῷ)· εἰ δὲ ἡ προθεσμία ἐτέθη εἰς προσδιορισμὸν τοῦ *πότε* θὰ καταπαύσει τὸ δίκαιον, οἱαδήποτε ματαίωσις τοῦ περιστατικοῦ λογίζεται ὡς λῆξις τῆς προθεσμίας, ἐπομένως φέρει πέρας εἰς τὸ δίκαιον π. χ. ὁ Α ἐκμισθόνει τὸ ὑποστατικόν του τῷ Β μεχρισοῦ ἐπανέλθῃ ἐξ Εὐρώπης ὁ τὴν ἀγρονομίαν σπουδάζων υἱός του. Οὗτος ἀποθνήσκει ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ· ἡ μίσθωσις παύει· πρβ. καὶ νόμ. 4· νόμ. 20 § 2· νόμ. 21 πανδ. (19, 2)· νόμ. 12 πρ. κώδ. (3, 33)· Unger σ. 96 σημ. 19, 20. Wächter σ. 731 ἀρ. 4.

11) Κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ἐπὶ ἐπερωτήσεων ἡ ἐνοχὴ δὲν καταργεῖται αὐτοδικαίως, ἀλλ' ἀποκρούεται δι' ἐνστάσεως (exc. doli vel pacti conventi)· § 3 εἰσ. (3, 15)· νόμ. 56 § 4 πανδ. (45, 1)· νόμ. 44 § 1 πανδ. (44, 7). Σαβιν. Γ', 220.

12) Αὐτοδικαίως καταπαύουσι τὸ ἐνέχυρον (νόμ. 6 πρ. πανδ. 20, 6)· αἱ προσωπικαὶ δουλεῖαι (νόμ. 6 πανδ. 33, 2· νόμ. 16 § 2 πανδ. 10, 2· νόμ. 12 πρ. κώδ. 3, 33) καὶ ἡ ἐμφύτευσις (νόμ. 3 πανδ. 6, 3)· αἱ πραγματικαὶ δουλεῖαι καταπαύουσι δι' ἐνστάσεως (νόμ. 4 πρ. πανδ. 8, 1· νόμ. 56 § 4 πανδ. 45, 1). Sintenis § 39 σημ. 8, § 64 σημ. 16.

13) Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην ἡ ὑπὸ διαλυτικὴν προθεσμίαν παραχωρηθεῖσα κυριότης δὲν παύει αὐτοδικαίως μετὰ τὴν λῆξιν τῆς προθεσμίας, ἀλλ' ὑποχρεοῦται ὁ προσωρινὸς κύριος εἰς ἀπόδοσιν τοῦ πράγματος· ὥστε τοῦτο ἐπανέρχεται εἰς τὸν πρώην κύριον μετὰ τῶν ἐν τῷ μεταξὺ ἐπιβεβλημένων αὐτῷ βαρῶν. Ἡ γνώμη αὕτη δὲν φαίνεταί μοι ἡ ὀρθοτέρα. Πρβ. Vanger § 301 σελ. 558. Unger § 83 σημ. 27. Winds. § 165 σημ. 8.

14) Σαβιν. 215, 226. Unger σ. 97 σημ. 30. Ἡ ἀδυναμία δύναται

δ') ὁ προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου τῆς ἀρχῆς ἢ τοῦ τέλους τῆς προθεσμίας δύναται ν' ἀνατεθῇ καὶ τῷ ὀφειλέτῃ αὐτῷ· τότε δὲ ἂν οὗτος ἀφήσῃ ἀπροσδιόριστον μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ τὸν χρόνον τοῦτον, δὲν δύναται νὰ ἐναχθῇ ζῶν, ἀλλ' οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ. 15 Τοῦτο ὅμως δὲν ἐφαρμόζεται ὁσάκις ἡ θέλησις τοῦ ὀφειλέτου πρέπει νὰ ῥυθμισθῇ καθ' ὡρισμένα περιστατικά. 16

3) Τρόπος.

§ 40. Ἐπὶ χαριστικῶν 1 πράξεων (τελευταίων θελή-

νὰ προέρχηται ἐκ τῆς ἰδιότητος εἴτε τῆς πράξεως (π. χ. quum morieris, Alexandriam venire spondes? νόμ. 46 § 1 πανδ. 45, 1) εἴτε τοῦ δικαίου (νόμ. 51 πανδ. 7, 1. Titio, quum morietur ususfructus inutiliter legari intelligitur· νόμ. 5, 33, 2).

15) Δηλαδὴ ἐὰν ἀφεθῇ τῷ ὀφειλέτῃ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ *χρόνου* τῆς καταβολῆς τοῦ χρέους του (π. χ. ὁ κληρονόμος ὑποχρεοῦται νὰ καταβάλῃ τὸ κληροδότημα *ὅταν θελήσῃ*), ἢ τῷ δικαιούχῳ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ τέλους (πότε θὰ τελειώσῃ) τοῦ δικαίου του, ἐγείρεται ἡ ἀπορία, τίνα ἔννοιαν ἔχει ἡ διάταξις αὕτη; ἀφίεται ἆρά γε εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν ὁ προσδιορισμὸς τοῦ *χρόνου* μόνον (πότε θὰ ἀρχίσῃ ἢ πότε θὰ λήξῃ ἡ προθεσμία) ἢ καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῆς *ὑποχρεώσεως* αὐτῆς (*ἂν* θὰ παραχθῇ ἡ ὑποχρέωσις ἢ *ἂν* θὰ λήξῃ τὸ δικαίωμα;) Ὀρθότερον εἶναι νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι ἡ διάταξις αὕτη δύναμιν προθεσμίας ἔχει οὐχὶ αἱρέσεως (νόμ. 11 § 6· νόμ. 41 § 13 πανδ. 32· νόμ. 4 πανδ. 19, 2), ὅτι ἐπομένως ἡ *προθεσμία* ἄρχεται ἢ λήγει διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ὀφειλέτου ἢ τοῦ δικαιούχου· ὁ νόμ. 46 § 2 πανδ. (45, 1) ἐξηγητέος ἐκ τῆς παρὰ Ῥωμαίοις τηρουμένης ἀκριβείας περὶ τὴν ἑρμηνείαν τῶν κανόνων τοῦ αὐστηροῦ δικαίου. Πούχτα Vorles. § 241. Wächter § 97 σημ. 14. Unger § 83 σημ. 34.

16) Οἷον ἂν ὁ ὀφειλέτης ὑποσχεθῇ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ χρέος του *ἅμα δυνηθῇ* ἢ *ἅμα εὐκολυνθῇ*. Ἡ πρώτη ῥῆσις ἐμφαίνει, ἅμα ἐξοφλήσῃ τὰ χρέη του· ἡ δευτέρα, ἅμα τὰ οἰκονομικά του ἀφήσωσι περίσσευμα μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ἁρμοζούσης εἰς τὴν τάξιν του δαπάνης. Νόμ. 125 πανδ. (50, 16). Unger σημ. 35.

1) Πάσης δικαιοπραξίας τὸ περιεχόμενον δύναται πολυειδῶς νὰ τρο-

σεων καὶ δωρεῶν) ἐπιβάλλετ' ἐνίοτε τῷ λαμβάνοντι τὴν χάριν ὡς σκοπὸς ὑποχρέωσίς τις παρὰ τοῦ χαριστοῦ· 2 ἡ ὑποχρέωσις δὲ αὕτη, ὑπὲρ τοῦ χαριστοῦ ἢ τρίτου κυρίως

ποποιηθῇ ὑπὸ τῶν μερῶν, ἀρκεῖ οἱ οὐσιώδεις χαρακτῆρες τῆς δικαιοπραξίας νὰ μὴ ἐπηρεάζωνται. Ὁ ἀγοραστὴς π. χ. ὑποχρεοῦται νὰ μὴ πωλήσῃ τὸ πρᾶγμα εἰς ἄλλον ἢ τὸν πωλητὴν (νόμ. 21 § 5 πανδ. 19, 1), ἢ ν' ἀφήσῃ τοῦτον νὰ μεταχειρίζηται αὐτὸ ἐπί τινα χρόνον δωρεὰν ἢ ἐπὶ μισθώματι (νόμ. 21 § 4, 6 αὐτ.). Τοιαῦται συμφωνίαι καὶ τροποποιήσεις καλοῦνται ἐνίοτε modus, οἷον νόμ. 4 § 1, 2 Π. (8, 1), εἰσὶ μέρη συμφυῆ τῆς δικαιοπραξίας καὶ δὲν χρήζουσιν εἰδικῆς ἐξετάσεως καὶ προσδιορισμοῦ, οὐδὲ ἰδίας ἀγωγῆς πρὸς ἐκτέλεσιν (Σαβιν. Γ', 227. Unger § 84 σημ. 2). Ἰδίας δ' ἐξετάσεως καὶ προσδιορισμοῦ δεῖται ὁ *τρόπος* (modus), ἤτοι ὁ ἐπὶ χαριστικῶν πράξεων πρόσθετος ἐκεῖνος ὅρος, δι' οὗ λαμβάνων τὴν χάριν ὑποχρεοῦται νὰ δαπανήσῃ (καθόλου ἢ ἐν μέρει) τὸ ληφθὲν εἰς ὡρισμένον σκοπὸν ἢ δι' ἄλλου τινὸς βάρους ἐπιβαρύνεται (ἄλλη χρῆσις τῆς λέξεως τρόπος γίνεται ἐν μεγ. Συνόψει Ε', κδ', 5). Εἶναι λοιπὸν καὶ ὁ τρόπος περιοριστικὸς τῆς παραγούσης τὸ ἔνδικον ἀποτέλεσμα θελήσεως, καθότι μετριάζεται τοῦτο διὰ τοῦ ἐπιβαλλομένου βάρους. Ὁ τρόπος διαφέρει τῆς ἀναβλητικῆς αἱρέσεως ὡς καὶ τῆς ἁπλῆς συμβουλῆς· διότι ἡ μὲν συμβουλὴ δὲν εἶναι ὑποχρεωτική, ἡ δὲ αἵρεσις καθίστησιν ἀμφίβολον τὴν γένεσιν τοῦ δικαίου· ὑπαρχούσης ἀμφιβολίας ὁπότερον ὑπάρχει ἔν τινι δεδομένῳ θέματι, αἵρεσις ἢ τρόπος, ὑπολαμβάνεται τὸ δεύτερον, ὡς τὸ ἧττον. Σαβιν. σ. 232. Unger σ. 102.—Ἡ δοκιμὴ τοῦ Windscheid (§ 97) ν' ἀντικαταστήσῃ εἰς τὸν τρόπον τὴν πρόθεσιν (Voraussetzung) μένει εἰσέτι ἁπλῆ δοκιμή.

2) Τὸ ἐπιβεβλημένον διὰ τοῦ τρόπου βάρος ἔχει πρὸς τὸ διδόμενον σχέσιν σκοποῦ, ἤτοι τὸ διδόμενον δίδεται *χάριν* τοῦ σκοποῦ τούτου καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ. Διατοῦτο ὁ τρόπος δηλοῦται λεκτικῶς διὰ τοῦ *ἵνα* (ut), ἡ αἵρεσις διὰ τοῦ *ἐὰν* (si) καὶ ἡ προθεσμία διὰ τοῦ *ὅταν* (quum)· π. χ. τὸ μὲν si monumentum fecerit εἶναι αἵρεσις, τὸ δὲ ut monumentum faciat εἶναι τρόπος (νόμ. 80 πανδ. 35, 1). Οἷον ἐὰν δοθῇ τινί τι α') ut ex eo aliquid faciat, veluti monumentum testatori, vel opus, aut epulum municipibus faceret, vel ex eo ut partem alii restitueret· β') ut Mæviam uxorem ducat· γ') ut in illa civitate domicilium habeat· δ') ut filiis (τοῦ δίδοντος) rationes reddat. Νόμ. 17 § 4· νόμ. 71 § 1, 2 πανδ. (35, 1)· νόμ. 17 § 2 πανδ. (40, 4)· νόμ. 49 πανδ. (24, 1).

γινομένη,[3] καλεῖται **τρόπος,** ὡς περιέχουσα τροπήν τινα καὶ μεταβολὴν τῶν τῆς δικαιοπραξίας ὅρων. Ὁ παραδεξάμενος τὴν χάριν ὀφείλει νὰ ἐκπληρώσῃ καὶ τὸν ὅρον, ἄλλως ἐξαναγκάζεται εἰς τοῦτο δι' ἀγωγῆς, ἣν ἔχει ὁ χαριστὴς καὶ οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ, προσέτι δὲ ὁ τρίτος ὑπὲρ οὗ ὁ τρόπος ἐτέθη.[4]

β') ἀκούσιοι περιορισμοί.

1) βία.[α]

§ 41. Ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου, ὡς δύναμις ἐσωτερική, ἀδύνατον εἶναι νὰ προσβληθῇ ἀπευθείας καὶ νὰ νικηθῇ

---

3) Ἐὰν ὁ τρόπος ὁρᾷ τὸν τὴν χάριν λαμβάνοντα, ἤτοι ἐὰν τὸ ἐπιβεβλημένον βάρος στρέφηται εἰς ὑποθέσεις αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, δύναται κατὰ τὰς περιστάσεις νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἁπλῆ συμβουλὴ καὶ ἐπομένως ἄνευ νομικῆς σημασίας (νόμ. 2 § 7 πανδ. 39, 5· νόμ. 13 § 2 πανδ. 24, 1· νόμ. 71 πρ. πανδ. 35, 1. Βασ. τόμ. Δ' σ. 565)· π. χ. ὁ Πέτρος ἀφίνει κληροδότημα τῷ Παύλῳ, ἵνα κατοικήσῃ ἐν Ἀθήναις ἢ ἵνα προικίσῃ δι' αὐτοῦ τὴν θυγατέρα του. Πρβ. καὶ νόμ. 114 § 14 πανδ. (30)· νόμ. 38 § 4· νόμ. 93 πρ. πανδ. 32.

4) Ὡς πρὸς τὰ ἐξαναγκαστικὰ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ τρόπου ἰσχύουσι ταῦτα: α') ἐπὶ δωρεῶν ἔχει ἀγωγὴν ὁ χαριστὴς εἴτε πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ τρόπου (νόμ. 9, 22 κώδ, 8, 54· νόμ. 3 κώδ. 4, 38), εἴτε πρὸς ἐπιστροφὴν τοῦ δοθέντος (νόμ. 8 κώδ. 4, 6· νόμ. 3 κώδ. 8, 55)· ἀλλὰ καὶ ὁ τρίτος, ὑπὲρ οὗ ὁ τρόπος, ἔχει ἀγωγήν, τὴν τῶν προγεγραμμένων ῥημάτων· νόμ. 72 βασ. (47, 1). Σαβιν. § 175· β') ἐπὶ κληροδοσιῶν ἔχει ἀγωγὴν ὁ κληρονόμος πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ τρόπου ἢ ἄλλως πρὸς ἐπιστροφὴν τοῦ δοθέντος (νόμ. 21 § 3 πανδ. 33. 1· νόμ. 92 πανδ. 35, 1· νόμ. 17 πανδ. 33, 2)· ἀλλὰ καὶ ἀσφάλειαν περὶ τούτου δύναται νὰ αἰτήσῃ πρὸ τῆς καταβολῆς τοῦ κληροδοτήματος. Νόμ. 40 § 5· νόμ. 71 πρ. § 1 πανδ. (35, 1). Brinz § 347· γ') ἐπὶ κληρονομιῶν ἔχουσιν ἀγωγὴν οἱ συγκληρονόμοι ἢ ὁ ἐκτελεστὴς τῆς διαθήκης κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον καὶ ὁ δικαστής. Νόμ. 7 πανδ. (33, 1)· νόμ. 50 § 1 πανδ. (5, 3). Σαβιν. § 129.

α) Schliemann die Lehre vom Zwange., Rostock 1861, Czyhlarz

ὑπὸ ἄλλης θελήσεως, ὅσον ἰσχυρὰ μέσα καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἔχουσα αὕτη·[1] ἐμμέσως ὅμως, ἤτοι διὰ τῆς διεγέρσεως φόβου, ὑπόκειται εἰς προσβολήν· διότι ὁ φόβος ἐνεργεῖ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ κινεῖ αὐτὴν εἰς ἀπόφασιν. Βία λοιπόν ἐστιν ἡ διὰ τῆς διεγέρσεως φόβου παραγαγοῦσα ἀπόφασίν τινα αἰτία· ἐπειδὴ δὲ διὰ τοῦ φόβου δὲν ἀποκλείεται ἐντελῶς πᾶσα τῆς θελήσεως ἐνέργεια, ἀλλὰ περιορίζεται ἁπλῶς, ἕπεται ὅτι καὶ ἡ διὰ βίας ἐπιχειρηθεῖσα δικαιοπραξία ἰσχυρά ἐστι κατ' ἀκρίβειαν·[2] πλὴν κατέστησεν αὐτὴν ὁ

Einfluss des Zwanges etc. (ἐν τοῖς τοῦ Jhering χρονικοῖς ΙΓ', 1). Schlossmann zur Lehre vom Zwange. Leipzig 1874.

1) Βία ὑπάρχει δύο εἰδῶν, ἡ μὲν καλεῖται vis absoluta, ἡ δὲ vis compulsiva. Ἐπὶ τῆς πρώτης, ὡς ἀποτελούσης τελείαν καταδυνάστευσιν τῶν σωματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀποκλείουσαν ἐντελῶς τὴν θέλησιν, οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ γενῇ περὶ δικαιοπραξίας· διότι ἐνταῦθα ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὅλως παθητικὸν ὄργανον ἀλλοτρίας δυνάμεως· δὲν πράττει αὐτός, ἀλλὰ μόνον ὁ καταδυναστεύων. Π. χ. ὁ Πέτρος ἰσχυρώτερος τοῦ Παύλου λαμβάνει τὴν χεῖρα αὐτοῦ καὶ τὴν μεταχειρίζεται ὡς ὄργανον ὑπογραφῆς τοῦ ὀνόματος τούτου εἰς ὁμόλογόν τι. Ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Παύλου εἶναι προϊὸν ἐντελῶς τῆς θελήσεως τοῦ Πέτρου, ἑπομένως ἄνευ νομικῆς βαρύτητος (Arndts § 61 ἐν ἀ. Winds. § 80 σημ. 1). Οὐχ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τῆς ψυχολογικῆς λεγομένης βίας, διότι δι' αὐτῆς περιορίζεται μὲν ἡ θέλησις τοῦ βιαζομένου, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται ἐντελῶς. Παλαιότερον ἐδιδάσκετο ὅτι καὶ ἡ ψυχολογικὴ βία φέρει συνήθως ἀκυρότητα, μάλιστα ἐπὶ τῶν καλῆς πίστεως συμβάσεων· διότι, ἔλεγον, καὶ ἐπὶ τῆς ψυχολογικῆς βίας, ἡ θέλησις εἶναι φαινομένη ἁπλῶς καὶ οὐχὶ πράγματι ὑπάρχουσα· ἀλλὰ μετὰ τὰς ἀναπτύξεις τοῦ Σαβινῆ ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη ὅτι κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ἡ βία δὲν εἶναι κατὰ γενικὸν κανόνα ἀκυρωτικὴ (Vanger. § 605 σημ. 2. Windscheid § 80 σημ. 2. Unger § 80 σημ. 7)· οὐχ ἧττον ὅμως ἡ μελέτη τῶν σχετικῶν χωρίων σπουδαίους ἐγείρει δισταγμοὺς (ὅρ. τὴν ἐπ. 8 σημ.).

2) Νόμ. 21 § 4, 5 πανδ. (4, 2)· si metu coactus adii hereditatem, puto me heredem effici, quia quamvis si liberum esset noluissem, tamen *coactus volui*, sed per prætorem restituendus sum, ut abstinendi mihi potestas tribuatur· νόμ. 22 πανδ. (23, 2). Ὁ διὰ

νόμος ἐμμέσως ἀβλαβῆ, χορηγῶν τῷ βιασθέντι ἔνδικον βοήθειαν κατὰ τῆς βίας. [3]

Ἡ βοήθεια ὅμως αὕτη δίδοται μόνον ὁσάκις ὁ διὰ τῆς βίας ἐμποιούμενος φόβος ἐστὶν ἄδικος, [4] ἐπικείμενος [5]

ψυχολογικῆς βίας βιαζόμενος ἀναγκάζεται μὲν νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν εἰς τὴν τοῦ βιαστοῦ· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀναποφεύκτως ἀναγκαῖον, διότι δύναται νὰ προτιμήσῃ τὸ ἀπειλούμενον κακὸν καὶ νὰ μὴ ὑποκύψῃ εἰς τὴν βίαν. Ἔχει λοιπὸν ἐκλογὴν μεταξὺ δύο πραγμάτων, τοῦ ἀπειλουμένου κακοῦ καὶ τῆς δικαιοπραξίας ὥστε ἡ προτίμησις ταύτης εἶναι προϊὸν τῆς θελήσεώς του. Ἀριστοτ. ἠθικ. Νικομ. Γ', σ. 43..

3) Νόμ. 116 πρ. (50, 17) nihil consensui tam contrarium est, qui et bonæ fidei judicia sustinet, quam vis atque metus, quem combrobare contra homos mores est (νόμ. 12 § 2· νόμ. 14 πρ. πανδ. 4, 2). Κικέρ. ἐν Δίων. Κασσ. με' § 22 ἐν τ. «οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς ἰδίοις ὅσα ἄν τις ὑφ' ἑτέρου βιασθεὶς πράξῃ, κύρια ταῦτα τηρεῖται» Β', 185. Δηλαδὴ ὁ βιασθεὶς ἔχει τὴν τοῦ φόβου ἀγωγὴν (actio quod metus causa), τὴν τοῦ φόβου ἔνστασιν (exceptio metus) καὶ τὴν εἰς ἀκέραιον, ἀποκατάστασιν (Windscheid § 80 σημ. 4), ὧν δύναται νὰ ποιήσῃ χρῆσιν οὐ μόνον κατὰ τοῦ βιαστοῦ, ἀλλὰ καὶ κατὰ παντὸς ἐκ τῆς βίας ὠφεληθέντος (νόμ. 9 § 8· νόμ. 10 πρ. § 1· νόμ. 14 § 6 πανδ. 4, 2)· πλὴν καὶ τὴν ἐκ τῆς δικαιοπραξίας ἀγωγὴν δύναται νὰ ἐγείρῃ. Wächter σ. 764 σημ. 4, 5 σελ. 766 σημ. 12. Ἐπὶ τοῦ διὰ βίας συναφθέντος γάμου; Σαβίν. Γ', 104 σημ. g.

4) Νόμ. 3 § 1· νόμ. 21 πρ. πανδ. ht. (4, 2), sed vim accipimus.... non eam quam magistratus recte intulit, scilicet jure licito et jure honoris. Ἀλλὰ σημειωτέον ὅτι τότε μόνον ὁ διὰ τῆς βίας ἐμποιούμενος φόβος εἶναι δίκαιος, ὅταν τὸ ἀπειλούμενον κακὸν δικαιοῦται νὰ μεταχειρισθῇ ὁ βιαστὴς πρὸς τὸν σκοπὸν *δι' ὃν τὸ ἀπειλεῖ*. Ὅθεν ἐὰν ὁ πιστωτής, δυνάμενος πρὸς εἴσπραξιν τῆς ἀπαιτήσεώς του νὰ φυλακίσῃ τὸν ὀφειλέτην, ἀπειλήσῃ διὰ τῆς προσωπικῆς κρατήσεως τοῦτον πρὸς ἐπιτυχίαν ἄλλου σκοποῦ (λ. χ. δωρεᾶς), ἡ τοιαύτη ἀπειλὴ εἶναι ἄδικος νόμ. 7 § 1· νόμ. 8 πρ. πανδ. h. t. (4, 2). Unger § 80 σημ. 24.

5) Νόμ. 9 πρ. αὐτ. metum autem præsentem accipere debemus, non suspicionem inferendi ejus· νόμ. 21 πρ. αὐτ. «παρεῖναι δεῖ τὸν φόβον οὐ μὴν ἐλπίζεσθαι». Βασ. αὐτ. Unger σημ. 18.

καὶ σπουδαίου κακοῦ [6] ἀπειλὴν περιέχων. [7]

Κατ' ἐξαίρεσιν ἐνίοτε ἡ βία ἐνεργεῖ ἀκυρωτικῶς. [8]

---

6) Νόμ. 5, 6, 7 πρ. αὐτ. metum non vani hominis sed qui merito et in homine constantissimo cadat.—proinde si quis meticulosus rem nullam frustra timuerit, per hoc edictum non restituetur· νόμ. 184 πανδ. (50, 17)· νόμ. 6, 9 κώδ. (2, 20). Πρβ. καὶ νόμ. 4· νόμ. 8 πρ. § 1—8· νόμ. 22, 23 § 1, 2 πανδ. (4, 2)· νόμ. 3 πανδ. (4, 6)· νόμ. 13 κώδ. (2, 4)· νόμ. 4 κώδ. (2, 20). Τὸ ἂν τὸ ἀπειλούμενον κακὸν φέρῃ τὰ στοιχεῖα τοῦ νόμου, ἤτοι εἶναι σπουδαῖον, ἐξήρτηται ἐνίοτε ἐκ τῆς κρίσεως τοῦ δικαστοῦ. Νόμ. 3 πανδ. (4, 6). Unger σημ. 20.

Τὸ ἀπειλούμενον κακὸν δύναται νὰ ὁρᾷ τὸ πρόσωπον (ἤτοι τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ζωήν, τὴν ὑγείαν ἢ τὴν τιμὴν) τοῦ βιαζομένου ἢ τῶν στενῶν συγγενῶν αὐτοῦ (νόμ. 8 § 3 πανδ. αὐτ. ἄρθρ. 96 ποιν. νόμ.). Ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς ἀπειλῆς ἄλλου κακοῦ, π. χ. τῆς περιουσίας, προστατεύεται ὁ βιασθείς, ὄχι μὲν διὰ τῆς ἐκ τοῦ φόβου ἀγωγῆς, ἀλλὰ δι' ἄλλης, οἷον τῆς condictio ob turpem causam (ποιν. νόμ. 99. Σαβιν. § 114 σημ. p. r.).

7) Εἶναι δὲ ἀδιάφορον τίς μετεχειρίσθη τὴν βίαν, αὐτὸς δηλαδὴ ὑπὲρ οὗ ἡ δικαιοπραξία ἐγένετο (εἴτε εἷς εἴτε πολλοὶ) ἢ καὶ τρίτος (νόμ. 9 § 1· νόμ. 14 § 3 πανδ. αὐτ. in hac actione non quæritur utrum is qui convenitur, an alius metum fecit· ἀλλ' ἡ παρὰ τρίτου προερχομένη βία πρέπει, ἵνα ἔχῃ ἐπιρροήν, νὰ ἐνεργῆται ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ παραγάγῃ τὴν δικαιοπραξίαν (Wächter σ. 767 σημ. 15. Vanger. § 605 σελ. 283 ἐν τ.).

8) Ἂν καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ νομοθετικῶς ὀρθοτέρα ἡ γνώμη, καθ' ἣν ἡ βεβιασμένη δικαιοπραξία πρέπει νὰ λογίζηται μὴ οὖσα (Brinz § 320=324), τὸ ῥωμ. ὅμως δίκαιον φαίνεται μᾶλλον παραδεχθὲν τὸ λογικῶς ἀκριβέστερον, ὅτι δηλαδὴ ἡ βία, ὡς μὴ ἀποκλείουσα ἐντελῶς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ βιαζομένου, δὲν ἐπάγεται κατὰ γενικὸν κανόνα ἀκυρότητα τῆς δικαιοπραξίας. Ἐξαιρέσεις δὲ τοῦ κανόνος τούτου ὑπάρχουσιν ἀναμφισβήτητοι δύο μόναι· ἡ βεβιασμένη ἀπελευθέρωσις δούλου (νόμ. 9 πρ. νόμ. 17 πρ. πανδ. 40, 9), καὶ ἡ βεβιασμένη ὑπόσχεσις προικός (νόμ. 21 § 3 πανδ. 4, 2). Αἱ λοιπαὶ ἐξαιρέσεις αἱ ὑπὸ τοῦ Schliemann ἀναφερόμεναι (σ. 61—84) εἰσὶ φαινόμεναι ἁπλῶς. Πρβ. Vangerow Γ', 281. Windscheid § 80 σημ. 2.

2) πλάνη καὶ ἀπάτη[α)]

§ 42. Ἡ **πλάνη**,[1] ὡς ἐκ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς,[2] διαιρεῖται εἰς πλάνην περὶ τὰ συστατικὰ τῆς δικαιοπραξίας στοιχεῖα, καὶ εἰς πλάνην περὶ τὰ προκαλέσαντα τὴν δικαιοπραξίαν αἴτια.

Ἡ περὶ τὰ συστατικὰ στοιχεῖα τῆς πράξεως πλάνη ἐνεργεῖ ἀκυρωτικῶς,[3] ἐὰν ἦναι οὐσιώδης· ἄλλως οὐδὲν

α) Σαβιν. Γ' § 135. Hesse ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ Jhering ΙΕ', 62. Unger § 81, 89. Windscheid § 76, 78.

1) Ὅτι ἡ πλάνη καὶ ἡ ἄγνοια, ἕνεκα τῆς ταὐτότητός των, ἔχουσι τὴν αὐτὴν νομικὴν βαρύτητα, διατοῦτο καὶ τὰ αὐτὰ νομικὰ ἀποτελέσματα, εἴρηται ἤδη (§ 34 σημ. 1)· ἐξηγήθησαν δὲ αὐτόθι τὰ γενικώτερα περὶ πλάνης καὶ ἀγνοίας.

2) Δηλαδὴ ὡς πρὸς ἐκεῖνο περὶ ὃ πλανᾶται ὁ πλανώμενος· οἷον ἐπὶ πωλήσεως οἴκου ἄλλον οἶκον εἶχε κατὰ νοῦν ὁ πωλητὴς καὶ ἄλλον ὁ ἀγοραστής· ἢ ὁ ἀγοραστὴς ἠγόρασε τὸν οἶκον παρακινηθεὶς ἐκ τῆς κατόπιν ψευδοῦς ἀποδειχθείσης ἀγγελίας, ὅτι ἐκέρδησεν ἐν λαχείῳ σημαντικὸν ποσόν. Ἐν τῷ πρώτῳ παραδείγματι ὑπάρχει πλάνη περὶ τὰ συστατικὰ τῆς πωλήσεως στοιχεῖα, ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ τὰ αἴτια.

3) Ἡ ἀκυρότης ἐνταῦθα εἶναι ἀποτέλεσμα οὐχὶ τῆς πλάνης, ἀλλὰ τῆς ἕνεκεν αὐτῆς ἀπουσίας τῆς θελήσεως. Ὅταν ὁ πωλητὴς νομίζῃ ὅτι ἄλλον οἶκον πωλεῖ καὶ ὁ ἀγοραστὴς ὅτι ἄλλον οἶκον ἀγοράζει, ἐλλείπει ἡ ἀναγκαία τῶν μερῶν συναίνεσις περὶ τοῦ πωλουμένου πράγματος· διὸ καὶ ἀδιάφορον ὅλως εἶναι τὸ *εἶδος* τῆς πλάνης, ἂν δηλαδὴ ἦναι συγγνωστὴ ἢ μή, πραγματικὴ ἢ νομική (Unger σ. 127 σημ. 7). Τὸ ψυχικὸν δὲ σφάλμα, εἴτε χαρακτῆρα πλάνης φέρει (ψευδοῦς γνώσεως· τὸν δεῖνα ἄνθρωπον ἕνεκεν ἐσφαλμένων πληροφοριῶν νομίζω ὡς τὸν Πέτρον, ἐνῷ εἶναι ὁ Παῦλος), εἴτε χαρακτῆρα παραπτώματος ὀπτικοῦ ἢ ἁπτικοῦ ἢ γλωσσικοῦ (π. χ. τὸν Πέτρον ἐκ μυωπίας ἐκλαμβάνω ὡς τὸν Παῦλον· ἢ ἐξ ἀπροσεξίας παραδίδω ἄλλο ἀντ' ἄλλου πρᾶγμα· ἢ ἀντὶ νὰ προφέρω τὴν λέξιν Πέτρος προφέρω ἐκ γλωσσικῆς παραδρομῆς τὴν λέξιν Παῦλος·—ἐν πᾶσι τοῖς θέμασι τούτοις δὲν ὑπάρχει κυρίως πλάνη, ἀλλὰ παραδρομή, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Brinz § 315), ἀποτελεῖ πάντοτε ἀσυμφωνίαν τῆς θελήσεως πρὸς τὴν δήλωσιν.

ἔχει καθ' ἑαυτὴν ἀποτέλεσμα. Οὐσιώδης δ' ἐστὶν ἡ πλάνη ἡ ἀποκλείουσα τὴν θέλησιν, ἤτοι ἐὰν στρέφηται περὶ τὴν ταὐτότητα τῶν πραττόντων 4) ἢ τοῦ ἀντικειμένου (αὐτοῦ τούτου ἢ τῆς οὐσίας αὐτοῦ) τῆς πράξεως, 5) ὡς καὶ αὐτῆς

---

4) Τὰ πρόσωπα ἐν ταῖς δικαιοπραξίαις παρίστανται ἢ ὡς τὰ παράγοντα αὐτὰς ἢ ὡς τὰ ὠφελούμενα ἐξ αὐτῶν· τὸ δεύτερον λαμβάνει χώραν ἐπὶ τῶν χαριστικῶν πράξεων (κληρονομίας, κληροδοσίας, δωρεᾶς)· ἀλλ' ἐν ἑκατέρᾳ τῶν περιπτώσεων τούτων ἡ περὶ τὸ πρόσωπον τῶν πραττόντων πλάνη εἶναι ὡσεπιτοπλεῖστον οὐσιώδης, ὅταν δηλαδὴ τῆς δικαιοπραξίας οὐσιῶδες στοιχεῖον ἀποτελῇ *καὶ τῶν προσώπων* ἡ ταὐτότης. Ὑπάρχουσι δικαιοπραξίαι, ἐν αἷς ἡ *πρᾶξις* καὶ οὐχὶ τὰ δρῶντα πρόσωπα εἶναι τὸ οὐσιῶδες, καὶ ἄλλαι, ἐν αἷς ἀμφότερά εἰσιν οὐσιώδη. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου εἴδους τῶν πράξεων ἡ περὶ τὸ πρόσωπον πλάνη ἐνεργεῖ ἀκυρωτικῶς. Οὕτως ἡ πλάνη περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ κληρονόμου (νόμ. 9 πρ. πανδ. 28, 5), τοῦ κληροδόχου, τοῦ δωρεοδόχου, ὁμοίως τῶν υἱοθεσίαν ἢ γάμον συναπτόντων (Σαβιν. σ. 270. Unger σ. 123 σημ. 12) εἶναι οὐσιώδης, διότι ἡ πρᾶξις ἐνταῦθα ἐπιχειρεῖται *ἕνεκα καὶ χάριν* τῶν προσώπων, εἰς ἃ ἀναφέρεται. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῶν ἀμφοτεροβαρῶν συμβάσεων, ὧν τὸ ἀντικείμενον ὁρᾷ σωματικὴν ἐργασίαν, μὴ δυναμένην νὰ ἐκτελεσθῇ διὰ τῆς αὐτῆς τελειότητος παρὰ τοῦ παρεμβληθέντος προσώπου (π. χ. ἐργασία τέχνης ἢ ἐπιστήμης) ἢ ὡς ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ ὑποχρεουμένου διάφορον δύναται νὰ ἔχῃ περιπέτειαν (π. χ. ἐκμισθῶ τὴν οἰκίαν μου ἢ δανείζω τὰ χρήματά μου ἐκ πλάνης εἰς πτωχόν· νόμ. 32 πανδ. 12, 1· νόμ. 52 § 21· νόμ. 66 § 4 πανδ. 47, 2). Πρβ. Windscheid § 76 σημ. 6. Brinz § 318. Wächter § 102 σ. 746. Seuffert Archiv Ε', 361. Exner Rechtserw. durch Tradition σ. 278. Vanger. § 604 σ. 271.

5) Ἡ πλάνη περὶ τὸ ἀντικείμενον ὁρᾷ ἢ τὴν ταὐτότητα τοῦ ἀντικειμένου τούτου (error in corpore), ἢ τὴν *οὐσίαν* αὐτοῦ, ἤτοι τὰ ἀπαρτίζοντα τὴν ὕλην αὐτοῦ στοιχεῖα (error in substantia). Τὸ πρῶτον εἶδος τῆς πλάνης ὑπάρχει, ὅταν ὁ μὲν πωλητὴς ἐννοῇ πωλούμενον τὸν ἀγρὸν Α, ὁ δὲ ἀγοραστὴς ἀγοραζόμενον τὸν ἀγρὸν Β· τὸ δεύτερον εἶδος ὑπάρχει, ὅταν τὸ πωλούμενον πρᾶγμα ἦναι χρυσός, ἐνῷ ὁ πωλητὴς πωλεῖ αὐτὸ ὡς χαλκόν, ἢ ἦναι χαλκός, ἐνῷ ὁ ἀγοραστὴς ἀγοράζει αὐτὸ ὡς χρυσόν. Ὅτι ἐπὶ τοῦ πρώτου εἴδους τῆς πλάνης (τῆς περὶ τὸ σῶμα δηλαδὴ) ἐπέρχεται ἀκυρότης, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία (νόμ. 57 πανδ. 44, 7, § 23 εἰσηγ. 3, 19· παραδείγματα· νόμ. 9 § 1 πανδ. 28, 5· νόμ. 4 πρ. πανδ. 30· νόμ. 83 § 1· νόμ. 137 § 1 πανδ. 45, 1·

ταύτης.[6] Πᾶσα ἑτέρα πλάνη ἐστὶν ἐπουσιώδης.[7]

νόμ. 34 πρ. πανδ. 41, 2·—τὸ αὐτὸ κρατεῖ καὶ ἐπὶ δωρεῶν· νόμ. 10 κώδ. 8, 54· ἀλλ' ἡ τοῦ δωρεοδόχου πλάνη περὶ τὸ πρᾶγμα δύναται βεβαίως νὰ θεραπευθῇ διὰ μεταγενεστέρας συναινέσεως). Διατοῦτο, ἐὰν ὡρίσθη κατὰ ποσότητα τὸ ἀντικείμενον, ἡ σύμβασις ἰσχύει ὡς πρὸς τὸ ἀπλάνητον μέρος (νόμ. 9 § 3 πανδ. 28, 5· νόμ. 1 § 4 πανδ. 45, 1), διότι ὡς πρὸς τοῦτο ὑπάρχει θέλησις καί, ἐπὶ ἀμφοτεροβαρῶν συμβάσεων, συναίνεσις (νόμ. 52 πανδ. 19, 2). Ἀλλὰ καὶ πλάνη περὶ τὰ συστατικὰ στοιχεῖα τοῦ πράγματος (error in materia s. substantia), ἐνεργεῖ ἀκυρωτικῶς, ἤγουν θεωρεῖται οὐσιώδης· ἡ ἀμφιβολία ὑπάρχει μόνον περὶ τὴν ἀκριβεστέραν διευκρίνησιν καὶ διορισμὸν τῶν συστατικῶν στοιχείων. Κατὰ τὸν Σαβινὴν (σ. 283), ὃν οἱ πλεῖστοι ἀκολουθοῦσι (Arndts § 239 σημ. 2. Windscheid § 76 σημ. 6. Brinz σ. 1404), οὐσία τοῦ πράγματός εἰσιν ἐκεῖναι αὐτοῦ αἱ ἰδιότητες, ὧν ἕνεκα τοῦτο, κατὰ τὰς ἐπικρατούσας ἐν ταῖς συναλλαγαῖς ἰδέας, κατατάσσεται εἰς ὡρισμένην κατηγορίαν πραγμάτων (κατὰ τῆς γνώμης ταύτης πρβ. Renaud ἐν τῷ ἀρχείῳ ἀστ. πρ. ΚΗ', 247. Hesse ἐν τοῖς τοῦ Jhering χρον. ΙΕ', 99). Ἐν ταῖς πηγαῖς ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς παραδείγματα, ὡς οὐσιώδεις τοῦ πράγματος ἰδιότητες· ὁ χρυσὸς πρὸς τὸν χαλκὸν ἢ ἄλλο παραπλήσιον μέταλλον· ὁ ἄργυρος πρὸς τὸν μόλυβδον· ὁ οἶνος πρὸς τὸ ὄξος (τὸ ἀπ' ἀρχῆς δηλαδὴ ὡς ὄξος κατασκευασθέν)· ὁ δοῦλος πρὸς τὴν δούλην· οὐχὶ ἡ παρθένος πρὸς τὴν γυναῖκα (νόμ. 9 § 2· νόμ. 11 § 1· νόμ. 14· νόμ. 41 § 1 πανδ. 18, 1)· ἡ πεφυτευμένη γῆ πρὸς τὴν ἄρουραν· τὸ ἐκτισμένον ἔδαφος πρὸς τὸ ἄκτιστον· π. χ. ἀγοράζει τις ἐλαιῶνα ἢ ἀμπελῶνα, οὗ τὰ δένδρα εἶχον καταπέσει ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ἢ ἦσαν πυρίκαυστα· ἀγοράζει οἰκίαν, ἣν ἡ πυρκαϊὰ εἶχε καταναλώσει (νόμ. 57, 58 πανδ. 18, 1).

6) Π. χ. ὁ μὲν νομίζει ὅτι συνομολογεῖ δάνειον, ὁ δὲ δωρεάν. Νόμ. 18 πρβ. § 1 πανδ. 12, 1· νόμ. 9 πρ. πανδ. 18, 1. Περὶ τοῦ νόμ. 36 πανδ. 12, 1 πρ. Σαβιν. (Δ', 158).

7) Ἡ τοιαύτη πλάνη δὲν ἐπιφέρει ἀκυρότητα, καθότι δὲν ἀποκλείει τὴν θέλησιν. Οὕτως ἐπουσιώδης εἶναι ἡ πλάνη ἐπὶ ἐνεχυράσεως ἢ ἐπερωτήσεως πράγματος, ὅπερ ὁ λαμβάνων νομίζει χρυσοῦν ἐνῷ εἶναι χάλκινον (νόμ. 1 § 2 πανδ. 13, 7· νόμ. 22 πανδ. 45, 1· διότι ὁ θέλων τὸ πλέον θέλει καὶ τὸ ἔλαττον. Σαβιν. Γ', 298. Winds. § 76 σημ. 10). Ὁμοίως ἐπουσιώδης εἶναι ἐπὶ ῥευστῶν καὶ πολυτίμων μετάλλων ἡ ποιότης αὐτῶν (π. χ. οἴνου, χρυσοῦ, ἀργύρου· νόμ. 9 § 5· νόμ. 10, 14 πανδ. 18, 1), ἐπὶ σκευῶν ἐξ εὐτελῶν μετάλλων ἢ ἐκ ξύλου, οὐ μό-

Ἡ περὶ τὰ αἴτια πλάνη, ὡς μὴ ἀποκλείουσα τὴν θέλησιν, ἀλλὰ περιορίζουσα μόνον αὐτήν, ὡς ἡ βία, οὐδόλως ἐπηρεάζει τὸ κῦρος τῆς πράξεως, οὐδὲ ἀποτέλεσμα ἄλλο ἔχει κατὰ γενικὸν κανόνα· [8] κατ' ἐξαίρεσιν δὲ μόνον δύναται νὰ ἀκυρωθῇ ἕνεκα τοιαύτης πλάνης ἡ δικαιοπραξία. [9]

νον ἡ ποιότης, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶδος τοῦ μετάλλου ἢ ξύλου (νόμ. 21 § 2 πανδ. αὐτ.) καὶ ἐπὶ ἐνδυμάτων, τὸ καινουργὲς ἢ μὴ αὐτῶν (νόμ. 45 πανδ. αὐτ.)· ὅρ. καὶ νόμ. 34 πρ. (18, 1).

8) Αἴτια προκαλοῦντα δικαιοπραξίαν τινὰ καλοῦνται πάντα ἐκεῖνα τὰ περιστατικά, τὰ μὴ ἀναφερόμενα μὲν εἰς τὰ συστατικὰ τῆς πράξεως (ἤτοι τὰ πρόσωπα, τὸ ἀντικείμενον ἢ τὸ εἶδος αὐτῆς), γενόμενα ὅμως ἀφορμὴ πρὸς ἐπιχείρησιν αὐτῆς (Vanger. § 604 σ. 272)· π. χ. μισθόνει τις πολυόροφον οἰκίαν, διότι ὑπέθετεν ὅτι ἀφεύκτως γίνεται ὑπουργὸς ἢ νυμφεύεται πολύφερνον κόρην. Τὰ αἴτια ταῦτα, ἀφ' ὧν ὁρμώμενός τις προέβη εἰς ἐπιχείρησιν δικαιοπραξίας τινός, οὐδεμίαν ἐπιρροὴν δύνανται νὰ ἔχωσιν εἰς τὸ κῦρος τῆς πράξεως, εἰ καὶ ἀποδειχθῶσιν ἀκολούθως ὡς μὴ ἔχοντα ὅπως ὁ κύριος οὗτος ὑπέθετεν αὐτὰ ἢ αἱ προσδοκίαι του ψευσθῶσιν (νόμ. 3 § 7 πανδ. 12, 4· νόμ. 52, 65 § 2 πανδ. 12, 6). Ἂν τὸ ἐναντίον παρεδέχετο ἡ νομοθεσία, οὐδεμίαν ἀσφάλειαν ἤθελον ἔχει αἱ δικαιοπραξίαι (Σαβιν. σ. 355. Unger § 81 σημ. 3. Exner σ. 266 σημ. 42). Μόνον ὅταν τὸ προκαλοῦν τὴν δικαιοπραξίαν αἴτιον τεθῇ ὡς αἵρεσις (§ 31 εἰσηγ. 2, 20· νόμ. 17 § 2, 3 πανδ. 35, 1), ἢ φέρῃ χαρακτῆρα νομικῆς ὑποχρεώσεως (νόμ. 5 § 1 πανδ. 19, 1), ἡ περὶ τὸ αἴτιον τοῦτο πλάνη ἔχει ἐπιρροήν. Ὁ Σαβινῆς κατατάσσει ἐνταῦθα καὶ τὰς ἐπὶ ἐσφαλμένῃ αἰτίᾳ στηριζομένας ἀπαιτήσεις (condictiones), ὡς καὶ τὰς ἕνεκεν ἐλαττωμάτων τοῦ πράγματος ἀγορανομικὰς ἀγωγάς (Γ', 358)· ἀλλ' οὐχὶ ὀρθῶς, διότι ὁ λόγος τῶν ἀγωγῶν τούτων δὲν εἶναι βεβαίως ἡ πλάνη. Unger § 81 σημ. 6. Windscheid § 78 σημ. 3.

9) Ἤγουν χαριστικαὶ πράξεις (ἐγκαταστάσεις κληρονόμου, κληροδοσίαι καὶ δωρεαὶ) εἰσὶν ἄκυροι, ἂν πρὸς ἐπιχείρησιν αὐτῶν ἡ κυρία καὶ μόνη αἰτία ὑπῆρξε περιστατικόν τι, ψευδὲς ἀκολούθως ἀποδειχθέν. Νόμ. 5 κώδ. (6, 24)· νόμ. 92 πανδ. (28, 5)·—νόμ. 14 § 2· νόμ. 15 πανδ. (28 2)·—νόμ. 72 § 6 πανδ. (35, 1)· νόμ. 1 κώδ. (6, 44). Σαβιν. Γ', 377. Τινὲς ἀποκλείουσι τῆς ἐξαιρέσεως τὰς δωρεάς, ἀλλ' ἐσφαλμένως,

Τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως τῆς πλάνης ῥυθμίζεται κατὰ τὰς γενικὰς ἀρχάς. 10

Διὰ τῆς **ἀπάτης** ἢ παράγεται πλάνη ἢ γίνεται χρῆσις τῆς ἤδη ὑπαρχούσης. 11 Ἡ ἐπιρροὴ δὲ τῆς ἀπάτης ἀναφαίνεται ὅπου ἡ πλάνη καθ' ἑαυτὴν οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν· 12 ἤγουν ἡ στρεφομένη περὶ τὰ αἴτια τῆς πράξεως καὶ τὰ ἐπουσιώδη αὐτῆς μέρη· τότε δηλαδὴ παρέχει

ἐκ τοῦ νόμ. 65 § 2 πανδ. (12, 6), ὃν ἐπικαλοῦνται, δὲν ἀποδεικνύεταί τι. Unger § 99 σημ. 17.

10) Robert Römer Beweislast hinsichtlich d. Irrthums. Stuttgart 1852. Ἤγουν ὁ στηρίζων ἐπὶ τῆς πλάνης ἀγωγὴν ἢ ἔνστασιν ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς, καθὸ ἀποτελούσης τὴν ἱστορικὴν βάσιν τῆς ἑαυτοῦ προτάσεως. Ὅθεν ἐπὶ πλάνης περὶ τὰ συστατικὰ τῆς δικαιοπραξίας στοιχεῖα ὁ ἰσχυριζόμενος ὅτι ἐπλανήθη περὶ τὸ πρόσωπον ἢ τὸ ἀντικείμενον ἢ τὸ εἶδος τῆς πράξεως, ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ τὸν ἰσχυρισμόν του τοῦτον. Ἐπειδὴ δὲ αἱ δικαιοπραξίαι καταρτίζονται ἐκδηλούμεναι, ἤγουν λαμβάνουσαι ἐξωτερικὴν φανέρωσιν, ὁ τοιαύτην πλάνην ἐπικαλούμενος θέλει εὑρίσκεσθαι συχνάκις εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παλαίσῃ κατὰ τῆς δεδηλωμένης θελήσεως καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἤδη ὑπὲρ αὐτῆς ἀποδεικτικῶν μέσων, προπάντων τῆς ὁμολογίας του. Ἐπὶ τῆς πλάνης περὶ τὰ αἴτια ἡ ἀπόδειξις ἔσεται εὐκολωτέρα, καθότι θέλει ἐπιτρέπεται συνήθως μαρτυρικὴ ἀπόδειξις.

11) Ἀπάτη εἴτε δόλος καλεῖται ἡ ἐπίτηδες καὶ ἐκ προθέσεως γινομένη παραγωγὴ πλάνης παρά τινι· ἀλλὰ καὶ ἡ χρῆσις τῆς πλάνης, ἐν ᾗ διατελεῖ τις, ὡς ἀπάτη χαρακτηρίζεται (ποιν. νόμ. 396). Ὁ δόλος, ὁ πρὸς ἀγαθόν τινα σκοπὸν χρησιμεύσας, καλεῖται ἐν ταῖς πηγαῖς dolus bonus, ὁ δ' ἐναντίος, dolus malus (νόμ. 1 § 2, 3 πανδ. 4, 3). Τὸ αὐτὸ δ' ἔχει ἀποτέλεσμα καὶ ὅταν ἄνευ συμφέροντος μετεχειρίσθη αὐτὸν ὁ ἀπατεών· ὅθεν ὡς δόλος κρίνεται καὶ ἡ ἐπίτηδες διδομένη ἐπιβλαβὴς συμβουλὴ (νόμ. 7 § 10 νόμ. 8, 18 § 3· νόμ. 39, 40 πανδ. 4, 3· νόμ. 47 πρ. 50, 17).

12) Ἐπειδὴ ἡ ἀπάτη περιέχει ἐν ἑαυτῇ πάντοτε πλάνην, ἡ ἐπιρροὴ αὐτῆς ἀναδείκνυται ὅπου ἡ πλάνη ἀβλαβής ἐστι καθ' ἑαυτήν· τότε δηλαδὴ ὁ ἐκ τῆς ἀπάτης ζημιωθεὶς βοηθεῖται οὐχὶ διότι ἐπλανήθη, ἀλλὰ διότι ἠπατήθη (Unger σ. 54 σημ. 17). Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἡ χρῆσις τῆς ὑπαρχούσης ἤδη παρά τινι πλάνης ἀθέμιτός ἐστι καὶ ἔχει ἀποτέλεσμα ἐπὶ συμβάσεων μόνον (νόμ. 35 § 8· νόμ. 43 § 2 πανδ. 18, 1· νόμ.

ὁ νόμος κατὰ τοῦ ἀπατεῶνος ἔνδικον βοήθειαν προσβολῆς τῆς πράξεως. 13

Γ΄) Περὶ ἀκύρων καὶ ἀκυρωτέων δικαιοπραξιῶν. α)

α΄) ἀκυρότης.

§ 43. Ἄκυρός ἐστιν ἡ δικαιοπραξία ἡ ἕνεκεν ἐλλεί-

---

11 § 5 πανδ. 19, 1· νόμ. 4 § 4 πανδ. 21, 1). Σαβιν. Γ΄, 119. Ἐκ τοῦ νόμ. 5 § 2 πανδ. (44, 4) δὲν ἐξάγεταί τι ἐναντίον, ὡς φρονεῖ ὁ Unger (σ. 54 σημ. 16).

13) Δηλαδὴ ἡ ἐπιρροὴ τῆς ἀπάτης ὁρίζεται ἐκ τοῦ εἴδους τῆς ὑπ' αὐτῆς παραχθείσης πλάνης. Εἰ μὲν αὕτη εἶναι οὐσιώδης, ἰσχύουσιν ὅσα ἀνωτέρω (σημ. 4—6 τοῦ § τούτου) περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς οὐσιώδους πλάνης εἴρηνται· τουτέστιν ἡ ἐνέργεια προέρχεται ἐνταῦθα οὐχὶ ἐκ τῆς ἀπάτης, ἀλλ' ἐκ τῆς πλάνης (ex capite erroris), ἡ δὲ ἀπάτη ἀποβαίνει ἄνευ τινὸς βαρύτητος. Εἰ δὲ ἡ πλάνη εἶναι ἐπουσιώδης, ἐπομένως ἄνευ νομικῆς σημασίας (ἀνωτ. σημ. 7, 8 τοῦ § τούτου), ἐξεταστέον τότε, τίνα ἐπιρροὴν ἔχει ἡ ἀπάτη εἴτε ὁ δόλος. Παλαιότερον ἐγίνετο διάκρισις μεταξὺ συμβάσεων τοῦ αὐστηροῦ δικαίου καὶ συμβάσεων τῆς καλῆς πίστεως καὶ ἐδιδάσκετο ὅτι ἐπὶ ἐκείνων μὲν ὁ δόλος οὐδέποτε ἐνεργεῖ ἀκυρωτικῶς, ἐπὶ τούτων δέ, ἐὰν ἦναι οὐσιώδης (dolus causam dans)· ἀλλὰ κατὰ τὴν ὀρθοτέραν καὶ ἐπικρατοῦσαν τὴν σήμερον γνώμην οὐδεὶς δόλος (οὐδὲ ὁ οὐσιώδης) φέρει ἀκυρότητα τῆς πράξεως (νόμ. 11 § 5 πανδ. 19, 1· νόμ. 6, 8 κώδ. 4, 44· νόμ. 10 κώδ. 8, 28· νόμ. 23 πανδ. 19, 2· νόμ. 4 § 4 πανδ. 21, 1· περὶ τῆς ἐννοίας τῶν νόμ. 7 πρ. πανδ. 4, 3 καὶ νόμ. 16 § 1 πανδ. 4, 4 πρ. Vanger. § 605 σ. 277)· ἡ διαφορὰ εἶναι μόνον ὅτι ἐπὶ μὲν τοῦ οὐσιώδους δόλου δύναται νὰ αἰτηθῇ *ἀκύρωσις* τῆς δικαιοπραξίας, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐπουσιώδους, *ἀποζημίωσις* μόνον (Wächter σ. 756. Unger § 81 σ. 20. Winds. § 78 σημ. 6. Vanger. § 605 σ. 274). Οὐσιώδης δὲ καλεῖται ὁ δόλος, οὗ ἄνευ ἡ δικαιοπραξία δὲν ἤθελε βεβαίως καταρτισθῇ, δηλαδὴ ὁ *παραγαγὼν* τὴν δικαιοπραξίαν δόλος ἐστὶν οὐσιώδης· πᾶς δὲ ἕτερος δόλος λέγεται ἐπουσιώδης (dolus incidens). Οὕτως ἐν τῷ θέματι τοῦ νόμ. 11 § 5 πανδ. (19, 1) ὁ δόλος εἶναι οὐσιώδης· ἐν τῷ θέματι δὲ τοῦ νόμ. 13 § 4 αὐτ. ἐπουσιώδης.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων ἕπεται ὅτι ἡ σχέσις τῆς ἀπάτης πρὸς τὴν πλάνην δύναται νὰ προσδιορισθῇ οὕτως· ὅπου ἡ πλάνη *ἐνεργεῖ*, ἀργεῖ ἡ ἀπάτη· ὅπου ἡ πλάνη *ἀργεῖ*, *ἐνεργεῖ* ἡ ἀπάτη.

α) Dalloz oblig. § 2862. Demol. ΚΘ΄, 15· Aubry § 37, 276 σημ. 13.

ψεώς τινος ἄπνους κατὰ νόμον (ipso jure) καὶ μὴ οὖσα, μορφὴν δὲ ἁπλῶς ἐξωτερικὴν πράξεως φέρουσα.[1] Ἡ ἔλλειψις δὲ αὕτη ἐνυπάρχει εἴτε ἐν τοῖς πράττουσιν[2] εἴτε ἐν τῇ πράξει.[3] Εἰδικώτερον δὲ ῥητέον ταῦτα· α΄) εἰ μὲν ἡ

1) Ἡ ἄκυρος δικαιοπραξία εἶναι νομική τις ἀνυπαρξία καὶ οὕτως εἰπεῖν οὐδένεια· γίνεται δὲ περὶ αὐτῆς λόγος μόνον διότι ἐνηργήθησαν καὶ ἐπ' αὐτῆς· αἱ πρὸς παραγωγὴν δικαιοπραξίας ἀναγκαῖαι ἐργασίαι (ἀνωτ. § 33). Τῆς ἀκύρου δικαιοπραξίας διαφέρει ἡ ἀκυρωτέα εἴτε ἀκυρώσιμος, διότι αὕτη νομικῶς ὑφίσταται καὶ ἔχει πλήρη τὰ τῶν δικαιοπραξιῶν ἀποτελέσματα, μόνον δὲ διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἐμφιλοχωροῦν πάθος ὑπόκειται εἰς ἀκύρωσιν καὶ θάνατον· ἡ ἄκυρος πρᾶξις, ὥς τι μὴ ὄν, οὐδέποτε ἔλαβεν ὕπαρξιν, ἐνῷ ἡ ἀκυρώσιμος ἐγεννήθη καὶ ζῇ, ἀλλὰ ζῇ ἐμπαθὴς καὶ νοσοῦσα νόσημα θανατηφόρον. Ὅθεν ἐπὶ ἀκύρου δικαιοπραξίας δὲν εἶναι ἀναγκαῖον ἔνδικον μέσον εἰς προσβολὴν αὐτῆς (κατωτ. σημ. 9 τοῦ § τούτου), ἐνῷ ἐπὶ τῆς ἀκυρωσίμου εἶναι ἀναγκαῖον, ὑποκείμενον ὡς τοιοῦτον εἰς τὴν ἐπήρειαν τῶν περιστάσεων (π. χ. τῆς παραγραφῆς. Σαβιν. Δ', 538). Τὴν ἄκυρον πρᾶξιν καλοῦσιν αἱ πηγαὶ συνήθως negotium nullum, nullius momenti, ἢ ruptum, irritum· αἱ δὲ φράσεις rescindi, infirmari χρησιμεύουσιν εἰς παράστασιν τῶν ἀκυρωσίμων· ἀλλὰ δὲν ἀπαντᾶται ἀκρίβεια πλήρης περὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν· π. χ. ἐπὶ θεμάτων ἀκυρωσίας γίνεται ἐνίοτε χρῆσις τῆς πρώτης ἐκφράσεως (ὡς νόμ. 16 § 1 πανδ. 4, 4· νόμ. 3 § 3 πανδ. 17, 2. νόμ. 22 πανδ. 42, 8) καὶ ἐπὶ θεμάτων ἀκυρότητος, τῆς δευτέρας (ὡς νόμ. 7 § 16 πανδ. 2, 14· νόμ. 64 § 1 πανδ. 35, 1). Böcking § 119 σημ. 15 Σαβιν. § 202 σημ. c. Winds. § 82 σημ. 2. Περὶ τοῦ γαλ. δικαίου πρβ. Windscheid zur Lehre des Code Napoleon von der Ungültigkeit d. Rechtsgeschäfte, Düsseldorf 1847.

2) Ἤγουν ἐὰν οἱ πράττοντες στερῶνται τῆς ἱκανότητος τοῦ ἐπιχειρεῖν δικαιοπραξίας (π. χ. εἰσὶν ἀπηγορευμένοι ἢ ἀνήλικοι· οἱ ἐπίτροποι ἐνίοτε (ὅταν ἀπαιτῆται ἡ σύμπραξις τοῦ συγγενικοῦ συμβουλίου, ἢ τοῦ δικαστηρίου ἡ ἄδεια)· ἀνωτ. § 33, γ') ὅ,τι πράξωσιν εἶναι ἄκυρον.

3) Ἐν τῷ περιεχομένῳ τῆς πράξεως ὑπάρχει ἡ ἔλλειψις ἡ τὴν ἀκυρότητα ἐπιφέρουσα, ὅταν ἡ πρᾶξις α΄) παραβιάζῃ ἀπαγορευτικόν τινα νόμον ἢ παράγγελμα ἠθικὸν (ἀνωτ. § 4 σημ. 13, 14· § 36 εἰσηγ. 2, 23· exceptis videlicet iis quæ . . . legibus interdicta, aut alias probrosa· νόμ. 112 § 3 πανδ. 30· νόμ. 26, 27 πρ. νόμ. 35 § 1 πανδ. 45, 1· νόμ. 4 κώδ. 8, 29· π. χ. συμβάσεις περὶ κληρονομίας· νόμ. 15 κώδ. 2, 3), ἢ ἦναι φυσικῶς ἀδύνατος (νόμ. 1 § 9—11 πανδ. 44, 7· νόμ.

ἔλλειψις, ἡ τὴν ἀκυρότητα φέρουσα, ὑπῆρχε κατ' αὐτὴν τὴν κατάρτισιν τῆς πράξεως, καλεῖται ἡ ἀκυρότης **ἀρχική**, εἰ δὲ ἐπῆλθε κατόπιν, **ἐπιγενομένη**. 4 Ἐπιγίγνεται δὲ ἡ ἀκυρότης ἐπὶ τῶν πράξεων ἐκείνων, ἐν αἷς τὰ προσόντα τοῦ κύρους αὐτῶν ἀπαιτεῖται νὰ ὑπάρχωσιν οὐ μόνον ἐπὶ τῆς καταρτίσεως τῆς πράξεως, ἀλλὰ νὰ

---

35 πρ. νόμ. 97 πρ. πανδ. 45, 1· νόμ. 31, 185 πανδ. 50, 17). Ἀλλ' ἐσφαλμένως καταριθμοῦσί τινες (Sintenis Α'. 217 σημ. 4) ἐνταῦθα καὶ τὰς πράξεις τὰς ἀντικειμένας εἰς τὴν διάταξιν τοῦ ῥωμ. δικαίου ὅτι διὰ συμφώνου μόνον δὲν μεταβιβάζεται ἡ κυριότης (νόμ. 20 κώδ. 2, 3) καὶ ὅτι τὰ ψιλὰ σύμφωνα δὲν γεννῶσιν ἀγωγήν· διότι αἱ πράξεις αὗται ὡς τοιαῦταί εἰσιν ἔγκυροι, ἀλλὰ δὲν ἔχουσι τὴν δύναμιν, ἣν προτίθενται νὰ δώσωσιν αὐταῖς οἱ πράττοντες· β') δὲν φέρῃ τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα τῶν δικαιοπραξιῶν· ὅθεν ἄκυρος δύναται νὰ ἦναι ἡ πρᾶξις ἕνεκα τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς (π. χ. ἐπὶ πωλήσεως πράγματος ἐκτὸς συναλλαγῆς ἢ προικῴου ἀκινήτου), ἕνεκα τῆς δηλώσεως τῆς θελήσεως (π. χ. λόγῳ οὐσιώδους πλάνης) ἢ τῆς ἀτελείας αὐτῆς (π. χ. πώλησις ἄνευ τιμήματος), ἕνεκα τῆς μὴ τηρήσεως τοῦ διὰ τὴν δήλωσιν ὡρισμένου τύπου (π. χ. ἐπὶ διαθηκῶν, ἐκποιήσεως ἀκινήτων, ἐπὶ συναλλαγματικῶν· ἀνωτ. § 33 σημ. 20, 21· § 25 σημ. 13). Unger 1. 142. Aubry § 276 σημ. 13.

4) Ἐνταῦθα ἡ δικαιοπραξία παρήχθη ἔγκυρος καὶ ἰσχυρά, ἀλλὰ γεγονός τι ἐπελθὸν ἐξαφανίζει αὐτὴν ὡσανεὶ οὐδέποτε ὑπῆρξε· π. χ. ἡ διαθήκη ἀκυροῦται δι' ἐπιγεννήσεως τέκνου (νόμ. 12 πρ. πανδ. 28, 3). Ἀλλὰ δὲν ἀνήκουσι κυρίως ἐνταῦθα (ὡς θέλουσιν ὁ Σαβινῆς καὶ ὁ Unger) τὰ θέματα τῆς ὑπὸ τοῦ διαθέτου καταστροφῆς τοῦ ἐγγράφου τῆς διαθήκης ἢ τῆς συντάξεως νέας διαθήκης, διότι διὰ τῶν γεγονότων τούτων δὲν ἀκυροῦται ἀλλ' *ἀνακαλεῖται* ἡ διαθήκη (Σαβιν. σ. 542. Unger § 91 σημ. 15)· ὡσαύτως ἀνάκλησις καὶ οὐχὶ ἀκυρότης τῆς συμβάσεως εἶναι ὁ mutuus dissensus ἐπὶ τῶν συναινετικῶν συναλλαγμάτων (§ 4 εἰσηγ. 3, 29· νόμ. 1 κώδ. 4, 45· καὶ τὸ θέμα τοῦτο ἀτόπως κατατάσσει ἐνταῦθα ὁ Unger). Ἔτι ἀτοπώτερον φαίνεται νὰ ὀνομασθῇ ἐπιγενομένη ἀκυρότης τῆς δικαιοπραξίας ἡ ἐκτέλεσις αὐτῆς (Unger σημ. 16. Wächter σ. 668 σημ. 45). Ἡ ἕνεκεν ἐπελθούσης αἰτίας ἀκυρότης τῆς δικαιοπραξίας καλεῖται συνήθως ὑπὸ τῶν συγγραφέων infirmatio. Unger σημ. 17.

διαμένωσι καὶ μετὰ ταῦτα ἐπί τινα χρόνον·[5] προσέτι εἰ μὲν τὴν ἀκυρότητα δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ πᾶς τις τῶν ἐνδιαφερομένων, λέγεται **ἀπόλυτος**, εἰ δέ τινες μόνον ἐξ αὐτῶν, **σχετική**.[6] Τέλος ἡ ἀκυρότης ἢ ἐστιν ὁλικὴ

---

5) Διὰ τῆς ἀκυρότητος ταύτης ἡ κατὰ τὴν κατάρτισιν αὐτῆς ἔγκυρος καὶ ἰσχυρὰ δικαιοπραξία καταργεῖται. Δηλαδὴ ἐνίοτε περιστατικόν τι, ὅπερ, ἂν ὑπῆρχε κατὰ τὴν κατάρτισιν τῆς δικαιοπραξίας, ἤθελε καταστήσει αὐτὴν ἄκυρον, φέρει τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο καίτοι μεταγενεστέρως λαβὸν χώραν. Ἀλλὰ *ποῖα περιστατικὰ* ἔχουσι τὴν δύναμιν ταύτην; Ἀμφίβολον. Κοινῶς παραδεδεγμένον ὅμως εἶναι ὅτι ἐκ τῶν ἀντιφατικῶς ἐκφραζομένων χωρίων τῶν πηγῶν ὡς κανὼν ἀναγνωρίζεται ἡ διάταξις, ὅτι τὸ *ἐξ ἀρχῆς ἰσχυρὸν ἐκ τῶν ἐπισυμβαινόντων οὐκ ἀκυροῦται* (νόμ. 85 § 1 πανδ. 50, 17· νόμ. 140 § 2 πανδ. 45, 1· νόμ. 31 πρ. πανδ. 39, 5· οὕτως ἡ δικαιοπραξία δὲν ἀκυροῦται ἕνεκεν ἐπελθούσης παραφροσύνης ἢ ἀσωτίας, οὔτε ἡ δωρεὰ ἕνεκεν ἐπακολουθήσαντος γάμου μεταξὺ δωρητοῦ καὶ δωρεοδόχου· § 1 εἰσηγ. 2, 14· νόμ. 6 § 1· νόμ. 20 § 4 πανδ. 18, 1 νόμ. 18 πρ. πανδ. αὐτ.)· ὡς ἐξαίρεσις δὲ ἡ ἑτέρα, ὅτι quæ in eam causam pervenerunt, a qua incipere non poterant, pro non scriptis habentur (νόμ. 3 § 2 πανδ. 34, 8· νόμ. 98 πρ. πανδ. 45, 1· νόμ. 16 πανδ. 9, 2). Διὸ ἀκυροῦται ἡ διαθήκη, ἂν ὁ διαθέτης ἀπολέσῃ κατόπιν τὴν ἱκανότητα τοῦ ποιεῖν διαθήκην ἢ ὁ κληρονόμος τοῦ κληρονομεῖν (§ 4 εἰσ. 2, 17· νόμ. 6 § 5—13 πανδ. 28, 3). Ἀλλὰ δὲν ἀνήκουσιν ἐνταῦθα τὰ θέματα τῶν νόμ. 83 § 5· νόμ. 136 § 1 πανδ (45, 1), § 2 εἰσ. (3, 19), ὡς ἐσφαλμένως φρονεῖ ὁ Unger (σημ. 22)· διότι ἐν αὐτοῖς ἡ ἐνοχὴ δὲν ἀκυροῦται, ἀλλὰ καταργεῖται διὰ τὸ ἀδύνατον τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς· ἐπίσης δὲν ἀνήκει ἐνταῦθα, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς (σημ. 21), τὸ θέμα τοῦ νόμ. 1 πανδ. (24, 2). Τὴν ἐξαίρεσιν δὲ ταύτην διετύπωσαν συγγραφεῖς τινες (Wächter σ. 669. Unger σ. 144) οὕτως, ὅτι ἐφαρμόζεται ὅπου τὸ ἐπιγενόμενον περιστατικὸν εἶναι κατὰ νόμον ἀναγκαῖον οὐ μόνον διὰ τὴν *κατάρτισιν*, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν *ζωὴν* τῆς δικαιοπραξίας· πρβ. ὅμως Σαβιν. σ. 554. Windscheid § 82 σημ. 11. Arndts § 79 σημ. 4.

6) Ἀπόλυτος ἀκυρότης καλεῖται ἡ ἐκ τοῦ νόμου ἀμέσως (ἑπομένως ἀφ' ἑαυτῆς καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεως τῶν μερῶν) ἐπερχομένη, ἣν διατοῦτο πᾶς ὁ ἔχων συμφέρον δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ· *σχετικὴ* δὲ καλεῖται ἡ ὑπὲρ τοῦ ἑτέρου τῶν μερῶν νομοθετηθεῖσα καὶ ἀπὸ τῆς θε-

ἐκτεινομένη ἐφ' ἅπασαν τὴν πρᾶξιν, ἢ μερική, περιοριζομένη εἰς μέρος μόνον αὐτῆς. 7

λήσεως αὐτοῦ ἐξαρτωμένη. Ἡ πρώτη ἀποτελεῖ τὸν κανόνα, ἡ δευτέρα τὴν ἐξαίρεσιν. Αὕτη λοιπὸν ἐπέρχεται ἐὰν θελήσῃ τὸ πρόσωπον, ὑπὲρ οὗ αὕτη ἐνομοθετήθη· ὅθεν μένει ἐντοσούτῳ ἀμφίβολον καὶ ἐκκρεμὲς τὸ κῦρος ἢ ἡ ἀκυρότης τῶν τοιούτων δικαιοπραξιῶν. Οὕτω χαρακτηριζομένη ἡ σχετικὴ ἀκυρότης, ὡς ἀκυρότης δηλονότι οὐχὶ ἐκ τοῦ νόμου ἀλλ' ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ δικαιουμένου προσώπου παραγομένη, δὲν ἔχει τι τὸ ἀντιφατικὸν ἐν ἑαυτῇ (ὡς λέγουσί τινες· Brandis ἐν τῇ Linde's Zeitschr. Ζ', 12. Vanger. § 279 σ. 518), διότι δὲν εἶναι ἀκυρότης διὰ τὸ *ἕτερον* μόνον τῶν μερῶν, ἀλλ' ἀκυρότης δι' ἀμφότερα, τοῦτο ἔχουσα τὸ ἰδιάζον ὅτι *γεννᾷ* αὐτὴν ἡ θέλησις τοῦ ἑτέρου. Winds. § 82 σημ. 3.

Ὁ Brandis παραδέχεται διαστολὴν τῶν ἀκυροτήτων ἑκατέρωθεν ἢ ἑτέρωθεν· κατ' αὐτὸν ἡ πώλησις μεταξὺ ἀνηλίκου καὶ ἐνηλίκου τὸν μὲν ἐνήλικον ὑποχρεοῖ, τὸν ἀνήλικον ὅμως ὄχι, μόνον δὲ καθ' ὅσον ἐγένετο πλουσιώτερος· π. χ. ἐὰν πωλητὴς ἦναι ὁ ἀνήλικος, ἡ μὲν πώλησις εἶναι ἀνίσχυρος, ἡ δὲ ἀγορὰ ἰσχυρά. Τὴν τοῦ ἄρθρου 963 πολ. ἀκυρότητα θεωροῦσιν οἱ Γάλλοι ὡς σχετικήν, ὑπὲρ τοῦ καταδιώκοντος δανειστοῦ καὶ τῶν ἐνυποθήκων δανειστῶν μόνον νομοθετηθεῖσαν. Carré J. 2325 δίς.

Ἀμφίβολόν ἐστιν ἂν ὑπάρχωσι κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον θέματα σχετικῆς ἀκυρότητος· ἰδίως ἂν αἱ ὑπὸ τοῦ ἀνήβου ἄνευ αὐθεντίας τοῦ ἐπιτρόπου συναπτόμεναι ἀμφοτεροβαφεῖς συμβάσεις ἦναι σχετικῶς ἄκυροι κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν (κατὰ τὸν Σαβιν καὶ Πούχταν, ναί· κατ' ἄλλους, ὄχι· ὅρ. Unger § 91 σημ. 40). Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι οἱ νεώτεροι νόμοι ἀναγνωρίζουσι καὶ παρ' ἡμῖν τὴν σχετικὴν ἀκυρότητα (Ἐγχειρίδ. § 95 σημ. 6)· ὡς σχετικὴν ἀκυρότητα πρέπει, νομίζω, νὰ θεωρηθῇ παράγουσα ἡ ἔλλειψις τῆς συναινέσεως τοῦ κηδεμόνος ἐπὶ χειραφέτων ἀνηλίκων καὶ τοῦ ἀντιλήπτορος ἐπὶ ἀσώτων.

7) Μερικὴ ἀκυρότης ὑπάρχει ὅπου ὁ λόγος τῆς ἀκυρότητος δὲν ἐκτείνεται ἐφ' ἅπασαν τὴν δικαιοπραξίαν, ἀλλ' ἐπὶ μέρος μόνον αὐτῆς· τότε ἰσχύει ὁ κανών· utile per inutile non vitiatur. Μερικὴ ἀκυρότης δύναται νὰ συμβῇ ἐπὶ δικαιοπραξιῶν ἐκ *πλειόνων* κεφαλαίων συγκειμένων ἢ ἐχουσῶν *κύρια* καὶ παρεπόμενα μέρη (νόμ. 1 § 5 πανδ. 45, 1). Οὕτω κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον εἶναι ἄκυρος ἡ ἐν δανείῳ συμφωνία περὶ τόκου ἄνω τοῦ νομίμου μέτρου (νόμ. 20, 29 πανδ. 22, 1), ἡ μὴ ἐγγραφεῖσα δωρεά, κατὰ τὸ ὑπερβαῖνον τὸ νόμιμον μέτρον ποσὸν (νόμ.

β') ἡ ἄκυρος δικαιοπραξία, ὥς τι γεγονὸς νομικῶς ἀνύπαρκτον καὶ μὴ ὄν, οὐδεμίαν δικανικὴν ἐνέργειαν δύναται νὰ ἔχῃ· οὔτε παράγει δίκαιον, οὔτε τροποποιεῖ ἢ καταργεῖ τὸ ὑπάρχον. Ὡς τοιαύτην δὲ οὐδὲν συμβεβηκὸς ἐπιγενόμενον δύναται κατὰ γενικὸν κανόνα νὰ ζωογονήσῃ,[8] οὐδὲ εἰδικὸν ἔνδικον μέσον χρειάζεταί τις ἵν' απο-

---

34· πρ. νόμ. 35 § 5 κώδ. 8, 54), ἡ καλύπτουσα ἐν μέρει δωρεὰν πώλησις μεταξὺ συζύγων, κατὰ τὸ μέρος τῆς δωρεᾶς (νόμ. 5 § 5 πανδ. 24, 1). Ἄλλα θέματα ἐν νόμ. 110 πρ. πανδ. (45, 1)· νόμ. 11 § 1· νόμ. 12, 13 πανδ. (13, 5)· νόμ. 42 κώδ, (2, 4). Unger σημ. 57. Προσέτι ἡ ἀκυρότης τῆς κυρίας πράξεως ἐπάγεται καὶ τῶν παρεπομένων αὐτῇ ἀκυρότητα (τῆς πρωτοτύπου αἰτίας μὴ ἐρρωμένης οὐδὲ τὰ παρακολουθήματα ὡς ἐπίπαν ἔρρωται νόμ. 178 βασ. 2, 3), οἷον ἐγγυήσεων (νόμ. 70 § 4 πανδ. 46, 1· νόμ. 6 πανδ. 45, 1· περὶ τῆς φαινομένης ἀντινομίας τοῦ τεμ. 25 πανδ. 46, 1 πρβ. Hasenbalg Bürgschaft σ. 93) καὶ ἐνεχύρων (νόμ. 11 § 3 πανδ. 13, 7). Ἀλλὰ τῶν παρεπομένων ἡ ἀκυρότης δὲν ἐπηρεάζει τὴν κυρίαν πρᾶξιν (ὅθεν τὸ λεγόμενον *τὰ περιττὰ οὐ βλάπτει*· νόμ. 94 πανδ. 50, 17· νόμ. 65 πρ. πανδ. 45, 1), ἐκτὸς ἂν ὡρίσθησαν καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν συναλλαττόντων ὡς οὐσιώδη μέρη τῆς πράξεως. Unger ϛ. 153 σημ. 54.

8) Λέγει παλαιός τις νομικός· æger potest convalescere, mortuus potest reviviscere ; sed qui nunquam natus est neque convalescere potest neque reviviscere. Οὕτω καὶ αἱ *ἀπολύτως* ἄκυροι πράξεις, ὡς μήποτε γεννηθεῖσαι, καὶ δὴ μήτε θανοῦσαι, οὔτε ἀναρρώσεως οὔτε ἀναβιώσεως ἐλπίδα ἔχουσιν. Ὅθεν οὔτε ἡ ἔγκρισις ἀκύρου τινὸς πράξεως οὔτε ἡ παραίτησις τοῦ ἐπὶ προσβολῇ αὐτῆς δικαιώματος φέρουσιν ἀποτέλεσμά τι· ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος τῆς ἀκυρότητος ἂν ἐκλείψῃ κατόπιν οὐδεμίαν φέρει θεραπείαν· quod initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere (νόμ. 29, 201, 210 πανδ. 50, 17· νόμ. 1 πρ. πανδ. 34, 7). Ἡ μὲν ἔγκρισις καὶ ἡ παραίτησις, ἐὰν φέρωσι τὰ στοιχεῖα πλήρους δικαιοπραξίας, δύνανται νὰ ἰσχύσωσι τὸ πολὺ ὡς νέα πρᾶξις (κατωτ. § 45). Πλὴν καὶ ἡ ἀπραξία τοῦ δικαιουμένου νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀκυρότητα φέρει ἐνίοτε τυχηρὰς ὠφελείας· π. χ. ὁ ἐκ διαθήκης ἀκύρου κληρονόμος ἢ ὁ ἐξ ἐκποιήσεως ἀκύρου ἀγοραστὴς λαμβάνουσιν εἰς τὴν νομὴν αὐτῶν τὸ πρᾶγμα καὶ ἐπὶ τριακονταετίαν κατέχουσιν αὐτὸ ἀνενόχλητοι, ἀποκτῶσιν οὕτω τὴν ἔνστασιν τῆς 30ετοῦς παραγραφῆς. Ἡ δὲ ἐπελθοῦσα ἄρσις τοῦ λόγου τῆς ἀκυρότητος μόνον

κρούσῃ.[9]

κατ' ἐξαίρεσιν ζωοποιεῖ τὴν δικαιοπραξίαν· (ὅτε αὕτη θεωρεῖται ὡς ἀπ' ἀρχῆς ἔγκυρος καὶ ἰσχυρά). Τοιαῦται δ' ἐξαιρετικαὶ περιπτώσεις ὑπάρχουσιν ἀναμφίβολοι μόνον αἱ τῶν νόμ. 25 κώδ. (5, 16) νόμ. 1, 2 κώδ. (5, 74)· ἤτοι ἡ δωρεὰ μεταξὺ συζύγων ἰσχύει, μὴ ἀνακληθεῖσα παρὰ τοῦ δωρητοῦ, ὡς καὶ ἡ ἄνευ δικαστικῆς ἀδείας ἀπαλλοτρίωσις ὀρφανικοῦ ἀκινήτου, ἣν ὁ ὀρφανὸς ἐγκρίνῃ ἐνήλικος γενόμενος· ὡσαύτως ἡ τοῦ νόμ. 42 πανδ. (41, 3) ἴδε καὶ νόμ. 20 § 1 Π. (28, 7). Σαβιν. Δ' 556—59. Unger σ. 155 σημ. 63, ὅστις διαφωνεῖ ὡς πρὸς τὴν τελευταίαν περίπτωσιν (σημ. 65).

Διάφορος τῆς ζωοποιήσεως ἀκύρου δικαιοπραξίας εἶναι ἡ *ἀναβίωσις* τῆς θανούσης, ἥτις συμβαίνει ἐνίοτε ἐπὶ διαθηκῶν· νόμ. 11 § 2 πανδ (37, 11)· νόμ. 12 πρ. πανδ. (28, 3). Unger σημ. 64.

Τὰ ἀνωτέρα εἰρημένα ἐφαρμόζονται ἐπὶ τῶν ἀπολύτως ἀκύρων πράξεων· διότι ἐπὶ τῶν *σχετικῶς* ἀκύρων ἡ ἀκυρότης ὑπάρχει, ἐὰν θελήσῃ αὐτὴν τὸ πρόσωπον ὑπὲρ οὗ ἐνομοθετήθη· ὅθεν ἡ παραίτησις ἡ ἔγκρισις τούτου καθίστησι τὴν πρᾶξιν ἀκλόνητον ὅλως. Unger σ. 157.

9) Τὸ μὴ ὂν οὐ χρήζει προσβολῆς· διότι ἡ προσβολὴ ὑποτίθησι προσβαλλόμενον, ἀλλ' ἐπὶ ἀκυρότητος (ἤτοι ἀνυπαρξίας) ἀντικείμενον προσβαλλόμενον ἐλλείπει· ὥστε ἀρκεῖ ἐκεῖνος καθ' οὗ ἀντιτάσσεται ἄκυρός τις πρᾶξις νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸν ἐπικαλούμενος τὸ ἄκυρον αὐτῆς. Καὶ ὅμως ἡ ἁπλῆ αὕτη καὶ ἀληθὴς ἔποψις τῶν ἀκυροτήτων παρεγνωρίσθη ἄλλοτε, οὗ ἕνεκα κατεσκευάσθη ἐκ παλαιοῦ ἤδη ὑπὸ τῶν νομικῶν ἰδία ἀγωγὴ κατὰ τῆς ἀκυρότητος, ἡ querela nullitatis, ὑπαχθεῖσα καὶ αὕτη, ὡς πᾶσα ἀγωγή, εἰς τὴν 30ετῆ παραγραφήν, ἥτις διὰ τοῦτο ἐχρησίμευεν ὡς ἰαματικὸν τῆς ἀκυρότητος φάρμακον· τὸ κυριώτερον δὲ θέμα ἐφαρμογῆς τῆς ἀγωγῆς ταύτης ἀπετέλουν αἱ ἄκυροι διαθῆκαι καὶ αἱ ἄκυροι δικαστικαὶ ἀποφάσεις. 'Αλλὰ τὴν σήμερον ἀκολουθεῖται ἡ ἀληθὴς θεωρία καθ' ἣν οὐδενὸς εἰδικοῦ μέσου ὑπάρχει χρεία (περὶ τῶν δικονομικῶν ἀκυροτήτων ἔπ. 'Εγχειρ. 95, 237, 247. Bayer § 329)· διότι ἐπὶ ἀκύρου διαθήκης ἢ ἀκύρου ἐκποιήσεως (π. χ. ὀρφανικοῦ ἀκινήτου) ἐγείρεται ἡ τῆς κληρονομίας ἀγωγὴ ἐξ ἀδιαθέτου ἢ τῆς διεκδικήσεως· ἐὰν δὲ ὁ ἐναγόμενος ἀντιτάξῃ τὴν διαθήκην ἢ τὴν ἐκποίησιν, ἀποκρούεται δι' ἀντενστάσεως (ἤγουν τῆς ἀκυρότητος).

Διάφορον τῆς ἀγωγῆς ταύτης περὶ ἀκυρότητος σκοπὸν ἔχει ἄλλη τις ἀγωγή, ἣν οἱ νεώτεροι καλοῦσι *προδικαστικὴν* (actio praejudicalis. Κατωτ. § 81 σημ. 3, γ. § 82 σημ. 2, β.), ἧς γίνεται χρῆσις ὁσάκις ἀμφιβάλλεται ἂν δικαιοπραξία τις ἦναι ἔγκυρος ἢ μὴ καὶ προσκαλεῖται

Θ.13 91

γ') ἐὰν τὸ ἀκύρως πραχθὲν φέρῃ ἐν ἑαυτῷ τὰ προσόντα ἑτέρας πράξεως ἐγκύρου καὶ ἰσχυρᾶς, ἐξάγηται δὲ μετὰ βεβαιότητος ὅτι οἱ πράττοντες ἤθελον ἐν δευτέρῳ λόγῳ καὶ αὐτήν, δύναται τότε τὸ πραχθὲν νὰ μετασχηματισθῇ εἰς τὴν δευτέραν ταύτην πρᾶξιν. 10

β') ἀκυρωσία.

§ 44. Ἀκυρώσιμος καλεῖται ἡ πρᾶξις ἡ ὑπάρχουσα

ὁ δικαστὴς ν' ἀποφανθῇ περὶ τούτου. Ἡ ἀγωγὴ αὕτη εἶναι βεβαίως ἀναγκαία καὶ χρήσιμός πως (Unger σ. 148. Windscheid § 82 σημ. 6. Wächter § 86 σημ. 20. Bähr Anerkennung § 69. Ἐγχειρ. 80 σημ. 1). Ἐνίοτε ἀρκεῖ ἀντ' αὐτῆς πρόκλησις εἰς ἀγωγήν. Wächter αὐτ. σημ. 23.

10) Römer ἐν τῷ ἀρχαίῳ τῆς ἀστ. πράξ. νόμ. 36 σ. 66. Ὁσάκις δικαιοπραξία τις ἀπαιτεῖ πρὸς καταρτισμὸν αὐτῆς προσόντα πλείονα τῶν προσόντων ἄλλης δικαιοπραξίας, δύναται νὰ συμβῇ ὥστε ἡ τοιαύτη δικαιοπραξία νὰ ἐλλείπῃ μέν τινος τῶν ἀναγκαίων αὐτῇ προσόντων, νὰ φέρῃ ὅμως ἅπαντα τὰ προσόντα τῆς ἄλλης δικαιοπραξίας. Ἐρωτᾶται δὲ τότε, ἡ δικαιοπραξία αὕτη δύναται νὰ ἰσχύσῃ ὡς δικαιοπραξία τῆς κατηγορίας ἧς φέρει τὰ προσόντα; Ὄχι, βεβαίως (νόμ. 1 § 4 πανδ. 13, 5)· διότι δὲν ἤθελον τὴν δικαιοπραξίαν ταύτην τὰ μέρη, ἀλλὰ τὴν ἄλλην τὴν ἄκυρον. Μόνον λοιπὸν τότε ἡ δικαιοπραξία αὕτη ἰσχύει, ὅταν οἱ συναλλάττοντες ἤθελον ἐν δευτέρῳ λόγῳ *καὶ αὐτήν*· ὅπερ ἐξυπακούεται ὑπάρχον ἐν οἷς θέμασιν ἡ πρᾶξις αὕτη φέρει εἰς τὸ αὐτὸ νομικὸν ἀποτέλεσμα εἰς ὃ καὶ ἡ ἄκυρος (νόμ. 5 πρ. πανδ. 18, 5· νόμ. 8 πρ. νόμ. 19 πρ. νόμ. 23 πανδ. 46, 4· νόμ. 3 πανδ. 29, 1·—ἐναντίος ὁ νόμ. 1 § 2 πανδ. 45, 1 διὰ τὴν περὶ τὰς ἐπερωτήσεις αὐστηρότητα)· ἐν πᾶσι δὲ τοῖς ἄλλοις θέμασιν ἀπαιτεῖται ῥητὴ τῶν μερῶν δήλωσις· διατοῦτο ἄκυρος ἐπερώτησις οὐ ποιεῖ ἀντιφώνησιν (νόμ. 1 § 4 πανδ. 13, 5), οὔτε ἄκυρος γάμος ποιεῖ μνηστείαν (νόμ. 9 πανδ, 23, 1), οὔτε ἄκυρος διαθήκη, κωδικίλον (νόμ. 1, 13 § 1 πανδ. 29, 7). Unger σ. 158 σημ. 74· ὅρα καὶ νόμ. ὑποθ. ἄρθρ. 63.

Ἡ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον γινομένη μετατροπὴ ἢ ὁ μετασχηματισμὸς ἀκύρου πράξεως εἰς ἄλλην ἔγκυρον καλεῖται ὑπὸ τῶν νομικῶν conversio, ἥτις διαφέρει τῆς *μερικῆς* ἀκυρότητος (καὶ οὐκ ὀρθῶς ὁ Πούχτας § 67, ταυτίζει ἀμφότερα) καὶ τῆς ψευδοῦς *ὀνομασίας* τῆς πράξεως (π. χ. ὁ κωδικίλος ὀνομάζεται διαθήκη). Unger σημ. 69.

μὲν κατὰ τὸν νόμον καὶ διὰ τοῦτο ἰσχυρά, δυναμένη ὅμως, ἕνεκεν ἐλαττώματός [1] τινος ἐμπεφυκότος αὐτῇ, ν' ἀκυρωθῇ. Τὰ ἐλαττώματα ταῦτα τὰ τὴν ἀκυρωσίαν ἐπιφέροντά εἰσι διάφορα, [2] ἀλλὰ σχετικὰ πάντοτε, [3] καὶ ἢ ὑπῆρχον ἀπ' ἀρχῆς ἐν τῇ πράξει ἢ ἐπῆλθον κατόπιν· [4] πλὴν ἡ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων δὲν ἐπηρεάζει μόνη τὸ ἐν ἀρχῇ ἔγκυρον. [5]

---

1) Τὰ τοιαῦτα ἐλαττώματά εἰσι π. χ. ἡ βία (ἀνωτ. § 41), ἡ ἀπάτη (ἀνωτ. § 42), ἡ ὑπέρογκος βλάβη. Wächter σ. 655 σημ. 2. Unger σ. 159 σημ. 76· ὅρα καὶ Ἐπαναγωγῆς λϐ' σ. 173.

2) Τὰ ἐλαττώματα ταῦτά εἰσι ποικίλα καὶ δὲν δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς γενικήν τινα καὶ πάντα περιλαμβάνουσαν ἀρχήν. Ὁ Πούχτας (Vorlesungen § 67) ἠθέλησε νὰ δώσῃ γενικόν τινα χαρακτηρισμὸν τῶν ἐλαττωμάτων τούτων. Κατ' αὐτόν, ἀκυρωσία ὑπάρχει, ὅταν α') τὸ ἐλάττωμα, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς δικαιοπραξίας, δὲν καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς, ἢ ϐ') ἕνεκεν ἄλλων ἀπωτέρων λόγων κρίνηται ὡς ἡ καταλληλοτέρα θεραπεία. Ἀλλ' ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος γενικώτερός ἐστιν ἢ ὥστε νὰ προκύψῃ ἐξ αὐτοῦ σπουδαῖόν τι ὄφελος.

3) Δηλαδὴ ἐξήρτηται ἐκ τῆς θελήσεώς *τινων* μόνον ἐκ τῶν τῆς δικαιοπραξίας προσώπων νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὸ ἐλάττωμα καὶ νὰ αἰτήσωσι τὴν ἀκύρωσιν τῆς πράξεως· ὥστε ἡ ἀκυρωσία ὁμοιάζει κατὰ τοῦτο τὴν *σχετικὴν* ἀκυρότητα (ἀνωτ. § 43 σημ. 6), διαφέρει ὅμως αὐτῆς κατὰ τὸ ἀποτέλεσμα, διότι δι' αὐτῆς ἡ πρᾶξις καθίσταται ὡς οὐδέποτε ὑπάρξασα, ἐνῷ ἡ ἀκυρωσία λαμβάνει χώραν ἀφ' ἧς κηρυχθῇ (σημ. 10 τοῦ § τούτου). Unger σ. 150 σημ. 41.

4) Ἡ πρώτη καλεῖται *ἀρχικὴ* ἀκυρωσία, ἡ δευτέρα *ἐπιγενομένη*. Ἐπιγενομένη ἀκυρωσία ὑπάρχει π. χ. ἐπὶ δωρεῶν ἡ ἀχαριστία τοῦ δωρεοδόχου ἢ ἡ ἐπιγέννησις τέκνων τῷ δωρητῇ (νόμ. 10, 8 κώδ. 8, 56). Ἀλλὰ τῆς ἐπιγενομένης ἀκυρωσίας διάφορός ἐστιν ἡ ἐξ ἐπερχομένων ἢ συγχρόνων αἰτιῶν κατάργησις τοῦ δικαίου (π. χ. δι' ἐνστάσεων παραγραφῆς, μακεδον. δόγματος), διότι ἐν τοῖς θέμασι τούτοις ἡ δικαιοπραξία μένει ἀπρόσβλητος, μόνον τὸ δίκαιον ὅπερ παρήγαγε καταργεῖται. Unger σ. 159 σημ. 77.

5) Ἄλλοτε ἐδιδάσκετο τοιοῦτος κανών, ὅτι δηλαδὴ μεταβαλλομένων τῶν πραγμάτων συμμεταβάλλονται καὶ αἱ δικαιοπραξίαι, διότι ἐξυπακούεται δῆθεν ἐν αὐταῖς ἡ ῥήτρα τοῦ rebus sic stantibus· ἀλλὰ τὸ χωρίον τοῦ ῥωμ. δικαίου (νόμ. 38 πρ. πανδ 46, 3), ἐφ' οὗ φαίνεται

Ἡ ἀκυρώσιμος πρᾶξις, ἐπειδὴ νομικῶς ὑπάρχει καθ' ὅλην τὴν ἐντέλειαν, αὐτὴ μὲν παράγει,[6] μεχρισοῦ ἀκυρωθῇ, πᾶσαν ἐνέργειαν ἣν αἱ πράξεις τοῦ εἴδους αὐτῆς[7] ἔχουσιν. ἡ δὲ ἀκύρωσις, ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου[8] κατ' αἴτησιν μόνον[9] τῶν ἐχόντων δικαίωμα ἀπαγγελλομένη, καθίστησιν αὐτὴν τοὐντεῦθεν (ex nunc) μόνον ἀδρανῆ.[10]

στηριζομένη ἡ ἐπικίνδυνος αὕτη διὰ τὰς συναλλαγὰς διδασκαλία, οὐδὲν τοιοῦτον λέγει, ἀλλὰ μόνον τοῦτο, ὅτι τὸ solutionis causa adjecto, ἐὰν ἐπέλθῃ μεταβολὴ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ καταστάσεως, δὲν δύναται νὰ γενῇ καταβολή· πλὴν καὶ τοῦτο δὲν εἶναι γενικόν, ὡς ἀποδεικνύουσιν οἱ νόμ. 95 § 6 πανδ. (46,3)· νόμ. 56 § 2 πανδ. (45,1). Unger σ. 160 σημ. 78. Weber von der natirl. Verbindlichkeit σ. 345.

6) Ἀπεναντίας ἡ ἄκυρος πρᾶξις, ὥς τι νομικῶς μὴ ὄν, οὐδὲν παράγει ἀποτέλεσμα.

7) Ἑπομένως δύναται καὶ δι' ἐνεχύρου ἢ ἐγγυήσεως ν' ἀσφαλισθῇ ἡ ἀκυρώσιμος πρᾶξις· ἀλλὰ βεβαίως ἀκυρουμένης αὐτῆς, συνακυροῦνται καὶ τὰ ἀσφαλιστικὰ ταῦτα μέσα (νόμ. 7 § 1· νόμ. 19 πανδ. 44,1· νόμ. 32 πανδ. 46,1· § 4 εἰσ. 4,14· νόμ. 11 κώδ. 8,36)· ἐκτὸς ἂν ἐδόθησαν ὡς ὀχυρωτικὰ κατὰ τῆς ἀκυρωσίας· νόμ. 13 πρβ. πανδ. (4,4). Unger σ. 161 σημ. 80. Wächter σ. 656 σημ. 8,9.

8) Κατά τινας (Unger σ. 161 σημ. 81. Wächter σ. 656 σημ. 4) ἀρκεῖ ἐνίοτε καὶ ἐξώδικος δήλωσις πρὸς τὸν ἐναντίον περὶ τούτου, ἵνα ἐπιφέρῃ τὴν ἀκυρωσίαν. Ἡ γνώμη αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὀρθὴ μόνον ἐπὶ ἐκείνων τῶν ἀκυρωσιῶν, ἐν αἷς τὰ πραγματικὰ στοιχεῖα, τὰ τὴν ἀκύρωσιν ἐπάγοντα, συνίστανται εἰς τὴν θέλησιν μόνον τοῦ προσώπου καὶ δὲν ἀπαιτοῦνται ἄλλα γεγονότα δικαστικῆς χρῄζοντα διευκρινήσεως.

9) Ἐκεῖνος μόνον ὑπὲρ οὗ ὑπάρχει ὁ λόγος τῆς ἀκυρώσεως δύναται νὰ προσβάλῃ τὴν δικαιοπραξίαν, οὐχὶ καὶ ὁ ἐναντίος, πρὸς ὃν αὕτη ἔχει πλήρη ἰσχὺν (οὗτος ὅμως δύναται διὰ προκλήσεως εἰς ἀγωγὴν νὰ φέρῃ τὴν ὑπόθεσιν εἰς δικαστήριον). Τὸ ἔνδικον δὲ μέσον ὅπερ μεταχειρίζεται εἶναι ποτὲ μὲν ἀγωγὴ (ἡ ἐκ τῆς συμβάσεως ἢ in factum νόμ. 6 πανδ. 48,5), ἄλλοτε δ' ἔνστασις ἢ ἀντένστασις καὶ ὑπόκειται εἰς τὴν γενικὴν παραγραφὴν τῆς τριακονταετίας. Wächter σημ. 5)· ἀλλὰ καὶ δι' ἐγκρίσεως ἢ παραιτήσεως ματαιοῦται. Νόμ. 24, 26 § 3 πανδ. (12,6). Unger σ. 162.

10) Ἡ ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ἀπαγγελθεῖσα ἀκύρωσις ἀνατρέχει μὲν

Δ') Ἔγκρισις—ratihabitio. α)

§ 45. Ἔγκρισίς ἐστι δικαιοπραξίας 1 τετελεσμένης ῥητὴ ἢ σιωπηρὰ 2 ἐπιδοκιμασία, αὐτῆς μὲν τὰ ἐλαττώματα 3 θεραπεύουσα, τὸν δ' ἐγκρίνοντα στεροῦσα τῆς

εἰς τὸ παρελθόν, καθόσον ἕκαστον τῶν μελῶν ὀφείλει ν' ἀποκαταστήσῃ ὅ,τι ἐκ τῆς ἀκυρωθείσης πράξεως περιῆλθεν εἰς αὐτὸ (νόμ. 23 § 1. 7· νόμ. 60 πανδ. 21, 1· νόμ. 10 κώδ. 4, 44)· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι συνέπεια τῆς ἀκυρώσεως· τὰ ἐν τῷ μεταξὺ παρὰ τρίτων ἀποκτηθέντα δίκαια; Μένουσιν ἰσχυρὰ ἐνίοτε (νόμ. 43 § 8 πανδ.21, 1·νόμ. 4 πρ. πανδ 20, 6)· ὡς γενικὸς κανὼν δὲν δύναται νὰ τεθῇ τοῦτο· οὗ ἕνεκα δὲν ἔχει πολλὴν τὴν σπουδαιότητα τὸ ζήτημα ἂν ἡ ἀκύρωσις χρονολογεῖται ex nunc ἢ ex tunc. Ὁ Wächter (σ. 566) καὶ ὁ Unger (σ. 161) λέγουσιν ex nunc, ὁ Windscheid (σ. 198 σημ. 7), ex tunc.

α) Lothar Seuffert von der Ratihabition d. Rechtsgeschäfte Würzburg 1868. Dalloz Obbig. § 4468.

1) Ἡ ἔγκρισις ἔχει ἀποτελέσματα ὄχι μόνον ἐπὶ δικαιοπραξιῶν γινομένη, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἄλλων πράξεων, οἷον ἀδικημάτων (νόμ. 152 § 2 πανδ. (50, 17· in maleficio ratihabitio mandato comparatur· νόμ. 1 § 14 πανδ. 43,16. Seuff. ἔν. ἀ. σ. 2 σημ. 1). Τὰ ἐνταῦθα περὶ ἐγκρίσεως λεγόμενα ὁρῶσι τὰς δικαιοπραξίας.

2) Νόμ. 5 Π. (46,8)· νόμ. 5 βασ. (9,11). Συγκεχυμένη φαίνεται ἡ τοῦ ΑΠ. 217 τοῦ 78. Δικαστ. Χρον. Β', 274. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ σιωπηρὰ ἔγκρισις πρέπει νὰ συνάγηται ἐκ περιστάσεων ἀναντίρρητον καθιστωσῶν τὴν τῆς ἐγκρίσεως διάνοιαν (facta concludentia)· π. χ. νόμ. 24 πανδ. (12,6).

3) Τὸ ἐλλειπὲς καὶ ἀτελὲς συμπληροῦται καὶ τελειοποιεῖται, τὸ δὲ ἄκυρον καὶ μὴ ὂν χρῄζει οὐχὶ συμπληρώσεως καὶ τελειοποιήσεως, ἀλλὰ πλήρους καταρτίσεως καὶ παραγωγῆς. Ὅθεν διὰ τῆς ἐγκρίσεως θεραπεύονται *ἀτέλειαι* μόνον τῶν δικαιοπραξιῶν οὐχὶ καὶ ἡ ἐντελὴς ἀνυπαρξία αὐτῶν. Τὸ ἐλάττωμα λοιπὸν τὸ διὰ τῆς ἐγκρίσεως θεραπευόμενον πρέπει νὰ ἦναι ἢ σχετικὴ ἀκυρότης ἢ ἀκυρωσία ἢ πρᾶξις τρίτου ἄνευ ἐντολῆς τοῦ δι' ὃν γίνεται ἐνεργουμένη. Ἐπὶ *ἀπολύτου* ἀκυρότητος ἔγκρισις δὲν χωρεῖ, ὡς ἐσφαλμένως παλαιότερον ἐδιδάσκετο. (Unger σ. 163 σημ. 7). Ἀλλὰ βεβαίως καὶ ἡ πράξεως ἀπολύτως ἀκύρου ἔγκρισις ἔχει τινὰ νομικὰ ἀποτελέσματα, πλὴν οὐχὶ τὰ τῆς ἐγκρίσεως· δηλαδὴ ἂν ἡ τοιαύτη ἔγκρισις φέρῃ πάντα τὰ προσόντα τῆς ἐγκρινο-

ἐξουσίας νὰ ἐπικαλεσθῇ πλέον αὐτά. Ὥστε ἡ ἔγκρισις χρησιμεύει ὡς ὀχύρωμα τῆς πράξεως κατὰ τοιαύτης προσβολῆς καὶ ἔχει δύναμιν ἀναδρομικήν· [4] ἀλλ' ἐφαρμόζεται μόνον ἐπὶ ἀκυρωσιῶν [5] καὶ σχετικῶν ἀκυροτή-

---

μένης πράξεως, ἀποτελεῖ *νέαν* καὶ *κυρίαν* πρᾶξιν ἀπὸ τῆς συνομολογήσεως αὐτῆς ὑπάρχουσαν καὶ ἐνεργοῦσαν, ἐνδεδυμένην δὲ μόνον ψευδὲς ὄνομα ἐγκρίσεως (νόμ. 4 § 6 πανδ. 1, 16· νόμ. 4, 27, 65 § 1 πανδ. 23, 2· νόμ. 25 Κ. (5, 16). Ὅθεν ἐὰν π. χ. ὁ Πέτρος πωλήσῃ τῷ Παύλῳ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ δι' ἰδιωτικοῦ ἐγγράφου ἢ καὶ προφορικῶς, λάβῃ δὲ τὸ τίμημα καὶ παραδώσῃ αὐτῷ τὴν οἰκίαν, τὸ γενόμενον ἀποτελεῖ πραγματικὴν ἁπλῶς κατάστασιν, ἀνεπίδεκτον ἐγκρίσεως. Ἐὰν οὐχ ἧττον ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος ἐμφανισθῶσι μετὰ χρόνον ἐπὶ συμβολαιογράφου καὶ δηλώσωσιν ὅτι ἐγκρίνουσι τὴν ἀγοραπωλησίαν, ἡ πρᾶξις αὕτη δὲν ἀποτελεῖ ἔγκρισιν (ἔστω καὶ ἂν προσθέσωσιν ὅτι ἐγκρίνουσιν αὐτὴν μεθ' ἁπάντων τῶν ἀποτελεσμάτων), ἀλλὰ *πώλησιν* ἔκτοτε ὑπάρχουσαν καὶ ἰσχύουσαν· οὗ ἕνεκα ἂν ὁ ἀγοραστὴς παραχωρήσῃ δύο ὑποθήκας, μίαν ἐπὶ τῆς ἀκύρου πωλήσεως καὶ ἄλλην ἐπὶ τῆς ἐγκύρου, προτιμᾶται ἡ δευτέρα. Τὸ αὐτὸ κρατεῖ καὶ περὶ τῶν καταργουμένων καὶ κατόπιν πάλιν ἀνορθουμένων δικαιοπραξιῶν· ἡ ἀνορθωτικὴ δηλαδὴ πρᾶξις ἀποτελεῖ νέαν δικαιοπραξίαν καὶ οὐχὶ *ἀναβίωσιν* τῆς καταργηθείσης (νόμ. 27 § 2 πανδ. 2, 14· si pactum conventum totam obligationem sustulerit, veluti emti; non enim ex novo pacto prior obligatio resuscitatur, sed proficiet pactum ad novum contractum). Πρβ. Σαβιν. Δ', 556. Unger σ. 164· ἐναντίος ἐν μέρει Winds. § 83 σημ. 10.

4) Ἐπὶ τῶν κυρίως ἐγκρίσεων ἰσχύει μόνον ὁ κανών· omnis ratihabitio retrotrahitur· νόμ. 25 κώδ. (5, 16)· ratihabitiones negotiorum gestorum ad illa reduci tempora oportet, in quibus contrecta sunt. νόμ. πρ. κώδ. (4, 28).—Ἐπὶ τῶν ἀκυρωσιῶν καὶ σχετικῶν ἀκυροτήτων ἡ ἔγκρισις εἶναι κυρίως παραίτησις τοῦ δικαιώματος ὅπερ τις ἔχει τοῦ νὰ προσβάλῃ τὴν δικαιοπραξίαν ἢ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀκυρότητα αὐτῆς· ἑπομένως δὲν δύναται νὰ γενῇ λόγος περὶ ἀναδρομῆς τῆς ἐγκρίσεως, διότι δὲν πρόκειται δι' αὐτῆς νὰ δοθῇ τὸ μὴ ὑπάρχον, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀφαιρεθῇ τὸ ὑπάρχον.

5) Π. χ. ἐπὶ πωλήσεως ὁ ὑπερόγκως βλαβεὶς ἢ ὁ ἀγοράσας ἐλαττώματα ἔχον πρᾶγμα ἐγκρίνει τὴν πώλησιν· ὁ βιασθεὶς ἢ ἀπατηθεὶς ἐγκρίνει τὴν πρᾶξιν τὴν ἐκ βίας ἢ ἀπάτης γενομένην (νόμ. 2, 4· κώδ. 2, 20) ὁ ὑπεξούσιος ἐγκρίνει αὐτεξούσιος γενόμενος ὅπερ ἐν τῇ ὑπεξου-

των, 6 ὡς καὶ ἐπὶ τῶν δι' ἡμᾶς 7 ἢ περὶ τῶν δικαιωμάτων ἡμῶν 8 ἐπιχειρουμένων πράξεων τρίτων. 9 Εἶναι πρᾶξις μονομερὴς καὶ δηλοῦται πρὸς τοὺς ἐπιχειρήσαντας

σιότητι ἔλαβε δάνειον (νόμ. 2 κώδ. 4, 28· νόμ. 7 § 16· νόμ. 9 πρ. πανδ. 14, 6). Ἡ ἐπιδοκιμασία τοῦ ἀχρεωστήτως καταβληθέντος εἶναι κυρίως δωρεὰ εἴτε παραίτησις τοῦ δικαιώματος τῆς ἀναλήψεως, οὐχὶ ἔγκρισις, ὡς οὐκ ὀρθῶς ὀνομάζει αὐτὴν ὁ Unger (σημ. 14).

6) Π. χ. ὁ κηδεμὼν τοῦ χειραφέτου ἢ ὁ ἀντιλήπτωρ τοῦ ἀσώτου ἐγκρίνουσι τὴν ἄνευ συναινέσεως αὐτῶν συναφθεῖσαν σύμβασιν· (ἀνωτ. § 43 σημ. 6 ἐν τ.).

7) Ὁσάκις τις ἄνευ ἐντολῆς ἐπιχειρεῖ πρᾶξίν τινα ἐν ὀνόματι ἢ διὰ λογαριασμὸν ἄλλου (π. χ. κινεῖ ἀγωγὴν ἐν ὀνόματί μου. Πολ. 92), δύναται οὗτος νὰ ἐγκρίνῃ (ῥητῶς ἢ σιωπηρῶς) τὸ γενόμενον, ὅτε ἰσχύει τοῦτο ὡς ἀρχῆθεν δυνάμει ἐντολῆς πραχθὲν (νόμ. 5, 12 § 1 πανδ. 46, 8· νόμ. 12 § 4 πανδ. 46, 3· νόμ. 60 πανδ. 50, 17· νόμ. 56· πανδ. 5, 1· νόμ. 6 § 9 πανδ. 3, 6· νόμ. 9 κώδ. 2, 19· νόμ. 7 § 1 κώδ. 4, 26). Windscheid § 74 σημ. 3. Unger σ. 167 σημ. 19, 20. Ἀλλὰ συγκατάθεσις ἡμῶν καὶ ἐπιδοκιμασία πράξεων, διὰ λογαριασμὸν μὲν ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐν ὀνόματι ἡμῶν ἐπιχειρηθεισῶν (π. χ. ὁ Πέτρος ἀγοράζει διὰ λογαριασμόν μου, ἀλλ' ἐν ἰδίῳ ὀνόματι· τὴν πρᾶξίν του ταύτην ἀποδέχομαι) ἐσφαλμένως κατατάσσεται ὑπὸ τοῦ Unger (σημ. 21) εἰς τὰς κυρίας ἐγκρίσεις· ὁ ἐγκρίνων ἐνταῦθα στέργει νὰ μεταβιβασθῇ εἰς αὐτὸν ἔννομος σχέσις οὐδὲν ἐλάττωμα φέρουσα, ἀλλὰ καθ' ὅλα αὐτῆς τὰ μέρη ἰσχυρά.

8) Πρᾶξις περιέχουσα διάθεσιν δικαιώματος οὐχὶ τοῦ πράττοντος, ἀλλὰ τρίτου προσώπου, ἵνα ἔχῃ ἔννομα ἀποτελέσματα χρῄζει τῆς συγκαταθέσεως τοῦ προσώπου τούτου. Ἡ ἔγκρισις λοιπὸν αὐτοῦ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν ἣν ἡ ἀπ' ἀρχῆς διδομένη συναίνεσις. Νόμ. 3 κώδ. (3, 32)· νόμ. 19 κώδ. (2, 19)· νόμ. 16 § 1 πανδ. (20, 1). Ἀλλὰ βεβαίως ἡ ἀναδρομικὴ ἐνέργεια τῆς ἐγκρίσεως δὲν δύναται νὰ βλάψῃ κεκτημένα ἤδη δίκαια τρίτων· π. χ. ὁ Α χορηγεῖ ὑποθήκην ἐπὶ τῆς οἰκίας του, ἣν ὁ Β εἶχε πρότερον πωλήσει τῷ Γ· κατόπιν ὁ Α ἐγκρίνει τὴν πώλησιν τοῦ Β πρὸς τὸν Γ· οὗτος ὀφείλει ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ὑποθήκην. Vanger. § 88 σ. 129. Unger σημ. 18. Windscheid § 83 σημ. 5, 6.

9) Ἐνίοτε ἡ ἔγκρισις φέρει στοιχεῖα *ἀναγνωρίσεως*, ἤτοι δικαιοπραξίας αὐθύπαρκτον ἐνοχῆς αἰτίαν ἀποτελούσης (Winds. § 412)· τότε

τὴν ἐγκρινομένην πρᾶξιν ἢ κἂν τὸν ἕτερον αὐτῶν. Πλέον τι νὰ ῥηθῇ γενικῶς περὶ ἐγκρίσεως δὲν δύναται. [10]

Ε') Δικαιοπραξίαι δι' ἄλλου γινόμεναι.

§ 46. Ἡ δικαιοπραξία δύναται νὰ ἐπιχειρηθῇ καὶ δι' ἄλλου, εἴτε ὁλόκληρος εἴτε κατὰ μέρος· ὁ ἄλλος οὗτος ἢ ἐπιχειρεῖ **ἀντὶ** τοῦ κυρίου τῆς πράξεως **ἅπασαν** τὴν πρᾶξιν, ἐκπροσωπῶν τοιουτοτρόπως τὸν κύριον κατά τε τὴν θέλησιν καὶ κατὰ τὴν δήλωσιν αὐτῆς—**ἀντιπρόσωπος**, ἢ ἐπιχειρεῖ τὸ ἐξωτερικὸν μόνον στοιχεῖον τῆς πράξεως, τὴν **δήλωσιν** τῆς θελήσεως, παριστάμενος τὸ καθ' ἑαυτὸν ὡς διαβιβαστὴς ἁπλοῦς θελήσεως ἀλλοτρίας—**ἄγγελος**. Ὁ μὲν ἀντιπρόσωπος ἐνεργεῖ αὐτὸς τὴν πρᾶξιν καθ' ὅλα αὐτῆς τὰ στοιχεῖα, ὁ δὲ ἄγγελος χρησιμεύει ὡς βοηθητικὸν μόνον ὄργανον πράξεως ξένης. [1] Ἀντιπρό-

---

δὲ διὰ τῆς ἐγκρίσεως δὲν ἰσχυροποιεῖται ἡ ἐγκρινομένη πρᾶξις, ἀλλὰ παράγεται νέας ἐνοχῆς ὑποχρέωσις. Π. χ. ὁ κληρονόμος ἀναγνωρίζει τὸ ἀνισχύρως καταληφθὲν κληροδότημα. Νόμ. 16 § 1 κώδ. (6, 23)· νόμ. 23 κώδ. (6, 42)· νόμ. 20 § 1 πανδ. (39, 5). Bähr Anerkennung σ. 201. Unger § 92 σημ. 23. Köllner, Oblig. negot. gest. σ. 118, σημ. 4.

10) L. Seuffert σ. 2, 160. Unger σ. 168. Ὅθεν τὰ ζητήματα ἰδίως τίς δύναται νὰ ἐγκρίνῃ, ἐντὸς τίνος προθεσμίας καὶ κατὰ τίνα τύπον· ἂν ἡ ἔγκρισις συγχωρῆται νὰ δοθῇ ἐν μέρει· ταῦτα καὶ ἄλλα ὅμοια ζητήματα δὲν ὑπάγονται εἰς γενικοὺς κανόνας, ἀλλὰ λύονται κατὰ τὴν εἰδικὴν φύσιν ἑκάστης ἐγκρίσεως. Γενικῶς δύναται νὰ σημειωθῇ μόνον τοῦτο, ὅτι πρέπει νὰ διαστέλληται ἡ *ἀληθὴς* ἔγκρισις (σημ. 5—8) τῆς *ψευδοῦς* (σημ. 3, 9), καὶ ὅτι ἐπὶ τῆς πρώτης μόνον λαμβάνει χώραν ἀναδρομικὴ ἐνέργεια, ἧς δυνάμει ἡ ἔγκρισις θεωρεῖται δοθεῖσα εὐθὺς κατὰ τὴν σύστασιν τῆς ἐγκρινομένης πράξεως· νόμ. 7 πρ. κώδ. (4, 28)· νόμ. 25 κώδ. (5, 16). Wächter σ. 739.

1) Wächter Pand. I, 407. Scheurl ἐν τῇ Krit. Ueperschaū I, 315. Εἰς τὴν κατάρτισιν τῆς δικαιοπραξίας βοηθοῦσιν ἐνίοτε καὶ τρίτα πρόσωπα, δηλαδὴ πρόσωπα μένοντα ξένα πρὸς τὰς συνεπείας αὐτῆς. Τὰ

σωπος λοιπὸν καλεῖται ὁ ἐπιχειρῶν δικαιοπραξίαν **ἀντὶ ἄλλου καὶ δι' ἄλλον**· ὥστε ὑποκείμενον αὐτῆς γίνεται οὐχὶ ὁ ἐπιχειρῶν ἀλλ' ὁ δι' ὃν ἐπιχειρεῖται· οὗτος ἑπομένως ἐνέχεται μόνος ἐξ αὐτῆς ὡς πιστωτὴς ἢ ὀφειλέτης, ὡσεὶ ἐπεχείρει αὐτὴν ὁ ἴδιος.[2] Ἀμφισβητεῖται, ἂν τὸ

πρόσωπα ταῦτα ἢ α') μεσολαβοῦσιν ἁπλῶς ἵνα εὐχερεστέραν καταστήσωσι τῆς δικαιοπραξίας τὴν πραγματοποίησιν (μεσῖται, προξενηταί), ἢ β') συμπράττουσιν *ἀμέσως* εἰς τὴν πραγματοποίησιν ταύτην. Ἐπειδὴ δὲ πᾶσα δικαιοπραξία καταρτίζεται διὰ τῆς συνυπάρξεως *δύο* στοιχείων, τῆς θελήσεως καὶ τῆς δηλώσεως αὐτῆς, ἡ σύμπραξις τοῦ δευτέρου εἴδους περιέχει εἴτε ἀμφότερα τὰ στοιχεῖα εἴτε τὸ δεύτερον μόνον αὐτῶν. Τὸ πρῶτον εἶδος τῆς συμπράξεως καλεῖται *ἀντιπροσωπεία*, τὸ δεύτερον *ἀγγελιαφορία*. Ὁ ἀγγελιαφόρος συμπράττει ὡς διαβιβαστὴς ἁπλοῦς τῆς δηλώσεως ἀλλοτρίας θελήσεως· ἀναπληροῖ λοιπὸν τὸ ἔργον ἐπιστολῆς, εἶναι ἐπιστολὴ ζῶσα (ὅθεν contrahere per nuntium. contrahere per epistolam. νόμ. 2· πρ. πανδ. 2, 14· νόμ. 1 § 2 πανδ. 18, 1· νόμ. 2 § 2 πανδ. 44, 7)· διατοῦτο ὡς ἀγγελιαφόρος δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὁ ἀνίκανος πρὸς ἐπιχείρησιν νομικῶν πράξεων ἢ ὁ ἀγνοῶν τὴν γλῶσσαν δι' ἧς μεταβιβάζει τὴν ἀγγελίαν. Unger σ. 131 σημ. 6· γ') ὑπάρχει καὶ τρίτον εἶδος ἀμέσου συμπράξεως, ἐκείνη δηλαδὴ ἥτις συνίσταται εἰς ἁπλῆν συνεργασίαν μετὰ τοῦ κυρίου προσώπου· ἐνταῦθα ἡ σύμπραξις τοῦ τρίτου προσώπου χρησιμεύει εἴτε πρὸς ἐνίσχυσιν ἢ κύρωσιν τοῦ τύπου τῆς δικαιοπραξίας, εἴτε πρὸς ἐνίσχυσιν ἢ κύρωσιν τοῦ περιεχομένου αὐτῆς. Τοιαῦτα συνεργαζόμενα πρόσωπά εἰσι π. χ. ὁ συμβολαιογράφος καὶ οἱ μάρτυρες ἐπὶ τῶν συμβολαιογραφικῶς γινομένων πράξεων· ὁμοίως ὁ πατήρ, ὁ ἐπίτροπος, ὁ κηδεμών, ὁ ἀντιλήπτωρ ἐπὶ τῶν πράξεων ἐν αἷς ἀπαιτεῖται ἡ συναίνεσις αὐτῶν. Unger σημ. 13—16. Randa, Beritz § 20 σημ. 2, 3.

Ὥστε ὑπάρχουσι τρία εἴδη συμπράξεως, ἡ τῶν *παρασκευαστῶν*, ἡ τῶν παραγωγῶν εἴτε *καταρτιστῶν* καὶ ἡ τῶν *βεβαιωτῶν* εἴτε κυρωτῶν. Περὶ τοῦ ἀγγέλου πρβ. Zeitschrift für Handelsr. τοῦ Goldschmidt Α', 1 νέας σειρᾶς.

2) Ὁ ἀντιπρόσωπος ἐνεργεῖ *ἀντὶ* τοῦ ἀντιπροσωπευομένου καὶ δι' αὐτόν· ἑπομένως διὰ τῆς πράξεως ἣν ἐπιχειρεῖ παράγει δικαιώματα ἢ ὑποχρεώσεις οὐχὶ δι' ἑαυτὸν ἀλλὰ διὰ τὸν ἀντιπροσωπευθέντα. Ἡ ἀντιπροσωπεία δὲ χρησιμεύει οὐ μόνον πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς πρὸς τὸ πράτ-

ρωμ. δίκαιον ἐπιτρέπῃ **γενικῶς** τὴν δι' ἀντιπροσώπων ἐπιχείρησιν πράξεων. [3]

Ἀλλ' ἵνα ἡ πρᾶξις τοῦ ἀντιπροσώπου [4] ἔχῃ τὴν μνη-

τειν ἀνικανότητος τοῦ ἀντιπροσωπευομένου, ἀλλὰ καὶ πρὸς θεραπεία πλείστων ἄλλων τοῦ βίου χρειῶν. Unger σ. 137.

3) Κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην, τὸ ρωμ. δίκαιον, οὐ μόνον τὸ παλαιότερον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ *ἐξαιρετικῶς* μόνον ἐπέτρεπεν ἀντιπροσωπείαν. Pauli Rec. Sant. V, 2 § 2· per liberas personas, quæ in potestate nostra non sunt, acquiri nobis nihil potest· νόμ. 126 § 2 πανδ. (45, 1)· νόμ. 1 κώδ. (4, 27)· νόμ. 123 πανδ. (50, 17)· νόμ. 6 κώδ. (4, 50)· si . . . ab initio negotium uxoris gerens comparasti nomine ipsius, emti actionem nec illi nec tibi quæsiiti, dum quæ tibi non vis nec illi potes. Ἐπιτρέπει δὲ κατ' ἐξαίρεσιν τὴν δι' ἀντιπροσώπου α') κτῆσιν τῆς νομῆς καὶ δι' αὐτῆς τὴν τῆς κυριότητος (νόμ. 41 πανδ. 41, 3 συνδ. νόμ. 1 κώδ. 7, 32· νόμ. 20 § 1 πανδ. 41, 1· § 5 εἰσ. 2, 9)· β') κτῆσιν ἐνεχύρου (νόμ. 2 κώδ. 4, 27)· γ') ὑπεισέλευσιν κληρονομίας· δ') σχέσιν παρακλήσεως· νόμ. 6 § 1 Π. (43, 26). (Winds. § 73 σημ. 11, 12· § 596 σημ. 11. Unger § 90 σημ. 33). Ἐναντίαν γνώμην ἀπέφηνεν ὁ Σαβινῆ· κατ' αὐτόν, τὸ ρωμ. δίκαιον προεχώρησεν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου τοσοῦτον, ὥστε ἀνεγνώρισε σχεδὸν εἰπεῖν ὡς κανόνα τὴν ἀντιπροσώπευσιν (Obligationenrecht § 56, 57)· τοῦτον ἠκολούθησε καὶ ὁ Π. Παπαρρηγόπουλος (Γεν. ἀρχαὶ § 242. Ἐνοχ. δίκ. Α', 107). Τὸ ζήτημα δὲν ἔχει πλέον πολλὴν τὴν σπουδαιότητα· διότι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ δικαίου εἶναι κοινῶς παραδεδεγμένον τὴν σήμερον τὸ δι' ἀντιπροσώπων συναλλάττεσθαι· (περὶ τοῦ ζητήματος ὅρ. Winds. § 73 σημ. 14, 16. Unger § 90 σημ. 34. Brinz σ. 1608). Τοῦ ζητήματος, ἂν δύναταί τις νὰ ἐπιχειρήσῃ δικαιοπραξίας δι' ἄλλου (δι' ἀντιπροσώπου), διάφορον εἶναι τὸ ζήτημα ἂν δύναταί τις διὰ δικαιοπραξίας, ἣν αὐτὸς ἐπιχειρεῖ, νὰ *παραγάγῃ* δίκαια ἢ ὑποχρεώσεις δι' *ἄλλον*. Περὶ τούτου γενήσεται λόγος ἐν τῷ περὶ ἐνοχῶν βιβλίῳ. Πρβ. Unger ἐν τοῖς τοῦ Jhering χρονικοῖς X, 1.

4) Προσέτι ἀπαιτοῦνται καὶ τὰ ἑξῆς· α') ὁ ἀντιπρόσωπος πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν ἱκανότητα τοῦ ἐπιχειρεῖν νομικὰς πράξεις· διότι δὲν εἶναι ἁπλοῦν ὄργανον πράξεως ἀλλοτρίας, ἀλλ' εἶναι αὐτὸς τὸ πράττον πρόσωπον· πλὴν ἄν τις ἐν γνώσει διορίσῃ ἀνήλικον πληρεξούσιον ἡ ὑπὸ τούτου συναφθεῖσα σύμβασις δὲν δύναται νὰ προσβληθῇ διὰ τὸν λόγον τοῦτον (νόμ. 7 § 2· νόμ. 8 πανδ. 14, 3· νόμ. 1 § 16 πανδ. 14, 1)· β') ὁ ἀντιπρόσωπος ἀπαιτεῖται νὰ ἐνεργῇ σπουδαίως καὶ ἐλευθέρως· ὅθεν

σθεῖσαν δύναμιν, ἀπαιτεῖται οὐ μόνον νὰ ἐπιχειρηθῇ αὕτη παρὰ τοῦ ἀντιπροσώπου **ἐν ὀνόματι** τοῦ κυρίου, 5 ἀλλὰ καὶ νὰ ἔχῃ ὁ ἀντιπρόσωπος τὴν πρὸς τοῦτο ἐξουσίαν, 6

πλάνη, βία ἢ δόλος παρὰ τῷ ἀντιπροσώπῃ ἐπηρεάζουσι τὴν πρᾶξιν· διατοῦτο ἡ γνῶσις ἐλαττώματος τοῦ πωλουμένου πράγματος παρὰ τῷ ἀντιπροσώπῳ καθίστησιν ἀπρόσβλητον τὴν πώλησιν (νόμ. 51 πρ. πανδ. 21, 1· νόμ. 16 § 3 πανδ. 40, 12)· γ') παρὰ τῷ ἀντιπροσωπευομένῳ ἀπαιτεῖται ἱκανότης τοῦ ἔχειν δίκαια, διότι δι' αὐτὸν πρόκειται ν' ἀποκτηθῇ ἡ ἐκ τῆς δικαιοπραξίας παραγομένη ἔννομος σχέσις καὶ τὰ παρομαρτοῦντα αὐτῇ δίκαια καὶ αἱ ὑποχρεώσεις· διὸ ἐκ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ῥυθμίζεται ὅ,τε τύπος τῆς πράξεως καὶ ἡ ἰδιότης αὐτῆς· π. χ. ἂν ἦναι ἐμπορικὴ ἢ ἀστυκή. Brinz σ. 1613. Windscheid § 73 σημ. 17—19.

5) Εἶναι ἀδιάφορος ἡ ἔκφρασις, δι' ἧς ὁ πράττων δηλοῖ ὅτι ἐν ὀνόματι ἄλλου καὶ οὐχὶ δι' αὐτὸν ἐπιχειρεῖ τὴν πρᾶξιν· ἀρκεῖ νὰ ἐξάγηται σαφῶς ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς (ἐν ἀμφιβολίᾳ ἡ πρᾶξις λογίζεται ὡς ἰδία τοῦ ἀντιπροσώπου. Unger σ. 139 σημ. 38), ὅτι ὡς ἀντιπρόσωπος παρίσταται ὁ πράττων (Winds. § 73 σημ. 15). Ἐὰν ἀποσιωπήσῃ τὴν ἰδιότητα ταύτην, ἡ πρᾶξις ὑποχρεοῖ αὐτὸν μόνον· τὸ αὐτὸ κρατεῖ καὶ ὅταν ὁ τρίτος δὲν θελήσῃ νὰ συναλλαχθῇ μὲ τὸν ἀντιπρόσωπον ὡς τοιοῦτον. Unger σ. 139 σημ. 39· ὅρα καὶ τὸ ἐν νόμ. 29 πρβ. πανδ. (16, 1) θέμα. Βασ. (26, 7), 60.

6) Ὁ προτιθέμενος νὰ συναλλαχθῇ μετά τινος ἐνεργοῦντος ἐν ὀνόματι ἄλλου, συμφέρον βεβαίως ἔχει νὰ ἐξετάσῃ καὶ μάθῃ πρότερον, ἂν ὁ παριστάμενος ὡς ἀντιπρόσωπος ἔχῃ τὴν ἀνήκουσαν πληρεξουσιότητα· διότι ἐλλειπούσης αὐτῆς, ἡ συνομολογηθεῖσα πρᾶξις, καθὸ δικαιοπραξία ὑπὸ τὴν ἀναβλητικὴν αἵρεσιν τῆς ἐγκρίσεως αὐτῆς ἐκ μέρους τοῦ δι' ὃν ἐγένετο, ἂν μὴ ἐγκρίνῃ αὐτὴν ὁ ἀντιπροσωπευθεὶς (Unger σ. 140 σημ. 42. Winds. § 74 σημ. 4), εἶναι ἀνίσχυρος. Οὐ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ ἡ ἔκτασις καὶ τὰ ὅρια τῆς πληρεξουσιότητος ἀναγκαῖον εἶναι νὰ διευκρινηθῶσι. Ἡ πρὸς τοῦτο ἔρευνα ἔχει νὰ στραφῇ περὶ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ πληρεξουσίου ἐγγράφου (ἐπὶ γενικῆς πληρεξουσιότητος παρέχουσιν ἑρμηνευτικούς τινας κανόνας οἱ νόμ. 58, 60, 63 πανδ. 3, 3· νόμ. 11 § 7· νόμ. 12 πανδ. 13, 7· νόμ. 7 πρ. πανδ. 39. 5· νόμ. 9 § 4 πανδ. 41, 1). Winds. § 74 σημ. 2. Ἐγχειρ. § 57 σημ. 9—13. Ἐὰν ὁ ἀντιπρόσωπος ἐνεργῇ ἄνευ πληρεξουσιότητος, ἀλλ' ἐν γνώσει τοῦ ἑτέρου μέρους καὶ ἐπὶ τῷ ὅρῳ ἐγκρίσεως παρὰ τοῦ κυρίου

εἴτε παρὰ τοῦ νόμου [7] ἢ τοῦ δικαστηρίου [8] αὐτὴν λαβών, εἴτε παρὰ τοῦ προσώπου δι' ὃ ἐνήργησε. [9] Κατὰ γενικὸν κανόνα δύναται πᾶσα δικαιοπραξία νὰ ἐπιχειρηθῇ δι' ἄλλου. [10]

ΣΤ') Εἴδη τινὰ δικαιοπραξιῶν.

α') ἀπαλλοτρίωσις.

§ 47. Ἀπαλλοτρίωσις γενικῶς μὲν καλεῖται πᾶσα [1] δικαιοπραξία ἀποβολὴν δικαίου, προσωπικοῦ [2] ἢ ἐμπρα-

---

τῆς ὑποθέσεως, ὑπάρχει *ἑτερόδεσμος* σύμβασις (ἀνωτ. § 36 σημ. 12. Winds. § 74 σημ. 4. Brinz σ. 1614).

7) Ὡς εἶναι οἱ νόμιμοι ἐπίτροποι, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν νομικῶν προσώπων, οἱ γονεῖς. Ἐγχειρ. § 56 σημ. 6—9.

8) Τοιοῦτοί εἰσιν οἱ δικαστικοὶ ἐπίτροποι καὶ κηδεμόνες.

9) Ὁ ἀντιπρόσωπος οὗτος καλεῖται πληρεξούσιος ἢ ἐντολοδόχος· ἡ δὲ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν δόντα τὴν πληρεξουσιότητα εἶναι ἡ τῆς ἐντολῆς.

10) Δι' ἀντιπροσώπου δύναται ν' ἀποκτηθῇ νομή, κυριότης ἢ ἄλλα ἐμπράγματα δίκαια· ἀλλὰ καὶ συμβάσεις νὰ συνομολογηθῶσιν (ὄχι ἀδικήματα· ποιν. νόμ. 5 § 3. Unger σ. 137 σημ. 31). Κατ' ἐξαίρεσιν δὲ μόνον ὁ νόμος ἀπαιτεῖ αὐτοπρόσωπον ἐνέργειαν· ὅπερ ὑπάρχει ἐπὶ διαθήκης, ὁρκοδοσίας, συνάψεως γάμου, υἱοθεσίας καὶ ἐπί τινων δικονομικῶν πράξεων. Unger σ. 137 σημ. 32. Ἐγχειρ. § 56 σημ. 3. Μὲ τὸν ἑαυτόν του δύναται ὁ ἀντιπρόσωπος νὰ συναλλαχθῇ; Zeitschrift für Handelsr. τοῦ Goldschmidt Δ', 67 Ν. σειρᾶς.

1) Ἡ ἀπαλλοτρίωσις εἶναι δικαιοπραξία γενικὸν πάντοτε φέρουσα χαρακτῆρα, τουτέστι περιλαμβάνουσα πλείονα εἴδη δικαιοπραξιῶν· ἄλλαις λέξεσιν εἶναι ὀνομασία γένους καὶ οὐχὶ εἴδους· οὕτω π. χ. ἀπαλλοτρίωσις εἶναι ἡ παράδοσις, ἡ ἐγκατάλειψις κλ. Ὅθεν πᾶσα ἀπαλλοτρίωσις εἶναι δικαιοπραξία καὶ πᾶσα δικαιοπραξία, ἀποβολὴν δικαίου ἐπάγουσα, εἶναι ἀπαλλοτρίωσις. Τὰ περὶ ἀπαλλοτριώσεως χρῄζουσιν ἰδίας ἐξηγήσεως, διότι πολλάκις τὸ ἀντικείμενον τῆς νομοθετήσεως ἀποτελοῦσιν αὐταὶ καθ' ἑαυτάς· ὡς π. χ. ὅταν ὁ νόμος ἀπαγορεύῃ τὰς ἀπαλλοτριώσεις ἢ διαγράφῃ ὡρισμένον δι' αὐτὰς τύπον ἢ στερῇ τινα τῆς ἱκανότητος τοῦ ἀπαλλοτριοῦν τὰ ἑαυτοῦ.

2) Δηλαδὴ ἐν τῇ πλατυτέρᾳ ἐκδοχῇ τῆς λέξεως ἀπαλλοτρίωσις λέ-

γμάτου, [3] παρὰ τῷ ἀπαλλοτριοῦντι ἐπιφέρουσα· εἰδικῶς δὲ καὶ κυρίως ἡ δικαιοπραξία ἐκείνη, δι' ἧς τὸ ἀπαλλοτριούμενον δίκαιον μετατίθεται εἰς ἕτερον πρόσωπον. [4] Τὸ ἀντίθετον τῆς ἀπαλλοτριώσεως ἐνταύτῃ τῇ στενῇ ἐννοίᾳ ἀποτελεῖ ἡ **παραίτησις** (renunciatio), ἤτοι ἡ μὴ περιέχουσα μετάθεσιν δικαίου ἐκποίησις. Αἱ ἀπαλλοτριώσεις γίνονται ἢ ἑκουσίως ἢ ἀναγκαστικῶς. [5]

γεται καὶ ἡ ἁπλῆ τοῦ δικαίου ἀπώλεια, ὡς καὶ ἡ ἀπώλεια προσωπικοῦ δικαίου. Νόμ. 5 § 8 πανδ. (27, 9).—νόμ. 15 πανδ. (46, 3). Ἀλλ' ἡ τῆς νομῆς ἀποβολὴ δὲν εἶναι ἀπαλλοτρίωσις· νόμ. 4 § 1 πανδ. (4, 7)· νόμ. 119 πανδ. (50, 17) «οὐκ ἐκποιεῖ ὁ μόνον τὴν *νομὴν ἐκβαλλόμενος*». Ἡ ἀπώλεια τοῦ δικαίου ἄνευ μεταβιβάσεως καλὸν εἶναι νὰ ὀνομάζηται *ἐκποίησις* ἢ *παραίτησις*, ἡ δὲ μεταβιβαστική, *ἀπαλλοτρίωσις*.

3) Ἐπὶ *πραγμάτων* ἀναφερομένη ἡ ἀπαλλοτρίωσις περιλαμβάνει γενικῶς οὐ μόνον τοῦ πράγματος αὐτοῦ, ἤτοι τῆς κυριότητος καὶ τῆς πρὸς χρησικτησίαν νομῆς (νόμ. 3 § 4 πανδ. 27, 9· νόμ. 1 κώδ. 5, 23·—νόμ. 5 § 2 πανδ. 27, 9) ἐκποίησιν ἢ διανομὴν (νόμ. 7 πρ. πανδ. 27, 9· νόμ. 2 κώδ. 5, 23· νόμ. 17 κώδ. 5, 71), ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκποίησιν τῶν ἀνηκουσῶν τῷ πράγματι δουλειῶν ἢ τὴν ἐπιβάρυνσιν αὐτοῦ διὰ τοιούτων (νόμ. 7 κώδ. 4, 51).

4) Πότε ἡ λέξις ἀπαλλοτρίωσις ἔχει τὴν μίαν καὶ πότε τὴν ἄλλην σημασίαν, εἶναι ζήτημα ἑρμηνείας τοῦ οἰκείου νόμου. Οὕτω π. χ. ἡ ἀποβολὴ κληροδοτήματος εἶναι ἀπαλλοτρίωσις σχετικῶς πρὸς τὴν διάταξιν, ὅτι ὁ ὀρφανὸς δὲν δύναται νὰ ἐνεργῇ ἀπαλλοτριώσεις ἄνευ δικαστικῆς ἀδείας (νόμ. 5 § 8 πανδ. 27, 9), ἀλλὰ δὲν εἶναι τοιαύτη ἀπέναντι τῆς διατάξεως, τῆς ἀπαγορευούσης τὰς πρὸς βλάβην τῶν δανειστῶν ἀπαλλοτριώσεις (νόμ. 6 § 4 πανδ. 42, 8). Windscheid § 69 σημ. 12.

5) Ἀναγκαστικὴ εἶναι ἡ ἐκποίησις ἡ κατὰ νομικὴν ἢ καὶ (ἐνίοτε) πραγματικὴν ἀνάγκην γινομένη. Νομικῆς ἀνάγκης ἀπαλλοτρίωσις εἶναι π. χ. ἡ τοῦ ἐνεχύρου παρὰ τοῦ δανειστοῦ, ἡ λόγῳ δημοσίας ἀνάγκης, ἡ διὰ διανομῆς κοινοῦ πράγματος· πραγματικὴ δὲ ἀνάγκη εἶναι ἡ ἐκ τοῦ πράγματος προερχομένη, ἢ γινομένη παρά τινος ἐπὶ σκοπῷ καταβολῆς τῶν ἑαυτοῦ χρεῶν ἢ προμηθείας τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων. Εἰς μὲν τὰς νομικῶς ἀναγκαστικὰς ἀπαλλοτριώσεις οὐδέποτε ἐκτείνονται οἱ ἀπαγορεύοντες τὰς ἀπαλλοτριώσεις διατάξεις (νόμ. 1 § 2· νόμ.

Συστατικὰ ἀναγκαῖα τῆς ἀπαλλοτριώσεώς εἰσι τοῦτο μὲν δίκαιον κεκτημένον καὶ τοῦ ἀπαλλοτριοῦντος ἴδιον, [6] τοῦτο δὲ ἀπώλεια δικαίου μόνης τῆς θελήσεως αὐτοῦ συνέπεια οὖσα. [7] Ἡ ἀπαλλοτρίωσις ἐν στενῇ ἐννοίᾳ διαφέρει τῆς περὶ ἀπαλλοτριώσεως συμβάσεως, διότι αὕτη μὲν περιέχει τὴν πρὸς ἀπαλλοτρίωσιν ὑποχρέωσιν, ἐκείνη δὲ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης· [8] προσέτι οὐ

---

7 πρ. πανδ. 27, 9· νόμ. 2, 17 κώδ. 5, 71 συνδ. νόμ. 2 κώδ. 5, 23), εἰς δὲ τὰς πραγματικῶς, ἐνίοτε μόνον· ἐπὶ πραγμάτων δηλαδὴ ὑποκειμένων εἰς φθοράν. Νόμ. 22 § 6 κώδ. (5, 37)· νόμ. 15 § 1 πανδ. (6. 1)· νόμ. 5 πρ. νόμ. 53 πανδ. (5, 3). Unger σημ. 16, 17. Wächter § 84 σημ. 25.

6) Διατοῦτο εἰς τὸν ὅρον τῆς ἀπαλλοτριώσεως δὲν ὑπάγεται ἡ ἀπόρριψις ἐπαγομένης κληρονομίας (οὐχὶ καὶ κληροδοτήματος, καθότι ἡ κτῆσις αὐτοῦ ἐπέρχεται αὐτοδικαίως· νόμ. 5 § 8 πανδ. 27, 9. Unger σ. 174 σημ. 8), ἢ προσφερομένης δωρεᾶς (νόμ. 28 πρ. πανδ. 50, 16· νόμ. 6 πρ. § 2 πανδ. 42, 8·—νόμ. 5 § 13 πανδ. 24, 1). Ὅθεν ὁ ἀφῃρημένος τῆς ἱκανότητος τοῦ ἀπαλλοτριοῦν τὰ ἑαυτοῦ δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ τοιαύτας πράξεις. Π. χ. οἱ χειράφετοι, οἱ κεκηρυγμένοι ἄσωτοι, οἱ πτωχεύσαντες (ἄρθρ. 104—106, 135 Ν. Ἐπ. νόμ. 6 § 1—5 πανδ. 42, 8· νόμ. 67 § 1 πανδ. 36, 1), οὐχὶ οἱ ἀνήλικοι καὶ οἱ ἀπηγορευμένοι (ἄρθρ. 74, 130 Ν. Ἐπ.). Unger σημ. 7.

7) Ὅταν ἡ ἀπώλεια τοῦ δικαίου ἐπέρχηται διὰ τῆς ἐνεργείας καὶ ἄλλου περιστατικοῦ, ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεως τοῦ δικαιούχου ἢ καὶ ἐναντίον τῆς θελήσεως αὐτοῦ ἐνεργοῦντος, ἀπαλλοτρίωσις δὲν ὑπάρχει. Οὕτω π. χ. ἐπὶ χρησικτησίας ἢ ἀπωλείας δουλείας τινὸς δι' ἀχρησίας, δυναται μὲν καὶ ἡ θέλησις τοῦ δικαιούχου νὰ συνήργησεν εἰς τὴν ἀπαλλοτρίωσιν (διότι λ. χ. ἐπίτηδες οὗτος παρημέλησε τὴν ἔγκαιρον ἄσκησιν τοῦ δικαίου του· διὸ καλεῖται καὶ ἡ τοιαύτη διαγωγὴ αὐτοῦ ἀπαλλοτρίωσις· νόμ. 28 πρ. πανδ. 50, 16)· ἀλλ' ὅμως δὲν ἐφαρμόζονται ἐπ' αὐτῶν αἱ ἀπαγορευτικαὶ τῶν ἀπαλλοτριώσεων διατάξεις, διότι ἐν τοῖς εἰρημένοις θέμασιν ἡ κτῆσις τοῦ δικαίου δὲν εἶναι τῆς ἀπαλλοτριώσεως γέννημα (νόμ. 5 § 6 πανδ. 24, 1· νόμ. 1 πρ. νόμ. 16 πανδ. 23, 5· νόμ. 3 § 5 πανδ. 27, 9)· μόνον τὴν παυλιανὴν ἀγωγὴν δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τοιαύτη τοῦ δικαιούχου διαγωγή· νόμ. 3 § 1· νόμ. 4· νόμ. 6 § 8 πανδ. (42, 8). Unger σημ. 11, 12. Wächter σ. 640.

8) Π. χ. ἡ σύμβασις, δι' ἧς συνομολογεῖται πώλησις, ἀλλαγή, δω-

πάντα τὰ δίκαιά εἰσιν ἀπαλλοτριωτά, ἤγουν μεταβιβαστὰ εἰς ἕτερον. 9

β') παραίτησις.

§ 48. Παραίτησίς ἐστιν ἐκποίησις δικαίου ἄνευ μεταθέσεως αὐτοῦ εἰς ἄλλο πρόσωπον· 1 δύναται δὲ νὰ δηλωθῇ ῥητῶς ἢ σιωπηρῶς, 2 νὰ ἦναι εἰδικὴ ἢ γενι-

---

ρεά, σκοπὸν μὲν ἔχει τὴν ἀπαλλοτρίωσιν, ἀλλὰ δὲν *περιέχει* καὶ ἀπαλλοτρίωσιν (νόμ. 67 πρ. πανδ. 50, 16)· αὕτη λαμβάνει χώραν διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῆς συμβάσεως, τουτέστι διὰ τῆς *παραδόσεως* τοῦ ἀντικειμένου τῆς ὀφειλῆς. Ὅθεν αἱ ἀπαγορευτικαὶ τῶν ἀπαλλοτριώσεων διατάξεις τῶν νόμων δὲν ἐκτείνονται καὶ εἰς τὰς περὶ ἀπαλλοτριώσεως συμβάσεις, ἐκτὸς ἐὰν αὗται περιέχωσι κατὰ νόμον καὶ ἀπαλλοτρίωσιν, τουτέστι μεταβιβάζωσι μόναι ἢ δι' ἁπλῆς μεταγραφῆς τὸ δίκαιον. Unger σ. 178 σημ. 21—23.

9) Κανὼν περὶ τούτου γενικὸς δὲν δύναται νὰ δοθῇ, ἀλλὰ λύεται τὸ ζήτημα ἐκ τῆς φύσεως ἑκάστου δικαίου (κατωτ. § 59). Παρατηρητέον δὲ μόνον, ὅτι πᾶν δίκαιον ἀπαλλοτριωτὸν εἶναι καὶ παραιτητόν, οὐχὶ ὅμως καὶ τἀνάπαλιν· διότι ὑπάρχουσι δίκαια παραιτητά, ἀλλὰ μὴ ἀπαλλοτριωτά, ἤγουν μεταβιβαστά· οἷα τὰ καθαρῶς προσωπικὰ εἴτε προσωποπαγῆ δίκαια (Sintenis Civilr. § 25 σ. 230. Unger σ. 177 σημ. 19)· προσέτι ὑπάρχουσι δίκαια *χαριστικῶς* μόνον ἀπαλλοτριωτά· π. χ. ἡ ἰδιοκτησία τιμίων σταυρῶν, ἁγίων λειψάνων κλπ. Ἀνωτ. § 26 σημ. 5 ἐδ. 2. Unger σ. 178 σημ. 20.

1) Τὸ δίκαιον διὰ τῆς παραιτήσεως δὲν μεταβαίνει εἰς ἄλλο πρόσωπον, ἀλλ' ἀπόλλυται (ἀποθνήσκει), εἴτε καθόλου (ὡς ἡ ἐγκατάλειψις πράγματος, ἡ ἄφεσις χρέους), εἴτε ὡς αὐτοτελὲς δίκαιον (ὡς ἡ ἄφεσις ἐμπραγμάτου δικαίου· ὅτε τὸ δίκαιον ἀναλύεται ἐν τῇ κυριότητι, ἧς ἦτο μόριον). Τινὲς ὁρίζουσι τὴν παραίτησιν ὡς *μονομερῆ* δικαιοπραξίαν. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές· ἡ λέξις παραίτησις ἐμφαίνει μόνον *ἀποτέλεσμα* τῆς πράξεως (ἀπώλειαν δικαίου), οὐχὶ καὶ τὸν *τρόπον*, δι' οὗ. Πρβ. Wächter σ. 644 σημ. 32, κατωτ. σημ. 5 τοῦ § τούτου.

2) Νόμ. 2 § 1 πανδ. (2, 14) πρβ. καὶ νόμ. 10 πρ. Π. (41, 2)· ἐὰν τῷ ἐμῷ ὀφειλέτῃ παράσχω τὸ γραμματεῖον (τὸ ἀποδεικνύον τὸ χρέος), δοκῶ κατὰ πρόληψιν ἀποτάξασθαι τῇ ἐνοχῇ (νόμ. 8 πρ. πανδ. 8, 6· ἀνωτ. § 33 σημ. 16. Wächter σ. 648). Ἀλλ' ἐσφαλμένως τινὲς τὴν ἀπώλειαν δικαίου, τὴν ἔκ τινος πράξεως ἢ παραλείψεως ἢ ἐκ τῆς πα-

κή,[3] νὰ ὁρᾷ δίκαια βέβαια καὶ γνωστὰ ἢ ἐνδεχόμενα καὶ ἄγνωστα.[4] Ἀμφισβητεῖται ἂν μόνη ἡ παραίτησις ἐπι-

---

ραμελήσεως προθεσμίας προερχομένην, χαρακτηρίζουσιν ὡς σιωπηρὰν ἢ τεκμαρτὴν παραίτησιν (Unger σ. 187 σημ. 57)· οὐδὲ πρέπει ἐκ τοῦ περιστατικοῦ μόνου, ὅτι τις ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀφῆκεν ἀνεξάσκητον τὸ δικαίωμά του νὰ συμπερανθῇ ὅτι παρῃτήθη αὐτό· μόνον δὲ κατ' ἐξαίρεσιν λαμβάνει τοιοῦτόν τι χώραν· νόμ. 26 πανδ. (22, 3)· νόμ. 54 πανδ. (6, 1)· νόμ. 13 πρ. νόμ. 17 § 1 πανδ. (22, 1). Unger σ. 187 σημ. 58. Σαβιν. Δ', 128 σημ. g. Wächter σ. 648.

3) Ἡ γνώμη ὅτι ἡ *γενικὴ* παραίτησις (renunciatio generalis), ἤτοι ἡ μὴ ὀνομάζουσα εἰδικῶς καὶ ὡρισμένως τὸ δίκαιον, εἰς ὃ ἀναφέρεται, εἶναι ἀνίσχυρος, δὲν ἔχει ὑπὲρ ἑαυτῆς εὔλογόν τινα βάσιν, οὐδὲ ὑπὸ τῶν νόμων ὑποστηρίζεται· ἀπεναντίας ἐκ διαφόρων χωρίων τῶν πηγῶν τὸ ἐναντίον συνάγεται (νόμ. 47 § 1 πανδ. 2, 14· νόμ. 3 κώδ. 5, 35· renunciet seti vellejani præsidio omnique alio legitimo auxilio). Μόνον δὲ τοῦτο εἶναι ὀρθὸν καὶ ἀναντίρρητον ἐπὶ τῶν γενικῶν παραιτήσεων, ὅτι πρέπει ἐν ἀμφιβολίᾳ στενῶς πάντοτε νὰ ἑρμηνεύωνται καὶ νὰ θεωρῶνται περιλαμβάνουσαι μόνον ὅ,τι σαφῶς καὶ ἀνενδοιάστως προκύπτει ἐξ αὐτῶν· πρβ. νόμ. 31 κώδ. (2, 4). Νόμ. 5, 9 § 1 Π. (2, 15). Ἀρμεν. Α', 10 § 18. Puto, λέγει ὁ Πουφενδόρφιος (Obss. juris univ. βιβλ. Β' obs. 43), renunciationem generalem eatenus valere, quatenus appareat quid actum sit; ceterum si, quid actum sit, non appareat, nullius momenti esse (Wächter σ. 649 σημ. 53. Sintenis § 25 σημ. 21. Unger σ. 188 σημ. 59). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀντίκειται εἰς τ' ἀνωτέρω ὁ νόμ. 4 § 4 πανδ. (2, 11)· ego puto eam conventionem ita valere, si *specialiter* causæ exceptionum expressæ sunt, quibus a promissore sponte renunciatum est· ἀλλὰ βεβαίως πρέπει νὰ προτιμηθῇ ἡ ἐναντία τῶν ἄλλων χωρίων διάταξις ὡς λογικωτέρα.

4) Καὶ περὶ τούτου τὸ ἐναντίον ἐδιδάσκετο ἄλλοτε, ἤγουν ὅτι qui renunciat certus esse debet de jure suo· ἀλλὰ καὶ ἡ γνώμη αὕτη οὔτε νομικὴν οὔτε λογικήν τινα ὑποστήριξιν ἔχει. Ὅθεν πρέπει νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι καὶ ἀγνώστων ἢ ἐνδεχομένων δικαίων δύναται νὰ γείνῃ ἰσχυρῶς παραίτησις, ἀρκεῖ νὰ ἦναι *σαφὲς* καὶ *βέβαιον* ὅτι καὶ τὰ δίκαια ταῦτα ἐσκόπει νὰ παραιτηθῇ ὁ παραιτούμενος. Ὅθεν ἰσχυρὰ εἶναι ἡ παραίτησις ἀναλήψεως τοῦ ἀχρεωστήτως καταβαλλομένου ὡς εἶναι ἰσχυρὰ ἡ συμφωνία περὶ ἀναλήψεως αὐτοῦ, ἂν ἀποδειχθῇ ὂν ἀχρεώστητον (νόμ. 11 κώδ. 4, 5· νόμ. 12 πρ. πανδ. 12, 6). Εἶναι βε-

φέρῃ τὴν σκοπουμένην δι' αὐτῆς ἐκποίησιν·[5] κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην δὲν ἀρκεῖ μόνη αὕτη, ἀλλὰ προσαπαιτεῖται κατὰ γενικὸν κανόνα[6] καί ἕτερόν τι, ὅπερ διάφο-

---

βαίως ἀναμφίβολον, κατὰ κανόνα ἑρμηνευτικόν, ὅτι ἐνδεχόμενα καὶ ἄγνωστα δίκαια δὲν ὑποτίθεταί τις παραιτούμενος, εἰμὴ ἂν εἶχε καὶ ταῦτα ὑπ' ὄψιν ἐν τῇ παραιτήσει του. Ἕνεκα τούτου δὲν ὑπάρχει παραίτησις ἐν τοῖς θέμασι τῶν νόμ. 54 πανδ. (6, 1)· νόμ. 3 § 1· νόμ. 5, 9 § 3 πανδ. (2, 15)· νόμ. 31 κώδ. (2, 4)· νόμ. 22 § 2 κώδ. (6, 2). Ὁ ἐναντίος φαινόμενος νόμ. 67 § 3 πανδ. (12, 6) εἶναι ἄνευ ἐπιρροῆς ὡς ἑρμηνευτικὸς εἰθισμένης ῥήτρας ἐκείνης τῆς ἐποχῆς· δηλαδὴ κατὰ συνήθειαν ἐγράφετο ἐν ταῖς ἀποδείξεσι τὸ «μηδεμίαν ἀμφισβήτησιν ἐκ τοῦ συναλλάγματος ὑπολελεῖφθαι» (Βασ. Γ', 40).

5) Κατά τινας ἡ παραίτησις μόνη ἐπιφέρει τὴν ἀπώλειαν τοῦ δικαίου· διότι, λέγουσι, τὸ δίκαιον εἶναι ἐξουσία, τὴν δὲ ἐξουσίαν του δύναταί τις κατ' ἀρέσκειαν νὰ παραιτήσῃ. Ἀλλὰ δὲν ἔχουσι δίκαιον· ναὶ μὲν τὸ δικαίωμα εἶναι ἐξουσία, πλὴν συνήθως ἐξουσία καθ' ὡρισμένου προσώπου, ὅπερ ἐνδεχόμενον νὰ ἔχῃ λόγον νὰ μὴ δεχθῇ τὴν διὰ τῆς παραιτήσεως τοῦ δικαίου παρεχομένην αὐτῷ εὐποιΐαν· διατοῦτο καὶ διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ δικαίου ὥρισαν οἱ νόμοι τὴν παρουσίαν ὡρισμένων γεγονότων· νόμ. 35, 100, 153 πανδ. (50, 17)· νόμ. 1 πανδ. (41, 7). Παρατηρητέον δὲ ὅτι τοῦ ζητήματος τούτου διάφορον εἶναι τὸ ἕτερον ζήτημα, ἂν τις δύναται νὰ ἐξέλθῃ ἐννόμου τινὸς σχέσεως παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἄλλου μέρους καὶ νὰ διαλύσῃ αὐτὴν μονομερῶς. Οὐδεμία δὲ ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὅπου ἡ μονομερὴς ἀναχώρησις εἴτε διάλυσις ἐπιτρέπεται, ἡ θέλησις τοῦ ἄλλου μέρους εἶναι ὅλως ἀδιάφορος (Unger σ. 179 σημ. 28). Προσέτι ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι ὁ λόγος εἶναι περὶ *κεκτημένων* ἤδη δικαίων, οὐχὶ περὶ ἁπλῶς προσενεχθέντων· διότι ἐπὶ τούτων ἀρκεῖ ἁπλῶς παραίτησις, ἥτις κυρίως δὲν εἶναι παραίτησις, ἀλλ' ἀπόρριψις (μὴ ἀποδοχὴ) τῆς προσφορᾶς· π. χ. ἐπὶ κληρονομίας προσφερομένης· πολ. δικ. 1074. Unger σ. 180 σημ. 30.

6) Ἐξαιρετικῶς ἐνίοτε μόνη ἡ παραίτησις φέρει τὴν ἀπώλειαν τοῦ δικαίου· τότε δὲ ὁ παραιτούμενος ἅμα δηλώσῃ τὴν θέλησιν αὐτοῦ δὲν δύναται ν' ἀνακαλέσῃ αὐτήν. Τοιαῦται ἐξαιρετικαὶ περιπτώσεις εἰσί· α') ἡ παραίτησις κληροδοτήματος (ὅπερ ὡς γνωστὸν ἀποκτᾶται αὐτοδικαίως· ἐπομένως δὲν πρόκειται περὶ ἁπλῶς προσενεχθέντος δικαίου, ὡς φαίνεται λέγων ὁ Σαβιν. Δ', 546· πρβ. Wächter σ. 644 σημ. 34. Unger σ. 185 σημ. 45)· ὅθεν περιττὴ ἀπὸ μέρους τοῦ κληρονόμου ἀποδοχὴ τῆς παραιτήσεως (νόμ. 38 § 1· νόμ. 44 § 1· νόμ. 86 § 2 πανδ.

ρόν ἐστι κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν δικαίων. Οὕτως ἐπὶ μὲν τῆς κυριότητος προσαπαιτεῖται καὶ ἐγκατάλειψις [7] τῆς νομῆς (derelictio), ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἐμπραγμάτων δικαίων (κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην) καὶ ἀποδοχὴ τῆς παραιτήσεως· [8] τὸ αὐτὸ κρατεῖ καὶ ἐπὶ τῶν ἐνοχῶν [9] ὡς καὶ

---

de legat, I. Σαβιν. ἔ. ἀ. Wächter σημ. 35)· β') ἡ παραίτησις τῆς δίκης ἢ διαδικαστικῆς τινος πράξεως (πολ. 487. Ἐγχειρ. § 175)· γ') ἡ παραίτησις προνομίου, περιουσίας δικαίωμα εἰς τὸν προνομιοῦχον παρέχοντος· π. χ. προνόμιον ἐπιτηδεύματος, ἐφευρέσεως κλ. Εἶναι μὲν ἀναγκαῖον νὰ δηλωθῇ ἡ παραίτησις ἐνώπιον τῆς διοικητικῆς ἀρχῆς καὶ νὰ συνταχθῇ περὶ τῶν γενομένων ἔκθεσις· ἀλλ' ἡ ἀρχὴ ἐνταῦθα δὲν ἀποδέχεται, ἀλλὰ πιστοποιεῖ ἁπλῶς. Unger σημ. 48.

7) Μόνη ἡ δήλωσις ὅτι παραιτεῖταί τις τὴν κυριότητα πράγματος, οὗ εἶναι ἰδιοκτήτης, δὲν ἀρκεῖ ἵνα καταστήσῃ αὐτὸ ἀδέσποτον καὶ ἑπομένως δυνάμενον διὰ καταλήψεως (occupatio) νὰ δεσποσθῇ· διότι ἐνόσῳ μένει ἐν τῇ νομῇ τοῦ παραιτηθέντος δεσπότου δὲν εἶναι ἐγκαταλελειμμένον (pro derelicto)· ἄρα δὲν ἔπαυσεν ἀνῆκον αὐτῷ (νόμ. 1, 2 πανδ. 41, 7). Ἡ νομὴ ὅμως ἀπόλλυται διὰ τῆς ἁπλῆς θελήσεως (νόμ. 3 § 6· νόμ. 44 § 2 πανδ. 41, 2)· περὶ τῆς φαινομένης ἀντινομίας τοῦ νόμ. 153 πανδ. (50, 17) ὅρ Winds. § 156 σημ. 1.

8) Unger σ. 182 σημ. 34. Wächter σ. 646 σημ. 53. Arndts § 193 σημ. 2. Sintenis Α', 227, 598. Μάλιστα, κατὰ τὸν Unger, ἐὰν πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ ἐμπραγμάτου δικαίου ἀπαιτῆται ἐγγραφὴ εἰς δημόσια βιβλία (οἷαι αἱ δουλεῖαι ἐπὶ ἀκινήτων, ἐμφύτευσις, ἐπιφάνεια, ὑποθήκη), δὲν ἀρκεῖ ἀποδοχὴ τῆς παραιτήσεως, ἀλλ' ἀναγκαῖον νὰ ἐπακολουθήσῃ καὶ ἡ διαγραφὴ αὐτοῦ ἐκεῖθεν· ὅρα καὶ νόμ. περὶ μεταγραφῆς. Ἐναντίαν γνώμην ἔχει ὁ Vanger (§ 127), ὁ Brinz (§ 74, § 351), ὁ Πούχτας (§ 190) καί τινες ἄλλοι. Ῥηταὶ διατάξεις ἐν ταῖς πηγαῖς δὲν ὑπάρχουσι· μόνον οἱ νόμ. 64, 65 πρ. πανδ. (7, 1) λέγουσί τι σχέσιν πρὸς τὸ προκείμενον ζήτημα ἔχον.

9) Καὶ ἐνταῦθα δὲν ἀρκεῖ ἡ ἁπλῆ παραίτησις τοῦ πιστωτοῦ ἵνα ἐπέλθῃ ἀπόσβεσις τῆς ἐνοχῆς, ἀλλ' ἀπαιτεῖται καὶ ἀποδοχὴ αὐτῆς ἐκ μέρους τοῦ ὀφειλέτου· διότι ἡ παραίτησις κατ' οὐσίαν δωρεά ἐστι (νόμ. 91 πανδ. 46, 3)· ἐμμέσως δύναται νὰ γείνῃ τοιοῦτόν τι δι' ἀντικαταστάσεως εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ ἄλλου ὀφειλέτου· νόμ. 91 βασ. (26, 5). Unger σ. 183 σημ. 38. Wächter σ. 645 σημ. 39.

τῶν ἀγωγῶν ἢ ἐνστάσεων. 10

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ παραίτησις, ἵνα ἐπενέγκῃ ἐκποίησιν, λαμβάνει πάντοτε μορφὴν ἑτέρας δικαιοπραξίας, ἕπεται ὅτι ἰδιαίτεροι κανόνες περὶ αὐτῆς ὡς τοιαύτης δὲν ὑπάρχουσιν, οἱ δὲ συνήθως ὡς τοιοῦτοι ἀναφερόμενοί εἰσι γενικαὶ ἀρχαὶ καὶ ἐπὶ ἄλλων δικαιοπραξιῶν ἐφαρμοζόμεναι. 11

Ζ') Ἑρμηνεία τῶν δικαιοπραξιῶν.

§ 49. Αἱ δικαιοπραξίαι εἰσὶν ἔργον ἀνθρωπίνης διανοίας ὡς καὶ οἱ νόμοι, διατοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ἑρμηνείας

---

10) Ὁ ἔχων περί τινος δικαιώματος ἀγωγὴν ἢ ἔνστασιν δύναται βεβαίως νὰ παραιτηθῇ αὐτάς· ἀλλ' ἡ παραίτησίς του δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὴ πρὶν ἢ ἀποδεχθῇ αὐτὴν ὁ ὀφειλέτης. Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τῆς δικονομικῆς παραιτήσεως τῶν ἀγωγῶν ἢ ἐνστάσεων, διότι αὕτη εἶναι καὶ πρὸ τῆς ἀποδοχῆς ὑποχρεωτικὴ καὶ δὲν δύναται ν' ἀνακληθῇ (Unger σ. 184 σημ. 39)· ἀλλ' ἐπάγεται τῆς διαδικασίας μόνης ἀπώλειαν, οὐχὶ καὶ τοῦ δικαιώματος, ἐκτὸς ἂν ἡ παραίτησις ἐκτείνηται καὶ εἰς τοῦτο. Ἐγχειρ. § 224 σημ. 8, 14.

11) Τοιοῦτοι κανόνες γενικοὶ πάσας τὰς δικαιοπραξίας διέπουσαι καὶ ἐπὶ τῶν παραιτήσεων ἐν ταῖς πηγαῖς εἰδικῶς ἐφηρμοσμέναι εἰσὶ π. χ. ὅτι ad renunciata non datur regressus (νόμ. 4, 29 κώδ 2, 3 βασ. 90 ια', 1· νόμ. 11 κώδ. 4, 1· νόμ. 14 § 9 πανδ. 21, 1)· ὅτι ἡ παραίτησις ἐν ἀμφιβολίᾳ στενῶς ἑρμηνεύεται (νόμ. 21 κώδ. 4, 29)· ὅτι ὁ παραιτούμενος πρέπει νὰ ἔχῃ ἱκανότητα εἰς δικαιοπραξίας (νόμ. 9 § 3 πανδ. 2, 15· νόμ. 5 § 8 πανδ. 27, 9 πολ. 487)· ὅτι εἶναι ἄκυρος ἡ παραίτησις ἡ ἀντιβαίνουσα εἰς ἐπιτακτικὸν νόμον (νόμ. 15 § 1 πανδ. 35, 2) ἢ εἰς τὰ χρηστὰ ἤθη (νόμ. 27 § 3, 4 πανδ. 2, 14· νόμ. 1 § 7 πανδ. 16, 3· νόμ. 17 πρ. πανδ. 13, 6)· ὅτι τὸ *ἴδιον* μόνον δίκαιον νὰ παραιτηθῇ τις δύναται (νόμ. 3 πρ. πανδ. 2, 15)· ὅτι ἡ παραίτησις πρέπει τρανῶς ν' ἀποδεικνύεται (νόμ. 34 § 2 πανδ. 31). Unger σ. 186. Δύναταί τις νὰ παραιτηθῇ ἐκ τῶν προτέρων τῆς τῆς ἀναρμοδιότητος τοῦ δικαστηρίου ἐνστάσεως· νόμ. 7 πρ. πανδ. (2, 8)· νόμ. 1 πανδ. (2, 25). Ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν, ὡς ἡ ἔγκρισις; νομίζω, ναί· πολ. δικ. 488 καὶ 157· ὅθεν ἕπεται ὅτι αἴρονται ὅλαι αἱ συνέπειαι, ἃς ἐπήνεγκεν ἡ πρᾶξις ἡ παραιτηθεῖσα, καὶ δὴ ἂν ἐνεργηθῇ κατάσχεσις ἀκινήτου

αὐτῶν ἰσχύουσιν οἱ αὐτοὶ ἑρμηνευτικοὶ κανόνες· [1] ἤγουν προηγεῖται πάσης ἄλλης ἑρμηνείας, ὁσάκις τοῦτο συγχωρεῖται, ἡ παρὰ τοῦ δημιουργοῦ τῆς πράξεως γινομένη· [2] ἕπεται μετ' αὐτὴν ἡ γραμματικὴ ὑπὸ τῆς λογικῆς βοηθουμένη. Ἰδίως δὲ ἄξια σημειώσεώς εἰσι ταῦτα· α') τὸ ζητούμενον ἐνταῦθά ἐστιν ἡ ἔννοια ἣν ἀπέδωκεν εἰς τὰς λέξεις τῆς πράξεως ὁ γεννήτωρ· λοιπὸν ἐπὶ διμερῶν πράξεων, ἀμφότερα τὰ μέρη· [3] β') ἐπὶ δισημάντων λέξεων προτιμᾶται ἡ ἐν τῷ τόπῳ τῆς πράξεως εἰθισμένη ἐκδοχή· [4] ἔπειτα ἡ μᾶλλον ἁρμόζουσα τῇ πράξει καὶ ὑποστη-

---

καὶ μετ' αὐτὴν παραχωρηθῇ ὑποθήκη, ἡ παραίτησις τῆς κατασχέσεως ἰσχυροποιεῖ τὴν ὑποθήκην.

1) Ἀνωτέρ. § 9. Winds. § 84.

2) Καὶ ἐνταῦθα δηλαδὴ προτιμᾶται πάσης ἑτέρας ἑρμηνείας ἡ αὐθεντικὴ εἴτε ἐπίσημος, τουτέστιν ἡ παρὰ τοῦ γεννήτορος ἢ τῶν γεννητόρων (ἐπὶ διμερῶν πράξεων) τῆς δικαιοπραξίας γινομένη (νόμ. 96 βασ. 2, 3· «ἐν ταῖς ἀμφιβόλοις ἀφηγήσεσι τῇ διανοίᾳ δεῖ προσέχειν τοῦ ἀφηγησαμένου»·—νόμ. 83 πανδ. 45, 1· νόμ. 12 πανδ. 2, 15). Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἑρμηνεία ἐπὶ μὲν τῶν μονομερῶν δικαιοπραξιῶν ἔχει ἁπλῶς μαρτυρίας δύναμιν (νόμ. 21 § 1 πανδ. 28, 1), ἐπὶ δὲ τῶν ἑτεροβαρῶν, ὁμολογίας. Ἐγχειρ. § 173.

3) Ὅρ. τὴν προηγουμένην 2 σημείωσιν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ εἰθισμένος τῷ πράττοντι τρόπος τοῦ ἐκφράζεσθαι ὡς καὶ ἡ σημασία ἣν ἐσκόπει νὰ δώσῃ εἰς τὴν φράσιν του (νόμ. 28 πανδ. 34, 5· νόμ. 4 πρ. πανδ. 30) καὶ νὰ προτιμᾶται ἡ ἀλήθεια τῆς κατὰ παραδρομὴν ἢ ἐξ ἀπροσεξίας τεθειμένης λέξεως (νόμ. 32 πανδ. 45, 1). Ὡς κανὼν πρέπει νὰ τηρῆται ὅτι ἡ *ἐσφαλμένη περιγραφὴ ἀβλαβής ἐστι* (falsa demonstratio non nocet). Πρβ νόμ. 34 πρ. πανδ. (41, 2)· νόμ. 9 § 1 πανδ (18, 1), § 29 εἰσηγ. (2, 20)· νόμ. 4 κώδ. (6, 23)· νόμ. 7 § 1 κώδ. (6, 37). Σαβιν. § 139 σελ. 305. Unger § 89 σημ. 28—30.

4) Νόμ. 34 βασ. (2, 3) «καὶ ἐν τῇ ἐπερωτήσει καὶ ἐν τοῖς συναλλάγμασιν, εἰμὴ δηλοῦται τὸ δόξαν τοῖς μέρεσιν, ἀκολουθοῦμεν τῷ ἔθει τοῦ κλίματος ἐν ᾧ γέγονε τὸ συνάλλαγμα» (Wächter σ. 775 σημ. 4). ἐπὶ δὲ συμβάσεων μεταξὺ ἀπόντων συνομολογουμένων ἡ δήλωσις ἑκα-

ρίζουσα αὐτήν· τέλος ἡ μικρότερον βάρος ἐπιβάλλουσα· 5 γ') ἐπὶ ἀμφοτεροβαρῶν πράξεων ἡ ἑρμηνεία γίνεται κατὰ τοῦ θέντος τοὺς ὅρους τῆς πράξεως, ὅστις ἕνεκα τούτου ὤφειλε νὰ ἐκφρασθῇ σαφέστερον· 6 δ') ὑπάρχουσι σχέσεις τινὲς εὐνοούμεναι, ἤγουν ἀπολαύουσαι τοῦ πλεονεκτήματος τοῦ νὰ ἑρμηνεύωνται ὑπὲρ αὐτῶν αἱ ἀμφίβολοι ῥήσεις· 7 ε') κατὰ τῶν ἐπιβλαβῶν ἀποτελεσμάτων ἀμφιβόλων ἐκφράσεων ἢ πράξεων ἀσφαλίζουσιν αἱ διαμαρτυ-

---

τέρου τῶν μερῶν ἐξηγεῖται κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ τόπου ἀφ' οὗ ἐξῆλθεν (Wächter σημ. 5. Σαβιν. Η', 268).

5) Νόμ. 67 βασ. (2, 3)· «ἐὰν ἡ φράσις διχῶς νοῆται, ἡ ἁρμόζουσα τῷ κινουμένῳ πράγματι ἐπικρατεῖ»· νόμ. 11 βασ. (44, 48)· «ὁσάκις ἐν ἀγωγαῖς ἢ παραγραφαῖς ἀμφιβάλλεται φράσις, τὴν πρὸς σύστασιν τοῦ ὑποκειμένου πράγματος δέχεσθαι χρὴ καὶ οὐ τὴν πρὸς ἀναίρεσιν»· νόμ. 77 βασ. (43, 1)· «ἐὰν ἀμφίβολος εὑρεθῇ φράσις ἐν ἐπερωτήσει, ἐκεῖνο δεχόμεθα, ὅπερ τὸ πρᾶγμα περὶ οὗ ἡ ζήτησις ἀσφαλίζεται»· νόμ. 21 πανδ. (34, 5)· νόμ. 9 βασ. (2, 3)· «ἐπὶ τῶν ἀσαφῶν τὸ ἧττον ἐπιλεγόμεθα»· νόμ. 65 βασ. (7, 5)· «ἡ ἀμφίβολος ἀγωγὴ καὶ ἀφήγησις ὑπὲρ τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν ἑρμηνεύεται»· νόμ. 3 πανδ. 34, 5)· in abiguo sermone non utrumque decimus, sed id duntaxat quod volumus ; itaque qui aliud dicit quam vult, neque id dicit, quod vox significat, quia non vult, neque id quod vult, quia id non loquitur.

6) Διατοῦτο ἡ ἑρμηνεία γίνεται κατὰ τοῦ πωλητοῦ ἢ ἐκμισθωτοῦ. Νόμ. 39 βασ. (11, 1)· «τὸ ἀσαφὲς ἢ ἀμφίβολον σύμφωνον κατὰ τοῦ πράτου καὶ τοῦ μισθώσαντός ἐστιν» (νόμ. 39 πανδ. 2, 14· νόμ. 21, 33 πανδ. 18, 1)· ὡσαύτως κατὰ τοῦ ἐπερωτῶντος (νόμ. 38 § 18· νόμ. 99 πρ. πανδ. 45, 1)· in stipulationibus quum quæritur quid actum sit, verba contra stipulatorem interpretanda sunt· νόμ. 25 βασ. 44, 18)· «ἀμφίβολος ἐπερώτησις κατὰ τοῦ ἐπερωτήσαντός ἐστιν».

7) Τοιαῦται σχέσεις εἰσὶ π. χ. ἡ προὶξ (νόμ. 85 βασ. 2, 3· ἐν τοῖς ἀμφιβόλοις ὑπὲρ τῆς προικὸς ἀποκρινόμεθα· νόμ. 85 πανδ. 50, 17 νόμ. 70 πανδ. 23, 3), ἡ τελευταία βούλησις (νόμ. 24 πανδ. 34, 5· νόμ. 12 πανδ. 50, 47· ἐν ταῖς διαθήκαις πλατύτερον ἑρμηνεύομεν τὴν τοῦ διαθεμένου γνώμην· νόμ. 12 βασ. 2, 8)· ἡ ἐλευθερία παρὰ Ῥωμαίοις· νόμ. 179 πανδ. (50, 17).

ρίαι καὶ ἐπιφυλάξεις. [8]

ΤΙΤΛΟΣ Γ'

ΠΕΡΙ ΑΔΙΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

α') γενικά. [α)]

§ 50. Ἄδικος [1] πρᾶξις εἴτε ἀδίκημα τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου καλεῖται πᾶσα πρᾶξις περιέχουσα παράνομον ἐπίβασιν εἰς ἀλλότρια δίκαια [2] καὶ διατοῦτο καθιστῶσα ὑπό-

8) Νόμ. 34 πανδ. (3, 5)· «ἡ μήτηρ ὅ,τι εὐσεβῶς δαπανᾷ εἰς τὸν υἱὸν προείληπται, εἰμὴ τὸ ἐναντίον διαμαρτύρηται»· νόμ. 11 § 2 πανδ. (14, 3)· ἀνωτ. § 33 σημ. 16 ἐδ. 3, κατωτ. § 70. Αἱ περίπλοκοι φράσεις, αἱ πρὸς ἀλλήλας ἀντιφάσκουσαι, ἢ ἀλλήλας ἀναιροῦσαι, εἰσὶν ἀνίσχυροι (νόμ. 4 § 1· νόμ. 16 Π. 28, 7· νόμ. 65, 88 πρ. Π. 35, 2). Οἷα ἐπὶ μισθώσεως οἰκίας ἐπὶ πενταετίαν ἡ ῥήτρα «ἓν ἔτος πρὸ τῆς λήξεως τῆς μισθώσεως τὰ συμβαλλόμενα μέρη ὀφείλουσι νὰ εἰδοποιῶνται περὶ τῆς ἐξακολουθήσεως ἢ μὴ αὐτῆς».

α) Wächter § 109—114. Unger § 100, 109. Windscheid § 101. Neuner Wesen u. Arten d. Priwatrechtsverhältnisse Kiel 1866.

1) Ἄδικος πρᾶξις καλεῖται ἐν γένει ἡ ἀντικειμένη εἰς τὰ παραγγέλματα τοῦ δικαίου διαγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου· εἰδικώτερον δὲ καλεῖται *ἀστυκὸν* μὲν ἀδίκημα, τὸ ἀντιβαῖνον εἰς τὸν ἀστυκὸν νόμον, *ποινικὸν* δέ, τὸ ἀποτελοῦν παράβασιν ποινικῆς διατάξεως. Ὑπάρχει λοιπὸν ἀστυκὴ εἴτε σχετικὴ ἀδικία, καὶ ποινικὴ εἴτε ἀπόλυτος ἀδικία. Οἱ νομικοὶ ἐπειράθησαν καὶ πειρῶνται εἰσέτι ν' ἀνιχνεύσωσι καὶ ἀνεύρωσι τοὺς διακριτικοὺς χαρακτῆρας τῶν δύο τούτων ἀδικιῶν· ἴσως ματαιοπονοῦσιν (πρβ. Unger § 109. Winds. § 101 σημ. 1. Neuner ἔν. ἀ. σελ. 207). Ἀναμφίβολον ὅμως εἶναι ὅτι διὰ τοῦ ἀστυκοῦ ἀδικήματος προσβάλλεται συγκεκριμένον ἄλλου προσώπου ἰδιωτικὸν δίκαιον.

2) Ἵνα ὑπάρξῃ ἀδίκημα ἀπαιτεῖται *πάντοτε* προσβολὴ ἀλλοτρίου *δικαίου*; Ναί, λέγουσιν οἱ συγγραφεῖς· ἀλλ' ὁριστέον ἐνταῦθα τὸ δίκαιον γενικώτερόν πως καὶ πλατύτερον ἀπέναντι τῶν σπουδαίων ἀντιρρήσεων τοῦ Brinz (§ 117 ἔν. ἀ.)· ἤγουν ὅτι ὑπάρχει ἀστυκὸν ἀδίκημα

χρεον τὸν ἀδικήσαντα εἰς ἀνόρθωσιν τῆς ἀδικίας. Ὑπάρχουσι δύο εἴδη ἀδικημάτων, διότι ἢ προσβάλλεται δι' αὐτῶν ὑφισταμένη ἤδη ἐνοχικὴ ἢ παραπλησία ἄλλη σχέσις [3] μεταξὺ τοῦ πράττοντος τὸ ἀδίκημα καὶ τοῦ πάσχοντος αὐτό, ἢ τὸ ἀδίκημα προσβάλλει δίκαιον μὴ ἀποτελοῦν τοιαύτην σχέσιν. Τὸ πρῶτον εἶδος τῶν ἀδικημάτων τροποποιεῖ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὑπαρχούσης ἐνοχικῆς σχέσεως, [4] τὸ δεύτερον γίνεται πηγὴ αὐθυπάρκτου δικαίου, ἐνοχῆς ἐξ ἀδικήματος. [5]

Ἀπαιτούμενα τοῦ ἀστυκοῦ ἀδικήματός εἰσι δύο· α') ἐξωτερικὴ ἀδικία, τουτέστι παράνομος βλάβη [6] ἄμεσος

ὅταν ἡ πρᾶξις (ἢ παράλειψις) προσβάλῃ ἀλλότριον δίκαιον εἴτε εἰδικὸν καὶ συγκεκριμένον, εἴτε γενικὸν ἐκ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου ἀπορρέον (Unger § 109 σημ. 4), οἷόν ἐστι συνήθως τὸ διὰ τοῦ δόλου καὶ τῆς ἀπάτης προσβαλλόμενον· νόμ. 8, 18 § 3 πανδ. (4, 3).

Τὸ ἀδίκημα ἢ γεννᾷ ἐνοχικὴν σχέσιν περὶ ἀπαζημιώσεως ἢ ποινῆς, ἢ τροποποιεῖ τὴν ὑπάρχουσαν τοιαύτην σχέσιν, ἢ τέλος ἐπάγεται ἀπώλειαν δικαίου· π. χ. ἄρθρ. 60 Ν. Ἐπ. Windscheid § 101 σημ. 2.

3) Ἡ σχέσις αὕτη εἶναι εἴτε ἐνοχική, πηγάζουσα ἐκ συμβάσεως ἢ οἱονεὶ συμβάσεως (π. χ. ὁ ἐπίτροπος διοικεῖ κακῶς τὰ τῆς ἐπιτροπείας, ὁ ἐναγόμενος παραμελεῖ μετὰ τὴν κάταρξιν τῆς δίκης τὸ ἐπίδικον πρᾶγμα), εἴτε ἄλλου εἴδους, ὡς ἡ τοῦ δικαστοῦ καὶ τοῦ κακῆς πίστεως νομέως (ἄρθρ. 56 Ν. Ἐπ. ἄρθρ. 156 § 3, 4· ἄρθρ. 56 πολ. δικον.). Unger § 100 σημ. 1, 2.

4) Ἐν τῷ περὶ ἐνοχῶν βιβλίῳ ἐξετασθήσονται εἰδικώτερον τὰ περὶ τῆς τροποποιήσεως ταύτης.

5) Καὶ τὰ περὶ τοῦ εἴδους τούτου τῶν ἐνοχῶν ἀναπτυχθήσονται ὡσαύτως ἐν τῷ αὐτῷ περὶ ἐνοχῶν βιβλίῳ.

6) Τὸ ἀστυκὸν ἀδίκημα τὸ μὴ ἐπενεγκὸν βλάβην ἢ τὸ μὴ ἀποτελεσθὲν εἶναι ἄνευ νομικῆς σημασίας· ἡ ἁπλῆ ἀπόπειρα ἐν ταῖς σχέσεσι τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου οὐδεμίαν ἔχει βαρύτητα· ὅθεν εὐθύνεται ὁ ὀφειλέτης διὰ τὴν μὴ θεμιτὴν διαγωγὴν αὐτοῦ, μόνον ἂν ἐπήνεγκε δι' αὐτῆς ζημίαν (νόμ. 36 § 1 πανδ. 6, 1· νόμ. 21 § 7 πανδ. 47· 2). Ἐπίσης δὲν ὑπάρχει ἀδίκημα ὅπου ἡ βλάβη ἐγένετο δικαιωματικῶς καὶ οὐχὶ παρανόμως. Οὐδεὶς δοκεῖ ποιεῖν δόλον (ἀδικίαν) τῷ ἰδίῳ δικαίῳ χρώμενος (νόμ. 55, 151 Βασ. 2, 3· νόμ. 1 πρ. πανδ. 47, 10· νόμ. 5 §

οὖσα τῆς ἀδίκου πράξεως συνέπεια· 7 β') ἐσωτερικὴ ἀδικία, τουτέστι καταλογισμὸς τῆς πράξεως εἰς τὸν πράξαντα· ἤγουν ἀπόδοσις αὐτῆς εἰς αὐτὸν ὡς ὑπόλογον. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι διὰ πάσας αὐτοῦ τὰς πράξεις ὑπόλογος, ἀλλὰ μόνον δι' ἐκείνας, τὰς ὁποίας κατὰ θέλησιν καὶ ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀδικίας αὐτῶν ἐκτελεῖ. 8

Διάφορος τοῦ ἀστυκοῦ ἀδικήματός ἐστιν ἡ ἀντικειμένη

---

1 πανδ. 9, 2)· ὅπερ ἐφαρμόζεται καὶ ἐπὶ τῆς ἀμύνης καὶ τῆς ἀνάγκης (νόμ. 3 § 7 πανδ. 47, 9· νόμ. 45 § 4 πανδ. 9, 2· ἄρθρ. 99, 106 ποιν. νόμου). Ἐμπ. Ν. ἄρθρ. 249. Ἐνίοτε καὶ ἡ συγκατάθεσις τοῦ βλαβέντος ἀναιρεῖ τὸ ἀδίκημα (volenti non fit injuria· νόμ. 1 § 5 πανδ. 47, 10· ἄρθρ. 98 ποιν. νόμου). Πλείονα κατ. § 61.

7) Ἀπαιτεῖται νὰ ὑπάρχῃ ἡ καλουμένη imputatio facti, ἤγουν ἡ βλάβη νὰ ἦναι ἀναγκαῖον καὶ ἄμεσον τῆς πράξεως ἀποτέλεσμα, ἡ δὲ ἄδικος πρᾶξις, κυρία καὶ μόνη αἰτία αὐτοῦ. Νόμ. 21 § 3 πανδ. 19, 1.

8) Δηλαδὴ ἀπαιτεῖται νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἡ καλουμένη imputatio juris· τουτέστιν ἵνα ἀποδοθῇ εἴς τινα πρᾶξίς τις καὶ νὰ ἦναι ὑπόλογος δι' αὐτὴν ἀπαιτεῖται νὰ ὑπάρχωσι παρ' αὐτῷ τὰ στοιχεῖα πάσης πράξεως· ἄρα θέλησις, θέλημα καὶ δήλωσις (ἀνωτ. § 33). Διατοῦτο α') ὁ ἐστερημένος θελήσεως (παράφρων, νήπιον κλ.) ἀκαταλόγιστός ἐστιν (νόμ. 5 § 2 πανδ. 9, 2· νόμ. 60 πανδ. 6, 1· νόμ. 61 ἐν τ. πανδ. 20. 7)· ἐπίσης ὁ ἐν καταστάσει ὢν καθ' ἣν δὲν δύναται νὰ ποιήσῃ χρῆσιν τοῦ λογικοῦ του (ἐν ὕπνῳ, λιποθυμίᾳ, μέθῃ. Unger σημ. 13. Winds. σημ. 13). Κατά τινας νομοθεσίας (αὐστρ. κώδ. § 1310) εὐθύνεται ὁ ἄνθρωπος διὰ πᾶσαν παράνομον ζημίαν, καὶ ἂν τυχὸν δὲν δύναται νὰ ἀποδοθῇ αὐτῷ πταῖσμά τι (imputatio externa)· τὴν διάταξιν ταύτην ἐπειράθησάν τινες νὰ ἀνεύρωσι καὶ ἐν τῷ ρωμ. δικαίῳ· ἀλλὰ περὶ τούτου ἐν τοῖς περὶ ἐνοχῶν (πρβ. Vanger. § 571 σημ. 2. Unger § 100 σημ. 14—16)· β') ὡσαύτως ὁ βιασθεὶς σωματικῶς εἶναι ἀνεύθυνος· π.χ. ἀπωθηθείς τις πίπτει ἐπὶ πράγματος καὶ τὸ θραύει (Unger σ. 233 σημ. 17), ὡς καὶ ὁ μὴ δυνηθεὶς ἀνθρωπίνως νὰ προΐδῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πράξεώς του, qui non divinat culpam non admittit. Νόμ. 31 πανδ. (9, 2)· νόμ. 29 § 2 πανδ. (17, 1), § 3—7 εἰσ. (4, 3)· γ') τὰ ἀνωτέρω δὲν ἐφαρμόζονται ὅπου τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα ἐπέρχεται καὶ ἄνευ πταίσματος τοῦ πράττοντος· π. χ. τὸ κατέχειν ἀλλότριον πρᾶγμα, τὸ μὴ ἱκανοποιεῖν τὸν πιστωτήν, εἶναι διαγωγὴ καθ' ἑαυτὴν ἀδικαιολόγητος Winds. σημ. 4.

ἁπλῶς εἰς ἀλλότρια δίκαια πρᾶξις καὶ καθὸ τοιαύτη προσβάλλουσα αὐτά· ἀπαιτεῖται μὲν καὶ πρὸς ὕπαρξιν αὐτῆς ἐξωτερικὴ φανέρωσις ἔργῳ ἢ λόγῳ, ἀλλὰ οὐχὶ καὶ ὑπεύθυνος θέλησις ἢ γνῶσις τῆς ἀδίκου ἰδιότητος αὐτῆς. 9

β') περὶ εὐθύνης. α)

§ 51. Ὑπαρχόντων ἔν τινι πράξει τῶν δύο τοῦ ἀδικήματος στοιχείων (τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς ἀδικίας), ὁ πράξας εὑρίσκεται ἐν εὐθύνῃ, 1 ἤτοι αἴτιος αὐτῆς καὶ

---

9) Ὅταν πρᾶξίς τις δὲν φέρῃ μὲν τὰ στοιχεῖα ἀδικήματος, ὡς ἐν ταῖς προηγουμέναις σημειώσεσιν ἀνεπτύχθη, ἀλλ' ἀποτελῇ ἁπλῶς ἐναντίωσιν εἰς ἀλλότριον δίκαιον, ἤγουν εἶναι ἐναντία τούτου, δύναται καὶ ἡ τοιαύτη πρᾶξις, καθὸ προσβολὴν δικαίου περιέχουσα, νὰ ὀνομασθῇ ἄδικος. Ἐνταῦθα ὅμως ὁ πράττων ἀδικεῖ μόνον καθόσον γίνεται ἐμπόδιον περὶ τὴν ἄσκησιν ἀλλοτρίου δικαίου. Οὕτω π. χ. προσβολὴ δικαίου εἶναι α') ἄν τις καταλαβὼν καλῇ ἢ κακῇ πίστει ξένον πρᾶγμα, ἀρνῆται ν' ἀποδώσῃ αὐτὸ τῷ κυρίῳ· β') ἂν ὁ μισθωτὴς μετὰ τὸ πέρας τῆς μισθώσεως κατακρατῇ τὸ μίσθιον πρᾶγμα καίτοι αἰτούμενος· τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ χρησιδάνειον λαβόντος καὶ τοῦ ἐνεχυριούχου δανειστοῦ· γ') ἂν ὁ ὀφειλέτης παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ δανειστοῦ δὲν ἐξοφλῇ τὸ χρέος αὐτοῦ· ἐπὶ ἐμπροθέσμων μὲν ἀπαιτήσεων θεωρεῖται τὸ χρέος παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ δανειστοῦ μὴ ἐξοφλούμενον, ἂν μετὰ τὴν λῆξιν τῆς προθεσμίας παραλείψῃ ὁ ὀφειλέτης τὴν καταβολὴν αὐτοῦ· ἐπὶ ἀπροθέσμων δέ, ἂν προηγηθῇ πρόσκλησις ἐκ μέρους τοῦ δανειστοῦ. Τὰ περὶ προσβολῆς τῶν δικαίων καὶ ἀδικήματος κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἄλλως διδάσκονται παρὰ τῶν συγγραφέων ἐκείνων, οἵτινες πρὸς ἔναρξιν τῆς παραγραφῆς ἀπαιτοῦσι προσβολὴν δικαίου καὶ ἕνεκα τούτου εὑρίσκονται ἠναγκασμένοι ἐνίοτε νὰ διαστρέψωσι τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων. Unger § 109 σημ. 9—11.

α) J. Chr. Hasse Kulpa des röm. Rechts ἔκδ. 2 ὑπὸ Bethmann 1838. Τὸ σπουδαιότερον περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου σύγγραμμα.

1) Πρὸς παράστασιν τῆς σχέσεως ταύτης τοῦ πράττοντος πρὸς τὴν πρᾶξιν χρηστή ἐστι γενικῶς ἐν ταῖς πηγαῖς τοῦ ῥωμ. δικαίου ἡ λέξις culpa (αἰτία, πταῖσμα, μομφή)· νόμ. 5 § 1 πανδ. (9, 2)· injuriam . . . accipere nos oportet . . . quod non jure factum est, hoc est contra

δὴ ὑπεύθυνος ἐνώπιον τοῦ νόμου δι' αὐτὴν καὶ ὑπόλογος. Ἡ θέλησις τοῦ πράττοντος, κατὰ τὴν διάπραξιν τοῦ ἀδικήματος, διττῶς παρίσταται ἐνεργῶς, ἢ τείνει ἀπευθείας καὶ ἀμέσως πρὸς τὸ ἀδίκημα, ἤγουν ἐπιδιώκει ἐν γνώσει καὶ ἐπίτηδες τὴν διάπραξιν αὐτοῦ, ἢ δὲν τείνει μὲν ἀπευθείας καὶ ἀμέσως πρὸς τὸ ἀδίκημα, ἀλλ' ἐκ πλαγίου καὶ ἐμμέσως διὰ τῆς ἐπιχειρήσεως ἢ παραλείψεως πράξεων ἄλλων, ἐξ ὧν τὸ ἀδίκημα προῆλθε· καὶ ἐνταῦθα τὸ ἀδίκημα ἐν τῇ θελήσει [2] ἔχει τὴν πηγὴν αὐτοῦ, ἤτοι ἐν τῇ χαλαρώσει καὶ ἀδρανείᾳ αὐτῆς. Τὸ ἀδίκημα λοιπὸν πράττεται ἢ **ἐκ προθέσεως** ἢ **ἐξ ἀμελείας.** [3]

---

jus, id est si *culpa* quis occiderit· νόμ. 3 πανδ. (16, 3)· νόμ. 91 § 3 πανδ. (45, 1)· νόμ. 38 πανδ. (24, 3). Winds. σημ. 7· ἀλλὰ πολλάκις σημαίνει τὸ ἀντίθετον τοῦ δόλου.

2) Ἡ τοιαύτη σχέσις τοῦ πράττοντος πρὸς τὴν πρᾶξιν καλεῖται *δόλος*, *πρόθεσις* (dolus). Εἶναι δὲ ἀδιάφορον ὡς πρὸς τὰς συνεπείας τὸ ἐλατήριον τοῦ δόλου (μῖσος, χαιρεκακία, ἰδιοτέλεια· νόμ. 54 § 1, 47, 2· ὅπου ἐλλείπει ἰδιοτέλεια ἐν τῇ προθέσει τοῦ πράττοντος ἀποφεύγουσιν οἱ Ῥωμαῖοι τὴν λέξιν δόλος· νόμ. 7 πρ. πανδ. 16, 3· νόμ. 8 § 10 πανδ. 17. 1· νόμ. 7 § 7 πανδ. 4, 3)· καὶ λαμβάνει χώραν οὐ μόνον ἐπὶ πράξεων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παραλείψεων (νόμ. 8 § 10 πανδ. 17, 1· si dolo emere neglexisti· νόμ. 44 αὐτ.)· ἐπίσης ἄνευ ἐπιρροῆς ἐστι τὸ περιστατικόν, ὅτι τὸ ἀδίκημα οὐκ ἦν σκοπὸς ἀλλὰ *μέσον* ἄλλης πράξεως (π. χ. ἵνα φθάσω ταχύτερόν που διέρχομαι δι' ἀλλοτρίου ἀγροῦ καὶ καταπατῶ τὸ σπαρτόν. Unger σημ. 6). Ἀλλὰ τὸν δόλον ἀποκλείει πᾶσα πλάνη πραγματικὴ θεμιτὴν καθιστῶσα τὴν πρᾶξιν (νόμ. 3 § 4 πανδ. 47, 10· νόμ. 46 § 7 πανδ. 47, 2· νόμ. 2 § 5 πανδ. 44, 4· ποιν. νόμ. 91—94)· ἡ τοιαύτη δηλαδὴ πρᾶξις παύει μὲν τοῦ νὰ ἦναι δολία, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀνέγκλητος καὶ οὐδεμίαν εὐθύνην παράγουσα· δύναται νὰ φέρῃ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀμελείας. Wächter § 110 σ. 780. Unger § 101 σημ. 7.

3) Τινὲς δοξάζουσιν ὅτι ἡ ἀμέλεια ἁμάρτημά ἐστι τοῦ νοῦ καὶ οὐχὶ τῆς θελήσεως. Τοῦτο εἶναι ἐσφαλμένον· διότι καὶ τὸ ἐξ ἀμελείας ἀδίκημα προέρχεται ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ πράττοντος, ὀκνηρικῶς ὅμως ἐνεργούσης· παραλείπει δηλαδὴ οὗτος νὰ σκεφθῇ καὶ ἐξετάσῃ πάντα τὰ δυνατὰ ἀποτελέσματα τῆς πράξεώς του, ἐξ οὗ ἤθελε πεισθῇ ὅτι ἐν

γ' βαθμοὶ τῆς ἀμελείας.

§ 52. Ἡ ἀμέλεια, ὡς προερχομένη ἐξ ἀδρανείας καὶ χαλαρώσεως τῆς θελήσεως, ἐπιδέχεται αὔξησιν καὶ μείωσιν, ἤγουν βαθμούς,[1] οὐχὶ ὅμως ὁ δόλος. Δύο βαθμοὶ

τούτων ἐνδεχόμενον νὰ ἦναι καὶ τὸ ἀδίκημα καὶ ἐπομένως νὰ μὴ προβῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως· τὴν ἐξέτασιν δὲ ταύτην ἢ παραλείπει ἐντελῶς ἢ ἐνεργεῖ ἐπιπολαίως· διατοῦτο, ἂν καὶ δὲν θέλῃ ἀπ' εὐθείας τὸ ἀδίκημα (νόμ. 5 § 1 πανδ. 9, 2· injuriam hic damnum accipiemus culpa datum etiam ab eo, qui nocere noluit), εὐθύνεται ὅμως δι' αὐτό, διότι ἠδύνατο, προσεκτικώτερος γινόμενος, νὰ προΐδῃ ὅτι ἡ πρᾶξίς του ἐνδεχόμενον νὰ φέρῃ καὶ τὸ ἄδικον αὐτὸ ἀποτέλεσμα· ἐπομένως ἐμμέσως θέλει καὶ αὐτό. Καὶ ἡ ἀμέλεια, ὡς ὁ δόλος, λαμβάνει χώραν οὐ μόνον ἐπὶ πράξεων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παραλείψεων. Culpa in faciendo, c. in non faciendo· νόμ. 91 πρ. (45, 1)· νόμ. 1 πρ. πανδ. (27, 3). Unger σημ. 13

1) Τὸ ἀντίθετον τῆς ἀμελείας εἶναι ἡ ἐπιμέλεια, ἥτις ἐνίοτε χαρακτηρίζεται ὡς περίσκεψις, προσοχή, πρόνοια, ἔχουσα τὰς ἀναλόγους ἀντιθέσεις. Ὅσῳ μείζων προσοχὴ καὶ περίσκεψις ἀπαιτεῖται πρὸς ἀποτροπὴν τῆς ἀδικίας, τόσῳ ἐλάσσον γίνεται τὸ περὶ τὴν διάπραξιν αὐτῆς πταῖσμα, καὶ τὸ ἀνάπαλιν.

Ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τῶν γλωσσογράφων ἀπεδόθησαν εἰς τὴν ἀμέλειαν τρεῖς βαθμοί, ἴσως διότι καὶ εἰς τὰς ποιότητας τῶν πραγμάτων τρεῖς ἀναγνωρίζονται βαθμοί, ἡ θετική, ἡ συγκριτικὴ καὶ ἡ ὑπερθετική· ἡ τριχοτομία δὲ αὕτη ἐξηκολούθησε διδασκομένη μέχρις ἐσχάτων, τὸ ἐνδόσιμον λαβοῦσα ἔκ τινων χωρίων τοῦ ρωμ. δικαίου, ἐν οἷς τοῦ ὑπερθετικοῦ σχήματος γίνεται χρῆσις (π. χ. νόμ. πανδ. 9, 2· in lege aquilia et levissima culpa venit). Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ὑπάρχει culpa lata, culpa levis, culpa levissima. Culpa lata ὑπάρχει, ἔνθα λαμβάνει χώραν ἀπερισκεψία ἢ ἀπροσεξία, εἰς ἣν μηδὲ οἱ κοινοὶ ὅλως ἄνθρωποι ὑποπίπτουσιν. Culpa levis, ἔνθα ἐλλείπει ἡ τοῦ ἐπιμελοῦς καὶ ἱκανοῦ ἀνθρώπου ἐπιμέλεια, καὶ culpa levissima, ἔνθα ἐλλείπει ἡ τοῦ ἐξόχως ἐπιμελοῦς καὶ δι' ἐκτάκτου ἱκανότητος πεπροικισμένου ἀνθρώπου. Ἡ διαβάθμισις αὕτη δὲν εἶναι βεβαίως φυσικῶς ἀδύνατος· ἀλλὰ μετὰ τὰς ἀναπτύξεις τοῦ Hasse ἀπεδοκιμάσθη γενικῶς, ὡς μόνη δὲ ὀρθὴ καὶ ὑπὸ τοῦ δικαίου κεχυρωμένη ἀναγνωρίζεται ἡ εἰς

ἀμελείας ὑπάρχουσιν, ἡ **μεγάλη ῥᾳθυμία** καὶ ἡ **ἐλαφρὰ ῥᾳθυμία**. Ἡ πρώτη ὑπάρχει ὁσάκις δὲν καταβάλλεται ἡ φροντὶς καὶ προσοχὴ ἣν καὶ αὐτοὶ οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι καταβάλλουσι·[2] καὶ τοῦτο εἴτε ἐξ ἀδρανείας, εἴτε ἐξ ἀπρονοησίας, εἴτε καὶ ἐξ ἀκηδείας. Ἡ μεγάλη ῥᾳθυμία, ὡς πλησιάζουσα κατὰ πολὺ τὸν δόλον καὶ διατοῦτο συχνάκις συγχεομένη μετ' αὐτοῦ διὰ τὸ δυσδιάγνωστον, διέπεται ὑπὸ τῶν αὐτῶν σχεδὸν κανόνων ὑφ' ὧν καὶ ὁ δόλος.[3]

δύο βαθμοὺς διαίρεσις τῆς ἀμελείας, ἣν παρεδέχθη καὶ ὁ γαλλικὸς κῶδιξ (ἄρθρ. 804, 1137, 1374, 1992). Unger σ. 239 σημ. 10. Ὁ δόλος δὲν ἐπιδέχεται ἐπίτασιν. Περὶ τῆς λέξεως Διογ. Λαέρτ. 13, 233.

2) Νόμ. 213 § 2· νόμ. 223 πρ. πανδ. (50, 16)· lata culpa est nimia negligentia, id est non intelligere quod omnes intelligunt. Τοιαύτη ἀμέλεια π. χ. ὑπάρχει α') ὅταν τις γινώσκῃ μὲν ὅτι πιθανώτατον εἶναι ἡ πρᾶξίς του νὰ ἐπιφέρῃ βλάβην, ἐπιχειρεῖ ὅμως αὐτὴν πιστεύων ἐκ κουφότητος ὅτι δὲν θέλει συμβῇ (ἐν καιρῷ ἀνεμώδει ἀνάπτει πῦρ εἰς δάσος)· β') ὅταν τις ἀγνοῇ μὲν ὅτι ἡ πρᾶξίς του θέλει ἐπιφέρει βλάβην, ἀλλ' ἡ ἄγνοιά του αὕτη εἶναι ἀπερισκέπτου ὅλως ἀνθρώπου ἄγνοια (πυροβολεῖ κατά τινος, χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ πρότερον μήπως τὸ ὅπλον ἦναι πλῆρες). Νόμ. 30 § 3· νόμ. 31 πανδ. (9, 2). Τὸ παράδειγμα τοῦ νόμ. 50 § 4 πανδ. (47, 2)—ἐάν τις ἐπιδείξας ἐρυθρὸν ῥάκος ἐφυγάδευσε τὰ θρέμματα—μόνον μεταξὺ ποιμένων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μεγάλη ῥᾳθυμία.

3) Νόμ. 1 § 1 πανδ. (11, 6)· lata culpa plane dolo comparabitur (νόμ. 29 πρ. πανδ. 17, 1)· dissoluta, negligentia prope dolum est (νόμ. 226 πανδ. 50, 16)· magna culpa dolus est (νόμ. 1 § 5 πανδ. 44, 7· νόμ. 8 § 3 πανδ. 43, 26· νόμ. 32 πανδ. 16, 3). Ἡ ἐξομοίωσις τῆς ἀμελείας τῷ δόλῳ ἰσχύει κατά τινας ἐπὶ τῶν ἐνοχικῶν μόνων συμβάσεων (πρβ. Windscheid § 101 σημ. 10 ἐν τ.).

Διαφέρουσι τῆς ἀμελείας αἱ συνέπειαι τῶν τοῦ δόλου ἐν τοῖς ἑξῆς θέμασι· α') τὸ ἀπαιτοῦν δόλον ἀδίκημα παύει τοῦ εἶναι τοιοῦτον πραχθὲν ἐξ ἀμελείας (νόμ. 7 πανδ. 48, 8· νόμ. 3 § 4 πανδ. 47, 10)· τοιοῦτόν τι ὅμως σπανίως ἀπαντᾶται ἐπὶ ἀστυχῶν ἀδικημάτων· β') ὁ ἐξ ἀμελείας βλάψας μετ' ἄλλων καὶ διατοῦτο γενόμενος ἀλληλέγγυος ὀφειλέτης μετ' αὐτῶν ἔχει ἀναγωγὴν καταβαλὼν τὸ κοινὸν χρέος, οὐχὶ

Ἐλαφρὰ ῥᾳθυμία ὑπάρχει ὅπου ἐλλείπει ἡ ἐπιμέλεια καὶ φροντὶς συνετοῦ οἰκοδεσπότου·[4] ὅπου δὲ ὑπάρχει ἡ ἐπιμέλεια αὕτη καὶ φροντίς,[5] εἰ καὶ τυχὸν ἐπέλθῃ ζημία θεωρεῖται αὕτη ὡς ἐκ τύχης προελθοῦσα καὶ οὐδεὶς ἑπομένως εὐθύνεται δι' αὐτήν· διότι μείζονα ταύτης οὐδεὶς χρεωστεῖ νὰ καταβάλλῃ ἐπιμέλειαν.[6] Ἐνίοτε ἡ ῥᾳθυμία καὶ ἡ ἐκ ταύτης εὐθύνη κρίνεται κατὰ τὴν ἐν ταῖς ἰδίαις ὑποθέσεσιν ἐπιμέλειαν τοῦ ἀνθρώπου.[7]

καὶ ὁ ἐκ δόλου τὸ αὐτὸ πράξας (νόμ. 30 πανδ. 3, 5· νόμ. 1 § 13, 14· πανδ. 27, 3· νόμ. 4 πανδ. 9, 3)· γ') ἡ ἀμέλεια δύναται νὰ συγχωρηθῇ ἐκ τῶν προτέρων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὁ δόλος (νόμ. 27 § 3 πανδ. 2, 14). Unger σ. 242 σημ. 20—22.

4) Νόμ. 31 πανδ. (9, 2)· culpam autem esse quum quod a diligente provideri poterit non esset provisum· νόμ. 65 πρ. πανδ. (7, 1)· debet (sc. usufructuarius) enim omne, quod diligens paterfamilias in sua domo facit, et ipse facere (νόμ. 14 πανδ. 13, 7· νόμ. 54· πανδ. 19, 1. Unger σ. 243 σημ. 25. Winds. § 101 σημ. 8). Ὅπου ἐν ταῖς πηγαῖς λέγεται ὅτι ἐνέχεταί τις δι' ἀμέλειαν (præstat culpam ἢ omnem culpam), ἐννοεῖται ἡ ἐλαφρὰ ῥᾳθυμία.

5) Τοῦτο δὲ κρίνεται οὐχὶ κατὰ γενικόν τι καὶ ἀπαράβατον μέτρον, ἀλλὰ περὶ τὴν διαστάθμησιν αὐτοῦ πρέπει νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν τὰ τοπικὰ ἔθιμα καὶ ἰδίως ποίαν ἐπιμέλειαν συνετοὶ ἄνθρωποι ὁμοίας ἡλικίας καὶ ἀναπτύξεως ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ καταβάλλουσι συνήθως. Νόμ. 137 § 2, 3 πανδ. (45, 1). Unger σ. 244 σημ. 31.

6) Πλάτων ἐν νόμοις (Θ, 16 σ. 879)· «τύχης γὰρ νομοθέτης οὐδεὶς ἱκανὸς ἄρχειν». Νόμ. 31 πανδ. (9, 2) culpa ab eo exigenda non est, quum divinare non potuerit, an per eum locum aliquis transiturus sit· νόμ. 18 πρ. πανδ. (13, 6)· νόμ. 1 § 4 πανδ. (44, 7).

7) Κανὼν εἶναι· ὁ τὰς ἰδίας ὑποθέσεις ἐπιμελέστερον περιποιούμενος ἢ τὰς ἀλλοτρίας μεμπτέος ἐστὶ καὶ ὑπεύθυνος (νόμ. 32 πανδ. 16, 3)· nisi tam ad suum modum curam præstat, fraude non caret (νόμ. 22 § 3 πανδ. 36, 1· νόμ. 25 § 16· πανδ. 10, 2· νόμ. 17 πρ. πανδ. 23, 3· νόμ. 72 πανδ. 17, 2). Culpa autem non ad exactissimam diligentiam dirigenda est; sufficit enim talem diligentiam communibus rebus adhibere, quam suis rebus adhibere solet. Τοῦ τοιούτου ἀνθρώπου ἡ εὐθύνη καλεῖται ὑπὸ τῶν νεωτέρων culpa in concreto· καὶ

Ἴδιος τρόπος ἐπιμελείας, ἤτοι ἐπιμέλεια **φυλάξεως** (custodia), ἐπιβάλλεται πολλάκις ἐπὶ ἐνσωμάτων πραγμάτων, μάλιστα κινητῶν. [8]

Ἡ ἕνεκεν ῥᾳθυμίας εὐθύνη διάφορός ἐστι κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἐνδίκων σχέσεων. Ἐπὶ σχέσεων μὴ ἐνοχικῶν εὐθύνεταί τις διὰ πᾶσαν ῥᾳθυμίαν, βαρεῖαν καὶ ἐλαφράν· ἐπὶ δὲ τῶν ἐνοχικῶν σχέσεων ἐνέχεται ὁ ὀφειλέτης ὁτὲ μὲν διὰ βαρεῖαν μόνον ῥᾳθυμίαν, ὁτὲ δὲ καὶ δι' ἐλαφράν· ὑπάρχει καὶ τρίτη κατηγορία ὀφειλετῶν ὑποχρεουμένων εἰς ἐπιμέλειαν οἵαν ἐν ταῖς ἰδίαις ὑποθέσεσι καταβάλλουσιν. [9]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΤΙΤΛΟΣ Α'

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ

α') γενικά.

§ 53. Τὸ δίκαιον, ὡς δικαίωμα θεωρούμενον, ἐξου-

εἰ μὲν οὗτος εἶναι ἐπιμελὴς οἰκοδεσπότης φέρει εὐθύνην καὶ δι' ἐλαφρὰν ῥᾳθυμίαν· εἰ δὲ κοινὸς ἄνθρωπος, φέρει εὐθύνην μόνον διὰ μεγάλην ῥᾳθυμίαν. Unger σ. 241. 246 σημ. 33. Winds. σ. 261 σημ. 9.

8) Νόμ. 5 § 22 πανδ. (36, 4). Ὁ εἰς φύλαξιν ὑποχρεούμενος ἐνέχεται διὰ τὴν κλοπὴν τοῦ πράγματος, ἐκτὸς ἂν ἀποδείξῃ τὸ ἀνεύθυνον αὐτοῦ· αὕτη φαίνεται ἡ πιθανωτέρα γνώμη, ἡ συναγομένη ἐκ τῆς τῶν νόμ. 10 § 1 πανδ. (13, 6)· νόμ. 52 § 3 πανδ. (17, 2)· νόμ. 12 πρ. νόμ. 14 § 10, 15, 17 (47, 2) συμπαραβολῆς πρὸς τοὺς νόμ. 27 § 9 πανδ. (9, 2)· νόμ. 35 § 4 πανδ. (18, 1)· νόμ. 13, 14 πανδ. (18, 6)· νόμ. 14 § 6, 12· νόμ. 80 πανδ. (47, 2)· νόμ. 4 κώδ. (4, 67) καὶ τοὺς νόμ. 19 πανδ. 13, 6· νόμ. 31 πρ. (19, 1)· νόμ. 41 πανδ. (19, 2). Vanger. § 105.

9) Περὶ πάντων τούτων γενήσεται ἡ προσήκουσα ἐξήγησις ἐν τοῖς

σία [1] τίς ἐστι τοῦ προσώπου, δεδομένη αὐτῷ παρὰ τοῦ κατ' ἀντικείμενον δικαίου καὶ διατοῦτο κατὰ πάντων ἐξαναγκαστή. Προαπαιτούμενα λοιπὸν τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου εἰσὶ πρῶτον μὲν ἀναγνώρισις αὐτοῦ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ ὡς ἰδίου δικαίου, ἔπειτα δὲ νόμιμος κτῆσις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ δικαιούχου· [2] ἀλλὰ καταχρηστικῶς λέγονται δίκαια καί τινες καταστάσεις τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἰδιότητες, μὴ ἀναγραφόμεναι ἐν τῇ νομοθεσίᾳ ὡς ἴδια δίκαια, [3] ἀλλὰ χρησιμεύουσαι ἁπλῶς ὡς βάσις πρὸς κτῆσιν δικαίων.

περὶ ἐνοχῶν. Κανὼν εἶναι· ἐὰν ἐκ τῆς δικαιοπραξίας ἀμφότερα τὰ μέρη ὠφελῶνται, εὐθύνεται ἑκάτερος καὶ δι' ἐλαφρὰν ῥαθυμίαν· ἐὰν δὲ ὁ εἷς μόνον, εὐθύνεται διὰ μεγάλην ἁπλῶς ῥαθυμίαν. Νόμ. 108 § 12 πανδ. (30). Wächter § 112. Νόμ. 5 § 2 πανδ. (13, 6). Νόμ. 5 § 2 βασ. (13, 1).

1) Τὸ δίκαιον ἐξ ὑποκειμένου, ὡς ἐξουσία, ἔχει πάντοτε ἀναφορὰν πρός τι ἐξουσιαζόμενον, πρόσωπον ἢ πρᾶγμα. Ἡ τοιαύτη δὲ ἀναφορά, ὡς ὑπάρχουσα κατὰ τὸν νόμον, καλεῖται *ἔννομος σχέσις*· ὅθεν τοῦτο μὲν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ δίκαιον *παρὰ* τὸ κατ' ἀντικείμενον δίκαιον (π. χ. ἐπὶ πραγμάτων ἐξῃρημένων τῆς συναλλαγῆς ἢ ἐπὶ πράξεων φυσικῶς ἢ νομικῶς ἀδυνάτων ἢ ἀνηθίκων), τοῦτο δὲ πᾶν δίκαιον ἀποτελεῖ ἢ εἶναι ἀπόρροια ἐννόμου σχέσεως. Ἡ οὐσία τοῦ δικαίου, εἴτε ὡς *ἐξεῖναι* εἴτε ὡς *δύνασθαι* χαρακτηρισθῇ, εἶναι πάντοτε *ἐξουσία θελήσεως* (ἄλλοι ἄλλως ὁρίζουσι τὸ δίκαιον· πρβ. Windscheid § 37 σημ. 2). Unger Α', 2, 489. Neuner σ. 4. Brinz § 23. Wächter σ. 288.

2) Συστατικὰ λοιπὸν τοῦ δικαίου καθ' ὑποκείμενόν εἰσι : α') πρόσωπον (φυσικὸν ἢ νομικόν), ὅπερ ἔχει τὴν ἐξουσίαν, διότι τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει δίκαιον· β') ἀντικείμενον εἰς ὃ ἀναφέρεται ἡ ἐξουσία· γ') περιεχόμενον τῆς ἐξουσίας, ἤτοι εἰς τί αὕτη συνίσταται· δ') νόμιμος αἰτία γενέσεως αὐτοῦ παρά τινι προσώπῳ.

3) Δηλαδὴ καὶ παλαιότεροι συγγραφεῖς καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων τινὲς λαλοῦσι περὶ δικαίου τοῦ βαδίζειν, τοῦ ἱππεύειν, τοῦ μεταβάλλειν κατοικίαν, τοῦ ἐκπαιδεύεσθαι, τοῦ συνάπτειν γάμον, τοῦ διαθέτειν κλ. οὗ ἕνεκα διαιροῦσι καὶ τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις εἰς καθαρῶς προαιρετικὰς (meræ facultatis) καὶ εἰς μὴ τοιαύτας (non meræ facultatis). Ἀλλὰ τὰ ἄνω παραδείγματα δὲν ὑπάγονται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κατὰ

Τὸ δίκαιον, ὡς κατὰ πάντων ἐξαναγκαστόν, παρέχει τῷ δικαιούχῳ δύναμιν ὑπὲρ πάσας τὰς ἐναντίας δυνάμεις ὑπέροχον καὶ ὑποτάσσει τὴν θέλησιν τῶν ἄλλων εἰς τὴν τοῦ δικαιούχου.[4] Ἑπομένως πᾶν δίκαιον ἐξ ὑποκειμένου:

α') ἔχει κατέναντι αὐτοῦ σύστοιχον ὑποχρέωσιν εἴτε πάντων εἴτε τινῶν μόνον προσώπων· ἐκ τοῦ εἴδους δὲ καὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ δικαίου προσδιορίζεται ἀντιθέτως τὸ εἶδος καὶ ἡ ἔκτασις τῆς ὑποχρεώσεως.[5]

β') τὸ μὲν δίκαιον ὡς ἐξουσία ἀσκεῖται κατὰ προαίρεσιν καί ἐστιν ἐν γένει παραιτητόν, ἡ δὲ ὑποχρέωσις, ὡς

τὴν νομικὴν ἔννοιαν δικαίων· εἰσὶν ἁπλῶς γενικὴ ἀπόρροια τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου (κατωτ. § 54 σημ. 1. Unger § 58 § 68), ἡ δὲ περὶ αὐτῶν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα μόνον κατὰ τοῦτο ὠφέλησεν, ὅτι ἐχρησίμευσεν ὡς σπουδαία ἀντίδρασις τῆς ἐπιστήμης κατὰ τῶν περὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο καταχρήσεων δεσποτικῆς νομοθεσίας. Ἐπιστημονικῶς ὅμως ἡ διδασκαλία αὕτη εἶναι ἀποδοκιμαστέα· ἄλλως ἔπρεπε νὰ γίνηται λόγος περὶ δικαίου τοῦ ὀσφραίνεσθαι, τοῦ χασμᾶσθαι, τοῦ βλέπειν κλ. ὅπερ, ὡς γελοῖον, καὶ ὁ κοινὸς ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει.

"Αν εἰς ἄλλα ἦναι νόμος,
εἰς τὰ μάτια δὲν εἶν' ὅμως.

"Οτι τὰ λεγόμενα ταῦτα δίκαιά εἰσιν ἀπόρροια τῆς προσωπικότητος ἀποδεικνύει καὶ τὸ περιστατικὸν ὅτι δι' αὐτὰ *μία* γενικὴ ἀγωγὴ ὑπάρχει, ἡ actio injuriarum. Νόμ. 13 § 3, 7· νόμ. 15 πρ. § 33· νόμ. 24 πανδ. (47, 10). Unger § 58 σημ. 28.

4) Διατοῦτο ὠνόμασάν τινες τὸ δίκαιον ἐξ ὑποκειμένου κυρίαρχον θέλησιν, καθόσον ὁ ἄνθρωπος ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ δικαίου του εἶναι ἀνώτατος ἄρχων, οὗ τὴν θέλησιν ὀφείλει πᾶς ἄλλος νὰ σεβασθῇ καὶ ὑπακούσῃ.

Τὸ δίκαιον παρέχει ἐνίοτε καί τινας τυχηρὰς ὠφελείας εἰς τρίτα πρόσωπα· π. χ. ἡ δουλεία τῆς ἀπόψεως ἣν ἔχει ὁ Α ὠφελεῖ καὶ τὴν γειτονικὴν οἰκίαν τοῦ Β. Περὶ τούτων ὑπάρχει σοφὴ πραγματεία τοῦ Jhering ἐν τοῖς δογμ. χρονικοῖς αὐτοῦ τόμ. 10, σελ. 245.

5) Τὰ συστατικὰ τῆς ὑποχρεώσεώς εἰσιν ἀνάλογα πρὸς τὰ τοῦ ἀντιστοίχου δικαίου· ἤγουν καὶ αὐτὴ ἀνήκει εἰς πρόσωπον (οὐδέποτε εἰς πρᾶγμα· obligatio rei· μεταφορικῶς ἐνίοτε λέγεται, ὅτι ὑποχρεοῦται τὸ πρᾶγμα· νόμ. 6 § 2 πανδ. 8, 5· νόμ. 7 πρ. πανδ. 34, 4. Unger §

ἀνάγκη, δεσμεύει τὸν ὀφειλέτην, 6 ἐλευθερούμενον διὰ μόνης τῆς ἀκριβοῦς καὶ πλήρους ἐκτίσεως τοῦ ὀφλήματος· ἐξαίρεσιν ἀποτελοῦσιν αἱ ἐπιτρέπουσαι ὑπαλλαγὴν ὑποχρεώσεις. 7

---

61 σημ. 82, § 62 σημ. 9)· ἔχει ἀντικείμενον, περιεχόμενον καὶ νόμιμον αἰτίαν γενέσεως, ἥτις μόνον ἐπὶ ἐνοχικῶν σχέσεων εἶναι εἰδική· προσέτι ὅπως τὸ δίκαιον οὕτω καὶ ἡ ὑποχρέωσις δὲν δύναται νὰ συστηθῇ περὶ πράγματος ἀνηθίκου ἢ ἀδυνάτου φύσει ἢ νόμῳ. Νόμ. 185 πανδ. (50, 17)· impossibilium nulla obligatio est· νόμ. 4 κώδ. (8, 39). Unger σ. 493 σημ. 12.

Τὸ δικαίωμα καὶ ἡ ἀντίστοιχος αὐτοῦ ὑποχρέωσις δὲν δύνανται νὰ συνυπάρξωσιν ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ. Wächter σ. 198.

6) Νόμ. 108 πανδ. (50, 17)· debitor intelligitur a quo invito exigi pecunia potest. Ὅθεν ὁ ὀφειλέτης δὲν δύναται αὐτοβούλως (ἄλλως δὲν ὑπάρχει ὑποχρέωσις· νόμ. 108 § 1· νόμ. 17 πανδ. 45, 1· νόμ. 8 πανδ. 44, 7· νόμ. 13 κώδ. 4, 38) ν' ἀπαλλαγῇ τῆς ὑποχρεώσεώς του ἢ νὰ μεταβιβάσῃ (περὶ τούτου πρβ. Kritische Ueberschau Α', 29) αὐτὴν εἰς ἄλλον. Μόνον ὅταν ἡ ὑποχρέωσις ἦναι συνέπεια δικαιώματος, ἡ παραίτησις τούτου ἀπαλλάττει τὸν ὀφειλέτην καὶ ἐκείνης (νόμ. 64 πανδ. 7, 1· νόμ. 6 § 2 πανδ. 8, 5. Unger σ. 493 σημ. 14)· προσέτι ὑπαρχούσης ἀοριστίας περὶ τὴν ὑποχρέωσιν ἔχει τινὰ ἐλευθερίαν ἐνεργείας ὁ ὀφειλέτης· νόμ. 94, 115 πρ. πανδ. (45, 1).

7) Ὁ ὀφειλέτης ἔχει ἐνίοτε δικαίωμα νὰ ὑποκαταστήσῃ εἰς τὴν ὑποχρέωσίν του ἄλλην· π. χ. ἐπὶ ὑπερόγκου βλάβης δύναται νὰ διαφύγῃ τὴν ἀκύρωσιν τῆς πωλήσεως συμπληρῶν τὸ τίμημα, προσέτι ὁ τρίτος διακάτοχος τοῦ ἐνυποθήκου κτήματος δύναται ν' ἀποκρούσῃ τὴν ὑποθηκικὴν ἀπαίτησιν καταβάλλων τὸ ἐνυπόθηκον χρέος. Τὸ τοιοῦτον δικαίωμα τοῦ ὀφειλέτου καλεῖται ὑπαλλαγὴ (facultas alternativa ἢ jus alternativum)· διαφέρει δὲ τῆς διαζευκτικῆς ἐνοχῆς, καθόσον ἐπὶ τῆς διαζευκτικῆς ἐνοχῆς α') ὑπάρχουσι *δύο* ὑποχρεώσεις διαζευκτικῶς τεθειμέναι· ὅτε τὴν ἐπιλογὴν συνήθως μὲν ἔχει ὁ ὀφειλέτης, ἀλλ' ἐνίοτε ὁ πιστωτὴς (νόμ. 10 § 6 πανδ. 23, 3)· ἐνῷ ἐπὶ ὑπαλλαγῆς μία κυρίως εἶναι ἡ ὑποχρέωσις, ἔχουσα διττὸν τὸ τῆς ἐκτελέσεως ἀντικείμενον· τὸ ὄφλημα δηλαδὴ ἐνταῦθα ὑπάρχει ἁπλοῦν ἐν τῇ ὑποχρεώσει (in obligatione), διττὸν ἐν τῇ ἐκτελέσει (in sulutione)· διὸ τὴν ἐκλογὴν ἔχει πάντοτε ὁ ὀφειλέτης· β') ὁ πιστωτὴς δύναται, ἐγείρων ἀγωγὴν νὰ αἰτήσῃ διαζευκτικῶς ἀμφότερα τὰ τῆς ἐνοχῆς ἀντικείμενα καὶ εἰς ἀμ-

γ') ὅ,τι ὡς δίκαιον οὐ συγχωρεῖται καὶ ὡς ὑποχρέωσις οὐκ ἐπιβάλλεται·[8] οὐδὲ ὑφίσταται δίκαιον ἄνευ ἐνδίκου συμφέροντος.[9]

β') εἴδη τῶν δικαίων.

§ 54. Τὰ δίκαια τοῦ προσώπου κατὰ διαφόρους ἐξετάζονται ἀναφορὰς καὶ διαιροῦνται:

φότερα νὰ καταδικασθῇ ὁ ἐναγόμενος, ἐνῷ ἐπὶ ὑπαλλαγῆς, ἀκριβῶς εἰπεῖν, μόνον περὶ τῆς καθ' ἑαυτὸ ὑποχρεώσεως πρέπει νὰ γίνηται αἴτησις καὶ καταψήφισις· ἀλλὰ καὶ ἂν αἰτηθῶσι διαζευκτικῶς ἀμφότερα καὶ ὁμοία ἐπέλθῃ καταψήφισις, δὲν βλάπτει· διότι καὶ τότε ἔχει ὁ ὀφειλέτης τὴν ἐπιλογήν. Wächter § 33 σημ. 8. Unger § 58 σημ. 22· γ') ἡ τυχηρὰ ἀπώλεια τοῦ ἑτέρου ζεύγματος καθίστησιν ἁπλῆν τὴν ἐνοχὴν (obligatio simplex· νόμ. 34 § 6 πανδ. 18, 1· νόμ. 10 § 6 πανδ. 23, 3· νόμ. 95 § 1 πανδ. 46, 3)· ἐνῷ ἐπὶ ὑπαλλαγῆς, ἐπάγεται ἀπαλλαγήν· π. χ. ἡ τυχηρὰ καταστροφὴ τῆς ὑποθήκης ἀπαλλάσσει τὸν τρίτον διακάτοχον αὐτῆς πάσης πρὸς τὸν δανειστὴν ὑποχρεώσεως. Unger σημ. 23, 24.

8) Ἀνωτ. σημ. 5 τοῦ § τούτου.

9) Δὲν δύναται νὰ συστηθῇ δίκαιον ἢ τὸ συστηθὲν νὰ διατηρηθῇ, ἂν δὲν ἔχῃ ὁ δικαιοῦχος ἔννομον συμφέρον εἰς τὴν γένεσιν ἢ τὴν περαιτέρω διάρκειαν αὐτοῦ· ὅθεν οὐκ ἔρρωται ἡ συμφωνία «τοῦ μὴ ἐκποιῆσαι τὸν ἴδιον τόπον ἄκοντος τοῦ γείτονος» (νόμ. 60 βασ. 11, 1), οὔτε ἡ δόσις ἐνεχύρου εἰς ἕτερον (π. χ. εἰς τὸν solutionis causa adjectum) ἢ τὸν πιστωτὴν (νόμ. 28, 33 πανδ. 20, 1)· ὡσαύτως ἐκλιπόντος τοῦ συμφέροντος, παύει καὶ τὸ δίκαιον. Διὸ παύει τὸ δικαίωμα τοῦ ἐντολοδότου εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς, ἂν αὕτη πραγματοποιηθῇ ἄλλως (νόμ. 8 § 6 πανδ. 17, 1)· προσέτι παύει ἡ δουλεία ne prospectui officiatur, ἂν ἀνεγερθῇ ἐν μέσῳ τῶν δύο οἰκιῶν ἄλλη οἰκοδομὴ (νόμ. 6 πρ. πανδ. 8, 5· νόμ. 32 πανδ. 19, 2) πρβ. καὶ νόμ. 38, 39 ποιν. (8, 2)· νόμ. 8 πρ. νόμ. 15 πρ. πανδ. (8, 1)· νόμ. 27 § 1 πανδ. (45, 1)· νόμ. 71 πρ. πανδ. (35, 1)· νόμ. 2 § 1 πανδ. (2, 5). Unger σημ. 5. Τὸ συμφέρον, τὸ πρὸς ὕπαρξιν τοῦ δικαίου ἀπαιτούμενον, συνήθως μὲν εἶναι χρηματικὸν (νόμ. 9 § 2 πανδ. 40, 7· διατοῦτό εἰσιν ἀνίσχυροι συμβάσεις, οἷαι νὰ συμπεριπατῶμεν, νὰ συντρώγωμεν ἐν τῷ ξενοδοχείῳ κλ. διὰ τῆς προσθήκης ὅμως ποινικῆς ῥήτρας γίνονται ἔγκυροι),

α΄) ὡς ἐκ τοῦ ὑλικοῦ αὐτῶν, εἰς **προσωπώδη** καὶ **χρηματώδη**· τὰ μὲν ἀπορρέουσιν ἐξ αὐτῆς τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ θέσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀμιγῆ ὅλως ὄντα πάσης χρηματικῆς ὑποστάσεως,[1] τὰ δὲ χρηματώδη ἀντικείμενον ἔχουσι τὰ ἐκτὸς ἀγαθά, τὰ

ἀλλὰ καὶ ἠθικόν, οἷον διαχύσεως, ἀρκεῖ ἐνίοτε (π. χ. διοχέτευσις ὕδατος τέρψεως χάριν· νόμ. πρ. 3 πανδ. 43, 20)· πρβ. νόμ. 54 πρ. πανδ. (17, 1)· νόμ. 36 πανδ. (38, 2)· νόμ. 6, 7 πανδ. (18, 7)· νόμ. 71 πρ. πανδ. (35, 1). Unger § 58 σημ. 7.

1) Demolomde Θ΄, 351. Τὰ προσωπώδη δίκαια ἀποτελοῦσι τὴν καλουμένην προσωπικὴν κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου (status personæ) καὶ ἔχουσι πηγὴν τὴν προσωπικότητα ἢ τὴν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ θέσιν αὐτοῦ· ἀνάλογον τῶν δικαίων τούτων εἶναι τὸ τῶν jus quod pertinet ad personas, ἐν ᾧ περιέχεται ὁ status libertatis, civitatis, familiæ (Windscheid § 40 σημ. 2). Ὁ ἄνθρωπος δηλαδὴ α΄) ὡς πρόσωπον ἔχει δικαίωμα ἐπὶ ἀκεραιότητι τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ ἐπὶ ἀναπτύξει αὐτῶν κατ' οἰκείαν κρίσιν καὶ βούλησιν, ὑποχρεοῦνται δὲ οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι νὰ μὴ παρενοχλῶσιν αὐτὸν κατὰ τοῦτο. Ἀλλὰ τὰ δίκαια ταῦτά εἰσι δίκαια τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι τῶν ἄλλων, οὐχὶ ἀπέναντι ἑαυτοῦ, ἤγουν δὲν εἶναι δίκαια στρεφόμενα κατὰ τοῦ ἰδίου προσώπου καὶ ἀντικείμενον ἐπομένως ἔχοντα τὸ πρόσωπον αὐτὸ τοῦ δικαιούχου· διότι τοιοῦτος χαρακτηρισμὸς τῶν προσωπωδῶν δικαίων οὐ μόνον ἤθελε δικαιολογεῖ τὴν αὐτοκτονίαν (Σαβιν. Α΄, 337· ἀνεπιτυχεῖς θεωρῶ τὰς ἀντιπαρατηρήσεις τοῦ Windscheid § 38 σημ. 1)· ἀλλ' ἤθελε περιέχει καὶ τὸν νομικὸν σολοικισμὸν τῆς ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ ἑνώσεως δικαίου καὶ ὑποχρεώσεως (σημ. 5 τοῦ 53 §), δηλαδὴ τοῦ νὰ ἦναι ὁ αὐτὸς καὶ δικαιούμενος καὶ ὑποχρεούμενος (πρβ. Wächter § 45 σημ. 2. Unger § 60 σημ. 5)· ἐπίσης ὁ ἄνθρωπος β΄) ὡς μέλος πολιτείας ἢ οἰκογενείας ἔχει δικαίωμα ν' ἀσκῇ πάντα τὰ τῇ ἰδιότητι αὐτοῦ ὡς πολίτου, ὡς συζύγου, ὡς πατρὸς ἢ τέκνου παρομαρτοῦντα δίκαια.

Τὰ προσωπώδη δίκαια δὲν ἀποτελοῦσι δίκαια συγκεκριμένα καὶ ἰδίαν σύστασιν ἔχοντα, ἀλλ' εἰσὶ καταστάσεις τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐξηγήσεως ἰδίας χρῄζουσαι μόνον καθ' ὅσον χρησιμεύουσιν ὡς βάσις καὶ προϋπόθεσις ἄλλων δικαίων, οὗ ἕνεκα ὑπάρχει καὶ ἀγωγὴ ἰδία πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῶν (actio praejudicialis.—Unger § 60. Wächter § 45 ἀνωτ. σημ. 3 τοῦ 53 §). Τὰ δικαιώματα δὲ τὰ ἐκ τῶν κατα-

εἰς τὸ πρόσωπον ἀμέσως (ἐμπράγματα δίκαια) ἢ ἐμμέσως (ἐνοχικὰ δίκαια) ὑποτεταγμένα.

β') ὡς ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ ἀντικειμένου, εἰς ὃ ἡ ἐξουσία ἀναφέρεται, εἰς **ἐμπράγματα** καὶ **προσωπικά**. [2] Ἡ διαίρεσις αὕτη ὁρᾷ τὰ χρηματώδη μόνον δίκαια· τὰ μὲν ἐμπράγματα [3] περιέχουσιν ἐξουσίαν ἐπὶ πράγματος ἐνσωμάτου, τὰ δὲ προσωπικὰ ἐξουσίαν ἐπὶ ἑτέρου προσώπου· [4] ἤγουν ἐπὶ ἐμπραγμάτων δικαίων τὸ ἀμέσως ἐξου-

---

στάσεων τούτων ἀπορρέοντά εἰσι κυρίως συγκεκριμένα δίκαια καὶ φέρουσι τὰ προσόντα τῶν καθ' ἑαυτὸ δικαίων. Unger σ. 511 σημ. 20—22.

2) Ὁ Ziebarth (Realex σ. 183) παραδέχεται καὶ σχετικῶς ἐμπρ. δίκαια. Τινὲς νομοθεσίαι ἀναγνωρίζουσι καὶ τρίτην κατηγορίαν χρηματωδῶν δικαίων, τὰ καλούμενα *ἐμπράγματα βάρη*, δηλαδὴ ὑποχρεώσεις πρός τινα ὡρισμένην παροχὴν (δόσιν ἢ πρᾶξιν), ἐπικειμένας εἰς κτῆμα ἀκίνητον καὶ καταβλητέας παρὰ τοῦ ἑκάστοτε κατόχου αὐτοῦ. (Unger § 63)· ὅμοιόν τι ὑπάρχει ἐν νόμ. 13 πρ. II. (8, 4).

3) Τὸ ἐμπράγματον δίκαιον ὡρίζετο ἄλλοτε ὡς τὸ δίκαιον τὸ κατὰ παντὸς ἰσχύον καὶ ἐξαναγκαστόν, ἢ ὡς τὸ δίκαιον τὸ δι' ἐμπραγμάτου ἀγωγῆς προστατευόμενον· ἀλλ' οὐδέτερος τῶν ὁρισμῶν τούτων εἶναι ὀρθός, διότι ἑκάτερος περιέχει οὐχὶ τὴν *ἔννοιαν*, ἀλλὰ τὴν *δύναμιν* τοῦ ἐμπραγμάτου δικαίου. Ἐμπράγματον δίκαιον καλεῖται τὸ δίκαιον τὸ περιέχον καὶ παρέχον ἄμεσον ἐξουσίαν ἐπὶ ἐνσωμάτου πράγματος. Ὁ δικαιοῦχος ἐνταῦθα διατελεῖ εἰς ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ πρᾶγμα, δι' ἧς τοῦτο ὑποτάσσεται εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ εἴτε ἐξ ὁλοκλήρου εἴτε ὡς πρός τινας ἀναφορὰς (jus in re, jus in rem). Ἡ ἐξουσία δὲ αὕτη ἀντικείμενον ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ ἀναλύεται εἰς διαφόρους πράξεις σχετικὰς πρὸς αὐτό, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ *περιεχόμενον* τοῦ ἐμπραγμάτου δικαίου. Unger § 61.

4) Ὡς τὸ ἐμπράγματον δίκαιον συνίσταται εἰς ἐξουσίαν ἐπὶ πράγματος, οὕτω τὸ προσωπικὸν δίκαιον συνίσταται εἰς ἐξουσίαν ἐπὶ προσώπου (jus in personam, jus personale). Ὁ δικαιοῦχος ἐνταῦθα ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ προσώπου, πλὴν ἐπὶ τοῦ προσώπου οὐχὶ ὡς σώματος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προσώπου ὡς διὰ δυνάμεων πεπροικισμένου ὄντος. Τὸ προσωπικὸν λοιπὸν δίκαιον παρέχει ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν δυνάμεων ἄλλου προσώπου, σωματικῶν ἢ πνευματικῶν, δι' ἧς ἐξουσίας συνέχονται πρὸς ἄλληλα δύο ἢ πλείονα πρόσωπα οὕτως, ὥστε τὸ ἓν δικαιοῦται νὰ

σιαζόμενόν ἐστιν ἐνσώματον πρᾶγμα, καὶ ἐπὶ προσωπικῶν,
πρόσωπον. 5 Διατοῦτο ἐπὶ ἐμπραγμάτων δικαίων ὁ δικαι-
οῦχος κατὰ τοσοῦτον σχετίζεται πρὸς τὰ λοιπὰ πρόσωπα,
καθ' ὅσον ὀφείλουσι ταῦτα νὰ μὴ παρενοχλῶσιν αὐτὸν
περὶ τὴν ἄσκησιν τοῦ δικαίου του, ἐνῷ ἐπὶ τῶν προσωπι-
κῶν δικαίων ὁ δικαιοῦχος συνδέεται μεθ' ὡρισμένου προ-
σώπου, πρὸς ὃ ἔχει δικαίωμα καὶ ὅπερ ἔχει πρὸς αὐτὸν
ὑποχρεώσεις. 6 Ἕνεκα τούτου, τὰ μὲν ἐμπράγματα δί-

ὑποχρεώσῃ τὸ ἕτερον εἰς ἐπιχείρησιν ἢ παράλειψιν ὡρισμένων ἐνερ-
γειῶν, ἀξίαν χρηματικὴν ἐχουσῶν· ὅπερ ἐστὶν ἔχει ἀπαίτησιν κατ'
αὐτοῦ (νόμ. 9 § 2 πανδ. 40, 7· ea enim in obligatione consistere
quæ pecunia lui præstarique possunt νόμ. 25 § 1 πανδ. 44, 7)·
διατοῦτο τὸ προσωπικὸν δίκαιον καλεῖται καὶ ἐνοχὴ (obligatio)· καθὸ
δὲ δυνάμενον πολλάκις νὰ ἔχῃ ἀντικείμενον τὴν χορηγίαν ἐνσωμάτου
πράγματος, καλεῖται ὑπὸ τῶν νεωτέρων καὶ jus ad rem· ἀλλ' ὁ ὅρος
οὗτος δὲν περιλαμβάνει τὰς ἐπὶ πράξει (facere) ἀπαιτήσεις. Πρβ.
Wächter § 47, τοῦ αὐτοῦ Erörter. Α', 107. Unger § 62. Winds. § 41.
5) Τὸ ἐξουσιαζόμενον πρόσωπον δὲν ἐξουσιάζεται ὡς ἀντικείμενον,
ἀλλ' ἐξουσιάζεται περὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ, ἤγουν
ἐξουσιάζεται εἰς τὸ νὰ ῥυθμίσῃ τὰς ἐνεργείας του κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ
δικαιούχου. Τὸ εἶδος δὲ καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ προσωπικοῦ δικαίου
ὁρίζει εἰδικώτερον τὰ περὶ τὴν ῥύθμισιν ταύτην. Διατοῦτο τὸ προσω-
πικὸν δίκαιον διαφέρει τῆς σχέσεως τοῦ δεσπότου πρὸς τὸν δοῦλον,
ἥτις ἀποτελεῖ σχέσιν προσώπου πρὸς πρᾶγμα, ἐπομένως ἐμπράγματον
δίκαιον· ὡσαύτως διαφέρει τῶν ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς σχέσεως πηγαζόν-
των δικαιωμάτων, ἐν οἷς προεξάρχει ἠθικὸν μᾶλλον καὶ οὐχὶ καθαρῶς
δικανικὸν στοιχεῖον. Unger § 62 σημ. 15. Windscheid § 41 σημ. 1.
6) Ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ ἐμπραγμάτου καὶ τοῦ προσωπικοῦ δικαίου
προκύπτουσιν αἱ ἀκόλουθοι ἀντιπαραθέσεις (Unger σ. 544 ἐπ.):
α') ἐπὶ ἐμπραγμάτου δικαίου ὁ δικαιοῦχος δύναται ἄνευ μεσολα-
βήσεως ἄλλου προσώπου ν' ἀσκήσῃ τὰ ἐπὶ τοῦ πράγματος δικαιώματά
του· ἐπὶ προσωπικοῦ χρειάζεται πρὸς τοῦτο τὴν σύμπραξιν τοῦ ὀφει-
λέτου· οὐδὲ ἡ μίσθωσις πράγματος ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν (νόμ. 32 πανδ.
19, 2).
β') τὸ ἐμπράγματον δίκαιον ἐπιβάλλει τὴν ὑποχρέωσιν εἰς πάντα
τρίτον νὰ μὴ παρενοχλῇ τὸν δικαιοῦχον περὶ τὴν ἄσκησιν τοῦ δικαίου

καια, ὡς παρὰ πᾶσι σεβαστά, καλοῦνται **ἀπόλυτα**, τὰ δὲ προσωπικά, ὡς ἐπιβάλλοντα ὑποχρεώσεις εἰς ῥητὰ μόνον πρόσωπα, **σχετικά**. 7

του· τὸ προσωπικὸν ὑποχρεοῖ *μόνον* τὸν διὰ τοῦ ἐνοχικοῦ δεσμοῦ συναπτόμενον ὀφειλέτην (§ 1 εἰσηγ. 4, 6). Ὅθεν τὸ μὲν ἐμπράγματον δίκαιον δύναται πᾶς τρίτος νὰ προσβάλῃ, τὸ δὲ προσωπικὸν ὁ ὀφειλέτης μόνος· ἐξ οὗ ἕπεται ὅτι ἐνταῦθα μὲν ὁ προσβολεὺς εἶναι γνωστὸς ἐκ τῶν προτέρων, ἐκεῖ δὲ γίνεται γνωστὸς διὰ τῆς προσβολῆς. Ἐγχειρ. § 81 σημ. 3.

γ') τὸ ἐμπράγματον δίκαιον συνιστᾶται ἵνα ἦναι διαρκές, ἄλλοθεν μόνον φοβούμενον καταστροφήν· τὸ προσωπικὸν δίκαιον σκοπὸν καὶ τέλος ἔχει συνήθως τὴν προσωρινότητα καὶ φέρει ἐν ἑαυτῷ τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου του· π. χ. δάνειον συνομολογεῖται ἵνα μεθ' ὡρισμένον χρόνον ἀποδοθῇ. Ἐξαίρεσιν δὲν ἀποτελοῦσιν οὐδὲ αἱ διηνεκεῖς πρόσοδοι. Ἑλλην. νομοσχ. ἄρθρ. 1905.

δ') τὸ ἐμπράγματον δίκαιον συνάπτει τὸν δικαιοῦχον πρὸς ἐνσώματόν τι πρᾶγμα, ἡ δὲ φυσικὴ αὕτη συνάφεια δι' ἧς ἐξουσιάζεται τὸ πρᾶγμα καλεῖται *νομή*· ὥστε δύναται πᾶς τρίτος διαταράττων τὴν φυσικὴν ταύτην ἐξουσίαν νὰ προσβάλῃ τὸ δίκαιον. Ἐν τῷ περὶ ἐνοχῶν βιβλίῳ ἐξετασθήσεται ἂν ἦναι δυνατὴ νομὴ ἐπὶ προσωπικῶν δικαίων. Πρβ. Windscheid § 151 σημ. 4, § 464 σημ. 4, 5. Κατωτ. § 113 σημ. 2, δ'.

ε') τὸ προσωπικὸν δίκαιον συνδέει τὸν δικαιοῦχον πρὸς ὡρισμένον τινὰ ὀφειλέτην καὶ περιέχει ὡρισμένην ὑποχρέωσιν τούτου πρὸς ἐκεῖνον. Ἐὰν λοιπὸν τὸ ἀντικείμενον τῆς ὑποχρεώσεως ἦναι χορηγία ἐνσωμάτου πράγματος, ὁ δικαιοῦχος πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ὀφειλῆς οὐδὲν δικαίωμα ἔχει ἐπὶ τοῦ πράγματος (νόμ. 3 πρ. πανδ. 44, 7)· ὅθεν ἂν τοῦτο πρὸ τῆς παραδόσεως μεταβιβασθῇ εἰς τρίτον, οὐδεμίαν κατὰ τούτου ἀξίωσιν ἔχει ὁ δικαιοῦχος (νόμ. 6 κώδ. 4, 39· νόμ. 15 κώδ. 3, 32). Ἀπεναντίας ἐπὶ ἐμπραγμάτων δικαίων ἡ ἐξουσία τοῦ δικαιούχου καταλαμβάνει αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Ἕνεκα τούτου λέγεται ὅτι τὰ ἐμπράγματα δίκαια ἰσχυρότερά εἰσι τῶν προσωπικῶν· ὡς συμβαίνει ἐπὶ τοῦ γενομένου κυρίου τοῦ μεμισθωμένου πράγματος· οὗτος προηγεῖται τοῦ μισθωτοῦ (νόμ. 9 κώδ. 4, 65). Ὅθεν τὸ ῥητόν· ἡ πώλησις λύει τὴν μίσθωσιν.

7) Κατ' ἐξαίρεσιν ἐνίοτε καὶ τὰ προσωπικὰ δίκαια φέρουσι τὸν χαρακτῆρα ἀπολύτου δικαίου καὶ ἁρμόζουσι κατὰ παντὸς τρίτου· ἀλλὰ

γ') ὡς ἐκ τῆς συναφείας αὐτῶν πρὸς τὸν δικαιοῦχον, εἰς **προσωποπαγῆ** καὶ **πραγματοπαγῆ**· προσωποπαγῆ λέγονται τὰ μετὰ τοῦ δικαιούχου τοιουτοτρόπως συνδεδεμένα δίκαια,[8] ὥστε μετ' αὐτοῦ ὑπάρχουσι καὶ ἀπόλλυνται.[9] Τοιαῦτά εἰσι προπάντων τὰ προσωπώδη δίκαια, τὰ ἰδίως καλούμενα jura personalissima,[10] ἀλλὰ

καὶ τότε δὲν παύουσι τοῦ νὰ ἦναι προσωπικὰ δίκαια. Τοιαῦτα δίκαιά εἰσιν ἐκεῖνα, δι' ὧν ὑποχρεοῦταί τις, εἴτε διότι *ἔχει*, εἴτε διότι *κατέχει* ἐνσώματόν τι πρᾶγμα. Νόμ. 1 § 17 πανδ. (9, 1)· νόμ. 7 πρ. πανδ. (9, 4)· νόμ. 12 πανδ. (39, 3)·—νόμ. 14 § 3 πανδ. (4, 2)· νόμ. 3 § 15· νόμ. 4, 7 § 3 πανδ. (10, 4).

8) Ἴδε σχόλ. γ' ὑπὸ τὸν νόμ. 11 βασ. (15, 2)· τὸ ἐμπεπηγὸς τῷ πράγματι βίτιον. Σχόλ. κγ' ὑπὸ τὸν νόμ. 12 βασ. αὐτ. ἔκδ. Ζαχαρ. Ὡς ὑπάρχουσι προσωποπαγεῖς ὑποχρεώσεις, μὴ μεταβαίνουσαι δηλαδὴ εἰς τοὺς κληρονόμους· π. χ. ἡ ἐντολή, ἡ εταιρικὴ σχέσις (νόμ. 27 § 3 πανδ. 17, 1· νόμ. 63 § 10 πανδ. 17, 2). Unger § 64 σημ. 16.

9) Τὰ προσωποπαγῆ δίκαια διαφέρουσι τῶν προσωπικῶν, καθότι ταῦτα μὲν ὁρίζουσι τὸ *εἶδος* τῆς δι' αὐτῶν παρεχομένης ἐξουσίας (ὅτι δηλαδὴ παρέχουσιν ἐξουσίαν ἐπὶ *προσώπου*), τὰ δὲ προσωποπαγῆ ὁρίζουσι τὴν *διάρκειαν* τῆς δι' αὐτῶν παρεχομένης (εἴτε ἐπὶ προσώπου, εἴτε ἐπὶ πράγματος) ἐξουσίας (ὅτι δηλαδὴ ἡ ἐξουσία αὕτη ὑφίσταται καὶ διαρκεῖ ἐφ' ὅσον ζῇ ὁ δικαιοῦχος)· ὥστε τὰ προσωποπαγῆ δίκαια οὔτε νὰ ἐκποιηθῶσιν οὔτε νὰ μεταβιβασθῶσιν εἰς τοὺς κληρονόμους τοῦ δικαιούχου δύνανται. Ὁ παλαιότερον ὡς κοινὸν χαρακτηριστικὸν τῶν προσωποπαγῶν δικαίων διδασκόμενος κανών· *τὰ μὴ κληρονομητὰ δίκαια οὐδὲ ἐκχωρητά εἰσιν* (quæ non sunt transmissibilia ad heredem per cessionem non transeunt) εἶναι κατὰ μέρος ἐσφαλμένος· π. χ. ἡ ἐπικαρπία εἶναι δίκαιον μὴ κληρονομητόν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἄσκησιν ἐκχωρητόν. Unger σημ. 7.

10) Τὰ προσωπώδη δίκαια, ἤτοι ἡ ἰδιότης συζύγου, πατρός, τέκνου πολίτου, εἰσὶ καταστάσεις ἀχώριστοι ἀπὸ τοῦ προσώπου· ἑπομένως οὔτε κληρονομηταὶ οὔτε μεταβιβασταί εἰσι· τὰ ἐξ αὐτῶν ὅμως παραχθέντα τυχὸν χρηματώδη δίκαιά εἰσι καὶ κληρονομητὰ καὶ μεταβιβαστά· (ἀνωτ. σημ. 1 τοῦ § τούτου). Unger σ. 570 σημ. 8. Wächter σ. 292 ἐν α.

καὶ ἕτερα. [11] Πραγματοπαγῆ δὲ καλοῦνται τὰ δίκαια τὰ πρὸς πλήρωσιν χρειῶν ἀκινήτου πράγματος συνδεδεμένα μετ' αὐτοῦ [12] καὶ **δι' αὐτοῦ** ἀνήκοντα τῷ ἑκάστοτε κυρίῳ· ὥστε δικαιοῦχος τρόπον τινά ἐστιν ἐνταῦθα τὸ ἀκίνητον, ὁ δὲ κύριος αὐτοῦ γίνεται μόνον καθὸ τοιοῦτος καὶ τοῦ πραγματοπαγοῦς δικαίου κύριος. [13] Εἰς τὴν κατηγο-

---

11) Τοιαῦταί εἰσι αἱ προσωπικαὶ δουλεῖαι (ἐπικαρπία, χρῆσις, οἴκησις), αἱ ἰσόβιοι πρόσοδοι, συντάξεις, τὸ πρὸς διατροφὴν δικαίωμα, ἡ ἰδιότης κληρονόμου (νόμ. 2 κώδ. 4, 39)· προσέτι ἐνοχικαί τινες σχέσεις ἕνεκα προσωπικῶν ἰδιοτήτων συνομολογούμεναι (ἑταιρία, ἐντολή)· καὶ τὰ δίκαια ταῦτα οὔτε κληρονομητά εἰσιν οὔτε μεταβιβαστά· τινὰ τούτων ὅμως εἰσὶ μεταβιβαστὰ κατὰ τὴν ἄσκησιν (π. χ. ἡ ἐπικαρπία, αἱ ἰσόβιοι πρόσοδοι, αἱ τῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων συντάξεις, ὧν κατὰ τὸν ἀπὸ 17 ἰαν. 1877 νόμον, ἄρθρ. 4, ἀπηγορεύθη ἡ ἐκχώρησις καὶ κατάσχεσις· τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν ὄχι. Ἐγχειρ. § 268 σημ. 3, δ'), καὶ ἄλλα κληρονομητὰ μετὰ τὴν κάταρξιν τῆς δίκης· οἷον αἱ διὰ δημοτικῆς ἀγωγῆς ἐπιδιωκόμεναι ἀπαιτήσεις· αἱ ἱκανοποίησιν φιλοτιμίας μᾶλλον καὶ οὐχὶ χρηματικὴν σκοποῦσαι ἀξιώσεις (meram vindictam spirantes)· ἡ μέμψις διαθήκης ἢ δωρεᾶς· αἱ ἀπαιτήσεις κερδῶν ἐξ ὑπαιτίου διαζυγίου. Πρβ. Ἐγχειρ. § 109 σημ. 13.

12) Κατ' ἄλλας νομοθεσίας ὑπάρχουσι πλεῖστα δίκαια τούτου τοῦ εἴδους, οὐ μόνον τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ τοῦ δημοσίου. Τοῦ δημοσίου δικαίου π. χ. ἡ jurisd. patrimoniatis (Ἐγχειρ. § 27 σημ. 7), ἡ ἐκλογικὴ ἱκανότης κλ., τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου αἱ πραγματικαὶ δουλεῖαι ἐμπράγματοί τινες παροχαί, ἐμπράγματα ἐπιτηδεύματα, ἀτέλεια (Unger σ. 573)· παρ' ἡμῖν ὑπάρχουσιν ὡς πραγματοπαγῆ δίκαια μόνον αἱ πραγματικαὶ δουλεῖαι καὶ ἡ ἀτέλειά τινων κτημάτων τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ Πεδιάδος (κατωτ. § 60 σημ. 8).

13) Τὰ ἰδιάζοντα τοῦ πραγματοπαγοῦς δικαίου εἰσὶ ταῦτα :

α') κυρίως δικαιοῦχος καὶ ἐνταῦθα εἶναι ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ἀκινήτου· ἐνίοτε γίνεται λόγος ἐν ταῖς πηγαῖς περὶ τοῦ ἀκινήτου ὡς περὶ δικαιούχου (νόμ. 1 § 43 πανδ. 43, 20· νόμ. 3 § 1 πανδ. 50, 15· νόμ. 23 § 2 πανδ. 8, 3· νόμ. 12 πανδ. 8, 1, § 1 εἰσηγ. 2, 3)· ἀλλὰ τοῦτο τροπικῶς μόνον λέγεται· διὸ ἐν νόμ. 31 πανδ. (8, 3) ἀδιακρίτως ἀναφέρεται ὡς δικαιοῦχος καὶ ὁ ἰδιοκτήτης καὶ τὸ ἀκίνητον· ἄρα ἐσφαλμένη ὅλως ἡ γνώμη τινῶν (π. χ. τοῦ Böcking § 62 σημ. 3) ὅτι δικαιοῦχος εἶναι τὸ ἀκίνητον οἱονεὶ προσωποποιούμενον (Σαβιν. Β', 379.

ρίαν τῶν δικαίων τούτων ἀνήκουσιν αἱ πραγματικαὶ δουλεῖαι, αἵτινές εἰσιν ἀναποσπάστως συνδεδεμέναι μετὰ τοῦ δεσπόζοντος ἀκινήτου.

δ΄) ἐκ τῶν πλεονεκτημάτων, ἃ περιποιοῦσι τῷ δικαιούχῳ ἀπέναντι ἄλλων προσώπων εἰς **προνόμια** καὶ **κοινὰ δίκαια**. [14]

ε΄) ἐκ τῆς αὐθυπαρξίας ἢ μὴ διαιροῦνται τὰ δίκαια εἰς **αὐθύπαρκτα** ἢ **ἐξηρτημένα**· [15] αὐθύπαρκτον καλεῖται τὸ δίκαιον τὸ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ καὶ δι᾽ ἑαυτὸ ὑπάρχον, ἐξηρ-

---

Vanger. 53. Unger § 64 σημ. 57), ἧς τὸ σαθρὸν ἀποδεικνύει καὶ ἡ περίστασις ὅτι ἡ δουλεία ἀκινήτου ἀποσβέννυται ἐὰν περιέλθωσιν εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον τὸ δεσπόζον καὶ δουλεῦον κτῆμα· νόμ. 1 πανδ. (8, 6). β΄) τὸ πραγματοπαγὲς δίκαιον εἶναι ἀναπόσπαστον ἀπὸ τοῦ ἀκινήτου, ἑπομένως ὑπόκειται εἰς πάσας τὰς περιπετείας αὐτοῦ (π. χ. πώλησις, ἐνεχύρασις περιλαμβάνει ἀμφότερα· νόμ. 23 § 2· νόμ. 36 πανδ. 8, 3· νόμ 67 πανδ. 18, 1· νόμ. 12 πανδ. 8, 4· νόμ. 20 § 1 πανδ. 41, 1)· ἔχει πάντοτε τὸν αὐτὸν κύριον ὃν καὶ τὸ ἀκίνηνον· ζῇ ἀχώριστον ἀπ᾽ αὐτοῦ (νόμ. 44 πανδ. 19, 2) καὶ συναποθνήσκει ἢ συγκαταστρέφεται μετ᾽ αὐτοῦ (ὅθεν ἂν ἀναζήσῃ τὸ ἀκίνητον ἀναζῇ καὶ ἡ δουλεία· νόμ. 20 § 2 πανδ. 8, 2). Ἀλλ᾽ ἐὰν περιέλθωσιν εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον τό τε δεσπόζον καὶ τὸ δουλεῦον ἀκίνητον, ἀπόλλυται μόνον τὸ πραγματοπαγὲς δίκαιον. Νόμ. 10 πανδ. (8, 4)· νόμ. 1 πανδ. (8, 6).

14) Περὶ προνομίων ἴδ. κατωτ. § 60.

15) Τὰ δίκαια ταῦτα ἕνεκα τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως αὐτῶν δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι *συσχετικά*. Εἰσὶ δὲ ἐξηρτημένα δίκαια π. χ. οἱ τόκοι πρὸς τὸ κεφάλαιον, οἱ καρποὶ πρὸς τὸ πρᾶγμα ἐξ οὗ παρήχθησαν, ἡ ἐγγύησις καὶ τὸ ἐνέχυρον πρὸς τὴν δι᾽ αὐτῶν ἀσφαλιζομένην ἀπαίτησιν, ἡ δαπάνη πρὸς τὸ πρᾶγμα δι᾽ ὃ ἐγένετο. Δύναται δὲ τὸ ἐξηρτημένον δίκαιον νὰ διαφέρῃ τοῦ κυρίου κατά τε τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν· ὅθεν δίκαιον προσωπικὸν δύναται νὰ ἔχῃ παρεπόμενον ἐμπράγματον δίκαιον (π. χ. ἐνέχυρον), ἢ τὸ αὐθύπαρκτον δίκαιον νὰ στερῆται ἀγωγῆς, τὸ δ᾽ ἐξηρτημένον νὰ ἦναι ἀγώγιμον (π. χ. ἐγγύησις ἢ ἐνέχυρον δοθὲν διὰ φυσικὴν ἐνοχήν· § 1 εἰσ. 3, 20· νόμ. 16 § 3 πανδ. 46, 1· νόμ. 10 πανδ. 46, 3), ἢ τὸ ἓν τῶν συσχετικῶν δικαίων νὰ ἦναι μᾶλλον ἐξησφαλισμένον τοῦ ἄλλου (νόμ. 38 πανδ. 46, 3). Unger σ. 597 σημ. 4, 5. Wächter σ. 338.

τημένον δὲ τὸ ἐξ ἄλλου ἢ χάριν ἄλλου παραχθὲν καὶ δυνάμει ἢ δι' αὐτὸ ὑπάρχον· 16 διατοῦτο τὸ ἐξηρτημένον δίκαιον δὲν δύναται νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τοῦ κυρίου· μεταβαίνει εἰς ὅν τινα ἤθελε μεταβῇ τὸ κύριον· ζῇ ἢ ἀποθνήσκει μετ' αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς ὑπάρξεως τούτου δύναται νὰ συμπερανθῇ καὶ ἐκείνου ἡ ὕπαρξις. 17 Τὸ ζήτημα, ἂν ὑπάρχῃ

16) Τὰ ἐξηρτημένα δίκαιά εἰσι δύο εἰδῶν· ἢ παράγονται ἀπὸ τοῦ κυρίου δικαίου καὶ ἀποτελοῦσι τρόπον τινὰ *παραφυάδας* αὐτοῦ (οἷοι τόκοι, καρποί), ἢ ἔχουσιν ἴδιον παραγωγῆς λόγον, οἷα ἡ ἐγγύησις καὶ τὸ ἐνέχυρον.

17) Ἕνεκα τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως τῶν δικαίων τούτων, δι' ἧς τὸ μὲν ἐπέχει θέσιν κυρίου δικαίου, τὸ δὲ παρεπομένου, πηγάζουσι τὰ ἑξῆς ἰδιάζοντα· α') τὸ ἐξηρτημένον δίκαιον δὲν δύναται νὰ χωρίσῃ ὁ δικαιοῦχος ἀπὸ τοῦ κυρίου καὶ νὰ προσαρτήσῃ εἰς ἕτερον δίκαιον (π. χ. τὸ ἐνέχυρόν του, τὴν ἐγγύησιν ἢ τὸ περὶ τόκων δικαίωμά του νὰ προσαρτήσῃ εἰς ἄλλην ἀπαίτησιν, ἰδίαν ἢ ἀλλοτρίαν)· δύναται ὅμως νὰ μεταβιβάσῃ εἰς ἄλλον τὴν *ἄσκησιν* τοῦ παρεπομένου δικαίου (οὕτω δύναται νὰ ἐκχωρήσῃ τὴν ἐκ τῆς ἐγγυήσεως ἢ τοῦ ἐνεχύρου ἀγωγὴν ἢ τὴν περὶ τόκων ἀπαίτησίν του εἰς τρίτον, ἵνα οὗτος ἐπιδιώξῃ αὐτὰς πρὸς ἴδιον ὄφελος)· ἐπίσης δὲν δύναται τὰ χωρίσῃ ἀπ' ἀλλήλων τὰ συσχετικὰ ταῦτα δίκαια καὶ νὰ παραχωρήσῃ αὐτὰ εἰς διάφορα πρόσωπα (π. χ. τὴν κυρίαν ἀπαίτησιν τῷ Πέτρῳ καὶ τὴν ἐγγύησιν τῷ Παύλῳ. Unger σ. 598 σημ. 7—15, σελ. 600 σημ. 16, 17)· ἀλλ' ἡ παραχώρησις τοῦ κυρίου δικαίου ἐπάγεται καὶ τοῦ παρεπομένου παραχώρησιν· νόμ. 6 πανδ. (18, 4)· β') τοῦ κυρίου δικαίου ἡ φθορὰ ἐπάγεται φθορὰν καὶ τοῦ παρεπομένου (νόμ. 129 § 1· νόμ. 178 πανδ. 50, 17 τῆς πρωτοτύπου αἰτίας μὴ ἐρρωμένης, οὐδὲ τὰ παρακολουθήματα ἔρρωται)· ὅθεν ἐνέχυρα, ἐγγυήσεις τόκοι ἀποσβέννυνται διὰ τῆς ἀποσβέσεως (π. χ. διὰ καταβολῆς ἀνανεώσεως, παραγραφῆς) τῆς κυρίας ἀπαιτήσεως (νόμ. 43· νόμ. 38 § 2 πανδ. 46. 3· νόμ. 6 πρ. πανδ. 20, 6· πρ. εἰσηγ. 3, 29· νόμ. 18 πανδ. 46. 2· νόμ. 7 πανδ. 22, 1· νόμ. ἐν. κώδ. 8. 27)· καθυστεροῦντες ὅμως τόκοι, ὁσάκις ἔχουσιν ἴδιον λόγον ὑπάρξεως, σώζονται καίτοι τῆς κυρίας ἀπαιτήσεως φθαρείσης (νόμ. 75 § 9 πανδ. 45, 1)· ἀφ' ἑτέρου τὸ ἐξηρτημένον δίκαιον φθείρετ' ἐνίοτε μόνον· ὅταν δηλαδὴ ἡ αἰτία τῆς φθορᾶς ὁρᾷ αὐτὸ μόνον· π. χ. τὸ ἐνέχυρον φθείρεται διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ πράγματος.

γ') ἐκ τῆς ὑπάρξεως τοῦ παρεπομένου δικαίου δύναται νὰ συμπε-

ἰδία ἀγωγὴ περὶ τοῦ ἐξηρτημένου δικαίου, λύεται διαφόρως κατὰ τὸν διάφορον τρόπον τῆς συνοχῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ κυρίου δικαίου. 18

γ') περὶ τοῦ διαιρετοῦ τῶν δικαίων. 1

§ 55. Διαιρετὸν καλεῖται τὸ δίκαιον τὸ δεκτικὸν μερι-

ρανθῇ καὶ ἡ τοῦ κυρίου δικαίου ἡ ὕπαρξις. Διατοῦτο ἡ πληρωμὴ τόκου ἐμφαίνει τῆς κυρίας ἀπαιτήσεως ἀναγνώρισιν (νόμ. 6 § 1 πανδ. 22, 1) καὶ ἐμποδίζει τὴν ἔναρξιν ἢ διακόπτει τὴν πρόοδον τῆς παραγραφῆς (νόμ. 8 § 4 κώδ. 7, 39· νόμ. 19 κώδ. 4, 21).

18) Τὰ παρεπόμενα δίκαια ὁσάκις ἔχουσιν ἴδιον παραγωγῆς λόγον (π. χ. ἐγγύησις, ἐνέχυρον, ἰδιαιτέρα περὶ τόκου συμφωνία) ἔχουσι βεβαίως καὶ ἰδίαν ἀγωγήν. Ὁσάκις ὅμως τοιοῦτος λόγος δὲν ὑπάρχει (ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ τῶν παρεπομένων ἐκείνων δικαίων, ἅτινα ἀνωτέρω, σημ. 16, παραφυάδας τοῦ κυρίου δικαίου ὠνομάσαμεν) τότε ἡ ἀγωγὴ περὶ τοῦ κυρίου δικαίου χρησιμεύει πρὸς ἐπιδίωξιν καὶ τῶν παραφυάδων αὐτοῦ. Ἕνεκα τούτου ἐγερθείσης ἀγωγῆς περὶ τοῦ κυρίου δικαίου καὶ μὴ γενομένου λόγου ἐν αὐτῇ περὶ τῶν παραφυάδων, γεννᾶται τὸ ζήτημα, ἂν δύνανται νὰ αἰτηθῶσιν αὗται μετὰ τὴν ἐκδίκασιν τῆς δίκης αὐτῆς; Ἡ ἀπάντησις ὡς πρὸς τὸ ῥωμ. δίκαιον εἶναι μᾶλλον ἀποφατική· οὐ μόνον ἡ κατὰ τὰς δικονομικὰς βάσεις τοῦ δικαίου αὐτοῦ καταναλωτικὴ δύναμις τῆς κατάρξεως τῆς δίκης δικαιολογεῖ τὴν ἀπάντησιν ταύτην, ἀλλὰ καὶ εἰδικώτεραι αὐτοῦ διατάξεις (νόμ. 3 κώδ. 7, 51· νόμ. 13, 26 πρ. κώδ. 4, 32· νόμ. 4 κώδ. 4, 34· νόμ. 49 § 1 πανδ. 19, 1· νόμ. 4 § 3 πανδ. 9, 4). Ἀλλὰ τοῦ ἰσχύοντος τὴν σήμερον δικονομικοῦ δικαίου ἄλλαι εἰσὶν αἱ βάσεις· κατ' αὐτό, ὁ δικαστὴς δικάζει κατὰ τὰς αἰτήσεις καὶ *ἐντὸς* τῶν αἰτήσεων τῶν διαδίκων (πολ. δικον. 170, 785 § 1)· ἑπομένως γίνεται ἐπίδικον *ὅσον* μέρος τῶν ἀξιώσεων αὐτοῦ ὁ ἐνάγων κατέστησε τοιοῦτον διὰ τῶν ἐν τῇ ἀγωγῇ αἰτήσεων (ὅρ. καὶ νόμ. 18 § 3 πανδ. 13, 5)· ὥστε τὸ ἀνωτέρω ζήτημα πρέπει παρ' ἡμῖν νὰ λύηται καταφατικῶς (πρβ. Glück ΚΑ', 58. Wächter § 51 σημ. 16. Unger § 66 σημ. 36. Winds. § 130 σημ. 24. Τὴν σημείωσιν ταύτην ἀνέπτυξεν ἔτι μᾶλλον ὁ Winds. ἐν τῇ δ' ἐκδ. Ἐγχειρ. § 80 σημ. 7)· μόνον δὲ ὅπου ὁ δικαστής, ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων περιστάσεων τῆς δίκης, δύναται νὰ συναγάγῃ παραίτησιν, θέλει ἀπορρίψει βεβαίως τοιαύτην αἴτησιν (Winds. αὐτ.).

1) Ἁρμεν. Α' ιη' § 5. Ἔστιν οὖν ἄτομος ἡ δουλεία. Ἀνωτ. § 28.

σμοῦ, ἤτοι κατατομῆς εἰς μέρη, ἴδιον ἕκαστον δικαιοῦχον ἔχον. [2] Ἡ κατατομὴ δὲ αὕτη ἢ δύναται νὰ ἐνεργηθῇ πλήρης—ὅτε ἐξ ἑνὸς δικαίου παράγονται πλείονα αὐτοτελῆ καὶ ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένα δίκαια, [3] ἢ δὲν δύνα-

---

Wächter § 75. Unger § 67. Böcking § 75. Windscheid § 140 σημ. 4. Τὸ διαιρετὸν ἢ ἀδιαίρετον ἰδιότης ἐστὶ τῶν ἐνσωμάτων κυρίως πραγμάτων, διότι διαίρεσις καλεῖται ὁ εἰς μέρη χωρισμός· ἄρα ἀπαιτεῖ ὑλικὴν οὐσίαν. Ὅθεν τὸ διαιρετὸν ἢ ἀδιαίρετον ἐπὶ τῶν δικαίων ἐφαρμοζόμενον ἔχει ἄλλην ἔννοιαν καὶ σημασίαν· ἐρωτᾶται δηλαδὴ ἐπ' αὐτῶν· α') δύναται δίκαιόν τι νὰ τεμαχισθῇ καὶ ν' ἀπαρτίσῃ πλείονα ὁμοειδῆ δίκαια ; β') δύνανται πολλὰ πρόσωπα νὰ ἔχωσι συμμέτρως δίκαιόν τι ; γ') δύνανται δικαίου τινὸς τὴν ἀπόλαυσιν νὰ ἔχωσι πολλοί ; Κατὰ τὴν τριπλῆν δὲ ταύτην ἔποψιν γίνεται καὶ ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ διαιρετοῦ ἢ ἀδιαιρέτου, περὶ ἣν διαφωνοῦσιν οἱ συγγραφεῖς, καθὸ ἄλλην ἄλλος ἔποψιν ὡς βάσιν τιθέμενοι (πρβ. Unger σ. 607 σημ. 2, 3. Winds. § 140 σημ. 4). Randa Besitz § 17 σημ. 15. Ἀλλὰ σημειωτέον ὅτι λέγοντες μερισμόν, εἴτε κατὰ τὴν πρώτην, εἴτε κατὰ τὴν δευτέραν, εἴτε κατὰ τὴν τρίτην ἔποψιν, ἐννοοῦμεν τὴν εἰς μέρη ὅμοια οὐχὶ ἀνόμοια τομὴν τοῦ δικαίου. Unger σ. 608 σημ. 6, 7.

2) Ἤγουν τὸ διαιρετὸν ἢ ἀδιαίρετον τοῦ δικαίου ἐννοεῖται ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει δευτέραν ἐρώτησιν. Καλεῖται λοιπὸν διαιρετὸν δίκαιον τὸ δυνάμενον νὰ ἔχῃ πολλοὺς δικαιούχους κατὰ *μέρη* μετέχοντες εἰς τὸ δίκαιον· ἀδιαίρετον δὲ τὸ μὴ ἐπιδεκτικὸν τοιαύτης συμμετοχῆς· ἐπειδὴ δὲ πᾶν δίκαιον συνίσταται ἐν τῇ ἀποτελούσῃ τὸ περιχόμενον αὐτοῦ ἐξουσίᾳ, ἕπεται ὅτι κατὰ τὴν ἔποψιν ταύτην διαιρετὸν εἶναι πᾶν δίκαιον οὗ τὸ περιεχόμενον εἶναι διαιρετόν, εἰ καὶ ἔχει τυχὸν ἀντικείμενον ἀδιαίρετον. Ἐνταῦθα οἱ δικαιοῦχοι, ἐὰν τὸ ἀντικείμενον τοῦ δικαίου ἦναι ἀδιαίρετον, μένουσιν ἐν κοινωνίᾳ πάντοτε, ἥτις αἴρεται διὰ τῆς ἀπαλλοτριώσεως τοῦ δικαίου καὶ τῆς διανομῆς τοῦ τιμήματος αὐτοῦ (νόμ. 3 κώδ 3, 37· ἄρθρ. 1092 πολ. δικον.). Unger σ. 609 σημ. 12.

3) Τὸ διαιρετὸν ἢ ἀδιαίρετον κρίνεται ἐνταῦθα κατὰ τὴν πρώτην ἐρώτησιν τὴν ἐν τῇ πρώτῃ σημειώσει. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκ παντὸς δικαίου ἐξουσία ἀσκεῖται ἐπί τινος ἀντικειμένου, ἕπεται ὅτι κατὰ τὴν ἔποψιν ταύτην, διαιρετὸν εἶναι πᾶν δίκαιον, οὗ τὸ ἀντικείμενον εἶναι διαιρετόν. Ἐνταῦθα οἱ πολλοὶ δικαιοῦχοι, μεχρισοῦ χωρισθῇ εἰς τεμάχια τὸ ἀντικείμενον τοῦ δικαίου, διατελοῦσιν ἐν κοινωνίᾳ· μετὰ τὸν τεμαχισμὸν δὲ

ται—ὅτε ὁ μερισμὸς νοεῖται ἁπλῶς, τὸ δὲ δίκαιον μένει ἐν κοινωνίᾳ. [4]

Περὶ τοῦ ζητήματος, τίνα δίκαιά εἰσι διαιρετά, ὅπερ ἀναφέρεται μόνον εἰς τὰ καλούμενα χρηματώδη δίκαια, [5] ῥητέον ἐν γένει, ὅτι τὰ πλεῖστα δίκαιά εἰσιν ἰδανικῶς διαιρετά· [6]

τοῦ ἀντικειμένου, παύει ἡ κοινωνία καὶ ἕκαστος λαμβάνει ἴδιον καὶ χωριστὸν δίκαιον. Τινὲς συγγραφεῖς λαμβάνουσιν ὡς βάσιν τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ διαιρετοῦ ἢ ἀδιαιρέτου τοῦ δικαίου τὴν ἔποψιν ταύτην καὶ ὀνομάζουσιν ἀδιαίρετα τὰ δίκαια, τὰ ἔχοντα ἀντικείμενον ἀδιαίρετον. Ἐκ τῆς διδασκαλίας ταύτης δὲν προκύπτει βλάβη τις, ἀρκεῖ νὰ γίνηται ἡ προσήκουσα αὐτῆς χρῆσις· ὥστε ἡ τῆς γνώμης τῶν συγγραφέων τούτων κατάκρισις ὑπὸ τοῦ Οὐγγέρου (σελ. 607 σημ. 3) δὲν εἶναι ἐντελῶς δεδικαιολογημένη.

4) Ἡ σχέσις αὐτῶν αὕτη καλεῖται communio pro indiviso· ἤγουν κοινωνία κατὰ διαιρετὰ μὲν τοῦ δικαίου μέρη, κατ' ἀδιαίρετα δὲ τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ. Νόμ. 66 § 2 πανδ. de legat II· νόμ. 5 § 15 πανδ. (13, 6).

5) Τὰ οἰκογενειακὰ εἴτε προσωπώδη δίκαιά εἰσιν ἀνεπίδεκτα διαιρέσεως καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ἐπόψεις (σημ. 1 τοῦ § τούτου)· εἷς μόνον δύναται νὰ ἔχῃ τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν, εἷς τὴν συζυγικήν. Ἐπὶ τῆς ἐπιτροπείας δέχεται μὲν τὸ ῥωμ. δίκαιον πλείονας ἐπιτρόπους, ἀλλὰ πάντες ὁμοῦ ἀσκοῦσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν. Σαβιν. Ἐνοχ. δίκαιον Α', 310, σημ. a).

6) Δηλαδὴ κατὰ τὴν δευτέραν ἔποψιν (σημ. 1 τοῦ § τούτου) τὰ πλεῖστα δίκαιά εἰσι διαιρετά· οἷον α') ἡ *ἰδιοκτησία* (νόμ. 5 πανδ. 45, 3· νόμ. 66 § 2 πανδ. 31· νόμ. 5 § 15 πανδ. 13, 6). Σαβιν. ἔ. ἀ. σ. 311· πλείονα ἐν τῷ περὶ ἰδιοκτησίας· β') ἡ *ἐπικαρπία* (νόμ. 1 § 9 πανδ. 35, 2· νόμ. 19 πανδ. 7, 8· νόμ. 5 πανδ. 7, 1)· ususfructus pro parte indivisa vel divisa constitui potest· γ') αἱ διαιρετὴν χορηγίαν περιέχουσαι ἐνοχαί· ὅταν δηλαδὴ ἡ χορηγία, ἡ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐνοχῆς ἀποτελοῦσα, δύναται νὰ χωρισθῇ ἀβλαβῶς εἰς μέρη, ἡ τοιαύτη ἐνοχὴ εἶναι διαιρετή· μάλιστα ἐνταῦθα ὁσάκις ὑπάρχουσι πλείονες πιστωταὶ ἢ πλείονες ὀφειλέται, ἡ ἐνοχὴ διατέμνεται αὐτοδικαίως εἰς πολλὰς ἐνοχὰς κατὰ λόγον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πιστωτῶν ἢ ὀφειλετῶν· ἐπομένως δὲν λαμβάνει χώραν communio pro indiviso· δ') τὸ κληρονομικὸν δίκαιον· ὑπαρχόντων πολλῶν κληρονόμων ἕκαστος ἐκπροσωπεῖ

ἀδιαίρετα δέ εἰσι τὸ ἐνέχυρον, 7 αἱ δουλεῖαι (πλὴν τῆς ἐπικαρπίας), 8 καὶ αἱ ἀδιαίρετον χορηγίαν περιέχουσαι ἐνοχαί. 9

Διαφέρει τοῦ διαιρετοῦ τοῦ δικαίου τὸ διαιρετὸν τῆς ἀσκήσεως αὐτοῦ· διότι ἡ ἄσκησις καὶ τῶν ἀδιαιρέτων δι-

---

τὸν ἀποθανόντα κατὰ λόγον τῆς εἰς τὴν κληρονομίαν μετοχῆς αὐτοῦ (νόμ. 9 § 12 πανδ. 28, 5). Ἡ ἐναντία γνώμη τοῦ Οὐγγέρου (σ. 612 σημ. 22) δὲν μοὶ φαίνεται ὀρθή.

7) Τὸ ἐνέχυρον, ἐν ᾧ περιλαμβάνεται καὶ ἡ ὑποθήκη, δὲν ἐπιδέχεται μερισμὸν κατ' οὐδεμίαν τῶν τριῶν ἐπόψεων (σημ. 1 τοῦ § τούτου)· οὔτε εἰς πλείονα δίκαια ἐνεχύρου δύναται νὰ χωρισθῇ, οὔτε πολλοὶ νὰ ἔχωσιν *ἐπιμεριστικῶς* τὸ αὐτὸ ἐνέχυρον εἶναι δυνατόν, οὔτε ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἐκ τοῦ ἐνεχύρου πηγαζόντων ὠφελημάτων δύναται νὰ γείνῃ ὑπὸ πολλῶν (δηλαδὴ νὰ ἐξασκηθῇ κλασματικῶς π. χ. κατὰ $^1/_2$, $^1/_4$ τὸ δικαίωμα τῆς νομῆς καὶ τῆς πωλήσεως τοῦ ἐνεχυρασθέντος ἀντικειμένου). Εἶναι ἀληθὲς βεβαίως, ὅτι δύναται νὰ ἐνεχυρασθῇ εἰς πολλοὺς δανειστὰς τῆς αὐτῆς ἀπαιτήσεως τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἢ καὶ νὰ ἐνεχυρασθῇ τὸ ἰδανικὸν μέρος πράγματός τινος, ἀλλὰ τοῦτο δηλοῖ οὐχὶ ὅτι τὸ ἐνέχυρον ἀλλ' ὅτι ἡ ἰδιοκτησία εἶναι διαιρετή. Ἐναντίοι εἰσὶν ὁ Unger σημ. 18, ὁ Dernburg Pfandrecht Β', 28.

8) Νόμ. 13 § 1 π. (46, 4). Ἐκ τῶν προσωπικῶν δουλειῶν ἀδιαίρετοί εἰσιν ἡ *χρῆσις* καὶ αἱ operæ servorum (νόμ. 19 πανδ. 7, 8· uti pro parte non possumus)· προσέτι πᾶσαι αἱ πραγματικαὶ δουλεῖαι (νόμ. 2 § 1 νόμ. 72 πρ. πανδ. 45, 1· νόμ. 17 πανδ. 8, 1)· διότι καὶ ἡ χρῆσις καὶ αἱ πραγματικαὶ δουλεῖαι δὲν ἐπιδέχονται ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των ἄσκησιν δι' ἄλλου ἢ τοῦ δικαιούχου. Πολλοὶ ἰδιοκτῆται τοῦ δεσπόζοντος κτήματος ἀπολαμβάνουσιν ὁλόκληρον τὴν δουλείαν ἕκαστος. Σαβιν. Ἐνοχ. δίκ. Β', 318.

9) Αἱ ἐνοχαὶ ἰδανικῶς εἰσι πᾶσαι διαιρεταί, δηλαδὴ δύνανται πᾶσαι νὰ ἔχωσιν ἐπιμεριστικῶς πολλοὺς πιστωτὰς ἢ πολλοὺς ὀφειλέτας· ἀδιαίρετοι δέ εἰσι τότε ὅταν τὸ ἀντικείμενον, περὶ ὃ ἡ ὑποχρέωσις τοῦ ὀφειλέτου στρέφεται, δὲν δύναται νὰ χωρισθῇ εἰς μέρη (π. χ. νόμ. 1 § 17 πανδ. 43, 20), ὥστε ἕκαστον αὐτῶν νὰ διαφέρῃ τοῦ ὅλου κατὰ ποσότητα μόνον οὐχὶ καὶ κατὰ ποιότητα· π. χ. ἡ ἐνοχὴ χρηματικῆς ποσότητος ἢ ἑκατὸν ἡμεροκαμάτων εἶναι διαιρετή. (Σαβιν. Ἐνοχ. σ. 335). Πλείονα ἐν τῷ περὶ ἐνοχῶν βιβλίῳ.

καίων εἶναι πολλάκις διαιρετή. [10]

ΤΙΤΛΟΣ Β'

ΠΕΡΙ ΚΤΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΠΩΛΕΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ

—

α') γενικά.

§ 56. Τὰ δίκαια τοῦ προσώπου γεννῶνται καὶ ἀπόλλυνται ἐν γένει διά τινων πραγματικῶν περιστατικῶν, [1] ὧν ἡ παρουσία ἢ ἀπουσία [2] ἔχει κατὰ νόμον τὴν δύναμιν ταύτην. Τὰ περιστατικὰ δὲ ταῦτα τὰ παραγωγικὰ ἢ κα–

---

10) Οὕτω π. χ. συνιδιοκτῆται κτήματος ἔχοντος δουλείαν βοσκῆς ἢ ὕδατος δύνανται νὰ διανείμωσι μεταξύ των τὴν βόσκησιν ἢ ἄντλησιν τοῦ ὕδατος κατὰ μέτρον ἢ χρόνον. Νόμ. 25 πανδ. (8, 3)· νόμ. 19 § 4 πανδ. (10, 3)· νόμ. 5 § 1 πανδ. (43, 20). Wächter σ. 584. Unger σ. 612 σημ. 28. Τὸ τεμ. 5 § 1 πανδ. (8, 1) ὁρᾷ τὴν περίπτωσιν τῆς κατὰ χρόνον διαφορᾶς πολλῶν δουλειῶν, οὐχὶ τὴν διαίρεσιν κατὰ χρόνον τῆς ἀσκήσεως *μιᾶς* δουλείας· ἐπομένως οὐχὶ ὀρθῶς ὁ δεύτερος συγγραφεὺς παρατίθησιν ἐνταῦθα καὶ τὸ χωρίον τοῦτο.

1) Νόμ. 41 πανδ. (1, 3). Totum autem jus consistit aut in acquirendo, aut in conservando, aut in minuendo: aut enim hoc agitur quemadmodum quis rem vel jus suum conservet, aut quomodo alienet aut amittat. Συμβαίνουσι δὲ τὰ πραγματικὰ ταῦτα περιστατικὰ εἴτε κατὰ τὴν πορείαν τοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου, εἴτε εὐθὺς κατὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ· ἐπομένως καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν πηγάζοντα δίκαια συγγεννῶνται πολλάκις μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς π. χ. ἡ συγγένεια, ἡ πατρικὴ ἐξουσία. Σαβιν. Γ', 2.

2) Διατοῦτο τὰ περιστατικὰ ταῦτα διαιροῦνται εἰς *θετικὰ* καὶ *ἀρνητικά*· διότι ἐνίοτε τίκτεται δίκαιον καὶ ἐκ τοῦ ὅτι γεγονός τι δὲν ἔλαβε χώραν· π. χ. ἡ μὴ ἔγκαιρος καταβολὴ τοῦ χρέους τίκτει ὑπερημερίαν καὶ δικαίωμα εἰς πληρωμὴν τόκων, ἡ ἔλλειψις διαθήκης, τὴν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομίαν.

ταλυτικὰ δικαίων ὀνομάζονται **νομικὰ γεγονότα** [3] καὶ ἔχουσι κοινὸν πάντα χαρακτηριστικὸν ὅτι ἐπιφέρουσι μεταβολήν τινα εἰς τὸν κύκλον τῶν δικαίων προσώπου τινός· εἰσὶ δὲ ὁτὲ μὲν ἀπόρροια τῆς θελήσεως [4] τοῦ δικαιούχου εἰς ὃν ἡ μεταβολὴ συμβαίνει, ὁτὲ δὲ ἀνεξάρτητα τῆς θελήσεως αὐτοῦ· [5] ἡ δὲ μεταβολὴ ἣν ἐπάγονται ὁρᾷ ἢ τὸ δίκαιον αὐτὸ (δηλαδὴ τίκτουσι νέον δίκαιον, καταργοῦσιν ἢ ἀλλοιοῦσι τὸ ὑπάρχον), [6] ἢ τὸν δικαιοῦχον ἁπλῶς. [7]

Τὰ νομικὰ γεγονότα εἰσὶ ποικίλα καὶ διάφορα κατὰ τὴν διάφορον ἑκάστου δικαίου φύσιν.

β') κτῆσις τῶν δικαίων.

§ 57. Δίκαιόν τι παράγεται καὶ γίνεται δίκαιον ὡρι-

---

3) Πρὸς διάκρισιν τῶν νομικῶν γεγονότων δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν *ἀδιάφορα* γεγονότα (facta) τὰ οὐδεμίαν νομικὴν βαρύτητα καὶ ἐνέργειαν ἔχοντα.

4) Ἐνταῦθα ἡ μεταβολὴ γίνεται, διότι *θέλει* καὶ μόνον ἐὰν θέλῃ τὴν μεταβολὴν ταύτην τὸ ἐνεργοῦν πρόσωπον. Πρβ. ἀνωτ. § 35.

5) Ἐνταῦθα ἡ μεταβολὴ ἐπέρχεται δυνάμει τοῦ νόμου ὡς ἄμεσος συνέπεια τοῦ γεγονότος, ἀδιάφορος δὲ ὅλως εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ἡ θέλησις· π. χ. ὁ θάνατος γεννᾷ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχήν· ἡ βλάβη ξένης περιουσίας, τὴν πρὸς ἀποζημίωσιν ὑποχρέωσιν.

6) Ὅθεν τὰ νομικὰ γεγονότα ἢ παράγουσιν ἢ τροποποιοῦσιν ἢ καταλύουσι τὸ δίκαιον. Ἡ τροποποίησις τοῦ δικαίου συνίσταται εἰς μεταβολὴν τοῦ ὑπάρχοντος εἴτε κατὰ τὰ πρόσωπα εἴτε κατὰ τὸ περιεχόμενον· ἡ δὲ τελευταία ἔχει αἰτίαν δόλον, ῥαθυμίαν ἢ τὴν τύχην, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐνοχῶν ἀκριβέστερον ῥηθήσεται. Σαβιν. Γ', 4. Windscheid § 64. Ὑπάρχει καὶ ἄλλη τις κατάστασις τοῦ δικαίου, ὁμοιάζουσα μὲν τὸν θάνατον, μὴ οὖσα ὅμως τοῦτο, ἀλλ' ἀκινησία τις ἁπλῶς καὶ ἀδράνεια· ἐνταῦθα ἀνανῆψαν τὸ δίκαιον ἀναλαμβάνει πλήρη τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ· π. χ. ἡ ἰδιοκτησία πράγματος ἐντετειχισμένου ἐν ἀλλοτρίᾳ οἰκοδομῇ (§ 29, 30 εἰσηγ. 2, 1), τὸ ἐνέχυρον ἐπὶ ἰδίου πράγματος τοῦ δανειστοῦ (π. χ. κληροδοτεῖται αὐτῷ τὸ ἐνυπόθηκον πρᾶγμα· νόμ. 30 § 1 πανδ. 44, 2). Winds. § 65 a.

7) Τίνα καὶ πόσα εἰσὶ τὰ γεγονότα ταῦτα ἐξηγηθήσεται ἐν τῷ οἰκείῳ ἑκάστου δικαίου τόπῳ.

σμένου προσώπου ἅμα λάβωσι χώραν τὰ περιστατικὰ ἐκεῖνα, τὰ πρὸς γένεσιν τοῦ δικαίου τούτου κατὰ νόμον ἀπαιτούμενα. Τὰ περιστατικὰ ταῦτα συνίστανται ἢ εἰς πρᾶξίν τινα ἀνθρωπίνην (τοῦ ἀποκτῶντος[1] τὸ δίκαιον ἢ τρίτου),[2] ἢ εἰς γεγονὸς ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως ἀνεξάρτητον,[3] ἢ εἰς συναμφότερα·[4] ἐπειράθη δὲ ἡ παλαιοτέρα σχολὴ ν' ἀναγάγῃ τὰ γενεσιουργὰ ταῦτα περιστατικὰ περὶ πάντα τὰ δίκαια ἢ κἂν περὶ τὰ ἐμπράγματα, εἰς δύο στοιχεῖα, **τίτλον κτήσεως** καὶ **τρόπον κτήσεως**·[5]

---

1) Οὕτω π. χ. ἡ κατάληψις ἀδεσπότου πράγματος, ἡ εἰδοποιΐα (specificatio) παράγουσιν ἰδιοκτησίαν.

2) Ὁμοίως ἡ ἀνοικοδόμησις ἐπὶ τοῦ ἐμοῦ ἐδάφους ὑπὸ τρίτου γινομένη, ἡ ἀδικοπραγία τρίτου γεννῶσιν ὑπὲρ ἐμοῦ δικαιώματα. Böcking § 100 σημ. 6.

3) Π. χ. ἡ γέννησις, ὁ θάνατός τινος, ἡ πρόσχωσίς εἰσι γεγονότα παραγωγικὰ δικαίων.

4) Π. χ. ὁ μὲν θάνατός τινος γεννᾷ τὴν ἐπαγωγὴν τῆς κληρονομίας, ἡ δὲ δήλωσις τοῦ κληρονόμου ὅτι δέχεται αὐτήν, παράγει τὸ κληρονομικὸν δικαίωμα. Ἐνταῦθα ὑπάρχουσι δύο περιστατικά, ὁ θάνατος (τυχαῖον γεγονὸς) καὶ ἡ ὑπεισέλευσις τῆς κληρονομίας (ἀνθρωπίνη πρᾶξις). Ἐνίοτε δὲ τὸ δίκαιον ἀποκτᾶται διὰ τῆς συνυπάρξεως δύο ἀνθρωπίνων πράξεων (σύμβασις).

5) Κατὰ τὴν διδασκαλίαν ταύτην ὁ μὲν *τίτλος* ἀποτελεῖ τὸ προπαρασκευάζον καὶ δυνατὴν καθιστῶν τὴν κτῆσιν νομικὸν στοιχεῖον (τὸν νόμιμον λόγον), ὁ δὲ *τρόπος* ἀποτελεῖ τὴν πραγματοποίησιν τῆς προπαρασκευῆς ταύτης. Ἀφορμὴν εἰς τὴν διάκρισιν ταύτην ἔδωκαν αἱ περὶ κτήσεως τῆς κυριότητος ἔρευναι καὶ ἡ ἑρμηνεία τῶν περὶ αὐτῆς διατάξεων τῶν νόμων (νόμ. 31 πρ. πανδ. 41, 1· nunquam nuda traditio transfert dominium, sed ita si venditio, aut aliqua justa causa præcesserit, propter quam traditio sequetur· νόμ. 9 § 4 αὐτ. Οὐλπ. ιθ', 7)· ἤγουν ἐδιδάχθη πρότερον μὲν ὅτι πρὸς κτῆσιν κυριότητος εἶναι ἀναγκαῖον νὰ προηγηθῇ δικαιοπραξία τις καὶ ἐκτέλεσις αὐτῆς διὰ μεταβιβάσεως τῆς νομῆς (π. χ. πώλησις καὶ παράδοσις)· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ διδασκαλία αὕτη οὔτε ἐπὶ τῆς διὰ παραδόσεως κτήσεως τῆς κυριότητος εἶναι ἀκριβής, οὔτε ἐπαρκεῖ ἐπὶ πάντων τῶν τρόπων τῆς κτήσεως τῆς κυριότητος (π. χ. διὰ καταλήψεως), προσετέθη ὅτι ἀντὶ δικαιοπραξίας

ἀλλ' ἡ διδασκαλία αὕτη, ἥτις ἄλλως τε οὐδὲ πρακτικὴν ἔχει σημασίαν, ἐπολεμήθη ὑπὸ τῶν νεωτέρων καὶ ἀπεδείχθη ἀνυπόστατος.[6] Τὸ δίκαιον, τὸ παραχθὲν ἤδη, καλεῖται **παρόν**, τὸ δ' οὔπω παραχθὲν ἀλλὰ προσδοκώμενον, **μέλλον**.[7]

χρησιμεύει ἐνίοτε ὡς τίτλος νομικὴ διάταξις· π. χ. ἐπὶ κτήσεως τῆς κυριότητος διὰ καταλήψεως τίτλος εἶναι ἡ διάταξις· res nullius cedit primo occupanti, καὶ τρόπος κτήσεως ἡ κατάληψις αὐτοῦ. Τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἠκολούθησαν καί τινες τῶν νεωτέρων νομοθεσιῶν, π. χ. ὁ αὐστρ. κῶδιξ· § 424, 381.

6) Unger Β', 8. Σαβιν. Obligationenrecht Β', 256. Windscheid § 171 σημ. 5, § 423 σημ. 13. Exner Rechtserwerb durch Tradition σ. 317. Προπάντων ἐπολέμησεν αὐτὴν καὶ τὸ ἀνυπόστατον αὐτῆς ἀπέδειξεν ὁ περιώνυμος καθηγητὴς Gustav Hugo. Ἔχει ὅμως μικράν τινα ἀλήθειαν ἡ διδασκαλία αὕτη· ὑπάρχουσι δηλαδὴ κτήσεις τινὲς δικαίων ἐμπραγμάτων, μάλιστα ἐπὶ ἀκινήτων, ἀπαιτοῦσαι δύο νομικὰ στοιχεῖα διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων, ἓν προπαρασκευαστικὸν καὶ ἓν ἕτερον ἐπακόλουθον αὐτοῦ. Κτῆσις τῆς κυριότητος π. χ. διὰ πωλήσεως ἢ ἀνταλλαγῆς ἢ δωρεᾶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λάβῃ χώραν ἄνευ τοῦ συναλλάγματος τῆς πωλήσεως ἢ τῆς ἀνταλλαγῆς, καὶ ἐπὶ δωρεᾶς ἄνευ τῆς κατὰ τὴν δωρεὰν διανοίας τοῦ δωρήσασθαι. Τὴν ὕπαρξιν *δύο* νομικῶν στοιχείων ἐπὶ τοιούτων κτήσεων δὲν καταστρέφει τὸ περιστατικόν, ὥς τινες φρονοῦσιν (Unger σ. 12 σημ. 39), ὅτι τὰ στοιχεῖα ταῦτα συμπίπτουσιν ἐνίοτε· π. χ. ἐγχειρίζω τῷ ἀρτοπώλῃ τὸ τίμημα καὶ λαμβάνω συγχρόνως τὸν ἄρτον· ἐνταῦθα ἐγένοντο συνάμα δύο πράγματα, πώλησις καὶ παράδοσις.

7) *Παρὸν* δίκαιον καλεῖται τὸ κεκτημένον ἤδη καὶ παραγαγὸν πάντα τὰ εἰς αὐτὸ παρομαρτοῦντα ὠφελήματα, παρ' ᾧ ἐπομένως συνέβησαν πάντα τὰ πρὸς γέννησιν αὐτοῦ ἀπαιτούμενα νομικὰ στοιχεῖα. Δίκαιον δὲ μέλλον καλεῖται ἐκεῖνο παρ' ᾧ *τινὰ* μόνον τῶν πρὸς γέννησιν αὐτοῦ ἀναγκαίων νομικῶν γεγονότων ἔλαβον χώραν· ὅπερ ἕνεκα τούτου δὲν παρήχθη ἔτι πλῆρες, ἀλλ' ἐν μέρει μόνον. Ὅθεν ἐπὶ τῶν μελλόντων δικαίων λείπουσιν ἀκόμη περιστατικά τινα, ὧν ἡ πραγμάτωσις θέλει καταστήσει καὶ αὐτὰ παρόντα. Κατὰ τὸ εἶδος δὲ τῶν ἐλλειπόντων τούτων περιστατικῶν εἶναι καὶ τῶν μελλόντων δικαίων ἡ κτῆσις εἴτε βεβαία, εἴτε πιθανή, εἴτε δυνατὴ μόνον. Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἡ διαίρεσις αὕτη εἶναι ἁπλῶς ἐπιστημονική, μὴ ἔχουσα πρακτικὴν σημασίαν, διότι

Ἡ κτῆσις τοῦ δικαίου γίνεται αὐτοδικαίως ἐνίοτε, ἤγουν ἄνευ τινὸς ἐνεργείας τοῦ ἀποκτῶντος αὐτό, ἀλλὰ δυνάμει γεγονότων τινῶν ἐχόντων κατὰ νόμον τὴν ἐνέργειαν ταύτην. 8

Ἡ γένεσις τοῦ δικαίου, ἐξ ἧς ἡ κτῆσις αὐτοῦ πηγάζει, εἶναι **πρωτότυπος** ἢ **παράγωγος**· διὰ μὲν τῆς παραγώγου ἀποκτᾶται δίκαιον ἀλλότριον ὡς τοιοῦτον, διὰ δὲ τῆς πρωτοτύπου ἀποκτᾶται δίκαιον αὐτοτελὲς καὶ ἐξ ἑαυτοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχον· 9 προσέτι εἶναι **πρωτόγονος** ἢ

γενικαὶ διατάξεις περὶ πάντων τῶν μελλόντων δικαίων δὲν ὑπάρχουσι μόνον ἀσφαλιστικὰ μέτρα ἐπιτρέπει γενικῶς ὁ νόμος (πολ. 1025). Ὡς μέλλοντα δίκαια χαρακτηρίζονται συνήθως τὰ ἑξῆς· τὸ τῶν ἐγγυτάτων ἐξ ἀδιαθέτου συγγενῶν ἐπὶ τῆς κληρονομίας ἀλλήλων· τὸ τοῦ ἀναγκαίου κληρονόμου· τὸ ὑπὸ ἀναβλητικὴν αἵρεσιν ἢ προθεσμίαν (ἀνωτ. § 39 σημ. 9. Unger § 83 σημ. 7) δίκαιον· τὸ τῆς ἐπαχθείσης εἰς ἑκούσιον κληρονόμον κληρονομίας· τὸ τοῦ κληροδοτήματος πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ κληροδότου· τὸ δίκαιον ἐπὶ μέλλοντος πράγματος (ἀνωτ. § 26 σημ. 2). Πρβ. Wächter σ. 608. Unger σ. 7. Windscheid § 68 σημ. 2.

8) Ἐν τοῖς τοιούτοις θέμασι τὸ δίκαιον ἀποκτᾶται ipso jure, lege, tacite, tacito jure. Δὲν εἶναι ἀκριβὴς ἡ ἔκφρασίς τινων συγγραφέων, ὅτι ἐνταῦθα τὸ δίκαιον παράγεται *ἀμέσως* ἐκ τοῦ νόμου, ἤγουν ὅτι ὁ *νόμος* γεννᾷ τὸ δίκαιον· διότι καὶ ἐνταῦθα οὐχὶ ὁ νόμος, ἀλλὰ τὰ *γεγονότα*, τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου λαβόντα τοιαύτην δύναμιν, γεννῶσι τὸ δίκαιον· ἡ διαφορὰ μόνον εἶναι ὅτι ὁ δικαιοῦχος δὲν συνεργεῖ εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ δικαίου· π. χ. τῷ κληροδόχῳ ἀποκτᾶται τὸ κληροδότημα διὰ τοῦ θανάτου τοῦ κληροδότου· τῷ συγκληρονόμῳ προσαύξει ἡ τοῦ ἄλλου συγκληρονόμου μερὶς διὰ τῆς ἐκλείψεως τούτου κλ. Unger σ. 4, 5.

9) Πρβ. καὶ Βέκκερ Ἀνέκδ. Β', 634. Τὸ πρῶτον εἶδος τῆς κτήσεως καλεῖται acquisitio originaria, τὸ δεύτερον acqu. derivativa. Ὅταν τις ἀποκτᾷ δίκαιόν τι παρ' ἄλλου, μεταβιβαζόμενον ἀπ' ἐκείνου εἰς τοῦτον ὡς δίκαιον τοῦ μέχρι τοῦδε κτήτορος, ἡ κτῆσις λέγεται *παράγωγος*· ἐνταῦθα τὸ δίκαιον μεταβαίνει εἰς τὸν νέον κτήτορα *οἷον* εἶχεν αὐτὸ ὁ προκτήτωρ· ἰσχύει δὲ ὁ κανών: οὐδεὶς πλέον δίκαιον εἰς ἕτερον μεταφέρειν δύναται παρ' ὃ αὐτὸς ἔχει (νόμ. 54 βασ. 2, 3)· φαινομένη ἁπλῶς ἐξαίρεσις εἶναι τὸ τοῦ νόμ. 63 πανδ. (7, 1)· τουτέστι παραχωρῶ

δευτερόγονος, καθ' ὅσον τὸ τικτόμενον δίκαιον ἢ παρήχθη νῦν κατὰ πρῶτον ἢ ὑπάρχον ἤδη παρ' ἑτέρῳ περιῆλθεν εἰς νέον κτήτορα. 10 Ἡ παράγωγος συνάμα δὲ καὶ δευτερόγονος κτῆσις καλεῖται **διαδοχὴ** (succesio). 11

Ἡ κτῆσις εἶναι **κερδοφόρος** ἢ μὴ τοιαύτη, καθ' ὅσον πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ δικαίου δὲν δοθῇ ἢ δοθῇ ἀντάλλαγμά τι· ἤγουν καθ' ὅσον ἔχει αἰτίαν ἐπικερδῆ (causa lucrativa ἢ ἐπίμοχθον (causa onerosa). 12

ἐπικαρπίαν ἐπὶ τοῦ κτήματός μου ἢ μὴ ὑπάρχουσαν (διότι κατὰ πρῶτον συνιστῶ τοιαύτην) ἢ ὑπάρχουσαν ἤδη παρακεχωρημένην (ὅρ. Ζαχαρ. Συμπλ. σ. 90). Ὅταν ὅμως δίκαιόν τι ἀποκτᾶται παρ' ἄλλου οὐχὶ *οἷον* εἶχεν αὐτὸ καὶ διότι εἶχεν αὐτὸ ὁ προκτήτωρ, ἀλλ' *οἷον* ἀπέκτησε καὶ *διότι* ἀπέκτησεν αὐτὸ ἄλλος, ἡ κτῆσις λέγεται *πρωτότυπος* π. χ. ἡ δι' ἐκχωρήσεως, πωλήσεως κλ. κτῆσις εἶναι παράγωγος, ἡ διὰ χρησικτησίας, πρωτότυπος.

10) Τὸ πρῶτον εἶδος τῆς κτήσεως καλεῖται acquisitio constitutiva, τὸ δεύτερον, acqu. transtativa. Διὰ τῆς πρωτογόνου εἴτε δημιουργικῆς κτήσεως ἀποκτᾶται δίκαιον μὴ ὑπάρχον καὶ δι' αὐτῆς τὸ πρῶτον γιγνόμενον· π. χ. ἡ κατάληψις ἀδεσπότου πράγματος, ἡ σύμβασις δι' ἧς ὁ Α παραχωρεῖ δουλείαν τινὰ ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας του, εἰσὶ πρωτόγονοι κτήσεις. Διὰ τῆς δευτερογόνου εἴτε μεταφορικῆς κτήσεως ἀποκτᾶται δίκαιον ὑπάρχον ἤδη, κτήτορα δὲ μόνον μεταβάλλον. Π. χ. ἡ χρησικτησία, ἡ παράδοσις, εἰσὶ μεταφορικαὶ κτήσεις.

Ἡ πρωτότυπος κτῆσις δύναται νὰ ἦναι πρωτόγονος (π. χ. κατάληψις ἀδεσπότου, χρησικτησία δουλείας), ἢ δευτερόγονος (π. χ. ἰδιοκτησίας κτῆσις διὰ χρησικτησίας ἢ προσαυξήσεως). Καὶ πάλιν ἡ παράγωγος κτῆσις δύναται νὰ ἦναι πρωτόγονος (π. χ. σύστασις δουλείας· νόμ. 63 πανδ. 7, 1), ἢ δευτερόγονος (π. χ. παράδοσις, ἐκχώρησις ἀπαιτήσεως). Unger σ. 5 σημ. 10. Wächter § 78 σημ. 4.

11). Τὴν πρωτόγονον παράγωγον κτῆσιν (ὁ Πέτρος παραχωρεῖ δουλείαν ἐπὶ τοῦ κτήματός του) κατατάσσουσί τινες εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς διαδοχῆς (Wächter ἔ. ἀ.), ἄλλοι δὲ (Puchta § 47. Unger σημ. 11) οὐχί· ἀκριβεστέρα φαίνεται ἡ τούτων γνώμη· διότι ἐνταῦθα ὁ κτήτωρ τοῦ συσταινομένου δικαίου δὲν διαδέχεται τὸν προκτήτορα εἰς *ὑπάρχουσαν* δικανικὴν σχέσιν· κατωτ § 59.

12) Χαριστικαὶ αἰτίαι π. χ. εἰσὶν ἡ δωρεά, ἡ κληρονομία καὶ κλη-

γ') ἀπώλεια τῶν δικαίων.

§ 58. Τὸ ὑπάρχον δίκαιον ἀπόλλυται καὶ ἐκλείπει ἀπὸ τοῦ ταμείου τῶν δικαίων τοῦ προσώπου ἅμα λάβωσι χώραν τὰ γεγονότα, τὰ κατὰ νόμον τὴν δύναμιν ταύτην ἔχοντα.[1] Τὰ γεγονότα ταῦτα καλοῦνται **καταλυτικαὶ τοῦ δικαίου αἰτίαι** καὶ ἢ ἀναιροῦσιν ἀμέσως καὶ ἀφ' ἑαυτῶν (ipso jure) τὸ δίκαιον, ἢ χρησιμεύουσι τῷ ὀφειλέτῃ ὡς μέσον ἵνα προσβάλῃ καὶ διὰ τῆς προσβολῆς (ope exceptionis) καταστρέψῃ αὐτό.[2] Ἡ διάκρισις αὕτη ἔχει

ροδοσία, καθ' ὅσον δηλαδὴ αἱ δόσεις αὗται φέρωσι κέρδος τῷ λαμβάνοντι. Κερδοφόροι αἰτίαι εἰσὶ καὶ ἡ θήρα, ἡ λεία, ἡ εὕρεσις θησαυροῦ· ἡ χρησικτησία εἶναι ἐπικερδὴς αἰτία, ἐὰν ἔχῃ τοιοῦτον καὶ τὸν τίτλον ἐφ' οὗ στηρίζεται· ἡ ἔκφρασις lucrativa causa ἀπαντᾶται ἐν ταῖς πηγαῖς (νόμ. 13 § 15 πανδ. 19, 1· νόμ. 4 § 29 πανδ. 6, 2· νόμ. 17, 19 πανδ. 44, 7· νόμ. 108 § 4 de legat. I), ὡς καὶ ἡ lucrativa acquisitio (νόμ. 4 § 31 πανδ. 44, 4)· ὁ δὲ ὅρος causa onerosa εἶναι τῶν νεωτέρων. Unger σημ. 12.

1) Τὸ ἀποκτηθὲν ἅπαξ δίκαιον ὑφίσταται καὶ ζῇ μεχρισοῦ ἐπέλθωσιν ἔξωθεν γεγονότα καταργοῦντα αὐτό· ὅθεν οὐ χρήζει τροφῆς, ἤγουν ἐπιχειρήσεως πράξεων ἐκφαινουσῶν ὅτι ζῇ· μόνον ἡ νομὴ ὡς πραγματικὴ κατάστασις χρήζει τοιούτων πράξεων. Wächter σ. 631, 453 σημ. 37. Ἐγχ. § 107 σημ. 5.

2) Τὸ πρῶτον εἶδος τῶν καταλυτικῶν αἰτιῶν, ἤτοι αἱ αὐτοδικαίως καταλύουσαι τὸ δίκαιον αἰτίαι ἐπιφέρουσιν ἀμέσως καταστροφὴν καὶ θάνατον τοῦ δικαίου· ἡ ἁπλῆ αὐτῶν ὕπαρξις φέρει τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο· αἱ δὲ ἐμμέσως καὶ δυνάμει ἐνστάσεως καταλύουσαι τὸ δίκαιον αἰτίαι δὲν καταστρέφουσιν ἀπ' εὐθείας αὐτό, ἀλλὰ χορηγοῦσι κατ' αὐτοῦ δίκαιον ἀντίπαλον καὶ κατὰ τὴν δύναμιν ὑπέρτερον· ὅπερ ἕνεκα τούτου ἐν περιπτώσει διαμάχης ὑπερισχύει. Τοῦ πρώτου εἴδους καταλυτικαὶ αἰτίαι εἰσὶ π. χ. ἡ καταβολή, ἡ ἀνανέωσις, ἡ καταστροφὴ τοῦ πράγματος· τοῦ δευτέρου εἴδους αἰτίαι εἰσὶν ἡ βία, ὁ δόλος, τὸ pactum de non petendo, ἡ παρέλευσις τῆς καταληκτικῆς προθεσμίας· § 3 εἰσηγ. (3, 15)· νόμ. 56 § 4 πανδ. (45, 1)· νόμ. 44 § 1, 2 πανδ. (44, 7). Unger σ. 15 σημ. 4.

πολλὴν τὴν σπουδαιότητα. [3]

Αἱ καταλυτικαὶ αἰτίαι εἰσὶν ἢ ἀπόρροια τῆς θελήσεως τοῦ δικαιούχου ἢ ἀνεξάρτητοι τῆς θελήσεως αὐτοῦ· ἐκεῖ ἡ ἀπώλειά ἐστιν ἑκουσία, ἐνταῦθα ἀναγκαία. [4] Προσέτι ἡ ἀπώλεια ἢ συμβαίνει μόνον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ δικαιούχου [5] ἢ εἶναι ἀπώλεια καὶ τοῦ δικαίου αὐτοῦ κατ' ἀντικείμενον. [6]

Αἱ καταλυτικαὶ τοῦ δικαίου αἰτίαι εἰσὶν αὗται· α') τὸ κατ' ἀντικείμενον δίκαιον· π. χ. ὁ νόμος καταργεῖ τὴν δουλείαν ἢ τινα ἐμπράγματα δίκαια, οἷον τὰς τιμαριωτικὰς ἐν Κερκύρᾳ σχέσεις (νόμ. σμδ' τοῦ 1867, σξη' τοῦ 1868)· β') ὁ θάνατος τοῦ δικαιούχου ἐπὶ καθαρῶς προσωποπαγῶν δικαίων, ἢ ἡ ἕνωσις δικαιούχου καὶ ὀφειλέτου ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ (confusio)· ὅπερ λαμβάνει χώραν καὶ ἐπὶ ἑνώσεως κυρίου δικαίου καὶ παρεπομένου· γ') ἡ τυχαία καταστροφὴ τοῦ ἀντικειμένου ἢ ἡ θέσις αὐτοῦ ἐκτὸς τῆς συναλλαγῆς· δ') ἡ θέλησις τοῦ δικαιούχου· οἷα ἡ ἀπαλλοτρίωσις, ἡ παραίτησις, ἡ ἀχρησία. Böcking § 101.

3) Τὸ αὐτοδικαίως κατηργημένον δίκαιον δὲν ὑπάρχει πλέον, τὸ δὲ δι' ἐνστάσεως προσβαλλόμενον ὑπάρχει, ἀλλ' ἔχει πολεμίαν τὴν ἔνστασιν· ὥστε τοῦτο μὲν τὸ δίκαιον, ἐκλιπούσης τῆς καταλυτικῆς αἰτίας, ἴαται καὶ πλήρη τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ λαμβάνει (νόμ. 13 πανδ. 34, 3· νόμ. 28 πρ. πανδ. 30· νόμ. 12 πανδ. 46, 2)· τὸ αὐτοδικαίως ὅμως κατηργημένον δίκαιον χρήζει, ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ζωήν, νέας συστάσεως (νόμ. 27 § 2 πανδ. 2, 14· νόμ. 58 αὐτ.)· π. χ. ὁ ὀφειλέτης καταβάλλων τὸ χρέος ἀπαλλάσσεται τῆς ὑποχρεώσεώς του αὐτοδικαίως· ἐὰν ὁ πιστωτὴς ἐπιστρέψῃ αὐτῷ τὸ καταβληθὲν δὲν ἀνανεοῦται ἡ παλαιὰ ἔννομος σχέσις, ἀλλὰ συνιστᾶται νέα τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου· αὕτη ἑπομένως, ἵνα ἦναι ἰσχυρά, πρέπει νὰ γείνῃ κατὰ τὰς εἰς τὸ εἶδος αὐτῆς ἀπαιτουμένας διατυπώσεις. Vanger § 126. Unger σημ. 6—10· Ἐγχειρ. § 108 σημ. 2.

4) Π. χ. ἡ ἀπαλλοτρίωσις, ἡ θεληματικὴ καταστροφὴ τοῦ πράγματός εἰσιν ἑκούσιαι καταλυτικαὶ αἰτίαι· ἡ τυχηρὰ καταστροφὴ τοῦ πράγματος, ἡ χρησικτησία εἰσὶν ἀκούσιαι καταλυτικαὶ αἰτίαι.

5) Ἐνταῦθα τὸ δίκαιον ὑφίσταται καὶ μόνον παύει τοῦ νὰ ἦναι δίκαιον τοῦ μέχρι τοῦδε δικαιούχου· ὅπερ ἐστὶν ἀλλάζει μόνον δικαιοῦχον· π. χ. τὸ δίκαιόν του ἀπαλλοτριοῖ ἢ ἐκχωρεῖ εἰς ἕτερον ὁ δικαιοῦχος.

6) Π. χ. καταστρεφομένου τοῦ πράγματος ἀπόλλυται τὸ ἐπ' αὐτοῦ

δ') περὶ διαδοχῆς.

§ 59. Αἱ πλεῖσται δικανικαὶ σχέσεις ὑπάρχουσι δι' ἑαυτὰς καὶ διατοῦτο ἐπ' αὐτῶν εἶναι ὅλως ἀδιάφορον τίς ὁ δικαιοῦχος καὶ τίς ὁ ὀφειλέτης. Ἐπὶ τῶν τοιούτων δὲ σχέσεων ἐπιτρέπεται μεταλλαγὴ τῶν προσώπων, ἤτοι ἀντικατάστασις τοῦ μέχρι τοῦδε δικαιούχου ἢ τοῦ μέχρι τοῦδε ὀφειλέτου. Ἡ ἀντικατάστασις αὕτη καλεῖται **διαδοχή**,[1] καὶ εἶναι ἢ **γενική**, ἐὰν ὁ διάδοχος ἐμβαίνῃ καθ' ὅλου ἢ ἐν μέρει εἰς τὸ σύνολον τῶν δικανικῶν σχέσεων ἄλλου προσώπου,[2] ἢ **εἰδική**, ἐὰν ἡ διαδοχὴ περι-

---

δίκαιον τῆς κυριότητος· καταβαλλομένου τοῦ χρέους ἀπόλλυται τὸ δίκαιον τῆς ἐνοχῆς. Διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ δικαίου συμβαίνει ἐνίοτε νὰ παραχθῇ συγχρόνως ἄλλο τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου δίκαιον· ὡς γίνεται ἐπὶ χρησικτησίας, καταλήψεως ἐγκαταλελειμμένου πράγματος (νόμ. 5 πανδ. 42, 8, ἀνανεώσεως χρέους. Unger σ. 14 σημ. 2.

1) Exner Kritik d. Pfaudb. σ. 53, ἰδίως σ. 57. Ἡ δικανικὴ σχέσις ἐκλαμβάνεται ὡς χῶρός τις, ἐν ᾧ ἄρχει μὲν ὁ δικαιοῦχος, ὑπείκουσι δὲ οἱ λοιποὶ πάντες οἱ αὐτόσε εἰσερχόμενοι· διατοῦτο λέγεται ἐπὶ τῆς διαδοχῆς ὅτι ὁ διάδοχος λαμβάνει τὴν *θέσιν*, τὸν *τόπον* τοῦ προκατόχου· in alterius locum succedit· νόμ. 42, 156 § 2 πανδ. (50, 17)· νόμ. 1 § 13 πανδ. (43, 3)· νόμ. 3 § 2 πανδ. (43, 19)· νόμ. 4 § 31 πανδ. (44, 4).

2) Ἐπὶ γενικῆς διαδοχῆς ἐμβαίνει ὁ διάδοχος εἰς τὸ *σύνολον* τῶν διαδοχῆς δεκτικῶν σχέσεων ἄλλου ὡς σύνολον· εἰς ἅπαν δηλαδὴ τὸ σύμπλεγμα τῶν δικαίων καὶ ὑποχρεώσεων τοῦ προκατόχου ὡς μονάδα (in universum jus, in universa bona). Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ γενικὸς διάδοχος διαδέχεται τὸν προκάτοχον αὐτοῦ κατὰ τὸ σύνολον τῶν ἐνδίκων τούτου σχέσεων, μονάδα μίαν καὶ τόπον ἕνα ἀποτελουσῶν, ἕπεται ὅτι πρὸς ἀπόκτησιν ἐκ μέρους αὐτοῦ τῶν καθ' ἕκαστον σχέσεων δὲν ἀπαιτεῖται εἰδικὴ πρὸς τοῦτο ἐνέργεια περὶ ἑκάστης αὐτῶν, ἀλλ' ἀρκεῖ ἡ γενικὴ ἐνέργεια πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ συνόλου· διατοῦτο ὁ κληρονόμος διὰ μονῆς τῆς ἀποδοχῆς τῆς κληρονομίας ἀποκτᾷ πάντα τὰ δίκαια καὶ πάσας τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ κληρονομουμένου (νόμ. 37 πανδ. 29,

λαμβάνῃ ὡρισμένας μόνον σχέσεις· [3] προσέτι εἶναι ἐνεργητικὴ ἢ παθητική. [4]

Ἐπειδὴ δὲ καὶ μετὰ τὴν μεταλλαγὴν τῶν προσώπων ἡ ἔννομος σχέσις, ἐν ᾗ ἡ διαδοχὴ γίνεται, μένει ἡ αὐτή, [5] ἕπεται ὅτι καὶ δίκαια καὶ ὑποχρεώσεις μεταβαίνουσιν εἰς τὸν διάδοχον ὁποῖα ὑπῆρχον παρὰ τῷ προκτήτορι ἄνευ τινὸς ἀλλοιώσεως· διατοῦτο τὸ μὲν δίκαιον μεταβαίνει μετὰ πάντων τῶν ἡνωμένων αὐτῷ πλεονεκτημάτων

2· νόμ. 80 πανδ. de legat. II). Κατὰ τὸ ἰσχῦον δίκαιον μόνον ἓν εἶδος γενικῆς διαδοχῆς ὑπάρχει, ἡ κληρονομία· κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ὑπάρχουσι πλείονα· δηλαδὴ ἐκτὸς τῆς κληρονομικῆς διαδοχῆς ἡ arrogatio, ἡ in manum conventio, ἡ πρὸς ποινὴν ὑποδούλωσις ἐλευθέρου καὶ ἡ διάπρασις τῆς περιουσίας τινός, ἀπετέλουν ὡσαύτως γενικὴν διαδοχήν. Σαβιν. Γ', 15. Unger σ. 22 σημ. 26. Wächter σ. 617 σημ. 12.

3) Ἐπὶ εἰδικῆς διαδοχῆς ὁ διάδοχος ἐμβαίνει εἰς τὴν δικανικὴν σχέσιν τοῦ προκατόχου ὡς τοιαύτην, δηλαδὴ ὡς σχέσιν εἰδικήν. Εἶναι δὲ ἀδιάφορον ὅτι ἡ διαδοχὴ αὕτη περιλαμβάνει πλείονας σχέσεις ἢ καὶ πάσας τὰς ἐνδίκους σχέσεις τινός· ἀλλὰ βεβαίως ἐπὶ εἰδικῆς διαδοχῆς περιλαμβανούσης πάσας τὰς ἐννόμους σχέσεις τινός, ἀπαιτεῖται νὰ ἐνεργηθῶσιν εἰδικῶς δι' ἑκάστην τῶν σχέσεων τούτων αἱ ἀναγκαῖαι πρὸς μεταβίβασιν αὐτῶν πράξεις· ἤγουν ἑκάστου πράγματος ἰδία παράδοσις, ἑκάστης ἀπαιτήσεως ἰδία ἐκχώρησις.

4) Καὶ εἰς τὰς *ὑποχρεώσεις* τοῦ ἀνθρώπου λαμβάνει χώραν διαδοχή, γενικὴ μὲν πάντοτε, εἰδικὴ δὲ συναινέσει τοῦ δικαιούχου. Πρβ. Delbrück die Uebernahme fremder Schulden, Berlin 1855 καὶ τὴν ἐπίκρισιν τοῦ Windscheid ἐν Krit. Ueberschau Α', 27.

5) Νόμ. 175 § 1· νόμ. 177 πρ. νόμ. 54 πανδ. (50, 17)· non debeo melioris conditionis esse, quam auctor meus æ quo jus in me transit. Οἱ καὶ τὰ ἁπλᾶ ἀνασκαλεύειν καὶ ἀνατέμνειν περισσείαν μέσων καὶ δυνάμεων ἔχοντες σοφοὶ τῆς Γερμανίας οὐ στέργουσι τὸν ἐν τῷ κειμένῳ διδόμενον καὶ κοινῶς παραδεδεγμένον ὁρισμὸν τῆς διαδοχῆς· κατ' αὐτούς, διὰ τῆς διαδοχῆς δὲν μεταβαίνει εἰς τὸν διάδοχον τὸ παρὰ τῷ προκατόχῳ ὑπάρχον δίκαιον οἱονεὶ συνεχιζόμενον, ἀλλ' ἐκ τοῦ *ὑλικοῦ* τοῦ δικαίου τούτου κατασκευάζεται παρὰ τῷ διαδόχῳ ἄλλο δίκαιον νέον. Δὲν ἐννοῶ τὸ ἐπιστημονικὸν ὄφελος τοῦ νεωτερισμοῦ τούτου, οὐδὲν τὴν πρακτικὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ· ἴσως διατοῦτο καὶ ὀλί-

ἢ περιορισμῶν,[6] ἡ δὲ ὑποχρέωσις μετὰ πασῶν τῶν προστασιῶν.[7]

Διαδοχῆς ἐπιδεκτικαί εἰσι μόνον ἔννομοι οὐχὶ καὶ φυσικαὶ σχέσεις (π. χ. νομή)·[8] ἀλλὰ καὶ αὗται οὐχὶ πᾶσαι· διότι τινὲς ἔννομοι σχέσεις εἰσὶν ἡνωμέναι ἀναποσπάστως μετὰ τοῦ δικαιούχου· οἷαι προπάντων αἱ οἰκογενειακαί,[9] ἀλλὰ καὶ τῶν τῆς περιουσίας ἔνιαι· αὗται ὅμως κατὰ γενικὸν κανόνα εἰσὶ διαδεκτικαί.[10]

γους ἔχει τοὺς ὑπερμάχους. Πρβ. Unger § 74 σημ. 4. Windscheid § 65 σημ. 3, § 329 σημ. 10.

6) Νόμ. 20 § 1 πανδ. (41, 1)· quoties autem dominium transfertur, ad eum qui accipit tale transfertur, quale fuit apud eum qui tradit. Διατοῦτο ἀπαίτησις καθ' ἧς ὑπάρχουσιν ἐνστάσεις μεταβαίνει τοιαύτη εἰς τὸν διάδοχον· νόμ. 143 πανδ. (50, 17)· πλείονα παρὰ Wächter § 50.

7) Ὁ κληρονόμος ἢ ὁ ἀναδεχθεὶς ἀλλότριον χρέος ἔχει ἁπάσας τὰς συνεχομένας αὐτῷ ἐνστάσεις (νόμ. 7 § 1 πανδ. 44, 1· νόμ. 3 § 1 πανδ. 21, 3· νόμ. 28 πανδ. 44, 2)· ὅπερ δικαιολογεῖ τὸ λεγόμενον ὅτι διὰ τῆς διαδοχῆς οὐδόλως ἀλλοιοῦται τὸ δίκαιον, ἀλλὰ μένει οἷον ἦτο πρότερον.

8) Νόμ. 23 πρ. νόμ. 30 § 5 πανδ. (41, 2). Διατοῦτο ὁ διὰ παραδόσεως ἀποκτήσας τὴν νομὴν παρὰ τοῦ μεχριτοῦδε νομέως δὲν εἶναι διάδοχος αὐτοῦ εἰς τὴν νομήν· ἀλλ' ἔχει νομὴν πρωτότυπον. Σαβιν. περὶ νομῆς σ. 27 σημ. 1. Κατωτ. § 101 σημ. 15.

9) Τινὲς δέχονται διαδοχὴν ὡς πρὸς τὴν υἱοθεσίαν· ὁ θετὸς πατὴρ δηλαδὴ διαδέχεται τὸν υἱοθετούμενον· τὸ ζήτημα δὲν ἔχει σπουδαιότητα ἕνεκα τῶν περὶ τὰ χρημάτια νεωτέρων διατάξεων. Πρβ. Σαβιν. Γ', 12 καὶ Sintenis § 16 σημ. 7. Unger § 74 σημ. 13. Ὅτι καὶ τὰ προσωπώδη δίκαια ἀνεπίδεκτά εἰσι διαδοχῆς, ἐννοεῖται ἀφ' ἑαυτοῦ· ὅρ. ἀνωτ. § 54 σημ. 1, 10.

10) Πρβ. ἀνωτ. § 54 σημ. 11.

ΤΙΤΛΟΣ Γ'

ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ α)

§ 60. Προνόμια καλοῦνται τὰ κατὰ προτίμησιν δίκαια, ἅπερ ἔχει τις κατ' ἐξαίρεσιν τῆς κοινῆς καὶ εἰς πάντας ἐφαρμοζομένης νομοθεσίας. 1 Ὑπάρχουσι δὲ κυρίως 2 δύο

α) Wachter § 50. Unger § 65. Windscheid § 135· ἀνωτ. § 4, β'.

1) Ἐπειδὴ ὑπάρχει δίκαιον *κοινὸν* καὶ δίκαιον *ἐξαιρετικὸν* ἢ ἀνώμαλον (ἀνωτέρ. § 4 σημ. 6), ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ὑπάρχῃ καὶ δικαίωμα, ἤτοι καθ' ὑποκείμενον δίκαιον, κοινὸν καὶ ἐξαιρετικόν. Δηλαδὴ κοινὸν μὲν δίκαιον καθ' ὑποκείμενον λέγεται τὸ διεπόμενον ὑπὸ τοῦ γενικοῦ καὶ κοινῶς περὶ πάντων κειμένου νόμου, ἐξαιρετικὸν δὲ τὸ μὴ τοιοῦτον. Τὸ ἐξαιρετικὸν δίκαιον καλεῖται καὶ *προνόμιον*. Χαρακτηριστικὸν λοιπὸν παντὸς προνομίου ἐστὶν ἡ ἐξαίρεσις, ὅπερ δηλοῖ ὅτι πᾶν προνόμιον ἔχει πάντοτε κατέναντι αὐτοῦ δίκαια ἄλλα γενικὰ καὶ κοινά, ὧν ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν.

2) Ἐκτὸς τῆς διαιρέσεως τῶν προνομίων εἰς γενικὰ (jura singularia) καὶ εἰδικὰ (προνόμια κατὰ στενοτέραν ἔννοιαν) ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι διαιρέσεις αὐτῶν. Ἤγουν ὀνομάζονται:

α') *εὐμενῆ* ἢ *δυσμενῆ* (favorabilia, odiosa)· τὰ μὲν εἰσιν ἀγαθοῦ, τὰ δὲ κακοῦ παρεκτικά· ἀλλὰ τὰ δεύτερα καὶ σπανιώτατά εἰσι καὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ δὲν ὀνομάζονται ἐν τοῖς νόμοις· νόμ. 2 βασ. (2, 6)· τινὰ δὲ τούτων προσωπικά ἐστι .... εἴτε πρὸς φιλοτιμίαν, εἴτε πρὸς *ποινήν* τινος ἐτέθησαν (Glück Comment. Α', 554, 559. Unger Α', 52, 581 σημ. 2). Δυσμενὲς κατὰ τοῦ Δημοσίου προνόμιον εἶναι π. χ. τὸ τοῦ ἄρθρ. 9 § δ' τοῦ νόμ. υλϛ' τοῦ 1871 ἀπέναντι τοῦ γενικοῦ κανόνος ἐν ἄρθρ. 855 § 7 πολ. δικον.

β') *θετικά*, *ἀρνητικὰ* (affirmativa, negativa)· τὰ μὲν παρέχουσιν ἐξουσίαν πρός τι (π. χ. μονοπώλιον), τὰ δὲ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ ὑποχρεώσεως ἢ ἀναβολὴν ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς· π. χ. ἀτέλεια, moratovium· ἡ ἐπὶ 5 μῆνας ἀπαλλαγὴ τῆς Ἐθν. Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος τῆς ὑποχρεώσεως πρὸς ἐξαργύρωσιν τῶν γραμματίων αὐτῆς (νόμ. πα' τῆς 4 ἀπριλ., ρα' τῆς 9 αὐγ. 1848). Glück Β', 9.

εἰδῶν προνόμια, **γενικὰ** καὶ **εἰδικά**· [3] τὰ μὲν γενικὰ τελοῦσιν ἐξαίρεσιν ὑπὲρ **ὁλοκλήρου** τάξεως προσώπων, [4] πραγμάτων [5] ἢ ἐνδίκων σχέσεων· [6] τὰ δὲ εἰδικὰ ὑπὲρ

γ') *συμβατικά, χαριστικὰ* (conventionalia gratiosa)· ὑποδιαίρεσις τούτων εἶναι τὰ καλούμενα onerosa καὶ gratuita privilegia· δηλαδὴ εἰ μὲν προηγήθη σύμβασις μεταξὺ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ λαβόντος τὸ προνόμιον, τὸ προνόμιον λέγεται συμβατικόν, εἰ δὲ ἐδόθη ἀντάλλαγμά τι πρὸς ἀπόκτησιν, ἐπίμοχθον· τὸ ἄνευ ἀνταλλάγματος ἀποκτηθὲν προνόμιον καλεῖται gratiosum καὶ gratuitum. Ἡ διαστολὴ αὕτη σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ ζήτημα, ἂν ἦναι ἀνακλητέα μονομερῶς τὰ συμβατικὰ προνόμια· κατωτέρ. σημ. 14.

δ') *διηνεκῆ, πρόσκαιρα* (perpetua, temporalia)· ἡ διαίρεσις αὕτη ἐλήφθη ἐκ τοῦ διαρκοῦς ἢ προσωρινοῦ τοῦ προνομίου. Schlayer ἐν τῇ τοῦ Linbe ἐφημερ. ΙΒ', 63 νέας σειρᾶς.

3) Τὰ γενικὰ προνόμια διαφέρουσι τῶν εἰδικῶν ὡς ἐκ τῆς διαφόρου σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὸν νόμον ἀφ' οὗ παράγονται· ἤγουν ἐπὶ τῶν γενικῶν προνομίων ὁ νόμος ὁρίζει *γενικῶς* τὰς προϋποθέσεις, ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῶν ὁποίων παράγεται τὸ προνόμιον ἐν δεδομένῳ θέματι· ἑπομένως ἐπ' αὐτῶν, ὡς ἐπὶ παντὸς δικαίου, ὁ νόμος εἶναι ἡ ἀπωτέρα βάσις εἴτε ἡ μείζων αἰτία τῆς παραγωγῆς αὐτῶν· ἀπ' ἐναντίας ἐπὶ τῶν εἰδικῶν προνομίων ὁ νόμος εἶναι ἡ ἐλάσσων αἰτία, εἴτε ἡ ἐγγυτέρα βάσις τῆς παραγωγῆς τοῦ προνομίου (π. χ. χορηγεῖται γεραρῷ τινι διδασκάλῳ τοῦ ἔθνους προνόμιον τοῦ μισθοδοτεῖσθαι καὶ ἂν μὴ διδάσκῃ. Ἴδε καὶ τὸ ἐν νόμ. 16 πανδ. (48, 22)· ὥστε ἐπὶ τῶν εἰδικῶν προνομίων τὸ συγκεκριμένον δικαίωμα παράγεται *ἀμέσως* καὶ *ἅμα* τῇ ἐκδόσει τοῦ νόμου. (Kierulff σ. 54. Unger A', 588. B', 312 σημ. 2).

4) Νόμ. 196 πανδ. (50, 17)· privilegia quædam causæ sunt, quædam personæ. Προσωποπαγῆ γενικὰ προνόμιά εἰσι π. χ. τὰ τῶν ἀνηλίκων, τῶν στρατιωτῶν, τῶν γυναικῶν, τῶν ὑπεξουσίων.

5—6) Privilegia rei, πραγματοπαγῆ προνόμια. Π. χ. αἱ νεόδμητοι οἰκίαι, τὰ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσαγόμενα κάρπιμα δένδρα, αἱ καλλιεργηθεῖσαι χέρσοι γαῖαι, αἱ προικοχτησίαι ἀπολαύουσιν ἀτελείας τινός· δηλαδὴ αἱ μὲν οἰκίαι ἀπηλλαγμέναι εἰσὶν ἐπὶ δύο ἔτη τοῦ φόρου τῶν οἰκοδομῶν (ἄρθρ. 1, δ' νόμ. κβ' τῆς 31 δεκεμ. 1863), τὰ δὲ πρὸς φυτείαν εἰσαγόμενα κάρπιμα δένδρα εἰσὶν ἀπηλλαγμένα εἰσαγωγικοῦ τέλους (διάτ. τῆς 14 ἰανουαρ. 1834), αἱ δὲ ἐκχερσούμεναι γαῖαι, αἱ εἰς φαλαγγίτας παραχωρηθεῖσαι, δὲν ὑπόκεινται εἰς φόρον τῆς δεκάτης ἐπὶ 3 ἔτη (ἄρθρ. 7 τοῦ νόμου τῆς 1 ἰανουαρ. 1838) καὶ αἱ προικοκτησίαι

ἑνὸς μόνον προσώπου,[7] πράγματος[8] ἢ ἐνδίκου σχέσεως·[9] προσέτι ἄλλο εἶναι τὸ ποιὸν τῆς ἐξαιρέσεως τὸ ἐν τοῖς γενικοῖς προνομίοις καὶ ἄλλο τὸ ἐν τοῖς εἰδικοῖς.[10]

πληρόνουσιν, ἀντὶ τοῦ φόρου τῆς δεκάτης, ἔγγειον φόρον 3 τοῖς ἑκατὸν (ἄρθρ. 13, 18 τοῦ νόμου τῆς 26 μαΐου 1835· πρβ. καὶ ἄρθρ. 18 τοῦ νόμου τῆς 13 νοεμβρ. 1836 περὶ ἐκποιήσεως ἐθν. κτημάτων καὶ ἄρθρ. 1 τοῦ διατάγ. τῆς 13 νοεμβρ. 1836 περὶ προικοδοτήσεως κλ.).

Privilegia causæ εἰσὶ π. χ. τὸ τῆς πρωτοπραξίας (priv. exigendi) προνόμιον ἀπαιτήσεών τινων· οἷον τοῦ ἐνταφιασμοῦ τὰ δαπανήματα· τὰ τῆς τελευταίας ἀσθενείας· οἱ μισθοὶ τοῦ ὑπηρετικοῦ κτλ. (Ἐγχειρ. § 277), τὸ προνόμιον τῆς προσωπικῆς κρατήσεως ἐπὶ ἐμπορικῶν ὑποθέσεων.

7) Καὶ ἐπὶ τῶν εἰδικῶν προνομίων ἡ ἐξαίρεσις γίνεται εἴτε ὑπὲρ προσώπου (priv. personæ), εἴτε ὑπὲρ πράγματος (priv. rei), εἴτε ὑπὲρ ἐνδίκου σχέσεως (priv. causæ). Προσωποπαγὲς εἰδικὸν προνόμιον εἶναι π. χ. ἡ ἀπαλλαγὴ ἐμπόρου τινὸς τῆς πληρωμῆς φόρου εἰσαγωγῆς ὡρισμένου τινὸς ἐμπορεύματος· ἡ πολιτογράφησις τοῦ Πέτρου· ἡ συνταξοδότησις τοῦ Παύλου· τὸ προνόμιον ὅπερ ἔδωκαν οἱ Ἀθηναῖοι Ξενοκράτει τοῦ ἀνώμοτον μαρτυρεῖν (Ἐγχ. § 194 σημ. 3). Δύναται ὅμως τὸ προσωποπαγὲς εἰδικὸν προνόμιον νὰ ἦναι καὶ γενικώτερον, εἴτε κατ' ἀντικείμενον (περιέχον π. χ. ἀπαλλαγὴν ἀπὸ παντὸς φόρου), εἴτε κατὰ πρόσωπον (παρέχον τὴν ἐξαίρεσιν εἰς οἰκογένειαν ὁλόκληρον).

8) Πραγματοπαγὲς εἰδικὸν προνόμιον εἶναι ἡ ἀπονεμηθεῖσα εἰς ὡρισμένον πρᾶγμα (π. χ. τὴν οἰκίαν δεῖνα ἐν ὁδῷ Ἑρμοῦ) ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοῦ φόρου τῶν οἰκοδομῶν εἴτε ἐφ' ὡρισμένον χρόνον, εἴτε διαπαντός. Ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν ἐν Πεδιάδι τῆς Ἐπιδαύρου ἀγρῶν τοῦ φόρου τῆς δεκάτης (ἀπ. ΑΠ 145 τοῦ 1858. Ὁ νόμος τῆς 9 μαρτ. 1822, δι' οὗ ἐχορηγήθη τὸ ἐν λόγῳ προνόμιον, ὡς πρᾶξις διαθέσεως τῆς ἐθν. περιουσίας, δὲν ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κυρίως νόμων· ἑπομένως ὁ ἄρειος Πάγος ἀναρμοδίως προέβη εἰς τὴν ἑρμηνείαν αὐτοῦ καὶ ἀνῄρεσε τὴν ἀπόφασιν τῶν ἐφετῶν· ἀνωτ. § 3 σημ. 2).

9) Εἰδικὸν προνόμιον σχέσεως εἶναι π. χ. ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρ. 11 τοῦ σζ' νόμου τοῦ 1867 περὶ δανείου 28,000,000. Unger σ. 589 σημ. 31.

10) Τὸ ποιὸν καὶ ἡ ἔκτασις τῆς ἐξαιρέσεως, ἣ τὸ προνόμιον εἴτε τὸ γενικὸν εἴτε τὸ εἰδικὸν ἀποτελοῦσα, ὁρίζεται γενικῶς μὲν ὑπὸ τοῦ νόμου οὗ εἶναι ἀπόρροια· ἰδίως δὲ παρατηρητέον :

α') ὅτι τὸ *περιεχόμενον* οἱουδήποτε προνομίου δὲν ἀποτελεῖ ἴδιον

καὶ αὐθύπαρκτον δικαίωμα, ἀλλὰ μόνον πλεονέκτημα ἢ μειονέκτημα περὶ τὴν κτῆσιν, οὐσίαν, ἄσκησιν ἢ ἀπώλειαν τοιούτου δικαιώματος. Ὅθεν ἰδιοκτησία ἢ ἄλλο ἐμπράγματον δίκαιον, ἐνοχικαὶ ἢ οἰκογενειακαὶ σχέσεις οὐδέποτε δύνανται νὰ ἦναι προνομίου περιεχόμενον· διότι πάντα τὰ δίκαια ταῦτά εἰσιν ἀπόρροια τοῦ κοινοῦ δικαίου. Ἡ ἀπονομὴ ἰδιοκτησίας, δουλείας ἢ ἀπαιτήσεώς τινος δὲν ἀποτελεῖ προνόμιον, ὡς ἐσφαλμένως διδάσκει ὁ Unger (§ 65 σημ. 45), διότι τὰ δίκαια ταῦτα οὐδέν τι ἐξαιρετικὸν περιέχουσιν ὑπὲρ τοῦ δικαιούχου· εἰσὶν ἁπλαῖ *εὐεργεσίαι* καὶ *δωρεαὶ* ἐκ μέρους τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου γινόμεναι.

β') ὅτι ἐκ τῶν γενικῶν προνομίων τὰ πραγματοπαγῆ καὶ τὰ τῶν ἐννόμων σχέσεων, καθὸ ἡνωμένα τῷ πράγματι ἢ τῇ ἐννόμῳ σχέσει, ἀνήκουσιν εἰς τὸν ἑκάστοτε κύριον τοῦ πράγματος ἢ τῆς σχέσεως· ἑπομένως εἰσίν, ὡς καὶ τὰ κύρια δίκαια, ἐκχωρητὰ καὶ κληρονομητά· ἀλλὰ τὰ προσωποπαγῆ, καθὸ ἀποτελοῦντα ἐξαιρετικήν τινα ἰδιότητα τοῦ προσώπου καὶ οὐχὶ δίκαιον κεκτημένον ἤδη, οὔτε κληρονομητά εἰσιν οὔτε ἐκχωρητά. Οὕτω π. χ. ὁ ἀνήλικος, ὁ στρατιώτης δὲν δύναται νὰ μεταβιβάσῃ εἰς ἕτερον τὰ εἰς τὴν τάξιν αὐτοῦ ἀνήκοντα προνόμια· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἰδιάζον τι τοῦ προσωποπαγοῦς γενικοῦ προνομίου, ὡς ἐσφαλμένως τινὲς διδάσκουσιν (π. χ. Unger σ. 582), ἀλλὰ συνέπεια τῆς γενικῆς τοῦ δικαίου ἀρχῆς, ὅτι δὲν δύναταί τις νὰ μεταβιβάσῃ εἰς ἕτερον ὅ,τι δὲν ἔχει· ὁ ἀνήλικος π. χ. ἔχει τὴν εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασιν ἕνεκα βλάβης· ἀλλὰ πρὶν συνομολογήσῃ σύμβασίν τινα ἐπιζήμιον, κεκτημένον δικαίωμα πρὸς ταύτην δὲν ἔχει· οὐδὲν δὲ δικαίωμα ἔχει νὰ καταστήσῃ τὸν ἄλλον ἀνήλικον. Δύναται ὅμως ὁ ἀνήλικος, ζημιωθεὶς ἐν νομικῇ τινι πράξει, νὰ παραιτηθῇ τὰ ἐντεῦθεν πηγάζοντα δικαιώματά του μετὰ τοῦ προνομίου ἢ καὶ νὰ μεταβιβάσῃ αὐτὰ εἰς ἕτερον. Unger σ. 583 σημ. 9—29.

γ') ὅτι ἐκ τῶν εἰδικῶν προνομίων τὰ προσωποπαγῆ ἀνήκουσι συνήθως μὲν εἰς τὸ προνομιοῦχον ἀποκλειστικῶς πρόσωπον καὶ οὔτε κληρονομητά εἰσιν οὔτε μεταβιβαστὰ (νόμ. 1 § 43 πανδ. 43, 20· νόμ. 3 § 1 πανδ. 50, 15· κατὰ τὴν *χρῆσιν* ὅμως εἰσὶ μεταβιβαστὰ ὅπου τοῦτο ἐγχωρεῖ. Unger σ. 590 σημ. 33—36). Κατ' ἐξαίρεσιν μόνον εἰσὶ κληρονομητά, ἐνίοτε καὶ μεταβιβαστά· ἀλλὰ τὸ ἐξαιρετικὸν τοῦτο πρέπει σαφῶς νὰ προκύπτῃ ἐκ τῆς χορηγητικῆς τοῦ προνομίου πράξεως. (Unger σ. 591 ἐπ.). Τὰ πραγματοπαγῆ εἰδικὰ προνόμια ἀνήκουσι τῷ ἑκάστοτε κυρίῳ τοῦ πράγματος (νόμ. 1 § 43 πανδ. 43, 20· quod prædiis datur extincta persona non extinguitur)· ἑπομένως εἰσὶ κληρονομητὰ καὶ μεταβιβαστά, ἐκτὸς ἂν ἀπαιτῶνται ἰδιαίτεραι ἰδιότητες

Ἐκ τῶν εἰδικῶν προνομίων συχνότερά εἰσι τὰ εἰς πρόσωπα ἀπονεμόμενα, ἅτινα φέρουσι χαρακτῆρα ὅλως προσωποπαγῆ καὶ οὔτε νὰ μεταβιβασθῶσιν εἰς ἕτερον δύνανται κατὰ γενικὸν κανόνα, οὔτε κληρονομητά εἰσι.

Περὶ τῶν εἰδικῶν προνομίων ῥητέον καὶ ταῦτα :

α') ἀπονέμονται παρὰ τῆς πολιτείας· ἀπαιτεῖται λοιπὸν πρὸς κτῆσιν τοιούτου προνομίου πρᾶξις τῆς πολιτείας χορηγητικὴ τοῦ προνομίου. 11 Τὸ ζήτημα, ἂν ἀποκτᾶται διὰ χρησικτησίας εἰδικὸν προνόμιον, λύεται κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν φύσιν τοῦ ἐν τῷ προνομίῳ δικαίου καὶ τὴν περὶ προνομίων νομοθεσίαν ἑκάστης χώρας. 12

β') τὰ εἰδικὰ προνόμια ἀπόλλυνται ἐκλείψαντος τοῦ λόγου δι' ὃν ἀπενεμήθησαν· 13 ἐνίοτε διὰ παραιτήσεως ἢ ἀνακλήσεως· 14 προσέτι δι' ἀχρησίας καὶ τέλος πρὸς ποι-

---

παρὰ τῷ ἰδιοκτήτῃ πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ προνομίου (Unger σ. 589 σημ. 30)· τέλος τὰ προνόμια σχέσεώς εἰσι κληρονομητὰ καὶ μεταβιβαστά, *ἐὰν καὶ καθ' ὅσον* ἡ προνομιακὴ σχέσις ἦναι τοιαύτη.

11) Τὸ δικαίωμα εἰς ἀπονομὴν εἰδικοῦ προνομίου δύναται ν' ἀνατεθῇ ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ εἰς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Τότε δὲ ὁ τίτλος τῆς κτήσεως τοῦ προνομίου εἶναι τὸ βασιλ. διάταγμα.

12) Δηλαδὴ τὸ ζήτημα εἶναι ἂν ἡ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἄσκησις τοῦ ἐν τῷ προνομίῳ δικαίου ἀποτελῇ νόμιμον κτῆσιν αὐτοῦ· ἔχει δὲ σημασίαν ἐπὶ ἐκείνων μόνον τῶν προνομίων, ἅπερ δύνανται ν' ἀποκτηθῶσι διὰ πράξεως μόνης τῆς πολιτείας καὶ οὐχὶ ἄλλως· οὕτως ἔχοντος τοῦ ζητήματος, σπανίως θέλει συμβῇ νὰ ὑπάρχωσιν ἐν συγκεκριμένῳ τινὶ θέματι τὰ στοιχεῖα τῆς χρησικτησίας. Unger B', 315 σημ. 5.

13) Τὰ ὅλως προσωπικὰ προνόμια συναποθνήσκουσι μετὰ τοῦ προνομιούχου προσώπου· τὰ ἐφ' ὡρισμένον χρόνον ἢ ἐπὶ ῥητῷ ὅρῳ παραχωρηθέντα παύουσι παρελθόντος τοῦ χρόνου ἢ ἀδυνάτου καταστάσης τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ὅρου· τὰ πραγματοπαγῆ ἀπόλλυνται διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ πράγματος. Unger σ. 317.

14) *Παραίτησις* τοῦ προνομίου ἀπὸ μέρους τοῦ προνομιούχου δὲν ἐπιτρέπεται, ὅπου τὸ προνόμιον ἐπιβάλλει αὐτῷ καὶ ὑποχρεώσεις (Unger σ. 318 σημ. 17). *Ἀνάκλησις* δὲ τοῦ προνομίου, ὅπου ἐν τῷ παραχωρη-

νήν. [15]

γ') ἡ ἐκ τῶν εἰδικῶν προνομίων πηγάζουσα ἀγωγὴ φέρει τὸ ὄνομα τοῦ δι' αὐτῶν παραγομένου δικαίου· ἄλλως, κατ' ἀναλογίαν τῶν δουλειῶν, ὀνομάζεται confessoria actio. [16]

ΤΙΤΛΟΣ Δ'

ΠΕΡΙ ΑΣΚΗΣΕΩΣ, ΣΥΡΡΟΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ

—

α') ἄσκησις.

§ 61. Ἄσκησις τοῦ δικαίου καλεῖται ἡ παρὰ τοῦ δικαιούχου ὡς τοιούτου χρῆσις τῆς ἐν τῷ δικαίῳ ἐξουσίας. [1]

τηρίῳ δὲν ἐπιφυλλάττεται τῇ Κυβερνήσει τοιοῦτον δικαίωμα (παραχώρησις ad bene placitum), συγχωρεῖται μόνον ἐξ εὐλόγου αἰτίας (ex justa causa) καὶ ἐπὶ ἀποζημιώσει· ὡς εὔλογος αἰτία δὲ εἶναι τὸ δημόσιον συμφέρον (ex ratione salutis publicæ), ὅπερ ἐνίοτε καὶ ἐν τῇ καταχρήσει τοῦ προνομίου ἐνυπάρχει. Unger σ. 318 σημ. 18.

15) Ὡς πρὸς τὴν ἀπώλειαν τοῦ προνομίου δι' ἀχρησίαν ἢ τὴν ποινὴν ἐπιρροὴν ἔχει πρὸ πάντων τὸ περιεχόμενον τῆς ἀπονεμητικῆς τοῦ προνομίου πράξεως· ἄλλως ἐπὶ ἀχρησίας ἰσχύουσι τὰ ἐν σημ. 12 τοῦ § τούτου εἰρημένα.

16) Ὅπου τὸ προνόμιον δὲν φέρει τὸν χαρακτῆρα δικαίου τινὸς ἐκ τῶν τοῦ ἀστυκοῦ νόμου, ἡ ἀγωγὴ πρὸς προστασίαν αὐτοῦ εἶναι ἡ confessoria. Πρβ. Wächter σ. 337. Unger Α', 593.

1) Ἤγουν ἡ ἐκ μέρους τοῦ δικαιούχου ἐπιχείρησις ἐκείνων τῶν πράξεων, αἵτινες κατὰ τὸ περιεχόμενον τοῦ δικαίου ἐπιτρέπεται νὰ ἐνεργηθῶσι· π. χ. καλλιέργεια τῆς ἀμπέλου, τρυγητὸς αὐτῆς. Ἡ ἐκποίησις τοῦ δικαίου δὲν εἶναι μὲν κυριολεκτικῶς ἄσκησις αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ ὀνομάζων καὶ ταύτην ἄσκησιν δὲν πράττει νομίζω ἐπιβλαβὲς σφάλμα ἄξιον ἐξελέγξεως καὶ ἀνασκευῆς (πρβ. Arndts ἐν τῇ ἐφημ. τοῦ Linde νέας σειρ. Γ', 370. Unger § 68 σημ. 1). Ἀπαιτεῖται δὲ ἡ ἄσκησις τοῦ δι-

Τινῶν δικαίων ἡ ἄσκησις συνίσταται ἐν τῇ καταναλώσει αὐτῶν (οἷα τὰ ἐνοχικὰ δίκαια), ἄλλα δὲ οὐδόλως διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐπηρεάζονται (οἷα τὰ ἐμπράγματα δίκαια). Περὶ τὴν ἄσκησιν τῶν δικαίων κρατοῦσιν οἱ ἑξῆς κανόνες. Ἡ ἄσκησις τοῦ δικαίου:

α') προαιρετική ἐστιν ὅλως,[2] μόνον διὰ τῆς παραγραφῆς ἐμμέσως ἐξαναγκαζομένη.[3]

β') δύναται νὰ γενῇ καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν καὶ ὅπως ἀρέσκει τῷ δικαιούχῳ, εἰ καὶ τυχὸν ἐνοχλεῖ ἄλλους ἢ φαίνεται προερχομένη ἐκ καθαρᾶς κακοβουλίας.[4]

καίου νὰ γίνηται ἐκ μέρους τοῦ δικαιούχου ἐν γνώσει ὅτι δικαιωματικῶς ἐκτελεῖται· ὅπερ εἶναι σπουδαῖον ἐνίοτε, ὁσάκις δηλαδὴ ἡ ἄσκησις μέλλει νὰ ἔχῃ νομικὰς συνεπείας· νόμ. 25 πανδ. (8, 6)· νόμ. 1 § 6· νόμ. 7 πανδ. (43, 19).

2) Νόμ. 41 πανδ. (4, 4)· ἔξεστιν ἑκάστῳ τῶν εἰσενηνεγμένων ὑπὲρ ἑαυτοῦ καταφρονεῖν (νόμ. 156 § 4 πανδ. 50, 17). Δύναταί τις καὶ ἐν μέρει ν' ἀσκήσῃ τὸ δίκαιον αὐτοῦ (νόμ. 21, 113 πανδ. 50, 17)· περί τινων περιορισμῶν ἔπιθ. Ἐγχειρ. § 127.

3) Ἕνεκα τούτου παλαιότερον διῃροῦντο ὑπὸ τῶν νομικῶν τὰ δίκαια εἰς δίκαια ὅλως προαιρετικὰ καὶ δίκαια μὴ τοιαῦτα, καὶ ἐδιδάσκετο ὅτι τὰ τοῦ πρώτου εἴδους οὐδέποτε φθείρονται διὰ τῆς ἀχρησίας. Περὶ τοῦ πλημμελοῦς καὶ ματαίου τῆς διαιρέσεως ταύτης πρβ. ἀνωτ. § 53 σημ. 3· § 54 σημ. 1.

4) Συζητεῖται μεταξὺ τῶν νομικῶν, ἂν ἰσχύῃ ἄνευ περιορισμοῦ τινος ὁ κανὼν ὁ λέγων, ὅτι ὁ δικαιοῦχος ἔχει πλήρη ἐλευθερίαν περὶ τὴν ἄσκησιν τῶν ἑαυτοῦ δικαίων, εἰ καὶ τυχὸν αὕτη ὀχληρὰ πρὸς ἄλλους ἢ καὶ ἐπιζήμιός ἐστι. Τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν συζήτησιν ταύτην χωρία τῶν πηγῶν εἰσι ταῦτα: νόμ. 55, 151 πανδ. (50, 17)· νόμ. 1 § 11, 12, 21· νόμ. 2 § 5, 9· νόμ. 21 πανδ. (39, 3)· νόμ. 24 § 12· νόμ. 26 πανδ. (39, 2)· νόμ. 9, 20 § 5 πανδ. (8, 2)· νόμ. 9 π. (8, 1). Νεαρὰ 63 κεφ. α'· νόμ. 38 πανδ. (6, 1) malitiis non est indulgendum· § 2 εἰσηγ (1, 8). Τὰ μὲν δύο πρῶτα χωρία ἀναγράφουσι τὴν ἀρχὴν ὅτι οὐκ ἀδικεῖ εἰ μὴ ὁ ποιῶν ὅπερ οὐκ ἔξεστιν αὐτῷ ποιεῖν· τὰ δὲ λοιπὰ περιέχουσιν ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς ταύτης· δηλαδὴ κατ' αὐτὰ δύναταί τις συνάγειν ἐν τῷ ἰδίῳ ἀγρῷ τὰ ὄμβρια ὕδατα ἢ κόπτειν τὰς φλέβας

γ') ἐπιτρέπεται κατὰ γενικὸν κανόνα νὰ ἐνεργηθῇ καὶ δι' ἄλλου, ἐκτός τινων ἐξαιρέσεων.[5]

δ') περιλαμβάνει καὶ πάσας τὰς πράξεις τὰς ὡς μέσον πρὸς ἄσκησιν τοῦ δικαίου χρησιμευούσας (adminicula juris).[6]

τῶν δι' αὐτοῦ ῥεόντων ἢ ἀνορύττειν φρέαρ ἢ λάκκον, εἰ καὶ διὰ τῶν πράξεων τούτων ἀφαιρεῖται τῷ γείτονι ἡ χρῆσις τοῦ ὕδατος· ὡσαύτως δύναταί τις ἀνυψοῦν τὸ ἑαυτοῦ οἰκοδόμημα εἰ καὶ ἐπισκιάζεται οὕτω τὸ γειτονικόν. Ὑπάρχουσιν ὅμως ἔν τισι τῶν χωρίων αὐτῶν καὶ τὰ ἑξῆς· ἐὰν τὸ ἐν τῷ ἐμῷ ἀγρῷ ἀνεγηγερμένον πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων πρόχωμα παρασυρθῇ ὑπ' αὐτῶν, ὀφείλω ἐπιτρέψαι τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ (νόμ. 2 § 5)· οὐκ ἔξεστί μοι σκάπτειν ἐν τῷ ἐμῷ ἐδάφει τοσοῦτον βαθέως ὥστε τὸν γειτονικὸν τοῖχον ἐπισφαλῆ γενέσθαι (νόμ. 24 § 12)· ὁ ἐν τῇ διεκδικητικῇ ἀγωγῇ ἡττηθεὶς καὶ δικαιούμενος ἀφελεῖν τὰ ἑαυτοῦ δαπανήματα, οὐκ ἀκούεται κακοθελῶς ἀποξέσαι τὰς γραφὰς θέλων διὰ τὸ πρὸς τὸν ἐνάγοντα μῖσος (νόμ. 38)· αἱ ἀναφερόμεναι ἐν τοῖς χωρίοις 1 § 12 καὶ 2 § 9 ἀνασκαπτικαὶ ἐργασίαι ἀπαγορεύονται, ὅταν γίνωνται *ἁπλῶς* καὶ *μόνον* ἐπὶ βλάβῃ τοῦ γείτονος· τὴν ἐπὶ ἀλλοτρίου κτήματος δουλείαν ἡμῶν ἠπιώτερον μὲν ἀσκεῖν δυνάμεθα, τραχύτερον δ' οὔ (νόμ. 20 § 5)· λυσιτελές ἐστι πρᾶγμα τῇ πολιτείᾳ τὸ μηδένα κακῶς τῇ οἰκείᾳ κεχρῆσθαι περιουσίᾳ (§ 2 εἰσηγ.). Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν χωρίων τούτων συνάγεται μὲν ἀναντιρρήτως περιορισμός τις τοῦ δικαιούχου περὶ τὴν ἄσκησιν τῶν δικαίων αὐτοῦ· ἀλλά τινες μὲν δέχονται τὸν περιορισμὸν τοῦτον ἐν οἷς τὰ παρατεθειμένα χωρία ἀναφέρουσι θέμασιν· ἄλλοι δὲ κατασκευάζουσιν ἐξ αὐτοῦ γενικωτέραν διάταξιν, ταύτην· ἀπηγορευμένη ἐστὶν ἡ ἄσκησις τοῦ δικαίου, ἡ γινομένη *ἁπλῶς* καὶ *μόνον* ἐπὶ βλάβῃ ἄλλου (τὴν διάταξιν ταύτην δύναται τὸ δικαστήριον νὰ μεταχειρισθῇ ἐνίοτε ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ ἄρθρου 361 πολ. δικον.)· ἀλλὰ καὶ κατὰ τούτους ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ἡ ἄσκησις τοῦ δικαίου γίνεται ἄνευ συμφέροντος τοῦ δικαιούχου, ἁπλῶς δὲ καὶ μόνον πρὸς βλάβην ἄλλου, πρέπει νὰ προτείνηται καὶ ἀποδεικνύεται ὑπὸ τοῦ ἄλλου τούτου καὶ οὐχὶ ν' ἀποδεικνύηται ὑπὸ τοῦ δικαιούχου ἡ ὕπαρξις συμφέροντος. Πόσον δύσκολος ἡ ἀπόδειξις αὕτη! Πρβ. Wächter σ. 194. Sintenis Α', 234. Unger Α', 616. Windscheid § 121 σημ. 3. Pernice Sachbeschädigung σ. 45.Demolonbe ΙΒ', 132.

5) Ἀνωτ. § 54 σημ. 10, 11.

6) Οὕτω π. χ. ὁ ἔχων δουλείαν διαβάσεως δικαιοῦται νὰ ἐπιχειρήσῃ

β') συρροή.

§ 62. Συρροὴ ἐν γένει δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἡ σύγχρονος ὕπαρξις πολλῶν δικαίων, ἢ πολλῶν ὑποχρεώσεων, ἢ δικαίων καὶ ὑποχρεώσεων, καὶ αὕτη ἢ ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ ἢ ἐν διαφόροις προσώποις.[1]

Ἡ ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ σύγχρονος ὕπαρξις πολλῶν δικαίων ἢ πολλῶν ὑποχρεώσεων ἢ δικαίων καὶ ὑποχρεώσεων οὐδεμίαν ἐπάγεται κατὰ κανόνα μεταβολήν· ἕκαστον δίκαιον καὶ ἑκάστη ὑποχρέωσις διατηρεῖ τὴν ἑαυτῆς ἰσχὺν καὶ ἐνέργειαν·[2] ἐξαίρεσις γίνεται ὁσάκις τὰ συνερχόμενα

ἐπὶ τοῦ δουλεύοντος κτήματος τὰς ἀναγκαίας πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς δουλείας ἐργασίας· οἷον βαθμῖδας, ἰσοπεδώσεις κ.λ. (νόμ. 10 πανδ. 8, 1· νόμ. 20 § 1 πανδ. 8, 2)· προσέτι ὁ ἔχων δουλείαν ἀντλήσεως ὕδατος ἔχει καὶ δικαίωμα διαβάσεως (νόμ. 3 § 3 πανδ. 8, 3)· πρβ. καὶ νόμ. 11 πανδ. (8, 4)· νόμ. 2 πανδ. (2, 1)· νόμ. 62 πανδ. (3, 3)· νόμ. 44 § 9 de leg. I. νόμ. 15 § 1 πανδ. (33, 2). Νόμ. 1 § 1—4 Π. (7, 6).

1) Ἡ συρροὴ εἶναι κοινωνία τις εἴτε δικαίων εἴτε ὑποχρεώσεων καὶ λαμβάνει χώραν εἴτε διότι πλείονα πρόσωπα κοινωνοῦσι τοῦ αὐτοῦ δικαίου ἢ τῆς αὐτῆς ὑποχρεώσεως (ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἀπαίτησιν ἢ τὴν αὐτὴν ὀφειλήν), εἴτε διότι τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἔχει πλείονα δίκαια ἢ πλείονας ὑποχρεώσεις (π. χ. πολλὰς ἀπαιτήσεις ἢ πολλὰ χρέη πρὸς τὸ αὐτὸ ἢ πρὸς διάφορα πρόσωπα), εἴτε διότι εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον περιέρχεται δίκαιόν τι καὶ ἡ ἀντίστοιχος αὐτοῦ ὑποχρέωσις, εἴτε τέλος διότι πολλὰ δίκαια διαφόρων δικαιούχων συναντῶνται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος (π. χ. πολλαὶ ὑποθῆκαι).

2) Τὸ αὐτὸ πρόσωπον δύναται νὰ ἔχῃ πολλὰ δίκαια (ἐμπράγματα δίκαια, προσωπικὰ δίκαια, οἰκογενειακὰς σχέσεις) ἢ πολλὰ χρέη (χρεωστεῖ εἰς τὸν Πέτρον, εἰς τὸν Παῦλον· ἢ καὶ πρὸς ἕκαστον τοῦτον ἔχει πλείονα τοῦ ἑνὸς χρέη). Ἡ συρροὴ αὕτη τῶν δικαίων ἢ τῶν ὑποχρεώσεων οὐδεμίαν φέρει ἀλλοίωσιν εἰς τὰς σχέσεις ταύτας, ἀλλ' ἑκάστη τούτων ἐκπληροῖ πάσας τὰς ἑαυτῆς λειτουργίας (νόμ. 19 § 1 πανδ. 19, 1)· εἶναι δὲ ἀδιάφορον ἂν συγχρόνως ἢ κατὰ διαφόρους χρόνους παρήχθησαν τὰ πολλὰ δίκαια ἢ αἱ πολλαὶ ὑποχρεώσεις (νόμ. 5 πανδ. 46,

δίκαια δὲν δύνανται ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν νὰ συνυπάρχωσιν ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ, [3] ἢ τὸ δίκαιον συναντᾶται πρὸς τὴν ἀντιστοιχοῦσαν αὐτῷ ὑποχρέωσιν. [4]

Ἡ ἐν διαφόροις προσώποις ὕπαρξις πολλῶν δικαίων κατὰ τοῦ αὐτοῦ ὀφειλέτου ἐμποδίζει ἐνίοτε [5] τὴν πλήρη πάντων τῶν δικαίων ἄσκησιν· ὅτε ἐπέρχεται σύγκρουσις.

1· νόμ. 10 πανδ. 19, 1)· π. χ. δύο πιστωταὶ ἢ δύο ὀφειλέται διαφόρων
ἀπαιτήσεων κληρονομοῦσιν ἀλλήλους. Ὁ κληρονομήσας πιστωτὴς ἔχει
δύο ἀπαιτήσεις καὶ ὁ κληρονομήσας ὀφειλέτης δύο ὀφειλάς· τὸ αὐτὸ
συμβαίνει καὶ ὅταν πολλοὶ ἀλληλέγγυοι πιστωταὶ ἢ ὀφειλέται κληρο-
νομοῦσιν ἀλλήλους· ἐνταῦθα ὑπάρχει βεβαίως *μία* ἐνοχή, ἀλλ' ἔχει *δύο*
αἰτίας· ὅπερ σπουδαῖον ἐνίοτε (νόμ. 93 πρ. § 1 πανδ. 46, 3· νόμ. 13
πανδ. 45, 2. Wächter § 74 σημ. 3. Unger § 69 σημ. 7). Παρατηρη-
τέον δὲ ὅτι τῆς συρροῆς δικαίων διάφορός ἐστιν ἡ συρροὴ *ἀγωγῶν* (ἤτοι
ἐνδίκων μέσων πρὸς δικαστικὴν ἐπιδίωξιν τοῦ αὐτοῦ δικαίου· κατωτ. §
87) καὶ ἡ *σώρευσις* ἀγωγῶν (Ἐγχειρ. § 71) καὶ ὅτι τὰ κατὰ διάζευξιν
ἀνήκοντά τινι δίκαια διαζευκτικῶς βεβαίως καὶ ν' ἀσκηθῶσι παρ' αὐ-
τοῦ δύναται· π. χ. ἄρθρ. 7 νόμ. ὑποθ. ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἐπ' αὐτῶν
συρροή, ὡς φρονοῦσιν ὁ Mühlenbruch (Pand. § 167 σημ. 2) καὶ ὁ
Göschen (Vorles. § 129), ἐπικαλούμενοι τὰ θέματα τῶν νόμ. 7 πανδ.
(18, 3)· νόμ. 12 πρ. πανδ. 30 (Wächter σημ. 2. Unger σημ. 5)·
ἀλλὰ καὶ τὰ παραδείγματα τοῦ Unger (σημ. 3), ὅτι ὁ καθολικὸς ἱερεὺς
δὲν δύναται νὰ ἦναι σύζυγος, μήτε ἡ γυνὴ νὰ ἔχῃ πατρικὴν ἐξουσίαν,
δὲν εἶναι θέματα συρροῆς· ἀφοῦ δὲν δύναται νὰ παραχθῶσι, μηδὲ συρ-
ροὴν δύναται ν' ἀποτελέσωσιν.

3) Π. χ. ἰδιοκτησία πράγματός τινος καὶ δουλεία ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ
πράγματος δὲν δύνανται ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν δικαίων τούτων νὰ
συνυπάρχωσιν ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ. Ἐὰν λοιπὸν ἰδιοκτησία καὶ δου-
λεία περιέλθωσιν εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἀποσβέννυται ἡ δουλεία· πρβ.
νόμ. 10 Π. (33, 2)· κληροδοτεῖταί τινι ἀγρὸς (ἤτοι ἰδιοκτησία τοῦ
ἀγροῦ) καὶ ἐπικαρπία αὐτοῦ· ἐπίσης ἀποσβέννυται τὸ ἐξηρτημένον δί-
καιον, ἂν περιέλθῃ εἰς τὸν τὸ κύριον δίκαιον κεκτημένον (π. χ. ὁ πι-
στωτὴς γίνεται ἰδιοκτήτης τοῦ ἐνεχύρου).

4) Π. χ. ὁ πιστωτὴς κληρονομεῖ τὸν ὀφειλέτην ἢ τἀνάπαλιν.

5) Ὅταν τὰ πολλῶν προσώπων δίκαια κατὰ τοῦ αὐτοῦ ὀφειλέτου
δύνανται πάντα νὰ ἱκανοποιηθῶσιν ἐντελῶς, οὐδεμία ἐκ τῆς συρροῆς

γ') σύγκρουσις.

§ 63. Σύγκρουσις λαμβάνει χώραν ὁσάκις δίκαια διαφόρων μὲν προσώπων, τοῦ αὐτοῦ ὅμως ἢ καὶ διαφόρου περιεχομένου, συναντῶνται κατὰ τὴν ἄσκησιν τοιουτοτρόπως ὥστε δὲν δύνανται νὰ ἱκανοποιηθῶσιν ἐντελῶς πάντα. [1]

αὐτῶν ἐπέρχεται ἀνωμαλία. Π. χ. ὁ ἔχων πολλοὺς πιστωτὰς ὀφειλέτας ἔχει ἀρκοῦσαν περιουσίαν, ἵνα ἐξοφληθῶσι πάντων αἱ ἀπαιτήσεις, ἢ τοῦ ἐνυποθήκου πράγματος τὸ τίμημα ἀρκεῖ πρὸς ἱκανοποίησιν πάντων τῶν ἐνυποθήκων δανειστῶν.

1) Ὅταν τὸ ἀντικείμενον, εἴτε τὸ πεδίον τῆς ἀσκήσεως τῶν δικαίων διαφόρων προσώπων ἦναι τὸ αὐτό, ἐνδεχόμενον νὰ συμβῇ, ὥστε νὰ μὴ δύνανται οἱ δικαιοῦχοι νὰ ἐπιχειρῶσι πάσας τὰς πράξεις τὰς ἀπὸ τοῦ δικαίου των ἀπορρεούσας. Π. χ. αἱ ἀπαιτήσεις τῶν πολλῶν πιστωτῶν κατὰ τοῦ αὐτοῦ ὀφειλέτου ἢ κατὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνυποθήκου κτήματός εἰσι τόσον μεγάλαι, ὥστε δὲν δύνανται νὰ ἐξοφληθῶσι πᾶσαι· ἢ τὸ περιεχόμενον δικαίου τινὸς δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ ἄνευ βλάβης ἢ καταστροφῆς ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει τοῦ περιεχομένου ἄλλου δικαίου· οἷον ἡ ἄσκησις ἰδιοκτησίας μεταλλείου ἐμποδίζει τὴν ἄσκησιν ἰδιοκτησίας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους· ἐνίοτε καὶ διάφορα μεταλλεῖα τὸν αὐτὸν χῶρον ἔχοντα δύνανται νὰ συγκρουσθῶσι. Κατωτ. § 119 σημ. 8.

Σύγκρουσις λοιπὸν κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἡ περὶ τὴν ἄσκησιν ἀντιμέτωπος συνάντησις τῶν δικαίων. Ὅθεν οὐδεμία ὑπάρχει σύγκρουσις:

α') ὅταν πολλοὶ ἀντιποιῶνται τὸ *αὐτὸ* δίκαιον καὶ ἡ διαφωνία στρέφηται περὶ τὸ τίς ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ δικαιούμενος. Ἐνταῦθα ἰσχύουσι τὰ ἑξῆς· ἢ δὲν δύναται τὸ παράπαν νὰ διακριθῇ τίς ἐστιν ὁ δικαιούμενος· τότε εἰς οὐδέτερον ἀνήκει τὸ δίκαιον, ἐκτὸς ἂν συμφωνήσωσι περὶ τούτου οὗτοι (π. χ. ὁ διαθέτης λέγει· ἀφίνω τὴν οἰκίαν δεῖνα τῷ ἐγγάμῳ ἐκ τῶν ἐξαδέλφων μου, ἔχει δὲ δύο ἐγγάμους ἐξαδέλφους· νόμ. 10 πρ. πανδ. 34, 5 συνδ. νόμ. 8 § 3 πανδ. 31· ἢ ὁ ἀγωνοθέτης ἀγῶνος δρομικοῦ ὥρισε βραβεῖον τῷ *πρώτῳ* διανύσοντι τὸν δρόμον, ἔφθασαν δὲ εἰς τὸ τέρμα δύο συγχρόνως· ἄρα οὐδεὶς ὑπάρχει ὁ δρόμῳ τοὺς συναγωνισθέντας νικήσας· ἐσφαλμένως δὲ ὁ Unger, σημ. 3, ἀποφαίνεται διανεμητέον τὸ ἆθλον μεταξὺ τῶν δύο)· ἢ τὸ δίκαιον ἀνήκει μὲν πάντως εἴς τινα τῶν ἀντιποιουμένων αὐτό, ἀλλὰ δὲν δύναται ν' *ἀποδειχθῇ* τίς ἐστιν οὗτος· τότε λύει τὴν διαφωνίαν ὁ κλῆρος (π. χ. ἡ Κυβέρνησις

Μέσα δὲ πρὸς ἄρσιν τῆς συγκρούσεως παρέχει ἐνίοτε μὲν ὁ νόμος, ἄλλοτε δὲ ἡ τύχη διὰ τοῦ κλήρου ἢ τῆς προτερήσεως· ἄλλως τὰ δίκαια, μὴ δυναμένης τῆς συγκρούσεως ν' ἀρθῇ, ἱκανοποιοῦνται συμμέτρως. [2]

ὥρισεν ἀμοιβὴν τῷ καταδείκτῃ ἢ τῷ συλλαβόντι λῃστήν, παρίστανται δὲ πλείονες τοιοῦτοι)· Wächter σ. 600. Unger σελ. 622. Ὅρα καὶ Eck. Doppals. Klagen σ. 136 σ. 512. Κατ' αὐτόν, γίνεται διανομή· ὅρα καὶ τὸ παρὰ Διογ. Λαερτ. (Ε', δ', 70) παράδειγμα· «τὸν δὲ περίπατον καταλείπω τῶν γνωρίμων τοῖς *βουλομένοις*, Βούλωνι, Καλλίνῳ, Ἀρίστωνι, Ἀμφίωνι, Λύκωνι κλπ.». Ἐνταῦθα προτιμᾶται ὅστις πρότερος δηλώσῃ τοῦτο. Ἴδε ὅμως νόμ. 69 Π. (28, 5).

β') ὅταν ἡ ὕπαρξις δικαίου τινὸς ἀδύνατον καθίστησι τὴν γένεσιν ἄλλου δικαίου. Π. χ. δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσι δύο πρόσωπα ἰδιοκτῆται ἢ ἐπικαρπωταὶ ἢ ἐπιφανειοῦχοι εἰς ὁλόκληρον τοῦ αὐτοῦ πράγματος. Ἐὰν λοιπὸν πωλήσῃ ὁ Α ἀκίνητον πρᾶγμα τῷ Β καὶ κατόπιν πωλήσῃ τὸ αὐτὸ ἀκίνητον τῷ Γ, ὁ μεταγράψας πρότερον γίνεται ἰδιοκτήτης, ὁ δὲ μετ' αὐτόν, οὐχὶ (ἄρθρ. 6, 7· νόμ. Μετ.). Ὡσαύτως ἐπὶ πολλῶν πωλήσεων κινητοῦ πράγματος ὁ παραλαβὼν αὐτὸ πρότερον γίνεται κύριος (νόμ. 10 κώδ. 3, 32· διαστολήν τινα ποιεῖ ὁ νόμ. 31 § 2 Π. (19, 1)), ἢ ἔχει τὴν πουβλικιανὴν ἀγωγὴν (νόμ. 9 § 4 πανδ. 6, 2· νόμ. 14 πανδ. 20, 4).

γ') ὅταν τὸ ἕτερον τῶν συναντωμένων δικαίων ἐξήρτηται ἀπὸ αἱρέσεως ἢ ἡμέρας. Μόνον ἐπὶ πτωχεύσεων καὶ δημοσίων πλειστηριασμῶν ἔρχονται εἰς συναγωνισμὸν καὶ τὰ τοιαῦτα δίκαια. Ἐγχειρ. § 278 σημ. 3. Unger 13, 14.

δ') ὅταν ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτῇ δικαίου τινὸς ἐνυπάρχει ὁ περιορισμὸς ἄλλου· π. χ. τοιαύτη εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ ἰδιοκτησίας καὶ τῶν περιοριζόντων αὐτὴν ἐμπραγμάτων δικαίων.

2) Ἐπὶ πραγματικῶς ὑπαρχούσης συγκρούσεως τῶν δικαίων ἐξεταστέον προπάντων, μήπως τὸ ἓν δίκαιον ἦναι ἰσχυρότερον τοῦ ἑτέρου· διότι βεβαίως τὸ ἰσχυρότερον δίκαιον προηγεῖται τοῦ ἀσθενεστέρου :

α') *ἀνίσου ἰσχύος δίκαια*. Τὸ ἄνισον ὁρίζει *ἐνίοτε* ὁ νόμος (π. χ. ὑπάρχουσι προνομιακαὶ ἀπαιτήσεις ἐφ' ἁπάσης τῆς περιουσίας τοῦ ὀφειλέτου· ἄλλαι ἐπὶ μέρους μόνον αὐτῆς. Πολ. 940, 941), *ἄλλοτε* ἡ ἡλικία τοῦ δικαίου (prior tempore potior jure· π. χ. πολλαὶ ὑποθῆκαι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀκινήτου· ἢ πολλαὶ δουλεῖαι διαδοχικῶς ἀκολουθοῦσαι ἀλλήλας. Unger σημ. 25)· τέλος *ἄλλοτε* ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τρίτον

δίκαιον κατὰ τὸ ῥητόν· si vinco vincentem te, vinco etiam te ipsum· π. χ. κατὰ τὸν νόμον τὸ δίκαιον α εἶναι ἰσχυρότερον τοῦ δικαίου β, καὶ τοῦτο ἰσχυρότερον τοῦ δικαίου γ· ἄρα τὸ α εἶναι ἰσχυρότερον καὶ τοῦ γ (νόμ. 14 § 3 πανδ. 44, 3· νόμ. 16 πανδ. 20, 4). Wächter σ. 588 σημ. 4. Unger σημ. 28.

β') *ἰσοδύναμα δίκαια*. Ἰσοδύναμοί εἰσι π. χ. αἱ ἁπλαῖ ἀπαιτήσεις· αἱ ὁμοταγεῖς προνομιακαὶ ἀπαιτήσεις· αἱ ἀλληλέγγυοι ἀπαιτήσεις· αἱ ἀξιώσεις τῶν κοινωνῶν τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἐπὶ διανομῇ αὐτοῦ· αἱ ἀπαιτήσεις πολλῶν ἀγοραστῶν τοῦ αὐτοῦ πράγματος κατὰ τοῦ πωλήσαντος αὐτοῖς τοῦτο (Unger σημ. 27).

Ἐπὶ ἰσοδυνάμων δικαίων ἕκαστος δικαιοῦχος, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπιπροσθοῦσιν ἀνθιστάμενα τὰ ἄλλα δίκαια, προβαίνει εἰς τὴν τοῦ ἰδίου δικαίου ἐξάσκησιν καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἀσφαλέστερον δυνηθῇ· μάλιστα δὲ προτιμᾶται ἐξ αὐτῶν ὅστις προλάβῃ (in pari causa possessor potior haberi debet· νόμ. 128 πρ. 50, 17). Προλαβὼν δὲ λογίζεται καὶ ἔχει τὴν προτέρησιν ὅστις ἢ λάβῃ πρότερος εἰς τὴν κατοχήν του τὸ τῆς κοινῆς τῶν πιστωτῶν ἱκανοποιήσεως ἀντικείμενον, ἢ κἂν ἐπιτύχῃ προγενεστέραν τελεσίδικον ἀπόφασιν· ἐνίοτε παρέχει προτέρησιν καὶ τῆς δίκης ἁπλῶς ἡ κάταρξις. Διατοῦτο ὅστις τῶν πολλῶν πιστωτῶν, ἁπλῶν ἢ ἀλληλεγγύων, πληρωθῇ πρότερος, μένει ἀμέριμνος (νόμ. 6 § 7· νόμ. 24 πανδ. 42, 8· νόμ. 2· νόμ. 3 § 1· νόμ. 16 πανδ. 45, 2· νόμ. 1 κώδ. 8, 40· ἐξαίρεσις ἐπὶ συνεταίρων κατὰ τὸν νόμ. 63 § 5 πανδ. 17, 2)· ὅστις κοινῆς χρήσεως πρᾶγμα (ἐν σταδίοις, θεάτροις, βαλανείοις, πλατείαις) πρότερος καταλάβῃ προτιμᾶται τῶν ἄλλων (νόμ. 5 § 15 πανδ. 13, 6)· ἐπὶ πολλῶν συνιδιοκτητῶν, τὴν περὶ διανομῆς ἀγωγὴν ἐγειράντων, προτιμᾶται ὁ πρότερος λαβὼν τὴν θεώρησιν τοῦ δικαστικοῦ γραμματέως (Ἐγχειρ. § 43 σημ. 8)·—μεταξὺ πολλῶν πρᾶγμά τι παρὰ τοῦ αὐτοῦ πωλητοῦ ἀγορασάντων προτιμᾶται ὅστις ἔχει τὴν προγενεστέραν τελεσίδικον ἀπόφασιν· μεταξὺ δὲ πολλῶν ἐπὶ τῆς περιουσίας τοῦ κοινοῦ ὀφειλέτου κατάσχεσιν παρὰ τρίτῳ ἐπιβαλόντων προτιμᾶται ὁ ἔχων ὑπὲρ ἑαυτοῦ τελεσίδικον ἀπόφασιν προγενεστέραν τῶν ἄλλων κατασχέσεων (Ἐγχειρ. § 269 σημ. 8)·—μεταξὺ πολλῶν ἀλληλεγγύων πιστωτῶν ἢ πολλῶν κληροδόχων τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἐχόντων δικαίωμα ἐκλογῆς (νόμ. 33 πανδ. 30) προτιμᾶται ὅστις πρότερος κατάρξηται τῆς δίκης. Unger σημ. 31.

Ὅπου *προτέρησις* δὲν ὑπάρχει αἱ ἀπαιτήσεις τῶν πολλῶν πιστωτῶν ἱκανοποιοῦνται συμμέτρως· π. χ. μετὰ τὴν κατάσχεσιν τῆς περιουσίας τοῦ ὀφειλέτου οἱ ἀναγγείλαντες ἑαυτοὺς δανεισταί, ὧν αἱ ἀπαιτήσεις

Ὁ παλαιότερον διδασκόμενος κανών, privilegiatus contra æque privilegiatum suo jure non utitur, ἐσφαλμένος ἐστίν.[3]

ΤΙΤΛΟΣ Ε'

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

—

Α') Ἐν γένει.[α)]

α') χ ρ ό ν ο ς.

§ 64. Ὁ χρόνος πολλὰς ἔχει καὶ ποικίλας ἐν ταῖς σχέσεσι τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου ἐνεργείας, διότι ὁτὲ μὲν ἐξ αὐτοῦ

εἰσὶν ἰσοδύναμοι, κατατάσσονται συμμέτρως ἐπὶ τοῦ ἐκπλειστηριάσματος· νόμ. 6 § 7 πανδ. (42, 8)· νόμ. 6 κώδ. (7, 12). Ἐγχειρ. § 277, 278. Ὅπου ἡ σύμμετρος ἄσκησις τῶν πολλῶν δικαίων δὲν εἶναι δυνατὴ ὁρίζει τὴν προτίμησιν ὁ κλῆρος (π. χ. νόμ. 3 πρ. κώδ. 6, 43· νόμ. 5 πανδ. 10, 2). Ἐσφαλμένως δέ τινες συγγραφεῖς (π. χ. ὁ Mühlenbruch § 169) διδάσκουσιν ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ συγκρουόμενα δίκαια ἀναιροῦσιν ἄλληλα (Wächter σ. 598. Kierulff σ. 239).

3) Δηλαδὴ κατὰ τὸν κανόνα τοῦτον, τὸν τὴν σήμερον παρὰ πάντων σχεδὸν ἀποδοκιμαζόμενον, ὁ ἔχων προνόμιόν τι δὲν δύναται ν' ἀσκήσῃ αὐτὸ κατὰ προσώπου ἔχοντος τὸ αὐτὸ προνόμιον· στηρίζεται δὲ ὁ κανὼν οὗτος ἐπὶ ἐσφαλμένης ἑρμηνείας χωρίων τινῶν τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου (νόμ. 8 πρ. πανδ. 27, 1· νόμ. 11 § 6· νόμ. 34 πρ. πανδ. 4, 4), ἐξ ὧν τὸ ἐναντίον μᾶλλον προκύπτει· παρεκτὸς τούτου ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα χωρία σαφέστερον τὸ σαθρὸν τοῦ κανόνος ἀποδεικνύοντα (νόμ. 46 πανδ. 4, 6· νόμ. 5 κώδ. 4, 29). Ὅθεν τὴν τεσσαρακονταετῆ παραγραφὴν ἔχουσιν αἱ ἐκκλησίαι καὶ ἐναντίον ἄλλων ἐκκλησιῶν, καὶ τὴν πενταετῆ παραγραφὴν ἔχει τὸ δημόσιον καὶ κατὰ τῶν ἀνηλίκων (ΑΠ 324 τοῦ 75). Ὥστε καὶ ἐπὶ τῆς τῶν προνομίων συγκρούσεως ἐφαρμόζονται αἱ γενικαὶ περὶ συγκρούσεως τῶν δικαίων ἀρχαί· πρβ. Glück Β' § 105. Wächter § 76 σημ. 30. Unger § 70 σημ. 36.

α) Σαβιν. § 177. Arndts § 87. Windscheid § 102.

ὁρίζεται ἡ ἀρχὴ ἢ τὸ τέλος τοῦ δικαίου [1] ἢ ἡ ἄσκησις αὐτοῦ, [2] ὁτὲ δὲ ἡ ἐπιχείρησις ἢ παράλειψις πράξεως [3] ἐπιρροὴν εἰς τὸ δίκαιον ἐχούσης· ἄλλοτε τέλος ἡ ἐπί τινα χρόνον διαρκέσασα κατάστασις ἐπάγεται διαφόρους δικανικὰς μεταβολάς, ἰδίως τὴν **παραγραφήν.**

Ὁ χρόνος προσδιορίζεται ἢ κατὰ χρονικὰ **σημεῖα** [4] ἢ κατὰ χρονικὰ **διαστήματα**· [5] μόρια δὲ αὐτοῦ εἰσι τὸ ἔτος, ὁ μήν, ἡ ἑβδομάς, [6] ἡ ἡμέρα· ταῦτα ἐν μὲν τῷ ἡμερολογίῳ

---

1) Τοιαῦτα τὰ ὑπὸ προθεσμίαν ἀναβλητικὴν ἢ καταληκτικὴν δίκαια· τὰ πρόσκαιρα δίκαια (προσωρινῶς χορηγηθεῖσα πρόσοδος· αἱ δουλεῖαι χρήσεως καὶ ἐπικαρπίας) κλ. οἱ διάφοροι βαθμοὶ τῆς ἡλικίας ἔχουσι διάφορα ἔννομα ἀποτελέσματα.

2) Τοιαῦται αἱ δικαστικαὶ προθεσμίαι πρὸς ἐπιχείρησιν διαδικαστικῶν πράξεων, διεξαγωγὴν ἀποδείξεων ἢ χρῆσιν ἐνδίκων μέσων (Ἐγχειρ. § 94)· πρβ. καὶ Νόμ. Ἐπ. ἄρθρ. 44, 64, 70.

3) Οὕτως ἡ ἐπίδοσις τῆς ἀγωγῆς διακόπτει τὴν παραγραφήν· ἡ ἐγκατάλειψις ἐπὶ τριετίαν τῆς δίκης ἐπιφέρει τὴν ἀνατροπὴν αὐτῆς· ἡ παρέλευσις τῆς πρὸς χρῆσιν ἐνδίκου μέσου προθεσμίας ἐπιφέρει τὴν ἀπώλειαν αὐτοῦ· ὡσαύτως ἡ ἐπί τινα χρόνον ἀχρησία τῆς δουλείας καταργεῖ αὐτήν.

4—5) Ὁ χρόνος τριχῶς ἔχει ἐπιρροὴν ἐν τῷ δικαίῳ· διότι ἢ ὁρίζεται (ὑπὸ τοῦ νόμου, τοῦ δικαστηρίου ἢ τοῦ ἰδιώτου) *κατά τινα* χρόνον, ἢ ὁρίζεται *μέχρι τίνος* χρόνου, ἢ τέλος ὁρίζεται *ἐπὶ πόσον* χρόνον δύναται ἢ πρέπει νὰ ἐνεργηθῇ τι· π. χ. ὁ Πέτρος ὑποχρεοῦται νὰ παράσχῃ τι τὴν 1 αὐγ. 1876 ἢ ὁ ἀγοραστὴς ἐπιφυλάσσει ἑαυτῷ τὸ δικαίωμα μεταμελείας μέχρι τέλους τοῦ μηνός· ἢ ὁ Πέτρος δανείζει τὸν Παῦλον 100 δραχμὰς πληρωτέας μετὰ τρεῖς μῆνας· ὁ κληρονόμος ἔχει προθεσμίαν τετράμηνον πρὸς σύνταξιν ἀπογραφῆς. Ἐν τῷ πρώτῳ θέματι ἡ παροχὴ δύναται νὰ ἐκτελεσθῇ ὁποτεδήποτε τῆς 1 αὐγούστου (νόμ. 42, 118 § 1 πανδ. 45, 1· νόμ. 50 πανδ. 44, 7· νόμ. 186 πανδ. 50, 17)· ἐν τῷ δευτέρῳ θέματι περιλαμβάνεται ἐν τῇ προθεσμίᾳ καὶ ἡ τελευταία ἡμέρα (ἡ λέξις δηλαδὴ *μέχρι* ἢ *ἐντὸς* ταύτην ἔχει τὴν ἔννοιαν· νόμ. 1 § 9 πανδ. 38, 9· νόμ. 48 πανδ. 35, 1· νόμ. 5 κώδ. 6, 53).

6) Οἱ Ῥωμαῖοι διαιροῦσιν ἄλλως τὸν μῆνα· τοῦ μηνὸς δηλαδὴ σημεῖά εἰσιν αἱ Kalendæ, αἱ nonæ καὶ αἱ idus, τουτέστιν ἡ πρώτη, ἡ πέμπτη καὶ ἡ δεκάτη τρίτη τοῦ μηνὸς (ἐπὶ τῶν μηνῶν μαΐου, ἰουλίου,

ἔχουσι μόνιμον ἀρχὴν καὶ τέλος· τὸ ἔτος ἀπὸ τῆς 1 ἰανουαρίου μέχρι τῆς 31 δεκεμβρίου, ὁ μὴν ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ ἡμέρας· ἡ ἑβδομὰς ἀπὸ τῆς κυριακῆς μέχρι τοῦ σαββάτου, καὶ ἡ ἡμέρα ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου μέχρι τοῦ ἑπομένου μεσονυκτίου·[7] ἡ δὲ τοιαύτη τοῦ χρόνου διαίρεσις καλεῖται **πολιτικὴ** ἢ **ἀκίνητος.** Ἀλλ' ἐκτὸς αὐτῆς ὑπάρχει καὶ ἑτέρα, κινητή, τοῦ χρόνου διαίρεσις, ὅτε τὰ μόρια ταῦτα τοῦ χρόνου λαμβάνουσιν ἄλλοθεν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔτος σύγκειται ἐκ 365 ἡμερῶν (τὸ ἐμβόλιμον ἐκ 366), ὁ μὴν ἐξ 28—31 ἡμερῶν, ἡ ἑβδομὰς ἐξ 7 ἡμερῶν καὶ ἡ ἡμέρα ἐξ 24 ὡρῶν, ὡς κινητὸν μέτρον χρόνου ὑπολογίζεται τὸ μὲν ἔτος ἀντὶ 365 ἡμερῶν,[8] ὁ δὲ μήν, κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην, ἀντὶ 30 ἡμερῶν.[9]

μαρτίου καὶ ὀκτωβρίου nonæ εἰσὶν ἡ 7 καὶ idus ἡ 15), ὁ δὲ ὑπολογισμὸς τῶν ἡμερῶν προβαίνει ἀναδρομικῶς ἀρχῆς γινομένης ἀπό τινος τῶν τριῶν τούτων σημείων. Οὕτω π. χ. ἡ μὲν 28 φεβρ. λέγεται πρὸ τῶν καλανδῶν μαρτίου ἡμέρα, ἡ 27 τρίτη ἀπὸ τῶν καλανδ. μαρτίου ἡμέρα (dies tertius ante Kalend. Mart.), ἡ 26 τετάρτη ἀπὸ τῶν καλ. μαρτ. ἡμέρα καὶ οὕτω καθεξῆς. Σαβιν. Δ' 329. Vanger. § 197 σημ. Arndts § 88 σημ. 2. Σύντ. Κανόν. ς', 150.

7) Νόμ. 8 πανδ. (2, 12)· «ἡ ἡμέρα ἀπὸ ἑβδόμης ὥρας τῆς νυκτὸς ἕως πληρουμένης τῆς ἕκτης ὥρας τῆς ἑπομένης νυκτὸς ὁρίζεται» dies media nocte incipit et sequentis noctis media parte finitur.

8) Νόμ. 51 § 2 πανδ. (9, 2)· νόμ. 4 § 5 πανδ. (40, 7)· νόμ. 134 πανδ. (50, 16).

9) Τοῦτο εἶναι ἀναμφίβολον παρ' ἡμῖν ὡς πρὸς τὰς δικονομικὰς προθεσμίας (πολ. δικονομ. 194), ὡς πρὸς δὲ τὰς τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου γεννᾷ δισταγμόν τινα τὸ τεμ. 101 πανδ. (50, 17)· «ὅταν 2 μηνῶν ἐν νόμῳ γένηται μνήμη καὶ ὁ ἐν τῇ 61 ἡμέρᾳ ἐρχόμενος εἴσω τῶν 2 μηνῶν δοκεῖ ἐλθεῖν»· πλὴν ἀπέναντι πολλῶν ἄλλων χωρίων (νόμ. 28 συνδ. νόμ. 31 § 22 πανδ. 21, 1· νόμ. 22 § 1, 2 κώδ. 6, 30. Νεαρ. ριε' κεφ. β') σαφῶς ὁριζόντων ὅτι ὁ μὴν εἶναι χρονικὸν διάστημα ἐκ 30 ἡμερῶν (πρβ. καὶ νόμ. 11 § 6· νόμ. 29 § 5 πανδ. 48, 5· νόμ. 40 πανδ. 12,

β') ὑπολογισμὸς τοῦ χρόνου.

§ 65. Ἐν τῷ ὑπολογισμῷ τοῦ χρόνου[1] ἐξηγήσεως χρήζουσι τρία τινά: ἡ **ἔναρξις**, ἡ **λῆξις** καὶ αἱ ἐν τῷ

---

1), δύναται τὸ πολὺ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξαίρεσις τὸ παρατεθὲν 101 τεμάχιον (ὅρ. Vanger. § 194 σημ. Wächter σ. 824 σημ. 6). Πολλοὶ συγγραφεῖς κρίνουσι καταλληλότερον ὁ μὴν νὰ ὑπολογίζηται κατὰ τὰ μόρια τοῦ χρονολογικοῦ μηνὸς ἐν ᾧ συμπίπτει, ὥστε π. χ. προθεσμία τρίμηνος ἀρχομένη τὴν 5 νοεμβρίου νὰ λήγῃ τὴν 5 φεβρουαρίου (Vanger. ἔνθ. ἀ. Arndts. § 88 σημ. 5. Wächter σημ. 8). Ἐν Γαλλίᾳ ὁ τοιοῦτος ὑπολογισμὸς εἶναι παραδεδεγμένος. Ἐγχειρ. § 92 σημ. 1.

1) Ὁ χρόνος, ὡς εἴρηται (ἀνωτέρω § 64 σημ. 4, 5), τριχῶς ἔχει ἐπιρροὴν ἐν τῷ δικαίῳ· διότι ἢ ὁρίζεται *κατά τινα* χρόνον ἢ ὁρίζεται *μέχρι τίνος* χρόνου ἢ τρίτον ὁρίζεται *ἐπὶ πόσον* χρόνον δύναται ἢ πρέπει νὰ ἐνεργηθῇ τι. Γεγονός τι (π. χ. γέννησις, θάνατος, συνομολόγησις συμβάσεως), χρησιμεῦον κατὰ νόμον ἢ κατὰ σύμβασιν ὡς δίδουσα ἔναρξιν εἴς τινα προθεσμίαν αἰτία, συμβαίνει βεβαίως κατά τινα τοῦ ἔτους ἡμέραν (ἢ καὶ νύκτα)· ἡ προθεσμία δέ, ἡ ἔκτοτε ἀρχομένη βαδίζειν καὶ ἐξ ἀριθμοῦ τινος ἡμερῶν συγκειμένη, ἐνδεχόμενον νὰ περιέχῃ ἑορτάς, ἐργασίμους ἡμέρας, ἴσως δὲ καὶ φεβρουάριον δίσεκτον· ἀναγκαῖον λοιπὸν νὰ ὁρισθῇ *πόθεν* ἄρχεται ἡ προθεσμία, *ποῦ* λήγει, τίνα σημασίαν ἔχουσιν αἱ *παρεμπίπτουσαι ἑορταὶ* καὶ τίνα ἐπιρροὴν ἀσκεῖ ἡ ἐμβόλιμος ἡμέρα.

Ὁ ὑπολογισμὸς τῆς ἐνάρξεως καὶ τῆς λήξεως τῶν προθεσμιῶν δύναται νὰ γενῇ κατὰ *δύο* τρόπους, ἢ λογίζεται ἀρχομένη ἡ προθεσμία *εὐθὺς* ἀπὸ τοῦ σημείου ἐκείνου τῆς ἡμέρας, καθ' ὃ συνέβη τὸ γεγονὸς τὸ δίδον ἔναρξιν εἰς αὐτήν, καὶ λήγει κατὰ τὸ αὐτὸ σημεῖον τῆς τελευταίας ἡμέρας (π. χ. προθεσμία 30 ἡμερῶν ἀρχομένη τὴν 12 ὥραν τῆς πρώτης ἀπριλίου λήγει τὴν 12 ὥραν τῆς πρώτης μαΐου), ἢ κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν συναριθμεῖται ἢ παραλείπεται ὁλόκληρος ἡ ἡμέρα αὕτη· ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὁ ὑπολογισμὸς γίνεται ἢ *καθ' ὥρας* (computatio a momento in momentum) ἢ *καθ' ἡμέρας* (computatio ad dies). Ὁ πρῶτος τρόπος λέγεται *φυσικός*, ὁ δεύτερος *ἀστυκός*· νόμ. 134 πανδ. (50, 16)· anniculus non statim ut natus est, sed centesimo sexagesimo quinto die dicitur, incipiente plane non exacto die, quia annum civiliter, non ad momenta temporum, sed ad dies numeramus·

μέσῳ ἡμέραι. Δηλαδὴ ἀκριβῶς εἰπεῖν ἔναρξις μὲν τοῦ χρόνου ἔπρεπε νὰ λογίζηται ἡ πρώτη αὐτοῦ στιγμή, ἡ ὡς ἀφετηρία κατὰ νόμον οὖσα, καὶ λῆξις τὸ τελευταῖον αὐτοῦ σημεῖον· ἀλλὰ τοῦτο διὰ πολλὰς αἰτίας δυσκατάπρακτόν ἐστιν· ἑπομένως κατὰ κανόνα ὁ χρόνος:

α') ἄρχεται, ἐκτός τινων ἐξαιρέσεων,[2] ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἡμέρας, ἐν ᾗ τὸ γεγονὸς συνέβη, τὸ ὡς ἀφετηρία θεωρούμενον· ἤγουν εἰς τὴν προθεσμίαν ὑπολογίζεται καὶ ἡ ἡμέρα αὕτη·[3] ἄρα πάντα τὰ τῆς ἡμέρας ταύτης δικανικὰ συμβάντα εἰσὶν ὁμήλικα.

β') λήγει δὲ διὰ τῆς παρελεύσεως τῆς ἡμέρας ὁλοκλήρου, τῆς κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν αὐτὸν τελευταίας οὔσης· πλὴν ἐνίοτε dies ultimus cœptus pro completo habetur· ὅπερ ἐφαρμόζεται ἐπὶ κτήσεως δικαίων ἢ ἱκανοτήτων,[4]

νόμ. 3 § 3 πανδ. (4, 4)· νόμ. 6 πανδ. (41, 3). Ὁ ἀστυκὸς ὑπολογισμὸς ἀποτελεῖ τὸν κανόνα, ὁ φυσικὸς τὴν ἐξαίρεσιν. Vanger. § 196 σ. 339 ἐν τ. Arndts. § 89 σημ. 2.

2) Τοιαῦται ἐξαιρέσεις εἰσὶ μόνον δύο (ἡ τοῦ νόμ. 3 § 3 πανδ. 4, 4 καὶ ἡ τῆς Νεαρ. κγ' κεφ. 1), ἀμφότεραι ὅμως μὴ ἰσχύουσαι παρ' ἡμῖν πλέον. Vanger. § 196 σ. 340 ἐν ἀ.

3) Ῥητῶς τὸ τοιοῦτον δὲν ὁρίζεταί που ἐν ταῖς πηγαῖς, ἀλλ' ἐμμέσως ἐκ διαφόρων χωρίων συνάγεται (νόμ. 5 πανδ. 28, 1· νόμ. 6, 7 πανδ. 41, 3· νόμ. 34 πρ. πανδ. 50, 16). Ὥστε κατὰ τὸν κανόνα τοῦτον προθεσμία ἐνιαύσιος, ἥτις ἄρχεται τὴν 1 ἰανουαρίου, λήγει τὴν 31 δεκεμβρίου· ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ οἱ φρονοῦντες (ἰδίως ὁ Σαβινῆς) ὅτι ἡ προθεσμία ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἑπομένης ἡμέρας· τὰ χωρία, ἐξ ὧν ἡ διαφωνία, εἰσὶ νόμ. 1 § 9 πανδ. (38, 9)· νόμ. 30 § 1 πανδ. (48, 5)· νόμ. 134 πανδ. (50, 16)· νόμ. 1 § 5, 6, 12 πανδ. (49, 4)· νόμ. 6 πανδ. (44, 7)· νόμ. 132 πρ. πανδ. (50, 16)· νόμ. 1 πανδ. (40, 1)· νόμ. 7 πανδ. (41, 3). Winds. § 103 σημ. 12. Ἐπὶ δικονομικῶν προθεσμιῶν ἡ πρώτη ἡμέρα συνήθως δὲν ὑπολογίζεται. Ἐγχειρ. § 92 σημ. 3.

4) Νόμ. 5 πανδ. (28, 1)· νόμ. 1 πανδ. (40, 1)· νόμ. 132 πρ. νόμ. 134 πανδ. (50, 16)· νόμ. 15 πρ. πανδ. (44, 3)· νόμ. 7 πανδ. (41, 3)· «ἐνιαυσιαῖός ἐστιν ὁ ἀψάμενος τῆς 365 ἡμέρας»· «πληρῶ τὴν διὰ τοῦ

τοῦ πρώτου ὑπολογισμοῦ ἐπὶ ἀπωλείας δικαίων ἐφαρμοζομένου. 5

γ') προσέτι αἱ ἀποτελοῦσαι τὸν χρόνον ἡμέραι ὁτὲ μὲν ἀριθμοῦνται συναπτῶς ἅπασαι, ὁτὲ δὲ ἀφαιροῦνται αἱ κατὰ νόμον μὴ χρήσιμοι πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως, δι' ἣν ὁ χρόνος ὥρισται. Ὁ μὲν πρῶτος τρόπος ἐστὶν ὁ κανών, ὁ δὲ δεύτερος σπανίως τὴν σήμερον ἐφαρμόζεται. 6 Ἐνίοτε ὁ χρόνος τρέχει ἀφ' ἧς μάθῃ τι τὸ πρόσωπον δι' ὃ αὕτη ἐτάχθη. 7

χρῆσθαι δεσποτείαν, κἂν ἐλάχιστον μέρος τῆς ὑστέρας ἡμέρας νεμηθῶ». Εἰσὶ καὶ οἱ μὴ παραδεχόμενοι τοῦτο ὡς κανόνα, π. χ. Windscheid § 103 σημ. 16.

5) Νόμ. 6 πανδ. (44, 7)· νόμ. 1 § 9 πανδ. (38, 9)· νόμ. 30 § 1 πανδ. (48, 5). Ὅθεν χρησικτησία ἐπὶ τριετίαν συμπληρουμένη φέρει ἀποτέλεσμα ἅμα ἀρχίσῃ ἡ τελευταία ἡμέρα τοῦ τρίτου ἔτους· παραγραφὴ δὲ περατουμένη ἐπίσης ἐπὶ τριετίαν δὲν θεωρεῖται συμπληρωθεῖσα πρὸ τῆς παρελεύσεως τῆς τελευταίας ἡμέρας. Ὥστε ἀγωγὴ ἐπιδοθεῖσα τὴν 6 ὥραν μετὰ μεσημβρίαν τῆς ἡμέρας ταύτης διακόπτει τὴν παραγραφήν. Arndts § 89 σημ. 5.

6) Σαβιν. Δ', 424. Windscheid § 104. Ὁ χρόνος δηλαδὴ ὁ τὴν προθεσμίαν ἀποτελῶν πολλάκις δὲν χρησιμεύει κατὰ πάντα αὐτοῦ τὰ μόρια πρὸς τὸν σκοπόν, δι' ὃν ὡρίσθη· τοῦτο δὲ ἕνεκα διαφόρων αἰτιῶν. Ἐν τῇ περιπτώσει λοιπὸν ταύτῃ γεννᾶται τὸ ζήτημα· πρέπει ἆρά γε νὰ ὑπολογισθῶσιν εἰς τὴν προθεσμίαν καὶ αἱ παρεμπεσοῦσαι ἄχρηστοι ἡμέραι (π. χ. ἑορταί;) Ἡ ἀπάντησις εἶναι αὕτη· τινὲς τῶν *νομίμων* προθεσμιῶν χαρακτηρίζονται ὡς *χρήσιμοι* (tempus utile)· ἐπ' αὐτῶν λοιπὸν αἱ παρεμπίπτουσαι ἄχρηστοι ἡμέραι δὲν ὑπολογίζονται εἰς τὴν προθεσμίαν (νόμ. 2 πανδ. 38, 15· νόμ. 11 § 5, 6· νόμ. 29 § 5 πανδ. 48, 5· νόμ. 1 § 7 πανδ. 49, 4). Ἀλλ' ἐκ τῶν προθεσμιῶν τούτων ἰσχύουσι παρ' ἡμῖν μόνον αἱ παραγραφαὶ ἐνιαυσιαίας ἢ συντομωτέρας προθεσμίας καὶ γίνεται ἐξαίρεσις ἐκείνων μόνον τῶν ἡμερῶν, ἐν αἷς κατὰ τὰς διατάξεις τῆς ἰσχυούσης δικονομ. θεσμοθεσίας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γενῇ ἐνέργειά τις πρὸς διακοπὴν τῆς παραγραφῆς.

7) Π. χ. ἡ προθεσμία ἡ διδομένη τῷ ἐκ τοῦ νόμου ἢ τελευταίας βουλήσεως καλουμένῳ ἐπιτρόπῳ εἰς τὸ νὰ αἰτήσῃ τὴν ἀπαλλαγὴν αὐ-

δ') ἡ ἐμβόλιμος ἡμέρα τοῦ φεβρουαρίου ἀποτελεῖ νομικῶς μίαν ἡμέραν μετὰ τῆς ὁμωνύμου αὐτῇ. [8]

τοῦ (§ 16 εἰσηγ. 1, 25· ἄρθρ. 46. Νόμ. Ἐπ.)· ὡσαύτως ἡ προθεσμία τῆς διασκέψεως ἣν ἔχει ὁ κληρονόμος (νόμ. 19, 22 κώδ. 6, 30. Ἐγχειρ. 104 σημ. 15)· προσέτι ἡ προθεσμία πρὸς κοινοποίησιν τῆς δηλώσεως τῆς ἐπιβαλλομένης αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ρις' νόμου τοῦ 1865 περὶ χαρτοσήμου.

8) Τὴν 23 φεβρουαρίου ὠνόμαζον οἱ Ῥωμαῖοι terminalia, τὴν 24 regifugium· εἰσήχθη δὲ ἀπὸ τῆς βασιλείας Νομᾶ νὰ παρεμβάλληται μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἡμερῶν μὴν ὁλόκληρος, *μερκηδόνιος* κληθεὶς (Πλουτάρχ. Νομᾶς § ιη', Καῖσαρ § νθ') καὶ ἐξ 22 ἢ 23 ἡμερῶν συγκείμενος, ᾧ προσετίθεντο αἱ 5 τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ φεβρ. Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ κατήργησε τοῦτο ἀντικαταστήσας τὴν κατὰ τετραετίαν παρεμβολὴν μιᾶς μόνον ἡμέρας· οὗ ἕνεκα ὁ φεβρουάριος ἔχει κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος 29 ἡμέρας. Ἡ παρεμβαλλομένη αὕτη ἡμέρα ἔπρεπε, κατὰ τὸν ῥωμαϊκὸν τρόπον τοῦ ὑπολογίζειν, νὰ ἦναι ἑβδόμη ἀπὸ τῶν καλανδῶν τοῦ μαρτίου· οἱ Ῥωμαῖοι ὅμως δὲν ἔδωκαν ἰδίαν ἀρίθμησιν εἰς τὴν ἡμέραν ταύτην, ἀλλὰ τὴν ὠνόμασαν καὶ αὐτὴν ἕκτην, τὸν δὲ μῆνα ἢ καὶ τὸ ἔτος *δίσεκτον* (ὄχι βίσεκτον), ἤτοι δὶς ἔχον τὴν ἕκτην ἡμέραν· ὥστε κατὰ τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἐπὶ δισέκτου ἔτους ὁ φεβρουάριος 28 ἔχει ἡμέρας μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ εἰκοστὴ τετάρτη σύγκειται ἐκ 48 ὡρῶν. Τὸ διήμερον τοῦτο λογίζεται νομικῶς ὡς *μία* ἡμέρα (νόμ. 98 πρ. πανδ. 50, 16· νόμ. 3 § 3 πανδ. 3, 4·—id biduum pro uno die habetur). Ἔχουσι δὲ τὰ περὶ αὐτοῦ οὕτως· α') κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην ἐμβόλιμος εἶναι ἡ προτέρα τῶν δύο ἡμερῶν, ἤτοι ἡ κατὰ τὴν σημερινὴν ἀρίθμησιν εἰκοστὴ τετάρτη φεβρουαρίου. Κατὰ τὰ ἡμερολόγια καὶ τὴν συνήθειαν ὁ φεβρουάριος ἐπὶ τοῦ δισέκτου ἔτους ὑπολογίζεται ἐξ 29 ἡμερῶν, μάλιστα δὲ σημειοῦται ἐν τοῖς ἡμερολογίοις μνήμη προσθέτου ἁγίου, τοῦ ὁσίου Κασσιανοῦ τοῦ Ῥωμαίου, τιθεμένη κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ φεβρουαρίου ἡμέραν· ἐξ οὗ ἠδύνατο νὰ συναχθῇ ὅτι κατ' ἔθιμον μετετέθη ἡ ἐμβόλιμος ἡμέρα εἰς τὸ τέλος τοῦ φεβρουαρίου· ἀλλ' ἡ συνήθεια αὕτη, ἡ ἐξ ἀγνοίας τοῦ ἰσχύοντος δικαίου ἀσκουμένη, δὲν φέρει τὰ στοιχεῖα ἐθίμου ἵνα θεωρηθῇ τροποποιήσασα τὸν νόμον. Πρβ. Σαβιν. σ. 457. Winds. § 103 σημ. 7· β') ἐπὶ τῶν νομίμων προθεσμιῶν τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου ἡ ἐμβόλιμος ἡμέρα καὶ ἡ μετ' αὐτὴν ἀποτελοῦσι νομικῶς *μίαν ἡμέραν* καὶ ὡς τοιαῦται ἀριθμοῦνται, εἴτε περὶ μηνιαίων εἴτε περὶ ἐνιαυσίων προθεσμιῶν πρόκειται.

Β') Παραγραφή. α)

α') γενικά.

§ 66. Ἡ κατὰ τὸν παρὰ τοῦ νόμου ὡρισμένον χρόνον παραμέλησις τῆς ἀσκήσεως τοῦ δικαίου ἐπιφέρει τὴν ἀπώλειαν αὐτοῦ· 1 τὸ δίκαιον λέγεται τότε ὅτι **παραγράφε-**

τοῦτο ὅμως δὲν ἰσχύει ἐπὶ τῶν δικαστικῶν (ἕνεκα τῶν ἐναντίων διατάξεων τῆς πολιτ. δικονομίας) καὶ τῶν κατὰ σύμβασιν προθεσμιῶν (νόμ. 2 πανδ. 44, 3). Ὅθεν ἐπὶ τῶν προθεσμιῶν τοῦ ἀστυκοῦ νόμου τὸ διήμερον, εἰ μὲν πέσῃ ἐν τῷ *μέσῳ* τῆς προθεσμίας, αὐξάνει αὐτὴν κατὰ τόσας ἡμέρας ὅσαι εἰσὶν αἱ ἐμβόλιμοι (π. χ. χρησικτησία ἐνιαύσιος ἐπὶ ἐμβολίμου ἔτους συμπληροῦται εἰς 366 ἡμέρας), εἰ δὲ πέσῃ εἰς τὴν ἀρχὴν ἢ εἰς τὸ τέλος ἢ καὶ εἰς ἀμφότερα, ἰσχύουσι ταῦτα· προθεσμία ἀρχομένη τὴν 24 φεβρ. κοινοῦ ἔτους, περατουμένη δὲ εἰς ἐμβόλιμον ἔτος, λήγει τὴν 25 φεβρ.· ἔτι προθεσμία ἀρχομένη τὴν 25 φεβρ. ἐμβολίμου ἔτους, ἐὰν τὸ πέρας αὐτῆς ἦναι κοινὸν ἔτος, λήγει τὴν 24 φεβρ., ἐὰν δὲ ἦναι καὶ αὐτὸ ἐμβόλιμον, λήγει τὴν 25 φεβρ.· τέλος προθεσμία ἀρχομένη ἡμέραν ἐμβόλιμον λήγει ἐπὶ κοινοῦ ἔτους τὴν 24 φεβρ. καὶ ἐπὶ ἐμβολίμου τὴν 25 φεβρ. Σαβιν. σ. 463—474. Vanger. § 197. σ. 345. Glück Comment. Γ', 574.

α) Σαβιν. Δ', 305. Ε', 267. Vanger. § 146. Windscheid § 105. Wächter § 117.

1) Ἡ ἐφ' ὡρισμένον χρόνον καὶ καθ' ὡρισμένον τρόπον ἄσκησις ἢ παραμέλησις τῆς ἀσκήσεως δικαίου τινὸς ἐπάγεται κτῆσιν ἢ ἀπώλειαν τοῦ δικαίου τούτου. Ὡς νομοθετικὸς λόγος τῆς δυνάμεως ταύτης τοῦ χρόνου ἀναφέρεται ἐν τῷ ρωμ. δικαίῳ ἡ ἀβεβαιότης, εἰς ἣν ἤθελον διατελεῖ ἐκτεθειμένα τῶν ἰδιωτῶν τὰ δίκαια, ἂν δὲν ὑπῆρχε τὸ ἐξασφαλίζον αὐτὰ μέσον τῆς παραγραφῆς· ἐπομένως ἡ ἀντικατάστασις ἀποδείξεων ἐπισφαλῶν δι' ἄλλων βεβαιοτέρων καὶ ἀσφαλῶν. Τὴν χρησικτησίαν καλεῖ ὁ Κικέρων (procaecina § κϛ') finem sollicitudinis ac periculi litium· ἡ παραγραφὴ λοιπὸν εἶναι πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς σκοπιμότητος καὶ ἀνάγκης ὑπαγόρευμα καὶ οὐχὶ ἀκριβοῦς ἀπόρροια δικαιοσύνης. Νόμ. 1 πανδ. (41, 3)· bono publico usucapio introducta est, ne scilicet quarundam rerum diu et fere semper incerta

ται.[2] Ὁ κατὰ τὸν νόμιμον τοῦτον χρόνον σιωπήσας ἀναγκάζεται διαπαντὸς νὰ σιωπήσῃ· διότι ἡ ἀπραξία του αὕτη ἡ μακροχρόνιος ἐμφαίνει εὐλόγως ἀνυπαρξίαν τοῦ δικαίου ἢ κἂν ἐξόφλησιν αὐτοῦ ἢ παραίτησιν. Ὁ χρόνος τῆς παραγραφῆς, πλήν τινων ἐξαιρέσεων, ἡ τριακονταετία ἐστίν·[3]

---

dominia essent, quum sufficeret dominis ad inquirendas res suas stututi temporis spatium· νόμ. 5 πρ. πανδ. (41, 10)· ut aliquis litium finis esset· νόμ. 2 πρ. πανδ. (39, 3)· in summa tria sunt, quæ inferior locus superiori servit: lex, natura loci, vetustas, quæ semper pro lege habetur, minuendarum scilicet litium causa· νόμ. 7 πρ. κώδ. (7, 39)· perspeximus hoc quoque emendare, ne possessores ejusmodi prope immortali timore teneantur. Μόνη λοιπὸν ἡ δικαιολογία αὕτη εἶναι ἡ ὀρθοτέρα. Σαβιν. § 237 σ. 267. Unger § 119 σημ. 3. Windscheid § 105 σημ. 3.

2) Ἡ λέξις παραγραφὴ ὡς καὶ ἡ λατινικὴ præscriptio σημαίνει ἐν ταῖς πηγαῖς τοῦ ῥωμ. δικαίου εἶδός τι ἐνστάσεων· παρὰ ταῖς νεωτέραις καὶ παρ' ἡμῖν ἡ λέξις δηλοῖ μόνον τὴν ἐκ τῆς παρελεύσεως τοῦ χρόνου παραγομένην ἔνστασιν (ἥτις ἐν ταῖς πηγαῖς καλεῖται temporis præscripotio ἢ tempolaris præseriptio· νόμ. 22 § 11 κώδ. 6, 30)· αὕτη δὲ λέγεται *κτητική*, ἐὰν ἦναι παραγωγικὴ δικαίου, καὶ ἀποσβεστική, ἐὰν ἦναι *μόνον* καταλυτικὴ δικαίου· καὶ ἡ κτητικὴ παραγραφὴ εἶναι καταλυτικὴ δικαίου, ἀλλ' εἶναι συνάμα καὶ δημιουργική. Ἡ παραγραφὴ δὲν εἶναι *γενικὸν μέσον* κτήσεως ἢ ἀπωλείας τῶν δικαίων. Πᾶσα μὲν ἀπαίτησις, ἑπομένως καὶ πᾶσα ἀγωγὴ ὑπόκειται εἰς ἀποσβεστικὴν παραγραφήν, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ῥηθῇ ὅτι καὶ *πᾶν* δίκαιον ἀποκτᾶται διὰ παραγραφῆς. Ἕνεκα τούτου κανόνες περὶ τῆς παραγραφῆς ἐν γένει, δηλαδὴ τῆς τε ἀποσβεστικῆς καὶ τῆς κτητικῆς, δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ ῥωμ. δικαίῳ. Πρβ. Σαβιν. Δ' § 178. Unger § 104. Winds. σημ. 6.

3) Νόμ. 3 κώδ. (7, 39)· «ὥσπερ αἱ ἀγωγαὶ αἱ ἴδικαὶ (in rem speciales), οὕτως αἱ περὶ ὁμάδος καὶ αἱ προσωπικαὶ ἀγωγαὶ ὑπὲρ 30 ἐνιαυτῶν διάστημα μηδαμῶς ἐκτεινέσθωσαν»· νόμ. 1 § 1 κώδ. (7, 40). Δίκαιά τινα παραγράφονται μετὰ παρέλευσιν χρόνου μακροτέρου τῶν 30 ἐτῶν καὶ ἄλλα μετὰ παρέλευσιν βραχυτέρου χρόνου· ἤγουν παραγράφονται:

α') μετὰ 40 ἔτη αἱ ἀπαιτήσεις *ἐκκλησιῶν* καὶ *εὐαγῶν καθιδρυμά-*

ὑπόκεινται δὲ εἰς τὴν παραγραφὴν (ἀφ' ἧς παραίτησις ἐκ τῶν προτέρων ἀπαράδεκτός[4] ἐστι) κατὰ κανόνα πάντα

των (ἤτοι μοναστηρίων, ὀρφανοτροφείων, βρεφοτροφείων, πτωχοκομείων, ξενώνων καὶ νοσοκομείων. Νεαρ. 111, 131 κεφ. ς'· πρβ. καὶ νόμ. 23 κώδ. 1, 2. Σαβιν. § 247 σ. 355)· ἔτι αἱ *ἐπίδικοι* ἀπαιτήσεις (νόμ. 9 κώδ. 7, 39· νόμ. 1 § 1 κώδ. 7, 40. Ἐγχειρ. § 223 σημ. 1), εἴτε προσωπικὰ εἴτε ἐμπράγματα δίκαια ἀντικείμενον ἔχουσιν (Σαβιν. § 243 σ. 332. Vanger. § 152). Ὁ Καλλιγᾶς λέγει (Α', 390, γ' ἔκδ. σ. 398), ὅτι κατηργήθη ἡ παραγραφὴ αὕτη διὰ τῶν περὶ ἀνατροπῆς διατάξεων τῆς πολ. δικονομίας· ἀλλὰ δὲν ἔχει δίκαιον· ἡ ἀνατροπὴ εἶναι μέσον καταργήσεως τῆς *δίκης*, οὐχὶ τοῦ δικαιώματος (ἄρθρ. 484)· ἐπομένως οὐδόλως ἀντίκειται εἰς τὴν διάτ. 9 κώδ. 7, 39· μετὰ 50 δὲ ἔτη παραγράφονται αἱ περὶ ἀποδόσεως τῶν ἐν παιγνίοις καταβληθέντων ἀγωγαὶ (νόμ. κώδ. 3, 43). Πρβ. ὅμως Σύντ. Κανόν. Α', 329.

β') μετὰ χρόνον βραχύτερον τῶν 30 ἐτῶν παραγράφονται διάφοροι ἀπαιτήσεις, ὡς ἐν τῷ οἰκείῳ ἑκάστης τόπῳ ῥηθήσεται. Ὁ χρόνος δὲ οὗτος εἶναι 20, 10, 5, 4 ἔτη, 1 ἔτος, 6 μῆνες, 2 μῆνες. Ῥητέον δὲ ἐνταῦθα μόνον ὅτι ἡ περὶ ἐνεχύρου ἐμπράγματος ἀγωγὴ τοῦ δανειστοῦ κατὰ μὲν τοῦ ὀφειλέτου ἢ τοῦ μὴ κατέχοντος τὸ ἐνέχυρον νομίμως τρίτου, παραγράφεται μετὰ 6 ἑβδομάδας (πολ. ἄρθρ. 1034), κατὰ δὲ τοῦ νομίμως κατέχοντος αὐτὸ τρίτου, ἀργεῖ ὅλως (ἄρθρ. 4. Νόμ. Ἐν. περὶ τοῦ ῥωμ. δικ. νόμ. 7 πρ. § 3 κώδ. 7, 39)· ἡ ὑποθηκικὴ ὅμως ἀγωγὴ συμπαραγράφεται μετὰ τῆς κυρίας ἀπαιτήσεως (ἄρθρ. 22, 57. Νόμ. Ὑ.)· ὁ ἐνυπόθηκος δανειστής, ὡς καὶ ὁ ἐνεχυροῦχος, ἔχουσι *δύο* δίκαια, ἓν προσωπικὸν (τὸ τῆς ἀσφαλιζομένης ἀπαιτήσεως), καὶ τὸ ἐμπράγματον (τοῦ ἐνεχύρου ἢ τῆς ὑποθήκης), ὥστε γεννᾶται τὸ ζήτημα πῶς ἔχουσι τὰ τῆς παραγραφῆς τῶν δικαίων τούτων;—πῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας αἱ παραγραφαὶ αὗται; ὁ περὶ ὑποθ. Νόμ. (ἄρθρ. 22, 57) ἐξήρτησε τὴν παραγραφὴν τῆς ὑποθήκης ἐκ τῆς παραγραφῆς τῆς ἀπαιτήσεως· ἄλλως τὸ ῥωμ. δίκαιον. Winds. § 248 σημ. 14, § 249 σημ. 6· προσέτι ἐπὶ εἰκοσαετίαν παραγράφεται ἡ δυνάμει νόμου τινὸς περιερχομένη εἰς τὸ δημόσιον ἐπικερδὴς κτῆσις (νόμ. 13 πρ. πανδ. 44, 3· νόμ. 2 § 1· νόμ. 4 § 1 πανδ. 48, 17· νόμ. 1 § 3 πανδ. 49, 14). Windscheid § 110 σημ. 4.

4) Αἱ περὶ παραγραφῆς διατάξεις εἰσὶ δημοσίας τάξεως· ἐπομένως δὲν δύναταί τις νὰ ἐξαιρέσῃ τῶν διατάξεων τούτων τὰς ἐννόμους αὐτοῦ σχέσεις. Δύναται ὅμως νὰ παραιτηθῇ τὴν παραχθεῖσαν ἤδη ὑπὲρ αὐτοῦ

τὰ δίκαια.[5]

παραγραφήν. Γαλ. κώδ. ἄρθρ. 2220. Σαβιν. Ε', 411. Winds. § 106 σημ. 5.

5) Δὲν ὑπόκεινται εἰς παραγραφὴν οὐδεμίαν αἱ περὶ καθυστερούντων φόρων καὶ τελῶν ἀπαιτήσεις τοῦ δημοσίου (νόμ. 6 κώδ. 7, 39)· «κελεύομεν τὰς συντελείας ἢ τὸν πολιτικὸν κανόνα ἢ ἄλλην τινὰ πολιτικὴν εἰσφορὰν ἐπικειμένην καταβάλλειν ἀναγκάζεσθαι καὶ οὐδὲ τούτῳ τῷ μέρει *οἱουδήποτε* χρόνου παραγραφὴν ἀντικειμένην δέξασθαι». Ἀναφέρονται ἐν ταῖς πηγαῖς καί τινες ἄλλαι ἀπαιτήσεις (νόμ. 3 κώδ. 7, 22· νόμ. 5 κώδ. 7, 39· νόμ. 23 πρ. κώδ. 11, 47) ὡς μὴ ὑποκείμεναι εἰς παραγραφήν, αἵτινες ὅμως ἀφορῶσι σχέσεις μὴ ὑπαρχούσας τὴν σήμερον. Δὲν εἶναι ὅμως ἀμφιβολία ὅτι ἀπαράγραπτοί εἰσιν, ἕνεκα τῆς εἰδικῆς φύσεώς των, αἱ ἐξ ἀνωνύμων γραμματίων εἰς διαταγὴν πηγάζουσαι ἀπαιτήσεις, ὡς καὶ αἱ καλούμεναι προκριματικαὶ ἀγωγαί.

Ὑπόκεινται εἰς παραγραφὴν αἱ *περὶ διεκδικήσεων ἀκινήτων* ἀγωγαὶ τοῦ δημοσίου; Τὸ ζήτημα τοῦτο ζωηρὸν καὶ οἱονεὶ ἀπειλητικὸν ἠγέρθη παρ' ἡμῖν πρό τινων ἐτῶν, ὅτε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν ἐκίνησε πολλὰς ἀγωγὰς περὶ ἀκυρώσεως ἀγορασιῶν ἐθνικῶν κτημάτων κατὰ τὸ 1826 γενομένων· αἱ ὑποθέσεις αὗται, ὡς ἦτο ἑπόμενον, ἐθεωρήθησαν ἔχουσαι τὰ τῶν ἀγωνιστῶν δίκαια· διὸ καὶ ὁ δικαστικὸς ἐκεῖνος ἀγὼν δεινὸς προεμηνύετο· ἀμφοτέρωθεν δὲ τὰ διαμαχόμενα μέρη ὡπλίσθησαν τὰ τελειότερα τῆς ἐπιστήμης ὅπλα (γνωμοδοτήσεις τῆς τοῦ Βερολίνου νομικῆς σχολῆς καὶ τοῦ Π. Καλλιγᾶ)· ἀλλ' ὢ τῆς ἀγχιστρόφου μεταβολῆς! Ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ὑπεχώρησε καὶ ὁ φοβερὸς ἀγὼν φιλίως καὶ ἀγαπητῶς διεσκεδάσθη· ὥστε τὸ ζήτημα ἀπηλλάγη τὸν ἐναγώνιον αὐτοῦ χαρακτῆρα, ἡ δὲ μελέτη πρὸς ὀρθὴν αὐτοῦ λύσιν ἔχει πρὸ αὐτῆς κυρίως ταύτην τὴν νομικὴν ὕλην.

α') Νόμ. 14 κώδ. (11, 61)· jubemus omnes, qui in quacunque diœcesi, aut quacunque provincia, vel quolibet saltu, fundos patrimoniales vel templorum, aut agonothetici seu relevatorum jugorum vel cujuscunque juris per quadraginta jugiter annos possederunt— nullam penitus super dominio menoratorum omnium fundorum vel locorum vel domorum a puplico actionem vel molestiam aut quamlibet inquietudinem formidare. Τὸ χωρίον τοῦτο καὶ τὸ λοιπὸν αὐτοῦ μέρος συνοψίζεται ἐν τοῖς βασιλικοῖς οὕτω· «πᾶς ὁστισοῦν ἐν οἵᾳ δήποτε διοικήσει ἢ ἐπαρχίᾳ, εἴτε ἰδιόκτητον τοῦ βασιλέως ἀγρόν, ἢ ἱερατικὸν ἢ ἀγωνοθετικὸν ἐπὶ 40 ἔτη συναπτὰ ἐὰν νεμηθῇ, εἴτε ἐκ δικαίου τίτλου εἴτε μή, βεβαίως αὐτὸν ἐχέτω· τὸ αὐτό φαμεν, κἂν σωζομένου

Ἵνα λοιπὸν λάβῃ χώραν παραγραφὴ ἀπαιτεῖται, κατὰ

τοῦ κανόνος κἄν τε μὴ ἐνεμήθη ἐπὶ 40 ἔτη· ἀσφαλῶς γὰρ αὐτὸν ἕξει». Τὰ εἰς τὸ χωρίον τοῦτο σχόλια ἐλλείπουσιν· ἀναγινώσκονται δὲ μόνον ἐν Ῥοπαῖς (μ', 13) ταῦτα· «αἱ ἐν τῷ φίσκῳ διαφέρουσαι ἀγωγαὶ ἀναιρείσθωσαν τῇ τοῦ χρόνου παραγραφῇ. Τὴν τριακονταετίαν ἐνταῦθά φησιν· ὅσαι γὰρ παρὰ τοῦ φίσκου κινοῦνται ἀγωγαὶ κατά τινων, δυνάμεναι ὑπερβαίνειν τὴν εἰκοσαετίαν, τῇ τριακονταετίᾳ σβέννυνται. Σημείωσις ὅτι περὶ ἀγωγῶν κινουμένων παρὰ τοῦ φίσκου εἰς τὴν ἐκδίκησιν πραγμάτων, ὧν οὐδέποτε ἐδέσποσε (ἤγουν προσωπικῶν) διαλέγεται ἡ διάταξις, οὐ μέν τοι περὶ ὧν πραγμάτων κατέσχε καὶ ἀπώλεσεν· ἐκεῖ γὰρ τὴν τεσσαρακονταετίαν ἔχει». Καὶ παρ' Ἀρμενοπούλῳ (Α', γ', 55) ἀναγινώσκεται τὸ γενικὸν τοῦτο· «ὁ τὸν οἱονδήποτε ἀγρὸν νεμηθεὶς 40 ἔτη οὐκέτι ἐνάγεται εἰμὴ εἰς τὸ δοῦναι τὸν κανόνα».

β') νόμ. 6 κώδ. (7, 39)· εὗρεν ἡ ἡμετέρα γαληνότης τινὰς τὴν ἱερὰν τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας διάταξιν, ἥτις περὶ τῆς τῶν 40 ἐνιαυτῶν παραγραφῆς διαλέγεται, εἰς πρόκριμα τῆς τῶν δημοσίων συντελειῶν καταβολῆς ἕλκειν ἐπιχειρεῖν·—διὰ τοῦτο κελεύομεν ἐκείνους, οἵτινες πρᾶγμά *τί ποτε* ἐπὶ συναπτῶν ἐνιαυτῶν 40 δρόμον χωρὶς τινος νομίμου ὀχλήσεως ἐνεμήθησαν, ἀπὸ μὲν τῆς νομῆς τοῦ πράγματος ἢ τῆς δεσποτείας μηδαμῶς μετακινεῖσθαι, τὰς δὲ συντελείας ἢ τὸν πολιτικὸν κανόνα ἢ ἄλλην πολιτικὴν εἰσφορὰν ἐπικειμένην αὐτῷ καταβάλλειν ἀναγκάζεσθαι». Σύνοψ. Βασιλ. Δ', 64 σ. 183.

γ') Νεαρ. ρδ' Λέοντος· ἐκκλησίαι δὲ καὶ μοναστήρια, καὶ εἴ τις ἄλλος εὐαγὴς οἶκος, καὶ ὅσα πρὸς τὸ δημόσιον ἀναφέρεται, τὸν ῥηθέντα παρόψεται χρόνον, μέχρι τεσσαρακονταετίας τῶν δικαίων αὐτοῖς διασωζομένων. Καὶ Πεῖρα (η', 15)· εἰμή γε ἐκκλησιαστικὸν ἔστιν ἢ δημόσιον· τότε γὰρ τῇ τεσσαρακονταετίᾳ δεσπόζεται.

δ') Νεαρ. κθ', 4 Βασιλ. τοῦ Πορφυρογεννήτου· «πρὸς τούτοις θεσπίζομεν μὴ εἶναι κατὰ τοῦ δημοσίου χρόνον τὸν ἀποκλείοντα τὸ ἴδιον αὐτοῦ δίκαιον, ἀλλ' ἀνακαλεῖσθαι αὐτὸν τοῦτο ἀπὸ αὐγούστου καίσαρος καὶ περὶ τὴν τούτου ἀνάληψιν δικαιοῦσθαι». Μέρος τῆς Νεαρᾶς ταύτης εὕρηται ἐν τῷ λγ' σχολίῳ τῆς μικρᾶς Συνόψεως (σ. 20) «μηδὲ τὸν δημόσιον ἀδικούμενον ἀποκλείεσθαι χρόνῳ, ἀλλὰ ἀνακαλεῖσθαι τὸ ἴδιον δίκαιον ἀπὸ Αὐγούστου Καίσαρος καὶ δικαιοῦσθαι περὶ τὴν τούτου ἀνάληψιν»· ἀντιγέγραπται δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρμενοπούλου (Α', γ', 65)· προσέτι κατὰ τὸ σχόλιον (ἐν βασ. ξ', 49, 3) «σήμερον ἀπὸ νεαρᾶς τοῦ βασιλέως κυροῦ Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου αἱ ἁρμόζουσαι τῷ δημοσίῳ χρηματικαὶ καὶ πραγματικαὶ δίκαι ἀείζωοί εἰσι καὶ οὐδενὶ χρόνῳ

τὰ εἰρημένα, ἀπραξία ἐκ μέρους τοῦ δικαιούχου ἐφ' ὅλον

κλείονται» καὶ ἡ *Πεῖρα* ἔχει (θ', 7) «ὅτι τὸ τοῦ δημοσίου δίκαιον χρόνῳ μὴ ἀποκλείεσθαι παρὰ τῆς Νεαρᾶς τετύπωται».

ε') ἄρθρ. 60 τοῦ σοζ' νόμου τοῦ 1855 (περὶ βεβαιώσεως καὶ εἰσπράξεως τῶν ἐγγείων φόρων καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἐπικαρπίας) «τὸ δημόσιον ἐξακολουθεῖ νὰ διατηρῇ εἰς ἑαυτὸ τὴν νομικὴν κατοχὴν ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν γαιῶν καὶ κτημάτων, ἐφ' ὅσων ἐλάμβανε δικαίωμα ἐπικαρπίας μέχρι τέλους τοῦ 1843, ἐκτὸς ἂν ἀπώλεσεν αὐτὴν διὰ *δικαστικῆς* ἀποφάσεως ἢ διὰ *ῥητῆς* παραιτήσεως». Ἡ διάταξις αὕτη ἐπανελαμβάνετο καὶ ἐν πολλοῖς φορολογικοῖς νόμοις τῶν προηγουμένων ἐτῶν. Ἡ πολιτικὴ μεταβολὴ τοῦ σεπτεμβρίου 1843 ὡς καὶ ἡ τοῦ ὀκτωβρ. 1862 μεγάλην ἐπενεγκοῦσαι χαλάρωσιν ἐν τῇ δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ διηυκόλυνον τὴν κατὰ τῶν ἐθνικῶν κτημάτων ἐπιδρομὴν τῶν πλεονεκτικῶν διαθέσεων· ἄρα λίαν δεδικαιολογημένη ἡ διάταξις αὕτη.

Αὗταί εἰσιν αἱ κυριώτεραι διατάξεις περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος. Διὰ μὲν τῆς α', β' καὶ γ' τῶν διατάξεων νομοθετεῖται τεσσαρακονταετὴς παραγραφὴ ὑπέρ *τινων* κτημάτων τοῦ δημοσίου, διὰ δὲ τῶν δ' καὶ ε' κηρύττονται ἀπαράγραπτοί *τινες* ἀγωγαὶ αὐτοῦ· ἀλλ' ἐρωτᾶται νῦν τίνα εἰσὶ τὰ δημόσια κτήματα τὰ εἰς τεσσαρακονταετῆ παραγραφὴν ὑπαγόμενα; τίς ἡ σημασία τῶν ἐν δ' καὶ ε' νομοθετικῶν διατάξεων; Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ἐρώτημα, ἐπειδὴ οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος νὰ ὑπομειδιᾷ ὁ ἀναγινώσκων εἴτε τὴν ἐν β' διάταξιν, οὖσαν τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου τοῦ ἐκδόντος τὴν ἐν α' διάταξιν, εἴτε τὰς Ῥοπὰς καὶ τὸν Ἀρμενόπουλον, πρέπει ἀνενδοιάστως νὰ παραδεχθῇ ὅτι εἰς τὴν τεσσαρακονταετῆ παραγραφὴν ὑπόκειται πᾶν κτῆμα δημόσιον, δι' ὃ οἱ καλλιεργοῦντες αὐτὸ γεωργοὶ τέλεσμά τι, ἤγουν δικαίωμα ἐπικαρπίας, εἰς τὸ δημόσιον καταβάλλουσιν.

Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον ἐρώτημα, ἰδίως δὲ περὶ τῆς σημασίας τῆς κθ' νεαρᾶς Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἀντιτάσσεται ὅτι αὕτη, καθὸ συνεχομένη μετὰ τοῦ φορολογικοῦ συστήματος ἐκείνου τοῦ καιροῦ, ἠπράκτησεν· ἀλλ' ὅτι προσέτι καὶ ἀντίκειται εἰς τὸ ἄρθρ. 18 τοῦ περὶ διακρ. κτημάτων νόμου. Αἱ ἀντιρρήσεις αὗται οὐκ εἰσὶ βεβαίως σπουδαῖαι· ἡ ἄγνοια τοῦ νόμου, ὅταν ἕνεκεν αὐτῆς δὲν παραχθῇ ἐναντίον ἔθιμον, οὐδεμίαν ἐπιρροὴν ἀσκεῖ περὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ νόμου αὐτοῦ· τὸ δὲ περιστατικὸν ὅτι ἡ νεαρὰ συνέχεται μετὰ τοῦ ἰσχύοντος καθ' ὃν χρόνον ἐξεδόθη φορολογικοῦ συστήματος, εἶναι λόγος συνηγορῶν οὐχὶ κατά, ἀλλὰ μᾶλλον *ὑπὲρ* τῆς καὶ τὴν σήμερον ἰσχύος τῆς νεαρᾶς, διότι εὐτυχῶς ἡ

τὸν πρὸς παραγραφὴν ὡρισμένον χρόνον. [6] Εἰδικώτερον δὲ κρατοῦσι ταῦτα· ἡ παραγραφή:

α') ἄρχεται ἀφ' ἧς ὥρας γενῇ δυνατὴ ἡ κίνησις τῆς ἀγωγῆς· ἡ ἡμέρα τῶν γενεθλίων τῆς ἀγωγῆς ἐστι συνάμα καὶ ἡμέρα τῆς ἀρχῆς τῆς παραγραφῆς· actioni nondum natæ non præscribitur. Ὥστε ἡ πολλὴ διαμάχη περὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς παραγραφῆς οὐδὲν ἕτερόν ἐστι κατ' οὐσίαν ἢ ἔρις περὶ τῶν γενεθλίων τῆς ἀγωγῆς. [7] Πρὸ τοῦ

δυστυχῶς ἡ αὐτὴ καὶ παρ' ἡμῖν ἀθλιότης περὶ τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν τῆς ἐθνικῆς περιουσίας ἐπικρατεῖ, οὐδεμίαν δὲ σχέσιν πρὸς τὴν νεαρὰν ἔχει τὸ ἄρθρ. 18 τοῦ περὶ δ. κτ. νόμου, τὸ πραγματευόμενον περὶ *πολεμικῶν θέσεων* ἀπολεσασῶν τὴν ἰδιότητα ταύτην· μάλιστα δὲ ἀφοῦ οὐδὲ περὶ παραγραφῆς τῶν τοιούτων θέσεων ὁρίζει τι· τέλος δὲ δυνάμει τοῦ ἄρθρου 60 τοῦ σοζ' νόμου τὸ δημόσιον διεκδικοῦν κτῆμά τι, ἐὰν ἀποδείξῃ ὅτι ἐλάμβανεν ἐξ αὐτοῦ δικαίωμα ἐπικαρπίας μέχρι τοῦ 1843, δὲν ἔχει νὰ φοβηθῇ παραγραφὴν καὶ ἂν τυχὸν μετὰ 30 ἔτη ἤγειρε τὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ, διότι ὁ ἐναγόμενος δὲν ἔχει ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ ἀναγκαῖον προσὸν τῆς παραγραφῆς, τὴν νομήν.

6) Ἐπὶ τῆς ἀποσβεστικῆς παραγραφῆς δὲν ἀπαιτεῖται κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον, καλὴ πίστις παρὰ τῷ παραγράφοντι, ὡς καὶ κατὰ τὸν γαλλ. κώδικα (ἄρθρ. 2262), ἀπεναντίας τὸ κανον. δίκαιον τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀπαιτεῖ καλὴν πίστιν. Unger § 120 σημ. 1. Winds. § 111.

7) Ἐὰν πολλαὶ κατὰ συνέχειαν ἡμέραι ὦσι τῆς ἀγωγῆς γενέτειραι; οἷον καταλαμβάνει τις τὸν ἀγρὸν ἢ τὴν ἄμπελόν μου αὐθαιρέτως καὶ καρποῦται, κινῶ δ' ἐγὼ ἀγωγὴν περὶ ἀποζημιώσεως. Νομίζω ὅτι ἡ παραγραφὴ ἄρχεται ἀπὸ τῆς τελευταίας ἡμέρας· ἓν εἶναι τὸ ἀδίκημα, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας συνεχιζόμενον. Ὡς πρὸς τὸ γεγονός, τὸ δίδον ἔναρξιν εἰς τὴν παραγραφήν, σύμφωνοί εἰσι πάντες οἱ συγγραφεῖς, ὅτι δηλαδὴ ἡ γέννησις τῆς ἀγωγῆς (actio nata) εἶναι τὸ περιστατικὸν τὸ κινοῦν τὴν τῆς παραγραφῆς προθεσμίαν· ὥστε πάντες παραδέχονται ὅτι αὕτη ἄρχεται τρέχουσα ἀφ' ἧς ἡμέρας γεννηθῇ ἡ ἀγωγή. Διαφωνία ὅμως ὑπάρχει περὶ τὸ ἐρώτημα, *πότε* γεννᾶται ἡ ἀγωγή; Οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι ἡ ἀγωγὴ γεννᾶται ἅμα ὑπάρξωσι τὰ κατὰ νόμον ἀναγκαῖα πρὸς *ἔγερσιν* αὐτῆς περιστατικά· ἀφ' ἧς ὁ δικαιοῦχος δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν· οἱ δὲ φρονοῦσιν ὅτι ἡ ἀγωγὴ γεννᾶται ἀφ' ἧς *προσβληθῇ* τὸ δίκαιον τὸ δι' αὐτῆς προστατευόμενον· ἡ πρώτη

χρόνου λοιπὸν τούτου οὐδέποτε ἄρχεται ἡ παραγραφή, οὐδὲ ὁσάκις ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ δικαιούχου ὅλως κεῖται τὸ ἐπιχειρῆσαι τὴν τίκτουσαν τὸ δίκαιον, δι' αὐτοῦ δὲ καὶ τὴν ἀγωγήν, πρᾶξιν· 8 ἀφ' ἑτέρου δὲ ἅμα γεννηθείσης τῆς

γνώμη εἶναι ὀρθοτέρα (κατωτ. § 85). Νόμ. 1 § 1 κώδ, (7, 4)· ex quo ab initio (actio) competit et semel nata est—post memoratum tempus finiri· νόμ. 3 § 1 κώδ. (7, 39)· quæ ante non motæ sunt actiones 30 annorum jugi silentio, ox quo compretere jure cœperunt, vivendi ulterius non habeant facultatem· αἵτινες οὖν πρότερον οὐκ ἐκινήθησαν ἀγωγαὶ 30 ἐτῶν συναπτῇ σιωπῇ, ἐξ οὗ *ἁρμόσαι* νομίμως ἤρξαντο, τοῦ ζῆν περαιτέρω μὴ ἐχέτωσαν εὐχέρειαν· νόμ. 117 βασ. (29, 1)· πᾶσα δὲ χρόνου παραγραφὴ—ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ ψηφιζέσθω, ἐξ οὗ ἠδύνατο κινῆσαι· (πρβ. Windscheid § 107 σημ. 2. Unger § 116 σημ. 4).

Λοιπὸν ἀφ' ἧς ἡμέρας δύναται νὰ ἐγερθῇ ἀγωγή τις ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης ἄρχεται καὶ ἡ κατ' αὐτῆς παραγραφή. Ὅθεν ἀγωγῆς, πηγαζούσης ἐξ ἀπαιτήσεως μὴ ἐξαρτωμένης ἀπὸ αἱρέσεως ἢ προθεσμίας, ἡ παραγραφὴ ἄρχεται ἀφ' ἧς ἡμέρας συνωμολογήθη ἡ ἔννομος αὕτη σχέσις. Τοιαῦταί εἰσι π. χ. ἀπαιτήσεις ἐκ παρακαταθήκης, δανείου (ἀτόκου ἢ ἐντόκου κλ.) ἐπὶ ἐντόκου δανείου πᾶσα καταβολὴ τόκου διακόπτει τὴν παραγραφὴν (νόμ. 8 § 4 κώδ. 7, 39)· κατά τινας διακόπτεται ἡ τῆς ἀπαιτήσεως τῶν τόκων μόνον παραγραφή· κατὰ τὸν Σαβιν. ἡ παραγραφὴ ὁρᾷ καὶ τὴν κυρίαν μὲν ἀπαίτησιν, ἄρχεται ὅμως ὡς πρὸς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην ἀφ' ἧς ἡμέρας ἔπρεπε νὰ γείνῃ νέα καταβολὴ τόκων. Ἀμφότεραι αἱ γνῶμαι ἀντίκεινται εἰς τὸ παρατεθὲν χωρίον τοῦ κώδικος «τὴν παραγραφὴν ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ λαμβάνειν ἀρχὴν θεσπίζομεν, ἐξ οὗ ὁ χρεώστης τόκους οὐδαμῶς κατέβαλεν»· ἀλλὰ προκαταβολὴ τόκων περιέχει χορήγησιν προθεσμίας (Unger § 120 σημ. 3). Πλείονα περὶ τούτου κατωτ. ἐν § 85.

8) Τὸ δόγμα, ὅτι ἡ παραγραφὴ τρέχει καὶ πρὸ τῆς γεννήσεως τῆς ἀγωγῆς, ὅταν ἡ γέννησις αὐτῆς ἐξήρτηται ὅλως ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ δικαιούχου (toties præscribitur actioni nondum natæ, quoties nativitas est in potestate creditoris), εἶναι ἐσφαλμένον· διότι π. χ. ἡ παραγραφὴ ἀπαιτήσεως ὑπὸ *δυνητικὴν* αἵρεσιν συνομολογηθείσης ἄρχεται ἀπὸ τῆς πληρώσεως τῆς αἱρέσεως οὐχὶ πρότερον (νόμ. 7 § 4 κώδ. 7, 39·—sub aliqua conditione), ὡς καὶ ἡ τῆς ἀγωγῆς τοῦ ὀφειλέτου περὶ ἀποδόσεως τοῦ ἐνεχύρου ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐξοφλήσεως τοῦ

ἀγωγῆς τρέχει πάντοτε ἡ παραγραφή, εἰ καὶ τυχὸν ὑπάρχουσι κατὰ τῆς ἀγωγῆς ἐνστάσεις.[9] Ἐπὶ ἐννόμων σχέσεων, παραγουσῶν διαδοχικὰς καὶ κατὰ δόσεις παροχάς, ἡ παραγραφὴ τῶν παροχῶν μὲν τούτων ἄρχεται ἀφ' ἧς ἡμέρας ἑκάστη αὐτῶν ἔπρεπε νὰ καταβληθῇ, τῆς ὅλης δ' ἐννόμου σχέσεως, ἀπὸ τῆς τελευταίας κατα-

---

χρέους (νόμ. 9 § 3 πανδ. 13, 7), ἐν ᾧ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς θέμασιν ἡ γέννησις τῆς ἀγωγῆς ἐξήρτηται ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ τὴν παραγραφομένην ἀγωγὴν ἔχοντος· ἀλλ' ἐν τῷ δευτέρῳ θέματι μετὰ 30 ἔτη ἀπὸ τῆς παραγραφῆς τῆς ἀπαιτήσεως, παραγράφεται βεβαίως καὶ ἡ ἐν λόγῳ ἀγωγὴ τοῦ ὀφειλέτου (πρβ. Σαβιν. Ε', σ. 302. Unger σημ. 5). Ὁ Winds. (§ 107 σημ. 9) ἐγκρίνει τὸ δόγμα τοῦτο ὑπό τινα περιορισμόν.

9) Ὅτι αἱ ἀνατρεπτικαὶ ἐνστάσεις οὐδόλως κωλύουσι τὴν ἔναρξιν τῆς παραγραφῆς εἶναι κοινῶς παραδεδεγμένον· περὶ τῶν ἀναβλητικῶν ὑπάρχει διαφωνία· τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἀναβλητικῶν ἐνστάσεών τινες δὲν ἐμποδίζουσι τὴν ἔναρξιν τῆς παραγραφῆς· πλὴν τὴν δύναμιν ταύτην ἔχουσιν οὐχὶ διότι εἶναι ἐνστάσεις, ἀλλὰ διότι δι' αὐτῶν σκοπεῖται ἡ παρεμπόδισις οὐχὶ τῆς *ἐγέρσεως* τῆς ἀγωγῆς, ἀλλὰ τῆς καταψηφίσεως· ὅπερ ἐστὶν ἐπ' αὐτῶν ἡ ἀγωγὴ εἶναι γεγεννημένη· διατοῦτο κατὰ τῆς ἐκ τῆς πωλήσεως ἀγωγῆς τρέχει ἡ παραγραφὴ ἀπὸ τῆς πωλήσεως καὶ κατὰ τῆς ἐναντίον τοῦ ἐγγυητοῦ ἀπὸ τῆς ἐγγυοδοσίας, ἂν καὶ κατ' ἀμφοτέρων τῶν ἀγωγῶν τούτων ὑπάρχουσιν ἐνστάσεις, ἡ non adimpleti contractus καὶ ἡ τῆς διζήσεως.

Ὁ Unger (§ 120 σημ. 7α) καὶ ὁ Windscheid (§ 109 σημ. 2, 3) φρονοῦσιν ἄλλως· κατ' αὐτούς, ὑπάρχουσιν ἐνστάσεις ἀναβλητικαὶ ἐμποδίζουσαι τὴν ἔναρξιν τῆς παραγραφῆς καὶ ἐναντίον ἀγωγῆς *γεγεννημένης* ἤδη· ὅπερ κατὰ τὸν Unger λαμβάνει χώραν ὅπου οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἐνάγοντος τὸ ματαιῶσαι τὴν ἔνστασιν· κατὰ δὲ τὸν Windscheid, τρέχει ἡ παραγραφή, καίτοι ὑπαρχούσης ἐνστάσεως, ὅπου ταύτην ἠδύνατο καὶ ὤφειλεν ὁ ἐνάγων νὰ ματαιώσῃ· ἀλλ' ἀσφαλέστερον εἶναι νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι ἐπὶ τοιούτων ἐνστάσεων ἐξεταστέον εἶναι πάντοτε, ἂν δι' αὐτῶν πρόκειται νὰ ἐμποδισθῇ ἡ *ἔγερσις* τῆς ἀγωγῆς ἢ ἡ καταψήφισις· τὰ χωρία ἅπερ ἐπικαλεῖται ὁ Unger (νόμ. 9 πανδ. 6, 1· νόμ. 6 § 9 πανδ. 10, 3· νόμ. 1 § 4 πανδ. 43, 18· νόμ. 7 πρ. πανδ. 7, 9), δὲν ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἐν αὐτοῖς ὁ λόγος εἶναι περὶ ἀγωγῆς γεγεννημένης.

βολῆς.[10]

β') ἠρεμεῖ,[11] ἤγουν ἐμποδίζεται ἡ ἔναρξις ἢ ἡ πρόοδος αὐτῆς, ἕνεκά τινων αἰτίων. Τοιαῦτα αἴτιά εἰσιν ἀνη-

---

10) Τοιαῦται σχέσεις, εἴτε ἐκ τοῦ νόμου εἴτε ἐκ δικαιοπραξίας πηγάζουσαι, εἰσὶ π. χ. κληροδοτήματα ἐτήσια (τῷ Πέτρῳ κληροδοτεῖται ἐτήσιον χορήγημα ἐκ δραχ. 1000 ἐφ' ὅρου ζωῆς)· μισθοὶ ἢ συντάξεις τῶν δημοσίων λειτουργῶν (πολιτικῶν ἢ στρατιωτικῶν· περὶ τῆς παραγραφῆς αὐτῶν ὅρ. Dalloz λ. trésor publ. ἀρ. 515, λ. pension ἀρ. 79, 168, 223)· μισθώματα ἢ τόκοι πολυετῶν μισθώσεων ἢ δανείων. Νόμ. 7 § 6 κώδ. 7, 39 «κελεύει δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐτησίων ληγάτων ψηφίζεσθαι τὸν χρόνον, οὐχὶ ἐξ οὗ κατελείφθησαν, ἀλλ' ἐξ ὅτου ἐτέχθη ἡ ἀγωγή· τίκτεται γὰρ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν». Νόμ. 26 πρ. κώδ. (4, 32). Ὅτι οὐχὶ μόνον αἱ κατὰ προθεσμίας δόσεις παραγράφονται, ἀλλὰ καὶ τὸ δίκαιον αὐτὸ οὗ αὗταί εἰσιν ἀπόρροια, παραδέχονται πάντες σχεδὸν οἱ συγγραφεῖς (Σαβιν. § 242 σ. 312. Unterholzner Verjährungslehre Β' § 260. Puchta Vorles. § 81. Windscheid § 107 σημ. 8)· ὁ νόμ. 46 § 9 κώδ. (1, 4) εἶναι ὅλως ἐξαιρετικὸς ὑπὲρ τῶν εἰς εὐαγῆ καθιδρύματα καταλειπομένων ἐτησίων κληροδοτημάτων. Σημειωτέον δὲ ὅτι κατὰ τὸν παρατεθέντα 26 νόμ. τοῦ κώδικος, παραγραφομένης τῆς κυρίας ἀπαιτήσεως (τοῦ δανείου π. χ.), συμπαραγράφονται καὶ αἱ προθεσμιαῖαι δόσεις, ἂν καὶ δὲν παρῆλθεν ὡς πρὸς αὐτὰς ἡ τριακονταετία· οἷον ἐπὶ ἐντόκου δανείου, οὗ οἱ τόκοι εἰσὶ πληρωτέοι καθ' ἑξαμηνίαν, ἡ τελευταία καταβολὴ τόκων ἐγένετο τὴν α' ἰανουαρίου 1840· τὸ δάνειον τοῦτο παραγράφεται τὴν 31 δεκεμβρίου 1869. Στηριζομένης τῆς ἀγωγῆς ἐπὶ *παραβάσεως* τῆς τοιαύτης ἐννόμου σχέσεως καὶ ἀντικείμενον ἐχούσης ἀποζημίωσιν, συνισταμένην εἰς τὰς διαδοχικὰς δόσεις, ἡ παραγραφὴ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς παραβάσεως. Ἐσφαλμένως ἀπεφήνατο τὸ ἐναντίον ὁ ΑΠ 287 τοῦ 76.Παράρτ. Β' Πείρας σ. 5693.

11) Ἡ ἠρεμία εἴτε ἀκινησία τῆς παραγραφῆς διαφέρει τῆς διακοπῆς αὐτῆς· ἐπὶ τῆς ἠρεμίας ὁ πρὸ καὶ ὁ μετ' αὐτὴν χρόνος συνυπολογίζονται, ἐνῷ ἐπὶ τῆς διακοπῆς τοῦτο δὲν λαμβάνει χώραν. Κατὰ τὸ ἀπὸ 16 ὀκτωβρ. 1862 ψήφισμα τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως αἱ παραγραφαὶ διακόπτονται ἀπὸ τῆς 5 μέχρι τῆς 20 τοῦ μηνὸς αὐτοῦ. Τὸ «διακόπτονται» ἐννοεῖ βεβαίως ἠρεμοῦσι καὶ δὲν ὑπολογίζονται αἱ ἡμέραι αὗται εἰς τὴν παραγραφήν· ἀλλ' ἡ διάταξις αὕτη ἐφαρμόζεται βεβαίως ἐπὶ τῶν παραγραφῶν τῶν κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ληξασῶν· πρβ. καὶ Νεαρ. 115 κεφ. Ε', ἐν τ. περὶ ἐννεαημέρου.

βότης τοῦ δικαιούχου [12] ἤ, ἐπὶ τῶν βραχυτέρων τῆς τριακονταετίας παραγραφῶν, ἀνηλικότης [13] αὐτοῦ· ἔπειτά τινα νομικὰ κωλύματα παρεμπίπτοντα, ἐφ' ἃ μόνα περιοριστέος ὁ κανών· agere non valenti non currit præs-

---

12) Νόμ. 3 § 1 κώδ. (7, 39) «τῆς ἀνήβου ἡλικίας μόνον (κἂν τὰ μάλιστα ὑπὸ τὴν τοῦ ἐπιτρόπου ἀσφάλειάν ἐστι) ταύτης ὑπεξαιρουμένης τῆς διατάξεως (περὶ 30ετοῦς δηλ. παραγραφῆς)». Νεαρ. κϐ', 24· «πλὴν εἰ μή τις ἄνηβος ἡλικία προσβοηθήσειεν ἔτι». Ἀλλὰ ἄρθρ. 78 νόμ. ὑποθ.; Παπαρ. Γ', 352 σχ.

13) Νόμ. 5 κώδ. (2, 41)· «φιλανθρωπότερόν ἐστι καὶ πλατύτερον ἐκτεῖναι τὴν τοῦ νόμου εὐμένειαν ἐν πᾶσι τοῖς θέμασιν, ἐν οἷς τὰ παλαιὰ νόμιμα τρέχειν μὲν χρονίους παραγραφὰς κατὰ τῶν ἐλαττόνων (ἀνηλίκων) συνεχώρησαν, διὰ δὲ τῆς ,εἰς ἀκέραιον ἀποκαταστάσεως αὐτοῖς ἐβοήθουν, ταύτας αὐτῷ τῷ νομίμῳ μὴ τρέχειν—δηλαδὴ τῆς παραγραφῆς τῶν 30 καὶ 40 ἐνιαυτῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ καταστάσει μενούσης». Ἐπειδὴ τὴν σήμερον οἱ ἀνήλικοι ἐξωμοιώθησαν τοῖς ἀνήβοις ὡς πρὸς τὴν περὶ τὸ πράττειν ἀνικανότητα, φρονοῦσί τινες ὅτι καὶ κατὰ τῶν ἀνηλίκων δὲν πρέπει νὰ τρέχῃ ἡ τριακονταετὴς παραγραφή· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι ἂν ἡ παραγραφὴ αὕτη ἔτρεχε κατ' αὐτῶν καίτοι μὴ διατελούντων ὑπὸ ἐπίτροπον, πολὺ πλέον πρέπει νὰ τρέχῃ νῦν ὅτε διατελοῦσιν ὑπὸ τοιοῦτον καὶ τὰ συμφέροντά των εἰσὶ μᾶλλον ἐξησφαλισμένα. (Vanger. § 148 σημ. β' 2. Seufferts Archiv X, 325). Ὁ νόμ. 30 κώδ. (5, 12), τροποποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ περὶ μεταγραφῆς νόμου (ἄρθρ. 12, β') ὡς πρὸς τὴν διεκδίκησιν τῆς διατετιμημένης προικός, δὲν ἔχει πλέον ἐφαρμογήν.

Ἡ πενταετὴς παραγραφὴ τοῦ ἄρθρ. 69 τοῦ νόμ. περὶ δημοσίου λογιστικοῦ τρέχει καὶ κατὰ τῶν ἀνηλίκων· ΑΠ 324 τοῦ 75· ἀνωτ. § 63 σημ. 3.

Κατὰ τῶν παραφρόνων καὶ τῶν κεκηρυγμένων ἀσώτων τρέχει ἡ παραγραφή; Περὶ τούτου ἀναγινώσκεται ἐν τῷ προχείρῳ νόμῳ (λη', 112) «ὁ κωφὸς καὶ ὁ ἄλαλος καὶ ὁ μαινόμενος, ὁ ἄσωτος ὁ ἄφρων καὶ ὁ αἰχμάλωτος οὐ περιγράφονται χρόνῳ. Τότε δὲ ὁ χρόνος αὐτοῖς ἄρχεται τρέχειν, ὅτε ὁ μὲν ἐπανέλθει, οἱ δὲ τοῦ πάθους ἀπαλλαγῶσιν». Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Ἀρμενόπουλος (Α', γ', 68), παραλιπὼν μόνον τοὺς ἀσώτους. Ἀπέναντι τῆς διατάξεως ταύτης ἀμφίβολός ἐστιν ἡ ὀρθότης τῆς ὑπ' ἀρ. 276 τοῦ 75 ἀπ. τοῦ ἀρ. πάγου, λύσαντος καταφατικῶς τὸ ζήτημα. Πρβ. Σαβιν. Δ', 438. Unger § 121 σημ. 2α.

criptio· 14 προσέτι τινὰ πραγματικὰ κωλύματα, οἷον πόλεμος, ἐπιδημικὴ νόσος· 15 τέλος ἡ ἄγνοια τοῦ δικαιούχου, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῶν βραχυπροθέσμων παραγραφῶν, ἐν αἷς ὁ εὔχρηστος ἁπλῶς χρόνος ὑπολογίζεται. 16

γ') διακόπτεται, ἤγουν ματαιοῦται ὁ διαδραμὼν χρόνος αὐτῆς, 1) διὰ τῆς εἰς τὸ ἁρμόδιον δικαστήριον ἢ εἰς διαιτητὴν κινήσεως τῆς ἀγωγῆς· 17 2) διὰ τῆς παρὰ τοῦ

---

14) Τοιαῦτα νομικὰ κωλύματα ὑπάρχουσι α') ἡ πατρικὴ ἐξουσία ὡς πρὸς τὰ ἀπροσπόριστα χρημάτια, ὧν τὴν διοίκησιν ἔχει ὁ πατήρ· ἡ παραγραφὴ ἐνταῦθα δὲν τρέχει διαρκούσης τῆς πατρικῆς ἐξουσίας (νόμ. 1 § 2 κώδ. 7, 40). Ἐγχειρ. § 49 σημ. 7. Παπαρρηγ. Οἰκογ. δίκ. § 220· β') τὸ δικαίωμα τῆς διασκέψεως τοῦ κληρονόμου· ἡ παραγραφὴ ἠρεμεῖ κατὰ τὸν πρὸς διάσκεψιν χρόνον (νόμ. 22 § 11 κώδ. 6, 30· πολ. δικ. 360). Ἐγχειρ. § 104 σημ. 14· γ') ἡ ἐντείχισις ὑλικοῦ ἀλλοτρίου· ἐνόσῳ διαρκεῖ ἡ κατάστασις αὕτη ἀπαγορεύεται ἡ διεκδίκησις (§ 29 εἰσηγ. 2, 1)· ἄρα δὲν τρέχει κατ' αὐτῆς ἡ παραγραφή. Ὡς πρὸς τὴν ἐξαίρεσιν ταύτην οὐκ εἰσὶ πάντες σύμφωνοι (Windscheid § 109 σημ. 2). Αἱ διὰ τῶν νόμ. 30 κώδ. (5, 12)· νόμ. 8 κώδ. (7, 71) nulio præjudicio creditorum cuiquam ex quinquennii dilatione circa temporalem præscriptionem generando, προβλεπόμεναι περιπτώσεις δὲν ἰσχύουσι παρ' ἡμῖν, τροποποιηθεῖσαι ἡ μὲν πρώτη ὑπὸ τοῦ περὶ μεταγραφῆς νόμου (ἄρθρ. 12, β'), ἡ δὲ δευτέρα ὑπὸ τῶν περὶ πτωχεύσεων διατάξεων.

15) Ἡ ἀναστολὴ τῆς παραγραφῆς ἕνεκεν ἐκρήξεως πολέμου (ἐξωτερικοῦ ἢ ἐμφυλίου) ἢ ἐνσκήψεως ἐπιδημικῆς νόσου δύναται νὰ δικαιολογηθῇ μόνον ὑπὸ τῆς γενικῆς ἀρχῆς impossibilium nulla obligatio· διότι εἰδικωτέρα ἄλλη διάταξις δὲν ὑπάρχει παρ' ἡμῖν (Vanger. § 323 σημ. 2)· ἐπομένως τὰ περιστατικὰ ταῦτα ἀναστέλλουσι τὴν παραγραφὴν μόνον ἂν συνέπεσαν κατὰ τὴν λῆξιν αὐτῆς καὶ μόνον ἂν κατέστησαν ἀδύνατον τὴν ἔγερσιν τῆς ἀγωγῆς· πρβ. ψήφισ. τῆς 9 ἰουλ. 1863· περὶ τῆς ἑλλην. νομολογίας Πεῖραν ἐν λ. παραγρ. § 56.

16) Πρβ. ἀνωτ. § 65 σημ. 7. Νόμ. 15 § 4 πανδ. (43, 24)· νόμ. 6 πανδ. (3, 6)· νόμ. 55 πανδ. (21, 1). Arndts § 110.

17) Νόμ. 1, 7 κώδ.(7, 21). Σαβιν. § 243 σ.321.Winds. § 108 σημ. 6. Ἐγχειρ. § 100 σημ. 3. Νόμ. 5 § 1 κώδ. (2, 56), generaliter de-

ὀφειλέτου ἀναγνωρίσεως τοῦ παραγραφομένου δικαιώμα-

---

finimus conventum in scriptis apud compromissarium judicem factum ita temporis interruptionem inducere, quasi in ordinario judicio lis fuisset inchoata. Παρατηρητέον εἰδικώτερον ταῦτα· α') κατὰ τὸ γαλ. δίκαιον (ἄρθρ. 2246 γαλ. κώδ.) τὴν παραγραφὴν διακόπτει καὶ ἡ ἐνώπιον ἀναρμοδίου δικαστοῦ εἰσαγωγὴ τῆς δίκης (Dalloz prescr. ἀρ. 540)· β') διακοπὴν τῆς παραγραφῆς ἐπιφέρει *ἐνίοτε* καὶ ἡ περὶ ἀποπείρας συμβιβασμοῦ κλῆσις (καὶ ὅταν αὕτη δὲν ἦναι ἐκ τοῦ νόμου ἀναγκαία; καθ' ἡμᾶς ἀναμφιβόλως, ναί· περὶ τῶν Γάλλων ὅρα Marcadé de la mescript. σ. 139. Ἐγχειρ. § 96 σημ. 16)· προσέτι ἐπὶ ἀνταγωγῆς τὸ ἀπολογητήριον ἢ αἱ προτάσεις τοῦ ἐναγομένου (Dalloz ἀρ. 478)· ὡσαύτως ἡ προσημείωσις ἢ ἐγγραφὴ ὑποθήκης (Ν. ὑποθ. 21—25)· τέλος ἡ ἐπιταγὴ πρὸς πληρωμήν, ἂν μετ' αὐτὴν ἐπακολουθήσῃ κατάσχεσις ἢ προσωπ. κράτησις (πολ. 864)· ὅπου δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ χρῆσις τῶν ἐκτελεστικῶν τούτων μέσων, ἀνάγκη νὰ ἐγερθῇ ἀγωγή. Καλλιγ. σ. 393· γ') ἡ αἴτησις θεραπείας δὲν διακόπτει τὴν παραγραφήν, ὡς ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἄρθρ. 527, 864 πολ. δικον. προκύπτει· καθότι δύναμιν ἔχει ἁπλῆς ἐξωδίκου ὀχλήσεως, ἥτις δὲν ἀρκεῖ πρὸς διακοπὴν τῆς παραγραφῆς (Σαβιν. σ. 315 ἐν τ. Winds. § 108 σημ. 5. Wächter σ. 816. ΑΠ 176 τοῦ 67, 260 τοῦ 70. Πεῖρα Β', 1643), εἰμὴ ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ (Seuffert Archiv Θ', 328)· ὁ Καλλιγᾶς (σ. 386) καὶ Παπαρρηγ. (Γεν. ἀρχ. Α', 112) ἐναντίαν ἀποφαίνουσι γνώμην. Τὸ μόνον εὔλογον ἐπὶ αἰτήσεως θεραπείας εἶναι νὰ μὴ ὑπολογισθῶσιν εἰς τὴν παραγραφὴν αἱ 6 ἑβδομάδες τοῦ ἄρθρ. 2 τῆς πολ. δικον. κατ' ἀναλογίαν τῆς διατ. 22 § 11 κώδ. (6, 30)· ΑΠ 50 τοῦ 78. (Χρον. δικαστ. Β', 122) καὶ Ε' παράρτημα Ν. Πείρας σ. 240 σημ. 2· δ') ἡ διακοπὴ ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐπιδόσεως τῆς ἀγωγῆς ἢ τῆς περὶ συμβιβασμοῦ κλήσεως (πολ. δικον. 156) Παραδοξολογία πρέπει βεβαίως νὰ ὀνομασθῇ τὸ τοῦ Παπαρρηγοπούλου (σ. 112), ὅτι ἡ διακοπὴ ἄρχεται ἀπὸ τῆς πρὸς ἐπίδοσιν *ἐγχειρίσεως* (τοῦ δικογράφου τῆς ἀγωγῆς πρὸς τὸν κλητῆρα ;) ! φοβοῦμαι μὴ παρενόησα τὸ χωρίον τοῦ συγγράμματός του. Ἀμφίβολον εἶναι κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ἀπὸ τίνος δικονομικῆς πράξεως ἄρχεται ἡ διακοπὴ τῆς παραγραφῆς (Σαβιν. σ. 316. Windscheid § 108 σημ. 4)· ε') ἡ ἀπόρριψις τῆς ἀγωγῆς, εἴτε κατ' οὐσίαν εἴτε λόγῳ ἀπαραδέκτου ἢ ἡ κατάργησις τῆς δίκης ἀνατρέπει τὴν ἐπελθοῦσαν διακοπὴν τῆς παραγραφῆς (πολ. 157)· ἀλλ' ὅταν ἡ ἀγωγὴ ἀπορριφθῇ κατ' οὐσίαν, ὁ ἐναγόμενος ἔχει τότε καὶ τὴν τοῦ δεδικασμένου ἔνστασιν.

τος· 18 3) δι' ἐπιφυλάξεως, ὁσάκις δὲν δύναται νὰ κινηθῇ

---

18) Τοιαύτην δύναμιν ἔχουσιν ἰδίως αἱ ἀκόλουθοι πράξεις τοῦ ὀφειλέτου· α') ἡ ἔκδοσις νέου χρεωστικοῦ ἐγγράφου (νόμ. 7 § 5 κώδ. 7, 39)· sed et si quis debitorum ad agnospendum suum debitum secundam cautionem in creditorem exposuerit, tempora memorutarum prescriptionum interrumpta esse videbuntur· ἐὰν ὁ χρεώστης ἐκδώσῃ δεύτερον ἀναγνωριστικὸν ἔγγραφον, διακόπτεται ἡ παραγραφή· νόμ. 8 § 5 βασ. (50, 14)· β') ἡ καταβολὴ τόκων (νόμ. 8 § 4 κώδ. αὐτ.) πρὸς ἀπόδειξιν τούτου δικαιοῦται ὁ δανειστὴς νὰ αἰτήσῃ παρὰ τοῦ ὀφειλέτου ἀντίγραφον τοῦ περὶ καταβολῆς τόκων ἐξοφλητηρίου μετὰ τῆς προσηκούσης ὑποσημειώσεως, ἢ καὶ ἀνταποχὴν ὅτι κατέβαλε τοὺς τόκους τῷ δανειστῇ (νόμ. 78 βασ. 22, 1). Ἡ πληρωμὴ τόκων παρὰ τοῦ τρίτου κατόχου τῆς ὑποθήκης; Καὶ αὕτη διακόπτει τὴν παραγραφήν, ὡς ἀπεφήνατο τὸ ἐν Βερολίνῳ ἀνώτατον δικαστήριον (Seuffer Archiv Α' ἀρ. 158)· γ') ἡ καταβολὴ μέρους τοῦ χρέους, ἤτοι ποσοῦ τινος ἀπέναντι αὐτοῦ· π. χ. ἐκ πολλῶν ἀλληλεγγύων ὀφειλετῶν καταβάλλει τις τὸ μέρος αὐτοῦ (νόμ. 5 κώδ. 8, 40)· δ') ἡ τοῦ χρέους ἀντιφώνησις· αὕτη δὲν διακόπτει μὲν τὴν παραγραφήν, ἀλλ' ὡς παράγουσα νέαν ἀγωγὴν (τὴν ἐκ τῆς ἀντιφωνήσεως· constitutoria actio) φέρει εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα (νόμ. 18 § 1 πανδ. 13, 5)· ε') ἡ δόσις προθεσμίας, καθὸ ἐπάγουσα ἀνανέωσιν τῆς ἐνοχῆς (§ 3 εἰσηγ. 3, 29· νόμ. 5 πανδ. 46, 2).

Περὶ τῶν χρεῶν τῶν ἰδιωτῶν πρὸς τὸ δημόσιον ἐξεδόθησαν διάφοροι εὐεργετικοὶ νόμοι, τελευταῖος δὲ ὁ χκη' τοῦ 1861, δι' οὗ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁρίζονται καὶ ἐνιαύσιοι προθεσμίαι πρὸς ἀπότισιν τῶν χρεῶν ἀπὸ τοῦ 1861 ἀρχόμεναι. Ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων τούτων γεννᾶται τὸ ζήτημα· ἐπῆλθε δι' αὐτῶν διακοπὴ τῆς παραγραφῆς; Βεβαίως· διὰ τῶν νόμων αὐτῶν, ἄκοντος τοῦ δανειστοῦ καὶ τῶν ὀφειλετῶν, ἐγένετο ἀνανέωσις τῶν εἰρημένων χρεῶν καὶ διατοῦτο νέα παρήχθη ἐνοχὴ καὶ νέα ἀγωγή· αἱ διατάξεις τῶν νόμων αὐτῶν, ὑποχρεωτικαὶ οὖσαι διά τε τὸ δημόσιον καὶ τοὺς ὀφειλέτας αὐτοῦ, ἔχουσι πλήρη ἐνέργειαν. Πεῖρα Ζ', 4783· ς') ἐπειδὴ κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην καὶ ἡ ἁπλῆ ἀναγνώρισις τοῦ χρέους ἐπάγεται διακοπὴν τῆς παραγραφῆς, ἕπεται ὅτι τὴν δύναμιν ταύτην ἔχει καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ ὀφειλέτου δόσις ἐνεχύρου ἢ ἐγγυητοῦ (Σαβιν. σ. 315. Winds. § 108 σημ. 2). Ἡ μετὰ τὸ πέρας τῆς παραγραφῆς λαβοῦσα χώραν ἀναγνώρισις; Seuffert's ἀρχεῖον ις' 159.

ἡ ἀγωγὴ [19] καὶ 4) διὰ τῆς ἀπωλείας τῆς νομῆς, ἐπὶ ἀγωγῶν κατὰ τοῦ νομέως ἁρμοζουσῶν. [20] Ἡ διακοπὴ λαμβάνει χώραν μόνον ὑπὲρ τῶν ἐνεργησάντων καὶ πρὸς οὓς ἐνηργήθη ἡ τὴν διακοπὴν ἐπενεγκοῦσα πρᾶξις. [21] δ') συμπληροῦται διὰ τῆς παρελεύσεως ὁλοκλήρου τῆς τελευταίας ἡμέρας τοῦ ἀπαιτουμένου πρὸς παραγραφὴν χρονικοῦ διαστήματος. [22] Δύναται ὅμως ἡ παραγραφὴ νὰ ἀρχίσῃ μεταξὺ ἄλλων προσώπων καὶ νὰ περατωθῇ μετα-

---

19) Κατὰ τὸν νόμ. 2, κώδ. (7, 40) ὁσάκις τις δὲν δύναται νὰ κινήσῃ ἀγωγὴν ἕνεκεν ἀπουσίας, ἀνηβότητος, παραφροσύνης ἢ δυναστείας (μεγάλης κοινωνικῆς ὑπεροχῆς) τοῦ ἐνακτέου προσώπου, ἔξεστιν αὐτῷ προσελθεῖν τῇ πολιτικῇ ἢ ἐκκλησιαστικῇ ἀρχῇ ἢ τοῖς ἐγκρίτοις τῶν πολιτῶν καὶ διαμαρτύρεσθαι (νόμ. 2 βασ. 50, 15· νόμ. 3 βασ. § 7, 4. Συνοψ. μικρ. σελ. 215. Ἀρμεν. Α', γ', 11). Τοιαύτη ἀνάγκη τὴν σήμερον σπανίως θέλει παρασταθῇ, ἐπὶ ἀπόντων μὲν καὶ μεγάλης ὑπεροχῆς ἀνθρώπων οὐδέποτε (πολ. 145 § 1, ἐπὶ ἀνήβων δὲ καὶ παραφρόνων μόνον ὅταν συμπέσῃ νὰ μὴ ἔχωσιν ἐπίτροπον, ὁ δὲ περιλειπόμενος τῆς παραγραφῆς χρόνος νὰ μὴ ἀρκῇ ἵνα διορισθῇ αὐτοῖς προσωρινῶς τοιοῦτος (πολ. 649). Περὶ τῆς νομολογίας ἔπιθ. Πεῖραν Δ', 2874.

20) Ἐπὶ ἀγωγῶν, αἵτινες ἐγείρονται κατὰ τοῦ κατέχοντος τὸ ἀντικείμενον τῆς δίκης, οἷαι προπάντων αἱ ἐμπράγματοι, ἐπειδὴ γεννῶνται αὗται διὰ τῆς προσβολῆς τοῦ δικαίου, ἕπεται ὅτι ἐπὶ πάσης μεταβολῆς προσώπου ἐν τῇ κατοχῇ ἐπέρχεται μεταβολὴ καὶ εἰς τὴν ἀγωγήν· δηλαδὴ ἐκλείπει πλέον ἡ ἀνάγκη ἐγέρσεως ἀγωγῆς, ἄρα καὶ ἡ παραγραφὴ ἐκλείπει, ἐκτὸς μόνον ὡς πρὸς ἀξιώσεις περὶ ἀποζημιώσεως κατὰ τοῦ πρῴην κατόχου· πρβ. ὅμως σημ. 23 τοῦ § τούτου. Arndts § 110 σημ. 5.

21) Ἐπὶ ἀλληλεγγύων πιστωτῶν ἢ ὀφειλετῶν ἡ διακοπὴ τῆς παραγραφῆς παρά τινος ἢ κατά τινος ἐξ αὐτῶν ἰσχύει καὶ ἀπέναντι τῶν λοιπῶν (νόμ. 7 βασ. 56, 3· νόμ. 5 κώδ. 8, 40)· ὅπερ κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμόζεται καὶ μεταξὺ πρωτοφειλέτου καὶ ἐγγυητοῦ. Hasenbalg Bürgschaft σ. 291.

22) Ἀνωτ. § 65 σημ. 5. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἐφαρμόζονται καὶ ἐνταῦθα αἱ περὶ ἐμβολίμων ἐτῶν διατάξεις· ἀνωτ. σημ. 8 τοῦ 65 §.

ξὺ ἄλλων· ἐὰν δηλαδὴ λάβῃ ἐν τῷ μεταξὺ χώραν διαδοχή, γενικὴ ἢ εἰδική.[23]

β') ἐνέργεια.

§ 67. Ἡ παραγραφὴ παράγει ὑπὲρ τοῦ ἐναγομένου ἔνστασιν ἀνατρεπτικὴν τῆς ἀγωγῆς.[1] Τὸ διὰ τῆς παραγραφῆς λοιπὸν καταστρεφόμενον ἡ ἀγωγή ἐστιν, ἐξ οὗ ἕπεται ὅτι ὁσάκις ἡ ἀγωγὴ φέρῃ ἐν ἑαυτῇ ἅπαν τὸ δίκαιον,[2] ὡς συμβαίνει ἐπὶ τῶν προσωπικῶν δικαίων, ἡ καταστροφὴ αὐτῆς συνεπιφέρει, κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην,[3] καὶ

---

23) Ἡ ἀρξαμένη παραγραφὴ ἐξακολουθεῖ τρέχουσα καὶ ἀπέναντι τῶν διαδόχων τοῦ τε παραγράφοντος καὶ τοῦ καθ' οὗ ἡ παραγραφή· ἑπομένως ὁ τοῦ παραγράφοντος διάδοχος δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ καὶ τὸν χρόνον ἢ τὴν νομὴν τοῦ προκατόχου του (accessio temporis, acc. possessionis· νόμ. 7 § 1, 2· κώδ. 7, 39). Σαβιν σ. 362. Winds. § 110 σημ. 5. Arndts § 110 σημ. 5. Unger § 120 σημ. 15, 16· ἐναντίος ὁ Kierulff σ. 220 σημ. **. Demburg ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς ἀστ. πράξ. ΛΔ', 275.

1) Ἡ ἔνστασις αὕτη εἶναι ἐκ τῶν κυρίων ἐνστάσεων τοῦ ῥωμ. δικαίου, τῶν μὴ καταργουσῶν αὐτοδικαίως τὸ δίκαιον. Δὲν εἶναι παρ' ἡμῖν ζήτημα οὔτε παρὰ τοῖς Γάλλοις (ἄρθρ. 2223 γαλ. κώδ.), ὅτι δὲν δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν αὐτεπαγγέλτως παρὰ τοῦ δικαστηρίου ἡ ἔνστασις αὕτη (πολ. δικ. 180)· περὶ τοῦ ῥωμ. δικαίου ὑπάρχουσι καὶ ἐναντίαι γνῶμαι. Windscheid § 112 σημ. 1. Unger § 112 σημ. 21.

2) Τῆς κυρίας ἀπαιτήσεως παραγραφείσης συμπαραγράφονται καὶ τὰ παρεπόμενα αὐτῇ· π. χ. καρποὶ ἢ τόκοι ; εἰ καὶ τυχὸν ὡς πρὸς αὐτὰ δὲν παρῆλθεν ὁ τῆς παραγραφῆς χρόνος. Ἀνωτ. § 54 σημ. 47. Unger § 66 σημ. 32, 33.

3) Ἀμφισβητούμενον μεταξὺ τῶν συγγραφέων εἶναι τὸ ζήτημα περὶ τῆς δυνάμεως τῆς παραγραφῆς ἐπὶ προσωπικῶν δικαίων. Τρεῖς γνῶμαι ὑπάρχουσιν· ἡ μία ἰσχυρίζεται ὅτι ἀναιρεῖται διὰ τῆς παραγραφῆς οὐ μόνον ἡ ἀγωγὴ (τὸ ἔνδικον δηλαδὴ μέσον), ἀλλὰ καὶ τὸ δι' αὐτῆς προστατευόμενον δίκαιον, ἡ ἄλλη διδάσκει ὅτι μόνον ἡ ἀγωγὴ ἀναιρεῖται· μένει δὲ καὶ μετὰ τὴν παραγραφὴν φυσικὴ ἐνοχὴ μεθ' ὅλων τῶν απο-

τοῦ δικαίου αὐτοῦ τὴν καταστροφήν· ἐπὶ τῶν ἐμπραγμάτων ὅμως δικαίων, καθὸ μὴ ἐξαντλουμένων ἐν τῇ ἀγωγῇ, ἡ παραγραφὴ οὐδόλως ἐπηρεάζει τὸ δίκαιον αὐτό. [4]

Γ') Ἀμνημονεύτου χρόνου ἀρχαιότης. [α)]

§ 68. Ἡ ἀπὸ ἀμνημονεύτων ἤδη χρόνων ὑπάρχουσα κατάστασις περὶ τὴν ἄσκησιν δικαίου τινὸς ἢ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπό τινος ὑποχρεώσεως λογίζεται ὡς νομίμως ἀρξαμένη. [1] Τὸν κανόνα τοῦτον, ἐν ᾧ ἡ τοῦ ἀμνημονεύτου χρό-

---

τελεσμάτων αὐτῆς· ὑπάρχει καὶ τρίτη γνώμη, καθ' ἣν μένει φυσικὴ ἐνοχή, ἀλλ' ἔχει περιωρισμένην δύναμιν. Ἀκριβεστέρα ἐξέτασις τοῦ ζητήματος γενήσεται ἐν τῷ περὶ ἐνοχῶν βιβλίῳ. Arndts § 277 σημ. 1. Windscheid § 112 σημ. 3—5. Unger § 122 σημ. 1. Vanger. § 151. Wächter Pand. § 108.

4) Περὶ τούτου εἰσὶ πάντες σύμφωνοι. Ὅθεν διὰ τῆς παραγραφῆς τῆς διεκδικητικῆς ἀγωγῆς, τῆς καθ' ὡρισμένου προσώπου γεννηθείσης, δὲν ἀπωλέσθη καὶ τὸ τῆς κυριότητος δικαίωμα, ἐξ οὗ ἡ ἀγωγὴ ἀπορρέει· ἑπομένως ἂν τὸ πρᾶγμα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν νομὴν τοῦ κυρίου, ἡ παραγραφὴ οὐδεμίαν πλέον ἔχει σημασίαν· ἂν δὲ περιέλθῃ εἰς τὴν νομὴν τρίτου, μὴ ὄντος διαδόχου τοῦ πρώην κατέχοντος, δύναται μετ' ἀποτελέσματος νὰ διεκδικηθῇ (νόμ. 8 § 1 κώδ. 7, 39)· tunc licentia sit priori domino eam vindicare.—Πλείονα ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἐμπραγμάτοις δικαίοις.

Ἡ προσωπικὴ κατάστασις καθ' ἑαυτὴν δὲν ὑπόκειται βεβαίως εἰς παραγραφήν. Ἡ ἰδιότης πατρός, συζύγου, ὁσονδήποτε χρόνον τυχὸν καὶ ἂν παύσῃ ἐξωτερικῶς ὑφισταμένη (π. χ. οἱ σύζυγοι ζῶσι μακρὰν ἀλλήλων), δὲν δύναται νὰ παραγραφῇ. Μόνον ἂν ὑπάρχωσι περιστατικὰ δυνάμενα νὰ ἔχωσι κατὰ νόμον ἐπιρροὴν εἰς τὴν ἀπόκτησιν ἢ τὸ κῦρος τῆς ἰδιότητος ὑπόκεινται εἰς τῆς παραγραφῆς τὰς ἐπηρείας· ἀλλὰ τότε ἡ παραγραφὴ τῆς ἀγωγῆς καταστρέφει καὶ τὴν κατάστασιν αὐτήν. Ἕνεκα τούτου δὲν εἶναι ὀρθὸν τὸ τοῦ Unger § 122 σημ. 17.

α) Σαβιν. Δ', 480. Arndts § 91. Windscheid § 113.

1) Δηλαδὴ ἡ τοῦ ἀμνημονεύτου χρόνου ἀρχαιότης παράγει τὸ νόμιμον τεκμήριον ὅτι ἐν παρελθόντι καὶ ἀμνημονεύτῳ χρόνῳ ἐγεννήθη

νου παραγραφὴ στηρίζεται, τὸ μὲν ῥωμ. δίκαιον κυροῖ ἐπί τινων θεμάτων, ἤτοι ἐπὶ τῶν δημοτικῶν ὁδῶν,[2] ἐπὶ τῶν χρησιμευόντων πρὸς διεύθυνσιν τοῦ ὀμβρίου ὕδατος ἀνθρωπίνων ἔργων[3] καὶ ἐπὶ τῶν ὑδραγωγείων·[4] ἐν δὲ τῷ κοινῷ τῆς Γερμανίας δικαίῳ μακρὰ συνήθεια ἀνεγνώρισεν ὡς γενικὸν μέσον, πᾶσαν ἔννομον σχέσιν νομιμοποιοῦν·[5] ἀλλὰ καὶ παρ' ἡμῖν δὲν ὑπάρχει σπουδαῖος λόγος νὰ θεωρηθῶσιν ἀργοῦσαι αἱ διατάξεις τοῦ ῥωμ. δικαίου,[6] μάλι-

---

νομίμως ἡ τὴν σήμερον ὑπάρχουσα κατάστασις· ἐπομένως δὲν πρέπει πλέον νὰ ἀμφισβητῆται ἡ νομιμότης αὐτῆς καὶ ν' ἀπαιτῆται δικαιολόγησις. Σαβιν. σ. 528. Unger § 104 σημ. 22.

2) Αἱ δημοτικαὶ ὁδοί εἰσι κοινῆς χρήσεως κατά τε τὸ ῥωμ. δίκαιον (νόμ. 2 § 22 πανδ. 43, 8) καὶ κατὰ τὸ ἰσχύον· ἐκ τῶν κατασκευαζομένων ὅμως ἐκ συνεισφορᾶς τῶν ἀγρογειτόνων (καὶ ἐπομένως ἰδιωτικῶν ὅλως) ἐκεῖναί εἰσι κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον κοινῆς χρήσεως (publicarum viarum numero sunt), quarum memoria non exstat, ὅτι δηλαδὴ ἐκ συνεισφορᾶς κατεσκευάσθησαν· ἄρα ἡ ἀμνημόνευτος ἀρχαιότης χρησιμεύει ὡς τεκμήριον, ὅτι αἱ ὁδοὶ αὗταί εἰσι δημοτικαὶ (νόμ. 3 πρ. πανδ. 43, 7). ΑΠ 232 τοῦ 75.

3) Ὁ νόμος ἀπαγορεύει τὴν κατασκευὴν ἔργων, δι' ὧν μεταβάλλεται ἡ φυσικὴ ῥοὴ τῶν ὀμβρίων ὑδάτων, ἰδίως δὲ δι' ὧν καθίσταται αὕτη ὁρμητικωτέρα ἢ ἀσθενεστέρα (νόμ. 1 § 1, 10, 13 πανδ. 39, 3). Τοιοῦτον ἔργον δύναται μόνον διὰ νόμου ἢ (κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον) ἀδείᾳ τοῦ αὐτοκράτορος ἢ τῆς συγκλήτου νὰ ἐγερθῇ (νόμ. 1 § 23· νόμ. 2 πρ. § 3, 7· νόμ. 23 πρ. πανδ. 39, 3)· ἐὰν μολοντοῦτο ὑπάρχῃ ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων τοιοῦτον ἔργον, ἡ ἀρχαιότης αὐτοῦ ἀντὶ νόμου ἰσχύει (vicem legis tenet· pro lege habetur· νόμ. 1 § 23· νόμ. 2 πρ. πανδ. αὐτ.).

4) Κατὰ νόμ. 3 § 4 πανδ. (43, 20)· νόμ. 26 πανδ. (39, 3) τὸ ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ὑπάρχον ὑδραγωγεῖον λογίζεται ὡς νομίμως κατασκευασθέν.

5) Pfeiffer prakt. ausführ. Β', 98. Αἱ νεώτεραι νομοθεσίαι ἀγνοοῦσι τὴν τοῦ ἀμνημονεύτου χρόνου παραγραφήν. Σαβιν. σ. 512. Arndts σημ. 3. Ἀλλὰ πρβ. Troplong prescr. ἀρ. 163. Demolombe ΙΒ', 310.

6) Τὴν τοῦ ἀμνημονεύτου χρόνου ἀρχαιότητα ἀνεγνώρισε τὸ ῥωμ.

στα δὲ νὰ ἐπεκταθῶσιν ἐν ἀνάγκῃ καὶ εἰς ἄλλα θέματα. [7] Πρὸς ἐφαρμογὴν δὲ τῆς παραγραφῆς ταύτης ἀπαιτεῖται ἡ

δίκαιον, ὡς εἴρηται, ἐπὶ τῶν δημοτικῶν ὁδῶν, ἐπὶ τῶν διὰ τὰ ὄμβρια ὕδατα ἔργων καὶ ἐπὶ τῶν ὑδραγωγείων· ἐπὶ ἀντικειμένων δηλαδὴ τοῦ ἰδιωτικοῦ ὅλως δικαίου. Τὰς περὶ τούτων διατάξεις αὐτοῦ δὲν κατέστησε βεβαίως ἀχρήστους ἐντελῶς ἡ νεωτέρα ἡμῶν νομοθεσία. Ἄλλως σκέπτονται ὁ Καλλιγᾶς (Α', 430) καὶ ὁ Παπαρρηγόπουλος (Γεν. ἀρχ. Α', 512). Δύναται καὶ παρ' ἡμῖν νὰ συμβῇ νὰ ὑπάρχῃ α') ὁδός τις εἴτε ἐν πόλει ἢ κώμῃ εἴτε καὶ ἐν ἀγροῖς, ἧς ἀγνοεῖται ἡ πρώτη σύστασις· ἂν ταύτην κλείσωσιν οἱ παρόδιοι καὶ ἀφαιρέσωσι τῆς κοινῆς χρήσεως, διὰ τῶν δικαστηρίων βεβαίως καὶ οὐχὶ τῆς διοικητικῆς ὁδοῦ (Ἐγχειρ. § 154 σημ. 6) ἀνάγκη νὰ λυθῇ τοιαύτη μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων ἔρις. Πρὸς διευκρίνησιν δὲ τοῦ ζητήματος, ἂν ἦναι δημοτικὴ ἢ ἰδιωτικὴ ἡ ὁδός, δὲν ἐπαρκεῖ πάντοτε ἡ τριακονταετὴς παραγραφὴ (ὅτι ὁ ἐνάγων ἐπὶ 30 ἔτη ἐχρήσατο τῇ ὁδῷ)· ἐνδεχόμενον λοιπὸν νὰ παρουσιασθῇ χρεία τῆς παραγραφῆς τοῦ ἀμνημονεύτου χρόνου· β') κατασκεύασμά τι ἐν τῷ ἐμῷ κτήματι διακωλύον πρὸς ὄφελος ἢ ζημίαν τοῦ χθαμαλωτέρου κτήματος τὴν ῥοὴν τῶν ὑδάτων· ἂν πειραθῇ τις τῶν ἐνδιαφερομένων νὰ καταλύσῃ τὸ ἔργον τοῦτο καὶ ἀναφυῇ ἔρις, τί δύναται νὰ βοηθήσῃ ἐνταῦθα ἡ διοικητικὴ ἀρχὴ καὶ τὸ ἀπὸ 5 δεκεμ. 1845 διάτ. μὲ τὸ ἄρθρ. 13 § λδ', νδ'; οὐδὲ ἀρκοῦσα δείκνυται πάντοτε τῆς τριακονταετίας ἡ ἀρωγή· π. χ. ὁ τοῦ χθαμαλωτέρου κτήματος κύριος ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιδιορθώσῃ τὸ ἔργον, ὁ δὲ τοῦ ἀνωτέρου ἀνθίσταται εἰς τοῦτο (νόμ. 2 § 5, 7 πανδ. 39, 3)· γ') νὰ λαμβάνῃ τις ἐκ δημοτικοῦ ἢ καὶ δημοσίου ὑδραγωγείου καὶ μετοχετεύῃ εἰς τὴν οἰκίαν του ὡρισμένην ποσότητα ὕδατος χωρὶς νὰ καταβάλλῃ τι εἰς τὸ δημοτικὸν ἢ δημόσιον ταμεῖον· ὅπερ δὲν εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ συμβῇ, ὡς λέγεται συμβαῖνον ἐν Ἀθήναις· ἐὰν αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ κατορθώσωσι νὰ συνεχισθῇ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἡ κατάστασις αὕτη, πῶς ἄλλως εἰμὴ διὰ τοῦ ἀμνημονεύτου χρόνου δύναται νὰ νομιμοποιηθῇ ἡ κατάστασις αὕτη; ἢ διὰ τί νὰ μὴ δύναται νὰ νομιμοποιηθῇ; Ὅρα καὶ ἄρθρ. 4 τοῦ ἀπὸ 23 αὐγ. 1834 διατ. περὶ τοῦ ὑδραγωγείου Ναυπλίας. Νόμ. 4 βασ. (58, 20)· «τὸ ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἑλκόμενον ὕδωρ ἐννόμως δοκεῖ συστῆναι».

7) Ὅπου δηλαδὴ ἡ τριακονταετὴς παραγραφὴ δὲν ἐφαρμόζεται· π. χ. ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων καλλιεργεῖ τις κτῆμα ἀλλότριον καὶ καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα καταβάλλει τὸ αὐτὸ πάντοτε μίσθωμα εἰς τὸν κύριον

ἀπόδειξις, ὅτι τὴν σημερινὴν τῶν πραγμάτων κατάστασιν οὐ μόνον οἱ νῦν ζῶντες ἄνθρωποι οὕτως ἔχουσαν γνωρίζουσιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν πατέρων αὐτῶν τοιαύτην παρέλαβον. 8

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

ΕΞΑΣΦΑΛΙΣΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΞΑΣΦΑΛΙΣΙΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ α)

Α') γενικά.

§ 69. Ἡ νομοθεσία παρέχει διάφορα μέσα πρὸς ἐξασφά-

τοῦ κτήματος. Διὰ τί νὰ μὴ δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ἡ καὶ εἰς τὸ μέλλον διατήρησις τῆς καταστάσεως ταύτης; Ἡ σχέσις αὕτη δὲν θὰ ἦναι βεβαίως ἡ τῆς ἐμφυτεύσεως. Τὸ παράδειγμα τοῦτο καλεῖ ἄμουσον ὁ Παπαρ. σ. 582.

8) Νόμ. 2 § 8 πανδ. (39, 3)· νόμ. 28 πανδ. (22, 3)· νόμ. 28 βασ. (22, 1) τὸ σχόλιον, καὶ νόμ. 2 βασ. (58, 13). Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς παραγραφῆς ταύτης ἀπαιτοῦνται δύο τινά, πρῶτον μὲν ἵνα οἱ τῆς ζώσης γενεᾶς ἄνθρωποι γνωρίζωσιν οὕτως ἔχουσαν τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, δεύτερον δὲ ἵνα καὶ ὅσα παρὰ τῶν πατέρων των ἔμαθον ὡς τοιαύτην παριστῶσιν αὐτήν. Ὅτι πλὴν μαρτύρων καὶ ἄλλα ἀποδεικτικὰ μέσα (ἰδίως ἔγγραφα καὶ ὅρκοι) εἰσὶ δεκτά, δὲν δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ παρ' ἡμῖν σπουδαίως. Συνήθως ὡς ἀξιοπίστως ἀποδεικνύοντες τὴν ἐπὶ τῆς ζώσης γενεᾶς κατάστασιν τῶν πραγμάτων θεωροῦνται οἱ μάρτυρες, ὧν ἡ μνήμη δύναται νὰ περιλάβῃ τὰ 40 τελευταῖα ἔτη, ἑπομένως οἱ ἔχοντες συμπεπληρωμένα 54 ἔτη. Σαβιν. Δ', 517. Winds. σ. 298. Ἐγχειρ. § 195 σημ. 11.

α) Πρβ. πολ. δικον. 1025—1079. Mühlenbruch Pandekten § 124.

λισιν τῶν δικαίων ἡμῶν κατ' ἐνδεχομένου κινδύνου· τούτων δέ τινα μὲν ἀσφαλίζουσι τὴν ὕπαρξιν τῶν δικαίων ἢ ἐνδεχομένους ἐνδοιασμοὺς περὶ τῆς ἐννοίας καὶ ἐκτάσεως αὐτῶν ἀποκόπτουσιν, [1] ἄλλα δὲ καθιστᾶσι βεβαιοτέραν τοῦ χρέους τὴν ἀπότισιν, ὡς π. χ. αἱ **ἀσφάλειαι** καὶ αἱ **κατασχέσεις**. Τὰ ἐξασφαλιστικὰ μέσα εἰσὶ διάφορα, [2]

Wächter § 52. Sintenis § 35. Dalloz λ. acte conservatoire.

Ὁ δικαιοῦχος φροντίζει περὶ τῶν δικαίων αὐτοῦ προπάνων μὲν περιφρουρῶν αὐτὰ διὰ τῶν δυνατῶν μέσων ἐναντίον ἐνδεχομένης προσβολῆς, ἔπειτα δὲ προστατεύων καὶ ὑπερασπιζόμενος αὐτά, ἀφοῦ προσβληθῶσιν. Ὑπάρχουσι λοιπὸν μέσα *ἐξασφαλιστικὰ* καὶ μέσα *προστατευτικά*. Ἐνίοτε τὸ προστατευτικὸν μέσον εἶναι καὶ ἐξασφαλιστικόν· π. χ. ἡ ἀγωγὴ προστατεύει τὸ δικαίωμα, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλίζει αὐτὸ κατὰ τῆς παραγραφῆς. Wächter σημ. 1.

1) Ἀσφαλιστικὰ μέσα τῆς μὲν ὑπάρξεως τῶν δικαίων εἰσὶ π. χ. τὰ ἔγγραφα, δημόσια (ἐπὶ δωρεῶν, προικίσεων κλ. Νόμ. Χ. 42) ἢ ἰδιωτικὰ (ἐπὶ ἐνεχύρου. Νόμ. Ἐν. 2), τῆς δὲ διασαφήσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, τὰ ὑπομνήματα (ἔγγραφα, μνημεῖα). Πάντα ταῦτα περιλαμβάνει ἐνίοτε ἡ λέξις cautio. Νόμ. 2 § 1· νόμ. 47 § 1 πανδ. (2, 14)· νόμ. 15 πανδ. (22, 3).

2) Δύο κατηγοριῶν εἰσι τὰ μέσα ταῦτα, τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου ἢ τοῦ δικονομικοῦ δικαίου. Τῆς πρώτης κατηγορίας εἰσὶ π. χ. ὁ ἀρραβὼν (quod arrhæ nomine detur argumentum est emtionis et venditionis contractæ· πρ. εἰσ. 3, 23, ἡ ποινικὴ ῥήτρα (§ 7 εἰσ. 3, 15· π. χ. ὑπόσχομαι νὰ δανείσω τὸν Πέτρον δραχ. 10000, ἄλλως νὰ πληρώσω αὐτῷ δραχ. 1000 λόγῳ ποιν. ῥήτρας· νόμ. 68 πανδ. 45, 1), ἡ ἐγγραφὴ ὑποθήκης, ἡ μεταγραφή, ἡ ἐγγύησις καὶ τὸ ἐνέχυρον, ὁ μεταξὺ συζύγων χωρισμὸς κτημάτων, αἱ διαμαρτυρίαι καὶ ἐπιφυλάξεις, τὰ ἀντίγραφα (Ἐγχειρ. § 160)· τῆς δευτέρας κατηγορίας εἰσὶν ἡ παρέμβασις καὶ ἀνακοπή, ἡ κατάσχεσις καὶ προσωπικὴ κράτησις, ἡ σφράγισις καὶ ἀπογραφή, ἡ παρακράτησις κλ.

Τὰ ἐξασφαλιστικὰ μέτρα δύνανται νὰ ἐνεργηθῶσιν οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ δικαιούχου αὐτοῦ ἢ τῶν ἀντιπροσώπων του (Dalloz ἀρ. 7 ἐπ.), ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν δανειστῶν του· οὐ μόνον πρὸς ἐξασφάλισιν κεκτημένων καὶ παρόντων δικαιωμάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν μελλόντων (νόμ.

ἐκτελοῦνται δὲ συνήθως μὲν ὑπὸ μόνου τοῦ δικαιούχου, ἐνίοτε ὅμως χρήζουσι καὶ τῆς συνεργείας τοῦ ὀφειλέτου ἢ τοῦ δικαστηρίου. [3]

Β') αἱ κατὰ μέρος ἐξασφαλιστικαὶ πράξεις.

α') διαμαρτυρία.

§ 70. Αἱ **διαμαρτυρίαι** προφυλάττουσι κατὰ τῶν ἐπιβλαβῶν ἀποτελεσμάτων πράξεώς τινος ἢ παραλείψεως τοῦ διαμαρτυρομένου, διφορουμένην ἐχούσης ἐνέργειαν ἢ δεχομένης ἐξήγησιν. [1] Ἀναγκαία ἐστὶν ἐνίοτε ἡ διαμαρ-

---

41 πανδ. 5, 1· πολ. 1025), ἤτοι ἀπὸ αἱρέσεως ἢ ἡμέρας ἐξαρτωμένων (οὐχὶ ὅμως δικαιωμάτων προσδοκωμένων ἁπλῶς ἢ ἀνακλητῶν. Dalloz ἄρ. 3, 4), ἐφ' ὅσον ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει τὰ ἐξασφαλιστικὰ μέτρα δὲν ἐπηρεάζουσι δικαιώματα τρίτων, μηδὲ χρησιμεύουσιν ὡς εἰσήγησις ἀγωγῆς, ὁποία εἶναι ἡ κατάσχεσις (πολ. 1026, 1042).

3) Αἱ διαμαρτυρίαι καὶ αἱ παρακρατήσεις π. χ. ἐνεργοῦνται ὑπὸ μόνου τοῦ δικαιούχου· αἱ ἀσφάλειαι χρήζουσι τῆς συμπράξεως τοῦ ὀφειλέτου καὶ αἱ κατασχέσεις, προσωπ. κρατήσεις κλ. τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς. Δύνανται δὲ τὰ ἐξασφαλιστικὰ μέτρα νὰ ληφθῶσιν εἴτε πρὸ τῆς ἐνάρξεως δίκης τινὸς ἢ καὶ μετὰ τὴν ἔναρξιν αὐτῆς· πολ. δικον. 1027.

1) Ἡ διαμαρτυρία εἶναι μονομερὴς πρᾶξις τοῦ ἐπιχειροῦντος αὐτήν, σκοπὸν ἔχουσα νὰ προφυλάξῃ τὸν διαμαρτυρόμενον ἐναντίον τῶν ἐπιβλαβῶν ἀποτελεσμάτων πράξεώς τού τινος ἢ παραλείψεως, ἅπερ ἀποτελέσματα κατὰ νόμον ἡ πρᾶξις ἢ παράλειψις ἠδύνατο νὰ ἔχῃ. Κατὰ γενικὸν κανόνα δὲν ἔχει ἐξουσίαν ὁ ἄνθρωπος νὰ τροποποιῇ αὐθεκάστως τὰ νόμιμα ἀποτελέσματα τῶν πράξεων ἢ παραλείψεων αὐτοῦ. Τοιοῦτόν τι ἐπιτρέπεται αὐτῷ μόνον ὅπου ἡ πρᾶξις ἢ ἡ παράλειψις κατὰ τὴν διάφορον πρόθεσιν ἐφ' ᾗ γίνεται ἢ τὴν διφορουμένην σημασίαν τῶν λέξεων δι' ὧν ἐκφαίνεται, διάφορον ἔχει καὶ τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα· π. χ. ὁ κεκλημένος κληρονόμος καταβάλλει τὴν πρὸς κηδείαν τοῦ κληρονομουμένου δαπάνην· ἵνα δὲ μὴ ἐξηγηθῇ ἡ πρᾶξίς του αὕτη ὡς ὑπεισέλευσις τῆς κληρονομίας (pro herede gestio), δηλοῖ τὴν ἀληθῆ τῆς

τυρία καὶ ἐναντίον ἀλλοτρίων πράξεων· ὅταν δηλαδὴ εἴτε ἕνεκα τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὰς περιστατικῶν εἴτε κατὰ νομικὴν διάταξιν ἡ σιωπὴ τοῦ διαμαρτυρομένου μέλλῃ νὰ ἐξηγηθῇ ὡς συναίνεσις. [2]

Αἱ **ἐπιφυλάξεις**, ἐπὶ πράξεων μεταβιβαστικῶν δικαίων εἰθισμέναι, εἰσὶ περιορισμοὶ τῶν συνήθων ἀποτελεσμάτων τῆς πράξεως. [3]

Ἀπαιτεῖται δὲ αἵ τε διαμαρτυρίαι καὶ ἐπιφυλάξεις νὰ γίνωνται προσηκόντως καὶ ἐγκαίρως, ἤτοι ἐπὶ τῆς

πράξεώς του πρόθεσιν (νόμ. 14 § 7—9 πανδ. 11, 7· νόμ. 20 § 1 πανδ. 29, 2· νόμ. 3 § 3 πανδ. 43, 17)· προσέτι ἡ μήτηρ δαπανᾷ πρὸς διατροφὴν τῶν τέκνων της· ἀλλ' ἵνα μὴ θεωρηθῇ ὅτι δωρεᾶς χάριν πράττει τοῦτο, δίδει τὴν προσήκουσαν ἐξήγησιν (νόμ. 34 πανδ. 3, 3)· πρβ. καὶ νόμ. 11 § 2 πανδ. (14, 3)· νόμ. 7 πρ. πανδ. (4, 9)· νόμ. 4 § 1 πανδ. (20, 6) καὶ ἄλλα παραδείγματα ἀνωτ. § 33 σημ. 16, 18. Ἀλλὰ βεβαίως ἡ διαμαρτυρία, ἡ ἀντικειμένη εἰς τὴν *οὐσιώδη* ἔννοιαν τῆς πράξεως (facto contraria) οὐδεμίαν ἔχει ἰσχὺν (π. χ. νόμ. 57 πρ. πανδ. 2, 14 συνδ. νόμ. 2 § 6 πανδ. 44, 4· ἔτι νόμ. 5 πανδ. 46, 8 ὡς καὶ ἡ μὴ ἐκπεφρασμένη, reser. mentalis· ἀνωτ. § 33 σημ. 11)· ἐνίοτε δὲ καθίστησιν ἀνίσχυρον τὴν ὅλην πρᾶξιν· ἀνωτ. § 33 σημ. 16. Wächter σ. 356 σημ. 4.

2) Π. χ. ἐκ τῶν συγκληρονόμων τις πωλεῖ ἅπαντα τὰ ἀκίνητα κτήματα τῆς κληρονομίας καὶ οἱ συγκληρονόμοι λαμβάνουσι τὸ ἀναλογοῦν αὐτοῖς τίμημα ἄνευ ἐπιφυλάξεως (νόμ. 12 πανδ. 21, 2)· ἀνωτ. § 33 σημ. 18.

3) Ἡ ἐπιφύλαξις (reservatio) εἶναι εἶδος τῆς διαμαρτυρίας (Wächter σ. 357 σημ. 8) καὶ γίνεται χρῆσις αὐτῆς ἐπὶ δικαιοπραξιῶν, ὧν τὰ μέρη θέλουσι νὰ συστείλωσι τὰ συνήθη καὶ κοινῶς παραδεδεγμένα ἀποτελέσματα ὡς πρὸς τὴν παραίτησιν δικαίων ἢ τὴν ἀναδοχὴν ὑποχρεώσεων· π. χ. ὁ πωλητὴς ἐπιφυλάττει ἑαυτῷ τὴν ἐπικαρπίαν τοῦ πράγματος, ἢ δὲν ἀναδέχεται τὴν εὐθύνην τῆς ἐκνικήσεως (νόμ. 30 πρ. πανδ. 8, 2· νόμ. 77 πανδ. 18, 1·—νόμ. 1 πρ. πανδ. 21, 2)· ἐπὶ ἐκποιήσεως ὅμως κυρίου δικαίου τότε μόνον δύναται ὁ ἐκποιῶν νὰ διατηρήσῃ τὸ παρεπόμενον, ὅταν τοῦτο δύναται καὶ καθ' ἑαυτὸ νὰ ὑπάρχῃ.

πράξεως ἢ παραλείψεως καὶ πρὶν ἢ παραχθῇ ἡ ἐνέργεια αὐτῶν.[4]

β') ἀσφάλεια.

§ 71. Ἀσφάλεια ἰδίως καλεῖται ἡ διὰ τοῦ ὀφειλέτου προαιρετικῶς ἢ κατ' ἀνάγκην γινομένη ἐνίσχυσις τῆς τοῦ χρέους ἐκπληρώσεως[1] καὶ ἐκτελεῖται ἢ διὰ λόγων ἁπλῶς —**ψιλὴ** ἀσφάλεια—ἢ διὰ πραγμάτων (ἐνεχύρου, ἐγγυήσεως)—**πραγματικὴ** ἀσφάλεια· ἀλλὰ κυρίως αἱ δεύτε-

4) Νόμ. 16 πανδ. (14, 6). debet continuo testationem interponere contrariæ voluntatis· πρβ. καὶ νόμ. 31 πανδ. (9, 2)· νόμ. 15 πανδ. (17, 1). Bocking § 116 σημ. 25. Mühlenbruch Pand. § 125 σημ. 5.

1) Ἀναγκαῖον εἶναι τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν δικαίων ὁσάκις ἡ περιουσία τοῦ ὀφειλέτου εἴτε δὲν εἶναι ἐν τῷ παρόντι ἐπαρκής, εἴτε ὑπάρχει φόβος ὅτι δὲν θὰ ἦναι τοιαύτη κατὰ τὸν χρόνον τῆς καταβολῆς τοῦ χρέους. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸς ἄρσιν ἀμφιβολιῶν περὶ τῆς *ὑπάρξεως* τοῦ δικαίου διδομένη ἐξασφάλισις καλεῖται *ἀσφάλεια* (cautio). Νόμ. 1 § 4 πανδ. (46, 5)· sciendum est omnes stipulationes natura sui cautionales esse ; hoc enim agitur in stipulationibus, ut quis cautior sit et securior interposita stipulatione. Αἱ ἀσφάλειαι διαιροῦνται : α') ὡς ἐκ τῆς πηγῆς αὐτῶν εἰς *ἀναγκαίας* καὶ *προαιρετικὰς* (caut. necessariæ, caut. conventionales)· ἀναγκαῖαι μὲν εἰσιν αἱ κατὰ διάταξιν τοῦ νόμου (π. χ. ἐπὶ τῶν καλῆς πίστεως ἀγωγῶν· νόμ. 41 πανδ. 5, 1· νόμ. 38 πρ. πανδ. 17, 2· νόμ. 18 § 1 πανδ. 18, 6) ἢ τοῦ δικαστοῦ (π. χ. πολ. δικον. 186 § 1) διδόμεναι, προαιρετικαὶ δὲ αἱ κατ' ἀμοιβαίαν συναίνεσιν διδόμεναι. Ἡ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην διαίρεσις τῶν ἀσφαλειῶν ἐν τῷ ρωμ. δικαίῳ εἶναι ἄνευ σημασίας παρ' ἡμῖν τὴν σήμερον· πρβ. πρ. § 1—4 εἰσηγ. (3, 18)· νόμ. 1 πρ. § 1—4 πανδ. (46, 5) καὶ Mühlenbr. § 126· β') ὡς ἐκ τῆς σημασίας καὶ χρησιμότητος αὐτῶν εἰς *ῥηματικὰς* καὶ *πραγματικάς*· ἡ ῥηματικὴ ἀσφάλεια ἡ ἐνόρκως διδομένη καλεῖται cautio juratoria (§ 2 εἰσ. 4, 11). Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ ῥηματικὴ ἀσφάλεια ἔχει σημασίαν τινὰ μόνον ὅταν ὁ λαμβάνων αὐτὴν θέλει νὰ ἐξασφαλισθῇ κυρίως κατ' ἐνδεχομένων περὶ τὴν ὕπαρξιν τοῦ δικαίου διενέξεων.

ραι ἀποτελοῦσιν ἀληθὲς τοῦ χρέους ἐχέγγυον·[2] ἡ ῥῆσις **ἀξιόχρεος ἀσφάλεια** δηλοῖ τὴν δι' ἐνεχύρου ἢ ἐγγυήσεως.[3]

Ἡ πρὸς δόσιν ἀσφαλείας ὑποχρέωσις πηγάζει συνήθως μὲν ἐκ τῆς θελήσεως τῶν μερῶν, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἐκ τοῦ νόμου·[4] ἡ δὲ παράλειψις τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῆς διάφορα ἐπάγεται ἀποτελέσματα.[5]

---

2) Ἡ δι' ἐνεχύρου ἀσφάλεια καλεῖται cautio pigneratitia καὶ ἡ δι' ἐγγυήσεως caut. fidejussoria ἢ satisdatio, ἱκανοδοσία (νόμ. 1 πανδ. 2, 8)· ὥστε ὅπου ὁ νόμος λαλεῖ περὶ ἱκανοδοσίας ἐννοεῖ ἀσφάλειαν δι' ἐγγυητοῦ. Περὶ τῆς ἐν ταῖς δίκαις διδομένης ἀσφαλείας ἔπιθι Ἐγχειρ. § 63.

3) Νόμ. 4 § 8 πανδ. (40, 5)· si idonee creditoribus cautum fuerit . . . quid est idonee? satisdato utique, aut pignoribus datis· νόμ. 188 § 1 πανδ. (50, 16)· cautum intelligitur, sive personis sive rebus cautum sit· νόμ. 59 § 6 πανδ. (17, 1)· νόμ. 21 § 2 πανδ. (13, 5)· νόμ. 1 § 9 πανδ. (37, 6). Ἀλλὰ καὶ μόνη ὑπάρχουσα ἡ λέξις ἀσφάλεια περιλαμβάνει ἀμφότερα· ἡ διάταξις δὲ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (νόμ. 3 κώδ. 6, 38), καθ' ἣν ἡ λέξις cautio ἢ ἀσφάλεια, σημαίνει nudam promissionem, ἤτοι ῥηματικὴν ἀσφάλειαν, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ πλέον ἰσχύουσα, διότι μετὰ τὴν ἀχρηστίαν τῶν ἐπερωτήσεων τοιαύτη ἑρμηνεία καθίστησιν ἄνευ ἀξίας τινὸς τὴν ἀσφάλειαν. Wächter σ. 350. σημ. 17α. Windscheid § 134 σημ. 3.

4) Τῆς πρὸς δόσιν ἀσφαλείας ὑποχρεώσεως θεωρεῖται κοινῶς ἀπηλλαγμένον τὸ δημόσιον. Ἡ ἀπαλλαγὴ αὕτη γενικῶς μὲν δὲν στηρίζεται εἴς τινα τοῦ νόμου διάταξιν εἰμὴ ταύτην, ὅτι «τὸ δημόσιον διαπαντὸς εὔπορόν ἐστι (fiscus semper idoneus successor est et solvendo· νόμ. 2 § 1 πανδ. 23, 5)· εἰδικαὶ ὅμως ἀπαλλαγαὶ ὑπάρχουσιν ἐν νόμ. 3 § 5 πανδ. (35, 3· οὔτε ὁ δημόσιος)· νόμ. 1 § 18 πανδ. (36, 3)· τὸ τελευταῖον μάλιστα χωρίον δικαιολογεῖ ἀρκούντως (quia nec *solet* fiscus satisdare) τὴν γενικότητα τῆς ἀπαλλαγῆς.

5) Αἱ κυρίως ἀσφάλειαι, ὡς εἴρηται, εἰσὶν αἱ ἐγγυήσεις καὶ τὰ ἐνέχυρα. Ἰσχύουσι δὲ εἰδικώτερον ταῦτα· α') τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἔχει ὁ εἰς ἀσφάλειαν ὑποχρεούμενος (νόμ. 21 § 2 πανδ. 13, 5)· β') ἡ προσφερομένη ἀσφάλεια πρέπει νὰ ἦναι ἀποχρῶσα, περὶ ἧς, ἀμφισβητήσεως ἐγερθείσης, ἀποφαίνεται τὸ δικαστήριον, ἀκολουθοῦν

γ') κατάσχεσις.

§ 72. Ἡ κατάσχεσίς[1] ἐστι πρᾶξις δικαστικὴ ἐν τούτῳ τὸν πιστωτὴν ἀσφαλίζουσα ὅτι στερεῖ τὸν ὀφειλέτην τῆς

κατ' ἀναλογίαν τὴν διαδικασίαν τοῦ ἄρθρ. 840 ἐπ. τῆς πολιτικῆς δικονομίας.

γ') ἐὰν ὁ εἰς ἀσφάλειαν ὑπόχρεως ἀρνῆται ἢ δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὑποχρέωσίν του ταύτην, ποτὲ μὲν δὲν λαμβάνει τὸ δίκαιον, δι' ὃ ὀφείλει τὴν ἀσφάλειαν (νόμ. 58 § 2 πανδ. 19, 2· νόμ. 19 πανδ. 32· νόμ. 13 πρ. πανδ. 7, 1· νόμ. 7 πρ. πανδ. 7, 9· νόμ. 1 § 10 πανδ. 37, 6), ἄλλοτε δὲ κατατίθεται παρὰ δημοσίῳ προσώπῳ τὸ πρᾶγμα δι' ὃ ἡ ἀσφάλεια (νόμ.7 § 2 πανδ. 2, 8· νόμ. 1 § 36 πανδ.16, 3)· ἐστινδότε ἐπιτρέπεται καταδίκη εἰς τὸ διαφέρον ἢ ἐγκατάστασις εἰς τὴν νομὴν (νόμ. 7 πανδ. 8, 5· νόμ. 4 § 1 πανδ. 39, 2), πρβ. καὶ Ἐγχειρ. § 261 σημ. 4· δ') ἐὰν ἡ δοθεῖσα ἀσφάλεια καταστῇ κατόπιν ἀνεπαρκής, δίδοται ἄλλη (νόμ. 8 § 3· νόμ. 10 § 1 πανδ. 2, 8· νόμ. 4 πανδ. 36, 4)· ἀλλὰ δὲν δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ πλέον τὸ ἀνεπαρκὲς αὐτῆς δοθείσης ἤδη (νόμ. 3 § 3 πανδ. 36, 4· νόμ. 3 πανδ. 46, 1)· ε') ἡ ἀσφάλεια αἴρεται, ἂν ἐκλείψῃ ὁ λόγος, δι' ὃν ἐδόθη (νόμ. 4 πανδ. 7, 9. Πολ. 844) ἢ παραιτηθῇ ὁ λαβὼν αὐτήν. Νόμ. 12 πανδ. (36, 3)· νόμ. 2 κώδ. (6, 54).

1) Πολιτ. δικον. 1034—1044. Ἡ κατάσχεσις τῆς περιουσίας τοῦ ὀφειλέτου ἐνεργεῖται ἢ ὡς μέσον ἐκτελέσεως, ἤτοι πραγματοποιήσεως τῶν ἀξιώσεων τοῦ μεταχειριζομένου αὐτήν, ἢ χρησιμεύει πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ἀξιώσεων τούτων. Ἡ πρώτη καλεῖται *ἀναγκαστικὴ* κατάσχεσις, ἡ δευτέρα *συντηρητική*· ἀμφότεραι ὅμως τὸ αὐτὸ κατ' οὐσίαν ἔχουσιν ἀποτέλεσμα, ἤτοι στεροῦσι τὸν ὀφειλέτην τῆς ἐξουσίας τοῦ νὰ ἀπαλλοτριώσῃ τὰ κατασχεθέντα πράγματα ἢ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐπ' αὐτῶν ἐπιζήμιόν τινα μεταβολὴν (πολ. 890, 927, 963, 964, 1039) καὶ ἀσφαλίζουσιν οὕτω τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀπαιτήσεως, ἧς χάριν γίνονται (Bayer summar. Prozesse σ. 57). Ἐνταῦθα γενήσεται ἡ ἐξέτασις μόνον περὶ τῆς συντηρητικῆς κατασχέσεως παρὰ τῷ ὀφειλέτῃ, περὶ δὲ τῆς ἀναγκαστικῆς κατασχέσεως καὶ τῆς παρὰ τρίτῳ συντηρητικῆς ἔπιθ. Ἐγχειρ. § 271, 267. Ἡ ἄδικος ἀποδειχθεῖσα κατάσχεσις ὑποβάλλει εἰς ἀποζημίωσιν τὸν ἐκτελέσαντα αὐτήν. Bayer summar. pr. § 29.

ἐξουσίας τοῦ νὰ διαθέσῃ πλέον τὸ κατασχεθέν· ὥστε χρησιμεύει ὡς μέσον ἐξασφαλιστικὸν οὐχὶ τῆς ἐκδικάσεως τῆς κυρίας ἀπαιτήσεως, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῆς· ἄρα κατὰ τοῦ δημοσίου ἀπαράδεκτον.[2]

Πρὸς ἐπιχείρησιν δὲ κατασχέσεως, ὡς ἀσφαλιστικοῦ μέτρου,[3] ἀπαιτεῖται νόμιμος λόγος,[4] ἄδεια τοῦ προέδρου

Ἀνάλογόν τι τῆς συντηρητικῆς κατασχέσεως φέρει ἡ τοῦ ῥωμ. δικαίου ἐγκατάστασις εἰς τὴν διακατοχὴν (missio in posessionem) τῆς περιουσίας τοῦ ὀφειλέτου· ἐπιτρέπεται δὲ αὕτη ἐπὶ διαφόρων θεμάτων· οἷον ὑπὲρ τῶν δανειστῶν κατὰ τοῦ φυγοδικοῦντος ὀφειλέτου· ὑπὲρ τῶν κληροδόχων ἐπὶ κληροδοτημάτων ὑπὸ αἵρεσιν ἢ προθεσμίαν· ὑπὲρ τοῦ κυοφορουμένου, ᾧ ἐπάγεται κληρονομία· ὑπὲρ τοῦ ἐξ ἑτοιμορρόπου κτιρίου εἰς κίνδυνον ἐκτεθειμένου (νόμ. 1 πανδ. 42, 4). Ἐκ τῶν θεμάτων τούτων μόνον τὰ δύο πρῶτα σκοπὸν ἔχουσι τὴν συντήρησιν δικαιωμάτων· ἀλλ' ἡ κατὰ τῶν φυγοδικούντων ἐγκατάστασις ἀργεῖ τὴν σήμερον, καθὸ ἐπιτρεπομένης κατὰ τὴν ἰσχύουσαν δικονομίαν ἐναντίον αὐτῶν ἐρημοδικίας καὶ μετὰ τὴν καταδίκην των ἀναγκαστικῆς κατασχέσεως· ἕνεκα δὲ τοῦ διατάγ. ἀπὸ 20 σεπτεμβρ. 1852 περὶ ἐπισφαλῶν οἰκοδομῶν σπανίως θέλει γενῇ χρῆσις τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς ἑτοιμόρροπον κτίριον.

Ἀντὶ τῆς κατασχέσεως χρησιμεύει ἐνίοτε πρὸς ἐξασφάλισιν ἡ *μεσεγγύησις* (sequestratio), ἤτοι ἡ κατάθεσις τοῦ ἐξασφαλιστέου πράγματος παρὰ τρίτῳ (νόμ. § 7 πανδ. 2, 8)· ὅπερ λαμβάνει χώραν συνήθως, quum aliqua res in controversiam deducitur, ἤγουν ὑπαρχούσης διενέξεως περὶ τοῦ πράγματος (νόμ. 17 πρ. πανδ. 16, 3)· νόμ. 110 πανδ. (50, 16)· νόμ. 22 § 8 πανδ. (24, 3).

2) Ὅτι ἡ συντηρητικὴ κατάσχεσις ἀποτελεῖ μέτρον ἐξασφαλίζον τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀπαιτήσεως, ὑπὲρ ἧς ἐνεργεῖται, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ 1041 ἄρθρ. τῆς πολ. δικον., καθ' ὃ διδομένης ἀσφαλείας αἴρεται ἡ κατάσχεσις. Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι κατὰ τοῦ δημοσίου δὲν ἐπιτρέπεται συντηρητικὴ κατάσχεσις (ἀνωτ. § 71 σημ. 4).

3) Τὰ περὶ συντηρητικῆς κατασχέσεως ἐκανόνισεν ἀκριβῶς παρ' ἡμῖν ἡ πολιτικὴ δικονομία· ἡ γαλλικὴ νομοθεσία εἶναι ἀτελὴς κατὰ τοῦτο. Πρβ. Dalloz λ. Saisie conservatoire..

4) Νόμιμοι λόγοι πρὸς ἐπιχείρησιν συντηρητικῆς κατασχέσεως οἵας-

τῶν πρωτοδικῶν 5 καὶ ἡ τήρησις τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου δια-

δήποτε περιουσίας τοῦ ὀφειλέτου (κινητῆς ἢ ἀκινήτου) ὑπάρχουσιν οἱ ἀκόλουθοι:

α') διεκδίκησις τοῦ κατασχετέου· ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ἐν κατοχῇ ἀλλοτρίᾳ εὑρισκομένου πράγματος καὶ προτιθέμενος νὰ διεκδικήσῃ αὐτὸ δικαιοῦται νὰ τὸ κατάσχῃ συντηρητικῶς. Συμφέρει δὲ αὐτῷ νὰ πράξῃ τοῦτο οὐ μόνον ἐπὶ κινητῶν (παρ' οἷς μείζων εἶναι ὁ κίνδυνος τῆς ἀποκρύψεως ἢ ἐξαφανίσεως), ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀκινήτων, ὁσάκις ὑπάρχει φόβος βλάβης αὐτοῦ ἀπὸ μέρους τοῦ κατέχοντος. Ἡ ἀγωγὴ δέ, ἧς χάριν ἐπιβάλλει τὴν κατάσχεσιν, δὲν ἀπαιτεῖται πάντοτε νὰ ἦναι αὐτὸ τοῦτο διεκδίκησις (rei vindicatio)· ἀλλ' ἀρκεῖ βεβαίως νὰ ἦναι καὶ προσωπικὴ ἀγωγή, βάσιν ἔχουσα τὴν κυριότητα· οἷα ἡ τῆς παρακαταθήκης, ἡ τοῦ χρησιδανείου καὶ ἡ τῆς μισθώσεως· διότι ἐπὶ τῶν ἐνοχικῶν τούτων σχέσεων ὁ δανειστὴς ἔχει καὶ τὴν διεκδικητικὴν ἀγωγήν.

β') προνομιακὴ ἀπαίτησις ἐπὶ τοῦ κατασχετέου. Τὸ προνόμιον, ὅπερ ἔχουσιν ἐπὶ ῥητῶν κινητῶν τοῦ ὀφειλέτου αἱ ἐν τοῖς ἀριθ. 1, 4—7 τοῦ ἄρθρ. 941 τῆς πολ. δικον. σημειούμεναι ἀπαιτήσεις (ὅρα περὶ αὐτῶν Ἐγχειρ. § 277· δευτέρα τάξις) διαρκεῖ ἐφ' ὅσον χρόνον τὰ πράγματα ταῦτα μένουσι παρὰ τῷ δανειστῇ (ἀρ. 1, 7) ἢ τῷ ὀφειλέτῃ (ἀρ. 4—6). Ἐὰν λοιπὸν ἄκοντος τοῦ δανειστοῦ μετατοπισθῶσι τὰ πράγματα ταῦτα ἢ περιέλθωσιν εἰς ξένας χεῖρας, δικαιοῦται οὗτος νὰ τὰ κατάσχῃ ἐντὸς ἓξ ἑβδομάδων ἀπὸ τῆς μετατοπίσεως αὐτῶν.

γ') κατοικία δανειστοῦ καὶ ὀφειλέτου ἐν διαφόροις τόποις. Ἕνεκα τῆς διαφορᾶς τοῦ τόπου τῆς κατοικίας καθίσταται δυσχερὲς τῷ δανειστῇ νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν διαγωγὴν τοῦ ὀφειλέτου περὶ τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας αὐτοῦ· διατοῦτο ἐπιτρέπεται ἡ συντηρητικὴ κατάσχεσις.

δ') ὅτι ὁ ὀφειλέτης εἶναι ἀλλοδαπὸς ἢ ὁ ἡμεδαπὸς εἶναι φυγὰς ἢ φυγῆς ὕποπτος. Οἱ τοιαύτης κατηγορίας ὀφειλέται εὔκολον εἶναι νὰ ἀποκρύψωσι τὴν περιουσίαν των.

ε') ὅτι ἐπίκειται κίνδυνος ἐκ τῆς ἀναβολῆς· ἐὰν δηλονότι ἡ περιουσία τοῦ ὀφειλέτου ἦναι ἠλαττωμένη ἢ ἡ διοίκησις αὐτῆς ἐκ μέρους αὐτοῦ τοιαύτη, ὥστε πιθανότης ὑπάρχει ὅτι δὲν θὰ εὑρεθῇ τι κατὰ τὸ πέρας τῆς ἐγερθησομένης δίκης πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ δανειστοῦ. Ἐνδεχόμενον δὲ ὁ κίνδυνος νὰ ὁρᾷ αὐτὸ μόνον τῆς ὀφειλῆς τὸ ἀντικείμενον, π. χ. τὸν πωληθέντα ἵππον ἢ τὸ πωληθὲν δακτύλιον.

5) Ἡ κατάσχεσις εἶναι μέτρον λίαν ἐπαχθὲς καὶ ἐπηρεαστικὸν τῷ ὀφειλέτῃ· ἕνεκα τούτου δὲν ἄφησεν ὁ νομοθέτης τὴν χρῆσιν αὐτοῦ εἰς

γεγραμμένης διαδικασίας. 6

δ') προσωπικὴ κράτησις.

§ 73. Ἡ προσωπικὴ κράτησις τοῦ ὀφειλέτου, ὡς συντηρητικὴ πρᾶξις, ἐκτελεῖται πρὸ τῆς ὁριστικῆς ἐκδικάσεως

τὴν ἐξουσίαν τοῦ δανειστοῦ, ἀλλ' ἀπαιτεῖ πρὸς ἐνέργειαν τῆς κατασχέσεως ἄδειαν τοῦ προέδρου τῶν πρωτοδικῶν ἢ ἐν ἀνάγκῃ τοῦ εἰρηνοδίκου (πολ. 1035)· ἡ ἄδεια αἰτεῖται δι' ἀναφορᾶς στηριζομένης ἐπὶ ἐγγράφων ἀποδείξεων ἢ ἐν ἐλλείψει τοιούτων καὶ ἐπὶ ἁπλῆς βεβαιώσεως, π. χ. ἐγγράφου πιστοποιήσεως εὐϋπολήπτων ἀνθρώπων. Ἡ ἄνευ ἀδείας τοῦ προέδρου ἢ τοῦ εἰρηνοδίκου γενομένη κατάσχεσις *εἶναι ἄκυρος;* Νομίζω, ὄχι· διότι ὁ νόμος ὡς συνέπειαν τῆς ἐλλείψεως ταύτης ὁρίζει τὴν εἰς ἀποζημίωσιν καταδίκην (ἄρθρ. 1035). Ἐγχειρ. § 95 σημ. 5.

6) Ὁ λαβὼν τὴν ἄδειαν πρὸς κατάσχεσιν δανειστὴς παραγγέλλει ἢ αὐτὸς δικαστικόν τινα κλητῆρα, ἵνα ἐνεργήσῃ τὴν κατάσχεσιν, ἢ κατ' αἴτησιν αὐτοῦ τὴν παραγγελίαν δίδει ὁ τῶν πρωτοδικῶν πρόεδρος· ὁ κλητὴρ δὲ οὗτος προβαίνει *ἀμέσως* εἰς τὴν ἐπιβολὴν τῆς κατασχέσεως· διότι δὲν εἶναι ἀναγκαῖον οὔτε κοινοποίησίς τις ἢ πρόσκλησις τοῦ ὀφειλέτου νὰ προηγηθῇ, οὔτε προθεσμία ἀπὸ τῆς ἀδείας τοῦ προέδρου καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῆς κατασχέσεως νὰ μεσολαβήσῃ (πολ. 1037, 1038). Ἡ περαιτέρω ἐνέργεια ὁρίζεται ὑπὸ τῶν ἄρθρ. 1039—1044. Τῶν κατασχεθέντων δύναται τὸ δικαστήριον κατ' αἴτησιν τῶν διαδίκων (ὅτι ἀπαιτεῖται καὶ κλήτευσις τοῦ καθ' οὗ ἡ αἴτησις Carré ζ. 2308) ἢ καὶ αὐτεπαγγέλτως νὰ διορίσῃ μεσεγγυοῦχον. Ἡ γενομένη κατάσχεσις αἴρεται διδομένης ἀσφαλείας ἐκ μέρους τοῦ ὀφειλέτου (πολ. 1041). Ἐπειδή, ὡς εἴρηται (σημ. 2 τοῦ § τούτου), κατὰ τοῦ δημοσίου δὲν ἐπιτρέπεται συντηρητικὴ κατάσχεσις, ἕπεται ὅτι τοῦτο δὲν ὑπόκειται εἰς ἀσφάλειαν, ὡς ἐσφαλμένως ἀπεφάνθη ὁ ἄρειος Πάγος (Πεῖρα 1931), ὅταν αἰτῇ τὴν ἄρσιν τῆς κατασχέσεως.

Ἡ κατάσχεσις, ὡς πρᾶξις ἀρχὴν ἐκτελέσεως περιέχουσα, διότι δι' αὐτῆς ὁ δανειστὴς ἐπιλαμβάνεται τῆς περιουσίας τοῦ ὀφειλέτου, δὲν εἶναι δίκαιον βεβαίως νὰ μένῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐκκρεμής· διατοῦτο ὁ νόμος ὑποχρεοῖ τὸν δανειστὴν ἵνα ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν ἀπὸ τῆς κατασχέσεως γνωστοποιήσῃ αὐτὴν τῷ ὀφειλέτῃ καὶ ἐγείρῃ ἀγωγὴν περὶ τοῦ δικαιώματος δι' ὃ ἐνήργησε τὴν κατάσχεσιν. Ὅτι τὸ ὀκταήμερον

τῆς διαφορᾶς δι' ἣν γίνεται·[1] ἐπιτρέπεται δὲ παρὰ τοῦ προέδρου τῶν πρωτοδικῶν κατ' ἀλλοδαπῶν ἢ ἡμεδαπῶν φυγάδων ἢ φυγῆς ὑπόπτων καὶ μὴ φερεγγύων.[2]

πρὸς ἔγερσιν τῆς ἀγωγῆς ἄρχεται ἀπὸ τῆς κατασχέσεως προκύπτει ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἄρθρων 1042, 925, 887 καὶ 959 τῆς πολ. δικονομίας· ὑπολογίζεται δὲ εἰς τὴν προθεσμίαν ταύτην δυνάμει τοῦ ἄρθρου 193 τῆς αὐτῆς δικονομίας καὶ ἡ ἡμέρα τῆς κατασχέσεως.

1) Ἡ προσωπικὴ κράτησις τοῦ ὀφειλέτου χρησιμεύει μόνον ὡς μέσον πρὸς ἐκτέλεσιν, οὐχὶ δὲ καὶ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐκδικάσεως τῆς ἀπαιτήσεως δι' ἣν ἐνεργεῖται. Ὅθεν τὸ ἐξασφαλιστικὸν τοῦτο μέτρον ἐπιτρέπεται ἐπὶ τῶν ἀπαιτήσεων μόνον ἐκείνων, ἐν αἷς ὁ νόμος συγχωρεῖ τὴν προσωπικὴν κράτησιν ὡς μέσον ἐξαναγκάσεως τοῦ ὀφειλέτου (Ἐγχειρ. § 280). Τοῦτο δὲ συνάγεται καὶ ἐκ τῆς περικοπῆς τοῦ ἄρθρου 1045 τῆς πολιτ. δικονομίας «προσωπικὴν κράτησιν δύναται ὡς συντηρητικὸν μέτρον νὰ διατάξῃ *πρὸ τῆς ἀποφάσεως* ὁ πρόεδρος». Ἐκ τῆς περικοπῆς δὲ ταύτης συνάγεται καὶ τοῦτο ὅτι ὁ μεταχειρισθεὶς τὸ ἐξασφαλιστικὸν τοῦ μέτρου δανειστὴς ὀφείλει *εὐθὺς* μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ νὰ ἐγείρῃ τὴν ἀγωγήν του περὶ τῆς ἀπαιτήσεως, ἧς χάριν ἐνήργησε τὴν προσωπικὴν κράτησιν· διότι *ἀπόφασιν* ἐννοεῖ ὁ νόμος τὴν ἐπὶ τῆς κυρίας δίκης ἐκδοθησομένην. ΑΠ. 187 τοῦ 68 ἐν Πείρᾳ σελ. 3465.

2) Τίνος πρωτοδικείου; τοῦ ἁρμοδίου διὰ τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν; ἐν ἀνάγκῃ παντός. Πολιτ. δικον. 1045, 1046. Dalloz λ. Contrainte par corps ἀρ. 555 ἐπομ. Ἡ προσωπικὴ κράτησις, καὶ ὡς προσωρινὸν καὶ ὡς ὁριστικὸν μέτρον, ἐπιτρέπεται κατ' ἀλλοδαπῶν πάντοτε καὶ περὶ πάσης ἀπαιτήσεως, ὅσον μικρὰ καὶ ἂν ἦναι αὕτη· καθ' ἡμεδαπῶν ὅμως μόνον ἐὰν ἦναι φυγάδες ἢ φυγῆς ὕποπτοι, τὸ δὲ χρέος αὐτῶν τοὐλάχιστον 100 δραχμῶν. Ἀλλὰ δύνανται οἵ τε ἡμεδαποὶ καὶ οἱ ἀλλοδαποὶ ν' ἀποφύγωσι τὴν προσωπικὴν κράτησιν, ἐὰν δώσωσιν ἀποχρῶσαν ἀσφάλειαν ἢ ἔχωσιν ἐν Ἑλλάδι περιουσίαν ἀκίνητον ἢ ἐμπορικὸν κατάστημα, ἱκανὰ πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ δανειστοῦ διὰ τὴν ἀπότισιν τοῦ χρέους (πρβ. Ἐγχειρ. § 63 σημ. 6. Dalloz ἀρ. 576). Αἱ ἀποφ. τοῦ προξεν. δικαστηρίου Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐφετείου Ἀθηνῶν, ἐφ' ὧν ἐξεδόθη ἡ 97 τοῦ 81 ἀπόφ. τοῦ ΑΠ. εἶπον, ὅτι ἡ ὑποχρέωσις τῶν ἐγγυητῶν ὁρᾷ μόνον τὴν προσαγωγὴν τοῦ ὀφειλέτου, οὐχὶ καὶ τὴν ἀπότισιν τοῦ χρέους, ἐστηρίχθησαν δὲ ἐν μέρει καὶ εἰς τοῦ ἐγγυητικοῦ τὸ περιεχόμενον.

Ὁ αἰτῶν [3] τὴν ἄδειαν τῆς φυλακίσεως πρέπει νὰ παρουσιάσῃ ἀπόδειξιν τῆς τε ἀπαιτήσεως καὶ τῆς φερεγγυότητος αὐτοῦ. [4] Εἰς τὴν ἐνέργειαν δὲ τοῦ ἀσφαλιστικοῦ τούτου μέτρου καὶ τὰ λοιπὰ ἀντικείμενα ἐφαρμόζονται αἱ διατάξεις τῶν ἄρθρων 1006—1024 τῆς πολιτ. δικονομίας. [5]

ε') καταχώρισις.

§ 74. Αἱ εἰς δημόσια βιβλία καταχωρίσεις γίνονται

---

3) Τὴν προσωπικὴν κράτησιν δύναται νὰ αἰτήσῃ ὁ δανειστής, εἴτε ἡμεδαπὸς εἴτε ἀλλοδαπὸς εἶναι, διότι τὸ ἄρθρον 1045 οὐδεμίαν ποιεῖ διάκρισιν μεταξὺ ἡμεδαπῶν καὶ ἀλλοδαπῶν. Ἐν Γαλλίᾳ μόνοι οἱ ἡμεδαποὶ ἔχουσι τοιοῦτον δικαίωμα. Dalloz ἀρ. 558.

4) Ὁ αἰτῶν τὴν προσωπικὴν κράτησιν ὑποβάλλει ἀναφορὰν περὶ τούτου εἰς τὸν πρόεδρον τῶν πρωτοδικῶν· ἐν τῇ ἀναφορᾷ δὲ ταύτῃ ὀφείλει νὰ ἐπισυνάψῃ α') τὰ ἀποδεικνύοντα τὴν ἀπαίτησίν του ἔγγραφα ἢ καὶ ἁπλῆν βεβαίωσιν αὐτῆς· β') τὴν ἀπόδειξιν ὅτι ἔδωκεν ἤδη ἀσφάλειαν ἢ ὅτι ἔχει ἱκανὴν ἐν Ἑλλάδι ἀκίνητον περιουσίαν ἢ ἐμπορικὸν κατάστημα, ἐξασφαλίζοντα τὸν ἀντίδικόν του διὰ τὰ ἐκ τῆς δίκης ἔξοδα καὶ ζημίας του. Δύναται δ' ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτῷ ὁ πρόεδρος τὴν προσωπικὴν κράτησιν ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ δώσῃ ἐγγύησιν ἢ νὰ ἐπενέγκῃ κατόπιν τὴν ἀπόδειξιν τῆς φερεγγυότητός του (πολ. 1047). Ἡ ἐν τῷ ἄρθρῳ 1048 περικοπὴ «ἢ τῆς ἀδείας τοῦ προέδρου» παρέλκει βεβαίως· διότι δι' αὐτῆς ταύτης τῆς ἀναφορᾶς ἐξαιτεῖται νὰ τῷ ἐπιτραπῇ ἡ προσωπικὴ κράτησις, καίτοι μὴ ἔχοντι οὔτε πλήρεις ἀποδείξεις οὔτε ἁπλῆν βεβαίωσιν· πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατὸν νὰ ἔχῃ ἄδειαν τοῦ προέδρου, καὶ ἂν ἔχῃ ἤδη τοιαύτην πρὸς τί ἡ νέα ἀναφορά;

5) Πολ. 1048 ἐδ. 2. Κατὰ τὰ λοιπά, λέγει τὸ ἄρθρον τοῦτο, ἐφαρμόζονται καὶ περὶ τῆς προσωρινῆς ταύτης φυλακίσεως τὰ ἐν τοῖς ἄρθρ. 1006—1024 ὡρισμένα· ἀλλὰ δὲν ἐπιδέχεται βεβαίως σπουδαίαν ἀντίρρησιν τὸ ὅτι ἡ προσωρινὴ φυλάκισις οὐδὲν ἄλλο κυρίως εἶναι εἰμὴ προσωρινὴ ἐκτέλεσις· ἑπομένως δι' οὓς λόγους δὲν συγχωρεῖται ὁριστικὴ φυλάκισις, διὰ τοὺς αὐτοὺς δὲν συγχωρεῖται καὶ προσωρινή· ἄρα ἐφαρμόζεται ἐπ' αὐτῆς καὶ τὸ ἄρθρ. 1002 τῆς αὐτῆς δικονομίας. Dalloz ἀριθ. 591.

ἐνίοτε μὲν πρὸς συντήρησιν δικαίων, ἄλλοτε δὲ ἀποτελοῦσι στοιχεῖον τῆς τελείας καταρτίσεως αὐτῶν.[1] Ἐνταῦθα ἀνήκουσι τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία, τὰ ἔγγραφα καὶ εὑρετήρια τῶν συμβολαιογράφων, τὰ τῶν μεταγραφῶν, τὸ βιβλίον τῶν ναυτικῶν δανείων, τὰ πρὸς ἐγγραφὴν ὑποθηκῶν κλ.[2]

ϛ' παρακράτησις.

§ 75. Ἐνίοτε[1] ὁ ὀφειλέτης ἔχει ἐξουσίαν νὰ κρατήσῃ

---

1) Τὰ βιβλία, ἤτοι τὰ ἐκ πλειόνων φύλλων συγκείμενα καὶ συνδεδεμένα ἔγγραφα, χρησιμεύουσι γενικῶς μὲν πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ἐννόμων σχέσεων, ἐνίοτε ὅμως ἀποτελοῦσι συστατικὸν στοιχεῖον τῆς παραγωγῆς καὶ καταρτίσεως αὐτῶν. Ἐν τῷ πρώτῳ θέματί εἰσι μέσα συντηρητικὰ τῆς *ἀποδείξεως*, ἐν τῷ δευτέρῳ, συντηρητικὰ τῆς ὑπάρξεως τῶν δικαίων (Ἐγχειρ. § 204 σημ. 5).

Βιβλία πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν συντασσόμενα ὑπῆρχον καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι· «παρ' οἷς γὰρ ἀναγραφὴ τῶν κτημάτων ἐστὶ καὶ τῶν συμβολαίων, ἐξ ἐκείνων ἐστὶ μαθεῖν εἰ ἐλεύθερα καὶ ἀνέπαφα καὶ τὰ αὐτοῦ πωλεῖ δικαίως· εὐθὺς καὶ μεταγράφει ἡ ἀρχὴ τὸν ἐωνημένον». Στοβ. μδ', 22.

2) Περὶ τῶν διαφόρων τούτων βιβλίων παρατηρητέον ταῦτα· α') ἐν τοῖς ληξιαρχικοῖς βιβλίοις καταγράφονται προπάντων αἱ γεννήσεις, οἱ γάμοι καὶ αἱ ἀποβιώσεις (ἄρθρ. 35 ἀστ. νόμ.)· τὰ βιβλία λοιπὸν ταῦτά εἰσι τὰ κυρίως ἀποδεικτικὰ τῶν εἰρημένων γεγονότων μέσα· ἀλλ' ἐν ἀνάγκῃ δύναται τὸ δικαστήριον νὰ ἐπιτρέψῃ καὶ ἄλλα (ἄρθρ. 61)· β') περὶ τῆς χρησιμότητος τῶν συμβολαιογραφικῶν ἐγγράφων ἀνάγν. Ἐγχειρ. § 19 σημ. 4, 5· γ') περὶ τῶν τῆς μεταγραφῆς καὶ τῶν ὑποθηκῶν βιβλίων γίνεται ἡ προσήκουσα ἐξήγησις ἐν τῷ περὶ ἐμπραγμάτων δικαίων βιβλίῳ § 181—184· δ') φορολογικὰ βιβλία καὶ κτηματογραφικὰ κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς πολιτ. δικονομίας (ἄρθρ. 399) δὲν ὑπάρχουσι παρ' ἡμῖν· καθότι ἡ μὲν ἔγγειος φορολογία γίνεται ἐπὶ ἄλλης βάσεως παρ' ἐκείνην ἐφ' ἧς τὰ φορολογικὰ βιβλία στηρίζονται, τὸ δὲ περὶ κτηματολογίων διάταγμα τῆς 23 νοεμβρ. 1836 δὲν ἐπραγματοποιήθη εἰσέτι οὐδὲ εἶναι ἐλπὶς νὰ πραγματοποιηθῇ.

1) Περὶ τῆς λέξεως retentio πρβ. καὶ νόμ. 30 πρ. πανδ. (19, 1).

τὸ ἀντικείμενον τῆς ὀφειλῆς, εἴτε πρᾶγμα εἴτε χορηγία τις εἶναι τοῦτο, μέχρι τῆς ἱκανοποιήσεως[2] ἀνταπαιτήσεων αὐτοῦ· ἡ ἐξουσία αὕτη καλεῖται δίκαιον **παρακρατήσεως**,[3] οὗ τὰ ειδικώτερα προσόντα εἰσὶ ταῦτα: α') ὁ παρακρατῶν ἀπαιτεῖται νὰ κατέχῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς ὀφειλῆς καὶ μάλιστα κατὰ νόμιμον τρόπον·[4] β') ἡ ἀντα-

---

Τὰ θέματα, ἐν οἷς ἐπιτρέπεται ὑπὸ τῶν νόμων ἡ παρακράτησίς εἰσι τοσοῦτον ποικίλα, ὥστε δὲν δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν ἅπαντα εἰς κοινήν τινα ἀρχήν· ἐπομένως ἀσφαλέστερον εἶναι νὰ εἴπωμεν ὅτι δικαίωμα παρακρατήσεως ὑπάρχει μόνον ὅπου ὁ νόμος ἐπιτρέπει αὐτὸ (πρβ. Windscheid § 351 σημ. 6). Ἀναμφίβολον βεβαίως εἶναι ὅτι αἱ περὶ παρακρατήσεως διατάξεις τῶν νόμων δύνανται καὶ εἰς ἀνάλογα θέματα νὰ ἐφαρμοσθῶσιν.

2) Ὅπου ὁ νόμος ἐπιτρέπει παρακράτησιν ἀναγνωρίζει φυσικῷ τῷ λόγῳ μεταξὺ τῶν ἀμοιβαίων ἀπαιτήσεων σχέσιν τινὰ προτιμήσεως περὶ τὴν ἱκανοποίησιν αὐτῶν· θέλει δηλαδὴ ὁ νομοθέτης ἵνα ἡ ἀπαίτησις τοῦ ἔχοντος τὸ τῆς παρακρατήσεως δικαίωμα πραγματοποιηθῇ πρὸ ἢ κἂν *μετὰ* τῆς ἀπαιτήσεως καθ' ἧς ἡ παρακράτησις· διατοῦτο ἐπιτρέπει αὐτῷ νὰ κρατῇ καὶ μὴ καταβάλλῃ αὐτὴν πρὶν ἢ ἐξοφληθῇ ἡ ἀνταπαίτησίς του. Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι ἡ παρακράτησις δὲν παρέχει δικαίωμά τι ἐπὶ τοῦ παρακρατήματος ἀπέναντι τῶν ἄλλων δανειστῶν τοῦ προσώπου καθ' οὗ ἡ παρακράτησις· ἀλλὰ χρησιμεύει ἁπλῶς ὡς μέσον διακωλυτικὸν τῆς εἰς αὐτὸν περιελεύσεως τοῦ ὀφλήματος. Ὁ δανειστὴς π. χ. ἔχει ἐνίοτε δικαίωμα παρακρατήσεως τοῦ ἐνεχύρου πρὸς ἐξόφλησιν ἀπαιτήσεων δι' ἃς δὲν ἐδόθη τὸ ἐνέχυρον· ἐὰν λοιπὸν τὸ ἐνέχυρον τοῦτο κατασχεθῇ ἐν χερσὶν αὐτοῦ παρ' ἄλλου δανειστοῦ τοῦ δόντος τὸ ἐνέχυρον ὀφειλέτου, ἡ ἀπαίτησις δι' ἣν δίδοται παρακράτησις δὲν ἀπολαύει, ἕνεκα μόνης τῆς παρακρατήσεως, προτιμήσεώς τινος, ἀλλὰ θὰ ὑποβληθῇ καὶ αὐτὴ εἰς τοὺς κοινοὺς τῆς διατάξεως κανόνας. Dernburg Compensation § 43 σ. 366. Troplong, hypoth. ἀριθ. 256. Massé-Vergé § 281 σημ. 4. Παπαρ. Ζ', 629.

3) Γίνεται χρῆσις καὶ τῶν λέξεων *παρακατάσχεσις*, *ἐπίσχεσις*· προετίμησα τὴν παρακράτησιν διὰ τὸ εὐχρηστότερον τοῦ ῥήματος *παρακρατῶ*. Ὁ λατινικὸς ὅρος εἶναι jus retentionis.

4) Δὲν δύναται νὰ κρατήσῃ τις ὅ,τι δὲν ἔχει (νόμ. 1 πρ. πανδ. 20

παίτησις πρέπει νὰ ἦναι ληξιπρόθεσμος[5] καὶ τοιαύτην πρὸς τὸ παρακρατούμενον δίκαιον νὰ ἔχῃ σχέσιν, ὥστε ἡ δικαστικὴ ἐπιδίωξις τούτου νὰ ἐξήρτηται ἐκ τῆς ἐκπληρώσεως τῆς ἀνταπαιτήσεως·[6] αὕτη δὲ δύναται καὶ ἀπὸ φυ-

---

1· «οὐκ ἔχεις ἐπ' αὐτῷ περὶ τῆς ὑποθήκης ἀγωγήν, ἀλλὰ *νεμόμενος* παρακατάσχεσιν»· νόμ. 14 § 1 πανδ. 10, 3·—νόμ. 1 κώδ. 8, 4· νόμ. 25 πανδ. 20, 1 συνδ. νόμ. 5 βασ. 25, 4). Ὅθεν ἂν καταβάλῃ τις τὸ ὄφλημα ἐφ' οὗ ἔχει παρακατάσχεσιν δὲν δύναται ν' ἀπαιτήσῃ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ διὰ τῆς τοῦ ἀχρεωστήτου ἀγωγῆς· νόμ. 51 πανδ. (12, 6)· νόμ. 30 πανδ. αὐτ. «ἐν οἷς μόνην παρακατάσχεσιν οὐ μὴν καὶ ἀγωγὴν ἔχομεν, ταῦτα καταβαλόντες οὐκ ἀναλαμβάνομεν».

5) Ἄνευ ἀνταπαιτήσεως παρακατάσχεσις δὲν ὑπάρχει (νόμ. 14 πανδ. 39, 5)· «ὁ κατὰ δωρεὰν γεωργῶν ἀλλότριον ἀγρὸν τὰ ἐμβληθέντα ποιεῖ τῆς ἐκείνου (τοῦ ἰδιοκτήτου) δεσποτείας καὶ οὐκ ἔχει παρακατάσχεσιν ὑπὲρ τῶν δαπανῶν». Ὅταν ἡ ἀπαίτησις, ὑπὲρ ἧς ἡ παρακράτησις, ἦναι ὑπὸ αἵρεσιν ἢ προθεσμίαν, ἡ παρακράτησις, ἂν προταθῇ ὑπὸ τοῦ ἐναγομένου, ἀποκρούεται διὰ τῆς ἀντενστάσεως τοῦ μὴ ληξιπροθέσμου. Kramer ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς ἀστ. πράξεως ΛΖ', 419.

6) Τινὲς ἀπαιτοῦσιν ὡς προσὸν τῆς παρακρατήσεως τὴν ὕπαρξιν συναφείας μεταξὺ τῶν ἀμοιβαίων ἀπαιτήσεων· ἀλλ' ἐκ τῶν θεμάτων, ἐν οἷς οἱ νόμοι συγχωροῦσι παρακράτησιν, ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ προσὸν τοῦτο δὲν εἶναι πάντοτε ἀναγκαῖον. Τὰ θέματα δὲ ταῦτά εἰσι τὰ ἑξῆς :

α') ὁ δικαιούμενος ν' ἀπαιτήσῃ τὴν ἀπόδοσιν δαπανῶν, ἃς ἐν ἀλλοτρίῳ πράγματι ἢ χάριν αὐτοῦ κατέβαλεν, ἔχει δικαίωμα παρακρατήσεως τοῦ πράγματος τούτου. Τοιαῦται δαπάναι εἰσὶ π. χ. αἱ εἰς οἰκοδομάς, φυτείαν, σπορὰν ἢ καλλιέργειαν γενόμεναι (νόμ. 23 § 4 πανδ. 6, 1· § 30, 32, 33 εἰσηγ. 2, 1· νόμ. 7 § 12· νόμ. 9 πρ. § 1 πανδ. 41, 1· νόμ. 14 πανδ. 44, 1· νόμ. 11, 16 κώδ. 3, 32· νόμ. 5 πρ. πανδ. 25, 1· νόμ. 8 πρ. πανδ. 13, 7· νόμ. 29 § 2 πανδ. 20, 1)· ὡσαύτως αἱ πρὸς διάσωσιν τοῦ πράγματος ἀπὸ θαλασσίου κινδύνου καταβληθεῖσαι (νόμ. 2 πρ. πανδ. 14, 2).

β') ὁ ἔκ τινος αἰτίας ὑποχρεούμενος νὰ παράσχῃ πρᾶγμά τι ἔχει δικαίωμα παρακρατήσεως τοῦ πράγματος τούτου διὰ τὰς ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας πηγαζούσας ἀνταπαιτήσεις αὐτοῦ. Οὕτω ἐπὶ ἐντολῆς καὶ χρησιδανείου ἔχουσιν ὁ ἐντολοδόχος καὶ ὁ τὸ χρησιδάνειον λαβὼν παρακράτησιν διὰ τὰς τοιούτου εἴδους ἀνταπαιτήσεις των (νόμ. 25 πανδ. 3, 3.

σικῆς ἐνοχῆς νὰ πηγάζῃ·[7] γ') ἡ παρακράτησις ἐπιτρέπεται μὲν κατὰ παντὸς δικαίου, προσωπικοῦ ἢ ἐμπραγμάτου, ἀπαιτεῖται ὅμως νὰ στηρίζηται ἐπὶ νομικῆς τινος διατάξεως·[8] δ') ἡ παρακράτησις φέρει δικονομικῶς τὸ σχῆμα

'Οργ. δικαστ. ἄρθρ. 240, πολ. δικον. ἄρθρ. 101·—νόμ. 15 § 2 πανδ. 47, 2· νόμ. 18 § 4 πανδ. 13, 6)· προσέτι ὁ ἐξ ἀπογραφῆς κληρονόμος (νόμ. 22 § 9 κώδ. 6, 30), ὁ διαχειριστὴς ἀλλοτρίας ὑποθέσεως καὶ ὁ ἐπίτροπος (νόμ. 1 πρ. πανδ. 20, 6·—νόμ. 1 § 4 πανδ. 27, 3)· ὡσαύτως ὁ δανειστής, ὁ ἀνίσχυρον ἔχων ἐνέχυρον, δύναται νὰ παρακρατήσῃ αὐτό, ἐὰν τὸ δάνειον αὐτοῦ ἐχρησίμευσε τῷ ὀφειλέτῃ (νόμ. 1 κώδ. 8, 16· νόμ. 7 § 5 πανδ. 27, 9 πρβ. καὶ νόμ. 1 πρ. Π. (20, 1))· ὁμοίως τῆς δόσεως εἰς πληρωμὴν ἀνισχύρου οὔσης, ὁ λαβὼν τὸ πρᾶγμα ἔχει παρακατάσχεσιν διὰ τὴν μὴ ἐξοφληθεῖσαν δι' αὐτοῦ ἀπαίτησιν (νόμ. 26 § 4 πανδ. 12, 6)· τέλος ὁ δικαιούμενος ν' ἀποζημιωθῇ δι' ἣν ἐξ ἀλλοτρίου πράγματος ὑπέστη ζημίαν, δύναται νὰ παρακρατήσῃ τὸ πρᾶγμα τοῦτο (νόμ. 6, 7 § 2· νόμ. 9, πρ. § 3 πανδ. 39, 2· νόμ. 8 πανδ. 47, 9). 'Ο μισθωτής; ὄχι· ΑΠ. 335 τοῦ 77.

γ') ὅπου δύναταί τις νὰ προτείνῃ τὴν ἔνστασιν non adimpleti contractus, ἔχει καὶ παρακατάσχεσιν. Τοιοῦτος ὁ ἀγοραστὴς καὶ ὁ πωλητής· νόμ. 25, 13 § 8 πανδ. 19, 1· νόμ. 5 § 4 πανδ. 44, 4· νόμ. 5 κώδ. 8, 45.

δ') κατὰ τὸν νόμ. 94 πρ. πανδ. (46, 3)· ἐὰν καταβάλω τῷ δανειστῇ μου ἀλλότρια νομίσματα, οὗτος δ' ἔχων ταῦτα κινεῖ κατ' ἐμοῦ (ἤτοι μὲ ἐνάγει περὶ καταβολῆς τοῦ χρέους δι' ὃ ἔλαβε τὰ ἀλλότρια νομίσματα) μὴ ἀποδιδοὺς αὐτά, ἐκβάλλεται παραγραφῇ· ὅρ. καὶ τὴν μὴ ἰσχύουσαν πλέον διάταξιν ἐν νόμ. 1 πρ. πανδ. (20, 1).

ε') ὁ ἐνεχυροῦχος δανειστὴς ἔχει δικαίωμα παρακρατήσεως τοῦ ἐνεχύρου δι' ἄλλας ἀπαιτήσεις του κατὰ τοῦ αὐτοῦ ὀφειλέτου· νόμ. 1 κώδ. 8, 27· ἄρθρ. 10 νόμ. Ἐνεχ. Ὡσαύτως ὁ τὸ ἐνέχυρον διὰ τῆς καταβολῆς τοῦ χρέους λυτρώσας· νόμ. 1 πρ. Π. (20, 6).

7) Νόμ. 51 πανδ. (12, 6) καὶ σημ. 4 τοῦ § τούτου. Ἐπὶ τοιούτων ἀνταπαιτήσεων τὸ μόνον μέσον τῆς ἐξασφαλίσεως αὐτῶν εἶναι ἡ παρακράτησις.

8) Εἰσὶν οἱ διδάσκοντες (Mühlerbr. Pandekten § 136 σημ. 9) ὅτι παρακράτησις ἐπιτρέπεται πανταχοῦ ὅπου ὑπάρχουσι τὰ (καθ' ὃν αὐτοὶ δίδουσιν ὁρισμὸν) προσόντα τῆς παρακρατήσεως· ἡ διδασκαλία αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή, ὡς εἴρηται ἤδη (σημ. 1 τοῦ § τούτου).

ἐνστάσεως, τῆς τοῦ δόλου· δύναται δὲ καὶ ἐν εἴδει συμψηφισμοῦ ἢ ἀνταγωγῆς νὰ προταθῇ ἐν τῇ δίκῃ.[9]

ζ') σφράγισις καὶ ἀπογραφή.[α)]

§ 76. Ἡ **σφράγισις** ἐξασφαλίζει τὸ σφραγιζόμενον πρᾶγμα ἐναντίον ἐνδεχομένης ἀφαιρέσεως ἢ ἀλλοιώσεως αὐτοῦ καὶ χρησιμεύει ὡς προπαρασκευαστικὴ τῆς ἀπογραφῆς πρᾶξις.[1] Ἀπαιτεῖται δὲ νὰ ὑπάρχῃ εὔλογος ἀφορ-

---

9) Ἐὰν ἡ ἀνταπαίτησις, ὑπὲρ ἧς ἡ παρακράτησις, φέρῃ τὰ στοιχεῖα τοῦ συμψηφισμοῦ, δύναται νὰ ἀντιταχθῇ ἐν τῇ δίκῃ καὶ ὡς συμψηφισμός· ἄλλως ἡ ἀνταπαίτησις ἢ προτείνεται ἀνταγωγικῶς μετὰ τοῦ πλεονεκτήματος τῆς παρακρατήσεως (ὅτε προηγεῖται ἐν τῇ ἐκτελέσει ἡ ἀνταγωγικὴ ἀπαίτησις), ἢ ἀποκρούεται ἁπλῶς ἡ ἀγωγὴ διὰ τῆς ἐνστάσεως τῆς παρακρατήσεως. Π. χ. ὁ πληρεξούσιος, ὅστις ἐνάγεται ἐπὶ καταβολῇ τῶν χρημάτων, ἅπερ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς εἰσέπραξε, δύναται ν' ἀντιτάξῃ εἰς συμψηφισμὸν τὴν ἐκ τῆς αὐτῆς ἐντολῆς χρηματικὴν ἀνταπαίτησίν του· ὁ ἐναγόμενος ἐπὶ ἀποδόσει τοῦ ἀκινήτου ἐν ᾧ ἔκαμεν ἀναγκαίας δαπάνας δύναται νὰ αἰτήσῃ ἀνταγωγικῶς τὰς δαπάνας του ἐπὶ παρακρατήσει τοῦ ἀκινήτου (οὗ ἕνεκα ἡ ἀνταγωγικὴ ἀπαίτησις ἀνάγκη νὰ συνεκδικασθῇ μετὰ τῆς ἀγωγῆς παρὰ τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρ. 228 πολ.), ἢ καὶ ἁπλῶς τὴν παρακράτησιν νὰ ἐπικαλεσθῇ. Ὅπου ἡ ἀνταπαίτησις πηγάζει ἐκ φυσικῆς ἐνοχῆς, ὁ ἐνάγων μόνον τὴν ἔνστασιν τῆς παρακρατήσεως ἔχει· ἀνωτ. σημ. 7 τοῦ § τούτου. Ἐσφαλμένως ὁ ΑΠ. (ἀπόφ. 71 τοῦ 77) ἐθεώρησεν ἀπαράδεκτον πρότασιν παρακρατήσεως, μὴ γενομένην ὡς αἱ ἀνταγωγαὶ ἐν ταῖς συνήθεσι δίκαις, διὰ τοῦ ἀπολογητηρίου. Ν. Πείρας παράρτ. Γ', 7569 § 7· πρβ. καὶ νόμ. 51 βασ. (24, 6).

α) Demol. ΙΕ', 608 ἀριθ. 626. Πολ. 1049—1079. Γαλ. 907—944. Περὶ ἐπιθέσεως σφραγίδων γίνεται λόγος τις ἐν Νεαρᾷ Ἰουστ. 164.

1) Διὰ τῆς σφραγίσεως σκοπεῖται ἡ ἀποτροπὴ ἐπικειμένου κινδύνου εἰς ὃν εἶναι ἐκτεθειμένον τὸ σφραγιστέον πρᾶγμα· ὁ κίνδυνος δὲ οὗτος δύναται νὰ ἦναι εἴτε ἀφαιρέσεως καὶ ἀποκρύψεως, εἴτε ἀντικαταστάσεως ἢ ἀλλοιώσεως τοῦ πράγματος· ἑπομένως λαμβάνει χώραν μόνον ἐπὶ κινητῶν· ἀλλὰ καὶ ὁ διαχειριστὴς ἀλλοτρίας περιουσίας δικαιοῦται

μὴ[2] καὶ παρὰ τῷ προκαλοῦντι τὴν σφράγισιν ἔννομον συμφέρον.[3]

πρὸς ἀσφάλειάν του νὰ προκαλέσῃ ἐν ἀνάγκῃ σφράγισιν (πολ. 1049 § 3).

2) Πολ. δικον. 1049. Εὔλογον ἀφορμὴν γενικῶς μὲν ἀποτελεῖ ὁ κίνδυνος εἰς ὃν εἶναι ἐκτεθειμένον πρᾶγμά τι· ἰδίως δὲ ὁ θάνατος, ἡ ἀπουσία, ἡ ἀνηλικότητος ἢ ἄλλη ἀνικανότης περὶ τὸ πράττειν τοῦ ἰδιοκτήτου ἢ τοῦ νομίμου διακατόχου τοῦ πράγματος· προσέτι ὁ φόβος ὑφαιρέσεως, ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολῆς, καταστροφῆς ἢ ἄλλης βλάβης τοῦ πράγματος· τέλος δὲ ἄλλο τι περιστατικὸν πιθανολογοῦν κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ εἰρηνοδίκου τὴν ὕπαρξιν κινδύνου.

3) Πολ. δικον. 1050. Ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ καὶ τῷ προηγουμένῳ 1049 γίνεταί τις σύγχυσις τῶν δύο πραγμάτων *πότε* συγχωρεῖται σφράγισις καὶ *τίς* ἔχει δικαίωμα νὰ αἰτήσῃ αὐτήν. Περὶ τοῦ *πότε* ἐγένετο ἤδη λόγος ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει· ὡς πρὸς τὸ *τίς*, ὁ γενικὸς κανὼν εἶναι ὅτι πᾶς ὅστις ἔχει ἔννομον συμφέρον δικαιοῦται νὰ αἰτήσῃ τὴν σφράγισιν· ὥστε ὁ κίνδυνος μὲν δικαιολογεῖ τὸ μέτρον τῆς σφραγίσεως, τὸ ἔννομον δὲ συμφέρον νομιμοποιεῖ τοὺς αἰτοῦντας αὐτήν. Ὡς τοιοῦτοι δὲ ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ νόμου α') προκειμένου περὶ ὁμάδος περιουσίας οἷον κληρονομίας (ζῶντος τοῦ κληρονομουμένου σφράγισις δὲν ἐπιτρέπεται. Carré τοῦ 3076) ἢ ἄλλης (π. χ. τοῦ πτωχεύσαντος. Dalloz Scellés ἀρ. 22), οἱ ἔχοντες ἐννόμους ἀξιώσεις ἐπ' αὐτῆς· οἷοι οἱ κληρονόμοι, οἱ κληροδόχοι καὶ οἱ δωρεᾶς αἰτίᾳ θανάτου δωρεοδόχοι, ἢ οἱ δανεισταὶ τούτων (δυνάμει τοῦ ἄρθρου 1025 πολ. δικον. Carré τοῦ 3062)· προσέτι οἱ δανεισταὶ τῆς κληρονομίας ἢ τῆς πτωχεύσεως· β') προκειμένου περὶ πραγμάτων ζῶντος ὀφειλέτου, οἱ δανεισταὶ αὐτοῦ οἱ ἔχοντες τίτλον ἐκτελεστὸν ἢ λαβόντες πρὸς τοῦτο ἄδειαν παρὰ τοῦ προέδρου τῶν πρωτοδικῶν· γ') προκειμένου περὶ πραγμάτων ἀπόντος (εἴτε ἀφάντου εἴτε μὴ παρόντος. Carré ζ. 3072), οἱ σύνοικοι καὶ ὑπηρέται αὐτοῦ· π. χ. ὁ ἀπὼν ἀφῆκεν ἀνοικτὸν τὸ δωμάτιον ἐν ᾧ εὑρίσκονται τὰ πράγματά του· δ') προκειμένου περὶ τῆς περιουσίας τῶν ὑπὸ ἐπιμέλειάν τινα διατελούντων, αὐτοὶ οὗτοι, οἱ ἀντιπρόσωποι (Carré ζήτ. 3067 bis) ἢ συγγενεῖς αὐτῶν· ε') ἐπὶ τῶν θεμάτων γ' καὶ δ', ἢ ὅταν πράγματα τοῦ δημοσίου κινδυνεύωσι παρὰ τῷ κατέχοντι αὐτά, ἢ οὗτος ἀπέθανεν ἢ ἦναι ἀπὼν (ἐνταῦθα ἡ σφράγισις περιορίζεται εἰς μόνον τὰ τοῦ δημοσίου πράγματα· ἴδε δισταγμούς τινας παρὰ Carré ζήτ. 3073, 3073 bis) ἡ ἐπίθεσις τῶν σφραγίδων δύναται νὰ αἰτηθῇ ἐν ἀνάγκῃ παρὰ τοῦ εἰσαγγελέως ἢ τοῦ δημάρχου ἢ καὶ νὰ ἐνεργηθῇ αὐτεπαγγέλτως παρὰ τοῦ εἰρηνοδίκου (Πολ. 1051).

Ὁ εἰρηνοδίκης εἶναι συνήθως ἁρμόδιος [4] νὰ ἐκτελέσῃ τὴν σφράγισιν, ἤτοι τὴν ἐπίθεσιν τῆς δημοσίας σφραγῖδος [5] ἐπὶ τοῦ σφραγιστέου πράγματος· πράττει δὲ τοῦτο ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἐνδιαφερομένων, ὅσοι αὐθορμήτως ἐμφανισθῶσι, [6] κατ' αἴτησίν τινος ἐξ αὐτῶν ἢ καὶ αὐτεπαγγέλτως ἐνίοτε. [7] Συντάσσεται δὲ περὶ αὐτῆς ἔκθεσις καὶ διορίζεται φύλαξ τῶν σφραγισθέντων πραγμάτων). [8] Τὰ

---

4) Ὁ εἰρηνοδίκης δηλαδὴ τοῦ τόπου, ἔνθα τὰ πράγματα εὑρίσκονται, εἶναι ἁρμόδιος νὰ ἐνεργήσῃ τὴν σφράγισιν. Ὀφείλει δὲ νὰ προβαίνῃ εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην μεθ' ὅλης τῆς ταχύτητος, εἴτε αὐτεπαγγέλτως εἴτε κατ' αἴτησιν ἐνεργεῖ (πολ. 489, 1054 § 11)· ἀλλ' ἐπὶ πραγμάτων κειμένων ἐν δήμοις ἐκτὸς τῆς ἕδρας τοῦ εἰρηνοδίκου δύναται νὰ ἐπιθέσῃ προσωρινῶς σφραγῖδας καὶ ὁ δήμαρχος.

Ὁ εἰρηνοδίκης *δύναται ν' ἀπορρίψῃ* τὴν περὶ σφραγίσεως αἴτησιν; Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην πρέπει νὰ δοθῇ καταφατικὴ ἀπάντησις· ὁ εἰρηνοδίκης κατὰ νόμον ἔχει δικαίωμα καὶ καθῆκον νὰ κρίνῃ ἂν ὑπάρχῃ περίπτωσις σφραγίσεως καὶ ἂν ὁ αἰτῶν αὐτὴν ἔχῃ τὸ πρὸς τοῦτο δικαίωμα (πολ. ἄρθρ. 1049 § 3 «ὁσάκις δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ἢ καὶ μόνον νὰ βεβαιωθῇ ἔννομον συμφέρον» ἄρθρ. 1050· «ὅστις δύναται νὰ ἀποδείξῃ ἔννομον συμφέρον ἢ καὶ μόνον νὰ τὸ βεβαιώσῃ»)· ἄρα δικαιοῦται καὶ νὰ ἀπορρίψῃ τὴν αἴτησιν, ἂν εὕρῃ αὐτὴν μὴ βάσιμον (Carré ζήτ. 3066)· ἀλλὰ βεβαίως ἡ ἀπόφασις αὐτοῦ ἔχει μόνον προσωρινὸν ἀποτέλεσμα. Πολ. 1060.

5) Πράγματα ἀπολύτως ἀναγκαῖα πρὸς χρῆσιν τῶν ἐν τῷ οἴκῳ ἢ ὧν ἡ σφράγισις εἶναι ἀδύνατος (π. χ. κτήνη) ἢ ἐπιβλαβὴς (π. χ. ἐδώδιμα), δὲν σφραγίζονται ἀλλ' ἀπογράφονται μόνον (Πολ. 1055. Γαλ. 924)· αἱ δὲ διαθῆκαι ἢ ἄλλα σπουδαῖα ἔγγραφα δίδονται εἰς ἰδιαιτέραν φύλαξιν (πολ. 1057, 1058. Γαλ. 916—919).

6) Δικαίωμα τοῦ νὰ παρευρεθῶσι κατὰ τὴν σφράγισιν ἔχουσι βεβαίως πάντες ὅσοι δικαιοῦνται νὰ αἰτήσωσιν αὐτήν· προσκαλοῦνται δὲ μόνον οἱ σύνοικοι, καθὸ χρησιμεύοντες ὡς τὰ σπουδαιότερα πρόσωπα πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς καταστάσεως τῶν σφραγιστέων πραγμάτων. Πολ. 1054 § 9.

7) Πρβ. σημ. 3, ε' τοῦ § τούτου.

8) Πολ. 1054. Γαλ. 914. Τῶν σφραγισθέντων πραγμάτων διορίζει ὁ

κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τῶν σφραγίδων παρεμπίπτοντα προσκόμματα αἴρει ἐκ μέσου προσωρινῶς μὲν ὁ εἰρηνοδίκης, ὁριστικῶς δὲ ὁ πρόεδρος ἢ τὸ πρωτοδικεῖον. 9 Αἱ σφραγῖδες αἴρονται ὑπὸ τοῦ εἰρηνοδίκου ἅμα ἐκλείψῃ ἡ αἰτία τῆς ἐπιθέσεως αὐτῶν. Περὶ τῆς ἄρσεως ἀποφασίζει ὁ πρόεδρος, ἐνίοτε ὁ εἰρηνοδίκης· συντάσσεται δὲ καὶ περὶ αὐτῆς ἔκθεσις. 10

Ἡ **ἀπογραφή**, 11 ἤτοι ἡ κινητῆς περιουσίας ἀναγραφή, συντελεῖ ὡς ἀποδεικτικὸν μέσον εἰς τὴν ἀσφά-

---

εἰρηνοδίκης φύλακα πρόσωπον, ὅπερ κρίνει κατάλληλον πρὸς τοῦτο· ἀλλὰ βεβαίως δυνάμενον νὰ ὑποβληθῇ εἰς προσωπικὴν κράτησιν. Ἐὰν δὲν εὑρεθῶσι παντάπασι πράγματα ἢ τὰ εὑρεθέντα δὲν ἦναι ἐκ τῶν σφραγιστέων, σημειοῦται τοῦτο ἐν τῇ ἐκθέσει. Carré ζ. 3080.

9) Αἱ κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τῶν σφραγίδων ἀναφυόμεναι διαφωνίαι τριῶν εἰδῶν δύνανται νὰ ἦναι: ἢ ὅτι δὲν ὑπάρχει περίπτωσις σφραγίσεως, ἢ ὅτι ὁ αἰτῶν αὐτὴν δὲν ἔχει δικαίωμα, ἢ ὅτι πρότασίς τινος τῶν παρόντων μερῶν κακῶς ἀπερρίφθη ἢ κακῶς ἐγένετο δεκτὴ (τοιαῦτά εἰσι καὶ τὰ ἀπαντώμενα προσκόμματα περὶ τὰ σφραγιστέα. Γαλ. 921). Περὶ πασῶν τούτων τῶν διαφωνιῶν ἀποφαίνεται προσωρινῶς μὲν ὁ εἰρηνοδίκης, ὁριστικῶς δὲ τὸ πρωτοδικεῖον. Πολ. 1057—1061. Γαλ. 916—922, 926, 927. Dalloz Scellés ἀρ. 74 ἑπ.

10) Πολ. 1062—1068. Γαλ. 928—940. Εἰς τὴν ἀποσφράγισιν πρέπει νὰ προσκαλῶνται πάντες οἱ κατὰ τὴν σφράγισιν παρευρεθέντες. Ἐὰν δυνάμει διατάξεως τοῦ νόμου ἢ κατ' αἴτησιν τῶν μερῶν ἦναι ἀναγκαία ἡ σύνταξις ἀπογραφῆς, διορίζεται πρὸς τοῦτο συμβολαιογράφος καὶ εἷς ἢ δύο ἐκτιμηταί· τὸν συμβολαιογράφον καὶ τοὺς ἐκτιμητάς, μὴ συμφωνούντων τῶν μερῶν, διορίζει ὁ πρόεδρος τῶν πρωτοδικῶν.

11) Ἡ ἀπογραφὴ εἶναι ἐξώδικος ἢ δικαστική· ἡ ἐξώδικος λαμβάνει χώραν ὅπου καὶ ὅπως συνομολογήσωσιν αὐτὴν οἱ ἐνδιαφερόμενοι, τηρουμένων βεβαίως τῶν περὶ ἰδιωτικῶν ἐγγράφων διατάξεων τῆς πολιτ. δικονομίας. Τὰ δὲ τῆς δικαστικῆς ἀπογραφῆς κανονίζουσι τὰ ἄρθρ. 1070—1073. Ἂν δὲν ὑπάρχῃ κινητὴ περιουσία, συντάσσεται ἔκθεσις περὶ τούτου. Carré ζ. 759.—Τῶν ἀπαιτήσεων τῆς κληρονομίας; καὶ τούτων, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ἄρθρ. 1071 § 10 πολ. ὅρα καὶ ἀπόφ. ΑΠ 160 τοῦ 77. Demol. ΙΕ', 148 ἐν τ.

λειαν τῶν ἀπογραφομένων πραγμάτων· ὁ δυνάμενος νὰ αἰτήσῃ σφράγισιν ἢ ἀποσφράγισιν δικαιοῦται νὰ αἰτήσῃ καὶ ἀπογραφήν. [12] Ἡ ἀπογραφὴ εἶναι ἀναγκαία ὅπου ὁ νόμος διατάσσει αὐτήν· [13] ἂν δὲ προηγήθη αὐτῆς σφράγισις, γίνεται ἅμα τῇ ἀποσφραγίσει καὶ μετ' αὐτῆς· ἐνεργεῖ δὲ τὴν ἀπογραφὴν ὁ ἁρμόδιος συμβολαιογράφος ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἐνδιαφερομένων· ἀλλὰ πάντοτε κατ' αἴτησιν καὶ κλητευομένων τῶν κατὰ τὴν σφράγισιν ἢ ἀποσφράγισιν παρευρεθέντων μερῶν. [14] Συντάσσεται δὲ περὶ αὐτῆς ἔκθεσις τὰ τοῦ ἄρθρ. 1071 τῆς πολιτ. δικονομίας περιέχουσα, καὶ ἂν κατὰ τὴν σύνταξιν ταύτην ἀναφυῶσιν ἔριδες, ἰδίως περὶ διαχειρίσεως τῆς περιουσίας, περὶ ἧς ἡ ἀπογραφή, καταχωρίζονται αὗται ἐν τῇ ἐκθέσει καὶ ὑποβάλλονται εἰς τὸν πρόεδρον τῶν πρωτοδικῶν πρὸς ἐκδίκασιν. [15]

---

12) Ὅρα σημ. 3 τοῦ § τούτου. Ἐὰν αἰτήσωσι πλείονες τὴν ἀπογραφήν, τὸ ὀρθότερον εἶναι νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐνεργεῖται αὕτη ἐν ὀνόματι πάντων τούτων· οὐδὲν σπουδαῖον συμφέρον προτιμήσεως ὑπάρχει· ἄλλως Carré ζ. 3141.

13) Π. χ. οἱ ἐπίτροποι (νόμ. 7 πρ. πανδ. 26, 7· νόμ. 24 κώδ. 5, 37· νόμ. 7 § 5 κώδ. 5, 70· νόμ. 13 § 1 κώδ. 5, 51· ἄρθρ. 59 Ν. Ἐπ.), οἱ ἐξ ἀπογραφῆς κληρονόμοι (νόμ. 22 § 2 κώδ. 6, 30. Νεαρ. Α' κεφ. β' § 1· πολ. 1074) καὶ ἐν γένει πάντες ὅσοι ἀναδέχονται ἀλλοτρίας περιουσίας τὴν διοίκησιν (ἄρθρ. 486 ἐμπ. ν.). Mühlenbr. § 128.

14) Ἐὰν οἱ κλητευθέντες ἀπολειφθῶσιν, ὁ συντάσσων τὴν ἀπογραφὴν διορίζει πρὸς ἀντιπροσώπευσιν αὐτῶν ἕνα συμβολαιογράφον ἢ δύο μάρτυρας (πολ. 1065, 1072). Ἐὰν ὁ ἀπολιπόμενος ἦναι ἐπίτροπος ἢ κηδεμών; νομίζω ὅτι καὶ τότε διορίζεται συμβολαιογράφος ἢ δύο μάρτυρες· ἄλλως ἤθελεν εἶσθαι ἀδύνατος τῆς ἀπογραφῆς ἡ σύνταξις (Dalloz ἀρ. 211). Ἡ διὰ τὸν συμβολαιογράφον ἢ τοὺς μάρτυρας δαπάνη εἶναι εἰς βάρος τοῦ ἀπολιπομένου (πολ. 1065)· ἄλλως ἀποφαίνονται οἱ γάλλοι συγγραφεῖς. Carré ζ. 3146.

15) Πολ. 1073. Γαλ. 944. Εἰσάγονται δὲ εἰς τὸν πρόεδρον αἱ ἔριδες αὗται εἴτε ἐπιμελείᾳ τῶν ἐνδιαφερομένων μερῶν, εἴτε παρὰ τοῦ συν-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ

Α') γενικά.

§ 77. Τὰ περὶ τὴν ἄσκησιν τῶν ἰδιωτικῶν δικαίων παρεμβαλλόμενα παρ' ἄλλων ἐμπόδια,[1] εἴτε προσβάλλονται δι' αὐτῶν τὰ δίκαια ταῦτα, εἴτε ὁπωσδήποτε ἐπηρεάζονται, διαταράττουσι τὴν κοινωνικὴν ἁρμονίαν καὶ διατοῦτο πρέπει νὰ αἴρωνται ἐκ μέσου· ἡ ἄρσις δὲ αὐτῶν ἐνεργεῖται πάντοτε[2] ὑπὸ τοῦ δικαιούχου, μεταχειριζομέ-

---

τάσσοντος τὴν ἀπογραφὴν συμβολαιογράφου. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἀκολουθεῖται ἡ ἐπ' ἀναφορᾷ διαδικασία· ἐν τῇ δευτέρᾳ δὲ ὁ συμβολαιογράφος παρουσιάζει τῷ προέδρῳ ἐν πρωτοτύπῳ τὰ πεπραγμένα· οὗτος βεβαίως δύναται νὰ διατάξῃ ἐν ἀνάγκῃ καὶ τὴν τῶν μερῶν πρόσκλησιν. Carré ζ. 3153. Ἐπιτρέπεται τοῖς ἐνδιαφερομένοις ἀνταπόδειξις κατὰ τῆς ἐκθέσεως. Νόμ. 22 § 10 κώδ. (6, 30).

1) Ἐν τῇ ἀσκήσει τοῦ δικαίου, ἤτοι ἐν τῇ ἐπιχειρήσει τῶν πράξεων τῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ (ἀνωτ. § 61 σημ. 1), ἐνδεχόμενον ὁ δικαιοῦχος ν' ἀπαντήσῃ ἐμπόδια παρ' ἄλλων προσώπων παρεμβαλλόμενα αὐτῷ. Τότε ἔρχονται εἰς σύγκρουσιν δύο ἐναντίαι θελήσεις καὶ δύο ἀντίθετοι δυνάμεις : ἡ τοῦ ἔχοντος τὸ δίκαιον καὶ ἡ τοῦ ἀνθισταμένου εἰς τὴν ἄσκησιν καὶ πραγμάτωσιν αὐτοῦ· ἡ μὲν εἶναι δικαία θέλησις, ἡ δὲ ἄδικος θέλησις· ἀλλὰ βεβαίως αὕτη ὀφείλει νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς ἐκείνην (ἀνωτ. § 53 σημ. 1, 4)· ἐπομένως ἡ δικαία θέλησις πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν καὶ τὰ μέσα τοῦ κατορθοῦν τὴν ὑποχώρησιν ταύτην, τουτέστι τοῦ προστατεύειν καὶ σεβαστὰ καθιστᾶν τὰ ἑαυτῆς δίκαια· ὅπερ δικονομικῶς ἐνεργεῖται ἢ διὰ τοῦ μέσου τῆς διώξεως (persecutio νόμ. 46 πανδ. 2, 14), ἢ διὰ τοῦ μέσου τῆς ὑπερασπίσεως· δηλαδὴ ἐν τῇ ἰδιότητι τοῦ ἐνάγοντος ἢ ἐναγομένου.

2) Ἐν τοῖς ἀγῶσι τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου ἡ ἔρις συνήθως στρέφεται

νου πρὸς τοῦτο εἴτε τὴν οἰκείαν δύναμιν, εἴτε τὴν τῶν δικαστηρίων· ἡ μὲν καλεῖται **ἐξώδικος** προστασία τῶν δικαίων, ἡ δέ, **δικαστική**.

β') ἐξώδικος προστασία.

§ 78. Ὁ ἄνθρωπος προστατεύει διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως **διττῶς** τὰ ἑαυτοῦ δίκαια, εἴτε προασπίζων αὐτὰ κατὰ προσβολῆς ἐπικειμένης, εἴτε ἱκανοποιῶν αὐτὰ μετὰ τὴν προσβολήν· τουτέστι δι' **ἀμύνης** ἢ δι' **αὐτοδικίας**· ἀλλ' ἀμφότερα τὰ μέσα ταῦτα ἐν ἀνάγκῃ μόνον συγχωρεῖ ἡ νομοθεσία,[1] διότι εὔκολος ἡ κακὴ αὐτῶν χρῆσις· διὸ

α') ἡ μὲν **ἄμυνα**, ἤτοι ἡ ἀπόκρουσις ἐπικειμένης ἀδίκου προσβολῆς, ἐπιτρέπεται ὅπου καὶ ὅταν ἡ βοήθεια τῆς πολιτείας δὲν ἐπαρκῇ· πρέπει δὲ νὰ περιορίζηται εἰς μόνην τὴν ἀπόκρουσιν, χωρὶς νὰ περιέχῃ καὶ αὐτὴ προσβολήν.[2]

περὶ ἀπαλλοτριωτὰ δίκαια. Ἐγχειρ. § 2 σημ. 1· ἀνωτ. § 61 σημ. 2.

1) Ὅπου δηλαδὴ τῆς δημοσίας ἀρχῆς ἡ βοήθεια δὲν δύναται ἕνεκα τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου νὰ παρεμβῇ καὶ προλάβῃ τὸ κακόν. Εἰς πᾶσαν ἄλλην περίπτωσιν ἡ δι' οἰκείας δυνάμεως προστασία τῶν ἡμετέρων δικαίων εἶναι ἀπηγορευμένη. Νόμ. 176 πρ. πανδ. (50, 17)· νόμ. 13 πανδ. (4, 2)· νόμ. 9 κώδ. (5, 18). Ἐγχειρ. § 2 σελ. 5.

2) Πρβ. Ἐγχειρ. § 2 σημ. 2. Νόμ. 3 πανδ. (1, 1)· νόμ. 4 πρ.· νόμ. 29 § 1, 3· νόμ. 45 § 4· νόμ. 49 § 1 πανδ. (9, 2). Ἡ ἄμυνα, ὁσάκις δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς διὰ τῆς χρήσεως προφυλακτικῶν ἁπλῶς μέσων (π. χ. ἀποτρέπω τὴν χεῖρα τοῦ πειρωμένου νὰ μὲ πυροβολήσῃ καὶ οὕτω ἡ σφαῖρα βάλλει ἀλλοῦ), εἶναι ἀπολύτως θεμιτή· μόνον δὲ ὅπου ἡ ἄμυνα μέλλει νὰ ἐκτελεσθῇ δι' ἀνταδικήματος, ἀπαιτεῖται, ἵνα ἦναι ἀνέγκλητος, τὸ νὰ μὴ δύναται ὁ ἀμυνόμενος νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τῆς ἀρχῆς (ποιν. νόμ. 100). Ἄμυνα δ' ἐπιτρέπεται οὐ μόνον ἐναντίον κινδύνου ἐξ ἀνθρώπων προερχομένου, ἀλλὰ καὶ ἄλλοθεν, οἷον ἐκ πραγμάτων ἢ φυσικῶν αἰτιῶν (π. χ. πυρκαϊᾶς, τρικυ-

β') ἡ δὲ **αὐτοδικία**, ἤτοι ἡ αὐτογνώμων διάπραξις τῶν ἰδίων ἡμῶν ἀξιώσεων, ὡς ἐπικινδυνωτέρα πρᾶξις, ἀπαγορεύεται ἐπὶ ποινῇ δημοσίᾳ· μόνον δὲ κατ' ἐξαίρεσιν θεμιτή ἐστιν ἐπὶ τοῦ καλουμένου δικαιοστασίου καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ θέμασιν.[3]

γ') διὰ τῆς δικαστικῆς ὁδοῦ.

§ 79. Ἡ διὰ τῶν δικαστηρίων προστασία τῶν δικαίων ἐκτελεῖται ἐπιχειρουμένων παρά τε τοῦ δικαστηρίου καὶ παρὰ τῶν διαφερομένων τῶν πράξεων ἐκείνων, αἵτινές εἰσιν ἀναγκαῖαι πρὸς ἀκριβῆ καὶ ὀρθὴν τῆς διαφορᾶς διάγνωσιν. Τὸ εἶδος καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν πράξεων τούτων ὁρίζει ὁ δικονομικὸς νόμος·[1] αἱ κεφαλαιωδέστεραι δ' αὐτῶν εἰσιν αὗται: ἡ **ἀγωγή**, δι' ἧς ὁ δικαστικὸς ἐνάρχεται ἀγών· ἡ **ἀπολογία** τοῦ ἐναγομένου (ἀπάντησις, ἐνστάσεις), δι' ἧς ἡ ἀγωγὴ ἀποκρούεται· αἱ ἀμφοτέρωθεν περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων γεγονότων προσαγόμεναι ἀναγκαῖαι **ἀποδείξεις**· τέλος ἡ **δικαστικὴ ψῆφος**, ἡ τὴν δίκην τέμνουσα καὶ διὰ τῆς περὶ τὴν ἐκτέλεσιν διαδικασίας πραγματοποιουμένη. Ἅπασαι δὲ αὗται αἱ διάφοροι πράξεις διττῶς ἐξεταστέαι εἰσί, κατὰ **τύπον** καὶ κατ' **οὐσίαν**· καὶ κατὰ μὲν τὸν τύπον ἀνήκουσιν εἰς τὴν πολιτικὴν δικονομίαν, κατὰ δὲ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν σημασίαν, εἰς τὸ ἀστυκὸν δίκαιον.

μίας)· τὴν τελευταίαν περίπτωσιν ὁ Unger (§ 111 σημ. 24) δὲν θέλει νὰ κατατάξῃ εἰς τὴν ἄμυναν.

3) Πρβ. Ἐγχειρ. § 2 σημ. 8—10. Τινὲς κατατάσσουσι καὶ τὴν παρακράτησιν εἰς τὰ θέματα τῆς συγχωρητῆς αὐτοδικίας· ἀλλ' οὐχὶ καταλλήλως· διότι ἡ παρακράτησις φέρει πάντα τὰ προσόντα ἐνστάσεως καὶ γίνεται χρῆσις αὐτῆς ἐπὶ δικαστηρίου πάντοτε· ἀνωτ. § 75 σημ. 9.

1) Unger § 112. Ἐγχειρ. § 79, 82, 98, 101, 115, 85.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ο ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ

ΤΙΤΛΟΣ Α'

Ἐπίθεσις, ἀγωγή.

α') ἐν γένει.

§ 80. **Ἀγωγὴ** καλεῖται τὸ ἔνδικον μέσον [1] ὅπερ ἔχει ὁ δικαιοῦχος, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν πρὸς ἀνόρθωσιν προσβληθέντος ἰδιωτικοῦ αὐτοῦ δικαίου. [2] Ὁ

---

1) Ἔνδικον μέσον (remedium juris) καλεῖται γενικῶς μὲν πᾶν βοήθημα δικαίου προστατευτικόν, ὅπερ παρέχει ἡ νομοθεσία· εἰδικῶς δὲ καλοῦνται τῷ ὀνόματι τούτῳ τὰ ἐναντίον τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων ἔννομα ὅπλα τοῦ ἡττηθέντος διαδίκου. Ἐγχειρ. § 226 σημ. 3 Wächter § 62 σημ. 1. Unger § 113 σημ. 2.

2) Ὅθεν ἡ ἔκτασις τοῦ δικαίου προσδιορίζει καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ δεδομένης ἀγωγῆς, οὐχὶ τἀνάπαλιν (Wächter σημ. 3). Ὁποία δὲ πρέπει νὰ ἦναι ἡ τοῦ δικαίου προσβολή, ἵνα παραγάγῃ τὸ ἔνδικον μέσον τῆς ἀγωγῆς ἐξετασθήσεται κατωτέρω (§ 85).

Τὴν βοήθειαν τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας δύναται ὁ ἀδικηθεὶς κατὰ δύο τρόπους νὰ ἐπικαλεσθῇ, ἢ προσφεύγων εἰς αὐτὴν αὐτὸς πρῶτος, ἢ ἀποκρούων τὸν κατ' αὐτοῦ τὴν δικαστικὴν μεσολάβησιν ἐπικαλεσάμενον· ἀγωγὴ κυρίως λέγεται ὁ πρῶτος τρόπος τῆς ἐνεργείας· ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ὁ δεύτερος· νόμ. 8 § 1 πανδ. (50, 16)· actionis verbo non continetur exceptio· νόμ. 1 πανδ. (44, 1)· νόμ. 19 πρ. πανδ. (22, 3)· agere etiam is videtur qui exceptione utitur, nam reus in exceptione actor est. Ἡ λατινικὴ λέξις actio περιλαμβάνει συνήθως πάντα τὰ εἴδη τῶν ἀγωγῶν (νόμ. 37 πρ. πανδ. 44, 7)· ἀλλ' ἐνίοτε ἔχει καὶ στενοτέραν ἐκδοχήν, περιλαμβάνουσαν μόνον τὰς προσωπικὰς ἀγωγάς· νόμ. 28 πανδ. (44, 7)· νόμ. 178 § 2 πανδ. (50, 16).

ἀδικηθεὶς δηλαδή, δυνάμει τοῦ προσβληθέντος δικαίου του, ἄγει τὸν ἀδικήσαντα καὶ τὴν διαφορὰν εἰς τὸ δικαστήριον·[3] διατοῦτο ἡ ἀγωγὴ παρίσταται εἴτε ὡς δικαίωμα προσφυγῆς εἰς τὴν δικαστικὴν ἀρχήν, εἴτε ὡς ἡ πραγματοῦσα τὸ δικαίωμα τοῦτο πρᾶξις, ὡς αὐτὴ ἡ προσφυγή.[4] Μόνον κατὰ τὴν πρώτην ἔποψιν ἀνήκει ἡ ἐξέτασις αὐτῆς ἐνταῦθα, διότι ἡ δευτέρα τοῦ δικονομικοῦ ἐστι δικαίου.

Ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτῇ τοῦ δικαίου ἐνυπάρχει τὸ ἐξαναγκαστόν, διότι ἡ πολιτεία ἀναγνωρίζουσα αὐτὸ παρέχει συνάμα καὶ τὰ μέσα πρὸς διάπραξιν τῆς ἀναγνωρίσεως ταύτης κατὰ πάσης ἐναντίας δυνάμεως· ὅθεν παντὶ δικαίῳ

3) Θεόφ. Δ', ς' πρ. «εἴρηνται δὲ ἀγωγαὶ παρὰ τοῦ ἄγειν τοὺς ἀγνώμονας ἐπὶ τὸ δικαστήριον». Αὕτη τῆς ἀγωγῆς ἡ ἔποψις φαίνεται προέχουσα παρὰ Ῥωμαίοις, ἕνεκα δηλαδὴ τῆς κατά τινα τρόπον ὑπερόχου ἐξουσίας τοῦ δικαιοδοτοῦντος ἄρχοντος περὶ τὴν διαχείρισιν τοῦ δικαίου· μεταξὺ τῶν διαφερομένων τὸ ζήτημα δὲν ἐτίθετο, ὡς τὴν σήμερον, ἂν ὁ θεωρῶν ἑαυτὸν ἠδικημένον ἔχῃ δίκαιον, ἀλλὰ ἂν ἔχῃ ἀγωγήν. Windscheid die Actio σ. 3, τοῦ ἰδίου Pand. § 44 σημ. 6.

4) Ἐγχειρ. § 80. Σαβιν. Ε' 5. Ἡ λέξις ἀγωγὴ δηλοῖ οὐ μόνον τὴν δικονομικὴν πρᾶξιν εἴτε τὸ δικόγραφον, δι' οὗ ὁ ἐνάγων ἐπικαλεῖται τὴν δικαστικὴν βοήθειαν (πολ. 136, 533), ἀλλὰ καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐνάγοντος (agendi facultatem) πρὸς ἐπιχείρησιν τῆς πράξεως ταύτης (πρ. εἰσ. 4, 6· νόμ. 51 πανδ. 44, 7· actio nihil aliud est, quam jus persequendi in judicio, quod sibi debeatur· πρβ. καὶ νόμ. 6 § 12 πανδ. 3, 5· νόμ. 1 πανδ. 13, 4)· ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ δίκαιον αὐτὸ ἐν συνόλῳ, τὸ διὰ τῆς ἀγωγῆς ἐπιδιωκόμενον· οὕτω λέγομεν: ἡ ἀγωγὴ μεταβαίνει εἰς τοὺς κληρονόμους ἢ κατὰ τῶν κληρονόμων· actiones heredibus ἢ in heredes competunt. Wächter § 62 σημ. 2.

Ἡ ἀγωγὴ ὡς δικαίωμα, ἑπομένως ὡς ἐξουσία, ἔχει διττὴν ἀναφοράν, τὴν μὲν πρὸς τὴν πολιτείαν, τουτέστι τὴν δικαστὴν ἐξουσίαν, τὴν δὲ πρὸς τὸν προσβαλόντα τὸ δίκαιον, δι' ὃ ἡ ἀγωγὴ κινεῖται. Ἐντεῦθεν ἡ ὑποχρέωσις τοῦ μὲν δικαστοῦ ν' ἀνακρίνῃ καὶ ἐκδικάζῃ προσηκόντως τὴν διαφορὰν (Πολ. 56, 57), τοῦ δ' ἐναγομένου νὰ ὑποβληθῇ εἰς τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀπόφασιν. Κατωτ. § 92.

ἔνεστι κατὰ γενικὸν κανόνα ἀγωγή, ἥτις συνήθως ἐξ αὐτοῦ καὶ ὀνομάζεται. 5

Τὸ πρὸς ἀγωγὴν δικαίωμα οὐχὶ ὀρθῶς ἐθεωρήθη παρά τινων ὡς δικαίωμα ἴδιον καὶ παρεπόμενον τοῦ δικαίου, περὶ ὃ ὁ ἀγὼν στρέφεται· διότι πράγματι οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ τὸ δίκαιον αὐτὸ ἐν καταστάσει ἀγῶνος, ἤγουν τὸ δίκαιον αὐτὸ ἀγωνιζόμενον. 6 Ἕνεκα τούτου πᾶν δίκαιον ἐν τῇ

---

5) Ἐκ τούτου καὶ μόνου ὅτι δίκαιόν τι ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς νομοθεσίας, ἕπεται ὅτι τὸ δίκαιον αὐτὸ εἶναι ἐνακτόν, ἤτοι δι' ἀγωγῆς ἐπιδιώξιμον. Τὸ μὴ ἔχειν τὸ δίκαιον ἀγωγὴν εἶναι ἐξαίρεσις καὶ ὡς τοιαύτη ὑπάρχει μόνον ὅπου ὁ νόμος κυροῖ αὐτήν. Τοῦτο δηλοῖ τὸ ῥητόν· ubi jus non deest nec actio deesse debet. Τοιαύτη ἐξαίρεσις ὑπάρχει ἐπὶ τῶν δικαίων, τῶν ἐκ φυσικῶν ἐνοχῶν πηγαζόντων, ἅτινα μόνον δι' ἐνστάσεως, οὐχὶ καὶ δι' ἀγωγῆς προστατεύονται. Ἐγχειρ. § 80 σημ. 2, 3. Wächter § 62 σ. 414. Windscheid § 44 σημ. 4. Unger § 113 σημ. 8, 9α.

6) Ἐπειδή, ὡς ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει εἴρηται, ὑπάρχουσι δίκαια ψιλά, ἤτοι ἐστερημένα ἀγωγῆς, καὶ ἄλλα δι' ἀγωγῆς πεπροικισμένα, τουτέστιν ὑπάρχουσι δίκαια ἄοπλα καὶ δίκαια ἔνοπλα, ἐγνωμάτευσάν τινες ὅτι, ὡς ἐν τῷ μαχητῇ τὸ ὅπλον ἴδιόν ἐστι πρᾶγμα, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἐνόπλοις δικαίοις τὸ πρὸς ἀγωγὴν δικαίωμα εἶναι ἴδιον δίκαιον, διάφορον τοῦ δι' αὐτοῦ ὁπλιζομένου δικαίου· εἶναι δηλαδὴ παραρτηματικὸν τούτου δίκαιον· ὡς εἰ ἔλεγέ τις, ἐπειδὴ ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι σπάδωνες καὶ ἄνθρωποι μὴ σπάδωνες, ἀλλ' ἀρτίας τὰς δυνάμεις αὐτῶν ἔχοντες, ἕπεται ὅτι παραπέφυκε τῷ μὴ σπάδωνι ἀνδρὶ ἴδιόν τι χρῆμα, καθιστῶν αὐτὸν ἀρτιδύναμον! Οἱ ταῦτα γνωματεύοντες (ἔχοντές πως ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ τοῦ νόμου· actio nihil aliud est, quam *jus* persequendi judicio, quod sibi debetur, καὶ τὸ τοῦ Θεοφίλου· μητέρες τῶν ἀγωγῶν αἱ ἐνοχαί· πρ. εἰσηγ. 4, 6. Θεοφ. Γ', ιγ', πρ.), ἑπόμενον ἦτο νὰ προβῶσι περαιτέρω καὶ ἐρωτήσωσιν εἰς τίνα κατηγορίαν δικαίων, ἤτοι ἀσωμάτων πραγμάτων, ἀνήκουσιν αἱ ἀγωγαί; Τὸ πρᾶγμα βεβαίως καθαρά ἐστι ματαιολογία, ἀζήμιον ἔχουσα τὸ ἀποτέλεσμα, διότι ἐπὶ τέλους εἰς τὰ κινητὰ κατατάσσονται πᾶσαι αἱ ἀγωγαί, ἐκτὸς τῆς διεκδικητικῆς ἀγωγῆς περὶ ἀκινήτου (ἀνωτ. § 27 σημ. 5)· οὐχ ἧττον

καταστάσει ταύτῃ διατελοῦν λαμβάνει μορφὴν ἀξιώσεως καθ' ὡρισμένου προσώπου ἐπὶ ὡρισμένῃ παροχῇ, εἰ καὶ τυχὸν πρότερον ἦτο ἀπόλυτον·[7] ἐξ οὗ ἕπεται ὅτι πᾶσα ἀγωγὴ ἐπιδιώκει τὴν ἐκτέλεσιν ἐνοχικῆς ἢ οἱονεὶ ἐνοχικῆς ὑποχρεώσεως· ἐνάγειν ἐστὶ τὸ ἐπὶ δικαστηρίου ἀπαιτεῖν τὸ ἐποφειλόμενον.[8]

β') **διαφοραὶ τῶν ἀγωγῶν.**

1) κατὰ τὸ δίκαιον.

§ 81. Αἱ ἀγωγαὶ διαφέρουσιν ἀπ' ἀλλήλων **ὡς ἐκ τοῦ δικαίου ἐξ οὗ** πηγάζουσι καὶ **δι' ὃ** ἐγείρονται (causa

---

ὅμως ἡ ἀνωτέρω γνώμη εἶναι θεωρητικῶς ἀποδοκιμαστέα. Σαβιν. Ε', 3. Πούχτα, Vorles σ. 184. Unger σ. 353, 354 σημ. 13.

7) Πᾶν δίκαιον ἐνακτόν, δι' ἀγωγῆς δηλαδὴ πεπροικισμένον, φέρει ἐν ἑαυτῷ ἅμα γεννώμενον τὴν ἀγωγήν, ἤτοι τὴν ἐξουσίαν τῆς δικαστικῆς ἐπιδιώξεως· ἡ ἐξουσία ὅμως αὕτη ἠρεμεῖ ἐνόσῳ τὸ δίκαιον διατελεῖ ἐν καταστάσει εἰρήνης, γίνεται δὲ ἐνεργὸς ἀφ' ἧς τὸ δίκαιον μετασχηματισθῇ εἰς δίκαιον ἐναγώνιον. Τὸ ἐναγώνιον δίκαιον, ὡς ἐκ τῆς ἀφορμῆς τῆς τὸν ἀγῶνα παραγαγούσης, ἔχει ὡρισμένα πάντοτε τά τε ἀγωνιζόμενα πρόσωπα καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἔριδος· ἐξ οὗ ἕπεται ὅτι καὶ τὰ ἀπόλυτα δίκαια, τὰ μὴ ἔχοντα ἀρχῆθεν γνωστὸν τὸν ἀντίπαλον, λαμβάνουσιν, ἅμα μεταμορφωθέντα εἰς ἐναγώνια δίκαια, σχῆμα προσωπικῆς ἀξιώσεως ἐναντίον ἐκείνου, καθ' οὗ ὁ ἀγὼν ἐγείρεται. Διατοῦτο λέγεται ἐν ταῖς πηγαῖς (§ 5 εἰσηγ. 4. 13) si judicio tecum actum fuerit, sive in rem sive in personam, nihilominus *obligatio* durat; et ideo ipso jure etc. Σαβιν. Ε', 5. Unger § 113 σημ. 15.

8) Νόμ. 51 πανδ. (44, 7), πρ. εἰσηγ. (4, 6). Τὸ χωρίον τοῦτο ἴδ. ἐν σημ. 6 τοῦ § τούτου. Petere καὶ petetio σημαίνει γενικῶς αἰτεῖν ἐπὶ δικαστηρίου (π. χ. pactum de non petendo· petitoris pars, ἤτοι ἐνάγων), ἰδίως δὲ τὰς ἐμπραγμάτους ἀγωγὰς (νόμ. 178 § 2 πανδ. 50, 16)· τὸ δὲ quod sibi tebetur περιλαμβάνει, κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην, πᾶσαν ὑποχρέωσιν, εἴτε προσωπικὴν εἴτε ἐμπράγματον. Σαβιν. σ. 10, 11. Böcking § 131 σημ. 4.

actionis· causa petendi). Ὑπὸ τὴν ἔποψιν δηλαδὴ ταύτην[1] ὑπάρχουσιν ἀγωγαὶ **οἰκογενειακαὶ** καὶ **περιουσιακαί**· διὰ τῶν πρώτων προστατεύονται οἰκογενειακαὶ σχέσεις, διὰ τῶν δευτέρων τὰ χρηματώδη δίκαια· προσέτι ὑπάρχουσιν ἀγωγαὶ **προσωπικαὶ** καὶ **ἀπρόσωποι** (actiones in personam, actiones in rem)· καὶ προσωπικαὶ μέν εἰσιν αἱ περὶ σχετικόν τι δίκαιον στρεφόμεναι, αἵτινες συνήθως ἔχουσιν ἄμεσον καὶ κύριον ἀντικείμενον καταδιώξεως ὡρισμένον ἐξ ὑπαρχῆς πρόσωπον.[2] Πᾶσαι

---

1) Ἡ ἐκ τῆς ἐπόψεως ταύτης διαίρεσις τῶν ἀγωγῶν ἐν ταῖς πηγαῖς τοῦ δικαίου ἔχει οὕτω· «τῶν ἀγωγῶν, ἃς κινοῦμεν κατά τινος παρὰ δικασταῖς, ἤγουν παρὰ αἱρετοῖς δικασταῖς περί τινος πράγματος, ἡ ἄκρα *διαίρεσις* εἰς δύο γένη ταῦτα κατάγεται· τῶν γὰρ ἀγωγῶν αἱ μέν εἰσιν in rem, αἱ δὲ περσονάλιαι· κινεῖ γὰρ εἷς ἕκαστος κατ' ἐκείνου, ὃν ἔχει ἔνοχον ἢ ἀπὸ συναλλάγματος ἢ ἀπὸ ἁμαρτήματος καὶ λέγονται περσονάλιαι, ἐπειδὴ κατὰ τοῦ συναλλάξαντος προσώπου ἢ ἁμαρτήσαντος κινοῦνται· καὶ ὁ κινῶν λέγει ταῦτα τὰ ῥήματα· *εἰ φαίνεται τὸν ἀντίδικον χρῆναι δοῦναι ποιῆσαι, καταδίκασον, ὦ δικαστά*· καὶ ἑτέροις δὲ τρόποις δυνατὸν γενέσθαι τὴν ἀγωγήν· ἢ κινοῦμεν κατ' ἐκείνου, ὅστις οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἔνοχος, περί τινος δὲ πράγματος σωματικοῦ, ὑπὸ τὴν αὐτοῦ τελοῦντος κατοχήν, ἐπάγομεν αὐτῷ ζήτησιν· ἐπινενόηται δ' ἐνταῦθα ἡ in rem ἀγωγή· εἰ γὰρ κατέχεις ἀγρὸν ἢ οἰκίαν, ἅπερ ἐγὼ λέγω τῆς ἐμαυτοῦ δεσποτείας εἶναι, σὺ δὲ τὰ αὐτὰ λέγεις, δεσπότην σεαυτὸν ἀποκαλῶν, κινήσω κατὰ σοῦ τὴν in rem λέγων, εἰ φαίνεται τὸ πρᾶγμα τῆς ἐμῆς δεσποτείας εἶναι, καταδίκασον, ὦ δικαστά, τὸν ἀντίδικον». Γαΐ. Δ' § 4· quot genera actionum sint, verius videtur duo esse, in rem et in personam § 2· in personam actio est, qua agimus, quoties cum aliquo qui nobis vel ex contractu, vel ex delicto obligatus est (contendimus), id est cum intendimus hare, facere, præstare oportere· § 3· in rem actio est cum aut corporalem rem intendimus nostram esse, aut jus aliquod nobis competere, vetut utendi etc. Νόμ. 25 πρ. πανδ. (44, 7).

2) Ἀνωτ. § 54, β'. Κατὰ τὰ χωρία, τὰ ἐν τῇ ἀμέσῳ προηγουμένῃ σημειώσει, προσωπικαὶ ἀγωγαί εἰσι *πᾶσαι καὶ μόναι* αἱ ἀπὸ ἐνοχικῶν σχέσεων πηγάζουσαι, πᾶσαι δὲ αἱ λοιπαὶ αἱ ἐξ ἄλλων σχέσεων παρα-

γόμεναί εἰσιν in rem, ἤτοι ἀπρόσωποι· ὥστε αἱ προσωπικαὶ ἀγωγαὶ δὲν περιλαμβάνουσι τὰς οἰκογενειακὰς σχέσεις, οἱ δὲ ὅροι προσωπικαὶ ἀγωγαὶ καὶ ἐνοχικαὶ ἀγωγαί εἰσι ταὐτόσημοι· νόμοι 24 βασ. (52, 1)· «προσωπικὴ δέ ἐστιν ἡ κινουμένη κατὰ τοῦ ἐνόχου εἰς τὸ ποιῆσαί τι ἢ δοῦναι».

Παρατηρητέον δὲ καὶ ταῦτα :

α') ἐπειδή, ὡς εἴρηται, προσωπικὴ ἀγωγὴ καὶ ἐνοχικὴ ἀγωγὴ εἴτε ἐνοχὴ ταὐτίζονται, συμβαίνει πολλάκις νὰ γίνηται ἀδιαφόρως χρῆσις αὐτῶν· νόμ. 8 § 11 πανδ. (16, 1) restituitur obligatio ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν actio· νόμ. 10 πανδ. (19, 1)· νόμ. 6 βασ. (46, 2)· «ἡ περὶ ὕβρεων ἀγωγὴ καὶ αἱ ἐξ ἁμαρτήματος *ἐνοχαὶ* τῇ κεφαλῇ ἕπονται».

β') προσωπικὰς ἀγωγὰς ἐμφαίνουσιν ἐν ταῖς πηγαῖς τοῦ δικαίου καὶ οἱ ὅροι condictio καὶ persecutio, ἀλλ' ἡ μὲν δηλοῖ ἀγωγὴν τοῦ αὐστηροῦ δικαίου, ἡ δὲ τῆς ἐκτάκτου διαδικασίας (νόμ. 28 πανδ. 44, 7· νόμ. 178 § 2 πανδ. 50, 16)· ἀλλὰ παρ' ἡμῖν οὐδεμίαν ἔχουσι πρακτικὴν ἀξίαν, ἑπομένως οὐδὲ χρείαν ἔχομεν κατασκευῆς ὅρου, πρὸς ἔκφρασιν αὐτῶν· ἀκαταλλήλως ὁ Καλλιγᾶς καὶ ὁ Παπαρρηγόπουλος ὀνομάζουσιν *ἀπαιτήσεις* τὰς condictiones. Ἀπαιτητικὰς ἀγωγὰς δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν αὐτάς. Πρβ. Πρόχ. Ηὐξ. λη', 73 (σ. 325)· ὅρα καὶ νόμ. 25 πρ. Π. (44, 7).

γ') τὸ δίκαιον, περὶ ὃ ἡ προσωπικὴ ἀγωγὴ στρέφεται, πρέπει νὰ ἔχῃ ἀντικείμενον *ποιῆσαι* ἢ *δοῦναι* (dare, facere, præstate) καὶ ὀφειλέτην ὡρισμένον πρόσωπον, ἤτοι τὸ οὐσιῶδες περιεχόμενον τῶν ἐνοχῶν. Διατοῦτο ἐνταῦθα ὁ πραιτωρικὸς τύπος ἔχει οὕτως· si paret Numerium Negidium Aulo Agerio dare facere oportere etc. Πᾶσα λοιπὸν ἀγωγὴ μὴ ἔχουσα τοιοῦτον τὸ περιεχόμενον δὲν εἶναι προσωπική.

δ') Τὸ διακρῖνον τὰς προσωπικὰς ἀγωγὰς ἀπὸ τῶν ἀπροσώπων γνώρισμα εἶναι *πάντοτε* ἡ ὕπαρξις ἐνοχῆς *πρὸ* τῆς προσβολῆς τοῦ δικαίου· ὁ Σαβινῆς (Ε', 16) ἀμφισβητεῖ τοῦτο, ἐπικαλούμενος ὡς ἐπιχείρημα τὰς ἐξ ἀδικημάτων ἀγωγάς, ἔνθα, λέγει, ἐνοχὴ καὶ προσβολὴ συμπίπτουσιν· ἀλλὰ συγχέει βεβαίως τὴν προσβολήν, τὴν τὸ ἀδίκημα ἀποτελοῦσαν καὶ παραγαγοῦσαν τὴν ἐξ αὐτοῦ ἐνοχήν, μὲ τὴν προσβολὴν τῆς ἐκ τοῦ ἀδικήματος παραχθείσης ἐνοχῆς (Arndts § 97 σημ. 2. Unger § 62 σημ. 23). Ἐκ τῆς συγχύσεως ταύτης ἐξηγεῖται ἴσως καὶ ἡ ἐρώτησις τοῦ Παπαρρηγοπούλου (Γεν. ἀρχ. Β', 33 ἔκδ. β', σ. 40) «πῶς ἡ τῆς κλοπῆς ἀγωγὴ εἶναι σχετική ;» Πρὸ τῆς κλοπῆς δὲν ὑπάρχει *ἐνοχή*· διὰ τῆς κλοπῆς κατὰ πρῶτον γεννᾶται ἐνοχὴ καὶ ἀγωγὴ ἑπομένως, ἥτις ἅμα γεννηθεῖσα ἔχει γνωστὸν τὸ πρόσωπον τὸ δυνάμενον

δὲ αἱ λοιπαὶ ἀγωγαί, αἱ ἔχουσαι βάσιν δίκαιον ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ ἀσχέτως πρὸς τὸ πρόσωπον ὑπάρχον, ἤτοι ἀπόλυτον, εἰσὶν ἀπρόσωποι, περιλαμβάνουσαι οὐ μόνον τὰς ἐμπραγμάτους ἀγωγάς, ἀλλὰ καὶ τὰς τῆς προσωπικῆς καταστάσεως.[3] Πλὴν παρατηρητέον ὅτι καὶ αἱ προσωπικαὶ ἀγωγαὶ ἔχουσιν ἐνίοτε ἀόριστον ἐν ἀρχῇ τὸν ἐναγόμε-

---

νὰ προσβάλῃ τὸ ἐκ τῆς ἐνοχῆς ταύτης δικαίωμα· ἄρα πρόδηλον ὅτι εἶναι σχετική.

3) Ἀπρόσωποι, εἴτε κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν πηγῶν in rem, εἰσὶ πᾶσαι αἱ μὴ ἐνοχικαὶ ἀγωγαί· διατοῦτο ἐπ' αὐτῶν ὁ πραιτωρικὸς τύπος ἀνεφέρετο εἰς τὸ δίκαιον αὐτό· si paret rem actoris esse· si paret hereditatem actoris esse· si paret actori jus esse utendi fruendi. Bethmann Civilprocess Β', 251 Unger § 114 σημ. 10. Ἐνταῦθα ἀνήκουσιν:

α') αἱ ἐμπράγματοι ἀγωγαί, δι' ὧν ἐμπράγματα προστατεύονται δίκαια, αἱ in rem actiones κατὰ στενοτέραν ἐκδοχήν· οἷα ἡ περὶ κυριότητος, αἱ τῶν δουλειῶν, ἡ τοῦ ἐνεχύρου, τῆς ἐμφυτεύσεως καὶ τῆς ἐπιφανείας, αἵτινες ἐνίοτε καὶ vindicationes καλοῦνται (πανδ. 8, 5· si servitus vindicetur). Ὅρα καὶ νόμ. 25 πρ. Π. (44, 7).

β') ἡ περὶ κληρονομίας ἀγωγὴ (hereditatis petitio)· νόμ. 27 § 3 πανδ. (6, 1)· quum enim im hereditatis petitione, quæ et ipsa in rem est, dolus præteritus fertur, non est absurdum per consequentias et in speciali in rem actione dolum præteritum deduci· νόμ. 25 § 18· νόμ. 49 πανδ. (5, 3). Ἐγχειρ. § 81 σημ. 1. Ἡ περὶ κληρονομίας ἀγωγή, ἐπειδὴ ἀντικείμενον ἔχει ὁμάδα πραγμάτων, καλεῖται generalis in rem actio, ἡ δὲ διεκδικητική, specialis in rem actio.

γ') αἱ προκριματικαὶ ἀγωγαὶ (pæjudiales actiones), δι' ὧν δηλαδὴ προστατεύεται προπάντων ἡ προσωπικὴ τοῦ ἀνθρώπου κατάστασις, ἐλευθερία, πατρικὴ ἰδιότης, συζυγικὴ ἰδιότης κλ. (an liber sit· an ingenuus sit· an uxor fuerit). Καὶ ἐνταῦθα ὁ πραιτωρικὸς τύπος συντάσσεται in rem· si paret L. Titium liberum esse· § 13 εἰσηγ. (4, 6)· præjudiciales actiones in rem esse videntur; quales sunt per quas quæritur, an aliquis liber vel libertinus sit vel de partu agnoscendo· πρβ. καὶ Θεόφ. αὐτ. Πλείονα περὶ τῶν ἀγωγῶν τούτων κατωτ. § 82 σημ. 2, β'.

νον, [4] ὡς καὶ αἱ ἀπρόσωποι, ὡρισμένον. [5]

Ἀπρόσωποι ἀγωγαὶ ὑπάρχουσιν ὅσα ἀπρόσωπα δίκαια, καὶ προσωπικαὶ ὅσα προσωπικά. Χαρακτηρίζονται δὲ ἐκεῖναι μὲν διὰ τῆς ἁπλῆς ὀνομασίας τοῦ δικαίου ἐξ οὗ πηγάζουσιν, ἐπὶ δὲ τῶν προσωπικῶν ἀγωγῶν ἀπαιτεῖται καὶ ἡ μνεία τῆς δικαιογόνου αἰτίας. [6] Τοῦ τε προσωπικοῦ καὶ

---

4) Αἱ ἀγωγαὶ αὗται καλοῦνται ὑπὸ τῶν συγγραφέων, ἕνεκα τῆς ἀπροσώπου τρόπον τινὰ ἰδιότητός των, actiones in rem scriptæ (ἡ ἔκφρασις ἀπαντᾶται ἐν ταῖς πηγαῖς μόνον ἐπὶ τῆς τοῦ φόβου ἀγωγῆς· νόμ. 9 § 8 πανδ. 4, 2). Τοιαῦταί εἰσι π. χ. ἡ τοῦ φόβου ἀγωγή, ἡ περὶ ἐπιδείξεως εἴτε παραστάσεως (νόμ. 3 § 3. 15 πανδ. 10, 4), ἡ περὶ πλησμονῆς ὀμβρίου ὕδατος (aquæ pluviæ arcendæ actio· νόμ. 6 § 5. 7· νόμ. 12 πανδ. 39, 3), τὸ κατὰ βίαν ἢ λάθρα παράγγελμα (νόμ. 5 § 13· νόμ. 7 πρ. § 1 πανδ. 43, 24). Ἡ condictio furtiva; νόμ. 7 § 2 Π. (13, 1)· νόμ. 7 § 2 βασ. (60, 10) καὶ τὰ σχόλ. Ἀνωτ. § 54 σημ. 7. Ἐγχειρ. § 34 σημ. 5, § 81 σημ. 4.

5) Τοιαῦται ἀγωγαί, κατὰ τὸν Σαβινῆν (Ε', 26), εἰσὶν ἡ περὶ κληρονομίας ἀγωγή, καθὸ ἁρμόζουσα μόνον κατ' ἐκείνου, ὅστις κατέχει κληρονομικὰ πράγματα pro herede ἢ pro possessore (νόμ. 9 πανδ. 5, 3)· ἡ παυλιανὴ ἀγωγὴ ἐνίοτε· ὅταν δηλαδὴ πρὸς βλάβην τῶν δανειστῶν του παραδώσῃ ὁ ὀφειλέτης εἰς ἄλλον πρᾶγμα αὐτοῦ· ἐνταῦθα οἱ δανεισταὶ ἔχουσιν ἐμπράγματον ἀγωγὴν μόνον κατὰ τοῦ λαβόντος τὸ πρᾶγμα· § 6 εἰσηγ. 4, 6· permittitur creditoribus, rescissa traditione, eam rem petere, id est dicere eam rem traditam non esse. Θεοφ. Δ', ς' § 6· ἐν ᾗ (ἀγωγῇ) λέγουσι ταῦτα· εἰ φαίνεται αὐτὸ ἐν τῇ τοῦ δεβίτωρος μεμενηκέναι δεσποτείᾳ· τέλος ἡ περὶ ἀποδόσεως τῆς προικὸς διεκδικητικὴ ἀγωγή, ἣν ἡ γυνὴ ἔχει κατὰ τοῦ ἀνδρὸς μόνον (νόμ. 30 κώδ. 5, 12). Ἀλλὰ τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἀποδοκιμάζουσί τινες (π. χ. Arndts § 97 σημ. 6). Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν ἔχει πολλὴν τὴν σπουδαιότητα, ἐκτὸς τοῦ θέματος τῆς παυλιανῆς ἀγωγῆς, περὶ οὗ ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ (Winds. § 116 σημ. 2).

6) Οἷον ἀγωγὴ περὶ κυριότητος, περὶ κληρονομίας, περὶ ὑποθήκης, περὶ πατρότητος κλ. Ἡ κυριότης, ἡ κληρονομία (ὡς δίκαιον), ἡ ὑποθήκη εἶναι ἡ αὐτὴ ὁποιοσδήποτε καὶ ἂν ἦναι ὁ λόγος τῆς παραγωγῆς τῶν ἐμπραγμάτων τούτων δικαίων, π. χ. πώλησις, ἀνταλλαγή, διαθήκη, νόμος· ἀλλὰ δὲν ἔχει οὕτω τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τῶν προσωπικῶν ἀγωγῶν,

τοῦ ἐμπραγμάτου στοιχείου μετέχουσιν ἀγωγαί τινες καλούμεναι διατοῦτο **μικταί**. Τοιαῦται δέ εἰσι κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον: ἡ περὶ διαιρέσεως ἐπικοίνου πράγματος, ἡ περὶ ὁροθεσίων, ἡ περὶ διανομῆς κληρονομίας,[7] καὶ τὸ παράγγελμα uti possidetis.

διότι ἐπὶ αὐτῶν τὸ προσωπικὸν δίκαιον εἶναι διάφορον κατὰ τὴν διάφορον αἰτίαν τῆς παραγωγῆς αὐτοῦ· τὸ ὀφείλειν 1000 ἐκ δανείου ἢ ἐκ παρακαταθήκης ἢ ἐκ πωλήσεως ἀποτελεῖ διάφορον ὀφειλῆς εἶδος (singulas obligationes singulæ causæ sequuntur· νόμ. 14 § 2 πανδ. 44, 2)· διατοῦτο αἱ προσωπικαὶ ἀγωγαὶ ἔχουσιν ἑκάστη ἰδίαν ὀνομασίαν, ὡς ἔχει καὶ τὸ δίκαιον ἐξ οὗ πηγάζουσιν. Unger § 114 σ. 362.

7) Ἐγχειρ. § 81 σημ. 5, 6. Περὶ τῶν ἀγωγῶν τούτων λέγουσιν αἱ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰσηγήσεις (§ 20 Δ'. ς') ὅτι mixtam causam obtinere videntum, tam in rem quam in personam. Μικταί εἰσιν αἱ τρεῖς αὗται ἀγωγαί, δηλαδὴ φέρουσιν ἐν ἑαυταῖς στοιχεῖον καὶ ἀπροσώπου καὶ προσωπικῆς ἀγωγῆς κατὰ τοῦτο, ὅτι λαμβάνει πάντοτε σχεδὸν χώραν ἐπιδίκασις ὑπέρ τινος τῶν δικαζομένων καὶ ἕνεκα τούτου καταψήφισις τοῦ ἑτέρου εἰς παροχήν τινα (præstatio)· ἄρα συμβαίνουσιν ἐνταῦθα ἀμφότερα, τά τε τῶν in rem καὶ τὰ τῶν in personam ἀγωγῶν (§ 4—7 εἰσηγ. 4, 17). Διατοῦτο λέγει ὁ Θεόφιλος περὶ τῆς ἀγωγῆς, τῆς ἐπὶ διανομῇ κληρονομίας ἐγειρομένης, ὅτι ἔχει καὶ τῆς in rem τὸ ἰδίωμα, καθὸ περὶ πραγμάτων κινεῖται (ἕκαστος γὰρ συγκληρονόμος ἐν μέρει δεσπότης ἐστίν), ἔχει δὲ καὶ περσοναλίας ἀποτελέσματα· ἐξετάζεται γὰρ ἐπ' αὐτοῦ καὶ κατάγεται εἰς καταδίκην κεφάλαια, ἅτινα personalis, οὐ μὴν τῆς in rem εἰσὶν οἰκεῖα. Π. χ. πρόκειται διανομὴ ἀγροῦ, μὴ δυναμένου νὰ χωρισθῇ εἰς ἰσότιμα μέρη· ὁ ἀγρὸς οὗτος, κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον, ἐπιδικάζεται ὁλόκληρος ἑνὶ τῶν διαδίκων, συνάμα δὲ καταδικάζεται οὗτος νὰ καταβάλῃ εἰς χρήματα τὸ εἰς τὸ ἕτερον ἀναλογοῦν μερίδιον. Ὥστε εὐλόγως ὀνομάζονται μικταὶ αἱ ἀγωγαὶ αὗται (νόμ. 1 § 1· νόμ. 1· νόμ. 22 § 4 πανδ. 10. 2· familiæ erciscundæ judicium ex duobus constat, id est rebus atque præstationibus· νόμ. 3 πρ. νόμ. 4 § 3 πανδ. 10, 3). Ὑπάρχει ὅμως μεταξὺ τῶν συγγραφέων διαφωνία περὶ τὴν σημασίαν καὶ βαρύτητα τοῦ μικτοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀγωγῶν τούτων (πρβ. Unger § 114 σημ. 10)· ἀλλ' ἡ διαφωνία αὕτη οὐδεμίαν πλέον παρ' ἡμῖν ἔχει ἀξίαν, διότι κατὰ τὴν ἰσχύουσαν δικονομικὴν νομοθεσίαν ἡμῶν δὲν γίνεται ἐπιδίκα-

2) κατὰ τὸ ἀντικείμενον.

§ 82. Ἀντικείμενον [1] τῆς ἀγωγῆς καλεῖται καταχρηστικῶς μὲν τὸ δίκαιον ἢ τὸ πρᾶγμα περὶ ὃ ἡ δίκη στρέφεται, συνήθως ὅμως καὶ κυρίως ὁ διὰ τῆς ἀγωγῆς ἐπιδιωκόμενος σκοπός, ὃν αὕτη μὲν περιέχει ἐν τῇ αἰτήσει, ἡ δὲ ἀπόφασις ἐν τῷ διατακτικῷ. Ὁ πρῶτος καὶ ἄμεσος σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς ἐστιν ἡ κατάπαυσις τῆς μεταξὺ τῶν δια-

---

σις εἴτε προσκύρωσις, ἀλλ' ἕκαστος τῶν δικαζομένων λαμβάνει ὅ,τι ὁ κλῆρος ὁρίσῃ αὐτῷ. Ἐγχειρ. § 81 σημ. 6, 7 § 193. Ἴδε καὶ νόμ. 37 § 1 (44, 7).

Ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τῶν μικτῶν ἀγωγῶν ὅτι μετέχουσι τοῦ τε προσωπικοῦ καὶ τοῦ ἐμπραγμάτου στοιχείου, συνάγεται ὅτι πολλὰ θέματα, ἅπερ οἱ γάλλοι συγγραφεῖς, συγχέοντες τὸ δίκαιον ἐξ οὗ ἡ ἀγωγὴ μὲ τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς, κατατάσσουσιν εἰς τὰς μικτὰς ἀγωγάς, δὲν ἀνήκουσιν εἰς αὐτάς. Π. χ. ἡ περὶ ἐκτελέσεως συμβάσεως ἀπαλλοτριώσεως ἀκινήτου ἀγωγή· ἡ περὶ ἀκυρώσεως ἢ διαρρήξεως πωλήσεως ἀκινήτου κλ. Ἐν γένει δὲ συγκεχυμένη φαίνεταί μοι ἡ περὶ τῶν ἀγωγῶν τούτων διδασκαλία αὐτῶν. Dalloz λ. Action ἀρ. 130 ἐπ.

1) Puchta § 84. Wächter § 64. Unger § 115. Τριχῶς δηλαδὴ ἐννοεῖται τὸ ἀντικείμενον τῆς δίκης. Ἀντικείμενον τῆς δίκης σημαίνει τὸ *δίκαιον*, ἐξ οὗ ἡ ἀγωγὴ πηγάζει καὶ ὅπερ δι' αὐτῆς προστατεύεται· λοιπὸν τὴν κυριότητα, τὴν κληρονομίαν, τὴν ἐνοχήν· προσέτι σημαίνει τὸ ὑλικὸν πρᾶγμα, εἰς ὃ τὸ δίκαιον ἀναφέρεται, τὸν οἶκον, τὸν ἵππον· τρίτον σημαίνει τῆς δικαστικῆς ἔριδος τὸ περιεχόμενον, ἤτοι τὴν ἐκ τῆς προσβολῆς τοῦ δικαίου γεννηθεῖσαν ἀξίωσιν τοῦ ἐνάγοντος· ἡ τελευταία αὕτη σημασία εἶναι ἡ κυρία καὶ ἐπιστημονικὴ τοῦ ὅρου τούτου ἔννοια, καθ' ἣν ἀντικείμενον τῆς ἀγωγῆς καλεῖται πᾶν ὅ,τι καὶ μόνον ὅ,τι τὴν δικαστικὴν ἔριδα ἀποτελεῖ. Διατοῦτο τὸ αὐτὸ πρᾶγμα δύνανται ν' ἀφορῶσι πλείονες ἀγωγαί, ἑκάστη ὅμως ἴδιον ἔριδος ἀντικείμενον ἔχουσα· οἷον περὶ τῆς αὐτῆς οἰκίας δύναται νὰ ἐγερθῇ ἀγωγὴ περὶ κυριότητος, δουλείας, πωλήσεως, μισθώσεως (Σαβιν. Ε' 208 IV. Wächter σ. 422. Unger σ. 366 σημ. 4)· ἑκάστη δὲ τῶν ἀγωγῶν τούτων ἔχει ἴδιον ἀντικείμενον δίκης, ἐξ οὗ π. χ. τὸ ἐφέσιμον ἢ ἀνέκκλητον αὐτῆς ὁρίζεται. Wächter σημ. 6.

μαχομένων ὑφισταμένης ἔριδος· ἡ κατάπαυσις δὲ αὕτη γίνεται, νικῶντος μὲν τοῦ ἐναγομένου διὰ τῆς ἀπορρίψεως τῆς ἀγωγῆς, νικῶντος δὲ τοῦ ἐνάγοντος, διὰ τῆς παρὰ τοῦ ἐναγομένου ἱκανοποιήσεως αὐτοῦ· ὅπερ κατορθοῦται ὁτὲ μὲν διὰ μόνης τῆς ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ ἀναγνωρίσεως τοῦ δικαίου τοῦ ἐνάγοντος, ἄλλοτε δὲ πρὸς τῇ ἀναγνωρίσει ἀπαιτεῖται καὶ καταψήφισις τοῦ ἐναγομένου, καὶ ἄλλοτε ἀρκεῖ μόνη ἡ καταψήφισις τοῦ ἐναγομένου. Τὸ πρῶτον ὑπάρχει ἐπὶ τῶν προκριματικῶν ἀγωγῶν, τὸ δεύτερον ἐπὶ τῶν ἐμπραγμάτων καὶ τὸ τρίτον ἐπὶ τῶν προσωπικῶν.[2] Προ-

---

2) Σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς καὶ ἑπομένως τῆς δίκης γενικῶς μὲν εἶναι ἡ ἀναγνώρισις τοῦ δικαίου τοῦ ἐνάγοντος οὐ μόνον παρὰ τοῦ δικαστοῦ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ ἐναγομένου· ὅθεν καὶ ἐν τῇ ἀγωγῇ καὶ ἐν τῷ διατακτικῷ τῆς ἀποφάσεως πρέπει νὰ ὑπάρχῃ τοῦτο ῥητῶς ἐκπεφρασμένον. Πολλάκις ὅμως δὲν ἀρκεῖ πρὸς τελείαν ἱκανοποίησιν τοῦ ἐνάγοντος, μόνη ἡ ἀναγνώρισις αὕτη· ἀλλὰ προσαπαιτεῖται καὶ καταψήφισις τοῦ ἐναγομένου εἰς πρᾶξίν τινα ἢ παράλειψιν.

Ἕνεκα τούτου ὑπάρχουσιν ἀγωγαί, ὧν τὸ αἰτητικὸν ἔχει δύο τινά: ἀναγνώρισιν τοῦ δικαίου καὶ καταψήφισιν τοῦ ἐναγομένου, ἄλλαι ὧν τὸ αἰτητικὸν ἔχει μόνον ἀναγνώρισιν τοῦ δικαίου, καὶ ἄλλαι τέλος, ὧν ἔχει μόνον καταψήφισιν.

α') αἱ ἐμπράγματοι ἀγωγαί εἰσι τῆς πρώτης κατηγορίας, ἤτοι πρέπει νὰ ἔχωσιν αἴτησιν περί τε ἀναγνωρίσεως τοῦ δικαίου, καὶ περὶ καταψηφίσεως τοῦ ἐναγομένου νὰ πράξῃ κατὰ τὸ ἀναγνωρισθὲν δίκαιον. Τοιοῦτον δὲ ὡσαύτως πρέπει νὰ ἦναι καὶ τῆς ἀποφάσεως τὸ διατακτικὸν (νόμ. 40 § 2 πανδ. 3, 3· si in hoc judicio rem meam esse pronuncietur· νόμ. 35 § 1 πανδ. 6, 1· ἐὰν . . . . . ψηφίσηται ὁ δικαστὴς αὐτὸν (τὸν ἀγρὸν) ἐμὸν εἶναι· ἐψηφίσθη παρὰ τοῦ δικαστοῦ δεσπότην εἶναι τοῦ οἰκέτου τὸν ἄκτορα· σχόλ. δ' ὑπὸ τὸν νόμ. 10 βασ. (15, 1) τῆς ἐκδόσ. Ζαχαρ. σ. 7· νόμ. 6 § 2 πανδ. 42, 2· atque si dominii mei fundum esse pronunciatum esset· νόμ. 35 πανδ. 19, 1. Unger § 136 σημ. 12). Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ σημεριναὶ δικονομικαὶ νομοθεσίαι εἰσὶν ἐλευθεριώτεραι περὶ τὴν διαχείρισιν τῶν τύπων ἢ ἡ ῥωμαϊκή, ἀρκοῦσα πρέπει νὰ κρίνηται καὶ ἡ συνεπτυγμένη αἴτησις περὶ ἀναγνωρίσεως τοῦ

δικαίου ὡς καὶ ἡ συνεπτυγμένη περὶ τούτου διάταξις ἐν τῇ ἀποφάσει (ἂν καὶ τὸ τοιοῦτον ἀποκαλεῖ ὁ Bayer, σ. 405, ἔλλειψιν ἀκριβείας· πρβ. καὶ Σαβιν. Ε', 90. Unger σημ. 13). Διὸ λίαν αὐστηρῶς ἔπραξαν οἱ ἐνταῦθα πρωτοδίκαι ἀκυρώσαντες ἀγωγὴν δι' ἔλλειψιν ἐν αὐτῇ τοιαύτης ῥητῆς αἰτήσεως· ἀλλὰ βεβαίως ἄμουσος καὶ σκαιὰ πρέπει νὰ ὀνομασθῇ ἡ περὶ πειθαρχικῆς τιμωρίας τῶν δικαστῶν αὐτῶν πρότασις τῆς εἰσαγγελίας τοῦ Ἐφετείου (Ἐφ.'Αθ. 795 τοῦ 76).

β') αἱ περὶ προσωπικῆς καταστάσεως ἀγωγαὶ καί τινες ἄλλαι εἰσὶ τῆς δευτέρας κατηγορίας. Ἐπ' αὐτῶν ἐν τῷ πραιτωρικῷ τύπῳ ὑπῆρχε μόνον intentio, οὐχὶ καὶ condemnatio (Γαΐ. Δ', § 44). Εἰσὶ λοιπὸν αἱ ἀγωγαὶ αὗται ἁπλῶς ἀγωγαὶ ἐπὶ *ἀναγνωρίσει*, διότι ἐν αὐταῖς ἱκανοποιεῖται ἀρκούντως ὁ ἐνάγων διὰ τῆς ἁπλῆς τοῦ δικαστηρίου ἀποφάνσεως περὶ ὑπάρξεως ἐννόμου τινὸς σχέσεως· ἐπειδὴ δὲ ἡ τοιαύτη ἀπόφανσις χρησιμεύει συνήθως ὡς προπαρασκευαστικὴ ἄλλης δίκης, καλοῦνται αἱ ἀγωγαὶ αὗται προκριματικαὶ (ἀλλ' οὐκ εἰσὶ πᾶσαι τοιαῦται. Unger σημ. 15), διακρινόμεναι εἰς *καταφατικὰς* καὶ *ἀρνητικάς*, ἐὰν κινῶνται παρὰ τοῦ ἰσχυριζομένου τὴν *ὕπαρξιν* τῆς ἐννόμου σχέσεως, ἢ παρὰ τοῦ ἀρνουμένου αὐτὴν (π. χ. ἡ περὶ πατρότητος ἀγωγὴ ὑπὸ τοῦ τέκνου μὲν κινουμένη εἶναι καταφατική, ὑπὸ τοῦ πατρὸς δέ, ἀρνητικὴ (Holzschuher Civilrecht Α', 695).

Ἀναγνωριστικαὶ ἀγωγαί εἰσιν, ὡς εἴρηται, προπάντων αἱ περὶ προσωπικῆς καταστάσεως· οἷον ἡ περὶ πατρότητος, ἡ περὶ πατρικῆς ἐξουσίας, ἡ περὶ συζυγικῆς σχέσεως (νόμ. 1 § 16· νόμ. 3 § 2—5 πανδ. 25, 3· νόμ. 1, 9 κώδ. 8, 47)· ἐπειδὴ δὲ τῶν οἰκογενειακῶν τούτων σχέσεων τὸν κανονισμὸν ἐνδεχόμενον εἶναι νὰ ἔχῃ συμφέρον ἑκάτερον τῶν μερῶν νὰ προκαλέσῃ, ἐνάγων γίνεται ὁ μὴ διατελῶν ἐν τῇ οἱονεὶ νομῇ τῆς ἀμφισβητουμένης καταστάσεως, ᾧ ἕνεκα τούτου καὶ αἱ ἀναγκαῖαι ἀποδείξεις ἐπίκεινται (νόμ. 12 πανδ. 44, 1· generaliter in præjudiciis is actoris partes sustinet, qui habet intentionem secundum id, quod intendit· νόμ. 7 § 5· νόμ. 10—12 πανδ. 40, 12· νόμ. 6 πανδ. 40, 14· νόμ. 14 πανδ 22, 3).

Προσέτι δὲ ἀνήκουσιν ἐνταῦθα αἱ περὶ ἀκυρότητος ἢ ἀκυρώσεως ἀγωγαί· διότι καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀρκεῖ ἁπλῆ τοῦ δικαστηρίου ἀπόφανσις περὶ ὑπάρξεως ἢ μὴ τῆς ἐννόμου σχέσεως· π. χ. ὅτι ὁ γενόμενος πλειστηριασμὸς δὲν εἶναι ἔγκυρος (νόμ. 30 πανδ. 42, 5· τοῖς λέγουσι μὴ δικαίως πραθῆναι τὰ ἑαυτῶν πρόκριμα ἁρμόζει)· ὅτι ἡ δοθεῖσα ὑπόσχεσις ἀνίσχυρός ἐστιν (νόμ. 31 πανδ. 12, 6· indebiti promissi habet condictionem)· ὅτι ἡ σύμβασις εἶναι εἰκονικὴ κλ. Ἴδε καὶ νόμ. 19 § 3

σέτι ὡς ἐκ τοῦ ἀντικειμένου ὑπάρχουσι καὶ αὗται τῶν ἀγωγῶν αἱ διακρίσεις.

Π. (36, 2)· νόμ. 3 § 3 Π. (34, 3)· νόμ. 5 § 1 Π. (19, 1)· νόμ. 2 § 3 Π. (39, 5) καὶ σχόλ. ὑπὸ νόμ. 2 βασ. (47, 1). Πρβ. καὶ Bruns, Besitz-Klagen σ. 5 ἐν τ. Wächter § 64 σημ. 3. Unger § 115 σημ. 17.

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἐμπραγμάτων δικαιων, ἢ ἐνοχικῶν σχέσεων δύνανται ν' ἀπαντηθῶσιν ἀναγνωριστικαὶ ἀγωγαί· π. χ. ἡ τοῦ ἄρθρ. 77 τοῦ νόμ. Υπ. ἀγωγὴ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶ κυρίως ἢ ἀναγνωριστικὴ ὅτι τὸ τῆς ὑποθήκης δικαίωμα δὲν ὑπάρχει πλέον· ἐπίσης διὰ τῆς συγχρόνου διεκδικήσεως τοῦ αὐτοῦ πράγματος παρὰ διαφόρων ἐναγόντων δύναται διὰ προσεπικλήσεως νὰ παραχθῇ προκριματικὴ δίκη (περὶ τοῦ ῥωμ. δικ. ὅρ. νόμ. 57 πανδ. 6, 1· νόμ. 57 πανδ. 5, 3). Ἐπὶ τῶν ἐνοχικῶν σχέσεων τίθεται γενικῶς τοῦτο τὸ ἐρώτημα· δύναται ὁ δανειστής, ὁ μὴ δυνάμενος ν' ἀπαιτήσῃ τὴν καταβολὴν τοῦ χρέους, ν' ἀπαιτήσῃ τοὐλάχιστον ἁπλῆν *ἀναγνώρισιν* τῆς ἐνοχικῆς σχέσεως; ἢ ὁ ὀφειλέτης ἀναγνώρισιν τῆς ἐξοφλήσεως αὐτῆς; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο δίδεται συνήθως ἀρνητικὴ ἀπόκρισις (§ 2 εἰσηγ. 3, 15· § 25 εἰσηγ. 3, 19· νόμ. 35 πανδ. 5, 1· νόμ. 186 πανδ. 50, 17· νόμ. 9 πρ. πανδ. 12, 1)· ἑπομένως τὸ ἐναντίον, ὡς ἐξαίρεσις, ἐπιτρέπεται μόνον ὅπου ὁ νόμος ὁρίζει τοῦτο (π. χ. πολ. δικ. 993, ἐμπ. νόμ. 448), ἢ ἄλλως ὑπάρχει σπουδαῖον ἔννομον συμφέρον τοῦ ἐνάγοντος (νόμ. 40 βασ. 7, 5· ἐπὶ τῶν καλῇ πίστει δικαστηρίων καὶ πρὸ τοῦ χρόνου τῆς καταβολῆς *ἐκ δικαίας αἰτίας* καταδικάζεταί τις *ἀσφάλειαν* παρασχεῖν· νόμ. 38 βασ. 12, 1· ἐπὶ τοῦ ἐσομένου κέρδους καὶ ζημίας παρασκευάζει ὁ δικαστὴς *ἀσφαλείας* γενέσθαι· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ πασῶν τῶν καλῇ πίστει ἀγωγῶν). Τὸ «ἀσφάλειαν» σημαίνει ἁπλῆν ὑπόσχεσιν· ἄρα ἀναγνώρισιν. Ἀνωτ. § 71 σημ. 3· πρβ. Bähr Anerkennung § 69. Bülow ὑπὸ τὸν § 231 τῆς γερμαν. δικον. Windscheid die Actio σ. 18 σημ. 14. Unger § 116 σημ. 20. Seuffert Pandekten § 23 σημ. 5. Τοιοῦτον σπουδαῖον συμφέρον ὑπάρχει βεβαίως παρ' ἡμῖν ἐπὶ τῶν καλουμένων παλαιῶν χρεῶν τοῦ δημοσίου, ὧν ἡ καταβολὴ ἀνεβλήθη ἐπ' ἀόριστον (διάταγμ. τῆς 1 μαρτ. 1833) καὶ κύριος οἶδε πότε θέλουσι νομοθετηθῆ τὰ περὶ ἐξοφλήσεως αὐτῶν. Τὴν περὶ τούτου νομολογίαν ὅρα ἐν Πείρᾳ Ζ', 5182· τὸ τῆς ἀποφάσ. ΑΠ 228 τοῦ 75 «δὲν δύνανται νὰ εἰσαχθῶσιν ἀγωγαὶ οὐδὲ περὶ *ἀναγνωρίσεως* τῶν παλαιῶν χρεῶν τοῦ Δημοσίου» εἶναι κατὰ τὰ ἐκτεθέντα ἐσφαλμένον. Πρβ. ΑΠ. 138 τοῦ 77. Ἴσως καὶ ἡ 191 τοῦ

α') **διατηρητικαὶ** καὶ **αὐξητικαὶ ἀγωγαί.**[3] Συνήθως σκοπεῖται διὰ τῆς ἀγωγῆς ἡ διὰ τῆς ἀνορθώσεως τοῦ προσβληθέντος δικαίου ἐπαναφορὰ τῶν πραγμάτων εἰς τὴν πρὸ τῆς προσβολῆς κατάστασιν, ἑπομένως ἡ διατήρησις τῆς καταστάσεως ταύτης· αἱ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπιδιώκουσαι ἀγωγαὶ καλοῦνται **διατηρητικαί**· ἀλλ' ἐνίοτε ἡ ἀγωγὴ ἐπιδιώκει καὶ πλέον τι, ἤτοι τὴν αὔξησιν τῆς περιουσίας τοῦ ἐνάγοντος διὰ τῆς τιμωρίας τοῦ ἐναγομένου· αἱ τοῦ εἴδους τούτου ἀγωγαὶ ὀνομάζονται **αὐξητικαί**· μέγας ἦτο παρὰ Ῥωμαίοις ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγωγῶν τούτων·[4] ἀλλὰ παρ' ἡμῖν τὴν σήμερον ἐξέλιπε σχεδὸν παν-

---

77 «σκοποῦσα τὴν πρὸς καταβολὴν τοῦ χρέους ὑποχρέωσιν τοῦ δημοσίου», ἀποβαίνει ἀπαράδεκτος. Δικαστ. Χρον. Α', 14.

γ') μόνον καταψήφισιν περιέχουσιν, ἑπομένως τῆς τρίτης εἰσὶ κατηγορίας, αἱ προσωπικαὶ ἀγωγαί· ἐνταῦθα ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἐνοχικῆς σχέσεως ἔγκειται ἐν αὐτῇ τῇ καταψηφίσει καὶ διὰ τοῦτο περιττὴ ὅλως καὶ παλιλλογία εἰδικὴ περὶ τούτου αἴτησις. Πούχτα Vorlesungen § 84. Unger σημ. 9α.

3) Ἐν ταῖς πηγαῖς ὀνομάζονται αἱ μὲν πρῶται actiones rei persequendæ causa comparatæ (παρὰ τῶν νεωτέρων rei persecutoriæ), αἱ δὲ δεύτεραι, pœnæ persequendæ causa comparatæ· ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἀγωγαὶ tam rei quam pœnæ causa comparatæ, ἤτοι σκοποῦσαι τήν τε διατήρησιν τοῦ ὑπάρχοντος καὶ τὴν αὔξησιν αὐτοῦ· αἱ ἀγωγαὶ αὗται καλοῦνται μικταὶ (actiones mixtæ). Διατηρητικαί εἰσι πᾶσαι αἱ ἐμπράγματοι ἀγωγαὶ καὶ πᾶσαι αἱ ἐκ συμβάσεων πηγάζουσαι· τῶν ἐξ ἀδικημάτων τινὲς μὲν εἰσιν αὐξητικαί, οἷα ἡ actio furti, τινὲς δὲ διατηρητικαί, οἷα ἡ condictio furtiva· μικτή ἐστιν ἡ actio vi bonorum raptorum· διότι ἐν τῷ τετραπλασίῳ ὅπερ δι' αὐτῆς ἀπαιτεῖται περιέχεται καὶ ἡ τοῦ πράγματος ἀξία. Ἐγχειρ. § 81 σημ. 8 § 16—19, εἰσηγ. (4, 6).

4) Πλεῖσται ἀθέμιτοι πράξεις, ἐν αἷς τὴν σήμερον χωρεῖ δημοσία ἀγωγή, ἐκολάζοντο παρὰ Ῥωμαίοις διὰ ποινῆς ἰδιωτικῆς, δηλαδὴ εἰς τὸν ἀδικηθέντα ἀνηκούσης καὶ συνισταμένης εἰς τὸ διπλάσιον, τριπλάσιον, τετραπλάσιον (§ 21—25 εἰσηγ. 4, 6), ἢ εἰς τὴν μείζονα τοῦ πράγματος ἐπί τι χρονικὸν διάστημα ἀξίαν (§ 9 εἰσηγ. 4, 3)· π. χ. ἡ

τελῶς.[5]

β') **εὐθεῖαι** καὶ **ἀντίστροφοι ἀγωγαί.** Ὑπάρχουσι νομικαὶ σχέσεις, δι' ὧν συνήθως καὶ κυρίως τὸ ἕτερον ἁπλῶς τῶν ἐνεχομένων προσώπων ὑποχρεοῦται, τυχαίως δὲ μόνον καὶ κατὰ περίστασιν δύνανται νὰ γεννηθῶσι καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ δικαιώματα· ἡ ἀγωγὴ λοιπὸν ἡ ἐντεῦθεν πηγάζουσα, εἰ μὲν ἐγείρεται παρὰ τοῦ κυρίως δικαιουμένου, καλεῖται **εὐθεῖα,** εἰ δὲ ἐγείρεται κατ' αὐτοῦ, **ἀντίστροφος** ἢ **ἀντίθετος.**[6]

γ') **κινηταὶ** καὶ **ἀκίνητοι ἀγωγαὶ** (actionis mobilières, actions immobilières)· ἡ διαίρεσις αὕτη τῶν ἀγωγῶν τῆς γαλλικῆς ἐστι νομοθεσίας, ἀναφέρει δέ που καὶ

κλοπή, ἡ ἁρπαγή, πᾶσα βλάβη τῆς περιουσίας. Πᾶσαι αἱ πράξεις αὗται χορηγοῦσι τὴν σήμερον τῷ ἀδικηθέντι ἀγωγὴν μόνον περὶ ἀποζημιώσεως.

5) Τὰ εἰδικώτερα ἐν τοῖς οἰκείοις τύποις. Παρατηρητέον ἐνταῦθα ὅτι ἡ πολιτικὴ δικονομία ἔχει τινὰς ἐξαιρέσεις (π. χ. ἄρθρ. 883, 884 καὶ νόμ. σμη' τοῦ 68 περὶ ἐθν. βιβλιοθήκης)· καὶ ὅτι ὑπάρχουσιν ἀγωγαί τινες διατηρητικαὶ μὲν ὡς πρὸς τὸν ἐνάγοντα, ποινικαὶ δ' ἐνίοτε ὡς πρὸς τὸν ἐναγόμενον (τοιαύτη ἡ τοῦ δόλου ἀγωγή· νόμ. 39, 40 πανδ. 4, 3). Τὰς ἀγωγὰς ταύτας καλεῖ ὁ Σαβινῆς (σ. 41) *μονομερῶς ποινικάς*. Πρβ καὶ Unger § 114 σημ. 16.

6) Αἱ ἀγωγαὶ αὗται καλοῦνται ἐν ταῖς πηγαῖς actiones directæ, act. contrariæ. Τοιαῦται ἐκ τῆς αὐτῆς ἐννόμου σχέσεως παραγόμεναι ἀμοιβαῖαι ἀγωγαὶ ἀπαντῶνται π. χ. ἐπὶ χρησιδανείου (νόμ. 17 § 1· νόμ. 18 § 4 πανδ. 13, 6), ἐπὶ ἐνεχύρου, ἐπὶ παρακαταθήκης, ἐπὶ ἐντολῆς (πανδ. 13, 7·—16, 3·—17, 1) καὶ ἐπὶ διαχειρίσεως ἀλλοτρίων ὑποθέσεων (νόμ. 10 πρ. πανδ. 3, 5). Οὕτως ἡ ἐκ τῆς παρακαταθήκης ἀγωγή, ὑπὸ μὲν τοῦ καταθέτου ἐγειρομένη, καλεῖται *εὐθεῖα*, ὑπὸ δὲ τοῦ θεματοφύλακος, *ἀντίθετος*. Διαφέρουσι λοιπὸν τῶν ἀνταγωγῶν, ἂν καὶ δύνανται δικονομικῶς νὰ λάβωσι τὸ σχῆμα αὐτῶν. Ἕνεκα τούτου δὲν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν αὐτὰς ἀνταγωγάς, ὡς λέγονται ἐν Βασιλικοῖς (νόμ. 17, ιγ', α'). Ἐγχειρ. § 81 σημ. 10.

ἡ ἐγχώριος νομοθεσία·[7] ἐλήφθη δὲ ἡ ὀνομασία ἐκ τοῦ πράγματος εἰς ὃ ἡ ἀγωγὴ ἀναφέρεται· δηλαδὴ αἱ περὶ κινητῶν πραγμάτων ἀγωγαὶ καλοῦνται κινηταί, αἱ περὶ ἀκινήτων δὲ ἀκίνητοι.[8]

δ') actiones possessoriæ, actiones petitoriæ. Αἱ μὲν πρῶται ἀντικείμενον ἔχουσι τὴν νομήν, αἱ δὲ τὸ δίκαιον αὐτό.[9]

ε') **ἀγωγαὶ δημοτικαί.** Παρανόμων τινῶν πράξεων τὴν καταστολὴν ἠδύνατο νὰ ἐπιδιώξῃ κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον πᾶς πολίτης· διότι δι' αὐτῶν τὸ δημόσιον συμφέρον προσεβάλλετο·[10] αἱ ἀγωγαὶ δὲ αἱ τὴν ἀνόρθωσιν τοιαύτης ἀδικίας σκοποῦσαι ἐκαλοῦντο δημοτικαὶ (actiones

---

7) Δηλαδὴ ἡ πολιτικὴ δικονομία ἀναφέρει ἐν τοῖς ἄρθρ. 490 § 1, 530 § 1 ἀγωγὰς περὶ κινητῶν ἢ ἀγωγὰς εἰς πράγματα ἀναγομένας. Δὲν ἔχει ὅμως παρ' ἡμῖν σπουδαιότητα ἡ διαίρεσις αὕτη. Περὶ τοῦ γαλ. δικαίου ἀνάγν. Dalloz ἀρ. 154 ἐπ.

8) Dalloz λ. Action ἀριθ. 152. Actio quæ tendit ad mobiles mobilis est, ad immobiles immobilis. Λοιπὸν τὰς ἀγωγὰς ταύτας χαρακτηρίζει οὐχὶ τὸ δίκαιον, ἐξ οὗ ἀπορρέουσιν, ἀλλὰ τὸ ἀντικείμενον εἰς ὃ τὸ δίκαιον ἀναφέρεται· ἑπομένως δύναται ἀγωγὴ κινητὴ νὰ ἦναι ἐμπράγματος, καὶ ἀγωγὴ ἀκίνητος νὰ ἦναι προσωπική. Ἐναντίαν ἔχει γνώμην ὁ Dalloz (ἀρ. 153), ἀλλ' ἐσφαλμένως.

9) Ἕνεκα τούτου ἡ περὶ νομῆς δίκη εἶναι προπαρασκευαστικὴ καὶ προσωρινή, ματαιουμένη διὰ τῆς περὶ τοῦ δικαίου αὐτοῦ δίκης· ὅθεν ὁ ἡττηθεὶς ἐν τῇ περὶ νομῆς δίκῃ δύναται νὰ ἐγείρῃ κατόπιν τὴν περὶ κυριότητος ἀγωγὴν (νόμ. 14 § 3 πανδ. 44, 2). Ἡ πουβλικιανὴ ἀγωγὴ εἶναι ἀγωγὴ περὶ τοῦ δικαίου καὶ οὐχὶ περὶ τῆς νομῆς. Νόμ. 7 § 6 πανδ. (6, 2) ἡ πουβλικιανὴ μίμησιν ἔχει δεσποτείας καὶ οὐ νομῆς. Πρβ. καὶ Ἐγχειρ. § 121—124. Dalloz λ. Action possessoire.

10) Π. χ. δημοτικὴ ἀγωγὴ ἐδίδετο κατὰ τοῦ διαφθείροντος ἔκθεμα διαρκὲς δικαστ. ἀρχῆς (νόμ. 7 πρ. πανδ. 2, 1), κατὰ τοῦ προξενήσαντος ζημίαν διὰ χύσεως ἢ ῥίψεως πράγματος εἰς δημοσίαν ὁδὸν (νόμ. 1 πο. νόμ. 5 § 13 πανδ. 9, 3)· πρβ. καὶ νόμ. 25 § 2 πανδ. (29, 5).

populares), ὧν τὴν σήμερον σπανία γίνεται χρῆσις, διότι κατὰ τὰς νεωτέρας νομοθεσίας ἐπὶ ὁμοίων περιπτώσεων παρεμβαίνει αὐτεπαγγέλτως ἡ ἀστυνομικὴ ἀρχή.[11]

3) κατὰ τὴν νομοθετικὴν πηγήν.

§ 83. Ὡς ἐκ τῆς νομοθετικῆς πηγῆς ἀπαντῶνται ἐν τῷ ῥωμ. δικαίῳ αὗται αἱ διακρίσεις τῶν ἀγωγῶν· actiones civiles· actiones honorariæ·[1] actiones utiles καὶ condictiones ex lege. **Ἀστυκαὶ** (civiles) μὲν ἀγωγαὶ ἐκαλοῦντο αἱ ἀπὸ τοῦ κυρίως ἀστυκοῦ δικαίου τῶν Ῥωμαίων πηγάζουσαι· **ἀρχοντικαὶ** δὲ αἱ ὑπὸ τῶν διαταγμάτων τῶν ἀρχόντων εἰσηγμέναι καὶ προσόμοιοι ἢ **ἀφόμοιοι** (utiles) αἱ κατὰ παρέκτασιν δι' ἑρμηνείας εἰς ὅμοια θέματα ἐφαρμοσθεῖσαι.[2] Condictio ex lege κα-

---

11) Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ παρ' ἡμῖν περιπτώσεις τινὲς ἀνάλογοι τῶν δημοτικῶν ἀγωγῶν τοῦ ῥωμ. δικαίου (Ἐγχειρ. § 154 σημ. 6, 19, β' καὶ κατωτ. § 97 σημ. 17). Ἀλλὰ τῶν δημοτικῶν ἀγωγῶν διάφοροί εἰσιν αἱ ἀπαιτήσεις ἃς ἔχουσι κατὰ νόμον ὅσοι ἀνακαλύπτουσιν ἢ καταδεικνύουσι τὸν ἔνοχον ἀξιοποίνου πράξεως, συλλαβάνουσιν ἢ φονεύουσιν αὐτὸν (π. χ. ποιν. δικον. ἄρθρ. 151· νόμ. σλ' τοῦ 1867 περὶ ζωοκλοπῆς· ἄρθρ. 8· νόμ. τοδ' τοῦ 1871 περὶ λῃστείας· ἄρθρ. 12). Wächter σ. 429.

1) Νόμ. 25 § 2 πανδ. (44, 7)· omnes autem actiones aut civiles dicuntur aut honorariæ· νόμ. 178 § 3 πανδ. (50, 16)· νόμ. 28 πρ. πανδ. 30. Αἱ ἀστυκαὶ ἀγωγαὶ καλοῦνται ἐνίοτε legitimæ (νόμ. 32 πρ. πανδ. 35, 2), αἱ δὲ ἀρχοντικαὶ ὑποδιαιροῦνται εἰς πραιτωρικὰς καὶ ἀγορονομικὰς (prætoriæ, ædilitiæ), δηλαδὴ ἐπὶ τοῦ πραιτωρικοῦ ἢ τοῦ ἀγορανομικοῦ διατάγματος στηριζομένας. Διάφοροι ἀρχοντικαὶ ἀγωγαὶ ἀπαριθμοῦνται ἐν §§ 3—12 εἰσηγ. (4, 6)· πρβ. καὶ πανδ. (21, 1). Σαβιν. § 213 σ. 61.

2) Ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν διαιροῦνται αἱ ἀγωγαὶ εἰς ἀμέσους καὶ ἐμμέσους (act. directa, act. utilis. Πλαγιαστικαὶ κατὰ Θεόφ. Β', κγ'

λεῖται ἡ ἀγωγὴ ἡ ὑπὸ εἰδικοῦ τινος νόμου κυρουμένη. 3

4) κατὰ τὴν δικονομικὴν διαχείρισιν.

§ 84. Δικονομικαὶ διαφοραὶ τῶν ἀγωγῶν κατὰ τὸ ρωμ. δίκαιον, μὴ ἰσχύουσαι πλέον τὴν σήμερον, εἰσὶν αὗται:

1) actiones ordinariæ, extraordinariæ καὶ inderdicta. 1 Ἡ ὀνομασία αὕτη τῶν ἀγωγῶν ἐλήφθη ἐκ τῆς

---

§ 4 καὶ Βασ. Α', 687 σχόλ. ε'). Ἄμεσοι μὲν καλοῦνται αἱ ἀγωγαὶ αἱ περιοριζόμεναι εἰς τὰ θέματα αὐτὰ τὰ ἀμέσως ὑπὸ τοῦ νόμου ρυθμιζόμενα, ἔμμεσοι δὲ ἢ προσόμοιοι αἱ πέραν τῶν ὁρίων τοῦ νόμου ἐκταθεῖσαι ἐπὶ ὁμοίων θεμάτων. Ἡ αὐτὴ λοιπὸν ἀγωγὴ ἐφ' ὅσον κινεῖται ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ νόμου εἶναι directa, ἐφ' ὅσον δὲ ἐξέρχεται αὐτῶν γίνεται utilis. Νόμ. 47 § 1 πανδ. (3, 5)· νόμ. 3 πανδ. (48, 23). Αἱ ἄμεσοι ἀγωγαὶ λέγονται ἐνίοτε vulgares, αἱ δὲ ἔμμεσοι quasi (οἷον quassi serviana· νόμ. 46 πανδ. 28, 5· § 7 εἰσηγ. 4, 6). Σαβιν. § 215.

3) Π. χ. condictio ex lege 35 cod. de donat (8, 54)· ex lege ult. cod. de edicto D. Hadriani tollendo (6, 33). Τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸ ἀπὸ 31 ἰουλίου 1836 διάταγμα, δι' οὗ τροποποιοῦνται αἱ πρὸς τὸ δημόσιον σχέσεις τῶν πρὸ τοῦ 1833 ἐνοικιαστῶν δημοσίων προσόδων. Ὅρα καὶ ἄρθρ. 101 τοῦ διατ. 15 δεκεμ. 1836 περὶ ἀστυν. τῆς ἐμπορ. ναυτιλίας.

1) Κατὰ τὴν ἰσχύουσαν ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ ρωμ. δικαίου διαδικασίαν ἡ τῶν δικῶν ἐκδίκασις ἐκ δύο κατὰ κανόνα συνέκειτο τμημάτων· τὸ μὲν πρῶτον τῆς δίκης τμῆμα διεξήγετο ἐνώπιον τοῦ δικαιοδοτοῦντος ἄρχοντος (in jure), τὸ δὲ δεύτερον ἐνώπιον τοῦ δικαστοῦ (in judicio)· ἐκεῖνο σκοπὸν εἶχε τὸν ἐν γένει προσδιορισμὸν καὶ τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς διαφορᾶς, τοῦτο τὴν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἀνάκρισιν καὶ τὴν ὁριστικὴν λύσιν αὐτῆς. Δηλαδὴ ὁ θεωρῶν ἑαυτὸν ἠδικημένον ἢ ἐκάλει τὸν ἀδικήσαντα (ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ διὰ τῆς βίας ἔφερε) παρὰ τὸν ἄρχοντα, παρ' οὗ, γνωστοῦ γινομένου, τίνα ἀγωγὴν ἠξίου λαβεῖν (actionis editio) ὁ καλῶν, ἐτάσσετο πρὸς συζήτησιν ἡμέρα, ἢ ὁ πρῶτος ἀνεκοίνου τῷ δευτέρῳ ἐνώπιον μαρτύρων (denunciatio) τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ, μεθ' ὃ ὤφειλον ἀμφότεροι νὰ ἐμφανισθῶσιν ἐντὸς τῆς νομίμου προθεσμίας ἐνώπιον τοῦ ἄρχοντος. Οὗτος ἠκροάζετο τῶν ἀξιώσεων καὶ ἀμοιβαίων πα-

ρατηρήσεων αὐτῶν, καὶ εἰ μὲν ὁ ἐναγόμενος ὡμολόγει εἴτε καθ' ὁλοκληρίαν τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἐνάγοντος, εἴτε κἂν κατὰ τὸ πραγματικὸν αὐτῶν μέρος ἐπερατοῦτο ἡ διαφορά· διότι ἡ μὲν ὁμολογία εἶχε δύναμιν δικαστικῆς καταψηφίσεως (ὁ ὁμολογῶν ἀντὶ κεκριμμένου ἐστί· νόμ. 1, 3, 6 § 2 πανδ. 42, 2· νόμ. 56 πανδ. 42, 1· ὁ δὲ τυχὸν διοριζόμενος ἐνίοτε δικαστὴς εἰς τὸ ἀποτιμήσασθαι μόνον διωρίζετο. Ἐγχειρ. § 173 σημ. 4), ἡ δὲ περὶ τὸ δίκαιον μόνον διαφωνία τῶν μερῶν ἐλύετο ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος (π. χ. νόμ. 9 πρ. πανδ. 12, 2. Σαβιν. Besitz σ. 447. Πούχτα εἰσηγ. Β' § 173. Wächter Erörter. Β', 4 σημ. 5α). Ἐὰν ὅμως ὁ ἐναγόμενος ἠμφισβήτει τὴν πραγματικὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς ἢ ἀντέτασσε κατ' αὐτῆς ἐντάσεις, συνετάσσετο ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος τύπος (formula) τὸ ἀντικείμενον τῆς ἔριδος περιέχων, καὶ διωρίζετο ὁ κατὰ τὸν τύπον τοῦτον μέλλων νὰ δικάσῃ τὴν ὑπόθεσιν δικαστής. Περατουμένης τοιουτοτρόπως τῆς ἐνώπιον τοῦ ἄρχοντος διαδικασίας, ἠνοίγετο ἡ ἐνώπιον τοῦ δικαστοῦ πιστουμένη διὰ πράξεως, ἥτις ἐκαλεῖτο *προκάταρξις τῆς δίκης* (litis contestatio· his inchoata, pendens· judicium acceptum, ordinatum, constitutum· res in judicium deducta· νόμ. 25 § 8 πανδ. 21, 1· νόμ. 31 πρ. πανδ. 12, 6). Wächter ἔ. ἀ. σ. 5.

Ἡ ἐν συντόμῳ ἐκτεθεῖσα αὕτη διαδικασία, καθὸ ἀποτελοῦσα τὸν κανόνα καθ' ὃν πᾶσα ἐν γένει δίκη διεξήγετο, ἐκαλεῖτο ordo judiciorum privatorum (πρὸς διαστολὴν τῶν ποινικῶν) ἢ judicium ordinarium· αἱ δὲ κατ' αὐτὴν δικαζόμεναι ἀγωγαὶ actiones ordinariæ. Ἀλλὰ κατ' ἐξαίρεσιν ἐνίοτε ὁ ἄρχων, ἀντὶ νὰ ἐγκαταστήσῃ δικαστὴν πρὸς ἐκδίκασιν τῆς διαφορᾶς κατὰ τὸν συντασσόμενον τύπον, ἐκράτει αὐτὸς ταύτην καὶ ὁριστικῶς ἐξεδίκαζεν· ἡ διαδικασία δὲ αὕτη ἡ ἐξαιρετικὴ καὶ ἔκτακτος ἐλέγετο extraordinaria cognitio (prætor extra ordinem jus dicit) καὶ αἱ κατ' αὐτὴν δικαζόμεναι ἀγωγαί, persecutiones ἢ extraordinariæ actiones· θέματα τοιαύτης διαδικασίας ἴδ. ἐν πανδ. (50, 13) καὶ παρὰ Πούχτᾳ Εἰσηγ. § 176 σημ. c—h. Ἐγχειρ. § 26 σημ. 1.

Μῖγμά τι ἐκ τακτικῆς καὶ ἐκτάκτου διαδικασίας ἐτηρεῖτο ἐπὶ παραγγελμάτων (interdia). Δηλαδὴ ἐνίοτε, ἰδίως δ' ἐπὶ προσβολῆς ἀλλοτρίων κατοχικῶν σχέσεων ἢ ἐπὶ ἀδικαιολογήτων παρενοχλήσεων περὶ τὴν ἄσκησιν δικαίων, ὁ ἄρχων, μετὰ τὴν ἐνώπιον αὐτοῦ ἀνάπτυξιν τῆς ὑποθέσεως παρὰ τῶν διαφερομένων, δὲν ἐκάθιζεν εὐθὺς δικαστήν, ὡς συνήθως ἐγένετο, ἀλλ' ἔλυε προσωρινῶς αὐτὸς τὴν διαφορὰν διὰ διαταγῆς ἐπιτακτικῆς (decretum) ἢ ἀπαγορευτικῆς (interdictum), πρὸς τὸν ἐναγόμενον ἀποτεινομένης· καὶ εἰ μὲν οὗτος ὑπήκουεν εἰς τὴν διαταγὴν

διαφορᾶς περὶ τὴν διαδικασίαν καθ' ἣν ἑκάστη αὐτῶν ἐδικάζετο· καὶ εἶχε μὲν καταργηθῇ ἡ διαφορὰ αὕτη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἤδη, διέμειναν ὅμως τὰ ὀνόματα ἐν τοῖς τοῦ αὐτοκράτορος τούτου βιβλίοις. [2] Ὁμοιάζει πως ἡ διάκρισις αὕτη τῶν ἀγωγῶν τὴν σημερινὴν διαίρεσιν τῶν δικῶν εἰς **συνήθεις, συνοπτικὰς** καὶ **ἐπ' ἀναφορᾷ.** [3]

2) αἱ συνήθεις ἀγωγαί, κατὰ τὴν διαφορὰν τοῦ περὶ αὐτῶν ἐκδιδομένου πραιτωρικοῦ τύπου, ἦσαν ἢ actiones vulgares, ἤτοι ἀγωγαὶ **παραδεδεγμένου** τύπου, ἢ

ἐπερατοῦτο ἡ δίκη, εἰ δὲ μή, διωρίζετο δικαστὴς καὶ ἡ δίκη ἐξεδικάζετο κατὰ τὴν συνήθη τάξιν· ἀλλ' ὁ πραιτωρικὸς τύπος συνίστατο εἰς τοῦτο· ἄν, τῆς ἱστορικῆς βάσεως τοῦ παραγγέλματος ἀληθοῦς ἀποδειχθείσης, παρεβιάσθη τοῦτο παρὰ τοῦ ἐναγομένου ἢ ὄχι. Πρβ. Γαΐου Δ', 138 ἐπ. Θεοφ. Δ', ιε' πρ. «ἀπέρχονται πρὸς τὸν πραίτωρα (οἱ διαφερόμενοι) καὶ διηγοῦνται αὐτῷ τὸ γεγονός· ὁ δὲ λέγει μεταξὺ αὐτῶν ῥήματά τινα (in summa aut jubet aliquid fieri, aut fieri prohibet) οὐ τέμνων τὴν ζήτησιν, ἀλλὰ παραπέμπων αὐτοὺς χαμαιδικαστῇ, ἀκροατῇ γενησομένῳ τῆς μεταξὺ αὐτῶν φιλονεικίας». Ἀλλὰ ταῦτα πάντα δὲν ἴσχυον ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, διότι καὶ τὰ παραγγέλματα εἶχον τὴν αὐτὴν δύναμιν, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐγίνοντο διαδικασίαν ὡς αἱ ἄλλαι ἀγωγαί. Σαβιν. Besitz σ. 447. Πούχτα Εἰσηγ. § 169· προπάντων Bethmann-Hollweg der Civilprozess des gemeinen Rechts B' § 98.

2) Διὰ τοῦ νόμ. 2 κώδ. (3, 3) κατηργήθη ἡ εἰς δύο τμήματα διαίρεσις τῶν δικῶν καὶ ἐπετράπη εἰς τὸν δικαιοδοτοῦντα ἄρχοντα νὰ δικάζῃ αὐτὸς ὁλόκληρον τὴν διαφοράν· μόνον δὲ ὅταν ἡ πληθὺς τῶν ὑποθέσεων ἦτο τοσαύτη, ὥστε ἠδυνάτει ὁ ἄρχων νὰ ἐπαρκέσῃ, ἐπετρέπετο ὁ διορισμὸς ἄλλου δικαστοῦ πρὸς ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως· ἀλλὰ βεβαίως τύπος κανονιστικὸς τῆς δίκης δὲν ἐλάμβανε χώραν. Bethmann-Hollweg Civilpr. § 2 σ. 31. Wächter Erörter. B', 8.

3) Ἐγχειρ. § 96—114, § 177—190, § 198—200. Ἡ παρὰ τῷ εἰρηνοδίκῃ ἐνεργουμένη διαδικασία περὶ ἀποπείρας συμβιβασμοῦ, ἡ ἀπαιτουμένη ἐπὶ συνήθων δικῶν, δύναταί πως νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν ἐνώπιον τοῦ πραίτωρος διαδικασίαν.

ἀγωγαὶ ἔχουσαι formulam in factum ἢ in jus conceptam, οἷαι καὶ αἱ præscriptis verbis.[4]

3) actiones stricti juris· actiones bonæ fidei· actiones arbitrariæ. Ἐπὶ τῶν ἀγωγῶν τούτων διάφορος ἦτο ἡ ἔκτασις τῆς ἐνεργείας τοῦ δικαστοῦ· διότι ἐπὶ μὲν τῶν τοῦ αὐστηροῦ δικαίου ἀγωγῶν δὲν ἠδύνατο ὁ δικαστὴς νὰ παρεκβῇ ποσῶς τοῦ διδομένου αὐτῷ πραιτωρικοῦ τύπου, ἀλλ' ὤφειλε νὰ δικάσῃ κατ' αὐτὸν ἀκριβῶς· ἐνῷ ἐπὶ τῶν τῆς καλῆς πίστεως ἀγωγῶν εἶχέ τινα κατὰ τοῦτο ἐλευθερίαν·[5] αἱ δὲ arbitrariæ actiones ἐχορήγουν τῷ δικα-

---

4) Αἱ τῆς συνήθους διαδικασίας, ἐπομένως διὰ πραιτωρικοῦ τύπου δικαζόμεναι ἀγωγαί, εἰ μὲν ὁ τύπος αὐτῶν ὑπῆρχεν ἀνεγνωρισμένος ἐν τῷ πραιτωρικῷ διατάγματι καὶ παραδεδεγμένος, ἐκαλοῦντο actiones vulgares· εἰ δὲ τοιοῦτος τύπος δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῷ διατάγματι, ἀλλὰ τύπον εἶχον αὐτὸν ἐκεῖνον, τὸν ὑπὸ τοῦ πραίτωρος δι' αὐτὰς ἐκδιδόμενον, ἐκαλοῦντο actiones in factum conceptæ· ἀλλὰ καθ' ὅσον ἐστηρίζοντο ἐπὶ τοῦ ἀστυκοῦ ἢ τοῦ πραιτωρικοῦ δικαίου ἦσαν εἴτε in jus εἴτε in factum conceptæ. Σαβιν. § 216, 217.

5) Διὰ τοῦ πραιτωρικοῦ τύπου ἐλάμβανεν ὁ διοριζόμενος δικαστὴς ἐνίοτε μὲν τὴν ἐξουσίαν νὰ δικάσῃ τὴν διαφορὰν ex fide bona, ἄλλοτε δὲ παρηγγέλλετο νὰ δικάσῃ ἀκριβῶς κατὰ τὸ περιεχόμενον τοῦ τύπου· αἱ ἀγωγαὶ τοῦ πρώτου εἴδους ἐλέγοντο actiones bonæ fidei, αἱ τοῦ δευτέρου actiones stricti juris. Ἡ ἐξουσία ἐπομένως τοῦ δικαστοῦ ἦτο ἄλλη ἐπὶ τῶν τῆς καλῆς πίστεως καὶ ἄλλη ἐπὶ τῶν τοῦ αὐστηροῦ δικαίου ἀγωγῶν. (Vangerow § 139 σελ. 198). Αἱ κυριώτεραι δὲ διαφοραί εἰσιν αὗται· ἤγουν ἐπὶ τῶν τῆς καλῆς πίστεως δικῶν:

α') εὐρυτέρα καὶ ἐλευθεριωτέρα ἐγίνετο ἡ ἑρμηνεία καὶ διαχείρισις τῆς δικαζομένης ἐννόμου σχέσεως· νόμ. 99 πανδ. (45, 1)· νόμ. 7 πανδ. (3, 5)· νόμ. 31 § 20 πανδ. (21, 1).

β') ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν πάντοτε περιστατικὰ ἐπηρεάζοντα τὴν δικαιοπραξίαν (δόλος, βία) ἢ σύμφωνα τροποποιοῦντα αὐτήν· ἐνῷ τοῦτο σπανίως συνεχωρεῖτο ἐπὶ τῶν τοῦ αὐστηροῦ δικαίου· νόμ. 4 § 3 πανδ. (2, 14)· νόμ. 40 πανδ. (12, 1).

γ') ἠδύνατο ἡ ἀγωγὴ νὰ περιλάβῃ καὶ τὰ παρεπόμενα τοῦ κυρίου

στῇ ἐξουσίαν περὶ τὸ τῆς καταψηφίσεως ἀντικείμενον. [6] Ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγωγῶν τούτων αἱ διαφοραί, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἤδη οὐσιωδῶς ἠλλοιωμέναι [7] οὖσαι, δὲν ἰσχύουσι τὴν σήμερον πλέον· διότι παρ' ἡμῖν πᾶσαι αἱ ἀγωγαί εἰσι καλῆς πίστεως καὶ arbitrariæ κατὰ τοὺς περιορισμοὺς τῶν ἄρθρ. 158 καὶ 160 τῆς πολ. δικονομίας. [8]

δικαίου, τά τε μετὰ τὴν προκάταρξιν καὶ τὰ πρὸ αὐτῆς· ὅπερ ὡς πρὸς τὰ δεύτερα ἐπὶ τῶν τοῦ αὐστηροῦ δικαίου ἀγωγῶν ἦτο ἀπηγορευμένον· νόμ. 38 § 8, 15 πανδ. (22, 1)· νόμ. 38 § 7 πανδ. αὐτ.

δ') δεκτὴ ἦτο πᾶσα ἔνστασις τοῦ ἐναγομένου· ἐνῷ ἐπὶ τῶν τοῦ αὐστηροῦ δικαίου ἐξετάζοντο μόνον αἱ ὑπάρχουσαι ἐν τῷ πραιτωρικῷ τύπῳ ἢ αὐτοδικαίως τὸ δίκαιον ἀναιροῦσαι· νόμ. 3 πανδ. (18, 5)· νόμ. 84 § 5 πανδ. 30.

6) Κατὰ γενικὴν ἀρχὴν τοῦ παλαιοτέρου ῥωμ. δικαίου, οἱονδήποτε καὶ ἂν ἦτο τὸ ἀντικείμενον τῆς δίκης, ἡ καταψήφισις τοῦ ἐναγομένου ἔπρεπε νὰ ἦναι πάντοτε χρηματική, ἤτοι καταψήφισις εἰς τὴν ἐν χρήμασιν ἀξίαν τοῦ πράγματος. (Ἐγχειρ. § 87 σημ. 8, § 261 σημ. 2). Γαΐου Δ' § 48· omnium autem formularum, quæ condemnationem habent, ad pecuniariam æstimationem condemnatio concepta est· νόμ. 13 § 1 πανδ. (42, 1)· νόμ. 72 πρ. πανδ. (45, 1). Τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐξαίρεσιν ἀπετέλουν αἱ ἀγωγαί, ὅσαι ἀντικείμενον εἶχον ἀπόδοσιν ἢ παράστασιν (restitutionem ἢ exhibitionem) πράγματος. Ἐπ' αὐτῶν δηλαδὴ ἠδύνατο ὁ δικαστής, πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς ὁριστικῆς καὶ εἰς χρήματα καταδικαζούσης τὸν ἐναγόμενον ἀποφάσεως, νὰ διατάξῃ αὐτὸν προκαταρκτικῶς ν' ἀποδώσῃ τῷ ἐνάγοντι αὐτούσιον τὸ πρᾶγμα· ἂν δὲ οὗτος παρήκουε (περὶ τῶν ἐπιβλαβῶν ἀποτελεσμάτων τῆς παρακοῆς πρβ. Ἐγχειρ. § 202), ἐξέδιδε τότε τὴν εἰς χρήματα καταδικαστὴν ἀπόφασιν· αἱ τοιαῦται λοιπὸν ἀγωγαὶ ὠνομάζοντο actiones arbitrariæ § 31 εἰσηγ. (4, 6). Σαβιν. § 221—223. Wächter Erörter. Β', 14.

7) Νόμ. 68 πανδ. (6, 1)· «ὁ τῷ δικαστῇ μὴ πειθαρχήσας ἐν τῷ ἀποκαταστῆσαι, εἰ μὲν ἔχει τὸ πρᾶγμα, διὰ στρατιωτῶν ἀφαιρεῖται . . . εἰ δὲ μὴ δύναται ἀποκαταστῆσαι . . . εἰς ὅσον ὀμόσῃ ὁ ἐνάγων καταδικάζεται»· νόμ. 17 κώδ. (7, 4)· νόμ. 14 κώδ. (7, 45). Σαβιν. σ. 145. Wächter σ. 19.

8) Περὶ τῶν ἄρθρ. 158 καὶ 160 τῆς πολιτ. δικον. πρβ. Ἐγχειρ. §

γ') γενέθλια τῆς ἀγωγῆς.

§ 85. Εἴρηται ἀνωτέρω (§ 80) ὅτι παντὶ δικαίῳ ἔνεστι κατὰ γενικὸν κανόνα ἀγωγή· ὅθεν τὰ γενέθλια[1] τοῦ δικαίου εἰσὶ **δυνάμει** καὶ τῆς ἀγωγῆς γενέθλια· κυρίως ὅμως γενέθλια τῆς ἀγωγῆς καλεῖται ἐκείνη τοῦ δικαίου ἡ κατάστασις, καθ' ἣν τοῦτο γίνεται δικαστικῶς ἐπιδιώξιμον, ἤτοι μεταμορφοῦται εἰς **ἀπαίτησιν.** Γεγεννημένη λοιπόν ἐστιν ἡ ἀγωγὴ ἅμα τὸ δίκαιον λάβῃ τὴν μορφὴν ἀπαιτήσεως καὶ ὁ δικαιοῦχος ἕξῃ κατέναντι αὐτοῦ ὡρισμένον ὀφειλέτην ἐνεστώτως ὑπόχρεον.[2]

---

110 σημ. 7, § 76 σημ. 2. Περιορισμοί τινες περὶ τὴν διαδικασίαν, ὁμοιάζοντές πως πρὸς τὰς παρὰ Ῥωμαίοις περὶ τῶν τοῦ αὐστηροῦ δικαίου δικῶν, ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῶν συνοπτικῶν δικῶν (πολ. 625. Ἐγχειρ. § 118), ἰδίως τῶν περὶ νομῆς (ὅτι δὲν συγχωρεῖται ἀνταγωγή· πολ. 633)· προσέτι ἐπὶ τῶν ἐκ συναλλαγματικῶν καὶ τῶν περὶ τὴν ἐκτέλεσιν δικῶν, ἐν αἷς εἰσι δεκταὶ μόνον ἐκκαθαρισμέναι ἐνστάσεις (Πολ. 729, 872).

1) Τὸ ζήτημα περὶ τῶν γενεθλίων τῆς ἀγωγῆς, ἤτοι περὶ τοῦ *πότε* αὕτη θεωρεῖται ὡς γεγεννημένη, εἶναι σπουδαῖον καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους, κυρίως ὅμως διὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς ἐνάρξεως τῆς παραγραφῆς (ἀνωτ. § 66 σημ. 7). Ἕνεκα τούτου συνάπτεται συνήθως ἡ περὶ αὐτοῦ ἐξέτασις ὡς παράρτημα τῆς περὶ παραγραφῆς διδασκαλίας· ἀλλ' ὀρθότερον εἶναι ἡ ἐξέτασις αὕτη ἰδιαιτέρα καὶ ἀνεξάρτητος νὰ γίνηται, προτασσομένη τῆς διδασκαλίας περὶ συρροῆς καὶ ἀποσβέσεως τῶν ἀγωγῶν. Unger § 116 σημ. 1.

2) Ὅπως πᾶσαι αἱ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων σχέσεις διττὴν φέρουσιν ἰδιότητα, τὴν μὲν καταστάσεως εἰρηνικῆς καὶ φιλίας, τὴν δὲ τεταραγμένης καὶ ἐχθρικῆς, οὕτω καὶ αἱ μεταξὺ αὐτῶν ἔννομοι σχέσεις εἰσὶν ἢ εἰρηνικαὶ καὶ φιλίαι, ἢ τεταραγμέναι καὶ ἐχθρικαί. Ἐφ' ὅσον ἔννομός τις σχέσις μένει ἐν ᾗ καταστάσει ὥρισεν αὐτὴν τὸ κατ' ἀντικείμενον δίκαιον, λέγομεν περὶ αὐτῆς ὅτι διατελεῖ ἐν εἰρήνῃ· ἅμα ὅμως ἐξέλθῃ τῆς καταστάσεως ταύτης λαμβάνει χαρακτῆρα ἀνώμαλον καὶ ἐχθρικόν, ὅστις,

Υπάρχουσι δίκαια άπερ άμα γεννώμενα φέρουσι μορφήν απαιτήσεως, καὶ ἕτερα ἅτινα ἐν μεταγενεστέρῳ χρόνῳ τὴν μορφὴν ταύτην λαμβάνουσιν. [3] Ὅθεν ἐπ' ἐκείνων μὲν ἡ ἀγωγὴ γεννᾶται σὺν τῷ δικαίῳ, ἐπὶ τούτων δέ, βραδύτερον· [4] διατοῦτο ἐπὶ ἐνοχῶν ἐνεστῶσαν παραγουσῶν

ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἡ παρὰ τοῦ νόμου ὁρισθεῖσα αὐτῇ κατάστασις, δὲν πρέπει νὰ μένῃ, ἀλλ' ἀνάγκη ν' ἀποκατασταθῇ ἡ προτέρα εἰρηνικὴ κατάστασις· τὸ δὲ πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν ταύτην χρήσιμον μέσον εἶναι ἡ ἀγωγή. Ἄρα ἡ ἀγωγὴ γεννᾶται ἀφ' ἧς ἡ ἔννομος σχέσις λάβῃ χαρακτῆρα ἀνώμαλον καὶ ἐχθρικόν, ἤγουν χαρακτῆρα ὅστις δὲν πρέπει νὰ μένῃ, ἀλλ' ἀναγκαῖον εἶναι νὰ μεταβληθῇ.

3) Δηλαδὴ ἔννομοί τινες σχέσεις γεννῶνται ἵνα μένωσιν οἷαι ἐγεννήθησαν, εἴτε ἐσαεὶ εἴτε ἐπί τινα ὡρισμένον χρόνον· δανείζομαι 1000 δρχ. καὶ παραχωρῶ τῷ δανειστῇ ἀγρόν μου μὲ τὴν συμφωνίαν νὰ λαμβάνῃ τοὺς καρποὺς αὐτοῦ ἀντὶ τῶν τόκων, νὰ μοὶ ἐπιστρέψῃ δὲ αὐτόν, ὀψέποτε πληρώσω τὸ χρέος μου· ἀπὸ πότε ἄρχεται ἡ παραγραφή; ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ σχέσεις, αἵτινες γεννῶνται ἵνα μὴ μένωσιν οἷαι ἐγεννήθησαν, ἀλλ' ἵνα μεταβληθῶσιν ἀμέσως. Πάντα τὰ ἐμπράγματα δίκαια ἀποτελοῦσι σχέσεις τῆς πρώτης κατηγορίας, ἐκ δὲ τῶν ἐνοχικῶν μόνον τὰ ὑπὸ προθεσμίαν. Ἐπομένως τὰ ἐνοχικὰ ταῦτα δίκαια λαμβάνουσι μορφὴν ἀπαιτήσεως οὐχὶ ἀφ' ἧς γεννηθῶσιν, ἀλλὰ βραδύτερον.

4) Ὡς εἴρηται ἤδη (ἀνωτ. § 66 σημ. 17), ὁμοφωνία μεταξὺ τῶν συγγραφέων ὑπάρχει ὅτι τὸ γενέθλιον τῆς ἀγωγῆς εἶναι καὶ τῆς παραγραφῆς γενέθλιον· ὅτι δὲ ἡ διαφωνία στρέφεται περὶ τὸ ἐρώτημα, *πότε* γεννᾶται ἡ ἀγωγή; τουτέστι ποῖον περιστατικὸν ἢ γεγονὸς *παράγει* αὐτήν. Πολλοὶ καὶ σπουδαῖοι συγγραφεῖς γνωματεύουσιν ὅτι, ἵνα γεννηθῇ ἀγωγή, ἀπαιτεῖται προσβολὴ τοῦ δικαίου· ὅτι δὲ ἄνευ προσβολῆς ἀγωγὴ οὐδέποτε γεννᾶται· κατ' αὐτοὺς λοιπὸν ἡ προσβολὴ γεννᾷ τὴν ἀγωγήν. Τὴν διδασκαλίαν δὲ ταύτην στηρίζουσιν ἐπί τε λογικῶν ἐπιχειρημάτων καὶ ἐπί τινων χωρίων τῶν πηγῶν (νόμ.1 § 22 πανδ. 16, 3· νόμ. 94 § 1 πανδ. 46,3). Ἀλλ' ἀμφότερα τῆς γνώμης ταύτης τὰ στηρίγματα οὐκ εἰσὶν ἀκλόνητα· διότι ἀληθὲς μὲν εἶναι καὶ λογικὸν τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι ἐφ' ὅσον ὁ δικαιοῦχος ὑπ' οὐδενὸς παρενοχλεῖται δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀδικούμενος· ἀλλ' ἐντεῦθεν δὲν ἕπεται καὶ τὸ συμπέρασμα· ἄρα δὲν ἔχει καὶ ἀγωγήν. Δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται δύο πράγματα, ἡ γέν-

γησις τῆς ἀγωγῆς καὶ ἡ ἀφορμὴ πρὸς ἔγερσιν αὐτῆς. Ἀναμφιβόλως πρὸ τῆς ἀδικίας, ἤτοι πρὶν ἢ ὁ ὀφειλέτης δείξῃ δυστροπίαν καὶ ἄρνησιν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποχρεώσεως αὐτοῦ, δὲν θὰ εὑρεθῇ ὁ πιστωτὴς εἰς τὴν ἀνάγκην, οὐδὲ θὰ ἔχῃ ἀφορμὴν νὰ ἐγείρῃ κατ' αὐτοῦ ἀγωγήν· ἀλλὰ τοῦτο σημαίνει μόνον ὅτι χρῆσις τῆς ἀγωγῆς δὲν γίνεται πρότερον, οὐχὶ καὶ ὅτι ἡ ἀγωγὴ δὲν ὑπάρχει πρότερον· ἔπειτα ἀνακριβῶς χαρακτηρίζεται ὑπ' αὐτῶν ἡ ἀγωγὴ ὡς ἀγὼν τοῦ δικαίου πρὸς τὸ ἄδικον· ἀγὼν τοῦ δικαίου πρὸς τὸ ἄδικον εἶναι ἡ *δίκη* οὐχὶ ἡ ἀγωγή· τὴν δὲ δίκην παράγει ἡ ἀσυμφωνία τῶν διαδίκων, τουτέστι γεγονὸς μεταγενέστερον τῆς ἀγωγῆς. Ἂν ἡ ἀγωγὴ ἐγεννᾶτο διὰ τῆς προσβολῆς καὶ *σὺν αὐτῇ*, ἔπρεπε ν' ἀπορρίπτῃ αὐτὴν τὸ δικαστήριον, πρὸ τῆς προσβολῆς ἐγειρομένην, εἰ καὶ τυχὸν ὁ ἐναγόμενος ἀμφισβητῶν τὴν βάσιν αὐτῆς προσβάλλει τὸ δίκαιον τοῦ ἐνάγοντος· ἀλλὰ τοιοῦτόν τι οὐδείς ποτε ἰσχυρίσθη. Τὸ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει γινόμενον εἶναι μόνον ὅτι, ἂν ὁ ἐναγόμενος ὁμολογήσῃ τὴν ἀγωγήν, ἡ δικαστικὴ δαπάνη πίπτει εἰς βάρος τοῦ ἐνάγοντος· νόμ. 79 πρ πανδ. (5,1). Πρβ. Ἐγχειρ. § 98 σημ. 2, ε'.

Ἔτι ὀλιγώτερον ὑποστηρίζουσι τὴν διδασκαλίαν ταύτην τ' ἀνωτέρω σημειωθέντα χωρία· α) νόμ. 1 § 22 πανδ. (16,3)· est . . . scriptum eum, qui rem deposuit, statim posse depositi action agere; hoc enim ipso dolo facere eum, qui suscepit, quod reposcenti rem non reddat. Τὸ χωρίον τοῦτο ἑρμηνεύουσιν οἱ τῆς γνώμης ταύτης ὁπαδοὶ ὅτι ὁ πρὸς θεμελίωσιν τῆς περὶ παρακαταθήκης ἀγωγῆς ἀναγκαῖος δόλος τοῦ θεματοφύλακος δὲν εἶναι μόνον ἡ κατανάλωσις ἢ ἀπαλλοτρίωσις τοῦ πράγματος, διότι καὶ ἡ ἁπλῆ ἄρνησις τῆς ἀποδόσεως αὐτοῦ εἶναι δόλος *γεννῶν* τὴν ἀγωγὴν ταύτην· ἄρα, λέγουσι, πρὸς γέννησιν τῆς ἀγωγῆς ἀπαιτεῖται πρόσκλησις τοῦ καταθέτου καὶ ἄρνησις τοῦ θεματοφύλακος, τουτέστι προσβολὴ τοῦ δικαίου (Σαβιν. σ. 299)· κατὰ τὴν ἑρμηνείαν ταύτην τὸ μὲν statim σημαίνει καὶ πρὸ τῆς ἀναλώσεως ἢ ἀπαλλοτριώσεως, τὸ δὲ reposcere, ἐξώδικον πρόσκλησιν. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἐπὶ παρακαθήκης ὁ δόλος εἶναι ἀναγκαῖος, ἀλλὰ πρὸς *θεμελίωσιν* (ἤτοι ἐπιτυχῆ ἔκβασιν) οὐχὶ πρὸς *γέννησιν* τῆς ἀγωγῆς· τὸ χωρίον λοιπὸν θέλει νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ πρὸς καταψήφισιν τοῦ ἐναγομένου ἀπαιτούμενος δόλος δύναται νὰ λάβῃ χώραν εἴτε πρὸ τῆς κατάρξεως τῆς δίκης εἴτε καὶ μετ' αὐτὴν (§ 20, 22 τοῦ αὐτοῦ τεμαχ.)· ἐπομένως τὸ statim ἀναφέρεται εἰς τὴν κατάρτισιν τῆς συμβάσεως καὶ σημαίνει ὅτι ἡ τῆς παρακαταθήκης ἀγωγὴ γεννᾶται ἅμα τῆς συμβάσεως καταρτισθείσης, τὸ δὲ reposcere ἐννοεῖ δικαστικὴν πρόσκλησιν (Windscheid die Actio

ἀπαίτησιν, τουτέστι μὴ ἐξαρτωμένην ἀπὸ αἱρέσεως ἢ ἡμέρας ἢ ἄλλου τινὸς ἰσοδυνάμου περιστατικοῦ, ἡ ἀγωγὴ συγγεννᾶται τῷ δικαίῳ· 5 ἐπὶ ἐνοχῶν δὲ ὑπὸ αἵρεσιν ἢ

σ. 42 σημ. 11. Vanger. § 147 σ. 226). Διατοῦτο ἐν τοῖς βασιλικοῖς λέγεται γενικῶς, ὁ παραθέμενος δύναται παραχρῆμα κινῆσαι τὴν περὶ παραθήκης ἀγωγήν· β') νόμ. 94 § 1 πανδ. (46, 3)· sin communes numos credam aut solvam, confestim pro parte mea nascetur et actio et liberatio. Τὸ χωρίον τοῦτο, λέγουσι, συνδυαζόμενον πρὸς τὰ προηγούμενα σημαίνει, ὅτι τὸ δι' ἀλλοτρίων χρημάτων γενόμενον δάνειον ἢ ἡ γενομένη καταβολή εἰσι προσωρινῶς ἀνίσχυρα· ἰσχυροποιοῦνται δὲ ἀπὸ τῆς ἀναλώσεως τῶν χρημάτων· ἂν ὅμως τὰ χρήματα ἀνῆκον ἐν μέρει τῷ δόντι, αἱ εἰρημέναι πράξεις εἰσὶ κατὰ τὸ μέρος τοῦτο παραυτίκα (confestim) ἰσχυραί· λοιπὸν ὁ λόγος μόνον περὶ *ἰσχύος* τοῦ δανείου ἢ τῆς καταβολῆς. Καὶ ἂν ταύτην ἀληθῶς τὴν ἔννοιαν εἶχε τὸ προκείμενον χωρίον εἰς οὐδὲν συντελεῖ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐν λόγῳ διδασκαλίας, τὸ πολὺ δὲν θὰ ἦτο *κατ' αὐτῆς*· ἀλλὰ δὲν ἔχει οὕτω τὸ πρᾶγμα· κατὰ τὸ χωρίον αὐτὸ ὁ δανείζων ἢ καταβάλλων χρήματα ἐν μέρει ἴδια καὶ ἐν μέρει ἀλλότρια οὐ μόνον ἐκτελεῖ πρᾶξιν παραυτίκα κατὰ τὸ μέρος αὐτοῦ ἰσχυράν, ἀλλὰ καὶ πρᾶξιν παραυτίκα γεννῶσαν ἀγωγὴν (confestim pro parte mea nascetur actio).

Ἐκ τῶν ἐκτεθέντων συνάγεται ὅτι κατὰ τὴν ὀρθὴν ἑρμηνείαν τῶν παρατεθέντων χωρίων, ὑποστηριζομένην καὶ ὑπὸ τῶν νόμ. 19 § 3 πανδ. 36, 2·—agique ex testamento statim—ἤτοι ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ διαθέτου—posse) καὶ νόμ. 8 § 7 πανδ. (43, 26), ἡ ἀγωγὴ ὑπάρχει γεγεννημένη καὶ πρὸ τῆς προσβολῆς τοῦ δικαίου, ὅτι δὲ μόνον πρὸς ἔγερσιν τῆς ἀγωγῆς ἀπαιτεῖται προσβολή, ἥτις γεννᾷ τὴν ἔριν, ἡ δὲ ἔρις τὸν δικαστικὸν ἀγῶνα.

5) Ἐπομένως πρὸς γέννησιν τῆς ἀγωγῆς δὲν ἀπαιτεῖται (ἴδ. τὴν προηγ. 4 σημ.) νὰ προηγηθῇ πρόσκλησις πρὸς ἐκτέλεσιν ἐκ μέρους τοῦ πιστωτοῦ καὶ ἄρνησις ἐκ μέρους τοῦ ὀφειλέτου, οὔτε νὰ λάβῃ χώραν παράλειψις τῆς ἐκτελέσεως ταύτης *παρὰ τὴν θέλησιν* τοῦ πιστωτοῦ (ὅπερ κατὰ Σαβιν. ἀποτελεῖ τὴν προσβολήν. Unger § 116 σημ. 10). Ἐπὶ ἐνοχῶν, ἀντικείμενον ἐχουσῶν παράλειψίν τινα ἢ ἀπραξίαν (π. χ. νὰ μὴ διαταράξῃ τὴν νομὴν τοῦ Πέτρου), ἀπαιτεῖται μὲν προσβολὴ τῆς ἐνοχῆς πρὸς γέννησιν τῆς ἀγωγῆς, ἀλλὰ πρὸς γέννησιν τῆς ἀγωγῆς, τῆς ἐκ τῆς προσβολῆς ταύτης παραγομένης *νέας σχέσεως*· ἄρα

καὶ ἐνταῦθα ἡ ἀγωγὴ γεννᾶται μετὰ τῆς νέας σχέσεως. Unger σημ. 10 ἐν τ.

Ὅθεν αἱ ἀγωγαὶ ἐξ ἐνοχῶν ἀπροθέσμων γεννῶνται ἅμα τῇ καταρτίσει τῆς ἐνοχῆς. Οὕτως ἡ ἐκ τοῦ *δανείου* ἀγωγὴ παράγεται ἅμα τῇ παραδόσει τοῦ δανείσματος (νόμ. 94 § 1 πανδ. 46, 3· περὶ τοῦ χωρίου τούτου πρβ. προηγ. σημ.)· ἡ ἐκ τῆς *παρακαταθήκης*, ἅμα τῇ παραδόσει τοῦ πράγματος (νόμ. 1 § 22 πανδ. 16, 3 καὶ περὶ τοῦ χωρίου τούτου δρ. τὴν αὐτὴν σημ.)· ἡ ἐκ τῆς *παρακλήσεως* (precarium) ὁμοίως ἅμα τῇ παραδόσει τοῦ πράγματος (Vanger. § 147 σ. 228)· διότι ὁ δίδων αὐτὸ δικαιοῦται ἔκτοτε νὰ τὸ ἀναλάβῃ· ἡ ἀγωγὴ περὶ ἀκυρώσεως τῆς πωλήσεως δι' ὑπέρογκον βλάβην ἢ ἕνεκεν ἐλαττωμάτων τοῦ πράγματος, ἅμα τῇ συνομολογήσει τῆς πωλήσεως (νόμ. 19 § 6· νόμ. 20 πανδ. 21, 1), ἡ δὲ περὶ ἀνακλήσεως τῆς δωρεᾶς δι' ἀχαριστίαν, ἅμα τῇ ἐκτελέσει τῆς ἀποτελούσης τὴν ἀχαριστίαν πράξεως. Unger § 116 σημ. 11 ἐν τ.

Δυσκολίας παρουσιάζουσιν ἔννομοί τινες σχέσεις καὶ ἰδίως αὗται:

α') τὸ *χρησιδάνειον*· εἰ μὲν ἐδόθη ἐπὶ ὡρισμένῃ χρήσει δὲν δύναται ν' ἀπαιτηθῇ πρὸ τοῦ πέρατος τῆς χρήσεως ταύτης (νόμ. 17 § 3 πανδ. 13, 6)· ἐπομένως ἡ ἀγωγὴ γεννᾶται ἀφ' ἧς λήξει ἡ χρῆσις· εἰ δὲ ὡρισμένη χρῆσις τοῦ πράγματος δὲν συνωμολογήθη (Vanger. § 691 σ. 613), ἐφαρμόζεται τότε ὁ γενικὸς κανών, ὅτι ἡ ἀγωγὴ εἶναι γεγεννημένη ἅμα τῇ καταρτίσει τῆς συμβάσεως. Vanger. σ. 228.

β') τὰ ἐπὶ εἰδοποιήσει συνομολογούμενα χρέη, ἤτοι ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ καταβληθῶσιν ὅταν αἰτήσῃ ὁ δανειστὴς τὴν καταβολὴν (si decem, quum petiero dari, stipulatus fuero). Ἡ συμφωνία αὕτη δύναται διττῶς νὰ συνομολογηθῇ: ἤτοι τὸ δάνειον θέλει καταβληθῇ *ὅταν αἰτήσῃ τὴν καταβολὴν* ὁ δανειστής, ἢ τὸ δάνειον θέλει καταβληθῇ *ἕνα μῆνα μετὰ τὴν περὶ καταβολῆς αἴτησιν* τοῦ δανειστοῦ. Ἐν τῷ δευτέρῳ θέματι τὸ δάνειον, κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν, εἶναι ὑπὸ προθεσμίαν, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς περὶ καταβολῆς αἰτήσεως· ἄρα ἡ ἀγωγὴ γεννᾶται μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς προθεσμίας ταύτης (Vanger. § 147 σ. 226. τοῦ αὐτοῦ 'Αρχεῖον τῆς ἀστ. πράξ. ΛΓ', 312. Unger σ. 382 σημ. 11). Ἡ γνώμη αὕτη φέρει εἰς τὸ ἄτοπον, ὅτι καθίστησιν ἀπαράγραπτον τὴν τοιαύτην ἀπαίτησιν, καθότι κρέμαται τότε ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ πιστωτοῦ νὰ δώσῃ ἔναρξιν εἰς τὴν παραγραφὴν ὁποτεδήποτε ἐγκρίνῃ· λοιπὸν καὶ μετὰ 40, 60 καὶ πλέον ἔτη! Κατὰ τὸν Wächter (σ. 808 σημ. 15) ἡ ἀγωγὴ γεννᾶται ἀμέσως, ἀλλὰ γενομένης τῆς περὶ ἀποδόσεως τοῦ χρέους αἰτήσεως, ἵσταται ἡ παραγραφὴ μεχρι-

ἡμέραν ἢ ἐξαρτωμένων ἀπό τινος ἄλλου περιστατικοῦ ἰσοδυνάμου, ἡ ἀγωγὴ γεννᾶται ἅμα τῇ ἐκπληρώσει τῆς αἱρέσεως ἢ τῇ ἀφίξει τῆς ἡμέρας[6] ἢ τοῦ ἄλλου ἐκείνου

σοῦ παρέλθῃ ἡ προθεσμία· κατὰ δὲ τὸν Windscheid (§ 107 σημ. 9) ἡ τεθειμένη προθεσμία ἄρχεται εὐθὺς ἀπὸ τῆς συνομολογήσεως τοῦ δανείου. Ἐπειδὴ ὁ εἰρημένος ὅρος δὲν ἐμποδίζει τοῦ νὰ γείνῃ ἡ περὶ καταβολῆς αἴτησις εὐθὺς μετὰ τὴν κατάρτισιν τῆς συμβάσεως, ἔπεται ὅτε δὲν ἐμποδίζει καὶ τὴν ἀγωγήν· ἄρα ἡ παραγραφὴ τρέχει ἔκτοτε, ἡ δὲ προθεσμία εἶναι προθεσμία ἐκτελέσεως, ἥτις πρὸ αὐτῆς δὲν δύναται νὰ ἐκβιασθῇ. Ἐν τῷ πρώτῳ θέματι ἡ ἀγωγὴ γεννᾶται, κατὰ τὴν ὁμόφωνον πάντων (ἐκτὸς δηλαδὴ τῶν διδασκόντων ὅτι ἀπαιτεῖται πρὸς γέννησιν τῆς ἀγωγῆς προσβολὴ τοῦ δικαίου) γνώμην, ἅμα τῇ καταρτίσει τῆς ἐνοχῆς· διότι ἡ ῥήτρα «ὅταν αἰτήσῃ» σκοπεῖ μόνον τὴν ἐνίσχυσιν τῆς πρὸς καταβολὴν ὑποχρεώσεως (admonitionem magis quandam, quo celerius reddantur, et quasi sine mera, quam conditionem habet stipulatio, ἡ ἔχουσα δηλ. τὴν ῥήτραν quam petiero) καὶ τίποτε πλέον (νόμ. 48 πανδ. 45, 1).

γ') τὰ σύμφωνα τῆς ἐξωνήσεως καὶ μεταπωλήσεως (περὶ ὧν πρβ. τὴν ἐμὴν διατριβὴν ἐν Ν. Θέμιδ. Α', 87). Ἀμφότερα τὰ σύμφωνα ταῦτά εἰσι συμβάσεις περὶ συνομολογητέας ἀγοραπωλησίας· ἐπομένως γεννᾶται τὸ ἐξ αὐτῶν δικαίωμα ἅμα τῇ καταρτίσει τῆς ἐπὶ τοιούτῳ συμφώνῳ συναφθείσης συμβάσεως· ἄρα ἔκτοτε γεννᾶται καὶ ἡ ἀγωγὴ (Winds. § 107 σημ. 9. Θέμιδ. Α', 91 σημ. 1)· κατ' ἄλλους ἡ ἀγωγὴ γεννᾶται ἀπὸ τῆς παραδόσεως τοῦ πράγματος (Vanger. § 147, II, 8. Unger § 116 σημ. 11), κατὰ δὲ τοὺς ἀπαιτοῦντας προσβολήν, ἀπὸ τῆς πρὸς ἐκτέλεσιν προσκλήσεως. Παπαρρηγ. σ. 110.

δ') αἱ ἀμφοτεροβαρεῖς δικαιοπραξίαι (πώλησις, μίσθωσις). Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν καὶ κοινῶς παραδεδεγμένην γνώμην τὸ κατὰ τῆς ἀγωγῆς προτεινόμενον ἐπὶ τοιούτων δικαιοπραξιῶν ἐπιχείρημα τοῦ ἐναγομένου nondum adimpleti contractus εἶναι ἁπλῆ ἔνστασις παρακρατήσεως (ἀνωτ. § 75 σημ. 6, γ')· ἐπομένως ἡ ἀγωγὴ γεγεννημένη ἐστὶν ἅμα τῇ συνομολογήσει τῆς δικαιοπραξίας. Σαβιν. Ε', 289. Vanger σ. 225.

6) Νόμ. 9 πρ. πανδ. (12, 1)· si in diem sit vel sub conditione obligatio, ante diem vei conditionem non potero agere· τὰ γὰρ ὑπὸ ἡμέραν ἢ ὑπὸ αἵρεσιν οὐ δυνατὸν προαπαιτῆσαι τῆς ἡμέρας ἢ τῆς αἱρέσεως (νόμ. 186 πανδ. 50, 17· νόμ. 7 § 14 πανδ. 42, 4). Τὸ ὑπὸ προ-

περιστατικοῦ· 7 ὡσαύτως ἐπὶ ἐμπραγμάτων δικαίων ἡ ἀγωγὴ γεννᾶται ἀφ' ἧς παραχθῇ καθ' ὡρισμένου προσώπου ὑποχρέωσις πρὸς ἐκτέλεσιν ῥητῶν πράξεων ὑπὸ τοῦ ἐμπραγμάτου δικαίου ἐπιβαλλομένων· 8 τέλος ἐπὶ τῶν τῆς

θεσμίαν ὀφειλόμενον ὀφείλεται μὲν καὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως τῆς προθεσμίας, ἀλλὰ δὲν ἔλαβεν ἀκόμη τὸ σχῆμα ἀπαιτήσεως (ἀνωτ. § 39, σημ. 2, 9)· ἐπομένως οὔτε ἡ πρὸς ἐπιδίωξιν αὐτοῦ ἀγωγὴ γεννᾶται πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας, οὔτε ἡ παραγραφὴ κατ' αὐτοῦ τρέχει πρότερον (νόμ. 7 § 4 κώδ. 7, 39)· ἕνεκα τούτου αἱ τοιαῦται ὀφειλαὶ κατατάσσονται εἰς τὰ *μέλλοντα* δίκαια· ἀνωτ. § 57 σημ. 7.

Αἱ προθεσμίαι ἐννοοῦνται κατὰ γενικὸν κανόνα τεθειμέναι ὑπὲρ τοῦ ὀφειλέτου (νόμ. 41 § 1· νόμ. 38 § 16· νόμ. 137 § 2 πανδ. 45, 1· νόμ. 70 πανδ. 46, 8 συνδ. νόμ. 17 πανδ. 50, 17)· ἀλλὰ δύνανται νὰ τεθῶσι καὶ ὑπὲρ τοῦ πιστωτοῦ (νόμ. 1 § 45, 46 πανδ. 16, 3· νόμ. 22 πρ. νόμ. 24 πανδ. 38, 1)· τότε δὲ ἡ ἀγωγὴ γεννᾶται ἅμα τῇ καταρτίσει τῆς συμβάσεως. Unger § 116 σημ. 12 ἐν τ.

7) Ἐνοχικαί τινες σχέσεις οὐσιῶδες ἔχουσι στοιχεῖον τὴν ἐπί τινα χρόνον διάρκειαν· ἐπ' αὐτῶν λοιπὸν ἡ ἀγωγὴ γεννᾶται *μετὰ* τὴν παρέλευσιν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἡ τοιαύτης φύσεως σχέσις διαρκεῖ. Ὅθεν ἡ κατὰ τοῦ ἐπιτρόπου ἀγωγὴ (actio tutelæ directa) γεννᾶται μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐπιτροπείας (νόμ. 4 πρ. πανδ. 27, 3)· ἡ περὶ ἐπιστροφῆς τῆς προικὸς (actio de dote), μετὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου (νόμ. 7 § 4 κώδ. 7, 39· ὁμοίως κελεύει καὶ ἐπὶ τῆς προικὸς μετὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου ψηφίζεσθαι τὸν χρόνον τῶν παραγραφῶν)· ἡ περὶ ἐπιστροφῆς τοῦ ἐνεχύρου (actio pigneratitia directa), μετὰ τὴν ἐξόφλησιν ἢ ἄφεσιν τοῦ χρέους (νόμ. 9 § 3· νόμ. 11 § 2 πανδ. 13, 7· νόμ. 40 πανδ. 46, 3. Σαβιν. Ε', 300. Vanger. § 147 σ. 228). Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῆς ἑταιρίας, τῆς ἐντολῆς καὶ τῆς αὐθορμήτου διαχειρίσεως ἀλλοτρίων· καὶ ἐπὶ τῶν ἐννόμων τούτων σχέσεων ἡ ἀγωγὴ γεννᾶται μετὰ τὸ πέρας αὐτῶν. Ἴδε μίαν περίπτωσιν ἐν Ν. Πείρᾳ Δ', 2870.

8) Τὰ ἐμπράγματα δίκαιά εἰσιν ἔννομοι σχέσεις τοῦ δικαιούχου πρὸς τὸ πρᾶγμα. Οὐσία λοιπὸν τῶν σχέσεων τούτων εἶναι νὰ μένωσι τοιαῦται. Ὅθεν ἐπὶ τῶν ἐμπραγμάτων δικαίων ἀπαίτησις κατά τινος προσώπου οἱουδήποτε γεννᾶται, *ἐὰν* παρενοχληθῇ καὶ ἀφ' ἧς παρενοχληθῇ ὁ δικαιοῦχος παρὰ τοῦ προσώπου τούτου περὶ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ δικαίου του. Διὰ τοῦτο:

α') ἡ rei vindicatio γεννᾶται διὰ τῆς παρά τινος τρίτου προσβολῆς τοῦ τῆς κυριότητος δικαιώματος, ἰδίως διὰ τῆς καταλήψεως τοῦ πράγματος· ἐὰν ὅμως ὁ τρίτος κατέλαβε καὶ ἔχῃ τὸ πρᾶγμα δικαιωματικῶς, ὡς μισθωτὴς π. χ. ἢ ἐπικαρπωτής, ἡ ἀγωγὴ γεννᾶται μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ δικαιώματος τούτου (Σαβιν. Ε', 284, 285). Κατὰ τὸν Unger (σημ. 15) ἡ ἀγωγὴ γεγεννημένη εἶναι καὶ πρότερον, ἡ παραγραφὴ ὅμως ἄρχεται μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ δικαιώματος. Ἡ διαφωνία του λοιπὸν δὲν ἔχει πρακτικὴν σημασίαν. Ἀνωτ. § 66 σημ. 9.

β') ἡ περὶ τῶν δουλειῶν ἀγωγὴ γεννᾶται ἀφ' ἧς ὁ δικαιοῦχος παρενοχληθῇ ὁπωσδήποτε περὶ τὴν ἄσκησιν τοῦ ἐμπραγμάτου δικαιώματος αὐτοῦ· νόμ. 4 § 5 πανδ. (8, 5· νόμ. 60 § 1 πανδ. (7, 1). Unger σημ. 16.

γ') ἡ περὶ κληρονομίας ἀγωγὴ γεννᾶται ἀφ' ἧς καταλάβῃ τις κληρονομικὰ πράγματα pro herede ἢ pro possessore (Unger σημ. 18). Οἱ καταλαβόντες ὅμως πράγματα τοῦ κληρονομουμένου, ζῶντος αὐτοῦ, ὡς καὶ οἱ ὀφειλέται αὐτοῦ, ἔχουσιν ἤδη ἐνεργὸν τὴν κατὰ τῆς εἰδικῆς ἀγωγῆς παραγραφήν, ἥτις ἐξακολουθεῖ τρέχουσα καὶ κατὰ τοῦ κληρονόμου· ὥστε δι' αὐτοὺς περιττὴ ἀποβαίνει ἡ κατὰ τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου παραγραφή, ἥτις βεβαίως ἄρχεται ἀπὸ τοῦ θανάτου. Unterholzner Verjahrungslehre Β', 56.

δ') ἡ τοῦ ἐνεχύρου ἀγωγὴ γεννᾶται ἀφ' ἧς τὸ ἐνέχυρον περιέλθῃ εἰς χεῖρας ἄλλου· ἔκτοτε λοιπὸν τρέχει καὶ ἡ τῶν ἒξ ἑβδομάδων παραγραφὴ (ἀνωτ. § 66 σημ. 3, β')· ἡ ὑποθηκικὴ ὅμως ἀγωγή, καθὸ συμπαραγραφομένη μετὰ τῆς κυρίας ἀπαιτήσεως, γεννᾶται ὅτε καὶ αὕτη· ἀνωτ. σημ. 5, 6 τοῦ § τούτου. Unger § 116 σημ. 16α, 17, § 104 σημ. 73, 74.

ε') αἱ τρεῖς μικταὶ ἀγωγαί. Αἱ ἀγωγαὶ αὗται ἀφορῶσιν ἐννόμους σχέσεις διφυεῖς, ἐν αἷς δηλαδὴ τὰ ἐνεχόμενα πρόσωπα φέρουσιν ἀμοιβαίως χαρακτῆρα καὶ δικαιούχου καὶ ὀφειλέτου. Ἕνεκα τούτου ἡ μικτὴ ἀγωγή, ἡ τὴν ἄρσιν τῆς τοιαύτης σχέσεως σκοποῦσα, εἶναι *μία*, ἐξίσου εἰς πάντα τὰ ἐνεχόμενα πρόσωπα ἀνήκουσα· ἄρα ἀνεπίδεκτος παραγραφῆς· διότι ἄλλως ὁ παραγράφων θὰ ἦτο συγχρόνως καὶ παραγραφόμενος (Göschen Vorlesungen Α', 427). Ἀλλὰ βεβαίως ἀπαράγραπτος εἶναι ἡ μικτὴ ἀγωγή, ἐφ' ὅσον ἡ σχέσις ἐξ ἧς πηγάζει ὑφίσταται, οὐχὶ καὶ μετὰ τὴν παῦσιν τῆς σχέσεως ταύτης (π. χ. τὸ κοινὸν πρᾶγμα κατέχει ἐπὶ 30 ἔτη ὁ ἕτερος τῶν κοινωνῶν ὡς ἴδιον· ἢ τὸ ὅριον τῶν γειτονικῶν ἀγρῶν ἐπὶ 30 ἔτη ἦτο τοιοῦτον· νόμ. 6 κώδ. 3, 39)· ὡσαύτως ὑπόκεινται εἰς παραγραφὴν αἱ ἐκ τοῦ κοινοῦ δικαίου πηγά-

προσωπικῆς καταστάσεως ἐννόμων σχέσεων ἡ ἀγωγή ἐστι γεγεννημένη ἀφ' ἧς παραχθῇ καὶ ἀπαιτητὸν γενῇ δικαίωμά τι συγκεκριμένον ἐκ τῆς προσωπικῆς καταστάσεως πηγάζον. 9

δ') βάσις τῆς ἀγωγῆς.

§ 86. Ὁ ἐνάγων ἀξιοῖ ὅτι ἀνήκει αὐτῷ τὸ ἀποτελοῦν τὸν δικαστικὸν ἀγῶνα δίκαιον· ἀλλ' ἵνα δικαιολογήσῃ καὶ ἀποδεκτὴν καταστήσῃ τὴν ἀξίωσιν ταύτην, ὀφείλει νὰ ὑποβάλῃ τῷ δικαστῇ τοὺς κατὰ νόμον ἀναγκαίους πρὸς τοῦτο ἰσχυρισμούς. Τὸ σύνολον λοιπὸν τῶν ἰσχυρισμῶν τούτων καλεῖται βάσις τῆς ἀγωγῆς. 1 Δίκαιόν τι ὑπάρχει

ζουσαι ἰδιαίτεραι ἀπαιτήσεις· π. χ. τοῦ κοινοῦ πράγματος τοὺς καρποὺς συνέλεξεν εἷς τῶν συνδιοκτητῶν χωρὶς νὰ δώσῃ καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς τὸ ἀνῆκον αὐτοῖς.

9) Ἡ προσωπικὴ κατάστασις καθ' ἑαυτήν, ὡς προσωπικὴ δηλαδὴ κατάστασις, δὲν ὑπόκειται εἰς παραγραφήν, καθότι ἀποτελεῖ κυρίως ἀμοιβαίαν σχέσιν τῶν ἐν αὐτῇ διατελούντων ἀνθρώπων· οὗ ἕνεκα καὶ ἡ περὶ αὐτῆς προκριματικὴ ἀγωγὴ φέρει τροποντινὰ μικτὸν χαρακτῆρα (ὅρ. προηγ. σημ. 8, ε')· διατοῦτο ἀνεπίδεκτός ἐστι παραγραφῆς. Προκειμένου ὅμως περὶ ἰδιαιτέρων δικαιωμάτων, ἐκ τῆς προσωπικῆς καταστάσεως πηγαζόντων (π. χ. περὶ διατροφῆς, προικίσεως), ἢ τὴν νομιμότητα τῆς συστάσεως αὐτῆς ἀφορώντων, ἧς τὴν ἀμφισβήτησιν ἐν χρονικοῖς ὁρίοις οἱ νόμοι περιέκλεισαν (νμσχ. ἀστ. νόμ. ἄρθρ. 184 ἐπ. 325 ἑπομ.), ἡ ἀγωγὴ γεννᾶται ἀφ' ἧς τὰ δικαιώματα ταῦτα παραχθῶσιν. Unger § 116 σημ. 19, 20.

1) Βάσις εἴτε θεμέλιον τῆς ἀγωγῆς (fundamentum agendi) δύναταί πως νὰ ὀνομασθῇ αὐτὸ τὸ δίκαιον ἐξ οὗ ἡ ἀγωγὴ πηγάζει (π. χ. ἐπὶ διεκδικήσεως, ἡ ἰδιοκτησία· ἐπὶ προσωπικῶν δικαίων, τὸ δάνειον, ἡ παρακαταθήκη), μάλιστα δέ τινες τῶν παλαιοτέρων συγγραφέων καὶ μετεχειρίσθησαν τὴν ὀνομασίαν ταύτην· κυρίως ὅμως βάσις τῆς ἀγωγῆς καλοῦνται τὰ τὸ δίκαιον, δι' ὃ αὕτη ἐγείρεται, θεμελιοῦντα καὶ ὑποστηρίζοντα περιστατικά· διὸ πρὸς διαστολὴν ἡ μὲν πρώτη τῶν βάσεων

ἐὰν ἐγεννήθη καὶ δὲν ἀπέθανεν, ἤγουν ἐὰν ἔλαβον μὲν χώραν τὰ παράγοντα τὸ δίκαιον αὐτὸ περιστατικὰ (δικαιο-

---

τούτων ὀνομάζεται, *οὐσιαστικὴ* (fundamentum agendi generale εἴτε proximum, ἤ, ὡς ἐκ τοῦ νόμ. 27 πανδ. 44, 2· causa proxima actionis), ἡ δὲ δευτέρα, *δικονομικὴ* (fundamentum remotum, εἴτε causa remota actionis. Wächter § 66 σημ. 1. Unger § 114 σημ. 1). Αὕτη δὲ μόνη ἐπιρροὴν ἔχει ἐπὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δικαστικοῦ ἀγῶνος· διατοῦτο χρῄζει ἰδίας ἐξετάσεως καὶ μελέτης.

Ἡ δικονομικὴ εἴτε ἡ καθ' ἑαυτὸ βάσις τῆς ἀγωγῆς σύγκειται ἐκ δύο στοιχείων, ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν ἐξετάζεται κατὰ δύο ἐπόψεις, τὴν μὲν νομικήν, τὴν δὲ πραγματικήν. Τὰ οὐσιώδη δὲ προσόντα ἑκάστου τῶν στοιχείων τούτων, τουτέστιν ἡ ἀγωγὴ εἶναι βάσιμος:

α') κατὰ τὴν νομικὴν μὲν ἔποψιν, ὅταν τὸ δι' αὐτῆς ἐπιδιωκόμενον δίκαιον ἀναγνωρίζῃ ὁ νόμος οὐ μόνον ἀφῃρημένως (in abstracto), ἀλλὰ καὶ καθ' ὃν τρόπον ἐν τῇ ἀγωγῇ ἀναφέρεται ὡς ἀποκτηθέν· π. χ. ἡ νομοθεσία ἀναγνωρίζει ἰδιοκτησίαν ἐπὶ ἀκινήτων· ἀλλὰ δὲν ἀναγνωρίζει τὴν ἄνευ δημοσίου ἐγγράφου ἀποκτωμένην· ὁμοίως ἀναγνωρίζει τὴν διὰ συμβάσεων σύστασιν ἐνοχῆς, ἀλλὰ δὲν ἀναγνωρίζει τὰς ἐχούσας αἰσχρὰν αἰτίαν.

β') κατὰ τὴν πραγματικὴν δ' ἔποψιν, ὅταν τὰ περιστατικὰ καὶ γεγονότα, τὰ πρὸς γέννησιν τοῦ ἐπιδίκου δικαίου ἀπαραίτητα κατὰ νόμον, ἔλαβον ἀληθῶς χώραν οὐ μόνον ἅπαντα καὶ οἷα ὁρίζει ὁ νόμος, ἀλλὰ καὶ σχετικῶς πρὸς τὰ δικαζόμενα πρόσωπα. Π. χ. ὁ Α ἐνάγει τὸν Β ἀξιῶν ὅτι ἔχει δουλείαν τινὰ ἐπὶ κτήματος τοῦ Β ἀποκτηθεῖσαν διὰ χρησικτησίας. Τὸ νομικὸν στοιχεῖον τῆς ἀγωγῆς εἶναι ὅτι ὁ νόμος ἀναγνωρίζει τὴν διὰ χρησικτησίας σύστασιν τῆς ἐπιδίκου δουλείας· τὸ πραγματικὸν δέ, ὅτι ἔλαβον χώραν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὰ περιστατικὰ καὶ γεγονότα ὅσα διὰ τὴν χρησικτησίαν δουλειῶν διαγράφει τὸ δίκαιον. Wächter σ. 435.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἕπεται ὅτι τὸ νομικὸν καὶ πραγματικὸν εἴτε ἱστορικὸν στοιχεῖον τῆς ἀγωγῆς οὐδόλως ἀποτελοῦσι *διπλῆν* αὐτῆς βάσιν, ἢ δύο βάσεις, ἤτοι τὸ fundamentum agendi remotum καὶ τὸ fundamentum agendi proximum (πρβ. Ἐγχειρ. § 80 σημ. 5)· ἀπεναντίας ἡ βάσις τῆς ἀγωγῆς εἶναι μία καὶ μόνη, δηλαδὴ τὸ *σύνολον τῶν νομικῶν γεγονότων*, τῶν τὸ δικαζόμενον δίκαιον παραγαγόντων. Unger § 123 σημ. 40.

γόνα αἴτια), δὲν ἐπῆλθον δὲ ὕστερον περιστατικὰ ἀναιροῦντα αὐτὸ (δικαιοφθόρα αἴτια). Ὅθεν ὁ δικαστικὸς ἀγὼν στρέφεται περὶ τὴν ἔρευναν καὶ ἐξακρίβωσιν τούτων, ἡ δὲ νίκη τοῦ ἐνάγοντος ἐξήρτηται ἐκ τῆς ὑπάρξεως μὲν τῶν πρώτων, τῆς ἀνυπαρξίας δὲ τῶν δευτέρων·[2] ἀλλ' ἡ ὀρθὴ διανομὴ τῶν τοῦ δικαστικοῦ ἀγῶνος βαρῶν ἐπιβάλλει ὡς

Περὶ τῆς ἐν τῷ δικογράφῳ τῆς ἀγωγῆς κατατάξεως τῶν ἀποτελούντων τὴν βάσιν αὐτῆς στοιχείων πρβ. Ἐγχειρίδ. § 79, 98.

2) Ἡ βάσις τῆς ἀγωγῆς, ὡς εἴρηται ἐν τῇ ἀμέσως προηγουμένῃ σημειώσει, σύγκειται ἐκ νομικοῦ καὶ ἐκ πραγματικοῦ στοιχείου. Ἑπομένως, ἵνα ἡ βάσις αὕτη ἦναι ἑδραία καὶ ἀληθὲς θεμέλιον, πρέπει νὰ ἔχῃ ἐρρωμένως περί τε τὸ νομικὸν καὶ περὶ τὸ πραγματικὸν μέρος αὐτῆς· ὥστε ἐν παντὶ δικαστικῷ ἀγῶνι ἡ διαμάχη στρέφεται κυρίως περὶ τὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς, μάλιστα δὲ περὶ τὸ πραγματικὸν αὐτῆς μέρος. Δηλ. ὁ ἐνάγων ἰσχυρίζεται ὅτι ἔχει τὸ δίκαιον, περὶ οὗ ἐπικαλεῖται τὴν τοῦ δικαστοῦ κρίσιν, ὁ δὲ εναγόμενος ἀμφισβητεῖ τοῦτο· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ δίκαιον εἶναι ἐξουσία ἰδανική, μὴ ὑποπίπτουσα εἰς τὰς αἰσθήσεις, οὗ ἕνεκα ὁ δικαστὴς ἀδυνατεῖ νὰ μάθῃ ἐξ αὐτοψίας ἂν ὁ ἐνάγων ἔχῃ τῳόντι τὸ δίκαιον, ὅπερ ἀξιοῖ, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ὑποβληθῶσιν αὐτῷ παρὰ τῶν διαμαχομένων τὰ γεγονότα ἐκεῖνα, ἐξ ὧν δύναται νὰ συναγάγῃ τὴν ὕπαρξιν ἢ ἀνυπαρξίαν τοῦ ἐν λόγῳ δικαίου. Ὁ δικαστὴς λοιπὸν προσκαλεῖται ν' ἀποφανθῇ :

Si paret rem actoris esse.—Si paret A° A° jus esse utendi fruendi.—Si paret N^{m} N^{m} A° A° centum dare oportere.—Si paret A^{m} A^{m} apud N^{m} N^{m} mensam argenteam deposuisse, eamque dolo malo redditam non esse.

Πρὸς τοῦτο δὲ ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἐξετάσῃ καὶ ἀκριβώσῃ, πρῶτον μὲν ὅτι ἔλαβον χώραν πάντα τὰ γεγονότα καὶ περιστατικά, τὰ πρὸς γέννησιν τοῦ ἐν λόγῳ δικαίου ἀπαιτούμενα, ἔπειτα δὲ ὅτι οὐδὲν μετὰ τὴν γένεσιν αὐτοῦ ἐπισυνέβη περιστατικὸν ἐκ τῶν ἀναιρούντων αὐτό· διότι ἐπειδὴ καὶ τὰ δίκαια, ὡς πάντα τὰ ἀνθρώπινα, εἰσὶ θνητά, ἐκ τῆς γενέσεως δικαίου τινὸς δὲν ἕπεται ἀναγκαίως καὶ ἡ σημερινὴ αὐτοῦ ὕπαρξις καὶ ζωή. Ἄρα ὁ δικαστὴς ὀφείλει τότε μόνον νὰ ἐπιδικάσῃ τὸ δίκαιον εἰς τὸν ἐνάγοντα, ὅταν πεισθῇ ὅτι τὸ δίκαιον αὐτὸ ὑπάρχει, ἤγουν ἐγεννήθη καὶ ζῇ.

ἀγώνισμα τοῦ ἐνάγοντος τὰ τῆς πρώτης ἁπλῶς κατηγορίας περιστατικά, ἅτινα διατοῦτο ἀποτελοῦσι μόνα τῆς ἀγωγῆς τὴν βάσιν.[3] Τὰ περιστατικὰ δὲ ταῦτα διττῶς εἰσιν ἐξεταστέα: κατὰ **ποσότητα** καὶ κατὰ **ποιότητα**.

α') κατὰ ποσότητα, ἤτοι τὴν πραγματικὴν εἴτε ἱστορικὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς ἀποτελοῦσιν ἐκεῖνα μόνα τὰ γεγονότα, ἅτινά εἰσιν **εἰδικῶς** καὶ **ἀμέσως** τοῦ ἐπιδίκου δικαίου παραγωγικά. Τίνα δὲ καὶ πόσα[4] εἰσὶ τὰ γεγονότα

---

3) Τὰ χρήζοντα ἐξετάσεως καὶ ἐξακριβώσεως περιστατικά εἰσι, κατὰ τὰ ἐν τῇ προηγουμένῃ 2 σημειώσει ἐκτεθειμένα, δύο εἰδῶν: ἢ γεγονότα πρὸς παραγωγὴν τοῦ δικαίου ἀναγκαῖα, δηλαδὴ γεγονότα παραγωγικὰ τοῦ δικαίου, ἢ γεγονότα τὴν κατάργησιν καὶ καταστροφὴν τοῦ δικαίου ἐπιφέροντα, δηλαδὴ γεγονότα καταλυτικὰ τοῦ δικαίου· τὰ πρῶτα διακρίνονται πάλιν εἰς γεγονότα γενικά, ἤτοι τῶν δικαίων ἐν γένει παραγωγικά, καὶ εἰς γεγονότα εἰδικά, ἤτοι τοῦ δικαζομένου δικαίου παραγωγικά· διατοῦτο διαιροῦσιν οἱ συγγραφεῖς εἰς *τρεῖς* κατηγορίας τὰ γεγονότα, τὰ ἐν ταῖς δίκαις ἐξακριβώσεως χρήζοντα, ἤτοι εἰς γεγονότα *παραγωγικὰ* τοῦ δικαίου (εἰδικὰ γεγονότα· π. χ. ἐπὶ πωλήσεως ὅτι ἐπωλήθη τὸ δεῖνα πρᾶγμα ἐπὶ τῷ δεῖνι τιμήματι), εἰς γεγονότα *διακωλυτικὰ* τοῦ δικαίου (γενικὰ γεγονότα· π. χ. ὅτι ὁ πωλητὴς ἦτο ἀνήλικος, παράφρων κλ.) καὶ γεγονότα *καταλυτικὰ* τοῦ δικαίου (π. χ. ὅτι ἐξωφλήθη, παρεγράφη ἢ συνεψηφίσθη τὸ χρέος). Τὸ ἀγώνισμα τοῦ ἐνάγοντος ἀποτελοῦσι μόνον τὰ τῆς πρώτης κατηγορίας γεγονότα· ἐπομένως ταῦτα μόνα εἰσὶ τῆς βάσεως τῆς ἀγωγῆς καὶ πρέπει παρ' αὐτοῦ νὰ προτείνωνται καὶ ἐν ἀνάγκῃ ν' ἀποδεικνύωνται· τοῦ εναγομένου δὲ τὸ ἀγώνισμά εἰσι τὰ γεγονότα τῆς δευτέρας καὶ τρίτης κατηγορίας (πρβ. Ἐγχειρ. § 169 σημ. 2, κατωτ. § 94 σημ. 10)· διατοῦτο πρέπει ταῦτα αὐτὸς νὰ προτείνῃ καὶ ἀποδείξῃ.

4) Τίνα καὶ πόσα γεγονότα ἀνήκουσιν εἰς τὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς εἶναι ζήτημα σπουδαῖον καὶ ἔχει ἐπιρροὴν οὐ μόνον ὡς πρὸς τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως (διότι ἡ ἀπόδειξις αὐτῶν ἐπίκειται τῷ ἐνάγοντι), ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν νομικὴν τῆς ἀγωγῆς ὑπόστασιν καὶ ἐπιτυχίαν· π. χ. ὁ δικαστὴς θέλει ἀπορρίψει αὐτεπαγγέλτως, καὶ ὅταν κατ' ἐρήμην τοῦ ἐναγομένου δικάζῃ, τὴν ἀγωγὴν τὴν μὴ περιέχουσαν *πάντα* τὰ πρὸς

ταῦτα, εὑρίσκεται ἐκ τῆς οὐσίας ἑκάστου δικαίου·[5] ἀλλὰ
σημειωτέον ὅτι, ἐπειδὴ διὰ τῆς ἀγωγῆς ἐπιδιώκεται ἐνο-
χικὴ πάντοτε σχέσις μεταξὺ ἐνάγοντος καὶ ἐναγομένου, εἰς
τὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς ἀνήκουσι προσέτι τά τε ἐμφαίνοντα
τὸν δεσμὸν τοῦτον περιστατικὰ (legitimatio ad causam)[6]
καὶ τὰ καθιστῶντα αὐτὴν ἐνεστῶσαν καὶ γεγεννημέ-

γένεσιν τοῦ δικαίου ἀπαιτούμενα γεγονότα. Ἐγχειρ. § 113 σημ. 7. Un-
ger § 123 σημ. 18.

5) Δηλαδὴ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐξηγήσει ἑκάστου δικαίου ἐξετά-
ζονται καὶ προσδιορίζονται τὰ ἀπαρτίζοντα τὴν γένεσιν τοῦ δικαίου τού-
του στοιχεῖα καὶ ἀποτελοῦντα διατοῦτο τὰ προσόντα καὶ τὸν ὁρισμὸν
εἴτε τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ. Οἷον ἐπὶ τῶν πράγματι συσταινομένων συμ-
βάσεων ἡ δόσις τοῦ πράγματος εἶναι στοιχεῖον οὐσιῶδες τῆς συμβάσεως
(ἐπὶ δανείου ἡ δόσις τῶν δανειζομένων χρημάτων· πρ. εἰσηγ. 3, 14·
e contrahitur obligatio, veluti mutui datione)· ἐπὶ δωρεᾶς μεταξὺ
ζώντων, ἡ σύνταξις αὐτῆς ἐνώπιον συμβολαιογράφου (ἄρθρ. 42 χαρτ.
N.)· ἐπὶ παραγώγου κτήσεως τῆς κυριότητος, τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπῆρχε
παρὰ τῷ προκτήτορι κυριότης (νόμ. 20 πρ. πανδ. 41, 1).

6) Πολ. δικον. ἄρθρ. 533· νόμ. 5 πρ. πανδ. (7, 6)· de suo enim
non de alieno jure quemque agere oportet· νόμ. 31 πανδ. (5, 1).
Ἐγχειρ. § 59. Ὑπάρχουσι δίκαι ἐν αἷς, πλὴν τῶν παραγωγικῶν τοῦ
δικαίου *εἰδικῶν* γεγονότων, ἀπαιτοῦνται κατὰ νόμον πρὸς δικαιολόγη-
σιν τῆς ἀγωγῆς καὶ ἄλλα τινὰ περιστατικά. Τοῦτο δὲ εἶναι ἀναγκαῖον
ἐπὶ δύο περιπτώσεων· πρῶτον ὅταν οἱ διάδικοι παρίστανται ἐν τῇ δίκῃ
ὡς διάδοχοι ἀλλοτρίας ἐννόμου σχέσεως· οἷον ἐνάγει τις ἢ ἐνάγεται ὡς
ἐκδοχεὺς ἢ κληρονόμος ἀλλοτρίων δικαιωμάτων ἢ ὑποχρεώσεων· δεύτε-
ρον ὅταν τὸ ἀντικείμενον τῆς δίκης ἀπαιτῇ παρά τινι τῶν δικαζομένων
ὡρισμένην ἰδιότητα εἴτε σχέσιν πρὸς αὐτό· οἷον ἐπὶ πραγματικῶν δου-
λειῶν ἐνάγει τις ὡς κύριος τοῦ δεσπόζοντος κτήματος ἢ ἐνάγει τινὰ
ὡς κύριον τοῦ δουλεύοντος κτήματος ἢ ἐπὶ κτηνοβλαβίας ἐνάγεται ὁ
τοῦ βλάψαντος ζῴου κύριος (νόμ. 1 § 12 πανδ. 9, 1). Τὰ περιστατικὰ
λοιπὸν ταῦτα, τὰ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος τὴν ἀγωγὴν δικαιολογοῦντα,
ἀποτελοῦσι τὴν καλουμένην *νομιμοποίησιν*. Τουτέστιν ἐν τῷ πρώτῳ μὲν
θέματι τὴν νομιμοποίησιν ἀποτελεῖ τὸ περιστατικὸν τῆς διαδοχῆς (ἐκ-
χώρησις, κληρονομία ἐκ διαθήκης ἢ ἐξ ἀδιαθέτου), ἐν τῷ δευτέρῳ δὲ

νην.[7] Τὸ περιστατικόν, ὅτι ὁ ἐναγόμενος καίτοι προσκληθεὶς δυστροπεῖ νὰ ἐκπληρώσῃ ἑκουσίως τὴν ἑαυτοῦ ὑποχρέωσιν, οὐκ ἔστι στοιχεῖον τῆς βάσεως τῆς ἀγωγῆς.[8]

β') κατὰ ποιότητα, ἤτοι τὴν νομικὴν τῆς ἀγωγῆς βάσιν ἀποτελοῦσι τὰ γεγονότα μόνον ἐκεῖνα, ἅπερ ἀναγνωρίζει ὡς τοιαῦτα τὸ κατ' ἀντικείμενον δίκαιον·[9] ἡ ὑπὸ

θέματι τὸ περιστατικὸν ὅτι ὁ ἐνάγων εἶναι κύριος τοῦ δεσπόζοντος κτήματος καὶ ὁ ἐναγόμενος κύριος τοῦ δουλεύοντος.

Ἐπὶ τῶν ἀγωγῶν, τῶν κατὰ τοῦ κατόχου ἁρμοζουσῶν (οἷα ἡ rei vindicatio, ἡ hereditatis petitio), θεωρεῖται συνήθως ὡς στοιχεῖον τῆς νομιμοποιήσεως τὸ περιστατικὸν τῆς κατοχῆς τοῦ πράγματος ὑπὸ τοῦ ἐναγομένου (ἀνωτ. § 85 σημ. 8 ἐν ἀ.). Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχῃ καὶ μετὰ τὴν κατάρτισιν τῆς δίκης· νόμ. 7 § 4, 6 Π. (10, 4).

7) Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἀγωγὴ στηρίζηται ἐπὶ δικαιοπραξίας, ἐξαρτωμένης ἀπὸ αἱρέσεως ἢ προθεσμίας, ἀπαιτεῖται νὰ ἀναφέρηται ἐν αὐτῇ ὅτι ἐπληρώθη ἡ αἵρεσις ἢ ὅτι παρῆλθεν ἡ προθεσμία· προσέτι ἐγειρομένης τῆς περὶ παραδόσεως τοῦ ἐνεχύρου ἀγωγῆς, στοιχεῖον οὐσιῶδες τῆς ἀγωγῆς εἶναι ὅτι ἐξωφλήθη τὸ χρέος (ἀνωτ. § 85 σημ. 7 ἐν ἀ.)· ἄλλως ἡ ἀγωγή, μὴ δυναμένης κατὰ τὴν ἡμετέραν δικονομίαν τῆς τοιαύτης ἐλλείψεως νὰ θεραπευθῇ κατόπιν (Ἐγχειρ. § 110 σημ. 7), εἶναι ἀπορριπτέα. Κατ' ἄλλας νομοθεσίας, ἔχει ἄλλως τὸ πρᾶγμα. Πρβ. Ἀρχεῖον τῆς ἀστ. πράξ. Ε', 378. ΛϚ', 211. Unger § 123 σημ. 18, 35.

8) Ὅθεν καὶ ἂν δὲν γενῇ περὶ αὐτοῦ λόγος ἐν τῇ ἀγωγῇ, οὐδεμία ἐντεῦθεν προσγίνεται τῷ ἐνάγοντι ζημία (Ἐγχειρ. § 98 σημ. 2, ε'). Ἐσφαλμένως δέ τινες ὑποστηρίζουσιν ἐναντίαν γνώμην ἐπικαλούμενοι τὴν διάτ. 10 κώδ. (8, 14)· ἡ διάταξις αὕτη ἀπαιτεῖ τὴν προειδοποίησιν τοῦ ὀφειλέτου ἐπὶ ἐκποιήσεως τοῦ ἐνεχύρου (πρότερον δεῖ τοὺς χρεώστας παραγγέλλεσθαι· εἶθ' οὕτως ἀγνωμονοῦντας τὰ ἐνέχυρα ἀπαιτεῖσθαι καὶ τὰς ὑποθήκας αὐθεντίᾳ τοῦ ἄρχοντος). Ἐννοεῖται δὲ ὅτι, ὁσάκις αἴτησίς τις τῶν ἐν τῇ ἀγωγῇ νόμιμον λόγον ἔχει τοιαύτην ἐξώδικον πρόσκλησιν τοῦ ἐναγομένου, ἀναγκαῖον εἶναι τότε νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῇ ἀγωγῇ τὸ περιστατικὸν τοῦτο, καθὸ ἀποτελοῦν τὴν ἱστορικὴν βάσιν τῆς αἰτήσεως ταύτης. Brackenhöft Erörter. σ. 413 σημ. 46. Bayer σ. 533. Unger § 123 σημ. 36—38.

9) Ἐπειδὴ τὰ καθ' ὑποκείμενον δίκαιά εἰσι πάντοτε προϊόντα νομι-

τὴν ἔποψιν ταύτην δικαιολόγησις τῆς ἀγωγῆς κατ' ἐξαίρεσιν μόνον ἀναγκαία ἐστίν. 10

ε') συρροὴ τῶν ἀγωγῶν.

§ 87. Συρροὴ ἀγωγῶν 1 καλεῖται ἐκείνη πολλῶν ἀγωγῶν ἡ **συνύπαρξις**, ἥτις ἐπηρεάζει τῶν ἀγωγῶν τούτων τὴν δύναμιν· 2 ὅπερ συμβαίνει ὁσάκις αἱ πολλαὶ ἀγω-

---

κῶν διατάξεων, τουτέστι μόνον ἐκεῖνα τὰ γεγονότα εἰσὶ δικαιωμάτων παραγωγικά, ἅτινα τὸ κατ' ἀντικείμενον δίκαιον ὁρίζει ὡς ἔχοντα τὴν δύναμιν ταύτην, ἕπεται ὅτι πᾶσα αἴτησις τῆς ἀγωγῆς, ἵνα ἦναι νομικῶς βάσιμος, πρέπει νὰ στηρίζηται εἰς νόμου τινὸς διάταξιν. Ἐγχειρ. § 98 σημ. 1.

10) Ἐγχειρ. § 75 σημ. 5, § 167 σημ. 6—8. Ἀναγκαία βεβαίως καθίσταται ἡ τῆς νομικῆς διατάξεως μνεία ἐν τῇ ἀγωγῇ ἢ καὶ ἐν μεταγενεστέρῳ δικογράφῳ, ὅταν ἡ ἐφαρμοστέα διάταξις ἦναι ἀσαφὴς ἢ σκοτεινή, ἢ σκοπῆται ἡ κατ' ἀναλογίαν ἐπέκτασις αὐτῆς εἰς τὸ προκείμενον θέμα. Unger σ. 466 σημ. 42.

1) Τὰ περὶ συρροῆς τῶν ἀγωγῶν διεκαθάρισε τὸ πρῶτον ὁ πολὺς Σαβινῆς (Ε', 205 ἐπ.), προήγαγε δὲ ἱκανῶς διὰ σαφοῦς καὶ προσηκούσης ὑποτυπώσεως ὁ Wächter (§ 67)· ἀλλὰ δὲν ἔχουσι κατὰ τὴν ἰσχύουσαν νομοθεσίαν ὅσην κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν σπουδαιότητα· διότι πολλὰ θέματα συρροῆς ἀγωγῶν κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ἀργοῦσι τὴν σήμερον, οἷον ἰδίως τὰ τῶν ποινικῶν ἀγωγῶν πρὸς ἀλλήλας ἢ πρὸς τὰς μικτὰς καὶ τὰς διατηρητικὰς (rei persecutoriæ) ἀγωγὰς (ὅρα τὰ περὶ αὐτῶν ἐν Παπαρρηγ. σ. 78 ἐπ.).

Ἡ συρροὴ τῶν ἀγωγῶν διαφέρει τῆς *σωρεύσεως* αὐτῶν, ἤτοι τῆς ἑνώσεως πολλῶν ἀγωγῶν ἐν τῷ αὐτῷ δικογράφῳ πρὸς κοινὴν ἐκδίκασιν (Ἐγχειρ. § 71 σημ. α)· ἐπίσης διαφέρει τῆς συρροῆς τῶν δικαίων, ἤτοι τῆς ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ συνυπάρξεως πολλῶν ἀξιώσεων. Ἡ ἀγωγὴ εἶναι *μέσον*, δι' οὗ προστατεύομεν δικαστικῶς τὰ δίκαια ἡμῶν (ἀνωτ. § 80)· ἑπομένως συρροὴ ἀγωγῶν σημαίνει συνύπαρξιν τοιούτων μέσων.

2) Οὐχὶ πᾶσα συνύπαρξις πολλῶν ἀγωγῶν ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ, εἴτε κατὰ τοῦ αὐτοῦ εἴτε κατὰ διαφόρων ὀφειλετῶν, καλεῖται συρροή.

γαὶ ἐπιδιώκουσι, καθόλου ἢ ἐν μέρει, τὸν αὐτὸν τελικὸν σκοπόν. [3] Ἐπὶ τῶν ἀγωγῶν δὲ τούτων κρατεῖ ὁ κανών:

Ἵνα ὑπάρξῃ συρροὴ ἀπαιτεῖται αἱ πολλαὶ ἀγωγαὶ νὰ συναντῶνται ἔν τινι σημείῳ καὶ εἰς ἀμοιβαίαν νὰ ἔρχωνται ἐπαφήν.

3) Δηλαδὴ τὸ κοινὸν σημεῖον τῆς συναντήσεως καὶ ἐπαφῆς τῶν πολλῶν ἀγωγῶν, τὸ τὴν συρροὴν παράγον, δὲν εἶναι α') οὔτε ἡ ταὐτότης τοῦ γενεσιουργοῦ αὐτῶν λόγου· διότι ἐνίοτε ἐκ τοῦ αὐτοῦ γεγονότος (π. χ. κλοπῆς) δύνανται νὰ γεννηθῶσι καὶ συντρέχουσαι (ἡ rei vindicatio καὶ ἡ condictio furtiva) καὶ μὴ συντρέχουσαι ἀγωγαὶ (ἡ actio furti καὶ ἡ condictio furtiva), καὶ ἄλλοτε ἐκ διαφόρων γεγονότων νὰ γεννηθῶσιν ἀγωγαὶ συντρέχουσαι· π. χ. ὁ κλέπτης καταστρέφει τὸ κλαπὲν πρᾶγμα· ἐνταῦθα ὑπάρχουσι δύο ἀγωγαὶ περὶ ἀποζημιώσεως συντρέχουσαι, ἡ condictio furtiva καὶ ἡ legis aquiliæ actio· νόμ. 2 § 3 πανδ. (47, 1)· β') οὔτε τὸ *ὁμοειδὲς* τῶν ἀγωγῶν· διότι ὑπάρχει ἐνίοτε συρροὴ καὶ μεταξὺ ἀγωγῶν μὴ ὁμοειδῶν (π. χ. κατὰ τοῦ θεματοφύλακος δύναται νὰ ἐγερθῇ ἡ περὶ παρακαταθήκης ἀγωγή, ἀλλὰ καὶ ἡ rei vindicatio) καὶ ἄλλοτε μεταξὺ ὁμοειδῶν ἀγωγῶν δὲν ὑπάρχει συρροή, ὡς ἐν νόμ. 4 πρ. § 2 πανδ. (18, 3)· γ') οὔτε ἡ ταὐτότης τῶν προσώπων, καθ' ὧν αἱ πολλαὶ ἀγωγαὶ ἁρμόζουσιν.

δ') οὔτε τὸ περιστατικὸν ὅτι ἡ μία ἀγωγὴ εἶναι ἐπιβοηθητικὴ τῆς ἑτέρας (Vanger. § 153)· διότι περὶ τῶν ἐπιβοηθητικῶν ἀγωγῶν, ἰδίως τῶν γενικῶν, ἕτεραι κρατοῦσιν ἀρχαὶ (Unger § 117 σημ. 33)· ἤγουν ἐπιβοηθητικὴ ἀγωγή, γενικὸν φέρουσα χαρακτῆρα, κινεῖται μόνον ὅπου ἐλλείπει ἄλλη ἀγωγὴ εἰς τὸν αὐτὸν φέρουσα σκοπόν· ὥστε ἂν ἀμφότεραι ἦναι ἴσης δυνάμεως ἀργεῖ ἡ γενικὴ ἀγωγή· ἀλλὰ δὲν ἀπαιτεῖται καὶ ν' ἁρμόζωσιν ἀμφότεραι κατὰ τοῦ αὐτοῦ προσώπου (νόμ. 1 § 8· νόμ. 2—4 πανδ. 4, 3)· ἀλλὰ ε') τὸ παράγον τὴν τῆς συρροῆς σχέσιν μεταξὺ τῶν πολλῶν ἀγωγῶν εἶναι ἡ *ταὐτότης* τοῦ δι' αὐτῶν ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, ἤτοι ἡ ταὐτότης τοῦ *νομικοῦ ἀντικειμένου*. Σαβιν. Ε', 208. Arndts § 105. Wächter § 67 σημ. 5. Unger § 117 σημ. 7 καὶ 11· *ὁμοιότης* ὅμως τοῦ ἀντικειμένου δὲν ἀρκεῖ· αἱ ὅμοιον ἀντικείμενον ἔχουσαι ἀγωγαὶ οὐδόλως ἐπηρεάζουσιν ἀλλήλας· π. χ. ἠγόρασα ἵππον τινὰ παρὰ τοῦ Πέτρου· οὗτος πωλεῖ ἢ κληροδοτεῖ τὸν ἵππον τῷ Παύλῳ, ὃν ἐγὼ κληρονομῶ· κατὰ τοῦ κληρονόμου τοῦ Πέτρου ἔχω δύο ἀγωγὰς μὴ συντρεχούσας (νόμ. 10 πανδ. 19, 1· νόμ. 18 πανδ. 44, 7. Wächter σ. 473). Ὅθεν ἕνεκα ταὐτότητος τοῦ νομικοῦ ἀντικειμένου δύναται π. χ. α') ὁ ἰδιοκτήτης ν' ἀπαιτήσῃ τοῦ πράγματός του τὴν ἀπόδοσιν

πολλῶν ἀγωγῶν περὶ τοῦ αὐτοῦ συντρεχουσῶν, μίαν τις κινεῖν ὀφείλει· δὶς γὰρ τὸ αὐτὸ λαμβάνειν οὐ θέμις.[4] Πρὸς ὀρθὴν ἐφαρμογὴν τοῦ κανόνος τούτου ῥητέον ταῦτα:

α') ἐὰν ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς μιᾶς ἀγωγῆς καὶ **καθ' ὅσον** ἐπιτευχθῇ ὁ κοινὸς σκοπός, καταργεῖται ἡ ἑτέρα.[5]

διὰ τῆς διεκδικητικῆς ἢ διὰ τῆς προσωπικῆς ἀγωγῆς (νόμ. 9 § 1 πανδ. 47, 2· νόμ. 45, 47 πανδ. 17, 2· νόμ. 2 § 1 πανδ. 27, 3 συνδ. 9 πανδ. 6, 1)· β') ὁ ζημιωθεὶς νὰ αἰτήσῃ ἀποζημίωσιν διὰ τῆς ἐκ τῆς συμβάσεως ἢ διὰ τῆς ἐκ τοῦ ἀκυλίου νόμου ἀγωγῆς (νόμ. 18, 27 § 11 πανδ. 9, 2· νόμ. 7 § 1 πανδ. 13, 6· νόμ. 47 § 1· νόμ. 50 πανδ. 17, 2· νόμ. 43 πανδ. 19, 2)· γ') νὰ λάβῃ χώραν συρροὴ μεταξὺ τῶν ἀγωγῶν τῆς ἑταιρίας καὶ τῆς διανομῆς κοινοῦ πράγματος ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τῶν καρπῶν καὶ ἐξόδων (νόμ. 38 § 1 πανδ. 17, 2)· προσέτι μεταξὺ τῆς ἀγωγῆς ἐκ κληροδοσίας καὶ τῆς περὶ ἀποδόσεως τῆς προικὸς (π. χ. τῇ συζύγῳ κληροδοτεῖται ἡ προὶξ αὐτῆς· νόμ. 1 § 12 πανδ. 33, 4), μεταξὺ τῆς ἀγωγῆς τῆς μισθώσεως καὶ τῆς περὶ διανομῆς, προκειμένου περὶ ἀποζημιώσεως (νόμ. 35 § 1 πανδ. 19, 2).

4) Πρόχειρ. Ηὔξ. λη', 120. Νόμ. 43 § 1· νόμ. 57 πανδ. (50, 17)· quoties concurrunt plures actiones ejusdem rei nomine, una quis experiri debet.—bona fides non patitur ut bis idem exigatur. Νόμ. 53 πανδ. (44, 7).

5) Νόμ. 35 § 1· νόμ. 43 πανδ. (19, 2)·—cum alterutra actione rem servaverim, altera perimitur· νόμ. 18, 27 § 11 πανδ. (9, 2)· νόμ. 14 § 13 πανδ. (4, 3). Διὰ τῆς πλήρους ἱκανοποιήσεως τοῦ ἐνάγοντος συνεπείᾳ τῆς μιᾶς ἀγωγῆς ἢ ἐκλείπει παντελῶς πλέον ἡ τὴν ταὐτότητα τοῦ ἀντικειμένου ἀποτελοῦσα ἀξίωσις (ὅπερ συμβαίνει ὅταν ἡ ταὐτότης τοῦ ἀντικειμένου ἦναι συνάμα καὶ ταὐτότης τῆς ἀξιώσεως· οἷον ἐπὶ τῆς διεκδικητικῆς καὶ τῆς ἐκ συμβάσεως ἀγωγῆς· π. χ. κατὰ τοῦ θεματοφύλακος, ἢ ἐπὶ τῆς γνησίας ἀλληλεγγύης πλειόνων ὀφειλετῶν· νόμ. 3 § 1 πανδ. 45, 2· § 1 εἰσηγ. 3, 16), ἢ αὕτη μὲν μένει, ἀλλὰ τυπικῶς μόνον καὶ ἄνευ σκοποῦ· ὡς ὅταν πλείονες ἐνέχωνται εἰς ὁλόκληρον πρὸς ἀποζημίωσιν ἕνεκεν ἀξιοποίνου πράξεως, ἢ ὅταν τις ὀφείλῃ ἀποζημίωσιν ἐκ συμβάσεως καὶ ἔκ τινος ἀδικήματος (νόμ. 18 § 1 πανδ. 13, 6· νόμ. 27 § 11 πανδ. 9, 2· νόμ. 18 αὐτ. νόμ. 43 πανδ.

β') τὴν κατάργησιν λοιπὸν ἐπιφέρει κατὰ γενικὸν κανόνα οὐχὶ ἁπλῶς ἡ ἔγερσις τῆς ἀγωγῆς ἢ ἡ ἔκδοσις καταδικαστικῆς ἀποφάσεως, ἀλλ' ἡ πλήρης τοῦ ἐνάγοντος ἱκανοποίησις. 6

19, 2· νόμ. 50 πανδ. 17, 2· νόμ. 34 § 1, 2 πανδ. 44, 7), ἢ διότι δὶς ὑπεσχέθη αὐτὸ (νόμ. 18 πανδ. 45, 1· qui bis idem promittit, ipso jure amplius quam semel non tenetur). Unger § 117 σημ. 17.

Ἡ ἐγερθεῖσα ἀγωγὴ καταργεῖ, λέγεται ἐν τῷ κειμένῳ, πᾶσαν ἑτέραν ἀγωγὴν συντρέχουσαν αὐτῇ, *ἐὰν* ἐπιτευχθῇ δι' αὐτῆς καὶ *καθ' ὅσον* ἐπιτευχθῇ ὁ κοινὸς σκοπός. Ὅθεν ἐὰν ἡ συντρέχουσα, ἀλλὰ μὴ ἐγερθεῖσα ἀγωγή, περιέχῃ πλέον τι, κατὰ τοῦτο αὕτη ὑφίσταται καὶ δύναται νὰ αἰτηθῇ δι' αὐτῆς τὸ περιπλέον τοῦτο (νόμ. 34 πρ. πανδ. 9, 2· νόμ. 41 § 1 πανδ. 44, 7· si ex eodem facto duæ competunt actiones, postea judicis potius partes esse, ut quod plus sit in reliqua actione id actor farat). Οὕτως, ἐὰν ἐγερθῇ μεταξὺ συνεταίρων ἡ communi dividundo actio, δύναται κατόπιν νὰ ἐγερθῇ καὶ ἡ pro socio περὶ τῶν μὴ δικασθέντων ἐκεῖ ἑταιρικῶν ἀντικειμένων (νόμ. 43 πανδ. 17, 2), ἢ ἐὰν ἐγερθῇ ἡ περὶ τῶν κλαπέντων, νὰ ἐγερθῇ μετ' αὐτὴν ἐν ἀνάγκῃ ἡ pro socio (νόμ. 47 πρ. πανδ. αὐτ.)· πρβ. καὶ τὸ θέμα τοῦ νόμ. 28 πανδ. (19, 1). Ἐὰν ὑποτεθῇ ἰσχύουσα ἡ διάταξις τοῦ Ἀκυλίου νόμου περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐκτιμήσεως τῆς ζημίας, ὑπάρχουσι τότε καὶ θέματα συρροῆς μεταξὺ τῆς ἐκ τοῦ νόμου τούτου ἀγωγῆς καὶ τῶν ἐκ συμβάσεως, περὶ ὧν πρβ. Σαβιν. σελ. 226 καὶ Παπαρρηγ. σ. 77.

6) Περὶ τούτου ῥητέον εἰδικώτερον τὰ ἑξῆς: α') ὁ κανὼν ἐπὶ συρροῆς λέγει· δὶς τὸ αὐτὸ *λαμβάνειν* οὐ θέμις. Ὅθεν ἡ ἁπλῆ ἔγερσις τῆς μιᾶς ἀγωγῆς, ἔστω καὶ ἂν προβῇ αὕτη μέχρι προκατάρξεως τῆς δίκης ἢ ἐκδόσεως καταδικαστικῆς ἀποφάσεως, οὐδόλως καταργεῖ τὴν ἑτέραν· ἐντεῦθεν ὁ κανών· perceptione, non electione aut litis contestatione altera actio tollitur· νόμ. 4 πανδ. (9, 3)· τῇ τοῦ ἑνὸς καταβολῇ, οὐ μὴν τῇ προκατάρξει οἱ λοιποὶ ἐλευθεροῦνται· νόμ. 18 § 3 πανδ. (13, 5)· ut magis eos perceptio, quam intentio liberet· νόμ. 7 § 4 πανδ. (27, 6).

β') ἐνίοτε κατ' ἐξαίρεσιν ἡ *ἔγερσις* τῆς μιᾶς ἀγωγῆς ἀναιρεῖ τὰς λοιπάς. Οἷον ὁ ὑποστὰς κλοπὴν ἐν πλοίῳ ἢ ξενοδοχείῳ ἔχει ἀγωγὴν κατὰ τοῦ ξενοδόχου ἢ τοῦ πλοιάρχου περὶ ἀποζημιώσεως· ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ κλέπτου περὶ ἀποδόσεως τῶν κλαπέντων ἢ ἀποζημιώσεως

γ') ἐπίσης ἁπλῆ παραίτησις τῆς μιᾶς ἀγωγῆς ἢ ἀπόρριψις αὐτῆς δὲν ἀναιρεῖ τὴν ἑτέραν.[7]

(νόμ. 1 § 3 πανδ. 4, 9· νόμ. 1 § 3 πανδ. 47, 5)· ὁμοίως ἐξ ἐμπορικῆς
πράξεως τοῦ ὑπεξουσίου παιδός, τοῦ ἔχοντος πατρικὸν χρημάτιον, παράγονται κατὰ τοῦ πατρὸς δύο ἀγωγαί, ἡ de peculio καὶ ἡ tributoria
(νόμ. 9 § 1 πανδ. 14, 4)· τέλος ὁ ἐγγεγραμμένος κληρονόμος σὺν τῇ
κωδικιλλείῳ ῥήτρᾳ ἔχει δύο ἀγωγάς, τὴν ἐκ διαθήκης καὶ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου (νόμ. 8 πρ. κώδ. 6, 36). Ἐπὶ τῶν θεμάτων λοιπὸν τούτων (πρβ.
καὶ νόμ. 11 πανδ. 29, 4) ἐφαρμόζεται ὁ κανών· electa una via non
datur regressus ad alteram, ἤτοι διὰ τῆς ἁπλῆς ἐκλογῆς θατέρας τῶν
ἀγωγῶν ἀναιρεῖται ἡ ἄλλη. Ὁ κανὼν οὗτος ἐφαρμόζεται μὲν καὶ ἐπὶ
ἄλλων θεμάτων, ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶναι συρροῆς θέματα. Π. χ. νόμ. 7
πανδ. (18, 3)·—νόμ. 18 πρ. νόμ. 19 § 6 πανδ. (21, 1)· νόμ. 25 § 1
πανδ. (44, 2)·—νόμ. 17 πανδ. 21, 2·—νόμ. 33 πανδ. (30)· electione
rei vel pretii servanda ei, qui prior de legato litem contestatus
est, ita tamen ut non habent licentiam altero electo ad alterum
transire. Ὁ Σαβινῆς (Ε', 258) ὑποβάλλει εἰς τὸν κανόνα τοῦτον καὶ
τὰς τοῦ κληροδόχου περὶ ἀπαιτήσεως τοῦ κληροδοτήματος δύο ἀγωγάς,
τὴν διεκδικητικὴν καὶ τὴν προσωπικὴν δυνάμει τῶν νόμ. 76 § 8 πανδ.
(31)· νόμ. 84 § 13 πανδ. (30)· ἀλλὰ τὰ χωρία ταῦτα ἠπράκτησαν,
ἐξομοιωθέντων ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ πάντων τῶν εἰδῶν τῶν κληροδοτημάτων (νόμ. 1, 2, 3 § 2, 3 κώδ. 6, 43. Νεαρ. 108 κεφ. β'). Wächter § 67 σημ. 14.

γ') ὁ ἔχων καταδικαστικὴν ἀπόφασιν συνεπείᾳ τῆς μιᾶς ἀγωγῆς,
τότε μόνον δύναται νὰ ἐγείρῃ καὶ τὴν ἑτέραν, ὅταν ἀποδείξῃ συμφέρον
τι, δυνάμενον νὰ προκύψῃ αὐτῷ ἐντεῦθεν· π. χ. ἑκάστη ἀγωγὴ ἔχει ἄλλον ἐναγόμενον, ἢ ἡ ἑτέρα τῶν ἀγωγῶν ἐπάγεται προσωπικὴν κράτησιν (διότι π. χ. στηρίζεται ἐπὶ συναλλαγματικῆς). Unger σημ. 25.
Wächter σ. 465.

7) Ἡ *παραίτησις* τῆς ἐγερθείσης ἤδη ἀγωγῆς δύναται νὰ ὁρᾷ ἢ
παραίτησιν τῆς δίκης, ἢ παραίτησιν τῆς ἀγωγῆς ὡς ἐνδίκου μέσου
(ἀνωτ. § 80 σημ. 1), ἢ τέλος παραίτησιν τοῦ διὰ τῆς ἀγωγῆς ἐπιδιωκομένου δικαίου· μόνον ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει ἡ παραίτησις τῆς
μιᾶς ἀγωγῆς καταργεῖ καὶ τὴν ἑτέραν, διότι ἐπάγεται τὴν ἀπώλειαν
καὶ τοῦ δικαίου αὐτοῦ. Ἐν ἀμφιβολίᾳ δὲ θεωρεῖται ἡ παραίτησις ὡς
περιλαμβάνουσα τὸ ἧττον. Wächter σ. 468, τοῦ αὐτοῦ Erörter. Γ',

δ') τὰ αὐτὰ ἰσχύουσι καὶ ὅταν αἱ συντρέχουσαι ἀγωγαὶ ἁρμόζωσι κατὰ πολλῶν ἐναγομένων.[8]

ε') κατὰ τὰ λοιπὰ αἱ συντρέχουσαι ἀγωγαὶ οὐδόλως ἐπηρεάζονται.[9]

ϛ') ἀπόσβεσις τῶν ἀγωγῶν.

§ 88. Αἱ ἀγωγαί, ὡς μέρος καὶ παρακολούθημα τοῦ δικαίου, καταλύονται φυσικῷ τῷ λόγῳ ὅταν καὶ τὸ δίκαιον αὐτὸ καταλυθῇ.[1] Ἐνίοτε ὅμως ἡ καταλυτικὴ τοῦ

---

52 σημ. 48. Unger σ. 396 σημ. 29α, ἀνωτ. § 48 σημ. 3· πρβ. καὶ Ἐγχειρ. § 224 σημ. 14.

Ἡ ἀπόρριψις τῆς μιᾶς ἀγωγῆς μόνη δὲν ἐμποδίζει τὴν ἔγερσιν ἑτέρας συντρεχούσης ἀγωγῆς. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι, ἂν κατὰ τῆς ἀγωγῆς ταύτης ἁρμόζῃ ἡ τοῦ δεδικασμένου ἔνστασις, διότι ὑπάρχουσι τὰ στοιχεῖα τῆς ἐνστάσεως ταύτης, ἡ νέα ἀγωγὴ θέλει ἀπορριφθῇ διὰ τὸν λόγον τοῦτον· π. χ. κινῶ τὴν τοῦ χρησιδανείου ἀγωγὴν καὶ ἡττῶμαι· κατόπιν κινῶ τὴν διεκδικητικήν· ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχουσιν οἱ ὅροι τοῦ δεδικασμένου· ἄρα ἡ ἀπόρριψις τῆς πρώτης ἀγωγῆς οὐδόλως ἐπηρεάζει τὴν δευτέραν· διότι ἄλλοι εἰσὶν οἱ ὅροι τῆς συρροῆς τῶν ἀγωγῶν καὶ ἄλλοι οἱ τῆς τελεσιδικίας. Wächter § 67 σημ. 18. Unger σημ. 26. Σαβιν. Ϛ', 415, 416.

8) Ἐὰν λοιπὸν ἐκ πολλῶν εἰς ὁλόκληρον συνυποχρέων ἐναχθῇ καὶ καταδικασθῇ εἷς, οἱ λοιποὶ δὲν ἀπαλλάσσονται εἰμὴ διὰ τῆς ἐξοφλήσεως τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως (νόμ. 28 κώδ. 8, 41)· ὡσαύτως ἐὰν ὁ ἐναχθεὶς κατεδικάσθη εἰς τὴν ἀπόδοσιν πράγματος, ἡ καταβολὴ αὐτοῦ ἢ κἂν τοῦ ἀντιτίμου του ἀναιρεῖ τὴν ἄλλην ἀγωγήν. Κατὰ τὸν Unger (σημ. 32) δὲν ἀρκεῖ ἡ τοῦ ἀντιτίμου καταβολή· ὅπερ οὐχ ὀρθόν.

9) Π. χ. ἐὰν συντρέχουσαι ἀγωγαὶ ὑπάγωνται εἰς διαφόρους περὶ παραγραφῆς διατάξεις, ἑκάστη αὐτῶν κρίνεται κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῆς. Ἐν γένει δὲ ἐφαρμόζεται ἐπ' αὐτῶν ἡ διάταξις τοῦ νόμ. 24 πανδ. (6, 1), καθ' ἣν ἐκ πλειόνων ἀγωγῶν δικαίωμα τοῦ ἐνάγοντος εἶναι νὰ ἐκλέξῃ τὴν συμφερωτέραν αὐτῷ. Unger σημ. 31.

1) Ἐν τῇ περιπτώσει λοιπὸν ταύτῃ ὁ λόγος εἶναι κυρίως περὶ ἀπω-

---

λείας τοῦ *δικαίου*, ἐξ ἧς ἐπέρχεται καὶ τῆς ἀγωγῆς ἡ ἀπώλεια· ἐπειδὴ δὲ τὸ ἰσχυρότερον τῆς ὑπάρξεως τοῦ δικαίου μέσον εἶναι ἡ ἀγωγή, εἴθισται καταχρηστικῶς νὰ λέγηται καὶ τοῦτο ἀπώλεια τῶν ἀγωγῶν καὶ νὰ ἐξετάζηται ἐν τῇ περὶ ἀγωγῶν πραγματείᾳ (Unger § 118 σημ. 1)· ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐκτοπισμοῦ τούτου οὐδεμία βλάβη ἐπέρχεται. Ἀνωτέρω (§ 58) ἐξηγήθησαν ἤδη γενικώτερον τὰ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ἐξηγηθήσονται δὲ εἰδικώτερον ἐν τῷ οἰκείῳ ἑκάστου δικαίου τόπῳ. Ἐνταῦθα ἐξετάζεται μόνον κατὰ πόσον ὁ *θάνατος* ἐπάγεται ἀπώλειαν τοῦ δικαίου, ἑπομένως καὶ τῆς ἀγωγῆς. Ἐπὶ τῶν χρηματωδῶν δικαίων κρατεῖ ὁ κανὼν οὗτος· αἱ ἀγωγαὶ δίδονται κληρονόμοις καὶ κατὰ κληρονόμων (actiones heredi et in heredem competunt· § 1 εἰσηγ. 4, 12). Ἀλλὰ τοῦ κανόνος τούτου ὑπάρχουσιν ἐξαιρέσεις τινές· ἤγουν α') δὲν μεταβαίνουσιν εἰς τοὺς κληρονόμους αἱ *δημοτικαὶ* (τὰ Βασιλικὰ καλοῦσι τὰς ἀγωγὰς ταύτας *καθολικάς*· ἀλλὰ καὶ δημοτικάς· νόμ. 5 βασ. 60, 32) ἀγωγαί, καθὸ ἀνήκουσαι τῷ ἐνάγοντι ὡς πολίτῃ, ἑπομένως μὴ οὖσαι τῆς περιουσίας αὐτοῦ (νόμ. 5 § 5 πανδ. 9, 3· οὔτε κληρονόμοις οὔτε κατὰ κληρονόμων δίδοται· ποιναλία γάρ ἐστι καὶ καθολικὴ [δημοτική]· νόμ. 7 πρ. πανδ. 47, 23)· ἔτι αἱ *φιλοτιμίας* ἱκανοποιητικαὶ ἀγωγαὶ (actiones meram vindictam spirantes· ἡ ὀνομασία ἐλήφθη ἐκ τοῦ νόμ. 2 § 4 πανδ. 37, 6· emancipatus filius, si injuriarum habet actionem, nihil conferre debet; magis enim vindictæ quam pecuniæ habet persecutionem· πρβ. καὶ νόμ. 10 πανδ. 47, 12). Ἀμφίβολον εἶναι τίνες καὶ πόσαι ἀγωγαὶ φέρουσι τὴν ἰδιότητα ταύτην· ἀλλὰ βεβαίως ἀνήκουσιν ἐνταῦθα ἡ *μέμψις* διαθήκης ἢ δωρεᾶς καὶ ἡ δι' ἀχαριστίαν ἀνάκλησις δωρεᾶς (νόμ. 6 § 2· νόμ. 7· νόμ. 15 § 1 πανδ. 5, 2· νόμ. 5 κώδ. 3, 28·—νόμ. 9 κώδ. 3, 29· ἡ μέμψις ἡ κατὰ δωρεῶν ἔοικε τῇ μέμψει τῇ κατὰ διαθηκῶν·—νόμ. 7, 10 κώδ. 8, 56)· προσέτι ἡ ἀγωγὴ περὶ τῶν *ὑπαιτίου διαζυγίου* κερδῶν (propter mores· νόμ. 15 § 1 πανδ. 24, 3· ταῦτα, κατὰ τὸν Σαβινῆν, σ. 202, κατήργησεν ὁ Ἰουστινιανός· ὁ Vangerow § 145 σ. 214, καὶ ὁ Πούχτας, § 88 σ. 134, ἀναφέρουσιν ὡς ἐν ἰσχύι)· ἡ τῆς *ὕβρεως* ἀγωγή, περὶ ἱκανοποιήσεως δηλ. (νόμ. 13 πρ. νόμ. 28 πανδ. 47, 10· νόμ. 32 πρ. πανδ. 35, 2· ποιν. δικον. 6)· ἡ περὶ προσβολῆς *μνήματος* ἀγωγὴ (actio sepulcri violati· νόμ. 6, 10 πανδ. 47, 12. Winds. § 456 σημ. 14, 16)· ἡ ἀγωγὴ κατὰ τοῦ ἐμποδίζοντος τὸν *ἐνταφιασμὸν* νεκροῦ (νόμ. 9 πανδ. 11, 7· actio in factum de mortuo inferendo)· ἡ actio de effusis ἕνεκα τοῦ ἐκ τῆς χύσεως τραυματισμοῦ ἐλευθέρου (νόμ. 5 § 5 πανδ

δικαίου αἰτία ἐπηρεάζει τὴν ἀγωγὴν **μόνον** καὶ ἐπάγε-

9, 3)· δηλαδὴ μόνον ὡς πρὸς τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ τραυματισθέντος ἀνθρώπου, οὐχὶ καὶ τὰς ἄλλου εἴδους ἀξιώσεις ἀνήκει ἐνταῦθα ἡ ἀγωγὴ αὕτη· ἡ ἀγωγὴ κατὰ τοῦ λαβόντος τι ἵνα κακοβούλως (calumniæ causa) ἐγείρῃ ἢ μὴ ἐγείρῃ ἐναντίον τινὸς δίκην (νόμ. 4 πανδ. 3, 6). Ἡ ἀγωγὴ αὕτη δίδοται ἐντὸς ἔτους ἐπὶ τὸ τετραπλάσιον, μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὸ ἁπλοῦν (νόμ. 1 πρ. πανδ. αὐτ.)· παρ' ἡμῖν ἰσχύει μόνον τὸ δεύτερον· ἀλλ' ὁ κληρονόμος τοῦ δόντος τι, ἵνα μὴ ἐναχθῇ, ἔχει ἀγωγὴν πρὸς ἀνάληψιν τοῦ δοθέντος (νόμ. 4 αὐτ.)· πρβ. περὶ πάντων Arndts § 104 σημ. 1. Vangerow § 145 σ. 214. Σαβιν. Ε', 199. Παπαρρηγ. Β', 94.

β') κατὰ τῶν κληρονόμων δὲν κινοῦνται αἱ *ποινικαὶ* ἀγωγαί, οὐδὲ αὐταὶ αἱ χρηματικὴν ποινὴν διώκουσαι (§ 1 εἰσηγ. 4, 12· νόμ. 1 πρ. πανδ. 47, 1· νόμ. 5 § 5, 13 πανδ. 9, 3· νόμ. 111 § 3 πανδ. 50, 18 ποιν. νόμ. ἄρθρ. 118· «ὁ θάνατος τοῦ ἐνόχου ἐξαλείφει τὴν ποινὴν αὐτοῦ»)· ὑποχρεοῦνται ὅμως οἱ κληρονόμοι εἰς τὴν καταβολὴν τῶν ἐναντίον τοῦ κληρονομηθέντος κατεψηφισμένων χρηματικῶν ποινῶν, προστίμων καὶ δικαστικῶν ἐξόδων (ποιν. δικον. 548 § 1). Ἀλλὰ κινοῦνται κατὰ τῶν κληρονόμων αἱ σκοποῦσαι τὴν ἀνόρθωσιν τῶν ἐκ τοῦ ἀδικήματος ζημιῶν, κατὰ μὲν τὸ ἰσχύον δίκαιον (ποιν. δικον. 9) ἐπὶ ἀνορθώσει τῆς ὅλης ζημίας, κατὰ δὲ τὸ ῥωμαϊκόν, ἐφ' ὅσον ὠφελήθησαν ἐκ τοῦ ἀδικήματος (νόμ. 16 § 2 πανδ. 4, 2· νόμ. 17 § 1· νόμ. 26 πανδ. 4, 3· νόμ. 52 πανδ. 6, 1· ἡ τῶν κλοπιμαίων ὅμως ἀπαίτησις κινεῖται πάντοτε περὶ τοῦ ὅλου· νόμ. 9 πανδ. 13, 1)· ὡσαύτως αἱ χρηματικαὶ ποιναὶ τοῦ ἄρθρ. 883 τῆς πολιτ. δικον. βαρύνουσι καὶ τοὺς κληρονόμους, διότι αὗται ἢ κατεψηφίσθησαν κατὰ τοῦ κληρονομηθέντος ἢ ὑπέπεσαν εἰς αὐτὰς οἱ κληρονόμοι προσωπικῶς.

Κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην, καὶ αἱ ἐκ συμβάσεων ἢ οἱονεὶ συμβάσεων ἀγωγαί, αἱ στηριζόμεναι ἐπὶ δόλου τοῦ κληρονομηθέντος, δύνανται νὰ ἐγερθῶσι κατὰ τῶν κληρονόμων περὶ τοῦ ὅλου καὶ οὐχὶ μόνον εἰς τὸ περιελθὸν (νόμ. 10 πρ. πανδ. 10, 3· νόμ. 7 § 1 πανδ. 16, 3· νόμ. 12, 49 πανδ. 44, 7· νόμ. 121 § 3 πανδ. 45, 1· νόμ. 152 § 3· νόμ. 157 § 2 πανδ. 50, 17)· περὶ τῆς φαινομένης ἀντινομίας τοῦ § 1 εἰσηγ. (4, 12) καὶ τοῦ νόμ. 8 § 1 πανδ. (27, 7) ἔπιθ. Σαβιν. Ε', 55. Vanger. § 145 σ. 216.—Περὶ τῶν ἐμπραγμάτων ἀγωγῶν ὅρα τὴν σημ. 4 τοῦ § τούτου καὶ Ἐγχειρ. § 109 σημ. 13, β'.

ται ἀποτέλεσμα ἢ α') ὅτι ἀφαιρεῖ τοῦ δικαίου τὴν εναγωγὴν ἁπλῶς· ὅτε τοῦτο ὑφίσταται, ἀλλ' ἐστερημένον τοῦ μέσου τῆς δικαστικῆς ἐπιδιώξεως·[2] ἢ β') ὅτι καθίστησιν ἀδρανῆ τὴν ἀγωγήν, ἐμμέσως δὲ καὶ τὸ δίκαιον αὐτό·[3] ἢ γ') ὅτι καταργεῖ τὴν συγκεκριμένην καὶ γεννηθεῖσαν ἤδη καθ' ὡρισμένου προσώπου ἀξίωσιν.[4] Ἐκ τῶν τριῶν τού-

---

2) Ὑπάρχουσι δηλαδὴ περιστατικά τινα, ἅπερ ἀφαιροῦσιν ἀπὸ τὸ δίκαιον τὸ μέσον τῆς δικαστικῆς ἐπιδιώξεως· ὅτε τὸ δίκαιον μένει οἱονεὶ ἄοπλον καὶ ἄπτερον. Τοιοῦτόν τι συμβαίνει ἐπὶ προσωπικῶν δικαίων. Κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ὑπάρχουσι πολλαὶ τοιαῦται περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ ἐνοχικὴ σχέσις ἀποβάλλει τὴν ἀγωγὴν καὶ μένει φυσικὴ μόνον ἐνοχὴ (**naturalis obligatio**). Οἷον α') ἡ τοῦ κληρονόμου, τοῦ γενικῷ καταπιστεύματι βεβαρημένου καὶ ἀκουσίως τὴν κληρονομίαν ὑπεισελθόντος, ἀπαίτησις ἀποβάλλει μὲν τὸν ἀστυκὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, σώζεται ὅμως ὡς φυσικὴ ἐνοχὴ (νόμ. 59 πρ. πανδ. 36, 1. Σαβιν. ἐνοχ. δίκ. § 11 σ. 79)· β') ἧς ἕνεκα παραγραφῆς τῆς δίκης καταργηθεῖσα ἐνοχὴ ὑφίσταται καὶ μετὰ τὴν παραγραφήν, ἀλλ' ὡς φυσικὴ ἁπλῶς (νόμ. 8 § 1 πανδ. 46, 8· νόμ. 30 § 1 πανδ. 9, 2)· γ') ὁ ἐσφαλμένως διὰ τελεσιδίκου ἀποφάσεως ἀπαλλαγεὶς ἀληθὴς ὀφειλέτης μένει φυσικῶς ὑπόχρεος; ἀμφιβάλλεται· ὅρ. κατωτ. § 96 β'· δ') ἡ παραγραφὴ τῆς ἀγωγῆς ἀφίνει κατά τινας φυσικὴν ἐνοχήν· ἀνωτ. § 67 σημ. 3. Σαβιν. Ἐνοχ. δίκ. § 11 σ. 96· ε') τὰ χρέη τοῦ παθόντος ἐλαχίστην μείωσιν κεφαλῆς (ἀνωτ. § 15 σημ. 7) κατηργοῦντο κατὰ τὸ ἀστυκὸν δίκαιον, ἔμενεν ὅμως τὸ πρόσωπον αὐτὸ φυσικῶς ὑπόχρεον (νόμ. 2 § 2, 3· νόμ. 8—10 πανδ. 4, 5)· τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μειώσεως τῆς κεφαλῆς κατήργησε τὸ μεταγενέστερον δίκαιον (Σαβιν. Ἐνοχ. δίκ. § 11 σ. 80)· ς') ἡ περιελθοῦσα εἰς πρόσωπα, διὰ τῆς πατρικῆς ἐξουσίας συνδεόμενα, ἐνοχικὴ σχέσις ἀποβάλλει τὸν ἀστυκὸν αὐτῆς χαρακτῆρα· διότι μεταξὺ πατρὸς καὶ τῶν ὑπεξουσίων μελῶν τῆς οἰκογενείας μόνον φυσικαὶ ἐνοχαὶ δύνανται νὰ συστηθῶσι (Σαβιν. Σύστημ. Β', 54)· ὁ περιορισμὸς οὗτος κατηργήθη ὑπὸ τῆς ἰσχυούσης νομοθεσίας (Νόμ. Ἐπιτ. ἄρθρ. 114).

3) Τοιαύτην δύναμιν ἔχει ἡ παραγραφὴ τῆς ἀγωγῆς (ἀνωτ. § 67) καὶ πᾶσαι αἱ κυρίως ἀνατρεπτικαὶ ἐνστάσεις.

4) Τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ τῶν ἐμπραγμάτων ἀγωγῶν, τῶν κατὰ τοῦ κατόχου ἁρμοζουσῶν, οἷα ἡ διεκδικητικὴ καὶ ἡ περὶ κληρονομίας· ἅμα ὁ κατέχων τὸ πρᾶγμα παύσῃ τοῦ κατέχειν αὐτό, μεταβῇ δὲ τοῦτο εἰς

των τρόπων τῆς ἀποσβέσεως τῶν ἀγωγῶν σπανίαν ἔχει σήμερον τὴν ἐφαρμογὴν ὁ πρῶτος καὶ διατοῦτο μικρᾶς ἐστι πρακτικῆς σημασίας.[5]

ΤΙΤΛΟΣ Β'

ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΙΣ

α') γενικά.[α)]

§ 89. Ὁ ἐναγόμενος δύναται **τριχῶς** ν' ἀντικρούσῃ τὴν ἀγωγήν: α') δι' **ἀμέσου** ἀρνήσεως τοῦ δικαίου τοῦ

τὴν κατοχὴν ἄλλου, ἀποσβέννυται ἡ κατὰ τοῦ πρώτου ὑφισταμένη ἀξίωσις περὶ ἀποδόσεως τοῦ πράγματος καὶ παράγεται νέα τοιαύτη ἀξίωσις κατὰ τοῦ νέου κατόχου· ἐὰν δὲ τὸ πρᾶγμα ἐπανέλθῃ εἰς τὸν κύριον ἐκλείπει πᾶσα περὶ ἀποδόσεως ἀξίωσις (νόμ. 54 § 3 πανδ. 47, 2· apparet, recepta re . . vindicationem tolli)· διατοῦτο αἱ ἀγωγαὶ αὗται κινοῦνται κατὰ τῶν κληρονόμων τοῦ κατόχου μόνον ἐὰν οὗτοι κατέχωσι τὸ πρᾶγμα· ὅπερ σημαίνει ὅτι κινοῦνται κατ' αὐτῶν οὐχὶ ὡς κληρονόμων ἀλλ' ὡς κατόχων (νόμ. 55, 9 πανδ. 6, 1).

Ἡ negatoria actio ὡς καὶ ἡ confessoria δὲν ἀπαιτοῦσι μὲν κατοχὴν παρὰ τῷ ἐναγομένῳ, προϋποθέτουσιν ὅμως πάντοτε προσβολὴν τοῦ δικαίου· ἐπομένως ἀποσβέννυνται καὶ αὗται ἅμα ὁ δυνάμενος ἐνεχθῆναι δὲν εἶναι καὶ ὁ προσβαλὼν τὸ δίκαιον, ἀλλὰ διάδοχος αὐτοῦ ἢ τρίτος. Σαβιν. Ε', 203. Unger § 118 σημ. 2.

Ἡ περὶ ἐπιδείξεως εἴτε παραστάσεως (actio ad exhibendum) προσωπικὴ ἀγωγὴ δὲν ἀνήκει κυρίως ἐνταῦθα, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Unger (σημ. 2), διότι κινεῖται μὲν καὶ αὕτη κατὰ τοῦ κατόχου καὶ πᾶσα μεταβολὴ κατοχῆς μεταβάλλει καὶ τὸν ἐναγόμενον· ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ μεταβολὴ καταργεῖ τὴν ἐνοχὴν ὁλόκληρον. Νόμ. 8 πανδ. (10, 4).

5) Πρβ. σημ. 2 τοῦ § τούτου.

α') Σαβιν. Ε' § 225. Wächter § 69. Windscheid § 47. Unger §

ἐνάγοντος, συνισταμένης εἴτε εἰς ἄρνησιν τῆς **ἱστορικῆς** βάσεως [1] τῆς ἀγωγῆς, εἴτε εἰς ἄρνησιν τῆς **νομικῆς** θεμελιώσεως αὐτῆς· [2] β') δι' **ἐμμέσου** ἀρνήσεως τοῦ δικαίου τοῦ ἐνάγοντος, συνισταμένης εἰς πρότασιν γεγονότων, ὧν ἕνεκα τὸ δίκαιον, καίτοι ὑποτιθεμένης ἀληθοῦς τῆς ἱστορικῆς καὶ νομικῆς βάσεως τῆς ἀγωγῆς, δὲν ὑπάρχει ὅμως πλέον· [3] γ') δι' ἀντιπροτάσεως ἀντιθέτου δι-

---

124. Περὶ τοῦ δικονομικοῦ στοιχείου τῆς ὑπερασπίσεως τοῦ ἐναγομένου πραγματεύεται ἡ πολιτικὴ δικονομία (πρβ. Ἐγχειρ. § 101 ἐπ.). Ἐνταῦθα γενήσεται ἡ ἐξέτασις περὶ τῆς ὑπερασπίσεως τοῦ ἐναγομένου κατὰ τοῦ οὐσιαστικοῦ στοιχείου τῆς ἀγωγῆς (merita causæ).

1) Δηλαδὴ ὁ ἐναγόμενος ἀρνεῖται ὅτι ἔλαβον χώραν τὰ γεγονότα, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ ἀγωγή· τοῦτο δύναται νὰ γείνῃ διττῶς: ἢ ἀτροποποιήτως (π. χ. ἐπὶ διεκδικήσεως στηριζομένης εἰς παράδοσιν, ὁ ἐναγόμενος ἀρνεῖται τὴν παράδοσιν· ἢ ἐπὶ προσωπικῆς ἀγωγῆς στηριζομένης εἰς σύμβασιν—δάνειον,—ὁ ἐναγόμενος ἀρνεῖται τὴν σύμβασιν), ἢ τροποποιημένως (negatio per positionem alterius· π. χ. ὁ ἐναγόμενος λέγει ὅτι ἔλαβε τὰς 100 δραχ. οὐχὶ ὡς δάνειον, ἀλλὰ πρὸς ἐξόφλησιν χρέους τοῦ ἐνάγοντος πρὸς αὐτόν)· ὁ δεύτερος οὗτος τρόπος τῆς ἀρνήσεως καλεῖται ἀνοικείως ὑπὸ τῶν δικονομολόγων exceptio rei non sic sed atiter gestæ. Ἡ ἀδικαιολόγητος ἄρνησις φέρει τινὰς ζημίας τῷ ἀρνουμένῳ. Νόμ. 16 πρ. κώδ. (4, 21). Νεαρ. ιη' κεφ. 8. Ἐγχειρ. § 60 σημ. 9.

2) Τουτέστιν ὁ ἐναγόμενος παραδέχεται τὰ γεγονότα ὡς λαμβόντα χώραν ὅπως ἐκτίθενται ἐν τῇ ἀγωγῇ· ἀμφισβητεῖ ὅμως ὅτι τὰ γεγονότα ταῦτά εἰσι παραγωγικὰ τοῦ δικαίου ὅπερ ἀξιοῖ ὁ ἐνάγων, ἢ ὅτι ἀρκοῦσιν εἰς παραγωγὴν αὐτοῦ· π. χ. οὗτος στηρίζει προσωπικήν τινα ἀπαίτησιν ἐπὶ χρησικτησίας, ἢ ἀξιοῖ ὅτι ἐγένετο κύριος ἀκινήτου διὰ χρησικτησίας μετὰ πενταετῆ νομήν. Ἡ τοιαύτη τοῦ ἐναγομένου ὑπεράσπισις καλεῖται συνήθως ὑπὸ τῶν δικονομολόγων exceptio non fundatæ actionis.

3) Τὴν ἄμεσον ἄρνησιν, ἤτοι τὴν ἀμφισβητοῦσαν τὰ γενεσιουργικὰ τοῦ δικαίου στοιχεῖα, καλεῖ ὁ Σαβινῆς *ἀπόλυτον*, τὴν δὲ ἔμμεσον, ἤτοι ἀμφισβητοῦσαν τὴν *σημερινὴν* ὕπαρξιν τοῦ δικαίου, *σχετικὴν* (Σύστ. Ε', 153). Ἐπὶ σχετικῆς εἴτε ἐμμέσου ἀρνήσεως ὁ ἐναγόμενος παραδέ-

καίου, οὗ ἕνεκα τὸ δίκαιον τῆς ἀγωγῆς, καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὑπάρχον, ἀποβαίνει ἀδρανές.[4]

Τὸ δεύτερον εἶδος τῆς ὑπερασπίσεως μετέχει ἑκατέρου τῶν δύο ἄλλων, ἀλλὰ καὶ διαφέρει αὐτῶν. Δηλαδὴ συμφωνεῖ πρὸς μὲν τὸ πρῶτον, διότι κατ' οὐσίαν ἀποτελεῖ καὶ αὐτὸ ἄρνησιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ δικαίου, πρὸς δὲ τὸ τρίτον, διότι προσβάλλει τὸ δίκαιον καίτοι παραδεχόμενον τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ· ἀφ' ἑτέρου δὲ διαφέρει τοῦ πρώτου μὲν καθότι παραδέχεται τὴν **γένεσιν** αὐτοῦ, τοῦ τρίτου δὲ καθότι ἀμφισβητεῖ τὴν **ὕπαρξιν** τοῦ δικαίου.[5] Ἐπειδὴ ὅμως τὰ δύο τελευταῖα εἴδη τῆς ὑπερασπίσεως περιέχουσιν ἀμφότερα **νέα πραγματικὰ** περιστατικά, ἀπαρτίζοντα κυρίως ἐπιθετικὴν πρᾶξιν κατὰ τῆς ἀγωγῆς, ὑπήχθησαν δικονομικῶς εἰς τοὺς αὐτοὺς περίπου κανόνας ὡς πρός τε τὸν χρόνον τῆς ἐπὶ δικαστηρίου προτάσεως αὐτῶν, ὡς πρὸς τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως καὶ ὡς πρὸς τὸν

χεται ὅτι τὸ δίκαιον ἐγεννήθη ποτέ, ἀλλ' ἰσχυρίζεται ὅτι κατόπιν κατηργήθη· π. χ. δι' ἐξοφλήσεως, συμψηφισμοῦ κλ.

4) Ἐνταῦθα ὁ ἐναγόμενος παραδέχεται ὅτι τὸ δίκαιον καὶ ἐγεννήθη καὶ ὑφίσταται ἔτι καὶ νῦν, ἀντιτάσσει ὅμως κατὰ τῆς ἀγωγῆς ἄλλο ἴδιον αὐτοῦ δίκαιον πολέμιον πρὸς τὸ τῆς ἀγωγῆς καὶ ἰσχυρότερον αὐτοῦ· δηλαδὴ δίκαιον ματαιοῦν πᾶσαν ἐνέργειαν τοῦ τῆς ἀγωγῆς δικαίου· ὁ ἐναγόμενος προτείνει π. χ. ὅτι ἔλαβε χώραν βία, ἀπάτη, δεδικασμένον, ἢ ἐπὶ διεκδικήσεως ὅτι ἔχει δουλείαν ἐπὶ τοῦ πράγματος ἢ ἐνέχυρον.

5) Τὸ πρῶτον εἶδος τῆς ὑπερασπίσεως ἔχει οὕτως· δὲν ἐδανείσθην· ἤγουν οὐδέποτε ἔλαβε χώραν δάνειον· τὸ *δεύτερον* οὕτως· ἐδανείσθην, ἀλλ' ἐπλήρωσα· ἑπομένως δὲν ὑπάρχει πλέον χρέος ἐκ δανείου· τὸ *τρίτον* οὕτως· ἐδανείσθην, ἀλλὰ βιασθείς· τουτέστιν ὁμολογῶ ὅτι ἔλαβε χώραν σύμβασις δανείου καὶ ὅτι ὑφίσταται ἔτι καὶ νῦν ἡ ἐξ αὐτῆς ὑποχρέωσις, ἀλλ' ἀντιτάσσω ὅτι δὲν πρέπει αὕτη νὰ πραγματοποιηθῇ ἕνεκα τῆς βίας. Σαβιν. σ. 155. Unger σ. 475.

τελικὸν αὐτῶν σκοπόν· 6 διατοῦτο ἐκ παλαιοῦ ἤδη ἐθεωρήθησαν ἀποτελοῦντα τὸ **αὐτὸ** εἶδος ὑπερασπίσεως, ἤτοι ὑπεράσπισιν διὰ τῆς προτάσεως νέων πραγματικῶν περιστατικῶν γινομένην, καὶ ὠνομάσθησαν κοινῷ ὀνόματι **ἔνστασις**. 7 'Αλλ' εἰ καὶ δικονομικῶς ἡ συγχώνευσις αὕτη

---

6) Δηλαδὴ ἡ ὑπεράσπισις τοῦ ἐναγομένου, ἡ γινομένη διὰ τῆς προτάσεως *νέων* πραγματικῶν γεγονότων ξένων πρὸς τὰ ἀποτελοῦντα τὴν ἱστορικὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς γεγονότα, εἴτε δι' αὐτῆς καταργεῖται καὶ ἐξαφανίζεται, εἴτε ἀδρανὲς ἁπλῶς καθίσταται τὸ τῆς ἀγωγῆς δίκαιον, ὀνομάζεται κατὰ τὰς νεωτέρας νομοθεσίας *ἔνστασις*. Πάσας δὲ τὰς ἐνστάσεις διέπουσιν οἱ αὐτοὶ δικονομικοὶ κανόνες· δηλαδὴ αἱ ἐνστάσεις, οἱουδήποτε εἴδους καὶ ἂν ἦναι πρέπει νὰ προτείνωνται κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως τῶν ἀποτελούντων τὴν πραγματικὴν βάσιν αὐτῶν γεγονότων ἐπίκειται πάντοτε τῷ ἐναγομένῳ ('Εγχειρ. § 101 σημ. 4 § 110 σημ. 6, 10· § 169 σημ. 6)· τέλος τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιτυχίας ὁποιασδήποτε ἐνστάσεως, ἐξηρημένων τῶν ἀναβλητικῶν, εἶναι τὸ αὐτὸ περίπου (νόμ. 112 πανδ. 50, 17· nihil interest, ipso jura quis non habeat, an per exceptionem infirmetur. 'Εγχειρ. § 106).

7) *Ἔνστασις* λοιπὸν καλεῖται ἡ ὑπεράσπισις ἐκείνη τοῦ ἐναγομένου, ἡ περιέχουσα *νέα πραγματικὰ* περιστατικὰ καὶ δι' αὐτῶν *μόνον* ἀποκρούουσα τὴν ἀγωγήν· ἄρα παραδεχομένη τὴν νομικὴν καὶ ἱστορικὴν βάσιν αὐτῆς. Παρατηρητέον δὲ εἰδικώτερον τὰ ἑξῆς:

α') ὅταν ὁ ἐναγόμενος ἐπικαλῆται μὲν νέα πραγματικὰ περιστατικά, ἀλλὰ προτείνῃ αὐτὰ ὡς *συμπληρωτικὰ* τοῦ ἱστορικοῦ στοιχείου τῆς ἀγωγῆς, δὲν ὑποβάλλει ἔνστασιν, ἀλλ' ἀπάντησιν· π. χ. ὁ εναχθεὶς κληρονόμος ἐπὶ καταβολῇ τοῦ κληροδοτηθέντος πράγματος ἀντιτάσσει ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν ἀνήκει τῷ διαθέτει καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ περιστατικοῦ τούτου ἐκληροδοτήθη. 'Εγχειρ. § 169 σημ. 7, α'. Unger σημ. 14.

β') ὁ γενικὸς οὗτος τρόπος τῆς ὑπερασπίσεως, ὁ περιλαμβάνων καὶ τὰς αὐτοδικαίως ἀναιρούσας τὸ δίκαιον ἐνστάσεις, καλεῖται ἐν ταῖς πηγαῖς τοῦ ῥωμ. δικαίου defensio (νόμ. 52 πρ. πανδ. 5, 1· νόμ. 76 § 1 πανδ. 18, 1· νόμ. 5 πανδ. 44, 1. Wetzell Civilprozess § 17 σημ. 2)· ἀλλὰ defensio λέγεται ἐνίοτε καὶ πᾶσα τοῦ ἐναγομένου ἀντιλογία, περιλαμβάνουσα καὶ τὴν ἀπάντησιν· νόμ. 43 πανδ. 50, 17· nemo ex his, bui negant se debere, prohibetur etiam alia defensione uti.

σκόπιμος φαίνεται, κατὰ τὸ οὐσιαστικὸν ὅμως δίκαιον ἀναγκαῖον νὰ διακρίνωνται ἀπ' ἀλλήλων τὰ δύο ταῦτα εἴδη τῆς ὑπερασπίσεως καὶ νὰ ὀνομασθῇ τὸ μὲν πρῶτον εἶδος **καταχρηστικαὶ** (ἀρνητικαὶ τοῦ δικαίου) ἐνστάσεις, τὸ δὲ δεύτερον **γνήσιαι** (ἀποκρουστικαὶ τοῦ δικαίου) ἐνστάσεις.[8] Ὥστε κατὰ τὴν ἰσχύουσαν δικονομικὴν καὶ

γ') ἡ λέξις *ἔνστασις* δηλοῖ ἐνίοτε, μάλιστα ἐν νόμοις τοῦ διοικητικοῦ δικαίου (π. χ. ἄρθρ. 5 τοῦ κβ' νόμ. περὶ φόρου οἰκοδομῶν, ἄρθρ. 16 τοῦ σις' νόμ. περὶ ἐπιτηδευμάτων, ἄρθρ. 11 τοῦ ἐκλογ. νόμου), γενικῶς *ἀντίκρουσιν* ἐναντίων ἰσχυρισμῶν ἢ ἀξιώσεων· ἐν ταύτῃ τῇ σημασίᾳ κεῖται καὶ ἐν τοῖς ἄρθρ. 87, 396, 405 τῆς πολιτ. δικονομίας· καὶ ἄρθρ. 22, 23 τοῦ περὶ τραπέζης νόμ. τῆς 11 ἀπριλ. 1859.

δ') εἴρηται ἤδη (ἀνωτ. § 86 σημ. 3) ὅτι τὰ ἐν ταῖς δίκαις ἐξετάσεως καὶ ἐξακριβώσεως χρῄζοντα γεγονότα, ἅπερ ἕνεκα τούτου εἰσὶν οὐσιώδη, κατατάσσουσιν οἱ συγγραφεῖς εἰς *τρεῖς* κατηγορίας, ὧν μία ἀποτελεῖ τὰ *διακωλυτικὰ* τοῦ δικαίου γεγονότα, ἅτινα ὅταν ὑπάρχωσι διακωλύουσι τὴν γένεσιν καὶ παραγωγὴν τοῦ δικαίου· ἐρωτᾶται λοιπόν, περιλαμβάνονται καὶ τὰ γεγονότα ταῦτα εἰς τὸν ὁρισμὸν τῶν *ἐνστάσεων; εἰσὶν* ἐνστάσεις καὶ τὰ γεγονότα ταῦτα; Ἀκριβῶς εἰπεῖν τὰ γεγονότα ταῦτα δὲν ἀνήκουσι κυρίως εἰς τὰς ἐνστάσεις, ὅπως ὁρίζει αὐτὰς ἡ πολιτ. δικονομία (ἄρθρ. 551), διότι δὲν εἶναι περιστατικὰ *καταργοῦντα* τὴν ἀξίωσιν τοῦ ἐνάγοντος ἀλλ' ἐμποδίζοντα τὴν *γένεσιν* αὐτῆς· ἐπειδὴ ὅμως καὶ τὰ περιστατικὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ ἐναγομένου πρέπει νὰ προτείνωνται, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ ν' ἀποδεικνύωνται, συγγραφεῖς τινες ὀνομάζουσι καὶ αὐτὰ ἐνστάσεις καὶ κατατάσσουσιν εἰς τὰς καταχρηστικάς. Τούτους καὶ ἡμεῖς ἠκολουθήσαμεν (κατωτ. § 90). Ὁ Σαβινῆς (Ε', 154) δὲν ἀποκαλεῖ μὲν ἐνστάσεις τὰ περιστατικὰ ταῦτα, θεωρεῖ ὅμως τὸν τοιοῦτόν τινα ἰσχυρισμὸν προτείναντα ἐναγόμενον οἱονεὶ ἀντιτάξαντα σχετικὴν ἄρνησιν (καταχρηστικὴν ἔνστασιν).

8) Ἡ συνταύτισις καὶ ὁμωνυμία τῶν δύο τούτων εἰδῶν τῆς ὑπερασπίσεως ἐκ παλαιοῦ ἤδη γενομένη (Ἐγχειρ. § 103 σημ. α) καὶ ὑπὸ τῆς ἰσχυούσης πολιτ. δικονομίας κυρωθεῖσα, δὲν κατήργησεν ὅμως πᾶσαν μεταξὺ αὐτῶν διαφοράν· διότι τὸ μὲν δικονομικὸν δίκαιον ἐκανόνισε τὴν θέσιν καὶ τὴν δύναμιν τῶν ἐνστάσεων σχετικῶς πρὸς τὴν *δίκην* καὶ κατὰ τοῦτο ταὐτίζονται ἐντελῶς ἀμφότερα τὰ εἴδη. (Unger § 124

ἀστυκὴν νομοθεσίαν ἡ ὀρθοτέρα τῶν ἐνστάσεων διαίρεσις

σημ. 21), τὸ δὲ οὐσιαστικὸν ὁρίζει τὴν δύναμιν αὐτῶν σχετικῶς πρὸς τὸ δικαζόμενον *δίκαιον*· ὡς πρὸς τὴν δύναμιν δὲ ταύτην διαφέρουσιν ἀπ' ἀλλήλων· διότι διὰ μὲν τῶν καταχρηστικῶν ἐνστάσεων (τῶν περιεχουσῶν δηλαδὴ *ἔμμεσον* ἄρνησιν τῆς ἀγωγῆς) ὁ ἐναγόμενος ἰσχυρίζεται ἢ ὅτι τὸ δίκαιον οὐδέποτε ἔλαβεν ὕπαρξιν ἢ ὅτι γεννηθὲν ἀνῃρέθη κατόπιν· ὅπερ ἐστὶν ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ δίκαιον δὲν *ὑπάρχει* πλέον· διὰ δὲ τῶν γνησίων ἐνστάσεων (τῶν ἀποτελουσῶν τὸ τρίτον εἶδος τῆς ὑπερασπίσεως· σημ. 4 τοῦ § τούτου) οὔτε τὴν γέννησιν οὔτε τὴν κατὰ τὴν δίκην ὕπαρξιν τοῦ δικαίου ἀμφισβητεῖ, ἀντιτάσσει δὲ ἁπλῶς κατ' αὐτοῦ ἄλλο δίκαιον πρὸς ματαίωσιν ἐκείνου ὑπὸ τῆς νομοθεσίας δεδομένον· τοῦ πρώτου εἴδους αἱ ἐνστάσεις ἀναιροῦσι καὶ ἐξαφανίζουσι τὸ δίκαιον, τοῦ δευτέρου ἐξουδετεροῦσι καὶ ἀδρανὲς καθιστῶσιν αὐτό. Οἱ συγγραφεῖς ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τῶν γλωσσογράφων ὀνομάζουσι τὰς μὲν γνησίας ἐνστάσεις exceptiones juris, τὰς δὲ καταχρηστικάς, exc. facti. Σαβιν. Ε', 179. Παρατηρητέον καὶ καὶ ταῦτα :

α') αἱ καταχρηστικαὶ ἐνστάσεις δὲν ἦτο ἀναγκαῖον κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον νὰ σημειωθῶσιν *εἰδικῶς* ἐν τῷ πραιτωρικῷ τύπῳ· διότι ἡ περὶ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἐνστάσεων αὐτῶν ἐξουσία τοῦ δικαστοῦ περιείχετο ἤδη ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ τύπου· τουτέστιν ὁ δικαστὴς παρηγγέλλετο νὰ καταδικάσῃ τὸν ἐναγόμενον, *ἐὰν πεισθῇ* ὅτι *χρεωστεῖ* τῷ ἐνάγοντι· ἀλλ' ὁ δανεισθεὶς μέν, καταβαλὼν ὅμως τὸ χρέος αὐτοῦ, δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ χρεωστῶν. Σαβιν. Ε', 158. Unger σημ. 16.

β') αἱ γνήσιαι ἐνστάσεις ἀπῃτεῖτο νὰ σημειῶνται εἰδικῶς ἐν τῷ πραιτωρικῷ τύπῳ· διότι τότε μόνον εἶχεν ἁρμοδιότητα ὁ δικαστὴς νὰ λάβῃ αὐτὰς ὑπ' ὄψιν καὶ ἐκτιμήσῃ, ἐξῃρημένων τῶν τῆς καλῆς πίστεως δικῶν περὶ ὧν ἐνωρὶς ἤδη εἶχεν ἀναγνωρισθῇ ὅτι περιέχουσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν τοῦ δόλου ἔνστασιν (bonæ fidei judiis inesse doli mali exceptionem· νόμ. 3 πανδ. 18, 5· νόμ. 21 πανδ. 24, 3· νόμ. 8 § 4 πανδ. 30· «ἔνεστι τοῖς καλῇ πίστει δικαστηρίοις ἡ τοῦ δόλου παραγραφή»)· ἕνεκα τούτου αἱ ἐνστάσεις αὗται διεκρίνοντο τῶν καταχρηστικῶν καὶ ἐξωτερικῶς εἴτε τυπικῶς. Σαβιν. Ε', 466. Unger § 124 σημ. 18 ἀνωτ. § 84 σημ. 5.

γ') τὴν ἀληθῆ σημασίαν καὶ δύναμιν τῶν γνησίων ἐνστάσεων σαφῶς ἐκφράζουσιν οἱ ῥωμαῖοι νομικοὶ ἐν οἷς λέγουσι : si pactus fuero tecum, ne id quod mihi debeas a te petam, nihilominus id ipso jure a te petere possum dare mihi oportere, quia obligatio pacto con-

αὕτη ἐστίν· αἱ ἐνστάσεις εἰσὶν ἢ **διηνεκεῖς** ἢ **πρόσκαιροι** (exc. perpetuæ, temporales)· αἱ διηνεκεῖς ὑποδιαιροῦνται εἰς **καταχρηστικὰς** καὶ **γνησίας** (exc. facti, exc. juris).

β') Αἱ καταχρηστικαὶ ἐνστάσεις.

§ 90. Ἡ καταχρηστικὴ ἔνστασις (ἡ ἀρνητικὴ δηλαδὴ τοῦ δικαίου) ἀποτελεῖται ἐκ γεγονότων, ἅτινα ἢ ἐμποδί-

---

vento non *tollitur* ; sed placet debere me petentem per exceptionem pacti conventi repelli· § 2, 3, 4 εἰσηγ. (4, 13). Ἀλλὰ καὶ οἱ γλωσσογράφοι ποιοῦσι διάκρισιν μεταξὺ τῶν γνησίων καὶ καταχρηστικῶν ἐνστάσεων· nota tamen quod exceptio duobus modis sumitur : large et stricte seu proprie ; large pro omni defensione—stricte seu proprie capitur pro defensione, quæ reo competit contra actionem competentem contra dictum reum (glossa ad leg. 2 D. 43, 1) defensiones, quæ ipso jure actiones tollunt, ut solutio acceptilatio, non proprie dicuntur exceptiones, cum non excludant actionem, quia nulla est ibi actio ; large exceptiones dicuntur, quia excludunt agentem (glossa ad c. 1 de I. C. in VI 2, 3). Unger § 124 σημ. 19.

δ') ἐπειδὴ ἡ νομοθεσία διακρίνει τὰς ἀκύρους δικαιοπραξίας τῶν ἀκυρωτέων ἢ ἀκυρωσίμων (ἀνωτ. § 43, 44), ἕπεται ὅτι πρέπει νὰ διαστέλλωνται ἀπ' ἀλλήλων καὶ τὰ δικονομικὰ βοηθήματα, δι' ὧν προσβάλλονται αἱ τοιαῦται πράξεις· αἱ δὲ διαφοραί, αἱ περὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἀπαντώμεναι ἐν ταῖς νομοθεσίαις, στρέφονται κυρίως οὐχὶ περὶ τὴν *ποιότητα*, ἀλλὰ περὶ τὸν *ἀριθμὸν* τῶν βοηθημάτων αὐτῶν. Οὕτω π. χ. ἡ ἄφεσις τοῦ χρέους, ἡ γινομένη οὐχὶ δι' ἐπερωτήσεως (acceptilatio), ἀλλὰ δι' ἁπλοῦ συμφώνου, ἀμφιβάλλεται ἂν κατὰ τὸ ρωμ. δίκαιον ἀναιρῇ αὐτοδικαίως τὴν ἐνοχὴν (Arndts § 267)· προσέτι ἡ διὰ κληροδοτήματος ἄφεσις τοῦ χρέους (liberatio legata) δὲν καταργεῖ αὐτοδικαίως τὴν ἐνοχὴν (νόμ. 3 § 1, 3· νόμ. 5 πρ. νόμ. 7 § 1· νόμ. 22 πανδ. 34, 3), ἀλλὰ χορηγεῖ ἁπλῶς ἔνστασιν· ἐνῷ κατ' ἄλλας νομοθεσίας, ἀμφότεραι αἱ ἀφέσεις ἀναιροῦσι τὴν ἐνοχήν· πρβ. Unger σημ. 20.

ζουσι τὴν γένεσιν τοῦ δικαίου ἢ ἀναιροῦσιν αὐτοδικαίως τὸ γεννηθὲν ἤδη δίκαιον· τὴν γνησίαν ἔνστασιν ἀπαρτίζουσι τὰ περιστατικά, ὅσα δὲν ἐξαφανίζουσι μὲν τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καθιστῶσιν αὐτὸ ἀδρανὲς προσωρινῶς ἢ διὰ παντός. Ὁ ἐναγόμενος διὰ τοῦ πρώτου εἴδους τῶν ἐνστάσεων ἰσχυρίζεται ἀνυπαρξίαν τοῦ δικαίου εἴτε ἀρχικὴν εἴτε ἐπελθοῦσαν, ἤγουν διατείνεται ἢ ὅτι τὸ δίκαιον, ἕνεκα τῶν τὴν ἔνστασιν ἀπαρτιζόντων περιστατικῶν, οὐδέποτε ἔλαβεν ὕπαρξιν, ἢ ὅτι ὑπῆρξε μέν ποτε ἀλλὰ ἀνηρέθη κατόπιν. Ὅθεν τὸ πραγματικὸν τῶν τοιούτων ἐνστάσεων ἀποτελοῦσι τοῦτο μὲν τὰ **διακωλύοντα** τὴν γένεσιν τοῦ δικαίου περιστατικά,[1] ἤτοι τὰ παραλύοντα τὴν κανονι-

---

1) Διακωλύοντα τὴν γένεσιν τοῦ δικαίου περιστατικὰ καλοῦνται πρῶτον μὲν τὰ γεγονότα, ἅτινά εἰσιν ἀναγκαία προϋπόθεσις παντὸς δικαίου. Τοιαῦτά εἰσι π. χ. τὰ περὶ τὴν δικανικὴν ἱκανότητα τοῦ προσώπου (οἷον ἀνηλικότης, παραφροσύνη, βλακία, ἀσωτία κλ. νόμ. 9 κώδ. 4, 19· νόμ. 5 κώδ. 6, 36), ἢ τοῦ πράγματος (οἷον ὅτι εἶναι ἐκτὸς συναλλαγῆς, ἢ ὅτι ὁ ἐνάγων ἀνίκανός ἐστι κατὰ νόμον πρὸς κτῆσιν τοιούτου δικαίου· νόμ. 5 πρ. πανδ. 22, 3), ἢ τὰ περὶ τὴν σπουδαιότητα τῆς πράξεως στρεφόμενα· *ἔπειτα* δὲ τὰ ἐξαίρεσιν τῆς νομικῆς διατάξεως, ἐφ' ἧς ἡ ἀγωγὴ στηρίζεται, ἀποτελοῦντα. Οἷον ὁ ἐναγόμενος (ἐπὶ ἐγγυήσεως ἐπιβοηθητικῆς) ἀντιτάσσει, ὅτι ἐξ ἰδίου ἁμαρτήματος ἐζημιώθη ὁ ἐνάγων (νόμ. 41 πρ. νόμ. 62 πανδ. 46, 1)· ὅτι ἄνευ ὑπαιτιότητος αὐτοῦ κατέστη ἀδύνατος τῆς ἐνοχῆς ἡ ἐκτέλεσις (νόμ. 19 § 1 πανδ. 22, 3· νόμ. 11 αὐτ. νόμ. 1 § 13 πανδ. 27, 8)· ὅτι εὑρίσκετο ἐν καταστάσει νομίμου ἀμύνης (νόμ. 29 § 3· νόμ. 49 § 1 πανδ. 9, 2· νόμ. 3 § 7 πανδ. 47, 9· ἐν νόμ. 7 § 4 πανδ. 43, 24 λέγεται exceptio ἡ τοιαύτη ὑπεράσπισις)· ὅτι ἡ τελευταία θέλησις εἶναι ἀνίσχυρος ἕνεκα ψευδοῦς αἰτίας (διότι ὁ κανὼν λέγει· falsa causa non nocet· πρβ. καὶ τὸ θέμα ἐν νόμ. 12 πανδ. 22, 3)· ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ τὸ τοῦ Λυσίου (κατὰ σιτοπωλῶν)· κατηγορεῖταί τις ὅτι παρὰ τὸν νόμον συνεπρίατο σῖτον πλείω 50 φορμῶν· ἀπολογεῖται δὲ λέγων ὅτι ἔπραξε τοῦτο τῶν ἀρχόντων κελευόντων. Ἂν μὲν τοίνυν ἀποδείξῃ (λέγει ὁ ῥήτωρ), ὦ

κὴν ἐνέργειαν τῶν δικαιογόνων αἰτιῶν· τοῦτο δὲ τὰ **δικαιοκτόνα** ἢ **δικαιοφθόρα** γεγονότα, ἐκεῖνα δηλαδὴ ἅπερ κατὰ νόμον ἀναιροῦσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὸ γεννηθὲν δίκαιον. 2 Ἐνταῦθα ἀνήκουσι καί τινες ἐνστάσεις, ἐπιφέρουσαι μὲν **δι' αὐτῶν** ἀλλ' οὐχὶ καὶ **ἀφ' ἑαυτῶν** τοῦ δι-

---

ἄνδρες δικασταί, ὡς ἔστι νόμος ὃς κελεύει τοὺς σιτοπώλας συνωνεῖσθαι τὸν σῖτον, ἂν οἱ ἄρχοντες κελεύσωσιν, ἀποψηφίσατε· *τρίτον* τὰ τὴν τελευταίαν βούλησιν, ὡς μεταβληθεῖσαν παριστῶντα (νόμ. 22 πανδ. 22, 3· νόμ. 3 αὐτ. eum qui voluntatem mutatam dicit probare hoc debere)· ὅθεν ὁ ἐπὶ καταβολῇ κληροδοτήματος ἐναγόμενος κληρονόμος ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ τὴν διὰ μεταγενεστέρας βουλήσεως κατάργησιν αὐτοῦ (νόμ. 22 πανδ. 31· νόμ. 11 § 12 πανδ. 32· νόμ. 34 § 1 πανδ. 34, 2).

Παρατηρητέον ὅτι καὶ αἱ τρεῖς κατηγορίαι τῶν διακωλυόντων τὴν γένεσιν τοῦ δικαίου περιστατικῶν ἀποτελοῦσι κυρίως ἐξαίρεσιν γενικοῦ τινος κανόνος. Οὕτω π. χ. ἡ παραφροσύνη, ἡ βλακία εἰσὶν ἐξαιρετικαὶ καταστάσεις· ὡσαύτως ἡ εἰκονικότης τῶν δικαιοπραξιῶν καὶ ἡ μεταβολὴ τῶν πεπραγμένων· ἀλλ' ἡ ἀνηλικότης ἢ ἐνηλικότης δὲν ὑπάγεται εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην. Ὅθεν ὁ ἐπικαλούμενος ἀνηλικότητα ἢ ἐνηλικότητα ἀποδεικνύει αὐτὸς ταύτην· νόμ. 32, 43 πανδ. (4, 4)· νόμ. 4 κώδ. (2, 22).

2) Τοιαῦτα περιστατικά εἰσιν, ὅτι ἀπεσβέσθη ἡ ἐνοχὴ διὰ *καταβολῆς* (νόμ. 12, 25 § 2 πανδ. 22, 3· νόμ. 1 κώδ. 4, 19· νόμ. 7 κώδ. 8, 36· νόμ. 25 κώδ. 8, 42), δι' *ἀνανεώσεως* (νόμ. 1 πρ. πανδ. 46, 2· ἐφ' ᾧ τὴν πρώτην ἀναιρεθῆναι) ἢ *τυχαίας* ἀπωλείας τοῦ ὀφλήματος (κατὰ τὸν κανόνα debitor speciei liberatur interitu rei· νόμ. 83 § 5· νόμ. 105 πανδ. 45, 1· νόμ. 98 § 8 πανδ. 46, 3· § 2 εἰσηγ. 3, 19)· ὅτι ἀπεσβέσθη τὸ ἐνέχυρον διὰ τῆς καταβολῆς τοῦ χρέους (νόμ. 23 πανδ. 22, 3· ἐνάγει ὁ ἐνεχυροῦχος δανειστὴς ἐπὶ ἀποδόσει τοῦ ἐνεχύρου· ὁ ἐναγόμενος ἀντιτάσσει ἐξόφλησιν τοῦ χρέους)· ὅτι ὁ ἐνάγων ἔπαυσεν ὢν κύριος τοῦ διεκδικουμένου πράγματος (νόμ. 16 κώδ. 4, 19· ἀδελφὸς ἐνάγει ἀδελφὸν πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ ἡμίσεως πατρικοῦ πράγματος· ὁ ἐναγόμενος ἀντιτάσσει ὅτι ὁ πατὴρ ἐδώρησεν αὐτῷ τὸ πρᾶγμα), ἰδίως δὲ ὅτι ἐγένετο κύριος αὐτοῦ ὁ ἐναγόμενος (exceptio recentioris dominii). Unger σημ. 26.

καίου τὴν κατάργησιν, ἤτοι ἐπιφέρουσιν αὐτήν, **ἐὰν** θελήσῃ καὶ **καθ' ὅσον** θελήσῃ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀρωγὴν αὐτῶν ὁ δικαιοῦχος.[3]

γ') αἱ γνήσιαι ἐνστάσεις.

§ 91. Ἔνστασις ἐν τῇ γνησίᾳ καὶ ῥωμαϊκῇ τῆς λέξεως ἐκδοχῇ καλεῖται ἐκείνη τοῦ ἐναγομένου ἡ δικαιολογία, ἥτις ἀποτελεῖ μὲν ἴδιον καὶ αὐθύπαρκτον ὑπερασπίσεως λόγον, ὡς πᾶσα ἔνστασις, ἔχει ὅμως δύναμιν ἁπλῶς ἀνταγωνιστικὴν καὶ οὐχὶ ἀναιρετικὴν τοῦ τῆς ἀγωγῆς δι-

---

3) Δηλαδὴ ὑπάρχουσι περιστατικά τινα διακωλύοντα τὴν γένεσιν τοῦ δικαίου ἢ ἀναιροῦντα αὐτὸ γεννηθέν, ἅτινα ὅμως φέρουσι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, *ἐὰν θελήσῃ* τὸ πρόσωπον, ὑπὲρ οὗ ἐνομοθετήθησαν· ὥστε αἱ τοιαύτην βάσιν ἔχουσαι ἐνστάσεις μετέχουσι κατά τι τῶν γνησίων ἐνστάσεων, διότι τὸ δίκαιον, καθ' οὗ δίδονται, ὑπάρχει, μόνον δὲ διὰ τῆς τοῦ δικαιούχου θελήσεως καταργεῖται· ἀλλὰ διαφέρουσι τούτων καθόσον ἢ καταργοῦσι τὸ παραχθὲν δίκαιον (π.χ. ἐπὶ τοῦ καταπτωτικοῦ συμφώνου· νόμ. 2, 3· νόμ. 4 § 2· νόμ. 7 πανδ. 18, 3· ita accipitur inemtus esse fundus, si venditor inemtum eum esse velit· νόμ. 4 κώδ. 4, 54· ἐπὶ τῆς in diem addictio· νόμ. 9 πανδ. 18, 2· ἐπὶ τῶν στερητικῶν θεμάτων τῆς ἐμφυτεύσεως. Arndts § 199· ἐπὶ τοῦ συμψηφισμοῦ· νόμ. 2 πανδ. 16, 2· νόμ. 18 § 4 πανδ. 13, 6· νόμ. 1 § 4 πανδ. 27, 4· ἕκαστος ἐναγόμενος παρὰ τοῦ ἰδίου χρεώστου καὶ *θέλων* ἀντελλογίσασθαι ἐκβάλλει αὐτόν), ἢ ἐμποδίζουσι τὴν παραγωγὴν αὐτοῦ (ὡς συμβαίνει ἐπὶ τῶν θεμάτων τῆς σχετικῆς ἀκυρότητος· ἀνωτ. § 43 σημ. 6)· προσέτι ἐπὶ μὲν τῶν γνησίων ἐνστάσεων τὸ δίκαιον καταργεῖται ἀποτοῦδε (ex nunc), ἐπὶ δὲ τῶν ἐν λόγῳ ἐνστάσεων ἡ κατάργησις τοῦ δικαίου ἀνατρέχει καὶ ἀφανίζει αὐτὸ ἀρχῆθεν (ex tunc)· π. χ. ἡ ἐμφύτευσις θεωρεῖται μὴ ὑπάρχουσα ἀφ' ἧς ἡ στερητικὴ αἰτία ἔλαβε χώραν (Νεαρ. Ζ' κεφ. γ' § 2. Νεαρ. ρκ' κεφ. η')· ἡ ἀνταπαίτησις ἐπὶ συμψηφισμοῦ θεωρεῖται ἀποσβεσθεῖσα ἀφ' ἧς συνυπῆρξαν αἱ ἀμοιβαῖαι ἀπαιτήσεις· νόμ. 4 κώδ. (4, 31)· νόμ. 11, 12 πανδ. (16, 2)·

καίου· διότι τοῦτο διασώζει ἐνταῦθα, καὶ τῆς ἐνστάσεως ὑπαρχούσης, πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς ὑπάρξεως καὶ δικαστικῆς ἀναγνωρίσεως, ματαιοῦται δὲ ἁπλῶς καὶ ἀδρανὲς καθίσταται δι' αὐτῆς. Τὸ δίκαιον δηλαδὴ τῆς ἐνστάσεως διάκειται ἐχθρικῶς πρὸς τὸ τῆς ἀγωγῆς δίκαιον καὶ ἐν περιπτώσει συγκρούσεως κατισχύει αὐτοῦ.[1] Ὅπως δὲ ἡ

---

1) Αἱ γνήσιαι ἐνστάσεις εἰσὶν αἱ τοῦ ῥωμ. δικαίου ἐνστάσεις· ἤτοι αἱ δικαιολογίαι ἐκεῖναι, ἃς ὁ ἐναγόμενος ἀντιτάσσει ἐναντίον ἀγωγῆς ἐρρωμένης μὲν τῷ νόμῳ, ἄδικον δὲ τῇ φύσει προβαλλομένης ἰσχὺν (Ἐγχειρ. § 103 α')· sæpe enim accidit, ut licet ipsa persecutio, qua actor experitur, justa sit, tamen iniqua sit adversum eum, cum quo agitur (πρ. εἰσηγ. 4, 13· ὡς συμβαίνει ἐπὶ βίας, δόλου, πλάνης)· διὸ χαρακτηρίζεται ὡς quædam exclusio, quæ opponi actioni cujusque rei solet ad excludendum id, quod in intentionem condemnationemve deductum est (νόμ. 2 πανδ. 44, 1). Ἐνταῦθα τὸ δίκαιον ὑπάρχει μὲν καθ' ἑαυτὸ καὶ ἰσχυρὸν εἶναι, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ὑποχωρήσῃ ἀπέναντι τῆς ἐνστάσεως. Π. χ. ὁ ἐγείρων διεκδικητικὴν ἀγωγὴν α') κατὰ τοῦ ἐπιφανειούχου ἢ τοῦ ἐνεχυρούχου ἐπικαλεῖται δίκαιον ἰσχυρὸν καὶ ὑπάρχον, ὀφεῖλον ὅμως νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ ἐμπράγματον δίκαιον τῆς ἐπιφανείας καὶ τοῦ ἐνεχύρου (νόμ. 1 § 4 πανδ. 43, 18· πρβ. καὶ νόμ. 6 § 9 πανδ. 10, 3)· β') κατ' ἐκείνου ᾧ ἐπώλησε τὸ διεκδικούμενον πρᾶγμα, ἀποκρούεται ὑπὸ τῆς ἐνστάσεως rei venditæ et traditæ (νόμ. 72 πανδ. 6, 1· νόμ. 17 πανδ. 21, 2)· ἐπίσης ὁ τὴν πουβλικιανὴν ἀγωγὴν κινῶν νικᾶται ὑπὸ τοῦ ἔχοντος ἴσον ἢ ἰσχυρότερον δίκαιον ἐναγομένου (νόμ. 16, 17 πανδ. 6, 2), ὡς καὶ ὁ ἐγείρων τὴν ὑποθηκικὴν ἀγωγὴν κατὰ τοῦ ἔχοντος προγενεστέραν ὑποθήκην (νόμ. 12 πρ. πανδ. 20, 4· νόμ. 19 πανδ. 44. 2). Ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων θεωρεῖται ὁ ἐνάγων ὡς δολίως φερόμενος· dolo facit, quicunque id, quod quaqua exceptione elidi potest, petit· νόμ. 177 § 1 πανδ. (50, 17)· νόμ. 2 § 5 πανδ. (44, 4)· νόμ. 36 πανδ. (45. 1). Unger § 125 σημ. 2.

Ἐνταῦθα λοιπὸν ὑπάρχουσιν ἀντιμέτωπα δύο δίκαια, τὸ τοῦ ἐνάγοντος καὶ τὸ τοῦ ἐναγομένου· ἀλλὰ τὸ δίκαιον τούτου ὡς ἰσχυρότερον παραλύει τὸ ἐκείνου· ἔχει μὲν ἀγωγὴν ὁ ἐνάγων, ἀλλ' ἀγωγὴν ἄνευ ἀποτελέσματος (sine effectu· νόμ. 54 πανδ. 12, 6) καὶ ἀδρανῆ· ἐν ἄλ-

ἀγωγὴ χρησιμεύει ὡς μέσον πρὸς πραγματοποίησιν ἀξιώσεώς τινος διὰ τῆς δικαστικῆς ὁδοῦ, οὕτω καὶ ἡ ἔνστασις χρησιμεύει ὡς μέσον πρὸς ἀπόκρουσιν τοιαύτης πραγματοποιήσεως.[2] Πᾶν δὲ δίκαιον δυνάμενον δι' ἀγωγῆς νὰ ἐπιδιωχθῇ, δύναται καὶ διὰ τοῦ τύπου τῆς ἐνστάσεως νὰ ἐνασκηθῇ.[3]

λαις λέξεσι, δὲν ἔχει ἀγωγὴν (δηλαδὴ ἀποτελεσματικήν)· νόμ. 5 § 1· νόμ. 13 § 8 πανδ. (19, 1)· agi cum eo ex emto non posse, quoniam doli mali exceptione actor summoveri potest· νόμ. 3 πανδ. (18, 5)· ex emto quidem agi non posse, quia bonæ fidei judio exceptiones pacti insunt· πρβ. καὶ νόμ. 3 § 1 πανδ. (13, 5)· νόμ. 15 πανδ. (34, 4)· νόμ. 27 § 7 πανδ. (2, 14). Διὰ τῆς ἐνστάσεως παραλύεται ἢ ὁλόκληρος ἡ ἀγωγὴ ἢ μέρος μόνον αὐτῆς· νόμ. 22 πρ. πανδ. (44, 1) exceptio est conditio, quæ modo eximit reum damnatione, modo minuit damnationem.

2) Καθὼς ἡ ἀγωγὴ ἐκλαμβάνεται διττῶς, εἴτε ὡς δικαίωμα προσφυγῆς εἰς τὴν δικαστικὴν ἀρχήν, εἴτε ὡς ἡ πραγματοῦσα τὸ δικαίωμα τοῦτο δικονομικὴ πρᾶξις (ἀνωτ. § 80. Ἐγχειρ. § 80 σημ. 1), οὕτω καὶ ἡ ἔνστασις σημαίνει τό τε δικαίωμα τοῦ ἐναγομένου (ὅπερ δύναται νὰ ἦναι σύγχρονον τῇ ἀγωγῇ ἢ μεταγενέστερον· § 1, 2 εἰσηγ. 4, 13), πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ἀγωγῆς (νόμ. 1 § 4 πανδ. 4, 3·—vel esceptio, qua se tueri possit· νόμ. 26 § 3 πανδ. 12, 6· νόμ. 28 πρ. πανδ. 30), καὶ τὴν δικονομικὴν πρᾶξιν τὴν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐπιχειρουμένην. Ἀμφισβητοῦσί τινες τὸ παρὰ τοῦ Σαβινῆ λεχθέν, ὅτι ἡ ἔνστασις εἶναι *ἴδιον* καὶ *αὐθύπαρκτον* δικαίωμα (Συστ. Ε' § 225). Ὅταν ἡ ἔνστασις δύναται καὶ ὡς ἀγωγὴ νὰ χρησιμεύσῃ, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ δίκαιον τῆς ἐνστάσιως εἶναι ἴδιον καὶ αὐθύπαρκτον· ἀλλὰ καὶ ὅταν τὸ δίκαιον τῆς ἐνστάσεως χρησιμεύῃ ἁπλῶς ὡς ἀνταγωνιστικὸν κατὰ τῆς ἀγωγῆς ἔχει αὐθυπαρξίαν, συνισταμένην εἰς τοῦτο, ὅτι δίκαιον ὑπάρχον πολεμεῖ καὶ ἀνατρέπει· ἄρα ὑπάρχει καὶ αὐτὸ (πρβ. Arndts § 101 σημ. 2. Unger § 125 σημ. 6. Ἐναντίοι Bekker Prozes. Consumtion σ. 93. Windscheid § 47 σημ. 2)· ἀλλὰ καὶ πρακτικὴν ἀξίαν δὲν ἔχει ἡ διαφωνία.

3) Νόμ. 156 § 1 πανδ. (50, 17)· νόμ. 1 § 4 πανδ. (43, 18)· «ὁ ἔχων ἀγωγὴν καὶ παραγραφὴν (ἔνστασιν) ἔχει». Cui damus actionem,

Σημειωτέον δὲ καὶ ταῦτα:

α') ἡ διακωλύουσα τὸ τῆς ἀγωγῆς δίκαιον δύναμις τῆς ἐνστάσεως ὁτὲ μὲν εἶναι **προσωρινή**, ὁτὲ δὲ **διαρκής**. [4] Αἱ προσωρινὴν μόνον δύναμιν ἔχουσαι ἐνστάσεις, ἤτοι αἱ πρὸς τὸ παρὸν μόνον ἢ κατά τινας προϋποθέσεις ἐμποδί-

---

eidem et exceptionem competere multo magis quis dixerit. Οὕτω ὁ ἐμπράγματον ἔχων δίκαιον (ἐπιφανείας, ἐνεχύρου), ἐναγόμενος ἀντικρούει δι' ἐνστάσεως τὴν κατ' αὐτοῦ ἐγερθεῖσαν διεκδικητικὴν ἀγωγήν· ἀλλὰ δύναται ἐν ἀνάγκῃ καὶ δι' ἀγωγῆς νὰ ἐπιδιώξῃ τὸ ἑαυτοῦ δίκαιον (πρβ. νόμ. 1 § 4 πανδ. 43, 18· νόμ. 52 πανδ. 41, 1)· ὁμοίως ἡ ἀκυρώσιμος δικαιοπραξία προσβάλλεται εἴτε δι' ἀγωγῆς εἴτε δι' ἐνστάσεως (πώλησις ἐν ᾗ ὑπάρχει ὑπέρογκος βλάβη, ἢ συνομολογηθεῖσα παρὰ τοῦ κληρονόμου ἐκ πλάνης νομίσαντος ὅτι ὑπεχρεώθη πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ διαθέτου· νόμ. 5 § 1 πανδ. 19, 1)· ἔπιθι καὶ ἄλλα θέματα ἐν νόμ. 8 § 13 πανδ. (5, 2)· νόμ. 9 § 4 πανδ. (12, 2)· νόμ. 28 § 5 πανδ. (4, 6)· νόμ. 7 § 3 πανδ. (4, 4).

Τὸ ἀντίθετον ὅμως δὲν συμβαίνει, ἤτοι ὁ ἔχων ἔνστασιν δὲν ἔχει, ἐκ τούτου καὶ μόνου, καὶ ἀγωγὴν (Σαβιν. Ε', 171). Τοῦτο δὲ λαμβάνει χώραν ὅταν εἴτε ἡ φύσις τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν ἔνστασιν δικαίου ἦναι τοιαύτη, ὥστε νὰ χρησιμεύῃ μόνον ὡς ἀντίκρουσις κατὰ τῆς ἀγωγῆς (π. χ. pactum de non petendo intra certum tempus), εἴτε ὁ νόμος ἔδωκεν αὐτῷ τοιαύτην δύναμιν· π. χ. τὰ ψιλὰ σύμφωνα (nuda pacta) κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον τίκτουσιν ἔνστασιν μόνον οὐχὶ καὶ ἀγωγὴν (νόμ. 7 § 4 πανδ. 2, 14· νόμ. 45 αὐτ. νόμ. 28 κώδ. 2, 3)· διὰ τὰς ἐπὶ ἀλλοτρίου πράγματος γενομένας δαπάνας ἔχει ὁ δαπανήσας δικαίωμα παρακρατήσεως μόνον, οὐχὶ καὶ ἀγωγῆς (νόμ. 14 πανδ. 44, 4· νόμ. 48 πανδ. 6, 1· νόμ. 33 πανδ. 12, 6· νόμ. 14 § 1 πανδ. 10, 3). Vanger. § 334 σημ. 1. Unger § 125 σημ. 8α. Witte Bereicherungsklage σ. 2—6. Windscheid § 195 σημ. 1α. Ἀλλὰ νόμ. 1 § 5 κώδ. (5, 13); ἀνωτ. § 32 ἐν τ.

4) Appellantur autem exceptiones aliæ perpetuæ et peremtoriæ aliæ temporales et dilatoriæ· § 7 εἰσηγ. (4, 13). Γαΐου Δ' § 120. Θεόφ. Δ' ιγ' § 8· «τῶν παραγραφῶν αἱ μὲν εἰσι περπέτουαι, αἵτινες καὶ παρεμτόριαι προσαγορεύονται, αἱ δὲ τεμποράλιαι ἤτοι διλατόριαι. Καὶ ἡ πολιτικὴ δικονομία διαιρεῖ τὰς ἐνστάσεις εἰς *αναβλητικὰς* καὶ

ζουσαι τὴν ἀγωγήν, καλοῦνται **ἀναβλητικαί**.[5] Διὰ τῶν ἀναβλητικῶν ἐνστάσεων ἀναβάλλεται ἐν γένει ἡ δικαστικὴ διάπραξις τοῦ δικαίου, εἴτε διότι ἡ καταψήφισις τοῦ ἐναγομένου προώρως[6] ἢ ἡ πραγματοποίησις τῆς καταψηφίσεως ἀπολύτως[7] αἰτεῖται, εἴτε διότι ἡ ἀξίωσις ἡ ἐν τῇ ἀγωγῇ

ἀνατρεπτικὰς (ἄρθρ. 551, 553, 563)· ἀλλ' εἰς τὸν ὁρισμὸν αὐτῶν περιλαμβάνει καὶ ἐνστάσεις δικονομικῶς μόνον ἀνατρεπτικὰς (οἷα ἡ τῆς ἀκυρότητος τῆς διαδικασίας. Ἐγχειρ. § 105 σημ. 3) ἢ ἀναβλητικὰς (Πολ. ἄρθρ. 553 § 1—6). Ἐνταῦθα ἡ ἐξέτασις γίνεται μόνον περὶ τῶν κατὰ τὸ ἀστυκὸν δίκαιον ἀναβλητικῶν καὶ ἀνατρεπτικῶν ἐνστάσεων.

5) Temporales atque dilatoriæ sunt quæ ad tempus nocent et temporis dilationem tribuunt, αἵτινες διατοῦτο non semper locum habent, sed evitari possunt (§ 10 εἰσηγ. 4, 13· νόμ. 2 § 4' νόμ. 3 πανδ. 44, 1), ἢ κατὰ Θεόφιλον αἱ μέχρι φανεροῦ χρόνου ἀντικείμεναι. Τὸ παράγον τὴν ἀναβλητικὴν ἔνστασιν περιστατικὸν εἶναι ἢ ὁ χρόνος ἁπλῶς (δηλαδὴ ἡ μὴ παρέλευσις ὡρισμένου χρόνου· π. χ. τὸ χρέος συνωμολογήθη ὑπὸ προθεσμίαν καὶ ἡ ἀγωγὴ κινεῖται πρὸ τῆς παρελεύσεως αὐτῆς), ἢ συμβεβηκός τι μέλλον (π. χ. ὁ δανειζόμενος ὑπόσχεται ν' ἀποτίσῃ τὸ δάνειον, ὅταν ἀποθάνῃ ὁ πατήρ του). Διαφέρουσι δὲ τῶν ἀνατρεπτικῶν ἐνστάσεων αἱ ἀναβλητικαὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι evitari possunt, τουτέστιν ὁ λόγος εἴτε τὸ αἴτιον, ἐφ' οὗ στηρίζονται, εἶναι προσωρινὸν ἁπλῶς καὶ θέλει ἀπολέσει ἐν τῷ μέλλοντι τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν.

6) Ὅταν δηλαδὴ κινῆται πρὸ τῆς παρελεύσεως τῆς προθεσμίας, ὑφ' ἣν τὸ χρέος ὀφείλεται. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι καὶ αἱ ἐνστάσεις τῆς διζήσεως καὶ διαιρέσεως. Ἐγχειρ. § 104 σημ. 30 ἐδ. 3. Unger σημ. 16.

7) Τοιαύτην δύναμιν ἔχει ἡ ἔνστασις non adimpleti contractus (ἐπὶ τῆς ἐνστάσεως ταύτης τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως δικαιολογεῖται οὕτως· ἐπειδὴ ὁ ἐνάγων δὲν δικαιοῦται ν' ἀπαιτήσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συμβάσεως εἰ μὴ ἂν καὶ αὐτὸς ἐκτελέσῃ αὐτὴν τὸ καθ' ἑαυτόν, τὴν βάσιν τῆς ἐνστάσεως [ἤτοι τὴν ὕπαρξιν τῆς ἀνταπαιτήσεως τοῦ ἐναγομένου] ἀποδεικνύει αὐτὴ ἡ ἀγωγή, καθὸ ἐπὶ ἀμφοτεροβαροῦς δικαιοπραξίας στηριζομένη· ὥστε ἵν' ἀποκρούσῃ αὐτὴν ὁ ἐνάγων ὀφείλει νὰ ἰσχυρισθῇ καὶ ἀποδείξῃ ὅτι ἐξετέλεσεν αὐτήν. Vanger. § 607 σ. 283. Windscheid § 321 σ. 207. Unger § 129 σημ. 32), ἢ τῆς παρακρα-

στερεῖται τό γε νῦν ἔχον ὑποστάσεως.[8]

Αἱ διαρκῆ δύναμιν ἔχουσαι ἐνστάσεις, ἤτοι αἱ ἀποκλείουσαι τὴν ἀγωγὴν διαπαντὸς καὶ κατὰ πάντα τρόπον, καλοῦνται **ἀνατρεπτικαί**.[9] Αἱ ἐνστάσεις αὗται διαφέρουσιν ἀπ' ἀλλήλων ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν· τουτέστιν ἀντιτάσσονται εἴτε κατὰ τῆς ἐπιδίκου ἀξιώσεως, μα-

---

τήσεως ὡς καὶ ἡ τοῦ εὐεργετήματος, ὅπερ ὁ καταβάλλων ἐγγυητὴς ἔχει πρὸς ἐκχώρησιν τῶν ἀγωγῶν (cedendarum actionum). Ἐν τοῖς θέμασι τούτοις ὁ ἐναγόμενος δὲν καταδικάζεται νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἑαυτοῦ ὑποχρέωσιν ἀπολύτως, ἀλλ' ἀφοῦ ὁ ἐνάγων ἐκτελέσῃ καὶ αὐτὸς τὴν ἰδικήν του, ἤτοι καταβάλῃ τὸ τίμημα (ἐπὶ πωλήσεως) ἢ ἀποδώσῃ τὰς ἐν τῷ πράγματι δαπάνας τοῦ ἐναγομένου ἐπὶ παρακρατήσεως, ἢ ἐκχωρήσῃ τὰς ἀγωγάς. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἡ ἔνστασις ἀναστέλλει τὴν *ἐκτέλεσιν* τῆς καταψηφίσεως. Unger § 125 σημ. 19, 20.

8) Ὡς συμβαίνει ὅταν ὁ ἰδιοκτήτης κινῇ τὴν διεκδικητικὴν ἀγωγὴν κατὰ τοῦ μισθωτοῦ πρὸ τῆς λήξεως τῆς μισθώσεως ἢ κατὰ τοῦ ἐνεχυρούχου δανειστοῦ πρὸ τῆς ἐξοφλήσεως τοῦ χρέους (νόμ. 9 πανδ. 6, 1. necesse habebit possessor restituere, qui non objecit aliquam exceptionem· νόμ. 1 § 4 πανδ. 43, 18· νόμ. 6 § 9 πανδ. 10, 3). Unger σημ. 15.

9) Γαΐου Δ' § 121· § 9 εἰσηγ. (4, 13)· νόμ. 2 § 4· νόμ. 3 πανδ. (44, 1)· perpetuæ et peremtoriæ (exceptiones) sunt, quæ semper agentibus obstant et semper rem, de qua agitur, perimunt· «αἵτινες διηνεκῶς ἀντίκεινται τῷ ἐνάγοντι, ἀεὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ κινουμένην ἀγωγὴν ἀναιροῦσαι, ἐπειδὴ διαλύουσι τῆς ἀγωγῆς τὴν ἰσχύν»· οἷα ἐστὶ ἡ τοῦ δόλου ἔνστασις, ἡ τοῦ φόβου, ἡ τοῦ δεδικασμένου καὶ ἡ τοῦ συμφώνου, ὅτι οὐδέποτε ἀπαιτηθήσεται τὸ χρέος (quum ita convenerit, ne omnio pecunia peteretur). Αἱ ἀνατρεπτικαὶ ἐνστάσεις ὁρίζονται καὶ ὡς ἐνστάσεις quæ semper locum habent, nec evitari possunt. Αἱ ἐνστάσεις λοιπὸν αὗται ἔχουσι λόγον ὑπάρξεως διηνεκῆ· ἑπομένως non possunt evitari ὡς αἱ ἀναβλητικαί. Ἐπειδὴ ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀνατρεπτικῆς ἐνστάσεως φέρει τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, ὅπερ καὶ ἡ ἐπιτυχία καταχρηστικῆς ἐνστάσεως, ἤτοι τὴν διηνεκῆ ἀπαλλαγὴν τοῦ ἐναγομένου, διατοῦτο λέγεται ἐν νόμ. 112 πανδ. (50, 17) nihil interest, ipso jure

ταιοῦσαι πᾶσαν αὐτῆς ἐνέργειαν,[10] εἴτε κατὰ τῆς δικα-

---

quis actionem non habeat (ἕνεκά τινος καταχρηστικῆς ἐνστάσεως) an per exceptionem infirmetur.

10) Τοιαύτην δύναμιν ἔχουσι κατὰ τῆς διεκδικητικῆς ἀγωγῆς αἱ ἐνστάσεις π. χ. τοῦ πωληθέντος καὶ παραδοθέντος πράγματος (ἀνωτ. σημ. 1, β' τοῦ § τούτου), τοῦ δεδικασμένου κατὰ τῆς παρανόμως ἀπορριφθείσης καὶ ἐκ δευτέρου ἐγειρομένης ἀγωγῆς (§ 4, 5 εἰσηγ. 4, 13. Wächter § 69 σημ. 15), τῆς παραγραφῆς, τοῦ δόλου καὶ τῆς βίας (ἐνίοτε νόμ. 4 § 27, 29, 30, 33 πανδ. 14, 4)· τοῦ ἴσου ἢ κρείττονος δικαίου κατὰ τῆς πουβλικιανῆς ἀγωγῆς (νόμ. 9 § 4· νόμ. 16, 17 πανδ. 6, 2). Ἐπὶ πάντων τούτων τῶν θεμάτων ἡ ἔνστασις ἐπηρεάζει καὶ καταργεῖ τὸ δίκαιον αὐτὸ τὸ διὰ τῆς ἀγωγῆς ἐπιδιωκόμενον, ἐξασφαλίζουσα ἐσαεὶ τὸν ἐναγόμενον ἐν τῇ καρπώσει τοῦ ἑαυτοῦ δικαίου· rem in bonis nostris habere intelligimur, quoties possidentes .. exceptionem habemus (νόμ. 52 πανδ. 41, 1)· «ἐφ' οἷς ἔχω παραγραφὴν ἐν οὐσίᾳ μού εἰσιν».

Ἐπὶ ἐνοχικῶν σχέσεων αἱ ἀνατρεπτικαὶ ἐνστάσεις τοῦ εἴδους τούτου καταργοῦσι τὸ δίκαιον κατὰ πάσας αὐτοῦ τὰς ἐπόψεις. Παρατηρητέον δέ:

α') ὅτι τὸ ὑλικὸν τῶν ἐνστάσεων τούτων ἀποτελεῖ ἢ *πάθος* τι ἐν τῷ δικαίῳ αὐτῷ ἐγκείμενον, ἢ περιστατικὸν ἄλλο *ἐκτὸς αὐτοῦ* ὑπάρχον. Οὕτω διὰ τὸν πρῶτον λόγον προσβάλλονται αἱ ἐνοχαὶ (ἰδίως αἱ ἔντυποι, ἐπερώτησις, συναλλαγματική) δι' ἔλλειψίν τινα περὶ τὴν *αἰτίαν* αὐτῶν (νόμ. 1 πρ. πανδ. 12, 7· νόμ. 76 πανδ. 23, 3· νόμ. 2 § 3 πανδ. 44, 4)· ἕνεκα *πλάνης* (νόμ. 5 § 1 πανδ. 19, 1· νόμ. 3 κώδ. 4, 5)· ἕνεκεν *ἐλαττωμάτων* τοῦ πωληθέντος πράγματος (νόμ. 59 πανδ. 21, 1) ἢ *ὑπερόγκου* βλάβης (νόμ. 2 κώδ. 4, 44· νόμ. 156 § 1 πανδ. 50, 17)· ἕνεκα *βίας* ἢ *δόλου*. Διὰ τὸν δεύτερον δὲ λόγον, ἤτοι διὰ περιστατικὸν ἐκτὸς τῆς ἐνοχῆς ὑπάρχον, ἀποκρούεται ἡ ἀγωγὴ τοῦ ὀρφανοῦ, τοῦ ἀπαιτοῦντος χρέος καταβληθὲν αὐτῷ· διότι ἐφ' ὅσον ὁ ὀρφανὸς κατέστη πλουσιώτερος ἡ ἀγωγὴ εἶναι ἀπορριπτέα (ἄρθρ. 3 Νόμ. Ἐπ. νόμ. 4 § 4 πανδ. 44, 4· νόμ. 4 πανδ. 44, 1· νόμ. 15, 47 πανδ. 46, 3)· ἡ *ἀγωγή*, καθ' ἧς ὑπάρχει ἀπόφασις ἀδίκως ἀπολύουσα τὸν ἐναγόμενον (§ 5 εἰσηγ. 4, 13), ἢ σύμφωνον εἰς τὸ διαρκὲς ἀπαλλακτικὸν (νόμ. 7 § 8 πανδ. 2, 14· νόμ. 56 πανδ. 12, 6)· ἡ ἀγωγὴ κατὰ τοῦ ἐγγυητοῦ, ὅστις ἰσχυρίζεται ὅτι ἐξ ἀμελείας τοῦ ἐνάγοντος δὲν εἰσε-

στικῆς αὐτῆς ἐπιδιώξεως, τὴν ἐναγωγικὴν αὐτῆς ἰσχὺν ἀφαιροῦσαι. 11

β') ἡ ἔνστασις πρέπει νὰ ἀνήκῃ τῷ ἐναγομένῳ εἴτε ἀρχικῶς εἴτε ἐκ διαδοχῆς· ἀπαράδεκτος δ' ἐστὶν ἔνστασις ἐκ δικαιώματος ἀλλοτρίου προτεινομένη. 12 Πᾶσαι αἱ ἐνστά-

---

πράχθη ἐγκαίρως τὸ χρέος παρὰ τοῦ πρωτοφειλέτου (ἀμφίβολον τοῦτο. Arndts § 357 σημ. 2. Vanger. Γ' § 578 σημ. 4)· ἡ ἀγωγὴ κατὰ τοῦ πωλητοῦ ἕνεκεν ἐκνικήσεως, καθ' ἧς ἀντιτάσσει οὗτος ὅτι παρελείφθη ἡ ἀνακοίνωσις τῆς δίκης (νόμ. 53 § 1 πανδ. 21, 2· νόμ. 29 § 3 πανδ. 32). Τὴν ἔνστασιν ταύτην θεωροῦσί τινες ἀναιρετικὴν (Πούχτα Vorles. Β', 222, 223)· ἡ ἑτέρα τῶν συντρεχουσῶν ἀγωγῶν καθ' ἧς προτείνεται ὅτι ἐπετεύχθη ἤδη ὁ δι' αὐτῆς ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς (ἀνωτ. § 87 σημ. 5).

β') ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ μὲν περιπτώσει τὸ δίκαιον τοῦ ἐνάγοντος φέρει ἐν ἑαυτῷ τὸ καταβιβρῶσκον καὶ παραλύον αὐτὸ πάθος, ἐν τῇ δευτέρᾳ δὲ ἡ προσβολὴ καὶ ἀνατροπὴ αὐτοῦ ἔρχεται ἔξωθεν· τὸ δίκαιον ἐνταῦθα jure valet, sed non habet effectum· ἕνεκα τούτου τὸ τοιοῦτον δίκαιον λογίζεται οἱονεὶ μὴ ὑπάρχον (νόμ. 14 πανδ. 16, 2· νόμ. 3 § 1 πανδ. 13, 5· νόμ. 14 πρ. πανδ. 4, 2· νόμ. 7 § 14 πανδ. 42, 4) καὶ ἄκυρον (νόμ. 25 πανδ. 45, 1· νόμ. 7 § 8 πανδ. 4, 3)· ὅθεν λαμβάνει πλήρη τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ καὶ ἐνέργειαν ἅμα ἐκλείψῃ ἡ ἔνστασις (νόμ. 95 § 2 πανδ. 46. 3· νόμ. 27 § 2 πανδ. 2, 14· νόμ. 17 πανδ. 46, 2). Unger § 125 σημ. 26.

γ') ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν θεμάτων τούτων ἡ ἐκ πλάνης λαβοῦσα χώραν καταβολὴ τοῦ χρέους ἀνατρέπεται διὰ τῆς τοῦ ἀχρεωστήτου ἀγωγῆς (νόμ. 40 πρ. νόμ. 26 § 3· νόμ. 54 πανδ. 12, 6· νόμ. 34 § 11 πανδ. 46, 3· νόμ. 8 § 3 πανδ. 16, 1). Unger § 125 σημ. 24, 25.

11) Ἡ ἔνστασις ἐνταῦθα κωλύει καὶ ἀπωθεῖ τὴν δικαστικὴν τοῦ δικαίου ἐπιδίωξιν· ἀπευθύνεται λοιπὸν ἡ ἐνέργεια αὐτῆς κατὰ τῆς ἀγωγῆς ὡς δικονομικῆς ἐργασίας. Τοιαύτη ἔνστασις εἶναι ἡ τοῦ Μακεδονείου δόγματος (νόμ. 7 πρ. § 7—10· νόμ. 9 § 4· νόμ. 10, 11 πανδ. 14, 6· νόμ. 40 πρ. πανδ. 12, 6), ἡ τοῦ ἀπαλλακτικοῦ συμφώνου, ὅταν ἡ ἀπαλλαγὴ ἦναι προσωπική, ἤτοι σχετικὴ (νόμ. 7 § 8· νόμ. 57 § 1 πανδ. 2, 14).

12) Ἐγχειρ. § 103 σημ. 6. Ἐφαρμόζονται δηλαδὴ καὶ ἐνταῦθα οἱ

σεις εἰσὶ δεκτικαὶ διαδοχῆς, γενικῆς καὶ εἰδικῆς, ἐκτὸς τῶν προσωποπαγῶν, αἵτινες ὅμως ἀποτελοῦσι τὴν ἐξαίρεσιν. 13

κανόνες περὶ νομιμοποιήσεως, ἐνεργητικῆς τε καὶ παθητικῆς· τουτέστι τὸ τῆς ἐνστάσεως δίκαιον πρέπει ν' ἀνήκῃ τῷ ἐναγομένῳ καὶ ν' ἀνήκῃ αὐτῷ κατὰ τοῦ ἐνάγοντος. Ἕνεκα τῆς ταὐτότητος τοῦ χρέους καὶ τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως δύναται καὶ ὁ ἐγγυητὴς νὰ ἐπικαλεσθῇ καὶ προτείνῃ τὰς ἐνστάσεις τοῦ πρωτοφειλέτου (πολ. 552 § 3· νόμ. 7 § 1 πανδ. 44, 1· νόμ. 19 αὐτ. τὰ εἰδικώτερα ἐν τοῖς περὶ ἐνοχῶν). Ἐνίοτε ὅμως παρίσταται ἀμφίβολον, ἂν ἡ προτεινομένη ἔνστασις ἦναι ἰδία τοῦ προτείνοντος ἢ ἀλλοτρία. Οὕτως ἐπὶ τῶν εἰς ὁλόκληρον ὀφειλετῶν ἐάν τις ἐξ αὐτῶν συνομολογήσῃ μετὰ τοῦ δανειστοῦ ἀπαλλακτικὸν σύμφωνον, γεννᾶται ἐνίοτε ἀμφιβολία περὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ συμφώνου τούτου, ἂν δηλαδὴ περιλαμβάνῃ καὶ τοὺς λοιποὺς συνοφειλέτας (§ 4 εἰσηγ. 4, 14· νόμ. 21 § 5 πανδ. 2, 14· νόμ. 5 πρ. πανδ. 34, 3).

Ὁ κανὼν ὅτι εἶναι ἀπαράδεκτος ἔνστασις ἐκ δικαιώματος τρίτου ὁρᾷ τὰς γνησίας μόνον ἐνστάσεις, οὐχὶ καὶ τὰς ἀναιρετικάς, διότι αὗται δὲν ἀποτελοῦσι δίκαιον αὐθύπαρκτον, ἀλλὰ στηρίζονται εἰς τὸ ἐπιχείρημα ὅτι τὸ χρέος δὲν ὑπάρχει, ὅπερ πᾶς ἐναγόμενος δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ.

13) Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τίνες ἐνστάσεις εἰσὶ δεκτικαὶ διαδοχῆς, εἴτε ἐνεργητικῆς εἴτε παθητικῆς, διαιροῦνται αὗται εἰς προσωποπαγεῖς (exc. personæ cohærentes) καὶ πραγματοπαγεῖς (exc. rei cohærentes. Ὁ Παπαρρηγ. Γεν. ἀρχαὶ Β', 152 ἀρ. 511, εὑρίσκει δύσηχον τὴν λέξιν! καὶ τὸ ἀρτιπαγής; συμπαγής; ὅρα καὶ σχόλ. γ' ὑπὸ τὸν νόμ. 11 βασ. (15, 2) ἔκδ. Ζαχαρ.) καὶ διδάσκεται ὅτι αἱ πρῶται εἰσιν ἀνεπίδεκτοι διαδοχῆς. Οὕτω προσωποπαγὲς εἶναι π. χ. καὶ εἰς τοὺς δικαιοδόχους τοῦ ἐνστασιούχου δὲν μεταβαίνει, ἀλλ' εἶναι τροποντινὰ προσωπικὸν προνόμιον (νόμ. 63 § 1 πανδ. 17, 2· νόμ. 196 πανδ. 50, 17) τὸ τῆς εὐπορίας εὐεργέτημα (νόμ. 24 § 1· νόμ. 25 πανδ. 42, 1· νόμ. 63 § 2 πανδ. 17, 2), ὅπερ οὐδὲ ὁ ἐγγυητὴς δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ (§ 4 εἰσηγ. 4, 14)· ὡσαύτως τὸ *ἀπαλλακτικὸν* σύμφωνον, ὅταν ἦναι προσωπικὸν (νόμ. 40 πρ. νόμ. 57 § 1 πανδ. 2, 14· ἡ λατινικὴ φράσις te non teneri ἐμφαίνει ἀπόλλυτον ἀπαλλαγήν· ἡ δὲ φράσις ne a te petatur, ἐμφαίνει προσωπικὴν μόνον). Ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν διαδόχων τοῦ δανειστοῦ δὲν εἶναι δεκταὶ ἐνίοτε αἱ ἐνστάσεις, ὡς τὸ ἀπαλλακτικὸν σύμφω-

γ') ἡ ἔνστασις καθ' ἑαυτὴν δὲν ἀποτελεῖ δίκαιον δι' ἑαυτὸ ὑπάρχον, ἀλλὰ μόνον ἀνταγωνιστικὸν τῆς ἀγωγῆς καὶ σκοπὸν ἔχον τὴν ἀπόρριψιν (προσωρινῶς ἢ διαπαντὸς) ἁπλῶς αὐτῆς,[14] οὐχὶ πλέον τι. Κατὰ τοῦτο λοιπὸν δια-

---

νον, τὸ φέρον ne ego petam (νόμ. 57 § 1 πανδ. 2, 14) καὶ ὁ τοῦ πωλητοῦ δόλος οὐκ ἀντίκειται τῷ ἀγοραστῇ, τῷ μὴ βουλομένῳ χρήσασθαι τῇ προσθήκῃ τοῦ χρόνου (accessio possessionis)· νόμ. 4 § 27, 29, 31 πανδ. (44, 4).

Κατὰ γενικὸν κανόνα, αἱ ἐνστάσεις εἰσὶ πραγματοπαγεῖς, παρακολουθοῦσαι τὸ δίκαιον, εἰς ὃ ἀναφέρονται, εἰς ὁποιονδήποτε πρόσωπον καὶ ἂν μεταβῇ τοῦτο, ἐνεργητικῶς ἢ παθητικῶς· εἰσὶ τροποντινὰ privilegia causæ (νόμ. 196 πανδ. 50, 17) καὶ ἐν τῷ πραιτωρικῷ τύπῳ συνετάσσοντο ἀπροσώπως, ἤτοι in rem (Keller Civilproz. § 37 σημ. 1095)· ἑπομένως μεταβαίνουσιν ἐνεργητικῶς καὶ παθητικῶς εἴς τε τοὺς κληρονόμους καὶ λοιποὺς διαδόχους. Ἡ ἔνστασις π. χ. τοῦ πωληθέντος καὶ παραδοθέντος πράγματος δύναται νὰ προταθῇ οὐ μόνον ὑπὸ τῶν κληρονόμων τοῦ ἀγοραστοῦ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν κληρονόμων τοῦ πωλητοῦ (νόμ. 3 πρ. § 1 πανδ. 21, 3· νόμ. 9 § 2· νόμ. 11 § 9 πανδ. 44, 2· νόμ. 14 § 1 πανδ. 10, 3)· ὡσαύτως ἡ τῆς βίας (νόμ. 4 § 33 πανδ. 44, 4) καὶ ἡ τοῦ δεδικασμένου (νόμ. 11 § 9, 10 πανδ. 44, 2).

14) Αἱ μὲν ἀναβλητικαὶ ἐνστάσεις φέρουσι τὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπόρριψιν τῆς ἀγωγῆς, αἱ δὲ διηνεκεῖς τὴν ἀπόρριψιν αὐτῆς ὁριστικῶς καὶ διαπαντὸς (ἡ προσωρινὴ ἀπόρριψις καλεῖται ὑπὸ τῶν δικονομολόγων absolutio ab instantia, ἡ ὁριστική, absol. ab actione). Κατὰ τὸ παλαιότερον ῥωμ. δίκαιον, ἕνεκα τῆς καταναλωτικῆς ἰσχύος τῆς κατάρξεως τῆς δίκης καὶ τῶν ἀναβλητικῶν ἐνστάσεων, ἡ ἐπιτυχία ἔφερεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὁριστικὴν τῆς ἀγωγῆς ἀπόρριψιν (Γαΐου Δ' § 123)· ἀλλ' ὕστερον ἐμετριάσθη ἡ αὐστηρότης αὕτη, ἡ δὲ πρόωρος εἰσαγομένη ἀγωγὴ ἀπερρίπτετο προσωρινῶς, κολαζομένου τοῦ ἐνάγοντος διὰ τῆς διπλασιάσεως τοῦ χρόνου (§ 10 εἰσηγ. 4, 13). Σαβιν. Ε', 176. Unger § 125 σημ. 13. Ὅθεν ἡ ἕνεκεν ἀναβλητικῆς τινος ἐνστάσεως ἀπορριφθεῖσα ἀγωγὴ δύναται νὰ κινηθῇ ἐκ νέου. Ἐνίοτε ὅμως διὰ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἀναβλητικῆς ἐνστάσεως ἐπέρχεται ὁριστικὴ τοῦ ἐναγομένου ἀπαλλαγή, ὡς δύναται νὰ συμβῇ ἐπὶ τῆς ἐνστάσεως τῆς διζήσεως καὶ διαιρέσεως· ἕνεκα τούτου ὀνομάζουσί τινες *μικτὰς* τὰς τοιαύτας ἐνστάσεις· ἀλλ' ἐσφαλμένως, διότι μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἐνστάσεων

φέρει ἡ ἔνστασις τῆς ἀγωγῆς· [15] κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ καὶ ὁ ἐνιστάμενος ἐνάγων ἐστίν, ὀφείλων ἕνεκα τούτου νὰ ἐκθέσῃ τὸ ἱστορικὸν τῆς ἐνστάσεως καὶ ἐν ἀνάγκῃ ν' ἀποδείξῃ αὐτό. [16]

δ') αἱ ἐνστάσεις, αἱ μόνον ὡς ἐνστάσεις χρησιμεύουσαι

αὐτῶν, ἀπαλλάττεται μὲν ἐνίοτε ὁριστικῶς ὁ ἐναγόμενος, ἀλλ' ἡ ἀπαλλαγὴ αὕτη εἶναι ἀποτέλεσμα ἄλλων περιστατικῶν (π. χ. τῆς καταβολῆς τοῦ χρέους παρὰ τοῦ πρωτοφειλέτου) καὶ οὐχὶ τῆς ἀναβλητικῆς ἐνστάσεως. Ἐγχειρ. § 104 σημ. 30. Unger § 125 σημ. 18.

15) Ὁ ἐνάγων ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην οὐδέποτε καταδικάζεται, μηδὲ ὅταν ὁ ἐναγόμενος ἀντιτάξῃ κατὰ τῆς ἀγωγῆς ἐνστάσεις καὶ ἐπιτύχῃ· ἡ δύναμις τῆς ἐνστάσεως εἶναι ἀπαλλακτικὴ μόνον. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι, ὅταν ἡ ἔνστασις φέρῃ καὶ τὰ στοιχεῖα ἀγωγῆς καὶ ἔχῃ ἀντικείμενον μεῖζον τοῦ τῆς ἀγωγῆς, καταδικάζεται τότε ὁ ἐνάγων ὡς πρὸς τὸ περιπλέον· ἀλλὰ καὶ τότε καταδικάζεται ὡς ἐναγόμενος (ἀντεναγόμενος)· οἷον κατ' ἀγωγῆς ποσοῦ 100 ἀντιτάσσεται συμψηφιστικῶς καὶ ἀνταγωγικῶς ἔνστασις ποσοῦ 200. Ἐγχειρ. § 50 σημ. 9.

16) Ἐγχειρ. § 103. Ὡς ὁ ἐνάγων ὀφείλει νὰ ἐκθέτῃ ἐν τῷ δικογράφῳ τῆς ἀγωγῆς τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς βάσιν, οὕτω καὶ ὁ ἐναγόμενος καθῆκον ἔχει νὰ ἐκθέτῃ ἐν τῷ ἀπολογητηρίῳ τὰ γεγονότα, τὰ τὴν ἱστορικὴν βάσιν τῆς ἐνστάσεως ἀπαρτίζοντα (reus excipiendo fit actor)· ὅπερ ἐστὶ κατὰ τὸ ἰσχῦον δίκαιον πᾶσαι αἱ ἐνστάσεις εἰσὶν in factum conceptæ, ἤγουν πρέπει νὰ περιέχωσι πάντα τὰ πραγματικὰ περιστατικά, ἐφ' ὧν στηρίζονται (Σαβιν. Ε', 170).

Πᾶσα ἔνστασις πρέπει νὰ στηρίζηται εἰς διάταξίν τινα τοῦ κατ' ἀντικείμενον δικαίου· δὲν δύναται ὁ δικαστὴς ν' ἀπολύσῃ τὸν ἐναγόμενον μόνον διότι ἕνεκα τῶν εἰδικῶν τῆς ὑποθέσεως περιστάσεων δὲν πρέπει κατὰ τὴν πεποίθησιν αὐτοῦ νὰ γείνῃ δεκτὴ ἡ ἀγωγή, ὡς contra bonam fidem. Ἀλλὰ βεβαίως λόγοι ἐπιεικείας, ὑπὸ τοῦ δικαίου αὐτοῦ ἀνεγνωρισμένοι (νόμ. 1 § 1· νόμ. 12 πανδ. 44, 4) δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἔνστασις καὶ νὰ δικαιολογήσωσι τῆς ἀγωγῆς τὴν ἀπόρριψιν· ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν καὶ ἐφαρμογὴν εἶναι εὔχρηστος καὶ τὴν σήμερον ἡ καλουμένη exceptio doli generalis s. præsentis. Vangerow § 155 σημ. 2. Unger σημ. 37.

κατὰ νόμον, εἰσὶν ἀπαράγραπτοι· 17 ἀπεναντίας ἐὰν τὸ ἐν αὐταῖς ἐγκείμενον δίκαιον δύναται καὶ δι' ἀγωγῆς νὰ ἐπιδιωχθῇ, 18 τὸ παραγραπτὸν ἢ ἀπαράγραπτον αὐτῶν ἐξήρ-

---

17) Περὶ τῆς παραγραφῆς τῶν ἐνστάσεων πρβ Winds. § 112 σημ. 7, 8. Unger § 125 σ. 510. Wächter σ. 820 σημ. 20. Randa σ. 220 σημ. 32. Τῆς παραγραφῆς τῶν ἐνστάσεων διάφορός ἐστιν ὁ ἀποκλεισμὸς καὶ ἡ ἀπώλεια ἕνεκα τῆς μὴ ἐγκαίρου χρήσεως αὐτῶν ἐν τῇ δίκῃ. Τὰ περὶ τούτου ἀνήκουσιν εἰς τὸ δικονομικὸν δίκαιον (πολ. 158—160). Περὶ τῆς παραγραφῆς τῶν ἐνστάσεων πολλά εἰσι τὰ ἀμφίβολα· ἀλλὰ πάντες συμφωνοῦσιν ὅτι ἀπαράγραπτοί εἰσι πρῶτον μὲν αἱ ἐνστάσεις, αἱ αὐτοδικαίως τὸ δίκαιον καὶ τὴν δι' αὐτὸ ὑπάρχουσαν ἀγωγὴν καταργοῦσαι, διότι αἱ ἐνστάσεις αὗται οὐδὲν ἕτερόν εἰσιν εἰμὴ ἰσχυρισμοὶ ὅτι τὸ δίκαιον, τὸ διὰ τῆς ἀγωγῆς ἐπιδιωκόμενον, δὲν ὑπάρχει· δὲν ἀποτελοῦσι δίκαιόν τι τοῦ ἐναγομένου αὐτοτελές, δυνάμενον νὰ ὑποκύψῃ εἰς τῆς παραγραφῆς τὴν ἐπήρειαν (Unger σημ. 40)· ἀλλὰ καὶ αἱ γνήσιαι ἐνστάσεις, ὅταν *μόνον* ὡς ἐνστάσεις δύνανται νὰ προταθῶσιν, ἀπαράγραπτοί εἰσι· διότι ἡ ὑποχρέωσις πρὸς χρῆσιν τῶν ἐνστάσεων τούτων γεννᾶται ἀπὸ τῆς ἐγέρσεως τῆς ἀγωγῆς· ἄρα ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου ὑπάρχει exceptio nata· ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν τῶν ἐνστάσεων τούτων ἐφαρμόζεται τὸ τοῦ νόμου 5 § 6 πανδ. (44, 4) cum actor quidem in sua potestate habeat quando utatur suo jure, is autem cum quo agitur (ὁ ἐναγόμενος) non habeat potestatem quando conveniatur. Θέματα ἐνταῦθα ἀνήκοντά εἰσιν ἡ ἔνστασις τοῦ δεδικασμένου, ἐὰν ἡ ἀπορριφθεῖσα διεκδικητικὴ ἀγωγὴ ἐγερθῇ πάλιν μετὰ τριακονταετίαν (νόμ. 15 πανδ. 44, 2)· προσέτι ἡ ἔνστασις τοῦ πωληθέντος καὶ μὴ παραδοθέντος πράγματος, ἐὰν ὁ πωλητὴς γενόμενος κύριος ἐγείρῃ μετὰ 30 ἔτη τὴν διεκδικητικὴν ἀγωγήν. Ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν θεμάτων τούτων ἔχει μὲν ὁ ἐναγόμενος τὴν ἔνστασιν τῆς τριακονταετοῦς παραγραφῆς, ἀλλὰ καὶ τὰς διαληφθείσας ἐνστάσεις. Σαβιν. σ. 418. Unger σημ. 41. Αἱ ἀκυρότητες ἢ ἀκυρωσίαι διαθήκης ἢ συμβολαίου δύνανται καὶ δι' ἀγωγῆς ἀναγνωριστικῆς νὰ προταθῶσι (ἀνωτ. § 82 σημ.2, β' σελ. 299).

18) Ἡ ἀμφιβολία λοιπὸν καὶ διαφωνία τῶν συγγραφέων ὁρᾷ κατὰ τὴν ἀμέσως προηγουμένην σημείωσιν, τὰς ἐνστάσεις ἐκείνας αἵτινες οὐχὶ μόνον ὡς ἐνστάσεις δύνανται νὰ προταθῶσιν, ἀλλ' αἵτινες φέρουσι καὶ τὰ στοιχεῖα ἀγωγῶν, ὡς συμβαίνει π. χ. ἐπὶ τῶν ἑξῆς θεμάτων.

τηται ἐκ τῆς ταὐτότητος ἢ μὴ τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ἑκάτερον τῶν ἐνδίκων τούτων μέσων ἐδόθη· εἰ μὲν ὁ σκοπός ἐστιν ὁ αὐτός, ἡ παραγραφὴ ἐνεργεῖ ἐνίοτε κατ' ἀμφοτέρων, κατά τε τῆς ἀγωγῆς καὶ κατὰ τῆς ἐνστάσεως· ἄλλως, ὄχι.

α') πωλεῖται ἀγρὸς ἐν ἔτει 1845 ἐπὶ συμφωνίᾳ αὐτὸς μὲν νὰ παραδοθῇ ἀμέσως, τὸ δὲ τίμημα νὰ καταβληθῇ τὸ 1848 ἔτος· ἐνταῦθα ἑκάτερος τῶν διαδίκων ἔχει ἀγωγήν, ἀλλὰ καὶ ἔνστασιν, τὴν non adimpleti contractus· τοῦ ἀγοραστοῦ ἡ ἀγωγὴ παραγράφεται τὸ 1875, τοῦ δὲ πωλητοῦ τὸ 1878· ἂν λοιπὸν οὗτος ἐναγάγῃ τὸ 1877 τὸν ἀγοραστήν, ἀπαιτῶν τὸ τίμημα, δύναται οὗτος ν' ἀποκρούσῃ τὴν ἀγωγὴν προτείνων τὴν διαληφθεῖσαν ἔνστασιν;

β') κτῆνος πωληθὲν ἀποθνήσκει πρὸ τῆς καταβολῆς τοῦ τιμήματος ἕνεκα κεκρυμμένου ἐλαττώματος. Ὁ ἀγοραστὴς ἔχει τὴν ἀντιστρέφουσαν ἀγωγήν, παραγραφομένην εἰς ἓξ μῆνας, ἣν δύναται ν' ἀντιτάξῃ καὶ ὡς ἔνστασιν κατὰ τῆς ἀγωγῆς περὶ τοῦ τιμήματος (νόμ. 59 πρ. § 1 πανδ. 21, 1).

γ') ἡ διὰ βίας συνομολογηθεῖσα ἐπερώτησις προσβάλλεται διὰ τῆς τοῦ φόβου ἀγωγῆς· ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐνστάσεως τοῦ φόβου (νόμ. 9 § 3 πανδ. 4, 2)· ἂν ἡ ἐπερώτησις ἦτο ὑπὸ προθεσμίαν, ὁ χρόνος τῆς παραγραφῆς αὐτῶν εἶναι διάφορος.

δ') ὁ ὀφειλέτης, ὃν ὁ δανειστὴς ἀπήλλαξε διὰ διαθήκης τοῦ χρέους, δύναται ἢ νὰ ἐναγάγῃ τὸν κληρονόμον ἐπὶ ἀπαλλαγῇ (acceptilatio) ἢ ἐναγόμενος παρ' αὐτοῦ ν' ἀποκρούσῃ τὴν ἀγωγὴν δι' ἐνστάσεως (νόμ. 3 § 3 πανδ. 34, 3)· ἀμφότερα τὰ μέσα ταῦτα ἔχουσι διάφορον παραγραφῆς χρόνον.

ε') ὁ ἐκ πλάνης περὶ τὴν ὕπαρξιν χρέους του ὑποσχεθεὶς δι' ἐπερωτήσεως τὸ χρέος τοῦτο, δύναται νὰ προσβάλῃ τὴν ἐπερώτησιν δι' ἀγωγῆς (condic. sine causa· νόμ. 1 πρ. νόμ. 3 πανδ. 12, 7· νόμ. 31 πανδ. 12, 6), ἀλλὰ καὶ δι' ἐνστάσεως (τῆς τοῦ δόλου· νόμ. 5 § 1 πανδ. 19, 1· νόμ. 3 κώδ. 4, 5).

ϛ') ὁ ἄνευ νομίμου λόγου ἀποκληρωθεὶς συγγενής, ὁ ἐν κατοχῇ τυχὸν τῆς κληρονομίας διατελῶν, δύναται ἢ νὰ προσβάλῃ τὴν διαθήκην ὡς ἄστοργον (querela inofficiosi), ἢ ν' ἀποκρούσῃ δι' ἐνστάσεως τὴν περὶ κληρονομίας ἀγωγὴν τοῦ ἐγγεγραμμένου κληρονόμου (νόμ. 8 § 13 πανδ. 5, 2).

Τὸ ἐρώτημα λοιπὸν ἐν τοῖς θέμασι τούτοις εἶναι· ἡ παραγραφὴ τῆς

ἀγωγῆς, *ἐπάγεται μόνη καὶ τῆς ἐνστάσεως* παραγραφήν; Μία γνώμη ἀποκρίνεται· quæ ad agendum sunt temporalia, ad excipiendum sund perpetua· ἄλλη λέγει· tant dure l'action, tant dure l'exception. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην πρέπει πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου νὰ γείνῃ αὕτη ἡ διαστολή· εἰ μὲν ἕκαστον τῶν ἐνδίκων τούτων μέσων (ἡ ἀγωγὴ δηλαδὴ καὶ ἡ ἔνστασις) διάφορον ἔχει σκοπόν, ἑπομένως δὲν ὑπάρχει συρροὴ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ταὐτότης, ἡ παραγραφὴ τῆς ἀγωγῆς οὐδόλως ἐπηρεάζει τὴν ἔνστασιν· εἰ δὲ ἀμφότερα τὰ ἔνδικα ταῦτα μέσα τὸν αὐτὸν ἐπιδιώκουσι σκοπόν, ἡ παραγραφὴ τῆς ἀγωγῆς ἐπάγεται καὶ τῆς ἐνστάσεως τὴν παραγραφήν, ἐὰν ἡ ἔνστασις ἕλκῃ τὴν *ὕπαρξιν* αὐτῆς ἐκ τῆς ἀγωγῆς, κατὰ τὸν κανόνα· ὁ ἔχων ἀγωγὴν ἔχει καὶ ἔνστασιν· διότι μὴ ὑπαρχούσης ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἀγωγῆς ἕνεκα τῆς παραγραφῆς αὐτῆς, δὲν ὑπάρχει καὶ ἔνστασις. Ἐὰν ὅμως ἡ ἔνστασις ἔχῃ *ἴδιον λόγον* ὑπάρξεως, ἡ παραγραφὴ τῆς ἀγωγῆς δὲν ἐπηρεάζει αὐτήν· καὶ βεβαίως, ὅταν ὁ νόμος ἐπὶ προστασίᾳ δικαίου τινὸς παρέχῃ καὶ ἀγωγὴν καὶ ἔνστασιν, παρέχει ἀναμφιβόλως καὶ πάντα τὰ μέσα τὰ κοινῶς παραδεδεγμένα πρὸς χρῆσιν ἑκάστου αὐτῶν· ἄρα τὴν ἔνστασιν χορηγεῖ, ἵνα γείνῃ χρῆσις αὐτῆς κατ' ἐγερθησομένης ἀγωγῆς καὶ ἐφ' ὅσον αὕτη δύναται νὰ ἐγερθῇ. Τινὲς σχετίζουσι τὸ προκείμενον ζήτημα πρὸς τὸ ζήτημα, ἂν ἡ παραγραφὴ ἐξαλείφῃ ἐντελῶς τὸ δικαίωμα ἢ ἀφίνῃ φυσικὴν ἐνοχὴν καὶ ἀποφαίνονται ὅτι ἡ παραγραφὴ τῆς ἀγωγῆς συμπαραγράφει καὶ τὴν ἔνστασιν, ἐὰν θεωρηθῇ ὀρθὴ ἡ γνώμη καθ' ἣν ἡ παραγραφὴ ἐξαλείφει πᾶσαν ἐνοχὴν καὶ αὐτὴν τὴν φυσικὴν (Unger § 125 σημ. 44)· ἀλλ' ὁ σχετισμὸς οὗτος εἶναι ἄνευ σημασίας, διότι τοὐλάχιστον ἐπὶ τῶν ἐν λόγῳ θεμάτων ἀναγκαίως πρέπει νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι τῆς ἀγωγῆς ἡ παραγραφὴ δὲν ἐξαλείφει ἐντελῶς τὴν ἀγωγήν, ὥστε ν' ἀποκλείῃ πᾶσαν κατ' ἐνδεχομένης ἀγωγῆς τοῦ ἐναντίου ὑπεράσπισιν. Σαβιν. Ε', 424.

Κατὰ τὰ ἐκτεθέντα ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω σημειωθέντων ἓξ θεμάτων διὰ τῆς παραγραφῆς τῆς ἀγωγῆς δὲν συμπαραγράφεται καὶ ἡ ἔνστασις. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀποφαίνεται καὶ ὁ Unger (σημ. 45) ἐπί τινων τῶν θεμάτων αὐτῶν, ἀλλὰ δι' ἄλλον λόγον ὅτι δηλαδὴ δὲν ὑπάρχει ταὐτότης σκοποῦ· ἐναντίαν δ' ἐκφέρει γνώμην (σημ. 46) ἐπὶ τῶν θεμάτων α', β', ϛ'.

ΤΙΤΛΟΣ Γ'

ΕΝΙΣΧΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΘΕΣΕΩΣ ΚΑΙ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΕΩΣ

---

§ 92. Κατὰ τὸ εἶδος τῆς ὑπερασπίσεως τοῦ ἐναγομένου ῥυθμίζει καὶ ὁ ἐνάγων τὰ πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἀγωγῆς ἐπιχειρήματά του· ταῦτα δὲ συνίστανται εἰς κρείττονα ἐμπέδωσιν τῆς βάσεως αὐτῆς, εἰς ἄρνησιν τοῦ ἱστορικοῦ ἢ νομικοῦ στοιχείου τῆς προταθείσης ἐνστάσεως, καὶ εἰς ἔνστασιν, ἤτοι νέον πραγματικὸν ἰσχυρισμὸν τὸν αὐτὸν πρὸς τὴν ἔνστασιν ἔχοντα λόγον, ὃν ἔχει αὕτη πρὸς τὴν ἀγωγήν.[1] Οἱ νέοι οὗτοι πραγματικοὶ ἰσχυρισμοὶ καλοῦνται **ἀντενστάσεις**,[2] καὶ ἢ καταργοῦσιν αὐτοδικαίως τὴν ἔν-

---

1) Ἐχειρ. § 108.

2) Αἱ ἀντενστάσεις λοιπόν εἰσιν αἱ τοῦ ἐνάγοντος ἐνστάσεις κατὰ τῶν ἐνστάσεων τοῦ ἐναγομένου· replicatio est contraria exceptio, quasi exceptionis exceptio ἡ μὲν exceptio actorem excludit, ἡ δὲ replicatio, reum (νόμ. 22 § 1· νόμ. 2 § 1, 2 πανδ. 44, 1). Ὥστε χρῆσις τοῦ μέσου τούτου τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ἀγωγῆς γίνεται ὅταν ὁ ἐναγόμενος προσβάλλῃ τὴν ἀγωγὴν δι' ἐνστάσεων. Σκοπεῖται δὲ διὰ τῆς ἀντενστάσεως ἡ ἄρσις τοῦ κωλύματος ὅπερ κατὰ τῆς ἀγωγῆς παρενέβαλεν ἡ ἔνστασις.

Ἡ ἀντένστασις συνήπτετο ἐν τῷ πραιτωρικῷ τύπῳ διαζευκτικῶς πρὸς τὴν ἔνστασιν, ἐκτιθεμένης ταύτης μὲν ἀρνητικῶς, τῆς δὲ ἀντενστάσεως καταφατικῶς· οἷον si paret fundum de quo agitur Ai esse, judex N^m condemna, si ab A^o is fundus locatus N^o non sit, aut si dolo Ni factum sit, quo magis locaretur· ἤτοι ὁ δικαστὴς παραγγέλλεται νὰ καταδικάσῃ τὸν ἐναγόμενον, ἂν κρίνῃ ὅτι ὁ ἀγρὸς δὲν ἐξεμισθώθη αὐτῷ (ἔνστασις), ἢ ἂν τὴν μίσθωσιν παρήγαγε δόλος τοῦ ἐνα-

στασιν (διακωλυτικὰ τοῦ δικαίου ἢ ἀναιρετικὰ ἀποτελοῦσαι γεγονότα) ἢ καθιστῶσιν ἁπλῶς ἀδρανῆ τὴν δύναμιν αὐτῆς. Ὅθεν ὑπάρχουσιν ἀντενστάσεις καταχρηστικαί,[3] ὡς καὶ ἀντενστάσεις γνήσιαι.[4] Ἐναντίον γνησίων ἐνστάσεων δύνανται ν' ἀντιταχθῶσι γνήσιαι[5] ἢ καὶ καταχρηστικαὶ ἀντενστάσεις·[6] ἀλλ' ἐναντίον καταχρηστικῶν

γομένου (ἀντένστασις). Πρβ. καὶ νόμ. 48 πανδ. (3, 3)· νόμ. 32 § 2 πανδ. (16, 1)· νόμ. 154 πανδ. (50, 17). Σαβιν. Ε', 191.

3) Αἱ καταχρηστικαὶ ἀντενστάσεις καταργοῦσιν αὐτοδικαίως τὴν ἔνστασιν, εἴτε διότι διακωλύουσι τὴν γένεσιν τοῦ ἀποτελοῦντος αὐτὴν δικαίου, εἴτε διότι ἀναιροῦσιν αὐτὸ γεννηθὲν ἤδη. Τοῦ πρώτου εἴδους ἀντένστασις εἶναι π. χ. ἡ κατὰ τῆς ἐνστάσεως τοῦ συμψηφισμοῦ προτεινομένη ἀνηλικότης ἢ παραφροσύνη τοῦ ἐνάγοντος· τοῦ δευτέρου εἴδους εἶναι ἡ κατὰ τῆς αὐτῆς ἐνστάσεως ἀντιτασσομένη ἐξόφλησις.

4) Οἷον τὸ τοῦ Θεοφίλου (Δ', ιβ')· πάκτον (σύμφωνον) ἐποίησα τῷ ἐμῷ ὀφειλέτῃ ὅτι οὐκ ἀπαιτήσω αὐτὸν τὸ χρέος· μετὰ χρόνον τινὰ ὁ ὀφειλέτης ἐν εὐπορίᾳ γενόμενος χρυσίου . . . πάκτον ἐποίησεν, ἐν ᾧ ἐπέτρεψέ μοι ποιήσασθαι τὴν τοῦ χρέους ἀπαίτησιν· νόμ. 27 § 2 πανδ. (2, 14)· νόμ. 35 πανδ. αὐτ. καὶ τὰ ἐν σημ. 2 τοῦ § τούτου.

5) Πρβ. τὰ ἐν τῇ προηγουμένῃ 4 σημειώσει παραδείγματα. Τὰ γνησίαν ἔνστασιν ἀποτελοῦντα γεγονότα δύνανται κατὰ τὰς περιστάσεις νὰ προταθῶσι καὶ ὡς ἀντένστασις· π. χ. τὸ δεδικασμένον (νόμ. 24 πανδ. 44, 2. Ἐγχειρ. § 89 σημ. 4), ἡ ὑπέρογκος βλάβη ἢ ἡ ἀκυρότης τῆς πωλήσεως, ἢ τὸ βελλιάνειον δόγμα κατὰ τῆς ἐνστάσεως rei venditæ et traditæ (νόμ. 1 § 5 πανδ. 21, 3· νόμ. 32 § 2 πανδ. 16, 1. Vanger. § 299)· ὁ δόλος κατὰ τοῦ συμφώνου τοῦ μὴ ἀπαιτῆσαι (νόμ. 6 κώδ. 8, 36· περὶ τοῦ χωρίου τούτου Σαβιν. Ε', 434)· ἡ ἔνστασις rei venditæ et traditæ κατὰ τῆς ἀντιταχθείσης εἰς τὴν πουβλικιανὴν ἀγωγὴν κυριότητος (νόμ. 16, 17 πανδ. 6, 2· ὁ ἐναγόμενος ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι κύριος· ὁ ἐνάγων ἀντιτάσσει· ἀλλὰ σὺ μοὶ ἐπώλησας τὸ πρᾶγμα).

6) Οὕτω π. χ. κατὰ τοῦ συμφώνου τοῦ μὴ ἀπαιτῆσαι δύναται νὰ ἀντιτάξῃ ὁ ἐνάγων τὴν ἀνηλικότητα αὐτοῦ κατὰ τὸν χρόνον τῆς συνομολογήσεως τοῦ συμφώνου τούτου· προταθείσης κατὰ τῆς διεκδικητικῆς ἀγωγῆς ἐνοχικῆς ἢ ἐμπραγμάτου τινὸς σχέσεως (οἷον μισθώσεως, ἐνεχύρου) ἀντιτάσσει ὁ ἐνάγων τὴν ἀπόσβεσιν αὐτῶν (λῆξιν τῆς μισθώ-

ἐνστάσεων οὐδενὸς εἴδους ἀντενστάσεις ἀντιπροτείνονται. 7

σεως ἢ ἐξόφλησιν τοῦ χρέους)· ὡσαύτως ἐὰν κατὰ τῆς πουβλικιανῆς ἀγωγῆς ἀντιταχθῇ ἡ κυριότης, δύναται νὰ προσβάλῃ αὐτὴν ὁ ἐνάγων προτείνων διακωλυτικὰ ἢ ἀναιρετικὰ τῆς κυριότητος γεγονότα.

7) Αἱ καταχρηστικαὶ ἐνστάσεις ἢ ἐμποδίζουσι τὴν γένεσιν τοῦ δικαίου ἢ ἀναιροῦσιν αὐτὸ γεννηθὲν (ἀνωτ. § 90). Κατὰ τῶν τοιούτων ἐνστάσεων τίνες ἀντενστάσεις δύνανται νὰ προταθῶσι; γνήσιαι ἀντενστάσεις βεβαίως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προταθῶσιν· ἀλλ' οὐδὲ καταχρηστικαί· διότι αἱ μὲν γνήσιαι ἀντενστάσεις ὑποθέτουσι τὴν ἰσχὺν καὶ ὕπαρξιν τοῦ δικαίου, καθ' οὗ ἀντιτάσσονται, ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν ὕπαρξιν καὶ ἰσχὺν τῆς καταχρηστικῆς ἐνστάσεως (π. χ. τῆς παραφροσύνης τοῦ ἐναγομένου ἢ τῆς ἐξοφλήσεως τοῦ χρέους)· ἀλλὰ τούτου ὑπάρχοντος, οὐδὲν μέσον νόμιμον εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ δυνάμενον νὰ σώσῃ τὴν ἀγωγήν. Ἐὰν ὁ ἐνάγων προτείνῃ ὅτι ναὶ μὲν ἦσο παράφρων, ἀλλ' ὑγιὴς κατόπιν γενόμενος, ἐνέκρινες τὴν πρᾶξιν, δὲν προτείνει ἀντένστασιν, ἀλλὰ γεγονὸς μεταβάλλον τὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς (ἀνωτ. § 45 σημ. 3)· ἢ ἐὰν προτείνῃ ὅτι ναὶ μὲν κατέβαλές μοι τὸ χρέος σου, ἀλλὰ δόλῳ ἢ βίᾳ χρησάμενος, ἐπικαλεῖται γεγονότα οὐδεμίαν νομικὴν βαρύτητα ἔχοντα.

Κατὰ τὸν Unger (σημ. 10) καταχρηστικαὶ ἀντενστάσεις δύνανται νὰ προταθῶσιν ἐναντίον καταχρηστικῶν ἐνστάσεων· ἀλλ' ἅπαντα τὰ παραδείγματα, ἅπερ ἀναφέρει εἰσὶν ἁπλαῖ νομικαὶ ἀντικρούσεις τῶν ἐνστάσεων.

Π. χ. ὁ ἐναγόμενος λέγει· ἐν καταστάσει μέθης συνῆψα τὴν σύμβασιν· ὁ ἐνάγων ἀπαντᾷ· μετέστησας σὺ αὐτὸς ἑαυτὸν εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην (ποιν. νόμ. 89)· ἢ ὁ ἐναγόμενος λέγει· ἐν παραφροσύνῃ διατελῶν συνήλλαγην· ὁ ἐνάγων ἀπαντᾷ· ὑπῆρχε διάλειμμα τῆς νόσου (lucidum intervallum)· ἢ ἐπὶ τῆς ἐνστάσεως τῆς ἀνηλικότητος ὁ ἐνάγων ἀπαντᾷ, ὅτι ἡ πρᾶξις ἐγένετο τῇ συμπράξει τοῦ ἐπιτρόπου (νόμ. 13 § 2 πανδ. 6, 2). Ἐπὶ πάντων τῶν παραδειγμάτων τούτων τὰ κατὰ τῶν ἐνστάσεων ἐπιχειρήματα τοῦ ἐνάγοντός εἰσιν ἁπλῶς νομικοὶ λόγοι τὴν βασιμότητα τῆς ἐνστάσεως ἀποκρούοντες. Μόνον ἐὰν κατὰ τῆς ἐνστάσεως τῆς καταβολῆς ἀντιτάξῃ ὁ ἐνάγων τὸ ἄρθρ. 3 τοῦ νόμ. ἐπιτρ., δύναται ἴσως νὰ θεωρηθῇ, ὅτι ἐναντίον καταχρηστικῆς ἐνστάσεως προτείνει καταχρηστικὴν ἀντένστασιν. Τὰ λοιπὰ παραδείγματα τοῦ Unger ἀφορῶσι γνησίας ἐνστάσεις.

Ἐὰν κατὰ τῶν καταχρηστικῶν ἐνστάσεων δὲν δύνανται νὰ προτα-

Καὶ αἱ περαίτεραι τῶν δικαζομένων ἀντιπροτάσεις δύνανται νὰ ἦναι νέοι πραγματικοὶ ἰσχυρισμοὶ ἐπιθετικὴν πρᾶξιν ἀποτελοῦντες· καλοῦνται δὲ αἱ μὲν κατὰ τῶν ἀντενστάσεων ἐπιθετικαὶ πράξεις, **τριτενστάσεις**, αἱ δὲ κατὰ τούτων, **τεταρτενστάσεις**.[8]

θῶσι καταχρηστικαὶ ἀντενστάσεις, ἔτι ὀλιγώτερον δύνανται νὰ προταθῶσι κατ' αὐτῶν γεγονότα νέου δικαίου, εἰ καὶ τυχὸν τὸ αὐτὸ ἔχοντος περιεχόμενον ὅπερ καὶ ἡ ἀγωγή, παραγωγικά. Οἷον κατὰ τῆς πωλήσεως ἀντιτάσσει ὁ ἐναγόμενος ὅτι ἡ πώλησις πρὸ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς διελύθη δι' ἀμοιβαίας συναινέσεως· ὁ ἐνάγων ἀντιτάσσει, ὅτι συνεφωνήθη κατόπιν νὰ ἰσχύῃ ἡ πώλησις αὕτη (νόμ. 27 § 2· νόμ. 58 πανδ. 2, 14)· «οἷόν ἐστιν ἐπὶ τῆς πράσεως καὶ ἀγορασίας, ἤτοι ἐπὶ τῆς γενομένης ῥὲ νόνδουμ σεκοῦτα εἰς τὸ πᾶν ὑπαναχωρήσεως· εἰ αὖθις συνελθόντες ὅτε πράτης καὶ ὁ ἀγοραστὴς εἴπωσι κρατεῖν τὸ συνάλλαγμα, οὐδὲν κρατεῖ. . . δεῖ γὰρ αὐτούς, εἰ βούλονται τὰ πάλαι δόξαντα κρατεῖν, *καινὴν πρᾶσιν καὶ ἀγορασίαν ποιήσασθαι*». Ἐγχειρ. § 108 σημ. 2. Unger § 73 σημ. 8, § 124 σημ. 17, § 126 σημ. 10.

8) Τριτενστάσεις προτείνει ὁ ἐναγόμενος κατὰ τῶν ἀντεστάσεων τοῦ ἐνάγοντος, τεταρτενστάσεις δὲ ὁ ἐνάγων κατὰ τῶν τριτενστάσεων. Οὕτω κατὰ Θεόφιλον (Δ', ιδ') «ἐποίησά σοι σύμφωνον ὅτι οὐκ ἀπαιτῶ σε τὸ χρέος· σὺ δὲ δεύτερον σύμφωνον ἐποίησας, ἐπιτρέπων μοι τὴν ἀπαίτησιν· ἐγὼ τρίτον, συγχωρῶν τὸ χρέος». Τὸ πρῶτον σύμφωνον παρέχει ἔνστασιν, τὸ δεύτερον ἀντένστασιν καὶ τὸ τρίτον τριτένστασιν· ἐὰν δὲ ἡ παλιμβουλία τῶν μερῶν προβῇ καὶ εἰς τέταρτον σύμφωνον, γεννᾶται οὕτω καὶ τεταρτένστασις. Νόμ. 7 § 1, 2 πανδ. (27, 10)· § 1, 2 εἰσηγ. (4, 14). Γαΐου Δ', 127, 129· νόμ. 2 § 3 πανδ. (44, 1).

Κατὰ τὴν δικονομίαν ἡμῶν, ἐπὶ μὲν τῶν συνήθων δικῶν ἡ προδικασία περατοῦται διὰ τῆς διαμοιβῆς τριῶν τὸ πολὺ δικογράφων, τῆς ἀγωγῆς, τῆς ἀπολογίας καὶ τῆς ἀνταπολογίας (πολ. δικον. 568, 569), ἐπὶ δὲ τῶν συνοπτικῶν μόνον ἓν δικόγραφον κοινοποιεῖται ἐν τῇ προδικασίᾳ, ἡ ἀγωγή· ἐπὶ ἀκροατηρίου ὅμως οἱ διαμειβόμενοι μεταξὺ τῶν διαδίκων λόγοι δύνανται νὰ ὑπερβῶσι τὴν διλογίαν (πολ. δικον. 581 ἐδ. 2)· ὅθεν συνάγεται ὅτι ὁ δικονομικὸς ἡμῶν νόμος ἐπιτρέπει οὐ μόνον τριτενστάσεις, ἀλλὰ καὶ τὰς περαιτέρω, τὸ δὲ τοῦ Καλλιγᾶ (Α', 365), ὅτι μετὰ τὴν ἀνταπολογίαν κλείει ὁ ἀγὼν τῶν ἀμοιβαίων ἐνστασιοβο-

ΤΙΤΛΟΣ Δ'

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΕΠΙ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟΝ

§ 93. Ὁ δικαστικὸς ἀγών, ὡς πᾶς ἄλλος ἀγών, γεννᾶται ἐξ ἀντιθέτων ἀξιώσεων· αἱ δὲ τὴν γένεσιν αὐτοῦ ἐκδηλοῦσαι δικονομικαὶ πράξεις, αἵτινες διατοῦτο ἀποτελοῦσι τὴν ἔναρξιν τῆς δίκης, εἰσὶ κατὰ τὴν ἰσχύουσαν νομοθεσίαν **τρεῖς**,[1] αὗται:

α') ἡ κοινοποίησις τῆς ἀγωγῆς, ἤγουν ἡ εἰς τὸν ἐναγόμενον προσήκουσα ἐπίδοσις αὐτῆς.[2]

λιῶν, δὲν εἶναι ἀκριβές, ἐκτὸς ἂν ἐννοῇ τοὺς ἐν τῇ προδικασίᾳ ἀκρο-
βολισμούς· τότε ὅμως ἀποβαίνει περιττὴ ἡ ὅλη παρατήρησις περὶ ἀπο-
τερματισμοῦ τοῦ ἀγῶνος.

1) Τῆς προκατάρξεως τῆς δίκης μὴ γινομένης πλέον διὰ μιᾶς καὶ
κοινῆς πράξεως τῶν δικαζομένων, ἀλλ' ἐκτελουμένης διὰ πράξεων μο-
νομερῶν καὶ διαδοχικῶν, ἑπόμενον ἦτο νὰ διανεμηθῶσι τὰ ἀποτελέσματα
τῆς προκατάρξεως εἰς πάσας τὰς πράξεις ταύτας. Οὕτω παρ' ἡμῖν ἡ
ἐπίδοσις τῆς ἀγωγῆς, ἡ ἀπάντησις τοῦ ἐναγομένου καὶ ἡ ἐγγραφὴ τῆς
ὑποθέσεως εἰς τὸ πινάκιόν εἰσιν αἱ τρεῖς πράξεις ἀφ' ὧν ἄρχονται τὰ
τῆς προκατάρξεως ἀποτελέσματα· πλὴν ἐν τοῖς σχετικοῖς ἄρθροις τῆς
πολιτ. δικονομίας παραλείπονταί τινα τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων·
ἐγείρεται λοιπὸν τὸ ἐρώτημα, ποῦ πρέπει νὰ καταταχθῶσιν αὐτά;
Ἐπειδὴ τὰ πλείονα καὶ σπουδαιότερα τῶν ἀποτελεσμάτων ἀποδίδονται
εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀγωγῆς, ταύτην τὴν πρᾶξιν ἐθεώρησε πιθανῶς ὁ
νομοθέτης ὡς ἀποτελοῦσαν κυρίως τὴν προκάταρξιν, ἑπομένως εἰς αὐτήν,
νομίζω, πρέπει ν' ἀποδίδωνται τὰ εἰρημένα ἀποτελέσματα.

2) Κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον, τὸ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἰσχύον, τὸ τῆς ἀγω-
γῆς ἔγγραφον (libellus conventionis, τὸ τῆς αἰτιάσεως βιβλίον) παρέ-
διδεν ὁ ἐνάγων εἰς τὸ μέλλον νὰ δικάσῃ τὴν ὑπόθεσιν δικαστήριον·

β') ἡ ἀρνητικὴ ἀπολογία τοῦ ἐναγομένου, ἤγουν ἡ ἐναντίωσις αὐτοῦ καὶ ἀπόκρουσις τῆς ἐν τῇ ἀγωγῇ ἀξιώσεως.[3] Διὰ τῆς ἀπολογίας ταύτης γίνεται δῆλον ὅτι ἀνοίγεται δικαστικὸς ἀγὼν μεταξὺ τῶν διαφερομένων· διότι δι' αὐτῆς πλέον ἀναμφίβολον καθίσταται ὅτι ἐμμένει ὁ ένα-

---

τοῦτο δέ, ἐὰν ἔκρινεν αὐτὴν παραδεκτήν, διέτασσε τὴν εἰς τὸν ἐναγόμενον κοινοποίησιν (Hollweg Civilpr. § 22). Ἡ αὐτὴ διαδικασία τηρεῖται τὴν σήμερον καὶ παρὰ τοῖς ἔθνεσιν ἐκείνοις, ἅτινα δὲν εἰσήγαγον ἔτι τὴν δημοσιότητα καὶ προφορικότητα ἐν ταῖς ἀστυκαῖς δίκαις. Παρ' ἡμῖν ἡ ἀγωγὴ κοινοποιεῖται τῷ ἐναγομένῳ διὰ δικαστικοῦ κλητῆρος ἄνευ συμπράξεως τοῦ δικαστηρίου. Ἐγχειρ. § 100, 90.

3) Ἡ κοινοποίησις τῆς ἀγωγῆς εἰς τὸν ἐναγόμενον ἔχει μὲν νομικὰ ἀποτελέσματα (κατωτ. σημ. 14—18), ἀλλὰ δὲν ἀποτελεῖ κυρίως ἔναρξιν τοῦ δικαστικοῦ ἀγῶνος, καθότι εἶναι ἁπλοῦς καὶ μονομερὴς ἰσχυρισμὸς τοῦ ἐνάγοντος, ὃν ἐνδεχόμενον νὰ ἀποδεχθῇ ὁ ἐναγόμενος καὶ οὕτω νὰ μὴ γεννηθῇ μεταξὺ αὐτῶν ἔρις καὶ ἀγὼν (νόμ. 1 κώδ. 3, 9· res in judicium deducta non videtur, si tantum postulatio simplex celebrata sit, vel actionis species ante judicium reo cognita. Inter litem enim contestatam et editam actionem permultum interest· διατοῦτο ἡ ἁπλῆ editio actionis—ἡ κοινοποίησις τῆς ἀγωγῆς τῷ ἐναγομένῳ—tantum spem futuræ litis demonstrat—νόμ. 3 κώδ. 2, 1—καὶ γίνεται, ut sciat reus, utrum cedere an contendere ultra debeat· νόμ. 1 πρ. πανδ. 2, 13· ὥστε εἴτε παραιτήσασθαι βουληθείη, εἴτε καὶ συνδικαστὴν αἰτῆσαι, ἄδειαν ἔχειν τοῦτο ποιεῖν, ἢ καὶ ἴσως ἐπιγνῶναι τὸ ὄφλημα καὶ ἀπαλλαγῆναι πρὸς τὸν ἀντίδικον τὸν αὐτοῦ φιλικῶς).

Ἐὰν ὁ ἐναγόμενος ὁμολογήσῃ καὶ ἀποδεχθῇ τὴν ἀγωγήν, καταδικάζει τροποντινὰ αὐτὸς ἑαυτὸν (νόμ. 1 πανδ· 42, 2) καὶ οὕτω περιττὴ καθίσταται πᾶσα τοῦ δικαστηρίου ἀνάμιξις (νόμ. 25 § 2 πανδ. 9, 2. nullæ partes sunt judicantis in confitentes). Ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ δικαστήριον δὲν ἔχει ἄλλην ἁρμοδιότητα εἰμὴ νὰ πιστοποιήσῃ ἁπλῶς τὰ ὁμολογηθέντα, οὐδεμία ὑπάρχει παρ' ἡμῖν ἀμφιβολία (πολ. δικον. 549)· εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ ἄρθρ. 856 μεταξὺ τῶν ἐκτελεστῶν δικαιογράφων δὲν ἀπαριθμεῖ καὶ τὴν τοῦ ἄρθρου 549 περίπτωσιν· ἀλλ' ἐκ τοῦ ἄρθρ. 550 προκύπτει ὅτι τοῦτο προῆλθεν ἐκ παραδρομῆς. Περὶ τῆς κοινῆς τῶν Γερμανῶν δικονομίας σπουδαῖοι συγγραφεῖς

γόμενος εἰς τὴν διὰ τοῦ δικαστηρίου κατάπαυσιν τῆς ἔριδος.[4]

(Σαβιν. Ζ', 44. Bethmann Versuche σ. 311) διδάσκουσιν, ὅτι καὶ ὅταν ὁ ἐναγόμενος ὁμολογῇ τὴν ἀγωγὴν ἀπαιτεῖται δικαστικὴ ἀπόφασις· τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι ἀκολουθεῖται καὶ ἐν Γαλλίᾳ, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἐκεῖ εἰθισμένων ἀποφάσεων, τῶν καλουμένων jugements d'expédient, ἤτοι τῶν κατ' ἀμοιβαίαν τῶν διαδίκων *συναίνεσιν* ἐκδιδομένων (Carré ζ. 1631. Dalloz jugement ἀριθ. 22), ἐπίσης ἐν Αὐστρίᾳ (Unger § 127 σημ. 8).

4) Δηλαδὴ ὁ μὲν ἐναγόμενος δὲν ἀναγνωρίζει τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἐνάγοντος, ἀλλ' ἀπαιτεῖ τὴν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ἀπόρριψιν αὐτῶν, ὁ δὲ ἐνάγων δὲν ἀφίσταται τῆς ἀγωγῆς, δὲν λέγει nihil sibi debere reum (νόμ. 29 § 1 πανδ. 39, 5), ἀλλ' ἐπιμένει εἰς αὐτήν. Ἐκ τῆς ἀμοιβαίας λοιπὸν ταύτης διαφωνίας καὶ ἐναντιότητος πράγματι γεννᾶται ὁ δικαστικὸς ἀγὼν καὶ ἄρχεται ἡ δίκη (νόμ. 14 § 1 κώδ. 3, 1· quum lis fuerit contestata post narrationem propositam et contradictionem objectam· νόμ. 1 κώδ. 3, 9· νόμ. 2 κώδ. 2, 59). Ἡ κάταρξις τῆς δίκης καλεῖται litis contestatio, διότι τὸ πάλαι προσεκαλοῦντο ὡς μάρτυρες οἱ κατὰ τὴν διαμάχην ταύτην παρόντες (contestari litem dicuntur duo aut plures adversarii, quod ordinato judicio utraque pars dicere solet : testes estote. Festus λ. *contestrati*. Σαβιν. Ϛ' 11)· ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἡ κάταρξις τῆς δίκης ἐγίνετο διὰ τῆς ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου προφορικῆς ἀφηγήσεως τῆς διαφορᾶς παρὰ τοῦ ἐνάγοντος καὶ τῆς εἰς αὐτὴν ἀποκρίσεως τοῦ ἐναγομένου (per narrationem propositam et contradictionem objectam)· κατὰ δὲ τὴν διαδικασίαν τοῦ μεσαίωνος ἠρωτᾶτο ὁ ἐνάγων· petis tu sicut lectum est, et credis juste petere? τούτου δέ, Ναὶ ἀποκριναμένου, ἀντέλεγεν ὁ μὴ ὁμολογῶν τὴν ἀγωγὴν ἐναγόμενος ταῦτα· nego narrata prout narrantur et dico petita fieri non debere (Unger σημ. 10). Ὥστε ἡ litis contestatio ἦτο διμερὴς πρᾶξις παρ' ἀμφοτέρων τῶν διαδίκων ἐκτελουμένη (Unger σ. 525)· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν δικονομίαν, μετὰ τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀγωγῆς, μόνος ὁ ἐναγόμενος ὀφείλει διὰ τῆς ἀπολογίας του νὰ δηλώσῃ ἂν ἀποδέχεται τὴν ἀγωγήν, ἢ προτιμᾷ τὸν δικαστικὸν ἀγῶνα· ἐπομένως μόνον τούτου ἡ πρᾶξις δίδει ἔναρξιν εἰς τὴν δίκην· ἀλλὰ καὶ δὲν ἔχει παρ' ἡμῖν σπουδαιότητα τὸ ζήτημα τοῦτο, καθότι ἡ δικονομία ἡμῶν ἀπέδωκεν εἰς τρεῖς διαδικαστικὰς πράξεις τὰ ἀποτελέ-

γ') ἡ ἐγγραφὴ τῆς ὑποθέσεως εἰς τὸ πινάκιον τοῦ δικαστηρίου.

Ἡ κάταρξις παράγει ἐνοχικήν τινα σχέσιν μεταξὺ τῶν διαδίκων, ὑποχρεοῦσαν αὐτοὺς νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν ἔκβασιν τῆς δίκης οἵαν ὁρίσῃ αὐτὴν ἡ δικαστικὴ ἀπόφασις·[5] διὸ ὁ μὲν ἐνάγων χρεωστεῖ νὰ παραμείνῃ μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος καὶ νὰ μὴ ἐγείρῃ περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος καὶ ἄλλην δίκην,[6] ὁ δ' ἐναγόμενος ὀφείλει νὰ ὑποκύψῃ

σματα τῆς προκατάρξεως τῆς δίκης κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον, ἤτοι εἰς τὴν κοινοποίησιν τῆς ἀγωγῆς, εἰς τὴν ἀπάντησιν τοῦ ἐναγομένου καὶ εἰς τὴν ἐγγραφὴν τῆς ὑποθέσεως εἰς τὸ πινάκιον τοῦ δικαστηρίου (ἀνωτ. σημ. α τοῦ § τούτου).

5) Ἡ ἐνοχικὴ αὕτη σχέσις θεωρεῖται ὡς πηγάζουσα ἐκ συμβάσεως (νόμ. 3 § 11 πανδ. 15, 1· sicut in stipulatione contrahitur cum filio ita judicio contrahi), δι' ἧς ὑποβάλλονται οἱ διάδικοι τῇ τοῦ δικαστοῦ ψήφῳ (judicis sententiæ se subdiderunt· νόμ. 3 πρ. πανδ. 46, 7)· ἡ σύμβασις αὕτη δὲν εἶναι μὲν καθ' ἑαυτὸ σύμβασις ἐξ ἐλευθέρας θελήσεως τῶν δικαζομένων πηγάζουσα, ὡς ἡ διαιτησία, ἀλλ' εἶναι σύμβασις κατασκευαστή, ἤτοι οἱονεὶ σύμβασις, ἥτις φέρει τινὰς μεταβολὰς περὶ τὴν πρὸ τῆς δίκης ὑφισταμένην ἔννομον σχέσιν, περιλαμβανομένας εἰς τὴν ῥῆσιν condemnari oportere· πρὸ τῆς κατάρξεως ἡ ὑποχρέωσις τοῦ ἐναγομένου ἦτο dare oportere, δι' αὐτῆς μετεβλήθη εἰς ὑποχρέωσιν codemnari oportere. Ἡ ἐπὶ καταψηφίσει τοῦ ἐναγομένου ἀξίωσις τοῦ ἐνάγοντος, ἡ διὰ τῆς κατάρξεως τῆς δίκης παραχθεῖσα ὑπὲρ αὐτοῦ, δὲν εἶναι βεβαίως *νέα* ἀξίωσις ἐκ τῆς *καταργήσεως* τῆς παλαιᾶς γεννηθεῖσα, ἀλλ' εἶναι ἡ παλαιὰ ἀξίωσις τὴν *μορφὴν δίκης* λαβοῦσα, εἶναι δηλαδὴ σχέσις δικαστικοῦ ἀγῶνος.

6) Κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ὤφειλεν ὁ ἐνάγων οὐ μόνον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς δίκης νὰ παράσχῃ ἐγγυητὴν ἀξιόπιστον ὅτι καὶ μέχρι πέρατος αὐτῆς προσεδρεύσει καὶ τὰς ἰδίας ἐναγωγὰς ἢ δι' ἑαυτοῦ ἢ διὰ νομίμου ἐντολέως ἐγγυμνάσει, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρξαμένην ἤδη δίκην εἰς πέρας νὰ φέρῃ (Νεαρ. 112 κεφ. β', γ'). Τοιαύτη ὑποχρέωσις δὲν ἐπιβάλλεται μὲν τῷ ἐνάγοντι ὑπὸ τῆς ἰσχυούσης νομοθεσίας, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν δὲν δύναται ἀζημίως ὁ ἐνάγων νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἀρξαμένην δίκην (Ἐγχειρ. § 174, 175). Ἐὰν δὲ περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος εἰσαχθῶσι

αθζβ344

εἰς τὴν καταψήφισιν καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ψηφισθέν. 7 Ἕνεκα δὲ τῆς διαρκείας τῆς δίκης, μακρᾶς συνήθως οὔσης, καὶ τῶν ἐντεῦθεν προερχομένων περὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς σπουδαίων ἐνίοτε μεταβολῶν, ἰσχύει ὁ κανών· **ἡ καταψήφισις, ὅσον βραδέως καὶ ἂν ἐκδοθῇ ἡ ἀπόφασις, λογίζεται οἱονεὶ γενομένη ἐν αὐτῇ τῇ κατάρξει.** 8 Ὅθεν δι' αὐτῆς οὐ μόνον προσδιορίζεται ἡ ἔκτασις τῆς καταψηφίσεως, ἤγουν εἰς τί δέον νὰ καταδικασθῇ ὁ ἐναγόμενος, 9 ἀλλὰ καὶ ἡ καταψήφισις αὐτὴ ἐξα-

---

πολλαὶ ἀγωγαί, εἴτε εἰς διάφορα δικαστήρια εἴτε καὶ εἰς τὸ αὐτό, δικαιοῦται ὁ ἐναγόμενος νὰ ἀποκρούσῃ τὴν ἀταξίαν ταύτην διὰ τῆς ἐνστάσεως τῆς ἐκκρεμοδικίας ἢ δυνάμει τοῦ ἄρθρ. 475 τῆς πολιτικῆς δικονομίας (Ἐγχειρ. § 140 σημ. 5).

7) Τὸ ὄφλημα τοῦ ἐναγομένου πρὸ τῆς ἀγωγῆς μὲν εἶναι dare oportere, ἀρξαμένης δὲ τῆς δίκης μεταβάλλεται εἰς condemnari oportere, καὶ περατωθείσης αὐτῆς γίνεται judicatum facere oportere. Γαΐου Γ', § 180.

8) Ὁ κανὼν οὗτος συνάγεται ἀδιστάκτως ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν νόμ. 40 πρ. πανδ. (5, 3)· νόμ. 35 πανδ. (50, 16)· νόμ. 9 § 7 πανδ. 30· νόμ. 20 πανδ. (6, 1)· νόμ. 31 πρ. πανδ. (12, 1), § 3 εἰσηγ. (4, 17). Δυνάμει τοῦ κανόνος τούτου ἡ ἐκ τῆς παρελεύσεως τοῦ χρόνου ἐπερχομένη μεταβολὴ τῶν πραγμάτων, εἴτε ὑπὲρ τοῦ ἐνάγοντος εἴτε κατ' αὐτοῦ, οὐδεμίαν ἔχει ἐπιρροήν.

θ ΠΒ73

9) Τὸ μέγεθος καὶ ἡ ἔκτασις τῆς καταψηφίσεως τοῦ ἐναγομένου προσδιορίζεται ἐκ τοῦ χρόνου τῆς κατάρξεως τῆς δίκης· ὁ ἐνάγων λοιπὸν μετὰ τὴν κατάρξιν δικαιοῦται νὰ λάβῃ πᾶν ὅ,τι ἔμελλεν ἔχειν, εἰ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς κατάρξεως κατεβάλλετο τὸ ὄφλημα (ὅρ. τὰ ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει χωρία καὶ νόμ. 17 § 1 πανδ. 6, 1· νόμ. 35, 75 πανδ. 50, 16· νόμ. 86, 87 πανδ. 50, 17· νόμ. 29 πανδ. 46, 2). Λοιπὸν ὁ ἐναγόμενος ὀφείλει ν' ἀποδώσῃ οὐ μόνον τὸ ἀντικείμενον αὐτὸ τῆς δίκης ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ προσαυξήματα αὐτοῦ, οἷον καρπούς, τόκους. Ἀλλὰ τοῦ κανόνος τούτου ὑπάρχει ἡ ἑξῆς τροποποίησις· α') ἐπὶ τῶν κατὰ τοῦ κατόχου ἁρμοζουσῶν ἀγωγῶν ἢ ὁσάκις ἡ καταψήφισις δέον νὰ ῥυθμίζηται ἐκ τῆς παρούσης καταστάσεως τῶν πραγμάτων,

σφαλίζεται· [10] κατὰ τὸ ῥωμαϊκὸν δὲ δίκαιον ἐκεῖθεν κρίνεται καὶ ἂν ὑπάρχωσι τὰ πρὸς καταψήφισιν ἀναγκαῖα ἔννομα στοιχεῖα. [11] Δύναμιν ὅμως καταναλωτικὴν τῆς

λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὁ χρόνος οὐχὶ τῆς προκατάρξεως ἀλλὰ τῆς καταψηφίσεως. Οὕτως ἐπὶ τῆς διεκδικήσεως τῆς περὶ κληρονομίας ἀγωγῆς καὶ τῆς περὶ ἐπιδείξεως καταδικάζεται ὁ ἐναγόμενος, ἂν κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἀποφάσεως διατελῇ ἐν νομῇ τοῦ πράγματος, ἀδιάφορον ὅτι κατὰ τὴν προκάταρξιν δὲν ἦτο τοιοῦτος (νόμ. 27, 42 πανδ. 6, 1· νόμ. 4, 18 § 1· νόμ. 41 πανδ. 5, 3· νόμ. 7 § 4—6· νόμ. 8 § 2 πανδ. 10, 4), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπολύεται, ἂν κατὰ τὸν χρόνον τῆς καταψηφίσεως ἔπαυσεν ἀναιτίως διατελῶν ἐν νομῇ· ὡσαύτως ἐπὶ τῆς ἐκ τοῦ χρηματίου ἀγωγῆς (actio de peculio) καὶ τοῦ εὐεργήματος τῆς εὐπορίας ὁ χρόνος τῆς καταψηφίσεως ἐξετάζεται (νόμ. 30 πρ. πανδ. 15, 1· νόμ. 7 § 15 πανδ. 42, 4· νόμ. 35 πανδ. 46, 1· νόμ. 5 § 2 πανδ. 34, 3· νόμ. 15 πρ. νόμ. 53 πανδ. 24, 3· νόμ. 63 § 6 πανδ. 17, 2). Σαβιν. σ. 73. Unger σ. 252.

β') ἐπὶ καταψηφίσεως ἀντικείμενον ἐχούσης πρᾶγμά τι ἢ τὴν ἀξίαν του, αὕτη, ἐν ἐλλείψει ἄλλου λόγου, ὁρίζεται ἐκ τοῦ χρόνου τῆς καταψηφίσεως (ἐξῃρημένων κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον τῶν τοῦ αὐστηροῦ δικαίου ἀγωγῶν· περὶ τῆς ἀντινομίας τοῦ νόμ. 3 πανδ. 13, 3 πρβ. Σαβιν. σελ. 216. Vanger. § 160 σ. 255)· νόμ. 3 § 2 πανδ. (13, 6)· νόμ. 22 πανδ. (12, 1)· νόμ. 4 πανδ. (12, 3)· νόμ. 11 πανδ. (42, 1)· νόμ. 59 πανδ. (45, 1)· νόμ. 28 πανδ. (46, 2).

10) Ἡ ἀπώλεια π. χ. ἢ ἡ χειροτέρευσις τοῦ πράγματος, ἡ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς δίκης λαβοῦσα χώραν καὶ μὴ οὖσα τυχηρὰ ὅλως (νόμ. 40 πρ. πανδ. 5, 3), ἐπιβαρύνει τὸν ἐναγόμενον· ὡσαύτως δὲν βλάπτεται ὁ ἐνάγων ἐκ τῆς τυχὸν διαρκούσης τῆς δίκης συμπληρωθείσης παραγραφῆς ἢ χρησικτησίας. Σαβιν. ϛ' 55.

11) Νόμ. 23 πανδ. (5, 1)· «οὐ δοκεῖ κατενηνέχθαι εἰς δίκην τὸ μετὰ προκάταρξιν συμβάν, καὶ χρεία ἄλλης προκατάρξεως»· νόμ. 35 πανδ. αὐτ. neminem puto dubitaturum, quin . . . judicium antequam aliquid debeatur accipi non posse· «δικαστήριον περὶ μελλούσης ἐνοχῆς οὐ συνίσταται»· νόμ. 7 § 7 πανδ. (10, 4)· νόμ. 11 § 4, 5 πανδ. (44, 2). Κατὰ τὰ χωρία λοιπὸν ταῦτα, ἡ ἀγωγὴ πρέπει ν' ἀπορρίπτηται καὶ ἂν τυχόν, διαρκούσης τῆς δίκης, ἀποκτήσῃ ὁ ἐνάγων τὸ διὰ τῆς ἀγωγῆς ἐπιδιωκόμενον δικαίωμα (Σαβιν. ϛ', 64. Vanger. § 160 σ.

---

250. Arndts § 113 σημ. 4). Ἠπιωτέραν διάταξιν περιέχει ὁ νόμ. 17 πανδ. (17, 1)· si mandavero tibi ut a Titio 10 exigeres, et ante exacta ea mandati tecum egero, si ante rem judicatam exegeris, condemnandum te esse constat· «ἐὰν ἐντείλωμαί σου χρέος ἀπαιτῆσαι καὶ πρὶν ἢ ἀπαιτήσῃς κινήσω κατὰ σοῦ τὴν περὶ ἐντολῆς ἀγωγὴν καὶ πρὸ ψήφου ἀπαιτήσῃς, καταδικάζῃ». Δίδω ἐντολὴν τῷ Πέτρῳ νὰ εἰσπράξῃ παρὰ τοῦ Παύλου ὅπερ οὕτως ὀφείλει μοι χρέος· πρὸ τῆς εἰσπράξεως δὲ ἐνάγω αὐτόν. Ὁ νομικὸς λέγει, ὅτι ἡ ἀγωγή μου δὲν ἀπορρίπτεται,ἀλλὰ καταδικάζεται ὁ Πέτρος, ἂν πρὸ τῆς ἐκδικάσεως τῆς ὑποθέσεως εἶχον εἰσπραχθῆ παρὰ τούτου τὰ χρήματα· ἄρα ἡ ἀγωγὴ δὲν ἀπορρίπτεται, καίτοι τοῦ δικαίου μετὰ τὴν κάταρξιν τῆς δίκης ἀποκτηθέντος (δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο ἐννοεῖ, ὡς θέλει ὁ Σαβινῆς—σ. 68—,ἀγωγὴν ἐπὶ *ἐκτελέσει* τῆς ἐντολῆς κινουμένην) —Ἐπὶ ἀρχῆς ὡσαύτως ἠπιωτέρας ἐρείδεται καὶ ὁ νόμ. 16 πρ. πανδ. (5, 3)· quodsi in diem sit debitor, vel sub conditione, a quo petita est hereditas, non debere eum damnari; rei plane judicatæ tempus spectandum esse secundum Octaveni sententiam .... an dies venerit .... si autem non venerit, cavere officio judicis debeat de restituendo hoc debito, quum dies venerit vel conditio extiterit. Τουτέστιν ὀφειλέτης τοῦ κληρονομηθέντος, οὗ τὸ χρέος ἐξήρτηται ἀπὸ αἱρέσεως ἢ προθεσμίας καὶ ὅστις ἀξιοῖ ὅτι εἶναι αὐτὸς κληρονόμος, ἐνάγεται διὰ τῆς περὶ κληρονομίας ἀγωγῆς πρὸ τῆς ἀφίξεως τῆς προθεσμίας ἢ πρὸ τῆς ἐξόδου τῆς αἱρέσεως· ὁ νομικὸς λέγει ὅτι, εἰ μὲν κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως ἡ προθεσμία παρῆλθεν ἢ ἡ αἵρεσις ἐπληρώθη, καταδικάζεται ὁ ἐναγόμενος εἰς τὴν καταβολὴν τοῦ χρέους, ἄλλως ὑποχρεοῦται εἰς δόσιν ἀσφαλείας· ἄρα ἀγωγὴ πρὸ τῆς γενέσεως τοῦ δικαίου ἐγερθεῖσα βάσιμός ἐστι καὶ δὲν ἀπορρίπτεται, ἂν κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἀποφάσεως ἦναι κεκτημένον τὸ δικαίωμα. Πρβ. καὶ νόμ. 30 πρ. πανδ. (15. 1)· νόμ. 41 πανδ. (5, 3)· νόμ. 27 § 1 πανδ. (6, 1)· νόμ. 7 § 4 Π. (10, 4)· καὶ νόμ. 9 § 5 Π. (13, 7). Ἕνεκα τούτου συγγραφεῖς τινες (Wächter Erörter. Γ', 121) παραδέχονται, ὅτι ἐπὶ τῶν ἐμπραγμάτων ἀγωγῶν, ὡς καὶ τῶν τῆς καλῆς πίστεως προσωπικῶν, τὸ βάσιμον ἢ μὴ τῆς ἀγωγῆς κρίνεται κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως. Ἡ γνώμη αὕτη εἶναι βεβαίως εὐλογωτέρα καὶ μᾶλλον σύμφωνος πρὸς τὰς τὴν σήμερον ἰσχυούσας δικονομικὰς ἀρχάς· ὥστε ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ αὐτῶν πρὸς τὰς τῆς ἡμετέρας πολιτικῆς δικονομίας, καθ' ἣν αἱ μὲν τῆς κατάρξεως τῆς δίκης συνέπειαι ἀποδίδονται εἰς τρεῖς διαδικαστικὰς πράξεις (ἴδ. σημ. 3 τοῦ §

ἀγωγῆς δὲν ἔχει πλέον ἡ κάταρξις, διότι ἡ ἀγωγὴ δύναται κατ' ἐπανάληψιν νὰ εἰσάγηται μέχρι τῆς κατ' οὐσίαν ἐκδικάσεως τῆς διαφορᾶς. [12] Ἕνεκα δὲ τούτου οὐδὲ ἀνανέωσις τῆς ἀρχικῆς ἐνοχῆς λαμβάνει χώραν, ἀλλ' εἰς ταύτην προστίθεται ἁπλῶς καὶ ἡ ἐκ τῆς δίκης γεννωμένη. [13]

τούτου), ἡ κυρία δὲ διαδικασία εἶναι ἡ ἐπὶ ἀκροατηρίου, ἐν ᾗ ἐπιτρέπονται βελτιώσεις τῆς ἀγωγῆς (πολ. δικον. 158), προτιμητέα εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ γνώμη, ὅτι τοιαύτη τοῦ ἱστορικοῦ τῆς ἀγωγῆς συμπλήρωσις καὶ διόρθωσις ἐπιτρέπεται μέχρι τῆς ἐπὶ ἀκροατηρίου πρώτης συζητήσεως τῆς δίκης· ἑπομένως ἐκ τοῦ χρόνου τούτου κρίνεται τὸ βάσιμον ἢ μὴ τῆς ἀγωγῆς καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ τῆς ἐπιδόσεως τῆς ἀγωγῆς, ὡς παρεδέχθην ἐν τῷ ἐμῷ Ἐγχειρ. § 100 σημ. 2. ΑΠ 356 τοῦ 78· ὅρα καὶ δικαστ. Χρονικ. Β', 385 ἀρ. 49.

12) Κατὰ τὸ ἀρχαιότερον ρωμ. δίκαιον, ἡ ἅπαξ κατενεχθεῖσα εἰς δικαστήριον ἀγωγὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαναληφθῇ, οἱονδήποτε καὶ ἂν ἦτο τῆς δίκης τὸ ἐξαγόμενον· ἴσχυεν ὁ κανών· de eadem re ne bis sit actio. Διὰ μόνης λοιπὸν τῆς κατάρξεως τῆς δίκης κατηναλίσκετο ἡ ἀγωγὴ εἴτε αὐτοδικαίως εἴτε δι' ἐνστάσεως, τῆς rei in judicium deductæ (Γαΐου Δ' § 106, 107)· ἐὰν δὲ ἡ δίκη προέβαινε μέχρις ἀποπερατώσεως αὐτῆς διὰ τῆς ἐκδόσεως ὁριστικῆς ἀποφάσεως, παρήγετο προσέτι καὶ ἡ τοῦ δεδικασμένου ἔνστασις (exc. rei judicatæ). Ἀλλ' ἡ δύναμις αὕτη ἡ καταναλωτική, ἣν ἐπήγετο ἡ τῆς δίκης κάταρξις καὶ ἥτις σπουδαῖα εἶχεν ἀποτελέσματα, κατηργήθη ὑπὸ τοῦ νεωτέρου δικαίου, τὸ δ' ἐξαγόμενον τῆς δίκης ὁρίζει πλέον μόνον τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως τὸ περιεχόμενον (πρβ. Wächter Erörter. Γ', 2 ἐπ. Σαβιν. ς', 23). Ὅθεν τὸ ἰσχῦον δίκαιον ἀντὶ τοῦ κανόνος «μὴ δὶς περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐνάγειν» ἔθηκε τοῦτον «μὴ δὶς περὶ τοῦ αὐτοῦ δικάζεσθαι»· «ἅπαξ περὶ τῶν αὐτῶν πρὸς τὸν αὐτὸν εἶναι τὰς δίκας». Δημοσθ. πρὸς Ναυσίμαχον.

13) Ἡ καταναλωτικὴ τῆς προκατάρξεως δύναμις, μάλιστα ἐπὶ τῆς αὐτοδικαίως ἐπερχομένης καταναλώσεως, παρῆγε βεβαίως ἀνανέωσιν ἀντικαθιστῶσα εἰς τὴν πρὸ τῆς προκατάρξεως σχέσιν *ἄλλην*, τὴν condemnari oportere, ἂν καὶ ἡ παλαιὰ ἐντελῶς δὲν ἐξηλείφετο (π. χ. τὸ ἐνέχυρον ἔμενεν, ὡς καὶ ἡ φυσικὴ ἐνοχή· ἐπίσης ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἔνστασις συμψηφισμοῦ ἐν ἄλλῃ δίκῃ· νόμ. 29 πανδ. 46, 2· νόμ. 60 πανδ. 12, 6· νόμ. 8 πανδ. 16, 2)· ἀλλὰ τῆς δυνάμεως ταύτης

Ἡ κάταρξις τῆς δίκης, συναποτελουμένη ἐκ τριῶν δικονομικῶν πράξεων, ἐπάγεται σπουδαῖα οὐ μόνον δικονομικά, ἀλλὰ καὶ οὐσιαστικὰ ἀποτελέσματα. Περὶ τῶν δευτέρων μόνον γίνεται ἐνταῦθα λόγος· 14 ἤγουν

α´) ἡ κοινοποίησις τῆς ἀγωγῆς διακόπτει τὴν παραγραφήν, τήν τε τῶν ἀγωγῶν καὶ τὴν κτητικήν· 15 ἐξ

ἐκλιπούσης πλέον, ἡ προκάταρξις οὐδόλως καταργεῖ τὴν πρὸ αὐτῆς ὑπάρχουσαν ἔννομον σχέσιν· μόνον δὲ μεταποιεῖ αὐτὴν εἰς ἐπίδικον, ὡς ἡ δικαστικὴ ἀπόφασις τὴν μεταποιεῖ εἰς δεδικασμένην· ὅπερ ἐστὶν ἡ προκάταρξις προστίθησι μόνον *νέας* συνεπείας, εἰς τὰς ἤδη ἐν τῇ δικαζομένῃ ἐννόμῳ σχέσει ὑπαρχούσας. Vanger. § 160. Unger § 127 σημ. 36, 36α.

14) Τὰς δικονομικὰς συνεπείας ἴδ. ἐν Ἐγχειρ. § 102 σημ. 9 § 109 σημ. 8—10. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιδόσεως τῆς ἀγωγῆς εἰσιν ἅπαντα τοῦ οὐσιαστικοῦ δικαίου.

15) Ὅτι τὴν ἀποσβεστικὴν παραγραφὴν διακόπτει ἡ προκάταρξις καὶ ἡ ἡμετέρα δικονομία (ἄρθρ. 156 § 1) ῥητῶς ὁρίζει (διακόπτεται ἡ παραγραφὴ τῆς ἀγωγῆς). ἀλλὰ καὶ τὸ ῥωμ. δίκαιον (νόμ. 3 κώδ. 7, 40· «ἐάν τις πολλὰς ἔχων ἀγωγὰς περί τινων ἐπιδώσῃ λίβελλον [δικόγραφον ἀγωγῆς], πάσας *διηνεκεῖς* ἀποτελεῖ»· qui obnoxium suum —τὸν ἑαυτοῦ ὀφειλέτην—in judicium clamaverit et libellum conventionis et transmiserit . . . videri jus suum omne in judicium deduxisse et esse interrupta temporum curricula). Περὶ τῆς κτητικῆς ὅμως παραγραφῆς (τῆς τε κυριότητος ὡς καὶ τῶν ἄλλων ἐμπραγμάτων δικαίων· νόμ. 8 § 5 πανδ. 8, 5), ἤτοι τῆς χρησικτησίας, ὑπάρχει ἀμφιβολία κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον, ἣν οὐδόλως διασκεδάζει, ὡς λέγει ὁ Καλλιγᾶς (Β' § 152), ἡ πολιτικὴ δικονομία (κατ' αὐτὴν διὰ τῆς ἐπιδόσεως τῆς ἀγωγῆς διακόπτεται ἡ παραγραφὴ τῆς ἀγωγῆς· μᾶλλον λοιπὸν ἐννοεῖται ἡ ἀποσβεστικὴ παραγραφή). Κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον, ἡ μὲν usucapio δὲν διεκόπτετο διὰ τῆς προκατάρξεως, ἀλλ' ἐξηκολούθει τρέχουσα καὶ μετ' αὐτήν· ὅθεν ἠδύνατο ὁ ἐναγόμενος νὰ γενῇ κύριος τοῦ πράγματος διαρκούσης τῆς δίκης (νόμ. 18, 20, 21 πανδ. 6, 1· νόμ. 2 § 21 πανδ. 41, 4· νόμ. 2 πανδ. 41, 5)· πλὴν ἕνεκα τῆς δικονομικῆς ἀρχῆς ὅτι τὰ πράγματα κρίνονται ὁποῖα ἦσαν κατὰ τὴν προκάταρξιν, οὐδόλως ὠφελεῖτο ἐκ τῆς μεταβολῆς ταύτης (νόμ. 14 πρ.

αὐτῆς ῥυθμίζεται ἡ σχέσις τοῦ ἐναγομένου πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς δίκης καὶ ὁρίζεται ἡ ἔκτασις τῆς καταψηφίσεως· τουτέστιν ἐπὶ τῶν ἐμπραγμάτων ἀγωγῶν ὁ καλῆς πίστεως νομεὺς μεταβάλλεται εἰς κακῆς πίστεως, 16 καὶ

πανδ. 10, 2· νόμ. 9 § 6 πανδ. 10, 4). Ἀλλὰ τὴν τοῦ μακροῦ χρόνου παραγραφὴν (præscr. longi temporis), ἥτις κατὰ τὸ νεώτερον δίκαιον προσέδιδε καὶ αὐτὴ κυριότητα, διέκοπτεν ἡ προκάταρξις (νόμ. 2 κώδ. 3, 19· νόμ. 2, 10 κώδ. 7, 33)· ὥστε ἢ πρέπει νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι ἐπὶ μὲν τῆς usucapio ἡ ἐπίδοσις τῆς ἀγωγῆς δὲν φέρει διακοπήν, ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ μακροῦ χρόνου παραγραφῆς, φέρει, ἤ, ὅπερ τὸ εὐλογώτερον καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου 2 κώδ. (7, 40) ὑποστηριζόμενον, ὅτι ἡ προκάταρξις διακόπτει καὶ τὴν κτητικὴν παραγραφήν. Windscheid § 180 σημ. 7. Ἐναντίαν γνώμην ἐξέφρασα ἐν Ἐγχειρ. § 100 σημ. 3. Stephan ἐν Ἀρχ. τῆς ἀστ. πράξ. ΛΔ', 181· καὶ Βασ. Β', 540, σχόλ. ὑπὸ τὸν νόμ. 13 § 1.

16) Νόμ. 25 § 7 πανδ. (5, 3)· «μετὰ προκάταρξιν πάντες ἄρχονται κακῇ πίστει νομεῖς εἶναι»· νόμ. 31 § 3 αὐτ. Ἀλλὰ τὸ περιστατικὸν ὅτι ἐγείρεται κατά τινος ἐμπράγματος ἀγωγὴ δὲν δύναται βεβαίως νὰ καταστήσῃ αὐτὸν πράγματι κακῆς πίστεως, ἤγουν νὰ διεγείρῃ αὐτῷ *μόνον* καὶ *πάντοτε* τὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀλλότριον. Δυνατὸν εἶναι καὶ μετὰ τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀγωγῆς νὰ ἐμμένῃ ὁ ἐναγόμενος εἰς τὴν προτέραν πεποίθησιν ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἴδιον (ὑπόθες ἐναγόμενον κατέχοντα τὸ πρᾶγμα πρὸ δεκαετίας δυνάμει νομίμου τίτλου· νόμ. 40 πρ. πανδ. 5, 3)· ἀλλὰ δυνατὸν νὰ γεννηθῇ αὐτῷ καὶ ἐναντία πεποίθησις (νόμ. 25 § 5 πανδ. αὐτ.)· ἀναμφίβολον ὅμως εἶναι ὅτι πάντοτε γεννᾶται αὐτῷ *δισταγμὸς* ὅτι ἐνδεχόμενον νὰ ἡττηθῇ καὶ νὰ ὑποχρεωθῇ νὰ παραδώσῃ τὸ πρᾶγμα τῷ ἐνάγοντι (νόμ. 10 κώδ. 7, 32· non eum intelligi possessorem, qui, licet corpore teneat, tamen ex interposita contestatione et causa in judicio deducta super jure possessionis vacillet ac dubitet· ἀφ' οὗ γένηται προκάταρξις οὐκ ἀσφαλὴς ἡ νομή). Τὰ δύο πρῶτά εἰσιν ἑπομένως ἀμφίβολα καὶ quæstiones facit (Σαβιν. ς', 84)· διατοῦτο κατὰ τὴν πολ. δικονομίαν (ἄρθ. 156 § 4) μετὰ τὴν προκάταρξιν ὁ καλῆς πίστεως νομεὺς *λογίζεται* ὡς κακῇ πίστει διακατέχων. Πλείονα ἐν τῷ περὶ ἰδιοκτησίας κεφαλαίῳ. Ἐγχειρ. § 100 σημ. 6.

ἐπὶ τῶν προσωπικῶν ἐπέρχεται ὑπερημερία· 17 διατοῦτο
αἱ μὲν προσαυξήσεις τοῦ πράγματος ἀνήκουσι τῷ ἐνά-
γοντι, αἱ δὲ ὑπαίτιοι μειώσεις αὐτοῦ βαρύνουσι τὸν ἐνα-
γόμενον· 18 τέλος ἐκ τῆς κοινοποιήσεως τῆς ἀγωγῆς ὁρί-

---

17) Ἡ ἔγερσις προσωπικῆς ἀγωγῆς *παράγει ὑπερημερίαν;* Ἡ προ-
κάταρξις τῆς δίκης ὅπως κατὰ τὸ ρωμ. δίκαιον ἐγίνετο, δὲν καθίστανεν
ὑπερήμερον τὸν ὀφειλέτην εἰ μὴ ἂν περιεῖχε τὰ στοιχεῖα ὀχλήσεως·
διατοῦτο ποῦ μὲν λέγεται moram videtur fecisse qui litigare maluit,
quam restituere (νόμ. 82 § 1 πανδ. 45, 1)· ποῦ δέ, qui sine dolo ad
judicium provocat, non videtur moram facere (νόμ. 63 πανδ. 50,
17) καὶ non omne quod differendi causa, optima ratione, fiat, mo-
ræ adnumerandum (νόμ. 21, 24 πρ. πανδ. 22, 1)· ἀλλ' ὅμως καὶ τοι-
αύτη οὖσα ἡ προκάταρξις σπουδαῖα ἔχει ἀποτελέσματα, αὐτὰ σχεδὸν
τὰ τῆς ὑπερημερίας (νόμ. 2 πανδ. 22, 1)· ἤγουν γεννᾷ τὴν ὑποχρέωσιν
πρὸς ἀπόδοσιν νῶν καρπῶν τοῦ πράγματος, ἢ ἂν τὸ ἀντικείμενον τῆς
δίκης συνίσταται εἰς χρήματα, πρὸς καταβολὴν τῶν τόκων αὐτοῦ (νόμ.
38 § 7· νόμ. 34, 35 πανδ. 22, 1· νόμ. 20 § 11· νόμ. 51 § 1 πανδ.
5, 3· νόμ. 1 § 1 κώδ. 3, 31)· προσέτι ὁ ἐναγόμενος ἐνέχεται διὰ δό-
λον καὶ πᾶσαν ῥᾳθυμίαν καὶ ἂν τυχὸν ἡ προτέρα εὐθύνη αὐτοῦ ἦτο
ἐλαφροτέρα· ἐνίοτε καὶ διὰ τὰ τυχηρὰ (νόμ. 12 § 3 πανδ. 16, 3. Σαβιν.
ς', 81. Vanger. § 160 σ. 253). Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰσχύουσαν νομοθε-
σίαν, ἀρχομένης τῆς δίκης διὰ τῆς κοινοποιήσεως τῆς ἀγωγῆς, ἥτις φέ-
ρει πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς ὀχλήσεως, δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι ὁ ἐνα-
γόμενος γίνεται ὑπερήμερος διὰ τῆς κοινοποιήσεως τῆς ἀγωγῆς. Τοῦτο
ῥητῶς ὁρίζεται (ἄρθρ. 156 § 2) περὶ τῶν χρηματικῶν ἀπαιτήσεων,
ὑποχρεουμένου τοῦ ἐναγομένου εἰς καταβολὴν τόκων *ὑπερημερίας*· ἐξ
οὗ ἕπεται ὅτι ἀπαιτήσεις τοκοφόροι οὖσαι καὶ πρὸ τῆς ἀγωγῆς ἀνατο-
κίζονται, δηλαδὴ γίνονται καὶ οἱ τόκοι ἔντοκοι.

18) Πρβ. σημ. 8—10 τοῦ § τούτου. Πᾶσα δίκη, ὡς εἴρηται ἀνωτέρω
(σημ. 16 τοῦ § τούτου), γεννᾷ ἀναγκαίως εἰς τὸν ἐναγόμενον τὸν δι-
σταγμὸν ὅτι ἐνδεχόμενον εἶναι νὰ ἡττηθῇ καὶ νὰ ὑποχρεωθῇ νὰ παρα-
δώσῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς δίκης τῷ ἐνάγοντι· ὀφείλει λοιπὸν νὰ θεωρῇ
αὐτὸ ὡς ἐπίδικον (res litigiosa) καὶ ἐνδεχομένως ἀλλότριον· διατοῦτο
πρέπει νὰ ἐπιμελῆται αὐτὸ καὶ φυλάττῃ, ἀπέχων ἀπὸ πάσης ἐπ' αὐ-
τοῦ καινοτομίας καὶ μεταβολῆς καὶ εὐθυνόμενος διὰ τὰς ἐκ δόλου αὐ-

ζεται ἡ προτίμησις μεταξὺ πολλῶν πιστωτῶν ἢ πολλῶν δικαίων καὶ τοῦ περιορισμοῦ αὐτῶν. 19

β') ἡ ἐγγραφὴ τῆς ὑποθέσεως εἰς τὸ πινάκιον ἐπάγεται τὴν εἰς τοὺς κληρονόμους μετάβασιν πασῶν τῶν ἀγωγῶν, πλὴν τῶν προσωποπαγῶν. 20

τοῦ ἢ ἀμελείας (μεγάλης ἢ μικρᾶς) προξενηθείσας ζημίας· ἀλλὰ διὰ τὰ τυχηρὰ δὲν εὐθύνεται κατὰ γενικὸν κανόνα (νόμ. 40 πρ. πανδ. 5, 3· νόμ. 16 πρ. πανδ. 6, 1· νόμ. 21, 27 § 1 αὐτ.). Σαβιν. σ. 179.

Ὅτι δὲν ἰσχύουσι πλέον παρ' ἡμῖν αἱ ἀπαγορεύουσαι τὴν ἀπαλλοτρίωσιν τῶν ἐπιδίκων διατάξεις τοῦ ῥωμ. δικαίου ἀνάγν. Ἐγχειρ. § 100 σημ. 4. Καλλιγ. Γ' 661, περὶ δὲ τῶν διατάξεων αὐτῶν Vanger. § 160 σ. 255. Windscheid § 125 σημ. 2.

19) Ὅθεν ἐπὶ ἀλληλεγγύης ἡ κοινοποίησις τῆς ἀγωγῆς παρ' ἑνὸς τῶν πιστωτῶν ἢ πρὸς ἕνα τῶν ὀφειλετῶν παρέχει αὐτῷ προτίμησιν ἀπέναντι τῶν ἄλλων πιστωτῶν καὶ ἀποκλεισμὸν ἀπέναντι τῶν ἄλλων συνοφειλετῶν (ἐκτὸς ἂν παραιτήσῃ τὴν ἐγερθεῖσαν ἤδη ἀγωγήν)· ὑπάρχουσι καὶ οἱ ἐναντία διδάσκοντες (περὶ τούτου ἐν τῷ περὶ ἐνοχῶν βιβλίῳ. Vanger. § 573 σ. 91. Unger § 128 σημ. 14, 15). Τὸ αὐτὸ κρατεῖ καὶ ὅταν μεταξὺ τῶν πολλῶν πιστωτῶν τοῦ αὐτοῦ χρέους δὲν ὑπάρχῃ ἀλληλεγγύη (νόμ. 9 πρ. πανδ. 45, 1· νόμ. 57 § 1 πανδ. 46, 3· νόμ. 16, 17 § 1· νόμ. 24 πανδ. 31)· προσέτι ἐπὶ διαζευκτικῶν ἐνοχῶν, ἐὰν τὴν ἐκλογὴν ἔχῃ ὁ πιστωτής, ἡ διὰ τῆς κοινοποιηθείσης ἀγωγῆς γενομένη ἐκλογὴ (ἣν ἠδύνατο ν' ἀναβάλῃ μέχρι τῆς ἐκτελέσεως. Unger σημ. 21) εἶναι ὁριστικὴ καὶ ἀμετάκλητος· τοῦτο δὲν ἐφαρμόζεται ἐν οἷς θέμασι τὴν ἐκλογὴν ἔχει ὁ ὀφειλέτης (Wächter Erörter. Γ', 117)· τέλος ἐπὶ τῶν ἀγωγῶν, ὅσαι ἁρμόζουσι κατά τινος ἐφ' ὅσον κατέστη πλουσιώτερος, κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐπιδόσεως τῆς ἀγωγῆς ἐξετάζεται τὸ περιστατικὸν τοῦτο (ἄρθρ. 3· νόμ. Ἐπιτρ. νόμ. 47 πανδ. 46, 3· νόμ. 4 πανδ. 44, 1· νόμ. 37 πρ. πανδ. 3, 5· νόμ. 34 πρ. πανδ. 4, 4· νόμ. 7 πρ. § 3 πανδ. 24, 1). Vanger. § 625 σημ. 2. Unger § 127 σημ. 45.

20) Περὶ τῶν δικονομικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς εἰς τὸ πινάκιον ἐγγραφῆς τῆς ὑποθέσεως πρβ. Ἐγχειρ. § 109 σημ. 8—10. Ὑπάρχουσιν ἀγωγαί τινες μὴ μεταβαίνουσαι εἰς τοὺς κληρονόμους, ἂν δὲν ἐκίνησεν αὐτὰς ὁ δικαιοῦχος καὶ προέβη ἡ δίκη μέχρι τῆς ἐγγραφῆς αὐτῆς εἰς

γ') ἡ ἀπάντησις, ἐπὶ τῶν κατὰ τοῦ νομέως ἁρμοζου-
σῶν ἀγωγῶν, ὁρίζει ἂν πρέπῃ νὰ λογισθῇ ὁ ἐναγόμενος
fictus possessor. [21]

ΤΙΤΛΟΣ Ε'

ΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΑΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

Α') ἀπόδειξις.

α') γενικά.

§ 94. Πᾶσα δίκη, ὅσον ἁπλῆ καὶ ἂν ὑποτεθῇ, περιέχει
μίαν τοὐλάχιστον ἐπιθετικὴν πρᾶξιν, τὴν ἀγωγήν· ἐπειδὴ
δὲ ἡ ὀρθότης τῶν ἐν ταῖς ἐπιθετικαῖς πράξεσιν αἰτήσεων
ἐξήρτηται ἐκ τῆς ἀληθείας τοῦ τε νομικοῦ καὶ τοῦ ἱστο-
ρικοῦ εἴτε πραγματικοῦ αὐτῶν στοιχείου, ἕπεται ὅτι ἐν
ταῖς δίκαις ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν δικαζομένων στρέφεται κυ-
ρίως εἴτε περὶ τὸ νομικὸν εἴτε περὶ τὸ πραγματικὸν τῆς

τὸ πινάκιον (Πολ. 575) περὶ τῶν ἀγωγῶν τούτων ἐγένετο ἤδη λόγος
(ἀνωτ. § 88 σημ. 11 ὅρ. καὶ Ἐγχειρ. § 109 σημ. 11), ὡς καὶ περὶ
τῶν προσωποπαγῶν δικαίων (ἀνωτ. § 54 σημ. 9—12).

21) Ἡ διεκδικητικὴ ἀγωγὴ κινεῖται κατὰ τοῦ κατόχου· ἐὰν λοιπὸν
ἐναχθείς τις ὡς κατέχων τὸ διεκδικούμενον πρᾶγμα ἀπαντήσῃ, ἄλλα
ἀντιτάσσων κατὰ τῆς ἀγωγῆς δικαιολογήματα, οὐχὶ δὲ τὸν ἰσχυρισμὸν
ὅτι δὲν κατέχει τὸ πρᾶγμα, λογίζεται ὡς ἐναγόμενος qui liti sese obtu-
lit καὶ ὡς τοιοῦτος δικάζεται καὶ καταδικάζεται. Τὰ εἰδικώτερα ἐν τῷ
περὶ ἰδιοκτησίας κεφαλαίῳ. Vanger. § 332 σημ. 3.

διαφορᾶς στοιχεῖον.[1] **Ἀπόδειξις** καλεῖται τὸ σύνολον τῶν πράξεων ἃς ἐπιχειροῦσιν οἱ διάδικοι πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ πραγματικοῦ στοιχείου.[2] Ἡ περὶ ἀποδείξεως διδασκαλία, οὖσα τοῦ δικονομικοῦ τὸ πλεῖστον δικαίου,[3] ἔχει νὰ ἐξετάσῃ τὰ τέσσαρα ταῦτα: τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀποδείξεως, τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως, τὰ μέσα τῆς ἀποδείξεως καὶ τὴν διαδικασίαν περὶ τὴν ἀπόδειξιν· ἀλλὰ τὰ τρία πρῶτα περιέχουσι καὶ μόρια τοῦ οὐσιαστικοῦ δικαίου, ἑπομένως εἰσὶ κατὰ τοῦτο ἐξεταστέα ἐνταῦθα.

Α') **Ἀντικείμενον** ἀποδείξεως ἀποτελοῦσι μόνον **πραγματικὰ περιστατικά**, οὐχὶ νομικοὶ κανόνες· διότι

---

1) Τῶν ἐπιθετικῶν πράξεων μέρη οὐσιώδη εἰσὶ τρία: ὁ νόμιμος λόγος, ἡ ἱστορικὴ βάσις καὶ ἡ αἴτησις· λοιπὸν νόμος, γεγονὸς καὶ ὁ μεταξὺ αὐτῶν σύνδεσμος, ὁ τὴν αἴτησιν δικαιολογῶν, εἰσὶν οἱ τρεῖς ἀναγκαῖοι ὅροι πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ πάσης ἐπιθετικῆς πράξεως, ἤτοι πρὸς παραδοχὴν τῆς αἰτήσεως· ἕνεκα τούτου ὁ ἀγών, ὁ ἐκ τῶν ἐπιθετικῶν πράξεων ἐγειρόμενος ἀναμέσον τῶν διαδίκων, στρέφεται κυρίως περὶ τὰ τρία ταῦτα, τοῦ μὲν τὴν ἐπιθετικὴν πρᾶξιν προβάλλοντος ἰσχυριζομένου ὅτι ὅ τε νόμιμος λόγος καὶ ἡ ἱστορικὴ βάσις, ὡς καὶ ὁ μεταξὺ αὐτῶν σύνδεσμος ἔχουσιν ὅπως αὐτὸς ἀξιοῖ, τοῦ δὲ ἀντιπάλου τἀναντία διατεινομένου. Ὁ δικαστὴς λοιπόν, εἰς ὃν ἡ διαφορὰ φέρεται καὶ ὅστις καθῆκον ἔχει ν' ἀποφανθῇ ὁπότερος τῶν διαμαχομένων ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἐστί, τὸν μὲν νόμιμον λόγον καὶ τὸν πρὸς τὰ γεγονότα σύνδεσμον αὐτῶν ὀφείλει ἐκ καθήκοντος νὰ γινώσκῃ οἴκοθεν, τῶν γεγονότων ὅμως τὴν ἀλήθειαν παρὰ τῶν δικαζομένων ἔχει νὰ πορισθῇ. Ἐγχειρ. § 164 § 75 σημ. 3.

2) Ἄλλοι ἄλλως ὁρίζουσι τὴν ἀπόδειξιν· ἱκανοὺς ὀπαδοὺς ἔχει ἡ γνώμη ὅτι ἀπόδειξίς ἐστι τὸ σύνολον τῶν παραγόντων δικανικὴν ἀλήθειαν πειστικῶν στοιχείων (Unger § 129 σημ. 3. Bayer § 234). Προτιμητέον θεωρῶ τὸν ὑπὸ δικονομικὴν ἔποψιν διδόμενον ὁρισμόν, ὃν καὶ ἐνταῦθα ὡς ἐν τῷ ἐμῷ Ἐγχειρ. (§ 164 σημ. 4) παρεδέχθην.

3) Διατοῦτο διὰ μακρῶν καὶ ἀκριβέστερον ἐξήγησα τὰ περὶ ἀποδείξεως ἐν τῷ ἐμῷ Ἐγχειρ. 164—218.

τὸν νόμον, ἤγουν τήν τε **ὕπαρξιν** καὶ τὴν **σημασίαν** αὐτοῦ, ὀφείλει οἴκοθεν καὶ ἄνευ τῆς βοηθείας τῶν δικαζομένων νὰ γινώσκῃ ὁ δικαστής, ὡς ἐπὶ τούτῳ προπάντων τεταγμένος.[4] Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνίοτε ἐφαρμοστέαι εἰσὶν ἐν ταῖς δίκαις καὶ νομικαὶ διατάξεις, ἃς δὲν ἀπαιτεῖται νὰ γινώσκῃ ὁ δικαστής, ἀναγκαῖον ἀποβαίνει τὰς τοιαύτας διατάξεις οὐ μόνον νὰ ἐπικαλεσθῇ ὁ διάδικος, ἀλλὰ καὶ ν' ἀποδείξῃ.[5]

---

4) Τὸ νομικὸν λόγιον φέρει· jura novit curia· facta probantur, jura deducuntur. Τὸ δίκαιον ὡς ἔργον ἀνθρώπινον, παράγεται καὶ αὐτό, ὡς τὰ λοιπὰ γεγονότα, ἐν χρόνῳ· ἑπομένως ἠδύνατο νὰ καταστῇ καὶ αὐτὸ ἀντικείμενον ἀποδείξεως, ὡς ἐγίνετο ἐν ταῖς τῶν ἀρχαίων δημοκρατίαις, ὅπου οἱ δικασταὶ ἐκ τοῦ πλήθους λαμβανόμενοι ἦσαν ἀμαθεῖς τῶν νόμων (διατοῦτο παρ' αὐτοῖς μεταξὺ τῶν ἀποδεικτικῶν μέσων ἀπαριθμοῦνται καὶ οἱ *νόμοι*. Meier u. Schömann σ. 658)· τὴν σήμερον ὅμως καθῆκον ἔχει ὁ δικαστὴς οὐ μόνον νὰ γινώσκῃ τὸν νόμον, θεωρούμενος ὡς ὁ καταλληλότερος ἑρμηνευτὴς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ νὰ ἦναι οἴκοθεν πεπεισμένος· ἀνωτ. § 3 σημ. 12, 13. Ἐγχειρ. § 167 σημ. 5.

5) Τοιούτου εἴδους διατάξεις εἰσὶν οἱ ἀλλοδαποὶ νόμοι, τὰ ἔθιμα, οἱ τοπικοὶ καὶ προσωπικοὶ εἴτε ἀτομικοὶ νόμοι (ἀνωτ. § 4 σημ. 10, § 6 σημ. 10. Ἐγχειρ. § 167 σημ. 7, 8). Περὶ τοῦ ζητήματος, ἂν δύναται τὸ ἔθιμον νὰ προταθῇ ἐφεσίμως κατὰ πρῶτον, κεῖνται ἐν σημ. 8 τοῦ Ἐγχειρ. τούτου ταῦτα· «τὸ ἔθιμον, ὡς καὶ ὁ νόμος, χρησιμεύει ἢ ὡς βάσις ἀγωγῆς ἢ ὡς βάσις ἐνστάσεως· ἐὰν ὁ διάδικος ὑπέβαλεν ἤδη πρωτοδίκως τὸ πραγματικὸν στοιχεῖον τῆς *βάσεως τῆς ἀγωγῆς* ἢ τῆς *ἐνστάσεως*, ἀφεὶς μόνον τὸν νόμιμον λόγον (τὸν διὰ τοῦ ἐθίμου δικαιολογούμενον), ἀναμφιβόλως δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ τὸ ἔθιμον κατὰ πρῶτον ἐφεσίμως». Ταῦτα γράψας ἐκεῖ παρεῖδον τῷόντι, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Σπ. Σ. Εὐκλείδης ἐν Ν. Θέμιδ. (Δ', 200 σημ. 2), ὅτι τὸ ἔθιμον δύναται νὰ προταθῇ καὶ ὡς νομικὸν ἁπλῶς ἐπιχείρημα· ὅταν ὁ διάδικος ἐπικαλῆται αὐτὸ ὡς *καταργητικὸν* τοῦ νομίμου λόγου τῆς ἀγωγῆς ἢ τῆς ἐνστάσεως τοῦ ἀντιδίκου αὐτοῦ· ὅπερ σπανίως μὲν δύναται νὰ λάβῃ χώραν (ἄρθρ. 2 τοῦ ἀστ. νόμ.), οὐχὶ ὅμως καὶ οὐδέ-

Πλὴν οὐχὶ πάντα τὰ πραγματικὰ περιστατικά, ἅπερ ἰσχυρίζονται οἱ διάδικοι καὶ ἐπικαλοῦνται ὑπὲρ ἑαυτῶν, χρήζουσιν ἀποδείξεως, ἀλλὰ μόνον τὰ **οὐσιώδη** καὶ **ἀμφισβητούμενα**· τὰ μὴ οὐσιώδη ὀλιγωρεῖ ὁ δικαστὴς ὡς ἄνευ βαρύτητός τινος ὄντα, τὰ δὲ ἀναμφισβήτητα ὀφείλει νὰ παραλάβῃ ὡς ἀληθῆ. [6] Ἐκ τῶν ῥηθέντων ἕπεται ὅτι τὸ ἀποδεικτέον περιστατικὸν πρέπει νὰ ἦναι **πραγματικόν, οὐσιῶδες** καὶ **ἀμφισβητούμενον.**

Β') Τὸ **βάρος** τῆς ἀποδείξεως, ἤγουν ἡ πρὸς ἀπόδειξιν ὑποχρέωσις, [7] ὁρίζεται οὐχὶ ἐκ τῆς ἐν τῇ δίκῃ θέσεως

ποτε· ὡς νομικὸν καθαρῶς ἐπιχείρημα δεκτόν ἐστιν ἀναντιρρήτως τὸ ἔθιμον καὶ ἐφεσίμως (Ἐγχειρ. § 232 σημ. 5, Γ')· ἀλλὰ διαφωνῶ βεβαίως πρὸς τὸν Σπ. Εὐκλείδην, ἀποκαλοῦντα κενὴν ἐννοίας τὴν γνώμην, ὅτι ὅ τε προτείνων τὸ ἔθιμον ὀφείλει ν' ἀπαριθμῇ παραδείγματα τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ καὶ ἡ περὶ ἀποδείξεως αὐτοῦ ἀπόφασις ἀναγκαῖον εἶναι νὰ περιέχῃ ταῦτα· διότι ἐκ τῶν θεμάτων τῆς ἐφαρμογῆς ἔχει νὰ ἐξετάσῃ καὶ ἀποφανθῇ ὁ δικαστὴς ἂν *πρέπῃ* νὰ διατάξῃ ἀπόδειξιν καὶ μετὰ τὴν διεξαγωγὴν αὐτῆς νὰ *κρίνῃ*, ἂν ὑπάρχῃ τὸ προτεινόμενον ἔθιμον· ἀνωτ. § 6 σημ. 4.

6) Δὲν διατάσσεται δηλαδὴ ἀπόδειξις ἐπουσιωδῶν γεγονότων (probanda non sunt quæ probata non relevant· νόμ. 21 κώδ. 4, 19· erga probationem laborare non convenit, si quidem hujusmodi, licet probetur, factum intentioni nullum præbet adminiculum. Ἐγχειρ. § 167 σημ. 9)· ἐπουσιώδη δέ εἰσιν οὐ μόνον τὰ περιττὰ (ἤγουν τὰ ἄνευ τινὸς σημασίας ἐν τῇ δίκῃ· π. χ. τίνα ἐνδυμασίαν ἦσαν οἱ συμβαλλόμενοι ἐνδεδυμένοι), ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ τεκμαρτά, ἤτοι τὰ μὴ φέροντα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅπερ ἐξ αὐτῶν θέλει νὰ πορισθῇ ὁ διάδικος (Unger § 129 σημ. 15· ἡ διαστολή, ἣν θέλει νὰ ποιήσῃ οὗτος μεταξὺ τῶν δύο εἰδῶν τῶν γεγονότων τούτων, ὑπάρχει μέν, ἀλλ' ἄνευ σημασίας)· ὡσαύτως περιττὴ εἶναι ἡ ἀπόδειξις τῶν ὡμολογημένων γεγονότων, ὡς καὶ τῶν μὴ ἀμφισβητησίμων, οἷα τὰ πασίδηλα καὶ τὰ γνωστὰ τῷ δικαστηρίῳ (πολ. δικον. 244—247). Ἐγχειρ. § 167 σημ. 9—13, § 119. Unger § 129 σημ. 10.

7) Ἡ πρὸς ἀπόδειξιν ὑποχρέωσις εἶναι σπουδαιοτάτη, διότι ἐκ τῆς

τῶν διαδίκων, οὐδ' ἐκ τοῦ γλωσσικοῦ τύπου τῶν ἑκατέρω-
θεν ἰσχυρισμῶν,[8] ἀλλὰ μόνον ἐκ τῆς πρὸς τὸ ἐπίδικον
δικαίωμα σχέσεως τῶν ἰσχυρισμῶν τούτων· κατὰ τοῦτο

ἐκπληρώσεως ἢ μὴ αὐτῆς ἐξήρτηται ἡ ἐν τῇ δίκῃ ἢ ἡ ἧττα τοῦ δια-
δίκου, ᾧ ἐπίκειται ἡ ὑποχρέωσις αὕτη, ἥτις πολλάκις βάρος (onus
probandi) καὶ ἀνάγκη (necessitas probandi) δυσβάστακτος (difficul-
tas probandi) ἀποβαίνει· Νεαρ. ιη' κεφ 10· διατοῦτο ἀποτυγχάνει
ἐνίοτε ὁ διάδικος οὐχὶ διότι δὲν ἔχει δίκαιον, ἀλλὰ διότι στερεῖται τῶν
πρὸς ἀπόδειξιν αὐτοῦ μέσων· non jus deficit, sed probatio· νόμ. 30
πανδ. (26, 2).

8) Εἴτε θέσιν ἐνάγοντος ἔχει τις ἐν τῇ δίκῃ, εἴτε θέσιν ἐναγομένου,
εἶναι ἀδιάφορον περὶ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ βάρους τῆς ἀποδείξεως· διότι
οὐ μόνον ὁ ἐνάγων ὑποχρεοῦται εἰς ἀπόδειξιν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐναγόμενος.
Ὡσαύτως ἀδιάφορος εἶναι ὁ γραμματικὸς εἴτε γλωσσικὸς τύπος, ὑφ' ὃν
παρίσταται ἰσχυρισμός τις· καθότι ἀπόδειξις ἐπιβάλλεται περὶ τῶν τε
καταφατικῶν καὶ περὶ τῶν ἀρνητικῶν ἰσχυρισμῶν (νόμ. 15 πανδ. 22,
3· νόμ. 10 πανδ. 45, 1. Ἐγχειρ. § 121 σημ. 2. Unger § 129 σημ.
20, 21 π. χ. τὴν ἀχρησίαν ὡς λόγον ἀπωλείας δουλείας τινός). Ἐπιρ-
ροὴν δὲ μόνον ἔχει ἡ σχέσις τοῦ ἀποδεικτέου ἰσχυρισμοῦ πρὸς τοὺς
διαδίκους, τουσέστιν ἡ ὀρθὴ λύσις τοῦ ζητήματος ὁποτέρῳ τῶν διαδί-
κων ἀνήκει ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος· διότι οὗτινος τῶν διαδίκων εἶναι ὁ
ἰσχυρισμὸς αὐτός, αὐτὸς ὀφείλει καὶ νὰ τὸν ἀποδείξῃ. Ὥστε ἡ πρὸς
ἀπόδειξιν ὑποχρέωσις ταὐτίζεται τῇ πρὸς ἰσχυρισμὸν ὑποχρεώσει· ἤγουν
ὅ,τι τις ὀφείλει νὰ ἰσχυρισθῇ αὐτὸ τοῦτο ὀφείλει καὶ ν' ἀποδείξῃ, ἡ δὲ
ἀμφιβολία καὶ ἡ ἔρις στρέφεται κυρίως ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον εἰς τοῦτο,
ποῦ πρέπει νὰ καταταχθῇ γεγονός τι, ἐν τῷ ἱστορικῷ τῆς ἀγωγῆς ἢ
ἐν τῷ ἱστορικῷ τῶν *ἐνστάσεων*; Κατὰ τοῦτο δὲ μικρᾶς βοηθείας παρέ-
χουσιν ἡμῖν αἱ τοῦ ῥωμ. δικαίου πηγαί· ἤτοι ἐπὶ τῶν ἑξῆς θεμάτων·
ἐπὶ τῆς πρὸς τὸ πράττειν ἢ ἔχειν δίκαια ἱκανότητος (νόμ. 5 κώδ. 6,
36· νόμ. 9 κώδ. 4, 19)· ἐπὶ διαθηκῶν καὶ κληροδοτημάτων (νόμ. 12,
17, 22 πανδ. 22, 3· νόμ. 22 πανδ. 31· νόμ. 11 § 12 πανδ. 32· νόμ.
11 κώδ. 4, 19, § 4 εἰσηγ. 2, 20)· ἐπὶ τῆς τοῦ ἀχρεωστήτου ἀγωγῆς
(νόμ. 25 πανδ. 22, 3)· ἐπὶ τῆς καταβολῆς (νόμ. 12, 25 § 2 πανδ. 22,
3· νόμ. 1 κώδ. 4, 19· νόμ. 7 κώδ. 8, 36· νόμ. 25 κώδ. 8, 43)· ἐπὶ
τοῦ δόλου καὶ τοῦ πταίσματος (νόμ. 18 § 1· νόμ. 19 § 1 πανδ. 22,
3· νόμ. 9 § 4 πανδ. 19, 2· νόμ. 11 πανδ. 18, 6)· ἐπὶ τῆς ὑπερημερίας

δὲ ἀναμφίβολον βεβαίως ὑπάρχει ὅτι ἕκαστος διάδικος ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ τοὺς **ἰδίους**[9] ἰσχυρισμούς, καὶ γενικῶς σχεδὸν παραδεδεγμένος ὁ κανών, καθ' ὃν **πᾶς διάδικος ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ πάντα τὰ γεγονότα, τὰ ἀποτελοῦντα τὴν θεμελίωσιν τῆς ἑαυτοῦ προσβολῆς ἢ ἀντιπροσβολῆς**· ἄρα τῷ μὲν ἐνάγοντι ἐπίκειται ἡ ἀπόδειξις τοῦ πραγματικοῦ στοιχείου τῆς ἀγωγῆς, τῷ δ' ἐναγομένῳ ἡ ἀπόδειξις τοῦ πραγματικοῦ στοιχείου τῶν ἐνστάσεων. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐρώτησιν, τίνα γεγονότα ἀπαρτίζουσι τὸ πραγματικὸν στοιχεῖον τῆς ἀγωγῆς καὶ τίνα τὸ τῶν ἐνστάσεων, αὕτη περίπου δίδοται ἡ ἀπάντησις·[10] **οὐχὶ πάντα** τὰ πρὸς γένεσιν τοῦ δικαίου

(νόμ. 32 § 1 πανδ. 22, 1)· ἐπὶ τῶν ἀγωγῶν adjectitiæ qualitatis (§ 5 εἰσηγ. 4, 7). Unger § 129 σημ. 26.

9) Τίνα καὶ πόσα τῶν ἐν τῇ δίκῃ οὐσιωδῶν γεγονότων ἀνήκουσι τῷ ἐναγομένῳ εἴρηται γενικῶς ἀνωτέρω (§ 86 σημ. 2, 3).

10) Τὰ ἐπιρροὴν ἐν τῇ δίκῃ ἔχοντα γεγονότα, καὶ ὄντα ἕνεκα τούτου οὐσιώδη, κατατάσσονται συνήθως εἰς τρεῖς κατηγορίας· εἰσὶ δηλαδὴ ἢ γεγονότα παραγωγικὰ τοῦ δικαίου, ἢ γεγονότα διακωλυτικὰ τῆς παραγωγῆς αὐτοῦ, ἢ τρίτον γεγονότα καταλυτικὰ τοῦ παραχθέντος ἤδη δικαίου. Ὡς πρὸς τὸ βάρος λοιπὸν τῆς ἀποδείξεως ἡ ἐπικρατοῦσα διδασκαλία παραδέχεται, ὅτι ὁ ἐνάγων μόνον τῶν γεγονότων τῆς πρώτης κατηγορίας ὀφείλει νὰ φέρῃ τὴν ἀπόδειξιν, τῶν δὲ δύο ἄλλων ἡ ἀπόδειξις ἐπίκειται τῷ ἐναγομένῳ· ἡ δὲ μεταξὺ τῶν συγγραφέων διαφωνία στρέφεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περὶ τὴν ἐν ταῖς εἰρημέναις κατηγορίαις κατάταξιν τῶν καθ' ἕκαστον ἰσχυρισμῶν (Unger § 123 σημ. 22). Ἐν ταῖς ἀποδείξεσι διακρίνεται συνήθως τὸ *ἀντικείμενον* τῆς ἀποδείξεως (τί πρέπει ν' ἀποδειχθῇ) καὶ τὸ *βάρος* τῆς ἀποδείξεως· ἀλλὰ τὰ δύο ταῦτα συνέχονται στενῶς πρὸς ἄλληλα καὶ πολλάκις ὁ προσδιορισμὸς τοῦ πρώτου συνεπάγεται καὶ τοῦ δευτέρου τὸν προσδιορισμόν· διατοῦτό τινες φρονοῦσι (Reinhold ἐν τῇ Ἐφημ. τοῦ Linde ΙΓ', 13 σημ. 1. Unger § 129 σημ. 23) ὅτι τὸ ἀποδεικτέον γεγονὸς εἶναι τὸ κύριον· ἑπομένως τούτου πάντοτε πρέπει νὰ προηγῆται ἡ ἐξέτασις· π. χ. ἐπὶ τοῦ

τῆς ἀγωγῆς ἢ τῶν ἐνστάσεων ἐπιρροὴν ὁπωσδήποτε ἔχοντα γεγονότα ἀπαρτίζουσι τὸ πραγματικὸν αὐτῶν στοιχεῖον, **ἀλλὰ μόνον** τὰ κατὰ νόμον **ἀναγκαῖα πρὸς παραγωγὴν εἰδικῶς τοῦ δικαίου** τῆς ἀγωγῆς [11] ἢ τοῦ

Ἀναστασιανοῦ νόμου, ὁπότερόν ἐστιν ἀποδεικτέον, ὅτι κατεβλήθη ὅ,τι αἰτεῖ ὁ ἐνάγων, ἢ ὅτι κατεβλήθη ὀλιγώτερον τούτου; εἰ μὲν τὸ πρῶτον, ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ ὁ ἐνάγων, εἰ δὲ τὸ δεύτερον, ὁ ἐναγόμενος. Προσέτι ἂν κληροδοτήσῃ ὁ διαθέτης ἀλλότριον πρᾶγμα, γινώσκων ὅτι εἶναι ἀλλότριον, τὸ κληροδότημα ἰσχύει. Τί εἶναι ἐνταῦθα τὸ ἀποδεικτέον; ἡ γνῶσις ἢ ἡ ἄγνοια; Νόμ. 21 Π. (22, 3). Ἡ παρατήρησις ὀρθή, ἀλλὰ ἄνευ πρακτικῆς σπουδαιότητος.

11) *Πάντα* τὰ πρὸς παραγωγήν, ἀλλὰ καὶ *μόνα* τὰ πρὸς παραγωγὴν εἰδικῶς τοῦ δικαίου τῆς ἀγωγῆς (π. χ. τοῦ δανείου, τῆς μισθώσεως, τῆς ἰδιοκτησίας, τῆς δουλείας) ἀναγκαῖα γεγονότα ἀποδεικνύει ὁ ἐνάγων· ἀφ' ἑτέρου *πάντα* καὶ *μόνα* τὰ πρὸς παραγωγὴν εἰδικῶς τοῦ δικαίου τῆς ἐνστάσεως ἀποδεικνύει ὁ ἐναγόμενος· ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἕκαστος διάδικος ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ ἐκεῖνα μόνον τὰ γεγονότα, ἅτινα ἀρκοῦσι κατὰ νόμον νὰ στηρίξωσι τὴν αἴτησιν αὐτοῦ. Οὕτω εἰς τὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς ἀνήκουσι καὶ ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ ὁ ἐνάγων: α') ἐπὶ δανείου ἢ ἄλλης πράγματι συνισταμένης ἐνοχῆς, τὴν δόσιν πράγματος ἐπὶ ἀποδόσει (εἰσηγ. 3, 14)· β') ἐπὶ δωρεᾶς, τὴν διὰ συμβολαιογραφικῆς πράξεως συνομολόγησιν αὐτῆς (Νόμ. χαρτοσ. 42)· γ') ἐπὶ διεκδικήσεως εἰς παράγωγον αἰτίαν στηριζομένης, τὴν κτῆσιν τῆς κυριότητος καὶ τοῦ προκτήτορος (νόμ. 20 πρ. πανδ. 41, 1. Ἐγχειρ. § 170 σημ. 12)· δ') ἐπὶ ἀποζημιώσεως ἕνεκα παραβάσεως ἐνοχικῆς σχέσεως, τὴν ὕπαρξιν ἁπλῶς τῆς ἐνοχικῆς σχέσεως καὶ τὴν προξενηθεῖσαν ζημίαν· ὅθεν ὁ ἐν χείρονι καταστάσει τὴν παρακαταθήκην, τὸ χρησιδάνειον, τὸ μισθωθὲν πρᾶγμα ἢ τὸ ἐνέχυρον ἀποδίδων λογίζεται ὡς μὴ ἀποδίδων τὸ ὄφλημα καὶ εὐθύνεται (νόμ. 1 § 16 πανδ. 16, 3· νόμ. 3 § 1 πανδ. 13, 6)· τὸ αὐτὸ κρατεῖ καὶ ἂν ἰσχυρίζηται οὗτος ὅτι ἀπώλεσεν αὐτό· μόνον τυχηρὰ ἀπώλεια, ἣν ὀφείλει αὐτὸς ν' ἀποδείξῃ, τὸν ἀπαλλάττει (νόμ. 5 κώδ. 4, 24. Beinhold ἐν τῇ τοῦ Linde ἐφημερ. ΙΓ', 160 Ν. σειρᾶς). Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ τὸ γνωστὸν ζήτημα τοῦ ἐμπρησμοῦ τῆς ὑπὸ μίσθωσιν οἰκίας. Ἐκ τῆς μισθώσεως γεννᾶται ἡ ὑποχρέωσεις τοῦ μισθωτοῦ ν' ἀποδώσῃ τὴν οἰκίαν ἐν ᾗ καταστάσει παρέλαβεν αὐτήν·

δικαίου τῶν ἐνστάσεων· 12 ἑπομένως ξένα τῆς βάσεως

εὐθύνεται δὲ διὰ δόλον καὶ ἀμέλειαν (μεγάλην ἢ μικράν)· μόνον διὰ τὰ τυχηρὰ δὲν εὐθύνεται. Ἵνα ἀπαλλαγῇ λοιπὸν ὁ μισθωτὴς τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ νὰ παραδώσῃ τὴν οἰκίαν οἵαν παρέλαβεν αὐτήν, ὀφείλει νὰ ἰσχυρισθῇ καὶ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ἐμπρησμὸς ἦτο δι' αὐτὸν τυχηρὸν γεγονὸς (πρβ. καὶ Παπαρρηγ. ἐν Ἐφημ. δικαστ. σ. 34 Ν. σειρᾶς).—Ἐὰν ὅμως ἡ περὶ ἀποζημιώσεως ἀγωγὴ στηρίζηται ἐπὶ παρανόμου πράξεως τοῦ ἐναγομένου (ἐπὶ δόλου ἢ ἀμελείας αὐτοῦ), ἡ παράνομος πρᾶξις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς καὶ ἀποδεικτέα ἐστὶν ὑπὸ τοῦ ἐνάγοντος (νόμ. 18 § 1 πανδ. 22, 3 qui dolo dicit factum aliquid, licet in exceptione, docere dolum admissum debet· νόμ. 30 κώδ. 8, 45. Wächter § 113)· ἐὰν ὁ ἐναγόμενος ἀντιτάξῃ, ὅτι ἐν ἀκαταμαχήτῳ ἀνάγκῃ εὑρισκόμενος εἰς τὸ νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτόν, ἠδίκησε; δικαστ. Χρον. Γ', 194· ε') ἐὰν αἰτῇ νόμιμον κληρονομικὴν μερίδα, τὴν δίδουσαν πρὸς τοῦτο δικαίωμα συγγενικὴν σχέσιν (νόμ. 1 βασ. 22, 1)· ὁ δὲ ἐναγόμενος ἀντιτάσσων ἀποκλήρωσιν, ἀποδεικνύει αὐτὸς αὐτὴν (Νεαρ. 115 κεφ. γ' § 14)· ς') ἐπὶ τῆς τοῦ ἀχρεωστήτου ἀγωγῆς, τὴν ἀνυπαρξίαν τοῦ χρέους καὶ τὴν ἑαυτοῦ πλάνην· περὶ τοῦ πρώτου ὑπάρχει τις τροποποίησις ἐν νόμ. 25 πρ. πανδ. (22, 3). Ἐγχειρ. § 170 σημ. 4· ζ') ἐπὶ τῆς ὑποθηκικῆς ἀγωγῆς, οὐ μόνον τὸ δάνειον καὶ τὴν ὑποθήκευσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ὑποθηκεύσαντος (νόμ. 23 πανδ. 22, 3)· η') ἐπὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς, τὴν στηρίζουσαν τὴν ἀγωγὴν συγγενικὴν σχέσιν· ἐὰν δὲ ὁ ἐναγόμενος ἰσχυρίζηται ὅτι ὑπάρχει διαθήκη ἢ συγγενεῖς ἐγγύτεροι, ἀποδεικνύει αὐτὸς τοῦτο (Ἐγχειρ. § 170 σημ. 17). Πάντα τὰ ἐν τοῖς α'—η' παραδείγμασι σημειούμενα θέματα περιέχουσιν εἰδικῶς τοῦ διὰ τῆς ἀγωγῆς ἐπιδιωκομένου δικαίου παραγωγικά.

Ἰσχυρῶς φιλονεικεῖται τὸ ζήτημα, τίς ἀποδεικνύει ὅταν ἐπὶ δικαιοπραξιῶν ὁ ἐναγόμενος ἀντιτάσσῃ ὅτι ἡ δικαιοπραξία, περὶ ἧς ἡ δίκη, συνέστη ὑπὸ ἀναβλητικὴν αἵρεσιν. Κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην, τὴν αἵρεσιν ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ ὁ ἐναγόμενος. Πρβ. Ἐγχειρ. § 170 σημ. 9 πρβ. περὶ τοῦ ζητήματος Unger (§ 129 ἐν τ. σελ. 572), ὅστις ἐναντίαν ἀποφαίνεται γνώμην.

12) Νόμ. 19 πανδ. (22, 3)· νόμ. 1 κώδ. (4, 19). Καὶ ὁ ἐναγόμενος μόνον τὰ εἰδικῶς τὴν ἱστορικὴν βάσιν τῆς ἑαυτοῦ ἐνστάσεως ἀποτελοῦντα γεγονότα χρεωστεῖ ν' ἀποδείξῃ· π. χ. ἂν προτείνῃ συμψηφι-

τῆς ἀγωγῆς ἢ τῶν ἐνστάσεών εἰσιν αἱ γενικαὶ προϋποθέσεις τῆς παραγωγῆς παντὸς δικαίου, ἢ ἡ ἀπουσία τῶν ἐξαιρετικῶν τοῦ νόμου περιπτώσεων, ὡς καὶ τὰ ἀναιρετικὰ τοῦ δικαίου γεγονότα· 13

σμόν, χρέος ἔχει ν' ἀποδείξῃ μόνον τὰ παραγωγικὰ τῆς ἀνταπαιτήσεώς του περιστατικά.

13) Πάντα ταῦτα τὰ περιστατικὰ ἀνήκουσιν εἴτε εἰς τὰ διακωλυτικὰ γεγονότα, εἴτε εἰς τὰ ἀναιρετικά· ἐπομένως ἀποτελοῦσιν ἰσχυρισμοὺς εἴτε τοῦ ἐναγομένου (ἐνστάσεις), εἴτε τοῦ ἐνάγοντος (ἀντενστάσεις), ἀποδεικτέους παρ' αὐτῶν. Ὅθεν

α') διακωλυτικὰ γεγονότα ὑπὸ τοῦ ἐναγομένου (ἢ τοῦ ἐνάγοντος ὡς ἀντενστάσεις) ἀποδεικτέα εἰσί, *πρῶτον* ἡ περὶ τὸ ἔχειν δίκαια ἢ ἐπιχειρεῖν δικαιοπραξίας *ἀνικανότης* τοῦ προσώπου (διατοῦτο ὁ λέγων, τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ ὑπὸ νόμου κωλύεσθαί τινος δικαίου, δεικνύει· νόμ. 5 πρ. πανδ. 22, 3· διότι ἡ ἱκανότης εἶναι ὁ κανών, ἡ ἀνικανότης, ἡ ἐξαίρεσις· ἄρα ὁ τὴν ἐξαίρεσιν ἐπικαλούμενος βαρεῖται τῇ ἀποδείξῃ αὐτῆς· ἐὰν ὅμως κανὼν ἦναι ἡ ἀνικανότης—ἡ τῶν ἀνηλίκων καὶ γυναικῶν πρὸς ἔκδοσιν συναλλαγματικῆς—, ὁ τὴν ἀνικανότητα ἐπικαλούμενος ἀποδεικνύει αὐτὴν καθὸ ἐξαίρεσιν), ἢ τοῦ πράγματος (ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἐκτὸς συναλλαγῆς)· *δεύτερον* τὸ μὴ *σπουδαῖον* τῆς δικαιοπραξίας (ὁ κανὼν εἶναι· πᾶσα δήλωσις θελήσεως παράγει τὴν δι' αὐτῆς σκοπουμένην ἐνέργειαν· ἐξαίρεσις· ἡ μὴ σπουδαία θέλησις δὲν παράγει τὴν ἐνέργειαν ταύτην)· *τρίτον, τὸ κατ' ἐξαίρεσιν* μὴ ἐφαρμόσιμον τοῦ νομικοῦ κανόνος ἐφ' οὗ ἡ ἀγωγὴ στηρίζεται· ὅταν δηλαδὴ νομικός τις κανὼν ἐξαιρῇ θέματά τινα τῆς ἐφαρμογῆς του, ὁ ἐπικαλούμενος τὴν ἐξαίρεσιν ὀφείλει αὐτὸς ν' ἀποδείξῃ αὐτὴν (π. χ. ὅτι τὸ ἐλάττωμα τοῦ πωληθέντος πράγματος ἦτο ὁρατόν· νόμ. 14 § 10, νόμ. 48 § 4 πανδ. 21, 1· ὅτι τὸ ἐκνικώμενον πρᾶγμα ἐγίνωσκεν ὁ ἀγοραστὴς ὅτι εἶναι ἀλλότριον· νόμ. 27 κώδ. 8, 45· νόμ.7 κώδ. 3, 38). Τοιαῦται αἱ ἐξαιρέσεις τοῦ τῆς 28 αὐγ. 1854 διατ. περὶ χρητ. γραμματίων. *Τέταρτον*, ὁ ἔκ τινος συμβάσεως (παρακαταθήκης μισθώσεως, χρησιδανείου) ἐναγόμενος ἐπὶ ἀποδόσει πράγματός τινος, ἐὰν προσβάλλῃ τὸ ἔγκυρον αὐτῆς ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἀνήκει αὐτῷ τὸ πρᾶγμα, χρεωστεῖ αὐτὸς νὰ φέρῃ τὴν ἀπόδειξιν ταύτην (νόμ. 15 πανδ. 16, 3· νόμ. 45 πρ. πανδ. 50, 17· νόμ. 20 κώδ. 4, 65). Unger § 123 σημ. 25.

Ἡ βάσις ἡ θεμελιακή, ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ γνώμη ὅτι τὰ διακωλυ-

τικὰ γεγονότα ἀποδεικνύει ὁ ἐναγόμενος, εἶναι ὅτι ταῦτα ἀποτελοῦσιν ἐξαίρεσιν πάντοτε κανόνος ἄλλου γενικωτέρου (ἀνωτ. § 90 σημ. 1)· ἄλλοι δικαιολογοῦσι τὴν γνώμην ταύτην ἐκ τῆς θεωρίας τῶν τεκμηρίων (Wächter § 66 σ. 437), ὅπερ ὅμως δὲν εἶναι ἀκριβές. Ἐγχειρ. § 170 σημ. 7. Unger § 123 σημ. 24.

β') ἀναιρετικὰ γεγονότα ὑπὸ τοῦ ἐναγομένου ἐπίσης ἀποδεικτέα εἰσὶν ἐπὶ μὲν τῶν ἐνοχῶν, ἡ ἐκπλήρωσις αὐτῶν, ἐπὶ δὲ τῶν ἐμπραγμάτων δικαίων, ἡ ἀπόσβεσις τοῦ δικαίου (ἀνωτ. § 90 σημ. 2). Τοῦτο ἐφαρμόζεται οὐ μόνον ὅταν ἡ δίκη ἀντικείμενον ἔχῃ τὴν *ἐκτέλεσιν* τῆς ἐνοχῆς, ἀλλὰ καὶ ὅταν διὰ τῆς ἀγωγῆς ἐπιδιώκωνται ἕτεραι συνέπειαι, ἐκ τῆς μὴ *ἐκτελέσεως* τῆς ἐνοχῆς παραγόμεναι· διότι καὶ αὗται περιεχόμενον τῆς ἐνοχῆς ἀποτελοῦσι καὶ τὴν αὐτὴν ὑποχρέωσιν, ἣν καὶ ἡ κυρία ἐνοχή, ἐπιβάλλουσι τῷ ὀφειλέτῃ. Διατοῦτο 1) ἐπὶ τοῦ *καταπτωτικοῦ* συμφώνου (lex commissoria), ἐναγόμενος ὁ ἀγοραστὴς ἐπὶ ἐπιστροφῇ τοῦ πράγματος διὰ τὴν μὴ καταβολὴν τοῦ τιμήματος καὶ τὴν ἕνεκα τούτου παράβασιν τοῦ συμφώνου (νόμ. 4 πρ. πανδ. 18, 3), βαρεῖται αὐτὸς τῇ ἀποδείξει τῆς καταβολῆς· διότι ὁ πωλητὴς δικαιοῦται ν' ἀπαιτήσῃ ἢ τὴν πληρωμὴν τοῦ τιμήματος, ἢ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ πράγματος· ἀμφοτέρων τούτων ἀναιρετικὸν γεγονὸς εἶναι ἡ καταβολὴ (ἀνωτ. § 90 σημ. 3)· 2) ἐπὶ τῆς ἐμφυτεύσεως, ἐναγόμενος ὁ ἐμφυτευτὴς ἐπὶ ἀποδόσει τοῦ πράγματος διὰ τὴν μὴ πληρωμὴν τοῦ κανόνος, ἀποδεικνύει αὐτὸς τὴν πληρωμήν· διότι καὶ ἐνταῦθα ἡ πληρωμὴ τοῦ κανόνος εἶναι ὁ ἀναιρετικὸς λόγος τοῦ δικαιώματος περὶ καταβολῆς τοῦ τιμήματος ἢ ἀποδόσεως τοῦ πράγματος (Bothmann σ. 343· ἐναντίος Plank Beweisurtheil σ. 282 σημ. 1)· τὸ αὐτὸ κρατεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ μὴ καταβαλόντος τὸ μίσθωμα μισθωτοῦ (νόμ. 54 § 1· νόμ. 56 πανδ. 19, 2)· 3) ἐπὶ ἀπαιτήσεως τόκων ὑπερημερίας, ὁ ἐνάγων ἀποδεικνύει μόνον τὴν ὄχλησιν, ἡ δὲ τῆς καταβολῆς ἀπόδειξις ἐπίκειται τῷ ἐναγομένῳ (νόμ. 32 § 1, πανδ. 22, 1). Unger § 129 σημ. 31· 4) ἐναγομένου τοῦ ἐγγυητοῦ, ὀφείλει ὁ ἐνάγων ν' ἀποδείξῃ μόνον ὅτι κατεδίωξε τὸν πρωτοφειλέτην δικαστικῶς· ὅτι δὲ κατεβλήθη αὐτῷ τὸ χρέος ἀποδεικνύει ὁ ἐναγόμενος ἐγγυητὴς (Unger σημ. 33α)· 5) τίς ἀποδεικνύει προταθείσης τῆς ἐνστάσεως non adimpleti contractus; ἀνωτ. § 91 σημ. 7. Ἐγχειρ. § 170 σημ. 11· 6) ἐγειρομένης τῆς ὑποθηκικῆς ἀγωγῆς, ὀφείλει ὁ ἐνάγων ν' ἀποδείξῃ τὸ δάνειον μόνον, ἡ δὲ καταβολὴ αὐτοῦ ἐπίκειταί τῷ ἐναγομένῳ (νόμ. 1 κώδ. 8, 33· νόμ. 10 κώδ. 2, 24). Unger σημ. 28· 7) ὅταν ὅμως ἡ μὴ ἐκτέλεσις τῆς ἐνοχῆς χρησιμεύῃ ὡς βάσις ἐνοχῆς *νέας*, ἐκ τῆς μὴ ἐκτελέσεως παραχθείσης, τὴν μὴ ἐκτέλε-

Γ') Αἱ ἐπιβαλλόμεναι εἰς τοὺς διαδίκους ἀποδείξεις ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας διαδοχικὴν σχέσιν· προηγεῖται ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀγωγῆς, ἕπεται ἡ τῶν ἐνστάσεων, παρέπεται ἡ τῶν ἀντενστάσεων καὶ οὕτως ἐφεξῆς. [14]

σιν ὀφείλει τότε ν' ἀποδείξῃ ὁ ἐνάγων δανειστής· οἷον ἐνάγει τρίτον πρόσωπον ὑποσχεθὲν νὰ πληρώσῃ τὸ χρέος, ἐὰν δὲν ἐξοφλήσῃ αὐτὸ ὁ ὀφειλέτης (νόμ. 116 πανδ. 45, 1), ἢ ἐπὶ συναλλαγματικῶν, τὸν ἐκδότην ἢ τοὺς ὀπισθογράφους (ὀφείλει ὁ ἐνάγων ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἐγένετο διαμαρτύρησις περί τε τῆς μὴ ἀποδοχῆς καὶ περὶ τῆς μὴ πληρωμῆς). Τὸ αὐτὸ κρατεῖ καὶ ὅταν ἡ ἐνοχὴ ἀντικείμενον ἔχῃ παράλειψιν (obligatio in non faciendo)· ἐνταῦθα ἡ παράβασις τῆς ἐνοχῆς εἶναι ἡ γενεσιουργὸς αἰτία τοῦ διὰ τῆς ἀγωγῆς ἐπιδιωκομένου δικαιώματος· ἄρα ἀποδεικνύει τὴν παράβασιν ὁ ἐνάγων. Unger § 129 σημ. 29.

14) Ὁ ἐνάγων ἀπαιτεῖ τὴν μεταβολὴν τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐναγομένου καταστάσεως· ὁ ἐναγόμενος ἀπεναντίας ἀπαιτεῖ νὰ μένωσι τὰ πράγματα ὡς ἔχουσιν. Ὅθεν ὁσάκις ἀμφότεροι οἱ διάδικοι ὑποχρεωθῶσιν εἰς ἀπόδειξιν, ἐξετάζονται κατὰ πρῶτον λόγον αἱ τοῦ ἐνάγοντος ἀποδείξεις. Διατοῦτο semper necessitas probandi incumbit illi qui agit (νόμ. 21 πανδ. 22, 3)· νόμ. 2; 8, 20, κώδ. (4, 19) «μάτην εὐλαβῇ, ἵνα ἐκ τοῦ ἐναγομένου ἡ ἀπόδειξις αἰτηθείη»· νόμ. 1 κώδ. (4, 4). Ἐξ οὗ ἕπεται ὅτι ἂν ὁ ἐνάγων δὲν προσαγάγῃ τὰς ἀναγκαίας ἀποδείξεις, ἀπορρίπτεται ἡ ἀγωγὴ αὐτοῦ, ὁ δ' ἐναγόμενος ἀπολύεται, εἰ καὶ τυχὸν στερεῖται ἀποδείξεων τῶν ἑαυτοῦ ἰσχυρισμῶν (νόμ. 4 κώδ. 2, 1) ἢ ἀπορεῖ δικαιολογημάτων (νόμ. 9 κώδ. 8, 36· si intentionem actoris probatione deficere confidis, nulla tibi defensio necessaria est· νόμ. 28 κώδ. 3, 32· νόμ. 23 κώδ. 4, 19)· ἄρα πολὺ προτιμητοτέρα εἶναι ἡ τοῦ ἐναγομένου θέσις. Θεοφ. Δ', ιε' § 4· «χαλλίων ἐν τοῖς δικαστηρίοις ὁ ἐναγόμενος (ῥέος) τοῦ ἐνάγοντος (ἄκτωρος)· καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεγάλαι ἀναφύονται φιλονεικίαι περὶ αὐτῆς τῆς νομῆς, παρὰ τίνι αὕτη τυγχάνει. Ἔστι γὰρ τὸ κέρδος τοῦ νέμεσθαι (commodum possidendi) ἐν τούτῳ, ὅτι εἰ καὶ μὴ αὐτοῦ ἐστι τὸ πρᾶγμα τοῦ νεμομένου ἔσθ' ὅτε τὴν δίκην νικᾷ οὗτος, τοῦ ἐνάγοντος μὴ δυνηθέντος ἀποδεῖξαι προσεῖναι αὐτῷ τὴν δεσποτείαν»· νόμ. 128 πρ. πανδ. (50, 17)· in pari causa possessor potior haberi debet· νόμ. 5 πρ. πανδ. (7, 6). Ἐὰν αἱ ἀποδείξεις τοῦ ἐνάγοντος κριθῶσιν ἀρκοῦσαι, ἢ ἂν οἱ ἀποτελοῦντες τὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς αὐτοῦ ἰσχυρισμοὶ

β') τεκμήρια.

§ 95. Ὁ δικαστὴς πείθεται περὶ τοῦ ἀποδεικτέου γεγονότος εἴτε διὰ τῆς ἀποδείξεως αὐτοῦ τούτου τοῦ γεγονότος, εἴτε διὰ τῆς ἀποδείξεως ἑτέρου γεγονότος, ἐξ οὗ δύναται λογικῶς νὰ συμπερανθῇ καὶ ἐκείνου ἡ ὕπαρξις· [1] ἡ τοιαύτη ἀπόδειξις καλεῖται **ἔντεχνος** καὶ τὸ ἐκ γνωστοῦ πράγματος περὶ ἀγνώστου συμπέρασμα, **τεκμήριον.** [2] Τὰ τεκμήριά εἰσι χρήσιμα καθὸ ἐλαφρύνοντα πολλάκις τὴν θέσιν τοῦ ἀποδεικνύοντος· [3] εἰσὶ δὲ τοσούτῳ βεβαιότερα, ὅσῳ στενότερος καὶ ἀναγκαιότερός ἐστιν ὁ

δὲν χρήζωσιν ἀποδείξεων, ἔρχεται τότε ἡ σειρὰ τῆς ἐξετάσεως καὶ ἐκτιμήσεως τῶν ἀποδείξεων τῶν ἐνστάσεων τοῦ ἐναγομένου καὶ μετ' αὐτὰς τῶν ἀντενστάσεων τοῦ ἐνάγοντος καὶ οὕτω ἐφεξῆς· νόμ. 19 κώδ. (4, 19)· «τὰς παραγραφὰς χρὴ μὲν ἀντιτίθεσθαι ἐν προοιμίῳ τῆς δίκης, ἐξετάζεσθαι δὲ μετὰ τὰς τοῦ ἐνάγοντος ἀποδείξεις»· νόμ. 9 κώδ. (8, 36)· «εἰ δὲ ἔχεις παραγραφήν, ἀντίθες αὐτήν· καὶ εἰ ἀμφισβητηθείη, τελευταῖον ἐξετασθήσεται μετὰ τὴν ἐναγωγήν». Πρβ. Ἐγχειρ. § 218.

1) Ὅταν δηλαδὴ ἡ σχέσις μεταξὺ δύο πραγμάτων ἢ γεγονότων ἦναι τοιαύτη, ὥστε ἡ ὕπαρξις τοῦ ἑνὸς νὰ πιθανολογῇ ἢ καὶ βεβαίαν νὰ καθιστᾷ καὶ τὴν τοῦ ἄλλου, τότε δύναταί τις ἐκ τῆς ἀποδείξεώς τινος τῶν πραγμάτων ἢ τῶν γεγονότων τούτων νὰ παραδεχθῇ ὡς ἀποδεδειγμένον καὶ τὸ ἄλλον· π. χ. ἡ ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως πατημάτων ἀνθρωπίνων ἐν ἐρημίᾳ τινὶ ἀποδεικνύει τὴν ἐκεῖθεν διάβασιν ἀνθρώπων.

2) Πολιτ. δικον. 272, Γαλλ. κώδ. 1349 Brissonius h. v. praesumtio est opinio vel conjectura ducta a lege sive judice ab eo, quod ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidere solet. Ἐπειδὴ ὑπάρχει τὸ γεγονὸς α, τεκμαίρομαι ἐξ αὐτοῦ τὴν ὕπαρξιν καὶ τοῦ γεγονότος β, λέγει ὁ δικαστὴς ἢ καὶ πᾶς ἄνθρωπος, ὅστις τοιοῦτον εἶδος ἀποδείξεων ἔχει νὰ ἐκτιμήσῃ.

3) Ὁ ἀποδεικνύων ἔχει ἐπὶ τεκμηρίων τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ τοῦ ἀποδεικτέου γεγονότος καὶ τοῦ ἑτέρου ἐξ οὗ τὸ συμπέρασμα· ἐνδεχόμενον λοιπὸν νὰ ἦναι εὐκολωτέρα τοῦ δευτέρου τούτου γεγονότος ἡ ἀπόδειξις.

μεταξὺ γνωστοῦ καὶ ἀγνώστου δεσμός.[4]

Τὰ τεκμήρια διαιροῦνται εἰς νόμιμα καὶ δικαστικά· καὶ νόμιμα μέν εἰσιν ὅσα ὁ νόμος κυροῖ ὁρίζων τὸ συμπέρασμα καὶ ὑποχρεῶν τὸν δικαστὴν νὰ σκεφθῇ κατ' αὐτό· ὅπερ γίνεται διττῶς, ἢ ὑποχρεοῦται ὁ δικαστὴς νὰ συμπεράνῃ ὅπως ὁ νόμος ὁρίζει μέχρις ἀποδείξεως τοῦ ἐναντίου, συγχωρουμένης οὕτω τῆς ἐπικρίσεως τῆς ὀρθότητος τοῦ τεκμηρίου, ἢ ἀπαγορεύεται πᾶσα ἐπίκρισις καὶ ἀποκλείεται ἡ ἀνταπόδειξις.[5] Οὐκ ἔστιν ἐντελῶς ἀκριβὲς τὸ λεγόμενον

---

4) Ὁποία ἐστὶν ἡ σχέσις μεταξὺ τοῦ γνωστοῦ πράγματος καὶ τοῦ ἀγνώστου, ἂν δηλαδὴ ὁ συνάπτων αὐτὰ δεσμὸς ἦτο σφιγκτότερος ἢ χαλαρώτερος, ἀνήκει εἰς τὸν δικαστὴν νὰ κρίνῃ, ἀκολουθῶν ἐν τῇ ἑαυτοῦ κρίσει τοὺς κανόνας τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐμπειρίας· μόνον δὲ ἐπὶ νομίμων τεκμηρίων ὀφείλει ν' ἀκολουθήσῃ ὅπερ ὁ νόμος ὁρίζει συμπέρασμα. Ὅθεν ἐπὶ μὲν τῶν δικαστικῶν τεκμηρίων ὁ δικαστὴς ἔχει πλήρη ἐλευθερίαν περὶ τὴν μόρφωσιν τῆς πεποιθήσεώς του καὶ τὴν παραδοχὴν ἢ μὴ τοῦ ἀγνώστου ἐκ τῆς ὑπάρξεως τοῦ γνωστοῦ, ἐπὶ δὲ τῶν νομίμων τεκμηρίων δὲν δύναται νὰ ἐπικρίνῃ τὴν ὀρθότητα τοῦ συμπεράσματος, ἀλλ' ὀφείλει νὰ σκεφθῇ κατ' αὐτό, τουτέστιν ὡς πρὸς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ὑπάρχει δικανικὴ ἀλήθεια· ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἐπὶ τῶν δικαστικῶν τεκμηρίων ὁ δικαστὴς κρίνει κατὰ τὴν *ἰδίαν* πεποίθησιν, ἐνῷ ἐπὶ τῶν νομίμων κρίνει κατὰ τὴν *πεποίθησιν* τοῦ νομοθέτου. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ δικαστικῶν τεκμηρίων δὲν εἶναι ὅλως ἀπεριόριστος τοῦ δικαστοῦ ἡ ἐξουσία, διότι τὰ τεκμήρια, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ κρίσις αὐτοῦ, πρέπει νὰ ἦναι *σπουδαῖα*, *ὡρισμένα* καὶ *σύμφωνα* πρὸς ἄλληλα (ἡ ἔκφρασις δὲν εἶναι κατάλληλος· διότι οὐχὶ τὰ τεκμήρια, ἀλλὰ τὰ γνωστὰ γεγονότα πρέπει νὰ ἦναι σπουδαῖα, ὡρισμένα καὶ σύμφωνα, ὥστε νὰ δικαιολογῶσι τὸ περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀποδεικτέου ἰσχυρισμοῦ συμπέρασμα). Ὑπόκειται κατὰ τοῦτο ἡ κρίσις αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπίκρισιν τοῦ ἀρείου πάγου; Ὄχι, ἀποκρίνεται ἡ νομολογία (Dalloz Obligation ἀρ. 5020)· ἀλλ' ἂν ὁ δικαστὴς (ὡς συμβαίνει ἐνίοτε) σκεφθῇ· ῥάβδος ἐν γωνίᾳ· ἄρα βρέχει;

5) Ἐγχειρ. § 177 σημ. 4. Unger § 130. Τὰ μὲν δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι τεκμήρια *μαχητά*, τὰ δὲ τεκμήρια *ἀμάχητα*.

ὅτι τὰ νόμιμα τεκμήρια ἀπαλλάττουσι τοῦ βάρους τῆς ἀποδείξεως εἴτε καθόλου εἴτε ἐν μέρει· [6] διότι μόνον εὐκολύνουσι τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως μεταβάλλοντα τὸ ἀποδεικτέον θέμα. [7]

Νόμιμα τεκμήρια ὑπάρχουσι μόνον ὅσα ῥητῶς ὁ νόμος κυροῖ. [8] Παλαιότερον, ἐπειδὴ κατά τινα θεωρίαν τὸ βάρος

---

6) Τὸ ἄρθρ. 275 τῆς πολιτ. δικονομίας, καθ' ὃ τὰ νόμιμα τεκμήρια *ἀπαλλάττουσι* τῆς πρὸς ἀπόδειξιν ὑποχρεώσεως, συνδυαζόμενον πρὸς τὸ ἄρθρ. 245 § 2, ἐννοεῖ μόνον τοῦτο, ὅτι δὲν διατάσσεται ἀπόδειξις τοῦ περιστατικοῦ περὶ οὗ ὑπάρχει τὸ νόμιμον τεκμήριον· ὅθεν ὁ διάδικος ὑπὲρ οὗ τὸ τεκμήριον κεῖται ἀπαλλάσσεται μὲν τῆς ἀποδείξεως τοῦ τεκμαστοῦ γεγονότος, οὐχὶ ὅμως καὶ πάσης ἀποδείξεως. Ἄλλην σημασίαν δίδει εἰς τὰ νόμιμα τεκμήρια ὁ Bolgiano (Ἐφημερ. τοῦ Linde ΙΘ', 372 Ν. σειρᾶς)· κατ' αὐτόν, τὰ τεκμήρια ταῦτά εἰσιν ἁπλῶς μέσα ἀποδείξεως, ὡς τὰ ἔγγραφα καὶ οἱ μάρτυρες· ἑπομένως ὁ χρῆσιν αὐτῶν ποιούμενος ἐπέχει θέσιν προαποδεικνύοντος· ὥστε ἡ τυχὸν ἐκδοθησομένη περὶ ἀποδείξεως ἀπόφασις ὡς κυρίαν ἀπόδειξιν πρέπει νὰ τάσσῃ τὸ διὰ τοῦ τεκμηρίου βεβαιούμενον γεγονός. Ἡ γνώμη αὕτη εἶναι μὲν θεωρητικῶς ὀρθοτέρα, ἀλλ' ὡς ἀντικειμένη εἰς τὸ ἄρθρ. 245 τῆς πολιτ. δικον. σπανίως δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ παρ' ἡμῖν.

7) Ἤγουν ὁ ἔχων ὑπὲρ ἑαυτοῦ νόμιμον τεκμήριον, ὅτι ἐξώφλησε τὸ χρέος (τὸν χιασμὸν τοῦ χρεωστικοῦ ἐγγράφου), δύναται ἢ ἀπ' εὐθείας νὰ φέρῃ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐξοφλήσεως (διὰ μαρτύρων, ἐγγράφων ἢ ὅρκου), ἢ ἐμμέσως προσάγων τὸ διαγεγραμμένον χρεωστικὸν ἔγγραφον (πολ. δικον. 388). Ἐὰν δὲ ἡ βάσις τοῦ νομίμου τεκμηρίου ἦναι ἀμφίβολος, ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ αὐτὴν ὁ τὸ τεκμήριον ἐπικαλούμενος, ἰδίως δὲ πάσας τὰς προϋποθέσεις τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ. Unger § 130 σημ. 16.

8) Τὰ ἀποκλείοντα τὴν ἀνταπόδειξιν νόμιμα τεκμήρια ταὐτίζουσί τινες μετὰ τῶν νομικῶν πλασμάτων (fictio juris)· ἀλλ' οὐχὶ ὀρθῶς· διότι ἀμφότερα μὲν περιέχουσιν ἐξαίρεσιν, ἤτοι τοῦ μὴ ἀληθοῦς νομιμοποίησιν· ἀλλὰ τὸ μὲν νομικὸν πλάσμα πράττει τοῦτο ἀναφανδὸν καὶ ἀποτόμως, τὸ δὲ τεκμήριον ἐκ συμβεβηκότος καὶ ἐνδεχομένως· ἐκεῖ τὸ *ψεῦδος* pro veritate accipitur (ὁ μὴ νομεὺς παραλαμβάνεται ὡς νομεύς· fictus possessor)· ἐνταῦθα ἡ *πιθανότης* pro veritate accipitur (οἷον res judicata). Wächter § 66 σημ. 32. Unger § 130 σημ. 19.

τῆς ἀποδείξεως ὥριζον τὰ νόμιμα τεκμήρια, μεγάλη ἐπε-
κράτει σύγχυσις ἐν τῇ περὶ αὐτῶν διδασκαλίᾳ, ἥτις ὅμως
τὴν σήμερον ἐγκατελείφθη σχεδόν. 9 Πρέπει ὅμως νὰ δια-
στέλλωνται ἀκριβῶς ἀπ' ἀλλήλων τὰ ἀληθῆ καὶ γνήσια
τεκμήρια, ἤτοι τὰ ἐκ γνωστοῦ περὶ ἀγνώστου **συμπερά-
σματα** τοῦ νόμου, ἀπὸ τῶν φαινομένων τοιούτων. Φαινό-
μενον καὶ οὐχὶ ἀληθῆ τεκμηρίου χαρακτῆρα φέρουσιν αἱ
διατάξεις τοῦ νόμου, αἵτινες

Παρατηρητέον δὲ ὅτι τὸ ἐκ τοῦ νομίμου τεκμηρίου συμπέρασμα φέρει
εἰς τὴν παραδοχὴν εἴτε γεγονότος τινὸς (π. χ. ἐκ τοῦ χιασμοῦ τοῦ χρεω-
στικοῦ ἐγγράφου ἡ παραδοχὴ καταβολῆς τοῦ χρέους) εἴτε δικαιώματος·
οἷον ἡ κατοχὴ ἀνωνύμου γραμματίου εἶναι τεκμήριον νομίμου κτήσεως
αὐτοῦ παρὰ τοῦ κατόχου (Unger σημ. 22)· προσέτι τὸ μεσότοιχον λο-
γίζεται κοινὸν ὡς καὶ ἡ χωρίζουσα δύο ἀγροὺς τάφρος (νμσχδ. ἀστ. νόμ.
ἀριθ. 663, 682).

9) Περὶ τοῦ βάρους τῆς ἀποδείξεως ὑπῆρχον ἄλλοτε, ὡς γνωστόν,
τρεῖς θεωρίαι ('Εγχειρ. § 169 σημ. 2. Unger § 130 σημ. 25). Μία τού-
των εἶναι καὶ ἡ θεωρία, καθ' ἣν ὅταν ὑπάρχῃ ὑπέρ τινος τεκμήριον, ὁ
τούτου ἀντίδικος βαρεῖται ταῖς ἀποδείξεσι· κατὰ τὴν θεωρίαν λοιπὸν
ταύτην, ἐπὶ παντὸς θέματος ἀποδείξεως προετάσσετο τὸ ἐρώτημα : ὑπὲρ
τίνος τῶν ἑκατέρωθεν ἰσχυρισμῶν ὑπάρχει τεκμήριον; Τοιουτοτρόπως
δὲ περὶ πλείστων πραγμάτων κατεσκευάσθησαν τεκμήρια (π. χ. mu-
tatio voluntatis non praesumitur, ergo praesumitur immutabilitas·
factum non praesumitur, ergo praesumitur non factum· facultates
non praesumitur, ergo praesumitur paupertas· dolus non praesu-
mitur, ergo praesumitur bona fides· quilibet praesumitur bonus
donec probetur contrarium) καὶ φυσικὸν ἦτο νὰ προκύψωσι μεταξὺ
τῶν τεκμηρίων ἀντιφάσεις καὶ συγκρούσεις καὶ νὰ τεθῶσι κανόνες πρὸς
ἄρσιν αὐτῶν (οἷον praesumtio generalis cedit speciali· præsumtio
violenta preponderat ceteris). Τῆς ἀποπλανήσεως ταύτης ἀπηλλάγη
εὐτυχῶς τὴν σήμερον ἡ ἐπιστήμη, πρὸ πάντων μετὰ τὴν σπουδαίαν
πραγματείαν τοῦ Weber περὶ ἀποδείξεως· οὐχ ἧττον ὅμως ἀπαντῶνται
ἐνιαχοῦ ἀπηχήσεις αὐτῆς καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη· διότι πράγματι ἔχει
τι τὸ ἐπαγωγὸν ἡ θεωρία τῶν προλήψεων. Πρβ. Unger § 130 σημ.
25—44.

α') κανονίζουσιν ἀντικείμενόν τι, ἐὰν τυχὸν δὲν ῥυθμίσῃ αὐτὸ ἡ ἰδιωτικὴ θέλησις· 10 ἢ β') διαγράφουσι κανόνας ἑρμηνευτικοὺς ἀμφιβόλων πραγμάτων (λόγων ἢ πράξεων)· 11 ἢ γ') ὁρίζουσιν ὅτι γεγονός τι πρέπει νὰ θεω-

---

10) Τοιοῦτον χαρακτῆρα φέρουσιν αἱ διατάξεις τῶν ἐπικουρικῶν νόμων (ἀνωτ. § 4 σημ. 15). Οἱ νόμοι αὐτοὶ ἔχουσι μὲν ὡς νομοθετικὸν νόμον τὴν τεκμαρτὴν θέλησιν τῶν ἰδιωτῶν, ἀλλ' αἱ διατάξεις αὐτῶν εἰσι κανονιστικαὶ τῆς σχέσεως ἣν ἀφορῶσιν, οὐχὶ νομίμου τεκμηρίου εἰσαγωγικαί· ῥυθμίζουσι δηλαδὴ ὅ,τι ἡ ἰδιωτικὴ θέλησις παρέλειψε νὰ ῥυθμίσῃ· ἑπομένως εἶναι ἀδιάφορον ὅτι φέρουσιν ἐνίοτε τὸ ἔνδυμα τεκμηρίου, ὡς π. χ. ἐν νόμ. 1 § 13 κώδ. (5, 13· tunc praesumatur mulier ipsa stipulutionem fecisse), ἐν ἄρθροις 92, 253 ἐδ. 2 πολ. δικον. Ὁ νομοθέτης σκέπτεται οὕτως· ὁ διάδικος, ὅστις ὑποβάλλει εἰς τὸ δικαστήριον διάφορα ἀποδεικτικὰ μέσα, ἐν οἷς καὶ ὅρκον, θέλει κατὰ πιθανὸν λόγον νὰ γενῇ χρῆσις τοῦ ὅρκου, ἂν δὲν ἀρκέσωσιν αἱ λοιπαὶ ἀποδείξεις· τὴν πιθανὴν λοιπὸν ταύτην θέλησιν τοῦ διαδίκου μεταβάλλει εἰς νομοθετικὴν διάταξιν· ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἐπικουρικοὶ νόμοι ὑποχωροῦσιν εἰς τὴν ἰδιωτικὴν αὐτοβουλίαν, δὲν ἐφαρμόζεται βεβαίως τὸ ἄρθρον 253 ὅπου ὑπάρχει καὶ ἀποδειχθῇ ἐναντία διάταξις τοῦ ἰδιώτου (π. χ. διὰ τῶν ἐγγράφων προτάσεων ἢ καὶ ἄλλως δηλοῖ ὁ διάδικος ὅτι τὸν ὅρκον ἐπάγει κατὰ πρῶτον λόγον). Unger σημ. 44α, 45.

11) Ὅταν ὁ νομοθέτης νομοθετεῖ κανόνας ἑρμηνευτικῶν ἀμφιβόλων φράσεων ἢ τῆς σχέσεως πράξεών τινων πρὸς τὴν διάνοιαν τοῦ πράττοντος, στηρίζεται βεβαίως ἐπὶ πιθανοτήτων, ἤτοι ἀποδίδει εἰς τὴν φράσιν ἢ τὴν πρᾶξιν τὴν ἔννοιαν ἢ διάνοιαν, ἣν θεωρεῖ ὡς πιθανήν. Ἐνίοτε μάλιστα παρεμβάλλει τὸν ἑρμηνευτικὸν κανόνα καὶ μὲ τὸ ἔνδυμα τοῦ τεκμηρίου (π. χ. ὁ ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεξουσίας θυγατρὸς ἀγοράσας τι, *κατὰ πρόληψιν* δοκεῖ αὐτῇ τοῦτο δωρεῖσθαι. νόμ. 74 βασ. 42, 3. Κατὰ Νεαρ. ρλϛ' κεφ. 5 § α' καὶ νόμ. 3 βασ. (20, 1) «δοκεῖ τὸν ἐξοπλισμὸν ἠγορακέναι. Νόμ. 18 πρ. Π. (34,2). Νόμ.54 βασ. (23, 3)· «ὁ μείζονα τόκον ἐπερωτηθείς, ἐλάττονα δὲ καταβαλὼν ἐπὶ πολὺν χρόνον.... δοκεῖ σιωπηρῶς σύμφωνον ἔχειν τοιοῦτον ὥστε ἐλάττονα τόκον καταβαλεῖν». Νόμ. 57 βασ. αὐτ.)· ἀλλ' οὐχ ἧττον τὸ νομοθετούμενον δὲν εἶναι τεκμήριον. Ἀναμφιβόλως δὲ ἐπιτρέπεται τῷ ἀντιδίκῳ τοῦ ἔχοντος ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν ἑρμηνευτικὸν κανόνα νὰ ἰσχυρισθῇ καὶ ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν πρέπει ἐν τῷ συγκεκριμένῳ θέματι νὰ δοθῇ ἡ ἑρμηνεία τοῦ νό-

ρῆται ὡς ἀληθὲς προσωρινῶς μόνον, ἤτοι μέχρις ἀποδείξεως τοῦ ἐναντίου· 12 ἢ δ') ἔχουσιν αἰτιολογίαν τῆς νομοθετήσεως τὸ συνήθως ὑπάρχον ἢ ἐν τῷ βίῳ συμβαῖνον· 13 ἢ ε') τέλος ὁρίζουσι τὸ ἀποτέλεσμα πράξεώς τινος ἢ παραλείψεως. 14 Πάντα ταῦτα τὰ θέματα οὐδόλως περιέχουσι νόμιμον τεκμήριον, διότι δὲν ἀποτελοῦσι κρίσιν ἐκ γνωστοῦ πράγματος περὶ ἀγνώστου. 15

μου, ἀλλ' ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτοῦ καὶ ἡ ἀπόδειξις σκοπὸν ἔχει ἁπλῶς τὸ μὴ ἐφαρμόσιμον τοῦ νόμου ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ· π. χ. νόμ. 3 § 2 πανδ. (17, 2).

12) Αἱ τοιαῦται νομοθετικαὶ διατάξεις καθιεροῦσιν, ὡς λέγει ὁ Unger, *προσωρινὰς ἀληθείας*· ἤγουν ὁρίζει ὁ νόμος ὅτι προσωρινῶς, τουτέστι μέχρις ἀποδείξεως τοῦ ἐναντίου πρέπει νὰ θεωρῆται γεγονός τι ὡς ἀληθές· ἄρα καὶ ἐνταῦθα ἡ νομοθετικὴ διάταξις δὲν περιέχει *συμπέρασμα* ἐκ γνωστοῦ περὶ ἀγνώστου· π. χ. ἡ λεγομένη præsumtio Muciana ὅτι αἱ τῆς γυναικὸς κτήσεις ἐκ τοῦ ἀνδρὸς προέρχονται (Unger σημ. 50)· πρβ. καὶ ἄρθρ. 2230, 2231 γαλ. κώδ. Νόμ. 2 πρ. νόμ. 27 πρ. Π. (28, 7). Νόμ. 63 § 4 Π. (36, 1). Νόμ 27 πρ. Π. (28, 7).

13) Ἐγχειρ. § 177 σημ. 7. Ἐνίοτε ὁ νομοθέτης, ἵνα δικαιολογήσῃ τὸ νομοθέτημα, ἀναφέρει περιστατικόν τι ὡς τὸ σύνηθες ὑπάρχον ἢ συμβαῖνον (π. χ. ὅτι πᾶς ἄνθρωπος κάτοχος τοῦ λογικοῦ εἶναι συνετὸς καὶ ἐπιμελὴς οἰκογενειάρχης· ὅτι αἱ πυρκαϊαὶ ἐξ ἀπροσεξίας τῶν ἐνοίκων συνήθως προέρχονται) καὶ ἐπὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ παραγομένης πιθανότητος στηρίζει τὸ νομοθέτημα αὐτοῦ. Οὕτω ἐν νόμ. 23 πρ. πανδ. (4, 2) ἡ πιθανότης ὅτι ἄνθρωπος, ἀξίωμα περιβεβλημένος, δὲν δύναται ἐν πόλει νὰ βιασθῇ, καλεῖται præsumtio· πρβ. καὶ νόμ. 25 πανδ. (22, 3).

14) Πρβ. Ἐγχειρίδ. § 177 σημ. 8.

15) Δηλαδὴ τὸ διακρῖνον τὰ γνήσια τεκμήρια τοῦ νόμου ἀπὸ τῶν ψευδῶν καὶ νόθων εἶναι ὅτι τὸ γνήσιον τεκμήριον περιέχει *συμπέρασμα* ἐκ γνωστοῦ πράγματος περὶ ἀγνώστου· ὅπου λοιπὸν ὁ νόμος δὲν καθιεροῖ τοιοῦτον συμπέρασμα, ἀλλ' ἄλλο τι ὁρίζει, ἔστω καὶ κατὰ τὸν τύπον τῶν τεκμηρίων, δὲν ὑπάρχει τεκμήριον. Πολλάκις ὅμως, ἰδίως δὲ ἐπὶ τῶν τοῦ κειμένου θεμάτων α'—δ', ἡ διάκρισις αὕτη εἶναι δύσκολος, οὗ ἕνεκα διαφωνίαι μεταξὺ τῶν νομικῶν ὑπάρχουσι κατὰ τοῦτο. Οἷον τὸ ἐν νόμ. 9 πανδ. (22, 3) «ἐὰν γένηταί μοι σύμφωνον μὴ μνημονεῦον κλη-

Β') Ἡ δικαστικὴ ψῆφος.

α') ὁρισμὸς καὶ εἴδη.

§ 96. Ὁ δικαστής, εἰς ὃν ὑποβάλλεται ἡ λύσις διαφορᾶς τινος, ὀφείλει ν' ἀποφανθῇ ὁπότερος τῶν διαδίκων ἔχει δίκαιον, ὁ ἐνάγων ἢ ὁ ἐναγόμενος· ἡ ἀπόφανσις δὲ γίνεται διὰ τῆς ὁριστικῆς ψήφου,[1] ἥτις, ἀφοῦ ὑποστῇ τὰς τακτικὰς καὶ συνήθεις δοκιμασίας, καλεῖται **τελεσίδικος**[2]

ρονόμου, προλήψει γενικόν ἐστι», τινὲς (Unger σημ. 47) ὀνομάζουσιν ἑρμηνευτικὸν κανόνα, ἄλλοι (Arndts § 114 σημ. m), τεκμήριον· ὀρθοτέρα βεβαίως ἡ γνώμη τοῦ Unger· ἔτι τὸ τοῦ ἄρθρ. 11 τοῦ ἀστ. νόμου «ἐν ἀμφιβολίᾳ δὲ ἂν ἐγεννήθη ζῶν ἢ νεκρὸν ὑποτίθεται τὸ πρῶτον» οἱ μὲν χαρακτηρίζουσιν ὡς γνήσιον τεκμήριον (Ἐγχειρ. § 177 σημ. 10), ἄλλοι (Unger σημ. 50) ὡς προσωρινὴν ἀλήθειαν, ὅπερ ἀκριβέστερον. Τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸ τεκμήριον ἐπὶ συναποθνησκόντων (ἀνωτ. § 14 σημ. 9), τὸ μουκιάνειον τεκμήριον (νόμ. 51 πανδ. 24, 1· νόμ. 6 κώδ. 5, 16) καὶ τὸ τοῦ νόμ. 25 § 1 πανδ. (22, 3). Τὸ δὲ ἐν νόμ. 14 κώδ. (8,33) «ὅπερ εἴωθε γράφεσθαι ἐν πολλοῖς συναλλάγμασιν ὅτι παρόντα τὰ μέρη συνήλλαξαν, χρὴ πιστεύεσθαι πάντως, εἰμὴ τὸ ἐναντίον μέρος δείξῃ ὅτι οὐ παρῆσαν ἀμφότεροι», οὔτε τεκμήριον οὔτε νομικὸν πλάσμα εἶναι, ἀλλὰ διάταξις ἁπλῶς περὶ τῆς ἀποδεικτικῆς δυνάμεως τῶν ἐγγράφων. Ἐγχειρ. § 208 σημ. 4. Unger § 130 σημ. 50.

1) Ποία ἀπόφασις τοῦ δικαστηρίου λέγεται ὁριστικὴ πρβ. Ἐγχειρ. § 85, α'.

2) Τελεσίδικος λέγεται ἡ ἀπόφασις ἡ μὴ ὑποκειμένη εἰς τακτικόν τι ἔνδικον μέσον (ἀνακοπῆς ἢ ἐφέσεως), εἴτε διότι ἐγένετο ἤδη χρῆσις τοιούτου ἐνδίκου μέσου καὶ ἀπωλέσθη ἢ ἀπερρίφθη, εἴτε διότι παρῆλθεν ἡ πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ προθεσμία, εἴτε τέλος διότι ἡ ἀπόφασις δὲν ὑπέκειτο εἰς τακτικὸν ἔνδικον μέσον, καθὸ οὖσα ἀνέκκλητος καὶ κατ' ἀντιμιολίαν. Ἐγχειρ. § 89 σημ. 6, § 231 σημ. 5). Ἐν ταῖς πηγαῖς τοῦ ρωμ. δικαίου res judicata λέγεται ἁπλῶς ἡ δεδικασμένη ὑπόθεσις, ἀδιάφορον ἂν τυχὸν ἡ δικάσασα αὐτὴν ἀπόφασις ὑπόκειται ἔτι εἰς ἔφεσιν

καὶ εἶναι ἢ ὑπὲρ τοῦ ἐνάγοντος ἢ κατ' αὐτοῦ, τουτέστιν ἢ **καταδικάζει** τὸν ἐναγόμενον ἢ **ἀπολύει** αὐτόν·[3] ἀλλὰ καὶ τρίτον τι δύναται νὰ πράξῃ τὸ δικαστήριον, δηλαδὴ ἐν μέρει νὰ καταδικάσῃ καὶ ἐν μέρει ν' ἀπολύσῃ. Ὅθεν ὑπάρχουσι τριῶν εἰδῶν ἀποφάσεις: **καταδικαστικαί, ἀπολυτικαί, σύνθετοι.**

(νόμ. 7 πρ. νόμ. 11 πανδ. 2, 15· post rem judicatam transactio valet, si vel appellatio intercesserit, vel appellare potueris). Ἀλλὰ κατὰ τὸ κανονικὸν δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν δι' αὐτοῦ ἐπικρατήσασαν σημασίαν res judicata, καλεῖται τὴν σήμερον τοῦτο μὲν ἡ τελεσιδίκως δεδικασμένη ὑπόθεσις, τοῦτο δὲ καὶ αὐτὴ ἡ τελεσίδικος ἀπόφασις (can. 15 X de sentent· 2, 27· cum post decem dierum spatium sententia in auctoritatem rei transeat judicatæ). Τὴν δευτέραν ταύτην σημασίαν ἰσχυρίζεται ὁ Bekker (processual. Consumtion σ. 135, 136) ὅτι εὗρε καὶ ἐν ταῖς ῥωμ. πηγαῖς (νόμ. 65 § 2 πανδ. 36, 1· νόμ. 25 πανδ. 1, 5· νόμ. 12 § 3 πανδ. 38, 2). Unger § 131 σημ. 8.

Ἡ τελεσιδικία τῆς ἀποφάσεως λέγεται τυπικὴ μέν, καθὸ δικονομικῶς ἀπρόσβλητος πλέον (sententia indubitata, quæ nullo remedio attentari potest· νόμ. 23 § 1 πανδ 12, 6), *οὐσιαστικὴ* δέ, καθὸ ἐπιρροὴν ἀσκοῦσα ἐπὶ τὴν δικασθεῖσαν ἔννομον σχέσιν. Ἡ μὲν τυπικὴ τελεσιδικία ἀπαντᾷ εἰς τὸ ἐρώτημα, ἂν ἐδικάσθη, ἡ δὲ οὐσιαστικὴ εἰς τὸ ἐρώτημα, τί ἐδικάσθη.

3) Νόμ. 1 πανδ. (42, 1)· «κεκριμένον λέγεται τὸ ψήφῳ τμηθέν, δι' ἧς καταδικάζεταί τις ἢ ἀπολύεται» νόμ. 3 κώδ. (7, 45). Οὔτε εἰς τὸν πολιτικὸν δικαστήν, οὔτε εἰς τὸν ποινικὸν ἐπιτρέπεται ν' ἀφήσῃ ἀναπόφασιστον τὴν διαφορὰν ἐπὶ λόγῳ ὅτι μένουσιν αὐτῷ ἀμφιβολίαι καὶ δισταγμοί· εἶναι ἀπηγορευμένον αὐτῷ νὰ ἐκδώσῃ ἀπόφασιν, διατακτικὸν ἔχουσαν non liquet (πολ. δικ. 56, 57, ποιν. δικ. 84, ποιν. νόμ. 480). Καὶ παρὰ Ῥωμαίοις, κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην, δὲν ἐπετρέπετο τοιοῦτόν τι, τὸ δὲ τοῦ Γελλίου (ΙΔ', 2) διήγημα, τί ἔπραξεν ὅτε γενόμενός ποτε δικαστὴς ἀμφέβαλλε, ποίαν ἀπόφασιν νὰ ἐκδώσῃ, καταδικαστικὴν ἢ ἀπολυτικὴν (propterea juravi, λέγει, mihi non liquere, atque ita judicatu illo solutus sum)· σημαίνει μᾶλλον ὅτι ἀπηλλάγη τοῦ νὰ δικάσῃ καὶ ἀνετέθη εἰς ἄλλον δικαστὴν τῆς διαφορᾶς ἡ διάγνωσις (Σαβιν. § 286 σ. 310).

α') ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις[4] λύει καταφατικῶς τὴν διαφοράν, ἤτοι ἀποφαίνεται ὅτι ὁ ἐνάγων ἔχει δίκαιον. Τὸ περιεχόμενον δὲ αὐτῆς διάφορόν ἐστιν ὅσον καὶ τῶν ἀγωγῶν αἱ αἰτήσεις διάφοροί εἰσιν·[5] ἀμφότεραι ὅμως, ἥ τε ἀγωγὴ καὶ ἡ ἀπόφασις, ἔχουσι τὸ αὐτὸ ἐντελῶς ἀντικείμενον. Δυνάμει τῆς ἀρχῆς ταύτης τῆς κατὰ τὸ σημερινὸν δικονομικὸν δίκαιον καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν ἰσχυούσης, ὁ δικαστὴς καταδικάζει τὸν ἐναγόμενον εἰς ὅ,τι διὰ τῆς ἀγωγῆς αἰτεῖται κατ' αὐτοῦ·[6] ἤγουν ἐπὶ μὲν τῶν

---

4) Ὁ ὅρος *καταδικαστικὴ ἀπόφασις* λαμβάνεται ἐνταῦθα ἐν τῇ πλατυτέρᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ, δηλαδὴ σημαίνει τὴν κατὰ τοῦ ἐναγομένου οὖσαν καὶ τὴν ἧτταν αὐτοῦ ἀποφαινομένην· ἑπομένως περιλαμβάνει τήν τε ὑποχρεοῦσαν εἰς παροχήν τινα τὸν ἐναγόμενον, καὶ τὴν ἀναγνωρίζουσαν ἁπλῶς τὸ δίκαιον, ὡς γίνεται καὶ ἐν νόμ. 58 πανδ. (6, 1). Wetzell Civilprozess § 44 σ. 390.

5) Ἀνωτ. § 82 σημ. 2. Ἐνίοτε ἡ καταψήφισις τοῦ ἐναγομένου γίνεται ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ προεκτελέσῃ ὁ ἐνάγων ὑποχρέωσίν τινα ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἀποφάσεως ἐπιβαλλομένην αὐτῷ. Ἀνωτ. § 91 σημ. 7.

6) Ὁ δικαστὴς δὲν δύναται ultra id quod in judicium deductum est excedere (νόμ. 18 πανδ. 10, 3), ἀλλ' ἡ ἀπόφασις αὐτοῦ juxta petitionis formam sequi debet (can. 2 in Clem. de V. S. 5, 11). Ἐγχειρ. § 76 σημ. 3, § 240 σημ. 2.

Κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον, ἐνόσῳ ἴσχυεν ἡ διὰ τῶν πραιτωρικῶν τύπων διαδικασία, ἡ καταψήφισις ἐγίνετο πάντοτε εἰς χρήματα, ὁποιονδήποτε καὶ ἂν ἦτο τῆς δίκης τὸ ἀντικείμενον. Τοῦ κανόνος τούτου ἀπετέλουν ἐξαίρεσιν αἱ καλούμεναι actiones arbitrariæ (ἀνωτ. § 84 σημ. 6) καὶ αἱ τῆς ἐκτάκτου διαδικασίας (ἀνωτ. § 84 σημ. 1· νόμ. 5 § 10 πανδ. 25, 3· νόμ. 5 § 27 πανδ. 36, 4· νόμ. 3 πρ. § 1 πανδ. 43, 4), ἐν αἷς ἡ καταψήφισις ἐγίνετο εἰς αὐτὸ τῆς δίκης τὸ ἀντικείμενον (§ 2 εἰσηγ. 4, 17· si contra possessorem [judicaverit] jubere cum debet, ut rem ipsam restituat cum fructibus· § 32 εἰσηγ. 4. 6· νόμ. 68 πανδ. 6, 1· περὶ τοῦ νόμ. 17 κώδ. 7, 4· πρβ. Buchka Einfluss etc. Β', 49). Περὶ τοῦ κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ἀμφιβαλλομένου, ἀλλὰ παρ' ἡμῖν ἄνευ πρακτικῆς ἀξίας, ζητήματος, ἂν ἐπὶ ἐνοχῶν τοῦ ποιῆσαι κατεδικάζετο εἰς

ἁπλῶς ἀναγνωριστικῶν ἀγωγῶν ἀποφαίνεται μόνον τὴν ὕπαρξιν τοῦ δικαίου·[7] ἐπὶ δὲ τῶν προσωπικῶν ἀγωγῶν καταδικάζει τὸν ἐναγόμενον εἰς πρᾶξιν (dare, facere) ἢ ἀπραξίαν τινά, κατὰ τὸ ἀρχικὸν ἢ μεταβεβλημένον[8] ἀντικείμενον τῆς ἐνοχῆς, καὶ ἐπὶ τῶν ἐμπραγμάτων ἀγω-

---

τοῦτο ὁ ἐναγόμενος, ἢ ἐγίνετο εἰς χρήματα ἡ καταψήφισις (νόμ. 13 § 1 πανδ. 42, 1—νόμ. 14 κώδ. 7, 45) ἔπιθ. Unger § 131 σημ. 17.

Κατὰ τὴν ἰσχύουσαν δικονομικὴν νομοθεσίαν, ἡ καταψήφισις γίνεται εἰς αὐτὸ τῆς δίκης τὸ ἀντικείμενον· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ ἐκτέλεσις, ὅπου εἶναι δυνατὸν τοῦτο (πολ. 880—884. Ἐγχειρ. § 261). Ἐὰν ἀπαιτήσεων μὴ χρηματικῶν, ἐὰν ἡ ἐν αὐτῷ τῆς καταψηφίσεως τὸ ἀντικείμενον ἐκτέλεσις ἀποβῇ ἀδύνατος, ἐν δὲ τῇ καταδικαστικῇ ἀποφάσει δὲν προσδιωρίσθη ἡ εἰς χρήματα ἀξία αὐτοῦ, ἀνοίγεται μεταξὺ τῶν διαδίκων νέα διαδικασία, τὴν ἐκκαθάρισιν ταύτην καὶ τὸν εἰς χρήματα προσδιορισμὸν τῆς καταψηφίσεως σκοπὸν ἔχουσα· τὸ αὐτὸ γίνεται ἐπὶ γενικῶν ἀγωγῶν (οἷα ἡ περὶ κληρονομίας), ἐπὶ τῶν ἐπιδικαζουσῶν ἀποζημίωσιν καὶ μὴ ὁριζουσῶν τὸ ποσὸν (νόμ. 2 κώδ. 7, 46· π. χ. ὁ δικαστὴς λέγει, ὁ δεῖνα τὸ ἱκανὸν ποιήσει τῇ πόλει, παραλείψας ἐπὶ πόσοις νομίσμασι), ὡς καὶ ὅταν θέλῃ τις νὰ ἐκτελέσῃ διὰ προσωπικῆς κρατήσεως ἀπόφασιν, διατάττουσαν ἀπόδοσιν ἀκινήτου (Ἐγχειρ. § 259, 261). Ἡ κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν ταύτην καὶ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ διατακτικοῦ τηρουμένη διαδικασία εἶναι μὲν συνοπτικὴ (πολ. 851), ἀλλὰ δὲν ἐφαρμόζονται βεβαίως τὰ ἄρθρα 871 καὶ 872 τῆς αὐτῆς δικονομίας, καθὸ ἀναφερόμενα εἰς τὰς πλήρεις τὸ διατακτικὸν ἐχούσας ἀποφάσεις.

7) Ἀνωτ. § 82 σημ. β'. Ἐγχειρ. § 255 σημ. 3.

8) Δηλαδὴ τὸ ἕνεκα μεταγενεστέρων συμβεβηκότων τροποποιηθὲν ἀντικείμενον τῆς ἐνοχῆς. Τὸ ἀντικείμενον τοῦτο εἶναι τὸ διαφέρον (id quod interest). Ἀλλ' ἐνίοτε τὸ διαφέρον εἶναι ἀπ' ἀρχῆς ἀντικείμενον τῆς ἐνοχῆς (τὸ θέμα τοῦ νόμ. 68 πανδ. 45, 1 οὐχὶ ὀρθῶς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Unger—σημ. 19—ὡς παράδειγμα· διότι ἐν αὐτῷ τὸ ἀρχικὸν ἀντικείμενον εἶναι *ὑπόσχεσις δανείου*, ἧς ἡ μὴ ἐκτέλεσις παράγει τὴν εἰς τὸ διαφέρον ὑποχρέωσιν), ὅτε βεβαίως ἡ ἀγωγὴ περὶ τοῦ διαφέροντος ἐγείρεται. Περὶ τοῦ ζητήματος, ἂν δικαιοῦται νὰ αἰτήσῃ ὁ δανειστὴς τὸ διαφέρον καὶ ὅταν ἕνεκεν ὑπερημερίας τοῦ ὀφειλέτου καταστῇ ἀδύνατος ἢ ἀπολέσῃ πᾶσαν ἀξίαν ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἐνοχῆς (π. χ. νόμ. 24 § 4 πανδ. 19, 2), γενήσεται λόγος ἐν τῷ περὶ ἐνοχῶν βιβλίῳ.

γῶν ἀποφαίνεται περὶ τῆς ὑπάρξεως[9] τοῦ ἐμπραγμάτου δικαίου, ἀλλὰ καὶ καταδικάζει συνάμα τὸν ἐναγόμενον εἰς ἐπιχείρησιν τῶν πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ δικαίου ἀπαιτουμένων.[10]

β') ἡ ἀπολύουσα ἀπόφασις περιέχει ἀρνητικὴν λύσιν τῆς διαφορᾶς, ἤγουν ἀποφαίνεται μὴ βάσιμον τὴν ἀξίωσιν τοῦ ἐνάγοντος καὶ διατοῦτο ἀπολυτέον τὸν ἐναγόμενον·[11] πλέον τι ὑπὲρ αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ ὁρίσῃ, μηδὲ

---

9) Ἡ περὶ τῆς μὴ ὑπάρξεως περιορισμῶν αὐτοῦ· ὅπερ λαμβάνει χώραν συνήθως ἐπὶ τῆς ἀρνητικῆς ἀγωγῆς· ὁ δικαστὴς ἐνταῦθα ἀποφαίνεται ὅτι ὁ ἐναγόμενος δὲν ἔχει δικαίωμα τοῦ ἀνυψῶσαι τὴν ἑαυτοῦ οἰκίαν. Kaller Civilprozess § 28 σημ. 328.

10) Ἐν ἀνάγκῃ δὲ διατάττει τὸ δικαστήριον τὸν ἐναγόμενον νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ τοῦ λοιποῦ τὴν δοῦσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν δίκην πρᾶξιν (νόμ. 7, 12 πανδ. 8, 5· judicis officio contineri puto, ut de faturo quoque opere caveri debeat· νόμ. 5 § 6 πανδ. 7, 6· νόμ. 15 πανδ. 39, 1)· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν τῆς διακατοχῆς δικῶν ὀφείλει νὰ πράξῃ (νόμ. 1 κώδ. 8, 6· πολ. 630), ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἐνοχῶν τοῦ μὴ ποιῆσαι (§ 7 εἰσηγ. 3, 15· πολ. 883). Τὸ διατακτικὸν τῶν τοιούτων ἀποφάσεων ἐνισχύεται διὰ τῆς ἐπιβολῆς χρηματικῆς ποινῆς. Ἐγχειρ. § 261, γ'. Unger § 131 σημ. 21.

11) Τοῦτο κρατεῖ ἐπὶ τῶν κατ' *οὐσίαν* δικαζουσῶν τὴν ἀγωγὴν ἀποφάσεων, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν ἀπορριπτουσῶν αὐτὴν ἕνεκεν ἀναβλητικῆς τινος ἢ ἀκυρωτικῆς ἐνστάσεως· διότι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ ἀγωγὴ ὕναται νὰ ἐπαναληφθῇ. Wächter § 73 σημ. 43. Unger σημ. 22.

Ἐὰν ἡ ἀπολύουσα ἀπόφασις ἦναι *ἄδικος*, μένει ὁ ὀφειλέτης *φυσικῶς* (naturaliter) *ὑπόχρεος*; Τὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου χωρία τοῦ ρωμ. δικαίου εἰσὶν ἀσαφῆ πως καὶ οἷον ἀντιφατικὰ (νόμ. 13 πανδ. 20, 6· νόμ. 28, 60 πανδ. 12, 6· νόμ. 27 πανδ. 20, 1), οὗ ἕνεκα καὶ τῶν συγγραφέων αἱ γνῶμαι διεστῶσαι ὑπάρχουσιν. Ὁ Σαβινῆς (ἐν τῷ περὶ ἐνοχῶν Α', 81) καί τινες ἄλλοι λύουσι καταφατικῶς τὸ ζήτημα· ὁ Wächter (Erörter. Γ', 136), ὁ Wangerow (§ 173) καὶ πολλοὶ ἄλλοι λύουσιν αὐτὸ ἀποφατικῶς. Ἀλλ' ὁποιαδήποτε ἔννοια καὶ ἂν δοθῇ εἰς τὰ ἀνωτέρω σημειωθέντα χωρία τοῦ ρωμ. δικαίου πρὸς ἄρσιν τῆς μεταξὺ αὐτῶν ὑπαρχούσης ἀντιφάσεως (κατὰ τὸ α' χωρίον εἴτε ἐξ ἐπα

ν' ἀπαγγείλῃ κατὰ τοῦ ἐνάγοντος καταψήφισίν τινα, εἰ καὶ τυχὸν αἱ ἀντιταχθεῖσαι κατὰ τῆς ἀγωγῆς ἐνστάσεις φέρουσιν ἀνταπαιτήσεως στοιχεῖα· 12 αἱ δὲ παρά τινων ἀναφερόμεναι ἐξαιρέσεις οὐκ εἰσὶν ἀληθεῖς ἐξαιρέσεις. 13

γωγῆς τοῦ δανειστοῦ ὀμόσει μὴ χρεωστεῖν ὁ χρεώστης, εἴτε κατὰ ψῆφον
ἄδικον γοῦν ἐλευθερωθῇ, λύεται τὸ ἐνέχυρον» ἄρα οὐδὲ φυσικὴ ἐνοχὴ
μένει, λέγουσιν οἱ τὴν ἀποφατικὴν λύσιν δεχόμενοι·—κατὰ τὸ γ' χω-
ρίον «ἐὰν ὁ τῇ ἀληθείᾳ χρεωστῶν καταβάλῃ συνεστῶτος ἔτι τοῦ δικα-
στηρίου—δηλ. ἐκκρεμοῦς οὔσης τῆς δίκης—οὐκ ἀναλαμβάνει· ἢ γὰρ
καταδικάζεται, ἢ κἂν ἐλευθερωθῇ, μένει φυσικῶς ἐνεχόμενος»· ἄρα,
ἀπαντῶσιν οἱ τὴν καταφατικὴν λύσιν δίδοντες, ἡ ἀπολύουσα ἀπόφασις
δὲν ἀναιρεῖ τὴν φυσικὴν ἐνοχήν), προτιμητέα βεβαίως εἶναι, κατὰ τὴν
ἰσχύουσαν δικονομίαν ἡμῶν, ἡ δευτέρα γνώμη (ἴδ. καὶ Windscheid §
129 σημ. 7). Δηλαδὴ ἡ ἐξέτασις καὶ λύσις τοῦ προκειμένου ζητήμα-
τος παρουσιάζεται βεβαίως ὅταν ὁ ἀδίκως καταδικασθεὶς καταβάλῃ τὸ
χρέος καὶ ἐγείρῃ κατόπιν τὴν τοῦ ἀχρεωστήτου ἀγωγὴν πρὸς ἀνάλη-
ψιν τοῦ καταβληθέντος. Εἰ μὲν ὁ καταβαλὼν κατέβαλε γινώσκων ὅτι
ὑπάρχει τελεσίδικος ἀπόφασις ἀπολύουσα αὐτόν, ἡ ἀγωγή του ἀναμφι-
βόλως θὰ ἀπορριφθῇ (νόμ. 28 πανδ. 12, 6· «ἐὰν ὁ κακῶς ἀπολυθεὶς
ἀπὸ ψήφου *ἑκὼν* καταβάλῃ, οὐκ ἀναλαμβάνει»)· εἰ δὲ κατέβαλεν ἀγνοῶν
τὴν ὕπαρξιν τοιαύτης ἀποφάσεως, καθίσταται τότε ἀναγκαία, πρὸ τῆς
ἐξετάσεως τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος, ἡ ἐξέτασις τούτου τοῦ περιστατι-
κοῦ· *ὑπάρχει χρέος*; διότι μόνον ἂν ὑπάρχῃ χρέος δύναται νὰ γείνῃ
λόγος περὶ φυσικῆς ἐνοχῆς· ἀλλὰ τελεσιδικίας ὑπαρχούσης, τὸ τεκμή-
ριον τὸ μὴ ἐπιτρέπον ἀνταπόδειξιν (πολιτ. 273 § 3), λέγει ὅτι δὲν
ὑπάρχει χρέος· ἄρα οὐδὲ φυσικὴ ἐνοχή. Παπαρ. Ἐνοχ. δίκ. Β', 606·
πρβ. καὶ Unger § 232 σημ. 122.

12) Ὁ ἐναγόμενος ἀντιτάσσει π. χ. κατὰ τῆς ἀγωγῆς ἔνστασιν συμ-
ψηφισμοῦ, στηριζομένην εἰς ἀπαίτησιν ἀνωτέραν τοῦ ποσοῦ τῆς ἀγω-
γῆς. Δὲν δύναται ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ δικαστὴς νὰ ἐπιδικάσῃ τὸ
περιπλέον τῷ ἐναγομένῳ, εἰμὴ ἂν ὑπάρχῃ ἀνταγωγικὴ περὶ τούτου αἴ-
τησις (νόμ. 18 § 4 πανδ. 13, 6, περὶ οὗ Σαβιν. § 289 σ. 333). Wächter
§ 72 σημ. 2.

13) Οἱ δικονομολόγοι λέγουσιν· actor non condemnatur, ἤτοι ὁ ἐνά-
γων οὐ καταδικάζεται· τοῦ κανόνος δὲ τούτου γίνεται κατά τινας ἐξαί-

ρεσις ἐπὶ τῶν καλουμένων *διπλῶν ἀγωγῶν* (judicia dublicia), ἐπὶ τῶν ἀνταγωνικῶν ἀπαιτήσεων καὶ ἐπὶ τῆς δικαστικῆς δαπάνης, ἣν ὅμως ἄλλοι ἀπορρίπτουσιν ὡς φαινομένην ἁπλῶς ἐξαίρεσιν καὶ οὐχὶ ἀληθῆ καὶ παραδέχονται τὸν κανόνα ἀνεξαίρετον. Ἀλλὰ καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ἀφίνουσιν ἀνεξήγητον, πῶς ἐννοοῦσι τὸν κανόνα τοῦτον· ἂν ἐννοῶσιν, ὅτι ἐν τῇ περὶ τῆς ἀγωγῆς δίκῃ δὲν δύναται νὰ εἰσαχθῇ καὶ συνδικασθῇ ἀπαίτησις τοῦ ἐναγομένου κατὰ τοῦ ἐνάγοντος (ὅπερ ἐκράτει τὸ παλαιὸν παρὰ Ῥωμαίοις νόμ. 48 § 4 πανδ. 13, 6), διδάσκουσί τι ἐσφαλμένον κατὰ τὰς σήμερον ἰσχυούσας δικονομικὰς θεσμοθεσίας (Ἐγχειρ. § 107)· ἂν ἐννοῶσιν, ὅτι ἄνευ αἰτήσεως τοῦ ἐναγομένου δὲν καταδικάζεται ὁ ἐνάγων, ὁ εἰρημένος κανὼν εἶναι ἐπανάληψις τῆς δικονομικῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν ὁ ἀστυκὸς δικαστὴς δικάζει συνήθως οὐχὶ αὐτεπαγγέλτως, ἀλλὰ κατ' αἴτησιν τῶν διαδίκων· ὅπως δὲ ὁ ἐνάγων ὑποβάλλει εἰς τὸ δικαστήριον αἰτήσεις, αἵτινες ἂν κριθῶσι νόμιμοι γίνονται δεκταὶ καὶ καταδικάζεται ὁ ἐναγόμενος· οὕτω δύναται καὶ ὁ ἐναγόμενος νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὸ δικαστήριον αἰτήσεις κατὰ τοῦ ἐνάγοντος, αἵτινες, νόμιμοι κριθεῖσαι, γίνονται δεκταὶ καὶ καταδικάζεται ὁ ἐνάγων· καθότι πᾶς διάδικος, ὑποβάλλων αἴτησιν περὶ καταψηφίσεως τοῦ ἀντιδίκου του, ἔχει θέσιν καὶ ἰδιότητα ἐνάγοντος ὡς πρὸς τὴν αἴτησιν ταύτην. Ὅθεν ὁ ἐναγόμενος, εἰσάγων ἀνταγωγικὴν ἀπαίτησιν, ἢ αἴτησιν περὶ καταψηφίσεως τοῦ ἐνάγοντος εἰς τὴν δικαστικὴν δαπάνην, εἶναι ἐνάγων καὶ δικονομικῶς καὶ κατ' οὐσίαν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐπὶ τῶν λεγομένων διπλῶν εἴτε μικτῶν ἀγωγῶν (ἀνωτ. § 81 σημ. 7) καταδικάζεται καὶ ὁ ἐνάγων, καὶ τοῦτο ἄνευ αἰτήσεως τοῦ ἐναγομένου· πλὴν τοῦτο γίνεται, διότι οὐ μόνον ἡ φύσις αὐτὴ τοῦ διὰ τῶν εἰρημένων ἀγωγῶν ἐπιδιωκομένου δικαίου εἶναι τοιαύτη, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐνάγοντος αἱ αἰτήσεις σύμφωνοι (νόμ. 10 πανδ. 10, 1· judicium communi dividundo, familiæ herciscunbæ, finium regundorum tale est, ut in eo cingulæ personæ dublex jus habeant agentis et ejus, quocum agitur· νόμ. 44 § 2 πανδ. 10, 2). Ἀλλὰ καὶ τὸ παρὰ τοῦ Σαβινῆ (ϛ', 322) διδασκόμενον ὅτι ἐπὶ δικαίων ἀποκλειστικῆς ἰδιότητος (οἷα ἡ κυριότης καὶ ἡ κληρονομία), ἂν ἀποδείξῃ ὁ ἐναγόμενος ἀνήκουσαν αὐτῷ τὴν κυριότητα ἢ τὴν κληρονομίαν, δὲν δύναται τὸ δικαστήριον νὰ ἐπιδικάσῃ αὐτὴν τῷ ἐναγομένῳ, ἀλλ' ὀφείλει νὰ περιορισθῇ ἁπλῶς εἰς τῆς ἀγωγῆς τὴν ἀπόρριψιν, πιθανὸν νὰ ἦναι ὀρθὸν κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον· κατὰ τὴν δικονομίαν ἡμῶν ὅμως βεβαίως δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο ὁ δικαστής, ἄν, ἐννοεῖται, αἰτήσῃ τοῦτο ἀνταγωγικῶς ὁ ἐναγόμενος (ἀνταγωγὴ κατὰ τὸν Wetzell § 46 σ. 102 εἶναι ἀπαράδεκτος).

γ') ἡ σύνθετος ἀπόφασις περιέχει μερικὴν καταψήφισιν καὶ μερικὴν ἀπόλυσιν. 14 Διὰ τῆς ἐν τῇ ἀγωγῇ αἰτήσεως, λογικῶς ἑρμηνευομένης, ἀξιοῖ ὁ ἐνάγων παρὰ τοῦ δικαστοῦ τὴν ἐπιδίκασιν οὐ μόνον τοῦ ὅλου ἀντικειμένου τῆς δίκης ἀλλὰ καὶ τῶν μερῶν αὐτοῦ· ἐπομένως δύναται ὁ δικαστὴς ἐντὸς τοῦ ὁρίου τῆς ἐν τῇ ἀγωγῇ αἰτήσεως νὰ ἐπιδικάσῃ ὅσον μέρος κρίνῃ βάσιμον. 15 Ἐντεῦθεν δ' ἐπε-

---

Ὁ προκείμενος λοιπὸν κανὼν ταύτην μόνον τὴν ἔννοιαν δύναται νὰ ἔχῃ, ὅτι ἡ ἥττα τοῦ ἐνάγοντος καθ' ἑαυτὴν καὶ μόνην οὐδὲν δικαίωμα παράγει ἐπὶ καταδίκῃ αὐτοῦ. Κανὼν τοιοῦτος ὑπάρχει καὶ παρ' ἡμῖν· ἀλλ' ἔχει καὶ ἐξαιρέσεις· π. χ. πολ. δικον. 45, 64, 466· πρβ. καὶ Ἐγχειρ. § 63 σημ. 16. Περὶ δὲ τοῦ κανόνος τούτου Ἐγχειρ. § 50 σημ. 9. Unger § 131 σημ. 23—28.

14) Τοιαύτην ἀπόφασιν ἐκδίδει τὸ δικαστήριον, ὅταν δὲν κρίνῃ νόμιμον τὴν *ὅλην* ἀπαίτησιν τοῦ ἐνάγοντος, ἀλλὰ μέρος μόνον αὐτῆς· αἰτοῦνται π. χ. 100 καὶ ὁ δικαστὴς ἐπιδικάζει 60 μόνον, εἴτε διότι τοσοῦτον μόνον ποσὸν ἀπεδείχθη ὀφειλόμενον ἀρχῆθεν, εἴτε διότι τὸ περιπλέον ἀπεδείχθη ἐξοφληθέν. Αἱ σύνθετοι ἀποφάσεις ἀποτελοῦσι τυπικῶς μόνον τρίτον εἶδος ἀποφάσεων, κατ' οὐσίαν εἰσὶ διπλαῖ ἀποφάσεις· τουτέστιν ἡ σύνθετος ἀπόφασις σύγκειται ἐκ δύο ἀποφάσεων, τῆς μὲν καταδικαστικῆς, τῆς δὲ ἀπολυτικῆς.

15) Διότι ὁ αἰτῶν νὰ τῷ ἐπιδικασθῶσι π. χ. 100 (οἷον 100 δραχμαί, ἢ ἀγρὸς 100 στρεμμάτων), αἰτεῖ συνάμα καὶ 60 καὶ 50 καὶ 1· ἐν τῇ αἰτήσει τοῦ πλείονος ἐνυπάρχει καὶ αἴτησις τοῦ ἐλάσσονος. Τοιαύτην ἑρμηνείαν τῶν αἰτήσεων τῶν διαδίκων δὲν ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ ὁ διὰ τοῦ πραιτωρικοῦ τύπου περιωρισμένην ἐξουσίαν λαμβάνων δικαστὴς (si paret centum dari oportere)· διὰ τοῦτο ὁ μὴ ἀποδεικνύων ὁλόκληρον τὴν ἀπαίτησίν του ἐνάγων ἡττᾶτο καθ' ὁλοκληρίαν· ἡ αὐστηρότης ὅμως αὕτη, μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς διατύπου διαδικασίας, ἐξέλιπεν. Σαβιν. ς', 302. Ἐγχειρ. § 98 σημ. 8. Unger § 131 σημ. 30. Bekker prozessual. Consumtion σ. 61.

Ἀλλὰ πλεονασμὸς ἐν τῇ αἰτήσει ὑπάρχει καὶ ὅταν α') τὸ ὀφειλόμενον καταβληθῆναι ἐν ῥητῷ τόπῳ ἀπαιτῆται ἐν ἑτέρῳ τόπῳ· β') τὸ κατὰ γένος (in genere, π. χ. ἵππος, σῖτος) ἢ διαζευκτικῶς ὀφειλόμενον ἀπαιτεῖται κατ' εἶδος (π. χ. ὁ δεῖνα ἵππος) ἢ κατὰ τὸ ἕτερον μό-

ται ὅτι τὰ ἐν τῇ ἀποφάσει σιγῇ παραλειπόμενα λογίζονται ὡς ἀποδεδικασμένα. 16

β') τελεσιδικία.

§ 97. Διὰ τῆς δικαστικῆς ψήφου τέμνεται ἡ διαφορὰ τελειωτικῶς καὶ ἀμετατρέπτως οὐ μόνον ἐν τῷ παρόντι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· 1 ὅθεν τοῦτο μὲν ἀπαγορεύεται πᾶσα ἄλλη πλέον αὐτῆς ἀνακίνησις, 2 τοῦτο δὲ τὸ πρό-

---

νον ζεῦγμα. Τοιαῦται πλεοναστικαὶ αἰτήσεις, ἂν μὴ διορθωθῶσι κατὰ τὴν πρώτην ἐπὶ ἀκροατηρίου συζήτησιν (ὅπερ ἐπιτρέπεται νὰ γείνῃ δυνάμει τοῦ ἄρθρου 158 τῆς πολ. δικονομίας), πρέπει ν' ἀπορρίπτωνται καὶ δὲν δύναται τὸ δικαστήριον νὰ παραδεχθῇ αὐτὰς μεταβάλλον τὰ μεταβλητέα (mutatis mutandis). Ἠπιωτέραν ἐκφράζουσι γνώμην ὁ Bayer (§ 165 σ. 541), ὁ Wetzell (§ 46 σ. 403) καὶ ὁ Unger (§ 131 σημ. 31).

16) Ὅταν ὁ διάδικος ὑποβάλῃ αἴτησίν τινα εἰς τὸ δικαστήριον καὶ τοῦτο σιγῇ παρέλθῃ αὐτήν, λογίζεται ἡ αἴτησις αὕτη ὡς ἀπορριφθεῖσα. Οὕτω π. χ. ἐπὶ τῶν τῆς καλῆς πίστεως ἀγωγῶν, ἐν αἷς κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ἐθεωροῦντο κατενηνεγμένα εἰς δικαστήριον καὶ τὰ παρακολουθήματα, ἡ περὶ αὐτῶν σιωπὴ τῆς ἀποφάσεως ἴσχυεν ὡς ἀπόρριψις (νόμ. 13 κώδ. 4, 32· νόμ. 4 κώδ. 4, 34). Ἐγχειρ. § 87 σημ. 15.

1) Νόμ. 1 πανδ. 42, 1· res judicata dicitur, quae finem controversiarum pronunciatione judicis accepit. Τὸν κανόνα ὅτι ἡ τελεσίδικος ἀπόφασις φέρει πέρας ὁριστικὸν καὶ ἀμετάτρεπτον εἰς τὴν δικαστικὴν ἔριδα ὑπηγόρευσε κοινωνικὴ ἀνάγκη· διότι ἄλλως, ἐπειδὴ αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις ὡς ἀνθρώπινα ἔργα ὑπόκεινται πάντοτε εἰς ἐπίκρισιν καὶ ἐξέλεγξιν, σπανίως θὰ συνέβαινε ν' ἀναγνωρίσῃ ὁ καταδικασθεὶς τὴν ὀρθότητα τῆς καταδικάσης αὐτὸν ἀποφάσεως καὶ νὰ ὑποταχθῇ εἰς αὐτήν.

2) Δημοσθ. πρὸς Ναυσίμαχον· «οἱ νόμοι λέγουσιν ἅπαξ περὶ τῶν αὐτῶν πρὸς τὸν αὐτὸν εἶναι τὰς δίκας»· τοῦ αὐτοῦ ὑπὲρ Φορμίωνος «εἰ γάρ ἐστι δίκαιον, ὧν ἂν ἅπαξ γένηται δίκη, μηκέτι ἐξεῖναι δικάζεσθαι, πολὺ τῶν ἐφεθέντων δικαιότερον μὴ εἶναι δίκας»· ἑκάστη φιλονεικία μιᾷ ἀγωγῇ καὶ ἑνὶ δικαστηρίῳ περαιοῦται· νόμ. 6 πανδ. (44, 2)· sin-

τερον ἀμφιβαλλόμενον μεταξὺ τῶν διαδίκων καὶ ἐριστὸν μετεβλήθη διὰ τῆς ἀποφάσεως εἰς σαφὲς καὶ βέβαιον· ἐπειδὴ ἄλλως τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς ἡ ἐγκατάστασις δὲν ἐπετύγχανε τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, ἂν μὴ ἐκυροῦτο ἡ ἀρχή· **τὰ κεκριμένα ἀντὶ ἀληθείας παραλαμβάνεται·**[3] ἀλλὰ τὴν σπουδαίαν ταύτην ἀρχήν, πλὴν τῆς νομοθετικῆς κυ-

---

gulis controversiis singulas actiones unumque judicati finem sufficere probabili ratione placuit, ne aliter modus litium multiplicatus summan atque inexplicabilem faciat difficultatem, maxime si diversa pronunciarentur· «τί γὰρ ἂν ἦν πέρας ἡμῖν τοῦ διαλυθῆναι, εἰ τὰ κατὰ νόμους διαιτηθέντα λύσας ἑτέρῳ διαιτητῇ ἐπέτρεψα περὶ τῶν αὐτῶν ἐγκλημάτων;» Δημοσ. πρὸς Βοιωτόν. Λοιπὸν bis de eadem re ne sit actio.

3) Νόμ. 207 πανδ. (50, 17)· νόμ. 25 πανδ. (1, 5). Ὁ κανὼν ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται δίκη περὶ τοῦ ἅπαξ δικασθέντος ἐκφράζει ἀρνητικῶς μόνον τὴν δύναμιν τῆς τελεσιδίκου ἀποφάσεως καὶ συμπληροῦται ὑπὸ τοῦ ἑτέρου κανόνος, ὅτι τὸ *περιεχόμενον* τῆς ἀποφάσεως ἀποτελεῖ ἀλήθειαν ἀπρόσβλητον καὶ ἀδιάσειστον· res judicata pro veritate accipitur. Ὑπαρχούσης λοιπὸν τελεσιδίκου ἀποφάσεως, δὲν ἐξετάζεται πλέον ἄλλο εἰμὴ μόνον ποῖον εἶναι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς· ἔρις ἑπομένως μεταξὺ τῶν διαδίκων δύναται ν' ἀναφυῇ μόνον περὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ἀποφάσεως, οὐδέποτε δὲ περὶ τῆς ὀρθότητος αὐτοῦ· δὲν ἐξετάζεται πλέον an sit verum, sed an sit judicatum (νόμ. 1 § 4 πανδ. 43, 30· si judicatum fuerit non esse eum in potestate et si per injuriam judicatum sit, agenti inderdicto [δηλ. de liberis exhibendis] objicienda erit exc. rei judicatæ, ne de hoc quæratur an sit in potestate, sed an sit judicatum. Πρβ. καὶ νόμ. 65 § 2 πανδ. 36, 1· νόμ. 12 § 3 πανδ. 38, 2· νόμ. 56 πανδ. 42, 1). Διατοῦτο λέγεται ὅτι ἡ τελεσίδικος ἀπόφασις jus facit inter partes, εἰ καὶ εἶναι τυχὸν προφανῶς ἄδικος (π. χ. ἐπεδίκασε τόκους τόκων· νόμ. 27 πανδ. 42, 1). Τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἐκ τῆς τελεσιδίκου ἀποφάσεως πηγάζουσαν, καλοῦσιν οἱ συγγραφεῖς, ἐπειδὴ ἐνδεχόμενον νὰ μὴ ἦναι αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, *τυπικὴν ἀλήθειαν*, ἡ δὲ ἡμετέρα δικονομία *τεκμαρτὴν ἀλήθειαν* (Πολ.273 § 3· γαλλικ. κώδ. 1350, 1351, ὅπερ ὁ Unger κατακρίνει· σημ. 8). Τροποποίησις τῆς ἀρχῆς ταύτης ὑπάρχει ἐν νόμ. 16 § 6 Π. (20, 1).

ρώσεως, ἐσπούδασεν ἡ νομοθεσία νὰ καταστήσῃ καὶ γνησίαν τῆς ἀληθείας ἐκδήλωσιν· διὸ περιέβαλεν αὐτὴν διὰ πασῶν τῶν ἐγγυήσεων ὅσαι ἀνθρωπίνως πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ἀποχρῶσαι πρὸς ἀναγνώρισιν αὐτῆς·[4] τούτου ἕνεκα δεδικασμένου δύναμιν ἔχει μόνον τὸ διὰ τελεσιδίκου ὁριστικῆς ἀποφάσεως μεταξὺ τῶν διαδίκων δικασθέν.[5]

---

4) Ἐπιτρέπει δηλ. ὁ νόμος τὴν κατ' ἐπανάληψιν καὶ ὑπὸ δικαστηρίων διαφόρου βαθμοῦ ἐξέτασιν τῆς ὑποθέσεως διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἐνδίκων μέσων κατὰ τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων. Ἐγχειρ. § 226.

5) Πᾶσα δίκη ἔχει μίαν τοὐλάχιστον ἐπιθετικὴν πρᾶξιν, τὴν ἀγωγήν· ἐπομένως, καὶ ἁπλουστάτη ἂν ὑποτεθῇ, παρουσιάζει τοὐλάχιστον τρία ἐρωτήματα, περὶ ὧν ἀναγκαῖον εἶναι ν' ἀποφανθῇ ὁ δικαστής· διότι πᾶσαι αἱ ἐπιθετικαὶ πράξεις σύγκεινται ἐκ τριῶν στοιχείων: τοῦ *ἱστορικοῦ*, τοῦ *νομικοῦ* καὶ τοῦ μεταξὺ αὐτῶν *συνδέσμου*, ἤτοι τῆς αἰτήσεως. Ὅθεν ὁ δικαστὴς ἔχει νὰ ἐξετάσῃ καὶ ἀποφανθῇ ἂν ἦναι ἀληθὴς ἡ ἱστορικὴ βάσις τῆς ἀγωγῆς· ἂν ἔχῃ καλῶς ὁ νόμιμος αὐτῆς λόγος (δηλ. ἂν ἐφαρμόζηται ἡ νομικὴ διάταξις, ἢ ἂν ἔχῃ τὴν ἀποδιδομένην αὐτῇ ἔννοιαν) καὶ τρίτον, ἂν ἐξ αὐτῶν δικαιολογῆται ἡ αἴτησις. Ἐρωτᾶται λοιπόν, ἡ τελεσιδικία τῆς ἀποφάσεως περιλαμβάνει καὶ τὰ τρία ταῦτα στοιχεῖα; ἀποτελεῖ *δεδικασμένον* καὶ περὶ τῶν τριῶν τούτων στοιχείων ἡ ἀπόφανσις τοῦ δικαστοῦ; Περὶ τούτου ῥητέον ταῦτα. Τὰ τρία στοιχεῖα ἐξ ὧν ἡ ἀγωγὴ ἀποτελεῖται, εἰσὶν αἱ τρεῖς προτάσεις τῆς λογικῆς ἐκείνης ἐργασίας, ἥτις καλεῖται συλλογισμός· τὸ νομικὸν καὶ ἱστορικὸν στοιχεῖον τῆς ἀγωγῆς εἰσιν ἡ μείζων καὶ ἐλάσσων τοῦ συλλογισμοῦ πρότασις, ἡ δὲ αἴτησις, τὸ συμπέρασμα· ἀλλὰ πᾶσα συλλογιστικὴ ἐργασία σκοπὸν καὶ τέλος ἔχει τὸ συμπέρασμα· γίνεται δηλαδὴ χάριν τοῦ συμπεράσματος καὶ ἵνα δικαιολογήσῃ τὸ συμπέρασμα. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ἡ οὐσία τοῦ συλλογισμοῦ εἶναι τὸ συμπέρασμα. Ἐὰν λοιπὸν τὴν σκέψιν ταύτην, ἧς ἡ ὀρθότης οὐδεμίαν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτησιν, ἐφαρμόσωμεν ἐπὶ τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων, θέλομεν ἐξ ἀνάγκης παραδεχθῇ, ὅτι δεδικασμένον ἀποτελεῖ *μόνον* ἡ περὶ τοῦ *τρίτου* στοιχείου τῆς ἀγωγῆς ἀπόφανσις τοῦ δικαστοῦ· διότι διὰ τῆς ἀγωγῆς ὑποβάλλεται τῷ δικαστῇ εἷς συλλογισμός, οὗ τὸ συμπέρασμα κεῖται ἐν τῇ αἰτήσει· διὸ αὕτη εἶναι ἡ οὐσία τῆς ἀγωγῆς, καθὸ

περιέχουσα τὸ δίκαιον περὶ οὗ προσκαλεῖται ν' ἀποφανθῇ ὁ δικαστής. Τὸν συλλογισμὸν λοιπὸν τοῦτον ὁ μὲν ἐνάγων πειρᾶται νὰ ὑποστηρίξῃ ὡς ὀρθὸν καὶ ἐρρωμένως ἔχοντα, ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν παραδοχὴν τῆς αἰτήσεως αὐτοῦ, ὁ δ' ἐναγόμενος ἀγωνίζεται ν' ἀποκρούσῃ ὡς πλημμελῆ, ἵνα ἐπιτύχῃ τῆς αἰτήσεως τοῦ ἐνάγοντος τὴν ἀπόρριψιν· ἀμφοτέρων λοιπὸν ἡ διαμάχη στρέφεται περὶ τὴν *παραδοχὴν* ἢ *ἀπόρριψιν* τῆς αἰτήσεως, τουτέστι τοῦ συμπεράσματος· τὴν διαμάχην δὲ ταύτην προσκαλεῖται νὰ καταπαύσῃ ὁ δικαστής, ἀποφαινόμενος, ὁπότερος τῶν διαδίκων ἔχει ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ἀλήθειαν, ὁ ἐνάγων ὅστις ἀξιοῖ νὰ γείνῃ δεκτὴ ἡ αἴτησίς του, ἢ ὁ ἐναγόμενος ὅστις ὑποστηρίζει τὴν ἀπόρριψιν αὐτῆς. Τελεσιδικίαν λοιπὸν ἀποτελεῖ ἡ ἀπόφανσις τοῦ δικαστοῦ περὶ τοῦ τρίτου μόνον στοιχείου τῆς ἀγωγῆς. Τοῦτο ἐκφράζεται συνήθως καὶ οὕτως· τελεσιδικίαν ἀποτελεῖ τὸ *διατακτικὸν* μόνον οὐχὶ καὶ τὸ *αἰτιολογικὸν* τῆς ἀποφάσεως· ἀλλ' ἡ ἔκφρασις αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβής, διότι συχνάκις ἐν τῷ αἰτιολογικῷ καταχωρίζονται καὶ πράγματα, ἅπερ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τῷ διατακτικῷ· αἱ πλεῖσται π. χ. ἀποφάσεις περὶ κυριότητος δικάζουσαι ἔχουσιν οὕτως· «ἐπειδὴ ὁ ἐνάγων ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι κύριος τοῦ διεκδικουμένου ἀγροῦ, διὰ ταῦτα τὸ δικαστήριον καταδικάζει τὸν ἐναγόμενον ν' ἀποδώσῃ αὐτὸν τῷ ἐνάγοντι».

Ἐκ τῶν ῥηθέντων ἕπεται ὅτι οὔτε ἡ περὶ τοῦ ἱστορικοῦ εἴτε πραγματικοῦ στοιχείου τῆς ἀγωγῆς, οὔτε ἡ περὶ τοῦ νομικοῦ στοιχείου αὐτῆς κρίσις καὶ ἀπόφανσις τοῦ δικαστοῦ γίνεται τελεσίδικος. Τοιαύτη εἶναι καὶ ἡ ἑρμηνεία συμβολαίου (π. χ. διαθήκης), ἐφ' οὗ ἡ ἀγωγὴ στηρίζεται (οἷον ὁ διαθέτης ὁρίζει· «ἐνόσῳ ὁ μισθωτὴς Πέτρος πληρώνῃ τακτικῶς τὸ μίσθωμα τῆς οἰκίας μου, ἣν τῷ ἔχω ἐκμεμισθωμένην, ὑποχρεῶ τὸν κληρονόμον μου, νὰ μὴ αὐξήσῃ τὸ μίσθωμα»· τὸ δικαστήριον ἀποφαίνεται, ὅτι ἡ ὑποχρέωσις αὕτη δὲν μεταβαίνει εἰς τοὺς κληρονόμους τοῦ μισθωτοῦ)· ἡ ἑρμηνεία ἡ δοθεῖσα εἰς φράσιν τινὰ αὐτοῦ δὲν ἀποτελεῖ δεδικασμένον. Ἐσφαλμένως φαίνεται δεχομένη τὸ ἐναντίον ἡ ἀπόφ. 1020 τοῦ 77 Ἐφ. Ἀθ. Τὰ μέρη ταῦτα τῆς ἀποφάσεως αὐτοῦ ἀποτελοῦσι τὰς αἰτιολογίας αὐτῆς μόνον, ἤτοι τοὺς πείθοντας τὸν δικαστὴν λόγους ν' ἀποφασίσῃ ὅπως ἀπεφάσισε (τούτους ὁ Σαβινῆς, σ. 361, λόγους ἐξ ὑποκειμένου, subjektive Gründe ὀνομάζει) περὶ τοῦ ὑποβληθέντος εἰς τὴν διάγνωσιν αὐτοῦ *δικαίου*. Διατοῦτο ἐν ταῖς πηγαῖς τοῦ ῥωμ. δικαίου ἡ ἐρώτησις τίθεται τῷ δικαστῇ οὐχὶ περὶ τῶν πραγματικῶν περιστατικῶν ἢ περὶ τῆς ἐννοίας τῶν νόμων, ἀλλὰ περὶ τοῦ μεταξὺ τῶν διαδίκων φιλονεικουμένου δικαίου. Ὁ δικαστὴς

ἐρωτᾶται π. χ. an filius sit in potestate (νόμ. 1 § 4 πανδ. 43, 30)· an res mea sit (νόμ. 40 § 2 πανδ. 3, 3· νόμ. 30 § 1 πανδ. 44, 2· νόμ. 35 § 1 πανδ. 6, 1· νόμ. 31 πανδ. 20, 1· νόμ. 6 § 2 πανδ. 42, 2· νόμ. 3 § 3 πανδ. 27, 9)· an jus mihi sit utendi fruendi (νόμ. 8 § 4 πανδ. 8, 5· νόμ. 35 πανδ. 19, 1)· an hereditas mea sit (νόμ. 50 § 1 πανδ. 30· νόμ. 15 πανδ. 44, 2· νόμ. 122 § 6 πανδ. 45, 1· νόμ. 14 § 1 πανδ. 49, 1)· an centum dari oporteat· an ali oporteat. Διατοῦτο καὶ ὁ δικαστὴς περὶ τοῦ δικαίου ἀποφαίνεται (νόμ. 35 πανδ. 19, 1· de jure servitutis pronunciatum· νόμ. 5 § 9 πανδ. 25, 3· et si pronunciaverit ali oportere). Ἂν δὲ που ἀπαντῶνται ἀποφάσεις περὶ γεγονότων, περιέχουσιν αὗται συνάμα καὶ τὴν νομικὴν ἰδιότητα αὐτῶν, περὶ ἧς κυρίως καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ἀποτελεσμάτων ἡ ἀπόφανσις γίνεται (νόμ. 12 § 3 πανδ. 38, 2· νόμ. 8 πανδ. 34, 9· an hexeredatus· an indignus sit· πρβ. καὶ νόμ. 47 § 1 πανδ. 40, 4· νόμ. 11 πρ. πανδ. 44, 2· νόμ. 8 § 16 πανδ. 5, 2· νόμ. 22 § 1· νόμ. 26, 29 αὐτ.). Unger § 132 σημ. 15.

Ὅτι ἡ δικαστικὴ ἀπόφασις δὲν ἀποτελεῖ δεδικασμένον οὔτε περὶ τοῦ ἱστορικοῦ οὔτε περὶ τοῦ νομικοῦ (τῆς νομικῆς δηλονότι διατάξεως) στοιχείου τῆς ἀγωγῆς προκύπτει ἐναργῶς ἐκ τοῦ ἄρθρ. 183 τῆς ἡμετέρας πολιτικῆς δικονομίας, καθ' ὃ αἱ *αἰτιολογίαι* τῆς ἀποφάσεως δὲν πρέπει νὰ περιέχουν μόνον τὰ περιστατικὰ (ἱστορικὸν στοιχεῖον), ἅπερ ὁ δικαστὴς εἶχεν ὡς βάσιν τῆς ἀποφάσεώς του, ἀλλὰ καὶ τοὺς νομικοὺς κανόνας (νομικὸν στοιχεῖον) οὓς ἐφήρμοσεν· ἀλλὰ καὶ οἱ συγγραφεῖς ὁμογνώμονες σχεδὸν κατὰ τοῦτο τυγχάνουσιν (Wächter § 73 σημ. 41. Wetzell § 47 σ. 439 Unger § 132 σημ. 13—17α, 48. Plank Mehrheit d. Rechtsstreitigkeiten σελ. 522. Σαβιν. σ. 361. Schäffer ἐν τῇ τοῦ Linde Ἐφημ. ΙΒ', 251 Ν. σειρᾶς. Kleinfrod procersual. consumtion. Leipzig 1875 σ. 158. Ὁ Winds. (§ 130, σημ. 21 σ. 390) κλίνει νὰ παραδεχθῇ τὸ ἐναντίον. Bayer Vorträge § 138 σ. 438 ἐν τ. Pfeiffer ἐν τῷ Ἀρχείῳ τῆς ἀστ. πρ. ΛΖ', 261). Ὅθεν γεγονότα ὡς ἀποδεδειγμένα ἢ ἀναπόδεικτα κριθέντα ἐν μιᾷ δίκῃ, ἢ νομικαὶ διατάξεις ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἑρμηνείαν καὶ ἐφαρμογὴν λαβοῦσαι ἐν αὐτῇ, δύνανται ἐν ἄλλῃ δίκῃ μεταξὺ τῶν αὐτῶν διαδίκων ἄλλην νὰ λάβωσιν ἔκβασιν. Unger σημ. 16.

Ἀλλ' ἐνίοτε συμβαίνει τὸ ἱστορικὸν στοιχεῖον τῆς ἀγωγῆς, τὸ τὴν ἐλάσσονα τοῦ συλλογισμοῦ πρότασιν ἀποτελοῦν, νὰ μὴ ἦναι ἁπλοῦν καὶ ἐκ πραγματικῶν μόνον στοιχείων συγκείμενον· συμβαίνει δηλαδὴ ἐνίοτε

Ἡ τελεσιδικία, ἔκ τε τῶν καταδικαστικῶν καὶ ἐκ τῶν
ἀπολυτικῶν ἀποφάσεων πηγάζουσα, 6 δὲν εἶναι παραγω-
γικὴ νέου δικαίου, ἀλλὰ τὸ ὑπάρχον δίκαιον ἀνευρίσκει
καὶ ἀνακηρύττει· 7 ὅθεν σημασίαν ἔχει κυρίως καὶ προπάν-

νὰ ἔχῃ ἡ ἀγωγὴ ὡς ἱστορικὴν βάσιν δικαίωμα ἄλλο· ἄρα ἄλλην ἐπι-
θετικὴν πρᾶξιν μὲ τὰ τρία στοιχεῖα αὐτῆς, τὸ ἱστορικόν, τὸ νομικὸν
καὶ τὸν μεταξὺ αὐτῶν σύνδεσμον· π. χ. ὁ Α ἐνάγει τὸν Β ἵνα κατα-
δικασθῇ εἰς ἀνόρθωσιν τῆς ζημίας, ἣν εἰς τὸν ἀγρόν του ἐπροξένησεν· ὁ
Β ἀμφισβητεῖ ὅτι ὁ Α εἶναι ἰδιοκτήτης τοῦ ἀγροῦ. Τίνα δύναμιν ἔχει
ἡ ἀπόφανσις τοῦ δικαστηρίου περὶ τῆς τοιαύτης τῆς ἀγωγῆς βάσεως;
ἀποτελεῖ δεδικασμένον; Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι ἀμφίβολον· κατωτέρω
δὲ (σημ. 31 τοῦ § τούτου) γίνεται ἐξέτασις αὐτοῦ.

6) Ἐπὶ καταδικαστικῆς ἀποφάσεως ἡ τελεσιδικία συνίσταται εἰς
τοῦτο, ὅτι τὸ δι' αὐτῆς ἀναγνωρισθὲν δίκαιον δὲν δύναται πλέον νὰ
ἀμφισβητηθῇ· ἐπὶ ἀπολυτικῆς δὲ ἀποφάσεως ἡ τελεσιδικία φέρει ἀπο-
τέλεσμα, μὴ ἐπιδεχόμενον ἀμφισβήτησιν, ὅτι ὁ ἐνάγων δὲν ἔχει τὸ δί-
καιον δι' ὃ ἡ δίκη ἐγένετο· ἐκεῖ λογίζεται ὡς ἀλήθεια ἡ ὕπαρξις τοῦ
δικαίου, ἐνταῦθα ἡ ἀνυπαρξία αὐτοῦ.

7) Νόμ. 8 § 4 πανδ. (8, 5)· per sententiam non debet servitus
constitui, sed quæ est declarari· (νόμ. 35 § 1 πανδ. (6, 1)· judex
sententia declaravit (fundum) meum esse. Ἐπειδὴ δὲ τὸ δικασθὲν
πρέπει νὰ μένῃ ἀμετάβλητον, καὶ ἐσφαλμένη τυχὸν ἂν ἦναι ἡ τοῦ δι-
καστοῦ ἀπόφασις, ἕπεται ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ θεωρῆται πάντοτε ἰσχυρὸν
τὸ δεδικασμένον (νόμ. 25 πανδ. 1, 5· ingenuum accipere debemus
eum de quo sententia lata est, quamvis fuerit libertinus· νόμ. 1 §
16· νόμ. 3 πρ. πανδ. 25, 3· νόμ. 1 § 4 πανδ. 43, 30). Ὅθεν δύναται
ὡς ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος, νὰ ἀποβῇ ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις ἀπο-
νεμητικὴ δικαίου· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ὁ κύριος προορισμὸς αὐτῆς
(Unger § 132 σημ. 10). Ἐπὶ τῶν περὶ διανομῆς τριῶν δικῶν ἡ δι-
καστικὴ ἀπόφασις εἶναι κατ' ἐξαίρεσιν ἀπονεμητικὴ δικαίου (§ 20
εἰσηγ. 4, 6· § 1—7 εἰσηγ. 4, 17· νόμ. 6 § 10· νόμ. 18 πανδ. 10, 3·
νόμ. 22 § 3 πανδ. 10, 2· quod istis judiciis adjudicatum sit, id
statim ejus fit, cui adjudicatum est), δηλ. ὁ δικαστὴς ἐπιδικάζει καὶ
ἀπονέμει δίκαιον (κυριότητα, δουλείαν). Καὶ κατὰ τὴν ἰσχύουσαν δι-
κονομίαν τὸ αὐτὸ ἐπέρχεται ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ διὰ κλήρου, οὐχὶ ἐπι-
δικάσεως (ἀνωτ. § 81 σημ. 7. Ἐγχειρ. § 133). Ἀπονεμητικαὶ δικαίου
η-

των χάριν τοῦ περιεχομένου αὐτῆς, ἐξ οὗ δύο ἐν γένει ἀπορρέουσιν ἐνέργειαι, ἡ ἀναγκαστικὴ ἐκτέλεσις τῶν ἐν τῇ ἀποφάσει διατασσομένων καὶ ἡ ἔνστασις τοῦ δεδικασμένου.[8] Ἀναγκαῖα δὲ προσόντα τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς εἰσι τὰ τρία ταῦτα: **ἀπόφασις, ταὐτότης τῶν προσώπων** καὶ **ταὐτότης τῆς διαφορᾶς.**

Α') **Ἀπόφασις.** Δεδικασμένον ἀποτελοῦσι μόνον τῶν ἡμεδαπῶν δικαστηρίων αἱ τελεσίδικοι ὁριστικαὶ ἀποφάσεις, καὶ αὗται κυρίως ὁσάκις ἀμφισβητούμενα δίκαια τέμνουσι κατ' οὐσίαν δικάζουσαι· πλὴν καὶ ἀποφάσεις τὰ τῆς ἐκου-

---

κατά τινα τρόπον εἰσὶ καὶ αἱ ἀποφάσεις, δι' ὧν ὑποχρεοῦται ὁ ἐναγόμενος πρὸς ἐπιχείρησιν τῆς συσταινούσης τὸ δίκαιον νομικῆς πράξεως (π. χ. ἐκχωρήσεως, συστάσεως δουλείας). Wächter § 72 σημ. 5. Wetzell § 50 σ. 490. Unger § 131 σημ. 15.

8) Δηλαδὴ ἡ actio judicati καὶ ἡ exceptio rei judicatæ. Τὴν μὲν ἀγωγὴν τοῦ δεδικασμένου παράγει ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις, ἐπομένως ποιεῖται χρῆσιν αὐτῆς ὁ ἐνάγων· τὴν δὲ ἔνστασιν τοῦ δεδικασμένου, ἥτις συμβαίνει καὶ ὡς ἀντένστασις νὰ προταθῇ (νόμ. 22 βασ. 51, 2), παράγει ἡ ἀπολύουσα ἀπόφασις· ὅθεν χρῆσιν αὐτῆς ποιεῖται ὁ ἐναγόμενος· ἀλλὰ δύναται ἐνίοτε καὶ ἐκ καταδικαστικῆς ἀποφάσεως νὰ παραχθῇ ἔνστασις δεδικασμένου (νόμ. 13 βασ. αὐτ.). Πρβ. κατὰ τῆς ἐνστάσεως τοῦ δεδικασμένου ἀντίκρουσιν περίεργον ἐν νόμ. 25 Π. (4, 3).

Ἡ τοῦ δεδικασμένου διττὴν ἔχει κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ἐνέργειαν, τὴν μὲν *ἀρνητικήν*, τὴν δὲ *θετικήν*· διὰ μὲν τῆς πρώτης ἀνεπαρκῶς (π.χ. ὁ ἐν δίκῃ περὶ κυριότητος νικήσας ἐνάγων ἐνάγεται ὑπὸ τοῦ ἐναγομένου περὶ κυριότητος τοῦ πράγματος), ἐνίοτε δὲ καὶ πλημμελῶς (Σαβιν. § 281 σ. 269) τὸν σκοπὸν τῆς τελεσιδικίας ἐκπληρούσης, ἀπαγορεύεται ἁπλῶς *νέα ἀγωγὴ* περὶ ὑποθέσεως *ἐκδεδικασμένης*· διὰ δὲ τῆς δευτέρας, συμπληρούσης ἐκείνην, ἀπαγορεύεται ἀπόφασις *ἐναντία* τοῦ δεδικασμένου. Ἐκεῖ λοιπὸν ἐξετάζεται μόνον ἡ ὕπαρξις τῆς ἀποφάσεως, ἐνταῦθα ὅμως καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην, δὲν ἰσχύει πλέον ἡ ἀρνητικὴ ἐνέργεια, ἀλλὰ μόνον ἡ θετική. Σαβιν. § 281—283. Vanger. § 173 σ. 276. Windscheid § 130 σημ. 23. Unger § 132 σημ. 53. Wächter Erörterungen Γ', 41.

σίας διαδικασίας πράττουσαι ἔχουσι κατά τινα τρόπον ἰσχὺν
δεδικασμένου. 9 Αἱ ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων συντασ-
σόμεναι ἐγγράφως, ἀποτελοῦνται ἐκ τριῶν οὐσιωδῶν με-
ρῶν: τοῦ **ἱστορικοῦ**, ἐν ᾧ ἐκτίθεται τὸ ἀντικείμενον τῆς
διαφορᾶς, τοῦ **αἰτιολογικοῦ**, ἐν ᾧ ὑπάρχουσιν οἱ λόγοι,
ἐφ' ὧν στηριχθὲν τὸ δικαστήριον ἔλυσεν αὐτήν, καὶ τοῦ
διατακτικοῦ, ὅπερ περιέχει τὴν λύσιν αὐτήν· ἡ τελεσι-
δικία δὲ τῆς ἀποφάσεως ἔγκειται κυρίως ἐν τῷ διατακτικῷ
αὐτῆς. 10

Β') **Ταὐτότης τῶν προσώπων.** Πρὸς ἐφαρμογὴν

---

9) Πρβ. Ἐγχειρ. § 89 σημ. 6—8. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ ἀπόφασις πρέ-
πει νὰ φέρῃ τὸν ἐξωτερικὸν τύπον τῶν ἀποφάσεων. (Ἐγχειρ. § 231
σημ. 2)· ὅθεν ἀπόφασις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος δικαιοδοσίαν ἐκδοθεῖσα
δὲν ἀποτελεῖ δεδικασμένον· sententia ab eo dicta vim rei judicatae
obtinere nequaquam potest· νόμ. 6 κώδ. (7, 53). νόμ. 12 πανδ. (49, 1).

10) Ἐγχειρ. § 87. Λέγοντες ὅτι ἡ τελεσιδικία ἔγκειται κυρίως ἐν τῷ
διατακτικῷ ἐννοοῦμεν ἐκεῖνο τῆς ἀποφάσεως τὸ μέρος, ἐν ᾧ ὁ δικαστὴς
ἀποφαίνεται περὶ τοῦ τρίτου στοιχείου τῆς ἀγωγῆς (σημ. 5 τοῦ § τού-
του). Τὸ διατακτικὸν δὲ τοῦτο σύγκειται ἐκ δύο μερῶν· ἐν τῷ πρώτῳ
ὑπάρχει ἡ ἀπόφανσις τοῦ δικαστοῦ (καταφατικὴ ἢ ἀποφατικὴ) περὶ τοῦ
δικαίου αὐτοῦ· ἐν τῷ δευτέρῳ ὁρίζεται τὸ κατὰ τὴν ἀπόφανσιν ταύτην
πρακτέον. Ἀκριβέστερον εἶναι ἀμφότερα νὰ καταχωρίζωνται ἐν τῇ ἀπο-
φάσει (ἐν τῷ ἐγγράφῳ τῆς ἀποφάσεως) εἰς τὸ μέρος τοῦ διατακτικοῦ
(τὸ κατόπιν δηλαδὴ τῶν λέξεων «διὰ ταῦτα κλ.» ὑπάρχον)· ἀλλὰ σπα-
νίως τηρεῖται τοῦτο ἐν τῇ πρακτικῇ τῶν δικαστηρίων (ἀνωτ. § 82 σημ.
2, α'). Ἐπὶ πλημμελημάτων καὶ κακουργημάτων ἐκδίδονται δύο ἀπο-
φάσεις, μία περὶ τῆς ἐνοχῆς (περὶ τοῦ δικαίου) καὶ ἄλλη περὶ τῆς κα-
ταδίκης (περὶ τῶν συνεπειῶν τῆς παραβάσεως)· τὸ αὐτὸ ἐγίνετο κατὰ
τὸ ρωμ. δίκαιον ἐπὶ τῶν ἀγωγῶν, αἵτινες καλοῦνται actiones arbi-
trariae· ἡ πρώτη ἀπόφασις ἐλέγετο pronunciatio (Keller Civilprozess
§ 28)· ἀνωτ. § 84 σημ. 6.

Μεταξὺ τῶν δύο τούτων μερῶν τοῦ διατακτικοῦ, ὧν τὸ πρῶτον δυ-
νάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν *διαγνωστικὸν* καὶ τὸ δεύτερον *προστακτικόν*,
ὑπάρχει σχέσις αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ, αἰτιολογίας καὶ ἀποφάνσεως· δη-

τῆς τελεσιδικίας ἀπαιτεῖται προσέτι καὶ τῶν προσώπων ταὐτότης· [11] ὅπερ ἰσχύει οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐνοχικῶν σχέσεων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐμπραγμάτων δικαίων, καθ᾽ ὅσον

λαδὴ ὁ δικαστὴς ἐπειδὴ παραδέχεται ὑπάρχον τὸ δίκαιον τοῦ ἐνάγοντος (quia paret rem actoris esse), καταδικάζει τὸν ἐναγόμενον (εἰς ἀπόδοσιν τοῦ πράγματος)· ἢ τἀνάπαλιν, ἐπειδὴ παραδέχεται μὴ ὑπάρχον τὸ δίκαιον τοῦ ἐνάγοντος (quia paret rem actoris non esse), ἀπολύει τὸν ἐναγόμενον. Τὸ ζήτημα λοιπόν, ἂν γίνωνται τελεσίδικοι ἢ μὴ αἱ *αἰτιολογίαι* τῆς ἀποφάσεως (τὸ ζήτημα τοῦτο ἐξετάζει διὰ μακρῶν ὁ Σαβινῆς ἐν § 291—294), πρέπει κατὰ ταύτην τὴν διαστολὴν νὰ λύηται· ἤτοι γίνονται τελεσίδικοι μόνον αἱ φέρουσαι προσόντα διατακτικοῦ αἰτιολογίαι, τουτέστιν αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὸ διαγνωστικὸν αὐτοῦ μέρος καὶ διατοῦτο στοιχεῖον τοῦ κρινομένου δικαίου ἀποτελοῦσαι (Unger § 132 σ. 641· πρβ. καὶ ΑΠ. 365 τοῦ 79. Δικαστ. Χρον. Γ', 322)· ἑπομένως εἶναι ἀδιάφορον ποῦ τῆς ἀποφάσεως (τοῦ ἐγγράφου δηλαδὴ) εὕρηται τὸ διατακτικὸν τοῦτο. Ὅθεν ἂν ἀπόφασίς τις φέρῃ ἐν τῷ διατακτικῷ ταύτας ἁπλῶς τὰς λέξεις «ἀπορρίπτει τὴν ἀγωγήν»· ἢ «καταδικάζει τὸν ἐναγόμενον νὰ παραχωρήσῃ τῷ ἐνάγοντι τὸ ἐπίδικον πρᾶγμα», τὸ διαγνωστικὸν μέρος τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς ζητητέον τότε ἐν τῷ αἰτιολογικῷ· ἐκεῖθεν θέλει γνωσθῇ, ἂν π. χ. ἐπὶ διεκδικήσεως ἡ ἀγωγὴ ἀπερρίφθη, διότι τὸ δικαστήριον παρεδέχθη rem actoris non esse (νόμ. (15 πανδ. 44, 2), ἢ rem a reo non possideri (νόμ. 1 § 6 πανδ. 43, 17· νόμ. 9 πανδ. 6, 1· § 2 εἰσηγ. 4, 7)· ἐν τῇ πρώτῃ μόνον περιπτώσει ὑπάρχει δεδικασμένον ὅτι ὁ ἐνάγων δὲν εἶναι κύριος, οὐχὶ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ (νόμ. 24, 18, 17 πανδ. 44, 2)· ὡσαύτως ἐκ τοῦ αἰτιολογικοῦ θέλει γνωσθῇ, ἂν ἐπὶ ἐνοχικῶν σχέσεων ἡ ἀγωγὴ ἀπερρίφθη, διότι τὸ δικαστήριον παρεδέχθη μὴ ὑπάρχουσαν τὴν ἀπαίτησιν, καθὸ οὐδέποτε λαβοῦσαν χώραν, ἢ δυνάμει ἐνστάσεως διηνεκοῦς ἀνατραπεῖσαν, ἢ διότι παρεδέχθη ἀναβλητικήν τινα ἔνστασιν ἢ τὴν τῆς ἀκυρότητος τῆς διαδικασίας· μόνον ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ὑπάρχει δεδικασμένη ἡ ἐνοχικὴ σχέσις, οὐχὶ καὶ ὅταν ἡ ἀγωγὴ ἀπορρίπτηται ὡς ἄκυρος ἢ ὡς ἀπαράδεκτος ἕνεκεν ἀναβλητικῆς ἐνστάσεως. Unger σελ. 643—648.

11) Νόμ. 3 πανδ. (44, 2). Julianus respondit exceptionem rei judicatae obstare, quoties eadem quaestio inter easdem personas revocatur· ἐν νόμ. 7 § 4 αὐτ. ἐπαναλαμβάνεται ὁ αὐτὸς τοῦ Ἰουλιανοῦ ὁρισμὸς τῆς τελεσιδικίας. «Ὁσάκις ἡ αὐτὴ ζήτησις μεταξὺ τῶν αὐτῶν

καὶ ἐπ' αὐτῶν ἕνεκα τῆς δίκης παράγεται μεταξὺ τῶν δικαζομένων ἐνοχικὸς σύνδεσμος. 12 Ταὐτότης δὲ προσώπων ὑπάρχει καὶ ὅταν ἐν τῇ δευτέρᾳ δίκῃ δικάζωνται οὐχὶ μὲν αὐτὰ ταῦτα τὰ ἐν τῇ πρώτῃ δίκῃ δικασθέντα πρόσωπα, ἀλλ' οἱ διάδοχοι αὐτῶν, γενικοὶ ἢ εἰδικοί· 13 προστούτοις

προσώπων κινεῖται, χώρα τῇ περὶ τῶν κεκριμένων παραγραφῇ» νόμ. 3 βασ. 51, 2.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τὰ πρόσωπα, μεταξὺ τῶν ὁποίων γίνεται ἡ δίκη, πρέπει νὰ ἦναι ἀντίδικα. Ἐὰν ἑπομένως ὡς ὁμόδικοι ἐναγάγωσι δύο ἢ πλειότεροι διεκδικοῦντες ἀπὸ κοινοῦ πρᾶγμά τι καὶ ἀναγνωρισθῶσι κύριοι αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου, δὲν δύνανται τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν ν' ἀντιτάξωσι κατ' ἀλλήλων· διότι τὸ δικαστήριον δὲν ἔλυσε διαφορὰν κατ' *ἀλλήλων* ὑφισταμένην· ἀλλὰ βεβαίως, ἐγερθείσης κατόπιν ἔριδος μεταξὺ αὐτῶν περὶ τούτου, ἔχουσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν διάταξιν τοῦ νόμ. 54 πανδ. (6, 1) καθ' ἣν «ἐὰν ἐν γνώσει συνηγορήσω τῷ ἐκδικοῦντι τὸ ἐμὸν ὡς ἴδιον, ἀπολλύω τὴν δεσποτείαν αὐτοῦ»· δηλαδὴ τὴν τοιαύτην διαγωγήν μου χαρακτηρίζει ὁ νόμος ὡς δωρεάν.

12) Νόμ. 22 πανδ (44, 2)· «ἐὰν καθ' ἑνὸς τῶν κληρονόμων ἡ περὶ παραθήκης ἀγωγὴ κινηθῇ, ὕστερον οἱ ἄλλοι ἐναγόμενοι οὐ κέχρηνται τῇ τῶν κριθέντων παραγραφῇ» ὑποτίθεται δηλαδὴ ὅτι ἡ ἀγωγὴ κατὰ τοῦ πρότερον ἐναχθέντος ἀπερρίφθη· νόμ. 31 πανδ. (5, 1)· «ἐάν τις ἀγωγὴν ἔχων ἐπὶ πολλοῖς ἀποθάνῃ κληρονόμοις, κινῶν ὁ εἷς οὐ καταφέρει πᾶσαν τὴν ἀγωγὴν ἀκόντων τῶν συγκληρονόμων αὐτοῦ·» νόμ. 11 § 3 πανδ. (12, 2).

13) Νόμ. 2 κώδ. (8, 36). exceptio rei judicatae et demum obstat vel successoribus ejus, inter quos cognitum super ea re et pronunciatum est. Ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἡ τοῦ δεδικασμένου ἔνστασις εἶναι πραγματοπαγής (ἀνωτ. § 91 σημ. 13). Ὅθεν ὁ διαδεξάμενος τὸν δικασθέντα διάδικον, εἴτε νικητὴν εἴτε νενικημένον, διαδέχεται αὐτὸν καὶ ὡς πρὸς τὴν δικασθεῖσαν ὑπόθεσιν· νόμ. 9 § 2· νόμ. 11 § 3, 9· νόμ. 28 πανδ. (44, 2)· «ὁ διαδεχόμενος τὸν ἡττηθέντα ἐκβάλλεται τῇ περὶ τῶν κεκριμένων παραγραφῇ» Julianus scribit exceptionem rei judicatae a persona auctoris ad emtorem transire solere, retro autem ab emtore od auctorem reverti non debere.

Ἀλλ' ἵνα τὸ δεδικασμένον δεσμεύῃ τὸν διάδοχον, ἀπαιτεῖται νὰ λάβῃ

ἀδιάφορόν ἐστιν ἄν τις ἐδικάσθη δι' ἑαυτοῦ ἢ δι' ἀντιπροσώπου ἢ πληρεξουσίου, ἑκουσίου ἢ ἀναγκαίου. [14]

Τρίτα πρόσωπα δὲν ὑποχρεοῖ τὸ δεδικασμένον [15] εἰμὴ κατ' ἐξαίρεσιν μόνον. Τοιαῦται ἐξαιρέσεις ὑπάρχουσιν αὗται μόνον: α') ἀποφάσεις περὶ προσωπικῆς καταστάσεως δικάζουσαι ἰσχύουσι κατὰ πάντων, ἐὰν μετὰ τοῦ ἁρμοδίου

χώραν ἡ διαδοχὴ μετὰ τὴν δίκην, καθότι μόνον ὡς πρὸς τὰς πρὸ τῆς διαδοχῆς πράξεις τοῦ δικαιοπαρόχου διαδέχεται τοῦτον ὁ διάδοχος (Unger § 132 σημ. 103). Ἂν ἡ διαδοχὴ συμβῇ μετὰ τὴν ἔναρξιν, ἀλλὰ πρὸ τοῦ πέρατος τῆς δίκης; Ἐγχειρ. § 89 σημ. 10. Dalloz chose jugée ἀρ. 246, 247. Παππαρ. Β', 152. Καλλιγ. Γ', 819. Τὸ δεδικασμένον ὅμως κατὰ τοῦ διαδόχου δὲν δεσμεύει τὸν δικαιοπάροχον· νόμ. 9 § 2· νόμ. 10 πανδ. (44, 2)· «ἐὰν σὺ κληρονομιαῖον πρᾶγμα πωλήσῃς, ἐγὼ κινήσω περὶ αὐτοῦ τῷ ἀγοραστῇ, οὔτε νικῶν ἐκβάλλω σε παραγραφῇ, οὔτε ἡττώμενος ἐκβάλλλομαι παρὰ σοῦ.»

14) Ὅθεν ὁ διὰ τοῦ ἐπιτρόπου ἢ τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ διορισθέντος δικαστικοῦ πληρεξουσίου δικασθεὶς ὑποχρεοῦται ἐκ τῆς ἐκδοθείσης ἀποφάσεως. Ἐπὶ προσεπικλήσεως ὑπάρχει ταὐτότης προσώπων μεταξὺ προσεπικαλοῦντος καὶ προσεπικαλουμένου (Ἐγχειρ. § 89 σημ. 11, ε'). Ὁ κηδεμὼν ὅμως καὶ ὁ ἀντιλήπτωρ δύνανται συμπράττοντες ἁπλῶς νὰ παρασταθῶσιν ἐπὶ δικαστηρίου (ἄρθρ. 105, 121, 135 Ν. Ἐπιτ.)· ἑπομένως δίκη, ἐν ᾗ παρέστησαν μόνοι αὐτοί, δὲν ὑποχρεοῖ τὸν διάδικον δι' ὃν παρέστησαν. Κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ὑπεχρεοῦτο ἐκ τῆς τελεσιδικίας ὁ δικασθεὶς ἀντιπρόσωπος, ἐμμέσως δὲ περιήρχετο αὕτη εἰς τὸν διάδικον. Ἐγχειρ § 57 σημ. 20. Vangerow § 173 σελ. 285.

15) Νόμ. 1 βασ. (51, 2)· «τὰ μεταξὺ ἄλλων κρινόμενα ἄλλοις οὐ προκρίνει.» Ὅθεν δικασθέντος καὶ καταδικασθέντος ἑνὸς ἐκ πολλῶν κληρονόμων ἢ πολλῶν συγκατόχων τοῦ αὐτοῦ πράγματος, οἱ λοιποὶ δὲν βλάπτονται (νόμ. 2 κώδ. 7, 56· νόμ. 60 βασ. 9, 3)· πρβ. καὶ νόμ. 22· νόμ. 29 πρ. πανδ. (44, 2). Ὡσαύτως ἄν τις λάβῃ ἐπικαρπίαν ἐπὶ κοινοῦ πράγματος παρὰ τοῦ ἑτέρου μόνον τῶν συνιδιοκτητῶν, ἡ περὶ διανομῆς ἀπόφασις, ἡ ἐκδοθεῖσα μεταξὺ τούτων, δὲν ὑποχρεοῖ αὐτόν. Νόμ. 31 Π. (33, 2). Ὡς τίτλος ὅμως δικαιώματος ἰσχύει καὶ πρὸς τρίτους ἡ ἀπόφασις, ὑπὲρ ἢ κατ' αὐτῶν. Νόμ. 50 § 1 πανδ. 30. Ἐγχειρ. § 89 σημ. 9.

ἀντιδίκου καὶ ἄνευ συμπαιγνίας ἐκδοθῶσιν· 16 β') αἱ δημο-
τικὰς ἀγωγὰς δικάζουσαι ἀποφάσεις ἔχουσι κατὰ τὸ ρωμ.
δίκαιον γενικὴν ἰσχύν· 17 ὅπερ καὶ παρ' ἡμῖν ἐπὶ ὁμοίων

---

16) Νόμ. 1 § 16· νόμ. 2, 3 πανδ. (25, 3). Μεταξὺ συζύγου καὶ
τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἐγείρεται δίκη ἀντικείμενον ἔχουσα «εἰ ἐξ αὐτοῦ
ἐγκυμονεῖ»· λέγει δὲ τὸ χωρίον· εἰ διαγινώσκων ὁ δικαστὴς περὶ τοῦ,
εἰ ἐξ αὐτοῦ ἐγκυμονεῖ, ἀποφήνηται ἐξ αὐτοῦ ἐγκυμονεῖν, γίνεται γνή-
σιος ἤτοι ὑπεξούσιος ἐν *πάσαις ταῖς αἰτίαις* (in omnibus causis)· quare
et fratribus suis consanguineus erit; placet enim ejus rei judicem
jus facere· ὡσαύτως ἡ περὶ ἐλευθερίας ἢ εὐγενείας (ἄν τις δηλαδὴ
ἦναι ἐκ γενετῆς ἐλεύθερος ἢ ἦναι ἀπελεύθερος) ἐκδοθεῖσα ἀπόφασις
εἶχε παρὰ Ῥωμαίοις εὐρυτέραν ἐνέργειαν, ἐκτεινομένην καὶ πέραν τῶν
διαδίκων (νόμ. 25 πανδ. 1, 5). Ἀπῃτεῖτο ὅμως ἡ δίκη νὰ διεξαχθῇ
μετὰ τοῦ ἁρμοδίου ἀντιδίκου καὶ νὰ μὴ λάβῃ χώραν συμπαιγνία (νόμ.
1, 2 πρ. § 4· νόμ. 3, 4 πανδ. 40, 16). Σαβιν. σ. 471. Vangerow §
173 σελ. 286. Ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς γενικότητος τῆς τελεσιδικίας ἐπὶ ζη-
τημάτων τῆς προσωπικῆς καταστάσεως πολλὰς παρουσιάζει ἀμφιβο-
λίας καὶ δυσχερείας ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον θέμασι. Dalloz chose jugée
ἀρ. 271.

17) Νόμ. 3 πρ. πανδ. (47, 23)· si ex eadem causa sæpius agatur,
quum idem factum sit, exceptio vulgaris rei judicatæ opponitur
νόμ. 3 § 13 πανδ. (43, 29). Ἐπὶ τῶν δημοτικῶν ἀγωγῶν δύναται ἕκα-
στος δημότης νὰ εἰσαγάγῃ εἰς δικαστήριον τὴν φέρουσαν χαρακτῆρα
τοιαύτης δίκης ὑπόθεσιν· ἑπομένως γενομένης ἅπαξ χρήσεως τῆς ἀγω-
γῆς ταύτης παρά τινος ἐξ αὐτῶν ἀποκλείονται οἱ ἄλλοι· ἄρα ἡ τελεσι-
δικία ἐκτείνεται καὶ εἰς αὐτούς· ἀλλὰ διὰ συμπαιγνίαν δικαιοῦνται οὗτοι
νὰ προσβάλωσι τὴν ἀπόφασιν (νόμ. 30 § 3 πανδ. 12, 2· si non per
collusionem actum sit). Ἐπειδὴ δὲ τὰς δημοτικὰς ἀγωγὰς χαρακτη-
ρίζει οὐχὶ τὸ περιστατικὸν ὅτι πολλοὶ (ἢ καὶ πάντες οἱ δημόται) *εἰσὶν*
οἱ δυνάμενοι, ἀλλὰ τὸ περιστατικὸν ὅτι πολλοὶ *δύνανται* νὰ ἐγείρωσιν
αὐτάς, ἕπεται ὅτι ὑπάρχουσι θέματα δημοτικῶν ἀγωγῶν καὶ κατὰ τὴν
νεωτέραν ἡμῶν νομοθεσίαν (π. χ. πολ. δικ. 646, 656, 658, 672· ἴδ.
καὶ τὴν ἑπομένην 18 σημ. Νόμ. Ὑπ. 61 § 3, 4). Ὁ τὴν οὐσίαν τῶν
δημοτικῶν ἀγωγῶν ἀγνοῶν εὐλόγως θεωρεῖ (Καλλιγ. Γ', 829) ἀνυπάρ-
κτους παρ' ἡμῖν τὰς ἀγωγὰς ταύτας.

θεμάτων ἐφαρμόζεται·[18] γ') ἀπόφασις ποινικοῦ δικαστηρίου, λύουσα ποινικὸν ζήτημα, ὅπερ φέρει χαρακτῆρα προδικαστικὸν πρός τινα ἀστυκὴν δίκην, ἀποτελεῖ δεδικασμένον μεταξὺ τῶν προσώπων τῆς δίκης ταύτης·[19] δ') ἡ ἀπολύουσα τὸν πρωτοφειλέτην ἤ τινα τῶν ἀλληλεγγύων ὀφειλετῶν ἀπόφασις ὠφελεῖ καὶ τὸν ἐγγυητὴν ἢ τοὺς λοιποὺς συνοφειλέτας·[20] ε') ἡ μεταρρυθμιστικὴ τοῦ ἐφετείου

---

18) Ἀνωτέρ. § 82 σημ 11.

19) Τὴν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου γνώμην μου ἀνέπτυξα ἐν τοῖς περιοδικοῖς συγγράμμασι Σόλωνι (φύλ. θ', ι', ια') καὶ νομικῇ Μελίσσῃ (σ. 958)· αὐτόθι ὑπάρχει καὶ ἡ ἐξήγησις τοῦ ὅρου «προδικαστικὸν ζήτημα». Ἐν τῷ ἐμῷ Ἐγχειριδίῳ περὶ πολιτ. δικονομίας (§ 72 σημ. 7) εὑρίσκει ὁ ἀναγνώστης σύντομον τῆς γνώμης μου ἀνακεφαλαίωσιν.

20) Κατὰ τὸ ἀρχαιότερον δίκαιον, ἕνεκα τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως τῆς προκατάρξεως, ἡ κατὰ τοῦ πρωτοφειλέτου ἤ τινος τῶν ἀλληλεγγύων ὀφειλετῶν γενομένη κάταρξις τῆς δίκης ἀπήλλαττε τὸν ἐγγυητὴν ἢ τοὺς λοιποὺς συνοφειλέτας. Τὸ αὐτὸ ἔφερεν ἀποτέλεσμα καὶ ἡ παρά τινος τῶν ἀλληλεγγύων πιστωτῶν καταρχθεῖσα δίκη· ὥστε τοὺς μὴ εναχθέντας, οἱονδήποτε καὶ ἂν ἦτο τῆς δίκης τὸ ἐξαγόμενον, ἐπροστάτευεν ἡ exceptio rei in judicium deductae ἢ ἡ exc. rei judicatae (νόμ. 2 πανδ. 45, 2· petitione unius tota solvitur obligatio· νόμ. 5 πανδ. 46, 1)· ἐὰν δὲ ἡ ἀπόφασις ἀπέλυε τὸν εναγόμενον, ἐβοήθει αὐτοὺς ἡ ἔνστασις τοῦ δεδικασμένου καὶ διὰ τῆς θετικῆς αὐτῆς ἐνεργείας (νόμ. 42 § 3 πανδ. 12, 2· si reus juravit fidejussor tutus sit, quia et res judicata secundum alterum eorum utrique proficeret). Ἀλλ' ὁ Ἰουστινιανὸς κατήργησε τὴν δύναμιν ταύτην τῆς προκατάρξεως, διατάξας (νόμ. 28 κώδ. 8, 41) ἵνα οὐχὶ ἡ εναγωγὴ μόνη ἐπιφέρῃ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ ἐγγυητοῦ ἢ τοῦ συνοφειλέτου, ἀλλ' ἡ πλήρης τοῦ χρέους ἀπότισις· ἐξ οὗ ἕπεται ὅτι ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις μόνη δὲν ἀπαλλάττει τὸν ἐγγυητὴν ἢ τοὺς συνοφειλέτας, ἡ ἀπολυτικὴ ὅμως ἀπαλλάττει αὐτοὺς (νόμ. 7 § 1 πανδ. 44, 1· νόμ. 42 § 3 πανδ. 12, 2). Ἡ καταδικάζουσα τὸν πρωτοφειλέτην ἤ τινα τῶν ἀλληλεγγύων ὀφειλετῶν ἀπόφασις *ἀποτελεῖ δεδικασμένον κατὰ τῶν λοιπῶν συνυποχρέων*; Οἱ νόμοι σιωπῶσι περὶ τούτου· ἐπειδὴ ὅμως πρόκειται περὶ ἐξαιρέσεως, ἡ ἀπάν-

ἀπόφασις ὠφελεῖ καὶ τοὺς μὴ ἐκκαλέσαντας ὁμοδίκους, ἐὰν κατεδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ πρωτοδικείου διὰ τὸν αὐτὸν λόγον· 21 ς') ἕνεκα τοῦ ἀδιαιρέτου τῶν πραγματικῶν δουλειῶν ἕκαστος τῶν συνιδιοκτητῶν τοῦ δεσπόζοντος κτήματος δικαιοῦται νὰ ἐγείρῃ τὴν περὶ αὐτῶν ἀγωγήν· ἐπίσης ἂν τὸ δουλεῦον κτῆμα ἔχῃ πολλοὺς ἰδιοκτήτας, δύναται καὶ εἷς μόνος νὰ ἐναχθῇ· ἑπομένως ἡ νίκη ἢ ἧττα τοῦ δικασθέντος ὠφελεῖ ἢ βλάπτει καὶ τοὺς μὴ δικασθέντας· 22 ζ') τὸ ῥωμ. δίκαιον ἔχει καί τινας ἄλλας ἐξαιρέ-

---

τησις πρέπει νὰ ἦναι ἀρνητική. ('Εγχειρ. § 89 σημ. 11). Ταῦτα ἐπὶ ἀλληλεγγύης ὀφειλετῶν· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀλληλεγγύης πιστωτῶν ἡ ἀπολύουσα τὸν κοινὸν ὀφειλέτην ἀπόφασις ἀπαλλάττει αὐτὸν καὶ ἀπέναντι τῶν λοιπῶν πιστωτῶν· ἡ δὲ *καταδικάζουσα*; Κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην, οἱ λοιποὶ πιστωταὶ οὔτε νὰ ἐναγάγωσι πλέον τὸν κοινὸν ὀφειλέτην δύνανται, οὔτε νὰ ἐκτελέσωσι τὴν κατ' αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ ἄλλου ἐκδοθεῖσαν ἀπόφασιν (Σαβιν. Ἐνοχ. δίκ. § 19 σελ. 191· πολ. δικ. 867· ἄλλως φρονεῖ ὁ Windscheid § 132 σημ. 4). Ἀλλὰ τὰ ἀνωτέρω δὲν ἐφαρμόζονται ἐπὶ τῆς ἁπλῆς συνυποχρεώσεως (solidarité), διότι ἐνταῦθα ὑπάρχουσι πολλαὶ ἐνοχαὶ (νόμ. 52 § 3 πανδ. 46, 1). Vangerow § 173. V. 8.

21) Νόμ. 10 § 4 βασ. (9, 1)· «ἐπὶ κοινῆς δίκης τότε ὁ μὴ ἐκκαλεσάμενος ὠφελεῖται διὰ τοῦ ἐκκαλεσαμένου καὶ νικήσαντος, ὅταν αἱ αὐταὶ δικαιολογίαι ἑκατέρῳ ἥρμοζον· οὐ μὴν ὅταν διάφοροι· ὡς ἐπὶ δύο ἐπιτρόπων ἐναχθέντων, τοῦ μὲν ἀπὸ τοῦ μὴ χειρίσαι, τοῦ δὲ ἀπὸ τοῦ χειρίσαι· οὐδέτερος γὰρ αὐτῶν διὰ τοῦ ἑτέρου βοηθεῖται».Πολ. 782. Ἐφαρμόζεται τοῦτο ἐπὶ ἀνακοπῆς; Ἐγχειρ. § 113 σημ. 8. Bayer σ. 653 ς'. ἐκδ. Gönner. Handb. d. gem. pror. Γ', 250. Seüff. Comment. Δ', 143, 7.

22) Νόμ. 4 § 3, 4· νόμ. 19 πανδ. (8, 5). si fundus, cui iter debetur, plurium sit, unicuique in solidum competit actio... et victoria et aliis proderit· «ἕκαστος τῶν δεσποτῶν εἰς ὁλόκληρον ἐνάγει» § 4· sed et si duorum fundus sit, qui servit, adversus unumquemque poterit ita agi (τὸ δεύτερον τοῦτο δὲν παραδέχεται ὁ Winds. σημ. 5). Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ἡ servitus oneris ferendi (νόμ. 6 § 4 πανδ. αὐτ.). Σαβιν. ς', 479.

σεις μὴ ἰσχυούσας παρ' ἡμῖν. 23

Γ') **Ταὐτότης τῆς διαφορᾶς.** Ὡς τρίτον προσὸν τῆς τελεσιδικίας ἀπαιτεῖ ὁ νόμος τὴν ταὐτότητα τῆς διαφορᾶς, ὅπερ ἐστὶ τὴν ταὐτότητα τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὴν τριῶν στοιχείων, τοῦ **δικαιώματος**, τῶν **νομικῶν γεγονότων**, ἐξ ὧν τοῦτο πηγάζει, καὶ τοῦ **ἀντικειμένου** εἰς ὃ ἀναφέρεται. 24 Ἡ ἀπουσία δέ τινος τῶν στοιχείων

Ἡ ἐκ τῆς τελεσιδικίας ἐνδεχομένη ἀδικία κατὰ τῶν μὴ λαβόντων μέρος εἰς τὴν δίκην συνδιοκτητῶν δύναται νὰ προληφθῇ παρ' ἡμῖν διὰ τῆς παρεμβάσεως τῶν συνδιοκτητῶν, εἴτε διὰ τῆς προσεπικλήσεως αὐτῶν παρὰ τοῦ ἐνάγοντος ἢ τοῦ ἐναγομένου. Πολ. δικον. 71, 72.

23) Τοιαῦται ἀναφέρονται αἱ ἀκόλουθοι: α') ἡ ἐν γνώσει τοῦ διαδόχου διεξαχθεῖσα παρὰ μόνου τοῦ προκτήτορος δίκη ὑποχρεοῖ καὶ τὸν διάδοχον· οἷον ἐνάγει ἢ ἐνάγεται διὰ τῆς διεκδικητικῆς ἀγωγῆς ὁ πωλητὴς ἢ ὁ ὀφειλέτης ἢ ὁ προικοδότης, ὁ δὲ ἀγοραστὴς ἢ ὁ δανειστὴς ἢ ὁ σύζυγος γινώσκοντες τοῦτο ἀπρακτοῦσιν· ἡ ἐκδοθεῖσα ἀπόφασις ὑποχρεοῖ καὶ αὐτοὺς (νόμ. 63 πανδ. 42, 1). Σαβιν. σ. 476. Vangerow § 173 σ. 286. β') ἡ μεταξὺ τοῦ ἐκ διαθήκης καὶ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμου ἐκδοθεῖσα κατὰ τοῦ πρώτου ἀπόφασις ὑποχρεοῖ καὶ τοὺς κληροδόχους, ἂν μὴ ἔλαβε χώραν συμπαιγνία (νόμ. 3 πρ. πανδ. 20, 1· νόμ. 8 § 16· νόμ. 17 § 1 πανδ. 5, 2· νόμ. 50 § 1 πανδ. 30· νόμ. 1 πανδ. 44, 2)· «τοῦ γεγραμμένου κληρονόμου ἡττωμένου ἀκυροῦνται τὰ ληγάτα καὶ αἱ ἐλευθερίαι»· ἡ τοιαύτη ἀπόφασις, λέγουσιν οἱ ῥωμαῖοι νομικοί, jus facit. Ἀμφότεραι ὅμως αἱ ἐξαιρέσεις αὗται δὲν ἰσχύουσι παρ' ἡμῖν πλέον, διότι τὰ τρίτα πρόσωπα, περὶ ὧν ἐνταῦθα ὁ λόγος, ἔχουσι δικαίωμα, κατὰ τὰ ἄρθρ. 89, 235, 238 τῆς πολ. δικονομίας, ἢ νὰ παρεμβῶσιν εἰς τὴν δίκην ἢ ν' ἀνακόψωσιν ὡς τρίτοι τὴν ἐκδοθησομένην ἀπόφασιν, ἢ τέλος νὰ προτείνωσι τὴν ἔνστασιν ὅτι τὰ μεταξὺ ἑτέρων κρινόμενα ἄλλοις οὐ προκρίνει· ἄρα ἡ τελεσιδικία δὲν ἐκτείνεται καὶ εἰς αὐτά. Καλλιγ. Γ', 818 § 555. Παπαρ. Γεν. ἀρχ. Β', 156.

24) Ἐκτὸς τῆς ταὐτότητος τῶν προσώπων ἀπαιτεῖται καὶ τῆς διαφορᾶς ταὐτότης, ἤτοι ἀπαιτεῖται νὰ ἦναι καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ δίκῃ τὸ αὐτὸ δίκαιον, ὅπερ ἐν τῇ προηγουμένῃ δίκῃ ἐδικάσθη. Οἱ ῥωμαῖοι νομικοὶ λέγουσιν ὅτι ἀπαιτεῖται eadem quæstio, ἤτοι idem corpus (quantitas eadem), idem jus καὶ eadem causa petendi. Νόμ. 3, 7 § 4·

τούτων ἀποκλείει τὴν τελεσιδικίαν. Διὸ ἡ ἀπόρριψις ἀγωγῆς περὶ ἐμπραγμάτου δικαίου οὐδόλως ἀποκλείει ἀγωγὴν περὶ προσωπικοῦ δικαίου ἢ περὶ ἑτέρου ἐμπραγμάτου δικαίου·[25] ὡσαύτως ἡ ἀπόρριψις ἀγωγῆς περὶ προσωπικοῦ ἢ ἐμπραγμάτου δικαίου, στηριζομένης ἐπὶ ῥητῆς ἱστορικῆς αἰτίας, οὐδόλως κωλύει ἀγωγὴν ἔχουσαν ὡς βάσιν ἑτέραν

νόμ. 12, 13, 14 πρ. πανδ. (44, 2)· «τότε ἀντιτίθεται ἡ παραγραφὴ (δηλ. τοῦ δεδικασμένου) ὅτε τὸ αὐτὸ σῶμά ἐστιν, ἡ αὐτὴ ποσότης, τὸ αὐτὸ δίκαιον, ἡ αὐτὴ «αἰτία τῆς κινήσεως».

25) Ἐὰν δηλαδὴ ἐν τῇ δευτέρᾳ δίκῃ πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ μὲν πράγματος, καὶ τῆς αὐτῆς ἱστορικῆς βάσεως, ἀλλὰ περὶ ἄλλου δικαίου, δὲν χωρεῖ τελεσιδικία. Ὅθεν ἂν ὁ διεκδικήσας πρᾶγμά τι ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἠγόρασε καὶ παρέλαβεν αὐτὸ παρὰ τοῦ ἐναγομένου ἡττηθῇ, παραδεχθέντος τοῦ δικαστηρίου ὅτι δὲν ἐγένετο αὐτῷ παράδοσις, δύναται κατόπιν νὰ κινήσῃ κατ' αὐτοῦ προσωπικὴν ἀγωγὴν περὶ παραδόσεως· ὁμοίως ὁ διεκδικήσας αὐτὸ καὶ ἡττηθείς, παραδεχθέντος τοῦ δικαστηρίου ὅτι διὰ τῆς δικαιοπραξίας ἐφ' ἧς ἐστήριξε τὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ δὲν τῷ παρεχωρήθη κυριότητος δικαίωμα, δύναται νὰ ἐγείρῃ κατόπιν ἀγωγὴν περὶ ἐμφυτεύσεως ἢ ἐπικαρπίας (νόμ. 25 πρ. πανδ. 50, 16· νόμ. 31 πανδ. 44, 2· ὁ νόμ. 21 § 3 τοῦ αὐτοῦ τίτλου δὲν ἀντίκειται, διότι ὑποθέτει ἀγωγὴν περὶ ἐπικαρπίας στηριζομένην ἐπὶ τῆς *κυριότητος* τῆς ἀποδικασθείσης ἤδη· διότι ὁ κύριος τοῦ πράγματος δὲν ἔχει *ἴδιον* δικαίωμα ἐπικαρπίας· ἑπομένως ἐν τῇ περὶ κυριότητος δίκῃ συνεδικάσθη καὶ ἡ ἐπικαρπία ὡς μέρος αὐτῆς. Νόμ. 19 § 3 βασ. (51, 2) «εἰμὴ ἄρα πρῶτον τὴν χρῆσιν τῶν καρπῶν ἔχων καὶ περὶ αὐτῶν κινήσας, ὕστερον καὶ τὴν τοῦ ἀγροῦ δεσποτείαν κτήσωμαι»· πρβ. καὶ νόμ. 33 § 1 Π. (7, 1). Buchha Einfluss Α', 141. Unger § 132 σημ. 58)· ἐπίσης ὁ πρότερον αἰτήσας iter δὲν ἀποκλείεται αἰτῶν actum (νόμ. 11 § 6 αὐτ.)· ὡσαύτως ὁ ἡττηθεὶς ἐν τῇ περὶ νομῆς δίκῃ δικαιοῦται νὰ ἐγείρῃ τὴν περὶ κυριότητος (νόμ. 14 § 3 πανδ. αὐτ. νόμ. 12 § 1 πανδ. 41, 2· nihil commune habet proprietas cum possessione)· τέλος ἄλλο δίκαιον ὁρᾷ δίκη περὶ δανείου καὶ ἄλλο δίκη περὶ παρακαταθήκης.

Πολὺ ὀλιγώτερον ἔχει χώραν ἡ τελεσιδικία ὅταν πρὸς τῇ διαφορᾷ τοῦ δικαίου ὑπάρχῃ καὶ τῆς ἱστορικῆς αἰτίας διαφορά· οἷον ἐγείρεται πρότερον ἡ πουβλικιανὴ ἀγωγή, ἔπειτα ἡ περὶ κυριότητος· ἐνταῦθα ἡ ἱστορικὴ βάσις ἑκατέρας τῶν ἀγωγῶν τούτων εἶναι πάντοτε διάφορος. Arnold Erörterungen σ. 243. Unger σ. 653 σημ. 60α.

ἱστορικὴν αἰτίαν· 26 τέλος καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ ἀντικειμένου

---

26) Πᾶν γεγονός, παραγωγικὸν κατὰ νόμον δικαίου, φέρει εἰς ὕπαρξιν ἴδιον δίκαιον. Ἡ πώλησις, ἡ ἀνταλλαγή, ἡ κληροδοσία εἰσὶν αἰτίαι παραγωγικαὶ π. χ. ἰδιοκτησίας· ἐξ ἑκάστης ὅμως αὐτῶν παράγεται ἰδιοκτησία ἴδιον λόγον ὑπάρξεως ἔχουσα. Τὸ αὐτὸ δὲ κατὰ μείζονα λόγον κρατεῖ ἐπὶ τῶν ἐνοχῶν· δάνειον 100 δραχμῶν συναφθὲν τὴν 5 τοῦ μηνὸς εἶναι διάφορον τοῦ συναφθέντος τὴν 8 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς δανείου τοῦ αὐτοῦ ποσοῦ· ἐπίσης πώλησις ἵππου καὶ κληροδοσία τοῦ αὐτοῦ ἵππου παράγουσιν ἰδίαν ἑκάστη ἐνοχικὴν σχέσιν. Ὅθεν ἡ τελεσιδικία περὶ τῆς μιᾶς αἰτίας δὲν ἐπηρεάζει τὴν ἄλλην. Ἐπὶ τῶν ἐνοχικῶν σχέσεων εἶναι ἀναμφίβολος ὁ κανὼν οὗτος κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον (νόμ. 14 § 2 πανδ. 44, 2· «ἐὰν ἐκ πολλῶν αἰτιῶν χρεωστῇς μοι πρᾶγμα, κινῶν ἐκ μιᾶς οὐκ ἀναιρῶ τὰς ἄλλας»). Ὅθεν δὲν ὑπάρχει τελεσιδικία· α') ἐὰν ὁ διαθέτης ἀφήσῃ κληροδότημα τῷ Πέτρῳ ἃς ἐδανείσθη παρ' αὐτοῦ 100 δραχ., οὗτος δὲ αἰτήσας παρὰ τοῦ κληρονόμου τὸ δάνειον καὶ ἡττηθεὶς αἰτεῖ κατόπιν τὰς 100 δραχ. ὡς κληροδότημα (νόμ. 93 § 1 πανδ. 32· νόμ. 28 § 14 πανδ. 34, 3)· β') ἐὰν ὁ κινήσας ἀγωγὴν ἐκ τοῦ δόλου τοῦ διαθέτου, ἐναγάγῃ ἀκολούθως ἐκ τοῦ δόλου τοῦ κληρονόμου (νόμ. 22 πανδ. 44, 2)· γ') ἐὰν ὁ προσβαλὼν δικαιοπραξίαν τινὰ ὡς ἄκυρον διὰ παρατυπίαν π. χ. τῆς διαθήκης (ΑΠ. 342 τοῦ 74), προσβάλῃ αὐτὴν ἔπειτα ὡς ἄκυρον δι' ἄλλο ἐλάττωμα (νόμ. 48 § 7 πανδ. 21, 1· νόμ. 47 πανδ. 5, 3· νόμ. 11 πρ. § 1, 2 Π. 49, 2. Ἐγχειρ. § 89 σημ. 12, γ') δ') si sic stipulatus sim: neque per te neque per heredem tuum vim fieri, καὶ μετὰ τὴν δίκην περὶ τῆς βιαιοπραγίας αὐτοῦ ἐναγάγω περὶ τῆς βιαιοπραγίας τοῦ κληρονόμου (νόμ. 133 πανδ. 45, 1)· ε') ἐάν τις προστήσῃ τὸν δοῦλον αὐτοῦ ἐπὶ τῷ ἔλαιον πραγματεύεσθαι καὶ δανείζεσθαι χρήματα, ἐγὼ δὲ δανείσω αὐτῷ ὡς διὰ τὴν πραγματείαν καὶ κινήσας τὴν ἀγωγὴν μὴ δυνηθῶ δεῖξαι λαβεῖν αὐτὸν εἰς τὴν πραγματείαν τὰ χρήματα, εἶτα δὲ κινήσω ὡς δανείσας (νόμ. 13 πρ. πανδ. 14, 3). Σαβιν. σ. 457, 458.

Ἐπὶ τῶν ἐμπραγμάτων ὅμως δικαίων, ἐν οἷς ἡ διαφορὰ τοῦ τρόπου τῆς κτήσεως αὐτῶν δὲν παράγει κυρίως ἄλλο δίκαιον (π. χ. ἡ διὰ χρησικτησίας ἢ διὰ καταλήψεως ἀποκτωμένη κυριότης εἶναι κυριότης καθ' ὅλην τὴν ἀκρίβειαν· neque enim amplius, quam semel res nea esse potest· νόμ. 14 § 2 πανδ. 44, 2) ὁ ἀνωτέρω κανὼν ἐφηρμόζετο κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον μόνον ὅταν ἡ ἀγωγὴ ἐστηρίζετο ῥητῶς ἐπὶ ὡρισμένης αἰτίας· ἄλλως τὸ δεδικασμένον ἐθεωρεῖτο περιλαμβάνον πάντα τὰ εἴδη τῆς κτήσεως (νόμ. 11 § 1, 4, 5· νόμ. 25 πρ. πανδ. 44, 2·—νόμ. 11 § 2· νόμ. 14 § 2 πανδ. αὐτ. ἀλλ' οὐκ εἰσὶ πάντες σύμφωνοι ἕνεκα τῆς

ἀποκρούει τὴν τελεσιδικίαν· 27 ἀλλὰ τὰ μέρη τοῦ ὅλου δὲν

διαφόρου ἑρμηνείας ἣν δίδουσιν εἰς τὰ τελευταῖα δύο χωρία· πρβ. Vanger. § 173 V. 4. Unger § 132 σημ. 79). Ὁ κανὼν ὅμως αὐτὸς εἶναι κατὰ τὸ ἰσχύον δίκαιον ἀναμφίβολος ἐπί τε τῶν ἐνοχικῶν σχέσεων καὶ ἐπὶ τῶν ἐμπραγμάτων δικαίων· διότι καὶ ἐπὶ τούτων οὐσιώδες προσὸν τῆς ἀγωγῆς εἶναι ἡ μνεία πάντοτε τῶν ἀποτελούντων τὴν ἱστορικὴν βάσιν αὐτῆς γεγονότων (Ἐγχειρ. § 98 σημ. 2, α'. Καλλιγ. Γ' § 572). Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου· ἐὰν τις μὴ ὢν κληρονόμος ἐναγαγὼν ἡττηθῇ δύναται ἔπειτα νὰ αἰτήσῃ τὴν αὐτὴν κληρονομίαν δι' ἄλλον λόγον (νόμ. 25 πρ. πανδ. 44, 2).

27) Νόμ. 12, 13, 27 πανδ. (44, 2). Ὅθεν ἀπόφασις ἐκδοθεῖσα μεταξὺ δύο προσώπων περὶ κυριότητος *οἰκίας* ἢ περὶ κληρονομίας τοῦ Πέτρου δὲν ἀποτελεῖ δεδικασμένον ἐπὶ δίκης μεταξὺ τῶν αὐτῶν προσώπων καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ δικαίου (ἤτοι περὶ κυριότητος ἢ κληρονομικοῦ δικαίου), ἀλλὰ περὶ *ἄλλου* ἀντικειμένου· π. χ. *ἀμπέλου* ἢ περὶ κληρονομίας τοῦ Παύλου. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ περὶ δύο δικῶν ἐπὶ ἐνοχικῶν σχέσεων (δανειακῶν π. χ. δικαιωμάτων) στηριζομένων ἀμφοτέρων, διάφορον ὅμως ἑκάστης ἀντικείμενον (χρήματα, σῖτον) ἐχουσῶν. Διατοῦτο ἐὰν ὁ ἀγοραστὴς πράγματός τινος, ἐναχθεὶς παρὰ τοῦ πωλητοῦ διὰ τῆς διεκδικητικῆς ἀγωγῆς, ἀντιτάξῃ τὴν ἔνστασιν τοῦ πωληθέντος καὶ παραδοθέντος πράγματος (rei vend. et traditæ) καὶ ἡττηθῇ, ἀπορριφθείσης αὐτῆς, δὲν φοβεῖται τὴν ἔνστασιν τοῦ δεδικασμένου, ἐὰν κατόπιν ἐνάγῃ τὸν πωλητὴν ἐπὶ ἀποζημιώσει ἕνεκεν ἐκνικήσεως (νόμ. 17, 18 πανδ. 21, 2). Κατὰ τὰ χωρία ταῦτα, ὁ ἀγοραστὴς δικαιοῦται νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῶν *δύο* τούτων, ἢ νὰ κρατήσῃ τὸ πρᾶγμα ἀντιτάσσων τὴν ἔνστασιν rei vend. et traditæ, ἢ νὰ αἰτήσῃ ἀποζημίωσιν διὰ τὴν ἐκνίκησιν αὐτοῦ· ἐπειδὴ δὲ προτείνας τὴν ἔνστασιν ἡττήθη, ἤγουν δὲν κατώρθωσε νὰ κρατήσῃ τὸ πρᾶγμα, δύναται ν' ἀπαιτήσῃ τὸ ἕτερον ἐκ τῶν δύο ἀντικειμένων τῆς ἐκλογῆς· ἄρα αἱ δύο δίκαι διάφορον ἔχουσιν ἀντικείμενον· ἀλλ' ἐὰν ἐν τῇ πρώτῃ δίκῃ ἐξητάσθη ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου κατ' οὐσίαν ἡ προταθεῖσα ἔνστασις τῆς πωλήσεως καὶ ἐκρίθη ὑπ' αὐτοῦ εἴτε ὡς ἄκυρος εἴτε ὡς μὴ λαβοῦσα χώραν, ἡ ἀπόφασις αὐτοῦ ἀποτελεῖ δεδικασμένον ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, τὸ ἐν τῇ πρώτῃ δίκῃ παρεμπιπτόντως λυθέν· ἄλλοι ὅμως ἄλλως ἑρμηνεύουσι τὰ χωρία ταῦτα. Σαβιν. σ. 428, 429. Buchka Β', 203, 204. Unger § 132 σημ. 62.

Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τῶν ἐκ τῆς πωλήσεως πηγαζουσῶν ἀγωγῶν περὶ μειώσεως τοῦ τιμήματος ἢ ἐπιστροφῆς τοῦ πράγματος. Τὸ ἀντικείμενον τῶν δύο τούτων ἀγωγῶν εἶναι συνήθως διάφορον·

ἀποτελοῦσι διάφορον αὐτοῦ ἀντικείμενον· 28 διατοῦτο ἡ περὶ τοῦ ὅλου δικάζουσα ἀπόφασις δικάζει συνάμα καὶ περὶ τῶν μερῶν αὐτοῦ, 29 ἀλλ' οὐχὶ καὶ τἀνάπα—

ἀλλ' ὁ ἀγοραστὴς δικαίωμα ἔχει τὴν ἑτέραν μόνον τῶν ἀγωγῶν τούτων νὰ ἐγείρῃ καὶ νὰ εὐχαριστηθῇ εἰς τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς· διὸ ἡ ἐκδοθησομένη ἀπόφασις ἀντίκειται καὶ κατὰ τῆς ἑτέρας ἀγωγῆς· νόμ. 25 § 1 πανδ. (44, 2).

28) Νόμ. 113 πανδ. (50, 17)· «τῷ ὅλῳ καὶ τὸ μέρος περιέχεται». Ὅστις δηλαδὴ αἰτεῖ δι' ἀγωγῆς ὅλον τι αἰτεῖ συνάμα καὶ τὰ μέρη αὐτοῦ· ἑπομένως ἂν τὸ δικαστήριον ἀπορρίψῃ τὴν τοιαύτην ἀγωγὴν ὁλοσχερῶς, πράττει τοῦτο βεβαίως διότι δὲν εὗρεν αὐτὴν βάσιμον οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον μέρος.

29) Ὅλον δὲ ἐννοεῖται οὐ μόνον ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστον πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ὁμάδων. Οὕτως ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστον πραγμάτων, ἐάν τις ἐγείρῃ ἀγωγὴν περὶ τοῦ ὅλου ἀγροῦ καὶ ἡττηθῇ, ἀποκρούεται τῇ τοῦ δεδικασμένου ἐνστάσει αἰτῶν ὕστερον μέρος τοῦ ἀγροῦ τούτου (εἴτε διῃρημένως εἴτε ἰδανικῶς) ἢ τὰ ἐξ αὐτοῦ ἐκκοπέντα δένδρα· ὡσαύτως ἂν διὰ μὲν τῆς πρώτης ἀγωγῆς αἰτηθῶσι δύο ἢ πλείονα πράγματα (π. χ. ποίμνιον), διὰ δὲ τῆς δευτέρας αἰτοῦνταί τινα τῶν πραγμάτων τούτων (νόμ. 7 πρ. νόμ. 21 § 1, 2 πανδ. 44, 2)· «ὁ κινήσας περὶ ὁλοκλήρου πράγματος οὐ δύναται κινεῖν ὕστερον περὶ μέρους αὐτοῦ· οὐδὲ ὁ κινήσας περὶ δύο πραγμάτων ὕστερον δύναται περὶ τοῦ ἑνὸς κινεῖν». Τὰ αὐτὰ κρατοῦσι καὶ ἐπὶ τῶν ὁμάδων. Ὅθεν, ἂν ἡ πρώτη δίκη ἀντικείμενον εἶχε κληρονομίαν ἢ ποίμνιον, ἡ δευτέρα δὲ μέρος τῆς κληρονομίας ἢ τοῦ ποιμνίου, ὑπάρχει δεδικασμένον (νόμ. 30 πρ. νόμ. 21 § 1 πανδ. 44, 2).

Δυσκολίαν παρουσιάζουσι τὰ σύνθετα πράγματα καὶ τὰ προσαυξήματα (καρποί, τοκετὸς) τοῦ πράγματος· περὶ τῶν πρώτων ἐν μὲν τῷ πρ. τοῦ νόμ. 7 ἀναγινώσκεται· item (sc. nocebit exceptio) si quis insulam (οἰκοδόμημα) petierit, deinde aream vel tigna, vel lapides petat; item si navem petiero, postea singulas tabulas vindicem· ἐν δὲ τῷ § 2 αὐτοῦ λέγεται· sed in cæmentis et tignis diversum est; nam is qui insulam petit, si cæmenta vel tigna vel quid aliud suum petat, in ea conditione est ut videatur aliud petere; etenim cujus insula est, non utique et cæmenta sunt; denique ea quæ juncta sunt ædibus alienis, separata dominus vindicare potest. Ἐνῷ δηλαδὴ κατὰ τὸ πρῶτον χωρίον ἡ περὶ τῆς ὅλης οἰκοδομῆς ἀπόφασις ἐκτείνεται καὶ εἰς τὴν οἰκοδομικὴν ὕλην (tigna, lapides), ἐν τῷ δευτέρῳ χωρίῳ λέγεται τὸ ἐναντίον περὶ τῆς οἰκοδομικῆς ὕλης· ὁ Σαβινῆς

λιν.[30] Ἡ ἐπιδικάζουσά τι τῷ ἐνάγοντι ἀπόφασις ἀποδικάζει αὐτὸ τῷ εναγομένῳ.[31]

πρὸς ἄρσιν τῆς ἀντιφάσεως προτείνει (ς', 501) νὰ μεταφερθῶσιν ἐκ τοῦ προοιμίου τοῦ ἐν λόγῳ νόμου αἱ λέξεις item si fundum petierit κλπ. εἰς τὸν 1 § αὐτοῦ καὶ νὰ θεωρηθῶσι τὰ ἐν τῷ § τούτῳ ἀναφερόμενα παραδείγματα ὡς θέματα ἀμφιβόλου λύσεως, ἐξ ὧν ὁ ρωμαῖος νομικὸς τὸ τῆς οἰκοδομικῆς ὕλης ἐξαιρεῖ τῆς τελεσιδικίας· ἡ ἐπίνοια τοῦ μεγάλου διδασκάλου εὐφυεστάτη εἶναι καὶ λίαν πειστική, ἀλλ' ἔχει καθ' ἑαυτῆς σπουδαίας ἀντιρρήσεις (Vanger. § 173 σ. 282)· διὸ ἀσφαλέστερον εἶναι νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἐξυπακούεται ἐπὶ τῆς οἰκοδομικῆς ὕλης *εἰδικὸς* λόγος κτήσεως αὐτῆς ἄλλος ἢ ὁ ἐφ' οὗ ἡ δίκη περὶ τοῦ ὅλου ἐστηρίζετο. Windscheid § 130 σημ. 10. Unger § 142 σημ. 64, 96.

Ἀλλὰ τὸ περὶ καρπῶν καὶ τοῦ τοκετοῦ τῆς δούλης; Κατὰ τὸν αὐτὸν 7 νόμον ὁ κινήσας περὶ ἀγροῦ ἢ περὶ δούλης ἐγκύου, δύναται ὕστερον κινεῖν περὶ τῶν καρπῶν τοῦ ἀγροῦ ἢ τοῦ τοκετοῦ τῆς δούλης· ἄρα ἡ τοῦ δεδικασμένου ἔνστασις ἀργεῖ. Πῶς δικαιολογεῖται τοῦτο; Ὁ νομικὸς θέλει νὰ εἴπῃ, νομίζω, μόνον τοῦτο, ὅτι ἄλλο ἀντικείμενον ἔχει ἡ μία δίκη καὶ ἄλλο ἡ ἄλλο καὶ διατοῦτο δεδικασμένον οὐ χωρεῖ· πλὴν ἐν τῇ δευτέρᾳ δίκῃ, τῇ περὶ τῶν καρπῶν ἢ τοῦ τοκετοῦ, δύναται βεβαίως ν' ἀποκρουσθῇ ἡ ἀγωγὴ διὰ τοῦ ἐπιχειρήματος ὅτι ἐπειδὴ ὁ ἐνάγων δὲν εἶναι ἰδιοκτήτης τοῦ κυρίου πράγματος (περὶ οὗ ὑπάρχει ἤδη τελεσιδικία), δὲν δύναται νὰ ἦναι καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς δίκης ἐκείνης παραχθέντων· ἄλλοι ἄλλως ἑρμηνεύουσι τὸ χωρίον. Σαβιν. σ. 508. Windscheid die Actio σ. 97. Vangerow σ. 283.

30) Ὁ αἰτήσας μέρος ἀγροῦ τινος καὶ ἡττηθεὶς δύναται ὕστερον νὰ αἰτήσῃ τὸ ἐπίλοιπον μέρος τοῦ ἀγροῦ τούτου· ἐξαίρεσις γίνεται ὅταν τὸ διὰ τῆς δευτέρας ἀγωγῆς αἰτούμενον ἄλλο μέρος δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ τοῦ ἐν τῇ πρώτῃ δίκῃ ἀποδικασθέντος μέρους· π. χ. ἐὰν κινήσω κατὰ σοῦ, ὡς ἔχων δίκαιον ἐπὶ 10 πόδας ὕψους τὸν οἶκόν μου, καὶ μεταταῦτα κινῶ, ὡς ἔχων δίκαιον ἐπὶ 20 πόδας ὕψους, ἐκβάλλομαι τῇ τοῦ δεδικασμένου ἐνστάσει· διότι aliter superior pars (ἤτοι τὸ ὑπεράνω τῶν 10 ποδῶν μέρος) jure haberi non possit, quam si inferior quoque jure habeatur. (Νόμ. 26 πρ. πανδ. (44, 2). Σαβιν. σ. 450. Unger σ. 656 σημ. 69, 70). Ἐν τῷ 1 § τοῦ χωρίου τούτου οὐχὶ ἀκριβῶς λέγεται ὅτι ἐκβάλλεται τῇ *τοῦ δεδικασμένου ἐνστάσει* ὁ κινήσας περὶ ἀγροῦ καὶ μετὰ ταῦτα περὶ νήσου πλησίον αὐτοῦ τεχθείσης ἐν ποταμῷ· δι' ἄλλον λόγον ἀπορριπτέα ἐστὶν ἡ τοιαύτη ἀγωγή.

31) Νόμ. 30 § 1· νόμ. 15 πανδ. (44, 2)· νόμ. 40 § 2 πανδ. (3, 3)· ἅμα γὰρ κρίνεται τοῦ νενικηκότος εἶναι τὸ πρᾶγμα κρίνεσθαι δοκεῖ μὴ

Πολλάκις πρὸς λύσιν τῆς διαφορᾶς ἐξετάζει ὁ δικαστὴς καὶ ἀποφαίνεται καὶ περὶ ἄλλων δικαίων παρεμπιπτόντως, ἅτινα ἐπικαλεῖται εἴτε ὁ ἐνάγων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀγωγῆς, εἴτε ὁ ἐναγόμενος πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῆς· ἡ ἀπόφασις δὲ κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην ἀποτελεῖ δεδικασμένον καὶ περὶ τῶν παρεμπιπτόντων τούτων ζητημάτων· ἐπίσης ἡ περί τινος δικαίου ἀποφαινομένη ἀπόφασις ἀποτελεῖ δεδικασμένον καὶ περὶ τῶν δικαιωμάτων ἅτινα ἔχουσιν ἐκεῖνο ὡς ἀναγκαίαν προϋπόθεσιν. 32

εἶναι αὐτὸ τοῦ ἡττηθέντος»· τὸ ἀντίστροφον ὅμως δὲν ὑπάρχει·» εἰ δὲ ψηφισθῇ μὴ εἶναι ἐμὴν (τὴν κληρονομίαν), οὐδὲν περὶ τῶν σῶν κέκριται· δύναται γὰρ μήτε ἐμὴ εἶναι, μήτε σή.» Winds. § 130 σημ. 15. Unger § 132 σημ. 24, 25, σ. 631—637.

32) Ἐν τοῖς δικαστικοῖς ἀγῶσι σπανίως περιορίζεται τῶν δικαζομένων ἡ ἔρις εἰς μόνα τῆς ἀγωγῆς τὰ στοιχεῖα, τὴν ἱστορικὴν δηλαδὴ αἰτίαν, τὸν νόμιμον λόγον καὶ τὸν μεταξὺ αὐτῶν σύνδεσμον· διότι συχνάκις ἀνακύπτουσιν ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἄλλα περιστατικά, συνθετωτέραν τὴν δίκην καθιστῶντα καὶ ἐπιρροὴν περὶ τὴν διάγνωσιν αὐτῆς ἔχοντα· ὅπερ λαμβάνει χώραν ὅταν εἴτε ὁ ἐναγόμενος ἀντιτάσσῃ ἐνστάσεις, εἴτε ἡ ἱστορικὴ βάσις τῆς ἀγωγῆς σύγκειται οὐχὶ ἐκ πραγματικῶν ἁπλῶς γεγονότων (ἀνωτ. ἐδ. τελευτ. τῆς 5 σημ. τοῦ § τούτου). Τὰ περιστατικὰ δὲ ταῦτα, τὰ γενικῶς *παρεμπίπτοντα* ζητήματα καλούμενα, ἢ πρόκειται ὡς τοιαῦτα (παρεμπιπτόντως δηλαδὴ) νὰ ἐξετασθῶσι καὶ λυθῶσιν ἔν τινι δίκῃ, ἢ ἐξητάσθησαν ἤδη καὶ ἐλύθησαν ἐν ἄλλῃ δίκῃ ὡς κύρια ζητήματα. Ἐρωτᾶται λοιπόν, ἂν ἡ ἀποφηναμένη περὶ αὐτῶν ἀπόφασις ἔχῃ καὶ ὡς πρὸς αὐτὰ δύναμιν τελεσιδίκου ἀποφάσεως. Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ῥητέον ταῦτα :

α') ἀναμφίβολον εἶναι καὶ πάντες οἱ συγγραφεῖς παραδέχονται ὅτι ἀπόφασις, ἥτις ἐν κυρίᾳ δίκῃ ἐξήτασε καὶ ἔλυσε διαφοράν τινα, ἀποτελεῖ δεδικασμένον, εἰ καὶ τυχὸν ἡ διαφορὰ αὕτη ἀναφύεται ὡς παρεμπῖπτον ἄλλης μεταγενεστέρας δίκης ζήτημα, ἀρκεῖ ν' ἀποτελῇ *ἀναγκαίαν αὐτῆς προϋπόθεσιν*. Ὅθεν ἀπόφασις ἀποδικάζουσα τὴν κυριότητα πράγματός τινος ἀποτελεῖ δεδικασμένον ἐν δίκῃ περὶ διανομῆς αὐτοῦ, περὶ ἀποδόσεως τῶν καρπῶν ἢ τοῦ προσαυξήματος αὐτοῦ (νόμ. 8· νόμ. 11 § 3 πανδ. 44, 2· νόμ. 18 πανδ. 44, 1· νόμ. 26 § 1 πανδ. 44, 2· «ὁ κινήσας περὶ ἀγροῦ καὶ μετὰ ταῦτα περὶ νήσου πλησίον αὐτοῦ τεχθείσης ἐν ποταμῷ, ἐκβάλλεται»—τῇ ἐνστάσει τῆς τελεσιδι-

Ὑπαρχούσης κατὰ τὰ ἐκτεθέντα ταὐτότητος τῆς διαφο-

κίας· νόμ. 33 § 1 πανδ. 7, 1)· ἐπίσης ἀπόφασις ἀποφαινομένη ὅτι δὲν εἶναι κληρονομικὸν πρᾶγμά τι, ἀποκλείει τὴν περὶ διανομῆς κλήρου ἀγωγὴν περὶ τοῦ πράγματος αὐτοῦ (νόμ. 1 § 1· νόμ. 25 § 8 πανδ. 10, 2· quum enim per judicem priorem apparuit totam [rem] non esse hereditatis, quemadmodum in familiæ erciscundæ judicium veniat?)· ὡσαύτως ὁ ἡττηθεὶς ἐν δίκῃ περὶ κυριότητος κτήματος, ἐκβάλλεται τῇ τοῦ δεδικασμένου ἐνστάσει αἰτῶν κατόπιν δουλείαν ὁδοῦ πρὸς τὸ κτῆμα αὐτὸ (νόμ. 16 πανδ. 44, 1). Τὴν αὐτὴν σχέσιν ἐξαρτήσεως ἔχει ἡ περὶ ἐνεχύρου ἢ ὑποθήκης δίκη πρὸς τὴν περὶ κυριότητος (νόμ. 11 § 10 πανδ. 44, 2· νόμ. 3 § 1 πανδ. 20, 1), ἡ περὶ τοῦ χρέους πρὸς τὸ ἐνέχυρον ἢ τὴν ὑποθήκην (νόμ. 13 πανδ. 20, 6), ἡ περὶ διατροφῆς πρὸς τὴν τῆς πατρότητος ἢ τῆς συζυγικῆς καταστάσεως (νόμ. 7 πανδ. 25, 3). Windscheid § 130 σημ. 16. Unger § 132 σημ. 88—96, 112—122.

β') ἀλλὰ σπουδαίως μεταξὺ τῶν συγγραφέων φιλονεικεῖται, ἂν φέρωσι τὴν ἰσχὺν τελεσιδικίας καὶ τὰ παρεμπιπτόντως ἢ προκριματικῶς δικαζόμενα ζητήματα. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν καὶ ὀρθοτέραν, κατ' ἐμέ, γνώμην ἡ τελεσιδικία ἐκτείνεται καὶ εἰς τὰ παρεμπιπτόντως λυόμενα ζητήματα· ἑπομένως ἀπόφασις, ἥτις ἐν δίκῃ περὶ διατροφῆς ἢ κληρονομικοῦ δικαίου, ἐξετάζει καὶ ἀποφαίνεται καὶ περὶ τοῦ τῆς συγγενείας ζητήματος, ἀποτελεῖ καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ δεδικασμένον· ὡσαύτως ἡ περὶ τόκων δικάζουσα ἀπόφασις, ἢ περὶ δουλείας ἢ περὶ διανομῆς, γίνεται τελεσίδικος καὶ ὡς πρὸς τὸ παρεμπιπτόντως λυθὲν ζήτημα τοῦ κεφαλαίου ἢ τῆς κυριότητος τοῦ κτήματος δι' ὃ ἡ δουλεία ἢ ἡ διανομή. Τὸ αὐτὸ κρατεῖ καὶ ὅταν ἐν δίκῃ περὶ κυριότητος ἀντιτάξῃ ὁ ἐναγόμενος ὅτι εἶναι αὐτὸς κύριος, τὸ δὲ δικαστήριον, παραδεξάμενον τοῦτο, ἀπορρίψῃ τὴν ἀγωγήν. Ὅτι δὲ προταθέντος ὑπὸ τοῦ ἐναγομένου συμψηφισμοῦ καὶ ἀπορριφθέντος, διότι τὸ δικαστήριον ἀπεφήνατο μὴ ὑπάρχουσαν τὴν ἀνταπαίτησιν, ὑπάρχει τελεσιδικία, λέγει ῥητῶς ὁ νόμος (νόμ. 7 § 1 πανδ. 16, 2). Πρβ. Σαβιν. ς' § 291, 298. Vangerow § 173 σ. 281. Bayer Vorträge § 138, σ. 439. Windscheid § 130 σημ. 21. Buchka Einfluss des Prozesses Β', 168 καὶ τὴν ἐμὴν διατριβὴν ἐν τῇ Νομικῇ Ἐπιθεωρήσει Α', 3· ἔτι σύμφωνον νομολογίαν τῶν γερμαν. δικαστηρίων ἐν τῷ τοῦ Seuffert Ἀρχείῳ Ε', 303. Η' 140, 251. Θ', 127. Ι', 424, 245. Ἐναντίαν γνώμην ἀποφαίνονται ὁ Brinz Α', 153, ὁ Wetzell Civilpr. § 47 σημ. 95, ὁ Unger § 132 σημ. 18, Kleinsrod processual. consumt. σ. 163 καί τινες ἄλλοι. Τὸ κυριώτερον ἐπιχείρημα τῶν ἀντιδοξούντων (ἰδίως τοῦ Unger) εἶναι ὅτι τὰ παρεμπίπτοντα ζητή-

ρᾶς ἡ τελεσιδικία χωρεῖ καὶ ἂν τυχὸν ἡ κινουμένη τὸ δεύτερον ἀγωγὴ φέρῃ ἄλλην ὀνομασίαν. 33

γ') δύναμις τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως.

§ 98. Ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις ἐπάγεται ἀντίθετον ἀποτέλεσμα τοῦ τῆς ἀπολυούσης· καθὼς δηλαδὴ αὕτη παρέχει τὴν ἔνστασιν τοῦ δεδικασμένου πρὸς ἀπόκρουσιν νέας ἀγωγῆς, ἐπαναφερούσης τὸ ἤδη ἀποδικασθὲν δίκαιον,

---

ματα ἀναφύονται ἐν τῷ δικαστικῷ ἀγῶνι οὐχὶ δι' *ἑαυτά*, ἀλλὰ χάριν τῆς κυρίας διαφορᾶς, ἑπομένως προτείνονται ὡς μέσα ἁπλῶς δι' ὧν νὰ φθάσῃ ὁ δικαστὴς εἰς τὴν διάγνωσιν αὐτῆς· ἕνεκα τούτου δὲν προκαλεῖται ὁ δικαστὴς νὰ *δικάσῃ* περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον νὰ *δικαιολογήσῃ* δι' αὐτῶν τὴν ἀπόφασίν του· ἀλλὰ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἀποβάλλει πᾶσαν ἀξίαν ἀπέναντι τῆς παρατηρήσεως αὐτῶν τῶν ἰδίων (Unger σημ. 22), ὅτι ἡ ἀπόφασις ἀποτελεῖ δεδικασμένον καὶ περὶ τῶν παρεμπιπτόντων ζητημάτων, ὅταν οἱ διάδικοι ὑποβάλωσι *καὶ περὶ αὐτῶν αἰτήσεις* καὶ προκαλέσωσιν οὕτως ἀπόφασιν τοῦ δικαστοῦ καὶ περὶ αὐτῶν· διότι πάντα τὰ ζητήματα ἐν ταῖς δίκαις, καὶ δὴ καὶ τὰ παρεμπίπτοντα, ἀναφύονται συνεπείᾳ ἰσχυρισμῶν καὶ προτάσεων τῶν διαδίκων, εἴτε ῥητῶν εἴτε συνεπτυγμένων, καὶ προκαλοῦσιν ἐξ ἀνάγκης τὴν ἀπόφανσιν τοῦ δικαστοῦ καὶ περὶ αὐτῶν.

33) Νόμ. 5, 7 § 4 πανδ. (44, 2)· «ὁσάκις γὰρ τὸ αὐτὸ ζητεῖται μεταξὺ τῶν αὐτῶν προσώπων, κἂν διαφόροις ἀγωγαῖς, χώρα τῇ παραγραφῇ». Οἷον ὁ ἰδιοκτήτης ἐνάγει τινὰ διὰ τῆς διεκδικητικῆς ἀγωγῆς καὶ ἡττᾶται, παραδεξαμένου τοῦ δικαστηρίου ὅτι δὲν εἶναι ἰδιοκτήτης ὁ ἐνάγων ἢ ὅτι ἔχει δουλείαν ἐπικαρπίας ὁ ἐναγόμενος· ἐὰν κινήσῃ κατόπιν τὴν ἀρνητικὴν ἀγωγὴν (διότι ἔχει καὶ τὴν ἀγωγὴν ταύτην· νόμ. 7 πρ. πανδ. 7, 9. Arndts § 169 σημ. 3), ἀντίκειται αὐτῷ ἡ τοῦ δεδικασμένου ἔνστασις· προσέτι ὁ ἐκμισθωτὴς πράγματος, ἢ ὁ δοὺς αὐτὸ ἐνέχυρον, παρακαταθήκην ἢ χρησιδάνειον ἔχει δύο ἀγωγάς, ἵνα ἀπαιτήσῃ τὴν ἀνόρθωσιν ζημίας προξενηθείσης εἰς τὸ πρᾶγμα παρὰ τοῦ λήπτου, τὴν ἐκ τῆς συμβάσεως καὶ τὴν ἐξ ἀδικήματος (legis Aquiliae)· ἐὰν λοιπὸν κινήσας τὴν ἑτέραν τούτων ἀποτύχῃ, διότι τὸ δικαστήριον ἀπεφήνατο μὴ λαβοῦσαν χώραν ζημίαν, ἀποκρούεται τῇ τοῦ δεδικασμένου ἐνστάσει, ἂν μετὰ ταῦτα ἐγείρῃ τὴν ἄλλην ἀγωγὴν (νόμ. 28 § 6 πανδ. 12, 2). Ἡ αὐτὴ σχέσις ὑπάρχει καὶ μεταξὺ τῶν δύο ἀγωγῶν, ἃς ἔχει ὁ τὸν ἐκχωρητὴν κληρονομήσας ἐκδοχεύς. Σαβιν. § 297. Unger § 132 σημ. 82—87. Ἐγχειρ. § 89 σημ. 13. Wächter § 73 σημ. 54.

οὕτως ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις βοηθεῖ εἰς ἀπόκρουσιν πάσης μεταγενεστέρας ἀμφισβητήσεως τοῦ ἤδη ἐπιδικασθέντος δικαίου [1] καὶ ὑποχρεοῖ συνεπῶς τὸν ἐναγόμενον νὰ ὑποκύψῃ ἀμαχητὶ εἰς τὸ δεδικασμένον. [2] Ἐκ τῆς κα-

1) Ἡ τελεσίδικος ἀπόφασις κανονίζει ὁριστικῶς μεταξὺ τῶν διαδί-
κων ἢ τὴν ὕπαρξιν τοῦ διὰ τῆς ἀγωγῆς ἐπιδιωκομένου δικαίου ἢ τὴν
ἀνυπαρξίαν αὐτοῦ. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἡ ἀπόφασις εἶναι κατα-
δικαστική, ἐν τῇ δευτέρᾳ, ἀπολυτική· ἀλλὰ καὶ τὸ Ναὶ τῆς καταδικα-
στικῆς ἀποφάσεως καὶ τὸ Ὄχι τῆς ἀπολυτικῆς τὴν αὐτὴν ἔχουσι δύνα-
μιν, δηλαδὴ ἀποκλείουσιν ἀπολύτως πᾶσαν νέαν ἐξέτασιν τοῦ δεδικα-
σμένου· res judicata pro veritate habetur. Ὅθεν ὁ νικήσας ἐνάγων δύ-
ναται νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπόφασιν οὐ μόνον πρὸς διά-
πραξιν τοῦ ἐπιδικασθέντος αὐτῷ δικαίου, ἀλλὰ καὶ πρὸς στήριξιν ἄλλων
ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρτωμένων ἀξιώσεων. Οὕτως ἡ περὶ γνησιότητος τοῦ τέκνου
ἀπόφασις στηρίζει τὴν περὶ διατροφῆς αὐτοῦ ἀγωγὴν (νόμ. 1 § 16· νόμ.
2, 7 πανδ. 25, 3)· ἡ περὶ πατρικῆς ἐξουσίας, τὴν περὶ παραδόσεως τῶν
τέκνων (arg. νόμ. 1 § 4 πανδ. 43, 30 συνδ. νόμ. 8 § 1 πανδ. 2, 4)· ἡ περὶ
κυριότητος, τὴν περὶ καρπῶν ἢ ἄλλων προσαυξημάτων, τὴν βεβαιωτικὴν
δουλείας (actio confessoria)· ἡ περὶ συγκυριότητος ἢ συγκληρονομίας,
τὴν περὶ διανομῆς (νόμ. 16, 18 πανδ. 44, 1· νόμ. 1 § 1 πανδ. 10, 2).
Ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις δύναται προσέτι νὰ χρησιμεύσῃ τῷ ἐνά-
γοντι καὶ ὡς *βάσις νέας ἀγωγῆς* κατὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνάγοντος περὶ τοῦ
αὐτοῦ δικαίου ἐγειρομένης. Οἷον ἐὰν μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως
αὐτῆς περιέλθῃ τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν αὐτὸν ἀντίδικον, ἢ οὗτος ἀπελύθη
ἐν τῇ πρώτῃ δίκῃ, διότι δὲν κατεῖχε τὸ διεκδικούμενον πρᾶγμα (νόμ. 9
πρ. πανδ. 44, 2, ὑποτίθεται δηλ. ὅτι ἡ ἀπόφασις ἀναγνωρίζει τὸν ἐνά-
γοντα κύριον, ἀλλ' ἀπέλυσε τὸν ἐναγόμενον διὰ τὸ μὴ κατέχειν· νόμ. 8
πρ. πανδ. 46, 8), ἢ διότι ἐδικαιοῦτο νὰ κατέχῃ ἐπί τινα χρόνον αὐτὸ
(π. χ. ὡς μισθωτής), ἢ ἂν ἡ ἀπόφασις εἶχεν ἀπαγορευτικὰς διατάξεις
καὶ παρεβιάσθησαν (πολ. δικ. 883, 884· νόμ. 7, 12 παν. 8, 5· ut eum
jubeat [judex] de reficiendo pariete cavere, neque se neque succes-
sores suos prohibituros altius tollere, sublatumque habere. Καὶ τοῦτο
δύναται νὰ συμβῇ· ὁ διὰ τελεσιδίκου ἀποφάσεως ὀφειλέτης καταβάλλει
ἐκ πλάνης τὸ χρέος, δι' ὃ ἀπελύθη καὶ ἐγείρει ἕνεκα τούτου ἀγωγὴν περὶ
ἐπιστροφῆς τοῦ καταβληθέντος. Ἐπὶ πάντων τῶν θεμάτων τούτων ἡ
τελεσίδικος ἀπόφασις χρησιμεύει ὡς βάσις τῆς ἀγωγῆς. Unger § 132
σημ. 121.

2) Νόμ. 35 πανδ. (9, 4). si condemnatus fuerit filius, jubicatum
facese debet; tenet enim condemnatio· νόμ. 16 § 6 πανδ. (20, 1)· νόμ.

ταδικαστικῆς λοιπὸν ἀποφάσεως παράγεται νέα ἐνοχικὴ σχέσις καὶ νέα ὑποχρέωσις τοῦ ἐναγομένου, ἡ τοῦ δεδικασμένου ὑποχρέωσις,[3] ἥτις ὅμως προσέρχεται οὐχὶ ἀναιροῦσα τὴν παλαιὰν ἐνοχήν, ἀλλ' ἐπιρρωνύουσα αὐτήν· ὥστε τοὐντεῦθεν ὑπάρχουσι δύο τοῦ ἐναγομένου αἱ ὑποχρεώσεις, ἥ τε παλαιὰ καὶ ἡ ἐκ τοῦ δεδικασμένου, τὸ αὐτὸ μὲν ἑκατέρα ἔχουσα ἀντικείμενον, διάφορον ὅμως αἰτίαν, διὸ καὶ ὑπὸ ἰδίων κανόνων διέπονται.[4]

---

4 § 7 πανδ. (42, 1)· νόμ. 9 § 8 πανδ. (15, 1)· νόμ. 37 § 6 πανδ. (38, 1).

3) Γαΐου Γ' 5 180 si condemnatus sit,sublata litis contestatione, incipit ex causa judicati teneri — post condemnationem judicatum facere oportere. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο εἶναι τροποντινὰ καὶ τῆς θελήσεως τοῦ καταδικασθέντος ἔμμεσος ἀπόρροια, καθὸ ἀναδεξαμένου τὸν δικαστικὸν ἀγῶνα καὶ ἀναλαβόντος οὕτω τὰς ἐξ αὐτοῦ ὑποχρεώσεις· μάλιστα δὲ παρὰ Ῥωμαίοις συνωμολογεῖτο πράγματι τοιαύτη ὑπόσχεσις (stipulatio judicatum solvi. Γαΐ. Δ' § 89, 91· νόμ. 6, 17, 19, 21 πανδ. 46, 7), ἥτις τὴν σήμερον ἐπὶ διαιτησίας μόνον λαμβάνει χώραν.

4) Ὅπως ἡ προκάταρξις δὲν ἐπιφέρει ἀνανέωσιν ἤτοι *κατάργησιν* τῆς ὑπαρχούσης ἐνοχῆς καὶ *σύστασιν* νέας, οὕτω δὲν φέρει τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο καὶ ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις· ἡ μόνη μεταβολὴ ἣν ἐπάγεται ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις εἶναι ὅτι δι' αὐτῆς λαμβάνει μείζονα ἔντασιν ἡ τοῦ καταδικασθέντος ὑποχρέωσις· διαμένει λοιπὸν καὶ μετὰ τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν ἡ παλαιὰ ἐνοχὴ (νόμ. 13 § 4 πανδ. 20, 1· νόμ. 3 πρ. πανδ. 22, 1) διὰ πλείονος μόνον δυνάμεως ἐπιρρωσθεῖσα· ἐπειδὴ δὲ res judicata pro veritate accipitur, οὗ ἕνεκα ὀφειλέτης ἐκ τοῦ δεδικασμένου ἐνδεχόμενον νὰ γενῇ καὶ ὁ πράγματι μὴ ὀφείλων, διατοῦτο δύναται νὰ ῥηθῇ ὅτι ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις παράγει *νέαν* ἐνοχὴν (νόμ. 35 πανδ. 9, 4· νόμ. 4 § 7 πανδ. 42, 1· νόμ. 37 § 6 πανδ. 38, 1), καὶ ὅτι ὁ καταδικασθεὶς διατελεῖ ὢν ὀφειλέτης δύο ἐνοχῶν τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου (νόμ. 38 § 2 πανδ. 46, 3).

Περὶ τῆς ἐκ τοῦ δεδικασμένου παραγομένης νέας ἐνοχῆς παρατηρητέον ταῦτα :

α') κατὰ *τύπον* ἔχει ἡ ἐνοχὴ αὕτη ἴδιον λόγον ὑπάρξεως (τὸ δεδικασμένον) καὶ εἶναι κατὰ τοῦτο ἀνεξάρτητος τῆς παλαιᾶς. Ὅθεν ὑπόκειται εἰς ἰδίαν παραγραφὴν (π. χ. τὴν τριακονταετῆ, ἂν καὶ ἡ παλαιὰ ὑπέκειτο τυχὸν εἰς βραχυτέραν. Wächter Erörterungen Γ', 50 σημ. 47· ἀπὸ *πότε* ἄρχεται ἡ παραγραφή ; καθ' ἡμᾶς, ἀπὸ τῆς τελεσιδικίας τῆς ἀποφάσεως· κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον, ἀπὸ τῆς παρελεύσεως τῆς προ-

Ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις παράγει μὲν νέαν ἀγωγήν, τὴν τοῦ δεδικασμένου· ἀλλὰ κατὰ τὸ ἰσχύον δικονομικὸν δίκαιον οὐδόλως καταναλίσκει τὴν παλαιάν·[5] ἡ νέα

θεσμίας, ἣν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ δεδικασμένου εἶχεν ὁ ὀφειλέτης (νόμ. 7
πανδ. 42, 1. Wächter § 73 σημ. 37. Unger § 133 σημ. 14). εἰς
ἰδίαν ἀνανέωσιν (νόμ. 4 § 4 πανδ. 42, 1· νόμ. 40 πρ. πανδ. 4, 4· νόμ.
2, κώδ 7, 53· ἥτις, ἂν συνομολογηθῇ δι' ἰδιωτικοῦ ἐγγράφου, στε-
ρεῖται τοῦ πλεονεκτήματος τῆς ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως)· εἶναι κλη-
ρονομητή, καίτοι τῆς παλαιᾶς ἐνοχῆς ἀκληρονομήτου οὔσης· εἶναι ἐκ-
χωρήσιμος (νόμ. 6 § 3 πανδ. 42. 1). Διατοῦτο λέγεται ὅτι non ori-
ginem judicii spectandum, sed ipsam judicati velut obligationem·
νόμ. 3 § 11 πανδ. (15, 1).

Ἄλλως δὲ ἡ τοῦ δεδικασμένου ἐνοχὴ ὑπάγεται εἰς τοὺς κοινοὺς τῶν
ἐνοχῶν κανόνας· π. χ. πολλοὶ ὁμοῦ καταδικασθέντες ἐνέχονται συμμέ-
τρως (νόμ. 43 πανδ. 42, 1· νόμ. 59 § 3 πανδ. 17, 1· νόμ. 10 § 3 πανδ.
49, 1· νόμ. 1, 2 κώδ. 7, 55). Ἐγχειρ. § 87 σημ. 7.

β') κατ' *οὐσίαν* ἡ τοῦ δεδικασμένου ἐνοχὴ εἶναι αὐτὴ ἐκείνη ἡ πα-
λαιὰ ἐνοχή, ἐν τῇ δικαστικῇ ἀποφάσει μεταγγισθεῖσα· ὅθεν ἐξ ἐκείνης
καὶ αὕτη κρίνεται, διατηροῦσα τὰ πλεονεκτήματα ἢ μειονεκτήματα αὐ-
τῆς. Οἷον τὸ εὐεργέτημα τῆς εὐπορίας, ὅπερ ἔχει τις κατὰ τῆς ἀρχικῆς
ἐνοχῆς ἔχει καὶ κατὰ τῆς ἐκ τοῦ δεδικασμένου (νόμ. 33 πρ. πανδ. 39,
5· νόμ. 17 § 2 πανδ. 24, 3· νόμ. 41 § 2 πανδ. 42· 1)· ὡσαύτως ἡ ἔν-
στασις τοῦ μακεδονείου καὶ ἡ τοῦ βαλλιανείου δόγματός εἰσι δεκταὶ
κατὰ τὸ ῥ. δίκ. καὶ κατὰ τῆς ἐκ τοῦ δεδικασμένου ἀπαιτήσεως (νόμ. 11
πανδ. 14, 6· νόμ. 8 § 2 πανδ. 16, 1. Ἐγχειρ. § 110 σημ 6)· διατοῦτο
ὁ ἀνατοκισμός, ὃν τὸ ῥωμ. δίκαιον ἀπαγορεύει, δὲν συγχωρεῖται οὐδὲ
ἐπὶ τῶν ἐπιδικαζομένων τόκων· νόμ. 3 κώδ. (7, 54). Unger § 133 σημ.
16. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἰσχύουσι πλέον ἕνεκα τοῦ ἄρθρ. 872 τῆς Πολ.
Δικονομίας.

5) Εἰσὶν ὅμως οἱ διδάσκοντες, ὅτι ἡ προκάταρξις μὲν τῆς δίκης δὲν
καταναλίσκει τὴν ἀγωγήν, ἡ ὁριστικὴ ὅμως ἀπόφασις, εἴτε καταδικα-
στικὴ εἴτε ἀπολυτικὴ εἶναι, καταναλίσκει αὐτὴν (πρβ. τὰ περὶ τούτου
ἐν Windscheid § 130 σημ. 24. Unger § 133 σημ. 4α· § 133 σημ. 20)·
ἐξ οὗ συνάγουσιν ὅτι ὁ δυνάμενος ἔκ τινος ἐννόμου σχέσεως νὰ αἰτήσῃ
πλέον τι καὶ δὲν ᾔτησε τὸ ὅλον, ἀποκρούεται διὰ τῆς τελεσιδικίας
αἰτῶν κατόπιν τὸ παραλειφθέν· δηλαδὴ πολεμεῖται κατ' αὐτοὺς ἡ νέα
ἀγωγὴ διὰ τοῦ ἀρνητικοῦ στοιχείου τῆς τελεσιδικίας (ἀνωτ. § 97 σημ.
8)· π. χ. ὁ δανείσας 100 καὶ αἰτήσας 60, δὲν δύναται πλέον, κατὰ
τὴν δόξαν ταύτην (Unger § 133 σημ. 18, 18α), νὰ αἰτήσῃ τὰ 40. Ὅτι

δὲ αὕτη ἀγωγὴ διαφέρει τῶν ἄλλων ἀγωγῶν, καθότι δι' αὐτῆς ἐπικαλεῖται ὁ ἐνάγων οὐχὶ τὴν δικαιοδοτικὴν ἐξουσίαν [6] τοῦ δικαστηρίου, ἀλλὰ τὴν προστακτικήν· ἤτοι τὸ δικαστήριον προσκαλεῖται μόνον ἵνα ἐπιτρέψῃ τὴν χρῆσιν ἐξαναγκαστικῶν μέσων πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ δεδικασμένου. [7]

ΤΙΤΛΟΣ ΣΤ'

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΑΚΕΡΑΙΟΝ

§ 99. Τὰ νομίμως γενόμενα οὐκ ἀπογίνονται· ἀλλ' ἔστιν ὅτε κατ' ἐξαίρεσιν καὶ τὰ νομίμως γενόμενα ἀπογίνονται· τοιαύτην ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ καὶ ἡ καλουμένη **ἀποκατάστασις εἰς ἀκέραιον,** ἤτοι τὸ ἔνδικον ἐκεῖνο μέσον, δι' οὗ ἡ νομίμως παραχθεῖσα μεταβολὴ ἀναιρεῖται καὶ ἀποκαθίστανται τὰ πράγματα οἷα πρὸ αὐτῆς ὑπῆρχον. [1] Διαφέρει ὅμως τὸ ἔνδικον τῆς ἀποκαταστάσεως

ἡ διδασκαλία αὕτη δὲν εἶναι παρ' ἡμῖν ὑποστηρικτὴ εἴρηται ἤδη (§ 54 σημ. 18)· ἀλλὰ καὶ οἱ πρεσβεύοντες αὐτὴν δέχονται ἐξαιρέσεις (π. χ. ὅταν ὁ ἐνάγων διαιρέσῃ τὴν ἀπαίτησιν· διὰ τί νὰ μὴ ὑποτίθηται πάντοτε σιωπηρὰ διαίρεσις;)· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον δὲν εἶναι γενικῶς ὀρθή· νόμ. 2 κώδ. (3, 1)· licet judice accepto cum tutore tuo egisti, ipso jure actio tutelæ sublata non est; et ideo si rursus eundem judicem petieris, contra utilem exceptionem rei judicatæ, si de specie de qua agis in judicio priore tractatum non esse allegas, non inutiliter replicatione doli mali uteris.

6) Διὰ τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως ἡ πρότερον μεταξὺ τῶν δικαζομένων ἀμφίβολος καὶ φιλονεικουμένη σχέσις λαμβάνει τὸν τύπον καὶ τὴν δύναμιν ἀναμφιβόλου πλέον καὶ ἀντιρρήσεως ἀνεπιδέκτου σχέσεως· προστατεύει δηλαδὴ αὐτὴν ἔκτοτε ἡ auctoritas rei judicatæ, καθ' ἧς ὁ καταδικασθεὶς ἄλλην ἀντιλογίαν δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀντιτάξῃ εἰμὴ τὴν τῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ δεδικασμένου διὰ καταβολῆς ἢ ἄλλης ἀναιρετικῆς αἰτίας (συμβιβασμοῦ, ἀφέσεως, συμψηφισμοῦ) καὶ ταύτην ἐκκαθαρισμένην καὶ ἀναντίρρητον ὡς εἶναι καὶ ἡ τοῦ δεδικασμένου ἀπαίτησις (νόμ. 4 § 4, 7, 8 πανδ. 42, 1). Ἐγχειρ. § 285 σημ. 5

7) Περὶ τούτου ὅρα Ἐγχειρ. § 89 σημ 3, § 255.

1) Νεαρ. 97 κεφ. α' «τὸ γινόμενον ἀγένητον μένειν τῶν οὐκ ἐγχω-

μέσον ἄλλων μέσων,[2] τὸν αὐτὸν καὶ τούτων σκοπὸν ἐπι-
διωκόντων (τουτέστιν ἀποκατάστασιν), κατά τε τὴν δύ-
ναμιν καὶ κατὰ τὸ ἀμφίβολον τῆς ἐπιτυχίας αὐτοῦ, ἐκ
τῆς κρίσεως τοῦ δικαστοῦ ἐν μέρει ἐξαρτωμένης.

Παρατηρητέον δὲ εἰδικώτερον ταῦτα :

α') προαπαιτούμενα τῆς χρήσεως τοῦ ἐνδίκου τούτου
μέσου εἰσὶ δύο, ἤτοι πρῶτον **βλάβη**, ἐκ τοῦ περιστατι-
κοῦ καθ' οὗ ἡ ἀποκατάστασις, προελθοῦσα, καὶ δεύτερον
αἰτία, δικαιολογητικὴ τῆς ἀποκαταστάσεως. Ἡ μὲν
βλάβη πρέπει νὰ ἦναι ἀξία λόγου[3] καὶ νὰ μὴ δύναται

ρούντων ἐστίν». Διοδώρ. Σικελ. ιζ', § 30· «οὐ γὰρ ἦν δυνατὸν τὸ γε-
γονὸς ἀγένητον κατασκευάσαι». Ἐκ τῶν δυσκόλων ζητημάτων εἶναι ἡ
ἐξακρίβωσις τοῦ ὁρισμοῦ καὶ τῆς σημασίας ἐν τῷ ρωμ. δικαίῳ τοῦ ἐν-
δίκου τούτου μέσου. Ἡ γνώμη ὅτι ἡ ἀποκατάστασις εἰς ἀκέραιον ἐκ-
πληροῖ ἐν ταῖς σχέσεσι τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου ὅ,τι ἡ Β. Χάρις ἐν ταῖς
τοῦ ποινικοῦ, ἀποκρούεται παρὰ πολλῶν· ἀλλὰ καὶ ἡ ἑτέρα, ὅτι διὰ
τοῦ ἐνδίκου τῆς ἀποκαταστάσεως μέσου σκοπεῖται ὁ διὰ τῶν ἀρχῶν
τῆς ἐπιεικείας μετριασμὸς τῆς αὐστηρότητος τοῦ δικαίου, πολλὰ ἔχει
τὰ ἀμφίβολα (Windscheid § 114 σημ. 4)· μέσον τι παραδέχεται ὁ
Σαβινῆς (Ζ', 116), ὡς Χάριν μὲν θεωρῶν τὴν ἀποκατάστασιν, πλὴν
οὐχὶ ἐξ ἁπλῆς εὐμενείας, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δικαιοσύνης καὶ
ἐπὶ συμβιβασμῷ τοῦ δικαίου (jus) πρὸς τὴν ἐπιείκειαν (æquitas) ἀπο-
νεμομένην. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι, ὅπως ἔχουσι τὰ τῆς ἀποκατα-
στάσεως ἐν τῷ ἰουστινιανείῳ δικαίῳ, μόνον ἡ ἐξουσία τοῦ δικαστοῦ περὶ
τὴν ἀπονομὴν τῆς ἀποκαταστάσεως ἦτό πως εὐρυτέρα ἢ ἐπὶ ἄλλων
ἐνδίκων μέσων, ἀφινομένης αὐτῷ ἐλευθερίας, ἵνα κρίνῃ ἐν ἑκάστῳ συγ-
κεκριμένῳ θέματι, ἂν ὑπάρχῃ αἰτία εὔλογος νὰ ὑποχωρήσῃ τὸ δίκαιον
εἰς τὴν ἐπιείκειαν (Σαβιν. σ. 95. Windscheid σημ. 5). Ἀλλὰ τὴν σή-
μερον τὴν ἐξουσίαν ταύτην δὲν ἔχει πλήρη ὁ δικαστής· διότι μόνον τὸ
ποσὸν τῆς βλάβης δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ καὶ μὴ κρίνῃ ἀποχρῶν. Ὥστε
ἡ ἀποκατάστασις εἰς ἀκέραιον διαφέρει τῶν ἄλλων ἀποκαταστατικῶν
μέσων κατὰ τὸ ἀποτέλεσμα κυρίως· ὅτι δηλαδὴ ἐπαναφέρει τὰ πρά-
γματα ἐν τῇ προτέρᾳ καταστάσει.

2) Οἷα π. χ. ἡ bonorum possessio contra tabulas, ἡ querela inof-
ficiosi testamenti, ἡ redhibitoria actio ἐπὶ πωλήσεων. Windscheid
σημ. 1. Schröter ἐν τῇ τοῦ Linde Ἐφημερ. Ϛ', 150.

3) Ἡ βλάβη (læsio) ἐξετάζεται διττῶς : κατὰ ποσότητα καὶ κατὰ

ἄλλως, ἤτοι δι' ἑτέρου ἐνδίκου μέσου, νὰ θεραπευθῇ·[4] ἡ δὲ αἰτία, νὰ ἕλκῃ τὴν δικαιολόγησιν αὐτῆς ἔκ τινος νομικῆς διατάξεως. Αἰτίαι ἀποκαταστάσεως ὑπὸ τοῦ ῥωμ. δικαίου ἀνεγνωρισμέναι εἰσὶν ἀνηλικότης, βία, ἀπάτη, πλάνη καὶ ἀδυναμία ἐγκαίρου ἐνεργείας.[5]

ποιότητα. Κατὰ μὲν τὴν ποσότητα (ὡς κοινῶς διδάσκεται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νόμ. 9 § 1· νόμ. 49 πανδ. 4, 4· νόμ. 1 κώδ. 2, 30· «μετὰ τῆς προσηκούσης συμμετρίας τῇ μνηστῇ ἐδωρήσατο»· νόμ. 1 κώδ. 2, 37) ἡ βλάβη πρέπει νὰ ἦναι οὐχὶ ὅλως ἀσήμαντος, διότι minima non curat prætor· κατὰ δὲ τὴν ποιότητα καὶ ἕνεκα κέρδους ματαιωθέντος (lucrum cessans) δίδοται ἀποκατάστασις (νόμ. 7 § 6· νόμ. 44 πανδ. 4, 4· certo jure utimur ut et in lucro minoribus succurratur· νόμ. 27 πανδ. 4, 6· «ἀποκαθίστανται οὐ μόνον ἐφ' οἷς ζημιοῦνται, ἀλλὰ καὶ ἐφ' οἷς οὐ κερδαίνουσιν»)· ἀλλὰ πρέπει τὸ κέρδος τοῦτο νὰ μὴ ἦναι θετικὴ ἄλλου ζημία (νόμ. 18, 20 πανδ. 4, 6· νόμ. 37 πρ. πανδ. 4, 4· νόμ. 17 § 3 πανδ. 22, 1). Σαβιν. σ. 121. Winds. § 115 σημ. 5. Οἱ ἀνήλικοι ἀποκαθίστανται καὶ ἕνεκα βλάβης μὴ χρηματικῆς (νόμ. 3 § 6· νόμ. 34 § 1· νόμ. 35 πανδ. 4, 4· νόμ. 8 κώδ. 7, 64).

4) Ἡ ἀποκατάστασις εἶναι ἔκτακτον καὶ διὰ τοῦτο ἐπιβοηθητικὸν μόνον ἔνδικον μέσον· ἐπομένως συγχωρεῖται ὅπου δὲν ὑπάρχει ἄλλο, ἢ τὸ ὑπάρχον δὲν φέρει εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα· «ἄλλης ὑπούσης ἀγωγῆς ἢ πολιτικῆς βοηθείας, οὐ δίδοται ἀποκατάστασις» (νόμ. 16 πρ. πανδ. 4, 4· οἷον συναλλάσσει ἄνηβος χωρὶς τοῦ ἐπιτρόπου). Ὑπάρχουσιν ὅμως ἔνδικά τινα μέσα μεθ' ὧν συντρέχει ἡ ἀποκατάστασις· οἷον μετὰ τῆς ἀγωγῆς ἢ τῆς ἐνστάσεως τοῦ φόβου (νόμ. 9 § 3, 4· νόμ. 21 § 6 πανδ. 4, 2· νόμ. 3 κώδ. 2, 20)· ὡσαύτως μετὰ τῆς τοῦ δόλου (νόμ. 7 § 1 πανδ. 4, 1· νόμ. 1 § 6· νόμ. 39 πανδ. 4, 3) καὶ ἐπὶ ἐνηλίκων μετὰ τῆς ἐκ τῆς ἐπιτροπείας (νόμ. 45 § 1 πανδ. 4, 4). Ἀμφίβολον εἶναι ἂν ἐπὶ συμβάσεων καλῆς πίστεως δίδοται ἕνεκα δόλου καὶ ἀποκατάστασις, ὡς πολλοὶ παραδέχονται (νόμ. 3 κώδ. 2, 54· νόμ. 5, 10 κώδ. 4, 44). Σαβιν. σ. 106. Vanger. § 178 σ. 303. Windscheid § 115 σημ. 1.

5) Νόμ. 1, 2 πανδ. (4, 1)· «εἴτε διὰ τὴν ἡλικίαν, εἴτε διὰ φόβον, εἴτε διὰ πανουργίαν, εἴτε δι' ἀπουσίαν, ἢ δικαίαν πλάνην περιγραφῇ τις, βοηθεῖται». Ἡ σπουδαιοτέρα τῶν τὴν ἀποκατάστασιν δικαιολογουσῶν αἰτιῶν εἶναι ἡ ἀνηλικότης, ἥτις ὅμως ἐξέλιπε πλέον κατὰ τὸ ἰσχῦον δίκαιον (Νόμ. Ἐπ. ἄρθρ. 78· ὅρα τὰ περὶ αὐτῆς ἐν Παπαρρηγ. Γεν. ἀρχ. § 568 ἑπ. Καλλιγ. Α', 448). Ἀλλὰ καὶ τὰ ἀναμφίβολα θέματα τῆς δι' ἀπάτην ἀποκαταστάσεως (ἤτοι τὰ ἐν νόμ. 7 § 1 πανδ. 4, 1· νόμ. 18 πανδ. 11, 1· νόμ. 33 πανδ. 42, 1) ἀπρακτοῦσι παρ' ἡμῖν, καθότι ἅπαντά εἰσι τοῦ δικονομικοῦ δικαίου, ἀποκαταστάσεις ἐναντίον τοῦ δεδικασμένου περιέχοντα, ἐξ ὧν ἡ ἰσχύουσα δικονομία μόνον τὸ τελευταῖον παρεδέχθη (Ἐγχειρ. § 240 σημ. 10. Vanger. § 185 σ. 321. Winds. § 115 σημ. 6). Ὅθεν μένει νὰ ἐξετασθῶσιν αἱ λοιπαὶ αἰτίαι.

α') *Βία*· κατὰ τῶν βεβιασμένων δικαιοπραξιῶν ἔχει ὁ βιασθεὶς ἀγωγὴν ἢ ἔνστασιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔνδικον τῆς ἀποκαταστάσεως μέσον (νόμ. 9 § 4· νόμ. 21 § 5, 6 πανδ. 4, 2· νόμ. 3 κώδ. 2, 20)· ἐπειδὴ ὅμως ἡ

β') ἀποκατάστασιν δύναται νὰ αἰτήσῃ οὐ μόνον ὁ βλαφθεὶς αὐτός, ἀλλὰ καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, γενικοὶ ἢ εἰδικοί· 6 κινεῖται δὲ κατά του τὴν ἐπιβλαβῆ πρᾶξιν ἐπιχει-

---

τοῦ φόβου ἀγωγὴ ἁρμόζει καὶ κατὰ τρίτων, σπανίως παρίσταται ἀναγ-
καία τῆς ἀποκαταστάσεως ἡ χρῆσις· οἷον ὅταν ἡ τοῦ φόβου ἀγωγή, ὡς
προσωπικὴ δὲν ἐπαρκῇ (π. χ. βιασθείς τις ἐπώλησε τὴν οἰκίαν του, ὁ
βιαστὴς ἔχει πολλοὺς δανειστὰς καὶ ἡ περιουσία του δὲν ἀρκεῖ νὰ πλη-
ρωθῶσι πάντες· ὥστε συμφέρον ἔχει ὁ βιασθεὶς νὰ ἀκυρωθῇ διὰ τῆς
ἀποκαταστάσεως ἡ πώλησις, ἵνα μὴ ἔχωσιν ἐπὶ τοῦ πωληθέντος πρά-
γματος ἀξιώσεις οἱ λοιποὶ δανεισταὶ) ἢ εἶναι ἀμφίβολος ἡ κατὰ παντὸς
ἐνδεχομένου προστασία αὐτῆς, ὡς δύναται νὰ συμβῇ ἐπὶ τῆς βεβια-
σμένης ἀποδοχῆς ἢ ἀποποιήσεως κληρονομίας. Σαβιν. σ. 196.
β') *Πλάνη*· ἕνεκα πλάνης χορηγεῖται ἀποκατάστασις μόνον τοῖς
αἰτήσασι τὸν χωρισμὸν τῆς κληρονομικῆς περιουσίας δανεισταῖς τοῦ
κληρονομουμένου (νόμ. 1 § 17 πανδ. 42, 6). Τὰ λοιπὰ θέματα τῶν
πηγῶν (οἷον νόμ. 1 § 6 πανδ. 27, 6· νόμ. 8 § 2 πανδ. 2, 8· νόμ. 11
§ 8, 10, 11 πανδ. 11, 1· νόμ. 7 πρ. πανδ. 4, 1) εἰσὶ δικονομικὰ καὶ
ἐπομένως ἄχρηστα τὴν σήμερον· τὸ τελευταῖον μόνον, τὸ περὶ ἐρημο-
δικίας, δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ πρὸς ἀνατροπὴν
ἁπλῶς τῆς συζητήσεως, οὐχὶ καὶ τῆς ἐκδοθείσης τυχὸν ἀποφάσεως, ὡς
παρὰ ῥωμαίοις· «ὁ κληθεὶς καὶ μὴ ὑπακούσας καὶ ἐκ τούτου καταδικα-
σθείς, ἐὰν παραχρῆμα παρακαθημένῳ τῷ ἄρχοντι προσέλθῃ, ἀποκαθί-
σταται». Ἐγχειρ. § 113 σημ. 1.
γ') *Ἀδυναμία ἐγκαίρου ἐνεργείας*. Ὅστις ἕνεκεν δεδικαιολογημένου
κωλύματος παραλείψῃ νὰ ἐπιχειρήσῃ τι καὶ ἐντεῦθεν ζημιωθῇ ἀποκα-
θίσταται. Ὡς δεδικαιολογημένα κωλύματα ἀναφέρονται ἐν τῷ ῥωμ. δι-
καίῳ ἡ διὰ πρᾶγμα δημόσιον ἀποδημία (νόμ. 4—7 πανδ. 4, 6), ἡ αἰχ-
μαλωσία (νόμ. 9, 10, 14, 15 πανδ. αὐτ. ἢ ἐξομοιοῦται ἡ ὑποχρεωτικὴ
ἐν ὡρισμένῳ τόπῳ διαμονή· νόμ. 28 § 1 πανδ. αὐτ.) καὶ ἡ φυσικὴ ἀδυ-
ναμία (π. χ. νόμ. 34 § 1· νόμ. 35 πανδ. 8, 3· νόμ. 14 πρ. πανδ. 8, 6·
νόμ. 1 § 9 πανδ. 43, 19). Τὸ πρῶτον κώλυμα σπανίως τὴν σήμερον
δύναται νὰ κριθῇ δεδικαιολογημένον. Περὶ δὲ τῶν κωλυμάτων ἐκ προσ-
ώπου τοῦ δικαστοῦ (νόμ. 26 πρ. § 4—7 πανδ. 4, 6) ἢ ἐκείνου πρὸς ὃν
ἔπρεπε νὰ ἐνεργηθῇ ἡ παραλειφθεῖσα πρᾶξις (νόμ. 21 § 1· νόμ. 22 § 2· νόμ.
23 πρ. § 3, 4· νόμ. 24—26 § 2 πανδ. 4, 6) προενόησεν ἄλλως ἡ ἰσχύουσα
νομοθεσία, ἐπομένως δὲν δύνανται νὰ στηρίξωσιν ἀποκατάστασιν.
6) Νόμ. 6 πανδ. (4, 1)· νόμ. 3 § 9, 10· νόμ. 18 § 5 πανδ. (4, 4)·
«πάντων τῶν ἐχόντων ἀποκατάστασιν καὶ οἱ διάδοχοι ἔχουσιν, εἴτε
κληρονόμοι εἰσὶν εἴτε καθ' ὁμάδα ληγατάριοι». Δύναται δὲ ὁ ἔχων ἀπο-
κατάστασιν νὰ μεταβιβάσῃ εἰς ἕτερον δι' ἐκχωρήσεως ἢ ἄλλως τὸ δι-
καίωμά του τοῦτο (νόμ. 24 πρ. πανδ. 4, 4 συνδ. νόμ. 25 πανδ. 26, 7·
νόμ. 20 § 1 πανδ. 27, 3) καὶ νὰ ἐγείρῃ ὁ εἰδικὸς οὗτος διάδοχος τὴν
περὶ ἀποκαταστάσεως διαδικασίαν. Τὸ ἀμφίβολον ζήτημα, ἂν τὸ εὐερ-
γέτημα τῆς ἀποκαταστάσεως δύναται ν' ἀσκήσῃ καὶ ὁ ἐγγυητής, δὲν
ἔχει παρ' ἡμῖν ἀξίαν, καθὸ ἀπαντώμενον μόνον ἐπὶ τῆς ἀποκαταστά-
σεως τῶν ἀνηλίκων· λύεται δὲ συνήθως ἀποφατικῶς (Σαβιν. σ. 217. Van-
ger. § 179. Winds. § 120 σημ. 2, 18). Ὁ εἰδικὸς διάδοχος δικαίου,

ρήσαντος ἢ τῶν κληρονόμων αὐτοῦ· ἐναντίον εἰδικῶν διαδόχων ἐξαιρετικῶς μόνον ἁρμόζει. 7

γ') ἡ περὶ ἀποκαταστάσεως αἴτησις πρέπει νὰ εἰσάγηται ἐντὸς τετραετίας. 8 Ἡ ἁρμοδιότης δὲ τοῦ δικάσοντος αὐτὴν δικαστηρίου καὶ ἡ ἀκολουθητέα διαδικασία ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ δικονομικοῦ νόμου· κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον διῃρεῖτο συνήθως ἡ περὶ ἀποκαταστάσεως διαδικασία εἰς δύο τμήματα: τὸ judicium rescindens καὶ τὸ judicium rescissorium. 9

δ') ἡ ἀποκατάστασις εἰς ἀκέραιον ἀποτέλεσμα φέρει τῆς προτέρας τῶν πραγμάτων καταστάσεως τὴν ἐπάνοδον, ἤτοι τὸ γενόμενον ἐντελῶς ἀπογίνεται. 10

φέροντος βάρος καθ' οὗ ὑπάρχει ἀποκατάστασις (π. χ. πωλεῖται οἰκία βεβαρημένη δουλείᾳ τινί, καθ' ἧς ὁ πωλητὴς δικαιοῦται νὰ αἰτήσῃ ἀποκατάστασιν), ἔχει καὶ αὐτὸς τὴν ἀποκατάστασιν ταύτην; ὁ Windscheid (σημ. 2) ἀποκρίνεται ἀρνητικῶς. Ἡ λύσις ὀρθή, ἐὰν ἐκ τῆς μεταβιβαστικῆς πράξεως δὲν ἐξάγηται ὅτι μετεβιβάσθη εἰς τὸν διάδοχον καὶ τὸ τῆς ἀποκαταστάσεως δικαίωμα.

7) Ἡ ἀποκατάστασις δίδοται, ὡς λέγουσιν αἱ πηγαὶ (Pauli S. R. I. 7 § 4), aut in rem aut in porsonam, ἤτοι ἁρμόζει ποτὲ μὲν κατὰ παντὸς προσώπου μετὰ τῆς ἀποκαταστασίμου πράξεως συναπτομένου, ἄλλοτε δὲ κατὰ μόνου τοῦ ἐν πρώτοις καὶ ἀμέσως συνεχομένου μετ' αὐτῆς. Τὸ δεύτερον εἶναι κανών· τὸ πρῶτον ἐξαίρεσις, ἥτις ἐφαρμόζεται ἐπὶ τῆς βίας (νόμ. 3 κώδ. 2, 20) καὶ ὅπου ἄλλοθι ἡ ἀποκατάστασις οὐδὲν ὠφελεῖ ἄνευ τῆς ἐξαιρετικῆς ταύτης δυνάμεως. Πρβ. νόμ. 13 § 1· νόμ. 14 πανδ. 4, 4. νόμ. 17 πρ. νόμ. 30 § 1 πανδ. 4, 6. νόμ. 39 πρ. 21, 2.

8) Ἡ προθεσμία πρὸς χρῆσιν τοῦ ἐνδίκου τούτου μέσου, ἐνιαύσιος πρότερον οὖσα, ἐπλατύνθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τετραετίαν (νόμ. 7 κώδ. 2, 53)· ἄρχεται δὲ τρέχουσα ἀφ' ἧς ἔλαβε χώραν τὸ γεγονὸς τὸ ἀποτελοῦν τὸν τῆς ἀποκαταστάσεως λόγον. Πρβ. Vanger. § 180 σ. 309.

9) Τὴν ἀποκατάστασιν ἀπένεμε κατὰ τὸ ῥωμ. δίκ. ὁ Πραίτωρ· ἐπομένως ἀναγκαῖον ἦτο νὰ προηγῆται ἡ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ γινομένη ἐνώπιον αὐτοῦ διαδικασία, δι' ἧς κατηργεῖτο τὸ γενόμενον· μετ' αὐτὴν δέ, ὅπου ἡ χρεία ἀπῄτει, συνιστᾶτο τὸ δικαστήριον τὸ μέλλον νὰ δικάσῃ τὴν διαφοράν, δι' ἣν ἐδίδετο ἡ ἀποκατάστασις. Τὴν σήμερον ἐν μιᾷ δίκῃ εἴτε κυρίᾳ εἴτε παρεμπιπτούσῃ, δικάζονται ἀμφότερα. Σαβιν. § 337.

10) Νόμ. 23 § 2· νόμ. 26 § 7, 8· νόμ. 28 § 6 πανδ. (4, 6)· νόμ. 19 πανδ. (46, 2)· νόμ. 1 § 1 κώδ. (2, 48)· πρβ. καὶ νόμ. 7 § 5· νόμ. 27 § 2, 3· νόμ. 33, 40 πρ. νόμ. 48 § 2· νόμ. 50 πανδ. (4, 4). Ἐπομένως ὁ ἀποκατασταθεὶς οὐ μόνον ἃς εἶχεν ὠφελείας ἀνακτᾷ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ προϋπάρχοντα βάρη ὑποβάλλεται. Νόμ. 24 § 4· νόμ. 7 § 1· νόμ. 40 § 1· νόμ. 47 § 1· νόμ. 50 πανδ. (4, 4)· νόμ. 1 πρ. § 1, 2 κώδ. (2, 48)· νόμ. 48 § 1 πανδ. (46, 1)· νόμ. 20 πρ. πανδ. (27, 3).